ૐ સમયસારખ્યાતિ

સમયસારખ્યાતિ ૐ

સ
મ
ય
સા
ર
ખ્યા
તિ

સ
મ
ય
સા
ર
ખ્યા
તિ

ૐ

।। नमः परमात्मने ।।

સ્વરૂપસાધક શ્રી કહાન ગુરુદેવશ્રી દ્વારા પ્રવાહિત

સમયસારખ્યાતિ

ગ્રંથાધિરાજ શ્રી સમયસારજી પરમાગમ ઉપર
સમયસારમર્મજ્ઞ શ્રી કહાનગુરુવરનાં
અધ્યાત્મરસભીનાં
૧૯મી વારના અક્ષરશઃ પ્રવચન

ભાગ-૧

(ગાથા ૧ થી ૧૨, શ્લોક ૧ થી ૫)

[પ્રવચન નં. ૧ થી ૩૫]

卐

: પ્રકાશક :

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી દિગંબર જૈન
દિવાળી યાત્રા સંઘ
મુંબઈ

ભરતના ભવ્ય જીવોને સમયપ્રાભૃત પ્રદાન કરનાર
કળિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ

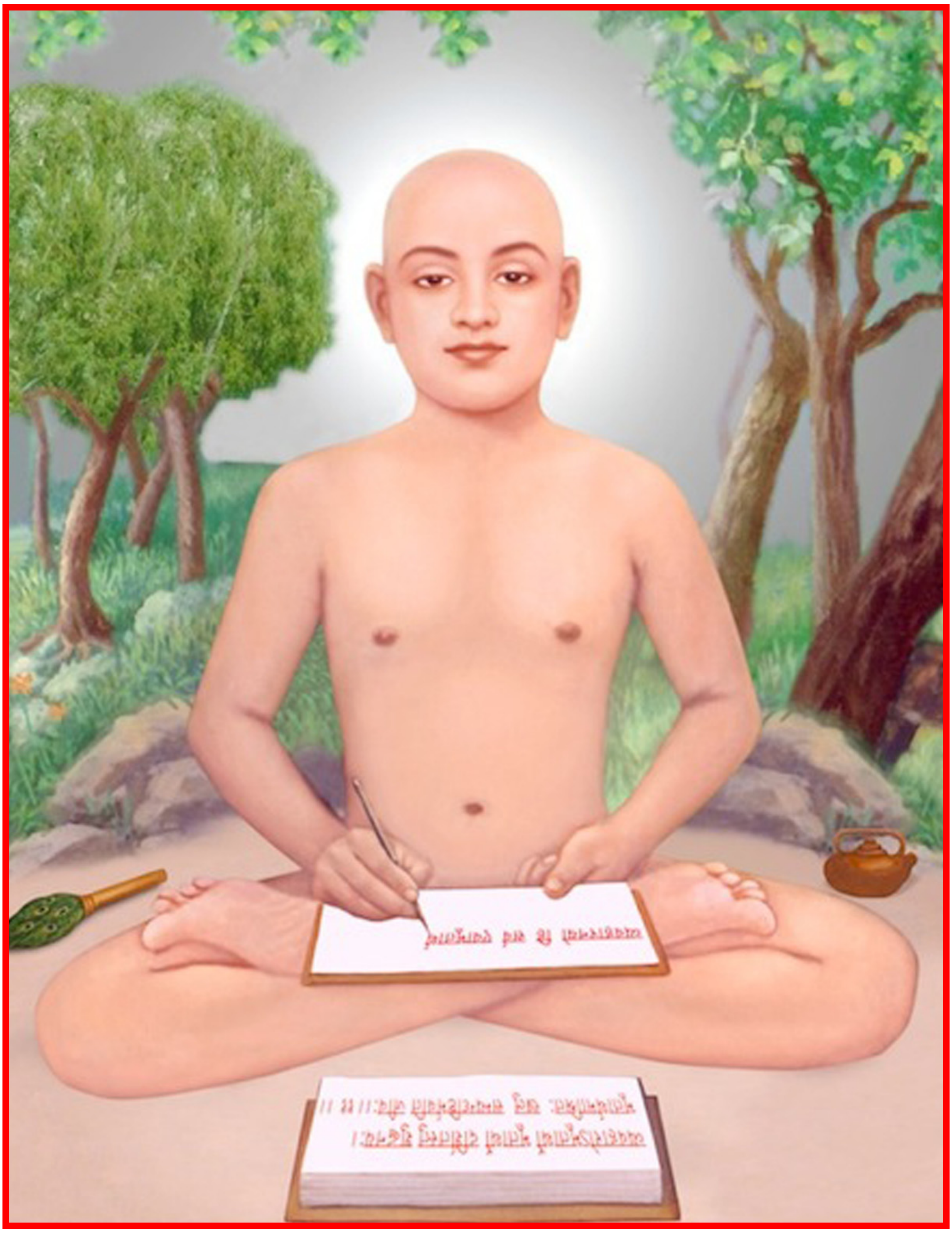

આત્માર્થી ભક્તોને આત્મખ્યાતિ વડે અમૃતરસ પાનાર
સ્વરૂપગુપ્ત શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ

અમ બાળકોની જ્ઞાનપરિણતિમાં જ્ઞાયકદેવની પ્રતિષ્ઠા કરનાર
કુંદામૃતહૃદય ખોલનાર શ્રી કહાન ગુરુદેવ

જ્ઞાન-વૈરાગ્યધારા દ્વારા સમયસારખ્યાતિ કરી સ્વાનુભૂતિપ્રાપ્ત
પ્રશમમૂર્તિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબેન

ભાવસભર ભાવના

આજથી ૨૫૪૫ વર્ષ પહેલાં આ ભરતભૂમિમાં, ૩૦ વર્ષ સુધી દિવ્યધ્વનિ વર્ષા વરસાવી, પાવાપુરથી શાસનનાયક શ્રી મહાવીર પ્રભુ નિર્વાણપદને પામ્યા. દિવ્યવાણીનો પ્રવાહ અટકી... ? ના, ના... તે પાવન ધારા અટકી ગઈ ન હતી. તે પછી ૬૨ વર્ષમાં ત્રણ કેવળી ભગવંતો થયા, જેમણે અમૃતધારાને અખંડપણે વહેતી રાખી. હા, ત્યારબાદ જિનેશ્વરદેવની ૐકાર ધ્વનિનો પ્રત્યક્ષ વિયોગ થયો, છતાં પણ તેના અંતરંગ નિર્મળભાવોને, પાંચ શ્રુતકેવળી મુનિશ્વરોએ ૧૦૦ વર્ષ સુધી, બાર અંગના જ્ઞાન દ્વારા અકબંધ સાચવી રાખીને દિવ્યધારાને ટકાવી રાખી.

સમય વીતતો ગયો... આત્માર્થી જીવોની અલ્પતા, ક્ષયોપશમ જ્ઞાનની હીનતા અને પુણ્યોદયની અછત વર્તાવા લાગી. તેવા કાળમાં શ્રુતજ્ઞાનદાતા શ્રી ધરસેનાચાર્યના પરમ અનુગ્રહથી વચનરૂપ વાણી, શાસ્ત્ર લખાણરૂપે પરિણમવા લાગી. પ્રવાહ આગળ વધવા લાગ્યો.

વીરનિર્વાણના ૫૦૦ વર્ષ પછી આ જ ભૂમિ ઉપર એક સમર્થ આચાર્ય જાગ્યા. તેઓશ્રીને ગુરુ-પરંપરાએ વીરવાણી તો મળી જ, સાથે-સાથે વિદેહક્ષેત્રે બિરાજમાન જીવંતસ્વામી શ્રી સીમંધરપ્રભુની ૐકારવાણી પ્રત્યક્ષ સુણવાનો તેમજ શ્રુતકેવળીઓ સાથે ચર્ચા-વાર્તા કરવાનો સુયોગ પણ બન્યો હતો. આભના થોભ જેવા આચાર્યદેવને કરુણા જાગી... વર્ધમાનદેવે વહાવેલી જ્ઞાનગંગા સુકાવા લાગી છે. કુદરતમાં આવી જ રીતે ચાલ્યા કરશે તો ?....તો ?....બસ, આવા જ એક નિષ્કારણ કરુણાવિકલ્પથી ચમત્કાર થયો. વીરપ્રભુએ વહાવેલ જ્ઞાનામૃતને એક અનુપમ ભાજનમાં સંગ્રહિત કર્યું. અહો ! ધન્ય ભાગ્ય ! ધન્ય ઘડી ! ધન્ય દિવસ ! હે કૃપાસાગર આચાર્યવર ! આપશ્રીએ અમારા ઉપર અનુપમ-અનંત-અપરિમિત-અગાધ-અદ્ભુત-અલૌકિક-ઉપકાર કર્યો છે.

આ અનુપમ ભાજન ક્યાં છે ? ક્યાં છે ? જોવા મળશે ?

અરે મિત્ર ! ભાઈ ! આ અમૃતભાજન ઠેર-ઠેર છે. દરેક આત્માર્થીના ઘરે જ નહીં, હસ્તકમળમાં પણ છે અને તેને જે નિજ હૃદયકમળમાં બિરાજમાન કરે છે, તેને માત્ર જોવા-જાણવા જ નહીં, ચાખવા-માણવા-અનુભવવા-પણ મળી શકે છે —પુરુષાર્થ કરે તો. મહા પુણ્યથી તેનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે અને પુરુષાર્થ કરવાથી તેની પ્રાપ્તિ-પરિણમન થાય છે.

આ અમૃતભાજન એટલે શ્રી સમયપાહુડ.....શ્રી સમયપ્રાભૃત....શ્રી સમયસાર પરમાગમ અને તેના સર્જનહાર છે ભરતક્ષેત્રના સમર્થ આચાર્ય શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ કે જેઓશ્રીને ત્રિલોકીનાથ શ્રી સીમંધરપ્રભુના સાક્ષાત્ આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થયાં હતાં કે 'છે આચાર્ય સમર્થ એ ભરતના, સદ્ધર્મવૃદ્ધિ કરા..' અહો ! આનાથી અધિક કોઈ પરિચય, ઓળખાણ જોઈએ છે ! હે આચાર્યદેવ ! ખરેખર આપ કળિકાળ સર્વજ્ઞ ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય છો !

અનાદિનું કાળચક્ર ભવિષ્ય તરફ આગળ વધે છે. શ્રી સમયસારાદિ ભાગવત્ શાસ્ત્રોની ગાથાઓના અલ્પ શબ્દોમાં ભરેલા અધ્યાત્મ ભંડારને જોવાની-ઉકેલવાની ક્ષમતા જીવોમાં અલ્પ થતી જાણી, હજાર વર્ષ પહેલાં થયેલાં એક બીજા આચાર્યવરની પણ આપણા ઉપર કૃપાદૃષ્ટિ થઈ. તેઓશ્રીએ પરમ મહેરબાની કરીને ગાથાના ગંભીર ભાવોને ઉકેલીને વિસ્તારપૂર્વક 'આત્મખ્યાતિ' નામની ટીકા રચી. 'હું તો સ્વરૂપગુપ્ત છું, શબ્દોએ સ્વયં શક્તિથી આ ટીકાની રચના કરી છે.'– આમ કહીને યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપ સમજાવી, અમૃતચંદ્રાચાર્યે જિનવાણીનાં અમૃતપાન કરાવ્યાં છે. અહો ! આપશ્રીએ તો તીર્થંકરતુલ્ય શ્રી કુંદકુંદાચાર્યનાં હૃદયપટ ખોલીને ગણધરતુલ્ય કાર્ય કર્યું છે ! અહો ! ભરતક્ષેત્રનું અલૌકિક શાસ્ત્ર સમયસાર ! તેની અદ્ભુત આત્મખ્યાતિ ટીકા ! તેનો અચિંત્ય કર્તાકર્મ અધિકાર !

શ્રી વીરપ્રભુના નિર્વાણને ૨૪૦૦ વર્ષ ઉપરાંત થઈ ગયાં, સ્વયં શ્રી કુંદકુંદાચાર્યને ૨૦૦૦ વર્ષ તેમજ શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યને ૧૦૦૦ વર્ષ આ ભૂમિને પાવન કર્યાને વીતી ગયા. શું સમય ક્યારેય ઊભો રહે છે ? આ ભરતક્ષેત્ર, તેમાંય હુંડાવસર્પીણી કાળમાં ઉત્કૃષ્ટ પાત્રવંત અને પુણ્યશાળી જીવોની ઉપસ્થિતિ અપેક્ષિત કેમ હોય ? પરમ વીતરાગ જિનેદેવોના વિરહમાં ને જિનમાર્ગ આરૂઢ પરમ નિર્ગ્રંથ મુનિવરોના વિયોગમાં વીતરાગરસ નીતરતી નિત્યબોધિની જિનવાણી વિદ્યમાન હોવા છતાં તેના રહસ્ય-મર્મ સુધી પહોંચવાની દૃષ્ટિ જીવોમાં ક્યાં હતી ? શ્રીમાન્ પંડિત શ્રી જયચંદજીએ દેશભાષામાં સરળ શબ્દોમાં ભાવાર્થ લખ્યો છે તોપણ ભાષાજ્ઞાનથી માત્ર શબ્દો સુધીની પહોંચ હતી ત્યાં ભાવની ઊંડપ સુધી પહોંચવાની વાત તો શી કરવી ? શાસ્ત્ર અભ્યાસની ધારા-પ્રવૃત્તિ જ અલોપ થઈ ગઈ હતી ત્યાં ચિંતન-મનન તો ક્યાંથી હોય ? છતાં કોઈ કોઈ આત્મહિતાર્થી જીવો ક્યાંક ક્યાંક હતા, જેના પુણ્યોદયે એક મહાપુરુષનાં પાવન પગલા અહીં થયાં.

શ્રી સમયસારજીની ગાથાના-પદ્યના અલ્પ શબ્દો તથા તેનો ગદ્ય લખાણમાં ટીકારૂપે વિસ્તાર અવસ્થિત હતો તેને વચન-વાણી દ્વારા અતિ વિસ્તૃતપણે વ્યક્ત કરવા એક મહાત્મા વિદેહમાંથી સ્વર્ગમાં જતાં અલ્પ સમય માટે આ ભરતભૂમિમાં પધાર્યા. સત્‌જિજ્ઞાસુ-સત્ પિપાસુ, સત્‌શોધક તે ધર્માત્માએ શ્રી સમયસારમાં સત્ જોયું, વાંચ્યું, ઓળખ્યું એટલું જ નહીં, પ્રાપ્ત કર્યું– મેળવ્યું–અનુભવ્યું પણ ખરું ને તેની અકારણ-નિરપેક્ષ કરુણાથી પ્રભાવના-પ્રસિદ્ધિ પણ કરી.

આ કોણ મહાત્મા-ધર્માત્મા-સત્પુરુષ છે ? અધ્યાત્મમૂર્તિ પૂજ્ય સદ્‌ગુરુદેવશ્રી કહાન ગુરુદેવ. નિરંતર જિનવાણી વાંચન, મનન-ચિંતવન-ઘોલન તથા જાહેર પ્રવચનો વડે તેઓશ્રીએ જિનવાણીનાં મૂળ ગ્રંથકર્તા વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ, સ્વયં વીતરાગતાના પોષક જિનવાણી તેમજ જિનવાણી રચયિતા વીતરાગમાર્ગ આરૂઢ નિર્ગ્રંથ ગુરુઓ પ્રતિ પોતાની ભક્તિ-બહુમાન-અહોભાવ-નિઃશંકપણે વ્યક્ત કર્યો છે. શ્રીસમયસારજી મળ્યા પછી તો હર સાધના પળે તે

પરમાગમ તેઓશ્રીનું સાથીદાર રહ્યું છે. પ્રાણપ્યારા આ પરમાગમનો અંગત અભ્યાસમાં સેંકડોવાર સ્વાધ્યાય કર્યો છે ને ૧૯ વાર તો જાહેર પ્રવચન કર્યાં છે. શ્રી સમયસારજી, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી અને સોનગઢ—એકાર્થવાચી બની ગયા છે. આ પરમાગમ પ્રત્યેના અહોભાવથી, પૂજ્ય બહેનશ્રીનાં કરકમળથી તેની સ્થાપના થતાં સ્વાધ્યાય હૉલ 'સ્વાધ્યાય મંદિર' બની ગયું છે.

હે ગુરુવર ! અમારા, સ્વાનુભૂતિ અને સંતસાન્નિધ્ય ઈચ્છુક બાળકોના, એટલા પુણ્ય નથી કે જેથી આપશ્રીની પ્રત્યક્ષ નિશ્રા-છત્રછાયા પ્રાપ્ત થાય. છતાં જ્યારે પણ આપશ્રીની જીવંત વાણી એકાગ્રચિત્તથી સાંભળીએ છીએ કે અલ્પ અક્ષરદેહને વાંચીએ છીએ ત્યારે મનઃચક્ષુ સમક્ષ જાણે કે આપશ્રીનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય છે. અમો ઉપકારી જ્ઞાનીઓને મસ્તક ઉપર રાખીને અને જિનવાણી માતાની આંગળી પકડીને સાધના માર્ગે ધીરે....ધીરે—ભલે કીડી વેગે—ચાલવા પ્રયત્નશીલ છીએ તે બધો ઉપકાર આપશ્રીનો જ છે. આપશ્રીનાં અનહદ, અનુપમ ઉપકારોનું વર્ણન શું થાય ? મન શૂન્યપણાને પ્રાપ્ત થાય છે. વાણી મૌન થઈ જાય છે ને કાયા સહજપણે આપશ્રીનાં ચરણકમળમાં ઢળી પડે છે. અધિક શું કહીએ ? અમારી સાધના-આરાધનાની હર પળે આપશ્રી શિરછત્ર રહો તેમજ અમને સદાય સાથે રાખો એ જ અભિલાષા ભાવના છે.

આ જ ભાવનાવશ આપશ્રીનાં શ્રી સમયસારજી ઉપરના ૧૬મી વારના નિજ આત્મસ્પર્શી, અધ્યાત્મરસ ભરપૂર, જ્ઞાન-વૈરાગ્ય સુગંધથી મહેકતાં, ચૈતન્યદેવને હસ્તરેખાવત્ દેખાડતાં, કર્ણપ્રિય મીઠી મધુરી ભેદજ્ઞાન બંસરીના સૂરથી ગુંજતા તેમજ અંતરંગ હૃદયમાં ધ્યેયના ધ્યાનની ધૂણી જાગૃત કરાવતાં પ્રવચનો અર્થ-ભાવસભર અક્ષરશઃ પ્રસિદ્ધ કરવાનો ભાવ જાગ્યો હતો. તેના પરિપાકરૂપે પાશેરામાં પૂણીરૂપે **'સમયસારખ્યાતિ ભાગ-૧'** પ્રસિદ્ધ કરતાં હૃદયગત ઉર્મિઓની ભાવાંજલિ પાવન ચરણોમાં નમ્રીભૂતભાવે અર્પણ કરીએ છીએ. આ પ્રવચનોમાં સર્વ સુંદરતા આપશ્રીની છે. જે કાંઈ ક્ષતિ રહી ગઈ છે તે અમારી અલ્પતા છે, જેના અમે ક્ષમાપાર્થી છીએ. અધિક અભ્યાસી સાધર્મીજીવો ક્ષતિ તરફ અમારું લક્ષ દોરે તેવી વિનંતી.

અંતમાં, આ પ્રવચનોને વાંચીને, ધારણ કરીને, અર્થ-તત્ત્વથી જાણીને, તેના ભાવોનું ચિંતવન-મનન-ઘૂંટણ કરીને વિકલ્પમાત્રથી પાર વાચ્ય સમયસાર—શુદ્ધાત્માને આપણે સૌ સ્વાનુભૂતિમાં પામીને સ્વસંવેદનના પાનપૂર્વક **'સમયસારખ્યાતિ'** કરીએ એ જ મંગલ-પવિત્ર ભાવના....

—સ્વાનુભૂતિ અને સંતસાન્નિધ્ય ઈચ્છુક
બાળકો

અનુક્રમણિકા

પ્રવચન નંબર	ગાથા / શ્લોક નંબર	ભાષા	તિથિ સંવત ૨૦૨૪	તારીખ	પાના નંબર
૧	મંગલાચરણ, શ્લોક - ૧		ભાદરવા વદ - ૧	૭-૯-'૬૮	૧
૨	શ્લોક - ૧		ભાદરવા વદ - ૨	૮-૯-'૬૮	૧૯
૩	શ્લોક - ૧, ૨		ભાદરવા વદ - ૩	૯-૯-'૬૮	૪૧
૪	શ્લોક - ૨		ભાદરવા વદ - ૪	૧૦-૯-'૬૮	૬૨
૫	શ્લોક - ૨, ૩ ગાથા - ૧		ભાદરવા વદ - ૫	૧૧-૯-'૬૮	૮૩
૬	ગાથા - ૧		ભાદરવા વદ - ૬	૧૨-૯-'૬૮	૧૦૧
૭	ગાથા - ૧		ભાદરવા વદ - ૭	૧૩-૯-'૬૮	૧૧૮
૮	ગાથા - ૧, ૨		ભાદરવા વદ - ૮	૧૫-૯-'૬૮	૧૩૩
૯	ગાથા - ૨		ભાદરવા વદ - ૯	૧૬-૯-'૬૮	૧૫૨
૧૦	ગાથા - ૨, ૩		ભાદરવા વદ - ૧૦	૧૭-૯-'૬૮	૧૭૧
૧૧	ગાથા - ૩		ભાદરવા વદ - ૧૧	૧૮-૯-'૬૮	૧૮૭
૧૨	ગાથા - ૩, ૪		ભાદરવા વદ- ૧૨	૧૯-૯-'૬૮	૨૦૫
૧૩	ગાથા - ૪		ભાદરવા વદ - ૧૩	૨૦-૯-'૬૮	૨૨૧
૧૪	ગાથા - ૩, ૪		ભાદરવા વદ -૧૫	૨૨-૯-'૬૮	૨૩૮
૧૫	ગાથા - ૪, ૫		આસો સુદ - ૧	૨૩-૯-'૬૮	૨૫૬
૧૬	ગાથા - ૫		આસો સુદ - ૨	૨૪-૯-'૬૮	૨૭૨
૧૭	ગાથા - ૫, ૬		આસો સુદ - ૩	૨૫-૯-'૬૮	૨૮૯
૧૮	ગાથા - ૬		આસો સુદ - ૪	૨૬-૯-'૬૮	૩૦૬
૧૯	ગાથા - ૬		આસો સુદ - ૫	૨૭-૯-'૬૮	૩૨૪
૨૦	ગાથા - ૬		આસો સુદ - ૮	૨૯-૯-'૬૮	૩૪૩
૨૧	ગાથા - ૬, ૭		આસો સુદ - ૯	૩૦-૯-'૬૮	૩૬૨

પ્રવચન નંબર	ગાથા / શ્લોક નંબર	ભાષા	તિથિ સંવત ૨૦૨૪	તારીખ	પાના નંબર
૨૨	ગાથા - ૭	હિન્દી	આસો સુદ - ૧૦	૧-૧૦-’૬૮	૩૮૨
૨૩	ગાથા - ૭, ૮	હિન્દી	આસો સુદ - ૧૧	૨-૧૦-’૬૮	૪૦૦
૨૪	ગાથા - ૮	હિન્દી	આસો સુદ - ૧૨	૩-૧૦-’૬૮	૪૨૦
૨૫	ગાથા - ૮, ૯-૧૦	હિન્દી	આસો સુદ - ૧૩	૪-૧૦-’૬૮	૪૪૧
૨૬	ગાથા - ૯-૧૦	હિન્દી	આસો સુદ - ૧૫	૬-૧૦-’૬૮	૪૬૩
૨૭	ગાથા - ૧૧	હિન્દી	આસો વદ- ૧	૭-૧૦-’૬૮	૪૮૪
૨૮	ગાથા - ૧૧	હિન્દી	આસો વદ - ૨	૮-૧૦-’૬૮	૫૦૬
૨૯	ગાથા - ૧૧	હિન્દી	આસો વદ - ૩	૯-૧૦-’૬૮	૫૨૬
૩૦	ગાથા - ૧૧	હિન્દી	આસો વદ - ૪	૧૦-૧૦-’૬૮	૫૪૭
૩૧	ગાથા - ૧૧, ૧૨	હિન્દી	આસો વદ - ૫	૧૧-૧૦-’૬૮	૫૬૮
૩૨	ગાથા - ૧૨	હિન્દી	આસો વદ - ૬	૧૨-૧૦-’૬૮	૫૮૯
૩૩	ગાથા - ૧૨	હિન્દી	આસો વદ - ૭	૧૩-૧૦-’૬૮	૬૧૧
૩૪	ગાથા - ૧૨ શ્લોક - ૪		આસો વદ - ૯	૧૫-૧૦-’૬૮	૬૩૫
૩૫	શ્લોક - ૪, ૫		આસો વદ - ૧૦	૧૬-૧૦-’૬૮	૬૫૮

વાંચકોને વિનંતી

(૧) **Bold Type** અક્ષરો શાસ્ત્રના મૂળ શબ્દો છે.

(૨) જ્યાં જ્યાં બરાબર સંભળાયું નથી અથવા વાક્ય અપૂર્ણ લાગ્યું છે ત્યાં ત્યાં, અથવા જરૂરિયાત લાગી છે ત્યાં ...... મૂકવામાં આવ્યા છે.

(૩) સ્પષ્ટતા માટે અથવા વાક્યોની સંધિ માટે કૌંસ ( ) મૂકવામાં આવ્યા છે.

(૪) ભાષા અથવા વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ અલ્પ, ક્યાંક-ક્યાંક અક્ષરમાં બદલાવ કર્યો છે.

સમયસાર ભક્તિ

ધન્ય વાણી સમયસાર, અમને બતાવ્યો આતમરામ....

સમયસાર અધ્યાત્મ વાણી, દેખાડે નિજ ભગવાન;
નવ તત્ત્વના ભેદથી જુદો, તું છો જ્ઞાયકભાવ....ધન્ય...૧.

બાર ગાથા પીઠિકામાં છે, સંક્ષિપ્ત સઘળો સાર;
સૂક્ષ્મ રૂચિવંત જીવો સહુ, થઈ જાઓ ભવ પાર....ધન્ય...૨.

અડતીસ ગાથા પૂર્વરંગ, શ્રોતાને આતમ ભાન;
હું એક શુદ્ધ સદા અરૂપી, કરો અનુભવ આજ....ધન્ય...૩.

જીવ-અજીવ અધિકાર જુઓ, કરાવે છે ભેદજ્ઞાન;
જડ-ચેતનને ભિન્ન જાણતાં, ટળે અનંત અવતાર....ધન્ય...૪.

પરનો કર્તા તું કેમ હોય? રાગને કરે ન કાંઈ;
અકર્તા ભાવ અંતર જગાવી, જ્ઞાતા રહે સદાય....ધન્ય...૫.

પુણ્ય-પાપમાં ભેદ કેવો? રખડાવે ચાર ગતિમાંય;
મલિનતા, આકુળતા છોડી, આવી જા આનંદધામ....ધન્ય...૬.

મિથ્યાત્વ છે મોટો આસ્રવ, કરાવે બંધ અપાર;
સાચી સમજણ સ્વરૂપની કરી, છોડ વિપરીત ભાવ....ધન્ય...૭.

ભેદજ્ઞાનથી સંવર થાય, પ્રગટે મોક્ષનો માર્ગ;
સર્વ સિદ્ધ ભેદજ્ઞાનથી થયા, અન્ય મળે ન ઉપાય....ધન્ય...૮.

પ્રીતિ સંતુષ્ટિ તૃપ્તિ તું કરજે, નિજ સ્વરૂપમાં જ;
શુદ્ધિની વૃદ્ધિ નિર્જરા થાશે, એકદેશ બંધ અભાવ....ધન્ય...૯.

અન્ય કોઈ નહીં બંધના કારણ, છે માત્ર અધ્યવસાય;
અબંધ સ્વરૂપનો આશ્રય કરતાં, નિશ્ચિત બંધનો નાશ....ધન્ય...૧૦.

તારું લક્ષણ ચૈતન્ય છે ને, બંધનું લક્ષણ રાગ;
પ્રજ્ઞાછીણી થકી બંધ છેદતાં, પ્રગટે મોક્ષ સ્વભાવ....ધન્ય...૧૧.

તું સર્વ વિશુદ્ધ જ્ઞાન સ્વરૂપી, છે ભિન્ન સર્વ સ્વાંગ;
ક્રમબદ્ધનો સાચો સ્વીકાર, છે પુરુષાર્થ યથાર્થ....ધન્ય...૧૨.

અનંત શક્તિ ધારક આતમ, હવે તો નિજમાં નિહાળ;
ઉપાય-ઉપેય બધું જ જ્ઞાનમાં, કર પાકો નિરધાર....ધન્ય...૧૩.

જય હો જય હો સમયસાર, છે જિનેશ્વરની વાણ;
કુંદકુંદદેવે અદ્‌ભુત ગૂંથી, રત્નોની આ માળ....ધન્ય...૧૪.

આત્મખ્યાતિ અનુપમ ટીકા, મળે ન બીજે ક્યાંય;
કમાલ છે અમૃતચંદ્રદેવ, ખોલ્યા જ્ઞાન ભંડાર....ધન્ય...૧૫.

કરકમળમાં પરમાગમ આવતાં, જાગ્યો અંતર પોકાર;
આ અશરીર થવાનું શાસ્ત્ર, કહે સહજ ગુરુરાજ....ધન્ય...૧૬.

સ્વાધ્યાય મંદિરે સમયસાર શોભે, સ્થાપ્યું ભગવતી માત;
અભ્યાસ, ચિંતન મનન કરીને, પામીએ સમયસાર....ધન્ય...૧૭.

ધન્ય વાણી સમયસાર, અમને બતાવ્યો આતમરામ....

પ્રવચન નં. ૧

મંગલાચરણ, શ્લોક - ૧

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ-૧, શનિવાર, તા. ૭-૯-'૬૮

સમયસાર શાસ્ત્ર. ૧૫ વાર સભામાં પૂર્ણ થઈ ગયું. ૧૬મી વાર ચાલે છે. ૧૬. ૧૬. સોળ કળાએ ચંદ્ર ખીલેને ત્યારે પૂરો કહેવાય. ચંદ્રની ૧૬ કળા છે ને ? ૧૬મી વાર ચાલે છે આ. પહેલેથી શરૂ કર્યું હતું. એનું પહેલું મંગલાચરણ. આ બાજુ, આ બાજુ મંગલાચરણ છે ને ?

ૐ

श्रीसर्वज्ञवीतरागाय નમઃ

શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાયનું પ્રારંભિક મંગલાચરણ

ओंकारं बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः ।
कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमो नमः ।।१।।

એની વ્યાખ્યા : બિંદુ સહિત ૐકારને યોગીઓ નિત્ય ધ્યાવે છે. ૐ શબ્દ તો વાચક છે, પણ આત્મા એ ૐનો વાચ્ય છે. ભગવાન પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ, એ ૐ સ્વરૂપ જ છે. **ओंकारं (बिन्दु)..** બિંદુ સહિત ૐકારને યોગીઓ નિત્ય ધ્યાવે છે. (**कामदं**) કામને દેનારા.... આત્માનું ધ્યાન થતાં અપૂર્ણ રહે તો વચ્ચે રાગ આવે એને સ્વર્ગ આદિ પણ દે છે. (**मोक्षदं**) મોક્ષને દેનારા. એવા ૐકારને નમસ્કાર હો.. નમસ્કાર હો. ૐ એ ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ છે. ભગવાન તીર્થંકર કેવળજ્ઞાન પામે ત્યારે તેને ૐ અવાજ ઉઠે છે અંદરથી. સમજાણું કાંઈ ? બધા બાવન અક્ષરમાં પ્રધાન અક્ષર (ૐ) છે, ૐમાં બધા ૧૨ અંગનું રહસ્ય સમાય છે. ૐ એ પાંચ પદનું રહસ્ય છે અસિઆઉસા આદિ. એ ૐકારને નમસ્કાર.. નમસ્કાર. પહેલો (નમસ્કાર) કીધો.

अविरलशब्दघनौघप्रक्षालितसकलभूतलमलकलङ्का।
मुनिभिरुपासिततीर्था सरस्वती हरतु नो दुरितान् ।।२।।

ૐ શબ્દ કહીને દેવને નમસ્કાર કર્યો. ૐ એ પરમાત્મસ્વરૂપ છે એમ કહીને દેવને નમસ્કાર કર્યાં. હવે શાસ્ત્રને નમસ્કાર કરે છે. આવે છે ને? 'દેવ–શાસ્ત્ર-ગુરુ તીન.' શાસ્ત્રને નમસ્કાર કરે છે.

अविरलशब्दરૂપ મૂશળધાર વરસાદ વડે.. છે ને ? **अविरलशब्दघनौघ. अविरल** નામ જેમાં આંતરો નથી એવા શબ્દરૂપી મૂશળધાર વરસાદ વડે જેણે સકળ ભૂતલના મળકલંકો, મનુષ્યના બધા મળકલંકો ધોઈ નાખ્યા છે. એ મુનિઓ વડે ઉપાસવામાં આવતા શ્રુતજ્ઞાન-ભાવજ્ઞાન તીર્થસ્વરૂપ છે. એ સરસ્વતી અમારા દૂરિતોને હરો. સમ્યગ્જ્ઞાનને સરસ્વતી કહે છે. પહેલાં દેવને નમસ્કાર કર્યો, પછી સમ્યગ્જ્ઞાન એટલે શાસ્ત્રના ભાવજ્ઞાનને અને શાસ્ત્રને— બેયને (નમસ્કાર કર્યા.) ત્રીજો ગુરુને નમસ્કાર.

अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानाञ्जनशलाकया ।
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ।।३।।

અજ્ઞાનરૂપી અંધકારથી જે અંધ છે તેના નેત્ર જેણે જ્ઞાનરૂપી અંજનશલાકા વડે ખોલી નાખ્યા છે તે શ્રી સદ્‌ગુરુને નમસ્કાર.. નમસ્કાર.

श्रीपरमगुरवे नमः પરમ ગુરુ—પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ આદિ. **परम्पराचार्यगुरवे नमः** એનાથી પરંપરા ગણધર આદિ આચાર્યને નમઃ. **सकलकलुषविध्वंसकं** સકળ કલુષનો નાશ કરનારું, **श्रेयसां परिवर्धकं** શ્રેયનું વધારનારું, **धर्मसम्बन्धकं** ધર્મનો સંબંધ કરાવનારું આ શાસ્ત્ર. **भव्यजीवमनःप्रतिबोधकारकं** લાયક પ્રાણીના મનને જ્ઞાન ઉપજાવનારું, **पुण्यप्रकाशकं** પવિત્રતાનું પ્રકાશક છે, **(पापप्रणाशकमिदं)** પાપનું નાશક છે એ શાસ્ત્ર. **श्रीसमयसारनामधेयं** જેનું નામ સમયસાર છે. **अस्य मूलग्रन्थकर्तारः श्रीसर्वज्ञदेवाः** એના મૂળ કર્તા તો સર્વજ્ઞદેવ છે. **तदुत्तरग्रन्थकर्तारः श्रीगणधरदेवाः** એના પછી કર્તા ગણધરદેવ, **प्रतिगणधरदेवाः** એમ કરતાં આચાર્ય આદિ. **तेषां (वचनानुसारमासाद्य)** તેમનાં વચનને અનુસરીને **आचार्यश्रीकुन्दकुन्दाचार्यदेवविरचितं, श्रोतारः सावधानतया श्रृणवन्तु ।** સાવધાનપણે સાંભળવું એમ કહે છે.

મંગલાચરણ કરીએ.

मंगलं भगवान् वीरो मंगलं गौतमो गणी ।
मंगलं कुन्दकुन्दार्यो जैनधर्मोऽस्तु मंगलम् ।।१।।

સમજાણું ? વીર ભગવાન મંગલરૂપ છે, ગૌતમ ગણધર મંગલરૂપ છે, આર્ય કુંદકુંદાચાર્ય મંગલરૂપ છે, જૈનધર્મ મંગલરૂપ છે.

सर्वमंगलमांगल्यं सर्वकल्याणकारकं ।
प्रधानं सर्वधर्माणां जैनं जयतु शासनम् ।।२।।

સર્વ મંગલોમાં મંગલરૂપ છે, સર્વ કલ્યાણનું કરનારું છે, સર્વ ધર્મોમાં પ્રધાન છે એવું જૈનશાસન જયવંત વર્તો. એ દરેક શાસ્ત્રની સ્વાધ્યાય કરતાં પહેલું એ ચાલે છે. સમજાય છે ?

હવે મંગલિક. આ પોતે જયચંદ પંડિત દેશવચનિકા કરે છે ને? એ પોતે મંગલિક કરે છે. મંગલિક કરવામાં એવો એક શ્લોક છે શાસ્ત્રમાં. આદ્ય માંગલિકમાં .... **मध्ये अवस्थिति विद्या.** મધ્યમાં મંગલિક કરવાથી વિદ્યાનો નાશ ન થાય અને છેલ્લે મંગલિક કરવાથી વિદ્યાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય. એ રીતે મંગલિક કરે છે.

ૐ

परमात्मने नमः

શ્રીમદ્-ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત

શ્રી સમયસાર.

જીવ-અજીવ અધિકાર.

श्रीमदमृतचन्द्रसूरिकृता आत्मख्यातिः ।

પહેલો શ્લોક.

नमः समयसाराय स्वानुभूत्या चकासते ।
चित्स्वभावाय भावाय सर्वभावान्तरच्छिदे ।।१।।

હવે **મૂળ ગાથાઓનો અને આત્મખ્યાતિ ટીકાનો ગુજરાતી અનુવાદ.** એવા જયચંદ પંડિત પહેલું મંગલિક કરે છે. પહેલાં દેવને નમસ્કાર કરે છે :

શ્રી પરમાતમ પ્રણમીને, શારદ સુગુરુ નમી ય;
સમયસાર શાસન કરું, દેશવચનમય, ભાઈ ! ૧.

જયચંદ પંડિતનું એ લખ્યું છે મંગલિક. **શ્રી પરમાતમ પ્રણમીને...** પરમસ્વરૂપ ભગવાન પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવો એને હું નમસ્કાર—પ્રણમીને.... લ્યો, 'પ્રણમન' આવ્યું એમાં..... વંદન કરું છું. એવા પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વર અનાદિ સનાતન સિદ્ધ ભગવાનો અને પરમેશ્વર નવા પણ પ્રગટ થાય એ બધા પરમેશ્વરોને—પૂર્ણદશા જેને પ્રાપ્ત થઈ છે, વીતરાગવિજ્ઞાન દશા જેની પૂર્ણ થઈ ગઈ છે એવા પરમાત્માને—નમસ્કાર કરીને શાસ્ત્રની ચાલતી ભાષા (અર્થાત્) વચનિકા કરું છું. **શારદ...** શારદ એટલે શાસ્ત્ર. પહેલાં દેવને નમસ્કાર કર્યો. શારદ એટલે શાસ્ત્રને નમસ્કાર. શારદા—શાસ્ત્ર. સમ્યગ્જ્ઞાન અને શાસ્ત્ર એને નમસ્કાર. પછી **સુગુરુ**... 'દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુ તીન.' સુગુરુ—જ્ઞાની, ધર્માત્મા, ગુરુઓને નમસ્કાર કર્યો. હવે (નમસ્કાર) કરીને કહે છે : **સમયસાર શાસન કરું...** સમયસાર શાસ્ત્ર હું બનાવું છું દેશભાષાએ—ચાલતી ભાષા. **દેશ** એટલે ચાલતી. **દેશવચનમય ભાઈ !** શાસ્ત્રના અર્થો ચાલતી ભાષામાં હું આમાં કહીશ.

શબ્દબ્રહ્મ પરબ્રહ્મનો વાચકવાચ્ય નિયોગ;
મંગળરૂપ પ્રસિદ્ધ એ, નમું ધર્મ-ધન-ભોગ. ૨.

કહે છે, **પરમબ્રહ્મ—**ભગવાન એવો આત્મા. **પરમબ્રહ્મ—**પરમ આનંદસ્વરૂપ એવો આત્મા એ **વાચ્ય** છે, એ કહેવાને લાયક છે અને **વાચક** એના શબ્દો છે. સમજાય છે કાંઈ ? 'સમયસાર' તે શબ્દ છે **વાચક** અને **પરમબ્રહ્મ** ભગવાન આત્મા એનું **વાચ્ય** છે. એ વાચક દ્વારા કહેવાય એ આત્મા. જેમ 'સાકર' શબ્દ છે. 'સાકર' શબ્દ છે એ દ્વારા વાચ્ય સાકર બતાવે છે કે આ સાકર. 'સાકર' સમજે ? શક્કર.

એ **શબ્દબ્રહ્મ...** એને પણ—શબ્દને પણ શબ્દબ્રહ્મ કહ્યો. વ્યાપક—પૂર્ણ સ્વરૂપને બતાવનાર માટે. **પરમબ્રહ્મ**... **પરમબ્રહ્મ**—આત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ અથવા પરમાત્મા થયા એ અને આ આત્મા. એ બેને **વાચકવાચ્ય નિયોગ**—બે વચ્ચે શબ્દ.. **વાચક** એટલે શબ્દ અને **વાચ્ય** એટલે ભાવ, એનો અર્થ. એવો એનો **નિયોગ** નામ સંબંધ છે. સમજાય છે કાંઈ ? જેમ 'સાકર' શબ્દથી સાકર પદાર્થ જણાય છે, એમ ભગવાન આત્મા.. આ સમયસાર શબ્દો દ્વારા આત્મા કેવો છે એ જણાવે છે. એવો **વાચ્ય-વાચક**નો સંબંધ છે.

મંગળરૂપ પ્રસિદ્ધ એ.... મંગળરૂપ પ્રસિદ્ધ જ છે. નથી આવતું 'સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ'? શું કહેવાય ? 'પ્રસિદ્ધ'. એ મંગલરૂપ પ્રસિદ્ધ છે. પરમાત્મા—સિદ્ધ પરમાત્મા અને આ આત્મા શુદ્ધ પરમ પ્રભુ એ મંગલરૂપ પ્રસિદ્ધ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

એ નમું... એને નમસ્કાર કરું છું. **ધર્મ-ધન ભોગ—**એ આત્માના ધર્મરૂપી લક્ષ્મીના અનુભવ માટે. લ્યો, શેઠ ! આ ધન આવ્યું. **ધર્મ-ધન ભોગ—**આત્માનો અનુભવ એવી જે ધન-લક્ષ્મી આત્માની.... ધર્મની લક્ષ્મી—એ શુદ્ધ ચિદાનંદ પરમાત્મા પોતે આત્મા, એનો જે શુદ્ધતારૂપી ધર્મ એવી જે પોતાની લક્ષ્મી, એનો જે ભોગ નામ અનુભવ એના માટે હું આ માંગલિક કરું છું (એમ) કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

નમું ધર્મ-ધન ભોગ... પુણ્યની લક્ષ્મીના અનુભવ માટે મારે જોઈતું નથી આમાં કાંઈ. મુનિ પાસે હશે લક્ષ્મી ? લ્યો, ઠીક શેઠ ! એમ કે મુનિ પાસે પૈસા હશે એટલે બહુ દરકાર નહીં એમ (શેઠ) કહે છે. અહીં તો આત્માનો અનુભવ.... ભગવાન આત્મા જેનો સ્વભાવ આનંદ જ સ્વરૂપ છે જેનું, અતીન્દ્રિય આનંદનો રસકંદ-દળ છે એ. એવી જે આત્મલક્ષ્મી—એની જે અનુભવરૂપી-ધર્મરૂપી લક્ષ્મી —એનો અનુભવ અમારે જોઈએ છે, બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. સ્વર્ગ પણ નહીં, પુણ્ય પણ નહીં. ભગવાન અમે છીએ તે પામીયે એમ કહે છે. ખરી રીતે તો એમ (કહે છે.) અમે છીએ, અમે અતીન્દ્રિય આનંદમૂર્તિ આત્મા છીએ. એ શરીર-વાણી નહીં, મન નહીં, પુણ્ય-પાપના રાગ નહીં. 'છે' તે પામીયે એમ કહે છે. અમે છીએ તે પ્રાપ્ત થાય—એનો અનુભવ પ્રાપ્ત થાય—એમ કહે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? સ્વર્ગ મને મળે, પુણ્ય થાય અને પછી ભગવાન પાસે જાશું—એ માટે શાસ્ત્ર કહીએ છીએ એવું કાંઈ આમાં ન આવ્યું. આ ભગવાન (આત્મા) પોતે ભગવાન છે. અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે એના અનુભવનો ભોગ એટલે એને અનુભવવું એ અમને જોઈએ છે. બસ, બીજું કાંઈ જોઈતું નથી.

એ દોહા હતા બે. હવે આ ચૌપાઈ છે :

નય નય સાર લહે શુભવાર, પદ પદ માર દહે દુઃખકાર;
લય લય પાર ગ્રહે ભવધાર,-જય જય સમયસાર અવિકાર. ૩

એ (જયચંદજી) આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા જયપુરના પંડિત છે. એ સંસ્કૃત ટીકાનો અર્થ કરવા માંગતા મંગલિક કરે છે. **નય નય સાર લહે શુભવાર.** એ શુદ્ધનયનું અંદર જ્ઞાન કરતાં કરતાં શુભ વાર—શુભ કાળે આત્માને લાભ થાય એ શુભ કાળ છે મારો. નયનું જ્ઞાન કરતાં—આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ છે એવું એ નયનું, નયનું જ્ઞાન કરતાં **સાર લહે શુભવાર**—શુભ કાળ. એ અમારા સ્વકાળમાં—શુભ કાળમાં અમને આનંદનો લાભ થાય નયનું જ્ઞાન સમજતાં, એવું આ સમયસાર છે. સમજાણું કાંઈ ?

નય નય સાર લહે શુભવાર, પદ પદ માર દહે દુઃખકાર. પદે-પદે, પદે-પદે, ન્યાયે-ન્યાયે, શબ્દે-શબ્દે, ભાવે-ભાવે.. આ સમયસારને સમજતાં ભાવે-ભાવે **માર દહે**—મરણને બાળી નાખે જન્મ-મરણને. એ જન્મ-મરણ કેવા છે ? દુઃખકાર છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

નય નય સાર લહે શુભવાર, પદ પદ માર દહે દુઃખકાર. દુઃખના કરનારા જન્મ ને મરણના દુઃખભાવ એનો પદે-પદે—આ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન થતાં પદે-પદે—એ મરણનો-કુકર્મનો નાશ થવાનો. નાશ કરનારા છે એ. આહાહા ! ભાવમરણનો નાશ કરી અને પંડિત મરણને પ્રગટ કરે એવાં શાસ્ત્ર છે.

લય લય પાર ગ્રહે ભવધાર... ભગવાન આત્મા... સમયસાર એવો જે આત્મા એની શુદ્ધતામાં લય લય થતાં—લીન થતાં.... જુઓ ! આખા શાસ્ત્રનો સાર આમાં કહી દેશે. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પની વાસના વિનાની ચીજ, એવો જે શુદ્ધાત્મા (તેમાં) **લય**—લીનતા કરતાં કરતાં **પાર ગ્રહે ભવધાર....** ભવના ધરવાનું—ગ્રહવાનું પાર પામી જાય, ભવધારણ હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા શુદ્ધ આનંદમૂર્તિ, જ્ઞાનનો કંદ પ્રભુ એમાં લય—લીનતા થતાં ભવના ગ્રહણનો પાર પામી જાય, ભવભ્રમણ રહે નહીં. ભવભ્રમણ રહે નહીં એટલે કે મુક્તિ થાય.

જય જય સમયસાર અવિકાર... હે ભગવાન આત્મા સમયસાર ! અવિકારી સમયસાર ! તારો જય થાવ. સમજાય છે કાંઈ ? સમયસાર એટલે આત્મા એ અવિકારી સ્વરૂપ છે. પાપ એ તો વિકાર આસ્રવતત્ત્વ છે. કર્મ, શરીર એ તો અજીવતત્ત્વ છે. ભગવાન આત્મા અનાકુળ, શાંત, આનંદ, અવિકારી તત્ત્વ

એવો સમયસાર ભગવાન **જય જય**—એનો જય થાવ, જય થાવ. અને વિકારનો પરાજય થાવ (એમ અસ્તિમાં) નાસ્તિ આવી જાય છે. 'જય' અસ્તિથી કીધું. સમજાણું કાંઈ ?

શબ્દ, અર્થ ને જ્ઞાન—સમયત્રય આગમ ગાયા,

કાળ, મત, સિદ્ધાંત—ભેદત્રય નામ બતાવ્યા;

કહે છે, સમયના ત્રણ નામ : એક **શબ્દસમય**. આ શબ્દસમય (એટલે) અક્ષરો. **અર્થસમય** (એટલે) પદાર્થ, **જ્ઞાનસમય** (એટલે) જ્ઞાન. શું કહે છે ? સમજાય છે કાંઈ ? શબ્દ—ભગવાનની વાણી એ **શબ્દસમય**. એ શબ્દસમય. આત્મા આદિ છ પદાર્થ તે **અર્થસમય. અર્થ** એટલે પદાર્થ, પદાર્થસમય એને કહેવાય, પદાર્થસમય. આ શબ્દસમય અને એનું (-અર્થસમયનું) જ્ઞાન થાય એ **જ્ઞાનસમય**. સમજાણું કાંઈ ? શબ્દસમય, જ્ઞાનસમય, પદાર્થસમય—એ ત્રણેયને સમય કહેવામાં આવે છે. અહીં 'સમયસાર' કહેવું છે ને ? આમાં શું કહેવું છે એમ કહીને સમયના નામ આપે છે, પણ આમાં શું કહેવું છે ? **શબ્દ, અર્થ ને જ્ઞાન—સમયત્રય આગમ ગાયા**. એ 'સમય' ત્રણ પ્રકારે આગમમાં બતાવ્યાં છે. લ્યો, ગાયા છે, કહ્યાં છે.

કાળ, મત, સિદ્ધાંત—ભેદત્રય નામ બતાવ્યા. એ **કાળ**ને પણ સમય કહે છે. 'કાળ' સમજાણું ? એક સમય, બે સમય, ત્રણ સમય, વર્ષ, બે વર્ષ આદિ તેને સમય કહે છે. **મત**ને પણ સમય કહે છે. આ જૈનમત છે, આ અન્ય મત છે, તેને પણ સમય કહેવામાં આવે છે. મતને પણ—અભિપ્રાયને પણ—સમય કહેવામાં (આવે છે) અને **સિદ્ધાંત**ને સમય કહેવામાં આવે છે. સમજાય છે કાંઈ?

તે મહીં આદિ શુભ અર્થસમયકથની સુણીએ બહુ... આ છ બોલ લીધા : શબ્દસમય, અર્થસમય, જ્ઞાનસમય, કાળસમય, મતસમય અને સિદ્ધાંતસમય. આ કેટલાંક (માણસો) પહેલાં સમયના વાંચનમાં નહીં હોય. એય, પોપટભાઈ ! શરૂઆતમાં નહીં હોય. શરૂઆતમાં હતાં પહેલામાં ? કહો, સમજાણું આમાં ? હીરાભાઈ નહીં હોય. એ પણ પહેલી વાર.

તે મહીં આદિ શુભ અર્થસમયકથની સુણીએ બહુ... આ છ બોલમાં તો (એકલા) પદાર્થની વ્યાખ્યારૂપી સમયની કથની તો નથી એમ કહે છે. છ

બોલમાં **અર્થસમય** એટલે પદાર્થ. પદાર્થરૂપી સમયની કથની સાંભળો. પદાર્થનું કથન કરવું છે. એ અર્થસમયમાં—પદાર્થસમયમાં—પણ **જીવ નામ છે સાર**. પદાર્થ છે છ, અર્થસમય એને કહેવાય. એમાં પણ જીવ નામનો સમય (-પદાર્થ) સાર છે છ પદાર્થમાં.

અર્થસમયમાં જીવ નામ છે સાર, સુણજો સહુ... સાંભળજો બધા. અહીં તો બધાને આમંત્રણ—સાગમટે નોતર્યા—છે. 'સાગમટે આમંત્રણ' સમજતે નહીં ? સહકુટુંબ જમણ કરતે હૈ ન ? બધાય આવજો. અહીં **સુણજો સહુ**— બધાય સાંભળો (એમ) કહે છે. એ જ કીધું આમાં..... બધાય સાંભળો. જેને સાંભળવાની લાયકાત છે ને સાંભળે છે તે પશુ પણ સાંભળો. ભગવાનના સમવસરણમાં પશુ પણ આવે છે. ભગવાનના સમવસરણમાં પશુ, વાઘ, સિંહ, રીંછ સાંભળવા આવે છે, બેસે છે સાંભળવા, સમ્યગ્દર્શન પામે છે, એકાવતારી થઈ જાય છે, ...પામી જાય છે. આત્મા ક્યાં પશુ-બસુ હતો ? સમજાણું કાંઈ ?

તે મહીં સાર વિણકર્મમળ શુદ્ધ જીવ શુદ્ધનય કહે.. શું કીધું ? ઓલા છ બોલ કહ્યાં એમાં પણ અર્થસમય તે સાંભળો. પદાર્થ. પદાર્થમાં પણ જીવપદાર્થ. જીવપદાર્થમાં પણ... આ જીવપદાર્થમાં નિગોદ આદિ ઘણા જીવો છે. આ જીવપદાર્થમાં પણ **વિણકર્મમળ શુદ્ધ જીવ શુદ્ધનય કહે**. આ સાર છે આખા સમયસારનો. **વિણકર્મમળ**—કર્મના મળ અને પુણ્ય-પાપનો મળ એના વિનાનો ભગવાન, **શુદ્ધ જીવ** પવિત્ર ભગવાન આત્મા એને **શુદ્ધનય કહે**. શુદ્ધનય એને આત્મા કહે. પુણ્ય-પાપના (ભાવને), શરીરવાળાને કે એને આત્મા (કહે નહીં). શુદ્ધનયનો સાર આખા સમયસારમાં કહેશે તે આ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

શું કીધું ? છ બોલ કહ્યાં એમાં સાર નામ પદાર્થ, પદાર્થસમય લેવો. પદાર્થસમયમાં પણ જીવ લેવો અને જીવમાં પણ શુદ્ધજીવ લેવો. **વિણકર્મમળ**... કર્મ ને રાગ-દ્વેષના મળ વિનાનો ભગવાન આત્મા, એ શુદ્ધનય એને 'આત્મા' કહે. એ આત્માની કથની આખા સમયસારમાં છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? **વિણકર્મમળ—**એ નાસ્તિથી વાત કરી. અસ્તિરૂપે શુદ્ધ જીવ. વિણકર્મમળ અને **શુદ્ધ જીવ શુદ્ધનય કહે**. શુદ્ધનય તો ચિદાનંદ, અખંડ, અભેદ, શુદ્ધ આત્માને આત્મા કહે અને તેની દ્રષ્ટિ કરવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે.

ધર્મની શરૂઆત, શુદ્ધનયે બતાવેલો આત્મા એની અંતર્દ્રષ્ટિ કરવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન ને મોક્ષનો પહેલો માર્ગ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? જુઓ, આ પહેલાના (મંગલિકના) આવા અર્થ છે. ઘરે તો કાંઈ સમજાય નહીં ને આંહી તો કોઈ હોય નહીં પહેલે વખતે. આ ફેરે ૧૬માં આવી ગયા પહેલા.

આ ગ્રંથમાં કથની સહુ... લ્યો, **આ ગ્રંથમાં કથની સહુ....** એ શુદ્ધનય શુદ્ધજીવને કહે એ બધી કથની છે આખા સમયસારમાં એમ કહે છે. **સમયસાર બુધજન ગ્રહે**—એવો આત્મા, જ્ઞાનીજન એમાંથી શુદ્ધનય (વડે) શુદ્ધ જીવને ગ્રહે. આખા સમયસારનું વાંચન કરે એમાંથી બુધજન નામ જ્ઞાનીજન 'સમયસાર શુદ્ધ જીવસ્વરૂપ' એવો અંદરથી ભાવ કાઢે. વાંચીને એવું કાઢે અને સમજીને એમાંથી એ કાઢે. સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, આ જયચંદ પંડિત ગૃહસ્થાશ્રમમાં (આમ કહે છે.)

નામાદિક ષટ્ ગ્રંથમુખ.. દોહા છે હોં. ઓલી ચોપાઈ હતી, ત્રણ હતા ને ? એ ચોપાઈ હતી. આ દોહા.

નામાદિક ષટ્ ગ્રંથમુખ, તેમાં મંગળ સાર;
વિઘ્નહરણ, નાસ્તિકહરણ, શિષ્ટાચાર ઉચ્ચાર. ૫.

કહે છે શાસ્ત્રકર્તા, નામાદિક તેમાં મંગલિક એ સાર છે. નામ છે, આ શાસ્ત્રનું નામ શું છે ? 'સમયસાર'. તે મંગળને કરે છે. એક મંગળ, બીજું નિમિત્તકારણ. નિમિત્તકારણ—જેને માટે સમજાવે એ. શાસ્ત્રનું પ્રયોજન—શુદ્ધપણાનો અનુભવ કરવો એ એનું પ્રયોજન. (વગેરે) છ બોલ છે. **નામાદિક ષટ્** કીધા ને ? એટલે (૧) એક મંગલિક, (૨) એક નિમિત્તકારણ (એટલે) કોના માટે, (૩) શાસ્ત્રનું પ્રયોજન, (૪) પરિમાણ એટલે સંખ્યા—શાસ્ત્રની સંખ્યા, ૪૧૫ શ્લોક (ગાથા) આદિ, (૫) નામ—સમયસાર અને (૬) શાસ્ત્રના કર્તા. શાસ્ત્રના કર્તા કુંદકુંદાચાર્ય. એ છ નામ (આદિ) આવે. દરેક ગ્રંથની શરૂઆતમાં છ નામ (આદિ) હોય. છ પ્રકાર. સમજાણું કાંઈ ? છે ને ?

નામાદિક ષટ્ ગ્રંથમુખ... ગ્રંથ કહેવામાં એના છ બોલ આવે. એમાં પણ **મંગલ સાર**. તેમાં પણ મંગલિક કરવું એ સારમાં સાર વસ્તુ છે. 'મંગ'—પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ અને પાપનો નાશ કરે એવા ભાવને મંગલિક કહે છે. એ બધા

નામાદિક છ બોલમાં પણ મંગલિક સાર છે. કેવું છે મંગલિક એ ? **વિઘ્નહરણ—** એ વિઘ્નનો નાશ કરનાર, સ્વરૂપના સાધને ચડતાં તેને વિઘ્ન આવે નહીં. **વિઘ્નહરણ**—વિઘ્નનો નાશ કરનાર. **નાસ્તિકહરણ**—એ નાસ્તિકતાનો નાશ કરનાર. આમ ન હોય, આમ ન હોય એમ નહીં; આમ છે, આમ છે, આમ છે. સાંભળનારના નાસ્તિકતાનો નાશ કરનાર આ મંગલિક, આખું સમયસાર એનું (-મંગલિક) જ છે એમ કહે છે. **શિષ્ટાચાર...** ઉત્તમ પુરુષોનો શિષ્ટ આચાર છે કે આ રીતે મંગલિક એણે પહેલું કરવું.

હવે, પોતે દેવ-ગુરુ ને શાસ્ત્ર, દેવ–શાસ્ત્ર–ગુરુને ફરીને નમન કરે છે.

સમયસાર જિનરાજ છે....લ્યો, આ દેવ જ સમયસાર, ભગવાન (આત્મા) એ પોતે દેવ. પૂર્ણાનંદ નિજ શક્તિની મૂર્તિ, એની પ્રગટતા એવો સમયસાર તે જિનરાજ. જિનરાજ એટલે કોણ ? સમયસાર તે જિનરાજ ! લ્યો, એ આત્મા આનંદ અને શુદ્ધ ચૈતન્યશક્તિની પ્રકાશદશા જેની પૂરી થઈ ગઈ એ સમયસાર, એ જિનરાજ. એ જિનરાજ.

જિન સોહી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કરમ;
કર્મ કટે જિનવચન સો, યે હી સમજ લે અપનો મર્મ.
.... સબ શાસ્ત્રકા મર્મ.

(આભ્યંતર પરિણામ અવલોકન હાથનોંધ-1)

સમજાય છે કાંઈ ? અહીં કહે છે કે સમયસાર એટલે કોઈ સંપ્રદાય નથી એમ કહે છે. 'જિનરાજ' કોઈ સંપ્રદાયનો દેવ છે એમ નથી. **સમયસાર જિનરાજ છે—** એ સમયસાર એટલે આત્મા જ પોતે જિનરાજ છે. વસ્તુ પોતે જિનરાજ એટલે વીતરાગવિજ્ઞાનનો પિંડ છે. જિનરાજ. જિન એટલે વીતરાગથી શોભતું તત્ત્વ આખું છે. આત્મા વીતરાગસ્વરૂપ, વીતરાગવિજ્ઞાનનો કંદ શાશ્વત. એવી જ પર્યાય પ્રગટ થાય વીતરાગવિજ્ઞાનતા પૂર્ણ, એ સમયસાર, એ જિનરાજ. સમજાણું કાંઈ ? ભીખાભાઈ !

સમયસાર જિનરાજ છે, સ્યાદ્વાદ જિનવેણ... વીતરાગની વાણી અનેકાંતમય સ્યાદ્વાદ છે. વસ્તુને અસ્તિ–નાસ્તિથી કહેનારી વાણી, ભગવાનની

વાણી એ સ્યાદ્વાદ જિનવેણ છે. વીતરાગની વાણી અનેકાંતમય હોય છે એમ કહ્યું. પહેલું દેવ કહ્યું, હવે વાણી કહી.

મુદ્રા જિન નિર્ગ્રંથતા—મુનિની મુદ્રા નિર્ગ્રંથ દશા. આહાહા ! અંતરમાં વીતરાગ દશા, બહારમાં નગ્નદશા. નિર્ગ્રંથ—કાંઈ પકડ ન મળે રાગાદિ, વસ્ત્રાદિ. વીતરાગી મુદ્રા, મુનિની અંતર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિત વીતરાગ મુદ્રા એ **મુદ્રા જિન નિર્ગ્રંથતા**. એ વીતરાગની નિર્ગ્રંથતા મુદ્રા એના વીતરાગ જેવી હોય. મુનિ નિર્ગ્રંથ દશા... આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? બાહ્યમાં વસ્ત્ર આદિનો પરિગ્રહ ન હોય, અંતરમાં રાગાદિની પકડ (ન હોય). એકલો પકડેલો ભગવાન વીતરાગ આનંદ પ્રભુ એની અનુભવ દશા—વીતરાગી દશા—એ એની 'મુદ્રા', એ નિર્ગ્રંથતા.

નમું—એ ત્રણને હું નમસ્કાર કરું છું. જિનરાજ દેવને, વીતરાગી અનેકાંત વાણીને અને નિર્ગ્રંથ મુનિની મુદ્રાને–અંતર મુદ્રાને. **નમું કરે સહુ ચેન...** બધા પ્રકારે આત્માને આનંદ આપે—ચેન આપે એવા ત્રણને નમસ્કાર કરવાથી આ સ્થિતિ થાય છે. લ્યો, સમજાય છે કાંઈ ? શરૂઆતમાં ભગવાનજીભાઈ નહીં હોય કોઈ દિ' ? નહીં, યાદ નથી. ન હોય. આ તો ઘણી વાર ચાલતું હોય, ૧૫મી વાર ચાલી ગયું. ૨૨ની સાલમાં શ્રાવણ મહિને, શ્રાવણ સુદ-૧૧. એ પહેલાં ચૌદમી વાર ચાલ્યું આહીં. મુકુંદભાઈ......

આ સોળમી વાર.... આસો વદ એકમ, મહિનાનો મહિનો બેસે છે આજ. શાસ્ત્રનો મહિનો આજ બેઠો. આસો વદ એકમ. મહિનાનો પહેલો દિવસ, આસો મહિનાનો પહેલો દિવસ. શાસ્ત્ર હિસાબે પહેલાં વદ આવે, કેમ કે પંદર દિવસ જ્યારે થાય ત્યારે અમાસ થાય. અમાસ થાય એટલે અડધો માસ થયો. પૂર્ણ માસ. પૂર્ણિમા એટલે પૂર્ણ માસ. મહિનાની શરૂઆત આસો મહિનાની આજથી થાય છે. આ સોળમી વાર શરૂ થાય છે ત્યારે આ પહેલો દિવસ.

આ પ્રમાણે મંગળપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરીને... લ્યો. મંગલિકપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરી, **શ્રી કુંદકુંદ આચાર્યકૃત ગાથાબદ્ધ સમયપ્રાભૃત ગ્રંથની શ્રી અમૃતચંદ્ર આચાર્યકૃત આત્મખ્યાતિ નામની જે સંસ્કૃત ટીકા છે તેની દેશભાષામાં વચનિકા લખીએ છીએ** એમ. કુંદકુંદાચાર્યની ગાથાઓ, અમૃતચંદ્ર આચાર્યની

ટીકા આત્મખ્યાતિ નામની, એ સંસ્કૃત ટીકા તેની દેશભાષા—ચાલતી ભાષામાં આ વચનિકા-વચનો લખાય છે.

પ્રથમ, સંસ્કૃત ટીકાકાર શ્રી અમૃતચંદ્ર આચાર્ય ગ્રંથના આદિમાં (પહેલા શ્લોક દ્વારા) મંગળ અર્થે ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરે છે. અલૌકિક મંગલિક છે અસ્તિપણાને સિદ્ધ કરનારું.. ઓહોહો ! એમાં નાસ્તિને યાદ જ કરી નથી. કહે છેને કેટલાક કે વિકલ્પ તોડો, પણ એ વાત જ નથી અહીંયા. અસ્તિ આખો ભગવાન આવો આત્મા છે. બસ, 'છે' એવો અનુભવ કરે વિકલ્પ તૂટી જાય, રાગ રહે નહીં, કર્મ ખસી જાય. એ પણ અહીંયા કહેવાની જરૂર નથી. એ વાત આખા સમયસારમાં મૂળપણે અસ્તિથી કહેવું છે, પછી વિસ્તાર આવતા બધું આવે. પણ મૂળ સાર..... કળશનો... બોલાઇ ગયું છે, ફરીને.

नमः समयसाराय स्वानुभूत्या चकासते ।
चित्स्वभावाय भावाय सर्वभावान्तरच्छिदे ।।१।।

ઓહોહો ! સાધકપણું–સિદ્ધપણું, ભાવપણું–ભાવવાનપણું—એટલું સિદ્ધ કરી દીધું છે, લ્યો. એ આ શબ્દ ઓલામાં (-અર્થમાં) નહોતોને પહેલાં(-પ્રથમ આવૃત્તિમાં) ? **नमः समयसाराय** (શબ્દ)નહોતો. **नमः समयसाराय** લ્યો, શરૂ ન્યાંથી થયું, એ મંગલિક શરૂ થયું. ઓલામાં નહોતું, નહિ ? ....

नमः समयसाराय 'સમય' અર્થાત્ જીવ નામનો પદાર્થ. સમ+અય— એ આગળ અર્થ આવશે. સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાન પોતે પોતાનામાં પ્રણમે (-પરિણમે), પુણ્ય–પાપના વિકાર વિના, એવી સ્થિતિ આત્માની એને સમય—સમયસાર કહેવામાં આવે છે. અહીં 'સમય' શબ્દે હજુ આત્મા લેશે પદાર્થ, **જીવ નામનો પદાર્થ. તેમાં સાર—જે દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ, નોકર્મ રહિત શુદ્ધ આત્મા.** દેખો ! સમય+સાર. સમય એટલે આત્મા, જીવ પદાર્થ અને સાર એટલે જેમાં દ્રવ્યકર્મ નથી, ભાવકર્મ નથી, નોકર્મ એટલે શરીર-વાણી નથી. એવો જે શુદ્ધ આત્મા એ સમયસાર, તે સમયસાર. કહો, સમજાણું કાંઈ ? નિયમ+સાર. આવે છે ને ? એમાંય (અજ્ઞાની) વાંધો કાઢે છે ને ?.....નિયમ એટલે શુદ્ધતા અને સાર એટલે નિશ્ચય એકલી વસ્તુ. વ્યવહાર એમાં આવે જ નહીં. 'નિયમસાર' આવે છે ને ? નિશ્ચયથી મોક્ષમાર્ગ નિરપેક્ષ છે તે નિયમસાર. એમ. (ગાથા ૨)....

અહીંયા કહે છે, ભગવાન આત્મા એ સમય અને સાર એટલે જડકર્મ રહિત, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના ભાવ રહિત અને વાણી, શરીર, ઇન્દ્રિય આદિ નોકર્મ એનાથી રહિત એવો શુદ્ધ આત્મા. જુઓ ! આ લક્ષ્યમાં લેવાયોગ્ય આત્મા. ધ્યેય કરીને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવા માટેનો આ આત્મા. પ્રથમમાં પ્રથમ મોક્ષના માર્ગનો મંગલિક અવયવ સમ્યગ્દર્શન (અને) એનું સાધન શુદ્ધ ભગવાન આત્મા. એવો જે શુદ્ધાત્મા તેને અહીં સમયસાર કહ્યો. પહેલો કહ્યો હતો **સમયસાર જિનરાજ** એમ કહ્યું હતું મંગલિક કરતાં, આ પણ સમયસાર જિનરાજ. રાગ અને દ્વેષ અને વિકલ્પ, શરીર, કર્મ વિનાનો એવો ભગવાન આત્મા **તેને મારો નમસ્કાર**—એમાં હું નમું છું, પૂર્ણ પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત છે એને નમું છું, મારો શુદ્ધ ભગવાન આત્મા એમાં હું નમું છું. એટલે કે પરમાત્મ મારું સ્વરૂપ એ રીતે હું પરિણમું છું, એમાં હું ઢળ્યો છું, એમાં હું રહ્યો છું, એમાં મારું—પર્યાયનું દ્રવ્ય સાથે મિલન થયું છે. સમજાણું કાંઈ ? એને નમું છું. લ્યો ! **તેને મારો નમસ્કાર હો.** શુદ્ધ ભગવાન આત્મા—કર્મ-જડ, વિકારી પરિણામ અને નોકર્મથી રહિત એવો પરમાત્મ ત્રિકાળીસ્વરૂપ—તેને મારો નમસ્કાર અથવા એવી પ્રગટ દશા થઈ ગઈ છે તેને મારો નમસ્કાર. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

કેવો છે સમયસાર ? **भावाय શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ**. જુઓ ! **भावाय**—ભાવસ્વરૂપ. પણ કેવો ભાવ ? **શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ વસ્તુ છે**. **भावाय**—શુદ્ધ સત્તા. ભગવાન આત્માનું શુદ્ધ હોવાપણું તે **भावाय**. સમજાણું કાંઈ ? એ વસ્તુ, શુદ્ધ સત્તારૂપ વસ્તુ. શુદ્ધ હોવાપણે સત્તારૂપ વસ્તુ એને અહીં **भावाय** કીધો છે. આહીં દ્રવ્યને **भावाय** કહ્યો છે. શું કીધું ? વસ્તુ છે શુદ્ધ સત્તા, ત્રિકાળ શુદ્ધ સત્તા વસ્તુ એને **भावाय** કહ્યો છે. એ **भावाय** એટલે શુદ્ધ સત્તારૂપ પદાર્થ. શુદ્ધ સત્તારૂપ વસ્તુ તે વસ્તુ—એ દ્રવ્ય કહ્યું.

આ વિશેષણપદથી સર્વથા અભાવવાદી નાસ્તિકોનો મત ખંડિત થયો. એ શું કહે છે ? અભાવ 'સર્વથા' માનનારા ખોટાં છે, કથંચિત્ અભાવ ખરો. કેમ ? કેમ કે (કથંચિત્–પરથી) અભાવ તો આત્માનો બરાબર સ્વભાવ છે. પરથી અભાવ સ્વભાવ છે, પણ પોતાનો અભાવ છે એમ છે નહીં. પુણ્ય-પાપ વિકલ્પ, કર્મનો અભાવ (એવો) સ્વભાવ છે. એટલે આત્મા અભાવ સ્વરૂપે પણ છે, પણ

પરની અપેક્ષાએ અભાવ સ્વરૂપ છે. પણ બિલકુલ અભાવ સ્વરૂપ એક જ (ધર્મ) છે એમ નથી. **भावाय**–તે પરથી અભાવ સ્વરૂપ છે એટલે ભાવ અને અભાવ બે સ્વરૂપે એ છે. સમજાણું કાંઈ ? અભાવ (એ) સ્વરૂપનું મૂળ (મૂળ સ્વરૂપ) છે (એમ ન આવ્યું). (તેથી) 'ભાવ'ને પહેલો સિદ્ધ કર્યો. તત્ત્વ કોણ છે-(એ મૂળ) વસ્તુસિદ્ધાંત છે. એમ ને એમ રાગનો નાશ કરો, પુણ્યનો નાશ કરો, વિકલ્પનો નાશ કરો એ તો બધી નાસ્તિ થઈ ગઈ. (તે યથાર્થ નથી). સમજાણું કાંઈ ?

સાંખ્યમતમાં આવે છે ને ? 'ચિંતાનો નિરોધ તે જ્ઞાન.' (પણ) એમ છે નહીં. એ તો નાસ્તિ થયું, નાસ્તિ થયું. પણ અસ્તિ શું ? શેમાં દ્રષ્ટિ આપવાથી ચિંતાનો નિરોધ થાય ? શેમાં અસ્તિપણાની દ્રષ્ટિ જતાં વિકલ્પની ઉત્પત્તિ ન થાય ? એ અસ્તિ શું ? સમજાણું કાંઈ ? રાગ છોડો, રાગ છોડો, પણ છોડે શી રીતે ? એ તો નાસ્તિ થઈ. 'રાગ છોડું' એ દ્રષ્ટિ પણ પર્યાય ઉપર જાય અને પર્યાયદ્રષ્ટિ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? પહેલાં મંગલિકની અંદરમાં **भावाय**.. છે ને ? એવો પદાર્થ જે શુદ્ધ.... એને નમસ્કાર કર્યોને પહેલો ? એ વસ્તુ, શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ વસ્તુ.

પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સહુ જગ દેખતા;
નિજ સત્તાએ શુદ્ધ, સહુને પેખતા.

પરમાત્માને કહે છે : હે નાથ ! 'પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સહુ જગ દેખતા; નિજ સત્તાએ શુદ્ધ, સહુને પેખતા.' હે પરમાત્મા ! તમારા જ્ઞાનમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જોયા, તેમાં આ આત્માની નિજ સત્તા આપ શુદ્ધપણે જ એને દેખો છો. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાન જે નિજ સત્તાથી (આત્માને) શુદ્ધ જોવે છે ભગવાન, એવો આત્મા શુદ્ધ સત્તાએ (છે એમ) જોવે એનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ ? 'ભગવાને દીઠું તે સાચું' એ આ. ભગવાને દીઠું આ— તારું નિજ હોવાપણું શુદ્ધ છે પ્રભુ ! એકલો પૂર્ણાનંદ શુદ્ધ-શુદ્ધ દ્રવ્ય નિજ સત્તાથી હોવાપણે શુદ્ધ એ ભગવાને જોયું, તું જો. 'નિજ સત્તાએ શુદ્ધ'–આ દ્રવ્ય કહ્યું. સર્વથા અભાવ નથી, કથંચિત્ અભાવ પણ છે. એ કીધું ને પહેલું ? કર્મ ને નોકર્મનો અભાવ છે એ અપેક્ષાએ આત્મામાં 'અભાવ' નામનો પણ ગુણ

છે. એકલો અભાવ હોય તો વસ્તુ રહેતી નથી. **भावाय**—પહેલું અસ્તિથી સિદ્ધ કર્યું. સમજાણું કાંઈ ?

અત્યારે ચાલે છેને ઓલું ? વિકલ્પ તોડો ધ્યાન કરાવીને. કોણ કરાવે સાંભળને ? બીજો કરાવે કે એની સત્તા એ સંભાળે ? સમજાણું કાંઈ ? એમ કહેવામાં આવે છે કે ત્યાં તો કાનજીસ્વામી તત્ત્વની વાત કરે છે ને હું તો પ્રેક્ટીકલ કરાવું, ધ્યાન કરાવું. જડ છે ત્યાં, ધ્યાન ક્યાં હતાં ? આ એના ઓલામાં જન્મેલા છે. તમારા તારણપંથીમાં જન્મેલા છે. શું કહેવાય ? રજનીશ. તે એમ કહે છે 'તમે તો તત્ત્વની વાત કરો છો, હું તો.....' ધૂળેય ધ્યાન નથી, જડનું ધ્યાન છે. શૂન્ય થઈ જશે, જીંદગી હાલી જશે. શુદ્ધ સત્તાએ ચીજ છે તેનો સિદ્ધાંત પહેલો નક્કી (કરવો જોઈએ.) તે સત્તા કેટલામાં અને કેવા સ્વભાવવાળી.. એ હમણાં કહેશે. સમજાણું કાંઈ ? એક શુદ્ધ સત્તા પણ પોતાની એક, બધાની થઈને (એક) નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા શુદ્ધ સત્તા છે, દ્રવ્ય છે, વસ્તુ. ત્યારે તે વસ્તુમાં સ્વભાવ શું છે ? વસ્તુ હોય એનો સ્વભાવ શું ? સમજાય છે ? (ઘણાં) આત્મા.. આત્મા.. કરે છે. ભાઈ ! એ વિચાર આવ્યો હમણાં કે આ આત્મા.. આત્મા.. કરે છે, પણ આત્મા એનો સ્વભાવ શું ? આત્મા તો ઘણાં કહે છે, 'આત્માને સાંભળો, આત્માનો વિષય–આત્માનું ધ્યાન કરો.' પણ 'આત્મા' એટલે તો વસ્તુ થઈ, નામ. પણ એનો સ્વભાવ શું ? 'આત્માનું ધ્યાન કરો, આત્માને ઓળખો, આત્મા....' પણ આત્મા એનો સ્વભાવ શું ? સમજાણું કાંઈ ?

એથી ભગવાન અમૃતચંદ્રાચાર્યે બીજો બોલ નાખ્યો છે કે **चित्स्वभावाय**.. 'આત્મા' એ તો વસ્તુ થઈ. તો વસ્તુનું સ્વરૂપ—સ્વભાવ શું ? એનું સ્વરૂપ શું ? એનો ગુણ શું ? એનું કાયમનું સત્ત્વ અને તત્ત્વ શું ? અર્થનું સત્ત્વ શું ? સત્‌નું સત્ત્વ શું ? 'છે' તેનો ભાવ શું ? સમજાણું કાંઈ ? કહે છે, છે એનો **चित्स्वभावाय**. છે વસ્તુ એનો જ્ઞાનસ્વભાવ, પરમ જ્ઞાનસ્વભાવ, **चित्स्वभावाय**. આવી વાત સર્વજ્ઞ અને સર્વજ્ઞના સંતો-જ્ઞાની સિવાય ક્યાંય વાત હોઈ શકે નહિ. (કોઈ) ખોટેખોટા નામ આપે આત્મા.. આત્મા.., પણ આત્મા એટલે શું ? એનું ક્ષેત્ર કેટલું ને એનો ભાવ કેવો ? સમજાય છે કાંઈ !

એના શ્લોકમાં (જયચંદજીના પદમાં) હતું, આ તો અમૃતચંદ્રાચાર્યે આખા સમયસારનું દોહન કરી આ કાઢ્યું. 'છે' ભગવાન આત્મા, **જેનો સ્વભાવ ચેતનાગુણરૂપ છે**. (भावाय) એ વસ્તુ થઈ. જેમ કે પરમાણુ એ વસ્તુ, પણ અજીવ. પણ હવે એનો સ્વભાવ શું ? સ્વભાવ ભેદે વસ્તુભેદ પડે છે ને ? ભાવ—રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એનો સ્વભાવ. રજકણ ભલે નાનો, એનું કાંઈ નહીં. પણ એનો સ્વભાવ રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ. ભાવ—સ્વભાવને ક્ષેત્રનું કામ નથી. ભાવ અમાપ છે. પરમાણુ—રજકણ વસ્તુ—દ્રવ્ય, એનો રંગ–ગંધ સ્વભાવ એ અચેતન સ્વભાવ છે. એ અચેતન સ્વભાવ છે. ભગવાન (આત્મા) છે એનો ચિત્સ્વભાવ, આત્મા ચિત્સ્વભાવ. જાણવું..... સમજાય છે કાંઈ ? એ જાણવામાં સર્વજ્ઞ સ્વભાવ એમ આવી ગયું. પર્યાયમાં પ્રગટ થાય એ પછી કહેશે. સમજાણું કાંઈ ? સત્તા-વસ્તુ શુદ્ધ દ્રવ્ય, એનો ચિત્સ્વભાવ. જીવ જ્ઞાનસ્વભાવ, ચિત્—જ્ઞાન સહિત એવો સ્વભાવવાન એ આત્મા. સમજાય છે કાંઈ ?

જુઓ, દ્રવ્ય અને ગુણ–બેની વ્યાખ્યા કરી. આ રીતે ન હોય તો (બીજી કોઈ રીતે) વસ્તુ સાબિત થઈ શકશે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? **જેનો સ્વભાવ ચેતનાગુણરૂપ છે. આ વિશેષણથી..** એ વિશેષણ કીધું ને ? આત્મા 'ચિત્સ્વભાવ' એ વિશેષણ કહ્યું ને ? 'સત્તા—શુદ્ધ સત્તારૂપ' એ પણ વિશેષણ કહ્યું. 'વિશેષણપદથી' આવ્યું'તું ને ? આંહી પણ **આ વિશેષણથી ગુણ-ગુણીનો સર્વથા ભેદ માનનાર નૈયાયિકોનો નિષેધ થયો**.

એ શું કહે છે ? 'આત્મા ગુણી જુદો અને જ્ઞાન જુદો' એમ કહેનારા જૂઠા છે, વસ્તુ એમ છે નહિ. સમજાણું ? જુઓ ! માટી છે તેમાં ગંધ નથી દેખાતી. પાણી પડે ત્યારે ગંધ દેખાય છે–આવે છે. ગંધનો ગુણ નવો આવે છે એમ (કોઈ કહે છે.) ....પાણી પછી ગંધાશે, ગંધ નવી થશે (એમ કોઈ માને છે.) ગંધ ક્યાંથી નવી થાતી'તી ? તેનામાં શક્તિ છે એ પ્રગટ તે વખતે દેખાણી. ....ગંધ તો એમાં પડ્યો જ છે. પાણીના રજકણમાં ગંધ તો પડ્યો છે, પ્રગટ તે વખતે ઇન્દ્રિય ગંધવાળાને આવ્યો. અતીન્દ્રિય ગંધવાળાને તો પાણીમાં ગંધ છે એ તો પહેલેથી જાણવામાં જ છે. એમ આત્મામાં જ્ઞાનસ્વભાવ ક્યારે થયો ? કે અંદર જોડાણ થયું (ત્યારે) એમ (કોઈ) કહે છે. (અર્થાત્) જ્ઞાનગુણ (અને) આત્મા જુદાં, બે ભેગા થાય ત્યારે એ જ્ઞાની કહેવાય, (પરંતુ) એમ નથી. (અજ્ઞાનીનો તર્ક): ટીકા છે ને ? તેથી જુઓ, નવું નવું જ્ઞાન થાય છે. પહેલું પર્યાયમાં નહોતું ને (જ્ઞાન) નવું થાય

એ આવ્યું ક્યાંથી ? (સમાધાન: પરમાંથી) ક્યાંથી આવે ? કેમ કે તારામાં છે એ આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન ગુણી જે આત્મા, ગુણસ્વરૂપ જ છે એનું. ગુણ ને ગુણી નામભેદે ભેદ, પ્રદેશભેદે ભેદ નથી. ગુણના નામભેદે ભેદ છે. સમજાણું કાંઈ ? નામભેદે (જુદાં) નામ ભલે કહેવાય. ગુણી એક, ગુણ અનંત. (સંખ્યાભેદ). ગુણ (અર્થાત્) સ્વભાવ. વસ્તુ તે સ્વભાવવાન અને સ્વભાવ એક છે. એટલે સ્વભાવવાન તેનો કોઈ સ્વભાવ ખરો કે નહીં ત્યારે ? એનો ચેતના સ્વભાવ. ભગવાનનો ચેતના સ્વભાવ. 'જ્ઞ' સ્વભાવ, 'જ્ઞ' સ્વભાવ, સર્વજ્ઞ સ્વભાવ, પૂર્ણ સ્વભાવ, એકરૂપ સ્વભાવ, ચૈતન્ય સ્વભાવ—એ એનું સ્વરૂપ છે. ભગવાન (આત્મા) ચૈતન્ય સ્વભાવ. ચેતન, તેનો ચૈતન્ય સ્વભાવ. ચૈતન્ય સ્વભાવ ગુણ અને ગુણી અભિન્ન છે, બે થઈને એક છે. બેના પ્રદેશો—ગુણના અંશો જુદાં ને ગુણીના અંશો જુદાં; ગુણનું ક્ષેત્ર જુદું, ગુણીનું ક્ષેત્ર જુદું—એમ નથી. શું કીધું સમજાણું કાંઈ ?

ગુણ-ગુણીનો સર્વથા ભેદ માનનાર... કથંચિત્ ભેદ છે પાછો. કીધું છે ને એમાં ? 'સર્વથા ભેદ માનનાર' ખોટા છે, કથંચિત્ ભેદ છે. 'ગુણ-ગુણી'—બે નામભેદ પડ્યા કે નહીં ? સંજ્ઞાભેદ પડ્યા કે નહીં ? ગુણ અનંત છે ને ગુણી એક છે એમ સંખ્યાભેદ પણ છે. ગુણ અનંત છે, ગુણી એક છે. સમજાણું કાંઈ આમાં ? આહાહા ! .... ફેર છે. વસ્તુ કથંચિત્ ભેદ છે, કથંચિત્ અભેદ છે. **ગુણ-ગુણીનો સર્વથા ભેદ માનનાર**.... સર્વથા ભેદ માનનારા હોં, કથંચિત્ તો જ્ઞાની માને જ છે કે ગુણ-ગુણી એટલો નામભેદે ભેદ છે, પણ વસ્તુ તો એ જ છે. આવું સ્વરૂપ આત્માનું (છે)—દ્રવ્યરૂપે શુદ્ધ સત્તા અને ગુણરૂપે ચૈતન્ય સ્વભાવ. બે વાત કરી.

વળી તે કેવો છે ? હવે પર્યાય નાખે છે : **स्वानुभूत्या चकासते પોતાની જ અનુભવનરૂપ ક્રિયાથી પ્રકાશે છે.** લ્યો. શું કીધું ? શુદ્ધ સત્તા (એ) આત્મા (દ્રવ્ય), એનો ચૈતન્ય સ્વભાવ (એ) ગુણ, એની અનુભૂતિની ક્રિયા (એ પર્યાય.) એ સ્વભાવમાં એકાગ્ર થવાની અનુભૂતિની ક્રિયા એ દ્વારા 'આ આત્મા છે' એમ પ્રસિદ્ધ પામે છે. સમજાણું કાંઈ ? દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના પુણ્ય વિકલ્પથી આત્મા પ્રસિદ્ધ પામે એવું સ્વરૂપ જ નથી એમ કહે છે. **स्वानुभूत्या चकासते** પોતાની જ પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિ પર્યાય દ્વારા તે પ્રસિદ્ધ પામે છે. આહાહા! કહો, આ આત્મા આને કહીયે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

स्वानुभूत्या चकासते પોતાની જ અનુભવનરૂપ ક્રિયા—એ પર્યાય થઈ. શુદ્ધ ચેતન (દ્રવ્ય), એનો ચૈતન્ય સ્વભાવ (ગુણ), એની ચૈતન્ય અનુભૂતિ—નિર્મળ જ્ઞાનની અનુભૂતિ (પર્યાય). એ અનુભૂતિની પર્યાય દ્વારા 'આ આત્મા' એમ પ્રસિદ્ધ પામે છે, પર્યાય દ્વારા પ્રસિદ્ધ પામે છે. સમજાણું કાંઈ ? શુદ્ધ સત્તા, શુદ્ધ ગુણ, એની શુદ્ધ પરિણતિ **स्वानुभूत्या.** એમાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર—ત્રણે આવી જાય છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર—ત્રણ અંશો. સ્વાનુભૂતિ = સ્વ+અનુભૂતિ = ચૈતન્ય સ્વભાવની અનુભૂતિ તે એની પર્યાય. એ પર્યાય દ્વારા પ્રસિદ્ધ થાય છે એમ કહે છે. કહો, સમજાણું આમાં ?

પોતાની જ અનુભવનરૂપ ક્રિયાથી પ્રકાશે છે. ઘણો સાર, ઘણો સાર ! લ્યો, આ વ્યવહારની ક્રિયાથી પ્રકાશે છે ને મોક્ષમાર્ગ વ્યવહાર (છે)—એ બધાનો અહીંયા નિષેધ કરે છે. અસ્તિ સ્થાપે છે કે આ ક્રિયા. કહો, શેઠ ! અપના જો ચૈતન્ય સ્વભાવ ઉસકી અનુભૂતિ (વહ) ક્રિયા. રાગ, પુણ્યકા વિકલ્પ રહિત જ્ઞાનની અનુભૂતિ—જ્ઞાનમાં એકાગ્રતાસે પ્રસિદ્ધ... પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનની અનુભૂતિ તેનાથી પ્રસિદ્ધ થાય છે એવો એનો સ્વભાવ છે, એવી એની પર્યાયની તાકાત છે. આ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય—ત્રણેય સિદ્ધ કર્યાં. એવી વાત ભગવાન સિવાય ક્યાંય હોઇ શકે નહીં.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨
શ્લોક - ૧
સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ-૨, રવિવાર, તા. ૮-૯-'૬૮

આ સમયસાર શાસ્ત્ર છે. એના મંગલાચરણ તરીકે, ટીકાકાર અમૃતચંદ્રાચાર્ય મુનિ છે એ, પહેલા શ્લોક (દ્વારા) ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરે છે. ઇષ્ટદેવ કેવા હોય એનું ભાન કરીને નમસ્કાર (કરે છે). કોઈ નામધારીને નહીં, અહીંયા સમયસારનું નામ લઈને નમસ્કાર કરે છે.

नमः समयसाराय स्वानुभूत्या चकासते।
चित्स्वभावाय भावाय सर्वभावान्तरच्छिदे ।।१।।

નીચે અર્થ. ટીકા છે ને ? **नमः समयसाराय.** આ **જીવ નામનો પદાર્થ...** ભગવાન આત્મા જીવ જે છે વસ્તુ.... સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકર પરમાત્માએ જે આ જીવપદાર્થ જોયો અને એ પરમાત્માએ પ્રગટ પર્યાયમાં પૂર્ણ જ્ઞાન-દર્શન-આનંદથી પ્રગટ કર્યો એવો પદાર્થ કેવો છે શુદ્ધ ? કે **જે દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ, નોકર્મ રહિત શુદ્ધ આત્મા..** ભગવાન આત્મા.... પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો આત્મા— અરિહંતનો કે સિદ્ધનો (આત્મા) કે આ આત્મા—એ પરમાત્મા **દ્રવ્યકર્મ** નામ જડકર્મના રજકણોથી રહિત છે, **ભાવકર્મ** નામ પુણ્ય-પાપના મેલ એનાથી રહિત છે અને **નોકર્મ**—શરીર-વાણીથી પણ રહિત છે. એવા પરમેશ્વરને અહીં 'સમયસાર' કહેવામાં આવે છે.

સમ્ = સમ્યક્ પ્રકારે, અય = ગમન, જ્ઞાન અને સાર નામ ચારિત્ર સહિત વીતરાગ દશા જેને પ્રગટ થઈ છે એને—પરમાત્માને અહીંયા 'સમયસાર' શબ્દે બોલાવવામાં આવ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? સમ+અય+સાર—સમ્યક્ પ્રકારે દર્શન–સમ્યગ્દર્શન, અય નામ સમ્યગ્જ્ઞાન, સાર નામ ચરણ–ચારિત્ર. એવા જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર—આત્માના પૂર્ણાનંદ સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર —એનાથી જેને પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે એવા પરમાત્મા અરિહંતદેવ અથવા સિદ્ધદેવ એને 'સમયસાર' તરીકે કહેવામાં આવ્યા છે. એને 'સમયસાર' કહીને તેને નમસ્કાર કર્યો છે. અમરચંદભાઈ !

કહે છે, કેવો જીવપદાર્થ છે આ અને ભગવાન ? ‘લોગસ્સ‘માં પણ આવે છે ‘વિહુયરયમળા’. એનો અર્થ ન આવડતો હોય. ‘લોગસ્સ’માં આવે છે કે નહીં? ‘વિહુયરયમળા.‘ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વર અરિહંત કે જેણે વિહુય= વિ એટલે વિશેષે, હુય એટલે ધૂઈ—જેણે વિશેષે ટાળ્યા છે. રયમળા= રય એટલે રજ—કર્મ, આઠ કર્મ જડ, આ જે દ્રવ્યકર્મ કહેવાય છે તે અને મળ (એટલે) ભાવકર્મ. ‘વિહુયરયમળા’. મળ એટલે મેલ. શુભ-અશુભ, પુણ્ય–પાપના ભાવ એ ભાવકર્મ મેલ છે અને જડકર્મ આઠ એ રજકણ-જડ છે, એને જેણે ટાળ્યા છે. સમજાણું કાંઈ ? અર્થની ખબર ન હોય એને, પણ વસ્તુમાં (-ખરેખર) એ છે. ગડિયો હાંકે જાય, પણ એમાં શું કહેવું છે અને શું ભાવ (છે) તેની ખબર (ન હોય.) બરાબર છે ને ? ‘લોગસ્સ’ તો ઘણાને મોઢે હોય. ન સમજાય ત્યારે અર્થ કાંઈના કાંઈ કરે.

આહીં એ કહે છે, ભગવાન આત્માની પૂર્ણ પરમાત્મદશા જેને પ્રગટ થઈ છે એ ઇષ્ટદેવ. (અહીં) નામ ન લીધું કે મહાવીર કે તીર્થંકર. જે આત્મા આવા થયા એ બધા ઇષ્ટદેવ છે. જેને **દ્રવ્યકર્મ** એટલે જડકર્મ, પરમાણુ-માટી–ધૂળ એનો નાશ થયો છે—રહિત છે; **ભાવકર્મ** એટલે જેમાં (-લોગસ્સમાં) ઓલા ‘રયમળ‘માં ‘મળ‘ કીધો એ પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પ—જે શુભ–અશુભ રાગ મેલ છે—એને જેણે ટાળ્યા છે અને **નોકર્મ** એટલે આ શરીર એ રહિત થઈ ગયા છે એવા જે **શુદ્ધ આત્મા તેને મારો નમસ્કાર.** એમ કહીને પરમાત્માનું સ્વરૂપ કેવું છે એ જ્ઞાનમાં લીધું છે અને આનું (પોતાનું) સ્વરૂપ પણ એવું છે એમ જ્ઞાનમાં લીધું છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

આત્મા સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ શુદ્ધ સિદ્ધ સમાન છે. ભગવાનને પર્યાયમાં—અવસ્થામાં પ્રગટ થઈ ગયો એવો જ આ આત્મા છે. ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો’.(સમયસાર નાટક, મંગલાચરણ પદ-૧૧) એ આત્મવસ્તુ જેને કહીયે આ આત્મા.... શરીર અને કર્મ તો અજીવ છે. અજીવ કંઈ એનામાં નથી, અજીવથી તો રહિત તે ચીજ છે અને પુણ્ય ને પાપના ભાવ તો આસ્રવતત્ત્વ છે. નવ તત્ત્વમાં જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, પુણ્ય, પાપ, સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ. એમાં શરીર ને કર્મ આ બધા, અજીવતત્ત્વ–માટી છે. એ આત્મામાં નથી, જીવમાં અજીવ નથી.

એમ પુણ્ય ને પાપના ભાવ જે વિકલ્પ છે શુભ-અશુભ—પુણ્ય-પાપ શુભાશુભભાવ—એ તો આસ્રવતત્ત્વ છે, નવા આવરણનું કારણ છે. એ આસ્રવ આત્મામાં નથી. આત્મામાં હોય તો ટળી શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે આ આત્મા પણ એ જડકર્મ, શરીર આદિ અજીવ(તત્ત્વ) એનાથી રહિત છે (અને) પુણ્ય-પાપના આસ્રવતત્ત્વથી રહિત છે. એવો મારો પરમાત્મ સ્વભાવ એને હું ઓળખીને નમું (છું), એને વંદન—એનો આદર કરું છું. સમજાય છે કાંઈ ? સૂક્ષ્મ વાત છે ભાઈ ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનું કહેવું બહુ સૂક્ષ્મ છે. વીતરાગનો માર્ગ બહુ ઝીણો અને સૂક્ષ્મ છે. અનંત કાળથી એણે અંતરમાં—લક્ષમાં લીધો નથી. એના ભાન વિના ચોરાશીના અવતાર અનંત અનંતવાર કરી રહ્યો છે. એ કહે છે કે પરમેશ્વર કેવા ? અને એ પરમેશ્વર (જેને) પ્રાપ્ત કરે એવો આત્મા કેવો ? એવો આત્મા ઓળખીને નમસ્કાર કરું છું.

કેવો છે આત્મા-આ જીવ ? ભાષા ભાઈ ! શું વાપરી ? જુઓ ! કે **'જીવ નામનો પદાર્થ'** શબ્દ વાપર્યો છે. હવે એને પાછો અર્થમાં કહ્યું કે **'શુદ્ધ આત્મા'** કહ્યો. કેમ કે વળી કોઈ, જીવ અને આત્મા—બે જુદાં માની ન લે. એ તો જીવ કહો કે આત્મા કહો—એક જ ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ ? એટલે ત્યાં પહેલો **'જીવ નામનો પદાર્થ'** (કહ્યો), તેમાં આવો **'શુદ્ધ આત્મા'** તેને મારો નમસ્કાર ત્યાં **'આત્મા'** શબ્દ વાપર્યો.

બીજી વાત. **भावाय**. ભગવાન આત્મા **भावाय**—એ **શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ વસ્તુ છે.** દ્રવ્ય લીધું, હવે દ્રવ્ય લીધું. જુઓ ! પરમેશ્વરે કહેલાં દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય. કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા (કે) જેણે કહ્યો એવો દ્રવ્યસ્વભાવ શું ? ગુણસ્વભાવ શું ? અને પર્યાયસ્વભાવ શું ?—એ ત્રણ વાત પરમેશ્વર સર્વજ્ઞમાં હોય, બીજે હોઈ શકે નહીં. તો કહે છે કે, આ આત્મા અથવા પરમાત્મા એ શુદ્ધ સત્તારૂપ દ્રવ્ય છે, વસ્તુ છે એક. સમજાણું કાંઈ ? શુદ્ધ હોવાપણારૂપ.. શુદ્ધ હોવાપણારૂપ.. આત્મા વસ્તુ શુદ્ધ હોવાપણે વસ્તુ છે. પરમાત્મા તો શુદ્ધ હોવાપણાનું દ્રવ્ય છે, એવું જ દ્રવ્ય આ આત્મા છે. દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ સત્તાએ છે. સમજાણું કાંઈ ?

કાલ કહ્યું'તું થોડું. ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં 'પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સહુ જગ દેખતા હો લાલ.' દેવચંદજી સ્તુતિ કરે છે. વિહરમાન ભગવાન વર્તમાન બિરાજે છે, વીસ પરમાત્મા મહાવિદેહક્ષેત્રમાં બિરાજે છે, વીસ તીર્થંકર મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મોજૂદ બિરાજે છે મનુષ્યપણે. પાંચસો ધનુષ્યનો દેહ, કરોડ પૂર્વનું આયુષ્ય એવા વીસ તીર્થંકરો વર્તમાનમાં મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. એને ઉદ્દેશીને કહે છે :

પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સહુ જગ દેખતા હો લાલ;
નિજ સત્તાએ શુદ્ધ, સહુને પેખતા હો લાલ.

હે નાથ ! હે પરમેશ્વર ! આ આત્માની નિજ સત્તા નામ નિજ હોવાપણું એને આપ શુદ્ધપણે દેખો છો. એ આ કહે છે, **શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ વસ્તુ....** આહાહા ! ભગવાન આત્મા શુદ્ધ હોવાપણે, શુદ્ધ હોવાપણે પદાર્થ છે આત્મા. સમજાય છે કાંઈ ?

આ વિશેષણપદથી સર્વથા અભાવવાદી (નાસ્તિકોનો) મત ખંડિત થયો. અભાવ જ, આત્માનો અભાવ (જ) છે એમ નહીં. અભાવ છે ખરો, પરની અપેક્ષાએ અભાવ છે, પણ પોતાની અપેક્ષાએ ભાવ છે. આ આંગળી, (પોતાની) આંગળીની અપેક્ષાએ ભાવ છે, પણ આ બીજી આંગળીની અપેક્ષાએ એમાં અભાવ છે. એમ ભગવાન આત્મા દેહમાં બિરાજમાન ને પરમાત્મા સર્વજ્ઞ એ પોતાની અપેક્ષાએ સત્તા—હોવાપણે ભાવ છે અને પર આત્મા અને પર જડની અપેક્ષાએ તેમાં અભાવ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એટલે સર્વથા અભાવ કહેનારાઓ એની અહીં નાસ્તિ (નિષેધ) કરી કે નહીં, સર્વથા અભાવ નથી, પરની અપેક્ષાએ અભાવ છે. એમાં (-આત્મામાં) શરીર, કર્મ, વિકાર નથી એ અપેક્ષાએ અભાવ છે, પણ પોતાના સ્વરૂપની સત્તા અપેક્ષાએ પોતે સદ્‌ભાવ.. સદ્‌ભાવ.. સત્ ભાવ.. વસ્તુ છે. એવું જે દ્રવ્ય એને અહીંયા સત્તાસ્વરૂપે શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે.

હવે **કેવો છે** તે જીવ ? **चित्स्वभावाय.** એ તો જીવ પદાર્થ કહ્યો, (પણ) એનો સ્વભાવ શું ? ગુણ શું ? એની શક્તિ શું ? **(भावाय)** એ તો સત્ કીધું, જીવ

સત્–સત્તા કીધી. (હવે કહે છે,) એનું સત્ત્વ શું ? સત્‌નું સત્ત્વ શું ? એનો ગુણ શું? એનો ભાવ શું ? સમજાય છે કાંઈ ?

પહેલું દ્રવ્ય વર્ણવ્યું, હવે ગુણ વર્ણવ્યો. જેમ સાકર દ્રવ્ય છે, એમાં સફેદ, મીઠાશ આદિ ગુણ છે. એમ ભગવાન આત્મા દ્રવ્ય—સત્તા વસ્તુ છે, એમાં **चित्स्वभाव**—જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન જેનો ગુણ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ? કહે છે કે **चित्स्वभावाय જેનો સ્વભાવ ચેતનાગુણરૂપ છે.** આહાહા ! 'વસ્તુ સત્તારૂપ શુદ્ધ' તો દ્રવ્ય થયું, પદાર્થ થયો. પણ એનો ગુણ શું ? પદાર્થનો ગુણ શું ? અફીણ હોય તો કડવાશ ગુણ, સાકર હોય તો મીઠાશ ગુણ, જડ રજકણ હોય તો તેમાં રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ગુણ. આત્મા છે એનો ગુણ શું ? ગુણ એનો **चित्स्वभावाय**—જ્ઞાન જેનો સ્વભાવ છે, જ્ઞાન જેનો ગુણ છે, જ્ઞાન જેનું રૂપ છે, જ્ઞાન જેનું સત્ત્વ છે. આવો આત્મા એણે કોઈ દિ' જાણવાનો અનંત કાળમાં પ્રયત્ન કર્યો નથી અને એ જાણ્યા વિના તેના જન્મ-મરણ કોઈ દિ' મટે એવા નથી. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

ગુણ **चित्स्वभावाय જેનો સ્વભાવ ચેતનાગુણરૂપ છે**. ભગવાન આત્મા.... પરમાત્માનો પણ ગુણ ચેતનાગુણરૂપ છે અને આ આત્માનો પણ ચેતનાગુણ. જાણવું.. જાણવું.. જાણવું.. જાણવું.. જાણવું.. એવો જ્ઞાનસ્વભાવ જેનો ગુણ છે આત્માનો. આત્મા દ્રવ્ય થયું, વસ્તુ થઈ. એનો ચેતના એ સ્વભાવ-ગુણ છે.

આ વિશેષણથી ગુણ–ગુણીનો સર્વથા ભેદ માનનાર નૈયાયિકોનો નિષેધ થયો. કેટલાક અન્યમતીઓ એમ માને છે કે ગુણ જુદો ને ગુણી જુદો, (પણ) એમ છે નહીં. સાકર ને સાકરનું ગળપણ જુદાં ન હોઈ શકે. સાકર તે ગુણી છે ને ગળપણ તે ગુણ છે. અગ્નિ તે ગુણી છે, ઉષ્ણતા તેનો ગુણ છે. એ ગુણ ને ગુણી જુદાં હોઈ શકે નહીં. એમ ભગવાન આત્મા ગુણી છે, જ્ઞાન એનો ગુણ છે. એ ગુણ અને ગુણી જુદાં હોઈ શકે નહીં. ન્યાય સમજાય છે ? ન્યાયથી સમજાય એવું છે હોં. આમાં લોજીકથી વાત ચાલે છે, આમાં કાંઈ ન સમજાય એવું નથી. જરીક ધ્યાન રાખે તો.... ધ્યાન રાખે તો સમજાય, પણ ન ધ્યાન રાખે તો લૌકિકનું પણ ન સમજાય. સમજાણું કાંઈ ? એના ઘરની વાત છે. પરમેશ્વર એના ઘરની વાત કહે છે કે તું કોણ છો. એ એને કહે છે.

કહે છે, ભગવાન...! અહીંયા તો 'ભગવાન' તરીકે જ બોલાવે છે આત્માને. પ્રભુ ! તું તો આત્મા છો ને ! શુદ્ધ સત્તાવાળી ચીજ, દ્રવ્ય અને એમાં જ્ઞાનગુણ તારો સ્વભાવ છે. રાગ ને પુણ્ય ને પાપ તારો સ્વભાવ નથી, સંસાર તારો સ્વભાવ નથી, વિકાર તારો સ્વભાવ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! **ગુણ–ગુણીનો સર્વથા ભેદ** (નથી), કથંચિત્ ભેદ કહેવાય. ભગવાન આત્મા ગુણી અને જ્ઞાનગુણ—(એમ) નામભેદ પડ્યો, સંજ્ઞાભેદ પડ્યો. સંખ્યાભેદ પડે—ગુણી એક અને ગુણ અનેક. પણ વસ્તુભેદ, પ્રદેશભેદ નથી. આમાં શું કહે છે ? (આમ અજ્ઞાનીને અટપટું લાગે છે.)

અહીં વસ્તુ છે... જુઓને, આ એક સુખડ છે. આ સુખડનું લાકડું છે ને ? હવે લાકડું છે સુખડ એમાં ગુણ છે હળવાપણું, સુંવાળાપણું. હવે સુખડ તરીકે એક છે વસ્તુ, પણ ગુણ તરીકે અનેક છે—સુંવાળાપણું, સુગંધપણું વિગેરે. છતાં એ ગુણ–ગુણી જુદી ચીજ નથી, એકમેક છે. એમ ભગવાન આત્મા વસ્તુ તરીકે એક છે અને એના જ્ઞાન–દર્શન આદિ ગુણ તરીકે અનેક છે, છતાંય એ ગુણ ને ગુણી કોઈ જુદી ચીજ નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

હવે **स्वानुभूत्या चकासते**. હવે ત્રીજું (પદ). અહીં સુધી તો કાલે આવી ગયું હતું હોં. પણ આ બધા મહેમાન નવા આવ્યા છે ને એટલે ફરીને શરૂ કર્યું. કાલે શરૂ કર્યું હતું. હવે આ **स्वानुभूत्या**માં પર્યાય લીધી છે. દ્રવ્ય—ચિદાનંદ સત્તાસ્વરૂપ વસ્તુ, ગુણ—એના જ્ઞાન આદિ ત્રિકાળ રહેનારા.—બે (દ્રવ્ય, ગુણ). હવે એની વર્તમાન દશા, વર્તમાન પર્યાય જેને ભગવાન કહે છે. પર્યાય. દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય. એ વર્તમાન પર્યાય એની કેવી છે અને કેનાથી આત્મા પ્રસિદ્ધ થાય ? **स्वानुभूत्या चकासते પોતાની જ અનુભવનરૂપ ક્રિયાથી પ્રકાશે છે.** જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એની વર્તમાન દશામાં જ્ઞાનની અનુભૂતિ—એ જ્ઞાન, જ્ઞાનમાં એકાગ્ર થાય એવી જ્ઞાનની અનુભૂતિ(થી પ્રકાશે છે). એવી જે જ્ઞાનની પર્યાય, એ જ્ઞાનની દશા.... જ્ઞાન ત્રિકાળી ગુણ, એનો ધરનાર ગુણી આત્મા (-દ્રવ્ય) અને એની આ પર્યાય. પુણ્ય–પાપના વિકલ્પ રહિત, રાગ રહિત, એ જ્ઞાનની અનુભૂતિ (થાય)— જ્ઞાનની અવસ્થા અંતરમાં એકાકાર થઈને અનુભવે—ત્યારે તે આત્મા પ્રસિદ્ધ થાય, પ્રગટ થાય એવો એ આત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ ?

स्वानुभूत्या चकासते. ભગવાન આત્મા.... સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરોએ પોતાની અનુભૂતિ—સ્વરૂપની અનુભૂતિ—સ્વરૂપને અનુસરીને—અંતરમાં એકાગ્ર થઈને—સર્વજ્ઞ કેવળજ્ઞાન પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત કર્યું. એ દ્વારા આત્મા પ્રસિદ્ધ થયો. નીચે (-નીચેના ગુણસ્થાનોમાં) પણ ભગવાન આત્મા... આ દેહ તો માટી, જડ, ધૂળ છે. આ તો પુદ્ગલ છે. પુદ્ગલ, માટી, ધૂળ છે. આ વાણી પુદ્ગલ, શરીર પુદ્ગલ, કર્મ પુદ્ગલ—એ તો અજીવ છે, જગતના અજીવ તત્ત્વો. એ કાંઈ આત્માના છે નહીં. આત્માને અને એને કાંઈ સંબંધ નથી. તદ્દન જુદી, જગતની જડ–માટી ચીજ છે આ. એમ અંદર આઠ કર્મના રજકણો જે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય (આદિ) આઠ છે ને ? મોહનીય, નામ, ગોત્ર, અંતરાય એ પણ માટી–જડ–અજીવતત્ત્વ છે. એને ને આત્માને કાંઈ સંબંધ નથી. આત્મા ભિન્ન, એ જડ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે એમાં રહ્યા પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પના રાગ. એ દ્વારા આત્મા જણાય એવો એ આત્મા નથી. સમજાય છે કાંઈ ? એનો અર્થ એ થયો કે ભગવાન (આત્મા) આમ દ્રવ્ય છે વસ્તુ, એના જ્ઞાન આદિ ગુણ છે અનંત, એના સન્મુખ થતાં, રાગનો ભાગ રહ્યા વિના, સીધી જ્ઞાનની દશા અનુભવને પ્રાપ્ત કરે એનાથી—'આ આત્મા પવિત્ર છે' એવી **स्वानुभूत्या**થી—તે આત્મા (જેવો) છે એવો પ્રસિદ્ધ—પ્રગટ થાય છે. આહાહા ! ભારે ઝીણી આ (વાત) આવી. ત્રીજું ઝીણું છે (-સ્વાનુભૂતિની વાત ઝીણી છે), એ અનંત કાળથી એણે કર્યું નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ પરમાત્માએ ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક (જોયા)—ભગવાનના જ્ઞાનમાં જણાણા. (તેમાં) છ દ્રવ્ય ભગવાને જોયા છે, કાંઈ એક જ દ્રવ્ય જોયું નથી. અનંત આત્માઓ છે, અનંત પરમાણુઓ છે, કાળાણુ અસંખ્ય છે, એક ધર્માસ્તિ, એક અધર્માસ્તિ અને એક (આકાશ)—એવા છ દ્રવ્ય જોયા છે ભગવાને. એમાં એક-એક દ્રવ્યની શક્તિ ભગવાને પૂરી જોઈ છે.

એ અહીં કહે છે કે એ આત્મા કેમ પ્રસિદ્ધ થાય ? અનુભવમાં કેમ આવે ? અથવા 'આ આત્મા આવો છે' એમ એની દશામાં ભાન કેમ થાય ? ભાન દશામાં

થાય છે, દ્રવ્ય-ગુણ તો ત્રિકાળ છે. વસ્તુ અને ગુણ–શક્તિ તો ત્રિકાળ છે, વસ્તુ ત્રિકાળ છે. હવે એને ભાન થાય એ દશામાં થાય છે. અનિત્ય દ્વારા નિત્યનો નિર્ણય થાય છે, પર્યાય દ્વારા પર્યાયવાનનો અનુભવ (-જ્ઞાન) થાય છે. અનુભવ (-વેદન) તો પર્યાયનો છે, પણ પર્યાય દ્વારા 'આ કોણ છે ?' એનો અનુભવ (-જ્ઞાન) થાય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય—ત્રણ બોલ છે. દરેક છ દ્રવ્ય છે ભગવાને જોયેલા. એમાં વસ્તુ તેને દ્રવ્ય કહીએ, એની શક્તિઓને ગુણ કહીએ અને એની વર્તમાન હાલત—દશાને પર્યાય કહીએ. આવું જ વસ્તુનું સ્વરૂપ (છે, તેને) ભગવાને કાંઈ કર્યું નથી. ભગવાને તો જ્ઞાનમાં જેવું હતું તેવું જોયું, જોયું એવું કહ્યું અને કહ્યું એવું છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ એણે કોઈ દિ' લક્ષમાં અનંત કાળમાં લીધું નથી. એને (-સ્વરૂપને) મૂકીને બધી વાતું (કરી છે), વર મૂકીને જાન (જોડી છે). સમજાણું કાંઈ ?

આ કહે છે, કેવો છે આત્મા ? આહાહા ! **स्वानुभूत्या**—સ્વ–અનુભૂતિ. પોતાનો ભગવાન આત્મા નિર્મળાનંદ, એના સન્મુખની અનુભૂતિ—નિર્મળ નિર્વિકલ્પ દ્રષ્ટિ ને સ્વસંવેદન જ્ઞાન—એ જ્ઞાન દ્વારા આત્મા પ્રગટ થાય છે. એની સ્વાનુભૂતિ કે જે ધર્મની ક્રિયા છે એ પર્યાય છે, ગુણ (ને) દ્રવ્ય છે તે ત્રિકાળ છે. સ્વાનુભૂતિ—રાગ, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત જ્ઞાનની દશા દ્વારા જ્ઞાનીને (આત્માને) પકડવો અંદર. સમજાય છે કાંઈ ? વર્તમાન જ્ઞાનનું પ્રગટપણું—વિકાસપણું—ઉઘાડપણું— જે છે એ પર્યાય છે, ત્રિકાળી જ્ઞાન તે શક્તિ-ગુણ છે, એનો ધરનાર તે ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે. કહે છે કે એ આત્મા વર્તમાન જ્ઞાનની પર્યાયથી —અનુભૂતિથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. અનુભૂતિ તેની ધાર્મિક ક્રિયા છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? 'કાંઈ સમજાણું' એમ કહેવાય છે ને ? કાંઈ 'બધું સમજાણું' એમ નથી કહેતાં. આહાહા !

અરે ! પણ એણે કોઈ દિ' (સમજવાની) મહેનત જ કરી નથી. આ દુનિયામાં મજૂરીયું કરી, મજૂરીયું બધી. કેમ કાનજીભાઈ ? આ પૈસા માટે, ધૂળ માટે. (તેમાં) બે-પાંચ કરોડ ભેગા થાય (તો) જાણે અમે મોટા શેઠીયા થયા ધૂળના. ધૂળમાંય (શેઠીયા) નથી સાંભળને હવે. એ તો પૂર્વના કોઈ પુણ્યના રજકણો

પડ્યા હોય શાતાના, (તો) પાકને કાળે ઓલી ચીજો દેખાય કે આવી. એમાં તારી પાસે ક્યાં આવી હતી ? તને આવી તારી પાસે મમતા. એ ચીજ તો ત્યાં રહી ગઈ છે, એ (શું) તારી પાસે છે અહીં પડી ? 'મને મળી'—એ મળી તને મમતા, પૈસાની મમતા. પૈસા.... એ આ બધા શેઠીયા રહ્યા જુઓને ! કરોડપતિઓ બધા બેઠાં છે ઘણા. ધૂળમાંય નથી એમાં. ત્યાં છે શું પણ ? સમજાણું કાંઈ ?

આ શરીરના રજકણો પણ જ્યાં આત્માને અડ્યા નથી..... 'આ અડ્યા નથી' એમ કહે છે ભગવાન. આ જડ છે, ભગવાન (આત્મા) ચૈતન્ય છે. આ (ચૈતન્ય) અરૂપી છે અને આ (શરીર) તો રૂપી છે. આ તો રંગ, ગંધ, સ્પર્શવાળા હાડકાં છે (અને) ભગવાન આત્મા તો રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાની ચીજ છે, અરૂપી છે. આ તો રૂપી છે. એ અરૂપીને અહીં નજીકનું રૂપી (શરીર) અડતું નથી. ધૂળ તો ક્યાંય રહી ગઈ, એના બંગલા, બંગલા. શેઠ ! છ લાખનો બંગલો છે એમના ઘરે રહેવાનો ત્યાં સાગરમાં. છ લાખનો આરસપહાણનો. મોટા હજીરામાં પડ્યા હોય ઉંદરડા એવું છે ત્યાં. એય, શોભાલાલજી ! અહીં અમારે ધારૂંમાં બહુ રહે છે નોળ-કોળ. જોયું છે ? આ ધારૂં, ધારૂં હોય છે ને મોટી. ધારૂંમાં નોળ-કોળ રહે એમ મોટા હજીરામાં રહે. ભાન ન મળે, કહે છે કે, માળા ! તને તારી. એમ કહે છે.

શ્રોતા : પણ જેલમાં તો રહેવાય ને ?.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ધૂળમાંય મજા નથી, દુઃખ છે ત્યાં. મજા કે દિ' હતી ? 'આ ઠીક છે' એવો જ્યાં વિકલ્પ (છે ત્યાં) રાગ છે (અને) રાગ છે એ દુઃખ છે—આકુળતા છે. મજા ક્યાંથી આવી એને ઘેરે ? સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કહે છે કે વિકલ્પ વિનાની ચીજ તારી છે. આ પૈસા વિનાનો તો તું છો, મકાન વિનાનો તો તું છો, પણ અંદર પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ઉઠે એ આસ્રવતત્ત્વ વિનાનો તું છો. એના (-આસ્રવના) આશ્રય વિના તારી સીધી સ્વાનુભૂતિથી તું પ્રસિદ્ધ થાય એવો છો. બરાબર છે કે નહીં ભાઈ ? વલ્લભદાસભાઈને તો બહુ રુચતું આ, બહુ રુચતું, બહુ કહેતાં. બહુ સારી રુચિ લઈને ગયા હોં. હાં, એનું તો કામ કરી ગયા છે. રુચિ, ઘણી રુચિ, એને બહુ રુચિ. બોલે તો આમ એટલું થઈ જાય. ભોગીભાઈને પણ ખૂબ કહ્યું (હતું) હોં ભોગીભાઈને. તમારા હતા ઓલા

ફૂલચંદભાઈને ? તમારા વેવાઈ નહીં ? ભરૂચ. એને ખૂબ કહ્યું (હતું) એણે. આવ્યા'તાને એક ફેરી. 'માર્ગ આ છે હો'.—એમ ખૂબ કહેતા. બિચારાને દમ ચડતો એટલે શ્વાસને લઈને જરા.... પ્રેમ ઘણો, રુચિ બહુ લઈને ગયા. ઘણી રુચિ. આહાહા !

આ આત્મા.... પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ... 'કેવળીપણ્ણત્તં ધમ્મં સરણમ્' બોલે છે કે નહીં ? સાંજ-સવાર બોલે ખરા માંગલિકમાં. 'અરિહંતા.... સિદ્ધા મંગલમ્, સાહુ મંગલમ્'. કોણ જાણે—અર્થની કાંઈ ખબર ન મળે. કીધું ન્હોતું એક ફેરી ? 'વિહુયરયમળા'નો હમણાં અર્થ ન કર્યો? વિહૂયરયમળા. દશા –વિસાની તકરાર થઈ હતી એક ફેરી લીંબડીમાં, લીંબડીમાં. અર્થ તો આવડે નહીં એટલે દશાશ્રીમાળીની બાઈ–ડોશી હશે (અને) આ પાઠ આવ્યો 'વિહુયરયમળા'. એનો અર્થ એ છે કે 'વિહુય'—વિશેષે ટાળ્યા છે, 'રયમળા'—રય એટલે રજકર્મ અને મળ એટલે મેલ, પુણ્ય-પાપના ભાવ. હે ભગવાન ! આપે કર્મના રજ ટાળ્યા છે અને મેલ ટાળ્યા ને પૂર્ણ થયું. હવે ઓલાને અર્થ આવડે નહીં ડોશીને અને વિરુદ્ધભાવ દશા–વિસા બેને. એટલે જ્યાં પાઠ આવ્યો (ત્યાં બોલ્યા) 'વિહા રોઈ મળ્યા.' ઓલું 'વિહુયરમળા' આવ્યું ને ? (લોકો) કહે, 'આપણી તકરાર આમાં ક્યાંથી આવી ? 'લોગસ્સ'માં ક્યાંથી આવી ગઈ ?' કહે, 'એલા શું છે અર્થ ? જુઓ તો ખરા ?' ડોશીને કહે, 'તમે આ ક્યાંથી કાઢ્યું–વિહા રોઈ મળ્યા ? પણ એમ ન હોય, 'લોગસ્સ'માં આપણી તકરાર આહીં ક્યાંથી આવી ? જુઓ તો ખરા પાઠમાં તેના અર્થ શું છે એ ?' તો કહે, 'વિહુયરયમળા છે, વિહા રોઈ મળ્યા નથી આંહી.' 'વિહુય' નામ પરમાત્માએ વિશેષે 'ધૂઈ'–ખંખેરી નાખ્યા છે. પંખીણી જેમ ધૂળ ચોંટી હોય ને આમ ખંખેરી નાખે છે, એમ ભગવાન આત્મા પોતાના આનંદસ્વરૂપમાં આવીને કર્મના રજકણને જેણે ખંખેરી નાખ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ?

અર્થ આવડે નહીં, ભાવ સમજે નહીં, થઈ ગયા અમારે ધર્મ. એમ ને એમ અનંત કાળ અજ્ઞાનીઓએ ધર્મ સમજ્યા વિના ગાળ્યો છે. .... બસ, એમ છે. પણ સમજવાની દરકાર કે દિ' કરી છે ? રૂપિયા-રૂપિયા કર્યા છે આખો દિ', આખી જિંદગી. એય શોભાલાલજી ! 'સમજાવનાર મિલા નહીં તો ક્યા કરે ?'

એમ (ભાઈ કહે છે.) બુલંદ.. બુલંદ.. કેવું તમારું ગામ કહેવાય ? શહેર કેવું કહેવાય એ દેશ ? બુંદેલખંડ. બુંદેલખંડના બાદશાહ કહેવાય છે, મહારાજા કહેવાય બેય જણા. બેય ભાઈ છે કરોડોપતિ. પચાસ–સાઠ લાખ હશે. ગમે તે, એનું કાંઈ નહીં, પણ કહેવાય કરોડોપતિ. બુંદેલખંડના બાદશાહ કહેવાય છે, લ્યો ! હવે એને ભાન ન મળે કાંઈ. કહો, સમજાણું કાંઈ ? અહીં તો ભઈ ! જેવું છે તેવું (કહેવાય) છે. ધૂળમાં.... આમાં ધૂળને લઈને શું છે ? ત્યાં ધૂળ, મરે ત્યારે ત્યાં ઘરેણે મૂકાય એવી છે ? ભાઈ ! ઘરેણે મૂકો, મારે દુર્ગતિ જતાં અટકી જવાય. હવે તારી ધૂળ પડી રહી આહીં. માટી—શરીરના રજકણો પણ ફૂ...(થઈ જશે), આ તો માટી છે.

ભગવાન આત્મા તને (-તારે) પ્રાપ્ત કરવો હોય તો ઉપાય તે લક્ષ્મી—ચિદાનંદની લક્ષ્મી, આ ધૂળની નહીં. ભગવાન આત્મા અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદથી ભરેલો પ્રભુ છે. એ કેવળજ્ઞાન પરમાત્માને પ્રગટ થાય છે તે ક્યાંથી આવે છે ? બહારથી આવે છે ? પરમાત્મા અરિહંતદેવને અનંત કેવળજ્ઞાન, અનંત કેવળદર્શન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય (આદિ) અનંત ગુણની પર્યાય (પ્રગટી) એ આવી ક્યાંથી ? બહારથી આવે છે ક્યાંયથી ? આત્માના અંદર શક્તિરૂપે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ પડ્યા છે. એની અનુભૂતિ દ્વારા એ પ્રગટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

स्वानुभूत्या—પોતાની જ અનુભવનરૂપ ક્રિયા... દેખો ! આ ક્રિયા. આ શરીર-વાણી-મન તો જડની ક્રિયા છે, માટીની છે. આત્મા આને કરી શકતો નથી. આ તો એની સ્વતંત્ર પર્યાય છે આ જડની. પરમાણુ છે આ જગતના... ભગવાન અનંત પરમાણુ કહે છે. એક-એક પરમાણુમાં અનંતી શક્તિ—ગુણ કહે છે રંગ, ગંધ (આદિ). આ એની અવસ્થા રૂપાંતર આમ થાય છે આદિ, એ એની અવસ્થા છે, આત્માની નથી. (તેને) આત્મા કરી શકતો નથી. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એ જડની ક્રિયા એ આત્માની નહીં, એક વાત. બીજા પાપના પરિણામ થાય—હિંસા, જૂઠું, ચોરી એ પાપબંધનની ક્રિયા—એ ધર્મની નહીં. વચમાં દયા-દાન-વ્રતના વિકલ્પ ઉઠે પુણ્યના, એ પણ પુણ્યની ક્રિયા, એ ધાર્મિક ક્રિયા નહીં.

શ્રોતા : એ આત્માની ક્રિયા નહીં ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ આત્માની (ક્રિયા) નહીં. સમજાય છે કાંઈ ? આકરી વાત છે બાપુ ! પોતે શું છે એની એને ખબર નથી. પરમાત્મા તો પુણ્ય-પાપને ટાળીને વીતરાગ થયા. રાખીને થયા ? જો એની ક્રિયા (હોય) તો સાથે રહે ભેગી. સમજાણું કાંઈ ? એ કહે છે, ભાઈ ! તારો (આત્મા) અનુભવરૂપી ક્રિયાથી પ્રકાશે એવો તું છો. સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુ આત્મા, શુદ્ધ ચૈતન્યશક્તિનો પિંડ પ્રભુ છે. એની અનુભૂતિ—વર્તમાનદશા અંતર્મુખ થઈને આત્માનો અનુભવ કરે.... અનુ એટલે કે અનુસરીને થાય, વસ્તુના ગુણને અનુસરીને થાય, રાગને અનુસરીને નહીં. એવી ધાર્મિક ક્રિયા એનાથી—આત્મા પોતાના જ્ઞાનથી—પ્રસિદ્ધ થાય એવો ભગવાન આત્મા છે. અને પરમાત્માએ પણ પોતાના અનુભવથી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? વીતરાગનો માર્ગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનો, આખી દુનિયાથી જુદી જાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

અનુભવનરૂપ ક્રિયાથી... આ ક્રિયા એટલે પર્યાય થઈ, અવસ્થા. પહેલાં '**भावाय**' કીધું એ સત્તા—દ્રવ્ય કીધું, '**चित्स्वभावाय**'—એ ગુણ કીધો અને 'અનુભવન' એટલે રાગ રહિત, આત્માના સન્મુખની એકાગ્રતાની ક્રિયા તેને પર્યાય—તે ક્રિયા કીધી. એ દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય—આ ત્રણ સિદ્ધ કર્યાં. રાગ આદિ, પુણ્ય આદિ એની પર્યાય નહીં; શરીર, કર્મ આદિ તેની પર્યાય નહીં; રાગ રહિત શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને શાંતિ (આત્મ)સન્મુખ થઈને થાય તે તેની ક્રિયા, એ એની પર્યાય.

શ્રોતા : એ ક્રિયાથી ધર્મ થાય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ ક્રિયા એ પોતે ધર્મ છે. આહાહા ! જયંતિભાઈ ! જયંતિભાઈ બહુ સાથે આવતા વલ્લભભાઈની. ક્યાં ગ્યાં તમારા ? બીજા આવ્યા છે કે નહીં ? મનસુખ. નહીં. કહો, સમજાણું આમાં ? આહાહા ! પ્રભુ ! કહે છે, પ્રભુ ! તારી પ્રભુતા કેમ પ્રગટે ? કે આ જ્ઞાનનો જે વિકાસનો અંશ દેખાય છે તેને અંતરમાં વાળતા એકાગ્ર થાય તેનાથી આત્મા પ્રસિદ્ધ થાય. બહુ ટૂંકી વાત ને મોટું ફળ. સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ અંતરના શુદ્ધ સ્વભાવને અનુસરીને દશા થાય તેને અહીંયા ધાર્મિક ક્રિયા, એને મોક્ષનો માર્ગ, એને

મોક્ષસ્વરૂપ જ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ, આ તો હજી સમયસારની ટીકા ઉપાડતાં, પહેલા કળશનું આ મંગલાચરણ થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

તમારે આ લગ્ન કરે ત્યારે નાખે છે ને માંડવો ? એનું લાકડું માણેકસ્તંભનું. ચાર લાકડાવાળું હોય છે ને ? શું કહેવાય એ ? માણેકસ્તંભ કહે છે ને તમારે કાંઈ? નહીં, ઓલું લાકડું હોય ને લાલ. નાખે ચાર બાજુ ચાર, ચાર ગતિયું છે ને રખડવાની.

શ્રોતા : એમ નહીં, ચારે દિશામાં હોય તો બરાબર સલામત રહે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સલામત રહે એટલે ચારેય દિશામાં રખડ્યા કરે, એમ છે મૂળ તો. ત્યાં શું છે પણ ? આ તો ભગવાનનું જ્ઞાનમંડપ નખાય છે. જેમાંથી મોક્ષલક્ષ્મી મળે એવો મંડપ નખાય છે. આહાહા !

શ્રોતા : મુક્તિના માંડવા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મુક્તિના માંડવા. આહાહા ! મંગલાચરણ. પ્રભુ ! મંગલ—'મંગ' નામ પવિત્રતા ને 'લ' નામ લાતિ (આપે). મંગલ –ત્રણ અક્ષર છે. મંગલિક કરે છે ને ? 'ઇક' તો પ્રત્યય છે. મંગલ. 'મંગ' એટલે પવિત્રતા ને 'લ' એટલે પ્રાપ્તિ (આપે). એને પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ તેને સ્વાનુભૂતિ ને તેને મંગલિક કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એની શ્રદ્ધા તો કરે, એનું જ્ઞાન તો કરે કે માર્ગ આ છે. માર્ગની ખબર ન મળે અને કુમાર્ગે જાય ને માર્ગ માને, (તો) આરા કોઈ દિ' આવવાના નથી. ચોરાશીના આહાહા !અવતાર, અનંત અનંત કાળ ગયો.

'અનેક જુગ વીત્યા રે, એને પંથે ચાલતા;
ન આયો ન આયો પંથડા કેરો રે પાર......
લોકડીયાની લાજે રે, બહેનું કાઢી ઘુંઘટા;'

લોકની લાજે ક્રિયા કરી–આ કરી, આ કરી. (પણ) વસ્તુ શું છે તેનું ભાન કર્યું નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

પોતાને પોતાથી જ જાણે છે—પ્રગટ કરે છે. દેખો ! ભગવાન આત્મા એનામાં પ્રકાશ નામનો એક ગુણ છે. આત્મામાં પ્રકાશ... જેમ જ્ઞાનગુણ છે, આનંદગુણ છે, શ્રદ્ધાગુણ છે, ચારિત્રગુણ છે તેમ પ્રકાશ નામની એક શક્તિ છે.

(૧૨મી શક્તિ). તો કહે છે કે પ્રકાશશક્તિ—પ્રકાશ—સ્વ (પોતે) પ્રત્યક્ષ થાય એવો જ એનામાં ગુણ છે. આહાહા ! એ નીચે (ચોથે ગુણસ્થાને) પણ સમ્યગ્દર્શનના કાળમાં મતિ-શ્રુતજ્ઞાનના પ્રત્યક્ષપણે આત્મા જણાય એવો એ આત્મા છે એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ?

આ વિશેષણથી, આત્માને અને જ્ઞાનને સર્વથા પરોક્ષ જ માનનાર જૈમિનીય.... જૈમિનીય મત કહેવાય છે અન્યનો. ....**ભટ્ટ-પ્રભાકર** આદિના **મતનો વ્યવચ્છેદ થયો.** (અજ્ઞાની) એમ (માને છે) કે આત્મા ને જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ હોય જ નહીં, પરોક્ષ જ છે. (સમાધાન) : એ અજ્ઞાનીને પરોક્ષ છે, વસ્તુના સ્વભાવમાં પરોક્ષ છે નહીં. '**સર્વથા**' કીધું છે ને ? '**સર્વથા**'નો અર્થ એ કે અજ્ઞાનભાવમાં ભાન નથી ત્યાં (આત્મા) પરોક્ષ છે, (પરંતુ) વસ્તુના ભાનમાં પરોક્ષ છે એમ છે નહીં. પ્રત્યક્ષ જ વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ ? '**સર્વથા**' શબ્દ છે ને ભાઈ ? (અન્યમત) એમ કહે છે કે આત્મા અને (જ્ઞાન) બેયને હોં—દ્રવ્યને, ગુણને. **આત્માને** અને **તથા જ્ઞાનને સર્વથા** પ્રત્યક્ષ નહીં માનનારા, **પરોક્ષ જ માનનાર** અન્યમતિનો **વ્યવચ્છેદ થયો.**

ભગવાન સર્વજ્ઞના પંથમાં—પરમાત્મામાં—તો આત્મા જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ થાય એવો એનો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ ? બેયની વાત થઈ. આત્મા, ઓલો (અજ્ઞાની) કહે છે કે, પરોક્ષ છે અને એનું જ્ઞાનેય પરોક્ષ છે. (અહીં કહે છે), ના. આત્મા ને જ્ઞાન—બેય પ્રત્યક્ષ થઈ શકે એવો એનો સ્વભાવ છે. સ્વભાવ.... અંતર જ્ઞાનથી જ્ઞાનને જાણે, જ્ઞાન દ્વારા આત્માને જાણે (તે) પ્રત્યક્ષ છે, ત્યાં રાગ ને મનનો આશ્રય નથી. એવો આત્માનો સ્વભાવ (છે), પોતે પોતાને જાણે એવો સ્વભાવ છે. કહો, સમજાણું ?

તેમ જ જ્ઞાન અન્ય જ્ઞાનથી જાણી શકાય છે, પોતે પોતાને નથી જાણતું—એવું માનનાર નૈયાયિકોનો પણ પ્રતિષેધ થયો. શું કીધું ? (અજ્ઞાની કહે છે કે,) આત્મા છે એનું ભાન થયું—જ્ઞાન. પણ એ જ્ઞાનની પર્યાય પ્રગટ થઈ, એ પ્રગટ થયેલી (પર્યાય) પોતે પોતાને કેમ જાણે ? જે કાળે જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે તે જ કાળે તે પોતાને કેમ જાણે ? (જ્ઞાન) પ્રગટ થાય છે તે બીજા કાળે જણાય, બીજું જ્ઞાન એને જાણે. ઝીણી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? એમ અજ્ઞાની કહે છે.

અહીં કહે છે કે, નહીં. જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ વિનાનો.... જે જ્ઞાનથી જ્ઞાન (-આત્મા) જણાણું એ જ્ઞાન પ્રગટ્યું, તે કાળે જ્ઞાને જ્ઞાનને જાણ્યું. પ્રગટ્યું અને જાણ્યું—બેય એનો સ્વભાવ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? પ્રગટેલું જ્ઞાન પોતાને ન જાણે અને બીજું જ્ઞાન એને જાણે એમ છે નહીં, ભગવાનના માર્ગમાં એમ છે નહીં. પણ એમ હોઈ શકે (નહીં.) 'જ્ઞાન પ્રગટ્યું આ' તે જાણ્યું ક્યાં (કોણે) ? ઓહોહો..! 'આ જ્ઞાન (પ્રગટ્યું), આ શુદ્ધ છે' (એમ) જાણ્યા વિના 'આ શુદ્ધ છે, આ આત્મા પવિત્ર છે' એમ જાણ્યું કોણે ? સમજાણું કાંઈ ? ઝીણી વાત છે, પણ છે મૂળ રકમની (-વસ્તુની.)

વાણિયા મૂળ રકમ લેવા માંગે કે નહીં ? પાંચ લાખ ધીર્યા હોય છ આનાની તરીકે ને (વ્યાજ) લેતાં વીસ વર્ષ કાઢ્યા (હોય તો કહે), 'હવે મૂડી-પૈસા લાવ ?' 'પણ ભાઈસા'બ ! પૈસા નથી.' 'વ્યાજ ઘણું ખાધું, હવે રકમ લાવને મૂળ.' ઓલો કહે, 'રકમ નથી.' હાય-હાય ! ! વ્યાજ ખાઈને શું કર્યું આમાં ? (એમ) આ મૂળ રકમની વાત છે. સમજાય છે કાંઈ ? મૂળ રકમ લાવ—એકલો આત્મા કોણ છે તેને લાવ દ્રષ્ટિમાં, એ વિના બધા ધૂળ ને ધાણી છે. અમરચંદભાઈ ! એય ! પૈસા લેવા જાય છે ને કાનપુર, કેટલાં ? ઓહોહો ! લાખો રૂપિયા બીડીના વેપાર. એક દિ'ના કેટલા લાખ ? ને મહિનામાં કેટલાં કરોડો રૂપિયા લાવતા હોય. દસ લાખ ને વીસ લાખ બે-ચાર દિ'માં કાનપુર જઈને. ધૂળ ભેગી થાય છે ત્યાં. સમજાય છે કાંઈ ? એ પુદ્‌ગલ છે કે નહીં ? એ તો પુદ્‌ગલ, ભગવાન એને કહે છે, અને પુદ્‌ગલને ભગવાન અજીવતત્ત્વ કહે છે. એ અજીવતત્ત્વનો આત્મા સ્વામી (નથી.)

જેમ ઈશ્વર કોઈ, જગતનો કર્તા છે ? છે કોઈ એનો કર્તા કે એનો સ્વામી હોય ? કોઈ નથી. એમ જડનો સ્વામી જડ છે, જડનો સ્વામી આત્મા ન હોય. જડનો કર્તા પણ નથી ને આત્મા જડનો સ્વામી પણ નથી. જડનો સ્વામી માને તે જડ કહેવાય. ભેંસનો સ્વામી પાડો હોય, એમ જડનો સ્વામી (પોતાને) માને એ પાડા—જડ જેવા છે એમ કહે છે અહીં તો ભગવાન. જેન્તીભાઈ ! અહીં વીતરાગને ક્યાં પડી છે જગતની. આ માર્ગ છે બાપા ! સાંભળવું હોય તો સાંભળ અને સમજવું હોય તો સમજ તું. અહીંયા પૈસા કાંઈ ઊઘરાવવા છે ? કે ઓલા

ખુશી થાય ને ખરડો કરી આપે બે-પાંચ-પચાસ હજારનો. ધૂળમાં શું છે ? મૂકને પડતું. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા અને સંતો એમ કહે છે કે ભાઈ ! તારી સ્વરૂપલક્ષ્મી અંદર પડી છે ને ? પૂર્ણાનંદનો નાથ છો ને તું ? એની અંતર સન્મુખ થઈને અનુભવ કર એ તારી લક્ષ્મી છે, એ તારી ક્રિયા અને એ તારો ધર્મ છે. અને તે વખતે તું તને જાણીશ, તને ખબર પડશે કે ઓહોહો ! ! ભાન થયું મને, આત્મા જણાણો. કોઈ તને કહે તો જણાશે એમ છે નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, ત્યાં સુધી તો કાલ આવ્યું'તું. થોડુંક આ નહોતું થયું.

જ્ઞાન અન્ય જ્ઞાનથી જાણી શકાય—એમ (અજ્ઞાની) કહે છે. જાણનારું જ્ઞાન બીજાથી જણાય અથવા બીજું જ્ઞાન વળી ત્રીજાથી જણાય તો, મેળ તો રહ્યો નહીં કાંઈ. પોતાના જ્ઞાને 'આ આત્મા છે' એમ જાણ્યું, એ જ્ઞાને જ્ઞાનને પણ જાણ્યું અને જ્ઞાને પોતાના દ્રવ્ય-ગુણને પણ જાણ્યા. એવો આત્માનો સ્વભાવ છે. પોતે પોતાને પ્રત્યક્ષ થઈને પોતે જણાય એવો છે, એમાં વચ્ચે રાગ અને પુણ્ય ને નિમિત્તની કોઈ અંદર અવકાશ–અવકાશ (-મદદ) છે નહીં. એવો એ સ્વભાવ છે ભગવાન આત્માનો. આમ અનુભવ ને પ્રતીત કરે ત્યારે તે ધર્મી અને સમકિતી કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

હવે **सर्वभावान्तरच्छिदे**. કેવો છે ભગવાન આત્માનો સ્વભાવ ? **सर्वभावान्तर.... પોતાથી અન્ય** દ્રવ્ય—જેટલાં આ આત્મા સિવાયના અનંતા આત્માઓ છે ને.... નિગોદના અનંતા આત્માઓ.... નિગોદ સમજાય છે ? આ બટાટા, શક્કરકંદ, લીલફૂગ. એની એક કટકી લ્યો રાઈ જેટલી, તેમાં અસંખ્ય તો શરીર છે અને એક શરીરમાં અત્યાર સુધી સિદ્ધ થયા એથી અનંતગુણા જીવ છે. ક્યા (કહા) ? આ બટાટા, શક્કરકંદ.. શું કહેવાય તમારે ? ડુંગળી, આ લસણ —ઢોકળામાં નાખે છેને સરખું ? લસણનું શાક ને ભાખરી.. શું કહેવાય ? મસાલો. એ લસણની આટલી કળીની એક રાઈ જેટલી કટકી લ્યો, રાઈ જેટલી કટકી, તો ભગવાન પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ કહે છે કે તેમાં અસંખ્ય ઔદારિક શરીર છે–ઔદારિક શરીર અને એક શરીરમાં અત્યાર સુધી જેટલાં સિદ્ધ થયાં.... સિદ્ધ પરમાત્માની સંખ્યા અનંત કાળથી થતી આવે છે—સિદ્ધ થતાં આવે છે.... છ

મહિને ને આઠ સમયે છસ્સો ને આઠ (જીવની) મુક્તિ થાય એવો ભગવાનના જ્ઞાનમાં લેખ છે. અઢી દ્વીપમાંથી છસ્સો ને આઠ (જીવ) મુક્તિને પામે. તો એટલો અનંત કાળ ગયો તે અનંત કાળમાં જેટલાં સિદ્ધ થયાં એથી—એક રાઈ (જેટલી) કટકીમાં અસંખ્ય શરીર, એક શરીરમાં એ સિદ્ધ કરતાં—અનંતગુણા જીવ છે. સમજાણું કે નહીં ? જુવાનીયાઓએ તો સાંભળ્યું પણ નહીં હોય. કોને ખબર છે જૈનમાં જન્મે તોય...

એવા અનંતા જીવ કેવળજ્ઞાની આત્માની પર્યાયમાં જણાય એવો પર્યાયધર્મ જીવનો છે. અનંતા નિગોદના જીવને એક સમયમાં જ્ઞાન જાણે. છે જુઓ ? **પોતાથી અન્ય સર્વ જીવ**... સર્વ જીવમાં તો અનંતા નિગોદ આવ્યા, અનંતા કેવળી આવ્યા, અનંતા સિદ્ધ આવ્યા. એ બધાને આત્માનું જ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાન જાણે એમ કહે છે. કેવળજ્ઞાની તો જાણે, પણ જ્ઞાનની શ્રુતપર્યાયમાં પણ જણાય. સમજાણું કાંઈ ? **सर्वभावान्तर** છે ને ? સર્વ અનેરા ભાવ—પોતાના ભાવથી અનેરા ભાવ. કોણ ? **સર્વ જીવ.** અનંતા આત્માઓ, કેવળીઓ, અનંતા સિદ્ધ થઈ ગયા, લાખો કેવળી વર્તમાનમાં મહાવિદેહક્ષેત્રમાં બિરાજે છે, વીસ તીર્થંકરો પરમાત્મા મહાવિદેહમાં બિરાજે છે—એ બધા જીવને આત્મા જ્ઞાનની પર્યાયમાં જાણે એવો જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે. 'સર્વજ્ઞ'ને સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? **સર્વ જીવ.** બીજી વાત **સર્વ અજીવ.** '**જીવાજીવ**' છે ને ? **સર્વ અજીવ**. પરમાણુથી માંડીને આખા લોકના જેટલાં રજકણો—આ ધૂળ—માટી—આદિ બધું, (તે) બધાને એક સમયમાં ભગવાન જાણે એવો એનો સ્વભાવ છે. જાણે એનો સ્વભાવ, કરવું એનો સ્વભાવ નહીં.

પછી **ચરાચર** શબ્દ છે. એટલે જીવ-અજીવના બે પ્રકાર છે. કેટલાંક જીવો સ્થિર છે સિદ્ધ આદિ અને કેટલાંક જીવો ગતિમાં ચાલતા હોય છે—એ બધાને ભગવાનનું જ્ઞાન જાણે. **ચર**—ચાલતાં, **અચર**—સ્થિર.—એવા બધા જીવને ભગવાન એક સમયમાં જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ? એક સેકંડના અસંખ્યમા ભાગમાં નિગોદના—બટાટાના અનંતા જીવો આહીં મરીને બીજે જતાં રસ્તામાં હોય (અથવા) એક જીવ અહીં મરીને બીજે ઉપજવા જાય તો રસ્તામાં (હોય) એને 'ચર' કહેવાય, ગતિ કરનારા. —એવા અનંતને ભગવાન જાણે અને ઉભેલા

(-સ્થિર) અનંતા જીવો નિગોદના પડ્યા છે એને પણ જાણે. સિદ્ધ અનંતા છે એને પણ જ્ઞાનનો પર્યાય જાણે અને સિદ્ધ અહીં થઈને આમ (અહીંથી ઉર્ધ્વ) જતાં હોય એને પણ ભગવાન જાણે. સમજાણું કાંઈ ?

ચર-અચર પદાર્થ... તે દ્રવ્ય લીધાં. ચર-અચર પદાર્થો—એ દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ લીધી. એને આત્માનું જ્ઞાન—સર્વજ્ઞપણું—જાણે એવો આત્માનો સર્વજ્ઞ સ્વભાવ છે અને પર્યાયમાં પ્રગટ થતાં બધું પ્રત્યક્ષ જાણે એવો આત્માનો સ્વભાવ છે. એ **સર્વ જીવાજીવ**... એક વાત. **ચરાચર પદાર્થ** એટલે દ્રવ્ય લીધું, વસ્તુ. હવે **સર્વ ક્ષેત્ર-કાળ...** એ લોક અને અલોક ક્ષેત્ર એને ભગવાનનું જ્ઞાન જાણે. **સર્વ ક્ષેત્ર** છે ને ? **સર્વ ક્ષેત્ર** એટલે આ લોક આખો બ્રહ્માંડ—ચૌદ બ્રહ્માંડ—ચૌદ રાજુલોક અને બીજો અલોક ખાલી છે. લોક થઈ રહ્યા પછી ખાલી ભાગ છે, જેને ભગવાન અલોક કહે છે. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. જેનો ક્યાંય અંત નથી એવો અલોક. ક્યાંય અંત નથી એ ક્ષેત્રનો, ત્યાં આકાશ છે. એ **સર્વ ક્ષેત્ર**ને... જુઓ ! **સર્વ ક્ષેત્ર** એને જાણે ભગવાનનું જ્ઞાન. આત્માની—જ્ઞાનની એટલી તાકાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

એમ ને એમ વાંચી જાય (તો) પાર આવે એવું નથી. એક-એક શબ્દમાં માલ ભર્યો છે અંદર. સર્વ ક્ષેત્ર-કાળ... પણ શું સર્વ ? આ ચૌદ રાજુલોક.... ભગવાને ચૌદ બ્રહ્માંડ—ચૌદ રાજુ જોયા છે અસંખ્ય યોજનમાં. અને એ સિવાય ખાલી છે ને પછી ખાલી ? ખાલીનો—આકાશનો—અંત ક્યાં ? આકાશ ક્યાં થઈ રહેતું હશે ? થઈ રહ્યા પછી શું હશે ? કોઈ દિ' વિચાર કર્યો છે કોઈ દિ' ? ભગવાને આકાશ નામનો પદાર્થ જોયો છે (તે) અનંત.. અનંત.. અનંત.. ચાલ્યો જ જાય છે.... છે.. છે.. છે.. છે.. છે.. છે.. છે, 'નથી' એમ ક્યાંય આવે નહીં. 'નથી' તો પછી શું ? —એવા આકાશ ક્ષેત્રને પણ આત્મા એક સમયમાં જાણે એવો સર્વજ્ઞનો સ્વભાવ છે અને આ આત્માના ગુણનો પણ એવો સ્વભાવ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

સર્વ પદાર્થો લીધાં પહેલાં. '**સર્વ**' શબ્દ છેને પહેલો જુઓ ? **પોતાથી અન્ય સર્વ જીવાજીવ, ચરાચર...** એ દ્રવ્ય—વસ્તુ લીધી. પછી પોતાથી અનેરું **ક્ષેત્ર** એટલે લોકાલોક. એને ભગવાનનું જ્ઞાન ને આત્માનું જ્ઞાન (જાણે.) **સર્વ કાળ**

લીધો પછી. ત્રણ કાળ—ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન. એને આત્માની જ્ઞાનની પર્યાય સર્વજ્ઞ થાય એટલે પૂર્ણ જાણે. એવો આત્માનો સર્વજ્ઞ સ્વભાવ-ગુણ છે અંદર. ગુણમાંથી તે પર્યાય પ્રગટ થાય છે, કાંઈ બહારથી આવતી નથી. સમજાણું કાંઈ ?

ત્રણ બોલ થયા, આત્માનો સ્વાનુભવ થઈને. જુઓ ! (૧) **भावाय** લઈને દ્રવ્ય લીધું, (૨) **चित्स्वभावाय** લઈને ગુણ લીધો, (૩) **स्वानुभूति** લઈને પર્યાય લીધી. એ **स्वानुभूति**માં—અનુભવમાં સંવર અને નિર્જરા (આવી ગયાં). (૧માં) જીવદ્રવ્ય આવી ગયું, (૨માં) જીવનો ગુણ આવ્યો, (૩માં) અનુભૂતિમાં સંવર ને નિર્જરા આવી ગયાં. શુદ્ધતા પ્રગટી પર્યાયમાં, અંતર અનુભવથી, એને સંવર ને નિર્જરા કહે છે અને આ (૪) **सर्वभावांतर**ને હવે કેવળજ્ઞાનરૂપી મોક્ષ કહે છે. જીવ, સંવર, નિર્જરા ને મોક્ષ—ચાર તત્ત્વ સિદ્ધ કર્યા અસ્તિરૂપે. અજીવ ને આસ્રવ, બંધ (જીવમાં) નથી એમ નાસ્તિનું કામ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કહે છે, ભગવાન આત્મા પોતાનું દ્રવ્ય, પોતાની શક્તિ અને પોતાની અનુભૂતિ ક્રિયા—એ દ્વારા સર્વજ્ઞ થઈ શકે છે. એ સર્વજ્ઞની પર્યાય, અવસ્થા છે—દશા છે. કંઈ 'સર્વજ્ઞ' કોઈ ગુણ નથી ત્રિકાળી, એની દશા છે. એ દશા પોતાથી અનેરા જીવ, અજીવ, ચરાચરને જોવે, સર્વ ક્ષેત્રને જોવે અને સર્વ કાળ સંબંધી ત્રણ કાળને જાણે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : ત્રણ કાળને જાણે એ જરા કઠણ પડ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ત્રણ કાળને જાણે એમાં શું ? ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન છે એમ જાણ્યું. ભૂત આમ છે, વર્તમાન આમ છે, ભવિષ્ય આમ છે—'છે' એવું જાણ્યું. જ્ઞાનની પર્યાયમાં ન જણાય એવું શું છે ? સર્વજ્ઞ ન જાણે એવું શું હોય ? સર્વજ્ઞ કોને કહીયે ? સર્વજ્ઞ એટલે સર્વને જાણે. 'ન જાણે' એમાં આવે નહીં, 'ન જાણે' એ આવે જ નહીં. ત્યારે (કોઈ) કહે, 'અનાદિ છે તેને જાણ્યું ?' (સમાધાન:) અનાદિને અનાદિ જાણ્યું, અનંત છે એને અનંત જાણ્યું. છે એમ જાણ્યું. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ભગવાનના ઘરની મોટી વાતું છે ભઈ આ તો... આહાહા ! કેવળજ્ઞાની એટલે ? એક સમયમાં—સેકંડના અસંખ્યમા ભાગમાં—ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે. એવું કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું એ પ્રગટ્યું,

અનંત કાળ એમ ને એમ રહેશે. આહાહા ! એવો તારો સ્વભાવ છે. 'ભાઈ ! તું સામું તો જો તને'—એમ કહે છે. પણ પર સામું જોઈને હેરાન થઈને મરી ગયો.

કહે છે, **સર્વ ક્ષેત્રકાળસંબંધી** અને **સર્વ વિશેષણો સહિત**.... હવે ભાવ આવ્યો. વિશેષણો એટલે ભાવ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ને ભાવ—ચાર બોલ આવ્યા. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા પોતાની અનુભૂતિની ક્રિયાથી પોતાને જાણે અને સર્વજ્ઞ પર્યાયમાં પોતાથી અનેરા અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ (આદિ) અને તેના (-વિશ્વના અલોક સહિત) ત્રણ લોકનું ક્ષેત્ર અને ત્રણ કાળનો કાળ અને બધા પદાર્થોના ગુણોને (જાણે.) વિશેષણ એટલે ગુણો. એક આત્માના અનંતા ગુણોને આત્મા જાણે.

એક પરમાણુ—આ પોઈન્ટ છે. આ (આંગળી) કાંઈ મૂળ ચીજ નથી, (તેના) કટકા કરતાં કરતાં કરતાં છેલ્લો પોઈન્ટ રહે એને ભગવાન પરમાણુ કહે છે. આ તો ઘણા રજકણોનું ભેગું (થયેલું) દળ, જડ છે માટી. એનો કટકો કરતાં છેલ્લો પોઈન્ટ રહે એને ભગવાન પરમાત્મા પરમાણુ કહે છે. પરમ+અણુ—એનાથી નાનો કોઈ (અણુ) હોઈ શકે નહીં. એવા એક પરમાણુમાં અનંતા ગુણ છે, એની અનંતી પર્યાય છે. આ વિશેષણ એટલે ભાવની વાત છે. દરેક આત્મા અને દરેક પરમાણુ (આદિ દ્રવ્યના) અનંતા ગુણો એને વિશેષણ (કહે છે).

અનંત દ્રવ્ય, અનંત ક્ષેત્ર, અનંત કાળ, અનંત ગુણ સહિત **એક જ સમયે જાણનારો**—એક સમયમાં જાણનારો આત્માનો સ્વભાવ છે. આહાહા ! સર્વજ્ઞની હજી ખબર ન મળે (કે) સર્વજ્ઞ કોને કહેવાય ? સમજાણું કાંઈ ? **એક જ સમયે જાણનારો છે. આ વિશેષણથી, સર્વજ્ઞનો અભાવ માનનાર મીમાંસક આદિનું નિરાકરણ થયું.** 'સર્વજ્ઞ હોઈ શકે નહીં' એમ માનનારા છે, આજે પણ છે. અરે ભગવાન ! બાપુ ! તું આત્મા છો ને ભાઈ ! અને આત્મા તો **ચિત્સ્વભાવ** કીધો પહેલો, જ્ઞાનસ્વભાવ કીધો. તો એનો જ્ઞાનસ્વભાવ જ્ઞાનમાં પૂર્ણ (હોય). 'જ્ઞાન'–સ્વભાવ કહો, ગુણ કહો, પૂર્ણ કહો, એક કહો કે અખંડ કહો (એક જ વાત છે). એવો પૂર્ણ સ્વભાવ છે તે સર્વજ્ઞસ્વભાવ છે. એની એકાગ્રતા કરતાં પર્યાયમાં સર્વજ્ઞસ્વભાવ પ્રગટે એ કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા કહેવાય છે. સમજાણું

કાંઈ ? એ કેવળી ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય—બધાને જાણે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

કોઈ (અજ્ઞાની) આ સર્વજ્ઞને માનતા નથી કે 'સર્વજ્ઞ હોય ? અરે, સર્વજ્ઞ હોય તો ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જણાઈ જાય એનામાં. પછી તો આપણાં એ ભગવાને જાણ્યું એમ થાય, આપણું કર્યું કાંઈ થાય નહીં. માટે સર્વજ્ઞ નથી. સામાન્ય જાણે, એના પેટાભેદ ન જાણે'—એમ (અજ્ઞાની) કહે છે. 'જો બધું જાણે—કેવળજ્ઞાનમાં બધું જણાય કે આ દ્રવ્યની આ પર્યાય, આ ક્ષેત્રે, આ કાળે થશે એવું બધું જાણે—તો આપણે કરવાનું કાંઈ રહેતું નથી.' (સમાધાન:) અરે, સાંભળને ? સર્વજ્ઞ ભગવાને બધું—ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક વિશેષ સહિત કઈ પર્યાય, ક્યા ક્ષેત્રે, ક્યે કાળે, કેમ થાય એ બધું—જાણ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ એ સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો જેણે નિર્ણય કર્યો એને સમ્યગ્દર્શન થાય (અને) એને જાણવાનું-દેખવાનું રહી જાય છે—એ જાણે (-જાણનાર રહે) છે. સમજાણું કાંઈ ?

આવે છે ને ? શીતલનાથ ભગવાનમાં આવે છે, નહીં ? દેવચંદજીના સ્તવનમાં આવે છે. 'દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ ગુણ, રાજનીતિ એ ચાર જી; જડ ચૈતન્ય....' એમાં આવે છે, શબ્દ ભૂલી ગયા. 'આપની આજ્ઞા લોપતા નથી'—એવું આવે છે, શીતલનાથ ભગવાનમાં આવે છે. શીતલનાથ ભગવાનમાં એ શબ્દ આવે છે દેવચંદજીની સ્તુતિમાં.

'દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ ગુણ, રાજનીતિએ ચાર જી;
ત્રાસ વિના જડ ચૈતન્ય પ્રભુની, કોઈ ન લોપે કાર જી.'

લ્યો, આવી ગયું. એ તો શબ્દો આવતાં આવતાં.... ઘણાં કાળ પહેલાં વાંચ્યું હોય.

'ત્રાસ વિના જડ ચૈતન્ય પ્રભુની, કોઈ ન લોપે કાર જી,'

ભગવાન ! તારી આજ્ઞા કોઈ લોપે નહીં. તારા જ્ઞાનમાં જણાણું તે પ્રમાણે જગતમાં થાય, પણ ત્રાસ વિના—કાંઈ તમે જાણ્યું માટે થાય એમ નહીં. એની પર્યાયનો ધર્મ તે કાળે તેમ થવાનો છે. સમજાણું કાંઈ ? શીતલનાથ ભગવાનમાં આવે છે દેવચંદજીની સ્તુતિ. પણ ક્યાં.... વિચાર-મનન ન મળે, લોકોને નવરાશ ન મળે. (પાપમાં) તેવીસ કલાક ગાળે અને માંડ એક કલાક એવો, ઠઠડવા જેવો,

કાઢે—કાં ભક્તિ કરી, કાં ણમો અરિહંતાણં કરી, કાં સામાયિક થોથા જેવી કરી ને આ પૂરી થઈ જાવ. થોથા જેવી... વાસ્તવિક એક સમયની સામયિક કરે (તો) જનમ-મરણ ટળી જાય. એ આ દશાની વાત ચાલે છે. સમજાય છે કાંઈ? આ સમતા—આત્માના આનંદનો લાભ થાય—એને સામાયિક (કહે છે.) આ સમયસારની સામાયિક કહેવાય છે.

કહે છે, સર્વજ્ઞ.... આહાહા ! ભગવાન અરિહંત—લાખો કેવળી—બિરાજે છે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં, અત્યારે મોજુદ છે જમીન ઉપર. સીમંધર ભગવાન આદિ તીર્થંકરો મોજુદ છે—બિરાજે છે. અનંતા સિદ્ધો બિરાજે છે. એવા સર્વજ્ઞ એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે (છે અને) એવી જ આ આત્માની શક્તિ છે. કોઈનું કરવાની શક્તિ નથી, પણ ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણવાની શક્તિ છે એવો આત્મા છે. એવા આત્માને અંદર જાણીને અનુભવવો આ એનું નામ ધર્મ અને સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૩

શ્લોક – ૧, ૨

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ-૩, સોમવાર, તા. ૯-૯-'૬૮

પહેલા કળશમાં **મંગળ અર્થે શુદ્ધ આત્માને નમસ્કાર કર્યો છે.** જુઓ ! આ ઇષ્ટપણું. **મંગળ અર્થે શુદ્ધ આત્માને નમસ્કાર કર્યો છે.** કોઈનું નામ લઈને નહીં, (પણ) શુદ્ધ આત્મા ને પરમાત્માને. જુઓ ! ઇષ્ટદેવ, ધર્મીના ઇષ્ટદેવ પરમ આત્મા (છે કે) જેને પૂર્ણ દશા પ્રગટ થઈ ગઈ છે. **सर्वभावान्तरच्छिदे** કહ્યું ને ? **स्वानुभूत्या**થી પ્રગટ કરીને **सर्वभावान्तर** ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક—સર્વ દ્રવ્ય–ક્ષેત્ર–કાળ–ભાવને—જેણે જ્ઞાનની પર્યાયમાં જાણ્યા એવા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા તેને **મંગળ અર્થે શુદ્ધ આત્માને નમસ્કાર કર્યો છે.** અંદર પોતાનો આત્મા શુદ્ધ છે એને પણ નમસ્કાર એમાં આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

કોઈ એમ પ્રશ્ન કરે કે કોઈ ઇષ્ટદેવનું નામ લઈ નમસ્કાર કેમ ન કર્યો ? મહાવીર, ઋષભદેવ, શાંતિનાથ, પાર્શ્વનાથ (આદિ) કોઈ (તીર્થંકર)નું નામ તો લીધું નહીં ? ચોવીસ તીર્થંકરમાંથી કોઈ તીર્થંકરનું નામ લેવું હતું ને ?

તેનું સમાધાન : વાસ્તવિકપણે એટલે ખરેખર તો **ઇષ્ટદેવનું (સામાન્ય)—**સંક્ષેપમાં **સ્વરૂપ** એવું છે કે **સર્વ કર્મરહિત...** એનો અર્થ કે પહેલાં કર્મ હતાં, પછી કર્મ રહિત થયાં. જુઓ ! આ સિદ્ધાંત ઇષ્ટદેવનો. પરમાત્મા એને કર્મ સહિતપણું હતું, એ કર્મ રહિત થયાં, એકલો આત્મા થયો. **સર્વજ્ઞ**... તત્ત્વ તો અનાદિનું છે. એથી વાત શું છે પણ ? એ વાત શું ચાલી ? 'શુદ્ધ સત્તા' કહેતાં જ અશુદ્ધ સત્તા હતી, પર્યાયમાં અશુદ્ધતા હતી. 'ઇષ્ટદેવ' કહેતાં જ પરમાત્મા સર્વ કર્મ રહિત (થયાં) એટલે કર્મ સહિત હતાં. એની સાથે આ ન્યાય પણ ભેગો આવી જાય છે. સમજાય છે ?

ઇષ્ટદેવનું (સામાન્ય) સંક્ષિપ્તમાં—ટૂંકું **સ્વરૂપ** તો એ **સર્વ કર્મરહિત** અને **સર્વજ્ઞ....** એક સમયમાં.... જ્ઞાનસ્વભાવી આત્મા (છે) એટલે એની પર્યાય પૂર્ણ થાય એટલે સર્વજ્ઞ (થાય) એટલે ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે. એ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા તે ઇષ્ટદેવ છે. સમજાય છે કાંઈ ? અને **વીતરાગ...** સર્વજ્ઞની સાથે રાગ

રહિત. પહેલા 'કર્મ રહિત' કહ્યું હતું, (પછી) 'સર્વજ્ઞ' કહ્યું, (હવે) રાગ રહિત (વીતરાગ). ભગવાન આત્મા અસ્તિ, ...અસ્તિ. એનું સ્વરૂપ કર્મ રહિત, સર્વજ્ઞપણું, રાગ રહિત છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

એવો **શુદ્ધ આત્મા જ છે**—એ તો શુદ્ધ આત્મા જ આવો છે, પરમાત્મા (અને) શુદ્ધ આત્મા. આ 'સમયસાર'ના અર્થમાં અરિહંતને ઉતાર્યા છે નમસ્કારમાં. 'સમયસાર' શબ્દ છે ને ? એના પછી આમેય ઉતાર્યા છે બધા. સમતાના—સમ્યક્ પ્રકારે વાસ્તવિક સ્વરૂપના—જાણનારા એવા સાતિશય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવોથી માંડીને બારમા ગુણસ્થાન સુધી, એવા જે '**સમય**'—સમ્યક્ પ્રકારે જાણનારા, એમાં જે મુખ્ય એવા જિનરાજ. એટલે '**સમયસાર**'માં (-એના અર્થમાં) જિનરાજ પણ કાઢ્યા છે, વ્યક્તિ કે ફલાણું એમ નહીં. વસ્તુ આવી છે. સમજાય છે ? (જુઓ, પરમ અધ્યાત્મ તરંગિણી, શ્લોક ૧).

સિદ્ધમાં પણ એ ઉતાર્યું છે. 'સમ+અય'—સમતાના ધણી જે યોગીરાજ—મુનિઓ. '**સમય**'—સમતા—વીતરાગતા એના સ્વામી જે યોગીઓ, એમાં પણ મુખ્ય—'**સાર**' (એ) સિદ્ધ. એટલે '**સમયસાર**'માં સિદ્ધ પણ આવી જાય છે.

આચાર્ય પણ. સમ્યક્—સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન.... '**સમય**' છે ને ? સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર આદિ આચારના પાળનારા એવા જે '**સમય**'—સંતો, એમાં મુખ્ય એવા '**સાર**' (તે) '**સમયસાર**'. (તેથી) આચાર્ય પણ એમાં આવી જાય છે.

ઉપાધ્યાય.... 'સમય'—શાસ્ત્રના જાણનારા, શાસ્ત્રના જાણનારા. '**સમય**' એટલે શાસ્ત્ર એના જે જાણનારા, એમાં '**સાર**'—જણાવનારા અને જાણનારા એવા ઉપાધ્યાય (એ) '**સમયસાર**'. શોભાલાલજી !

અને સાધુ—સમ્યક્ પ્રકારે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને સાધે. '**સમય**'= સમ્+અય. **સમ્** એટલે સમ્યગ્દર્શન, **અય** એટલે જ્ઞાન, **સાર** એટલે ચારિત્ર— '**સમયસાર**'. **સમયસાર** એને જે આરાધે—સાધે એ સાધુ.

અને '**સમયસાર**'—સમ્ એટલે સમ્યગ્દર્શન, અય એટલે સમ્યગ્જ્ઞાન, સાર એટલે ચારિત્ર. **'સમયસાર',** એમાં પણ **'સાર'** વસ્તુ—વીતરાગ પૂર્ણતા. એને પણ નમસ્કાર.

(આ રીતે) પંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર, સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રને નમસ્કાર (અને) એ બધાના સાર સ્વરૂપ ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર. સમજાણું કાંઈ ? અલૌકિક છે ને ? આ તો આચાર્યના કથનો છે, પારંગત છે જે બધામાં. અમૃતચંદ્રાચાર્ય સંત—દિગંબર મુનિ, એમણે જ્યાં શરૂઆત જંગલમાં કરી તાડપત્ર ઉપર (અને) જ્યારે આ ઘોળાતું હશે !! આહાહા !!! આચાર્ય પોતે કહે છે : **नमः समयसाराय**. બસ, એક જ સમયસાર આવો, એને નમસ્કાર કરું છું. (એમાં) પાંચે પદને (નમન) થઈ ગયું, ત્રણ રતનને (નમન) થઈ ગયું.

ઇષ્ટદેવ—કર્મ રહિત, સર્વજ્ઞ, રાગ રહિત એવા ઇષ્ટદેવ (જે) શુદ્ધ આત્મા—એને ખ્યાલમાં લઈને કે તે આવા આત્મા હોય (છે) અને અમારે એ દશા પ્રસિદ્ધ—પ્રગટ કરવી છે, માટે ઇષ્ટદેવ એ છે. અને ઇષ્ટદેવ તરીકે 'દ્રવ્ય' પણ ઇષ્ટદેવ છે, કારણ કે એ પોતે (છે) એમાંથી—પંચ પરમેષ્ઠી પદ એમાંથી—પ્રગટ થાય છે. સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર પણ એમાંથી પ્રગટ થાય છે દ્રવ્યમાંથી. માટે એ દ્રવ્ય પોતે જ અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન –ચારિત્રનો પિંડ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

સમયસાર તો આ ભરતક્ષેત્રનું અલૌકિક, અદ્વૈત ચક્ષુ છે—અજોડ ચક્ષુ (છે). આવું શાસ્ત્ર બીજામાં તો હોય નહીં, પણ આ દિગંબર શાસ્ત્રોમાં પણ સર્વોત્કૃષ્ટ શાસ્ત્ર સમયસાર ! એ ટૂંકામાં ઘણું જ બતાવનાર, એક-એક શબ્દની વ્યાખ્યામાં ઘણું ગંભીર બતાવનાર (છે).

કહે છે, **તેથી આ અધ્યાત્મગ્રંથમાં સમયસાર કહેવાથી...** જુઓ ! **સમયસાર કહેવાથી ઇષ્ટદેવ આવી ગયા.** છે ને ? એ પાંચે પદ આવી ગયા, બધું આવી ગયું, વસ્તુનું સ્વરૂપ આવી ગયું, (પણ) કોઈનું નામ કાંઈ ન આવ્યું. અનંત તીર્થંકરો થઈ ગયા એ બધા એમાં આવી ગયા, અનંત સિદ્ધો થઈ ગયા તે એમાં આવી ગયા. **તથા એક જ નામ લેવામાં અન્યમતવાદીઓ મતપક્ષનો વિવાદ કરે છે તે સર્વનું નિરાકરણ... સર્વનું નિરાકરણ, સમયસારનાં વિશેષણો**

વર્ણવીને... દેખો ! **स्वानुभूत्या चकासते, सर्वभावान्तरच्छिदे** આદિ કીધા ને ? (તેનાથી) કર્યું.

વળી અન્યવાદીઓ પોતાના ઇષ્ટદેવનું નામ લે છે તેમાં ઇષ્ટ શબ્દનો અર્થ ઘટતો નથી. (કોઈ) ઈશ્વર કર્તા કહે કે કોઈ બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ વગેરે કહે, પણ એમાં ઇષ્ટ શબ્દનો (અર્થ) ઘટતો નથી, વિરુદ્ધતા આવે છે. **સ્યાદ્વાદી જૈનોને—**અપેક્ષિત જ્ઞાનવાદીવાળા જ્ઞાનીઓને **તો સર્વજ્ઞ વીતરાગ શુદ્ધ આત્મા જ ઇષ્ટ છે.** વાહ ! 'સર્વજ્ઞ'. જુઓ ! સર્વજ્ઞ વીતરાગ—જ્ઞાને પૂર્ણ ને કષાયથી (શૂન્ય) અકષાયભાવે પરિપૂર્ણ. જ્ઞાને પૂર્ણ, રાગ રહિત ભાવમાં વીતરાગતાએ પરિપૂર્ણ— આ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે, લ્યો. સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાને પરિપૂર્ણ, કારણ કે જ્ઞાનસ્વભાવ એનો છે અને સમતા એટલે ચારિત્રસ્વરૂપ જે ત્રિકાળ છે (એથી) એ દશામાં જ્ઞાનની પર્યાય પૂર્ણ થઈ ગઈ (અને) વીતરાગતા પૂર્ણ થઈ. એટલે સર્વજ્ઞ ને વીતરાગ એ શુદ્ધ આત્મા જ ઇષ્ટ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

પછી ભલે તે ઇષ્ટદેવને પરમાત્મા કહો. લ્યો ! આ 'સમયસાર' શબ્દના અર્થ ઉતાર્યા ને? એને કહે છે કે **પરમાત્મા કહો**, પણ આ સ્વરૂપને. પરમ આત્મા.. પરમ આત્મા.. ઉત્કૃષ્ટ આત્મા. સર્વજ્ઞ વીતરાગ શુદ્ધ આત્માને 'સમયસાર'થી ઓળખાવ્યા, પણ એને 'પરમાત્મા' કહો તો કહી શકાય છે (એમ) કહે છે.

પરમજ્યોતિ કહો. ચૈતન્યજ્યોતિ, પરમજ્યોતિ, પરમજ્યોતિ. જ્ઞાનની જ્યોત જેને પૂરી—પરમ ખીલી ગઈ છે ત્યાં વીતરાગતા તો સાથે હોય જ છે. **પરમજ્યોતિ—**ચૈતન્યસૂર્ય ભગવાન, પરમ શક્તિનું આખું તત્ત્વ હતું એ ખીલી ગયું છે. **પરમજ્યોતિ**.. એ ઇષ્ટદેવ છે, એ સમયસાર છે, તે ધર્માત્માને પ્રિય કરવાલાયક દેવ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

પરમેશ્વર... કહો, આ પરમેશ્વર. કોઈ જગતના કર્તા ને હર્તા ને ટાળનાર ને નાશ કરનાર (નથી). બ્રહ્મા બનાવે, વિષ્ણુ પાળે ને શંકર ટાળે, ટાળે એટલે મારે એમ નથી. એ તો ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ એવું સ્વરૂપ દ્રવ્યનું છે (તેમાં) ધ્રુવ તે બ્રહ્મા, ઉત્પન્ન (ઉત્પાદ) થાય તે વિષ્ણુ ને વ્યય થાય તે શંકર. સમજાણું કાંઈ ? એવું જે સ્વરૂપ—અજ્ઞાન-રાગનો નાશ થયો, સર્વજ્ઞ વીતરાગની ઉત્પત્તિ થઈ ને ધ્રુવપણું

કાયમ રહ્યું. સમજાય છે કાંઈ ? વસ્તુની સ્થિતિ આવી છે. આ વસ્તુ આ રીતે છે એથી કોઈ વિરુદ્ધ કહે (તો) તદ્દન ઉલટું થઈ જાય, એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને બધું ઉલટું થઈ જાય. સમજાય છે કાંઈ ?

પરમેશ્વર... આ પરમેશ્વર. સર્વજ્ઞ, વીતરાગ, શુદ્ધ આત્મા તે પરમેશ્વર અથવા સમયસાર તે પરમેશ્વર. સમજાય છે કાંઈ ? સમતાના—ચારિત્રના ભાવ ને સમ્યગ્જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ થઈ ગયા એવા પરમેશ્વર = પરમ+ઈશ્વર = પૂર્ણ ઈશ્વરતા જેને પ્રગટ થઈ ગઈ છે. દુનિયાનું કરી દે કે ટાળે એ ઈશ્વર નહીં. (ઈશ્વર) કરે શું ? જગતના તત્ત્વો 'છે' એને કરે શું ? અને 'છે' તેનો નાશ કરે શું ? અને 'છે' તેની ઉત્પત્તિ કરે શું ? અને 'છે' તેની રક્ષા કરે શું ? સમજાય છે કાંઈ ? **પરમેશ્વર** કહો. એ 'સમયસાર'ના ચાર વિશેષણ આપ્યા ને ? એ સમયસારને જ પરમેશ્વર કહો.

પરબ્રહ્મ કહો—પરમ આનંદ. ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે તો પર્યાયમાં પરમ બ્રહ્મ પ્રગટ થઈ ગયો—પરમ આનંદ પ્રગટ થયો (અને) તે શુદ્ધ આત્મા જ છે. સર્વજ્ઞ, વીતરાગ, શુદ્ધ આત્મા એ જ પરમ આનંદ છે—પરમ બ્રહ્મ છે.. સમજાય છે કાંઈ ? પરમ બ્રહ્મ—બીજો કોઈ કર્તા જગતનો (છે) એમ છે નહીં. આ પરમ બ્રહ્મ છે.

શિવ. લ્યો, આવ્યા શંકર. શિવ એટલે ઉપદ્રવ રહિત. આત્માનું શુદ્ધ ચિદાનંદસ્વરૂપ, સર્વજ્ઞ, વીતરાગ એ ઇષ્ટદેવ (છે અને) તેને શિવ કહીએ. કોઈ શિવ—કોઈ શંકર પાર્વતીનો ધણી (છે), એવો કોઈ છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? 'નમોત્થુણં'માં આવે છે 'સિવમલય....' આવે છેને નમોત્થુણંમાં ? 'સિવમલયમરુયમણંત....' એ શિવ નામ કલ્યાણમૂર્તિ. શિવનો અર્થ કલ્યાણસ્વરૂપ. ભગવાન આત્મા વસ્તુ એ તો કલ્યાણસ્વરૂપ છે, પણ પર્યાયમાં કલ્યાણરૂપ સર્વજ્ઞ વીતરાગપણું પ્રગટ થઈ ગયું એને શિવ કહીએ. એને શિવ કહીએ, એને શંકર કહીએ. સમજાય છે કાંઈ ?

નિરંજન. લ્યો, જેને અંજન નથી. એ સમયસાર—વીતરાગ સર્વજ્ઞ ઇષ્ટદેવને 'નિરંજન' શબ્દથી પણ ઓળખાવાય છે. જેને અંજન નથી—રાગ ને કર્મનું અંજન નથી. નિરંજન—વીતરાગ, પૂર્ણ સર્વજ્ઞ પર્યાયે પ્રગટ થઈ ગયા. સમજાણું કાંઈ ? એ નિરંજન. તમારી મેળાએ કોઈ દિ' વાંચો છો કે નહિ શેઠ ?

ઘેર વાંચવાનો વખત નહીં હોય. એ અત્યારે નહીં, અત્યારનું નથી કહેતો. નિરંજન.

નિષ્કલંક. સર્વજ્ઞ વીતરાગ શુદ્ધ આત્મા—સમયસાર તે નિષ્કલંક છે. તેને જન્મ નથી, મરણ નથી, રાગનું કલંક નથી, રાગનો ક્લેશ (નથી), અવતરવું તે કલંક છે તે તેને નથી. એકલો પરમાત્મા, શુદ્ધ આત્મા, સમયસાર... સમયસાર તે નિષ્કલંક છે, કલંક છે નહીં એમ કહે છે. પહેલું કલંક હતું, (હવે) કલંક નીકળીને નિષ્કલંક થઈ ગયા.

અક્ષય છે. એને અક્ષય—કોઈ દિ' ક્ષય ન થાય એવો ભગવાન એને (અક્ષય) કહીએ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ ઇષ્ટદેવનો ક્ષય શી રીતે થાય ? (કેમ કે) પૂર્ણ અસ્તિ પ્રગટ થઈ ગઈ વસ્તુ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ ઇષ્ટદેવ એટલે સમયસાર (અને) એ સમયસાર એટલે સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ. એ અક્ષય છે, કોઈ દિ' નાશ ન થાય. જુઓ ! આ મહામંગલિક ! ગુણીને ગુણી તરીકે ઓળખાવ્યા છે, 'ફલાણો જીવ' એમ નહીં. આવો ગુણી ગુણની પર્યાયમાં પૂર્ણ થઈ ગયો એને ઇષ્ટદેવ કહીએ. સમજાણું કાંઈ ?

અવ્યય—વ્યય ન થાય એવો. ઓલો (અક્ષય)—સર્વથા ક્ષય ન થાય એવો (અને) અવ્યય—થોડો થોડો નાશ ન થાય એવો. અવ્યય—નાશ ન થાય, અવિનાશી ભગવાન. સર્વજ્ઞ વીતરાગ ઇષ્ટદેવ અવ્યય છે—એવા ને એવા, નાશ વિનાના અનાશ છે.

શુદ્ધ—એ શુદ્ધ છે, તદ્દન શુદ્ધ છે. દ્રવ્યે શુદ્ધ, ગુણે શુદ્ધ ને પર્યાયે શુદ્ધ— ત્રિકાળ શુદ્ધ. એ શુદ્ધ એવા પરમાત્માને અહીંયા ઇષ્ટદેવ તરીકે યાદ કરીને, ધ્યેય બનાવીને નમસ્કાર કરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

બુદ્ધ—એકલો જ્ઞાનનો પિંડ છે એ બુદ્ધ. આ આત્મા એને બુદ્ધ કહીએ. ઓલા 'બુદ્ધ' કહે છે ને બુદ્ધ ? એ નહીં. આ બૌદ્ધધર્મનો બુદ્ધ છે ને ? એ નહીં. આ આત્મા સર્વજ્ઞ વીતરાગ એ પોતે બુદ્ધ (છે). આહાહા !

અહીં સર્વજ્ઞનું.... જુઓને ! પહેલેથી સર્વજ્ઞપણું નાખ્યું. **सर्वभावान्तरच्छिदे**.... સર્વજ્ઞ મૂળ વસ્તુ છે, એની જેને ખબર નથી (કે) સર્વજ્ઞ... આત્મા સર્વજ્ઞસ્વભાવી છે અને સર્વજ્ઞ પર્યાયવાળા જીવો અનાદિ છે—એ મુખ્ય છે, એની જેને ખબર નથી એ બધા વાતું કરનારા, બધી નાસ્તિકની વાતું કરનાર

છે. અસ્તિપણું આટલું મોટું—એક સમયમાં સર્વજ્ઞપણાનું.... એકલો ‘જ્ઞ‘ સ્વભાવ. એકલો જ્ઞ સ્વભાવ એટલે ..... આત્મા એટલે જ્ઞાનસ્વભાવ, જ્ઞાયકસ્વભાવ, બસ. જ્ઞાયક એટલે પરિપૂર્ણ એટલે સર્વજ્ઞ–સર્વદર્શી ઉપયોગસ્વરૂપ, એકલો દર્શન-જ્ઞાન ઉપયોગ આખો. એવી પર્યાય પ્રગટ થઈ ગઈ સર્વજ્ઞ–સર્વદર્શી, (એટલે) ઉપયોગ પૂર્ણ થઈ ગયો. આહાહા ! એને **બુદ્ધ** કહીએ, એને બુદ્ધ કહીએ. ‘બુદ્ધ‘માં ઉપયોગ લીધો—અહીં આવ્યો. જ્ઞાન ને દર્શનનો ઉપયોગ અખંડ જે છે (તે) પર્યાયમાં અખંડ પ્રગટ થઈ ગયો. તે સર્વજ્ઞ વીતરાગ ઇષ્ટદેવ તેને બુદ્ધ કહીએ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અવિનાશી—નાશ ન થાય તેનો, કોઈ પ્રદેશનો. સમજાય છે કાંઈ ? અસંખ્ય પ્રદેશી પરમાત્મા, સર્વજ્ઞ વીતરાગનો પિંડ છે (તે) નાશ ન થાય એવા અવિનાશી છે.

વીતરાગ છે—એને રાગનો અંશ છે નહિ. પહેલો રાગ હતો, (પછી) વીતરાગ (થયા) એને ઇષ્ટદેવ સર્વજ્ઞ વીતરાગ (કહે છે.) આ કોઈ સંપ્રદાયની વાત નથી, આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ જ આવું છે. આહા ! સમજાણું કાંઈ ? **વીતરાગ**, **અર્હત્**...

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : રહી ગયું ?

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા ઠીક ! **અવિનાશી. અનુપમ**—જેને કોઈ ઉપમા નથી. ઓલું ‘સર્વજ્ઞ વીતરાગ’ બહુ તરે છેને મગજમાં ? (એટલે) ન્યાં આવી ગયું. **અનુપમ**—જેને કોઈ ઉપમા નથી. ઉપમા શું ? એની ઉપમા એને, એ એના જેવા—સર્વજ્ઞ વીતરાગ ઇષ્ટદેવ પૂર્ણ આત્મા. જ્ઞાનનો એક સમયનો કાળ (તેમાં) સર્વજ્ઞ બધું જાણે અને પૂર્ણ રાગ રહિત વીતરાગ દશા. સમજાય છે ? એને શું—કોની ઉપમા ? એને ઉપમા કોની ? કહો, સમજાણું કાંઈ ? તમારે થાય છેને કાંઈક ‘ઉપમા’ નામનો ખોરાક–ખાવાનું, શું એવું હશે ? શું કંઈ કહેવાય છે ને ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઉપમા કાંઈક કરે છે, ખોરાક-ખોરાક.

શ્રોતા : 'ઉપમા' મદ્રાસ બાજુ બહુ આવતો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, ઉપમા એ.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ આ ઉપમા તો, કહે છે કે, કોઈ લાગુ પડતી નથી એવો આત્મા છે. (ખાવાના) પદાર્થને ઉપમા કહે, આવો પકવાન એમ કાંઈક કહે છે. સુના હૈ ? ઉપમા નામકા પદાર્થ, ભોજન હોતા હૈ. આ તો મહા અનુપમ ભોજન આનંદ આત્માકા. **અનુપમ.** જેને ઉપમા શું ? ઓહોહો ! વસ્તુની શક્તિએ ભરેલો ભગવાન, એ પર્યાયે પૂર્ણ જ્યાં થઈ ગયો એને શું ઉપમા આપવી ? કોની ઉપમા એને દેવાય ? એવો ભગવાન સર્વજ્ઞ વીતરાગ— સમયસાર— ઇષ્ટદેવ એને અનુપમ કહેવામાં આવે છે.

અચ્છેદ્ય—એ છેદાય નહિ એવો છે. કહો, એ તો આવે છે ઓલામાં—ગીતામાં નથી આવતું ? અચ્છેદ્ય અને અભેદ્ય આવે છે, પણ મૂળ ઠેકાણું ન મળે મૂળ વસ્તુનું. એવા શબ્દો તો ઘણાય લઈ લીધા છે. **અચ્છેદ્ય**— આહીં તો સર્વજ્ઞ સ્વભાવ ને સર્વજ્ઞ પર્યાય પ્રગટ થઈ એને—વીતરાગતા થઈ એવા આત્માને—અચ્છેદ્ય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? **અચ્છેદ્ય**—છેદાય નહિ, ટૂકડા ન થાય.

અભેદ્ય—ભેદાય નહિ, ભૂકો ન થાય. **અભેદ્ય**—ભૂકો ન થાય. એક ગુણ આમ જાય ને એક ગુણ આમ જાય (એમ નહિ), પણ અભેદ્ય. અભેદ્ય અખંડાનંદ પ્રભુ, સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમેશ્વર, ઇષ્ટદેવ.... ખાલી નામ નહિ, પણ આવા જેટલા ભગવાન હોય તે બધા ઇષ્ટદેવ ગણવામાં આવે છે.

પરમપુરુષ... પરમપુરુષ. લ્યો ! એ પુરુષમાં પરમપુરુષ. વીતરાગી પુરુષ, એમાં પણ પરમપુરુષ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ એ પરમપુરુષ છે, એ પુરુષોત્તમ પુરુષ પરમપુરુષ છે. સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, એ પુરુષ, પરમપુરુષ.

નિરાબાધ—નિર+આ+બાધ—બાધા જેને નથી, કોઈ વિઘ્ન નથી. વિઘ્ન શું? શાશ્વત કળા જ્યાં પૂર્ણ ખીલી ગઈ સર્વજ્ઞ ને વીતરાગ દશાની, એને બાધા કોની હતી (-હોય) ? વિઘ્ન ક્યાં હતાં (-હોય) ? નિર્વિઘ્નદશા જેને પ્રગટ થઈ, માટે તેને ભગવાન નિરાબાધ કહીએ. આ, 'સમયસાર'ના બધા નામ, આ નામથી તે

ઓળખાવાય છે. અને એ બધા નામ એને ઘટે છે, એક જ નામ ઘટે એવું કાંઈ નથી એમ કહે છે.

સિદ્ધ... લ્યો, એને સિદ્ધ કહીએ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ.... ચોક્કસ વસ્તુ પ્રગટ થઈ ગઈ એને સિદ્ધ પરમાત્મા—ઇષ્ટદેવ કહીએ.

સત્યાત્મા—સાચો આત્મા. લ્યો ! સાચો આત્મા થયો એ. હજુ અજ્ઞાન ને રાગ–દ્વેષમાં તું હતો તે સાચો આત્મા નહોતો. આહા ! સત્.. સત્.. જેવું સત્ હતું જ્ઞાન, આનંદ, વીતરાગતાનું; એવું જ પર્યાયમાં સત્ય જ્ઞાન–આનંદ પ્રગટ થઈ ગયો એ સાચો આત્મા. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

ચિદાનંદ—એને જ્ઞાનાનંદ કહો. ચિદ્ એટલે જ્ઞાન, અને આનંદ—જ્ઞાનાનંદ. મુખ્ય વસ્તુ એ છે ને ? જ્ઞાનાનંદ—ઉપયોગ અને આનંદ, પૂર્ણ ઉપયોગ અને આનંદ થઈ ગયા. એટલે પૂર્ણ જ્ઞાન અને આનંદ (એ) ચિદાનંદ છે. એ સર્વજ્ઞ વીતરાગને ચિદાનંદ પણ કહેવામાં આવે છે.

સર્વજ્ઞ કહેવામાં આવે છે. એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જેણે જાણ્યા—એવી પોતાની પર્યાયને પૂરી જાણી—એને સર્વજ્ઞ કહેવામાં આવે છે.

વીતરાગ—રાગ રહિત છે.

અર્હત્—પૂજ્ય છે ઇન્દ્રોને. સમજાય છે કાંઈ ? ઇન્દ્રોને પૂજ્ય છે એ શુદ્ધ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા.

જિન... એને જિન કહીએ.

એને **આપ્ત** કહીએ. હિત ઉપદેશના કહેનારાને આપ્ત કહીએ. ઉપદેશના કહેનારા ન હોય તો પણ આ દશાવાળાને આપ્ત કહીએ.

ભગવાન કહીએ, લ્યો. ભગ+વાન—સ્વરૂપલક્ષ્મીના વાન, લક્ષ્મીના સ્વરૂપવાન. ભગવાન આત્મા... શુદ્ધ અનંત લક્ષ્મી જે સ્વરૂપમાં હતી એને પર્યાયમાં પ્રગટ કરી છે એને ભગવાન—સ્વરૂપલક્ષ્મીના રૂપવાળા—કહીએ, અનંત લક્ષ્મીના સ્વરૂપવાળા ભગવાન કહીએ.

સમયસાર કહીએ. છેલ્લો શબ્દ. મૂળ સમયસાર જે હતો એ.

ઇત્યાદિ હજારો નામોથી કહો. લ્યો ! સમજાણું કાંઈ ? **તે સર્વ નામો કથંચિત્ સત્યાર્થ છે**—તે તે ગુણની અપેક્ષાએ સાચા છે. બીજા ગુણની

અપેક્ષાએ બીજા (સાચા), પણ તે-તે કહ્યા તે-તે ગુણની અપેક્ષાએ સાચા, બીજા ગુણ બીજા ગુણની અપેક્ષાએ સાચા.

સર્વથા એકાંતવાદીઓને ભિન્ન નામોમાં વિરોધ છે. નામ આપે 'સહજાત્મસ્વરૂપ.' (એકાંતવાદી કહે) : ''વળી 'સહજાત્મસ્વરૂપ' ક્યાંથી આવ્યા ?'' 'સહજાનંદી આત્મા.' (એકાંતવાદી કહે) : ''વળી 'સહજાનંદી આત્મા' જૈનમાં ક્યાંથી આવ્યા ? સહજાનંદી તો સ્વામીનારાયણને હોય.'' વળી એ તકરાર. એ 'સહજાનંદી આત્મા' એને જ આત્મા કહીએ, સાંભળને ! સ્વામીનારાયણને 'સહજાનંદી' ક્યાં (કહેવા છે) ? એ તો નામ હતું એનું. સ્વાભાવિક આનંદનો ધણી ભગવાન (આત્મા) એ 'સહજાનંદી.' શુદ્ધસ્વરૂપી સર્વજ્ઞ વીતરાગ એને 'સહજાનંદી' કહીએ. સમજાય છે કાંઈ ! આ એને 'બ્રહ્મા' કહીએ, 'વિષ્ણુ' કહીએ, 'મહેશ' કહીએ. આ બધા (નામ) એને કહીએ એમ કહે છે. બીજા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ કહે છે એ નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

સર્વથા એકાંતવાદીઓને ભિન્ન નામોમાં વિરોધ છે. જુદાં જુદાં નામ આપે (તેમાં વિરોધ છે.) અહીં તો કર્મ કૃષે સો 'કૃષ્ણ' કહીએ. સમજાય છે ? 'કૃષ્ણ' પણ એને કહીએ—કર્મનો નાશ કરીને એકલી (-પૂર્ણ) દશા જેણે પ્રગટ કરી છે એમ પણ કહીએ. આત્મામાં રમે સો 'આત્મારામ' પણ કહીએ. એવા ઇષ્ટદેવને 'રામ' પણ કહીએ. પણ આવા હોં ! સર્વજ્ઞ વીતરાગ ઇષ્ટદેવ તે રામ, એ કૃષ્ણ, એ પરમેશ્વર, તે વિષ્ણુ, તે બ્રહ્મા. કહો, સર્વ વ્યાપક—બધાને જાણે છે એવો પરમાત્મા એને 'વિષ્ણુ' પણ કહીએ, પણ આવા સ્વરૂપને. સમજાણું કાંઈ ? લોકોએ માનેલા એને નહીં.

સ્યાદ્વાદીને કાંઈ વિરોધ નથી. અપેક્ષાએ સમજનારને કાંઈ (વિરોધ નથી.) એને 'પુણ્યવાન' કહીએ પરમેશ્વરને. પુણ્ય એટલે ? પુણ્ય એટલે પવિત્રતા. ઓલા પુણ્યનું અહીં ક્યાં કામ છે ? પુણ્યવાદી, પુણ્યવાન—પવિત્રવાન છે ભગવાન. પુણ્ય એટલે પવિત્રવાન. ઇષ્ટદેવ સર્વજ્ઞ વીતરાગ—સમયસાર પુણ્યવાન છે. સમજાય છે કાંઈ ? એમ છે. ભાઈ ! ઘણા નામ અપાય છે. એક ફેરી 'પાપી' નામ આપ્યું છે. 'પાપી' પણ ભગવાનને કહેવાય. અનુભવને—

અનુભૂતિને—પીએ છે પોતે અને જગતને પીવડાવે છે, માટે 'પાપી.' એ ન્યાલભાઈ !

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, હા. અહીં તો એનું—વસ્તુનું (આત્માનું) સ્વરૂપ છે, ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમાત્મા (એ) પોતાનું સ્વરૂપ છે. (એથી) એવી દશા પ્રગટ થઈ એને, કોઈપણ એનો (-આત્માનો) લાગુ પડે તેવા....(-અર્થથી) કહો તે વાત બરાબર છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : ..... સાધુનો અર્થ 'ભલો' કર્યો છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : શાસ્ત્રમાં સાધુને પાખંડ કહ્યા છે, 'પાખંડી' ! ઠીક. સમયસારમાં નથી આવતું પાછળ 'પાખંડી' ? (ગાથા ૪૦૮). પાખંડ એટલે પાપના ખંડ-ખંડ કરનારા તે પાખંડી.

શ્રોતા : એવો અર્થ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એવો અર્થ છે. શબ્દમાં છે પાઠમાં....ગાથામાં, સમયસારની પાછળ ગાથાઓમાં છે. સમજાય છે કાંઈ ? શબ્દમાં શું છે ? એનો ભાવ શું છે એને સમજવો જોઈએ. ભાવ સમજ્યા વિના એમ ને એમ ભગવાન.. ભગવાન.. કરે તો પણ ખોટા. સમજાણું ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ પાખંડી જુદાં ને આ 'પાખંડી' જુદાં. એ તો કીધું ને? એ પાખંડી છે એ જુદાં. હવે હિન્દી કર્યું છે ટૂંકું, એ શ્લોકનું છે હોં.

नमः समयसाराय स्वानुभूत्या चकासते।
चित्स्वभावाय भावाय सर्वभावान्तरच्छिदे।।१।।

આ એનો શ્લોક કર્યો છે આ :

પ્રગટે નિજ અનુભવ કરે, સત્તા ચેતનરૂપ;
સૌ-જ્ઞાતા લખીને નમું, સમયસાર સહુ-ભૂપ.

પ્રગટે નિજ અનુભવ કરે... એ નિજ અનુભવ કરવાથી પ્રગટ થાય એવો ભગવાન આત્મા છે. **स्वानुभूत्या चकासते.** આ આત્મા આનંદમૂર્તિ છે, જ્ઞાનની મૂર્તિ

સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ. એ આત્મા અંદર જ્ઞાનની પર્યાયના અનુભવથી પ્રગટ થાય એવો એ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ ? કોઈ દયા–દાન–વ્રત–વિકલ્પની ક્રિયાથી પ્રગટ થાય એવો આત્મા છે જ નહીં, એમાં એ વિકલ્પો છે જ નહીં.

પ્રગટે નિજ અનુભવ કરે... નિજ અનુભવ—આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ એનો અનુભવ—કરે તો એને (જ્ઞાન) પ્રગટ થાય કે 'આ આત્મા છે' ને એવી દશા પ્રગટ થાય. **સત્તા ચેતનરૂપ**.... આવ્યું'તું ને ? **भावाय** અને **चित्स्वभावाय. भावाय**નો અર્થ **'સત્તા'** કર્યું, **चित्स्वभाव**નો અર્થ **'ચેતનરૂપ'** કર્યું. સમજાય છે કાંઈ ? **स्वानुभूत्या चकासते**નો અર્થ આ કર્યો, પહેલું પદ **(પ્રગટે નિજ અનુભવ કરે.)**

સત્તા ચેતનરૂપ—भावाय આવ્યું'તું. **नमः समयसाराय, चित्स्वभावाय भावाय। भावाय** આવ્યું'તું ને ? ભાવ એટલે એ સત્તા છે, ભગવાન આત્મા હોવાપણે વસ્તુ છે. જેમ માટી આદિ જડ આ છે, એમ ભગવાન અંદર ચિદાનંદસ્વરૂપ સત્તા છે. 'શુદ્ધ સત્તા' કીધી છે ત્યાં (કળશમાં). **भावाय**નો અર્થ જુઓ ! **'શુદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ'**. કેમ કે અશુદ્ધપણું પર્યાયમાં હતું તે ગયું ને શુદ્ધ સત્તા રહી ગઈ એકલી. એટલે **भावाय** એને **'સત્તા'** કીધી અને **चित्स्वभावाय** એને **'ચેતનરૂપ'** કીધું. એ શબ્દોના જ આ અર્થ છે આમાં. ભગવાન આત્મા સત્તા—ભાવરૂપ છે અને એનું સ્વરૂપ ચૈતન્યરૂપ છે— જાણવું-દેખવું. એનું જ્ઞાનરૂપ ભગવાન આત્માનું છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ એવા આત્માને અંદર અનુભવવો એનું નામ ધર્મ, બાકી બધી વાતું. સમજાણું કાંઈ ?

સૌ–જ્ઞાતા લખીને નમું.... આ **सर्वभावान्तरच्छिदे**ની વ્યાખ્યા. **सर्वभावान्तरच्छिदे** આવ્યું'તું ને ? ક્યાં આવ્યું'તું ?

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભીખાભાઈને, તમારું નહીં. ભીખાભાઈને આમ આમ થઈ જાય છે અંદરથી. ક્યાં આવ્યું છે ? ક્યાં ? લાવો જોઈએ ક્યાં છે ?

શ્રોતા : બતાવો, બતાવો ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ હેં હેં થઈ જાય છે ત્યાં એને અંદરથી. એ તલાટીમાં ત્યાં ચાલ્યું હશે એનું. અહીં તો....

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પહેલી ગાથા, પહેલી ગાથા કે કળશ ? શું છે ? નામ શું છે ?

શ્રોતા : **चित्स्वभावाय भावाय सर्वभावान्तरच्छिदे.**

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : **सर्वभावान्तरच्छिदे** એ. **चित्स्वभावाय**નું કામ નહોતું અહીં. એ ઓલામાં ગયું.

શ્રોતા : આખું વાંચી જવું.........

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અહીં તો કહે છે, એ ચારે પદના દરેક પદનો શબ્દ કર્યો હિન્દીમાં. જુઓ ! આ તો આપણે ગુજરાતી છે ને ? **चित्स्वभावाय भावाय. भावाय**નો અર્થ **સત્તા** કર્યું, **चित्स्वभाव**નું **ચેતન** કર્યું, **स्वानुभूत्या**નો અર્થ **પ્રગટે નિજ અનુભવ કરે** કર્યું અને **सर्वभावान्तरच्छिदे**નો અર્થ **સૌ જ્ઞાતા લખીને** (કર્યો). ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે એવો ભગવાન આત્માની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. આત્મા એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક એને ન જાણે, પણ પોતાની પર્યાયને જાણતાં બધું જણાઈ જાય. એક પર્યાયની એટલી તાકાત ! સ્વભાવ.. ચૈતન્ય સ્વભાવ.. સ્વભાવ.. સ્વભાવ.. એવો સર્વજ્ઞ પરમાત્મા—પરમેશ્વર—તેને **લખીને**....—તેને જાણીને.... એમ કહે છે. આવા આત્માને હું ઓળખીને **નમું** છું, નમસ્કાર કરું છું. સમજાણું કાંઈ ? આવા પરમાત્મા પરમેશ્વર—જેને શુદ્ધતા, વીતરાગતા, સર્વજ્ઞતા પૂર્ણ પ્રગટ થઈ ગઈ છે એને પરમાત્મા કહીએ. સમજાય છે કાંઈ ? એને સમયસાર કહીએ, એને જિનરાજ કહીએ, એને આત્મા કહીએ, એને ઇષ્ટદેવ કહીએ. **સમયસાર સહુ ભૂપ.** લ્યો ! શબ્દ છેલ્લો આવ્યો. **नमः समयसार** આવ્યું'તું ને ? नमः તો **નમું** આવી ગયું, **समयसार** આવ્યું હવે.

नमः समयसाराय स्वानुभूत्या चकासते ।
चित्स्वभावाय भावाय सर्वभावान्तरच्छिदे ।।१।।

બધું એમાં સંકેલી લીધું છે.

સહુ ભૂપ—એ સમયસાર ત્રણ લોકનો રાજા છે. જાણનાર તરીકે પરમાત્મા, મહાભૂપ—મોટો રાજા. ભગવાન આત્મા પૂર્ણ પરમાત્મદશા પ્રગટ કરે શુદ્ધ ચેતનની, આનંદની દશા, બસ ! એ સર્વ ભૂપ—મોટો રાજા. એ રાજાનો રાજા—મહારાજા એ આત્મા ! બાકી બધા ભીખારા ને રાંકા. કહો, સમજાણું

કાંઈ ? લ્યો, એક શ્લોકનો અર્થ થયો, એક કળશનો. એ દેવની વ્યાખ્યા છે, દેવને વંદન કર્યું. 'દેવ–શાસ્ત્ર–ગુરુ તીન' આવે છેને ભક્તિમાં ? 'દેવ–શાસ્ત્ર–ગુરુ તીન.' આ દેવને વંદન કર્યું.

હવે શાસ્ત્રને વંદન કરે છે. (**બીજા શ્લોકમાં**) **સરસ્વતીને નમસ્કાર કરે છે.** સરસ્વતી કોણ ? એને ઓળખાવશે.

अनन्तधर्मणस्तत्त्वं पश्यन्ती प्रत्यगात्मनः ।
अनेकान्तमयी मूर्तिर्नित्यमेव प्रकाशताम् ।।२।।

જેમાં અનંત **અનેક ધર્મ (અંત) છે એવું જે જ્ઞાન...** એ જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાનમાં અનંત સ્વભાવ છે એ સરસ્વતી છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન—સર્વજ્ઞ જ્ઞાન અથવા શ્રુતજ્ઞાન—તેમાં અનંત ધર્મ છે. કારણ કે એ જ્ઞાન અનંતને જાણે છે એવો અનંત સ્વભાવ છે એ જ્ઞાનમાં. એક કેવળજ્ઞાનની પર્યાય અને એક શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય—જ્ઞાન, એમાં અનંત ધર્મ છે. અનંતને જાણે છે એવા અનંત ધર્મ એક પર્યાયમાં છે. સમજાણું કાંઈ ? **તથા વચન**—કહેનારી વાણી, બે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક. વાણી વ્યવહાર તરીકે સરસ્વતી, કેવળજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન નિશ્ચય તરીકે સરસ્વતી. વાણી બતાવે છે એટલે નિમિત્ત કીધું, આ જાણે છે એટલે વાસ્તવિક સ્થિતિ એ કીધી. કેવળજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ સરસ્વતી છે, કેમ કે અનંત ધર્મવાળું છે ને એ અનંત ધર્મવાળા તત્ત્વને દેખે છે.

તેમય મૂર્તિ એટલે સ્વરૂપ **સદાય પ્રકાશરૂપ હો.** અહો ! કેવળજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન અને વીતરાગની વાણી **સદાય પ્રકાશરૂપ હો**, એમ કહે છે. એ કેવળજ્ઞાન સાધ્ય, શ્રુતજ્ઞાન સાધક અને વાણી બતાવનાર—એ ત્રણેય જયવંત વર્તો. જગતની અંદર ત્રણેય રહો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જુઓ ! આ સરસ્વતી એટલે આત્મજ્ઞાન ને વાણી. વીતરાગની દિવ્યધ્વનિ એ પણ એક સરસ્વતી. વીતરાગ વાણી જે વસ્તુને બતાવનારી અને જાણનારું કેવળજ્ઞાન એ પણ એક સરસ્વતી છે. સરસ્વતી = સરસ્+વતી—આનંદના રસવાળી. સરસ્વતી છે ને ? સરસ્+વતી. સમજાણું કાંઈ ? 'સરસ્વતી' છે ને શબ્દ ? જુઓને ! રસવાળી. ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન સ–રસવાળું—આનંદના રસવાળું (છે) એ સરસ્વતી છે. સમજાણું કાંઈ ? અને શ્રુતજ્ઞાનની—આત્માની—

પર્યાય, જે આત્માને સાધે ને આત્માને જાણે એ પણ સરસ—આનંદવાળી છે અને વીતરાગની વાણી પણ સરસ્વતી છે.

વચનામૃત વીતરાગનાં, પરમ શાંત રસમૂળ;
ઔષધ જે ભવરોગના, કાયરને પ્રતિકૂળ.

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર, ૧૭મા વર્ષ પહેલા, દોહરા)

આવી વાત છે. લોકો બહારના ભભકા ને વાણીમાં એવા મુંઝાઈ ગયા છે (કે) માણસને આહાહા ! (થઈ જાય છે). અરે ! વસ્તુ આવી છે ભાઈ ! સમજાણું કાંઈ ? બહુ ગંભીર ચીજ, દૈવી ચીજ. (પણ) અનાદિનો અભ્યાસ નહિ ને વાસ્તવિક તત્ત્વના ખ્યાલ વિના એને અનેક પ્રકારના બીજા કહેનારાઓ મળે ભભકાદાર (એટલે તેની વાત એવી) લાગે કે આહાહા ! આવી ઝીણી વાત ! બહુ સારી લાગે ઝીણી.

કોઈ–કાંઈ સિદ્ધાંત, કોઈ સત્, કંઈ તત્ત્વ ખરું કાંઈ ? અને તારા પહેલાં કોઈ થઈ ગયા છે કોઈ ઇષ્ટદેવ ? પરમાત્મા કોઈ છે કે નહીં ? અને એનું કહેલું તત્ત્વ ને એની કહેલી વાણી કંઈ છે કે નહીં? કે તું જ પાક્યો પહેલો ? ધીરુભાઈ ! તમારા ઘરમાંય આપ્યું છેને મદદ—પુષ્ટિ. હવે અહીં કોઈક કહે કે બોટાદમાં લાવવાના છે. જગતને ભ્રમણા પણ.... પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ વીતરાગસ્વરૂપ એવો આત્મા છે. (જે) એવો પ્રગટ થયેલો આત્મા છે એણે શું કહ્યું છે તે વાતની અસ્તિ વિના કોઈ દિવસ કોઈની વાત સાચી હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે **જેમાં** અનંત **ધર્મ છે એવું જે જ્ઞાન...** જ્ઞાન, એ જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનંતો સ્વભાવ જાણવાનો છે એમ કહે છે અને **વચન** પણ અનંત ધર્મને બતાવનાર (છે) માટે વચનમાં પણ અનંત ધર્મ છે એમ કહે છે. **સદાય પ્રકાશરૂપ હો.** અહો ! કેવળજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન, સાધકપણું ને સિદ્ધપણું—સાધ્યપણું—ધ્યેયપણું—જગતમાં સદાય રહો. જગતમાં સાધક પણ સદાય છે, અને સિદ્ધ નામ સાધ્ય પણ સદાય છે અને વાણીના કહેનારા પણ (તથા) વાણી પણ સદાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ત્રિકાળ દિવ્યધ્વનિના દાતાર અને ત્રિકાળ દિવ્યધ્વનિ જગતમાં સદાય વર્ત્યા કરે છે.

કેવી છે તે મૂર્તિ—સ્વરૂપ ? (એટલે) જ્ઞાન અને વાણી, એમ. જ્ઞાન અને વાણી એ કેવું છે સ્વરૂપ ? જ્ઞાન—કેવળજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને વાણી. કેવું સ્વરૂપ છે એનું ? **જે અનંત ધર્મવાળો છે અને જે પરદ્રવ્યોથી ને પરદ્રવ્યના ગુણપર્યાયોથી ભિન્ન...** એ આત્માની વ્યાખ્યા કરે છે (કે) આત્મા કેવો છે ? સમજાણું કાંઈ ? **પ્રત્યગ** એટલે પર, પરથી ભિન્ન. અનંત ધર્મોવાળો છે આત્મા, આ આત્મા અનંત સ્વભાવવાળો છે, અનંતશક્તિ છે. જ્ઞાન, દર્શન આદિ અનંત ગુણો છે એનામાં. એવો આ જે ભગવાન આત્મા.... **જે પરદ્રવ્યોથી ને પરદ્રવ્યના ગુણપર્યાયોથી ભિન્ન** છે. કર્મ, શરીર, વાણીથી ભગવાન ભિન્ન છે અને પરદ્રવ્યના ગુણ-અવસ્થાથી પણ ભિન્ન છે. શું કીધું ? સમજાણું ?

ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આ આત્મા એ પરદ્રવ્યના ગુણો ને પર્યાયો અને દ્રવ્યો—ત્રણેથી ભિન્ન છે. શરીર, કર્મ.... કર્મ દ્રવ્ય, એના ગુણ ને એની પર્યાય—એનાથી ભિન્ન છે. શરીરના રજકણોના દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાયથી ભિન્ન છે. જગતના બીજા આત્માઓ એના દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાયથી પણ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ ? **પરદ્રવ્યોથી**.... ભગવાન આત્મા... પરદ્રવ્યોની અસ્તિ સિદ્ધ કરી (કે) 'છે' પરદ્રવ્ય, એકલો આત્મા છે એમ નહીં. અનંતી પરવસ્તુ છે, એનાથી આ ભગવાન આત્મા તદ્દન જુદો છે અને પરદ્રવ્યોની શક્તિઓ અને તેની અવસ્થાઓ એનાથી પણ આ આત્મા જુદો—તદ્દન જુદો છે.

તથા પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી થતા પોતાના વિકારોથી.... કર્મના નિમિત્તથી થતા પોતાના વિકાર એનાથી **કથંચિત્ ભિન્ન** છે. સમજાય છે ? (વિકાર) પર્યાયમાં છે અને દ્રવ્યથી ખરેખર ભિન્ન છે. કથંચિત્ ભિન્ન છે, સર્વથા ભિન્ન નથી. પર્યાયમાં છે, દ્રવ્યથી ભિન્ન છે. એવો **એકાકાર** ભગવાન આત્મા... દેખો ! દ્રવ્ય—અનંત ગુણનો પિંડ પોતે, ગુણ—અનંત ગુણ, પર્યાયમાં (કંઈક) નિર્મળતા અને કંઈક મલિનતા એવી અવસ્થાવાળું એ તત્ત્વ. **એવા આત્માના તત્ત્વને**... લ્યો ! **એવા આત્માના તત્ત્વને** કેવળજ્ઞાન જાણે છે, શ્રુતજ્ઞાન જાણે છે, વાણી એને બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી હોં. પાછું જો નિમિત્તથી (વાત) આવે તો (અજ્ઞાની) વાંધા ઉઠાવે (છે કે) નિમિત્તથી.... પણ નિમિત્તથી એટલે અહીં (કાર્ય) કર્યું ત્યારે

'નિમિત્તથી થયું' એમ કહેવાય છે. વાંધા. **પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી** એટલે કર્મના નિમિત્તથી **થતા પોતાના વિકારો**—એ પુણ્ય-પાપની દશા જીવની અવસ્થામાં થાય છે. એ જીવની અવસ્થા સ્વરૂપ તરીકે ભિન્ન છે, (પણ) પર્યાય તરીકે અંદર અભિન્ન છે— એનામાં થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

એવા આત્માના તત્ત્વને, અર્થાત્ અસાધારણ—સજાતીય વિજાતીય દ્રવ્યોથી વિલક્ષણ.... દેખો ! **અસાધારણ—સજાતીય** એટલે પોતાની જાતના આત્માઓ એનાથી આ જુદો છે. અનંત આત્માઓ છે—સિદ્ધો, નિગોદના જીવ એકેન્દ્રિય આદિ—એ સજાતના જીવો એનાથી આ જુદો. **વિજાતીય—**પરમાણુ, ધર્માસ્તિકાય (આદિ) એ આત્માની જાતથી વિજાત છે એનાથી જુદો. આહાહા ! ભગવાન આત્મા—સચ્ચિદાનંદ આત્મા પ્રભુ—એ અનંત સજાતીય આત્માથી જુદો (છે). (અર્થાત્ જગતમાં) એક આત્મા (છે એમ) નહીં, અનંત સજાતીય આત્માઓ છે એમ કહે છે. આહાહા ! (જીવો) નિગોદના પણ છે, સિદ્ધના પણ છે. સજાતીય અનંત આત્માઓ છે. સમજાણું કાંઈ ? એનાથી પણ ભગવાન આત્મા તદ્દન ભિન્ન વસ્તુ અંદર છે.

અને **દ્રવ્યોથી વિલક્ષણ**.... ભાષા જોઈ ? અરે ! એ અનંત આત્માઓ છે એના લક્ષણથી પણ વિલક્ષણ ? શું કીધું ? બીજા અનંત આત્મા છે એના લક્ષણથી પણ આનું વિલક્ષણ ? કહે, હા. એનું લક્ષણ ત્યાં છે ને આનું લક્ષણ આહીં છે. એના લક્ષણથી વિલક્ષણ છે. શું કીધું સમજાણું કાંઈ ? શું કીધું ?

શ્રોતા : વિલક્ષણ છે, જુદું છે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભિન્ન છે, પણ વિલક્ષણ કેમ કીધું ? (કેમ કે) એ જ્ઞાન છે એવું જ્ઞાન (તો) આહીં છે.

શ્રોતા : ના, સાહેબ, એ..... જુદું, આ જ્ઞાન જુદું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જુદું ભલે હો, પણ જાત–લક્ષણ તો બેના એક છે કે નહીં ? જ્ઞાન લક્ષણે લક્ષિત થાય છે બેય જણા (સ્વ-પર આત્મા).

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : **દ્રવ્યોથી વિલક્ષણ** એટલે એના લક્ષણે એ લક્ષિત થાય, આ લક્ષણે આ લક્ષિત થાય. એટલે એનાથી તો આ વિલક્ષણ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : એવો ભાવ આવે તો ..... રાજી થઈ જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ હોય કંઈ, નામ કોઈ દિ' ભૂલાય છે 'ભીખાભાઈ'?

શ્રોતા : ભૂલાતું નથી પણ.... એકાકાર થઈ જવાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ થઈ જવાય છે. **આત્માના તત્ત્વને** એટલે સ્વરૂપને એટલે કે અસાધારણ સ્વરૂપને એમ. સમજાય છે ? (આત્માનું) એવું અસાધારણ સ્વરૂપ છે કે **સજાતીય** નામ અનંત આત્માઓ (છે) એનાથી (તે) વિલક્ષણ છે, **વિજાતીય**—પરમાણુઓ (આદિ)થી પણ ભગવાન આત્મા ભિન્ન છે.

એવા જે **નિજસ્વરૂપ**.... એ (-પહેલાં) તો ભિન્નની વ્યાખ્યા કરી, પણ છે કેવું પાછું ? **નિજસ્વરૂપ.** ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ—શાશ્વત જ્ઞાનાનંદ—મૂર્તિ છે (અર્થાત્) નિજસ્વરૂપ છે. એ પરદ્રવ્ય—(પર) આત્માથી ભિન્ન છે અને પર પરમાણુઓ, શરીર, વાણી, કર્મ આદિ જડદ્રવ્યોથી પણ ભિન્ન છે. એવા સ્વરૂપને કેવળજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન દેખે છે—આવા આત્માને દેખે છે. છે ને ? **નિજસ્વરૂપને તે મૂર્તિ** એટલે કેવળજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન ને વાણી એ મૂર્તિ **અવલોકન કરે છે.** કેવળજ્ઞાન પણ આવા આત્માને જાણે છે, શ્રુતજ્ઞાન પણ આવા આત્માને જાણે છે ને વાણી આવા આત્માને કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : ...... જાણે ખરા એના......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોણ ? કીધું ને ? પોતાનું. પોતાના આવા તત્ત્વને જ્ઞાન જાણે એમ અહીં અત્યારે છે વાત. અહીંયા શ્રુતજ્ઞાન છે એ, પોતાનું જે તત્ત્વ આત્મા—જે સજાતીય આત્માઓથી ભિન્ન, વિજાતીય પરમાણુ (આદિ)થી ભિન્ન એવું આત્માનું તત્ત્વ—એને શ્રુતજ્ઞાન જાણે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? માટે તે જ્ઞાનને સરસ્વતી કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આ તો હવે સોળમી વાર ચાલે છે. (શાસ્ત્ર) છે કે નહીં સૌના હાથમાં ? આ સોળમી વાર તો સભામાં ચાલે છે. પંદર વાર તો પુરું થઈ ગયું. સમજાણું ?

શ્રોતા : બધી વખતે કંઈ નવો નવો ભાવ નીકળતો હોય ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો નીકળતો હોય. કોણે ના પાડી ? પણ ચાલે છે સોળમી વાર એમ કીધું..... આત્માનું તત્ત્વ, ભગવાનનું આત્મતત્ત્વ.... '**નિજસ્વરૂપ**' એમ કહ્યુંને અહીંયા જુઓને ? **આત્માના તત્ત્વને** એટલે **નિજસ્વરૂપને** એમ લેવું. ન્યાં છેને એની સાથે સંબંધી. **આત્માના તત્ત્વને** એટલે કે **નિજસ્વરૂપને**, એમ. ઓલું તો પછી એનો વિસ્તાર કર્યો થોડો. હા, એ તો એનો વિસ્તાર કર્યો, પણ **આત્માના તત્ત્વને** એટલે કે **નિજસ્વરૂપને,** એમ. એટલે કે **અસાધારણ—સજાતીય વિજાતીય દ્રવ્યોથી વિલક્ષણ**—એવું અસાધારણ **નિજસ્વરૂપને** તે કેવળજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન **અવલોકન કરે છે.** આહા ! ભાવશ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય પણ—અવસ્થા પણ—અનંતા ધર્મવાળો આત્મા અને કથંચિત્ વિકાર અંશ છે એને જ્ઞાન બરાબર જાણે છે એમ કહે છે. જુઓને ! ઓહોહો ! સમજાણું કાંઈ ? કેવળજ્ઞાન એ તો પૂર્ણ જાણે છે બધાનું સ્વરૂપ. સમજાય છે ?

તેરમા ગુણસ્થાનમાં પણ કથંચિત્ વિકાર અંશે છે. કેવળજ્ઞાની એને (-સ્વરૂપને) આમ જાણે ને એને (વિકારને) જાણે છે. બસ, જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ? જોગનું કંપન છે ને ? કર્તા-કર્મ આદિ જરી ઉદયભાવે પરિણમ્યા છે જરી. એ પણ 'છે' એમ જાણે છે, આ (સ્વરૂપ) પણ 'છે' એમ બધું જાણે છે કેવળજ્ઞાન. શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય દ્રવ્ય–ગુણ શુદ્ધ છે, પર્યાય (થોડી) શુદ્ધ છે ને થોડી અશુદ્ધ છે પોતાને કારણે—એમ પર્યાયદ્રષ્ટિએ (જાણે છે). (વિકાર) દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ ભિન્ન છે, પર્યાયદ્રષ્ટિએ અભિન્ન છે—એનામાં છે એમ શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય પોતાના આત્માને આવા દ્રવ્ય, ગુણ અને આવી પર્યાયવાળો જાણે છે. કહો, સમજાણું આમાં ?

ભાવાર્થ : અહીં સરસ્વતીની મૂર્તિને.... મૂર્તિ એટલે સ્વરૂપ. **આશીર્વચન**... આશીર્વાદ કહે છે ને ? આશીર્વાદ. આશીર્વાદ કહો કે આશીર્વચન કહો (એક જ છે). આશીર્વાદ આપ્યો. વાદ એટલે વચન. આશીર્વચન એટલે આશીર્વાદ. આશીર્વાદરૂપ **નમસ્કાર કર્યો છે.** સમજાણું કાંઈ ? સરસ્વતીના સ્વરૂપને આશીર્વાદરૂપ નમસ્કાર કર્યો છે. **લૌકિકમાં જે સરસ્વતીની મૂર્તિ પ્રસિદ્ધ છે તે યથાર્થ નથી....**મોર ઉપર સરસ્વતી બેસાડે છે એ ક્યાં વસ્તુ (-ખરેખર)

છે ? વસ્તુ તો ભગવાન આત્મા અનંત જ્ઞાનનો ધણી એની જે જ્ઞાનપર્યાય પૂર્ણ છે તે સરસ્વતી છે અને ભાવશ્રુતજ્ઞાન તે સરસ્વતી છે.—એ સરસ્વતી છે. સમજાણું કાંઈ ?

કોઈ 'સરસ્વતી દેવી' છે ને એ આત્માને જણાવે છે—એમ છે નહીં. સમજાણું ? એ (અજ્ઞાની) 'સરસ્વતી દેવી' કહે છે ને ? મોરનું વાહન છે એને. મોર છે (તે) સર્પ આખાને ગળી જાય. સરસ્વતીનું વાહન મોર છે. મોર આખા (સર્પ)ને ગળે એમ સમ્યગ્જ્ઞાન રાગ-દ્વેષના ઝેરને નાશ કરી દે. એ ભાવશ્રુતજ્ઞાન સરસ્વતી છે. સમજાણું કાંઈ ? એ અવલોકન કરે છે એટલે કે દેખે છે.

...તે યથાર્થ નથી તેથી અહીં તેનું યથાર્થ વર્ણન કર્યું છે. જે સમ્યગ્જ્ઞાન છે તે જ સરસ્વતીની (સત્યાર્થ) સાચી **મૂર્તિ છે.** જે આત્માના અનંત ધર્મને—અનંત ગુણોને, પર્યાયોને અને કથંચિત્ વિકાર એને—જાણે તે જ્ઞાનને વાસ્તવિક સરસ્વતીની મૂર્તિ (અર્થાત્) સરસ્વતીનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? **સમ્યગ્જ્ઞાન છે તે જ સરસ્વતીની (સત્યાર્થ)** સાચી **મૂર્તિ છે. તેમાં પણ સંપૂર્ણ જ્ઞાન તો કેવળજ્ઞાન છે.** સંપૂર્ણ કેવળજ્ઞાન—એક સમયમાં કેવળ જ્ઞાન, એકલું જ્ઞાન. અપૂર્ણ હોય એ એકલું જ્ઞાન ન હોય. આ તો એકલું જ્ઞાન, એકલું જ્ઞાનપર્યાય પૂર્ણ. **કે જેમાં સર્વ પદાર્થો પ્રત્યક્ષ ભાસે છે.** જેમાં સર્વ ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક કેવળજ્ઞાની પરમાત્માને પ્રત્યક્ષ ભાસે છે. માટે તે કેવળજ્ઞાન જ સાચી સરસ્વતી છે. સમજાણું કાંઈ ?

તે અનંત ધર્મો સહિત આત્મતત્ત્વને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. અહો ! સર્વજ્ઞ દશા —આત્માની કેવળજ્ઞાન દશા—**તે અનંત ધર્મો સહિત**... આત્માના અનંત ગુણો અને ધર્મ છે.... '**ધર્મણ:**' શબ્દ પડ્યો છે, એમાંથી પછી બે ભેદ કરશે. **અનંત ધર્મો સહિત**... આત્માનો એક જ ધર્મ છે એમ નહીં. ધર્મ એટલે ધારેલી શક્તિઓ, યોગ્યતાઓ. એ આત્મામાં જ્ઞાન-દર્શન આદિ ગુણરૂપી ધર્મ અને નિત્ય-અનિત્ય આદિ અપેક્ષિત ધર્મો (છે). એવા અનંત ધર્મોને ધારનારો ભગવાન આત્મા એક આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ ?

એવા અનંત ધર્મો સહિત આત્માના સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ દેખે છે કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા. આહાહા ! વાંધા આના હતા મોટા પહેલાં (સંવત ૧૯૭૨માં). ત્યાં

પહેલા શ્લોકમાં પણ **सर्वभावान्तरच्छिदे** (કહીને) 'સર્વજ્ઞ' લીધા હતા. (અને) આમાંય **अनन्तधर्मणस्तत्त्वं पश्यन्ती** (કહીને) 'સર્વજ્ઞ' લીધા છે. જુઓ ! ગાથા (-શ્લોક) દીઠ સર્વજ્ઞને સિદ્ધ કરીને પ્રસિદ્ધ કરે છે.

એ અનંત તત્ત્વને (-ધર્મને) પ્રકાશે છે **તેથી તે સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.** કેવળજ્ઞાન—એક સમયનું જ્ઞાન—પૂર્ણ આત્માના તત્ત્વને પ્રકાશે છે તેથી તેને.... દેખો ! એમાં લોકાલોક આવી ગયા ભેગા... એની વાત એમ છે. પૂર્ણ આત્માના તત્ત્વને પ્રકાશે—તેના દ્રવ્યને, ગુણને ને પર્યાયને (પ્રકાશે)—એ (કેવળજ્ઞાન) પર્યાયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક આવી જાય છે. એટલે આત્માને આ કેવળજ્ઞાન પ્રકાશે છે—આત્માને પ્રકાશે (છે) એમાં એ બધું આવી ગયું છે.

તે અનંત ધર્મો સહિત આત્મતત્ત્વને પ્રત્યક્ષ દેખે છે. એ પોતાની કેવળજ્ઞાન પર્યાય—જે ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે છે—તેને પણ કેવળજ્ઞાન જાણે છે. જ્ઞાન, જ્ઞાનને જાણે છે. જ્ઞાન દ્રવ્યને જાણે, ગુણને જાણે, પોતાની પર્યાયને જાણે. સમજાણું કાંઈ ? તેથી તેને **સરસ્વતીની મૂર્તિ** કહેવાય છે, લ્યો. હવે તેને અનુસારે શ્રુતજ્ઞાનને પણ—ભાવશ્રુતજ્ઞાન થાય તેને પણ—સરસ્વતીની મૂર્તિ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૪
શ્લોક – ૨
સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ-૪, મંગળવાર, તા. ૧૦-૯-'૬૮

સંપૂર્ણ જ્ઞાન તો કેવળજ્ઞાન છે કે જેમાં સર્વ પદાર્થો પ્રત્યક્ષ ભાસે છે. છે ? પહેલી લીટી, ચોથું પાનું. આ આત્મા જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વરૂપ શુદ્ધ પૂર્ણ છે. એને અને બધા પદાર્થોને કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ દેખે છે તેથી કેવળજ્ઞાન જ સાચી સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.

પહેલાં દેવની વ્યાખ્યા કરી ગયા **नमः समयसाराय**માં, આ જ્ઞાનની વ્યાખ્યા છે. કેવળજ્ઞાન આત્માની શક્તિમાં પડ્યું છે. વસ્તુની અંદરમાં— આત્મામાં— કેવળજ્ઞાન શક્તિરૂપે છે. એ પ્રગટ થતાં કેવળજ્ઞાન સ્વના તત્ત્વને અને પરના બધા તત્ત્વોને એક સમયમાં પ્રત્યક્ષ દેખે છે. એવો કેવળજ્ઞાનના એક સમયના સ્વભાવનો સામર્થ્ય ભાવ છે. સમજાણું કાંઈ ? એ કેવળજ્ઞાન કોઈને કરતું નથી, પણ કેવળજ્ઞાન સ્વ ને પર પુરું છે એને જાણે છે. આત્મા અખંડ પૂર્ણ અનંત ગુણનો પિંડ છે તેને કેવળજ્ઞાન જાણે, પોતે (કેવળજ્ઞાન) પોતાને–પર્યાયને જાણે અને ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકના બીજા દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય—બધાને જાણે. એવો આત્માનો પૂર્ણ જ્ઞાનપર્યાય પ્રત્યક્ષ બધાને કરે (છે) માટે સરસ્વતી છે. સમજાણું કાંઈ ?

જયવંત રહો કેવળજ્ઞાન ! એમ કહે છે. આહાહા ! જે જ્ઞાનની પર્યાય ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે—એવો જે જ્ઞાનપર્યાય સ્વભાવ—તે સરસ્વતી છે. જયવંત રહો ! એ ભાવ પ્રગટરૂપે એમ (ને એમ) રહો ! એમ આશીર્વચન કરીને મંગલિક કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

તે અનંત ધર્મો સહિત આત્મતત્ત્વને પ્રત્યક્ષ દેખે છે.... લ્યો, તે કેવળજ્ઞાન અનંત ધર્મો સહિત—આત્મામાં અનંત શક્તિ–ગુણો આદિ, પર્યાયો આદિ, ધર્મો છે—એવા આત્મતત્ત્વને દેખે છે. એ આત્મતત્ત્વને દેખતાં લોકાલોક એમાં (-જાણવામાં) આવી જાય છે. અહીં તો આત્મતત્ત્વને જ (દેખવાનું) કહ્યું

છે, પણ એ આત્મતત્ત્વ એને દેખતાં લોકાલોક એમાં જણાઈ જાય એવું જ એ આત્મતત્ત્વ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

એને ભરોસો નથી આવતો (કે) હું એક મહાન ચૈતન્ય પદાર્થ છું, મહા માણેક ચૈતન્યરત્ન છું અને એમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણવાની શક્તિ તો જ્ઞાનની એક સમયની અવસ્થામાં છે. સમજાણું કાંઈ ? એવો જે જ્ઞાનનો પર્યાય છે એ આખા અખંડ પૂર્ણ (દ્રવ્ય)ને દેખે છે, ગુણને, પર્યાયને—બધાને (દેખે છે). અને પોતાની પર્યાયમાં એ બધું (જ્ઞાન) આવી ગયું તો, 'પર્યાયને દેખતાં એ આત્મતત્ત્વને દેખે છે' એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? શું કીધું ?

અનંત ધર્મો સહિત.... બધા ધર્મોનું—દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાયનું—જ્ઞાન પોતામાં આવી જાય એ એનો પોતાનો ધર્મ થયો. એવા **અનંત ધર્મો સહિત આત્મતત્ત્વને** કેવળજ્ઞાન **પ્રત્યક્ષ દેખે છે.** સમજાણું કાંઈ ? આત્મામાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણવાનો જે સ્વભાવ—ધર્મ, એવા ધર્મ સહિત અનંતા ધર્મો આત્મામાં (છે.) પણ એ તો જ્ઞાનની એક સમયની પર્યાયનો ધર્મ એટલો (–બધાને જાણવાનો) તો છે. સમજાય છે કાંઈ ? એવા અનંતા પર્યાયનો પિંડ તો ગુણ છે. એવા અનંતા ગુણોનું રહસ્ય—તત્ત્વ આખું ચૈતન્ય છે. મહા ચૈતન્ય હીરો એવા ચૈતન્ય હીરાને કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ દેખે છે. એ આત્મતત્ત્વને દેખે એમાં બધું—લોકાલોકનું (જ્ઞાન) પણ એ આત્મતત્ત્વના (જ્ઞાનમાં)—આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

તેથી તે સરસ્વતીની મૂર્તિ છે... તેથી તે જ્ઞાનની મૂર્તિને અહીંયા સરસ્વતીની મૂર્તિ કહેવામાં આવે છે. ઓહોહો ! વિશ્વાસ ક્યાં છે એને વિશ્વાસ ! હું એક અનંત.. અનંત.. આનંદ, અનંત.. ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે એવી એક સમયની પર્યાય અને એવી અનંતી પર્યાયનો પિંડ એક ગુણ, એવા અનંતા.. અનંતા ગુણોનો પિંડ એક દ્રવ્ય. આહાહા ! એવા આત્મતત્ત્વને કેવળજ્ઞાન દેખે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એથી એ સરસ્વતી જયવંત રહો, એવો પર્યાય—સાધ્ય જે છે પ્રગટેલો—તે સદાય રહો. તે મંગલિક કર્યું, મંગલિક !

તદનુસાર.... હવે એ કેવળજ્ઞાનને અનુસારે **જે શ્રુતજ્ઞાન છે...** દેખો ! **તદનુસાર જે શ્રુતજ્ઞાન છે**.... લ્યો, ઓલામાં (–ખાનિયા) ચર્ચામાં આવે છે ને

ભાઈ ? કે કેવળજ્ઞાન જુદું જાણે અને શ્રુતજ્ઞાનેય જુદું જાણે, તદનુસાર નહીં. અરે ભગવાન ! શું કરે છે તું ભાઈ ! તે 'તદનુસાર'નો અર્થ સ્વરૂપ છે. સર્વજ્ઞપદની પર્યાય પ્રત્યક્ષ દેખે છે, એ જ અનુસારે તેવું જ શ્રુતજ્ઞાન છે—આત્મામાં ભાવશ્રુતજ્ઞાન. ભગવાન આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે એનું જે જ્ઞાન—ભાવશ્રુતજ્ઞાન—છે એ પણ એક સરસ્વતીની મૂર્તિ છે. કેમ કે ભાવશ્રુતજ્ઞાન **તે આત્મતત્ત્વને પરોક્ષ દેખે છે** એટલો ફેર છે. સમજાણું કાંઈ ? આત્માની કેવળજ્ઞાનની એક પર્યાયમાં પ્રત્યક્ષ બધું..... જુઓ ! એકલું આત્મતત્ત્વ એના પ્રત્યક્ષ (જ્ઞાન)માં બધું (જ્ઞાન) આવી ગયું—સ્વ ને પર. અને એવું સ્વ-પરને જાણવાનું (-જાણનારું) આત્મતત્ત્વ એને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ રીતે દેખે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

તદનુસાર જે શ્રુતજ્ઞાન છે તે આત્મતત્ત્વને.... એટલે માથે (-ઉપર) કહ્યું હતું ને ? **અનંત ધર્મો સહિત આત્મતત્ત્વ**, એને કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ દેખે છે. એવું જ આત્મતત્ત્વ—કે જેમાં લોકાલોક, ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જણાય એવો જે પર્યાય, એવા સહિતનું આખું આત્મતત્ત્વ—એને શ્રુતજ્ઞાન **પરોક્ષ દેખે છે.** સમજાય છે કાંઈ ?

શ્રોતા : પણ પરોક્ષ એટલે શું ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પરોક્ષ નામ પ્રત્યક્ષ નહિ, એમ. પરોક્ષ એટલે પ્રત્યક્ષ 'આ અસંખ્યપ્રદેશ છે' એમ અહીં પ્રત્યક્ષ દેખતાં નથી. જેમ આંધળો સાકર ખાય એ સાકરનો સ્વાદ પ્રત્યક્ષ છે, પણ સાકર શું છે તે દેખતો નથી. પણ તેને ખ્યાલ બરાબર છે કે સાકર આ ને સ્વાદ આ. સમજાણું કાંઈ ? આ સાકર જ છે તેનો જ આ સ્વાદ છે. સ્વાદ પ્રત્યક્ષ છે, સાકર પ્રત્યક્ષ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એમ (ભાવશ્રુતજ્ઞાનીને) પ્રત્યક્ષ સ્વાદ (આવે છે), પણ આમ (-પ્રત્યક્ષ) દેખતો નથી, છતાં પણ બરાબર જાણે છે કે આ સ્વાદ અને આ સ્વાદ આ આત્માનો એમ. -(આ) તેને પરોક્ષ કહે છે. અને કેવળજ્ઞાની આ સ્વાદ અને આ આત્માનો સ્વાદ એમ પ્રત્યક્ષ દેખે છે. અસંખ્ય પ્રદેશી, અનંત ધર્મોવાળું તત્ત્વ એવો આત્માનો સ્વભાવ છે. ઓહોહો ! **अनंतधर्मणस्तत्त्वं** । સમજાણું કાંઈ ?

જે શ્રુતજ્ઞાન છે તે આત્મતત્ત્વને.... માથે કહ્યું હતું : '**અનંત ધર્મો સહિત આત્મતત્ત્વ**', બીજી લીટીમાં, એ જ આત્મતત્ત્વ.... એટલું જ આત્મતત્ત્વ ને એ જ આત્મતત્ત્વ (અર્થાત્) અનંત ધર્મો સહિત જે આત્મતત્ત્વને કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ દેખે છે તે જ આત્મતત્ત્વ, એવડું જ આત્મતત્ત્વ. સમજાય છે કાંઈ ? શ્રુતજ્ઞાન— અંદરની જ્ઞાનની દશા, (તે) આવું જે આત્મતત્ત્વ—જે અનંત ધર્મવાળું કેવળી પ્રત્યક્ષ દેખે છે આમ (કે) 'આ પ્રદેશ છે, આ ગુણ છે, આ પર્યાય છે' (તેમ—તેને પ્રત્યક્ષ દેખતું નથી. કેમ કે) આ (શ્રુતજ્ઞાન) પરોક્ષ છે એટલે પ્રત્યક્ષ થતું નથી. પણ બરાબર 'આ જ્ઞાન, આ જ્ઞાનનો ધરનાર આત્મા, એમાં અનંતા ગુણો '(એમ) એને બરાબર પ્રતીતમાં–જ્ઞાનમાં આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

કેવળજ્ઞાનીના.... કેવળજ્ઞાની જે આત્મતત્ત્વને દેખે છે, એ જ અનુસારે શ્રુતજ્ઞાની બરાબર એ જ આત્મતત્ત્વને દેખે છે. એ જ, એવડો જ (આત્મા) શ્રુતજ્ઞાની (દેખે છે). છ દ્રવ્ય, એના અનંતા ગુણો, એની પર્યાય (તેને) એક સમયમાં જાણે એવી (કેવળજ્ઞાનની) અનંતી પર્યાયનો પિંડ તો એક જ્ઞાન(ગુણ) છે, એવા એવા અનંતા ધર્મોનો ધરનાર—ગુણનો ધરનાર—આત્મા. એવું જે આત્મતત્ત્વ (છે) એને શ્રુતજ્ઞાન **પરોક્ષ દેખે છે**. સમજાય છે કાંઈ ? **તેથી તે પણ સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.** એ જ્ઞાનની દશા આખા આત્મતત્ત્વને, જેવું તત્ત્વ કેવળી દેખે છે એવડું અને એ જ, પરોક્ષ દેખે છે. ફેર બીજો કાંઈ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એટલો તો એક શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયનો ધર્મ—સ્વભાવ છે, એની પર્યાયની તાકાત આટલી છે.

એને વિશ્વાસ નથી કે 'હું આવડો છું.' રાંકો છું, આ છું ને આ છું—(એમ) માની લીધું છે. રાગવાળો ને પુણ્યવાળો ને શરીરવાળો—એ વાળો (તું નથી). બાપુ ! તું તો અનંતા ગુણ, અનંતા ધર્મનો ધરનાર એવું એક આત્મતત્ત્વ (છો.) અહીં ચૈતન્યને આત્મતત્ત્વ કહીને.... ચૈતન્યને સર્વમાં વ્યાપક કહીને, એને આત્મતત્ત્વ કહેશે. સમજાય છે કાંઈ ? જરી સૂક્ષ્મ વાત ! આ તો સમયસાર છે ને ? સૂક્ષ્મ વાત છે જરી. (આત્મા એટલે) સાધારણ જાણે.. જાણે.. એમ નહીં, પણ જાણવાની શક્તિ આવડી છે એમ એના ભાવમાં વિશ્વાસ આવવો જોઈએ. મગનભાઈ ! સમજાણું કાંઈ ?

તેથી તે પણ.... એમ. ઓલી (મૂર્તિ) કેવળજ્ઞાનને કીધું ને ? તેથી આ પણ એક સરસ્વતીની મૂર્તિ છે. આહાહા ! (કેવળજ્ઞાની) દેવનો આત્મા જે પૂર્ણ શુદ્ધ છે એવો જ આ આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ છે. એવા પૂર્ણ શુદ્ધને પર્યાય દેખે છે શ્રુતજ્ઞાનની તો. શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયે દેવ આત્માને (–કેવળીના આત્માને) પણ એવો જોયો, શુદ્ધ આત્મા છે તેવો જ જોયો. (કેવળીને) શ્રુતકેવળીઓ કે શુદ્ધ પરમાત્માઓ અહીં (તેમના) જ્ઞાનમાં આવે (-જણાય) છે એમ જ્ઞાનમાં (–શ્રુતજ્ઞાનમાં પણ) આવે છે. (આ રીતે) એવું આખું તત્ત્વ શ્રુતજ્ઞાન દેખે છે. સમજાણું કાંઈ ? ગંભીર ભગવાન છે.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એને 'આવડો હું છું'—(એ) બેસતું નથી. એણે (પોતાને) રાંકો માની લીધો છે.

શ્રોતા : મોંઘુ પડે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ આમ ને આમ અનાદિથી (ભટકે છે). 'ભીખો' નામ છે ને ?

શ્રોતા : મારી વાત લીધી.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ તો દાખલો આપ્યો, બધા 'ભીખા' જ છે ને ? માંગ.. માંગ.. ક્યાંકથી લાવ, ક્યાંકથી લાવ. પણ તારામાં બધું પડ્યું (છે) મોટો ત્રણલોકનો નાથ. એવા અનંતા નાથનો નાથ તારું સ્વરૂપ છે, લે. સમજાય છે કાંઈ ? અનંતા સિદ્ધ પરમાત્મા, અનંતા કેવળીઓ જેના કેવળજ્ઞાનની પર્યાયમાં જણાય એવું જે આત્મતત્ત્વ ને એવા એવા અનંતા પર્યાય ને ગુણો આદિ ધર્મ— એને કેવળજ્ઞાની પ્રત્યક્ષ (જાણે છે અને) એવા એ જ આત્માને શ્રુતજ્ઞાની પરોક્ષ દેખે છે. જેઠાભાઈ ! એવી વાતું છે. આહાહા !

શ્રોતા : સત્ય વાત તો ખરી, પણ વાત અમને બેસે.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ કે આ વાત હોય તો ખરી આવી, એમ. સમજાય છે કાંઈ ? જુઓ, આ ધર્મ ! આત્મામાં અનંતા નિત્ય-અનિત્ય આદિ ધર્મો અને સત્-અસત્ આદિ ગુણો કે વસ્તુત્વ આદિ ગુણો છે. એવા ગુણોમાં એક જ્ઞાનગુણ પણ એવો છે કે ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણે. દર્શન પણ એવો છે કે ત્રણ કાળ,

ત્રણ લોકને સામાન્યપણે દેખે. એવા એવા અનંતા ધર્મ અને ગુણનો (ધરનાર) જે આત્મા—એવું જે આત્મતત્ત્વ—તેને શ્રુતજ્ઞાન બરાબર પરોક્ષ રીતે દેખે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એની આંખ્યુંમાં મોટો ભગવાન નજરે પડે એવો એ છે એમ કહે છે. શ્રુતજ્ઞાનની આંખમાં—ભાવશ્રુતજ્ઞાનની આંખમાં... અનંતા ભગવાન જેના જ્ઞાનમાં (જાણવામાં) આવ્યા એવું જે કેવળજ્ઞાન, એવા એવા કેવળજ્ઞાન પણ જેના ધર્મમાં—જ્ઞાનમાં (જાણવામાં) આવી ગયા એ શ્રુતજ્ઞાની. એ શ્રુતજ્ઞાની એવા આત્માને દેખે છે. આહાહા ! કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

એને કેટલો ? (-અજ્ઞાની પોતાને કેટલો માને છે ?) કે 'હું આટલો જાણનાર, આટલા ઘરનો, આ દેશનો, મકાનનો, ફલાણાનો.' ભાઈ ! તું એવડો નથી. તારી મોટપની વાત શું કરવી ? કેવળજ્ઞાનીની સાથે તને બેસાડીએ એવડો છો એમ કહે છે અહીં તો. પર્યાયમાં હોં. 'આ ભગવાન આત્મા'—આમ એની એક સમયની પર્યાયમાં—અવસ્થામાં આત્મતત્ત્વ જણાણું, તો આત્મતત્ત્વના (જ્ઞાનમાં) લોકાલોકનું (જ્ઞાન) પણ અંદર તત્ત્વમાં આવી ગયું. એવડો ભગવાન આત્મા એને કેવળજ્ઞાની પ્રત્યક્ષ દેખે છે. આ (–શ્રુતજ્ઞાની) પરોક્ષ (દેખે છે) એટલે આમ નજરમાં 'શું વસ્તુ છે' એમ આવી નથી, પણ 'આ જ ચીજ છે' એમ પરોક્ષમાં આવી ગઈ છે. સમજાણું કાંઈ ? એ કારણે એને પણ સરસ્વતીની મૂર્તિ કહેવામાં આવે છે. કોને ? શ્રુતજ્ઞાનને.

આ **વળી દ્રવ્યશ્રુત વચનરૂપ છે તે પણ તેની મૂર્તિ છે,** લ્યો. **કારણ કે વચનો દ્વારા અનેક ધર્મવાળા આત્માને તે બતાવે છે.** લ્યો, એ વાણી પણ આવો આત્મા—કેવળજ્ઞાનની એક પર્યાયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકના કેવળી–તીર્થંકરો (આદિ) જણાય એવી એક સમયની પર્યાય, એવા અનંતા પર્યાયનો પિંડ ગુણ, એવા અનંતા ગુણનું (ભરેલું) તત્ત્વ—(તેને) એ વાણી કહે છે એમ કહે છે.

શ્રોતા : વાણીની મહત્તા પણ આવી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મહત્તાની નથી વાત, વાણી આવી હોય છે માટે એ પણ સરસ્વતી કહેવામાં આવે છે એમ (કહેવું છે.) વાણીનું સ્વરૂપ (કહે છે), વાણી પણ એને—આવા આત્મા અખંડને—બતાવે છે (એમ કહેવું છે). જેમ (શ્રુત)જ્ઞાન પરોક્ષ જાણે છે, કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ જાણે છે, તેમ વાણી પણ એટલા સ્વરૂપને–

એવડા સ્વરૂપને કહે છે એમ કહે છે. આહાહા ! વાણી દ્વારા પણ ભગવાન આત્મા (કહ્યો છે.) 'વચનામૃત વીતરાગનાં'—વીર વીતરાગનાં વચનો..... એટલે કે વીતરાગભાવથી નીકળેલાં વચનો.... એ વચનોનું વચન સ્વરૂપ... (વચન) તો વચનસ્વરૂપે નીકળ્યા છે, પણ એ વચનોમાં ભગવાન આત્મા (કહ્યો છે.) અનંતી કેવળજ્ઞાનની પર્યાયનો પિંડ ગુણ અને એ પર્યાયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જણાય એવો એનો સ્વભાવ—એવા અનંતા ધર્મ અને ગુણવાળું તત્ત્વ એને જ વચન કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ વચન પૂરાને કહે છે. કેવળી પૂરાને પ્રત્યક્ષ જાણે, શ્રુત પૂરાને પરોક્ષ જાણે અને વાણી પૂરાને કહે એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? બાપુ ! આ તો આતમદેવ છે. સમજાણું કાંઈ ?

વચનો દ્વારા અનેક ધર્મવાળા.... અનેક ધર્મ એટલે આ બધા. બીજો વિસ્તાર કરશે હજી એનો, પણ એ અસ્તિ-નાસ્તિ આદિ ધર્મો, જ્ઞાન-દર્શન આદિ ગુણો—બધા ધર્મો છે. એમાં એકેક ગુણમાં (અનંત તાકાત છે). ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણવાની તાકાત જેવી જ્ઞાનમાં છે એટલી તાકાત દર્શનમાં ને એવી જ તાકાત વીર્યના સામર્થ્યમાં અને એટલી જ તાકાત ચારિત્રમાં સ્થિર થવાની છે. એવી એવી અનંત શક્તિ ને ધર્મનો ધરનાર ભગવાન એક આત્મા, એ એક આત્માના (જ્ઞાનમાં) લોકાલોક (પણ જાણવામાં) આવી ગયા, એવા આત્માને તે વચનો બતાવે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

આ તો નિજઘરની મોટી વાતું છે. સમજાણું કાંઈ ? એણે નિજઘરમાં કેટલી કિંમત છે–કેટલી મૂડી છે એ કોઈ દિ' જોઈ નથી. પોપટભાઈ ? આહાહા ! આવો આત્મા—જેવો કેવળીઓએ જોયો, એવો શ્રુતજ્ઞાનીએ દેખ્યો અને એવો જ વાણીએ કહ્યો એમ કહે છે આંહી. ત્રણેયને સરખા લગાવી દીધા જુઓ ! એવા જ વાચ્યને વાચક શબ્દો, તેટલાને તેટલો તે પ્રકારે કહે છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

આ રીતે સર્વ પદાર્થોનાં તત્ત્વને.... આ રીતે સર્વ પદાર્થોનાં તત્ત્વને જણાવનારી.... દેખો ! **જ્ઞાનરૂપ** અને **(તથા) વચનરૂપ**... જ્ઞાનરૂપ બે કહ્યાં ને ? કેવળજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન. **અનેકાન્તમયી સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.** એ શ્રુતજ્ઞાન પણ અનેકાંતમય મૂર્તિ છે, કેવળજ્ઞાન પણ અનેકાન્તમય મૂર્તિ છે અને વાણી પણ,

અનેકાંત—પૂરા તત્ત્વને કહેનારી હોવાથી એ પણ, અનેકાન્તમય સરસ્વતીની મૂર્તિ છે.

એનો અર્થ એવો નથી કે વાણીમાં કેવળીના ગુણો આવી ગયા છે. છાપ ત્યાં પડતી હશે વાણીમાં ? વાણીની એટલી તાકાત છે—સ્વ-પર કહેવાની પૂરી તાકાત (છે અને) એટલી વાણીની (તાકાત) અહીંયા બતાવે છે. બસ, એટલું. સમજાણું કાંઈ ? એનામાં કાંઈ ભાવ ભર્યા નથી કેવળીના ને જ્ઞાનના, આનંદના. એ ભાવ ત્યાં કાંઈ નથી વાણીમાં. વાણી તો 'આ આનંદ છે' એમ બતાવે અને 'હું (વાણી) જડ છું' એમ એ વાણી બતાવે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કીધું ને ? વ્યવહાર (મૂર્તિ) કીધીને વચનની ? વચનરૂપી મૂર્તિ. આ જ્ઞાનરૂપી મૂર્તિ, ઓલી વચનરૂપી નિમિત્તરૂપે કીધી. ઉપાદાનપણે શુદ્ધ મૂર્તિ તો આ (જ્ઞાન) છે, નિમિત્તપણે એ (વચનરૂપ) છે.

આ રીતે સર્વ પદાર્થોનાં.... જુઓ ! સિદ્ધ (-અસ્તિ) સર્વ પદાર્થ છે, પણ એક જ આત્મા (છે) એમ નહિ. અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ, કાલાણુ અસંખ્ય, ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ એક-(એક)—એ બધાને જાણનારું આત્મતત્ત્વ. એવા **સર્વ પદાર્થોનાં તત્ત્વને** એમ **જણાવનારી જ્ઞાનરૂપ** અને **(તથા) વચનરૂપ અનેકાન્તમયી સરસ્વતીની મૂર્તિ છે**; **તેથી સરસ્વતીનાં નામ 'વાણી'**—એ શબ્દ તરીકે, **'ભારતી'....** એને જ ભારતી કહેવામાં આવે છે, **'શારદા'—**જ્ઞાનદેવી, જ્ઞાનદેવી શારદા. શું ? ઇશારો કર્યો હતો ને કાલ ? નહિ ? કાંઈક બોલતા'તા : 'ન બોલે એવી શારદા' એમ કરીને કહ્યું હતું ને ? આ 'શારદા' આવ્યું, જુઓ આંહી ! કહો, સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ના, ના, આ તો એક શબ્દ આવ્યોને અહીંયા. કો'કને કાંઈક કહેતાં હશે, 'ન બોલે'. એટલે કાંઈક ઇશારો કર્યો કે (જેથી) બોલતા બંધ થાય. કહો, સમજાણું કાંઈ ? **શારદા**. દેખો ! એ જ્ઞાનને શારદા અને વાણીને શારદા કહે છે. અહીં તો બધું (ખ્યાલમાં) હોય ને ? ભીખાભાઈ ! આહાહા !

'વાગ્દેવી'—લ્યો, એ વચનની દેવી, એ વચનસ્વરૂપ વચનદેવી. અથવા શ્રુતજ્ઞાન ને કેવળજ્ઞાન એ પણ જ્ઞાનદેવી અને આ વચનદેવી. એ આવે છે, નહીં ? 'વાગ્દેવી' નહીં ? સરસ્વતી શું.... 'નમો દેવી વાગેશ્વરી....' ત્યારે ઓલા (અજ્ઞાની) સમજે શું? નમો દેવી વાઘેશ્વરી—ઓલી વાઘેશ્વરી.

શ્રોતા : વાઘ ઉપર બેસે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ અહીં વાત ક્યાં હતી ? 'નમો દેવી વાગેશ્વરી....' એમ આવે છેને આપણે ? પંડિતજી નથી બોલતા પૂજા વખતે ? 'નમો દેવી વાગેશ્વરી જૈનવાણી...' 'નમો દેવી વાગેશ્વરી...' વાક્, વાઘ નહીં. નમો દેવી વાગેશ્વરી.... ઓલા વાઘ ઉપર બેસેને સરસ્વતી ? એ નહીં.

શ્રોતા : વાઘ ઉપર કોણ બેસે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોણ બેસે ? આહીં તો જ્ઞાનદેવી. વાઘ નામ અજ્ઞાન ને રાગ-દ્વેષને મારી-તોડીને, સર્પને જેમ મોર ખાઈ જાય છે તેમ જ્ઞાનસ્વરૂપ (દેવી) ઝેરને મારી અમૃતમય પરમાત્માને પ્રગટ કરે છે. ભગવાન અમૃતનો સાગર પરમાત્મા પોતે, અમૃતનું પૂર-નૂર આત્મા છે. એને જ્ઞાનદેવી પ્રગટ કરે છે અને ઝેરને મારી નાખે છે. મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષના ઝેરને મારી—વ્યય કરી—પોતાના અમૃત સાગરને ઉછાળીને પ્રગટ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? અરે ! એને વિશ્વાસમાં—ભરોસે ક્યાં આવે છે આ ? કો'ક કરી દેશે ને કો'કમાં આવશે ને કો'કથી આવશે ને કાં વિકલ્પમાંથી આવશે ને પુણ્યમાંથી આવશે ને વ્યવહારમાંથી આવશે એમ (અજ્ઞાની માને છે.) ન્યાં ક્યાં હતો કે આવે તું ? સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

સર્વજ્ઞનું કથન અને એનો કહેલો ભાવ અલૌકિક વસ્તુ...અલૌકિક વસ્તુ. કોઈ પણ એક બોલ લ્યો, તો તેમાં તેની પૂર્ણતાની ઝલક ઉઠતી હોય છે. સમજાય છે કાંઈ ? કોઈ પણ વાત લ્યો, પૂર્ણ.. પૂર્ણ.. પૂર્ણ.. ભગવાન પૂર્ણ છોને પ્રભુ ! અંતર્મુખનું તત્ત્વ જુઓ તો આખું કેવળજ્ઞાન (સ્વરૂપ છે.) એક સમયની પર્યાય છે એ તો બહિર્મુખ (છે), પર્યાય બહિર્મુખ છે એક સમયની, લ્યો. બહિર્મુખ એટલે બહાર આવી. એવી એવી અનંતી પર્યાયનો પિંડ જ્ઞાનગુણ, એવા અનંત ગુણનો પિંડ અંતર્મુખ આખું દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ?

તેથી તેને **વાગ્દેવી ઇત્યાદિ ઘણાં** નામ **કહેવામાં આવે છે. આ સરસ્વતીની મૂર્તિ અનંત ધર્મોને 'સ્યાત્' પદથી એક ધર્મીમાં અવિરોધપણે સાધે છે.** લ્યો. એક જ આત્મામાં કથંચિત્ (દ્રવ્યે) પૂર્ણ, કથંચિત્ પર્યાયમાં અપૂર્ણ; કથંચિત્ (દ્રવ્યે) શુદ્ધ, કથંચિત્ પર્યાયે અશુદ્ધ—એવું જ્ઞાન પરિપૂર્ણ (અનંત ધર્માત્મક) વસ્તુને અપેક્ષાએ સાધે છે. **અનંત ધર્મોને 'સ્યાત્' પદથી એક ધર્મીમાં**—એક જ વસ્તુમાં, **અવિરોધપણે**—પાછો વિરુદ્ધ ન થાય એ રીતે (**સાધે છે**) **તેથી તે સત્યાર્થ છે.** જ્ઞાનદેવી—શ્રુતજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન ને વાણી તરીકે વાણી—સત્યાર્થ છે, ત્રણેય સાચા છે. સમજાણું કાંઈ ?

કેટલાક અન્યવાદીઓ સરસ્વતીની મૂર્તિને બીજી રીતે સ્થાપે છે, પણ તે પદાર્થને સત્યાર્થ કહેનારી નથી. ભગવાન આત્મા અનંત આનંદ આદિ ગુણોનો પિંડ એક વસ્તુ, એના અનંતા ગુણો, એની અનંતી પર્યાય અને એક સમયની પર્યાયમાં તો બધું લોકાલોક આદિ આવે (-જણાય) એવો પર્યાયનો ગુણ (-સ્વભાવ)—એવી (વાત) બીજા (લોકોએ) સ્થાપેલી સરસ્વતીની મૂર્તિ કે વાણી કહી શકતી નથી, માટે સાચા તત્ત્વને સ્થાપીને એ કહી શકતી નથી. માટે (એ) સરસ્વતીની મૂર્તિ નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

કોઈ પ્રશ્ન કરે કે આત્માને અનંત ધર્મવાળો કહ્યો છે... એક-એક (દરેક) આત્માને અનંત ધર્મવાળો કહ્યો છે.

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, એ કહેશે હમણાં. એનામાં રહેલા ધર્મને (-ભાવને) ધારી રાખે તે ધર્મ. મુસલમાનનો ધર્મ અને ઢીકણાંનો ધર્મ એની અહીંયા વાત નથી. એનામાં ધારી રાખે, ટકાવી રાખે એવા સ્વભાવોને અહીંયા ધર્મ કહે છે. 'ધારયતિ ઈતિ ધર્મ'.

આત્માને અનંત ધર્મવાળો કહ્યો છે.... એટલે વ્યાખ્યા કરે છે હવે... **તો તેમાં અનંત ધર્મો ક્યા ક્યા છે ? તેનો ઉત્તર : વસ્તુમાં સત્પણું....** સામાન્ય (ગુણની) વ્યાખ્યા છે પહેલી. આ જગતની અંદર જેટલી વસ્તુ છે—અનંત આત્માઓ, એથી અનંત ગુણા પરમાણુઓ, અસંખ્ય કાલાણુઓ, એક-(એક) ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ. ભગવાને છ દ્રવ્યો જોયાં છે. છ દ્રવ્યોના નામ

પણ સરખા નહીં આવડતા હોય શેઠ ? આવડતા હશે ? વકીલ છે ને ? કહે છે, એને પૂછો. છ દ્રવ્ય, છ દ્રવ્ય. ક્યા છ દ્રવ્ય ?

શ્રોતા : જીવ, અજીવ.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અજીવ નહીં, અજીવ નહીં.

શ્રોતા : ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાળ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અજીવ ન આવે એમાં. એમાં જીવ, પુદ્‌ગલ, ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ અને કાળ એમ આવે. નવ તત્ત્વમાં જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ (આદિ) એ એમાં આવે. આમાં (છ દ્રવ્યમાં) જીવ અને પાંચ અજીવ, એને અજીવ ન કહેતાં પાંચ નામ—ભેદ પાડી દીધાં. ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ, કાળ અને પુદ્‌ગલ. સમજાણું કાંઈ ? લ્યો કહીએ છીએ (તે) બરાબર કહીએ છીએ કે નહીં ? શેઠ દરકાર ક્યાં કરે છે ? અહીંયા આવ્યા તોય હજી એમ ને એમ. નક્કી કરવું પડશે બધું આ. શોભાલાલજી ! અહીં કાંઈ માખણ ચોપડવાનું છે ? મખ્ખન, મખ્ખન. આ તો હિતની વાત છે. નક્કી તો કરવું જોઈએ કે શું છે આ ?

અનંત કાળથી સર્વજ્ઞ ભગવાન, અનંત તીર્થંકરો કહેતાં આવે છે... સમજાય છે ? અને અનંત ધર્મવાળો આત્મા છું તે ધર્મ શું હશે ? ધર્માસ્તિકાયનો ધર્મ હશે એમાં ? ધર્માસ્તિકાયનો ધર્મ નહીં, પણ દરેક પદાર્થ પોતામાં ટકાવી રાખે છે વસ્તુને —ગુણ, પર્યાય, નિત્ય-અનિત્ય ને શક્તિ આદિ બધાને—એને અહીંયા ધર્મ કહેવામાં આવે છે. ધર્મ ને ગુણ—બે જુદાં પાડશે પછી. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! માર્ગ એને ઓળખવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આહાહા ! ભગવાન આખો રહી જાય છે એના જ્ઞાનમાં. બધા જાણ્યા, બધાની વાતું કરી, પણ બધાને જાણનારો પોતે કેવડો છે એને જાણવાની એણે દરકાર કરી નથી. આહાહા !

દુનિયાના ડાહ્યા, દુનિયામાં ઊંડા ઉતરવાના. શેઠ ! 'દુનિયાના ડાહ્યા' એમ કીધું ને ? સંસારના સમજુઓ, 'સંસારના સમજુ' એ સંસારના ડાહ્યા. આ તો દુનિયાના ડાહ્યા દ—ડ લાગુ પડે, એમ સંસારના સમજુ સ—સ લાગુ પડે એટલે.

સમજાણું કાંઈ ? સમજુ 'સ' આવ્યો ને. સંસારના સમજુ ને દુનિયાના ડાહ્યા; એ બધા રખડવાના પાયા. શેઠ ! એવું છે ભાઈ ! અહીં તો. આહાહા !

દરેક **વસ્તુમાં સત્પણું**.... જુઓ ! જેટલી ચીજો છે એમાં સત્પણું એનો એક ગુણ છે (કે) એનું સત્પણું હોય. હોવાપણું હોયને અસ્તિપણું ? સત્પણું એનો ગુણ છે.

વસ્તુપણું... પ્રત્યેક પદાર્થ—વસ્તુ પોતાની પ્રયોજનની ક્રિયાને સાધે એ વસ્તુપણું દરેક દ્રવ્યમાં હોય. દરેક આત્મામાં, દરેક પરમાણુમાં, આકાશમાં, કાળાણુમાં (આદિ) દરેક વસ્તુમાં હોય. સમજાણું કાંઈ ?

પ્રમેયપણું... દરેક દ્રવ્ય કોઈ પણ જ્ઞાનનો વિષય થાય એવું પ્રમેયપણું હોય છે. પ્રમેય એટલે મેય, મેય એટલે માપ અથવા જ્ઞેય. દરેક પદાર્થમાં પ્રમેયપણું —કોઈના જ્ઞાનમાં જણાય એવો એનામાં ગુણ હોય છે. આત્મામાં પણ એક પ્રમેય નામનો ગુણ છે કે પોતાના (ને બીજાના) જ્ઞાનમાં પોતે જણાય. પરમાણુ અનંતા, અનંતા સિદ્ધો, અનંતા જડ સ્કંધો, આકાશ, કાળ આદિ એનો પણ પ્રમેય નામનો એનામાં ગુણ છે—ધર્મ છે કે જેથી બીજાના જ્ઞાનમાં જણાયા વિના રહે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞેય છે તે જ્ઞાનમાં જણાયા વિના રહે નહીં. જ્ઞેય, જ્ઞાનને આપે નહીં કાંઈ. સમજાય છે કાંઈ ? પણ જ્ઞેયમાં પરને (-જ્ઞાનમાં) જણાવવાની જે યોગ્યતા છે તેથી પર(-જીવ) તેને જાણે તેવો પ્રમેયનો ધર્મ છે. પ્રમેયનો ધર્મ કે બીજાને જણાવે (જ્ઞાનમાં જણાય) અને જ્ઞાન પર ને પોતાને—બેયને જાણે. સમજાણું કાંઈ ?

પ્રદેશપણું. દરેક વસ્તુને ક્ષેત્ર હોય છે ને ? ભલે પરમાણુ હોય તો એક પ્રદેશી, કાલાણું હોય તો એક પ્રદેશી, પણ દરેકને પ્રદેશ હોય છે. પ્રદેશ નામ અંશ હોય છે, ક્ષેત્રનો એક ભાગ હોય છે. ધર્માસ્તિ આદિને અસંખ્ય પ્રદેશ, આકાશના અનંત પ્રદેશ, જીવને અસંખ્ય પ્રદેશ. પ્રદેશ એટલે શું ? પરદેશ હશે ? પ્રદેશ એટલે શું ? માણસ કહે ને ? કે પ્રદેશમાં ગયા, પ્રદેશમાં ગયા.

શ્રોતા : પ્રદેશમાં નહીં, પરદેશમાં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ કીધુંને આ ? પ્ર+દેશ = આખી ચીજનો ક્ષેત્રથી એક અંશ—ભાગ તેને પ્રદેશ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? પ્રદેશત્વ નામનો પણ એક ગુણ છે.

ચેતનપણું... લ્યો, આત્મામાં **ચેતનપણું** એ એનો ગુણ—ધર્મ છે.

અચેતનપણું... પાંચ દ્રવ્યમાં અચેતનપણું એવો એનો ધર્મ છે. આત્મા સિવાય દરેક—પાંચેય જડનો.

મૂર્તિકપણું... એક પુદ્ગલમાં જ (હોય). મૂર્તિકપણું એ પુદ્ગલનો સ્વતંત્ર ધર્મ છે. એણે ધારી રાખેલ મૂર્તિકપણું છે, એમ.

અમૂર્તિકપણું... પાંચ દ્રવ્યોમાં અમૂર્તિકપણું છે, પુદ્ગલ સિવાય.

કેટલું ધારવું આમાં ? છ દ્રવ્યમાં એક ચેતન છે, પાંચ અચેતન છે. છ દ્રવ્યમાં એક મૂર્ત છે, પાંચ અમૂર્ત છે. લ્યો, એ તો સાદી વાત છે સાધારણ. છોકરાવ ભણે છે. શીખવતા નથી એને જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકામાં ? પણ આ છોકરાવ વખતે નહીં શીખ્યા હોય. શીખ્યા છે ક્યાં ? છોકરાવ વખતે પાઠશાળામાં જાય શેના ? કહો, સમજાણું કાંઈ ? મોટા થઈને છોકરા થાવું. એમાં શું છે ? શીખવા જાવું.

ઇત્યાદિ (ધર્મ) તો ગુણ છે, લ્યો. આવા ધર્મોને તો ગુણ કહેવામાં આવે છે. સમજાય છે આ ? અહીં 'ધર્મ' શબ્દ વાપર્યો છે ને ? ઓલામાં એમ કહે કે ગુણ છે એ અપેક્ષાએ ધર્મ થાય છે; પણ ધર્મ, અપેક્ષાએ ગુણ થતાં નથી. આવે છે ને 'આલાપ પદ્ધતિ'માં ? **અને તે ગુણોનું ત્રણે કાળે સમય-સમયવર્તી પરિણમન થવું....** ભાષા જુઓ ! આવા જે અનંતા ગુણો પ્રત્યેક પદાર્થમાં તેને તેને લાયક છે, તે અનંત **ગુણોનું ત્રણે કાળે સમય-સમયવર્તી**... સમય-સમયવર્તી... દેખો ! એ પર્યાયની કાળ સ્થિતિ સમય-સમયવર્તી છે. એક સમયવર્તી પર્યાય, બીજે સમયે બીજી સમયવર્તી, એમ ત્રણ કાળ. સમજાણું કાંઈ ?

ત્રણે કાળે સમય-સમયવર્તી પરિણમન થવું તે પર્યાય છે... તેને પર્યાય કહે છે, **જે અનંત છે.** પર્યાય પણ અનંત છે દરેક દ્રવ્યમાં. દરેક પરમાણુમાં, દરેક આત્મામાં, દરેક કાલાણુમાં (આદિમાં) પણ અનંત ગુણ છે અને એની અનંતી

પર્યાય છે ત્રણ કાળની પર્યાય થઈને. ગુણ એક–ગુણ એક, પર્યાય ત્રણ કાળની અનંત. સમજાણું કાંઈ ?

'છે તેને પામીએ' એનો અર્થ (એ છે કે) વસ્તુ આત્મા છે—આવા અનંત ધર્મવાળા પદાર્થો છે એને જાણનારું આત્મતત્ત્વ છે—એવું પૂર્ણ તત્ત્વ છે—તેને દ્રષ્ટિ–જ્ઞાનમાં પામવું.—એ 'છે તેને પામવું' (એનો અર્થ છે). સમજાય છે ? અસ્તિ 'છે' એવો ભગવાન આત્મા... અનંતા ધર્મવાળા પદાર્થો આવા અનંત (છે) તે બધાને જાણનાર એક પદાર્થ એવો આત્મા છે તેને શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં લેવો તેનું નામ ધર્મ. એવા ધર્મીમાં (-આત્મામાં) રહેલા અનંતા ધર્મોને અંતર્દ્રષ્ટિમાં લેવા, એકત્વબુદ્ધિ કરી સ્વભાવ સાથે, આ એને સમ્યગ્દર્શન ધર્મ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

વળી વસ્તુમાં.... એ બધા ગુણોની વ્યાખ્યા કરી કે જે ગુણોને પર્યાય હોય એમ. હવે જે કહે છે તેને પર્યાય ન હોય, અપેક્ષિત ધર્મ છે. **વળી વસ્તુમાં....** 'આ તો ઘણું ઝીણું આમાં આવ્યું' એમ માણસને લાગે. ઝીણું નથી, આ તો જાડી વાત છે, બહુ જાડી છે.

અહો ! પોતે કોણ છે ? પર શું છે ? અને પરસંબંધીનું જ્ઞાન પોતાનું પોતામાં છે. પરસંબંધી વસ્તુ મારામાં નથી. સમજાય છે ? એવા અનંતા અનંતા પદાર્થસંબંધીનું જ્ઞાન મારામાં છે. એ જ્ઞાનનો ધરનાર હું છું, એ મારો ધર્મ છે. બીજા બધા પદાર્થોનો ધર્મ એનામાં છે. એ બધા ધર્મોને જાણનારો મારો ધર્મ એક જ છે જ્ઞાન. એવા અનંતા ધર્મોનો ધરનાર હું આત્મા છું. આહા ! આ તો શું, સાધારણ વાત છે. એવી પ્રતીતિ આવે કે 'હું પરમાત્મા થવાનો છું પાકો. હું સાક્ષાત્ વર્તમાન પરમાત્મા છું' એમ આવી જાય. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા સાક્ષાત્ અનંત ગુણનો—ધર્મનો પિંડ પ્રભુ એનું ભાન થતાં 'પોતે પરમાત્મા જ છું અત્યારે, વસ્તુ—શક્તિએ પરમાત્મા જ છું' એવી પ્રતીતિ અને 'પરમાત્મા પ્રગટ પર્યાયમાં અલ્પકાળમાં થવાનો છું' એવી પ્રતીતિ (પણ થાય છે). ધર્માત્મા કંઈ બીજો થશે નહિ, એ પર્યાયપણે પરિણમનાર તો હું જ છું. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

ઓલાનો ભરોસો કરે કે આપણે હમણાં પચાસ લાખ છે તો થોડા વર્ષમાં, પાંચ-પાંચ લાખ વધે છે તો, આપણને કરોડ થઈ જશે. અમુક વખતમાં કરોડ થઈ જશે એમ અનુમાન કરે છે કે નહીં ? શોભાલાલજી ! એ શું કરવા કહે પણ ? એ અંદર કરતાં હોય. શેઠ ! ભઈ આપણી પાસે સાઈઠ લાખ છે કે પાંસઠ-છાંસઠ લાખ છે અને હંમેશા પાંચ લાખ, ત્રણ લાખ વધે છે તો એને (-કરોડને) હવે થોડી વાર છે. પંદરેક વરસ જાય એટલે આપણે કરોડપતિ થઈ જશું. ત્યાં હિસાબ માંડે. શેઠ ! આ તો દાખલો. આહીં એને દાખલો કરતાં આવડતું નથી કે હું આવો પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન, એ મને પ્રતીતમાં આવ્યો—ભરોસે ચડ્યો—તો હું થોડા જ કાળે આ લક્ષ્મી વધીને (-વધારીને) પૂર્ણ પરમાત્મા થઈ જઈશ. શેઠ ! આ તો દાખલો આપ્યો તમારો હોં. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આ તો દરેકને એમ હોય છે ને ? કોઈ વેપાર કરે તો એને એમ હોય ને ? (કે) ઓણ પચાસ હજાર છે. દશ હજાર પેદા કર્યા, બે હજારનો ખર્ચ કાઢ્યો, આઠ હજારની બચત. આ પ્રમાણે જો બાર મહિને વધે તો બાર મહિને લાખ થઈ જાય. કારણ કે પેદાશ વધતી-વધતી જાય. ત્યાં માળા સરવાળા માંડે. જાદવજીભાઈ ! એને ધારધીરનો ધંધો છે રોકડીયા પૈસાનો. કલકત્તા. એ માંડે કે આટલી પેદાશ થઈ, ફલાણું થયું, ઢીકણું થયું. પણ આત્મામાં પેદાશ....? આવડો મોટો ભગવાન ત્રણ લોકનો નાથ એમાં અનંતા પરમાત્મા સંઘરીને પડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? એનો મેં વેપાર માંડ્યો તો મારા નફામાં શું આવ્યું ? ત્યાં (-વેપારમાં) તેનો જવાબ લેનારા છ છોકરાઓને બધું પૂછે. કેટલાં પેદા થયાં ? ઓણ ચાલીસ લાખ હતા, એમાં બે લાખ વધ્યાં કે પાંચ લાખ વધ્યાં પથરામાંથી. એક ઓલા થાણાના ઇન્જીનમાંથી.... શું કહેવાય એ ? ફેક્ટરી.. શું કહે છે એને ? ફેક્ટરી.... અમારે જુગરાજજી કહે છે ને ? અહીં તો પરમાત્મા થવાની 'ફેક્ટરી' છે. ત્યાં તમારે ઓલા પથરા નીકળવાની ફેક્ટરી છે. ભગવાનજીભાઈને નથી ? ભગવાનજીભાઈને ઓલા ચંપલ.... શું કહેવાય એ ? પ્લાસ્ટીકની મોટી ફેક્ટરી છે. આ શેઠીયાઓને બીડીની મોટી ફેક્ટરી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

ભગવાન આત્મા અનંત ગુણને ધરનાર અને અનંત અપેક્ષિત ધર્મોને ટકાવનાર—ધરનાર એવો એક ભગવાન આત્મા, કહે છે કે, દ્રષ્ટિમાં તું લે. ન્યાલનો

પાયો છે એ તને પ્રગટ થઈ જશે. આહાહા ! ‘આ દોષ હતા ને આવા...’ એ ભૂલી જા. ‘દોષ હતા ને દોષ ગયા’—એ વાતને ભૂલી જા, યાદ આને કર હવે. સમજાય છે કાંઈ ? ‘અરે ! મેં પાપ બહુ કર્યા...’ પણ એ તો પર્યાય હતી, બદલી ગઈ. હવે શું છે તારે ? સમજાય છે ? આખી ચીજ છે તેને સંભારને ! આખી ચીજ છે, ને ખોટ ગઈ એને સંભારે ઓલા ?

પેદાશ થઈ છેને આપણને ! ખોટ ગઈ હતી પચીસ હજાર પો’ર, ઓણ પાંચ લાખ પેદા થયા. પાંચ લાખને સંભારે કે ખોટને સંભારતો હશે ? શાંતિભાઈ ! આઠ લાખ પેદા કર્યા છે, મફતની શું માંડી છે ? જાવ ! છોકરાવને દરેકને ફલાણું .... આપીએ. વળી આપણે હોંશમાં આવી જાઈએ તો..... કરી (દઈ) દે એકાદ મોટર. એક-એક ઘડિયાળ કાંડામાં લટકાવી દે...... જાવ ! એક-એક છોકરાઓને આપો, નાના-નાના છોકરાઓને દરેકને ઘડિયાળ આપો નાની–મોટી.... બસ્સે-બસ્સે, પાંચસે, હજાર, પાંચ-પાંચ હજારની ઘડિયાળ હોય છે ને ! પાંચ-પાંચ હજારની ઘડિયાળ નાની આટલી. એક પાંચ હજારની, દશ હજારની. એમાં શું ? ઘડિયાળ તો ઘણી આવે. રાજા મોટા (પાસે) લાખો રૂપિયાની હોય. હીરા નાખ્યા હોય એકલા, સોનાની હોય. કાંટા ભલે પિત્તળના હોય. કાંટા કાંઈ બીજા હોય અંદર ? પણ ઉપરની પાંખડીયું ને ઉપરનું ઢાંકણું હીરા જડ્યા હોય. શું છે પણ હવે ? એ ધૂળ છે. આહાહા !

કહે છે કે એની તને શોભા લાગે છે, પણ તારા ચૈતન્યની શોભા તને નથી લાગતી ? અનંતા ગુણનો હીરો પડ્યો છે આખો આમ. આહાહા ! કહે છે, એ દરેક **વસ્તુમાં એકપણું....** ‘એકપણું’ છેને વસ્તુમાં એક ધર્મ. બધા પ્રદેશનો આધાર એક છે ને ? માટે ‘એકપણું’ ધર્મ છે દરેક આત્મા ને દરેક પરમાણુ (આદિ)માં.

અનેકપણું.... એક આધારમાં પણ એક અને ગુણ-પર્યાય-પ્રદેશપણે અનેક છે. ‘અનેક’ પણ એનો એક ધર્મ છે. આત્માનો, પરમાણુનો, (આદિ બધાનો) ‘એક’ ધર્મ છે, તેવો ‘અનેક’ પણ એનો ધર્મ છે.

નિત્યપણું—કાયમ રહેવું પણ દરેક દ્રવ્યનો ધર્મ છે.

અનિત્યપણું—બદલવું એ પણ એક એનો ધર્મ છે. આ ધર્મ છે હોં, આની પર્યાય ન હોય આની. પર્યાય તો ઓલા ગુણો છે તેની હોય. આ તો એક-અનેકપણું ધર્મ છે, અપેક્ષિત ધર્મ છે.

ભેદપણું... સંજ્ઞા, સંખ્યા, લક્ષણે દરેક વસ્તુમાં ભેદ પડે. ગુણ-ગુણીનો ભેદ હોય છે, નામ, સંખ્યા આદિ (ભેદ હોય છે).

અભેદપણું—એકરૂપે. અભેદ—ભેદ નહીં. સંખ્યાભેદ નહીં, પ્રદેશથી અભેદ. પ્રદેશની અપેક્ષાએ.

શુદ્ધપણું... લ્યો, આત્મા શુદ્ધ હોય, દ્રવ્યે શુદ્ધ આદિ. પરમાણુ શુદ્ધ આદિ.

અશુદ્ધપણું.... વિભાવે પરમાણુ અશુદ્ધ થાય છે પર્યાયે. આત્મા પણ અશુદ્ધ થાય છે.

આદિ અનેક ધર્મ.... જુઓ ! અશુદ્ધ પણ એક ધર્મ છે એમ કહે છે. જીવમાં પણ વિકારપણે થવું એ જીવનો એક ધર્મ છે. પરમાણુમાં વિભાવપણે—સ્કંધપણે થવું તે પણ તેનો એક ધર્મ છે. એક પરમાણુ સ્થૂળપણે (-સ્કંધપણે) પરિણમે તે પણ એક એનો વિભાવિક ધર્મ—એનો ધારી રાખેલો (ધર્મ) છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

તે સામાન્યરૂપ ધર્મો તો વચનગોચર છે. કેટલાંક તો ધર્મો વચનથી કહી શકાય છે. **પણ બીજા વિશેષરૂપ ધર્મો જેઓ વચનનો વિષય નથી એવા પણ અનંત ધર્મો છે—જે જ્ઞાનગમ્ય છે.** આ તો સામાન્ય વ્યાખ્યા કરી બધા દ્રવ્યોની. **આત્મા પણ**.... હવે લીધું. ઓલા તો દરેક પદાર્થની વ્યાખ્યા કરી. સમજાણું ? એમ **આત્મા પણ વસ્તુ છે તેથી તેમાં પણ પોતાના અનંત ધર્મો છે.** લ્યો, ઓલા ગુણો અને પર્યાય જે કીધાને, એ (સામાન્ય) જાતના હતાં. તેથી (હવે) 'પોતાના' કીધા. ઓલા મૂર્ત આદિ એનામાં (-આત્મામાં) નથી અચેતનપણું આદિ. **આત્મા પણ વસ્તુ છે તેથી તેમાં પણ પોતાના....**ચેતનપણું, એકપણું, અનેકપણું, વસ્તુપણું, પ્રમેયપણું, પ્રદેશપણું વિગેરે એવા અનંતા ધર્મો એટલે ગુણ ને અપેક્ષિત સ્વભાવો એક આત્મામાં અનંતા છે. સમજાણું કાંઈ ? રાત્રે તો હમણાં નથી આવતા શેઠ. ઠીક નથી ને. એમ કે પૂછવું કોને કે આ આવડ્યું છે કે નહીં ?

એમ આવ્યું (-વિચાર આવ્યો). ભાઈએ કીધું ને ? કે આને પૂછો. પણ અત્યારે પૂછાય? રાત્રે પૂછે તો કેટલું ધાર્યું (છે એ) ખબર પડે ને ? કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આત્માના અનંત ધર્મોમાં.... હવે જુઓ ! **ચેતનપણું અસાધારણ ધર્મ છે.** હવે મૂળ વાત, ઓલું **अनन्तधर्मणस्तत्त्वं पश्यन्ती प्रत्यगात्मनः** । ભગવાન આત્મામાં અનંતા ગુણો અને અપેક્ષિત ધર્મો છે. એમાં **ચેતનપણું અસાધારણ ધર્મ છે**. ચેતનપણું અસાધારણ—એક જ છે, કે જે પોતાના (ચેતન સિવાયના) અનંત ગુણરૂપ ધર્મમાં પણ નથી અને બીજામાં (-પરદ્રવ્યમાં) પણ એ નથી. ચેતનપણું.. ચેતનપણું.. ઓહોહો ! એ તત્ત્વ કીધું જોયું ? ચેતનપણું. એ ચેતનપણું અનંતા પોતાના ધર્મો છે એને જાણે છે, એ ચેતનપણું અનંતા પરપદાર્થના ધર્મને જાણે છે. એવું જે ચેતનપણું... એ ચેતનપણું એક જ જાણે વસ્તુ (-ધર્મ) હોય એમ એનો અસાધારણ ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ ?

'સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી, આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી...'

આ સિવાય બીજો કોઈ ધર્મ ક્યાંય હોઈ શકે નહીં. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલો ભાવ—એ જ વસ્તુ—જે છે તેને આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી.

'અનાથ એકાંત સનાથ થાશે, એના વિના કોઈ ન બાંહ્ય સ્હાશે.'

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્, અશરણ ભાવના, વર્ષ ૧૭).

તારો હાથ ઝાલનારો કોઈ બીજો છે નહિ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે—પરમાત્માએ જાણ્યો એવો પદાર્થ અને કહ્યો વાણી દ્વારા એવો પદાર્થ—એવો જે આ આત્મા—એમાં ચેતનપણું તો એક અસાધારણ (ધર્મ છે એમ) કહે છે. ઓહોહો ! શું કહે છે ? કે જે ચેતનપણું—પોતાનામાં અનંત ધર્મો છે તેમાં ચેતનપણું—તો એક જ છે, બીજા બધા ચેતન નથી, બીજા ધર્મો પોતાને જાણતા નથી. ચેતન પોતાને જાણે, ચેતન પરને (-જીવના બીજા ધર્મોને પણ) જાણે; બીજા ધર્મો આનંદ આદિ પોતાને ન જાણે, આ જોડે રહેલો ચેતનગુણ છે તેને ન જાણે. સમજાણું કાંઈ ? એ આ આત્માનો કરિયાવર માંડ્યો છે—પાથર્યો છે. આહાહા !

અનંત ધર્મોમાં ચેતનપણું તો **અસાધારણ—**નહીં વહેંચાયેલું. સાધારણ એટલે વહેંચાયેલું, (અસાધારણ એટલે) નહીં વહેંચાયેલું—એક જ સ્વતંત્ર. ભગવાન આત્માનો ચૈતન્ય ધર્મ એકરૂપ છે, બીજા બધા (ધર્મો) ચેતન નથી.

ઉપયોગરૂપ ચેતન તો એક જ ધર્મ છે. જુઓ, તેથી તેને ઘણે ઠેકાણે '**उवओगलक्खणो**'—ઉપયોગ લક્ષણ, ઉપયોગ લક્ષણ, ઉપયોગ તે આત્મા, ઉપયોગ તે આત્મા એમ કીધું છે. (ગાથા ૨૪). સમજાણું કાંઈ ? ઉપયોગ એટલે ચેતનભાવ. ત્રિકાળી દર્શન-જ્ઞાનના ભાવરૂપ ભાવ તેને ઉપયોગ કહેવામાં આવે છે. ઉપયોગ એટલે 'આમ ઉપયોગ કરું ને એમ'—અહીં પ્રશ્ન નથી.

શ્રોતા : સમજવું જોઈએ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા. એ તો તમે બોલ્યા હતા તેમાંથી આવ્યું હતું ને. આવ્યું'તું તમે ઓલામાંથી.... ઉપયોગ કરવો ને ? એ એનો પોતાનો ઉપયોગ એટલે ચેતન—દર્શન–જ્ઞાન સ્વભાવ. એકરૂપે કહો તો ઉપયોગ એનો ધર્મ છે, બે-રૂપે કહો તો દર્શન–જ્ઞાન એનો ધર્મ છે. એ ઉપયોગના બે ભેદ પડે છે, પણ તત્ત્વ આ રીતે છે એકલું. એવો ઉપયોગ તે અસાધારણ ધર્મ છે એમ કહે છે. આહાહા ! જેની તાકાત.....

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ આવી ગયું. જાણવા-દેખવાનો ભાવ ત્રિકાળ તે ઉપયોગ. આહીં તો ચેતનની વ્યાખ્યા ચાલે છે ત્રિકાળ ગુણની. બહુ ભર્યું છે, '**अनन्तधर्मणस्तत्त्वं**' શબ્દ આવ્યો છે ને ? એથી ઘણું ભર્યું છે.

બીજાં અચેતન દ્રવ્યોમાં નથી. ભગવાન આત્મામાં ચેતનપણું—જાગૃતપણું—ઉપયોગપણું—સ્વભાવપણું—જાણવા-દેખવાના ભાવપણું—(છે) એ આત્મા સિવાય બીજાં દ્રવ્યમાં તો નથી. પરમાણુ, શરીર (આદિ) આ બધા આંધળા છે, જડ છે, આ તો માટી છે.

પણ **સજાતીય જીવદ્રવ્યો અનંત છે...** અને પોતાની જાતના પણ અનંતા આત્માઓ છે. કેટલું સિદ્ધ કરે છે ! ઓહોહો ! **તેમનામાંય જોકે ચેતનપણું** તો **છે**.... નિગોદના આત્મા, સિદ્ધના આત્મા—બધા ચેતન તો છે, ચૈતન્ય જ છે. **તોપણ સૌનું ચેતનપણું નિજ સ્વરૂપે જુદું જુદું કહ્યું છે**.... સહુનું ચેતનપણું સહુનું જુદું છે. બીજા આત્માનું પણ ચેતનપણું એનું જુદું, સિદ્ધનું જુદું, આનું જુદું— દરેકનું ચેતનપણું જુદું છે. કોઈનું ચેતનપણું, બધાનું થઈને એક થઈ જાય એવું નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

સૌનું ચેતનપણું નિજ સ્વરૂપે—પોતાનારૂપે **જુદું જુદું કહ્યું છે**, **કારણ કે દરેક દ્રવ્યને પ્રદેશભેદ હોવાથી**.... દરેક પરમાણુ (આદિ) અને દરેક આત્મા એના અંશો તો દરેકના જુદાં છે—ક્ષેત્રભેદ છે. માટે તેનો ચેતનધર્મ પણ જુદો છે. **પ્રદેશભેદ હોવાથી કોઈનું કોઈમાં ભળતું નથી.** લ્યો, દરેકનું ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રમાં રહેલો દરેકનો ચૈતન્યધર્મ જુદો હોવાથી કોઈ કોઈમાં ભળતું નથી. કહો, ચેતનનો મોક્ષ થાય એટલે બીજા આત્મામાં ભળી જાય એમ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'અનંતમાં ભળી ગયો' એમ (લોકો) નથી કહેતાં ? મોક્ષ થાય તો 'અનંતમાં' શું ભળે ? અનંત ક્યાં ભળે 'અનંતમાં' ? પોતાની સત્તાનો નાશ થઈને પરમાં ભળી જતો હશે? 'જ્યોતમાં જ્યોત મિલાઈ' પોતામાં. પરમાં ક્યાં જ્યોત મિલાઈ ? કાંઈ ખબર નહીં (અને) જૈનમાં રહેલા કેટલાક એમ જ દીધે રાખે સમજ્યા વિનાના. ભઈ સિદ્ધ થઈ ગયા પછી 'જ્યોતમાં જ્યોત મિલાઈ'. મણિયાર આવ્યા હતાને તે દિ' ૯૫માં. ઓલા આંધળા. એ કહે, 'જ્યોતમાં જ્યોત મિલાઈ'. આ જૈનના ..... આ કેટલાકને પણ પૂછો તો સરવાળામાં કાંઈ દેખાય નહીં. 'જ્યોતમાં જ્યોત મિલાઈ ને ?' (લોકો) કહે, હા, જ્યોતમાં જ્યોત મિલ ગઈ. (સમાધાન): શું જ્યોતમાં જ્યોત મિલે ? બીજા ભગવાનની જ્યોત છે તેમાં આ આત્માની જ્યોત મળી જતી હશે ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સંકડાશ કે દિ' થતી'તી ? અહીં લાખ દીવા હોય—પ્રકાશ હોય ત્યાં સંકડાશ થતી નથી. આ રૂપીની સંકડાશ થાય (નહિ તો), ત્યાં તો અરૂપી છે એ તો. 'સંકડાશ' સમજતે હૈં ? 'સંકડાશ' નહીં સમજતે ? હજાર બત્તી હોતી હૈ હજાર. એક બત્તી હોય ને બીજી હજાર આવે તો કાંઈ પરમાણુમાં ભીડ પડી જતી હશે અંદર ? દરેકના ભિન્ન-ભિન્ન પરમાણુ છે, છતાં એક જગ્યાએ રહી શકે છે. એક બત્તીના, બે બત્તીના, હજાર બત્તીના—ચારે કોર હજારના બધા રહી શકે છે. એ તો રૂપી છે તો પણ રહી શકે છે, આ તો અરૂપી ચૈતન્ય છે. એક ઠેકાણે એક છે (ત્યાં) અનંતા સિદ્ધ ભગવાન બિરાજે છે. જ્યાં એક સિદ્ધ છે ત્યાં અનંતા સિદ્ધ બિરાજે છે, ભિન્ન-ભિન્ન સત્તા છે.

શ્રોતા : જ્યોતમાં જ્યોત મિલ ગઈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જ્યોતમાં જ્યોત મિલી નથી. આહાહા ! એ પાનાચંદભાઈ કહેતા તે દિ'. ૮૩માં ગયા હતાને બરવાળે. 'જ્યોતમાં જ્યોત એમાં ભળી જાય પછી.' કાંઈ બિચારાને ખબર ન હોય, વેદાંતનો અભ્યાસ. ૮૩ની સાલની વાત છે. ભાઈલાલભાઈ. (સિદ્ધ થતાં) 'જ્યોત ભળી જાય પછી'—એમ તે કહેતા. (તથા) 'વિભુ કીધો છે આત્માને ?' 'વિભુ એટલે શું ?' (મેં) કીધું. 'બધા (ભેગા) થઈને વ્યાપક થઈ જાય એ ?' એમ નહીં....એમ નહીં. ૮૩ની વાત છે, ભાવનગર જતા'તા ને. જૈનદર્શનમાં જન્મ્યા છતાં પરિચય ન મળે તત્ત્વનો. જૈન એટલે વસ્તુસ્થિતિ છે આ. એવો માર્ગ શું છે એનો પરિચય નહીં ને અભ્યાસ નહીં એટલે બીજા જેવું લાગે એને. બીજા (મત) કહે ને ? વેદાંત કહે, 'આ બધું (એક) છે.' કોઈની સાથે મેળ ખાય એવું નથી સાંભળને ! આ તો પરમાત્માનો કહેલો 'સ્વતંત્ર, સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ છે'—એ ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ ?

તેનામાં ચેતનપણું જુદું છે. **આ ચેતનપણું પોતાના અનંત ધર્મોમાં વ્યાપક છે.** શું કહે છે ? આત્મામાં ચેતનપણું છે ને ? (હા). હવે, એ ચેતનપણું છે ત્યાં અનંતા ધર્મો બીજા છે ને ? (હા). (તે ચેતન) એમાં વ્યાપક છે. ચેતનપણું જ્યાં છે ત્યાં દર્શન છે, શાંતિ છે, આનંદ છે, અસ્તિત્વ છે, વસ્તુત્વ છે, નિત્ય છે, અનિત્ય છે, સત્ છે.... આદિ છે (અને) એ ચેતનપણું તે બધામાં વ્યાપી ગયેલું છે. (તેથી) એ ચેતનપણું જ એનું ખરું તત્ત્વ છે એ રીતે કહેવામાં આવે છે. એવા ચેતનને જે જ્ઞાન દેખે તે 'આત્મતત્ત્વને દેખે' તેમ કહેવામાં આવે છે. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૫

શ્લોક – ૨, ૩; ગાથા – ૧

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૫, બુધવાર, તા. ૧૧-૯-'૬૮

ત્રીજી–ચોથી લીટી છે, ભાવાર્થનો છેલ્લો ભાગ.

આ ચેતનપણું.... શું કહે છે ? આ આત્મામાં અનંત ધર્મો છે. અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, જ્ઞાન, દર્શન આદિ આવ્યા ને ? એ અનંત ધર્મોમાં ચેતનપણું અસાધારણ–મુખ્ય છે. ચેતનપણું કાયમનું, એ ચેતનપણામાં.... અનંતા ધર્મો ચેતનથી વ્યાપેલા છે. એટલે ચેતનપણાને જ મૂળ **આત્માનું તત્ત્વ કહ્યું છે**. સમજાણું કાંઈ ? શું કહે છે ? કે જે **ચેતનપણું પોતાના અનંત ધર્મોમાં વ્યાપક છે.** પોતાના અનંત ગુણો જે છે કે નિત્ય-અનિત્ય આદિ ધર્મો છે તે બધામાં —આત્મામાં ચેતનપણું પ્રસરેલું છે. **તેથી તેને આત્માનું તત્ત્વ કહ્યું છે.** તેથી ચેતનપણાને જ આત્માનું તત્ત્વ કહ્યું છે. જેમ 'જ્ઞાયકભાવ' આત્માનું (સ્વરૂપ) કહ્યું છે એમ આત્મામાં ચેતનપણું બધા ધર્મોમાં વ્યાપ્ત—પરિણમેલ છે અથવા બધા ધર્મોમાં વ્યાપેલ છે. એથી ચેતનપણું **अनन्तधर्मणस्तत्त्वं** છે—અંદરનું એ તત્ત્વ છે.

તેને આ સરસ્વતીની મૂર્તિ દેખે છે. જુઓ ! શું કહ્યું ? કે આ આત્મા જે છે એમાં ચેતનપણું અસાધારણ ગુણ છે, જે બીજા ગુણો એવા નથી તેમ બીજામાં એ નથી અને એ ચૈતન્યમાં અનંતા પોતાના ધર્મોની સંખ્યા વ્યાપી છે. એવા ચૈતન્યધર્મને કેવળજ્ઞાનની પર્યાય, શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય દેખે છે. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્જ્ઞાન (અને) કેવળજ્ઞાન, સરસ્વતીની મૂર્તિ અથવા ભાવશ્રુતજ્ઞાન એ પણ સરસ્વતીની મૂર્તિ છે. એ એક–એક પર્યાય, એક ચેતનતત્ત્વ જેમાં અનંત ધર્મો વ્યાપ્યા છે.... એવા (આત્માના) અનંત ધર્મમાં વ્યાપેલું ચૈતન્યતત્ત્વ જે આખું—પૂર્ણ (છે), એને એક-એક જ્ઞાનનો પર્યાય દેખે છે. (અર્થાત્) એ સરસ્વતીની મૂર્તિ એને દેખે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આત્મામાં ચેતનપણું જે છે એમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકના પદાર્થો જાણવાનો સ્વભાવ આવી જાય છે અને એનામાં રહેલા અનંતા ધર્મો

ચૈતન્યધર્મમાં વ્યાપક છે. એવું જે આત્માનું ચૈતન્યતત્ત્વ—અસાધારણ લક્ષણ... અસાધારણ એટલે બીજામાં ન હોય એવું, સ્વયંસિદ્ધ. આવું આખું જે ચૈતન્યતત્ત્વ—એવું જે આત્માનું સ્વરૂપ—તેને શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય દેખે છે અને વાણી એને કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

લ્યો, વાણી આવા આત્મતત્ત્વને કહે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? વાણી આવા આત્મતત્ત્વને કહે છે. જુઓ, ભગવાન આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ અસાધારણ—બીજો કોઈ એવો ગુણ નથી એથી અસાધારણ એ ચૈતન્યગુણમાં જેટલાં (એટલે કે) અનંતા પોતાના દર્શન–આનંદ આદિ (વિશેષ) ગુણો, અસ્તિત્વ આદિ (સામાન્ય) ગુણો અને નિત્ય–અનિત્ય આદિ ધર્મો (છે) એ ચૈતન્યગુણમાં વ્યાપેલા છે. એવું મહાન આત્મતત્ત્વ ચૈતન્ય—તેને કેવળજ્ઞાન પર્યાય દેખે છે, શ્રુતજ્ઞાન પર્યાય દેખે છે અને વાણી તેને કહે છે. માટે ત્રણેયને સરસ્વતી કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

જુઓ, આ શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય આવા તત્ત્વને દેખે છે એમ કહે છે. વાણી કહે છે એ એકકોર રાખો, કેવળજ્ઞાન તો વળી પૂર્ણ છે, પણ નીચે ? (-નીચેના ગુણસ્થાનોમાં ?) શ્રુતજ્ઞાનનો—ભાવશ્રુતજ્ઞાનનો જે પર્યાય (છે) તે આવું ચૈતન્યતત્ત્વ—જે અસાધારણ, અનંત ધર્મમાં વ્યાપક (છે)—તેને શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય દેખે છે. એવી શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયની તાકાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

એક સમયની શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય અનંતાનંત ગુણથી વ્યાપક એવા ચૈતન્યધર્મને દેખે છે. સમજાણું કાંઈ ? સારે દ્રવ્ય–ગુણકો, સબ અનંત ગુણકી પર્યાયકો (જાનતી હૈ). હા, એમ બોલતા જાવ થોડા, ખબર પડે. ભાઈ ! ઠીક, પ્રશ્ન બરાબર હૈ. વો (શ્રુતજ્ઞાન) પર્યાય હૈ. બસ, એમ. વો શ્રુતજ્ઞાન હૈ ન ? વો પર્યાય હૈ. વો પર્યાય સારા ચેતનમાં રહેલા અનંત ધર્મો એવું આત્મતત્ત્વ એને દેખે છે. યે ઠીક કીયા, પ્રશ્ન કરો તો ખબર પડે ને તમને.

ભાઈએ કહ્યું ને ? કે હમ કીચડમેંસે નિકલ કર યહાં આયે, તો કીચડમેંસે આયે કે નહિ ? કહો, સમજમેં આયા ? સમજાય છે ? આહા ! તેથી તેને—શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયને—સરસ્વતીની મૂર્તિ કીધી. જે આખા આત્મતત્ત્વને દેખે માટે તે સરસ્વતીની મૂર્તિ. શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય, અનંત ધર્મ વ્યાપેલ ચૈતન્ય વસ્તુ એનું

લક્ષ કરતાં—એને જોતાં—સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનની પર્યાય શુદ્ધ થાય છે, એનાથી જીવનું કલ્યાણ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? અને એ વાણી કહે છે એ પણ આવા ચૈતન્યને (કહે છે.) ......(ચેતનપણું) અસાધારણ સ્વભાવ, એમાં બધા ધર્મોને જાણવાનો સ્વભાવ અને બધા ધર્મોમાં વ્યાપવાનો સ્વભાવ. એવા એને (ચૈતન્યપણાને જેનું) શ્રુતજ્ઞાન દેખે એનું કલ્યાણ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ?

સર્વ પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થાય છે માટે 'સદા પ્રકાશરૂપ રહો.' અહો ! કેવળજ્ઞાન પણ એમ ને એમ રહો (અને) મારો શ્રુતજ્ઞાન સ્વભાવ(પર્યાય)—આખા ચૈતન્યને દેખે (તે પણ)—(એમ ને) એમ રહો, પાછો ફરો નહિ, આગળ વધીને પૂર્ણ થઈ જાઓ. સમજાણું કાંઈ ? **માટે 'સદા પ્રકાશરૂપ રહો'....** એ વસ્તુ (-કેવળજ્ઞાન) જગતમાં છે તે સદા પ્રકાશરૂપ રહો મારા સાધ્યમાં-ધ્યેયમાં અને વર્તમાનમાં જે મારી જ્ઞાનની પર્યાય છે—કે જે આખા તત્ત્વને દેખે છે—તે પર્યાય (પણ) પ્રકાશરૂપ રહો (અર્થાત્) એમ ને એમ રહો જેથી આગળ વધીને કેવળજ્ઞાન પામે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? સમયસાર અલૌકિક ચીજ છે, ભરતક્ષેત્રનું અજોડ તત્ત્વ છે આ. 'સમયસાર અવિકાર... સહુ ભૂપ.' આવ્યું'તું કે નહિ ? બધા શાસ્ત્રનો રાજા—ભૂપ છે.

એવું આશીર્વાદરૂપ વચન તેને કહ્યું છે. લ્યો, 'આશીર્વાદ' કહે છે ને ? આશીર્વાદ—વાદ એટલે વચન. (તેમાં) એવું કહ્યું કે અહો ભગવાન ! મારા ચૈતન્યતત્ત્વમાં અનંત ધર્મો વ્યાપેલા છે. તેમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકના પદાર્થો પણ જણાઈ જાય એવું એ ચૈતન્યતત્ત્વ છે. એટલે ચૈતન્યતત્ત્વમાં કોઈ બાકી રહ્યું નહિ—પોતાના અનંતા ધર્મો આવ્યા, એના (-આત્માના) ધર્મમાં જેમ શ્રદ્ધા (છે તેમ) જ્ઞાનમાં ત્રણ કાળના અનંતા પદાર્થો જણાય એવું તત્ત્વ પણ એમાં આવ્યું.—એવા આખા તત્ત્વને શ્રુતજ્ઞાન જાણે (તે) એમ (ને એમ) રહો એ આશીર્વાદ વચન છે, મંગલિકનું આશીર્વાદ વચન છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ગજબ વાત ! કથનની પદ્ધતિ અલૌકિક છે. અમૃતચંદ્રાચાર્ય દિગંબર મુનિ જબ્બર ! આ...હા ! આવી કથનની પદ્ધતિ વાચ્યના ભાન વિના આવી શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? બસ, એ બીજો શ્લોક પુરો થયો. હવે ત્રીજો.

(ત્રીજા શ્લોકમાં) ટીકાકાર અમૃતચંદ્રાચાર્ય પોતે **આ ગ્રંથનું વ્યાખ્યાન કરવાના—**આ ગ્રંથનું અથવા આત્માનું વ્યાખ્યાન કરવાના **ફળને ચાહતાં પ્રતિજ્ઞા કરે છે :**

परपरिणतिहेतोर्मोहनाम्नोऽनुभावा-
दविरतमनुभाव्यव्याप्तिकल्माषितायाः ।
मम परमविशुद्धिः शुद्धचिन्मात्रमूर्ते-
र्भवतु समयसारव्याख्ययैवानुभूतेः ।।३।।

શ્રીમાન્ અમૃતચંદ્ર આચાર્ય કહે છે.... છઠ્ઠે ગુણસ્થાને છે, વિકલ્પ ઉઠ્યો છે ત્યારે. **આ સમયસાર** એટલે **[શુદ્ધાત્મા અથવા (તથા) ગ્રંથ]**—બે, સમયસાર એટલે શુદ્ધાત્મા અથવા વાણી—એની કહેવાય (-કહેનાર) તે. એની ટીકા કરતાં, એની **વ્યાખ્યા (કથની તથા ટીકા)થી જ... ટીકાથી જ મારી અનુભૂતિ—**મારી જે અનુભૂતિમાં મને સુખરૂપ પરિણતિ છે એ અનુભૂતિ—**અનુભવનરૂપ પરિણતિની પરમ વિશુદ્ધિ...** દેખો ! પર્યાયને પણ 'મારી અનુભૂતિ' ભાખી (-કહી) દીધી પર્યાયદ્રષ્ટિએ. બે વાત (કહી) છે.

પર્યાયદ્રષ્ટિએ મારી અનુભૂતિની—જે અનુભવ સુખરૂપ પરિણમેલ છે એ અનુભૂતિની—પરમ વિશુદ્ધિ–પૂર્ણ સુખરૂપ થાઓ એમ અંદર ભાવના કરી છે. કેમ ? છેલ્લે કહેશે : દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિ—'હું દ્રવ્યે તો શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિ (છું)' એ તો મારું ઘોલન ચાલે જ છે. સમજાણું કાંઈ ? મગનભાઈ ! શુદ્ધ ચિન્માત્ર મૂર્તિ.... શુદ્ધ જ્ઞાનમાત્ર સ્વરૂપ મારું એકલું, 'એ જ હું છું'—દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ. 'એ હું છું, એ જ હું છું'—વસ્તુદ્રષ્ટિએ. પણ પર્યાયદ્રષ્ટિએ મારી અનુભૂતિ સુખરૂપ છે (તો) પણ એમાં થોડી દુ:ખરૂપ પરિણતિ પણ છે. સમજાણું કાંઈ ?

મારી અનુભૂતિની અર્થાત્ અનુભવનરૂપ પરિણતિની.... જુઓ, અનુભવનરૂપ પરિણતિ તો છે ભાઈ ! 'શુદ્ધ ચિન્માત્ર મૂર્તિ છું' એવી દ્રષ્ટિને લઈને શુદ્ધ અનુભવની પરિણતિ તો છે એમ સિદ્ધ કર્યું છે. સમજાણું ? એમાં જે કલ્માષિત—વિભાવરૂપ પરિણમન છે, એ વિભાવરૂપ પરિણતિ છે એ.... આ મારા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિના ઘોલનમાં અનુભવની પરિણતિ જે અશુદ્ધ થોડી છે—શુદ્ધ છે, પણ થોડી અશુદ્ધ છે—એ ઘોલનના સમયમાં અને આ કાળમાં મારી

પરમ વિશુદ્ધિ થઈ જાઓ. પર્યાયમાં પરમ વિશુદ્ધિ થાઓ, વસ્તુએ તો હું છું, તે છું. સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુએ તો હું છું એ છું, એમાં મારી પરમ વિશુદ્ધિ (થાઓ) કે અશુદ્ધિ (ટળો) એવું કાંઈ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા... જુઓ, સાધક જીવને પણ આમ હોય છે. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચિન્માત્ર મૂર્તિ—એકલા જ્ઞાયકસ્વભાવનું સ્વરૂપ જેનું છે એ વસ્તુ—હું (છું) દ્રવ્યે—વસ્તુએ—ધ્રુવે, પણ પર્યાયદ્રષ્ટિએ મારી પર્યાયમાં અનુભૂતિ જે દ્રવ્યના આશ્રયે થઈ છે એ અનુભૂતિ હજી કલ્માષિત—થોડી કલુષિત છે. અનુભૂતિ છે તો ખરી. સમજાય છે કાંઈ ? કેમ કે દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ 'આવો છું' એવી જે શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન પરિણમ્યું (છે એથી) એ શુદ્ધરૂપે અનુભૂતિ તો છે. સમજાણું કાંઈ ?

ઓહોહો ! કહે છે કે 'શુદ્ધ ચિન્માત્ર મૂર્તિ છું' એવું જે પર્યાયે ભાન કર્યું છે.... શેઠ ! પર્યાયે 'શુદ્ધ ચિન્માત્ર મૂર્તિ' એમ ભાન કર્યું છે એટલે પર્યાય શુદ્ધ તો છે. આ (દ્રવ્ય) તો શુદ્ધ ત્રિકાળ છે, (પણ) એનો સ્વીકાર કર્યો છે એથી પર્યાયમાં પણ શુદ્ધતાની અનુભૂતિ છે. સુખની, શાંતિની, આનંદની આદિ પર્યાય છે તો ખરી. (દ્રવ્યે) 'ત્રિકાળ શુદ્ધ છું' એ હું, પર્યાયે 'આ હું આવો' એમ. એ પણ કીધુંને ? '**मम**'. પર્યાય પણ મારી એમ કીધુંને ? વસ્તુ ત્રિકાળ હું (અને) પર્યાય પણ મારી. સમજાણું કાંઈ?

અનુભવનરૂપ પરિણતિ... એટલે એનો અર્થ એવો નથી કે મારી અનુભૂતિની પરિણતિ બિલકુલ અશુદ્ધ છે. સમજાય છે ? તો તો શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિની દ્રષ્ટિ થઈ નથી, દ્રષ્ટિ થઈ નથી તો અનુભૂતિ નથી (અને) એ વાત તો અહીં છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? આમાં ઘણા (એમ કહે છે), 'જુઓ, ટીકા કરતાં કરતાં એ વિકલ્પ છે (તો) પણ એનાથી શુદ્ધિ થાશે.' અરે ભગવાન ! એમ નથી ભાઈ ! મગનભાઈ ! આહાહા ! અરે પ્રભુ ! તને એના અર્થો.... <u>અર્થ એવો જે દ્રવ્ય એના ભાન વિના અર્થ કરે, એ બધા અર્થના અનર્થ થઈ જાય.</u>

આ શાસ્ત્ર લખતાં લખતાં વિકલ્પ છે અને એમાંથી મને શુદ્ધિ થઈ જશે. એ શુભભાવમાંથી મને શુદ્ધિ થશે – આવું (અજ્ઞાની) કાઢે છે આમાંથી. લખ્યું છે ખરૂંને ? જુઓ, આ સમયસારની કથની અને ટીકાથી '**જ**' એમ શબ્દ છે. છે ? અમરચંદભાઈ ! 'ટીકાથી થઈ જશે' એમ કહે છે લ્યો ! વિકલ્પ કરું છું લખવાનો એમાંથી મારી શુદ્ધિ થઈ જશે—એમ નથી. મારું ઘોલન દ્રવ્યદ્રષ્ટિનું કાયમ થઈને

આમ જ્યારે વિકલ્પ આવીને સ્થપાય છે (કે) 'આ શું છે, આ છે' એ વખતે પણ દ્રવ્યદ્રષ્ટિના જોરનું જ કામ છે મારું. એ જોરને કારણે—જે અનુભૂતિ પ્રગટી છે તે જોરને કારણે—અનુભૂતિ પૂર્ણ થાઓ, એ મારું ફળ છે ટીકાનું. સમજાણું કાંઈ?

અનુભવનરૂપ પરિણતિની પરમ વિશુદ્ધિ.... એમ શબ્દ છે ને ? 'પરમ વિશુદ્ધિ'નો અર્થ બિલકુલ શુદ્ધિ નથી ને અશુદ્ધ છે એમ નથી. ભાઈ ! 'પરમ વિશુદ્ધિ' શબ્દ મુક્યો છે. 'પરમ'નો અર્થ શુદ્ધિ તો છે. વસ્તુ જે ત્રિકાળ જ્ઞાયકમૂર્તિ—શુદ્ધ જ્ઞાનમૂર્તિ—પ્રભુ એ હું એવી જે દ્રષ્ટિ થઈ, એવું જે જ્ઞાન થયું એથી મારી શુદ્ધિ તો છે, શુદ્ધિ તો છે, પરમ વિશુદ્ધિ હો. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

પરમ આ... પરમ આ... આ વસ્તુ ઘોલનમાં છે. 'શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય છે'–એ દ્રષ્ટિ મારી છે અને એ દ્રષ્ટિની પર્યાય, જ્ઞાન શુદ્ધ તો થયાં છે એટલે સર્વથા અશુદ્ધ છે એમ તો નથી. અને આ વાતને સ્થાપવાકાળે (વિકલ્પ છે તો) પણ મારું ઘોલન તો આમ છે—અંદર વલણ છે. એ વલણના ઘોલનને કારણે મારી જે શુદ્ધિની થોડી શુદ્ધિ છે (તે) પૂરી થાઓ દ્રવ્યનો આધાર લઈને, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

આ સમયસારની વ્યાખ્યાથી જ.... એમ છેને શબ્દમાં ? **'समयसारव्याख्ययैव'** લ્યો, સમયસારની ટીકાથી જ, એમ. એટલે ઓલા (-અજ્ઞાની) કાઢે છે (કે ટીકાથી વિશુદ્ધિ થશે.) ભાઈ ! ટીકાથી તો વિકલ્પ છે, વાણી તો વાણીને કારણે પરિણમે છે શાસ્ત્રો. એ તો આગળ કહેશે, છેલ્લે. સમજાય છે ? સમયસારમાં કહ્યુંને ? છેલ્લે. (કળશ ૨૭૮). સમજાય છે ?....... શબ્દો મારા નથી, એ તો શબ્દોથી આ સમયસાર બની ગયું છે. શબ્દોથી બની ગયું એનાથી મારે લાભ થાય ? અને પરલક્ષી વિકલ્પ ઉઠ્યો છે એ તો પુણ્યનું કારણ છે. હું તો સ્વરૂપગુપ્ત છું, વિકલ્પથી પણ (ભિન્ન) હું અંદરમાં છું, વિકલ્પમાં હું નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

વસ્તુના અર્થ ન સમજાય એટલે આવો અર્થ ઉંધો કરે એથી કાંઈ વસ્તુ ફરી જાય છે ? ભણ્યા હોય મોટા વ્યાકરણ ને સંસ્કૃત એથી શું ? સમજાય છે ? એમ ન હોય ભાઈ ! તને નુકશાન થાય એવી વાત શાસ્ત્રે કરી હોય ? વિકલ્પથી

આત્માને લાભ થાય એ (વાત) તો નુકશાન છે. એનાથી લાભ થાય એમ કહ્યું હોય? બીજે ઠેકાણે ના પાડે કે વિકલ્પ તો ઝેર છે, બંધ છે, પુણ્યનું કારણ છે, મોક્ષનો ઘાતક છે. એને—વિકલ્પને વળી અહીંયા મોક્ષનું સાધન અને શુદ્ધિનું કારણ કહે ? સમજાણું કાંઈ ? આ સમયસાર—પરમાત્મા ઐસી ચીજ હૈ.

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સ્વનું કામ..... એ શું પ્રશ્ન છે ?.....

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોણ કહે છે ? એ પોતાની નબળાઈ. હજી નથી, એને સમજતાં વાર લાગે છે ને ? વિકલ્પ પોતાની નબળાઈને લઈને (જ્ઞાનીને) આવે છે. રાગ છે, વિકલ્પ છે; પણ એનો આશ્રય—સ્વામી નથી, આશ્રય એનો નથી. ઝીણી વાત છે. ભાઈ ! આ તો તત્ત્વ એવું ઝીણું છે. લોકોને તત્ત્વના ભાન વિના માર્ગ—ધર્મ સમજી લેવો છે, એવો ધર્મ છે નહિ. વિકલ્પ છે ને ? વીતરાગ ક્યાં થઈ ગયો છે આત્મા ? એ વખતે વિકલ્પ-રાગ છે શુભ, પણ શુભનો સ્વામી નથી. શુભ પ્રત્યેની રૂચિ નથી, રૂચિ તો જ્ઞાયકસ્વરૂપ તરફ ઢળી ગયેલી છે. એ ઢળેલી જ્યાં છે ત્યાં વિશેષ વળેલી થાઓ એ વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો !

એમ જ્ઞાનીના...... એમ હશે ન્યાલભાઈ ? એ કહેતાં અમારે હોં, શ્વેતાંબરમાં છે. ૨૪મો ધમ્મોનો અધિકાર છે ને ? ભગવતીનો એક લેખ છે. હા, છે ને ? અમે તો પહેલું એ વાંચ્યું ત્યારે મને પૂછવા બધાં આવતાં. એટલું મેં સૂક્ષ્મથી વાંચ્યું પહેલું જ હોં, (સંવત) ૭૧ માં. ૨૪મો ધમ્મોનો અધિકાર. ૭૧(ની સાલ). પહેલું જ વાંચ્યું ને ત્યાં અમારા નાના (ગુરૂભાઈ) હતા જગજીવનજી. દીક્ષા આપી હતી ને ?.... (તે કહે) 'શું છે આ ? આનું કેમ ?' બીજા મૂળચંદજી (તેમને કહે) : 'એ તને શરમ નથી આવતી ? ૨૦ વર્ષની દીક્ષાવાળો એક વર્ષની દીક્ષાવાળાને પૂછે છે તો ?' લાઠીમાં વાત થયેલી, ૭૧માં. પણ સાધારણ વાત હતી (એટલે) એકદમ બેસી જતી, કાંઈ વગર વાંચ્યે. બીજું કાંઈ વંચાયું નહોતું બહુ. મારી મેળે વાંચતો હતો. ઓહોહો ! આ તો આમ કહે છે. .... આનું આમ..... જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ.... ૨૧માં ૯નો ભેદ છે.... બહુ અધિકાર સાધારણ.... જાણવાની વાત.

જગજીવનજી પૂછવા આવે : 'આનો શું અર્થ ?' (ઉત્તર) : 'આનો અર્થ આ.' એ મૂળચંદજીને ખટકે. (તે કહે) : 'એલા ૨૦ વર્ષની દીક્ષા ને દોઢ વર્ષની દીક્ષાવાળાને પૂછવા જાય, શરમ નથી આવતી ?' તો કહે : 'મને આવડતું નથી શું કરું ?' એમાં કાંઈ જાણવાની વાતું હતી. .... હવે એને એમ થાય કે અમને બહુ જ્ઞાન આહાહા ! હવે એમાં તો જાણવાની વાત છે. એમાં શું છે ?

આત્માના જ્ઞાન વિના ક્યાંય સુખ ને શાંતિ નથી. સમયસારમાં (કળશટીકામાં) ન આવ્યું પહેલું (પહેલો કળશ) ? કળશ(ટીકા)માં આપણે આવી ગયું. છ દ્રવ્ય, એના ગુણો અને એની પર્યાય, જે અશુદ્ધ સંસારી જીવ—એને જાણતાં પણ જાણનારને જ્ઞાન નથી (અને) જાણનારને સુખેય નથી. સંસારી જીવ અનંતા અશુદ્ધ, પુદ્‌ગલ આદિ અજીવ—એને જ્ઞાન પણ નથી ને સુખ પણ નથી. એવા અનંતા જીવો સંસારી અશુદ્ધ અને (જીવથી) અનંતગુણા અનંતા પુદ્‌ગલો આદિ–વગેરે—એને જ્ઞાન ને સુખ નથી, પણ એના જાણનારને જ્ઞાન ને સુખ નથી. એના જાણનારને સુખ–જ્ઞાન ક્યાંથી આવ્યું ? આત્મા(માં) સુખ છે તો એને જાણનારને જ્ઞાન ને સુખ છે. સમજાણું કાંઈ ?

એમાં (-જાણપણામાં) લાખ વાત હોયને શાસ્ત્રની, પણ એમાં શું છે બહુ ? પરનું જ્ઞાન એ ક્યાં જ્ઞાન હતું ? એ તો પરપ્રકાશક એકલું જ્ઞાન એકાન્ત થઈ ગયું. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદમૂર્તિ પરમાત્મા પોતે, એનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન ને એ જ્ઞાનમાં સુખ તે સુખ. સમજાણું કાંઈ ? એમાં પાછું અભિમાન થઈ જાય કે અમને આવડે છે બહુ. ધમ્મા આવડ્યા, નામ આવડ્યા, અપર્યાપ્તિમાં આમ હોય, પર્યાપ્તિમાં જઘન્યમાં આમ હોય, મધ્યમમાં આમ હોય, ઉત્કૃષ્ટમાં આમ હોય. લ્યો, આ પલાખાં શીખ્યો.

શ્રીમદ્‌માં આવે છે ને ? નથી આવતું ? શાસ્ત્ર .... શું ? આવે છે ને પહેલા ? નહીં પાછળ ? 'ભંગમાં જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન... દેવાદિ ભંગમાં'—એ એવું છે ત્યાં ધમ્મામાં.

દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન;
માને નિજ મતવેષનો, આગ્રહ મુક્તિનિદાન. (આત્મસિદ્ધિ ગાથા ૨૭)

'દેવાદિ ગતિ ભંગમાં....' બધા ભંગો છે ધમ્મામાં. અપર્યાપ્તિ દેહ હોય ત્યારે તેને આવું જ્ઞાન હોય અને આટલા દર્શન હોય, આટલું.....હોય, પર્યાપ્તિ

હોય તો આમ હોય, જઘન્ય-મધ્યમ-ઉત્કૃષ્ટ..... વાતો સેંકડો-હજારો..... સમજાણું કાંઈ ? 'દેવાદિ ગતિ ભંગમાં....' દેવ આદિ ચારે ગતિ, એના ભંગો, એના પેટાભેદ ને ફલાણું ને ફલાણું..... 'દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન'. લ્યો, એ શ્રુતજ્ઞાન સમજે. (અહીં કહે છે) : એ શ્રુતજ્ઞાન નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો કહે છે, છેલ્લું આવશે, (કે) હું **દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી** તો **શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિ છું.** હું વસ્તુથી તો.... આનો અર્થ કર્યો **शुद्धचिन्मात्रमूर्तेः** છે ને ત્રીજું પદ (ત્રીજી લાઈન) ? હું દ્રવ્યથી તો શુદ્ધ ચિન્માત્ર અને હું પર્યાયથી આવો (મલિન) છું—બેય, બેય પોતાની વાત છે. વસ્તુથી તો હું દ્રવ્ય શુદ્ધ ચિન્માત્ર ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ એકરૂપ તે હું. દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ તો આ જ હું. વ્યવહારનયે—પર્યાયદ્રષ્ટિએ..... હવે એ વાત આવી. પર્યાયદ્રષ્ટિમાં—વ્યવહારનયના વિષયમાં—મારી અનુભૂતિ શુદ્ધ છે થોડી, એ પર્યાયદ્રષ્ટિએ શુદ્ધ છે. પૂર્ણ શુદ્ધતા તો ત્રિકાળ દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ છે (અને) એનો આશ્રય લઈને મને પર્યાયમાં જે શુદ્ધતા પ્રગટી છે એ પર્યાયમાં વ્યવહારનયનો વિષય છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ મારી **મમ**.... પાછું આહીં **મમ** કીધું, ત્યાં પણ **મમ** કીધું. દ્રવ્યદ્રષ્ટિવાળો હું અને અનુભૂતિ પણ મારી—એમ બે વાત લીધી. દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ વસ્તુ તે હું અને (પર્યાય અપેક્ષાએ) અનુભૂતિ પર્યાય તે હું, એમ. સમજાણું કાંઈ ? **મારી અનુભૂતિની**....'અનુભૂતિ મારી'—એ તો પર્યાય છે ? સમજાણું કાંઈ? ભાઈ ! મગનભાઈ ! બાપુ ! પણ પર્યાય પણ મારી છે, ચિન્માત્ર પણ હું છું—બે થઈને આખું દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ?

અનુભવનરૂપ પરિણતિની પરમ વિશુદ્ધિ.... 'મારી' પહેલો શબ્દ પડ્યો છે. **મારી અનુભૂતિની અર્થાત્ અનુભવનરૂપ પરિણતિ....** પરિણતિ એટલે પર્યાય. એની **પરમ વિશુદ્ધિ....** શુદ્ધિ તો છે પર્યાયદ્રષ્ટિમાં (-પર્યાયમાં) પણ, દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ થયેલી. સમજાણું કાંઈ ? (**સમસ્ત રાગાદિ વિભાવપરિણતિ રહિત ઉત્કૃષ્ટ નિર્મળતા) થાઓ.** 'ઉત્કૃષ્ટ નિર્મળતા થાઓ'નો અર્થ એ કે નિર્મળતા તો છે. સમજાણું કાંઈ ?

કેવી છે તે પરિણતિ ? પરપરિણતિનું કારણ જે મોહ નામનું કર્મ તેના અનુભાવ (-ઉદયરૂપ વિપાક).... એ મલિનતા છે એટલી હોં... ઓલી મારી અનુભૂતિ પરિણતિમાં 'પરમ વિશુદ્ધિ થાઓ' એમ કેમ કહે છે ? (કેમ કે)

અશુદ્ધતા થોડી છે. એ અશુદ્ધતા કેમ છે એમ (હવે કહે છે): **કેવી છે તે પરિણતિ? પરપરિણતિનું કારણ જે મોહ નામનું કર્મ તેના** નિમિત્તમાં **અનુભાવ—**પ્રભાવને **લીધે....** મારી યોગ્યતાને કારણે મારામાં **અનુભાવ્ય (રાગાદિ પરિણામો)ની વ્યાપ્તિ છે....** મારી પર્યાયમાં રાગાદિ વિભાવની વ્યાપ્તિ છે. વસ્તુએ શુદ્ધ છું, શુદ્ધિ પર્યાયે પ્રગટી છે, છતાંય એ પર્યાયમાં જરીક રાગાદિની અશુદ્ધતા પણ વ્યાપેલી છે. સમજાણું કાંઈ ? એકલી (-પૂર્ણપણે) રાગાદિથી મારી પરિણતિ વ્યાપી છે એમ ન લેવું એમાં. નહીંતર અહીંયા શું કહે છે ?

કેવી છે તે પરિણતિ ? ભાઈ ! **કેવી છે તે પરિણતિ ? પરપરિણતિનું કારણ જે મોહ નામનું કર્મ તેના અનુભાવને લીધે જે અનુભાવ્ય—**રાગાદિ સાથે વ્યાપ્તિ છે. આખી પરિણતિને રાગાદિ સાથે વ્યાપ્તિ છે ? એમ નહિ. કેમ કે માથે કીધું છે : 'મારે પરમ વિશુદ્ધિ હો.' શુદ્ધિ તો છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! બાકીની કેવી છે પરિણતિ ? પરિણતિમાં આટલી અશુદ્ધતા છે, રાગમાં વ્યાપેલુંપણું છે એમ મારું જ્ઞાન જાણે છે. (મલિનતા) વ્યાપેલી છે, (કેમ કે) વિકલ્પ ઉઠ્યો છે (અને) અવસ્થામાં રાગની મલિનતા વ્યાપી છે એ મારી યોગ્યતાથી વ્યાપી છે એમ કહે છે. **અનુભાવ્ય**—હું રાગને ભોગવાને યોગ્ય—અનુભવવાને યોગ્ય છું, એ માટે એટલી (રાગની) પર્યાય થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ? હું સાધક છું, એટલે જરી બાધકપણાની પર્યાય રાગ-દ્વેષથી વ્યાપેલી છે એમ કહે છે.

અમૃતચંદ્ર આચાર્ય ! આહાહા ! જ્યારે હશે અહીંયા ભરતક્ષેત્રમાં ધર્મના થાંભલા, દિગંબર મુનિ, એક મોરપીંછી-કમંડળ બાહ્યના ઉપકરણ. આહાહા ! એને ઓળખ્યા નહીં, સંપ્રદાય બે પડી ગયેલા એટલે એને પણ જાણ્યા નહીં (ને) આપણા નહીં, આપણા નહીં, (એમ માન્યું કેમ કે) એ નગ્ન છે. આહાહા ! જુઓને પણ એની સ્થિતિ ! એક-એક શબ્દમાં ને એક-એક ભાવમાં કેટલી ગંભીરતા ! કહો, સમજાણું ? ટાણું આવે તો કહેને એ ? આહાહા ! એમાં છે જુઓને ! અને હવે તો ૧૯મી વાર વંચાય છે (તો) કાંઈ વધારે સ્પષ્ટ થાવું જોઈએ ને ? કહો સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અહીં તો એમ લીધું કે મારી અનુભૂતિની પરિણતિની પરમ વિશુદ્ધિ હો. પછી **કેવી છે તે પરિણતિ ? કેવી છે તે પરિણતિ ?** પણ કઈ પરિણતિ ? કે જેટલી પરિણતિમાં અશુદ્ધતા રહી છે એ પરિણતિ. **પરપરિણતિનું કારણ જે મોહ નામનું કર્મ તેના અનુભાવ**—એના પાકને લીધે, એમાં જોડાણને લીધે. પાક એનો (કર્મનો), હવે અહીંયા અનુભાવ્ય—પોતાની યોગ્યતા છે જોડાવાની એને લીધે અનુભાવ્ય નામ રાગાદિની વ્યાપ્તિ છે. **તેનાથી નિરંતર કલ્માષિત છે.** ભાષા જુઓ ! ઓહોહો ! (૧) જેમ દ્રવ્ય શુદ્ધ ત્રિકાળ—નિરંતર શુદ્ધ છે, (૨) પર્યાયની નિર્મળતા પણ અંશે તો નિરંતર છે, (૩) એમ મલિનતાનો અંશ પણ નિરંતર હજી છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કહે છે કે એ **નિરંતર કલ્માષિત છે.** છે ને ભાષા ? ....શું કીધું પહેલું? **अविरतम्**... જુઓ ! બે લીટી આમ (ત્રીજે પાને) છે ને બે લીટી આમ (ચોથે પાને) છે. **अविरतम् अनुभाव्य-व्याप्ति-कल्माषितायाः** આહાહા ! શું કહે છે ? ભગવાન આત્મા.. જુઓ. **અને હું કેવો છું ?**—એમ પાછી ભાષા લીધી. **અને હું કેવો છું ?** ઓલામાં **મમ** પરિણતિ કીધી'તી—**મમ** પરિણતિની વિશુદ્ધિ થાઓ અને એ પરિણતિ જરી કલ્માષિત છે એવો હું છું, પર્યાયે એવો છું. પર્યાયે એવો છું, પણ હવે દ્રવ્યે હું કેવો છું ત્યારે પછી ? ઓલામાં નહોતો તું ? એટલે કે 'હું'(નો) અર્થ કે પર્યાયે-પર્યાયે હું (મલિન) હતો, દ્રવ્યે એમાં હું નહોતો. દ્રવ્યે તો આ આખો અખંડ છું.

હું કેવો છું ? દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિ છું. હું તો એકલો ધ્રુવ, ચૈતન્ય પુંજનો ધ્રુવ, સદ્રશ એકલો અખંડ એ હું છું—દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી. પર્યાયદ્રષ્ટિએ અનુભૂતિની પરિણતિ શુદ્ધ છે, કેટલીક અશુદ્ધ—મલિન છે એ પણ હું છું. એટલો એ પણ '**મમ**' છે, એ પણ મારી છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? પરિણતિ શુદ્ધ છે એ મારી છે અને થોડી અશુદ્ધતા એ મારામાં મારી છે અને દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ હું ત્રિકાળ આવો છું. માટે પર્યાયમાં જે અશુદ્ધતા છે થોડી, એ દ્રવ્યદ્રષ્ટિના ઘોલનથી (ટળી જાવ. અશુદ્ધ) પર્યાય પ્રગટેલી છે, (છતાં) એનું (દ્રવ્યનું) ઘોલન ચાલશે આ કાળમાં (અને) ઘોલન ચાલતાં મારી શુદ્ધિ પૂર્ણ થઈ જાઓ, પર્યાયની શુદ્ધિ પૂર્ણ થઈ જાઓ એમ કહે છે. કારણ કે (૧) દ્રવ્યદ્રષ્ટિ પણ નિરંતર ચાલે છે, (૨) શુદ્ધિની પરિણતિનો અંશ નિર્મળ છે એ પણ નિરંતર ચાલે છે અને (૩) એની સાથે

નિરંતર (અલ્પ) રાગાદિક (પણ) છે. તો આ (-ત્રિકાળી) નિરંતરના આશ્રયે એ (અલ્પ) અશુદ્ધતા ટળીને (પૂર્ણ) શુદ્ધિ થાઓ. સમજાણું કાંઈ ?

નિરંતર કલ્માષિત... ભારે વાત આ ભાઈ ! ત્રણ પ્રકારના નિરંતર કહ્યાં. .... અહીં તો છઠ્ઠા (ગુણસ્થાન)ની વાત છે અત્યારે. સાતમે (ગુણસ્થાને) અશુદ્ધિ છે એની ગણતરી નથી, એને ગૌણ કરીને કહે છે ગૌણ કરીને. અહીં છઠ્ઠાની અપેક્ષાની વાત છે. .... શુદ્ધ થઈ જાઉં એટલે પૂર્ણ શુદ્ધ થઈ જાઉં. એનો અર્થ કે હું અપ્રમત્ત દશામાં આવી જાઉં ને શુદ્ધિ થઈ જાય. એમ સમુચ્ચય શુદ્ધિમાં 'પૂર્ણ થઈ જાઉં' એમ જ (ભાષામાં) આવે. ભાષામાં તો એમ છેને અહીંયા ? શુદ્ધ ઉપયોગ ગણ્યો છેને સાતમે ? ત્યાં શુભ ગણ્યો નથી, છે તો રાગ થોડો થોડો (-અબુદ્ધિપૂર્વકનો). આ તો 'કથંચિત્' ભાઈએ લખ્યું છે ને ? કે કથંચિત્ (રાગ) ન હોય તો પછી સાતમે શુદ્ધ ઉપયોગ છે એકલો ? એકલો શુદ્ધ ઉપયોગ છે ? રાગનો સંગ છે ને. જે વર્ણવ્યું છે એ અપેક્ષાએ બરાબર છે. (કોઈ કહે છે): આહીં કથંચિત્ ન હોય. હવે કથંચિત્ ન હોય તો ત્યારે શું અહીંયા હોય ? સાંભળને !

જીવના અસંખ્ય પરિણામ છે એને મધ્યમ પરિણામથી ચૌદ વર્ણવ્યા (અને) ત્રણ ઉપયોગથી આમ વર્ણવ્યું, પણ ત્રણ ઉપયોગમાં મુખ્યપણે વર્ણવ્યું છે. (પ્રવચનસાર ગાથા-૯ જયસેનાચાર્યની ટીકા) અંદર પાછું પણ..... અને શુદ્ધ ઉપયોગ સાતમે લીધો તો એકલો શુદ્ધ ઉપયોગ છે ત્યાં ? રાગ નથી ભાગ ? એને નથી ગણ્યો. એમ અહીંયા શુભ ઉપયોગવાળાને ગણ્યો છે, પણ શુદ્ધ પરિણતિ નથી ત્યાં—ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે (ગુણસ્થાને) ? (શુદ્ધ) ઉપયોગ તો ઓલામાં—ચોથે, પાંચમે પણ છે, પણ કોઈવાર છે ચોથે-પાંચમે. અહીં તો બીજી અપેક્ષાએ કહ્યું છે. સમજાણું ? કે જ્યારે એને (ચોથે-પાંચમે) શુભની મુખ્યતા કીધી, તો પણ શુદ્ધનો ઉપયોગ પણ કોઈવાર છે એ એમાં આવી જાય છે. ઓલાને—સાતમે—શુદ્ધ ઉપયોગની મુખ્યતા કીધી, પણ રાગ છે શુભ. એમાં (સાતમે અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ) છે એને ગણ્યો નથી (અને) એની (શુદ્ધોપયોગની) મુખ્યતાથી વાત કરી છે. એમ અહીં (ચોથે-પાંચમે) શુભભાવની મુખ્યતા (છે) ત્યાં શુદ્ધ ઉપયોગ પણ કોઈક વાર હોય છે, ચોથે-પાંચમે પણ હોય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત.

'કરે અનર્થના અંધ.... અર્થના અનર્થ' આવે છે ને ? એ તો યશોવિજય છે.... 'જનમ અંધનો દોષ નહીં આકરો'.......

જનમ અંધનો દોષ નહિ આકરો, જે જાણે નહીં અર્થ;
મિથ્યાદ્રષ્ટિ તેથી આકરો, કરે અર્થના અનર્થ.

જનમ અંધ હૈ તો દેખતે નહીં. દેખતે નહીં તો ક્યા કરે ? અર્થના અનર્થ કરે. આ તો જેને આંખ્યું છે, ક્ષયોપશમ છે અને (તોય) જે ભાવ કહેવાનો (છે) એનાથી ઉંધો જ (ભાવ) કાઢે માળો એમાંથી. દ્રષ્ટિની વિપરીતતા એવી છે. એને બિચારાને કાંઈ બૂડવાનો ભાવ તો ન હોય, પણ વસ્તુની ખબર નથી ને ! એથી એ પર્યાયમાં એવા ભાવો કરે છે ને માને છે કે આપણે સારૂં કરીએ છીએ. શું થાય ? એવી એની લાયકાત છે ને ! જુઓને આહીં કહે છે કે મારી લાયકાત છે ને ! તેથી જરી રાગરૂપે પરિણમું છું હોં એમ કહે છે. આ વિકલ્પ પરિણમ્યો છે એ મારી લાયકાતથી પરિણમ્યો છે હોં. પણ એ પરિણમન હવે ટળીને હું શુદ્ધ થઈ જાઉં. સમજાણું કાંઈ ?

ત્રણ નિરંતર કહ્યા : (૧) વસ્તુ—દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં નિરંતર પડ્યો છું, (૨) શુદ્ધની પરિણતિ પણ નિર્મળ નિરંતર વહે છે ને (૩) પર્યાયની કલુષિતતા પણ નિરંતર છે. એટલે ભાઈએ કહ્યુંને પંચાસ્તિકાયમાં ? (કે) વ્યવહારમાં આવો છું સદાય, અનાદિનો આવો છું. અનાદિનું શું હોય ? અશુદ્ધ પરિણતિ તો અનાદિની છેને આ. આ ક્યાં નવી આવી છે ? ભલે અહીં સમ્યક્ થયું, જ્ઞાન થયું, ચારિત્ર થયું — (એમ) શુદ્ધપરિણતિ છે, પણ (ચારિત્રમોહના) રાગની અશુદ્ધતાની પરિણતિ છે એ પરિણતિ તો અનાદિની છે. સમજાણું કાંઈ ?

(અશુદ્ધતા) અનાદિની છે એટલે એનો અર્થ એવો નથી કે ત્યાં સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન ને સાધકપણું પરિણમ્યું નથી. (સાધકપણું) પરિણમ્યું છે છતાંય અશુદ્ધતાની પરિણતિ અનાદિની છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! રાગાદિ તેની **વ્યાપ્તિ છે તેનાથી નિરંતર (કલ્માષિત) મેલી છે**, મેલી છે. આહાહા ! મુનિને છઠ્ઠે ગુણસ્થાને વિકલ્પ ઉઠ્યો છે (તેથી) પરિણતિમાં મેલપ છે. આહાહા ! જુઓ, જ્ઞાન કરે છે. દ્રષ્ટિના વિષયમાં તો ત્રિકાળ એકરૂપ છું, (પણ) પર્યાયના વિષયમાં બે ભાગ પડી ગયા છે. પર્યાયદ્રષ્ટિમાં જોતાં—વ્યવહારથી જોતાં—પર્યાય(ના બે ભાગ પડી ગયા). નિશ્ચયથી આવો છું ને વ્યવહારે આવો છું. નિશ્ચયથી આવો છું

ને વ્યવહારે અનુભૂતિની પરિણતિ પણ નિરંતર છે ને કલ્માષિત (પરિણતિ પણ) છે. વ્યવહારે આવો છું. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :..... સમજાણું કાંઈ ? આહીં કહેવાય છે એને પકડો, ઓલા પ્રશ્નો ઉઠાવવા કરતાં. પ્રશ્ન ઉઠ્યો એમાં કાંઈ માલ ન હતો, ચાલતી વાતને ને એને કાંઈ સંબંધ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એ વાતમાં નિરીક્ષણ તો આવે છે, દ્રષ્ટિમાં–પર્યાયમાં તો આવી ગયું. હવે પ્રશ્ન શું ? આ તો પર્યાયમાં મલિનતા છે તે પણ મારા ખ્યાલમાં છે, બસ એટલી વાત. ત્રણેય ખ્યાલમાં છે મારા : (૧) વસ્તુની દ્રષ્ટિ શુદ્ધ છે, દ્રવ્ય—વસ્તુ એ પણ મારા ખ્યાલમાં છે, (૨) શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટી એ પણ મારા જ્ઞાનમાં છે (અને) (૩) એ વખતે જરી રાગનું મલિન પરિણમન છે એ પણ મારા (જ્ઞાનમાં છે.) બસ, જ્ઞાન કરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

હા. રાગ હૈ ન ? વિકલ્પ ઉઠા હૈ ન ? શાસ્ત્રરચના કા વિકલ્પ મેલ હૈ. એમ છે શેઠ ! ભગવાનની વાણી સુણવી એ પણ વિકલ્પ છે. વાણી તો વાણીના કારણે હોતી હૈ હોં. વાણી કંઈ આત્માસે હોતી નહીં. 'આ વાણી આમ થાય' એવો જે વિકલ્પ છે એ શુભરાગ છે. આ શુભરાગની મલિનતાની વાત કરે છે, અશુભની નહિ. લ્યો, વળી એટલું (વધારે આવ્યું). સમજાણું કાંઈ ? (અહીં વાત) અશુભની નહિ. મારી પર્યાયમાં શુદ્ધતાનો અંશ જે છે એની સાથે શુભનો રાગ છે તે મલિન છે. છે ને. સમજાણું ? મુનિ-દિગંબર સંત, ત્રણ કષાયનો નાશ (થઈને) શુદ્ધ પરિણતિ (પ્રગટી છે), પણ આ શુભરાગ છે તે મલિન છે. છે. સમજાણું કાંઈ ? આત્મદર્શનમાં તો ત્રિકાળને જોવું, પણ આ તો જ્ઞાનથી જોવે છે. સમજાણું ? જ્ઞાનથી જોવે છે કે આ અશુદ્ધતા છે, મારા અસ્તિત્વમાં છે. પર્યાયના બે ભાગ—વ્યવહારનયના પર્યાયના વિષયમાં બે ભાગ—(૧) શુદ્ધ છે, (૨) થોડો અશુદ્ધ છે. દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ ત્રિકાળ એક ભાગ છે, ત્રિકાળ શુદ્ધ છું. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? લ્યો.

ભાવાર્થ : આચાર્ય કહે છે કે શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયની દ્રષ્ટિએ તો હું શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિ છું. (શ્લોકાર્થમાં) છેલ્લો શબ્દ લીધો એ. કહે છે કે શુદ્ધ દ્રવ્ય–વસ્તુ.... દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, એનો અર્થી એટલે પ્રયોજન જેને. જે જ્ઞાનનું પ્રયોજન શુદ્ધ દ્રવ્યને જાણવાનું છે એવા શુદ્ધ દ્રવ્ય-વસ્તુની અપેક્ષાએ—એ નયની

દ્રષ્ટિએ—તો **હું શુદ્ધ ચૈતન્યમાત્ર મૂર્તિ છું**, એકલો જ્ઞાનનો ધ્રુવ પિંડ છું. **પરંતુ મારી પરિણતિ**— મારી પર્યાયમાં **મોહકર્મના ઉદયનું નિમિત્ત પામીને...** નિમિત્ત પામીને હોં. **નિમિત્ત પામીને** એટલે નિમિત્ત આવ્યું માટે (કાર્ય) થયું એમ નહિ. આમ (સ્વભાવ) પામ્યો નથી એટલે આમ નિમિત્તના લક્ષે... એમ. **મેલી છે—**મારી પર્યાયમાં આ શુભરાગ તો મેલ છે. ઓહોહો ! શાસ્ત્ર રચવાનો વિકલ્પ પણ મેલ છે, (કેમ કે) શુભભાવ છે.

'અમે તો ઉપદેશ દઈએ એમાં નિર્જરા.... ઉપદેશ દઉં છું એમાં મારે નિર્જરા થાય છે'—એમ તેરાપંથી કહે છે. (અર્થાત્) આપણે તો બીજાને ઉપદેશ દેવો, એમાં નિર્જરા છે. ધૂળેય નિર્જરા નથી સાંભળને ! ઉપદેશ તો વાણી છે, વાણી ક્યાં આત્માની છે કે આત્માને લાભ થાય ? એ બોલવાનો વિકલ્પ ઉઠે છે એ પુણ્ય છે, શુભ છે. ત્યાં નિર્જરા શાને લઈને ? સમજાણું કાંઈ ? નિર્જરા તો જેટલો શુભરાગ અને પરનું લક્ષ છોડીને જે સ્વના લક્ષે પડી છે અંદર પર્યાય, એ પર્યાયમાં સ્વને લક્ષે શુદ્ધતા વધે છે એ નિર્જરા છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત ભાઈ !

ઓહોહો ! એક-એક તત્ત્વમાં જીવે શું કર્યુ છે અનાદિનું ? કંઈકનું કંઈક, કંઈકનું કંઈક જીવે (કર્યું છે) એટલે દુ:ખી થયો છે. આહાહા ! અને ઊંધું કરશે એનું દુ:ખ તો પોતાને છેને ભાઈ ! અને એના ફળમાં દુ:ખમાં.... આહાહા ! અરેરે ! દુ:ખમાં જાશે અને ક્યાંય નીકળવાનો વારો નહીં આવે. એવા દુ:ખી પ્રત્યે દયા હોય, કરૂણા હોય કે એના પ્રત્યે તિરસ્કાર હોય ? ભાઈ ! તને આ (સુખ) હો, (દુ:ખ) ન હો એમ કહે છે આચાર્ય. આહાહા !

જુઓને ! કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે, એકલાપણું—સ્વચ્છંદપણું હે મુનિઓ ! તમને ન હો. એકલું—ભાવ વિનાનું—દ્રવ્યલીંગપણું ન હો, મારા દુશ્મનને ન હો, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? મૂલાચારમાં. એકલું—ભાવ વિના—દ્રવ્યલિંગથી તો અજ્ઞાન થશે પ્રભુ ! અને સ્વચ્છંદી થઈશ. મારા દુશ્મનને—વેરીને પણ એ ભાવ વિનાનું દ્રવ્યલિંગ ન હો. આહાહા ! પોતાને જ્યારે વસ્તુદ્રષ્ટિથી જુએ છે તો સામે પણ એવો ભગવાન જ છે એમ જોવે છે. ભાઈ ! તારી આ પર્યાયમાં ભૂલ થાય છે. આવી પર્યાયમાં ભૂલ છેને તને અભિમાન ચડી જશે. દ્રવ્યલિંગ ને પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ ને અમે સાધુ છીએ.... આ બાપુ ! ઉગરવાના આરામાં,

બંધાવાના આરા આવી ગયા તારે હોં. એવું ન હશો હોં. 'પણ આ વિરોધ કરે છે ને તમારો ?' ના, ના બાપુ ! અમારો વિરોધ નથી... બાપુ ! તમને ન હશો આ અને આમાં છૂટવાના આરા તમને મળવા ભારે મુશ્કેલ પડશે એમ દયા કરે છે. અરે ! ભગવાન.....

પરંતુ મારી પરિણતિ.... વસ્તુએ તો છું એ છું, પર્યાયમાં વ્યવહારનયે **રાગાદિસ્વરૂપ થઈ રહી છે. તેથી શુદ્ધ આત્માની કથનીરૂપ**.... 'રાગ આદિ' શબ્દ છે ને ? એટલે જરી એમ સ્થાપે 'આમ ન હોય'..... સમજાય છે ? તો એ દ્વેષનો અંશ છે એટલો. 'સત્ આમ હોય, અસત્—આમ ન હોય' એટલો પણ અંદર દ્વેષનો અંશ છે. આહાહા ! એકલો વીતરાગમાર્ગ છે, એમાં જ્યારે વિકલ્પ ઉઠે કે 'આમ નહિ' એ દ્વેષનો અંશ છે, 'આમ છે' એ રાગનો અંશ છે. સમજાણું કાંઈ ?

'રાગાદિ' એમ શબ્દ વાપર્યો છે ને ? દ્વેષ આદિ **સ્વરૂપ થઈ રહી છે. તેથી શુદ્ધ આત્માની કથનીરૂપ જે આ સમયસાર ગ્રંથ છે**.... આમાં તો શુદ્ધાત્માનું જ કથન છે બસ, કહે છે. પરમાત્મા શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વરૂપ અખંડાનંદ પરમાત્મા—જેના પેટમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક સમાઈ ગયા એવો એક ભગવાન મોટો વિરાટ આત્મા. ઓલામાં આવે છે ને ? વિરાટનો..... કૃષ્ણ મોઢું ફાડે નહિ ?....અર્જુનને બતાવે છે. વિરાટ..... સમાઈ જાય છે. આ વિરાટ છે—કેવળજ્ઞાન (અથવા) ચૈતન્ય ભગવાન પોતે જ્ઞાનમૂર્તિ એમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક વિરાટ સમાઈ ગયા છે. એને જોવે તો આખા ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જાણે એવો વિરાટ છે આત્મા. વાત એ છે કે જડતી નથી ક્યાંય. ગીતામાં આવે છે.... આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન (પૂર્ણ) ખીલતા અને હોય તો એમાં જ્ઞાનમાં પણ ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક અંદર પડ્યા છે. જાણવાના સ્વભાવવાળું એ જ્ઞાન એવડું છે. સમજાય છે કાંઈ ? એને જ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાન ને કેવળજ્ઞાન દેખે છે, વિરાટ વસ્તુને દેખે છે. એ વિરાટ છે આ..... સમજાણું કાંઈ ?

એ ચાહું છું ટીકાનું ફળ કે **મારી પરિણતિ રાગાદિ રહિત થઈ શુદ્ધ થાઓ**. બસ. હું નિર્મળ દ્રષ્ટિએ—શુદ્ધ દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ—જોઉં છું ને વારંવાર મારી શુદ્ધ પરિણતિ (અધિક) શુદ્ધ થતી જાય છે ક્ષણે ક્ષણે—સમયે સમયે—શુદ્ધના

લક્ષે, શુદ્ધના આશ્રયે તો તેટલા (અલ્પ) કાળમાં મારી શુદ્ધતા (પૂર્ણ) થાઓ અને અશુદ્ધતા ટળી જાઓ.

મારા શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાઓ. કેની ? પર્યાયની. સમજાણું કાંઈ ? દ્રવ્યની તો (અસ્તિ) છે, **મારા શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ**—પર્યાયમાં શુદ્ધ સ્વરૂપની પરિણતિ—થાઓ. આહાહા ! અમૃતચંદ્રાચાર્ય ગજબ કામ કરે છે. ભગવાનના પેટમાં પેસીને (વાત કરે છે.) **મારા શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ**.... (પ્રશ્ન:) 'શુદ્ધ સ્વરૂપ ભગવાન દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ છું' એ તો ખબર છે તમને ? (સમાધાન: ભાઈ !) પર્યાયમાં અભેદ પૂર્ણરૂપ ઉપલબ્ધ થઈ જાઓ એ શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ છે.

બીજું કાંઈ પણ—ખ્યાતિ.... (ભક્તો કહે છે:) જગતમાં પ્રસિદ્ધિ થાઓ (કે) ઓહોહો ! અમૃતચંદ્રાચાર્યે શું ટીકા કરી ને ! (આચાર્યદેવ કહે છે:) ભાઈ ! એ મારી ખ્યાતિ ને..... (એ) મારું કામ નથી. **લાભ, પૂજા...** લાભ શિષ્યોનો મળે, આબરૂનો મળે, મોટપનો મળે, પદવી મળે મોટી—એ કાંઈ જોઈતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? **ખ્યાતિ, લાભ, પૂજા....** દુનિયા પૂજે, મોટા કહે આના કરતાં આ મોટો—(એવી) કોઈ ચાહના નથી પ્રભુ ! મારી પર્યાયમાં જરી કલુષિતતા છે એ મારા ઘોલનના કાળમાં—ટીકાના કાળમાં—(ટળી પૂર્ણ) શુદ્ધિ થાઓ. બસ, બીજું કાંઈ (ચાહતા નથી.) **પૂજાદિક ચાહતો નથી. આ પ્રકારે આચાર્યે ટીકા કરવાની પ્રતિજ્ઞાગર્ભિત....** કહો, સમજાણું ? **એના ફળની પ્રાર્થના કરી,** એમ. ટીકા કરવાની પ્રતિજ્ઞાના પેટાભેદમાં એના ફળની પણ પ્રાર્થના કરી. લ્યો.

હવે મૂળ ગ્રંથ. આ ત્રણ પ્રકારે 'આ કરે છે' ને 'કરતો નથી' એમ આમાં આવ્યું?—એમ નથી, એમ નથી. પરને તો કરતોય નથી, રાગની પરિણતિની મલિનતા જરી છે (તે રૂપે) પરિણમે છે. સમજાય છે ? એમાં—પરમાં (જીવ) રત છે ને અકર્મ છે એમ નથી અહીંયા. અહીં તો (૧) મલિનતાનો અંશ છે, (૨) નિર્મળતાનું ભાન છે—નિર્મળતાની પર્યાય છે (અને) (૩) નિર્મળતાની પર્યાય (દ્રવ્યમાં) એકાકાર થતાં થતાં મલિનતા ઘટી (-ટળી પૂર્ણ) નિર્મળતા થાઓ. આમાંથી (-પરમાંથી) આ નિર્મળતા થાય એમ છે નહિ, કર્મમાંથી અકર્મપણું આવે એમ નહિ (અને) ઓલા શુભ મલિનતાનું કર્મ છે એમાંથી અકર્મપણું આવે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? .... ભગવાન ! માળો અર્થનો (અનર્થ) કરનારો પણ જાગે ત્યારે તો..... (પુરૂષાર્થ) પ્રગટ કરે ત્યારે કેવળજ્ઞાન (અને) એવા (ઊંધા) અર્થ કરે ત્યારે નિગોદમાં જાય.—બેય એની તાકાત છે ને ?

હવે મૂળગાથાસૂત્રકાર શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય ગ્રંથના આદિમાં મંગળપૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરે છે. મંગળપૂર્વક ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય એની પ્રતિજ્ઞા કરે છે, લ્યો. સમજાણું ? **સૂત્રાવતાર**—કુંદકુંદાચાર્યના સૂત્રનો અવતાર થાય છે, એ ઉતરે છે, સૂત્રો ઉતરે છે, એમ.

वंदित्तु सव्वसिद्धे ध्रुवमचलमणोवमं गदिं पत्ते ।
वोच्छामि समयपाहुडमिणमो सुदकेवलीभणिदं ।।१।।

ધ્રુવ, અચલ ને અનુપમ ગતિ પામેલ સર્વે સિદ્ધને
વંદી કહું શ્રુતકેવળી કથિત આ સમયપ્રાભૃત અહો ! ૧.

ઓહોહો ! જુઓ, આ કુંદકુંદાચાર્યનું મંગલિક ! સમજાણું કાંઈ ? અને 'સમયસાર કહીશ' એ પ્રતિજ્ઞા. 'સમયસાર કહીશ'—એ પ્રતિજ્ઞામાં આવ્યું. ઓલામાં પ્રતિજ્ઞા હતી 'ઉપશમપણું-સામ્યપણું પ્રગટ કરું'—એ પ્રતિજ્ઞા હતી પ્રવચનસારમાં (ગાથા ૫). 'સામ્ય—શુદ્ધ ઉપયોગ અંગીકાર કરું'—એ મારી પ્રતિજ્ઞા. સમજાણું કાંઈ ? આમાં સમયસાર—શુદ્ધાત્મા—ભગવાન પરમાનંદની મૂર્તિ છું—એ શું છે એને કહીશ એ મારી પ્રતિજ્ઞા છે અને એમાં મંગલિક છે આ. સમજાણું કાંઈ ? એનો શબ્દાર્થ લઈએ.

આચાર્ય કહે છે : હું ધ્રુવ, અચળ અને અનુપમ—એ ત્રણ વિશેષણોથી યુક્ત—સહિત એવી **ગતિને પ્રાપ્ત થયેલ એવા**.... પહેલી ન હતી ને પછી પ્રાપ્ત થયા એમ. **સર્વ સિદ્ધોને....** અનંત સિદ્ધોને—અનાદિથી અત્યાર સુધી સિદ્ધ થયા (તે) બધાને **નમસ્કાર કરી....** કોઈને એમ થાય કે કુંદકુંદાચાર્ય વખતે સિદ્ધ હતા એના કરતાં અત્યારે સિદ્ધ વધી ગયા એટલે આપણે તો વધારે સિદ્ધને નમસ્કાર કરીએ (છીએ) એટલે આપણે તો ઊંચા છીએ એમનાથી. વિશેષની વાત અહીં નથી, અહીં સામાન્ય અનંતા સિદ્ધો છે એને નમસ્કાર કરીને.... **અહો ! શ્રુતકેવળીઓએ કહેલા આ સમયસાર નામના પ્રાભૃતને કહીશ.** લ્યો, એની ટીકા ચાલશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૬

ગાથા - ૧

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૬, ગુરૂવાર, તા. ૧૨-૯-'૬૮

वंदित्तु सव्वसिद्धे ध्रुवमचलमणोवमं गदिं पत्ते ।
वोच्छामि समयपाहुडमिणमो सुदकेवलीभणिदं ।।१।।

અહીં વજન આવ્યું ભાઈ ! શ્રુતકેવળી અને કેવળીનું કહેલું કહીશ..... ...... મૂળ વાત. (કોઈ) ઘરની કલ્પનાથી કહે (કે) માણસને આમ હોવું જોઈએ અને આમ હોવું જોઈએ એમ નહીં. કેમ કે જગતના પદાર્થો છે તો એનો જાણનારો પણ જગતમાં હોય જ. એનું પ્રમાણ (-જ્ઞાન) ન હોય તો પ્રમેય છે એનું માપ કોણ કરે ? અનુમાનથી... અહીંયા સાધારણ માણસને અનુમાનથી (જ્ઞાન) થાય, (તો) એનો કોઈ પ્રત્યક્ષ જોનાર પણ હોય જ. એ નિશ્ચય (-પ્રત્યક્ષ જાણનાર હોય) ત્યારે અનુમાનથી (જ્ઞાન) થાય એ વાત સાબિત થાય. સમજાણું કાંઈ ?

જેમ અગ્નિ છે. ધૂમાડો છે તો અગ્નિ છે એમ અનુમાન કરે કોઈ પ્રાણી. પણ ત્યાં જોનારને તો પ્રત્યક્ષ છે કે આ અગ્નિ છે. ધૂમાડો છે માટે અગ્નિ નહીં, (પણ) સીધો અગ્નિ છે. એમ અહીં (કોઈ) અનુમાનથી કહે કે 'આ જ્ઞાન તે આત્મા, મોટા આમ હોય તે જડ હોય'—એમ અનુમાનથી જાણનાર હોય એને જગતમાં સર્વજ્ઞ —બધું પ્રત્યક્ષ જાણનાર—હોય. સમજાણું કાંઈ ?

ઓહોહો ! મંગલિક કર્યું છે. 'શ્રુતકેવળી'માં શ્રુતકેવળી અને કેવળી–બેને જુદાં પાડશે. શ્રુતકેવળી અને કેવળી સર્વજ્ઞ ભગવાન—બેનું કહેલું કહીશ. આહાહા ! છે તો મુનિ પોતે, બધું અનુભવ્યું છે, ચારિત્ર છે, સાક્ષાત્ ભગવાન પાસે ગયા હતાં. કહે છે, આચાર્ય કહે છે કે 'હું'....

ધ્રુવ, અચલ ને અનુપમ ગતિ પામેલ સર્વે સિદ્ધને
વંદી કહું શ્રુતકેવળી-કથિત આ સમયપ્રાભૃત અહો ! ૧.

(ગાથાર્થ) : ધ્રુવ—આ ધ્રુવના ધ્યેયે જેની દશા પ્રગટ થઈ એ પર્યાય પણ ધ્રુવ રહેવાની એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા ધ્રુવ છે. ચૈતન્ય ધ્રુવ

સામાન્ય જ્ઞાયક એને જેણે ધ્યેય બનાવ્યો, જ્ઞેય બનાવ્યો (અને) ધ્યેય બનાવીને જે પર્યાય પૂર્ણ પ્રગટ થઈ એ ધ્રુવ. સમજાણું કાંઈ ?

ધ્રુવ, અચળ અને અનુપમ—એ ત્રણ વિશેષણોથી યુક્ત ગતિને પ્રાપ્ત થયેલ એવા સર્વ સિદ્ધોને નમસ્કાર કરી, અહો ! 'અહો ભવ્યો !' એમ છે. 'અહો' શબ્દ છે. અહો ભવ્યો ! **શ્રુતકેવળીઓએ કહેલા આ સમયસાર નામના પ્રાભૃતને**—સારને **કહીશ.** ઓહોહો ! હવે એની ટીકા.

અહીં (સંસ્કૃત ટીકામાં) 'अथ'.. શબ્દ છે પહેલો, જુઓ ! **अथ प्रथमत... अथ प्रथमत** એમ શબ્દ છે અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહારાજનો. **अथ प्रथमत... 'अथ' શબ્દ મંગળના અર્થને સૂચવે છે.** એટલે શું ? **अथ**—હવે શરૂ થાય છે મોક્ષમાર્ગ, એમ. **अथ**—સમ્યગ્દર્શન શરૂ થાય છે, **अथ**—બંધના માર્ગનો છેદ શરૂ થાય છે. અનંતકાળે નહીં થયેલું अथ... **अथ**—આત્માની સાધક દશા, નિર્મળ દશા પ્રગટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ ? એ રીત જુઓ ! અમૃતચંદ્રાચાર્યની. આહાહા !

'अथ' શબ્દ મંગળના અર્થને સૂચવે છે. પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ અને અપવિત્રતાનો નાશ એવી દશાથી આ શાસ્ત્ર શરૂ થયું છે. સમજાણું કાંઈ ? પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ અને અપવિત્રતાનો નાશ, એનાથી આ શાસ્ત્ર શરૂ થાય છે. સર્વજ્ઞને પણ પવિત્રતાની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ, અપવિત્રતાનો પૂર્ણ નાશ; મુનિને પોતાને પણ (ઘણી) પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ અને અપવિત્રતાનો નાશ (થયો છે.)—એ શરૂઆત છે એને અહીં **अथ** કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : **अथ**માંથી આટલું નીકળ્યું......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ તો શાસન છે. **अथ** એટલે શું ? 'હવે' શરૂ કરીએ છીએ—અનંતકાળમાં નહીં થયેલું એવું શરૂ કરીએ છીએ. (એટલે કે) અનંતકાળમાં કાંઈક બીજું હતું એ પણ એમાં આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ ? સંસ્કૃત ટીકાનો **'अथ' શબ્દ મંગળના અર્થને સૂચવે છે.** આહાહા ! મંગળિક.. મંગળિક.. મહા મંગળિક. દેખો ! ભગવાન આત્મા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહ્યો... એમ કહેશે ને ? એમણે કહ્યો એ હું કહીશ. શ્રુતકેવળીઓએ કહ્યો તે કહીશ, સર્વજ્ઞ કેવળીઓએ કહેલો તે કહીશ. ઓહોહો !

સર્વજ્ઞ અને શ્રુતકેવળીના ભાન ને પ્રતીતિ સહિત, અમે પણ ભગવાને કહ્યું અને શ્રુતકેવળીએ કહ્યું તે અમે કહીશું. અમારા ઘરની—કલ્પનાની વાત નથી એમ

કહે છે. અમે આમ કહીએ છીએ—એમ નથી. આહાહા ! જુઓ તો ખરા નરમાશ ! સમજાણુ કાંઈ ? શ્રુતકેવળી, સર્વજ્ઞ કેવળી એમણે કહ્યું—એકે માર્ગની શરૂઆત કરી હતી (અને) એકને પૂર્ણ થઈ ગયો હતો એમણે કહેલો માર્ગ—તે અમે કહીશું. એમાં અમારી પણ મંગળિક દશા શરૂ થઈ ગયેલી છે. સમજાય છે કાંઈ ?

એ ભૂમિકાથી.... આ એક શાસ્ત્રને કહેનારા ભગવાન ને (શ્રુતકેવળી) ભલે, પણ કહેનારો અત્યારે તો હું છું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? શ્રુતકેવળીઓએ કહ્યું, કેવળીએ કહ્યું, પણ અત્યારે તો કહેનાર હું છું ને ? ભાવશ્રુતજ્ઞાન મારામાં જે ઝીલાણું—થયું છે એ દ્વારા હું કહીશ. મારા ભાવશ્રુતજ્ઞાનનું **अथ** નામ મંગળિક શરૂ થયું છે, સાધકપણું શરૂ થઈ ગયું છે, મંગળિક પ્રવાહ પ્રગટ થઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! કુંદકુંદાચાર્ય, અમૃતચંદ્રાચાર્ય કેટલી વાત કરે છે ! ઓહોહો ! **મંગળના અર્થને સૂચવે છે.** એ એક **अथ** શબ્દનો અર્થ છે આટલો.

હવે **प्रथमत** શબ્દ છેને સંસ્કૃતમાં ? **ગ્રંથના આદિમાં...** એમ. પ્રથમ એટલે આ ગ્રંથની શરૂઆતમાં. **प्रथमत** શબ્દ પડ્યો છે. એ ગ્રંથની—સિદ્ધાંત સમયસાર (તથા) શુદ્ધાત્મા એના—કથનમાં અને એની પ્રાપ્તિમાં **સર્વ સિદ્ધોને...** દેખો ! વર્તમાન શ્રુતકેવળીઓ અને કેવળીઓએ કહેલું એ હું કહીશ, પણ એ પહેલાં સર્વ સિદ્ધોને નમસ્કાર કરીશ. જેણે એ પ્રગટ દશા કરીને પૂર્ણ થઈ ગયા છે (એ સિદ્ધ)—એવી પણ અંદર પ્રતીતિની આસ્થા પહેલી લઈ (નમસ્કાર કરીશ). અનંતા સિદ્ધો થઈ ગયા..... વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન જે આત્મા હતો એમાંથી પર્યાયમાં પ્રગટ વીતરાગ જ્ઞાનઘન થયેલાં એવા એક-બે-ત્રણ નહીં, પણ અનંત સિદ્ધો થયા છે. કોઈ એક જ આત્મા કહેનારા હોય છે—મુક્તિ થાય તો એક હોય, આહીં (અનેક) હોય પણ (મુક્તિમાં) એક હોય—એ વાત તદ્દન સત્યથી ઊંધી છે, કલ્પિત છે. સમજાય છે કાંઈ ?

પૂર્ણાનંદ શુદ્ધ દશા થઈ તો પણ તે સિદ્ધ 'સર્વ' નામ અનંત છે. પૂર્ણ દશા થઈ માટે એના બધામાં—એકમાં બધા—ભળી ગયા એમ છે નહીં. જેની સત્તા જ ભિન્ન છે એની શુદ્ધતા પણ ભિન્ન જ ત્યાં રહે છે. જેની સત્તા ભિન્ન છે એની શુદ્ધતાની સત્તા સિદ્ધમાં પણ ભિન્ન જ રહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? રાગ

નહીં, જે જ્ઞાનની પર્યાય છે ને ? એમાં (સિદ્ધને) સ્થાપે છે. રાગમાં સ્થપાય સિદ્ધને? રાગ ક્યાં જાણે છે ? સમજાણું કાંઈ ? પોતાની જે જ્ઞાનની પર્યાય પ્રગટ છે ક્ષયોપશમ, એ પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપે છે. સમજાણું કાંઈ ?

પૂર્ણ દશાને પ્રાપ્ત એવા જે સર્વ સિદ્ધો એને હું, મારા શાસ્ત્રના કથનની શરૂઆત માટે બધાને, યાદ કરું છું—સ્થાપું છું, સ્થાપું છું, મારી જ્ઞાન પર્યાયમાં સ્થાપું છું. સર્વ સિદ્ધોને કઈ રીતે સ્થાપું છું ? ભાવ નમસ્કાર કરી અને દ્રવ્ય નમસ્કાર (કરી અર્થાત્) સ્તુતિ—ભાવસ્તુતિ અને દ્રવ્યસ્તુતિથી. (સ્તુતિનો અર્થ) 'નમસ્કાર' કર્યો છે જયસેન આચાર્યે, ભાવ ને દ્રવ્ય નમસ્કાર (એવો) અર્થ કર્યો છે. ભાઈ ! એમણે 'નમસ્કાર' (એવો અર્થ) કર્યો છે. એ તો સ્તુતિ (કહો કે) નમસ્કાર (કહો). અહીં નમું છું—સ્તવન કરું છું, અનંતા સિદ્ધોને મારી પર્યાયમાં ભાવથી એને નમું છું—ભાવ નમસ્કાર કરું છું. મારી પર્યાયમાં અલ્પજ્ઞતા છે એમાં અનંતા સિદ્ધને સ્થાપતાં, મારી પર્યાય નિર્વિકલ્પ થઈ જાય છે એ મારો ભાવ નમસ્કાર છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞાનની પર્યાય ક્ષયોપશમ છે—અલ્પ છે તેમાં અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપું છું. અલ્પજ્ઞ પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધની પર્યાયને રાખું છું (ત્યાં) મારી પર્યાય દ્રવ્ય પર ઢળી જાય છે. એ મારો સિદ્ધને ભાવ નમસ્કાર છે. આ શેઠ છેને ? આ ફેરે પહેલા-વહેલા આવ્યા છે આમાં. આ શરૂઆતમાં નહોતા કોઈ વખતે. આ અલૌકિક વાતું છે શેઠ ! સ્થાપન છે આ.

શ્રોતા : રાગ ક્યાંથી ..... ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : રાગ રહે શેનો ? જ્ઞાનની પર્યાય આમ (-દ્રવ્યમાં) જ ઢળી જાય એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એવો જે આત્મા.... દ્રવ્યે પૂર્ણ, ગુણે પૂર્ણ, પણ પર્યાયમાં જે અલ્પ જ્ઞાન છે છતાં હું સર્વજ્ઞ અનંતા સિદ્ધોને—અનાદિ(થી) અત્યાર સુધીના સિદ્ધોને—મારી પર્યાયમાં સ્થાપી, હું એને ભાવ નમસ્કાર કરું છું અને વિકલ્પ ને (શાસ્ત્ર)રચનાથી પણ નમસ્કાર (કરૂં છું) એ વ્યવહાર નમસ્કાર (છે). ભાવ (તે) નિશ્ચય નમસ્કાર છે, દ્રવ્ય તે વ્યવહાર નમસ્કાર છે. નિશ્ચય ને વ્યવહાર—બેય (સ્તુતિ) સિદ્ધ કરી. સમજાણું કાંઈ ?

ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિથી... સ્તુતિ. એનો અર્થ એ થયો... કેવળજ્ઞાનીની સ્તુતિ કરીને જ્યારે ? (૩૧મી ગાથા). એ કેવળજ્ઞાનીની સ્તુતિ એટલે કે આત્માની

સ્તુતિ. એને કેવળજ્ઞાનીની સ્તુતિ એમ કહ્યું. અહીં (કહે છે કે) સ્તુતિ કરું છું, અનંતા સિદ્ધોને સ્તવું છું એનો અર્થ (કે) મારા ગુણો છે પૂર્ણ એમાં એકાગ્ર થાઉં છું એ અનંતા સિદ્ધોને સ્તવું છું. સમજાણું કાંઈ ? **સર્વ સિદ્ધોને...** ઓહોહો ! ઓલામાં પંક્તિમાં બેસાડ્યા છે પ્રવચનસારમાં (ગાથા ૧ થી ૫), બધાને બેસાડ્યા આમ. અહીં કહે છે, મારી પર્યાયમાં સ્થાપીને નમસ્કાર કરું છું. એ તો પર્યાયની જ (વાત) હતી ત્યાં, આહીં સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું. આવા ભગવાનને... અનંતા અનંતા થઈ ગયા અને વર્તમાન છે એ બધા જાણે મારી પાસે વર્તમાન છે !! એનો અર્થ કે મારી પર્યાયમાં એને—અનંતાને—સ્થાપી દઉં છું. સમજાણું કાંઈ ?

મારે આંગણે પધારો, મારી પર્યાયમાં હું સ્થાપું છું આપને. વિકલ્પ ઉઠ્યો છે ને વાણી નીકળે છે એ દ્રવ્યસ્તુતિ. સમજાણું કાંઈ ? એવી **ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિથી પોતાના આત્મામાં...** મારા આત્મામાં સ્થાપું છું—એક વાત અને **પરના આત્મામાં...** (સ્થાપું છું—એ બીજી વાત). શ્રોતાઓને કહે છે ભગવાન !..... જુઓ, શ્રોતાની કેટલી યોગ્યતા છે તે સ્થાપે છે. શ્રોતાઓ—જેને હું સંભળાવું છું એ શ્રોતાની જ્ઞાનની પર્યાયમાં આવા અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપું છું (એમ) કહે છે. શેઠ ! હા. પીછે(-બાદમેં) વો સમયસાર તુમકો કહૂંગા. કેમ કે સિદ્ધપણા તુજે પ્રાપ્ત કરના હૈ, મુજે ભી પ્રાપ્ત કરના હૈ. સમજમેં આયા ? સમજાય છે કાંઈ ? થોડું હિન્દી આવી ગયું વચ્ચે. સ્થાપન.. સ્થાપન.. સ્થાપન.

(શ્રોતા:) અહો ભગવાન ! આ બધા શ્રોતાઓ પણ સિદ્ધને માનતા હશે કે સિદ્ધ પૂર્ણ (અનંત) સિદ્ધ છે એમ ? (સમાધાન:) સાંભળને ! અમારી પાસે સાંભળવા આવ્યો છે તો એ જીવ એને લઈને છે (-એવો છે). સિદ્ધો અનંતા થઈ ગયા સાધકપણે થઈને, અનંતા જીવ હતા એમાંથી આટલા અનંતા મોક્ષ ગયા, મોક્ષમાં અનંતા સિદ્ધ છે—એવા સિદ્ધોને સ્થાપીને..... (પ્રશ્ન:) પોતાને ? (શ્રોતા પોતાની પર્યાયમાં સિદ્ધોને સ્થાપે છે ?) (સમાધાન:) હા, એવા શ્રોતાને અમે શ્રોતા કહીએ છીએ. પોપટભાઈ ! આહાહા ! તારી પર્યાયની થાળી પણ મોટી છે (એમ) કહે છે. એમાં અમે અનંતા સિદ્ધને પીરસીએ છીએ જો. સમજાણું કાંઈ ? એટલી તો શ્રોતાની પર્યાયની યોગ્યતા હોવી જઈએ એમ કહે છે. આહાહા !

પછી અમે આ કહીશું, કહેતાં.. કહેતાં.. તને ઘોલન વધી જશે, રાગ તૂટી જશે અને પૂર્ણ થઈ જઈશ જા – એમ કહે છે. (તાળીઓ). અમે પણ કહેતાં.. કહેતાં.. અમારી શુદ્ધતા વધી જશે. આગળ કહેશે, આગળ કહેશે. **મારા અને**

પરના મોહના નાશ માટે.... અમૃતચંદ્રાચાર્યે એવી શૈલી કરી છેને. એ માટે હું કહું છું, કહેતાં.. કહેતાં.. મારું આમ (-પૂર્ણ) થાશે અને તારું આમ (-પૂર્ણ) થાશે લે, એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ! આ તો સોળમી વાર વંચાય છે હવે, એટલે થોડુંક.. થોડુંક.. કાંઈક.... લ્યો, આ શેઠ છેને હાજરમાં.... 'કીચડમાંથી નીકળીને...' (એમ) શેઠ બોલ્યા'તા ને. કીચડ હૈ ત્યાં. બહારના વાડામાં જાય તો કાંઈ ઠેકાણા નથી. આ માર્ગ બીજી જાતનો છે. આહાહા ! રોકડિયો માર્ગ અને મંગળિક શરૂ થઈને (-કરીને) સિદ્ધ ભગવાનને આમ સ્થાપે છે.

ભાઈ ! અનંતા સાધક થઈને સિદ્ધ થઈ ગયા, એવી અનંતી સંખ્યાને તું કબુલ કર અને કબુલીને તારી પર્યાયમાં અમે સ્થાપીએ છીએ લે. આહાહા ! એવા સ્વ-પર (પોતે ને બીજા) સાધક જીવો કેવા હોય છે એને અહીં સિદ્ધ કરે છે. એના (-સાધકના) લક્ષમાં છે કે અનંતા સિદ્ધ થયા છેને ? એ સિદ્ધોમાં મારે ભળવું છે. (એથી) હું એ સિદ્ધોને આહીં લાવું છું. હું ત્યાં અત્યારે જઈ શકતો નથી, (તેથી) એ સિદ્ધોને આહીં (-પર્યાયમાં) સ્થાપ્યા. સમજાણું કાંઈ ? જગજીવનભાઈ ! આ તો બધું ચાલી ગયું છે ત્રણ-ચાર દિ' પહેલાં ઘણું. આ તો હવે પહેલી ગાથા શરૂ થાય છે. આહાહા !

કહે છે કે **પોતાના આત્મામાં**.... (શ્રોતા:) પ્રભુ ! અત્યારે તમારે સ્થાપવું છે ? (સમાધાન:) બાપુ ! અમે તમારી સાથે (-તમને સાથે લઈને) વાત કરવા માગીએ છીએ ને ? એટલે અત્યારથી શરૂ કરીએ (છીએ) એમ કહીએ છીએ. 'પ્રવચનસાર'માં એમ કહ્યુંને કે સામ્ય હું અંગીકાર કરું છું. (ગાથા ૫). (તો શું) અત્યારે અંગીકાર કરવું હતું ? પણ અમે જે વાત કહેવા માગીએ છીએ તેને 'અમે પ્રાપ્ત કરવા માગીએ છીએ' એમ કહીને, તમને સાથે લઈને વાત કરીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ ?

પોતાના આત્મામાં તથા પરના આત્મામાં સ્થાપીને.... કોલકરાર.... શ્રોતા અભવિ ન હોય એમ કહે છે ભાઈ ! આહાહા ! શ્રોતા અનંત સંસારી ન હોય એમ કહે છે. જુઓ તો ખરા ! આહાહા ! હિંમતભાઈ ! નીકળે છે કે નહીં એમાંથી ? આહાહા ! એનું જોર કેટલું ? પોતાનું જોર કેટલું છે ? સમજાણું કાંઈ? આ સમયસાર જેને સંભળાવીએ છીએ એની પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધને સ્થાપીએ છીએ. એ પ્રાણી અભવિ ન હોય, એ અનંત સંસાર થાય (-રખડે) એવા જીવ ન હોય. આહાહા ! એય ! છે કે નહીં એમાં ? પ્રભુ ! અભવિ તમને નમસ્કાર નહીં

કરે, કેમ કે એ રાગને નમસ્કાર કરનારા છે. રાગના માનનારા, પુણ્યના માનનારા એ સિદ્ધને નહીં નમે, નહીં નમે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં કહે છે, પ્રભુ ! એ આત્માના માનનારાના અમે સિદ્ધને નમાવીને (-નમસ્કાર કરીને સ્વ-પરના) આત્મામાં સ્થાપીએ છીએ. આહાહા ! એ શ્રોતાઓ પણ પુણ્ય ને રાગના અભિલાષી નથી. એવા જીવને અમે શ્રોતા તરીકે (લઈને) અનંતા સિદ્ધને એની પર્યાયમાં સ્થાપીએ છીએ. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? શ્રવણમાં વિકલ્પ હોવા છતાં સિદ્ધપણાના સ્થાપનમાં એનું આશ્રય ને લક્ષ છે, વિકલ્પનો આશ્રય નહીં. આહાહા ! લક્ષ ફરી ગયું છે એમ કહે છે. શ્રોતાનું લક્ષ—(જેણે) અનંતા સિદ્ધને સ્થાપ્યા એનું લક્ષ—દ્રવ્ય ઉપર જાય છે (અને) એને અમે આ સમયસાર સંભળાવશું એમ કહે છે. શોભાલાલજી ! આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ?

પરના આત્મામાં સ્થાપીને... (કોઈ) શંકા કરતાં નથી કે આ શ્રોતાઓને આમ કેમ ? આવડા મોટા અનંતા સિદ્ધને પહેલા સમયમાં—પહેલા સમયે—સ્થાપી દ્યો છો ? સાંભળને ! સમજાણું કાંઈ ? મહારાજ ! પહેલા જ્યાં સાંભળવા આવ્યા અને પહેલે ધડાકે અનંતા સિદ્ધને તેની પર્યાયમાં સ્થાપી દ્યો છો એકદમ ? એકદમ નથી, એ છે જ એવી એની સ્થિતિ. આત્માની સ્થિતિ જ સિદ્ધ થવાને લાયક છે. એથી જેને જિજ્ઞાસા થઈ છે (અને) એને સિદ્ધ થવું છે એટલે એની પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધને વર્તમાનમાં સ્થાપી દઈએ છીએ. એ સિદ્ધનો પાડોશી થઈ ગયો હવે, સંસારીનો પાડોશી નહીં રહે હવે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ઉદયની સમીપમાં નહીં રહી શકે હવે એમ કહે છે. ઓહો ! પર્યાય તો ક્ષયોપશમ છે, (છતાં) અનંતા ક્ષાયિકભાવવાળાને પર્યાયમાં સ્થાપ્યા. પર્યાય તો ક્ષયોપશમ છે (અને) અનંતા ક્ષાયિકભાવવાળાને સ્થાપ્યા (તો) એને ઉદયનો સંબંધ રહેશે જ નહીં, પરમ પારિણામિકભાવ સાથે સંબંધ થઈ ઉદય છૂટી જશે. કહો, શેઠ ! જુગરાજજી ! .... વાત સાચી, વાત સાચી... આહાહા !

ભાઈ ! તારે કરવું છે ને હિત ? હિત માટે આવ્યો છેને ? તો હિત જેણે પૂર્ણ સાધ્યું છે એને આમંત્રણ દઈને અમે સ્થાપીએ છીએ તારી પર્યાયમાં. હિત કરવું છે કે નહીં ? હિત માટે આવ્યો છે કે અહિત કરવું છે એને માટે આવ્યો છે તું? અને દૂસરા હેતુ હોવો જ ન જોઈએ એમ કહે છે. અમે તો શ્રોતાને એમ કહીએ છીએ કે બે (-અન્ય) હેતુ હોય એ શ્રોતા જ નથી. આહાહા ! ભગવાન અમૃતચંદ્રાચાર્યે

કુંદકુંદાચાર્યના શબ્દોમાં રહેલો ભાવ કેટલો ખેંચ્યો છે ! કેટલો ખેંચ્યો છે ! ઓહોહો ! એમના પેટ કળી લીધાં છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, અરે શ્રોતાઓ ! '**પરના આત્મામાં**' કહ્યું ને ? પણ પરના આત્મામાં મહારાજ ! એટલી બધી તમે યોગ્યતા ક્યાંથી એકદમ જોઈ લીધી ? સાંભળને ! એનામાં—પર્યાયમાં—ક્ષયોપશમમાં—આગળ વધીને સિદ્ધ થવાની લાયકાત છે. દ્રવ્યના સ્વભાવમાં સિદ્ધપણું પડ્યું છે એમાંથી લાવવું છે, કાંઈ બહારથી લાવવું નથી. સમજાણું કાંઈ ? જેઠાલાલભાઈ ! આહાહા ! આ મહા મંગળિકના માંડવા સ્થપાય છે. (તાળીઓ). આહાહા ! એ ઉપરથી ઓલું યાદ આવ્યું ને ? ....'તત્ત્વાર્થસાર'માં (લખ્યું છે): સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર છે એણે કહેલાં (તત્ત્વો) છદ્મસ્થો કહે, પોતાની કલ્પનાથી કરવા (-કહેવા) જશે તો માર્ગ એકરૂપ ત્રિકાળમાં નહીં રહે. 'અમને તર્કમાં ભાસ્યું આમ છે ને તેમ છે'– એમ ન હોઈ શકે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

કુંદકુંદાચાર્યદેવ, અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ જેવા પણ કહે છે : અમે અમારી કલ્પનાથી વાત નથી કરતાં, પણ અનાદિ પરમાગમ—અનાદિ શબ્દની રચના—છે જગતમાં. અમે કરતાં નથી, કોઈ કરતાં નથી શબ્દની રચના. આહાહા ! અનાદિનિધન પ્રવાહ આગમનો છે, એમાં નિમિત્ત છે સર્વજ્ઞદેવ કે શ્રુતકેવળી. પુરુષ (-કેવળી કે શ્રુતકેવળી શ્રુતના) નિમિત્ત છે એટલું, (પણ તેમનાથી) રચાયું નથી, રચ્યું નથી. રચ્યું છે અનાદિ શબ્દબ્રહ્મે રચ્યું છે એ આગમ. સમજાય છે કાંઈ ? એવા પરમાગમમાં... આ જે અરિહંતના શાસ્ત્રનો એક અવયવ—અરિહંતનાં કહેલાં શાસ્ત્રનો (અવયવ)—(છે) એને કહેતાં, અમે આખા પૂર્ણ સિદ્ધ થયા એવા અનંતા સિદ્ધોને પહેલા શ્રોતાની જ્ઞાનની પર્યાયમાં અમે સ્થાપીએ છીએ. એટલે 'ના પાડશો' એ પ્રશ્ન અહીં છે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ ? અસ્તિથી જ વાત છે અહીં તો. સિદ્ધોને સ્થાપીએ છીએ... **પોતાના આત્મામાં તથા પરના આત્મામાં સ્થાપીને...**—એક બોલ થયો.

હવે **આ સમય નામના પ્રાભૃત....** સમય નામ આત્મા અથવા સમય નામ પદાર્થ. આ સમય નામ આત્મા—શુદ્ધાત્માનું પ્રાભૃતપણું એટલે આ સાર. એવા **પ્રાભૃતનું ભાવવચન—**એ ભાવશ્રુતજ્ઞાન, ભાવશ્રુતજ્ઞાનનો પ્રવાહ **અને દ્રવ્યવચન—**વિકલ્પ અથવા વાણી. એનાથી **પરિભાષણ શરૂ કરીએ છીએ.** જોયું ? સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે કે અમે અનંતા સિદ્ધોને અમારી પર્યાયમાં સ્થાપ્યા, (શ્રોતામાં) સ્થાપ્યા, ભાવ નમસ્કાર (અને) દ્રવ્ય નમસ્કાર કરીને. હવે સમયપ્રાભૃત કહેશું એનું **પરિભાષણ** એટલે યથાસ્થાને—જ્યાં જોઈએ ત્યાં એવી—વચનની રચના થઈ જશે. એ પ્રકારનું મારું જ્ઞાન પણ યથાસ્થાન—જ્યાં જોઈએ ત્યાં તેવું જ્ઞાન—પ્રગટ થઈ જશે. એ જ્ઞાન ભાવવચન છે અને વાણીની રચના તે દ્રવ્યવચન છે. સમજાણું કાંઈ ?

અર્થ કરશે ને પોતે ? એમ કે **वोच्छामि**નો અર્થ, પરિભાષણ કર્યો છે ને ? એમ. એ એમાંથી (-**वोच्छामि**માંથી અર્થ) લેશે પરિભાષણ. નહિતર તો દ્રવ્યવચનથી **वोच्छामि** (-કહીશ) એમ જોઈએ, પણ એ **वोच्छामि** નો અર્થ જ એ છે. પહેલું છે ને **वोच्छामि** ? એનો અર્થ કર્યો કે '**પરિભાષણ શરૂ કરીએ છીએ**' એમ. 'કહેશું' એમ નહીં, પણ તેનું પરિભાષણ શરૂ કરશું (એમ કહે છે). એટલે અંદર ખુલાસો કરશે (ભાવાર્થમાં). જે સમયસારનું પરિભાષણ બાંધ્યું છે તેમાં યથાસ્થાને—યથાસ્થાને જે આ ભાવ આવવા જોઈએ એ—આવશે અને યથાસ્થાને તે પ્રકારની રચના પણ વાણીની થઈ જશે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ?

ભાવવચન.... ભાવશ્રુતજ્ઞાન પણ યથાસ્થાન—જે પ્રકારે યથાસ્થાન—વાણી નીકળશે તેમાં તે જ નિમિત્ત થશે. એવું પણ યથાસ્થાન જ્ઞાન અને યથાસ્થાન વાણી એનું શરૂ કરીએ છીએ. કહો, સમજાણું આમાં ? આ તો સિદ્ધાંત છે, સંતોના કહેલા સિદ્ધાંત છે. આ કોઈ સાધારણ વાર્તા—કથા નથી, આ તો આત્મબાદશાહની કથા છે.

એમ શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે. प्रथमत.... ....ગયું છે ને ? **भावद्रव्यस्तवाभ्यां स्वात्मनि परात्मनि च निधाया**.... **अनादिनिधन**... —પછી આવશે, પાછળ આવશે. સમજાણું કાંઈ ?**...કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે. એ સિદ્ધ ભગવંતો...** લ્યો, એ અનંતા સિદ્ધ ભગવાનો **સિદ્ધપણાને લીધે...** છેને ? **भगवतः सर्वसिद्धान् सिद्धत्वेन साध्यस्यात्मनः प्रतिच्छन्दस्थानीयान्....** એનો અર્થ છે, સંસ્કૃતમાં છે. એ 'સિદ્ધ ભગવાનો'... ઓલામાં આવ્યું'તું ને ? ભગવાનનું નામ પણ મહા મંગળિક છે. પ્રવચનસારમાં. નામગ્રહણ... વર્ધમાન. નામ આવ્યું'તુંને 'વર્ધમાન' ? 'વર્ધમાન' નામગ્રહણ પણ ભલું છે. પ્રવચનસારની શરૂઆતમાં (૧ થી ૫ ગાથા).

અહીં તો અનંતા સિદ્ધોને કેમ સ્થાપ્યા છે અમે ? **એ સિદ્ધ ભગવંતો, સિદ્ધપણાને લીધે, સાધ્ય જે આત્મા તેના પ્રતિચ્છંદના સ્થાને છે.** પડઘો,

પડઘો, પ્રતિઘાત. ' હે ભગવાન ! તમે પૂર્ણ છો.' પ્રતિધ્વનિ સામે આવે છે કે 'હે ભગવાન ! તમે પૂર્ણ છો.' શેઠ ! 'હે ભગવાન ! આપ પૂર્ણ શુદ્ધ છો.' પ્રતિધ્વનિ આવે છે, પડઘો, પડઘો, પ્રતિઘાત, પાછો. એ અવાજ પાછો આવે છે, આમ નાખતાં અવાજ પાછો આવે છે પ્રતિચ્છંદ. 'હે પરમાત્મા ! તમે પૂર્ણ અનંત સિદ્ધ છો. હે પરમાત્મા ! તું અનંત સિદ્ધ છો. મારી જેવી અનંતી પર્યાય તારામાં પડી છે એવો તું અનંત સિદ્ધ છો.' સમજાણું કાંઈ ?

આપણે પડઘો નથી કહેતાં પડઘો ? આ રાણપરમાં નહીં ? આ પડઘો કહે છેને હિન્દીમાં ? પ્રતિઘાત, અવાજ, પ્રતિધ્વનિ. રાણપરમાં છેને મોટો ગઢ સાડા ચારસો વર્ષ પહેલાનો, મોટો ગઢ સાડા ચારસો (વર્ષ પહેલાનો) રાણાનો છે. એ અહીંથી બંદુક વાગે (-ચલાવે) તો ત્યાંથી બંદુક વાગે એમ લાગે. એમ બંદુક ત્યાંથી આવતી હોય એમ લાગે. ગઢ પાકો છે. ......પાયામાં સીસું ભર્યું છે.

આહીં કહે છે, સિદ્ધ ભગવાન કેવા છે ? કે **સિદ્ધપણાને લીધે....** પાછું એમ. સિદ્ધ ભગવંતો પૂર્ણ પરમાત્મદશા પામ્યા છે તેને લીધે **સાધ્ય જે આત્મા—** આત્માનું સાધ્ય છે એ સિદ્ધ થવાનું છે. **તેના પ્રતિચ્છંદના સ્થાને છે**—પડઘો છે. આત્મા સાધ્ય છે ને ? આત્માને પૂર્ણ પ્રાપ્ત કરવો એ સાધ્યમાં એ પોતે (-સિદ્ધ) સાધ્ય છે. (તેથી) એનું લક્ષ કરીને 'એવા છે તેવો હું છું' (એવો નિર્ણય કર). સમજાણું કાંઈ ?

આ છેને સત્સંગ સાચો. **સિદ્ધ ભગવંતો, સિદ્ધપણાને લીધે, સાધ્ય જે આત્મા** તેનો પડઘો છે આ તો. આહાહા ! શુદ્ધાત્મા સાધ્ય છે, એ શુદ્ધતા સિદ્ધને પ્રગટ થઈ છે. તેથી તે પ્રતિઘાત, પ્રતિધ્વનિ છે સામો. 'તમે સિદ્ધ થયા છો.' (સામે પડઘો) 'તમે સિદ્ધ થયા છો.' આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

સાધ્ય જે આત્મા શુદ્ધ, એમ. તેના પ્રતિઘાત—પડઘા—પ્રતિધ્વનિને સ્થાને સિદ્ધ છે. **જેમના સ્વરૂપનું સંસારી ભવ્ય જીવો...** દેખો ! 'જેમના સ્વરૂપનું સંસારી ભવ્ય જીવ' (કહીને તેમને) સ્થાપ્યા. સંસારી ભવ્ય છે એ સિદ્ધ થાય છે કે નહીં ? કે સિદ્ધ થયેલા સિદ્ધ થાય છે ? સંસારી જીવનું સ્થાપન કર્યું (કે) અશુદ્ધ પર્યાયવાળા જીવ સંસારમાં સંસરણવાળા છે. એ પણ કોણ ? ભવ્ય જીવો. ભવ્ય છે, અભવ્યની અહીં વાત લેવી નથી. અહીં તો સિદ્ધ થાય તે જીવની વાત છે. આહાહા ! એને કહે છે કે કોલકરાર થઈ જાય છે—અમે સિદ્ધ થવાના છીએ. સંસાર અમારે માટે છે નહીં, કેમ કે શુદ્ધાત્મા એવો જે સાધ્ય એને સ્થાને ભગવાન

સિદ્ધ છે. સિદ્ધ પ્રતિધ્વનિ છે. 'તું સિદ્ધ' (સામે પડઘો) કે 'તું સિદ્ધ'. 'તમે પૂર્ણ' (સામે પડઘો) કે 'તું પૂર્ણ.' 'તમે અનંત કેવળજ્ઞાની મહારાજ' (સામે પડઘો) 'તું અનંત કેવળજ્ઞાની મહારાજ.'—(આમ) પ્રતિધ્વનિ હોય છે. શોભાલાલજી ! ઐસા કભી સુના નહીં હોગા કાનપુરમેં. આહાહા !

.... આહાહા ! શું કરે છે આચાર્ય ! ગજબ કરે છે હોં ! આહાહા ! ભવ્ય! હે ભવ્ય ! સંસારી જીવ ! એને ચિંતવન કોનું કરવાનું છે ? એકાગ્ર શેમાં થવાનું છે ? સિદ્ધપણું પ્રાપ્ત કરવા આત્મામાં ઉતરવું છે, આત્મામાં એકાગ્ર થવું છે. એટલે **જેમના સ્વરૂપનું સંસારી ભવ્ય જીવો ચિંતવન**..... ચિંતવન શબ્દે એકાગ્રતા. અંતરસ્વરૂપ પોતે સિદ્ધસ્વરૂપ છે.... એ સિદ્ધ છે. અહીં સ્થાપ્યા તે—પોતે પ્રગટ થયા એ બધા—(જેવા) મારા સ્વરૂપમાં સિદ્ધપણા છે. એ મારા સ્વરૂપમાં એવી અનંતી સિદ્ધની પર્યાયો મારા સ્વરૂપમાં અત્યારે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા !

એક સિદ્ધની (પર્યાય) એવી અનંતી સિદ્ધની પર્યાયો (મારામાં છે.) કારણ કે જે સિદ્ધ પર્યાય મને પ્રગટ થવાની છે એ પાછી સાદિ-અનંત રહેવાની છે. (તેથી) એ બધી પર્યાયો મારી પાસે આહીં પડી છે, બધા સિદ્ધો મારી પાસે પડ્યા છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? 'સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં....' એ બધું અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત સમાધિ—એ બધી મારામાં પડી છે. એનું ધ્યાન કરીને, એમ. સિદ્ધ સમાન મારો આત્મા છે તેમ એકાગ્ર થઈને—એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

ઓલા (-અજ્ઞાની) એમ (કહે છે :) 'અરર ! અમે એવા ?' અરે ભગવાન ! 'ના' ન પાડ, એવડો છો. સિદ્ધ થવાને લાયક જ છો. <u>સંસારમાં રહેવાને લાયક આત્મા ન હોય.</u> આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? અરે ! સાંભળવાને મળ્યું, તારા જ્ઞાનમાં આ વાત આવી અને હવે તું સિદ્ધ થવાને લાયક ન હોય એમ બને ? એમ કહે છે, એમ કહે છે આહીં. કાનજીભાઈ ! આહાહા ! જુઓ તો કુંદકુંદાચાર્યની શૈલી ! ગજબ વાત છે ! શ્વેતાંબરના ૪૫ (સૂત્ર) વીંખે તો (પણ) આ ન નીકળે એમાંથી, એવો ધ્વનિ (આ છે). સાક્ષાત્ પોતે સાધક, મુનિપણાની ભૂમિકામાં ઉભા છે ને 'અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપ્યા'—એમ (કહીને) પોતાના સિદ્ધપણાનો અંદર આશ્રય કર્યો છે. એથી એ સિદ્ધ ભગવાનનું ધ્યાન કરી....(પ્રશ્ન :) સિદ્ધ ભગવાનનું ધ્યાન (કરવાનું કહો છો, પણ) અહીં સિદ્ધ નથી ને ? (સમાધાન :) છે.

જુઓ ! 'તત્ત્વાનુશાસન'માં આવ્યુંને ? (ગાથા ૧૮૮) 'તત્ત્વાનુશાસન'માં કહ્યું કે મહારાજ ! તમે 'અરિહંતનું ધ્યાન જીવ કરે છે' એમ કહો છો, (પણ અત્યારે) અરિહંત તો નથી ? (સમાધાન :) કોણ કહે છે કે નથી ? કોણ કહે છે કે નથી ? મારા આત્મામાં અરિહંત છે. અરિહંત હું થવાનો છું, અરિહંત હું થવાનો છું – એવી કેવળજ્ઞાનની પર્યાય મારામાંથી આવશે કે બહારથી ? એ પર્યાય મારામાં છે, (તેથી) અત્યારે હું અરિહંત છું. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અને 'સિદ્ધ ભગવાન છો ?' હા, હું સિદ્ધ ભગવાન છું. કેમ કે સિદ્ધની પર્યાય જે પ્રગટ મને થવાની છે એ સાદિ-અનંત રહેવાની છે (અને) એ બધી પર્યાય મારામાં અત્યારે પડી છે, (તેથી) હું સિદ્ધ જ છું અત્યારે. આહાહા !

'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો' (નાટક સમયસાર, મંગલાચરણ પદ ૧૧) દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય. સમજાણું કાંઈ ? એવા સિદ્ધોને **ભવ્ય જીવો ચિંતવન કરીને** એટલે એનું ધ્યાન કરીને, એમ. **તે સમાન પોતાના સ્વરૂપને ધ્યાવીને...** તે (સમાન) પોતાનું સ્વરૂપ છે (તેનું) ધ્યાન કરીને 'હું સિદ્ધ સમાન જ છું.' એ (સિદ્ધના) આત્મામાં અને આ આત્મામાં ફેર નથી. આત્માની જાતની નાતમાં ફેર છે ? 'સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે થાય.' (આત્મસિદ્ધિ ગાથા ૧૩૫). લ્યો, 'સિદ્ધ સમ' આવે છે કે નહીં ?

ઓલામાં એમ આવે છે યોગસાર. 'સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય...' (ગાથા ૯૯). 'યોગસાર'માં. 'સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય...' જ્ઞાનમય કહો કે એકલો ચૈતન્યપુંજ કહો, એમાં એ સિદ્ધસ્વરૂપ થઈ (-આવી) ગયો. 'જ્ઞાનમય છે' એમાં વળી રાગમય ને અલ્પજ્ઞાનની (વાત) ક્યાં રહી ? 'સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય...' 'આ જ્ઞાન' આ જ્ઞાનમય વસ્તુ એકાકાર વસ્તુ છે. એ સિદ્ધનું ધ્યાન કરતાં પોતાનું ધ્યાન થાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એટલે તે (સિદ્ધ) સમાન પોતાના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરીને... તે સમાન... 'હું તો સિદ્ધ છું, અનંતા સિદ્ધો (છે) તે જાતનો જ હું આત્મા છું' એમ પોતાના આત્માની સન્મુખ થઈ, પોતાનું ધ્યાન સિદ્ધ સમાન કરી, **તેમના જેવા થઈ જાય છે**—એમના જેવા થઈ જાય છે. કોલ-કરારે થઈ જાય એમ કહે છે અહીં. એમાં વચ્ચે આમ થાશે ને તેમ થાશે, ઢીંકણું થાશે એ વાત સંભાર મા. માળા દેવાળિયા !..... અહીં તો સિદ્ધની વાત છે, સિદ્ધના શાહુકારની વાત છે. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ?

શાહુકાર તો હુંડીમાં આમ બધું રાખે, પૈસા ઘણા રાખે. ગમે એવા (-તેટલા) લેવા આવે (તો) 'લઈ જા, લઈ જા. કાલે આવ' એમ કહે નહીં. કહે ? પચ્ચીસ-પચાસ હજાર, લાખ રાખી મૂકે આમ તિજોરીમાં. ક્યારે આવે લેવા ? કોણ લેવા આવે ? 'ના' ન પાડે, પડાય નહીં. શાહુકાર કોને કહે ? સમજાય છે ? એય ! તિજોરીમાં રાખી મૂકે પચાસ હજાર, લાખ. એમ (ને એમ) પડ્યા જ હોય. કોણ આવ્યો, ક્યારે લેવા આવ્યો. 'ના' ન પડાય, 'કાલ આવ' એમ 'ના' ન પડાય. શાહુકાર કોને કહે? સમજાણું કાંઈ ?

ચાર આના ને છ આનામાં (પૈસા) મૂકી જાયને કોઈ શાહુકારની દુકાને. શાહુકાર એવો હોય—સાચો હોય—તો તૈયાર રાખે. એ શેઠ ! હા, અમારે ભાઈ કુંવરજીભાઈની દુકાન હતી. બહુ સારી છાપ હતી દુકાનની, કુંવરજીભાઈની. ઘણા મૂકવા આવે. બહુ છાપ સારી, છતાં પૈસા રાખી જ મૂકે. ત્યારે કહેવાય 'લઈ જા.' ...... સમજાણું કાંઈ ? તમારું હોય એ ખરું. .... આહીં સાદી ભાષા છે એમાં શું ? જુઓ, શાહુકાર હોતા હૈ કિ નહીં ? તો કિસીકા પૈસા લેતે હૈં ન ચાર-છ આના વ્યાજસે ? તો ક્યારે લેને કો આતે હૈં, તો અપની તિજોરીમેં પચ્ચાસ હજાર, લાખકી સિલક રખતે હી હૈં. નગદ રખતે હી હૈં, ખાલી ન રહે. ક્યારેક કોઈ લેને આવે તો 'ના' ન પાડે શાહુકાર. 'અભી નહીં' એમ 'ના' ન પડાય, લઈ જા. સમજમેં આયા ?

............સંસારમાં ય એવા હોય છે ગૃહસ્થો. સારા માણસ હોય. આવ્યા હોય લેવા, છ આના તરીકે મૂક્યા હોય. વ્યાજે મૂકે ને ? તમારે હવે આઠ આના — વધી ગયું લાગે છે. પહેલાં ચાર-છ આના આપતા વ્યાજ. સો રૂપિયાના છ આના, ચાર આના. પછી ચાર-છ આને મૂકે, એમ દસ-વીસ હજાર મૂકી ગયા હોય. એ લેવા આવે તો 'ના' ન પડાય (કે) 'આજે નહીં ને કાલે' એમ નહીં. અમુક ઓછે ભાવે—વ્યાજે મારી પાસે મૂક્યું છે .... રોકડા ગણી દે એને. એટલી નોટું.... પહેલાં પૈસા હતા, કોથળીયું રાખતા હતા. હવે નોટું રાખે છે નોટ. એમ આહીં તો માલ રોકડીયો પડ્યો છે કહે છે. સિદ્ધ ભગવાનનું ધ્યાન કરતાં અંદર માલ પડ્યો છે એ ફટ ફટ ફટ એને આપી દે. સ્વરૂપમાંથી નીકળવા જ માંડે અંદરથી. સમજાણું કાંઈ ? એવો શાહુકાર છે આ (આત્મા) તો.

જુઓને, શું કીધું ? કહે છે : સિદ્ધ સમાન...**ધ્યાવીને તેમના જેવા થઈ જાય છે** એમ કહે છે. એ પર્યાય.. પર્યાય.. સ્વરૂપમાંથી નીકળે જ જાય છે. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યનું ધ્યાન કરતાં (શુદ્ધ પર્યાય) નીકળે જ જાય છે, નીકળતાં નીકળતાં સિદ્ધ થઈ જશે. એ વજુભાઈ ! આ વાસ્તુ થાય છે આત્માનું. **તેમના જેવા થઈ જાય છે**.... એટલે શું કીધું સમજાણું ? સિદ્ધપણાનું ધ્યાન કરતાં પ્રાપ્તિ એને શુદ્ધિની થાય જ છે એમ કહે છે. આહા ! મારા (-આત્મા) સામું જોઈને એકાગ્ર થયો ને અંદરમાંથી (શુદ્ધતા) ન આવે (એમ બને નહીં). સમજાય છે કાંઈ ?

એવા સિદ્ધ ભગવાનને પોતાના આત્મામાં સ્થાપીને ધ્યાન કરે છે (કે) 'એવો હું છું', એટલે વળી ગયો દ્રવ્ય ઉપર. દ્રવ્ય પર ઢળતાં જેટલી એકાગ્રતા છે એટલી શુદ્ધતા પ્રગટ થાય જ છે—સિદ્ધની પ્રાપ્તિના કારણની પર્યાય પ્રાપ્ત થાય જ છે અને કરતાં કરતાં પૂર્ણ થઈ જશે. આહાહા ! આમાં ક્યાંય સંસારી રહેશે કે પામેલો પડી જશે એ વાત આહીં નથી. ન્યાલભાઈ ! આહાહા ! દ્રવ્ય તે નાશ થાતું હશે ? દ્રવ્ય નાશ થાય ? દ્રવ્ય પડી જાય ? દ્રવ્ય પડી ગયું લ્યો, શું પડી ગયું? એમ જ્યાં દ્રવ્યનું ધ્યાન કર્યું, પડે કોણ ? પડે એ તું નહીં. પડે એ આત્મા નહીં, ચડે તે આત્મા. સમજાણું કાંઈ ! આહાહા ! વસ્તુસ્વરૂપ.... ભગવાન આત્મા સિદ્ધ સમાન પોતાને જાણતો, માનતો, અનુભવતો તે વૃદ્ધિ પામીને સિદ્ધ સમાન થઈ જાય છે. એનું સિદ્ધપણું નજીકમાં છે. સમજાણું કાંઈ ? ભીખાભાઈ !

હવે કહે છે, કેવી છે તે ગતિ ? હવે, પ્રાપ્ત થાય છે જે સિદ્ધપણું—મોક્ષગતિ... સમજાય છે ? **અને ચારે ગતિઓથી વિલક્ષણ જે પંચમગતિ....** દેખો ! ચારગતિ છે તેનાથી વિલક્ષણ. ગતિ, ગતિમાંય સંબંધ છે, પણ આ મોક્ષગતિ તો ચાર ગતિથી જુદાં લક્ષણવાળી છે–જાત જુદી છે. **ચારે ગતિઓથી વિલક્ષણ જે પંચમગતિ મોક્ષ તેને પામે છે.** લ્યો, સિદ્ધ જેવા થઈ જાય છે એનો અર્થ કે પંચમગતિને પામે છે એટલે ચાર ગતિ રહેતી નથી. ચાર ગતિ હતી કે દિ' ? સ્વભાવમાં છે ક્યાં ? સિદ્ધને ય છે ક્યાં અને આના સ્વભાવમાં છે ક્યાં ? સમજાણું કાંઈ ?

અને ચારે ગતિઓથી વિલક્ષણ એટલે ચાર ગતિ—નરક, ઢોર, મનુષ્ય ને દેવ. દેવની ગતિથી પણ વિલક્ષણ, ચક્રવર્તીના મનુષ્યભવથી પણ વિલક્ષણ—વિપરીત લક્ષણવાળું. ચાર ગતિનું લક્ષણ અને મોક્ષનું—સિદ્ધગતિનું લક્ષણ તદ્દન ભિન્ન (છે). એવી **વિલક્ષણ જે પંચમગતિ....** જુઓ ! ચાર ગતિ સિદ્ધ કરી અને પંચમગતિને પામે—સિદ્ધને પામે—(છે). તો, એનો અર્થ કે સંસાર પહેલો હતો અને સંસારમાં ચાર ગતિ હતી. સમજાણું કાંઈ ?

એવી **પંચમગતિ મોક્ષ તેને પામે છે.** પાંચ ગતિ સિદ્ધ કરી. ચાર ગતિ આ સંસાર, પાંચમી ગતિ મોક્ષ. ગમન, ગમન કર્યું ત્યાં. ગતિ થઈ એ થઈ, હવે આગતિ નહીં. ચાર ગતિમાં તો ગતિ થાય અને આગતિ થાય—ત્યાંથી પાછો આવે ને જાય, આવે ને જાય. આ તો ગતિ થઈ તે થઈ, આગતિ ન મળે હવે. માટે ખરી ગતિ એ છે. જ્યાં પહોંચ્યા પછી પાછું ફરવું ન પડે એ એની ગતિ. જે માર્ગ કાપ્યો ને પાછો કાપવો ન પડે એ એનું નામ માર્ગ .... સમજાણુ કાંઈ ? ચાર ગતિ તો ગતિ, આગતિ છે અને પાંચમી ગતિ, ગતિ છે એકલી. સમજાણું કાંઈ ?

કેવી છે તે પંચમગતિ ? હવે પંચમગતિની વ્યાખ્યા. એ 'ધ્રુવ'થી ઉપાડ્યું હવે. 'ધ્રુવ' શબ્દ છે ને ? **वंदित्तु सव्वसिद्धे**... હવે..... એને 'કહીશ' શબ્દ પહેલો નાખી દીધો, પરિભાષણ—**वोच्छामि**. પછી હવે સિદ્ધગતિના વિશેષણો, બીજા પદના છે તે **ध्रुवमचलमणोवमं गदिं पत्ते. गदिं पत्ते** કીધું (-વ્યાખ્યા કહી દીધી), પણ હવે કેવી ગતિને પામ્યા ? આહાહા ! પંચમગતિ કેવી છે ? **સ્વભાવભાવરૂપ છે**. દેખો, એ પંચમગતિ સ્વભાવભાવરૂપ છે. એ પર્યાયને 'સ્વભાવભાવરૂપ છે' એમ કીધી. સ્વભાવભાવરૂપ તો દ્રવ્ય છે ત્રિકાળી, (પરંતુ) એવો જ પર્યાય પ્રગટ્યો માટે સ્વભાવભાવરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ પંચમગતિ **સ્વભાવભાવરૂપ છે,** સ્વભાવભાવરૂપ છે. નિશ્ચળ સ્વભાવ જે ત્રિકાળી છે એવો જ પર્યાયમાં સ્વભાવભાવરૂપ થઈ ગયો છે. **તેથી ધ્રુવપણાને અવલંબે છે**—તેથી ધ્રુવપણાને પ્રાપ્ત થઈ છે. એ ધ્રુવપણું રહ્યું ત્યાં હવે, ગતિ ફરતી નથી. જુઓ ! છે સિદ્ધની પર્યાય, પણ એને 'ધ્રુવ' કીધી. ધ્રુવ તો દ્રવ્ય ને ગુણ ધ્રુવ છે, પણ ધ્રુવનું ધ્યાન કરીને (પૂર્ણ) પર્યાય પ્રગટી એ એમ ને એમ રહેશે, (માટે તેને 'ધ્રુવ' કહી છે). સ્વભાવભાવપણાને પ્રાપ્ત છે એ તો. સ્વભાવપણાને પ્રાપ્ત એ પાછી ફરે કેમ ? સ્વભાવભાવપણું પ્રગટ થઈ ગયું જેવો છે એવો, તો

થઈ રહ્યું—સ્વભાવરૂપ થઈ ગયો તન્મય. **તેથી ધ્રુવપણાને અવલંબે છે**. **ध्रुवमचलमणोवमं**.... લ્યો ! સમજાણું ?

'ध्रुवमचलमणोवमं' દીકરીઓ બોલી હતી. ચૌદ હતીને ચૌદ. '**ध्रुवमचलम्**' ચૌદ (ગુણસ્થાન)ની પેલી પારનું સિદ્ધપદ માંગે છે—એમ કીધું. કાલ ચૌદ હતીને બ્રહ્મચારી (બહેનો) આહારમાં. આહાહા ! અમારે **ध्रुवमचलमणोवमं**.... કીધું:

ચૌદ (ગુણસ્થાન)ની પેલી પારનું ધ્રુવ,
ચૌદ જીવસમાસની પેલી પારનું ધ્રુવ અને
ચૌદ માર્ગણાની પેલી પારનું ધ્રુવ.

ચૌદ આવ્યાને ચૌદ. કાલ (ચૌદ) દીકરીઓ હતીને બ્રહ્મચારી, એ ઉપરથી બધા ચૌદનું આવ્યું આ. ચૌદ હતુંને ચૌદ. સમજાણું કાંઈ ? આ ચૌદનો આંકડો ધર્મનો, નહોતો કહ્યો બારની સાલમાં ? બાર, બાર. બાર વર્ષ થયા. પાંચની સાલમાં પહેલા છ, પછી ઓગણીસમાં નહીં ? આઠ. .... અહીં તો આપણે ચૌદ જીવસમાસ, ચૌદ માર્ગણાસ્થાન, ચૌદ ગુણસ્થાન—એ વાત ચૌદવાળી અહીંયા (લેવી છે). ચૌદ ગુણસ્થાનની ઉપરની દશા તે ધ્રુવ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કહે છે કે **સ્વભાવભાવરૂપ છે**. 'સ્વભાવરૂપ છે' એમ નથી કહ્યું. **સ્વભાવભાવરૂપ છે**. પર્યાય સિદ્ધ કરવી છે ને ? સ્વભાવ છે એ ત્રિકાળી છે, પણ આ તો સ્વભાવ પર્યાય, સ્વભાવભાવ પર્યાય થઈ ગઈ સ્વભાવરૂપ. મોક્ષગતિ—સિદ્ધગતિ સ્વભાવભાવરૂપ છે. આહાહા ! હીરા.. હીરા છે એકલા હોં. એકલા હીરા પાથર્યા છે. **ચારે ગતિઓ પરનિમિત્તથી થતી હોવાથી ધ્રુવ નથી**. કારણ કે પર નિમિત્ત ફરતું જાય એમ અહીં પર્યાય ફરતી જાય છે. આમાં (-સિદ્ધદશામાં) તો નિમિત્ત રહ્યું નહીં અને સ્વભાવભાવ થઈ ગયો એટલે ફરવું કાંઈ રહ્યું નહીં.

ચારે ગતિઓ પરનિમિત્તથી થતી હોવાથી.... પર નિમિત્તથી હોં, ઉપાદાન તો એનું પોતાનું છે. આ (સિદ્ધદશા) તો સ્વભાવભૂત પોતાથી થઈ છે. **ચારે ગતિઓ પરનિમિત્તથી થતી હોવાથી ધ્રુવ નથી, વિનાશિક છે.** ચાર ગતિ વિનાશિક, સર્વાર્થસિદ્ધિનો ભવ પણ નાશ પામે છે. **'ધ્રુવ' વિશેષણથી પંચમગતિમાં એ વિનાશિકતાનો વ્યવછેદ થયો.** લ્યો, ચાર ગતિઓમાં પરના નિમિત્તને લઈને વિનાશિકપણું છે, ધ્રુવપણું નથી, એકરૂપપણું નથી. એનો અભાવ બતાવીને આનું (-સિદ્ધદશાનું) ધ્રુવપણું બતાવ્યું, એવું ને એવું ત્યાં હવે રહેશે. ચાર

ગતિથી વિલક્ષણ એની ગતિ છે. એવી આ.... સમજાય છે ? સિદ્ધના ધ્યાને પોતે સિદ્ધગતિને પામે (છે). એ ધ્રુવની વ્યાખ્યા કરી.

વળી તે ગતિ કેવી છે ? અનાદિ કાળથી પરભાવના નિમિત્તથી થતું જે પરમાં ભ્રમણ.... અનાદિ કાળથી અન્યભાવના નિમિત્તથી થતું.... '**નિમિત્તથી થતું**'નો અર્થ : સ્વભાવથી પરિભ્રમણ હોય નહીં, નિમિત્તના આશ્રયે થતું પરિભ્રમણ. નિમિત્ત છેને એ (પરભાવ) તો, ઉપાદાન તો આંહીંનું પોતાનું છે. સ્વભાવમાં નિમિત્ત હોઈ શકે નહીં. આ તો પરિભ્રમણમાં નિમિત્ત છે એમ કહે છે. **અનાદિ કાળથી પરભાવના નિમિત્તથી...** પરભાવ એટલે કર્મ આદિ, **થતું જે પરમાં ભ્રમણ...** રાગાદિમાં ભ્રમણ, રાગાદિ વિકલ્પના ચકરાવામાં ભ્રમણ **તેની વિશ્રાંતિ**—તેનો અભાવ થયો, સિદ્ધમાં અભાવ થઈ ગયો. **ध्रुवमचलम्... अचलम्** લેવું છેને ? **વિશ્રાંતિ (અભાવ) વશ અચલપણાને પામી છે**.—અચળ રહેશે, ચળવાની નથી. સમજાણું કાંઈ ?

પહેલા 'ધ્રુવ'માં અસ્તિપણાની વાત કરી, આ હવે નિમિત્તના અભાવની—નાસ્તિની વાત કરી. 'ધ્રુવ' અસ્તિની, પર્યાયની વાત કરી. હવે 'અચલપણું'— ફરે નહીં એ નાસ્તિથી વાત કરી. સમજાણું કાંઈ ?

પેલામાં 'અમળ' લીધું છે જયસેનાચાર્યમાં. 'અચળ' અને 'અમળ'—બેય અર્થ કર્યા છે. ટીકા પ્રમાણે 'અચળ' છે અને 'અમળ' પણ છે. સિદ્ધગતિ નિર્મળ થઈ છે એમ, તદ્દન નિર્મળ થઈ. ચાર ગતિમાં તો મલિનતાનો અંશ છે. ચૌદમા ગુણસ્થાનમાં પણ હજુ મલિનતાનો અંશ છે, આને તો બિલકુલ નિર્મળ દશા. પૂર્ણ, અચલ અને અમળ—એવી ગતિને પામ્યા છે.

આ વિશેષણથી, ચારે ગતિઓને પરનિમિત્તથી જે ભ્રમણ થાય છે તેનો પંચમગતિમાં વ્યવચ્છેદ થયો. લ્યો, પાંચમી ગતિમાં ભ્રમણ છે નહીં. ઓલામાં 'ધ્રુવ'પણું કહ્યું'તું (તે અસ્તિ), હવે 'અચળ'માં ભ્રમણ નથી એમ કીધું તે નાસ્તિ કરી. આમ છે, આમ નથી એમ કરી અનેકાન્તપણું 'ધ્રુવ ને અચળ'માં સ્થાપ્યું. ત્રીજું વિશેષણ છે એ, લ્યો. આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૭

ગાથા - ૧

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૭, શુક્રવાર, તા. ૧૩-૯-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર ચાલે છે. પહેલી ગાથામાં મંગલાચરણ કર્યું, મંગલાચરણ.

वंदित्तु—એ એક શબ્દમાંથી આ કાઢ્યું. શું કાઢ્યું ? શું કાઢ્યું ? ...... બફમ કર્યું. **वंदित्तु**માંથી શું કાઢ્યું ટીકામાં આપણે ? ચાલ્યુંને એમાં ? **वंदित्तु**નો અર્થ એમ કર્યો કે અનંતા સર્વ સિદ્ધો જે છે એને ભાવથી અને દ્રવ્યથી સ્તુતિ કરીને આત્મામાં—મારા અને તમારામાં—સ્થાપું (છું). એટલે કે **वंदित्तु**નો આ અર્થ કર્યો. .... સમજાણું કાંઈ ?

'**वंदित्तु** સર્વ સિદ્ધોને' એમ પહેલો શબ્દ પડ્યો છે. એ **वंदित्तु**નો અર્થ એટલો કર્યો અમૃતચંદ્રાચાર્યે... આમ વંદન કરવું એટલે આમ વિકલ્પ એટલું નહિ. મારી પર્યાયમાં બધા—અનંત—સર્વ સિદ્ધોને સત્કાર આપીને, આદર કરીને સ્થાપું છું એ **वंदित्तु** છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? **वंदित्तु** એટલે હું આદર કરું છું, આદર કરું છું એટલે સત્કાર કરું છું, એટલે મારી જ્ઞાનની પર્યાયને આંગણે અનંતા—સર્વ સિદ્ધોને સ્થાપું છું. અને તે પણ ભાવસ્તુતિ દ્વારા સ્થાપું છું, દ્રવ્યસ્તુતિ દ્વારા સ્થાપું છું. એ એકલાને (-એકલા મારા આત્મામાં) નહિ, પણ સાંભળનારના આત્મામાં પણ હું ભાવ-દ્રવ્ય સ્તુતિ કરીને એના આત્મામાં હું સ્થાપું છું. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! કેટલી વાત છે ! ગજબ છે ! સમજાણું ? એ **वंदित्तु** એની વ્યાખ્યા એટલી કરી. **सव्वसिद्धे**—અનંત સિદ્ધો થયા અત્યાર સુધી (તે) બધા—સર્વ સિદ્ધોને વંદન કરું છું. એટલે ? પગે લાગું છું એમ એટલું નહિ.

શ્રોતા : અપની આત્મામેં સ્થાપના......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હાં, ઉસકા નામ વંદન કરતાં હૂં. આદર કરું છું મારી પર્યાયમાં એને. (તેથી) નજીકમાં એને મેં સ્થાપ્યા છે. મારી જ્ઞાનની પર્યાયમાં સર્વ સિદ્ધોને સ્થાપ્યા છે એ મારું સિદ્ધોને વંદન છે અને તેના જે ગુણો છે તેનું સ્તવન એટલે કે મારા ગુણોના સ્તવન સહિત એને સ્થાપું છું (તેની સાથે) વિકલ્પ ઉઠ્યો

છે જરી એટલે વ્યવહાર વંદન કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ ? કહો, મગનભાઈ ! થોડો ..... બાકી રહેતો'તો, અત્યારે ખુલાસો થઈ ગયો પંડિતજી સાથે. રાત્રે ઘોળાતું હતું.

इणम ને **ओ**, **इणम** ને **ओ** — બે શું ? એ અર્થ આમાં આવ્યો નહિ. છે ને ? **वंदित्तु सव्वसिद्धे**.... હવે ચાલે છે..... **ध्रुवम्, अचलम्** —એ બે અર્થ ચાલી ગયા. **अणोवमं गदिं पत्ते**નો અર્થ ચાલશે. સમજાય છે ? પછી **वोच्छामि** એ થોડું આવી ગયું— પરિભાષણ કરીએ છીએ. **समयप्राभृतम्**—સમયસારનું. એનું વિશેષ આવશે અહીં પાછળ. **इणमो**—આ આશ્ચર્યકારી **श्रुतकेवलीभणितम्** એમ લેવું.

અહો ! **श्रुतकेवलीभणितम्**... અહો ! શ્રુતકેવળીએ કહેલું (છે) માટે શાસ્ત્ર પ્રમાણભૂત છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! અનાદિથી સર્વજ્ઞો અને શ્રુતકેવળીઓ એક જ વાત કરે છે અને એ આશ્ચર્યકારી આવા સમયસારને શ્રુતકેવળીઓએ અને કેવળીઓએ કહ્યું છે એ આશ્ચર્યકારી લાગે છે. એ વાત પ્રમાણપણાને પામેલું છે આ. એક-એક શબ્દ અને એનો ભાવ પ્રમાણપણાને પામેલો છે. સમજાણું કાંઈ? શોભાલાલજી ! આ બહોત ગંભીર હૈ ! સમયસાર એટલે ઓહોહો ! બહોત ગંભીર.

અહીંયા સુધી આપણે આવ્યું છે, જુઓ ! અચલપણાને પામ્યું છે. વળી કેવી છે તે ગતિ ? સિદ્ધગતિ, ધ્રુવપણાને પામેલું જે સિદ્ધપણું, સર્વ સિદ્ધો. ધ્રુવ, અચલ, અનુપમ ગતિને પ્રાપ્ત એવા સિદ્ધોની વ્યાખ્યા ચાલે છે (અને) એવા સિદ્ધોને મેં વંદન કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? સર્વ સિદ્ધો આ ગતિને પામ્યા છે એ સિદ્ધો આવા છે: 'ધ્રુવ છે', કારણ કે સ્વભાવભૂતપણાને લઈને..... જે સ્વભાવ—દ્રવ્યસ્વભાવ હતો, વસ્તુસ્વભાવ જે હતો, વસ્તુસ્વભાવ હતો તે પર્યાયમાં સ્વભાવભૂત પરિણમી ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ?

स्वभावभावभूततया—'સ્વભાવભાવરૂપ છે' એમ આવે છે ને ? વસ્તુ જેમ સ્વભાવ(મય) છે.... વસ્તુ (તે) દ્રવ્ય, એક સમયની પર્યાય તો અલ્પ, આ તો વસ્તુસ્વભાવ.... એવા સ્વભાવમાંથી પ્રગટેલી સિદ્ધદશા (છે), તેથી તે ધ્રુવપણાને પામી છે. ધ્રુવના સ્વભાવમાંથી આવેલી સ્વભાવભૂત (છે), માટે ધ્રુવપણાને પામેલી છે. આખો ભગવાન, દ્રવ્યસ્વભાવમાં પડ્યો છે એમ કહે છે. સમજાય છે ? એ ભગવાન, પર્યાય સ્વભાવમાં આવી ગયો. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એક

સમયની પર્યાયની પાછળ આખો જે દ્રવ્યસ્વભાવ—ધ્રુવસ્વભાવ.....પર્યાય (તેની પાછળ) ધ્રુવસ્વભાવ.....એ ધ્રુવસ્વભાવને અવલંબીને જે સ્વભાવ પર્યાય પ્રગટ થઈ સિદ્ધની, તે ધ્રુવપણે થઈ ગઈ. ભલે પરિણમન હો, પણ ધ્રુવ છે—કુટસ્થ છે એક ન્યાયે. સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુસ્વભાવ—જે દ્રવ્યસ્વભાવ—છે....એનો જ્ઞાન–દર્શન આદિ અનંત—બેહદ સ્વભાવ (છે).... સ્વરૂપ છે....આખું સ્વરૂપ છે. એ રીતે જ્યાં ધ્રુવપણાને અવલંબીને પ્રગટ થઈ સિદ્ધગતિ તે **ધ્રુવપણાને અવલંબે છે.** એ ગતિ ધ્રુવપણાને અવલંબે છે એટલે (કે) ધ્રુવપણાને પ્રાપ્ત થયેલ છે. સમજાણું કાંઈ ?

અચલ. 'અચલ' કીધું ને ? એનો ખુલાસો કર્યો (થઈ ગયો) કે અનાદિ કાળથી કર્મના નિમિત્તથી ભ્રમણ હતું તે વિશ્રામ પામી ગયું—ઠરી ગયું. કહો, ધ્રુવપણું આહીં પ્રાપ્ત થયું એટલે ઓલું (-ગતિ ભ્રમણરૂપ) અધ્રુવપણું મટી ગયું —વિશ્રામ પામી ગયું. ધ્રુવપણું આમ (-પર્યાયમાં) થયું —દ્રવ્યસ્વભાવના આશ્રયથી જે ધ્રુવપણું થયું—તો પરના આશ્રયથી જે અધ્રુવપણું, ચળપણું હતું તે ખસી ગયું એમ કીધું. સમજાણું કાંઈ ?

બે વિશેષણ થયા. ત્રીજું. **વળી તે કેવી છે** સિદ્ધગતિ ? **જગતમાં જે સમસ્ત ઉપમાયોગ્ય પદાર્થો છે... જગતમાં જે સમસ્ત ઉપમાયોગ્ય**.. સમજ્યાને ? પદાર્થ, **તેમનાથી** તો **વિલક્ષણ** છે—તદ્દન વિપરીત છે. **અદ્ભુત માહાત્મ્ય હોવાથી**.... ઓહોહો ! ધ્રુવપણાને પ્રાપ્ત થઈ, ચલપણા રહિત થઈ, એથી એવી પર્યાયને ઉપમા શું આપવી ? એમ કહે છે. હવે કઈ ચીજ છે કે તેની ઉપમા આપવી ? સમજાણું ? એની ઉપમા એને, બીજાની અપેક્ષા..... સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન જે આખો ખીલી ગ્યો પર્યાયમાં.. ભગવાન તો હતો પોતે, વસ્તુ તો આખી ભગવાન જ છે. એ ખીલી ગ્યો એક સમયની પર્યાયમાં ધ્રુવ અને અચળ(પણે) એને, કહે છે, શું ઉપમા ? એમ કહે છે. ધ્રુવ ને અચળ એને શું ઉપમા ? સમજાણું કાંઈ ?

અદ્ભુત માહાત્મ્ય હોવાથી તેને કોઈની ઉપમા મળી શકતી નથી. **આ વિશેષણથી, ચારે ગતિઓમાં જે પરસ્પર કથંચિત્ સમાનપણું મળી આવે છે**.... દેવ પણ ગતિ, નરક (પણ) ગતિ છે ને ? (તેથી) ગતિના હિસાબે ઉદયભાવ આદિની સમાનતા છે કે નહિ એને ? સમાનતા છે ચાર ગતિમાં. ભલે સર્વાર્થસિદ્ધિની દેવગતિ (હો), પણ એને ઉદયભાવ (છે અને) આને ય

(-નરકાદિને પણ) ઉદયભાવ છે. ભલે ઓલો (-પુણ્યની) જાતનો ઉદય અને આ (-પાપનો) ઉદય, પણ હંમેશા એને એટલી તો સમાનતા (છે). સમાનતા છે ચારેય ગતિમાં, સિદ્ધમાં (અન્ય ગતિ સાથે) સમાનતા નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

ध्रुवम् , अचलम् , अणोवमं—ધ્રુવપણાને પામી, ચલપણાનો નાશ થઈ ગયો એને ઉપમા કોની આપવી ? ચાર ગતિમાં તો માંહોમાંહે કાંઈક ઉદયભાવનું, કાંઈક ક્ષયોપશમભાવનું સમાનપણું હોય જ છે. આને શું ? પૂર્ણ દશા જ્યાં ભગવાન આખો..... કળી ખીલી ગઈ, આખી કળી પૂર્ણ ખીલી ગઈ, ચલપણા રહિત થઈ ગઈ એને કોઈ ઉપમા નથી. ગતિની વાત છે હોં આ—આ સિદ્ધપર્યાયની વાત છે, દ્રવ્યની નહિ. **કથંચિત્ સમાનપણું મળી આવે છે તેનો પંચમગતિમાં વ્યવચ્છેદ થયો.** ચાર ગતિમાં એકતા—અંશની સમાનતા ચાર ગતિમાં છે, તેવી સમાનતા સિદ્ધમાં હોતી નથી. સિદ્ધની પર્યાયને કોની ઉપમા દેવી ? એની સાથે કોને સમાન કરવા (-ગણવા) ? એના જેવી એ, પરની અપેક્ષાએ અનુપમ. એની જેવી એ, પરની અપેક્ષાએ અનુપમ. સમજાય છે કાંઈ ?

હવે... એ વિશેષણ ત્રણ—ધ્રુવ, અચલ, અનુપમ (સિદ્ધ)ના થયા. હવે **गदिं पत्ते** શબ્દ રહી ગયો એક, મૂળ શ્લોકનો. **गदिं पत्ते** એનો અર્થ કરે છે. **વળી તે કેવી છે ?** સિદ્ધપર્યાય–સિદ્ધગતિ ? **અપવર્ગ તેનું નામ છે. ધર્મ, અર્થ અને કામ..... ધર્મ** નામ પુણ્ય, **અર્થ** નામ પૈસો, **કામ** નામ વિષયવાસના. —**એ ત્રિવર્ગ કહેવાય છે**. ત્રણ વર્ગ કહેવાય, ત્રણનો સમૂહ કહેવાય. પુણ્ય, પૈસો ને વિષય–કામ. પુણ્ય, પૈસો ને કામ—એ ત્રણ વર્ગ છે એકસરખા. પુણ્ય.... ધર્મ એ પુણ્ય, અર્થ અને કામ—એ પાપ. પાપના બે પ્રકાર પડી ગયા—પૈસાની ઇચ્છા અને કામની ઇચ્છા. ત્રણેય ત્રિવર્ગ કહેવાય છે ત્રિવર્ગ. એમાંથી નીકળેલી (-એનાથી ભિન્ન) આ અપવર્ગ. એ વર્ગમાંથી નીકળેલા.... વર્ગ નથી હોતા છોકરાઓના ? એકડા ...... વર્ગ. પહેલી, બીજી, ત્રીજી વર્ગ.... (પછી) વર્ગમાંથી નીકળી ગયા. એમ આ ધર્મ, અર્થ અને કામ—(એ) ત્રણે વર્ગમાંથી સિદ્ધગતિ નીકળી ગઈ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા!

તે કેવી છે ? અપવર્ગ તેનું નામ છે. કોનું ? સિદ્ધગતિનું. **અપવર્ગ તેનું નામ છે**. કોનું ? સિદ્ધગતિનું. કેમ ? કે ધર્મ, અર્થ (અને કામ)—એ ત્રિવર્ગ કહેવાય

છે. .... એ ત્રણ વર્ગ કહેવાય એમ કહે છે. એ વર્ગમાંથી નીકળી (-વર્ગથી રહિત) એટલે અપવર્ગ, એમ. (અર્થાત્) એમાં છે જ નહિ, માટે અપવર્ગ. (પંચમ)ગતિને અપવર્ગ કહેવાય છે એમ કીધું ને ? જુઓને ? તે કેવી છે ? કોણ ? (પંચમ)ગતિ. **અપવર્ગ તેનું નામ છે**. (પંચમ)ગતિનો અર્થ જ કર્યો અપવર્ગ. પુણ્ય, પૈસો ને વાસના—ત્રણ વર્ગ કહેવાય, ત્રણ વર્ગ જગતના. (તેને) પુરુષાર્થ પણ કહે છે.

આ **મોક્ષગતિ આ વર્ગમાં નહિ હોવાથી તેને અપવર્ગ કહી—આવી પંચમગતિને સિદ્ધભગવંતો પામ્યા છે.** આવી પંચમગતિ—ધ્રુવ, અચલ, અનુપમ, અપવર્ગ એવી ગતિને પ્રાપ્ત થયા છે એવા સર્વ સિદ્ધોને મેં વંદન કર્યું એમ કહે છે, આવા સિદ્ધોને ઓળખીને મેં વંદન કર્યું એમ કહે છે. એમ ને એમ વંદન નહીં, મેં ઓળખ્યા છે. એ ગતિ આવી છે, ... છે, સિદ્ધપણાને પામી છે, અચલપણું થયું છે, વર્ગમાંથી નીકળી ગઈ છે—એવી ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધોને મારી જ્ઞાનપર્યાયમાં (સ્થાપ્યા) એ મારું એને વંદન છે. સમજાણું કાંઈ ?

લ્યો, શ્રોતાને પણ એમ કહ્યું છે બાપુ ! ...... સમજાય છે ? શું કરવા તું આવ્યો છે ? સાંભળવા આવ્યો છે કે નહીં ? હિતનું સાંભળવા આવ્યો છે કે નહીં? સાંભળવા આવ્યો છે તો અમારી પાસે તો આ છે. તો આની 'હા' પાડ ન્યાં. સમજાણું કાંઈ ? એવા અનંતા સિદ્ધોને (સ્વમાં) સ્થાપ તું. હું તો સ્થાપું છું, પણ તું સ્થાપ હવે. તું પણ ભાવ ને દ્રવ્ય સ્તુતિ કરીને અને આવી ગતિને ઓળખીને સ્થાપ. સમજાણું કાંઈ ? **આવી પંચમગતિને સિદ્ધભગવંતો પામ્યા છે.** ઓહોહો ! સર્વજ્ઞ સિવાય—વસ્તુના સ્વભાવના ભાન વિનાના—વાતું જે કરે ધર્મની, આત્માની, માર્ગની, ફલાણાની તે બધી ગપ્પેગપ્પ. સમજાણું કાંઈ ? કલ્પનાથી વાત કરે બાપુ ! એ કંઈ વસ્તુ કહેવાય ?

દ્રવ્ય પોતે 'જ્ઞ' સ્વભાવી વસ્તુ, અસ્તિનો પિંડ આખો 'જ્ઞ' સ્વભાવી વસ્તુ છે. વસ્તુ પોતે જ—વસ્તુ આત્મા જ પોતે—સર્વજ્ઞ સ્વભાવી છે. સર્વજ્ઞ સ્વભાવ, 'જ્ઞ' સર્વ..... સર્વ.....સર્વ. પૂર્ણજ્ઞાન સ્વભાવ એ જ આત્મા છે. એ આત્મામાંથી અવલંબીને પૂરો જ્ઞાનસ્વભાવ (જેને) પ્રગટ થયો એણે—સર્વજ્ઞે—જે જોયું, એ આણે (-શ્રુતકેવળીએ) પણ આવો (આત્મા) જોયો (અને) બીજાને (પણ) આવા

જોયા. સમજાણું કાંઈ ? એની જે જોયેલી વાત (-સ્વરૂપ) અને એની કહેલી વાત એ પ્રમાણ છે, કારણ કે વસ્તુ એવી છે, એમ. વસ્તુ એવી છે—આત્મા એવો છે, એવો હતો (ને) એવો પ્રગટ્યો. સમજાણું કાંઈ ? આ સમયસાર એમનું (-કેવળીનું) કહેલું અને શ્રુતકેવળીનું કહેલું—એમ બે વાત કરે છે. ભગવાન પાસે અમે સાંભળ્યું હતું, કેટલુંક શ્રુતકેવળીઓ પાસેથી પણ અમને મળ્યું છે. છદ્મસ્થ મુનિઓ હતાંને ત્યાં, એમની પાસેથી પણ અમને મળ્યું છે. એમ કહી, 'સમયસાર' એમણે કહેલો (છે) માટે પ્રમાણ છે એમ કહીને, સમયસારને પ્રમાણ કહે છે.

તેમને.... ફરીને લે છે. એ તો પહેલી વાત આવી છે ને ? પહેલી આવી હતી. '**પોતાના આત્મામાં તથા પરના આત્મામાં સ્થાપીને....**' એમ આવ્યું હતું ને ? એની એ વાત અહીં લે છે. આવા સિદ્ધોને મેં ઓળખીને, આવી ચીજવાળા—ધ્રુવ, અચલ, અનુપમ ગતિ, અપવર્ગવાળા—એને મેં **પોતાના તથા પરના આત્મામાં સ્થાપીને**.... સમજાણું કાંઈ ? **સમયનો (સર્વ પદાર્થોનો અથવા જીવપદાર્થનો) પ્રકાશક—**સમયનો પ્રકાશક આ **પ્રાભૃત...** 'સમયપ્રાભૃત' આવ્યું છે ભાઈ ! શબ્દ આવ્યોને એમાં ? 'સમયપ્રાભૃત.' **वंदित्तु**, પછી **वोच्छामि**, પછી આવશે **समयपाहुडम्.**—એની વ્યાખ્યા કરે છે.

કેવો છે એ ? કે **સમયનો પ્રકાશક.** 'સમય' શબ્દે જીવપદાર્થ અને સર્વ પદાર્થ. એટલે એક જીવપદાર્થનો પ્રકાશક થયો, એ સર્વ પદાર્થોનો પ્રકાશક હોય જ. સમજાણું કાંઈ ? કારણ કે એક જીવપદાર્થ જ સર્વ પદાર્થોને પ્રકાશવાની તાકાત રાખે છે. સમજાણું કાંઈ ? એક જીવપદાર્થનો જે પ્રકાશક છે એ સર્વ પદાર્થોનો પ્રકાશક હોય જ. કારણ કે જીવપદાર્થ જ સર્વ પદાર્થોને પ્રકાશે એવી તાકાતવાળું તત્ત્વ છે. સમજાણું કાંઈ ?

સમયનો પ્રકાશક એવો જે પ્રાભૃત—સાર, એવો જે સમયપ્રાભૃત.... પ્રાભૃત નામ સાર અથવા એક અધ્યાયનું નામ સમયપ્રાભૃત. અર્હત્‌નું પ્રવચન (છે તે) અર્હત્‌ના પ્રવચનનો અવયવ એનું નામ સમયપ્રાભૃત. 'સમયસાર' **નામનો અર્હત્પ્રવચનનો અવયવ....** આહાહા ! શું કહે છે ? સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ઇન્દ્રોને પૂજ્ય....... અર્હત્‌નાં કહેલાં પ્રવચનો એનો આ સાર છે 'સમયસાર'. અર્હત્ પરમેશ્વરે કહેલાં વચન એનો એક અંશ છે આ 'સમયસાર'. સમજાણું કાંઈ ?

'સમયપ્રાભૃત'—**સમયનો પ્રકાશક એવો જે** આ ભાવ—એ અર્હત્પ્રવચનનો એક અંશ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

હવે, એ કહીશ એમાં શું કરવા ? **અનાદિ કાળથી ઉત્પન્ન થયેલ મારા અને પરના મોહના નાશ માટે....** એટલે ? મારે પણ જરી રાગ છે એનો આ કહેતાં નાશ થશે. ભાઈ ! ...... અને તે અનાદિનો રાગ છે. એમાંય (-મુનિદશામાં પણ) અનાદિનો છે. મોહ નામનો (દોષ) અનાદિનો છે. અનાદિનો છે ને ? એ ક્યાં..... ભલે અહીં શુદ્ધતા પ્રગટી, પણ એ (અશુદ્ધ) પર્યાય તો અનાદિની છે. તે કદી ગઈ છે ? અશુદ્ધ પર્યાય કદી ગઈ છે ? ગઈ છે ને નવી થઈ છે ? ગઈ છે એ તો ગઈ છે, પણ આ જે (અશુદ્ધતા) છે એ કંઈ ગઈ હતી ને થઈ છે ? એ તો અનાદિની છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા પોતાના શુદ્ધ દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રને પ્રાપ્ત થયો, છતાં જે પર્યાયની અશુદ્ધતા છે તે જાત અનાદિની ચાલી આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે **મારા અને પરના મોહના નાશ...** આચાર્યનો (અસ્થિરતાનો) રાગ લેવો અને બીજા સાંભળનારના મિથ્યાત્વ અને રાગ—બેય મોહ લેવા. જેને જે પ્રકારે હોય. સમજાણું કાંઈ ? કારણ કે સાંભળનારા કોઈ મિથ્યાત્વી હોય, કોઈ સમકિતી હોય, કોઈ પાંચમાવાળા હોય, મુનિ હોય—ઘણા સાંભળનારા હોય. સમજાણું કાંઈ ? એને તે તે પ્રકારનો ત્યાં મોહ હોય તેના—મારા અને તેના (-શ્રોતાના મોહના)—નાશ માટે આ સમયસાર કહું છું. આહાહા ! સમજાણું ?

પરના મોહ.... અહીં (પ્રથમ આવૃત્તિમાં) લખ્યું છે કૌંસમાં ભલે અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ, (પણ મોહ લેવો. તો તેના) **નાશ માટે**, **હું પરિભાષણ કરું છું.** **वोच्छामि** શબ્દ ખરોને ? **वोच्छामि** છે ને ? એની આ વ્યાખ્યા. **वोच्छामि—હું પરિભાષણ કરું છું.** એવું અમૃતચંદ્રાચાર્યે **वोच्छामि** શબ્દમાંથી આ કાઢ્યું. (કુંદકુંદ)આચાર્યના હૃદયમાં આ હતું કે જે સ્થાને જે જોઈએ તે કહેવું છે. માટે **वोच्छामि**નો અર્થ 'પરિભાષણ મેં કર્યું છે' એમ કહ્યું. સમજાય છે ? 'સમસ્ત પ્રકારે કહેવું'—જ્યાં જ્યાં જે જોઈએ તે તે પ્રકારે ત્યાં પૂરું પાડવું, પૂરું પડે. એવું પરિભાષણ, આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે, હું કરીશ. જ્યાં જોઈએ ત્યાં પૂરું કહેશે, યથાસ્થાને તે ભાવ બરાબર આવશે. સમજાય છે કાંઈ ?

કેવો છે ? .....**હું પરિભાષણ કરું છું**.... એ (અજ્ઞાની) એમાં વાંધા કાઢે (છે) : જુઓ, 'હું બોલું છું, કહું છું' –(એમ) આવ્યું કે નહીં ? અરે ! સાંભળને ભગવાન ! ભાઈ ! તું શું કહે છે ? (તે કહે છે : જુઓ !) વ્યવહારે વંદન કર્યું. ભાઈ ! તને ખબર નથી. એ તો અંદર ભાવ ચાલે છે કહેવાનો, એ મારો ભાવ છે અને આ 'કહું છું' એ નિમિત્તના કથનો છે. સાથે સંધિ નિમિત્ત–નૈમિત્તિક છે ને ? મારો ભાવ તે નિમિત્ત છે, એ (શબ્દો) નૈમિત્તિક છે. નિમિત્ત તે શબ્દોને અનુકૂળ છે. સમજાય છે ? અનુકૂળ છે માટે 'હું કહું છું' એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? (અજ્ઞાની) એમ કહે છે : લખ્યું છે જુઓ, કુંદકુંદાચાર્યે **वोच्छामि**—'હું કહું છું, હું કહું છું' એમ કીધું છે. (તેઓ) એમ નથી કહેતાં કે વાણી કહે છે. એય! 'વાણી કહે છે' એમ નથી કહ્યું. અરે ! સાંભળ ભગવાન ! નિમિત્તથી તો એમ કહે કે નહિ ? વાણીના કાળે નિમિત્તપણું મારું છે, માટે 'હું કહું છું' એમ કહેવામાં આવે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભાષા શું (કહે) ? ભાષાનું સ્વરૂપ જ એ છે—એવું છે (કે) વ્યવહારથી વાત કરે. સમજાણું કાંઈ ?

હું પરિભાષણ કરું છું અને **નાશ માટે**—બેય (અજ્ઞાનીને) વાંધા. વ્યવહાર—વિકલ્પ છે, છતાં મોહનો નાશ એનાથી થાશે અને 'આ વાણીને હું કરું છું' એમ (અજ્ઞાની) કર્તા સ્થાપે છે—બે સ્થાપે છે. જેઠાલાલભાઈ ! ભાઈ ! આ તો એવી વાત છે. આહાહા ! મગનભાઈ ! શું થાય ? આહાહા ! પરમેશ્વરને પડખે ચડ્યા વિના વાતું કરે, એની વાતું એવી (વિપરીત) જ આવે. સમજાણું કાંઈ ? (એમ કેમ કહ્યું કે) 'હું પરિભાષણ કરું છું.' એમ કેમ ન કહ્યું કે 'વાણીએ વાણી કરી છે.' એમ (અજ્ઞાની) કહે છે. (સમાધાન) : કહ્યું છેને ઓલામાં ? અરે, એ કહ્યું સાંભળને ભાઈ ! છેલ્લે નથી કહેતાં ? શબ્દોમાં **संसूचित स्वशक्ति** છે. (કળશ ૨૭૮) શું મેં કર્યું છે આ ? (આંહીં) વાણી કહેવામાં નિમિત્તપણું મારું છે એટલું જણાવવા 'હું કહું છું' એમ કહ્યું છે. પણ નિમિત્ત છે માટે (કર્તા છે એમ નથી.) નિમિત્ત એને કહીએ કે (જે) પરનો કર્તા ન હોય તેને નિમિત્ત કહીએ, કર્તા હોય તો નિમિત્ત કહેવાય નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

કેવો છે તે અર્હત્પ્રવચનનો અવયવ ? હવે આ સમયસાર એ અર્હત્ ભગવાનના પ્રવચનનો એક ભાગ છે આ. ભગવાનના મુખમાંથી દિવ્યધ્વનિ

નીકળી, પ્રવચન નીકળ્યા.... પ્ર+વચન = પ્ર—પ્રધાન વચનો, પ્રધાન વચનો, ઉત્કૃષ્ટ વચનો, દિવ્ય વચનો, દિવ્યધ્વનિ. એનો આ એક ભાગ છે. **કેવો છે તે અર્હત્પ્રવચનનો અવયવ ? અનાદિનિધન પરમાગમ શબ્દબ્રહ્મથી પ્રકાશિત હોવાથી....** 'ક્રમબદ્ધ' સિદ્ધ કર્યું, જુઓ ! અહીંયા સિદ્ધ કર્યું. સમજાય છે ? .... અનાદિ પ્રવાહ આગમનો જે શબ્દબ્રહ્મ છે એમાં નિમિત્ત થનારા ત્યાં કાયમ હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? શું કીધું ? એ વાત જુદી, અહીં તો....... આ તો અનાદિ–અનંત સ્થાપવું છે ને ? ......શબ્દબ્રહ્મની રચના તે તે કાળે અનાદિથી થયા કરે છે. કેમ કે જગતમાં કેવળી અને શ્રુતકેવળીનો વિરહ ને મુનિઓનો વિરહ કદી હોય નહીં. એટલે એના કથનનો પ્રવાહ એમ ને એમ અનાદિ ચાલે છે એમ કહે છે ભાઈ ! આહાહા ! એની (-વેદાંતી) સામે આમ સ્થાપે છે (કે) મુનિઓ, કેવળીઓ, સમકિતીઓ, પાંચમાવાળા, પછી મુનિઓ, કેવળીઓ, તીર્થંકરો—એ (સદા) હોય જ છે. એટલે શબ્દ (-વાણી) અનાદિ–અનંત છે, એમ આ પણ હોય જ છે ભેગા નિમિત્ત. બધાય અનાદિથી સાથે જ હોય છે એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

અનાદિ–અનંત **પરમાગમ શબ્દબ્રહ્મથી પ્રકાશિત હોવાથી, સર્વ પદાર્થોના સમૂહને....** હવે કહે છે જુઓ, **સર્વ પદાર્થોના સમૂહને સાક્ષાત્ કરનાર કેવળીભગવાન સર્વજ્ઞથી પ્રણીત હોવાથી....** દેખો ! એ નિમિત્તપણું આ થયું (-બતાવ્યું). વાણી તો એમ (-અનાદિનિધન) છે, કેવળીઓ પણ બિરાજે છે—સદાય બિરાજે છે સર્વજ્ઞો. સર્વજ્ઞનો વિરહ ભરતક્ષેત્રમાં છે, (પણ) ત્રણ કાળમાં ત્રણ કાળના જાણનારનો વિરહ હોય નહીં અને એની વાણીનો વિરહ (પણ) હોય નહીં. દેખો. આહાહા ! લાખો કેવળીઓ, તીર્થંકરો, શ્રુતકેવળીઓ, ગણધરો, બાર અંગના જાણનારા—એના.... એ પછી કહેશે. આ કેવળીની વાત છે. કેવળીના મુખમાંથી (વાણી) નીકળી છે. વાણીની રચના તો હતી અનાદિથી હોં, કેવળી એમાં નિમિત્ત છે, પુરુષ (-આત્મા) નિમિત્ત છે. વેદાંતની પેઠે નિમિત્ત વિનાના શબ્દો છે એમ નહીં, છતાં નિમિત્તથી થયા નથી. અમરચંદભાઈ ! આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

સર્વ પદાર્થોના સમૂહને સાક્ષાત્ કરનાર કેવળીભગવાન.... સર્વ પદાર્થોના સમૂહને સાક્ષાત્ કરનાર કેવળીભગવાન લીધા. જોયું ? બીજી ગાથામાં.... પહેલીમાં (-ગાથામાં) લીધા અને બીજીમાંય લીધા (-લેશે). આ પહેલીમાં લીધા, બીજામાં આવશે. **કેવળીભગવાન સર્વજ્ઞથી પ્રણિત**.... લ્યો. **केवलिप्रणीतत्वेन**... **निखिलार्थसार्थसाक्षात्कारिकेवलिप्रणीतत्वेन**... બસ, એટલું છે. એ બે અર્થ (કેવળી ને સર્વજ્ઞ) પછી કર્યા. મેં કીધું, આ 'કેવળી અને સર્વજ્ઞ' કેમ લીધા ? પણ શબ્દ એક જ છે. અહીં તો પાછું મેળ ખાવું જોઈએને બધું. કેવળી ને સર્વજ્ઞ તો એક જ છે. વાત એ સિદ્ધ કરવી છે કે વાણી પણ જેમ અનાદિ છે, તો એના કહેનારા સર્વજ્ઞ પણ—નિમિત્ત છે એ કેવળીઓ પણ—અનાદિથી છે. કેવળીનો કોઈ દિ' વિરહ પડતો નથી. સમજાણું કાંઈ ?

સર્વ પદાર્થોના સમૂહને સાક્ષાત્ કરનાર કેવળીભગવાન.... દેખો ! ત્રિકાળના જાણનારા અને ત્રિકાળના—ત્રણે કાળના—અનાદિ–અનંત—શબ્દબ્રહ્મની રચના(રૂપે) થનાર વાણીના નિમિત્ત એવા કેવળી સદાય હોય જ છે. સમજાણું કાંઈ ? એનાથી **પ્રણીત હોવાથી**.... દેખો ! 'પ્રણીત' કીધું પાછું. વાણીની રચના તો ત્યાં (-પુદ્ગલમાં) છે, પણ અહીં નિમિત્ત (કેવળી) છે એટલે 'એનું કહેલું' એમ કહેવામાં આવે છે. '(કેવળીએ) કહ્યું છે' એ આ (-એનો અર્થ આ છે). કહ્યું ને ? પહેલું તો ઓલું કહી દીધું.

દેવાનુપ્રિયા ! અનાદિ–અનંત આમ (વાણી) છે અને અનાદિ–અનંત કેવળી છે એમ સિદ્ધ કરવું છે આહીં. માટે નિમિત્તપણે 'એનાથી કહેવાયું' એમ કહેવું છે. અદ્ધરથી ઉઠી છે વાણી ભીંતમાંથી એમ નહિ, એમ કહે છે. પણ જેમ હોય તેમ હોયને ? સાંભળવાથી ક્યાં કાંઈ થાતું'તું અહીં (-આત્મામાં) ? આ તો સત્યના પડખાની વાતું છે આ બધી. સમજાણું ? ગૂઢ ભર્યું છે, બહુ ગૂઢ ભર્યું છે. ઓહોહો! અનાદિ–અનંત પરમાગમ સિદ્ધ કર્યું. એની રચના તો કોઈ પુરૂષ (-આત્મા) કરનાર જ નથી, એ તો અનાદિ–અનંત છે. જેમ વસ્તુ અનાદિ–અનંત છે, એમ પરમાગમની રચના પણ અનાદિ–અનંત રચાય જ છે. રચાવાના કાળમાં કેવળીએ કહેલું નિમિત્ત છે કોઈમાં (અને) કોઈમાં શ્રુતકેવળી છે—બે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ તો સર્વજ્ઞ ભગવાનની કથા છે આ. આ કથા કાંઈ એમ ને એમ પકડાય એવી નથી. એ વજુભાઈ ! સર્વજ્ઞની પેઢીની વાત છે આ. કહે છે, વાણી—શબ્દબ્રહ્મને..... જેમ 'સર્વજ્ઞ' કહ્યુંને ? 'સર્વ' કહ્યુંને શબ્દને ? 'શબ્દબ્રહ્મ' કીધુંને? એ શબ્દબ્રહ્મ પુરૂં કહે છે, શબ્દબ્રહ્મમાં વ્યાપક—પૂરી વાત છે (અને) એના કહેનારા પૂરા જાણનાર છે..... એના (-સર્વજ્ઞના) મુખમાંથી નીકળેલો શબ્દબ્રહ્મ છે. એ વખતે આગમરચના તો, તે કાળે પરમાણુની થવાની જ હતી. સમજાય છે કાંઈ ? અનાદિ–અનંત રચનામાં એ કાળ એનો હતો. સમજાણું કાંઈ ?

સર્વજ્ઞથી પ્રણીત.... લ્યો, **केवलिप्रणीतत्वेन**... છે ને ? કેવળીના કથન....—ભાષા તો એમ જ આવે ને ? સમજાવે શું ? બેયનો નિમિત્ત–નૈમિત્તિક સંબંધ સિદ્ધ કર્યો. ભગવાન કેવળીઓ અનાદિ છે, વાણીની રચના ય અનાદિ છે. કોઈ દિ' વિરહ પડતો જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? અઢી દ્વીપમાં વાણીની રચના પણ અનાદિ–અનંત, એના નિમિત્ત કેવળીઓ પણ અનાદિ–અનંત હોય જ છે જગતમાં. એમનું કહેલું આ કહીએ છીએ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અને કેવળીઓના નિકટવર્તી સાક્ષાત્ સાંભળનાર.... જુઓ, એ (-સાંભળનાર) જીવો પણ જોડે હોય જ છે. એના (-કેવળીના) મુખમાંથી (વાણીની) રચનાનો કાળ હોય ત્યારે શ્રુતકેવળીઓ પણ નિમિત્ત હોય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

કેવળીઓના નિકટવર્તી... લ્યો. **श्रुतकेवलिभिः स्वयमनुभव**... એમ છે ને ? **श्रुतकेवलिभिः स्वयमनुभवत् भिरभिहितत्वेन**.... 'કહ્યું' એમ ને ? કહ્યું. ..... એ તો ઉપરથી લીધું છે. ઠીક. એ તો 'નિકટવર્તી' છે ને ? નિકટ, નજીક છે. કેવળીઓના સાંભળનારા નજીક છે.

કેવળીઓના નિકટવર્તી સાક્ષાત્ સાંભળનાર તેમ જ પોતે અનુભવ કરનાર.... એમ કહે છે. આગમની રચના અનાદિ, એમાં કેવળી નિમિત્ત થયા અને એ કેવળીની વાણી નીકળેલી (ત્યારે) તેના નજીકના—સીધા સાંભળનારા પણ જોડે હતા એમ કહે છે મૂળ તો. આ જ્યારે વાણીની રચનાનો કાળ હતો (અર્થાત્) અનાદિ–અનંતમાં આ (-રચનાનો) કાળ હતો ત્યારે કેવળી નિમિત્ત હતા અને તેને

સાંભળનારા પણ હતા. એ સાંભળનારાઓએ પોતે અનુભવ્યું છે, જાતે અનુભવ્યું છે એ. **તેમ જ પોતે અનુભવ કરનાર એવા શ્રુતકેવળી...** આહાહા !

મોટી ચર્ચા ચાલે છે. (પ્રશ્ન): તમારે (વેદાંતમાં) શબ્દ (કહેનાર છે કે નહીં?). વેદાંત(વાળા) કહે : નહિ, અમારે તો (છે નહિ). (આપણે) 'ધવલ'માં આવે છે કે શ્રુતના અર્થ કહેનારાનો વિક્ષેપ પડ્યો જ નથી. ભાઈ ! 'ધવલ'માં આવે છે. એ કથન કરનારા એવા જ્ઞાનીઓનો વિરહ પડ્યો જ નથી. જ્ઞાનીના મુખમાંથી એ વાણી એના ભાવને (સમજનારને) નિમિત્તરૂપે આવે છે. ત્યારે (-વેદાંતી કહે) : તમે કહો, શબ્દના ભાવને શબ્દમાં સમજે કોણ ? (સમાધાન) : એ ભાવને સમજાવનારાનું નિમિત્ત(પણું) પણ સદાય સાથે હતું, સાથે છે એમ કહે છે. એ ('ધવલ'માં) આવે છે. (કોઈ પ્રશ્ન કરે :) વેદાંતને કોણ સમજશે ? ત્યારે (-વેદાંતી) કહે : તમારી વાણીને કોણ સમજશે ? એમ ચર્ચા ચાલી છે. સમજ્યાને ? વેદાંત (માનનારને પ્રશ્ન:) પુરૂષ વિનાની વાણી છે તો એનો અર્થ કોણ કરશે ? ત્યારે (તેઓ કહે :) તમારી વાણીનો (અર્થ કોણ કરશે ?) (સમાધાન) : ના, અમારી વાણીમાં તો (સમજાવનારા) પુરૂષનું નિમિત્ત(પણું) છે. એના અર્થ સમજાવનારા હતા (અને) એના મુખમાંથી વાણી નીકળી છે. સમજાય છે કાંઈ ? લ્યો, આવે છે 'ધવલ'માં. જુઓ, 'અપુરૂષ વાણી'નો અધિકાર. ક્યાંનું ક્યાં આવ્યું. લ્યો ઠીક.

કહે છે, **શ્રુતકેવળી ગણધરદેવોએ કહેલ હોવાથી....** છે ને ? 'કહેલ' તો છે અંદર—**अभिहितत्वेन**. ઓલામાં (-કેવળીની વાતમાં) **प्रणीतत्वेन** હતું, આમાં (-શ્રુતકેવળીની વાતમાં) **अभिहितत्वेन** કહે છે. **પ્રમાણતાને પામ્યો છે**. **अहो श्रुतकेवलिभणितम्**. બસ, એની સાથે લાગુ પાડી દેવું. 'અહો !' શબ્દ પડ્યો છે ને ? નહીંતર તો **इणमो.. इणम ओ सुदकेवलीभणिदं... इदं**–આ. છેને ? **इदं**—આ. છે અંદર જુઓ, અર્થમાં—શબ્દાર્થમાં. આ... અહો !.... **इणम ओ—**અહો ! **सुदकेवलीभणिदं**. અહો ! શ્રુતકેવળીઓ અને કેવળીઓએ.... અનાદિ–અનંત શબ્દબ્રહ્મની રચનામાં નિમિત્ત કેવળીઓ અને શ્રુતકેવળીઓ હતાં અને એમનું કહેલું (સમયસાર) છે. સમજાણું કાંઈ ? એમ છેને બરાબર એ દેવાનુપ્રિયા ? કેટલું ભર્યું છે ! જુઓને ! કેટલી વાત છે ! એમાં છે કેટલું જુઓને ? આવે એટલું આવે પણ એમાં ભર્યું છે તો ઘણું. કેટલી ગંભીરતાથી ભાવ આવ્યો ! ઓહોહો ! '**પોતે**

અનુભવ કરનાર' એવા છે પાછા. એમ નહિ કે 'સાંભળી લીધું છે' એમ નહિ, એને પામ્યા છે એ. એ જે કહેવું છે એને નિમિત્ત થવાને લાયક છે શ્રુતકેવળીઓ એમ કહે છે. સમજાય છે ? જે વાણીની રચના થવાની છે ત્યાં તેને અનુભવી નિમિત્ત છે. સમજ્યા ? માટે એમનું કહેલું અમે કહીએ છીએ એમ કહે છે. જોયું ?

ખરેખર તો, અહીં શબ્દની રચના જે થવાની છે એ અનાદિ–અનંતમાં ભેગી (-આવી) જાય છે. પણ અમે આ વાણીમાં—સમયસારમાં—એના રસમાં (-એની રચનામાં) નિમિત્ત છીએ. સમજાય છે ? **પ્રમાણતાને પામ્યો છે**.... અહો જીવો ! અહો ભવ્યો ! એમ લખ્યું છે આપણે ઓલામાં. અહો ભવ્યો ! આશ્ચર્યકારી આ રચના ભગવાનના મુખથી નીકળેલી અને શ્રુતકેવળીઓએ, અનુભવીઓએ કહેલી આશ્ચર્યકારી છે, તેથી આ સમયસાર પ્રમાણભૂત છે. ત્રણે કાળ, ત્રણ લોકમાં પ્રમાણભૂત છે. એને કોઈ અપ્રમાણ કરવાને સમર્થ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

લિખિતંગ મફતલાલ નથી એમ કહે છે. આ શાસ્ત્રના નિમિત્ત–લખનાર, તેમ જ કેવળીઓ અને શ્રુતકેવળીઓ છે એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ? તમારે આવે છે ને ? નહિ ? ચાર બાજુ દિશા. મકાન વેચે ત્યારે ચતુર્દિશા લખે કે નહીં ? શેઠ ! આ ઉગમણે ફલાણું, આથમણે ફલાણું અને હેઠે કોઈનો હક્ક નથી. ઠેઠ ભોંયરા કરીએ તો, ભોંયરા કરીએ તો હક્ક કોઈનો નહિ અને ઉપર લઈ જઈએ માળ-મેડી પાંચ-દસ તો કોઈનો હક્ક નહિ. આકાશ-પાતાળ હક્ક છે એમ લખે તમારે. કોણ જાણે કેટલું ઊંડુ જાવું છે એને ? <u>અહીં તો ઊંડું ઉતરીને કેવળજ્ઞાનને પામવાના છે (-છીએ).</u> (તાળીઓ.) (સમયસાર) પ્રમાણભૂત છે. કેમ ? સાક્ષી છે ભગવાન અને (શ્રુત)કેવળીઓની એમ કહે છે. આ વાણીમાં કેવળીઓની અને શ્રુતકેવળીઓની સાક્ષી છે, માટે પ્રમાણપણાને પામ્યો છે. આહાહા ! વાહ !

પછી નાસ્તિથી કહ્યું એ તો, **અન્યવાદીઓનાં આગમની જેમ છદ્મસ્થની કલ્પના માત્ર નથી કે જેથી અપ્રમાણ હોય.** એ તો ઉપરથી નાસ્તિથી કાઢ્યું. અન્યવાદીઓ એટલે જેને જ્ઞાન સાચું નથી, જેની શ્રદ્ધા સાચી નથી, એની

વાણીમાંથી નીકળેલું હોય એ વાણી સાચી હોય નહિ. એના જેવું આ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અન્યવાદીઓનાં આગમની જેમ છદ્મસ્થ(અલ્પજ્ઞાની)ની કલ્પના માત્ર નથી....આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે, એવી જ વાણી છે (અને) એવી વાણીમાં આવા પરમાત્મા અને શ્રુતકેવળી નિમિત્ત છે. એનું–અર્હત્‌નું પ્રવચન છે એનો આ એક ભાગ છે, એ અહીંયા કહેવામાં આવશે. કહેનાર તો હું છું (એમ) કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે. એ વાણીની રચનામાં મારું નિમિત્ત છે, પણ એ વાણીની રચના આવી થાય છે તે અર્હત્(પ્રવચનનો) ભાગ, અનાદિથી (વાણીની) રચના છે એમાંથી આ રચના થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ? એક ગાથામાં આખું પ્રવચન (-કથન) સમયસારનું સિદ્ધ કર્યું (કે) આ સમયસાર આવું છે–એનો ભાવ આવો છે અને એની વાણી આવી પ્રમાણભૂત પામી છે. લ્યો, એ ગાથા પૂરી થઈ.

ભાવાર્થ : सुदकेवलीभणिदं એમ ભાષા ઓલામાં (મૂળ ગાથામાં) મૂકી છે. (કોઈ) કહે છે : (સમયસાર) '**सुदकेवलीभणिदं**' કહ્યું છે, તમે (-આચાર્યદેવે) તો કહ્યું નથી. (કેમ કે) પાઠ આ છે ને? હવે સાંભળને ભગવાન ! કથન તો એમ જ આવેને ? શું કહે ત્યારે ? વાણીની રચના તો કહી ગયા (કે) એ કાળે વાણીની રચનાનો કાળ જ હતો. અનાદિ–અનંત જે વાણીની રચના થાય છે, એ કાળે એ જ વાણીની રચનાનો કાળ હતો (અને) નિમિત્ત આ હતું. એને **सुदकेवलीभणिदं** કહેવામાં આવ્યું છે. અરે ભગવાન ! શું તારે કરવું છે ભાઈ ! કર્તાબુદ્ધિ કરીને શું કરવું છે ભાઈ ! આત્મા (વાણીનો) કર્તા ન હોય. પરમાણુની પર્યાયનો કર્તા આત્મા હોય ? અને તે પરમાણુની પર્યાય ત્યાં રચાય છે એને વળી રચવું શું ? —એમ તો સિદ્ધ કરે છે. અનાદિ–અનંત રચના છે એની (-વાણીની). એ (વાણીનો રચના)કાળ અનાદિ–અનંતમાં—ત્રિકાળમાં ન આવી ગયો ? અનાદિ–અનંત પરમાગમની રચના છે એમાં એ કાળ ન આવ્યો ભેગો ? આત્મા અનાદિ–અનંત છે, તો 'વર્તમાન છે' એમ ન આવ્યું ? એમ અનાદિ–અનંત રચના છે એમાં, વર્તમાન રચના એને કાળે છે એમ આવી ગયું એમાં. સમજાણું કાંઈ ?

'ભાગ્યશાળીને ભૂત રળે છે' એમ લોકો કહે છે. ભૂતડાની જેમ રળે છે. (અહીં) એમ કહે છે, મહાવાણી નીકળવાની હોય ત્યારે જ્ઞાનીઓ જ એને નિમિત્ત

હોય. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? તેથી કહે છે, **'वक्ष्यामि' કહ્યું છે તેનો અર્થ ટીકાકારે** 'वच् परिभाषणे' **ધાતુથી 'પરિભાષણ' કર્યો છે**. હવે અમૃતચંદ્રાચાર્યને પોતે (-જયચંદ પંડિત) ખોલે છે. 'वोच्छामि'નો અર્થ અમૃતચંદ્રાચાર્યે ખોલ્યો અને એનો અર્થ હવે જયચંદ પંડિત ખોલે છે, સ્પષ્ટીકરણ કરે છે. **તેનો આશય આ પ્રમાણે સૂચિત થાય છે.**

ચૌદ પૂર્વમાં જ્ઞાનપ્રવાદ.... ૧૪ પૂર્વ છે જ્ઞાનના. એમાં એક જ્ઞાનપ્રવાદ નામનો પાંચમો પૂર્વ છે. જૂનામાં છપાઈ ('છઠ્ઠા' પૂર્વમાં છે તે)............ આ ભૂલ છે. **જ્ઞાનપ્રવાદ નામના પાંચમા પૂર્વમાં બાર 'વસ્તુ' અધિકાર છે.** અધિકારનું નામ—એ અધિકારનું નામ 'વસ્તુ' છે. **તેમાં પણ એક એકના વીસ વીસ 'પ્રાભૃત'** એટલે અધિકાર. એક એકના અધિકારમાં ૨૦-૨૦ અધિકાર. **તેમાં દશમા વસ્તુમાં સમય નામનું જે પ્રાભૃત**—સાર છે.... જોયું ? **દશમા વસ્તુમાં સમય નામનું જે પ્રાભૃત છે તેનાં મૂળ સૂત્રોના શબ્દોનું જ્ઞાન તો પહેલાં મોટા આચાર્યોને હતું.** એ શબ્દો પણ હતાં અને એનું જ્ઞાન પણ હતું એમ કહે છે. **તેના અર્થનું જ્ઞાન આચાર્યોની પરિપાટી અનુસાર.....તેના અર્થનું જ્ઞાન આચાર્યોની પરિપાટી અનુસાર શ્રી કુંદકુંદાચાર્યને પણ હતું.** હા, શબ્દોનું જ્ઞાન હતું કે આ જ માર્ગ છે. **તેમણે સમયપ્રાભૃતનું પરિભાષણ કર્યું—પરિભાષાસૂત્ર બાંધ્યું. સૂત્રની દશ જાતિઓ કહેવામાં આવી છે** શાસ્ત્રમાં. **તેમાં એક 'પરિભાષા'** નામની **જાતિ પણ છે. અધિકારને જે યથાસ્થાનમાં અર્થદ્વારા સૂચવે તે પરિભાષા** કહેવામાં આવે છે. એ સ્થાને તેવું જ (વાણીમાં) આવે (અને) જ્ઞાનનો ભાવ તેવો જ હોય. (શબ્દો) યથાસ્થાને ગોઠવાય એમ. તે ભાષા એ સ્થાને એ જ આવે ત્યાં. **તેમાં એક 'પરિભાષા' જાતિ પણ છે. ....યથાસ્થાનમાં અર્થદ્વારા સૂચવે તે પરિભાષા કહેવાય છે. શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય સમયપ્રાભૃતનું પરિભાષણ કરે છે એટલે કે સમયપ્રાભૃતના અર્થને જ...**—એના જ ભાવને—એના જ અર્થને—**યથાસ્થાનમાં....** જ્યાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં આસ્રવને સ્થાને આસ્રવ, સંવરને સ્થાને સંવર, જઘન્યના સ્થાને જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટના સ્થાને ઉત્કૃષ્ટ. **યથાસ્થાનમાં જણાવનારું પરિભાષાસૂત્ર રચે છે.** લ્યો, પછી મંગળની વ્યાખ્યા કરશે આગળ.

(આ પ્રવચન ૪૭ : ૩૦ મિનિટનું છે.) (પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૮

ગાથા - ૧, ૨

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૮, રવિવાર, તા. ૧૫-૯-'૬૮

ણમો સિદ્ધાણં.... વર્તમાન સિદ્ધ છે ત્યાં સુધી બધા........ છે. **સંસારીને શુદ્ધ આત્મા સાધ્ય છે અને સિદ્ધ સાક્ષાત્ શુદ્ધાત્મા છે**. સંસારી પ્રાણીને હિતને માટે તો શુદ્ધાત્મા જ ધ્યેય છે. જુઓ ! સંસારીને સાધ્ય તો શુદ્ધાત્મા છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? સંસારી જીવને ધ્યેય હોય તો શુદ્ધાત્મા છે એમ, બીજું કોઈ સાધ્ય (છે નહીં). એટલે ? શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ છે તે (ધ્યેય છે), પણ એની પર્યાય જે શુદ્ધ છે તે સાધ્ય છે. એમાં સિદ્ધ છે તે સાક્ષાત્ શુદ્ધાત્મા છે એમ કહે છે (અર્થાત્) પ્રગટ થયેલા શુદ્ધાત્મા છે એમ. સંસારી જીવને શુદ્ધ આત્મા તે સાધ્ય.... સાધ્ય નામ સાધવાલાયક હોય તો એ છે. ધ્રુવ ભલે (ધ્યેય) હો, પણ પ્રગટ પર્યાય સાધવા માટે સંસારી જીવનું સાધ્ય શુદ્ધ આત્મા છે. શુદ્ધ આત્મા પ્રગટ કરવો એ એનું સાધ્ય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એમાં સિદ્ધ.... (સાક્ષાત્ શુદ્ધાત્મા) છે એમ કહે છે. **તેથી તેમને નમસ્કાર કરવો ઉચિત છે**..... સમજાણું કાંઈ ?

કોઈ ઇષ્ટદેવનું નામ લઈ નમસ્કાર કેમ ન કર્યો તેની ચર્ચા ટીકાકારના મંગળ પર કરેલી છે તે અહીં પણ જાણવી. —એ આવી ગયું છે. **સિદ્ધોને 'સર્વ' એવું વિશેષણ આપ્યું છે; તેથી તે સિદ્ધો અનંત છે**..... અનંત (છે), એક જ આત્મા ને એક જ પરમાત્મા (કોઈ) કહેતાં હોય તો એમ છે નહીં. .... એક જ અદ્વૈત છે અથવા મોક્ષ જાય ત્યારે ...... ભળી જાય છે એમ નથી, એમ. સમજાણું કાંઈ ?

હવે, **શ્રુતકેવળી શબ્દના અર્થમાં....** सुदकेवलीभणिदं એમ ચોથું પદ.... **શ્રુત** તો **અનાદિનિધન પ્રવાહરૂપ આગમ કહ્યું.** એ અર્થ થઈ ગયો હતો પરમ દિ' આપણે. શ્રુતની—શબ્દની રચના અનાદિથી છે, એનો કોઈ કર્તા નથી. નિમિત્ત છે, કર્તા નથી. અનાદિથી શ્રુતની રચનાનો પ્રવાહ અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે શબ્દમાં. સમજાણું કાંઈ ? અઢી દ્વીપની અંદર શ્રુતની રચના કોઈ દિ' તૂટી નથી, અનાદિની છે, અત્યારે છે ને પછી (પણ) રહેશે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ શબ્દની

રચના શબ્દથી બનેલી (તેનો) અનાદિનો પ્રવાહ અત્યારે (છે) ને અનાદિ-અનંત રહેશે. સમજાણું કાંઈ ? ભલે ભરત-ઐરાવતમાં (અત્યારે) ન હો, મહાવિદેહમાં તો બધાય (કાળે) શબ્દની રચના બન્યે જ જાય છે.

હવે એમાં નિમિત્ત કોણ ? એટલી વાત સિદ્ધ કરે છે. શબ્દની રચનાના કરનાર કોઈ નથી, શબ્દની—આગમની રચના તો અનાદિથી પ્રવાહરૂપે ચાલી જ આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? એમ સાધક અને સાધ્ય જીવ પણ અનાદિથી ચાલ્યા આવે છે.—એ બે વાત કરે છે કેવળી અને શ્રુતકેવળીની. સમજાણું કાંઈ ? જેમ અનાદિ-અનંત શબ્દની રચનાનો શ્રુતપ્રવાહ તૂટ્યો જ નથી અનાદિથી, (તેમ) તેને નિમિત્ત થનારા કેવળીઓ અને શ્રુતકેવળીઓનો પણ પ્રવાહ તૂટ્યો નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

'શ્રુત' તો અનાદિ-અનંત... અનાદિ-અનંત પ્રવાહરૂપ આગમ કહ્યું અને 'કેવળી' શબ્દથી સર્વજ્ઞ અને **(તથા) પરમાગમના જાણનાર (શ્રુતકેવળી) કહ્યાં.** કેવળીના બે અર્થ કર્યા—સર્વજ્ઞ અને પરમાગમ **એના જાણનાર શ્રુતકેવળી કહ્યાં. તેમનાથી સમયપ્રાભૃતની ઉત્પત્તિ કહી**—નિમિત્ત કહ્યું, એ તો નિમિત્ત કહ્યું. ભાષા તો એમ છે, '**સમયપ્રાભૃતની ઉત્પત્તિ**.' પહેલું તો કીધું, સમયપ્રાભૃત આદિ શાસ્ત્ર તો છે, રચાય છે, અનાદિથી છે. એમાં નિમિત્ત કોણ છે એ વાત કરી. સમજાણું કાંઈ ?

(કેવળી) શબ્દથી સર્વજ્ઞ અને શ્રુતકેવળી **તેમનાથી સમયપ્રાભૃતની ઉત્પત્તિ** એટલે નિમિત્તપણું છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? ઓહો ! કેટલી કથનની ગંભીરતા જુઓ ને ! શાસ્ત્રની રચના અનાદિ-અનંત, એના કહેનારા નિમિત્તરૂપે પણ અનાદિ-અનંત. કોઈ દિ' વિરહ પડ્યો નથી. (૧) દ્રવ્ય જેમ અનાદિ-અનંત, (૨) સિદ્ધ પણ અનાદિ-અનંત, (3) સાધક અનાદિ-અનંત, (૪) કેવળજ્ઞાની અનાદિ-અનંત, (૫) શબ્દની રચના અનાદિ-અનંત સ્વતંત્ર શબ્દથી. સમજાણું કાંઈ ? એને નિમિત્તરૂપે શ્રુતકેવળીઓ તે તે કાળે હોય જ છે એમ કહે છે. શબ્દની અનાદિ રચનામાં—શબ્દને કારણે સ્વતંત્ર થતી પર્યાયમાં—એ વખતે કેવળી અને શ્રુતકેવળી નિમિત્તરૂપે હોય છે. આ, 'અપુરુષની વાણી' નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

વેદાંત કહે છે કે ભાઈ ! અમારી વાણી પણ અનાદિ છે, પણ એનું કોઈ પુરુષ (-આત્મા) નિમિત્ત નથી (અર્થાત્) 'અપુરુષી વાણી' છે. (અહીં) એમ ન હોય એ વાત સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? પુરુષનું નિમિત્ત હોવું જોઈએ. વાણી તો વાણીને કારણે થાય. સમજાણું આમાં ? આ શબ્દની રચના પણ વાણીને કારણે થાય છે એમ કહે છે, આત્મા તેનો રચનાર નથી. એને નિમિત્તરૂપે કોણ છે તેનું જ્ઞાન (કરાવે) છે (કે) નિમિત્તરૂપે જ્ઞાની જ હોય. શબ્દની રચનામાં નિમિત્ત પણ જ્ઞાની, કાં સાધક અને કાં કેવળી. સમજાણું કાંઈ આમાં ? મિથ્યાદ્રષ્ટિ એને નિમિત્ત હોઈ શકે નહિ એમ કહે છે.

એ રીતે ગ્રંથની પ્રમાણતા બતાવી. આ રીતે પુરુષપ્રમાણે નિમિત્ત અને વાણીની ઉપાદાન રચના—એમ ગ્રંથની પ્રમાણતા બતાવી. સમજાણું કાંઈ ? **અને પોતાની બુદ્ધિથી કલ્પિત કહેવાનો નિષેધ કર્યો**. એ કાંઈ મારી (કલ્પિત) બુદ્ધિથી કહેતો નથી. કલ્પિત નથી બુદ્ધિ એમ, પાછી છે તો વસ્તુની સ્થિતિ. પણ નિમિત્તરૂપે જે અનાદિ પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે એમાં (મારું જ્ઞાન) નિમિત્ત છે. અત્યારે પણ આ વાણીમાં—આ નિમિત્ત છે એમ કહેવા માગે છે. પણ હું કલ્પિત નથી (કહેતો), ભાઈ ! એમ કીધું. કલ્પિત એટલે હું કલ્પિત કહેતો (નથી). એનો અર્થ કે મારે પણ જે જ્ઞાનસ્વરૂપ છે શુદ્ધ (ભાવશ્રુતજ્ઞાન) એ વાણીની રચનામાં નિમિત્ત થાય છે. વાણીની રચના તો એને (-વાણીને) કારણે થાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? 'હું બુદ્ધિથી કલ્પિત કહેતો નથી' એટલે કે મારું જે જ્ઞાન છે એમાં કલ્પિતપણું નથી, એ જ્ઞાનમાં યથાર્થપણું છે ને વાણીની રચનામાં તે નિમિત્ત છે. બસ. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

અન્યવાદી છદ્મસ્થ પોતાની બુદ્ધિથી પદાર્થનું સ્વરૂપ ગમે તે પ્રકારે કહી વિવાદ કરે છે તેનું અસત્યાર્થપણું બતાવ્યું (કે) આમ ન હોય. સમ્યગ્જ્ઞાની વાણીમાં નિમિત્ત હોય અને વાણીની રચના અનાદિ પ્રવાહમાં ચાલી જ આવે છે એમ સિદ્ધ કર્યું. સમજાણું કાંઈ ? (વાણીની) રચના કરનારો જ્ઞાની કહો તો પાછી કર્તાબુદ્ધિ થાય છે, (પણ) એમ (તો) છે નહિ. સમજાણું ? 'વાણી નથી' એમ છે નહિ, વાણી અનાદિની છે (અને) કહેનારા જ્ઞાની પણ (અનાદિ) નિમિત્તરૂપે છે, કર્તારૂપે નથી. સમજાણું કાંઈ ? એથી એ શાસ્ત્રનું પ્રમાણિકપણું બતાવ્યું (કે)

શાસ્ત્રનું પ્રમાણિકપણું છે. (કેમ કે) અનાદિથી કેવળીઓ કહેતાં આવ્યા છે, શ્રુતકેવળીઓ કહેતાં આવ્યા છે તે જ આ વાણી છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ ગ્રંથનાં અભિધેય એટલે સાધ્ય, **સંબંધ**–વાણી. **અભિધેય** એટલે વાચ્ય, **સંબંધ** એટલે વાચક શબ્દો. **પ્રયોજન તો પ્રગટ જ છે. શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ તે અભિધેય છે**. આમાં તો શુદ્ધ આત્મા તે ધ્યેય છે. સમજાણું કાંઈ ? પ્રગટ કરવાલાયક શુદ્ધ આત્મા અને ત્રિકાળી ધ્રુવ શુદ્ધ તે અભિધેય છે. **તેના વાચક આ ગ્રંથમાં શબ્દો છે**.... તેના કહેવાના (-કહેનાર) સંજ્ઞાવાચક.... જેમ સાકર (શબ્દ) સાકરને બતાવે છે. સાકર શબ્દ વાચક છે, સાકર (પદાર્થ) વાચ્ય છે. એમ આ સમયસાર વાચક છે, આત્મા વાચ્ય છે. શુદ્ધ આત્મા એ કહેવાલાયક છે આમાં. સમજાણું કાંઈ ? **તેમનો અને શુદ્ધ આત્માનો વાચ્યવાચકરૂપ સંબંધ તે સંબંધ છે**. લ્યો, પહેલામાં આવ્યું'તું ને એ ? કહેનારા નિમિત્ત, વાચ્ય અહીં શુદ્ધ આત્મા લીધો છે, વાચક શબ્દો. **શુદ્ધાત્માના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થવી તે પ્રયોજન છે**. શુદ્ધાત્માની શ્રદ્ધામાં ધ્યેયરૂપે (અને) પર્યાયમાં પૂર્ણરૂપે પ્રાપ્તિ થવી તે તેનું પ્રયોજન છે.

હવે બીજી ગાથા.

પ્રથમ ગાથામાં સમયનું પ્રાભૃત કહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. સમયનો સાર, (અર્હત્પ્રવચનનો) અવયવ. **ત્યાં એ આકાંક્ષા થાય કે સમય એટલે શું ?** આપે સમય કહેવાની (પ્રતિજ્ઞા) કરી, પણ 'સમય' એટલે શું ? **તેથી હવે પહેલાં સમયને જ કહે છે.** લ્યો. એનો અર્થ થયો કે જેને અંતર જિજ્ઞાસા થાય છે (કે) આ સમય એટલે શું ? એવી જિજ્ઞાસાવાળાને આ સમયની વ્યાખ્યા બતાવે છે.

जीवो चरित्तदंसणणाणठिदो तं हि ससमयं जाण ।
पोग्गलकम्मपदेसठ्ठिदं च तं जाण परसमयं ।।२।।

જીવ ચરિત-દર્શન-જ્ઞાનસ્થિત સ્વસમય નિશ્ચય જાણવો;
સ્થિત કર્મપુદ્‌ગલના પ્રદેશે પરસમય જીવ જાણવો. ૨.

આત્મા (અને) અનાત્માની વાત પહેલી શરૂ કરી. **'સમય' શબ્દનો અર્થ આ પ્રમાણે છે : 'सम्' તો ઉપસર્ગ છે.** વ્યાકરણ. (सम) એટલે એકસાથે. એની

વ્યાખ્યા—એકસાથે. શું એકસાથે ? **सम्**—એકસાથે. એકસાથે એટલે શું ? **અને 'अय गतौ' ધાતુ છે એનો ગમન અર્થ પણ છે અને જ્ઞાન અર્થ પણ છે.** તેથી બેનો મેળ કર્યો હવે (કે) સાથે એમ. **તેથી એકસાથે જ જાણવું** અને **(તથા) પરિણમન કરવું એ બે ક્રિયાઓ જેમાં હોય તે સમય.** અહીંયા આત્મા સિદ્ધ કરવો છે ને ? એકસાથે જાણે અને પરિણમે એનું નામ સમય, બે ક્રિયા એકસાથે હોય એનું નામ સમય (અને) એ સમય આત્મા જ હોય. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા જે સમયે જાણે એ સમયે પરિણમે, જે સમયે પરિણમે એ સમયે જાણે. **એકસાથે જ જાણવું** અને **(તથા) પરિણમન**...ભાષા જુઓ ! પરિણમે છે.... ગમન એટલે પરિણમવું. એકસાથે જાણવું અને પરિણમવું પાછું. ઓહોહો ! ભગવાન આત્મા એક સમયમાં (-જે સમયે) પરિણમે, તે જ સમયે તે જાણે (અને) જે સમયે જાણે, તે સમયે પરિણમે છે. તે ચીજ એક આત્મા હોય. સમજાણું કાંઈ ? કહો, આમાં (આત્મા) રાગરૂપે કે ફલાણારૂપે (છે) એમ નથી (કહ્યું). પરિણમવું અને જ્ઞાન કરવું એમ બે વાત છે. રાગરૂપે થાય, પુણ્યરૂપે (થાય એમ નહીં, પણ) જાણવારૂપે પરિણમે. પરિણમન અને જાણે–બસ, એટલી વાત. ચૈતન્યસ્વરૂપ છે તે જાણવારૂપે જ પરિણમે એટલે (આત્મા) પરિણમે (છે તથા) તે જાણે છે અને (આત્મા) જાણે છે (તથા) તે પરિણમે છે. એક સમયમાં બેય ભેગું છે એકસાથે. **सम्**—એકસાથે, **अय गतौ**—ગમન અને જ્ઞાન એવું એક સમયમાં (કરે) તેને સમય કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

તે **આ જીવ નામનો પદાર્થ એક જ વખતે પરિણમે પણ છે અને જાણે પણ છે**.... લ્યો, બીજા (જડ) પદાર્થો એક સમયે પરિણમે છે, (પરંતુ) જાણતા નથી. (અને) જાણતા નથી તો જ્ઞેય (-બીજા જડ પદાર્થ પોતે) શું છે એને જાણ્યા વિના એનું પરિણમન એને શું કામનું ? અહીં (આત્મા) તો જાણે અને પરિણમે, તે પોતાને જાણે અને પોતારૂપે પરિણમે. (જડ પોતારૂપે પરિણમે, પણ) બીજાને જાણે નહીં. **એક જ વખતે પરિણમે પણ છે અને જાણે પણ છે**. **'પણ'** છે ને ? બેય ભેગું નાખવું છે ને ? **તેથી તે સમય છે.** લ્યો, એ સમયની વ્યાખ્યા થઈ.

હવે એ જીવપદાર્થ સાત બોલે વર્ણવશે, જે વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. એવું (વર્ણન) અન્યમાં—સર્વજ્ઞ પરમાત્મા સિવાય—(હોય નહીં). આવો આત્મા—સાત બોલે વર્ણવશે એવો આત્મા—બીજે હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

[બોલ-૧] **આ જીવપદાર્થ કેવો છે ? સદાય પરિણમનસ્વરૂપ સ્વભાવમાં રહેલો હોવાથી**.... જુઓ, **उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत्**. એ પહેલો બોલ, મૂક્યો તત્ત્વાર્થસૂત્રનો. **उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत्** (અને) **सद् द्रव्यलक्षणम्**. (અધ્યાય-૫, સૂત્ર ૨૯, ૩૦). સમજાણું કાંઈ ?

પહેલી વ્યાખ્યા અસ્તિત્વની મૂકી, સત્તાની–સત્તાની. 'છે' એવી વ્યાખ્યા હોય ને ? 'છે' એની હોય ને ? એમ કહે છે. 'સત્ પ્રરૂપણા'માં ભાઈ ! આવે છે પહેલો બોલ, 'ષટ્ખંડાગમ'. 'છે'–સત્, પદ પ્રરૂપણા. 'છે' તેના વાચક શબ્દો છે, હોય એની વાત છે. એમ જીવ 'છે', પહેલો 'છે' એમ સિદ્ધ કરે છે, અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરે છે. એ અસ્તિત્વ પણ કેવા પ્રકારનું ? **સદાય પરિણમનસ્વરૂપ સ્વભાવમાં રહેલો હોવાથી**.... પરિણમનસ્વરૂપ સ્વભાવમાં રહેલો હોવાથી, **ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યની એકતારૂપ અનુભૂતિ જેનું લક્ષણ છે**.... ઉત્પાદ-વ્યય અને ધ્રૌવ્ય એનું એકરૂપ રહેવું.... અનુભૂતિ એટલે એકરૂપ રહેવું, એમ. સમજાણું કાંઈ ?

જીવ **કેવો છે** ? **સદાય પરિણમનસ્વરૂપ સ્વભાવમાં રહેલો હોવાથી, ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યની એકતારૂપ અનુભૂતિ જેનું લક્ષણ**.... અનુભૂતિ એટલે રહેવું. ત્રણપણે (હોવા છતાં) એકપણે, ત્રણપણામાં એકપણે રહેવું એમ. ત્રણના ભેદ હોવા છતાં, ત્રણના સમય એક છે. એવું ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવનું એકપણારૂપે થવું (-રહેવું) એવી જેની સત્તા (છે) એને જીવપદાર્થ કહેવામાં આવે છે. આ (ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય) તો જડમાંય હોય છે. સમજાય છે ? પણ આ તો (જીવની) પહેલી વ્યાખ્યા કરી ગયા છે ને ? અને આગળ કરશે, બીજા બોલે જ કરશે, જુઓ. જડમાંય 'અનુભૂતિ' તો આવે છે ને ? પરમાણુમાં આવે છે (કે) પરમાણુ અનુભૂતિ કરે છે. ૨, ૪, ૫......પરિણમે આદિ. બસ, અનુભૂતિ એટલે થવું, હોવું.

એમ જીવપદાર્થ **સદાય પરિણમનસ્વરૂપ સ્વભાવમાં રહેલો હોવાથી, ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યની એકતારૂપ**.... જુઓ ! પહેલો 'જીવ કેવો છે' એને એણે

જાણવો જોઈએ, જાણ્યા પછી સ્વસમયનું પરિણમન થાય એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? પછી પર્યાયનું વર્ણન લેશે, હજુ સામાન્ય દ્રવ્યનું વર્ણન કરે છે. એ આવો આત્મા સ્વમાં ઠરે તે સ્વસમય અને પરમાં ઠરે તે પરસમય એમ કહેશે. (પણ) આવો આત્મા, આ સિવાય બીજી જાતનો આત્મા કહે તે આત્મા એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

બૌદ્ધ કાં ક્ષણિક ઉત્પાદ-વ્યય કહે છે (અને) વેદાંત, સાંખ્યાદિક ધ્રુવ કહે છે. એ બધું સમજ્યા વિનાની વાત ખોટી છે. સમજાણું કાંઈ ? અને એમ કહીને એ પદાર્થ 'અસ્તિ' છે (તથા) એમાંથી ઉત્પાદ-વ્યય થાય છે એમ કહે છે. બીજો કોઈ એની સત્તાને ઉપજાવે છે એમ નથી, તેમ એ સત્તાની પર્યાયને બીજો ઉપજાવે છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? જીવની સત્તાનું હોવાપણું (છે) એને બીજો કોઈ ઉપજાવે એમ નથી અને એ સત્તાની પર્યાય વર્તમાન ઉપજે (છે) તેનો બીજો ઉપજાવનાર નથી. એ પોતે સત્તા છે તે (પર્યાય) ઉપજાવે છે. એને કોઈ પરમેશ્વરથી એની પર્યાય થાય ને પરમેશ્વર એને પર્યાય આપે એમ વસ્તુમાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? કહો, ગુરુથી (જ્ઞાન) ન થાય એમ કહે છે. હીરાભાઈ ! હોવાપણે છે તે કોઈથી ન હોય—વસ્તુ છે એ હોવાપણે છે તે કોઈથી ન હોય અને હોવાપણે જે ઉપજે છે એ બીજાથી ન ઉપજે, પોતાથી ઉપજે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

ઉત્પાદ-વ્યય. પહેલો 'ઉત્પાદ' નાખ્યો શબ્દ. **પરિણમનસ્વરૂપ સ્વભાવમાં**.... પાછો એવા સ્વભાવમાં **રહેલો હોવાથી**.... (અર્થાત્) ટકેલો છે, એમ. **ઉત્પાદ**—નવી અવસ્થાથી ઉપજે, એક સમયમાં જૂની અવસ્થાથી **વ્યય**—બદલી જાય (અને **ધ્રૌવ્ય**)—એ જ સમયે સદ્રશપણે કાયમ રહે. **ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય**.... સમજાય છે ? સમ્યક્ત્વથી ઉપજે મિથ્યાત્વથી વ્યય થાય, ધ્રુવરૂપે ધ્રુવ રહે. પોતાની પર્યાયને ઉત્પન્ન કરનારો પોતે સત્તા—પોતે જ છે. સમજાણું કાંઈ ? આવો સિદ્ધાંત પહેલો મૂક્યો છે જુઓ ! આત્માની કોઈપણ—અનંત ગુણની શક્તિ પડી છે એની કોઈપણ—પર્યાયનો ઉત્પાદક એ પોતે સત્તા છે, એ સત્તા એને ઉત્પન્ન કરે છે. કારણ કે **उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत्**—પોતે આખું દ્રવ્ય છે.

એકતારૂપ અનુભૂતિ.... અનુભૂતિ એટલે થવું, ત્રણનું એકરૂપે થવું, ત્રણનું એકરૂપે રહેવું એમ. અનુભૂતિનો અર્થ એ છે. સમજાણું કાંઈ ? એવું **જેનું લક્ષણ છે એવી સત્તાથી સહિત છે**—આવી સત્તાથી સહિત છે. ઉપજવું, બદલવું અને ટકવું—એવી સત્તાથી આત્મા સહિત છે. જીવની વ્યાખ્યા સાત બોલે કરશે. મોટા સિદ્ધાંતો આમાં ભર્યા છે જુઓને ! સમજાણું ? એની સૃષ્ટિનો ઉત્પાદક એ પોતે છે. અનંતગુણની પર્યાયરૂપી સૃષ્ટિ—ઉત્પત્તિ (તેનો) ઉત્પાદક એ દ્રવ્ય છે, પૂર્વની અવસ્થાનો વ્યય કરનાર એ પોતે છે અને ધ્રુવપણે રહેનાર એ પોતે છે. 'બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ' કહે છેને ઓલા. બ્રહ્માએ ઉપજાવ્યું, વિષ્ણુએ રાખ્યું, શંકરે નાશ કર્યું—એ ક્યાંય બહારમાં નથી, અંદરમાં છે ત્રણ. ..... ધ્રુવ રાખ્યું, પોતે ...... વિષ્ણુએ રાખ્યું (ધ્રુવ), સમજાણું ? બ્રહ્મે ઉત્પન્ન કર્યું પર્યાય અને શંકરે નાશ–વ્યય કરી ઓલી (પર્યાય). પોતે ને પોતે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ છે. સમજાણું કાંઈ ? એનો કોઈ કરનાર નથી એમ કહે છે.

આ વિશેષણથી, જીવની સત્તા નહિ માનનાર.... હોવાપણે આત્મા નથી, નાસ્તિ છે. નાસ્તિ છે શેની ? કે જીવની. એ 'નાસ્તિ છે' એમ કહેનાર જ અસ્તિપણું બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ ? શ્રીમદ્‌માં આવે છે ને :

કરી કલ્પના દ્રઢ કરે, નાના નાસ્તિ વિચાર;
પણ અસ્તિ તે સૂચવે, એ જ ખરો નિર્ધાર.

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર, વર્ષ ૨૨)

'આ જીવ નથી' એનો અર્થ એ (છે) કે જીવનું અસ્તિપણું છે એ કહે છે કે 'નથી.' ન હોય એ કહે ? ન હોય એ જાણે ? ન હોય એ જાણે કે 'હું નથી' ? 'હું નથી' એનો અર્થ જ કે 'હું છું.' સમજાણું કાંઈ ? 'મારી મોટપ નથી' તો તને ખ્યાલમાં આવી છે મોટપ (અને) એ મોટપ છે. મોટપ ખ્યાલમાં આવીને કે 'મારી મોટપ નથી' ? એનો અર્થ જ, મોટપ તને ખ્યાલમાં આવી છે. પણ 'નથી' (એમ) તું ના પાડે છે એ અસ્તિ સૂચવે છે એમાં. સમજાણું કાંઈ ? કોઈપણ ચીજની હયાતીનો અવાજ હોય છે અને એનું જ્ઞાન હોય છે. અવાજ અને જ્ઞાન બેય. સમજાણું કાંઈ ?

નાસ્તિકનો **(મત) ખંડિત થયો (તથા) પુરુષને અપરિણામી માનનાર સાંખ્યવાદીઓનો વ્યવચ્છેદ**.... આત્મા છે, પણ બદલતો નથી એમ માનનારનો નાશ .....ખોટા ઠરાવ્યા. બદલે નહિ તો અજ્ઞાન કેમ ટળે ? જ્ઞાન કેમ પ્રગટે ? આનંદ કેમ આવે ? દુઃખ કેમ જાય ? સમજાય છે ? સમજવા માગે છે તો એનો અર્થ એ થયો કે અણસમજણ ટળે છે, સમજણ થાય છે અને બેયની સંધિમાં પોતે કાયમ રહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એટલે નહિ પલટનારનો (જીવ પલટતો નથી એમ માનનારનો) વ્યવચ્છેદ કર્યો. ...**પરિણમનસ્વભાવ કહેવાથી થયો. નૈયાયિકો અને વૈશેષિકો સત્તાને નિત્ય જ માને છે.** લ્યો, ઓલા નૈયાયિક, વૈશેષિક સત્તાને નિત્ય—કાયમી એકરૂપ (માને છે). સમજાણું ?

ઓલા (-કોઈ અજ્ઞાની) કહે છે કે બદલે, એકલો (-માત્ર) બદલે. ઓલા (-બીજા અજ્ઞાની) કહે, નહિ બદલે. —એ પછી લેશે. સાંખ્યવાળાનો **વ્યવચ્છેદ, પરિણમનસ્વભાવ કહેવાથી, થયો**. ...**નિત્ય જ માને છે (અને) બૌદ્ધો સત્તાને ક્ષણિક જ માને છે.** (-અજ્ઞાની) એકલું નિત્ય માને છે પણ એ માનનાર કોણ ? માનનાર પર્યાય છે, માને એ પર્યાય છે. 'નિત્ય છે' એમ માને છે એ પર્યાય છે. પર્યાય છે ને તું કહે છે કે 'નિત્ય છું' ? ભ્રમ છે. પર્યાય માને છે, પર્યાય જાણે છે, પર્યાય 'ના' પાડે છે, પર્યાય 'હા' પાડે છે—એ તો પર્યાયમાં કામ ચાલે છે. એક ઠેકાણે કહે છે કે 'નથી', (બીજો કહે છે કે) 'નિત્ય છું'. (કોઈ) 'નથી' (એમ) કહે છે (પણ એમ કહેતા સિદ્ધ થાય છે) કે 'છે.' 'નિત્ય છું—એકલો નિત્ય છું' (એમ) કોણે જાણ્યું ? નિત્યે ? (શ્રોતા : પર્યાયે). જુઓ, જીવની વ્યાખ્યા. '**जीवो**', પહેલો શબ્દ છે. છે ને ? **जीवो... जीव:... जीव:...** માંગલિકમાં પહેલો શબ્દ આ ઉપાડ્યો. આવો જીવપદાર્થ એને સાત બોલે વર્ણવે છે. **તેમનું નિરાકરણ, સત્તાને ઉત્પાદ–વ્યય–ધ્રૌવ્યરૂપ કહેવાથી થયું.** લ્યો, ઉત્પાદ-વ્યય ને ધ્રૌવ્ય—એ પહેલો સિદ્ધાંત.

મોટી ચર્ચા ચાલતી ભાઈ ! પહેલે અમારે. (કોઈ કહે:) 'આવો છે ગુણ, લક્ષણ.... ઉત્પાદ-વ્યય ને બધું છે એ બ્રાહ્મણમાં છે.' 'બ્રાહ્મણમાં ક્યાંથી આવ્યું?' –(મેં) કીધું. એને તો એમ કે ઉત્પાદ, વ્યય ને ધ્રૌવ્ય સમયે-સમયે (કેમ હોય ?) વાત એમ (છે) કે સમયે-સમયે ઉપજે છે પોતાથી, કોઈને કારણે નહિ.

(અન્ય કહે): 'એ નહીં, કર્મને કારણે હોય, ફલાણે કારણે (હોય.)' સમજ્યાને ? 'આત્માને (કર્મથી) વિકાર થાય' (–એમ માનનારને) સિદ્ધાંતનો મોટો વાંધો હતો. 'વિકાર હોય એ કર્મથી થાય, કર્મથી થાય. સંસાર કર્મથી થાય, કારણ કે આત્મા તો શુદ્ધ છે. (તેથી) વિકાર કેમ આવ્યો ? કર્મને લઈને આવ્યો' (–એમ કોઈ માને છે). કર્મ ક્યાં (આત્મામાં) પેઠા હતા તે (કર્મને લઈને વિકાર) આવ્યો ? ઉત્પાદ પોતાથી થાય છે—વિકારનો ઉત્પાદ પોતાથી થાય છે, વિકારરૂપ પૂર્વની અવસ્થાનો નાશ પોતાથી થાય છે (અને) ધ્રુવપણું—પોતાની સૃષ્ટિમાં (પર્યાયમાં) પોતે (વિકાર) ઉત્પન્ન કરીને પોતે સૃષ્ટિનો ધારનાર રહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

(બોલ- ૨) વળી જીવ કેવો છે ? હવે (જીવનું કથન) આવ્યું બીજે બોલે. આ (ઉપર કહ્યું એ) સામાન્યસ્વરૂપ તો પરમાણુમાં પણ હોય છે. **ચૈતન્યસ્વરૂપણાથી નિત્ય-ઉદ્યોતરૂપ નિર્મળ સ્પષ્ટ દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ છે**. હવે એને (-જીવને) નાખ્યો. પહેલું 'સત્ દ્રવ્ય' સિદ્ધ કરી, સત્તા. **उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत् । सद्-द्रव्यलक्षणम् ।** ભાઈ ! પહેલો એ બોલ સિદ્ધ કર્યો. **उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत् । सद्- द्रव्यलक्षणम् ।** —દ્રવ્ય સિદ્ધ કર્યું. હવે દ્રવ્ય ક્યું આહીં લેવું છે આપણે, એ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? પહેલો મહાસિદ્ધાંત કે ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યયુક્તં અસ્તિ અને તે અસ્તિ દ્રવ્યનું લક્ષણ છે. (સત્) લક્ષણ છે (અને) દ્રવ્ય લક્ષ્ય છે. અસ્તિ (લક્ષણ છે, દ્રવ્ય) તે લક્ષ્ય છે. આ ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યની વ્યાખ્યા.... સમજાણું કાંઈ ?

હવે અહીંયા તો આત્મા લેવો છે. જુઓ, આ ચૈતન્ય.... જીવની વ્યાખ્યામાં પહેલામાં પહેલી ઉત્પાદ–વ્યય–ધ્રૌવ્યથી (વાત) શરૂ કરી. કારણ કે જીવનું સ્વરૂપ જ એવું છે. છયે દ્રવ્યનું એવું (સ્વરૂપ) છે, પણ અહીં તો જીવને સિદ્ધ કરવો છે ને ? ઓહોહો ! સમયે સમયે અનંતા ગુણવાળો ભગવાન પોતાની પર્યાયથી ઉપજે છે, પૂર્વની પર્યાયથી વ્યય થાય છે, અસ્તિપણે—ધ્રૌવ્યપણે કાયમ રહે છે. એવું એનું સ્વતંત્ર (અસ્તિત્વ છે), એ સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે **ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી નિત્ય-ઉદ્યોતરૂપ નિર્મળ**.... કેવો છે ભગવાન આત્મા ? ચૈતન્યસ્વરૂપ છે જેનું. પરમાણુમાં તો જડસ્વરૂપ છે. ઉત્પાદ–વ્યયવાળા

એ પણ છે અને સત્તાપણે એ પણ છે—અસ્તિત્વ એનું પણ છે. અહીં તો જીવની વાત છે. ભગવાન આત્માનું ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યપણું હોવા છતાં, તે વસ્તુ ચૈતન્યસ્વરૂપપણામય છે. આત્મા એ 'સત્' થયું અને ચૈતન્યસ્વરૂપપણું એનો સ્વભાવ છે—ચૈતન્યપણું સ્વભાવ છે.

ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી નિત્ય-ઉદ્યોતરૂપ છે—કાયમ પ્રગટરૂપ **નિર્મળ સ્પષ્ટ દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ છે.** દર્શન અને જ્ઞાન.... આત્મા, દર્શન અને જ્ઞાન એવી જ્યોતિસ્વરૂપ નિત્ય-ઉદ્યોતરૂપ—પ્રગટ છે (અર્થાત્) સ્પષ્ટ છે, પ્રગટ છે ત્રણે કાળે. વસ્તુ તો પ્રગટ છે ચૈતન્ય. વસ્તુ અને ચૈતન્યસ્વરૂપ—એવો જે સ્પષ્ટ નિર્મળ દર્શન-જ્ઞાન સ્વભાવ—તે એમ ને એમ આમ ત્રિકાળ છે, સત્તાસૂર્ય-સત્તાસૂર્ય, ચૈતન્ય સત્તાસૂર્ય ત્રિકાળ છે એમ ને એમ—એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? પણ કેવો છે ? નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ. ઓલો સૂર્ય તો ઉગે, વળી આથમે. **ચૈતન્યસ્વરૂપણાથી....** પોતાના ચૈતન્ય.... સામાન્ય લીધું, પછી એના ભેદ પાડશે. **ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી....** ચેતન **ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ—**કાયમ પ્રગટરૂપ એવો ભગવાન આત્મા જીવ.... એ પણ કેવો ? **નિર્મળ** અને **સ્પષ્ટ**—પ્રત્યક્ષ. સમજાણું કાંઈ ? એવા **દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ છે**—એ ઉપમા આપી. 'દર્શન-જ્ઞાનરૂપ છે' એમ ન કીધું, (પણ) **દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ છે** (એમ કહ્યું). જ્યોતિ છે—ચૈતન્યજ્યોત ઝળહળ બળે છે અંદર. દર્શન-જ્ઞાનના ચૈતન્યસ્વભાવપણાને લઈને દર્શન-જ્ઞાનપણાથી, નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ નિર્મળ સ્પષ્ટ ચૈતન્યજ્યોતિ ઝળહળે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી ત્રિકાળ ઉદ્યોતરૂપ—એકરૂપ રહેનાર—નિર્મળ સ્પષ્ટ જ્યોતિ છે. સૂર્યની ઉપમા આપે છે ને ? **દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ**—દ્રષ્ટા ને જ્ઞાતારૂપ પ્રત્યક્ષ સ્વભાવ. વસ્તુ (આત્મા) સામાન્ય દર્શન, પ્રત્યક્ષસ્વભાવ, એક, નિત્ય, જ્યોતિરૂપ છે.

જુઓ, આ ઉપયોગની વ્યાખ્યા મૂકી ભાઈ ! પહેલી. બીજા અનંતા ગુણો નથી નાખ્યા પહેલાં. એ પછી નાખશે, કારણ કે પહેલાં ઉપયોગરૂપ આખી ચીજ છે એમ સિદ્ધ કરે છે. **'उवओगलक्खणो'** । (ગાથા-૨૪) (પ્રથમ) ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ નાખ્યું, (પછી) ઉપયોગલક્ષણ વસ્તુ ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી દર્શનજ્ઞાન-

જ્યોતિસ્વરૂપ એક છે (એમ કહ્યું). —એ પહેલું નાખ્યું, (પણ) અનંત ગુણસ્વરૂપ, અનંત ધર્મસ્વરૂપ (એમ) પહેલું ન નાખ્યું. કારણ કે જાણનાર–દેખનાર ભાવ જ બધાને જાણે-દેખે છે. બીજાના અસ્તિત્વની કબૂલાત પણ જ્ઞાન–દર્શનમાં આવે છે, બીજા ગુણોનું હોવાપણું પણ જ્ઞાન–દર્શન જાણે છે. બીજા (ગુણો)નું હોવાપણું (છે), પણ બીજા પોતાને જાણતા નથી. સમજાણું કાંઈ ? જે જાણનાર છે એ પોતાની હયાતી અને પરની હયાતીને (જાણે છે). આવો ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન દર્શનજ્ઞાન જ્યોતિસ્વરૂપ, એને પહેલો સિદ્ધ કર્યો. ઓહોહો ! અમૃતચંદ્રાચાર્યની ટીકા !

વસ્તુ.... સર્વજ્ઞે જોયેલો, કહેલો એવો જે આત્મા (તે) 'આવો છે' એમ પહેલાં નક્કી કર. શેઠ ! આ બધું નક્કી કરવું પડશે, એમ ને એમ અત્યાર સુધી આંધળું હાલ્યું છે. આ ધર્મ (છે). આ ધર્મની (વાત નથી તો) શું ચાલે છે આ ? એ તો પછી કહેશે, આ આત્મા પોતામાં એકાગ્ર થાય એ ધર્મ એ પછી કહેશે. હજુ (આત્મા) કોણ છે એ તો નક્કી કરે ? ધર્મ પછી કહેશે કે આવો આત્મા સ્વસમયમાં—આવા સ્વરૂપમાં—એકાગ્ર થાય એ ધર્મ. પણ હજી વસ્તુ.... ધર્મ કેમાં કરવો ને કરનાર કોણ ને એનું સ્વરૂપ શું—એ નક્કી કર્યા વિના ધર્મ કરશે કોણ ? એમ કહે છે અહીં. ધર્મ તો પછી બતાવશે. .... ધર્મ તો પર્યાય છે. સમજાય છે ? પણ એ પર્યાય શેમાં થાય ? કેવામાં થાય ? કઈ રીતે થાય ? (કે) આવો આત્મા નક્કી કરે પછી સ્વસમયમાં ઠરે ત્યારે ધર્મ થાય એમ કહે છે.

આવો આત્મા જેને ખ્યાલમાં, શ્રદ્ધામાં, ઓળખાણમાં નથી—એને એ વસ્તુનું સત્પણું જ્યાં ખ્યાલમાં જ આવ્યું નથી આ ઢબે—એની એકાગ્રતા અંદરમાં થઈ શકે જ નહિ એમ કહે છે. (કોઈ) બીજી રીતે કલ્પે કે એક જ આત્મા છે ને ફલાણું છે ને ઢીંકણું છે ને એમાં કુટસ્થ છે ને ક્ષણિક છે ને એક જ જ્ઞાન–દર્શન ગુણવાળો છે કાં એકલો જ્ઞાનના ગુણવાળો છે ને એકલો દર્શનવાળો છે—એને આ વસ્તુ–વસ્તુસ્થિતિનું જ જ્યાં જ્ઞાન નથી એ જ્ઞાન સત્-માં ઠરે એમ બની શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! માને એમાં ઠરે. ઊંધું માન્યું (તો) એમાં ઠરે—અજ્ઞાનમાં ઠરે. સમજાણું કાંઈ ?

દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ છે. —એ તો એનું સ્વરૂપ જ છે એમ કહે છે, એ કંઈ બહારથી આવતું નથી એમ કહે છે જુઓ ! (**કારણ કે ચૈતન્યનું પરિણમન દર્શનજ્ઞાનસ્વરૂપ છે**). ત્રિકાળ ચૈતન્યસ્વભાવ એનું પરિણમન તો દેખવું–જાણવું એનું પરિણમન છે, દેખવું-જાણવું (એ) એનું પરિણમન છે. ખરી ચીજ એ છે, એમાં બધા ગુણો–ધર્મ બીજા બધા (આવી જાય છે).

ખરેખર તો જ્ઞાન જ એક ભાવ લ્યો, એક ભાવ. એ જ્ઞાનમાં બધા ભાવો આવી જાય છે, તેથી જ્ઞાનમાત્ર જ એ વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ ? એથી એના ઉપયોગને પહેલો લીધો. આત્મા... આ જ્ઞાન–દર્શનના ઉપયોગને જીવ કહ્યો છે, બીજા બધાને અજીવ કહ્યાં છે. કારણ કે જાણનારો આ છે ને ? ચૈતન્યસ્વરૂપથી જાણે તે જીવ. ન જાણે (એવો) કોણ જીવ ? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ચૈતન્યસ્વરૂપથી—દર્શન-જ્ઞાનથી—જાણે તે જીવ. શ્રદ્ધા, આનંદ આદિ તે જાણતા નથી. એને જ્ઞાન જાણે છે કે આ આનંદ છે, જ્ઞાન જાણે છે કે આ શ્રદ્ધા છે, જ્ઞાન જાણે કે આ ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ ? એનું સ્વરૂપ જ એ છે— ચૈતન્યજ્યોતિનું પરિણમન દર્શન-જ્ઞાનમય છે, જાણવું-દેખવું (એવો) ઉપયોગ જેનું સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ?

આ વિશેષણથી, ચૈતન્યને જ્ઞાનાકારસ્વરૂપ નહિ માનનાર.... લ્યો. .... છે ને ? (કોઈ કહે છે): 'અરે, જ્ઞાનમાં બધું જણાય એમ નહિ. જ્ઞાન અંધ થઈ જાય ત્યારે જ્ઞાન—કોઈને ન જાણે ત્યારે જ્ઞાન કે આત્મા (કહેવાય). (જ્ઞાન) જાણે તો મારે ઉપાધિનો પાર નહિ. જ્ઞાનમાં જાણવું (થાય) તો બહુ થઈ ગયું, ઉપાધિ થઈ ગઈ. માટે જ્ઞાન નહિ તે આત્મા. સિદ્ધમાં જ્ઞાન નાશ થઈ જાય, મોક્ષમાં.' અજ્ઞાનીના એવા જ વાંધા હોય. માનનાર પણ મળી જાય છેને સૌને. **ચૈતન્યને જ્ઞાનાકારસ્વરૂપ નહિ માનનાર**.... જ્ઞાન પરિણમન થઈને સ્વ ને પરને જાણે એવો સ્વનો સ્વભાવ નહિ માનનારા જૂઠા છે. એને ચૈતન્યસ્વરૂપ એવો આત્મા એની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ ?

(બોલ-3) વળી તે કેવો છે ? હવે આવ્યું. **અનંત ધર્મોમાં રહેલું જે એક ધર્મીપણું તેને લીધે જેને દ્રવ્યપણું પ્રગટ છે.** જુઓ ! એકલા જ્ઞાન-દર્શન નહિ, પણ હવે અનંતા ધર્મો લીધા. જાણવા-દેખવાના ભાવમાં આવેલા (અનંત ધર્મો)

એને અંદર (-સાથે) લીધા. સમજાણું કાંઈ ? **અનંત ધર્મોમાં રહેલું**.... ભગવાન આત્મામાં અનંત ધર્મો છે, એમાં રહેલું દ્રવ્ય એક છે. ધર્મો અનંત છે, દ્રવ્ય એક છે. **અનંત ધર્મોમાં રહેલું એક ધર્મીપણું** એટલે એક વસ્તુપણું..... સમજાણું ?

અનંતધર્મત્વગુણ પણ છે એનો. ૪૭ શક્તિમાં આવે છે ને ?(શક્તિ ૨૭). અનંતધર્મપણાનો ગુણ છે એક. (આત્મામાં) અનંતા ધર્મો છે તે અનંતધર્મત્વગુણ છે. જ્ઞાન–દર્શનનો ઉપયોગ જેમાં આવે એવા એ વસ્તુ (-ધર્મો) છે અને તે બધા—અનંત ધર્મોને ધરનાર વસ્તુ છે (તે) દ્રવ્ય(પણે) એક છે. જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ અને એમાં (-સાથે) અનંતા ધર્મો બીજા—તે બધાનો આધાર દ્રવ્ય છે (અર્થાત્) બધાનું એકરૂપ (તે આત્મ)દ્રવ્ય છે એમ. જ્ઞાન–દર્શન જુદાં પડે અને બીજા ધર્મો જુદાં (પડે) એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાન–દર્શન (અને) અનંતા ધર્મો (મળીને આત્મ)દ્રવ્ય એક છે. (આત્મામાં) જ્ઞાન–દર્શનનો ઉપયોગ છે અને બીજા (ગુણો છે), માટે બે દ્રવ્ય છે (એમ નથી). એક (આત્મ)દ્રવ્ય જ્ઞાન-દર્શનવાળું (અને બીજું આત્મદ્રવ્ય અન્ય ગુણોવાળું એમ નથી). એય મગનભાઈ! એક શક્તિ—એક જ્ઞાનશક્તિ સર્વ ગુણોને ચૈતન્ય કરનારી અને એક જ્ઞાનશક્તિ જ્ઞાનરૂપે રહેનારી—(એમ) બે નથી એમ કહે છે.

મગનભાઈનો પ્રશ્ન હમણાં હતોને ? એક પરમાણુ છે. એક પરમાણુમાં અનંત ગુણોને જડ(પણે) રાખ્યા—બધા જડરૂપે બધાય છે. એમ એક આત્મામાં જેટલા ગુણો છે એ બધાને ચૈતન્યપણે રાખે એવો કોઈ ગુણ છે કે નહિ ? બધાને ચૈતન્યપણે રાખે એવો ? શું કીધું સમજાણું ? એક (ગુણનો) જાણવાનો સ્વભાવ જુદો, (માત્ર) જાણવું (અર્થાત્) એક (ગુણ) જાણે. (તો બીજી) એક શક્તિ એવી છે કે (બધાને ચૈતન્યપણે રાખે. એમ છે ? ના, એમ નથી.) જેમ પરમાણુમાં અનંતા ધર્મોને જડ કરીને રાખ્યા છે, એમ (આત્મામાં) એવો એક ગુણ છે કે બધાને ચૈતન્ય કરીને રાખે ? એનો આ ખુલાસો કર્યો (કે) ચૈતન્ય કરીને અનંત ગુણોને રાખે એવો કોઈ ગુણ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

શું કહ્યું વળી આ ? (ગુણનું એકબીજામાં) વ્યાપકપણું છે, પણ (કોઈ ગુણે) બીજા (ગુણ)ને ચૈતન્ય કર્યા નથી કાંઈ. એ માટે તો એને જુદો પાડ્યો છે. (કોઈ ગુણે) કાંઈ બીજા (ગુણ)ને ચૈતન્ય કર્યા નથી. (બધા ગુણો) ચૈતન્યની સાથે

રહેલા છે, માટે (જીવ) દ્રવ્ય(પણે) એક છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ જાણવા-દેખવાના ગુણરૂપે—બધાય ગુણોને જાણવા-દેખવારૂપે—કરી નાખ્યા છે એમ નથી. વ્યાપકનો અર્થ કે (એક) ક્ષેત્રે વ્યાપ્યા છે. (બધા ગુણો એક) ક્ષેત્રે વ્યાપ્યા છે (અને) એક કાળે છે, પણ એક કાળે હોવા છતાં (તેમ જ) એક ક્ષેત્રે હોવા છતાં જ્ઞાન-દર્શને બીજા ગુણોને જ્ઞાન-દર્શનરૂપે કર્યા નથી, બીજા ગુણોને ચૈતન્ય કર્યા નથી. 'આ તો બધા જડ છે ને ?'—એમ (પ્રશ્નકારનું કહેવું છે). (અર્થાત્) ત્યાં (જડમાં) તો બધું જડ જ છે, એમાં બે ભાગ નથી. ત્યાં તો એકલું—બધું જડ જ છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ (આદિ) બધું જડ છે—એકલું જડ છે, એમાં કોઈ ભાગ બીજી જાતનો નથી. એમ આમાં (-જીવમાં) કોઈ બીજી જાતનું છે કે નહિ ?—એમ (કહેવું છે.). સમજાણું કાંઈ ? અમરચંદભાઈ ! જેમ પરમાણુના જેટલા ગુણો છે એ બધા એકસરખા જડ છે, (એવી રીતે) આમાં (-જીવમાં) એવો કોઈ ગુણ છે કે બધા ગુણોને ચૈતન્યપણે કરી નાખે એવો એક (ધર્મ હોય) અને પછી બીજા ધર્મો રાખે ? (જેમ કે) જાણવાનું જુદું રાખે અને એક ચૈતન્યશક્તિ એવી હોય કે જે બધાને ચૈતન્ય બનાવી દે. (-એમ છે નહિ). (ભાઈ ! એક ગુણનું બીજા ગુણમાં) વ્યાપવું એ જુદું છે અને બીજાને ચૈતન્ય બનાવવું એ જુદું છે. (-એમ છે નહીં). સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

પરમાણુ તો જડ અનંત ગુણમાં વ્યાપે પણ છે અને બધા (ગુણ પણ) જડ છે. એમ આ ભગવાન આત્મા એનું ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી ઉદ્યોતરૂપ તો પોતે દર્શન-જ્ઞાન(મય) પરિણમન કરે તે છે. હવે એ બે દર્શન-જ્ઞાન (ગુણ) જે છે એટલો જ આત્મા નથી, પણ બીજા ધર્મો છે. બીજા ધર્મો છે એ કાંઈ દર્શન-જ્ઞાનરૂપ થયા નથી, (છતાં) પણ બીજા ધર્મો છે. (તો) એ બીજા ધર્મ અને આ (દર્શન-જ્ઞાન) ધર્મ સહિતનું (આત્મ)દ્રવ્ય એક છે. (એક આત્મા) આવા જ્ઞાન-દર્શનવાળો અને (એક આત્મા) બીજા ધર્મવાળો—એમ બે (આત્મ)દ્રવ્ય છે એમ નથી. એક જ્ઞાન-દર્શનને ધરનારું (આત્મ)દ્રવ્ય અને (એક) બીજા આવા અનંતા (ધર્મ)ને—જેમાં જ્ઞાન-દર્શન નથી એવા (ધર્મ)ને—ધરનારું (આત્મ)દ્રવ્ય (એમ) બે (આત્મદ્રવ્ય) નથી, (આત્મ)દ્રવ્ય તો એક જ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ તો ગંભીર છે. સમયસાર એટલે કેવળીના પેટ ખોલીને મૂક્યા છે. આહાહા ! સમજાણું આમાં ?

અનંત ધર્મોમાં રહેલું જે એક ધર્મીપણું—એક વસ્તુપણું **તેને લીધે...,** એમ. **અનંત ધર્મોમાં રહેલું જે એક ધર્મીપણું** તેને કારણે **જેને દ્રવ્યપણું પ્રગટ છે—**વસ્તુપણું પ્રગટ છે. સમજાણું કાંઈ ? (**કારણ કે અનંત ધર્મોની એકતા તે દ્રવ્યપણું છે**).... **અનંત ધર્મોની એકતા તે દ્રવ્યપણું છે**, અનંત ધર્મોની ભિન્નતા–ભિન્નતા તે તો ગુણ છે. અનંત ધર્મોની ભિન્નતા–ભિન્નતા તો ગુણ —ગુણધર્મ છે, એકતા તે દ્રવ્ય છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! જોયું ? લોજીક પણ મૂક્યું છે કે નહિ ? ....

ભગવાન આત્મા... પહેલું અસ્તિપણું—ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય(મય) સત્તા— સિદ્ધ કરી, 'છે' તેની વ્યાખ્યા (કરી કે) એ 'છે' કેવું ? કે ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવવાળું, એક વાત. હવે તેનો ખાસ ગુણ શું છે કે જેથી બીજા બધાથી ભિન્ન પડે? ખાસ ચૈતન્ય લક્ષણ એ જ્ઞાન-દર્શનસ્વરૂપ છે. ચૈતન્યપણું સામાન્ય કીધું, જ્ઞાન-દર્શન વિશેષ કીધું. સામાન્ય, વિશેષ સમજાય છે ? હવે એવો આત્મા—જેને ચૈતન્યપણાના સ્વરૂપથી જ્ઞાન–દર્શનના પરિણમનરૂપ કહ્યો એ જીવ પણ—અનંત ધર્મોથી ભરેલો છે, માટે એ (બધા) ધર્મોનો ધરનાર હોવાથી એક જ દ્રવ્ય છે. દ્રવ્ય તો એક જ છે. જ્ઞાન–દર્શનને (દ્રવ્ય) રાખે છે અને (બીજા) અનંતા ધર્મને (પણ દ્રવ્ય) રાખે છે એટલે (દ્રવ્યના) બે ભાગ પડી ગયા છે એમ નથી. (હા,) ધર્મની જાતમાં બે ભાગ પડ્યા. ભાઈ ! જ્ઞાન-દર્શનની એક જાત અને એક (બીજા અનંત ધર્મોની) બીજી જાત—એમ જાતમાં ભેદ પડ્યા, (પણ) દ્રવ્યમાં ભેદ નથી, દ્રવ્ય તો એક છે. સમજાણું કાંઈ ?

ઓહોહો ! જુઓ, આવો આત્મા સર્વજ્ઞ સિવાય—જૈન પરમેશ્વર સિવાય—ક્યાંય હોઈ શકે નહિ અને આ વ્યાખ્યા પણ દિગંબર સંતો સિવાય ક્યાંય આવી ન હોય. સમજાણું કાંઈ ? કેટલું થોડામાં—'ગાગરમાં સાગર' ભરી દીધો છે, 'ગાગરમાં સાગર' ભરી દીધો છે. કહો, સમજાણું ? જુઓ ! આ ૯૦૦ વર્ષ પહેલાંના અમૃતચંદ્રાચાર્ય દિગંબર મુનિ, ચાલતાં સિદ્ધ. આહાહા !

આ તો સવારે એ આવ્યું હતુંને ભાઈ ! આપણે આ वंदित्तु सिद्ध... આવ્યું'તું ને ? 'સિદ્ધને વંદું છું'. રામચંદ્રજીનું આવે છે ને ? રામચંદ્રજી નાના હતાને બે વર્ષના બાળક, પછી આમ ચંદ્ર પૂનમનો ઉગેલો. આમ (ચંદ્ર સામું) જોવે ને

રોવે–રોવે, આમ જોવે ને રોવે. દશરથને ખબર પડી, (કહે) : 'રામ ક્યોં રોતે હૈં ? અરે દિવાન !' દિવાનજી : 'અન્નદાતા !' (દશરથ) : 'કેમ રોવે છે આ ?' (દિવાનજી): 'અન્નદાતા ! હું રાજ કરું કે છોકરાને રમાડું ? (મને શું ખબર) કેમ રોવે છે ? (શું હું) છોકરાને રમાડું ?' (દશરથ) : 'કોણ છે ? રામ કોણ પુરુષ છે આ ? પુરુષોત્તમ પુરુષ, આ ભવમાં મોક્ષગામી જીવ છે આ. આ રોવે છે કેમ અગાસીમાં ?' (રામચંદ્રજી) ચંદ્ર સામે જોવે ને (રોવે). દીવાનને (થયું) નક્કી આને ચંદ્ર જોવે છે ગુંજામાં (-ખીસ્સામાં). સિદ્ધ (-ચંદ્ર) ઉપર છે તેને હેઠા ઉતારો આહીં. એટલે એક અરીસો આપ્યો, અરીસો. અરીસો સમજે ? શીશા. શીશો નાંખ્યો ગુંજામાં, (તો) ચંદ્ર આવ્યો ગુંજામાં. (દિવાનજી) : 'લ્યો, રામ ! દેખો ચંદ્ર.' હા, લે ! .... એમ <u>અનંતા સિદ્ધને નાખ્યા જ્ઞાનની પર્યાયમાં એમ કહે છે</u>. (તાળીઓ).

રામના અરીસા (સમાન) ભગવાન જ્ઞાનરૂપી અરીસો અહીંયા, એની પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધને પહેલા ઉતાર્યા. 'સ્થાપ્યા છે' એમ આવ્યું ને ? 'સ્થાપ્યા.' (સિદ્ધ) ઉપર છે ને ? સ્થાપું છું ને ? (તેથી) મારી પાસે છે, દૂર નથી. મારા જ્ઞાનના દર્પણમાં મેં અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપ્યા છે. ...... ના, છે જ ત્યાં (-જ્ઞાનપર્યાયમાં એમ) કહે છે. મારી પર્યાયમાં સ્થાપું છું ને ? અને શ્રોતાનેય કહ્યું, શ્રોતાને કહ્યું. જુઓ ! આ વખતે વ્યાખ્યાન ઘણું ચાલ્યું હતું. શ્રોતાને કહ્યું કે હું તને (તારામાં) સ્થાપું છું. 'ના' પાડીશનો પ્રશ્ન નહિ અને આ રીતે 'હા' પાડીને હાલ્યો આવ. હવે તને 'સમયસાર' કહીશ એમાં તને નિર્જરા થશે ને સિદ્ધ થઈશ એમ કહે છે.

ઉતાર્યા સિદ્ધને તારા જ્ઞાનની પર્યાયમાં. હવે તારી પર્યાય ઓછી રહી શકે નહિ, રાગવાળી ન રહી શકે. ત્યાં ક્યાં સિદ્ધને રાગ હતો ? સમજાણું કાંઈ ? અને શ્રોતા..... એને શ્રોતા સિદ્ધ કર્યા છે આહીં, કે જેને (-જેનામાં) સિદ્ધપણું સ્થાપીએ અને (જે) સિદ્ધ થવાના છે એ મારા સાંભળનારા શ્રોતા છે એમ કહે છે. આહાહા ! જુઓને ! [શ્રોતા : (સિદ્ધને) ત્યાંથી (-ઉપરથી) ઉતાર્યા ?] પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : હા, એને (-સિદ્ધને). એ કોણ છે ? નિમિત્ત છે કે નહિ ? ત્યારે ઉપાદાન તો એનું (-શ્રોતાનું)—તારું નથી ? પાંચમી ગાથામાં કહેશે. સમજાણું ? **जदि दाएज्ज पमाणं.** —કહું તો પ્રમાણ કરજે, પ્રમાણ જ કરજે. આ (સમયસાર)

નિમિત્ત અને ત્યાં (પોતાનો આત્મા) ઉપાદાન—બેમાં સંધિ કરજે. સમજાણું ? આ તો અલૌકિક.... કુંદકુંદાચાર્ય એટલે પંચમ આરાના પરમેશ્વર. આહાહા ! એમણે જે શાસ્ત્ર કહ્યાં, શબ્દો કહ્યાં (તે) ભરતક્ષેત્રમાંય ક્યાંય બીજે છે નહિ. ઓહોહો ! એવી વાત છે. ઓહોહો ! સમજાણું ?

અનંત ધર્મોમાં રહેલું જે એક ધર્મીપણું તેને લીધે જેને દ્રવ્યપણું પ્રગટ છે.... આ વિશેષણથી.... (અનંત ધર્મોની એકતા તે દ્રવ્યપણું). ભાષા જુઓ ! ધર્મો છે અનેક, પણ એની એકતા તે દ્રવ્ય છે. એનો (-આત્માનો) જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ પહેલો ખાસ લીધો, **'ચૈતન્યસ્વરૂપપણાથી નિત્ય'** એમ ખાસ લીધું, છતાં બધા ધર્મની એકતા તે દ્રવ્ય છે (એમ પણ લીધું). સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો! અમૃતચંદ્રાચાર્ય કેટલો (ક્ષયોપશમ).... સંસ્કૃત-વ્યાકરણનો (ક્ષયોપશમ તો) ઠીક, અંતરની વાતું-ટીકા.... જગતના ભાગ્ય કે આવી ટીકા થઈ ગઈ. જુઓને ! નહીં તો ટીકા—પરમાણુની ભાષા—થવાની હતી (એ) એનું (કારણ) છે. આ તો નિમિત્ત આવા મળ્યા એમ કહે છે. જુઓને ! તેથી કહ્યું ને, (મેં) संसूचित નહીં, શબ્દોએ संसूचित કર્યું છે. ત્યાં એમ કહ્યુંને છેલ્લે ? (કળશ-૨૭૮) શબ્દમાં એ શક્તિ છે, મેં કહ્યું (કર્યું) નથી. જે કાળે શબ્દની રચનાનો કાળ હતો, ત્યાં પ્રવાહમાં એ આવ્યો હતો. આહાહા ! અમે તો નિમિત્તમાત્ર છીએ. જે કાળે સમયસારની શબ્દમાં રચના થવાનો કાળ (હતો ત્યારે) એનું નિમિત્ત આ (હતું). સમજાણું કાંઈ ? કેટલું અસ્તિપણું સિદ્ધ કરે છે !

અનંત ધર્મોની એકતા તે દ્રવ્યપણું છે. કોઈ ધર્મ જુદો પડે ને દ્રવ્ય રહે, એમ છે (નહિ.) કહો, આ વ્યાખ્યા વીતરાગ સિવાય ક્યાં હોય ? શોભાલાલજી ! પણ અભ્યાસ જ કર્યો નથી, દરકાર વિના (-નથી). એ અમરચંદભાઈ ! આ તો વળી ત્યાં વાંચે છે, આ કોની સાથે વાંચતા હશે ? .... આ તો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલું, પ્રગટ પ્રત્યક્ષ થયેલું, એવી....(વાતુ છે.) સમજાણું કાંઈ ? હું તો ભાઈને કહું છું. તમે તો વળી ત્યાં થોડો સ્વાધ્યાય કરો છો કાનપુર. આ કરે છે કે નહિ એકલા ? એમ મારું કહેવું છે. એકલા પડ્યા સાગરમાં. સાગર, સાગર. રીલ સાંભળે, લ્યો. પણ વાંચન કરવું જોઈએ થોડું. એ વિના પોતાને સમજાય નહીં. (વાંચન કરવાથી) ક્યાં (-શું) સમજાણું, આ શું થયું, આ શું છે—(એમ) તર્ક ઉઠે. સમજાણું ?

ભાઈ ! અમારે હીરાજી મહારાજ હતા. ગુરુ હતાને સંપ્રદાયના. પછી બે વર્ષની દીક્ષાએ જ્યાં–ત્યાં જઈએ ત્યાં લોકો કહે : 'કાનજી મુનિ વ્યાખ્યાન વાંચે, કાનજી મુનિ વ્યાખ્યાન વાંચે.' મહારાજને કહ્યું એકવાર : 'મહારાજ ! હું વ્યાખ્યાન વાંચવા નીકળ્યો નથી. મારે તો જોઈએ એકાંત.' (ગુરૂ કહે) : 'ભાઈ ! તું વાંચ, લોકોનો બહુ આગ્રહ છે વાંચ.......' (ગુરુદેવશ્રી :) 'મહારાજ ! હું વાંચવા નથી નીકળ્યો હોં ! હું તો મારું કરવા નીકળ્યો છું. મને કહેશો નહીં હોં ફરીને....' પછી એકવાર કહે છે.... બહુ મીઠાં હતાં, કષાય મંદ બહુ. સંપ્રદાયમાં તો 'હીરા એટલા હીર, બાકી સુતરના ફાળકા'—એવું કહેવાતું ભાઈ ! એવા હીરાજી મહારાજ હતા. પછી એક ફેરી કહે : 'કાનજી ! તને એમ થાય છે કે હું એકલા બેઠા-બેઠા વાંચીશ. પણ ભાઈ ! વાંચતા વાંચતા તર્ક ઉઠશે, પોતાને કેમ લાગે છે, (પ્રશ્ન) સામે જવાબ (શું હોય)—એમાં તારું જ્ઞાન ખીલશે.' એમ કહેતાં. બહુ શાંત માણસ. પ્રેમ બહુ હતો મારા પર એમને.

દીક્ષા વખતે : 'હું તને મારી સેવા માટે દીક્ષા નથી આપતો હોં.' એમ કીધું'તું. '<u>જૈનશાસનના આધાર માટે તને દીક્ષા આપું છું</u>' એમ બોલ્યા. (તાળીઓ). ..... એમ બોલ્યા. એ લીંબડીનો જુનો અપાસરો છે, લીંબડીનો જુનો. પોપટભાઈ ડોક્ટરની સામે, સુંદર વોરાનો (અપાસરો). મેડી ઉપર, નહિ ? (સંવત) ૬૯ના વૈશાખની વાત છે. ત્યાં કહ્યું'તું એમણે. (મેં કહેલું): 'આ દીક્ષા બરાબર નથી.... આ સાધુપણું....' અપાસરા વાપરે, એના માટે ઓરડીયું કરીને વાપરે એ સાધુ નહીં—એવું શાસ્ત્રમાં આવતું. ત્યારે એમણે કહ્યું હોં : 'ભાઈ ! એ દોષ ન કહેવાય હોં બહું ......' કારણ કે....મકાનનો દાખલો આપ્યો હતો ૬૯માં કે ખુશાલભાઈએ મકાન કરાવ્યું હોય ને તું રહે, તો એમાં તને અનુમોદન આવે ? કરવું, કરાવવું, અનુમોદન આવે ?' (મેં વિચાર્યું), શાસ્ત્ર તો એવું કહે છે કે વાપરે તો અનુમોદન આવે. ૬૯ના વૈશાખની (વાત છે.) .... એમ બોલ્યા'તાં હોં બિચારા. બહુ ..... એને મળ્યું નહીં બિચારાને. રુડો જીવ...... સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! લ્યો, વખત થઈ ગયો તમારો. એક દ્રવ્યપણું છે. સમજાણું ? એની–ત્રીજાની વ્યાખ્યા પછી કહેશે. **વસ્તુને ધર્મોથી રહિત માનનાર બૌદ્ધમતીનો નિષેધ થયો.** લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૯

ગાથા - ૨

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૯, સોમવાર, તા. ૧૬-૯-'૬૮

(આ પ્રવચન બેટરીવાળું છે)

કેવળજ્ઞાનમાં..... તેનો પહેલો નિર્ણય કરી, પછી સ્વસમયનું પરિણમન કરે. જે વસ્તુ છે (તેને) આ રીતે જાણીને સ્વભાવ સન્મુખનું પરિણમન કરે તેનું નામ મુક્તિનો (સત્ય) માર્ગ છે. આવો આત્મા છે એ જાણ્યા વિના વાસ્તવિક...... ઈંદ્રિયથી...... આત્મામાં લક્ષ કરવા માગે તો થાય નહીં. જીવ....

પહેલા (બોલમાં) તો ઉત્પાદ-વ્યય અને ધ્રૌવ્ય સિદ્ધ કર્યા. આત્મા પોતે ઉત્પાદ–વ્યય–ધ્રૌવ્ય સ્વરૂપ છે. ભગવાને પણ જ્ઞાનમાં એક સમયમાં દ્રવ્યના ત્રણ અંશ એક સમયમાં જાણ્યા, ત્યારે એને સર્વજ્ઞપદ (છે) એમ સિદ્ધ કર્યું (-થયું). પહેલેથી ..... છે. જગતના દ્રવ્યોનો એક સમયમાં ત્રણ પ્રકારનો ભાવ, એ આપે એક સમયમાં જાણ્યો એ આપ સર્વજ્ઞની સિદ્ધિ છે. (-આપ સર્વજ્ઞ છો એ સિદ્ધ થાય છે). સમજાણું કાંઈ ? સર્વજ્ઞ સિવાય આ ત્રણ (અંશ) એક સમયમાં હોય એમ (કોઈ) જાણી શકે નહીં. જુઓ, પહેલો બોલ સિદ્ધ કર્યો.

બીજો બોલ. (આમાં) એમ સિદ્ધ કર્યું કે ચૈતન્યસ્વરૂપ **નિત્ય–ઉદ્યોતરૂપ નિર્મળ સ્પષ્ટ દર્શનજ્ઞાન–જ્યોતિસ્વરૂપ છે.** સ્વરૂપ ચૈતન્ય છે. ......સ્વરૂપ તેનું ચૈતન્ય છે. તેથી તેને દર્શન-જ્ઞાનની જ પર્યાય પરિણમે છે. એ જીવસ્વરૂપનો સ્વભાવ છે. ચૈતન્ય છે તે દર્શન-જ્ઞાનરૂપી એનું પરિણમન છે એવો જીવ છે.

ત્રીજા (બોલ)માં એમ કહ્યું, જે દર્શન-જ્ઞાનરૂપ ધર્મ છે એ સિવાય અનંતા ધર્મો છે. એ બધા ધર્મોનો આધાર દ્રવ્ય એક છે. સમજાણું કાંઈ ? છે ને ? **અનંત ધર્મોમાં રહેલું જે એક ધર્મીપણું તેને લીધે જેને દ્રવ્યપણું પ્રગટ છે—દ્રવ્યપણું પ્રગટ છે.** અનંત ધર્મો—જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય, અસ્તિત્વ આદિ—તેનું એકપણું એ વસ્તુનું દ્રવ્યપણું છે. સમજાણું કાંઈ ? આ વસ્તુનું સ્વરૂપ. કેવો છે આત્મા ? (ટીકામાં) જીવ (શબ્દ) વાપર્યો છે. છેને મૂળ પાઠમાં ? એનો અર્થ કે એ આત્મા, એમ.

(બોલ - ૪) કેવો છે ? ક્રમરૂપ અને અક્રમરૂપ.... ચોથો બોલ. ભગવાન આત્મા ક્રમરૂપ **પ્રવર્તતા અનેક ભાવો જેનો સ્વભાવ** છે. ક્રમરૂપ પ્રવર્તતા (અર્થાત્) પર્યાયરૂપ અનેક ભાવો. ક્રમ(રૂપ) અનેક છે એવો **જેનો સ્વભાવ હોવાથી** જેણે પર્યાયને અંગીકાર કરી છે, એણે ક્રમભાવી પર્યાયને અંગીકાર (કરી છે), એનામાં ક્રમભાવી પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ ? **ક્રમરૂપ અને અક્રમરૂપ**.... અક્રમરૂપ ગુણ (છે). એવા **પ્રવર્તતા અનેક ભાવો જેનો સ્વભાવ હોવાથી જેણે ગુણપર્યાયો અંગીકાર કર્યા છે.** સમજાણું ? .... उत्सङ्गित... उत्सङ्गित...—પોતે છે. उत्सङ्गित એટલે ખોળામાં લીધા છે, ખોળામાં...... એ આત્મા વસ્તુ છે કે જેણે ક્રમે પ્રવર્તતા પર્યાયો પોતામાં લીધા છે.... અને અક્રમરૂપ એવા ગુણો—જે અનાદિ-અનંત (છે) એવા ગુણોથી..... (ગુણ) અને પર્યાય(રૂપ) **અનેક ભાવો જેનો સ્વભાવ** છે, એ તો એનું સ્વરૂપ છે. ...**હોવાથી જેણે ગુણપર્યાયોને અંગીકાર કર્યા છે** (એટલે) ખોળામાં લીધા, પોતામાં લીધા, પોતામાં છે એમ. સમજાણું કાંઈ ? પોતામાં એટલે અપનેમેં—ખુદમેં. કેટલા વરસથી વાત સાંભળે છે તો અર્થ આવડે છે કે નહીં. સમજાય છે કાંઈ ?

પર્યાય ક્રમવર્તી હોય છે.... જુઓ, આહીં **'ક્રમવર્તી'** નાખ્યું પહેલેથી, (કેમ કે) જીવનો સ્વભાવ જ એ છે. એ ક્રમબદ્ધ ત્યાં કહો (કે) ક્રમવર્તી કહો (એક જ છે), પણ એ ક્રમવર્તીનું લક્ષ કરવું છે ? (ના). જીવદ્રવ્ય કેવો—એમ કીધું છે ને ? સમજાણું કાંઈ ? જીવદ્રવ્ય કેવો છે ? ક્રમવર્તી અને અક્રમવર્તી પ્રવર્તવું જેનો સ્વભાવ છે. (તેથી) જેણે પોતાના ગુણપર્યાય અંગીકાર કર્યા (છે) એવો જે આત્મા એનું—દ્રવ્યનું લક્ષ કરે ત્યારે એ ગુણ-પર્યાયનું યથાર્થ ભાન થાય. સમજાણું કાંઈ ?

પછી... અહીં તો હજી એને (-જીવને) પદાર્થ સિદ્ધ કરવો છે. આવો જીવ નામનો પદાર્થ 'સમય' છે એટલું સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્માએ પોતામાં ક્રમે પ્રવર્તતી પર્યાયોને ખોળે લીધી છે એટલે અંગીકાર કરી છે અને અક્રમે પ્રવર્તતા ગુણો (અર્થાત્) જેને સહવર્તી—સાથે રહેલા બધા અક્રમ કહીએ એને પોતે અંગીકાર કર્યા છે, એટલે એનામાં છે. એવો એ જીવ નામનો પદાર્થ છે. જુઓ, આહીં અસ્તિથી સિદ્ધ કરે છે. હવે ઓલો (-રજનીશ) કહે,

કાંઈ જીવ છે કે નહિ ? કેવો છે એનું કાંઈ નહિ. આપણે ધ્યાન કરો, વિકલ્પ છોડો. કહે છે કે ... અજ્ઞાન થઈને જડ થઈ ગયો. સમજાણું કાંઈ ? અસ્તિરૂપ આવો આત્મા—એવો સમય નામનો પદાર્થ—આ સાત બોલે કરીને સિદ્ધ કરે છે. એવા આત્માને જાણીને પછી અંદરમાં એકાકાર થાય, વિકલ્પ તૂટે, નિર્વિકલ્પ થાય. વસ્તુ આવી છે. સમજાણું કાંઈ ?

(પર્યાય ક્રમવર્તી હોય છે અને ગુણ સહવર્તી હોય છે; સહવર્તીને અક્રમવર્તી પણ કહે છે.) ઓલામાં (શક્તિ ૧૮) 'અક્રમવૃત્તિ' શબ્દ પડ્યો છેને ? એટલે જરી.... **આ વિશેષણથી, પુરુષને નિર્ગુણ માનનાર**.... આત્મામાં ગુણ જ નથી (એમ માનનાર)..... આત્મામાં કાંઈ પ્રકૃતિ આદિના ગુણો નથી, પણ આ ગુણો (તો) એનું સ્વરૂપ છે. ...રજ, તમો આદિ એનામાં (ગુણ નથી), આ તો (એનામાં) ગુણ છે. ...**સાંખ્યમતિઓનો નિરાસ થયો**. લ્યો. ચાર બોલ થયા.

પાંચમો. છે એક સાથે બધું (-બધા બોલ) હોં. સમજાવવામાં ક્રમ પડેને ? એક સમયમાં આવો જ આત્મા છે—(૧) ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ, (૨) ચૈતન્યસ્વરૂપ દર્શનજ્ઞાનજ્યોતિ, (૩) અનંત ધર્મોનો ધરનાર દ્રવ્ય, (૪) ક્રમરૂપ અને અક્રમરૂપ પર્યાય ને ગુણને અંગીકાર કરનારું તત્ત્વ—દ્રવ્ય. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આ રીતથી બીજી રીતે જીવને કોઈ કહેતા હોય તો એવો જીવ છે નહિ. અનેકાંત—આ રીતે (ચૈતન્યમય જીવ) છે ને બીજી રીતે (જડમય) નથી. આ રીતે છે ને બીજી રીતે નથી એનું નામ અનેકાંત. આ રીતે (ચૈતન્યમય જીવ) છે ને વળી બીજી રીતે (જડમય પણ) છે—એ વસ્તુનું સ્વરૂપ એમ છે નહીં.

(બોલ - ૫) વળી (તે) કેવો છે ? પાંચમો બોલ. **પોતાના અને પરદ્રવ્યોના આકારોને** એટલે વિશેષ પ્રકારને **પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી**... દેખો ! કેવો છે ભગવાન આત્મા ? પોતાના અને પરના—પરદ્રવ્યોના આકારો એટલે વિશેષો એને પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય છે, (પણ) કોઈનું કરવાનું સામર્થ્ય નથી. પોતાના ને પરના આકારો એટલે વિશેષ પ્રકાર એને આત્મામાં **પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી જેણે સમસ્ત રૂપને પ્રકાશનારું એકરૂપપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે. જેણે સમસ્ત રૂપને..... સમસ્ત રૂપને પ્રકાશનારું**.... દેખો ! (પ્રથમ આવૃત્તિમાં) 'ઝળકાવનારું' છે ને ? એનું 'પ્રકાશનારું' કરવાનું છે. છે ? સુધાર્યું છે ? એ

'ઝળકાવનારું'નો અર્થ 'પ્રકાશનારું' કર્યું છે. 'ઝળકાવનારું'નો અર્થ ઝલક કંઈ અંદર પડતી નથી. સમજાણું કાંઈ ?

પોતાના ને પરદ્રવ્યોના જેટલા વિશેષ પ્રકારો—પોતાના દ્રવ્ય–ગુણ–પર્યાય છે, બીજાના અનંતા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (છે–તે) બધાને પ્રકાશવામાં... છેને ? **પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય** છે. **જેણે સમસ્ત રૂપને પ્રકાશનારું એકરૂપપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે.** પાછું એમ. બધાને પ્રકાશનારું, પણ એકરૂપ છે. બધાને પ્રકાશે છે, (છતાં) એકરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ ? (**જેમાં અનેક વસ્તુઓના આકાર પ્રતિભાસે છે**....) ત્યાં (પ્રતિભાસે છે) એમ લેવું, (પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રમાણે) 'ઝળકે છે' એને કાઢી નાખવું. (**જેમાં અનેક વસ્તુઓના આકાર પ્રતિભાસે છે**.... 'ઝળકે છે' એનો અર્થ 'પ્રતિભાસે છે' (એમ લેવું). ...**એવા એક જ્ઞાનના આકારરૂપ તે છે**).—અનેક આકારે ઝળક્યા છતાં એક જ્ઞાનના આકારરૂપે છે, જ્ઞેયના આકારરૂપે—પરના આકાર(રૂપે)—થઈ ગયા (નથી). પોતાનો એક જ—જ્ઞાનનો—આકાર છે એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા(માં) પોતાના ને પરદ્રવ્યોના સ્વરૂપને પ્રકાશનારું એવું (સામર્થ્ય) હોવા છતાં તે એક જ્ઞાન આકારરૂપે છે. અનંત જ્ઞેયોને જાણે છતાં અનેક જ્ઞેયોનો આકાર (જ્ઞાનમાં) નથી, આકાર તો જ્ઞેયાકાર (જ્ઞાન) એકરૂપ જ છે. પરને આકારે અનેકાકાર (જ્ઞાન) છે એ નિમિત્તની (-જ્ઞેયની) અપેક્ષાએ છે. સમજાય છે કાંઈ ? પણ છે (જ્ઞાન) અનેકાકાર, છતાં જ્ઞાનાકાર છે. જ્ઞાનાકાર ને જ્ઞેયાકાર એવા બે ભેદ નથી. અનંતા જ્ઞેયનું જ્ઞાન છે, પણ છે બધું જ્ઞાનાકાર. અનેકપણું, પણ છે જ્ઞાનાકાર એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ વિશેષણથી, જ્ઞાન પોતાને જ જાણે છે, પરને નથી જાણતું એમ એકાકાર જ માનનારનો નિષેધ કર્યો. એકલો જ્ઞાનનો જ આકાર છે અને જ્ઞેય સંબંધીનો જ્ઞાનનો આકાર એમાં નથી એમ માનનારનો નિષેધ કર્યો. સમજાણું કાંઈ ? શું કીધું ? જ્ઞાન પોતાને જાણે છે, પરને નથી જાણતું (એમ નથી). પરને જાણવા છતાં જ્ઞાનાકારે જ્ઞાન પરિણમે છે. ઓલો (અજ્ઞાની) કહે છે, પરને જાણતાં (પરને) નથી જાણતો, એ તો પોતાને જ એકલાને જાણે છે—(પણ) એમ નથી.

જ્ઞાન પોતાને જ જાણે છે, પરને નથી જાણતું એમ એકાકાર જ માનનારનો, તથા પોતાને નથી જાણતું પણ પરને જાણે છે—અનેકાકારે, **એમ અનેકાકાર જ માનનારનો, વ્યવચ્છેદ થયો.** સમજાણું કાંઈ આમાં ? જ્ઞાનાકારપણે એક અને અનંત જ્ઞેયાકારપણે (-અનંત જ્ઞેયને જાણતાં) 'જ્ઞેયાકારપણે અનેક' એમ નહીં એમ કહે છે. અનેક જ્ઞેયાકારપણે અનેક એમ નહીં, જ્ઞેયાકાર સંબંધીના 'જ્ઞાનપણે અનેક' છે. સમજાણું કાંઈ ? જીવ આવો છે. આવા જીવને જાણ્યા વિના વાસ્તવિક જીવનું સ્વરૂપ દ્રષ્ટિમાં એને આવે (નહીં). આવા જીવને (જાણ્યા વિના) એની દ્રષ્ટિ અંતર જાય નહીં. સમજાણું કાંઈ ? પરને જાણે (-જાણતાં) એકાકાર માનનારને તથા પોતાને જાણતો..... છે તો એકાકાર, પણ સ્વ-પરના બધાના જ્ઞાનરૂપે એકાકાર છે એમ. એકલો જ્ઞાનાકાર છે એમ નહીં, તેમ એકલા પરના જ્ઞેયાકારરૂપે થઈ ગયો છે એમ નહીં. સમજાણું કાંઈ ? એમાં શું ફેર પડ્યો ? આવડે આમાં ......

અનેકપણું—જ્ઞેયાકારનું અનેકપણું આહીં (આત્મામાં) નથી એમ કહે છે. અનેક જ્ઞેયોને જાણવાનું સામર્થ્ય પોતાનું છે તેથી અનેકપણે પરિણમ્યો છે, છતાં છે જ્ઞાનનો આકાર. આ તો મગજને કેળવવું પડે એવું છે. જુઓને ! **પોતાના અને પરદ્રવ્યોના આકારો**.... આકાર શબ્દે વિશેષો—પ્રકારો બધા, તેને **પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી**... પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી **જેણે સમસ્ત રૂપને**—બધા રૂપને **પ્રકાશનારું**.... સ્વ-પરના બધા રૂપને પ્રકાશનારું, બધા રૂપને **પ્રકાશનારું એકરૂપપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે** એમ. સમજાય છે કાંઈ ? અરીસો જાણે સ્વ ને પરના આકારપણે પરિણમ્યો હોય, પણ છતાં—એ અરીસો અનેકપણે પરિણમતા છતાં—એ અરીસાની જ પર્યાય પોતે (-પોતાની) છે. અનેકપણું એ કાંઈ જ્ઞેયનું ત્યાં આવ્યું નથી. જ્ઞેય સંબંધીનું—પોતાનું ને પરનું પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય તે અનેકાકારપણે પરિણમ્યું છે, પણ છે જ્ઞાનનો આકાર એ. સમજાણું કાંઈ ? કહો, સમજાય છે કે નહીં આમાં ? એ આમાં એમ નથી આવે એવું.

આહીં તો કહે છે કે પોતાના ને પરદ્રવ્યોના જેટલા સ્વભાવો છે, એ બધાને પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય પોતામાં પોતાથી છે. પોતામાં પોતાથી બધાને—સ્વ-પરને જાણવાનું **સામર્થ્ય હોવાથી જેણે સમસ્ત રૂપને**—સ્વના-પરના ભાવને

જાણવાનું સામર્થ્ય (હોવાથી જેણે સમસ્ત રૂપને) **પ્રકાશનારું એકરૂપપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે**. એમ કે, પરને અને સ્વને જાણે, છતાં પરના જ્ઞેયાકાર—જે પરજ્ઞેય છે એ—અહીં આવ્યા નથી. અનેક જે જ્ઞેયો છે એ અહીં આવ્યા નથી, એને પ્રકાશનારું પોતાનું જ્ઞાન એ અહીં પોતામાં થયું છે. સમજાણું કાંઈ ? પોતાને પ્રકાશનારું જ્ઞાન અને પરને પ્રકાશનારું જ્ઞાન, એ પોતાનું ને પરનું જ્ઞાનનું રૂપ પ્રકાશ્યું—ઝળક્યું છે ત્યાં (પર્યાયમાં). એટલે કે જ્ઞાનાકારરૂપ હોવા છતાં જ્ઞાનમાં અનેક—અનંત જ્ઞેયોના જે સ્વભાવ છે એ પ્રકારનું (અનેકાકાર જ્ઞાન) જ્ઞાનરૂપે પરિણમ્યું છે (અર્થાત્) અનેકાકાર પણ પોતે પરિણમ્યું છે. જ્ઞાન જ પોતે એકરૂપ રહીને અનેકાકારે પરિણમ્યું છે, જ્ઞાન કાંઈ જ્ઞેયરૂપે થઈને અનેકાકારે પરિણમ્યું છે એમ (નથી). (જ્ઞાન) એકાકાર છતાં એ (પરજ્ઞેય) સંબંધીનું અનેકપણાનું રૂપ પરિણમ્યું છે, પણ એ સંબંધીનું કર્મ-કાર્ય(રૂપે)—એ સંબંધી જ્ઞેયાકાર(રૂપે)—થઈ ગયું છે જ્ઞાન, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞેયાકારનું જે જ્ઞાન છે—સ્વ-પરનું જે જ્ઞાન છે, સ્વ-પરનું જે જ્ઞાન છે—એ પોતાનું છે. એ એકરૂપ છતાં અનેક છે અને અનેકરૂપ છતાં એક છે. સ્વ-પરને અનેકપણે જાણવાનો આકાર (હોવા) છતાં છે એ જ્ઞાનનો (એક) આકાર અને જ્ઞાનનો (એક) આકાર હોવા છતાં સ્વ-પરનું (જાણવાપણારૂપ) અનેકપણાનું પરિણમન એમાં છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? આ તો રેકોર્ડીંગ થાય છે આખું. ભગવાન આત્મા.... જુઓને ! કેટલું મુક્યું સ્પષ્ટ ! **સમસ્ત રૂપને**.....

પોતાના અને પરદ્રવ્યોના (આકારોને)—પ્રકારોને—ભેદોને—વિશેષોને—**પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી**.... પોતાને અને પરને પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી.... **પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય હોવાથી જેણે સમસ્ત રૂપને**—બધા રૂપને—લોકાલોક અને પોતે બધાને—ઝળકાવનારું એટલે પ્રકાશ કરનારું **એકરૂપપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે**. આટલું (બધાનું જ્ઞાન) હોવા છતાં છે તો જ્ઞાનાકારરૂપ. જ્ઞાનનો એક આકાર છે, એમાં જ્ઞેયનો આકાર બીજો છે એમ નથી, એમ કહેવું છે. જ્ઞેયનો આકાર એટલે ઓલા (પર)જ્ઞેયનો આકાર આહીં આવી ગયો છે એમ છે નહીં. એ તો એને (-સ્વ) ને (પરને)—બેને પ્રકાશવાનું સ્વરૂપ છે પોતાનું, એ રૂપે જ્ઞાન પરિણમ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ પાંચ બોલ થયા. જ્ઞાન પોતાને (જ) જાણે છે એમ (અજ્ઞાની) કહે છે. ઓલા–પરને જાણતો નથી. નહીંતર પરને જાણે તો વળી પરરૂપ થઈ જાય— એમ નથી, (એમ અહીં) કહે છે. પરને જાણતાં કાંઈ પરરૂપે થતો નથી, પરને જાણતાં પોતારૂપે રહીને પરને જાણે છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? (અજ્ઞાની માને છે કે) વળી પરને જાણે તો પરરૂપે થાય. ના, ના. સ્વ-પરને જાણવાનું પોતાનું સ્વમાં સામર્થ્ય છે. પરને અડ્યા વિના, પરને સ્પર્શ્યા વિના, પરનું (કાંઈપણ) લીધા વિના—પરનું લીધા વિના, પરને અડ્યા વિના સ્વ-પરને પ્રકાશવાના પોતાના સ્વભાવના સામર્થ્યને (લીધે) એવું અનેકપણાનું રૂપ ધારણ કરી જ્ઞાનમાં એકાકાર છે.

આવો જીવ નામનો પદાર્થ છે. શોભાલાલજી ! જીવ આવો છે. જીવ.. જીવ.. કરે પણ એમ નહીં, આવો જીવ છે એમ જાણવું જોઈએ. 'જીવ છે, લ્યો, જીવ છે. (હવે) કરો જીવનું ધ્યાન, કરો જીવમાં ધર્મ.' (આ રીતે અજ્ઞાની કહે છે. પણ) કેવો જીવ ? (તેની સાથે) શ્રદ્ધાના વાંધા છે એક-એકના. આહીં તો કહે છે, સ્વ-પરને પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય પોતાનું પોતાને લઈને છે, પરને લઈને નહીં, એ પરનું જ્ઞાન નહીં એમ. એ પરનું નહીં. લોકાલોકને પ્રકાશે એ જ્ઞાન પોતાનું, પરનું નહીં, પરમાં નહીં, પરને લઈને નહીં. પરસંબંધીનું પોતાનું જ્ઞાન અને પોતાના સંબંધીનું પોતાનું જ્ઞાન (-એનાથી) પોતે એકરૂપે પોતાથી ઝળકે છે. આહાહા !

લ્યો, આવો જીવ નામનો પદાર્થ. આવો ન જાણે ને બીજી રીતે જાણે (એ અજ્ઞાન). બીજાને જાણે એ વ્યવહાર, પોતાને જાણે નિશ્ચય. પણ પરના સંબંધીનું જ્ઞાન પોતાનું એ પોતે નિશ્ચય છે. આવો જીવ પદાર્થ છે કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? લોકોને તત્ત્વનો અભ્યાસ નહીં ને ઉપરથી ધર્મ કરી લેવો છે. શેઠ! ઉપરથી કાંઈ થઈ જાય ધર્મ—પૈસાથી કે પૂજાથી, ભક્તિથી, નામસ્મરણ ભગવાનનું, અપવાસ–ઉપવાસ કરી નાખે, સામાયિક કરી નાખે બે-ચાર. ધૂળમાંય નથી ધર્મ સાંભળને !

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : સુગમતા છોડકર કરતે હૈં, એમ. એટલી સગવડતા છોડીને બેસે છે કે નહીં ? એમ (શેઠ) કહે છે. મિથ્યાત્વ લઈને બેસે છે એમ કહે છે

અહીં. મેં સુગમતા છોડી, મેં આ ધર્મ કર્યું—એ બધી વાત મિથ્યાત્વભાવમાં છે. એના જ્ઞાનમાં સ્વ-પરને જાણવાના સામર્થ્યવાળું પોતાનું સ્વરૂપ સ્વતઃ—પોતાથી પોતામાં છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓલામાં (૪૭ શક્તિમાં) આવ્યુંને ? સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શિ, આત્મજ્ઞ. પહેલું આત્મદર્શિપણું એ નાંખ્યું. (શક્તિ ૯, ૧૦). સમજાણું કાંઈ ? ...... ઓહોહો ! અમૃતચંદ્રાચાર્યની કથન પદ્ધતિ દિગંબર સંતની....... અલૌકિક હૈ ભૈયા ! યે તો વસ્તુકા સ્વરૂપ હૈ. આ તો સર્વજ્ઞશક્તિ, પરમેશ્વરશક્તિ છે વીતરાગ.

સવારમાં શ્લોક આવ્યો હતો. .... આવે છેને ? 'એવો માર્ગ વીતરાગનો (વિનય તણો), ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ.' આહીં કીધું, 'એવો માર્ગ ભગવાનનો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ.' આવો..... 'એવો માર્ગ વીતરાગનો ભાખ્યો શ્રી ભગવાન; મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઈ સુભાગ્ય.' .... 'એવો માર્ગ વિનય તણો ભાખ્યો', એમ નહીં. 'એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.' (આત્મસિદ્ધિ ગાથા ૨૦ ઉપરથી). સમજાણું કાંઈ ? પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર વીતરાગદેવના મુખમાંથી આ વસ્તુ આવી છે. સમજાણું કાંઈ ? જૈનમાં જન્મ્યા છતાં જૈનમાં 'જીવ કેવો હોય' એની ખબર ન મળે. કેટલા વર્ષ ગાળ્યા ?..... હવે .... પૂછોને ..... શેઠ ?.....

ભાઈ ! જીવ છે આ. સાત બોલે જીવ (કહ્યો) છે એવો જીવ તારો છે. એથી કોઈ (બીજી) રીતે વિપરીતપણું હશે અથવા અજાણપણું હશે તો જીવ એને હાથ આવશે નહીં. એવો (-જેવો) એ છે એ રીતે એને જાણશે તો હાથ આવશે. સમજાય છે કાંઈ ? શાહુકાર ને કરોડપતિને કોઈ 'ભિખારી' કહે તો એ જવાબ આપશે ? એને જેવો છે એવો કહેશે તો જવાબ આપશે. એમ 'જીવ આવો છે' એમ જાણશે તો જવાબ આપશે. સમજાણું કાંઈ ? એવી રીતે કહ્યું છે. જુઓ, એક 'જીવ' શબ્દની વ્યાખ્યા થઈ ગઈ. (ગાથામાં) પહેલો એક શબ્દ છેને **જીવો**. તેના સાત બોલ ઉતાર્યા.

ઓહોહો ! દિગમ્બર મુનિઓએ તો.... કેવળજ્ઞાનના થાંભલા છે બધા. માર્ગને આમ થંભાવી રાખ્યો છે. અનાદિ–અનંત..... એક-એક ગાથા જુઓ તો ટંકોત્કીર્ણ, કેવળજ્ઞાનને ઊભો કરી દીધો છે. જુઓને ! કેવળજ્ઞાન આવ્યુંને આ ?

સ્વ-પરને જાણવાનું સામર્થ્ય પોતાનું હોવાથી પોતે જ્ઞાનાકારે પરિણમ્યો છે, અનેકપણાના જાણપણે પણ જ્ઞાનાકારે પરિણમ્યો છે એમ કહે છે. કાંઈ જ્ઞેયાકારે પરિણમ્યો નથી. પરના આકારે (અર્થાત્) પરરૂપે થયો છે ? પર(રૂપે) થઈને પરને જાણે છે ? પોતારૂપે થઈને સ્વ-પરને જાણે છે એવું એનું સામર્થ્ય છે. પોતારૂપે થઈ, પોતારૂપે રહી, પોતાના ભાવે પરિણમી, સ્વ-પરને જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ?

એવો જીવ નામનો પદાર્થ.... એટલે આમાં પરપદાર્થ પણ સિદ્ધ કર્યા. પણ એ પરપદાર્થ સંબંધીનું જ્ઞાન પોતાનું છે એમાં પોતે છે એમ કહે છે, પરપદાર્થમાં નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! **જ્ઞાન પોતાને જ જાણે છે, પરને નથી જાણતું એમ એકાકાર જ**—એક જ પ્રકારનું માનનારા જૂઠા છે. **તથા પોતાને નથી જાણતું પણ પરને જાણે છે (એમ) અનેકાકાર**—(જ્ઞાન) પરને જ એકલું જાણે છે, સ્વને નહીં એ પણ ખોટું છે. પાંચ બોલ થયા, જીવના પાંચ બોલ થયા. ઘરના (બંધાવાના) રૂપિયા કેટલા થયા એની બધી ખબર હોય હંમેશા. શું હતું ? પાપ કર્યા બધા એકલા ને થઈ રહ્યું. ..... ચાલ્યા ગયા, થઈ રહ્યું. કાંઈ ધુળેય સાથે આવી નહીં.... પણ અહીંનું માન.. માન.. માન... કાંઈ મોટા, મોટા (તે) પણ સાથે આવ્યા નહીં. ધુળેય રહે નહિ, તારે સાથે (તેને) છે શું ? આહાહા !

તું તો સ્વ-પરના જાણવાના—જ્ઞાનના—સામર્થ્યવાળો તું છો, તે તારામાં છે. સમજાય છે કાંઈ ? રાગ-બાગ એ તારો ક્યાં ? પર એ ક્યાં તારો ? આ તો સ્વરૂપ એ તારો (-તારું) છે એમ કહે છે. રાગવાળો છો એમ નથી કહ્યું. સમજાણું કાંઈ ? સમયસાર ગંભીર વસ્તુ છે. જ્યારે જ્યારે વાંચો, તો એમાં નવું નવું નીકળ્યા જ કરે છે, એવી વસ્તુ છે. પાંચ બોલ થયા.

(બોલ - ૬) છઠ્ઠો. **વળી તે કેવો છે** ભગવાન આત્મા ? **અન્ય દ્રવ્યોના જે** ખાસ **(-વિશિષ્ટ) ગુણો**.... **અન્ય દ્રવ્યોના જે વિશિષ્ટ** નામ ખાસ **ગુણો**.... હવે ગુણોથી લીધું. એ ગુણો—જે આકાશનો **અવગાહન**ગુણ, ધર્માસ્તિનો **ગતિ**ગુણ, અધર્માસ્તિનો **સ્થિતિ**ગુણ, કાળનો **વર્તનાહેતુપણું**, પુદ્ગલનું **રૂપીપણું**—એમ અન્ય દ્રવ્યોના ખાસ ગુણો **તેમના અભાવને લીધે**.... એ ગુણો આત્મામાં નથી એમ કહે છે, સમજાણું કાંઈ ? એ અન્ય દ્રવ્યોના જે આ ખાસ ગુણો તે આત્મામાં (નથી). ત્યારે છે શું ? **અસાધારણ ચૈતન્યરૂપતા–સ્વભાવના સદ્ભાવને**

લીધે.... ગુણથી લીધું. અન્ય દ્રવ્યના જે એક-એક ખાસ ગુણો છે, તે તે ગુણનો આ ભગવાન આત્મામાં અભાવ છે. ત્યારે છે શું ?

અસાધારણ ચૈતન્યરૂપતા–સ્વભાવના સદ્‌ભાવને લીધે.... અસાધારણ ચૈતન્યરૂપ પોતાનું.... (એવો) એક જ ગુણ છે, બીજો છે જ નહીં એવો. બીજા (દ્રવ્ય)માં નથી (અને) પોતામાં બીજો (એવો ગુણ) નથી. **અસાધારણ ચૈતન્યરૂપતા**—જાણવા-દેખવાની ચૈતન્યરૂપતા—સ્વભાવની હયાતીને લીધે (અર્થાત્) આવા ગુણના હયાતીને લીધે.... આ બીજા (દ્રવ્યના) ગુણના અભાવને લીધે અને આ (ચૈતન્ય) ગુણની હયાતીને લીધે (એટલે કે) અવગાહન–ગતિ–સ્થિતિ–વર્તના–રૂપીના અભાવને લીધે અને પોતાના અસાધારણ ચૈતન્ય સ્વભાવની હયાતીને લીધે **આકાશ, ધર્મ, અધર્મ, કાળ અને પુદ્‌ગલ—એ પાંચ દ્રવ્યોથી જે ભિન્ન છે**..... લ્યો, એક બોલ લીધો છઠ્ઠામાં. સમજાણું કાંઈ ? શું લીધું ? આમાં ફેર શું પાડ્યો ? કે આત્મા સિવાય જે પાંચ દ્રવ્યો છે એના જે ગુણો છે ગુણો, એ ગુણોનો અહીં અભાવ હોવાથી અને અસાધારણ ચૈતન્યભાવના સ્વભાવને લઈને પાંચ દ્રવ્યોથી જુદો છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! અન્ય (પાંચ) દ્રવ્યો સ્થાપ્યા, એના ગુણો સિદ્ધ કર્યા, એ ગુણોનો આમાં (-આત્મામાં) અભાવ સિદ્ધ કર્યો (અને) પોતાનો ચૈતન્ય સ્વભાવ સિદ્ધ કર્યો. સમજાણું કાંઈ ?

આહા ! જિનેશ્વર સર્વજ્ઞ સિવાય આ જાત કોઈએ જાણી નથી. એક-એક દ્રવ્ય કહે એ ખોટી વાત અજ્ઞાનીની છે. એક જ આત્મા છે ને એક જ દ્રવ્ય છે એમ નથી, જગતમાં છ દ્રવ્યો છે. અનાદિ–અનંત ભગવાને..... કારણ કે છ દ્રવ્યોનું ઝળકવું—જણાવવું—પ્રકાશવું—એવું તો એક-એક જીવમાં સામર્થ્ય છે. તો છ દ્રવ્યને ન માને તેણે પોતાના જ્ઞાનનું સામર્થ્ય આવું છે એવા જીવને જ એણે માન્યો નથી. સમજાણું કાંઈ ? અનંતા-અનંતા દ્રવ્યો છે એને ન માને તો અનંતા દ્રવ્યોને અને પોતાને—બેને જાણપણાનું સામર્થ્ય ચૈતન્યનું છે એવો જીવ જ એણે માન્યો નથી, ખોટો જીવ માન્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! **કેવો છે ? અન્ય દ્રવ્યોના જે** ખાસ **ગુણો**—એમ પાછું (લીધું). એનો જ્યાં આમાં અભાવ છે અને પોતાનો ખાસ ગુણ—એમ લીધું. બીજાના ખાસ ગુણો તેનો અભાવ અને પોતાનો ખાસ ગુણ તેનો સદ્‌ભાવ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અસાધારણ ચૈતન્યરૂપતા-સ્વભાવના સદ્‌ભાવને..... સ્વભાવની હયાતીને **લીધે**... ઓલાનો (અન્ય દ્રવ્યના ગુણોનો) અભાવ, આનો (ચૈતન્યનો) ભાવ, એમ. **આકાશ, ધર્મ, અધર્મ, કાળ અને પુદ્‌ગલ—એ પાંચ દ્રવ્યોથી જે** ભગવાન **ભિન્ન છે**. સમજાણું ? પાંચ દ્રવ્યો સંબંધીનું જ્ઞાન પોતાનું, પોતામાં છે (અર્થાત્) એ (પાંચ દ્રવ્યોને) ઝળકાવનારું (જ્ઞાન) પોતામાં છે એ તો કીધું, પણ તેના (પરદ્રવ્યોના) ગુણો છે તેનો આમાં અભાવ ને પોતાના ચૈતન્યસ્વભાવને લઈને પરથી તે ભિન્ન છે. હા, દ્રવ્યો સિદ્ધ કર્યા, એનું જ્ઞાન પોતામાં પુરું સિદ્ધ કર્યું, એના ગુણો આમાં નથી પણ એને જાણનારું—સ્વ ને બધાને જાણનારું—એ જ્ઞાનપ્રકાશ સાધન તેને લઈને પોતે છે (અને) એને લઈને પોતે પરથી ભિન્ન છે, એમ. એને લઈને પોતે પરથી ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! આ વાંચવું ને ઓગાળવા જેવું છે. એ શેઠ ! પહેલાં વાંચવા જેવું છે. 'ન સમજાય...ન સમજાય ...ન સમજાય' એમ ન કરવું. આ અભ્યાસ કરવો બાળકની પેઠે. .... સોળમી વાર શરૂ કર્યું.

ગજબ વાત ! ભગવાન એકલો જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એનો ગુણ તો એ (ચૈતન્ય) છે. એનો ગુણ તો એ છે. ઓલાના (અન્ય દ્રવ્યોના) જે ગુણો છે ખાસ ખાસ.... બીજા ગુણની તો વાત જ શું કરવી કહે છે. ખાસ ગુણો જે પાંચ દ્રવ્યના એનો આહીં અભાવ અને આનો (-આત્માનો) ખાસ ગુણ ચૈતન્યનો સદ્‌ભાવ, આને કારણે પરદ્રવ્યથી જુદો હોવાથી.... (પર)દ્રવ્યથી જુદો કીધો, પણ આવા (અન્ય દ્રવ્યના) ગુણ નથી માટે (જુદો છે). તે પોતાના ગુણથી પોતે છે (અને) પરના ગુણો (તેનામાં) નથી માટે પરદ્રવ્યથી જુદો છે. આહાહા ! અમૃતચંદ્રાચાર્ય ટીકા કરતાં હશે ત્યારે કેટલો એમનો ક્ષયોપશમ કામ કરતો હશે ! ઓહોહોહો ! જંગલમાં મુનિ, દિગંબર મુનિ મહા ધ્યાનમાં........ લ્યો, હજુ તો ૯૦૦ વર્ષ પહેલાં થયા છે ટીકાકાર. ધર્મના થાંભલા, ધર્મધુરંધર, કેવળજ્ઞાનના કેડાયત—કેવળજ્ઞાનના કેડાયત.... 'કેડાયત' સમજતે હૈં ? 'કેડાયત' નહીં સમજતે ? કેડાયત એટલે કેડે-કેડે ચાલનારા. 'કેડાયત' નહીં સમજતે ? રસ્તા. હમારે કેડા કહતે હૈં, રસ્તા, રસ્તા. એમ થોડા થોડા સમજી લ્યો ગુજરાતી. કેડાયત હૈ, કેવળજ્ઞાનકા કેડાયત હૈ. ..... કેડાયત, એમ. રસ્તા. કેવળજ્ઞાનના રસ્તે ચાલનારા. સમજાણું કાંઈ ?

જીવને ઓળખાવવાના સાત બોલની આવી વાત જ બીજે નથી ક્યાંય...... કહો, સમજાણું આમાં ? **આ વિશેષણથી, એક (બ્રહ્મવસ્તુને)** બ્રહ્મસ્વરૂપને **જ માનનારનો વ્યવચ્છેદ થયો.** લ્યો, આ કહેવાથી કે બીજાના ગુણોનો આમાં (-પોતામાં) અભાવ હોવાથી અને પોતાના અસાધારણ ચૈતન્યગુણનો સદ્‌ભાવ હોવાથી (આત્મા) પરથી ભિન્ન છે—એમ કરીને 'એક જ આત્મા છે' એમ કોઈ માનનારા જૂઠા છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

સંતબાળ છે ને ?..... (તે કહે છે): 'એક જ બ્રહ્મ છે, બીજું કાંઈ છે જ નહીં.' સંતબાળ નહિ ? ....તમને ક્યાં...... મજુરી કરી છેને દુકાનની. વિશ્વધર્મ જુદો. એ કહે છે, 'એક જ આત્મા'—એમ કહે છે. 'અદ્વૈત'—એક, એમ કહે છે. 'એક જ અદ્વૈત છે. હિંદુસ્તાન બેને માને નહીં, નિષેધ કરે છે.' (એમ કહે છે). આ (સંતબાળ) તો અદ્વૈત—એકલો આત્મા છે, બે નહીં (એમ કહે છે). હવે હાલ હાલ. હવે સ્થાનકવાસીનો વેશ, મુહપત્તિ.... બિલકુલ શ્રદ્ધા જૈનની નહીં. કામ જે કરે એ જુદી વાત છે, પણ આ મૂળમાં આખો ફેર છે. લૌકિકતા તો કરે—બીજો પણ કરે છે, સમકિતી હોય એ પણ કરે કદાચિત લ્યોને ! એ જુદી વાત છે. આ તો મૂળ વાતમાં ઘા છે. મહામિથ્યાત્વ (કે) એક જ અદ્વૈત છે. .... એક સિવાય બીજાનો વાદ હિંદુસ્તાનમાં ..... નિષેધ કરે, એક સિવાય બીજાનો નિષેધ કરે. આ વસ્તુ સાંભળને ! સમજાણું કાંઈ ? અભ્યાસ કરવો પડે. લૌકિક કરે એ જુદું. પોપટભાઈ !

લૌકિક કામ તો કદાચિત્ જ્ઞાનીને (પણ) હોય, એવા વિકલ્પ હોય (તો અને) બહારમાં (પણ) દેખાય. રાગ હોય છે ને ? જેમ ઋષભદેવ ભગવાન (-રાજા). સમજાય છે ? (ચોથા કાળમાં) બધાને બતાવ્યું (અસિ, મસિ, કૃષિ). ત્રણ જ્ઞાનના ધણી, ક્ષાયિક સમકિતી. ૭૨ કલા ને રાંધવું કેમ, ઠામડા કેમ કરવા, ચોખા કેમ રાંધવા, શેરડી કેમ કરવી, ઉટકવું—બધું શીખવ્યું. 'ઠામ' સમજે ? આ વાસણ નહિ ? બર્તન. બર્તન નહીં સમજતે ? બર્તન કેમ માંજના, કેમ કરના, કેમ બનાના—બધું ભગવાન ઋષભદેવે શીખવ્યું હતું માણસને. ૭૨ કલા—બધું શીખવ્યું હતું. એટલો તો વિકલ્પ (ગૃહસ્થ દશામાં) હોય. (શ્રોતા): એ તો એને કારણે (હોય). પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ જુદી વસ્તુ છે, અંદર દ્રષ્ટિ ક્યાં હતી ને

દ્રષ્ટિમાં શું છે એ વાત છે. ભગવાનને (ગૃહસ્થાશ્રમમાં) વિકલ્પ હતો, પણ જાણતાં (હતાં) કે વિકલ્પ મારું સ્વરૂપ નથી અને હું કાંઈ બીજાને બતાવું છું માટે તે જાણે છે એમ નથી. એ તો એની યોગ્યતા છે માટે જાણે છે. મારે વિકલ્પ હોય ત્યારે આવે. કારણ કે એ વખતે કાંઈ હતું નહીં બીજું. ઠામડા-ઠામ નહોતા, બર્તન નહોતા, કાંઈ નહોતું. ..... હવે શું કરવું ? કલ્પવૃક્ષમાં ફળ પાકતા હતા એ કલ્પવૃક્ષ બંધ થઈ ગયા. ખાવું શી રીતે ? ભગવાને કીધું : જાઓ, ગન્ના છેને એ લાવો, કટકા કરો. એક લાકડાનો બનાવો સંચો. રસ નિકાલો, રસ ખાઓ. એમ ઋષભદેવ ભગવાને (ગૃહસ્થાશ્રમમાં) બતાવ્યું. 'બતાવ્યા'નો અર્થ વિકલ્પ હતો અને ક્રિયા થવાની હતી (તો થઈ)—એમ છે આનો અર્થ. લૌકિક કાર્યમાં વિકલ્પ હોય, (પણ) કાર્ય તો સ્વતંત્ર થાય છે.

(અહીં કહે છે): અંતરમાં આત્મા એક જ છે કે આવો છે ને ખોટો છે (-નથી) એમ માનનારા બધાની દ્રષ્ટિ મિથ્યા છે. આ રીતે જીવનું સ્વરૂપ (છે તેનાથી) કાંઈ પણ ઓછું-વધતું (કે) ફેરફાર માને—ઓછું, અધિક કે વિપરીત માને—તે બધા મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે, જીવને જાણતા નથી. સમજાણું કાંઈ ? (તે પછી) ચાહે તો માંધાતા મોટો શાસ્ત્રનો ભણનાર મોટો હોય. આ રીતે જીવનું સ્વરૂપ જ આમ છે. એથી કોઈ ઓછું માને, અધિક માને, ઉલ્ટું માને, તે તદ્દન વિપરીત (છે, તે) જીવને માનતો જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! પહેલો જીવ જ સિદ્ધ કર્યો. એની જ વાત કરવી છે ને ? (જીવનું) કેવું અસ્તિત્વ છે એમ સિદ્ધ કરીને એને બતાવવો છે સમયસાર. **એક બ્રહ્મવસ્તુને જ માનનારનો વ્યવચ્છેદ થયો.**

(બોલ - ૭) વળી તે કેવો છે ? હવે સાતમો બોલ. **અનંત અન્યદ્રવ્યો સાથે અત્યંત એકક્ષેત્રાવગાહરૂપ હોવા છતાં**.... જુઓ, એકક્ષેત્રમાં અનંતા દ્રવ્યો ભેગા છે. જ્યાં આત્મા છે ત્યાં બીજા અનંત આત્માઓ છે, બીજા અનંતા પરમાણુઓ છે, અસંખ્ય કાલાણુઓ છે. આહીં હોં આહીં (-આત્મા છે ત્યાં). આહીં જીવ છે ને ત્યાં અનંતા પરમાણુઓ છે, અસંખ્ય કાલાણુઓ છે, અનંત જીવો છે, ધર્માસ્તિના અસંખ્ય પ્રદેશ છે, અધર્માસ્તિના અસંખ્ય (પ્રદેશ) છે, આકાશના અનંત (પ્રદેશ) છે.

અનંત અન્યદ્રવ્યો સાથે.... **અનંત અન્યદ્રવ્યો સાથે**, પાછા એમ. એક સાથે નહીં. **અત્યંત એકક્ષેત્રાવગાહ**.... **અનંત અન્યદ્રવ્યો સાથે અત્યંત એકક્ષેત્રાવગાહ**.... એકક્ષેત્રમાં છે, એમ. જુઓ, આહીં આત્મા છેને ત્યાં પણ અનંત આત્માઓ છે, આહીં અનંતા પરમાણુઓ છે. આ આત્મા છે ત્યાં જ અનંતા (પરમાણુ) એકક્ષેત્રમાં—એક જગ્યાએ છે. આત્મા છે તે આકાશની જગ્યામાં અનંતા સ્કંધો પડ્યા છે પરમાણુના પૂરા, અસંખ્ય કાળાણુઓ છે. એવા **અનંત અન્યદ્રવ્યો સાથે અત્યંત એકક્ષેત્રાવગાહ**—એક જગ્યાએ વ્યાપ્ત—**હોવા છતાં પણ પોતાના સ્વરૂપથી નહિ છૂટવાથી**.... પણ પોતે પોતાથી છૂટ્યો નથી, **ટંકોત્કીર્ણ ચૈતન્યસ્વભાવરૂપ છે**. આહાહા ! ભગવાન આત્મા પરને અડ્યો ય નથી. એક જગ્યાએ અનંત વ્યાપેલા હોવા છતાં પોતે (જીવ) તો પોતાથી ભિન્ન (-છૂટ્યો) નથી. ચૈતન્યસ્વભાવરૂપ (જીવ) પરથી ભિન્ન છે. **પોતાના સ્વરૂપથી નહિ છૂટવાથી**.... પોતાનું સ્વરૂપ ક્યાંય ભળી ગયું નથી. એક જગ્યાએ (અનંત દ્રવ્ય) રહે છે, છતાં પોતાનો (-જીવનો) ભાવ ક્યાંય ભળ્યો નથી. **ટંકોત્કીર્ણ** એટલે જેવો છે તેવો, ચૈતન્યસ્વભાવરૂપ ભગવાન (આત્મા) **ચૈતન્યસ્વભાવરૂપ છે**.... **ચૈતન્યસ્વભાવરૂપ છે**. લ્યો, સાત બોલ થયા.

આમાં સાત (બોલ) યાદ રહે કે નહીં રાત્રે ? શેઠ !.....હમણાં બે દિવસથી નથી આવતા. .... સમજાણું કાંઈ ? આ સાત બોલ છે. પોપટભાઈ ! રાત્રે યાદ રહેશે કે નહીં ? છોકરા કેટલા છે એ ખબર છે કે નહીં ? છોકરાને કેટલા છોકરા છે એ બધી ખબર હોય એને. મોટાને આટલા છે, એને છોડીયું આટલી, છોકરા આટલા ને.... આ કહે છે કે તું કોણ છો, કેવડો છો. આ સાત બોલે તું છો. આહાહા ! આવો જીવસ્વરૂપ ભગવાને જોયો (કે) આ આવો છે આ. સમજાય છે ? જીવની હજી વ્યાખ્યાની ખબર ન મળે.

આ વિશેષણથી વસ્તુસ્વભાવનો નિયમ બતાવ્યો. હવે પોતે આચાર્ય કહે છે. **આવો જીવ નામનો પદાર્થ સમય છે.** લ્યો, એ આચાર્યનું કથન. **આવો જીવ નામનો પદાર્થ સમય છે.** આહીં સમયની વ્યાખ્યા કરી. આવો સાત બોલે જે વર્ણવ્યો—એવો ભગવાને કહ્યો (તે) **આવો જીવ નામનો પદાર્થ (સમય) છે.** સમજાણું કાંઈ ? કહે છે ને ? ભગવાનદાસ શોભાલાલ આવા છે. આટલા એને

મકાન, આટલી એને દુકાન, આટલી એને શું કહેવાય ? તમારી મોટરું, એના આટલા કારખાના, આટલે ઠેકાણે એની દુકાનો ચાલે એના આટલા પાછા આડતિયા, ... શું ધૂળમાંય નથી, એ તો એના (-પરના) ઘરમાં છે. આ તો બહારથી ઓળખવું હોય કે ભગવાનદાસ શોભાલાલ કોણ ? કે મોટી-મોટી દુકાનો હાલે છે, આટલી આટલી મોટરો બીડીયું લઈ જવાની, મૂકવાની આ તે.... સમજ્યા ને ? શું કહેવાય સાધારણ મોટર હોય એને ? જીપ. .... કેટલી જાતની ફલાણું, ફલાણું. હા, એ તો જીપમાં એક ફેરી બતાવ્યું હતું ને ? ફેરવ્યા'તા ત્યાં જીપમાં લઈ ગયાં હતાં. મલહારગઢ જોવું'તું ને ? તમે બધા હતાને ? શું કહેવાય? બજાર.. કેમકે સારી મોટર ચાલે નહીં ત્યાં, જીપ ચાલે. સડક હોય તો સારી મોટર ચાલે. .... પોલીસ હતા ત્યાં જંગલમાં બંદુક સહિત.... આવી ભગવાનદાસ શોભાલાલની, બે ભાઈયોની આવી ઋદ્ધિ હતી એમ કહે, લ્યો. એથી ઓછી–વત્તી કહો તો એને ઓળખ્યા (ન કહેવાય). આ તો દાખલો છે શેઠ! એમ આત્મા આવો છે. આથી ઓછો–વત્તો માનો તો આત્મા એવો છે નહીં. કેમ જુગરાજજી ! આહાહા !

સમયસાર. **આવો જીવ નામનો પદાર્થ** એને **સમય** કહેવામાં આવે છે. હવે ઉપાડવું છે તો આહીં સ્વસમય ને પરસમય (અર્થાત્) ધર્મી ને અધર્મી. પણ પહેલો ધર્મી એ દ્રવ્ય કેવો છે (તે વર્ણવ્યું) અને ત્યારે એ ધર્મી પછી આવું દ્રવ્ય છે એ પોતામાં પરિણમે—જ્યારે સ્વમાં દ્રષ્ટિ કરે—ત્યારે સ્વસમય થાય એટલે ખરો આત્મા થાય. ઓલું તો એક દ્રવ્યરૂપ સાધારણ છે, પરિણમે શુદ્ધપણે ત્યારે ખરો આત્મા કહેવાય. અને રાગ-દ્વેષમાં પરિણમે (ત્યારે) અણાત્મા–પુદ્ગલ.. અણાત્મા કહેવાય. સમજાણું કાંઈ ?

જ્યારે હવે.... (અત્યાર સુધી) સમયની વ્યાખ્યા કરી, આત્માની. હવે **જ્યારે આ (જીવ)....** હવે સમયની વ્યાખ્યામાં સ્વસમય ને પરસમય (એવા) બે ભેદ પાડે છે પર્યાયમાં. આ (પહેલાં) દ્રવ્યની વાત કરી. દ્રવ્યમાં પર્યાય આવી ગઈ ઉત્પાદ-વ્યયની, પણ આ તો હવે પરિણમનની વાત કરે છે. **જ્યારે આ (જીવ), સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ....** દેખો, ગાથામાં 'કેવળજ્ઞાન' આવ્યું. બીજી ગાથામાં 'કેવળજ્ઞાન', પહેલામાં 'સર્વ સિદ્ધ' ને 'કેવળજ્ઞાન.'

કેવળજ્ઞાનીઓને જ્યાં ત્યાં યાદ કરીને બેસાડ્યા છે ! **સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને**... શું કીધું ? **સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને** હોં. જેટલા અનંતા આત્માઓ, અનંતા પરમાણુઓ, અસંખ્ય કાળાણુઓ, એક ધર્માસ્તિ, એક અધર્માસ્તિ અને એક આકાશ—એનો જે સ્વભાવ છે, એનો જે સ્વભાવ છે... **સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ એવા કેવળજ્ઞાનને....** આ કેવળજ્ઞાનની વ્યાખ્યા. **સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ** એવું કેવળજ્ઞાન, એટલી વ્યાખ્યા આવી.

હવે એને **ઉત્પન્ન કરનારી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ**.... **કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરનારી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ**... કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરનાર પુણ્ય, દયા-દાન, વ્યવહાર એ નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? સાધ્ય અને સાધન બેય સમજાવ્યું ભેગું. **સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ એવા કેવળજ્ઞાનને**—સાધ્ય પરમાત્માદશાને—**ઉત્પન્ન કરનારી**..... કોણ ઉત્પન્ન કરનારી ? **ભેદજ્ઞાનજ્યોતિનો ઉદય થવાથી**.... **ભેદજ્ઞાનજ્યોતિનો ઉદય થવાથી**.... એ રાગ અને નિમિત્તથી પર (-ભિન્ન) એવું આત્માનું ભેદજ્ઞાન, તે ભેદજ્ઞાન કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરનાર છે. ભેદજ્ઞાન તે સાધક છે, એનાથી સાધ્ય કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એ વ્યવહાર જે થશેને વ્યવહાર.... વ્યવહાર સાધન-ફાધનની આહીં ના પાડી છે. એ વ્યવહાર છે એનાથી તો ભિન્ન પડીને પોતામાં ભેદજ્ઞાન કરી પરથી ભિન્ન (થયો). પોતાથી અભિન્ન થયો અને પરથી ભિન્ન (થયો). પરથી ભિન્ન, પોતાથી અભિન્ન—એવી જે ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ એનાથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

કેવળજ્ઞાનજ્યોતિ ઉત્પન્ન થવામાં.... કાલે જ આપણે આવ્યું'તું ને ? (પ્રવચનસાર ગાથા ૧૬, પ્રવચન નં. ૧૩) કોઈ સાધનની જરૂર (નથી). બસ, એ જ અહીં કહે છે. એ પણ અમૃતચંદ્રાચાર્યની ટીકા છે, એ જ આ અમૃતચંદ્રાચાર્યની ટીકા છે. ઓહોહો ! સમયસાર, પ્રવચનસાર, પંચાસ્તિકાય એની ટીકા જૈનધર્મની 'ગીતા' જેવી છે. માણસે મધ્યસ્થ થઈને—પોતાના સંપ્રદાયનો આગ્રહ છોડીને મધ્યસ્થથી—વિચારે ને મધ્યસ્થથી... અમને આ સમ્પ્રદાય (મળ્યો) માટે આમ છે એમ નહીં, વસ્તુ શું છે ? (એ વિચારવું જોઈએ).

સમજાણું કાંઈ ? પણ આ સમ્પ્રદાય બાંધીને એવા મારી નાખ્યા જગતને. '..........નયને નિહાળતાં, તત્ત્વની વાત કરતાં ન લાજે.' અમારો આ સમ્પ્રદાય, અમારો આ સમ્પ્રદાય.... સમ્પ્રદાય જોવું (રહેવા દે અને) ભગવાને કહેલો માર્ગ લે ને. સમ્પ્રદાયનું તારે શું કામ છે હવે ? આહાહા !

કહે છે, **સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને**.... સર્વ.. કાંઈ બાકી નહીં. સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ ક્ષેત્ર, સર્વ કાળ અને સર્વ ભાવ—એ બધાનો સ્વભાવ પાછો. સર્વ ક્ષેત્રનો, કાળનો, ભાવનો, ગુણનો, દ્રવ્યનો, પર્યાયનો—એવા **સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ એવા કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરનારી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ**.... એક જ ઉપાય કીધો. એનો **ઉદય થવાથી**.... ભાષા જુઓ ! પ્રગટ થઈ નવી, અનાદિની ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ નહોતી. (જીવ) અનાદિનો તો રાગ સાથે એકત્વ હતો. સમજાણું કાંઈ ? અનાદિનો તો વિકલ્પની સાથે એકત્વ હતો—માન્યતામાં હોં, એકત્વ થયું નહોતું. સમજાય છે કાંઈ ? એકત્વ થયું નથી, (કેમ કે) વિકલ્પ વિકલ્પ છે, સ્વભાવ સ્વભાવ છે. પણ માન્યતામાં વિકલ્પ જે ઉઠે છે (એની જોડે) એકત્વ માનતો હતો (એ તૂટીને) ભેદજ્ઞાનની જ્યોતિ ઉત્પન્ન નવી થઈ. ઓલાનો (એકત્વનો) વ્યય થયો, આ (ભેદજ્ઞાન) ઉત્પન્ન થયું. જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ છે અને રાગ છે તો જ્ઞેય, પણ બેની માન્યતામાં—સંધિમાં એક માન્યું'તું, (એથી) એ અભેદ થયું પર સાથે (અને) એ તો સંસાર છે, મિથ્યાત્વ છે, એનાથી સંસારની ઉત્પત્તિ છે.

આ કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ..... આ વિકલ્પથી ભિન્ન પડીને ભેદજ્ઞાનને પોતાથી અભેદ કરવું એ કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિનું કારણ છે. આહાહા ! (અજ્ઞાનીને એમ થાય છે કે) મારી નાખ્યા આહીં તો. એ સાંભળેલું કાઢી નાખ્યું બધું. (-ધર્મ સાંભળવાથી પણ કેવળજ્ઞાન ન થાય). સાંભળેલું કાઢી નાખ્યું અને સાંભળેલાનું (ધારણા) જ્ઞાન પણ કાઢી નાખ્યું. આહાહા ! વાત તો જુઓ ! કથનની પદ્ધતિ તો જુઓ ! એ (આચાર્ય) તો કહે છે કે આમ પરથી ભિન્ન પડીને આહીં (સ્વમાં) આવ્યો, બસ એ કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિનું કારણ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એક જ માર્ગ. લાખ વાતની વાત નિશ્ચય. (છ ઢાળા, ઢાળ- ૪, પદ-૪)

કહે છે કે જે કંઈ વિકલ્પ હતા કે પર તરફનું જાણપણું આદિ હતું— એનાથી આમ જુદો પડ્યો.... જુદો પડ્યો (એટલે કે) એ લક્ષ ફેરવ્યું. લક્ષ હતું આહીં (પરસન્મખ) એ લક્ષ ફેરવી નાખ્યું, ત્યારે ભેદજ્ઞાનની દશા ઉત્પન્ન થઈ. **ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ**.... જોયું ? ઓલાને પણ 'જ્યોતિ' કહ્યું'તું, દર્શન-જ્ઞાન જ્યોતિ. **ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ**—રાગને બાળીને ઉત્પત્તિ ન થવા દે, રાખ કરી નાખે એવી ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ. સમજાણું કાંઈ ? (કોઈ કહે છે): ભાઈ, ભેદજ્ઞાન તો વ્યવહાર આવ્યો ? અભેદ થાય..... એ તો આહીં રાગથી (ભેદ થાય) એ અપેક્ષાથી કહ્યું છે, આમ (ખરેખર) તો (સ્વરૂપથી) અભેદ છે. સમજાય છે કાંઈ ? પરની અપેક્ષા લઈને પરથી ભેદજ્ઞાન કહેવામાં આવ્યું છે...... સમજાણું કાંઈ ? 'એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.'

ભેદજ્ઞાનજ્યોતિનો ઉદય થવાથી..... **ઉદય થવાથી**—પરથી જુદાં પડવાનું ભાન થવાથી **સર્વ પરદ્રવ્યોથી છૂટી**.... જુઓ, સર્વ રાગાદિથી છૂટી **દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવમાં નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિરૂપ આત્મતત્ત્વ**.... દેખો, **દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવ**.... વસ્તુ જે છે આત્મા તેનો **દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવ** એમાં **નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિરૂપ**—એમાં જે **નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિરૂપ આત્મતત્ત્વ**–ભાવ એની **સાથે એકત્વરૂપે લીન થઈ**.... એની **સાથે એકત્વરૂપે લીન થઈ**... એની **સાથે એકત્વરૂપે લીન થઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે**—અંદર પ્રવૃત્તિ કરે છે.... જુઓ ! આ પ્રવૃત્તિ આવી. **પરદ્રવ્યોથી છૂટી**—(એ) નાસ્તિ(થી) કીધું.

હવે **દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવમાં નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિ**.... દર્શનજ્ઞાન છે ને ? આત્મા છે તે 'દર્શનજ્ઞાનરૂપ જ્યોતિ છે' એમ કીધુંને પહેલું ? બીજા બોલમાં. એ **દર્શનજ્ઞાનમાં નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિરૂપ**.... એમાં પ્રવૃત્તિરૂપ (અસ્તિરૂપ) એવું આત્મતત્ત્વ.... સમજાય છે ? એવા (દર્શનજ્ઞાનમય) આત્માની પર્યાય આત્મા સાથે એકત્વરૂપે લીન થઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? **દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવમાં નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિરૂપ**.... વર્તમાન પરિણતિ...., એવું (દર્શનજ્ઞાનમય) જે આત્મતત્ત્વ એની **સાથે એકત્વરૂપે લીન થઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં સ્થિત થવાથી**.... **ત્યારે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર** એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં **સ્થિત થવાથી પોતાના સ્વરૂપને એકતારૂપે**.... **એકતારૂપે એક જ વખતે**

જાણતો અને **(તથા) પરિણમતો એવો તે ‘સ્વસમય' એમ પ્રતીતરૂપ કરવામાં આવે છે**. જુઓ, આ ધર્મી છે એમ કહે છે.

આહાહા ! આવો જે ભગવાન ‘સમય' (જીવ) એ પોતામાં, પરદ્રવ્યોથી ભિન્ન પડી, દર્શન-જ્ઞાનસ્વરૂપ એવું આત્માનું તત્ત્વ એની સાથે એકત્વરૂપ પરિણતિ કરે છે, (ત્યારે) દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં સ્થિર થાય છે, (તેથી) **પોતાના સ્વરૂપને એકતારૂપે**..... એકતારૂપે એમ... સ્થિત થવાથી... એક જ કાળે **જાણતો** અને **(તથા) પરિણમતો—**પાછું બે આવ્યુંને સમયનો અર્થ ? એ જ સમયે જાણે ને એ જ સમયે પરિણમે એનું નામ સમય. આહીં લીધો છે સરવાળો, (આ ગાથામાં) પહેલાં કીધું હતું એ. એક જ કાળે જાણપણું (ને પરિણમવું) કરે એ **‘સ્વસમય' એમ પ્રતીતરૂપ કરવામાં આવે છે**. —એ સ્વસમય છે. જુઓ, અહીં તો ચોથાથી (સ્વસમયપણું) શરૂ કરી લીધું છે. મુનિ પોતે ચોથા (ગુણસ્થાન)થી વાત કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? મુનિ છેને એટલે ચારિત્રથી વાત કરે છે. બાકી તો પોતાનું જે તત્ત્વ છે (તેને સ્વીકારી) દર્શન-જ્ઞાન-સ્થિરતામાં અંદર રમે છે, ત્યારથી એને ‘સ્વસમય'—જાણતો ને પરિણમતો—એમ કહેવામાં (આવે છે), એને ધર્મી કહેવામાં આવે છે. લ્યો. સમજાણું કાંઈ ? વિશેષ વ્યાખ્યા આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૦

ગાથા – ૨, ૩

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૧૦, મંગળવાર, તા. ૧૭-૯-'૬૮

બીજી ગાથા. જીવ-અજીવ અધિકાર. **આવો જીવ નામનો પદાર્થ સમય છે.** ત્યાંથી ફરીને. સાત બોલ આવ્યા'તા ને સાત ? સાત બોલ પુછ્યા હતાને ભીખાભાઈને ? રાત્રે મુંઝવણમાં (હતા). આ જીવની વ્યાખ્યા. (ગાથામાં) પહેલો 'જીવ' શબ્દ છે ને ? એ જીવ કેવો છે ?

૧. ઉત્પાદ–વ્યય–ધ્રુવવાળો છે,

૨. ઉપયોગવાળો—દર્શન-જ્ઞાનના પરિણમનરૂપ ભાવ છે,

૩. એવા અનંત ધર્મનું એક દ્રવ્ય છે,

૪. એવા દ્રવ્યે, ગુણ ને પર્યાય—ક્રમ-અક્રમને—અંગીકાર કર્યા છે,

૫. સ્વ-પરને પ્રકાશવાનું સામર્થ્ય પોતે પોતાથી રાખે છે,

૬. પરના ગુણોનો—પાંચ દ્રવ્યોના ગુણોનો—આત્મામાં અભાવ હોવાથી, પોતાના ગુણથી હયાતી હોવાથી, પરદ્રવ્યથી ભિન્ન છે. છ બોલ થયા.

૭. અનંત દ્રવ્ય એક ક્ષેત્ર–જગ્યાએ રહ્યા છતાં (જીવ) પોતાના સ્વરૂપથી ચ્યુત થઈને પરરૂપ થતો નથી, પોતારૂપે રહે છે. કહો, આ જીવ નામનો પદાર્થ. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

હવે એને ધર્મ કેમ થાય અને અધર્મ કેમ થાય (છે) એની વાત ચાલે છે. આવું જીવસ્વરૂપ—સર્વજ્ઞે જોયેલું, સર્વજ્ઞે કહેલું, સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં આવેલું. હવે એવો જે સમય નામનો પદાર્થ.... **જ્યારે આ (જીવ), સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ.... સર્વ પદાર્થોના સ્વભાવને પ્રકાશવામાં સમર્થ** એવું **કેવળજ્ઞાન**—એ કેવળજ્ઞાનની વ્યાખ્યા આવી. કેવળજ્ઞાન એવું છે કે સર્વ પદાર્થને પ્રકાશવામાં સમર્થ છે. એને **ઉત્પન્ન કરનારી**... કેવળજ્ઞાનને એટલે મોક્ષદશાને ઉત્પન્ન કરનારી.... અહીં જ્ઞાનથી એકલી વાત લીધી છે ને ?

ભેદજ્ઞાનજ્યોતિનો ઉદય થવાથી.... શી રીતે ? પરથી ભિન્ન (પડીને). રાગ, શરીર, કર્મ—એ બધા પરદ્રવ્ય છે એનાથી ભિન્ન (પડીને). **સર્વ**

(પર)દ્રવ્યોથી છૂટી.... એ રાગાદિ, શરીરાદિ, કર્મનું સર્વ–બધું લક્ષ છોડીને—પરદ્રવ્યોનું લક્ષ છોડી દઈને—**દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવમાં**... ભગવાન આત્મા દર્શનજ્ઞાન—દ્રષ્ટા-જ્ઞાતા—સ્વભાવ છે એવું જે નિશ્ચિત હોવાપણારૂપ આત્મતત્ત્વ..... આવું જે ખરેખર પોતાનું હોવાપણારૂપ આત્મતત્ત્વ, એ દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવમાં જ રહેલું અસ્તિરૂપ એવું આત્મતત્ત્વ. સમજાણું કાંઈ ?

એની **સાથે એકત્વરૂપે લીન થઈ પ્રવૃત્તિ કરે**..... આવી જે દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવરૂપ વસ્તુ એની સાથે એકત્વરૂપ પ્રવૃત્તિ કરે એનું નામ સ્વસમય, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર, એનું નામ ખરો આત્મા. કહો, સમજાણું આમાં ? શરીર, વાણી, મન તો પર છે બધા જડ, એનું કંઈ આત્મામાં (હોવાપણું) છે નહિ. આત્મામાં કંઈ પુણ્ય ને પાપ, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના પરિણામ એ આત્મામાં નથી, આત્મામાં તો દર્શન ને જ્ઞાન એવો સ્વભાવ (છે). એની હયાતીરૂપ જે ભગવાન આત્મા (છે) એની અંદર એકાગ્ર થઈને..... પરદ્રવ્યથી છૂટીને આહીં એકાગ્ર થાય.... ન્યાં જે એકાગ્ર હતો—રાગમાં, પરમાં (અથવા) શરીરની ક્રિયા—આ હું.. આ હું.. હું કરું.. હું કરું.. હું કરું.. આ મારું..—એવું જે પરદ્રવ્યમાં પોતાનું હોવાપણું સ્વીકાર્યું હતું એનાથી છૂટી, પોતાનો જે આત્મા—દ્રષ્ટા-જ્ઞાતા સ્વભાવથી ભરેલી વસ્તુ—એમાં એકાકાર થઈ, સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રની પર્યાયને પ્રગટ કરી એમાં લીન થઈ પ્રવર્તે એને સ્વસમય કહીએ, એને ધર્મી કહીએ, એને આત્મા કહીએ (એટલે કે) એ આત્મા જેવો હતો એવો આત્મા થયો (એમ) કહીએ. સમજાણું કાંઈ ?

એકત્વરૂપે.... જે રાગ ને પરમાં એકત્વની માન્યતારૂપે હતો એ અનાત્મા હતો. આસ્રવ, પુણ્ય–પાપના ભાવ પરતત્ત્વ છે, કર્મ, શરીર, અજીવ પર છે—એની હયાતીમાં આત્માની હયાતી નથી. સમજાય છે કાંઈ ? એટલે પરની હયાતીનું લક્ષ છોડી, પોતાની હયાતીવાળો ભગવાન આત્મામાં—આવો જે કીધો એ દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવ/સ્વરૂપમાં—અંતર એકાગ્ર થતાં **લીન થઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે**.... જોયું ! પોતે પુરુષાર્થથી કરે છે **ત્યારે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં સ્થિત** વર્તવાથી (અર્થાત્) તે કાળે પોતાના સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન ને સમ્યક્ચારિત્ર એમાં **સ્થિત થવાથી**..... જ્યારે આ પરદ્રવ્યોથી છૂટી, સ્વદ્રવ્યના હોવાપણાના સ્વભાવમાં એકાગ્ર થઈ પ્રવર્તે છે ત્યારે..... 'ત્યારે' એમ કહે છે (એટલે કે) જ્યારે આમ કરે છે

ત્યારે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં..... જ્યારે પોતાનું સ્વરૂપ જે દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવ ત્રિકાળ (છે) એની પ્રતીતિ, એનું જ્ઞાન અને એની રમણતા (કરે છે ત્યારે).... સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુ ભગવાન આત્મા દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવવાળું–હયાતીવાળું તત્ત્વ, એમાં આ પુણ્ય-પાપ, શરીર, વાણીની હયાતી એનામાં નથી. એ એમાં નથી (-એ રાગાદિ આત્મામાં નથી છતાં) એમાં (-રાગાદિમાં) જે લક્ષ હતું, (તે) એના લક્ષને છોડી, પોતાનો દર્શન-જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે એમાં એકાકાર થઈને સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રની પર્યાયમાં લીન થવાથી, **પોતાના સ્વરૂપને એકતારૂપે**..... પોતાનું સ્વરૂપ જે જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ છે તેને શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્રની વીતરાગ પર્યાય દ્વારા **એક જ વખતે**—એ જ સમયે જાણે ને એ જ સમયે પરિણમે (છે). સમજાણું કાંઈ ? **એક જ વખતે જાણતો**..... એ જ કાળે તે દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રે પરિણમતો (અને) પોતાને જાણતો કે 'આ રીતે (-રૂપે) હું છું' અને (આ રીતે) તે જ વખતે **જાણતો** અને **(તથા) પરિણમતો એવો તે સ્વસમય**.... સ્વસમય એટલે ખરો આત્મા. આત્મા છે તેવો થયો એને સ્વસમય આત્મા કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? **એમ પ્રતીતરૂપ કરવામાં આવે છે**.

પોતાનો સ્વભાવ હોવાપણે ત્રિકાળ, એમાં તો દર્શન ને જ્ઞાન જ સ્વભાવ ભર્યો છે. એને અવલંબીને—એકાકાર થઈને—સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રમાં એકત્વરૂપે પરિણમે છે.... કહો સમજાણું ? **પોતાના સ્વરૂપને એકતારૂપે** પરિણમે છે અને જાણે છે એવો તે આત્મા.... બહુ જ મીઠી વાત અને ઘણી જ સીધી વાત. પોતાનું હયાતીપણું અને પરનું હયાતીપણું—બે સિદ્ધ કર્યું. પણ પરની હયાતીનું હોવાપણું એનામાં છે, આહીં નથી. એથી તેને—પરદ્રવ્યના હયાતીના લક્ષને—છોડી દઈને પોતાની હયાતીવાળો જે ભગવાન દર્શન–જ્ઞાનસ્વરૂપ એમાં એકતારૂપે, અંતર એકતારૂપે દર્શન–જ્ઞાનસ્વરૂપ–ચારિત્રસ્વરૂપ થવાથી પોતાના સ્વરૂપને એક જ વખતે જાણે ને પરિણમે ત્યારે તેને આત્મા કહેવામાં આવે છે. ત્યારે તે ધર્મી થયો, ત્યારે તે પોતાના ઘરમાં આવ્યો. સમજાણું કાંઈ ? શેઠ ! **'સ્વસમય' એમ પ્રતીતરૂપ કરવામાં આવે છે**. કહો, સમજાય છે કે નહીં ? પોપટભાઈ ! એ શેઠ ! આ સમજવું પડશે. (નહીંતર) કલ્યાણ નહિ. હા... ઐસા હૈ. ચોરાશીના અવતાર.... આહા ! અરે ! અકલ્યાણના પંથે પડ્યો ચોરાશીમાં.

જે પોતામાં નથી એનું અવલંબન લીધું—જે પોતામાં નથી એવા પુણ્ય-પાપ વિકલ્પ, શરીર, વાણી, મન એનું અવલંબન લીધું (અને) પોતામાં છે એનું અવલંબન છોડ્યું—આ ધંધો કર્યો. હવે કહે છે કે જે તારામાં નથી તેનું લક્ષ છોડી દે અને જે તારામાં છે તેમાં જોડા. સમજાણું કાંઈ ? અને તેથી એ વસ્તુની પ્રતીતિ, એ વસ્તુનું જ્ઞાન, એ વસ્તુની રમણતા—એ રૂપે **થવાથી**... જુઓ ! **થવાથી** એમ (કહે છે). પહેલો (અજ્ઞાનદશામાં) બીજી રીતે થયો હતો, (હવે) આ (જ્ઞાનદશામાં) આ રીતે થયો પર્યાયમાં. સમજાણું કાંઈ ?

આ રીતે **દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રમાં સ્થિત થવાથી**.... જુઓ, 'પર્યાયમાં સ્થિત થવાથી' એમ લીધું છે. સમજાણું કાંઈ ? આમ દ્રવ્ય તરફની એકતા એમાં થતાં.... આખું આમ '**સ્થિત થવાથી**' એમ લીધું છે. સમજાણું કાંઈ ? પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય, (તે મય) દ્રવ્ય એમાં એકતારૂપે પરિણમતાં.... દ્રષ્ટિ તો ત્યાં (ત્રિકાળી દ્રવ્ય પર) ગઈ, પણ પરિણમીને (જે) થયું એમાં (હવે) સ્થિત છે એમ કહેવું છે આહીં. અનાદિનો જે અજ્ઞાન ને રાગ–દ્વેષમાં સ્થિત હતો તે સંસાર મિથ્યાત્વભાવ હતો. સમજાણું કાંઈ ? (હવે) પોતાના ઘરમાં આવી અને જે દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રની સ્થિતિ પ્રગટ કરી, એમાં સ્થિત થવાથી (એટલે કે) પોતાના સ્વરૂપમાં એકતાપણે પરિણમ્યો એને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ, એને આત્મા, એને ધર્મી, એને મોક્ષમાર્ગી કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? હવે જેની વિધિની—રીતની ખબર ન મળે (અર્થાત્) કેમ ધર્મ થાય અને કેમ અધર્મ ટળે એની ખબર (નથી) અને ધર્મ કરનારો કેવડો–કેમ છે એની ખબરું ન મળે (એને ધર્મ શી રીતે થાય ?) આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

પહેલી ગાથા(માં સિદ્ધને) વંદન કરીને કહ્યું હતું, તો બીજી (ગાથા) શરૂ કરીને આ કહ્યું : ભગવાન આત્મા આવો (છે) એ પોતાના.. પોતાના હોવાપણામાં એકાગ્ર થઈને પરિણમે છે ત્યારે ખરેખર દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રમાં સ્થિત છે, (પણ) એ રાગમાં, કર્મમાં સ્થિત નથી. સમજાણું કાંઈ ? મોંઘો માર્ગ છે.

શ્રોતા : સસ્તો છે કે મોંઘો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : છે તો સસ્તો સત્‌ને લઈને, પણ પુરુષાર્થ કાંઈ અવળો અનાદિનો છે. સાંભળી નથી એ વાત. ક્યાં પરપદ ? એમ (ક્યાં) પોતે ? એની પણ ખબર નથી. 'આ શરીરની ક્રિયા હું કરું છું, બોલું છું હું, જુઓ ! શરીરને રાખું છું,

સંયમમાં રાખું છું, ઇન્દ્રિયદમન કરું છું' (એમ અજ્ઞાની માને છે, પણ) બધું જડ છે એ તો. સમજાણું કાંઈ ? ઇન્દ્રિયને દમન કરી શ્વાસ થોડો લીધો એથી ઇંદ્રિય દમન થઈ, એથી મને સંયમ થયો (એમ માનનારને) મિથ્યાત્વ થયું. સમજાણું કાંઈ ? (કારણ કે) જેમાં જે નથી એને દમન શું કરવું ? એને રોકવું શું ? સમજાય છે કાંઈ ? કારણ કે એનામાં જે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો ઉઠતા હતા એનું અસ્તિત્વ એ આત્મામાં નથી. એના (-વિકલ્પના) અસ્તિત્વમાં ટકતો હતો તે સંસાર હતો, તે મિથ્યાત્વ છે, તે અનાત્મા છે, તે અધર્મી આત્મા છે. કારણ કે એનો ધર્મ નથી એમાં એ ટક્યો હતો.

આ તો પોતાનો સ્વભાવ દર્શનજ્ઞાનસ્વભાવ એમાં એકાકાર થઈ અને જે દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રમાં સ્થિત થયો તો નિજ ઘરમાં પડ્યો—આવ્યો. એને સ્વસમય કહીએ, એને ધર્મી કહીએ, એ ધર્માત્મા એને કહીએ. કહો, સમજાણું આમાં કાંઈ ?

પણ જ્યારે તે.... પહેલી વાત સવળી લીધી—સ્વસમયની લીધી. જોયું ! અનાદિની પછી લીધી. આત્મજ્ઞાન થાય ત્યારે અનાદિનું શું હતું એનું જ્ઞાન થાય. પહેલો સ્વસમય લઈ પછી પરસમય (વર્ણવ્યો). નહિ તો, છે તો પરસમય અનાદિનો, પણ એ પરસમયનું જ્ઞાન ધરાવે કે થાય ક્યારે ? કે યથાર્થ સ્વસમય થાય ત્યારે (જ્ઞાન થાય કે) ઓહો ! અનાદિનો આ પ્રમાણેનો હું હતો. સમજાણું કાંઈ ? **પણ જ્યારે...** 'પણ જ્યારે' એટલે શું ? આ છે આમ. **પણ જ્યારે...** આ પ્રમાણે (સ્વસમયપણું) ન કરે તો **અનાદિ અવિદ્યારૂપી જે કેળ**.... અનાદિ અજ્ઞાન... અવિદ્યા અજ્ઞાનરૂપી કેળ.... કેળ, કેળ નથી આ ? કેળાની કેળ. કેળ કા ઝાડ, આદત નહીં. કેળ, કેળ. કેળના બછડા નથી હોતા ? કેળના બછડા. આ કેળાના ઝાડ –બચ્ચા. ખોલે તો કેળ નીકળ્યા જ કરે. બછડા કહે છે ને ? ક્યા કહતે હૈં ? પત્તે-પત્તા, ગાંઠ, કેળની ગાંઠ. કહે છે, એવો મોહ કેળની ગાંઠ જેવો છે. સમજાણું કાંઈ ? અમારા કાઠિયાવાડમાં એને બછડા કહે છે. નીકળ્યા જ કરે, એમ. ખોલ્યા કરે તો પાંદડા નીકળ્યા જ કરે, નીકળ્યા જ કરે.

અનાદિ અવિદ્યારૂપી કેળ.... કેળ. એ કેળનું ઝાડ એની અહીં ઉપમા આપી છે (કે) અવિદ્યારૂપી કેળ. ઓલી કેળ નહિ, પણ અજ્ઞાનરૂપી કેળ. **તેના**

મૂળની ગાંઠ જેવો.... અજ્ઞાનરૂપી કેળના મૂળની ગાંઠ જેવો... ગાંઠ નાખી પાછી. એ **(પુષ્ટ થયેલો) મોહ તેના ઉદય અનુસાર**.... જડ મોહ જે પુષ્ટ થયો છે અનાદિથી, એના ઉદયને અનુસાર પ્રવર્તે છે આમ. સ્વભાવને અનુસારે (પ્રવર્તવું) છોડી દઈને, આમ કર્મની પુષ્ટિના ઉદયને અનુસારે **પ્રવૃત્તિના આધીનપણાથી** (પ્રવર્તે છે). સમજાણું કાંઈ ?

પોતાનો સ્વભાવ હોવાપણે છે તેની પ્રવૃત્તિને છોડી અને કર્મનો જે ઉદય છે એને અનુસારે પ્રવૃત્તિમાં—એને અનુસારે કેડે કેડે ચાલ્યો.... **તેના ઉદય અનુસાર પ્રવૃત્તિના આધીનપણાથી....** એને વશ થઈ ગયો. એના ઉદય અનુસાર જે રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપ—એને આધીન થઈ ગયો. **દર્શન–જ્ઞાનસ્વભાવમાં નિશ્ચિતપ્રવૃત્તિરૂપ આત્મતત્ત્વથી છૂટી....** આ 'એને આધીન થયો' એટલે શું થયું ? કે દર્શન–જ્ઞાન એવો આત્માનો સ્વભાવ ત્રિકાળી કાયમ—દ્રષ્ટા–જ્ઞાતા સ્વભાવથી ભરેલો ભગવાન—એવી જે નિશ્ચિત = નિયત,વૃત્તિ = ટકવું—નિશ્ચય જેનું ટકવું છે એવું જે આત્મતત્ત્વ—તેનાથી છૂટી.... **પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન મોહરાગદ્વેષાદિ ભાવોમાં**.... વિશેષ સ્પષ્ટ કર્યું. પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન મિથ્યાત્વ અને રાગ–દ્વેષાદિ ભાવોમાં **એકતારૂપે લીન થઈ પ્રવર્તે છે**. (–એ) પર્યાયબુદ્ધિ (છે), કર્મના ઉદયને અનુસારે મોહ અને રાગ–દ્વેષના ભાવમાં એકતારૂપે પ્રવર્તે છે, એકતા થઈને (-કરીને) પ્રવર્તે છે. **ત્યારે પુદ્‌ગલકર્મના કાર્મણસ્કંધરૂપ પ્રદેશોમાં સ્થિત થવાથી**.... લ્યો, છે તો રાગ–દ્વેષમાં સ્થિત, (પણ) આહીં (આત્મામાં) સ્થિત નથી એટલે 'પુદ્‌ગલકર્મમાં સ્થિત' એવું અજ્ઞાનપણે એણે માન્યું છે (કે) 'હું જાણે પરમાં સ્થિત છું, પરમાં સ્થિત છું.' સમજાણું કાંઈ ? જે દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ, કામ-ક્રોધના પરિણામમાં સ્થિત છે, એ ખરેખર (સ્વ)દ્રવ્યમાં સ્થિત નથી એટલે પુદ્‌ગલકર્મમાં સ્થિત છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ રીતે (જીવ) જ્યારે **પ્રવર્તે છે ત્યારે**.... ઓલામાં (-સ્વસમયની વ્યાખ્યામાં) પણ એમ આવ્યું હતું કે જ્યારે આમ પ્રવૃત્તિ કરે છે **ત્યારે દર્શન–જ્ઞાન–(ચારિત્ર)માં સ્થિત થવાથી**.... આહીં પણ એમ કહ્યું કે જ્યારે તે (જીવ) આ રીતે ઉદય અનુસાર પ્રવર્તે છે... ભગવાન આત્માના સ્વભાવને અનુસરતો નથી

અને નિમિત્તને અનુસરે છે, તેથી **પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી** થતાં—**ઉત્પન્ન** થતાં (અર્થાત્) વસ્તુમાં નથી, (પણ) પરના લક્ષે ઉત્પન્ન થતાં **મોહરાગદ્વેષાદિ ભાવોમાં એકતારૂપે લીન....એકતારૂપે....** વસ્તુ પર છે, છતાં સ્વભાવમાં 'એ છે' એમ માની તેમાં (રાગાદિમાં) એકતારૂપે પ્રવર્તે છે (કે) એ રાગ ને દ્વેષ અને પુણ્ય-પાપ તે હું છું. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

શુભાશુભ રાગ, વિકલ્પ એમાં એકતારૂપે પ્રવર્તવું એ જ મિથ્યાદર્શન–જ્ઞાન ને મિથ્યાચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ ? **એકતારૂપે લીન થઈ પ્રવર્તે છે ત્યારે પુદ્ગલકર્મના કાર્મણસ્કંધરૂપ પ્રદેશોમાં સ્થિત થવાથી....** ઓલું (સ્વસમયની વ્યાખ્યામાં) '**દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રમાં સ્થિત થવાથી**' (એમ) હતું પહેલામાં. પોતાના સ્વભાવની શ્રદ્ધા–જ્ઞાન ને રમણતામાં સ્થિત હતો, આ (પરસમય જીવ) કર્મપ્રદેશમાં સ્થિત છે. કારણ કે એના (કર્મના) અનુસારે થતાં રાગ–દ્વેષમાં સ્થિત છે એટલે કર્મના પ્રદેશના ભાગમાં સ્થિત છે, એમ (કહેવું છે અર્થાત્) નિમિત્તમાં જ એનું ચિત્ત ચોંટ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

શુદ્ધ ઉપાદાન ભગવાન આત્મા તેનાથી છૂટી... છૂટી એટલે કે છૂટેલો છે જ અનાદિથી. સમજાણું કાંઈ ? એમ કીધુંને ત્યાં ? **આત્મતત્ત્વથી છૂટી** એટલે એ પોતે છૂટ્યું (-છૂટ્યો) જ છે અને પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી થતાં......પુદ્ગલમાં **સ્થિત થવાથી પરદ્રવ્યને પોતાની સાથે એકપણે....** લ્યો. **પરદ્રવ્યને પોતાની સાથે એક....** પરદ્રવ્ય એટલે (જે) વિકલ્પ છે રાગ—દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ, કામ-ક્રોધ આદિ વિકલ્પ—એ પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્ય અનુસારે થયેલો ભાવ—પરના નિમિત્તે થયેલો ભાવ—પર જ છે ખરેખર. એવા **પરદ્રવ્યને પોતાની સાથે....** ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાન–દર્શનસ્વભાવ છે, એમાં રાગ છે નહીં. રાગ આસ્રવતત્ત્વ છે, કર્મ અજીવતત્ત્વ છે. અજીવના અનુસારે થતો આસ્રવભાવ તેમાં એકતા થયો (-થઈ તો) સ્વભાવ છૂટી ગયો. સમજાણું કાંઈ ?

એ **પરદ્રવ્યને પોતાની સાથે એકપણે એક કાળમાં જાણતો અને રાગાદિરૂપે પરિણમતો....** દેખો ! '**જાણતો**' તો લીધો, કારણ કે જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ છે. એ વખતે જાણવું એ જ અંદર અવ્યક્તપણે છે, એમ. જ્ઞાનનું આમ (સ્વને) જાણવું (થવું) જોઈએ, એને ઠેકાણે રાગ અને દ્વેષ—બે

અંશ કૃત્રિમ વિભાવભાવ—એને જાણતો અને તે રૂપે પરિણમતો.... લ્યો, સમય તે (-એક) જ લીધો. **એક કાળમાં જાણતો અને રાગાદિરૂપ પરિણમતો**.... ઓહોહો ! (પ્રશ્ન :) પુણ્ય-પાપને જાણે છેને એ (પરસમય જીવ) ? (સમાધાન :) એમ નહીં. એ જ્ઞાનની પર્યાયમાં તે પ્રકારનો રાગાદિ જે છે એને જાણવાનો વિકાસ છે, એ રીતે 'જાણતો' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આમ જે (અંતર) જાણવું જોઈએ, એને ઠેકાણે આમ (બાહ્ય) જાણે છે પોતાને. એવો જાણતો, પરિણમતો.... સમજાણું કાંઈ ? (પરસમય જીવ) જુદું પાડીને (-ભેદજ્ઞાન કરીને) જાણતો નથી કે 'આ રાગ છે' એમ. પણ એનો અર્થ એ છે કે જેમાં (-રાગાદિમાં) એકાકાર થાય છે તેને (-તે રાગને) જ્ઞાનની પર્યાયમાં જાણવાનું કાર્ય ત્યાં થાય છે, (તેથી જાણવાનું) થાય છે ને પરિણમે છે. સમજાણું કાંઈ ?

સમયસાર સાંભળવાને માટે પણ અમુક જાતની પાત્રતા જોઈએ છે. પહેલેથી કહ્યું હતું ને ? અનંતા સિદ્ધને સ્થાપીએ છીએ, અનંતા સિદ્ધને સ્થાપીએ છીએ. ભાઈ ! આ તો મોક્ષના માલ કાઢવાના છે. સમજાય છે ? ઘણી ગંભીરતા, ધીરજ અને અંદર અમુક જાતની પાત્રતા હોય ત્યારે આ વાત ખ્યાલમાં એને આવે. સમજાણું કાંઈ ? આ તો મૂળ વાત છે ને ? મૂળ વાત છે. ભાઈ ! તારું ડાકલું પરમાં વાગે છે. 'ડાકલા' નહીં હોતે ? સમજતે હૈં ? ડમરૂ. આની કોર વાગે (અને) આની કોર વાગે. આની કોર (સ્વભાવમાં) વાગવું જોઈએ, એને ઠેકાણે આની કોર (રાગાદિમાં) વાગે છે, કહે છે, તારું ડાકલું. રાગ–દ્વેષમાં એકાકાર થઈ એ જ વખતે જાણવું ને પરિણમવું થાય છે એ ઊંધું છે તારૂં ડાકલું. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

તેને **પરસમય** એટલે અણાત્મા.... એને અણાત્મા **એમ પ્રતીતરૂપ કરવામાં આવે છે**. એ અણાત્મા છે એમ શ્રદ્ધા કરવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ, જ્ઞાન–દર્શનનો પિંડલો—એ એનું હોવાપણું (છે, છતાં) એનું લક્ષ છોડી બીજી ચીજના (-કર્મના) ફળના અનુસારે પ્રવર્તતો, (મોહાદિમાં) એકાકાર થઈ લીન થતો, તે કાળે તેને જાણતો ને પરિણમતો તેને 'પરસમય' કહેવામાં આવે છે. એ આત્મામાંથી નીકળી ગયો, અણાત્મા છે એ. વ્યવહારે આત્મા, નિશ્ચયથી અણાત્મા. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : આપને ફરમાયા ઈસલિયે અનાત્મા હો જાતા હૈ.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ..... કૌન કહતે હૈં ? રાગરૂપ પરિણમતે હૈં વો અણાત્મા હૈ. ...... કહાં હૈ યહાં ? માર્ગ તો વીતરાગકા માર્ગ હૈ, ભાઈ ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવને એસા કહા હૈ અને ઐસા હી હૈ ન ? દુસરી ક્યા ચીજ હૈ ? સુનનેમેં, ખ્યાલમેં આતા હૈ કિ નહીં ? સમજમેં આયા ? આહા !

એ તો ખબરેય નથી કે કઈ રીતે 'પરસમય'નું પરિણમન થાય છે અને કઈ રીતે 'સ્વસમય'નું (પરિણમન) થાય. એની વિધિની—રીતની (પણ) ખબર ન મળે (અને) હાલો ધર્મ કરો, સાધુ થાવ, વ્રત લઈ લો. શેના વ્રત ? ભાઈ ! તને ખબર નથી. તું કેવડો, ક્યાં, કેમ છો, એને (-એની સમજણ) છોડીને તારામાં નથી એને વળગ્યો છો. સમજાણું કાંઈ ? વળગ્યો'તો—લીન થયો'તો. આહાહા ! આહીં તો એ કહે છે, ઓલા—વ્યવહારના જે દયા-દાન-વ્રતાદિ વિકલ્પ–વૃત્તિ ઉઠે છેને, આ એમાં સ્થિત છે એ પરસમય છે એમ કહે છે આહીં તો. સમજાય છે કાંઈ ?

'અમારે વ્યવહારમાં છીએ, અમે વ્યવહારમાં રહ્યા છીએ, અમે વ્યવહારમાં પડ્યા છીએ' (એમ કોઈ કહે છે, પરંતુ) એટલે શું ? એની વ્યાખ્યા શું ? ભગવાન આત્મા પોતાના જ્ઞાન–દર્શનના હોવાપણાના—સ્વભાવના પ્રતીતિ, જ્ઞાન ને રમણતા છોડીને એ રાગાદિ ભાવની પ્રવૃત્તિમાં પડ્યો એકાકાર થઈને, કહે છે કે, એ અણાત્મા છે. વ્યવહારના વિકલ્પમાં પડ્યો છે લીન થઈને, એ અણાત્મા છે (અર્થાત્) એ આત્મા નહીં, (પણ) મિથ્યાદ્રષ્ટિ સંસારી છે. હૈ ? દેખો, સબ બાત સ્પષ્ટ હૈ, ઉસમેં કોઈ ગુપ્ત બાત હૈ નહીં, પડદા પાછળ હૈ નહીં, પડદો ખુલ્લો છે. કહો, ભીખાભાઈ !

(ધર્મીપણું) ક્યાંથી લાવવું છે ? કહે છે, 'છે' એમાંથી આવશે કે નહીં હોય એમાંથી આવશે ? 'છે' તો આત્મા દર્શન ને જ્ઞાનસ્વભાવ છે. એની સન્મુખની પ્રતીતિ, જ્ઞાન ને રમણતામાં લીન થવું એ આત્મા છે, એ ધર્મી છે, એ સ્વસમય છે. જે એનામાં નથી એને (-મોહાદિને) ઉત્પન્ન કરીને એમાં સ્થિર થાય છે (એટલે કે) એને જાણતો ટકે છે (અને) પરિણમે છે એ અણાત્મા છે. આહાહા ! નવમી ગ્રૈવેયક ગયો જૈન સાધુ થઈ—દિગંબર સાધુ હોં, પાછો દ્રવ્યલિંગી સાચો. આ તો બધા—વસ્ત્ર–પાત્રવાળા—દ્રવ્યલિંગી પણ નથી. દ્રવ્યલિંગી—જે ૨૮ મૂળગુણ,

પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ (પાળે છે તે), કહે છે કે એમાં (-વિકલ્પમાં) ઠર્યો છેને ? ત્યાં પડ્યો છેને ? (તેથી)—જે એનામાં નથી એમાં એ પડ્યો છે, (તેથી)—અણાત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ ? અમરચંદભાઈ ! આ શેઠીયાઓ પણ શું ? આ બધા મોટા મોટા થઈને દરકાર કરી નથી કાંઈ. મોટા મોટા બિરૂદ લઈ લેવા શોભાના. એ જ કર્યું છે ? દરકાર કરી નથી.

શ્રોતા : ....સુનનેકો નહીં મિલા..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એક ન્યાયે (-રીતે) બરાબર હૈ. (પણ) દુસરા ન્યાયે, અપની દરકાર કિયા નહીં. દરકાર કરે તો ભગવાન બિરાજે છે, કેવળજ્ઞાની બિરાજે છે ત્યાં કેમ ન ગયો ? સમજાય છે ?

જેણે પોતાના સર્વજ્ઞસ્વભાવ.... 'દર્શન–જ્ઞાન' (એમ ટીકામાં) આવ્યું ને ? સર્વદર્શિસ્વભાવ.... ભગવાન સર્વદર્શિ, સર્વજ્ઞ પ્રત્યક્ષ છે પ્રગટ. ભગવાન આત્મા 'દર્શન–જ્ઞાનસ્વભાવ' એમ લીધુંને ? દર્શન–જ્ઞાનસ્વભાવ એટલે કે સર્વદર્શન, સર્વજ્ઞ એટલે પુરું દર્શન અને પુરું (જ્ઞાન). 'આત્મા' એટલે શું ? કે દર્શન–જ્ઞાનસ્વભાવ. એટલે શું ? પૂર્ણ દર્શન, પૂર્ણ જ્ઞાન. એટલે શું ? એકલો સર્વ દર્શન, સર્વ જ્ઞાન એવો સ્વભાવ. એના સમીપમાં એકાગ્ર ન થતાં—સર્વજ્ઞ–સર્વદર્શિ સ્વભાવી ભગવાન પરમાત્મા પોતે (છે) એના સમીપમાં એકાગ્ર ન થતાં—જે એનામાં નથી (અર્થાત્ આત્મામાં) અલ્પજ્ઞપણું પણ નથી (અને) અહીં તો રાગ–દ્વેષ પણ નથી ને પર (પણ) નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

એનામાં તો પૂર્ણ સ્વભાવ—એકલું દર્શન, એકલું જ્ઞાન, એકલું–પૂર્ણ, એકલું–સર્વ.... સર્વ.. સર્વ.. સર્વ.. એની સમીપતાને છોડી, જેણે કર્મના સમીપમાં દ્રષ્ટિ આપી છે (ને) એને અનુસારે થતાં વિકલ્પ—ચાહે તો દયા-દાન, વ્યવહારરત્નત્રયનો રાગ હો—એમાં જે સ્થિત છે તે (મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે). એ તો જ્ઞાનના પર્યાયનો સ્વભાવ છે કે તે કાળે તેને (-રાગાદિને) જાણે અને તે રૂપે પરિણમે છે, (તો) એ મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ ? હજારો રાણીને છોડીને ત્યાગી થયો હોય, પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પો પણ એની પાસે હોય શુભ (અને) એમાં સ્થિત છે તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ ? કેમ ? કે જે જેમાં (-પોતામાં) નથી એમાં એ સ્થિર થયો એટલે મિથ્યાશ્રદ્ધા થઈ (અને) જે જેમાં (-પોતામાં) છે તેમાં સ્થિર થાય તો સમ્યક્ થયું એ તો. સમજાણું કાંઈ ?

એને **'પરસમય' એમ પ્રતીતરૂપ કરવામાં આવે છે.** ઓહોહો ! એક ગાથાએ બંધ અને મોક્ષમાર્ગનો નિકાલ. અરે ! એવી વાત સાંભળવાય મળે નહીં, એ સાંભળ્યા વિના એનો વિચાર કેમ કરે અને રુચિમાં કેમ.... ? સમજાણું કાંઈ ?

આ રીતે જીવ નામના પદાર્થને.... લ્યો, પહેલો પદાર્થ કીધો હતોને સાત બોલે ? એવા **જીવ નામના પદાર્થને સ્વસમય અને પરસમય—એવું દ્વિવિધપણું પ્રગટ થાય છે.** આહાહા ! અરે ! બેપણું (થયું એ) બગડ્યો. સમજાણું કાંઈ ? બેપણું પ્રગટ થયું.....એકલો ભગવાન આત્મા (છે તેની એકતા થવી જોઈએ) એને ઠેકાણે આ રાગાદિની એકતા (થઈ એ) બગડ્યો—દ્વિવિધપણું ઊત્પન્ન થયું એ એને શોભા પામતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? **એવું દ્વિવિધપણું પ્રગટ થાય છે.** જોયું ? પ્રગટ થાય છે (એમ કહ્યું છે). એક(પણે) દ્રવ્ય (છે), (છતાં) એણે સ્વ પરિણમન છોડી દઈને (-છોડતાં) રાગાદિનું એકત્વ પ્રગટ થાય છે એ 'મોટો ગોટાળો' ઉઠ્યો (એમ) કહે છે.

ભાવાર્થ : જીવ નામની વસ્તુને પદાર્થ કહેલ છે. હવે **'જીવ' એવો અક્ષરોનો સમૂહ તે 'પદ' છે.** 'પદ' છે ને ? પદાર્થ. પદાર્થ—પદ એનો અર્થ. સાકર 'પદ' એનો અર્થ (એ) સાકર વસ્તુ. શબ્દ 'સાકર' છે ને શબ્દ ? એ પદ એનો અર્થ – સાકર. એમ 'જીવ' નામનો શબ્દ.... 'જી-વ' બે અક્ષર. 'જીવ' તે પદ થયું પદ **અને તે પદથી જે દ્રવ્યપર્યાયરૂપ અનેકાંતસ્વરૂપપણું નિશ્ચિત કરવામાં આવે તે પદાર્થ છે**. **'તે પદથી'** એટલે એ તો શબ્દો છે, પણ શબ્દમાં એમ કહ્યું કે આ 'જીવ' દ્રવ્ય ને પર્યાય સ્વરૂપ છે.—તે પદ છે તે વાચક છે, એનું વાચ્ય છે આ દ્રવ્ય–પર્યાય(સ્વરૂપ પદાર્થ). **તે પદથી જે દ્રવ્યપર્યાયરૂપ**.... દ્રવ્ય નામ ધ્રુવપણું અને પર્યાય નામ ઉત્પાદ–વ્યયપણું.

અનેકાંતસ્વરૂપપણું.... જુઓ ! દ્રવ્યમાં પર્યાય નથી, પર્યાયમાં દ્રવ્ય નથી; પરથી પોતે નથી, પરમાં પોતે નથી—એવું જે **અનેકાંતસ્વરૂપપણું**.... (અનેકાંત)= અનેક+અંત એટલે ધર્મસ્વરૂપપણું **નિશ્ચિત કરવામાં આવે તે પદાર્થ છે**. પદ 'જીવ' (અર્થાત્) 'જીવ' એક (શબ્દ) થયો. 'જી' અક્ષર થયો, 'વ' અક્ષર થયો (અને) બે થઈને પદ થયું 'જીવ' પદ. એ પદે દ્રવ્ય–પર્યાયને બતાવ્યું છે વાચ્ય. આ

વાંચતાય આ રીતે નથી આવડતું રતિભાઈ ! કેટલા વર્ષથી પડ્યું હશે પુસ્તક કો'કને ?

કહે છે કે આ પદ.... (ષટ્ ખંડાગમમાં) 'સત્' પદ પ્રરૂપણા છે ને ? 'સત્' હોય એની પ્રરૂપણા હોય ને ? એના (સત્‌ના) પદો છે અને પદો તે 'સત્'ને બતાવે છે એમ કહે છે. સમજાણું ? કોઈ પણ શબ્દ હોય.... એનું વાચ્ય હોય તો શબ્દ હોય ને ? તો કહે છે કે 'જીવ' એ શબ્દ છે, શબ્દ. એનું વાચક—(એણે) બતાવવાનું છે. **દ્રવ્ય-પર્યાયરૂપ**, દ્રવ્ય-પર્યાય. દ્રવ્ય એટલે કાયમ રહેનારું, પર્યાય એટલે અવસ્થા. **અનેકાંતસ્વરૂપપણું**.... જુઓ, **નિશ્ચિત કરવામાં આવે તે પદાર્થ છે**.

એ જીવપદાર્થ.... હવે સાત બોલ આવ્યા.

(૧). **ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્યમયી સત્તાસ્વરૂપ છે.** લ્યો, ત્યાંથી ઉપાડ્યું પહેલું, ઉત્પાદથી ઉપાડ્યું. **ઉત્પાદ**-નવી અવસ્થા ઉપજે, (**વ્યય**)-જુની અવસ્થા જાય, (**ધ્રૌવ્ય**)-સદ્રશ્ય જાતિપણે ટકી રહે—એવું સત્તાસ્વરૂપ છે, એવા હોવાવાળી ચીજ છે આત્મા-જીવ.

(૨). **દર્શનજ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ છે.** બીજો બોલ. 'દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ' (એમ ટીકામાં) આવ્યું'તું ને ? ચેતનાના સ્વભાવને લઈને દર્શનજ્ઞાન-જ્યોતિસ્વરૂપ છે.

(૩). **અનંતધર્મસ્વરૂપ દ્રવ્ય છે.** (આત્મા) એકલા ચેતનગુણ જેટલો નથી, **અનંતધર્મસ્વરૂપ દ્રવ્ય છે** અને તેથી તે **દ્રવ્ય હોવાથી વસ્તુ છે**. એમ લીધું મૂળ. મૂળ તો 'દ્રવ્ય' સિદ્ધ કરવું છે એમાં (-ટીકામાં), પણ (ભાવાર્થમાં) આમ લીધું. અનંતધર્મસ્વરૂપ વસ્તુ હોવાથી તે દ્રવ્ય છે-એમ લેવું. અનંતધર્મસ્વરૂપ વસ્તુ હોવાથી તે દ્રવ્ય છે, તે એક દ્રવ્ય થયું. સમજાણું કાંઈ ? આ બહુ ઘૂંટાય છે તો બહુ જાદવજીભાઈ ! યાદ રહે એવું છે હોં. રાત્રે ભીખાભાઈને પૂછતા હેં હેં થઈ ગયું થોડું. અમારા શેઠને કસીએ છીએ હવે. શેઠ હમણાં આવતા નથી રાત્રે, નહીં તો આ તો પૂછીએ. અહીં તો પરીક્ષા લેવાની છે આની. શું કર્યું, શું ભણ્યા તમે આટલામાં ? ઠીક, પણ હવે આવીને અહીંયા પડ્યા તો છે. 'આનંદઘન પ્રભુ ઘર ઘર દ્વારે' આવે છે ને ? 'રટણ કરું ગુણધામા.' ઓહો !

(૪). **ગુણપર્યાયવાળો છે.** —એ ક્રમ-અક્રમનું લીધું. ક્રમે અને અક્રમે પ્રવર્તતો જેણે ગુણ ને પર્યાય અંગીકાર કર્યા (છે). ખોળામાં લીધા છે એમ આવ્યું ને ?

(૫). **તેનું સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાન અનેકાકારરૂપ એક છે.** સ્વ અને પરને જાણવા છતાં, અનેકાકાર (જ્ઞાન થવા) છતાં, વસ્તુ તો—જ્ઞાનની પર્યાય એકરૂપ છે.

(૬). **વળી તે (જીવપદાર્થ) આકાશાદિથી ભિન્ન અસાધારણ ચૈતન્યગુણસ્વરૂપ છે**, એમ. ગુણ... ઓલા (પાંચ જડ દ્રવ્યોના) ગુણથી (જીવને) ભિન્ન લીધો'તો ને ? પાંચ (જડ)દ્રવ્યના ખાસ ગુણ છે (તેનાથી જીવ જુદો) છે. આમ (અન્ય દ્રવ્યના) ગુણ વર્ણવ્યા, (અન્ય) દ્રવ્ય વર્ણવ્યા (અને) એનાથી ભિન્ન ગુણવાળો (જીવ) વર્ણવ્યો. આહાહા ! સર્વજ્ઞ પરમાત્મા એણે જોયેલા પદાર્થનું સ્વરૂપ આ છે. સમજાણું કાંઈ ?

(૭). **અને અન્ય દ્રવ્યો સાથે એક ક્ષેત્રમાં રહેવા છતાં પોતાના સ્વરૂપને છોડતો નથી.** વસ્તુ કાંઈ છૂટે ? પરથી નાસ્તિ અને સ્વથી અસ્તિ. સદૈવ ત્રિકાળ વસ્તુ ટકી રહી છે એમ ને એમ. પરથી નાસ્તિ, સ્વથી અસ્તિ એમ ને એમ રહી છે બસ. ભલે એક જગ્યાએ રહે, (છતાં) **પોતાના સ્વરૂપને છોડતો નથી.** સાત (બોલ) થઈ ગયા.

આવો જીવ નામનો પદાર્થ.... લ્યો, સાત આવ્યા બોલ. જોયું ? આવો સમજે એને સાત પ્રકૃતિનો નાશ થાય, ક્ષાયિક સમકિત થાય. **આવો જીવ નામનો પદાર્થ સમય છે. જ્યારે તે પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત હોય...** જોયું ? **સ્વભાવમાં સ્થિત હોય....** દર્શન-જ્ઞાનમાં (-સ્વભાવમાં) સ્થિત હોય ત્યારે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાયમાં સ્થિત હોય, એમ. પોતાના દર્શન-જ્ઞાન કાયમી સ્વભાવમાં સ્થિત હોય, ત્યારે તે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પર્યાયમાં સ્થિત હોય એમ. સમજાણું કાંઈ ? **ત્યારે (તો) સ્વસમય છે.** ત્યારે તેને 'આત્મા' કહેવામાં આવે છે, તેને ધર્મી કહેવામાં આવે છે.

લ્યો, ઓલા (અજ્ઞાની) કહે : સ્વસમય ચૌદમા (ગુણસ્થાન) સુધી ન હોય, પરસમય હોય. સિદ્ધને સ્વસમય હોય. દિલ્હીમાં (એક પંડિતે) ભાષણ કર્યું (હતું) લ્યો ! ઓહોહો ! સવારમાં (ભાષણ) કર્યું'તું પહેલાં (સંવત ૨૦૧૩માં) ગયા

(હતા) ત્યારે. એ જાણે (-એને ખબર) કે આ (કાનજીસ્વામી) સ્વસમયની વાત કરે છે ચોથા ગુણસ્થાનથી. (એથી) એ કહે : સ્વસમય સિદ્ધને હોય, આપણને નહીં જાવ. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? બહારમાં પુણ્યપ્રકૃતિ અને બોલવાની ભાષાનો યોગ (હોય) તો પંડિત એને કહેવાય. મેં કીધું, આ (શાસ્ત્ર) શું કહે છે ? 'કહે છે' (એમ) એને નહોતું કહ્યું, ઓલાને-જિનેન્દ્ર(વર્ણી)ને (કહ્યું હતું). (એ કહે): કોઈ અપેક્ષાથી લ્યો. ભારે ભાઈ આ અપેક્ષા ! કઈ અપેક્ષા ? (મેં) કીધું : આ (ભાઈ) પરસમય ચૌદમા (ગુણસ્થાન) સુધી કહે છે ને સ્વસમય સિદ્ધને કહે છે, આ શું (છે) ? (વર્ણી) કહે: કોઈ અપેક્ષાથી.... હા, મરી ગયા. ઓલા લુગડા ફેરવ્યા, એમ ફેરવ્યું કાંઈ પછી એનું પદ રાખવું છે ને ? કૈલાસચંદજીએ વખાણ કર્યા : બઢીયા વ્યાખ્યાન, કહે. કોણ જાણે શું ચાલે આંધળું ? માણસ ભેગા થાય. દસ દસ હજાર, પંદર પંદર હજાર માણસ હોં. આ મેરઠ.. બડૌત ? બડૌત ક્યાં ? અત્યારે ? બડૌત. બડૌત ગયા ત્યાં લાખ માણસ, ઉછળી ઉઠે, લોકો જાણે આહાહા ! અરે ભગવાન ! શું છે ભાઈ ? બહારની ચીજને લઈને અંતરને શું છે ? અંતરવસ્તુ—જ્યાં વિકલ્પમાં ટકતો નથી એવી ચીજ—આ તે એને જાણ્યા વિના બધા થોથે થોથાં છે. જ્યાં ટકવું છે ત્યાં ટકતો નથી, જ્યાં નથી ટકવું ત્યાં ટકીને પડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! એ એમ અનાદિની વસ્તુસ્થિતિ છે, દુર્લભ વસ્તુ છે.

જ્યારે તે પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત હોય ત્યારે તો સ્વસમય છે અને પરસ્વભાવ—રાગદ્વેષમોહરૂપ થઈને રહે.... પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પમાં (એકાકાર) રહે ત્યારે મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષમાં રહ્યો છે (અને) **ત્યારે પરસમય છે.** કહો, સમજાણું ? **એ પ્રમાણે જીવને દ્વિવિધપણું આવે છે.** એક ફીટીને બે-બીજો થઈ ગયો એમ કહે છે.

હવે ત્રીજી ગાથા. અલૌકિક ગાથાઓ છે એકેક એકેક ! **હવે, સમયના દ્વિવિધપણામાં આચાર્ય બાધા બતાવે છે.** અરે ! એકમાં બીજું શું આવે ? આ રાગ ને પુણ્ય ને વિકલ્પનો સંબંધ..... અરે ! બંધનો સંબંધ.... બંધ-સંબંધ.... રાગનો સંબંધ ને શરીર-કર્મનો સંબંધ.... આ એક ચીજને આ શું ? સમજાણું કાંઈ ? એ ત્રીજી ગાથામાં કહે છે.

एयत्तणिच्छयगदो समओ सव्वत्थ सुंदरो लोगे।
बंधकहा एयत्ते तेण विसंवादिणी होदि।।३।।
એકત્વનિશ્ચય-ગત સમય સર્વત્ર સુંદર લોકમાં;
તેથી બને વિખવાદિની બંધનકથા એકત્વમાં. ૩.

એનો શબ્દાર્થ લઈએ. **એકત્વનિશ્ચયને પ્રાપ્ત જે સમય છે તે લોકમાં બધેય સુંદર છે.** સ્વરૂપ પોતે પોતામાં એકપણે રહે તે સુંદર ને શોભા છે. પ્રત્યેક પદાર્થ પોતે પોતામાં રહે તે સુંદરતા ને શોભા છે. **તેથી એકત્વમાં બીજાના સાથે બંધની કથા....** બંધની કથાનો અર્થ બંધનો ભાવ. એક ભગવાન આત્માની સાથે આ કર્મ અને આ રાગ-દ્વેષ.. આ શું ? ભગવાન ચૈતન્યદ્રવ્ય જ્ઞાયકમૂર્તિ એની સાથે આ વિકલ્પના—પુણ્ય-પાપના થોકડા ? વિકલ્પ એ (સાથે) સંબંધ. આ સંબંધ શો ? અબંધને આ સંબંધ શો ? સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા દર્શન-જ્ઞાનસ્વભાવ, અબંધસ્વરૂપ, એકત્વપણે—એ તો છે. એમાં આ પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પ ને રાગવિકાર ? —એનો સંબંધ શું ? અબંધને આ સંબંધ શું ? (એ તો) વિપરીતપણું ઉભું થઈ ગયું. સમજાણું કાંઈ ? એ બીજાના સંગે બદલીને બગડી ગયો કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? **બીજાના સાથે બંધની કથા....** 'કથા' તો એક વાચકથી શબ્દ મૂક્યો છે હોં. વાર્તા ખોટી નથી, વાર્તા તો વાર્તા છે. (પણ) બંધભાવ (વિરુદ્ધ છે). એક વસ્તુમાં રાગનો સંબંધ અને કર્મના રજકણનો નિમિત્તરૂપ બંધ—આ શું ? સાથે સાથે લપ ? સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા દર્શન-જ્ઞાનસ્વભાવનો પિંડ પ્રભુ (તેનું) એકપણું છે. એમાં, એનામાં નથી એવા કૃત્રિમ વિકારો ને અજીવપદાર્થનો સંબંધ (અર્થાત્) એ બીજાની સાથે ભાવ વિરોધ કરનારી વાત છે, એ સ્વભાવનો વિરોધ કરે છે. સમજાય છે કાંઈ ? વિસંવાદ ખડો કરે છે. વિસંવાદ—સંવાદથી વિરુદ્ધ, વિસંવાદ—સત્યથી વિરુદ્ધ, વિસંવાદ—વિરોધ કરે છે.

ટીકા : અહીં 'સમય' શબ્દથી સામાન્યપણે સર્વ પદાર્થ કહેવામાં આવે છે. અહીં ('સમય' એટલે) સર્વ (પદાર્થ) લેવા. ઓલામાં (-બીજી ગાથામાં) 'સમય'માં જીવ લીધો હતો. (ત્યાં) જીવને (-જીવની વાત) લેવું હતું ને ? હવે આહીં સમુચ્ચય બધાને (-બધા દ્રવ્યોને) સ્થાપી, (પોતાથી) એકપણે હોય એ

શોભે છે, પરના સંબંધે (તેની) શોભા નથી—એમ સિદ્ધ કરવા બધા દ્રવ્યને સાથે લીધા. **'સમય' શબ્દથી સામાન્યપણે સર્વ પદાર્થ કહેવામાં આવે છે. કારણ કે વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે 'समयते' એટલે એકીભાવે**—એકસાથે **પોતાના ગુણપર્યાયોને પ્રાપ્ત થઈ**..... પોતાની શક્તિ ને અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ—દરેક દ્રવ્ય પોતાની શક્તિ ને પર્યાયને પ્રાપ્ત થઈ **જે પરિણમન કરે તે સમય.** લ્યો, ઠીક. આ નિમિત્તને પ્રાપ્ત થઈ ને ફલાણાને પ્રાપ્ત થઈ (પરિણમન કરે) એમ કાઢી નાખ્યું આહીં તો. '**પોતાના ગુણપર્યાયોને પ્રાપ્ત થઈ**' એમ લીધું છે. છે ને ? **गच्छति. गच्छति**નો (અર્થ) કર્યો ને ? બરાબર.

દરેક પદાર્થ—વસ્તુ એની શક્તિઓને અને એની પર્યાયને પ્રાપ્ત છે. દરેક વસ્તુ એની શક્તિઓ એટલે ગુણ અને એની અવસ્થા—એને પ્રાપ્ત છે. તે **પ્રાપ્ત થઈ જે પરિણમન કરે તે સમય**. હવે સમયના નામ આપ્યા. **તેથી** (**ધર્મ**)—ધર્માસ્તિકાય એક વસ્તુ છે, (**અધર્મ**)—એક અધર્માસ્તિ, (**આકાશ**)—એક આકાશ, (**કાળ**)—અસંખ્ય કાળાણુઓ, (**પુદ્‌ગલ**)—પુદ્‌ગલ અનંત, (**જીવ**)—જીવદ્રવ્ય અનંત—એવા **સ્વરૂપ લોકમાં**.... આવા છ દ્રવ્યસ્વરૂપ લોકમાં.... દેખો ! આ છ દ્રવ્યસ્વરૂપ **લોકમાં સર્વત્ર જે કોઈ જેટલા જેટલા પદાર્થો છે.... સર્વત્ર**—બધે સ્થાનમાં, **જે કોઈ**—સંખ્યાવાળા **જેટલા જેટલા પદાર્થો છે તે બધાય નિશ્ચયથી એકત્વનિશ્ચયને પ્રાપ્ત હોવાથી જ સુંદરતા પામે છે.** તે બધા નક્કીપણે (પોતાથી) એકપણે રહેવાથી તેની શોભા ને સુંદરતા છે.

અન્ય પ્રકારે તેમાં સંકર, વ્યતિકર આદિ સર્વ દોષો આવી પડે.... લ્યો. બીજી રીતે (અર્થ) કરતાં..................संकर (અર્થાત્) બેનું (-બે પદાર્થનું) એકપણું થઈ જાય અથવા (પદાર્થ) એકબીજામાં ભળી જાય. આવું (પોતાથી એકપણું) જો ન હોય તો (પદાર્થ) એકબીજામાં ભળી જાય એવો શંકર ને વ્યતિકર દોષ આવે. એ વાત વિશેષ કહેશે, લ્યો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૧

ગાથા - 3

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૧૧, બુધવાર, તા. ૧૮-૯-'૬૮

ત્રીજી ગાથા. જીવ–અજીવ અધિકાર. અહીં સુધી આવ્યું જુઓ. **અન્ય પ્રકારે તેમાં સંકર, વ્યતિકર આદિ સર્વ દોષો આવી પડે.** અહીં સુધી આવ્યું. શું કહે છે ? આ જગતમાં જેટલા પદાર્થો છે—આત્માઓ, આ પરમાણુઓ (આદિ)—એ જગતની ચીજો છે. એ પોતપોતામાં રહેલી શોભા પામે છે, પરના સંબંધથી તે અશોભાને પામે છે એમ કહે છે. આ આત્મા છે સચ્ચિદાનંદ શુદ્ધસ્વરૂપ, જ્ઞાયક જાણનાર–દેખનાર, આનંદસ્વરૂપ, એમ આ પરમાણુ છે એ જડ—રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શવાળી આ ચીજ—માટી. એ દરેક પદાર્થ પોતામાં રહ્યા—(પરના) સંબંધ વિના—શોભે, પણ પોતે પોતાને છોડીને પરના સંબંધમાં આવે તો એ શોભા પામે નહીં, દુઃખી (-અશુદ્ધ) થાય. શું કહ્યું સમજાણું ? ભગવાન આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ—જેની હયાતીમાં બધું જણાય એવો જાણનાર ચૈતન્ય—પરના સંબંધ વિના પોતાના સ્વભાવમાં એકત્વ પામે, એ એની સ્થિતિ અને એ એનું સ્વરૂપ છે. એને છોડીને પુદ્‌ગલકર્મ આદિ જે જડવસ્તુ છે એના અંતર સંબંધને પામે છે, તો (તેથી) તે 'દ્વિધા'—વિકારની ઉત્પત્તિ થતાં સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થઈ અનાદિથી પરના સંબંધમાં રખડી રહ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ?

સંકર અને વ્યતિકર એટલે.... (દરેક પદાર્થ પોતાથી એકત્વ છે. જો) એમ ન હોય તો એક પદાર્થ બીજા પદાર્થરૂપે બદલી જાય કાં એક પદાર્થ બીજા પદાર્થરૂપે થઈ જાય, (પણ) એમ બને નહીં. વસ્તુ છે, સત્ છે—આત્મા, રજકણો, જગતના (બીજા) તત્ત્વો અજીવ—તે સત્ છે, એ પોતાથી ત્રિકાળ ટકી રહ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? જો એમ ન હોય તો પરના સંબંધમાં આવતાં પોતે પરરૂપ થઈ જાય—પરરૂપ થઈ જાય અને કાં પર પોતાનું (સત્) ગુમાવી દે. (પણ) એમ બને નહીં. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણી વાત છે જરી. અનંત કાળમાં એણે.... હવે અહીંયા આવે છે જુઓ !

કેવા છે તે સર્વ પદાર્થો ? કેવા છે તે વસ્તુ ભગવાન આત્મા ને રજકણે-રજકણ (આદિ) એક-એક (પદાર્થ) ? **પોતાના દ્રવ્યમાં અંતર્મગ્ન રહેલ પોતાના**

અનંત ધર્મોના ચક્રને (સમૂહને) ચુંબે છે. શું કહે છે ? દરેક આત્મા અને દરેક રજકણ—પરમાણુ (આદિ) જગતના પદાર્થ, એમાં દરેકમાં એના અનંતા ધર્મ છે. ધર્મ એટલે સ્વભાવ, એના ગુણો. આત્મામાં જ્ઞાન–દર્શન આદિ ગુણ, પરમાણુમાં રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ આદિ આ જડ ગુણ છે. એવા દરેક પદાર્થ પોતે પોતાની શક્તિરૂપ ગુણને અને પોતાની પર્યાયને—અવસ્થાને—હાલતને—દશાને—સ્પર્શે છે. દરેક પદાર્થ પોતાની શક્તિ અને અવસ્થાને સ્પર્શે છે. સમજાણું કાંઈ ?

પોતાના દ્રવ્યમાં અંતર્મગ્ન.... આત્મામાં જાણવું, દેખવું, આનંદ, શાંતિ એવી જે અનંત શક્તિઓ છે એ આત્મામાં અંતર્મગ્ન વસ્તુ (-રહેલ) છે. એમાં (આત્મામાં) **રહેલ પોતાના અનંત ધર્મો**—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર.... ધર્મ એટલે સ્વભાવ અને (તેને) ધરનાર આત્મા. એવા જે એના (-આત્માના) **અનંત ધર્મોના ચક્રને (સમૂહને)**—આત્મા પોતાના ધર્મને, શક્તિ નામ સ્વભાવને અડે છે—સ્પર્શે છે—ચુંબે છે—આલિંગન કરે છે. આ પરમાણુ—એક એક રજકણ—પોઈન્ટ.... આ (શરીર) કાંઈ મૂળ ચીજ નથી, ઘણા પોઈન્ટ એકઠા થઈને આ દેખાય છે. (તેનો) છેલ્લો ટુકડો જેને કહીએ 'પરમાણુ'—નાનામાં નાનો (અણુ)—એમાં પણ રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શનું અસ્તિત્વ છે. એ રજકણ એના અનંતા ધર્મ—જે રંગ, ગંધ આદિ, એને સ્પર્શે છે—એને ચુંબે છે—એને આલિંગન કરે છે— એમાં રહેલ છે, (પણ) એક પદાર્થ બીજા પદાર્થને ચુંબતો નથી. ..... શેઠ ! (શ્રોતા : સબ અલગ-અલગ હૈ.) અલગ-અલગ હૈ. ....

દેખો ! સર્વ પદાર્થ—'છે' એવી ચીજો—**પોતાના દ્રવ્યમાં** એટલે પોતાની વસ્તુમાં **અંતર્મગ્ન રહેલ**..... કારણ કે વસ્તુ છે એ વસ્તુનો સ્વભાવ હોય ને ? શક્તિ હોય ને ? એના ગુણ હોય ને ? એ 'સત્'નું સત્ત્વ હોય ને ? જે વસ્તુ 'સત્' છે એનું જે સત્ત્વ એટલે ગુણ ને અવસ્થા, એ પોતાના **અંતર્મગ્ન રહેલ પોતાના અનંત ધર્મો**—અનંત શક્તિ, અનંત ભાવ, અનંત સ્વભાવ—એના **ચક્ર** નામ **(સમૂહને).... સ્પર્શે છે તોપણ જેઓ પરસ્પર એકબીજાને સ્પર્શ કરતા નથી.** આત્મા આ પરમાણુને અડતો નથી, એક પરમાણુ આત્માને સ્પર્શતો નથી, એક પરમાણુ બીજાને (-પરમાણુને) પણ સ્પર્શતો નથી. ઝીણી વાત છે. અનંત કાળથી એણે એકત્વનિશ્ચય શું ચીજ છે તે સાંભળી નથી, સાંભળી નથી એટલે કરી

નથી—પ્રગટ કરી નથી અને એ પ્રગટ કર્યા વિના એને શુદ્ધતા પ્રગટ થાય નહીં અને જન્મ-મરણ ટળે નહીં. અનાદિથી જન્મ-મરણ—અવતાર કરી રહ્યો છે.

કહે છે, અહીં તો એ સિદ્ધ કરવું છે.... જુઓ ! આ આંગળી છે. એ આંગળીની જેટલી શક્તિઓ છે રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શની, એને એ આંગળી અડેલી—સ્પર્શેલી છે. પણ આમાં જે રંગ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ આ આંગળીના છે એને આ (બીજી) આંગળી અડતી નથી—સ્પર્શતી નથી—ચુંબતી નથી—આલિંગન કરતી નથી. (બન્ને) ભિન્ન છે માટે. એમ આત્મા આ શરીરના રજકણો, આ માટી કે કર્મ રજકણો એને આત્મા ચુંબતો નથી—અડતો નથી. આહાહા !

એ આત્મા પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ સ્વભાવ અને એની વર્તમાન થતી અવસ્થા—હાલત એને ચુંબે—એને સ્પર્શે—એમાં રહેલ—એમાં છે, પણ એ પરમાણુના દ્રવ્ય, ગુણ-શક્તિ ને પર્યાય (અર્થાત્) આ પરમાણુઓ એ દ્રવ્ય—વસ્તુ, એની શક્તિઓ રંગ, ગંધ (અને) એની અવસ્થા—એને આત્મા અડતોય નથી—અડ્યો નથી—ચુંબન કરતો નથી—સ્પર્શતો નથી. તમારી ભાષામાં 'છુતે નહીં.' એક પદાર્થ દૂસરે પદાર્થકો છૂતા નહીં કભી. ભૈયા દેખો ! (શ્રોતા : બહુત સૂક્ષ્મ બાત હૈ.) યહી સૂક્ષ્મ બાત હૈ. સૂક્ષ્મ કહો કે યથાર્થ કહો કે જો હૈ વો કહો. સુના નહીં કભી. અજ્ઞાનીની બાહ્યદ્રષ્ટિ એમ ને એમ બહારમાં ભમ્યા કરે છે. પોતાની જાત શું છે, પરની જાત શું છે એના ખબર વિના બેભાન થઈ, પાગલ થઈને ફરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : બતાયે વિના કૈસે માને ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એમ ? દરકાર કહાં કિયા હૈ અભી તક ? તંબાકુમેં કૈસી દરકાર કી હૈ ? ઐસી તંબાકુ ને ઐસી ફલાણા ને ઐસી ધૂલ. કેટલી જાતની તંબાકુ ? કેટલી મોટરું ? ને જ્યાં ત્યાં હાંકે ગાડી, લોરી મોટી. પણ હોય ને ધંધા .... મોટા તે ? અહીંથી અહીં મોકલવી હોય કરોડ બીડીઓ ને અહીંથી અહીં કરોડ મોકલે. આ ખજાનચી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ધૂળમાંય નથી, આહીં તો કહે છે. આહાહા !

ભગવાન ! તારી ચીજમાં જે શક્તિઓ.... વસ્તુ છે ને ? તું વસ્તુ છો ને ? પદાર્થ છે ને ? છે.. છે.. તે આદિ-અંત વિનાની અકૃત્રિમ ચીજ છે. 'છે' તો એ છે

શું પણ ? એ તો આત્મા કીધો કે 'છે.' પણ 'છે' એનું સ્વરૂપ શું ? એનામાં શક્તિ શું ? એનો ગુણ શું ? એનો સ્વભાવ શું ? એની દશા શું ? તો કહે, 'છે'. એ 'છે' આત્મા એમાં જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ એનું અસ્તિત્વ એ એના ગુણો છે અને એની વર્તમાન હાલત—અવસ્થા—પર્યાય—થાય એ દશા છે. એ એના ગુણો અને અવસ્થા—એ એના ધર્મ છે. ધર્મ એટલે ? એ ગુણ ને પર્યાય આત્માએ ધારી રાખ્યા છે માટે ધર્મ (છે.) એવા ધર્મને—આત્મા પોતે પોતાના ધર્મને—ચુંબે, અડે છે, પણ આ પરમાણુના—શરીર, માંસ, હાડકા, રજકણના—રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શને (અડતો નથી.)

એ પરમાણુના રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એનો ધર્મ છે. ધર્મ એટલે ? એ રજકણે રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ધારી રાખ્યા છે માટે એનો ધર્મ. ધર્મી એવો રજકણ.... ધર્મી એટલે ? આ (સમ્યગ્દર્શન) ધર્મ એ ધર્મ નહીં, (ધર્મોનો) ધરનાર—એની શક્તિરૂપી ધર્મ એનો ધરનાર રજકણ. એ પોતાના રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શને એ રજકણ સ્પર્શે છે, પણ એ રજકણ આત્માને અડતો નથી. (બેય) ભિન્ન ચીજ છે.

શ્રોતા : ક્યારની આ વાત ચાલે છે ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : આ અત્યારની વાત ચાલે છે. ક્યારની શું ? કહો, ભીખાભાઈ ! અરે ! એણે કોઈ દિ' સાંભળ્યું નથી (કે) શું છે આત્મા ને આત્મા કઈ રીતે છે. એમ ને એમ આંખ્યું મીંચીં, મુઠીયું વાળીને દોડ્યો ગયો ચોરાશીના અવતારમાં અનાદિથી. સમજાય છે કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા... કહે છે કે ભાઈ ! .....ઓલું તો આવ્યું'તું ને 'ઉર્ધ્વતા'નું ભાઈ પહેલું ? (સમયસાર નાટક, ઉત્થાનિકા પદ ૨૬. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વર્ષ ૨૬, પત્રાંક ૪૩૮). કોઈ પણ જાણનાર—કોઈ પણ જાણનાર પદાર્થ, કોઈ પણ ક્ષેત્ર અને કાળમાં પોતાની હયાતી વિના પરને જાણે એમ બને ? શું કહ્યો સિદ્ધાંત ? કોઈ પણ જાણનાર પદાર્થ—જાણનાર પદાર્થ પોતાની હયાતી વિના કોઈ પણ ક્ષેત્ર, કાળ ને પદાર્થને જાણે ? ભગવાન આત્મા જાણનાર પદાર્થ છે એની હયાતીમાં આ... આ... આ... આ... —એમ જણાય છે, (પણ) એમાં (-જાણનારમાં) એ (જણાય છે તે) નથી. શરીર, વાણી, મન એ જણાય છે, (પણ

જાણનારમાં તેઓ નથી). જેની હયાતીમાં.... કારણ કે જેની મુખ્યતા—જ્ઞાન જાણપણાવાળો મુખ્ય—ન હોય તો આ.. આ.. આ.. આ..—એમ જાણનારો કોણ ? એટલે દરેક ચીજને જાણવાના પ્રસંગમાં—ક્ષેત્ર અને કાળના યોગમાં—જાણનાર મુખ્ય હોય તો તે જણાય. ન્યાય સમજાય છે કાંઈ ? લોજીકથી તો વાત છે આ. જાણનાર—કોઈ પણ જાણનાર આત્મા પોતાની હયાતી વિના પરને જાણે એમ બને નહીં. આહાહા ! એ પોતે ભગવાન (આત્મા) જાણનાર.. જાણનાર.. જાણનાર (એમ) એની હયાતી છે. એમાં આ શરીર અને આ વાણી અને આ બધું (જણાય છે). કોઈ પણ વસ્તુ જાણી, (તો) એ જાણનારની મુખ્યતા તેમાં આવી, (કેમ કે) ત્યારે એણે જાણ્યું (કે) આ શરીર છે, અરે ! આ રાગ છે, આ પુણ્ય છે, આ પાપ છે. એ પણ જાણનારની હયાતીમાં એ જાણ્યું, છતાં એ જાણનારને (કે) જાણનારમાં એ શરીર અને રાગ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

જાણનાર ભગવાન ચૈતન્યસ્વભાવ જ્ઞાયકસ્વભાવ, એની (-પોતાની) હયાતીમાં એના (-પોતાના) જ્ઞાનને એ અડે, સ્પર્શે. પોતાનો ધર્મ એટલે જાણવું, એ ધર્મ એટલે સ્વભાવ. એને આત્મા ધારે અને એને સ્પર્શે. અને એના જ્ઞાનમાં આ શરીર છે, આ કર્મ છે, આ માટી છે, આ પૈસો છે, આ બાયડી છે, આ છોકરો છે, આ બધું—એ આહીં જ્ઞાનમાં જણાય હોં. (છતાં જ્ઞેય) આહીં આવે નહીં, આ (જ્ઞાન) ત્યાં જાય નહીં. પોતાની સત્તામાં કે પોતાના હોવાપણામાં 'આ શું છે' એ જાણે. એ જાણનાર (-પોતાના) ધર્મને સ્પર્શે, પણ જણાય એવી ચીજને એ અડતો નથી. .... કેમ કે એ ચીજ ભિન્ન છે. કોઈ દિ' વિચાર્યુ નથી. કોઈ દિ'એણે મૂળ તત્ત્વને સંભાર્યુ નથી. સંભાર્યા થોથા બધા બહારના. જેઠાલાલભાઈ !

શ્રોતા : સેવા સમાજ તો કરના.......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : કોણ સમાજસેવા કરતો'તો ? સમાજભૂષણનું બિરૂદ મળે તમને. ધૂળમાં ય નથી કાંઈ ન્યાં. વાણી (-શબ્દ) શું ? 'સમાજભૂષણ'. સમાજના ભૂષણ છે એ. 'સમાજ' ક્યાં રહ્યો ને 'ભૂષણ' ક્યાં રહ્યું ? ધૂળમાં ય નથી, સેવા-બેવા કોણ કરી શકે છે ? શરીરની (સેવા) કરે છે ? શરીરમાં રોગ આવ્યો (એમ) એને જ્ઞાનમાં આવે. કેમ કે જ્ઞાનમાં જણાય કે આ રોગ છે એ પરવસ્તુ છે.—(એમ) એ જ્ઞાન જાણે. એ જ્ઞાન... આત્મા—જ્ઞાન, જ્ઞાનને સ્પર્શે,

(કાંઈ) રોગને સ્પર્શે ? (ના, કેમ કે) એ તો ભિન્ન ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ ? હવે આનું (-શરીરનું) કાંઈ કરે નહીં એ બીજાનું કરવા જાય !! શોભાલાલજી !

શ્રોતા : દવા લેવી પડે ને ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ધૂળેય કરતા નથી. દવા કોણ (લે) ? દવાના પરમાણુ પરમાણુમાં કરે. (પર)વસ્તુ(થી) ભેદજ્ઞાન બતાવે છે. ભાઈ ! તારી ચીજ (પરથી) ભિન્ન છે અને

(૧) જે જેનાથી જુદો એ જુદાને અડે નહીં,

(૨) જે જેનાથી જુદો એ જુદાનું કાંઈ કરે નહીં,

(૩) જે જેનાથી જુદો એ જુદાને સહાય આપી શકે નહીં,

(૪) જે જેનાથી જુદો એનાથી—પરથી—સહાય લઈ શકે નહીં.

નિયમો—સિદ્ધાંત શું છે તત્ત્વના એ એને સમજમાં આવે નહીં (એટલે) અનંત કાળથી રખડી મર્યો છે ચોરાશીના અવતારમાં. સમજાણું કાંઈ ? ન્યાયથી સમજવું પડશે ને ? લોજિક – 'નિ' ધાતુ છે ન્યાયમાં. 'નિ'–દોરી જવું. જેવું સ્વરૂપ છે તેમ તેને જ્ઞાનમાં લઈ જવું, દોરી જવું એનું નામ ન્યાય. આ લૌકિકના ન્યાય નથી હોં, દુનિયાના બાંધેલા. આ તો સ્વભાવના ન્યાય. ભગવાન આત્મા.... મહા ટૂકડો આવ્યો છે.

કહે છે કે **સર્વ પદાર્થો....** સર્વ એટલે આત્મા અનંત, એમ પરમાણુ આ રજકણો અનંત, (આદિ)—એ સર્વ (પદાર્થો). **કેવા છે તે સર્વ પદાર્થો ? પોતાના દ્રવ્યમાં....** પોતાની વસ્તુ, દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ. **દ્રવ્યમાં અંતર્મગ્ન—**દ્રવ્યમાં રહેલા—**અંતર્મગ્ન રહેલ પોતાના અનંત ધર્મો**.... આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ ધર્મ એટલે સ્વભાવ, પરમાણુના રંગ–ગંધ–રસ આદિ સ્વભાવ એવા (પોતાના) અનંત ધર્મોના પિંડને—**સમૂહને ચુંબે છે.** સંસ્કૃત છે, **स्वकीयद्रव्यान्तर्मग्नानन्त- स्वधर्मचक्रचुम्बिनोऽपि.** સંસ્કૃત છે. આ તો મહાસિદ્ધાંતો છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહીં તો કહે છે, કર્મનો ઉદય છેને જડ ? એ પોતાની પર્યાયને—પોતાના ધર્મને—સ્પર્શે છે, (પણ) એ કર્મ આત્માને અડતુંય નથી. (અજ્ઞાની) રાડેરાડું પાડે છે : 'એ.. મને કર્મ નડ્યા.' ધૂળેય (નડ્યા) નથી સાંભળને મફતનો ! એ પર વસ્તુ છે. પર વસ્તુ....

આ શરીરના એક-એક પોઈન્ટ છે જુઓ ! રજકણ, એ પોતાની અવસ્થાને (અને) શક્તિને સ્પર્શે છે, (પણ) એ આ બીજા રજકણને કેમ સ્પર્શે ? કારણ કે ભિન્ન ચીજ છે, એક (રજકણ)માં બીજા (રજકણ)નો અભાવ છે. આમાં (-એક રજકણમાં) આનો (-બીજા રજકણનો) અને આનો (-બીજા રજકણનો) આમાં (-પહેલા રજકણમાં અભાવ છે). (અર્થાત્ દરેક) પોતાથી છે, પરથી નથી. જુઓ! (રજકણ) પોતાથી છે અને પરથી પણ હોય તો બેય એક થઈ જાય. (પરંતુ દરેક રજકણ) પોતાથી છે ને પરથી નથી, ત્યારે (સ્વતંત્ર) અસ્તિપણું ટકાવી રાખે છે. એટલે દરેક વસ્તુ પોતાથી છે ને પરથી નથી, એમ દરેક રજકણ પોતાથી છે ને આત્માથી નથી. (તેથી) આ શરીર ટકે છે એ એનાથી ટક્યું છે, આત્માથી નહિ.

શ્રોતા : અનાજથી ટકે ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ધૂળે ય ટકતું નથી અનાજથી. એની ટકવાની પર્યાયથી ટકે છે. અનાજ (શરીરમાં) નાખે ને મરી જાય છે. આ 'ક્ષય'માં જુઓને ! કેટલા (અનાજ) નાખે અંદર ને બળખા આવતા હોય આવડા મોટા. એની પર્યાય—અવસ્થા જ્યારે થવાની હોય (ત્યારે) તે થાય એ પરને (શરીરને) લઈને છે. (શું) તે આત્માને લઈને છે ? ડોક્ટર-બાક્ટર શું મટાડી દે રોગ ? એમ કહે છે. ... ભારે આકરું ! જગતથી ઊંધું છે આ.

કહે છે, જે પદાર્થ છે.... પદનું (વાચ્ય) છેને પદાર્થ ? પદ. પદ એટલે શબ્દ (અને) શબ્દે બતાવેલો અર્થ (એ) પદાર્થ. જેમ 'જીવ' કીધું ને ? જી-વ, જી-વ, જી-વ. 'જી' અક્ષર છે ને 'વ' અક્ષર છે. જી-વ બે થઈને પદ થયું પદ. એ પદે બતાવેલો કોણ ? જીવપદાર્થ. (જીવ) શબ્દ, આ (આત્મા) જીવપદાર્થ. શબ્દમાં કાંઈ પદાર્થ નથી, પદાર્થમાં શબ્દ નથી. જીવ... જીવ... આ 'જીવ' શબ્દ. એ (આત્મા) જીવપદાર્થ, એમ અજીવપદાર્થ આ રજકણ પોતાના અસ્તિત્વે રહેલા એ દરેક પદાર્થ, એમાં પોતાની શક્તિ—એ ગુણો—સ્વભાવો (છે) એને તે અડે, સ્પર્શે, એમાં રહેલો છે. પણ કોઈ પદાર્થ બીજાના દ્રવ્ય, ગુણ–શક્તિ કે પર્યાયને અડતો નથી, કરતો નથી, છૂતો નથી (તેમ જ) પરમાં જાતો નથી (અને) પર આહીં આવતું નથી. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? ભારે વાત ભાઈ !

અંતર્મગ્ન રહેલ પોતાના.... પોતાના (એટલે) ક્યા શેઠ ? અપનેકા. અપના **અનંત ધર્મોના**.... જોયું ! એક-એક પદાર્થ, એક-એક પદાર્થમાં અનંત ધર્મ છે. ધર્મ એટલે શક્તિ, ધર્મ એટલે સ્વભાવ, ધર્મ એટલે એનો ગુણ અને એની અવસ્થા. એ દરેક પદાર્થ **પોતાના (દ્રવ્યમાં) અંતર્મગ્ન રહેલ પોતાના અનંત ધર્મોના.....સમૂહને.....સ્પર્શે છે**.... (અજ્ઞાની) કહે છે, (પદાર્થ) પોતાના ધર્મને સ્પર્શે છેને ? તો પરને સ્પર્શે તો (શું વાંધો) ? એક ગાય... કહે છે ને ? એક ગાયનો ગોવાળ તો બે ગાયનો ગોવાળ. એમ કહતે હૈં હમારે. સમજમેં નહીં આયા, નહીં ? વો ગાયકો ચરાનેકો લે જાતે હૈં ન ? ગાયને એક ગોવાળિયો, એક ગાયને લઈ જાય (છે તો), 'ભાઈ ! મેરી ભી લે જા. તારે ચરાવવી છે ને ? (તો) એક ભેગી બે.' એક ગાયનો ગોવાળ તો બે ગાયનો ગોવાળ. ગોવાળિયા. એમ (એવી રીતે) પોતાને સ્પર્શે છેને ? તો પરને ય સ્પર્શે. (પરંતુ એમ છે) નહીં. ભાઈ ! તને ખબર નથી. દરેક પદાર્થની મર્યાદા પોતાના ક્ષેત્ર અને પોતાના ભાવમાં રહેવું—એ એની મર્યાદા છે. પરપદાર્થના ક્ષેત્રમાં અને પરના ભાવમાં કોઈ પદાર્થ જતો અને અડતો નથી. જો જાય ને અડે તો પોતાનું અસ્તિત્વ ટકી શકે નહીં. અરે ! શું કરે ? એની એને ખબર ન મળે. એની એને ખબર ન મળે ને બીજાની ખબરું કરવા ગયો માળો !! ડહાપણ કરવા દુનિયાના શેઠ ! (પણ) પોતાની ખબર ન મળે (કે) હું ક્યાં ને કેમ છું. પરના....... આહાહા ! જુઓ તો ખરા.

આહીં 'ચુંબે'નો અર્થ ભાઈ ફૂલચંદજી એમ કરતા કે એ પરરૂપે થતો નથી—એમ કહ્યું છે. આ 'ચુંબે નહીં' એનો અર્થ કીધું : ભાઈ ! અડે નહીં. ત્યારે (તેઓ) કહે, 'પરરૂપે થતો નથી' એવો અર્થ છે. (તમે) સાંભળ્યું'તું ? કહ્યું'તું એક ફેરી. આહીં (કહે છે): કાંઈ સંબંધ નથી ખરેખર. કેમ કે જ્યાં એક (વસ્તુ) છે, ત્યાં બીજી (વસ્તુ)નો એમાં અભાવ છે. અભાવ ન હોય તો એ વસ્તુ પોતાપણે રહી કેમ શકે?

(વસ્તુ) સ્વપણે છે, પરપણે નથી. જ્યારે અનેક વસ્તુ છે (જગતમાં) અનેક, (ત્યારે) એ અનેકનું અનેકપણું કઈ રીતે રહે ? કે અનેક—એક–એક વસ્તુ પોતાથી છે અને અનેક—(એક–એક વસ્તુ) બીજાથી છે નહીં. એમ દરેક પોતાથી છે અને પરથી નથી, ત્યારે અનેકપણું અનેકપણે ટકી શકે. નહીંતર અનેકપણું

અનેકપણે ટકી શકે નહીં. ન્યાય સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! મૂળ પદાર્થની ખબર ન મળે ને લોકો હાલી નીકળ્યા બિચારા ધર્મને નામે. આ આહીં ધર્મ થશે ને આમ થશે ને આમ થાશે. જેઠાલાલભાઈ !

કહે છે, ભલે.... આહાહા ! એક રજકણ હોં આ પરમાણુ, એ પરમાણુ— પોઈન્ટ છેલ્લો..... કારણ કે આના (-સ્કંધના) ટુકડા થાય છે, આ કાંઈ મૂળ ચીજ નથી આખી. ટુકડા થતાં.. થતાં.. થતાં છેલ્લો પોઈન્ટ રહે તે અસ્તિ—રજકણ— પરમાણુ— પરમ અણુ—નાનામાં નાનો પોઈન્ટ—જેના બે ભાગ પછી થાય નહીં. એ રજકણ પણ અનંત ગુણથી ભરેલું તત્ત્વ છે. વસ્તુ છે તો અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, પ્રમેયત્વ આદિ શક્તિઓનો ધર્મ—સ્વભાવ—એમાં રહેલો છે. એ પરમાણુ પોતાના સ્પર્શને—ધર્મને—અડે, (પણ) બીજા રજકણને નહીં ને આત્માને અડતોય નથી એ. આહાહા ! કહો, સમજાણું કાંઈ ? ત્યારે (કોઈ) કહે છે ને ભઈ, આ માથાને અડે છે, આ તરવારનો ઘા શરીરને વાગે આમ, (ત્યારે) આત્માને અડે છે. (અહીં) કહે છે: ના ભાઈ ! તને ખબર નથી. એ (તને) જ્ઞાન થાય છે એમાં (-એ સમયમાં) આ આહીં (શરીર) છે એમાં કાંઈક થાય છે – એવું તને જ્ઞાન થાય છે. પણ જ્ઞાન થતાં એને (-તને) ભ્રમ પડી જાય છે કે આ મને અડ્યું. (ખરેખર અડતું નથી). સમજાણું કાંઈ ? કારણ કે એ તો જડ છે, (જ્યારે) આત્મા ચૈતન્ય છે, અરૂપી છે. આ તો રૂપી છે, રૂપી. (તો પછી) રૂપી અરૂપીને શી રીતે અડે ?

આત્મા તો રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાની ચીજ છે. રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાનો મહાન ચૈતન્યપદાર્થ જ્ઞાયકમૂર્તિ પ્રભુ છે, (જ્યારે) આ તો જડ, માટી, ધૂળ છે— શરીર, દાળ, ભાત, પાણી, આ મકાન, પૈસા, આબરું, કીર્તિ માટી, ધૂળ છે. (તો ચૈતન્ય આ જડ-)ધૂળને શી રીતે અડે ? અરૂપી રૂપીને સ્પર્શે કઈ રીતે ? (પ્રશ્ન): આ શરીરના માંસ ને હાડકાને સ્પર્શે છે ને ? આ દાળ–ભાત ખાય છે ને ? (સમાધાન): કોણ ખાય ? ભગવાન ! તને ખબર નથી. એ દાળ–ભાત–રોટલાના પરમાણુ જગતની ચીજ છે અજીવ. એ અજીવ પોતાની અંદર શક્તિઓ છે તેને સ્પર્શીને, બદલીને ત્યાં ફેરફાર થયા (-કર્યા) કરે છે. એ આત્માને લઈને નહીં ને આત્મા એને અડતોય નથી અને આત્મા એને ખાતોય નથી. આ ભારે વાત ભાઈ ! કહો, શેઠ !

અનાદિ-અનંત સનાતન સત્ય આ છે. પદાર્થ અનેક છે એમ કહો, તો તે અનેક અનેકપણે રહીને અનેકપણે ટકી રહ્યા છે. એ અનેક એક થઈને ટકે એમ હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? પણ એને શ્રદ્ધામાં બેસતું નથી. (કોઈ કહે છે) મારે શરીર વિના—શરીર વિના હાલે નહીં. કહો, સમજાણું કાંઈ ? બાયડી વિના હાલે નહીં, રોટલા વિના હાલે નહીં, આબરું વિના હાલે નહીં. બાપુ ! ભાઈ ! તું તો આત્મા છો ને ! એ ચીજ તો પરમાણુ—રજકણો છે બધા (અને) એના વિના તેં રોડવ્યું છે. એટલે ? એના વિના જ તું ટકી રહ્યો છો. છતાં તું કહે છો કે એના વિના હાલે નહીં એ તને ભ્રમ છે મોટો. આ ભ્રમણા મોટી અનાદિની છે જગતને.

શું કીધું સમજાણું ? ભગવાન આત્મા ચૈતન્યજ્યોત, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, શાશ્વત સત્ વસ્તુ છે અને તેમાં અનંત શક્તિઓ એટલે ગુણો—બેહદ જ્ઞાન, દર્શનની હયાતી ધરાવનારા એમાં ગુણો છે. એવા ગુણોની અવસ્થા વર્તમાન થાય તેમાં તે રહેલો છે આત્મા. (તે) પોતે પોતાના ગુણ એટલે શક્તિ ને પોતાની વર્તમાન હાલત સિવાય શરીરને, કર્મને અને બીજા પદાર્થને અડ્યોય નથી, એને સ્પર્શોય નથી, એમાં ગયો નથી (તેમ જ) એ ચીજ આહીં આવી નથી. એમ ન હોય તો પોતાનું પોતાપણું ટકી શકે (નહીં). સમજાણું કાંઈ ?

(અજ્ઞાનીની) દ્રષ્ટિ પર ઉપર છે ને ? (તેથી) 'મારે પર વિના હાલે નહીં' (એમ કહે છે). એલા, પર વિના જ (તેં) હલવ્યું છે. હલવ્યું છે એટલે ? તારું હોવાપણું પરના અભાવરૂપે જ ટકી રહ્યું છે. તારા ભાવથી ટકી રહ્યું છે અને પરના અભાવરૂપે ટકી રહ્યું છે અને (છતાં) તું કહે કે 'મારે પરના ભાવ વિના હાલે નહીં'— એ તારો ભ્રમ છે અજ્ઞાનીનો (અને તેથી) એની (તારી) નજર અંતરમાં જાતી નથી.

શ્રોતા : વાહ પ્રભુ ! પૂરેપૂરો તારા એકલા અંતર દ્રષ્ટિ ......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : માટે કહે છે: ખ્યાલ કરો, ખ્યાલ કરો એમ. આ તો જન્મ-મરણ ટાળવાની વાતું છે ભાઈ ! સાધારણ વાતો બધી—દયા, દાન, પૂજા, ભક્તિ, ફલાણું ને ઢીકણું કર્યા કરે છે લોકો બિચારા. પુણ્ય બાંધે અને માને ધર્મ (તેથી) રખડી મરે. સમજાણું કાંઈ ?

આ તો પદાર્થ ભગવાન આત્મા અને આ રજકણો જગતના તત્ત્વો, (તે) ભિન્ન-ભિન્નના ભિન્ન કાર્યો છે, ભિન્નની ભિન્ન દશા છે, ભિન્નના ભિન્ન ધર્મો છે, (તો

પછી) એ ભિન્ન ધર્મોને ભિન્ન દ્રવ્ય કેમ અડે ? (ન અડે). સમજાણું કાંઈ ? (આવું સ્વીકારતા) એ દ્રષ્ટિ એની પરથી સમેટાઈને અંદરમાં જાય. મારામાં એ નથી ને એનામાં હું નથી, ત્યારે મારામાં છે શું ? એ મારામાં નથી; એને હું અડતો નથી, એ મને અડતા નથી; એનામાં હું જતો નથી, એ મારામાં આવતા નથી; ત્યારે મારામાં છે શું ? જ્યારે પરના અભાવસ્વરૂપે હું છું—પરને અડતો નથી (અને) મારા ભાવથી છું ત્યારે કેવા ભાવથી છું ? કે જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ ભાવથી છું. એ ભાવનું લક્ષ કરતાં 'દ્રવ્ય આ છે' (એવી દ્રષ્ટિ થાય છે). સમજાણું કાંઈ ? સિદ્ધાંત જરીક ઝીણા છે, પણ છે સત્યના એકલા માખણ. સમજમેં આતા હૈ ?

ઓલા (અજ્ઞાની) કહે: 'કરો આ, કરો આ, કરો આ, પરોપકાર કરો, ફલાણું કરો, ઢીકણું કરો.' પણ (તું) શું કરે ? તું કોણ અને ક્યાં કર ? તું કોણ અને ક્યાં કર ? અને જ્યાં કર તે ચીજ શું છે ? જ્યાં કરવા જા છો ત્યાં પર-પરવસ્તુ છે (અને) તે તો પરપદાર્થ અસ્તિ છે. (તે) અસ્તિ છે કે સસલાના શિંગડા છે ? આ મકાન, આબરું, શરીર એ બધી અસ્તિ છે, 'છે'. 'છે' એ દેખાય કે ન હોય એ દેખાય ? 'છે' તે છે—અસ્તિ. હવે 'છે' એ તો એનાથી છે અને એનું બદલવું પણ એનાથી છે. (તો પછી) તારાથી (કરવાપણું) ક્યાંથી આવ્યું ન્યાં ? સમજાણું કાંઈ ? ભારે ! 'અનંત કાળથી આથડ્યો વિના ભાન ભગવાન, સેવ્યા નહીં ગુરુ સંતને...' (શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી વર્ષ ૨૪, દોહરા ૧૫). એ (વાત) મૂકશે હોં આગળ. એ આવશે ચોથી ગાથામાં. 'સેવ્યા'નો અર્થ કે એને જાણ્યા નહીં, 'સેવ્યા'નો અર્થ જ કે જાણ્યા નહીં. (શ્રોતા : ગુરુને ઓળખ્યા નહીં.) સમજાણું કાંઈ ? એ ચોથી ગાથામાં આવશે. આ તો મહાસિદ્ધાંતો છે. અપૂર્વ—અનંત કાળમાં એને કાને નથી પડ્યા. એ ચોથે કહેશે, ચોથી ગાથામાં કહેશે.

ભાઈ ! તારું પરથી પૃથક્ સ્વરૂપ અને તારા સ્વભાવથી એકત્વ—અભિન્ન સ્વરૂપ સાંભળ્યું નથી પ્રભુ ! તે સાંભળ્યું નથી. આહાહા ! સાંભળે તો તો એને નિર્ણય આવે કે આહા ! આ વાત ! ઓહો ! મારી ચીજ પરથી તદ્દન જુદી અને પર તદ્દન મારાથી જુદા. કોના ને કોના કામ માટે હું રોકાઉં કે જેના કામ હું કરું ? એ તો બધા (સ્વતંત્ર) પદાર્થ છે અને એના કામ એટલે એના કાર્ય તો તેનાથી થાય છે. એના કામને હું કરું એ ક્યાંથી આવ્યું ? કારણ કે એ પદાર્થ છે (અને) એની અવસ્થા—હાલત એ એનું કામ છે આ બધું. (તેથી) એના કામમાં એ છે, એના કામને એ અડે છે, તો એ કામને હું ક્યાં અડવા જાઉં ? શોભાલાલજી ! આહાહા!

શ્રોતા : બરાબર ગુરુદેવ, પ્રત્યેક દ્રવ્ય અપને અપને ગુણોમેં રહતે હૈં.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : હા. (દ્રવ્ય) અપની શક્તિમેં રહે અને પર્યાયમેં રહતે હૈં, જેની એને ખબર ન મળે (અને) કરો ધર્મ—પાળો દયા, કરો ભક્તિ ને કરો પૂજા. શેની પણ ? એ વસ્તુની તો ખબર ન મળે. સમજાય છે કાંઈ ? કોણ તું છો ? કોણ પર છે ? બેની વચ્ચેની એકતા છે કે નહીં ? બેની વચ્ચે ભિન્નતા છે કે નહીં ? (એની) ખબર ન મળે અને કરવું.. કરવું.. કરવું (એવી) કર્તાબુદ્ધિ અનાદિની અજ્ઞાનીની છે.

કહે છે, ઓહોહો ! એક ટુકડે તો ગજબ વાત કરી છે. (જુઓ !) એક આત્મા છે અને બીજો (પણ એક) આત્મા છે. એ દરેક આત્મા પોતાની શક્તિઓ—ગુણો અને અવસ્થા એને એ અડે, (પણ) બીજા આત્માને કેમ અડે ? (કેમ કે) એનું (-પહેલા આત્માનું) હોવાપણું—અસ્તિત્વ ભિન્ન છે (અને) બીજા આત્માનું હોવાપણું પણ ભિન્ન છે. આના (-પહેલા આત્માના) પરિણામ ભિન્ન છે (અને) એના (-બીજા આત્માના) પરિણામ ભિન્ન છે. તો પરિણામ ભિન્ન છે—પર્યાય ભિન્ન છે—અવસ્થા ભિન્ન છે—તો અવસ્થાનો કર્તા પણ ભિન્ન છે પરથી. સમજાણું કાંઈ ?

અહીંયા તો મહાસિદ્ધાંત—અનાદિ-અનંત પરમ સત્ય—કે દરેક વસ્તુ પોતાના દ્રવ્યમાં રહેલાં પોતાના ધર્મ એટલે શક્તિઓ—ગુણો—સ્વભાવો (અને) અવસ્થા એને સ્પર્શે છે એટલે કે એમાં રહેલી છે, પણ **પરસ્પર.... પરસ્પર**... દેખો ! (એક) પરમાણુ (બીજા) પરમાણુને, આત્મા પરમાણુને, (એક) આત્મા (બીજા)આત્માને, પરમાણુ આત્માને **પરસ્પર એકબીજાને સ્પર્શ કરતા નથી.** આ કાંઈ કથા નથી કે શબ્દોમાં ઝટ સમજાઈ જાય. આ તો ઊભા સિદ્ધાંતો છે. સમજાણું કાંઈ ? જેઓ **પરસ્પર એકબીજા....** એકબીજાને સ્પર્શતા નથી, **સ્પર્શ કરતા નથી**. સમજાણું કાંઈ ? આહીં કહે છે કે બીજાની દયા પાળી શકતો નથી આત્મા—એમ કહે છે. કારણ કે એની—જીવને બચવાની—પર્યાય ત્યાં (જીવમાં) થાય છે, એની એની (-જીવની) દશામાં થાય છે, એના (-જીવના) ધર્મમાં થાય છે અને આ (અજ્ઞાની) કહે કે 'હું કરું.' (તું) અડતો નથી, સ્પર્શતો નથી ને શું તું કર ? સમજાણું કાંઈ ?

આ બધા કરે છેને નેતાઓ ? પંચશીલ ને મોટા... શું કહેવાય ? સડક. હા, પંચશીલ ઓલા, પંચવર્ષીય યોજના તો ઠીક. આમ સડકું કાઢવી ને આમ કુવા

ખોદવા ને આમ.... આવે છે ને બધું ? ઢેબરભાઈ કહેતા કે આ કરીએ ને ...... (તેમને પ્રશ્ન): પણ તમારાથી થાતું હશે આ ? (તે) કહે કે ના, થાય નહીં, પણ હવે.... આહીં સાંભળીને કહે: 'નિમિત્ત તો થઈએને ?' (લ્યો) ઠીક. પણ (તમે) નિમિત્ત શેના થાવ ? જે ચીજ જગતની છે તેનો ધર્મ તેનામાં સ્વભાવરૂપે થઈ રહ્યો છે, (જો) એને તમે નિમિત્ત થઈને કરો તો પછી બેય (-ચેતન ને જડ) એક થઈ ગયા. ઓલાએ (ઢેબરભાઈએ અહીંનું) સાંભળ્યું ખરુંને ? એટલે સાંભળીને આમ (ઉપાદાનથી કર્તાપણું) તો કહે નહીં હવે. (તેથી કહે), 'આપણે નિમિત્ત થઈએ, નિમિત્ત થઈએ.' ભાઈ ! 'નિમિત્ત થાય'ની વ્યાખ્યા શું ? ત્યાં તે કાળે તે તે પદાર્થની અવસ્થા (અર્થાત્) ધર્મ ત્યાં થઈ રહ્યો છે, ત્યાં તું 'હો' એટલું. (તું) 'હો' એટલે તારાથી ત્યાં (કાર્ય) થયું છે (એમ) ત્રણકાળમાં છે નહીં. કારણ કે (જો) તારાથી ત્યાં (કાર્ય) થયું તો એનાથી (ઉપાદાનથી) ત્યાં શું થયું ? એ પણ વસ્તુ છે જગતની. (જગતમાં) રજકણો છે, આત્માઓ છે, (આદિ પદાર્થો છે). (હવે જો) એની (પરપદાર્થની) અવસ્થા—એના કાર્યો તારાથી થયા તો એ (શું) કાર્ય વિનાનું— એની દશા વિનાનું રહ્યું ? એના કાર્ય—કામ વિનાનો એ પદાર્થ રહ્યો ? (પરપદાર્થ) એની અવસ્થાના કામને તે કરે, તારી અવસ્થાના કામને તું કર. પરના કામમાં (તું) પ્રવેશ કરતો નથી, અડતો નથી ને પરને કરે (એમ) શી રીતે બને? સમજાણું કાંઈ ?

અરે ! એકપણ સત્યનો નિયમ જો એને બેસી જાય (તો) નવરો થઈ જાય પરથી. પણ અભિમાન.. અભિમાન.. અભિમાન.. 'હું કરું, હું કરું એ જ અજ્ઞાન છે, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે.' ઓલું ગાડું સો મણનું હોય ને હેઠે કુતરું હોય ને જો અડતું હોય હેઠે ઠાઠું (તો માને કે) મારાથી હાલે છે. ન હાલે બાપુ ! પડી જઈશ, મરી જઈશ. એમ જગતના પદાર્થો—જડ ને આત્માઓ—પોતપોતાની શક્તિ અને અવસ્થાથી ટકીને, બદલીને રહ્યા છે. એ તારે કારણે નહીં અને તું એને કારણે નહીં. આહાહા ! આ સિદ્ધાંત બેસી જાય તો પરની દ્રષ્ટિ ઉડી જાય એને. હવે મારું શું ? તારું એ જ્ઞાન, દર્શન ને આનંદ, એનો ધરનાર તું. એની દ્રષ્ટિ કર તો સમ્યગ્જ્ઞાન થાય (અને) તો જન્મ-મરણ ટળે. સમજાણું કાંઈ ?

આ તો ટૂકડો બહુ સારો આવ્યો છે હોં. બરાબર આવ્યા છો ભાઈ ! .... મહાસિદ્ધાંત. આહાહા ! ભગવાન ! તું તારા સ્વભાવને અડે, સ્પર્શે કે બીજાના

સ્વભાવને અડે ? આ તાવ આવે શરીરમાં એ આત્મા એને અડે ? તાવ છે તે ઊની દશા છે ઊની. ઊની તે સ્પર્શગુણની દશા છે. સ્પર્શગુણની દશાને પરમાણુ અડ્યા છે, આત્મા અડે એને ? (નહીં). એ તો જાણે, એનો તો જાણવાનો સ્વભાવ છે. એ જેની હયાતીમાં જાણવાનું છે.... જે કોઈ પણ જાણનાર પોતાની હયાતીને (કારણે) જાણે છે કે 'આ સ્પર્શ છે' એમ જાણે છે. (તો) એ 'સ્પર્શ છે' એમ જાણે છે (કે) 'હું સ્પર્શ છું' એમ જાણે છે ? (સમાધાન): 'આ સ્પર્શ છે' એમ જાણે છે (અથવા) 'હું જાણનાર છું' એમ જાણે છે. (પરંતુ) એમ ન માનતાં 'સ્પર્શ મને થઈ જાય છે' (એવો) ભ્રમ પડી જાય છે અજ્ઞાનીને. સમજાણું કાંઈ ? જેઠાલાલભાઈ !

સાકર, સાકર આવી લ્યો મોઢામાં સાકર, લ્યો. સાકર તો માટી (જડરૂપ) અસ્તિ છે ને ? અસ્તિ છે ને સાકર ? છે ને ? (તે) રજકણોનો પિંડ છે. તો એની ગળી અવસ્થા છે—ગળી દશા છે (અને) ગળી દશા તો જડ છે, રૂપી છે, મૂર્ત છે, અજીવ છે. આ જ્ઞાન જાણે છે—જ્ઞાન જાણે છે કે આ 'છે' એટલું (અર્થાત્) આ ગળી છે એમ. એ ગળી (દશા)નું જ્ઞાન આહીં આવ્યું એ તો જ્ઞાન પોતાનું છે. જ્ઞાનની હયાતીમાં ગળી (દશા) જણાણી, પણ ગળી (દશા)ને જ્ઞાન અડ્યું છે ? ગળી અવસ્થા જ્ઞાનને અડી છે ? ગળી (દશા) જડ છે ને આ (જ્ઞાન) તો અરૂપી છે. સમજાણું કાંઈ ? માળે, ભારે ભ્રમ ભાઈ !

એ કહે છે, દરેક પદાર્થ પોતાની ક્ષણે–ક્ષણે થતી અવસ્થા ને શક્તિઓ તેને અડે, સ્પર્શે, રહે, ટકે; પણ કોઈ બીજા દ્રવ્યની શક્તિ ને (અવસ્થાને) સ્પર્શતું—અડતું નથી. આહાહા ! એક પદાર્થ બીજા પદાર્થને (અને તેની) અવસ્થાને અડતો નથી, સ્પર્શતો નથી. તો પરનું શું કરે અને પરમાં કેમ આવે અને પર અવસ્થા આહીં (આત્મામાં) કેમ આવી જાય ? સમજાણું કાંઈ ? 'સમજાણું કાંઈ' આવે છે ને ? બધું સમજાય તો ન્યાલ થઈ જાય. આ તો વસ્તુ એવી છે, પરમ સત્ સિદ્ધાંતો છે. સમજાય છે કાંઈ ? પદાર્થવિજ્ઞાન, પદાર્થવિજ્ઞાન. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર— સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ પદાર્થો જોયા, તેનું આ વિજ્ઞાન છે. આ લોકો પદાર્થ–વિજ્ઞાન કરે છે એ બધું સમજવા જેવું હોં ત્યાં તો નિશાળમાં.

આ તો સર્વજ્ઞથી સિદ્ધ થયેલી (વાત છે). એક સેકન્ડના અસંખ્યમા ભાગમાં, જેવો જ્ઞાનસ્વભાવ છે આત્માનો એવો જેણે (સર્વજ્ઞે) વિકાસ કરીને એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જાણ્યા (અને) જાણ્યા છતાં (તેને) અડ્યા નહીં (તેમ જ) એ છે માટે જાણ્યા નહીં. સમજાણું કાંઈ ? એ છે માટે જાણ્યા નહીં (અર્થાત્) એ છે માટે જાણવાનું થયું એમ નહીં, (પણ) પોતાથી જાણવાનું (થયું). સર્વજ્ઞ સ્વભાવ પોતાનો એમાં એકાકાર થઈને સર્વજ્ઞ પર્યાય પોતાના ધર્મને સ્પર્શીને પ્રગટ કરી (ત્યારે) જણાણું કે આ ચીજ છે. પણ એ ચીજ છે માટે જ્ઞાન છે એમ નહીં અને આ જ્ઞાન છે માટે એ ચીજ છે એમ (પણ) નહીં. અને સર્વજ્ઞ પર્યાય લોકાલોક—જગતને અડે છે એમ નહીં અને જગતના પદાર્થો જ્ઞાનની અવસ્થા (કે) સર્વજ્ઞને અડે છે એમ (પણ) છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? આ તો બધા લોજીક નિયમો છે એના (-સર્વજ્ઞના). આહાહા ! લ્યો, એટલું આવ્યું. હવે બીજો ટુકડો.

અત્યંત નિકટ એકક્ષેત્રાવગાહરૂપે રહ્યા છે તોપણ.... શું કહે છે ? કે રહ્યા છે તો એક જગ્યાએ આમ ભેગા. જ્યાં દૂધ ત્યાં પાણી, દૂધ ત્યાં સાકર, એમ આત્મા ત્યાં શરીર, આ માંસ, હાડકા (આદિ) સાથે ને સાથે છે. આ જગ્યાએ આત્મા ને તે જ જગ્યાએ શરીર, આ જગ્યાએ આત્મા ને તે જ જગ્યાએ કર્મ—બધું ભેગું એક જગ્યાએ રહ્યું છે ને ? **અત્યંત નિકટ**.... આમ નજીક છે તદ્દન. (જ્યાં) ભગવાન આત્મા—અંદર આત્મા—અરૂપી જ્ઞાનઘન છે, ત્યાં જ આ પરમાણુનો પિંડ—કર્મનો ને શરીરનો—એક ક્ષેત્રમાં, એક જગ્યામાં રહેલો છે. **અત્યંત નિકટ** એટલે નજીક **એકક્ષેત્રાવગાહરૂપે રહ્યા** છતાં.... **રહ્યા છે**. એકક્ષેત્ર અવગાહ.... અવગાહ એટલે વ્યાપવું. એકક્ષેત્રમાં વ્યાપ્યું છે આ બધું (છએ દ્રવ્ય). **તોપણ જેઓ સદાકાળ—**ત્રણે કાળ, સદા નામ ત્રણે કાળ **પોતાના સ્વરૂપથી પડતા નથી.** કોઈ વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપથી ડગતી નથી. આહાહા ! પોતાના સ્વરૂપથી ખસી જતી નથી. એકક્ષેત્રમાં અનંત પદાર્થ રહ્યા છતાં તે પદાર્થ પોતાના સ્વરૂપથી ખસીને પરમાં જતા નથી. ક્ષેત્ર ભલે એક જગ્યાએ હો, સૌનો ભાવ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ ?

અત્યંત નિકટ.... એક જગ્યાએ રહેવા છતાં.... આત્મા છે ત્યાં રજકણો છે—આ શરીર, માટી, ધૂળ—બધું છે આમ ભેગું, છતાં અત્યંત નજીકમાં રહ્યા છતાં, **તોપણ જેઓ....** જેઓ એટલે શરીરના રજકણો ને આત્મા **સદાકાળ પોતાના સ્વરૂપથી પડતા નથી,** અને **પરરૂપે નહિ પરિણમવાને લીધે**.... તે

પરરૂપે નહીં થવાને લીધે, **પોતાની અનંત....(પ્રગટતા) નાશ પામતી નથી.** નહીંતર સંધિ તો જાણે એવી આવે કે .... **અનંત....(પ્રગટતા) નાશ પામતી નથી** એટલે ઓલા ધર્મ લેવા પડ્યા. નહીં તો અનંતની અનંતતા નાશ પામતી નથી (એમ) આવે. સમજ્યા શું કહું છું ભાઈ ? અહીં તો ધર્મ કહ્યા, પણ હું બીજું કહું છું. આમ તો, અનંતની અનંતતા નાશ પામતી નથી, વ્યક્તિઓ નાશ પામતી નથી એમ ધ્વનિ (-અભિપ્રાય) એવો ઉઠે છે. (શ્રોતા : વ્યક્તિઓ....?) પદાર્થ. એવો ધ્વનિ આમાં છે. આમ પ્રવાહ હાલતા એમ (વિચાર) આવી ગયો. સમજાણું કાંઈ ? અમારે પંડિતજી તો કેટલા તરત તરત.... લ્યો. કારણ કે આ ધ્વનિ જતાં.... એમ લાગે છે. ભાઈ ! સમજાય છે ? આ અર્થ જે કર્યો છેને એ કરતાં.... એ કરતાં, અનંત વ્યક્તિઓ એટલે પદાર્થ, સંખ્યા જેટલી છે એ—એમ લેવું. (શ્રોતા : ......) એમ, બસ, બસ, બસ. વસ્તુ એમ મેળ ખાય છે. કારણ કે.... જુઓને ! સિદ્ધાંત એમ નીકળ્યો ને ?

અત્યંત નિકટ એક જગ્યાપણે રહેવા છતાં પણ **સદાકાળ પોતાના સ્વરૂપથી** નહીં પડતા હોવાથી અને **પરરૂપે નહિ** થવાને લીધે **પોતાની** એટલે જેટલી અનંત પદાર્થોની સંખ્યા છે તે પ્રગટપણે **નાશ પામતી નથી**. (પદાર્થોની સંખ્યા) જેટલી અનંત છે તે અનાદિ-અનંત રહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં ? જિતને અનંત પદાર્થ હૈં—આત્મા કે અનંત પરમાણુ આદિ—એ પોતાના સ્વરૂપથી ડગતા નથી, પરરૂપે થતા નથી. એની જેટલી સંખ્યા છે અનંત, તે અનંતપણે કાયમ રહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અનંત....(પ્રગટતા) નાશ પામતી નથી માટે જેઓ ટંકોત્કીર્ણ જેવા સ્થિત રહે છે. 'શાશ્વત'......... આત્મા આત્માપણે, પરમાણુ પરમાણુપણે એમ ને એમ શાશ્વત સત્.. સત્.. સત્.. (રહે છે). આહાહા ! એનો અર્થ નથી કર્યો, નહિ ? ...... અન્વયાર્થ નથી કર્યોને એમ ? ઠીક. આણે કર્યો છે ઠીક....કાઢી નાખ્યો છે. ખરેખર તો આમ હાલે છે. ખરેખર, ચાલ્યા આવતા પ્રવાહમાં (આમ) આવ્યું. ત્યાં ખટકતું'તું કે આ વળી આમ છે ને વળી ધર્મમાં અનંતનું શું આવ્યું ? આહીં તો ધર્મ(ની વાત નથી). ધર્મી—કાયમ દ્રવ્યો જેટલા છે તેટલા એમ ને એમ ટકી રહે છે. બસ, જેટલા છે તેટલા અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ, અસંખ્ય કાળાણુઓ, ધર્માસ્તિકાય (આદિ) એવા ને એવા ટંકોત્કીર્ણ શાશ્વત

ભિન્ન ભિન્ન રહે છે. આહાહા ! તું તારામાં ને એ એનામાં. તારે ને એને કાંઈ સંબંધ નથી. જો સંબંધ માન્યો તો બંધકથા ઉભી થઈ (એમ) કહે છે.

ભગવાન આત્મા પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપ.... '**एयत्तणिच्छय**' લીધું છે ને ? '**एयत्तणिच्छय**'. પોતાના એકત્વપણાને પ્રાપ્ત થતાં, તે શુદ્ધપણાને પ્રાપ્ત થતાં, તે શોભે છે. કર્મના સંયોગને પ્રાપ્ત થતાં તે હેયપણાથી શોભે છે—એ તો હેયપણે થયું. ભગવાન આત્મા—કે જેનું રૂપ જ્ઞાન, દર્શન ને આનંદ છે (તેની) એવી અંતર અવસ્થા (થાય)—પોતાની અંતર્મુખ થઈને શુદ્ધતાને પ્રગટ કરીને શુદ્ધપણે જે થાય—એ આત્માની ધર્મદશા, એ આત્માની શોભા, એ આત્માનું આત્માપણું, એ આત્માનું અસ્તિપણું—સત્પણું. એને છોડીને પરસંબંધમાં—કર્મ આદિના સંબંધમાં—જઈને રાગ-દ્વેષ આદિથી મેલો થાય તે અણાત્મપણું છે, દુઃખદશા છે, સંબંધ દશા છે, ભિન્ન દશા નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

ટંકોત્કીર્ણ એટલે જેવા ને તેવા. રજકણો પણ એવા ને એવા અનાદિથી છે, આત્મા પણ એવો ને એવો છે, અનંત આત્માઓ (પણ) એવા ને એવા છે. — ટંકોત્કીર્ણ. જેમ અદબદનાથ છેને આહીં ? ..... અંદરથી કાઢેલી મૂર્તિ- પાલીતાણા, અંદરથી કાઢેલી. આ એવી વસ્તુ ... છે. આત્મા ને રજકણો (આદિ) આમ ને આમ વસ્તુ છે. પોતાની શક્તિનો પિંડ એકલો, એવો ને એવો અનાદિથી (અર્થાત્) પોતે પોતાથી પતિત નથી થતો, પરપણે પરિણમતો નથી, (અને) પોતાથી ખસતો નથી.—એવી (જ રીતે બધી) ચીજો પોતામાં સદાય રહેલી (છે).

જેઓ ટંકોત્કીર્ણ જેવા (શાશ્વત) સ્થિત રહે છે અને સમસ્ત વિરુદ્ધ કાર્ય ને અવિરુદ્ધ કાર્યના હેતુપણાથી.... લ્યો, અસ્તિ-નાસ્તિ. પરથી નથી ને પોતાથી છે. **હંમેશાં વિશ્વને ઉપકાર કરે છે—ટકાવી રાખે છે**. વિશ્વ નામ અનંત પદાર્થ. વિશ્વ શબ્દે અનંત પદાર્થ. અનંત પદાર્થ. વિશ્વ એટલે સમસ્ત, સમસ્ત એટલે અનંત. જેટલા અનંત પદાર્થ છે, એ પોતે પોતાથી છે ને પરથી નથી. એ રીતે ચૌદ બ્રહ્માંડ, આ પ્રમાણે અનાદિ-અનંત પોતાથી ટકી રહ્યું છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

સમસ્ત વિરુદ્ધ કાર્ય.... પર્યાયનું લીધું'તુંને એક ફેરી ? ઉત્પાદ-વ્યય વિરુદ્ધ છે, ગુણ તે અવિરુદ્ધ છે. દરેક વસ્તુમાં ક્ષણે-ક્ષણે અવસ્થા થાય (ને) જાય—એ વિરુદ્ધ કાર્ય (એટલે) કે ઉત્પાદ-વ્યય, ઉત્પાદ-વ્યય. નવી અવસ્થા

થાય ને જુની જાય એ વિરુદ્ધ (અને) ગુણરૂપે અવિરુદ્ધ—'ધવલ'ના હિસાબે, 'ધવલ'માં છે. વિરુદ્ધ કાર્ય ને અવિરુદ્ધ કાર્ય એના કારણે હંમેશાં આખું જગત જે રીતે છે અનંત (તે રીતે) તેને ટકાવી રાખે છે—એમ ને એમ રહ્યું છે. એ 'સત્'નો કોઈ કર્તા છે નહીં. 'સત્'ને કોણ કરે ? (જો કોઈ કરે) તો અસત્ થઈ ગયું એ તો. સમજાણું કાંઈ ? એક-એક 'સત્'નું સત્પણું પોતાથી અનાદિનું ટકી રહ્યું છે—ભલે પર્યાયથી કે ગુણથી. નવી અવસ્થા થાય, જુની જાય, ગુણ (કાયમ) રહે (તથા) સ્વપણે રહે ને પરપણે નહીં—(આ રીતે) એમ ને એમ અનાદિના પદાર્થોનું—ચૌદ બ્રહ્માંડનું—સ્થિતિપણું જેવું છે તેવું ટકી રહ્યું છે. કહો, સમજાણું આમાં ? તત્ત્વદ્રષ્ટિ એવી ઝીણી છે જરી કે એણે અનંત કાળમાં એનો (અભ્યાસ કર્યો નથી) અને અત્યારે તો બધું ગોટા જ હાલે છે ધર્મને નામે. શાંતિભાઈ ! પદાર્થ શું છે એની ખબર ન મળે..... સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર—જેણે એક સમયમાં ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જોયા, એવો જ એનો સ્વભાવ છે જ્ઞાનનો. એ (સર્વજ્ઞે) જોયા એવી વાણી આવી, એ વાણીનું શાસ્ત્ર કર્યું, એ શાસ્ત્રમાં પદાર્થનું સ્વરૂપ આવું કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

બધા થઈને એક આત્મા (છે)–એમ નથી. જગતમાં એક જ ચૈતન્ય છે–એમ નથી. જગતમાં જડ એક છે–એમ નથી. જડ અનંત છે ને આત્માઓ પણ અનંત છે. અને એક–એક આત્મામાં અનંતા ધર્મો છે અને અનંતી અવસ્થા છે અને પરથી તે નાસ્તિરૂપ છે. આ રીતે અનાદિ–અનંત જગત ટકી રહ્યું છે. એને (-આત્માને) પરથી જુદો પાડતાં, પરથી જુદો પાડતાં સ્વ ઉપર દ્રષ્ટિ જાય (અને) ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન ને ધર્મ થાય. સમજાય છે કાંઈ ? ત્યારે ધર્મ થાય, નહીં તો .... થાય નહીં. 'સત્' દ્રષ્ટિમાં આવે ત્યારે ધર્મ થાય ને ? વસ્તુએ વસ્તુ પરથી ભિન્ન, બીજા સ્વભાવથી ભિન્ન—(એ રીતે) એની દ્રષ્ટિ પડતાં (-થતાં)—સમ્યગ્દર્શન, સાચું દર્શન, સાચી પ્રતીતિ થતાં—મિથ્યા પ્રતીત નાશ થાય અને અંતર મોક્ષના પંથે ગતિ કરે. આ ધર્મ ને આ ધર્મનું ફળ છે, પણ આ રીતે સમજે તો.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૨

ગાથા – ૩, ૪

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૧૨, ગુરૂવાર, તા. ૧૯-૯-'૬૮

સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર, ત્રીજી ગાથા. આ જગતની અંદર જેટલા દ્રવ્યો છે, એ પોતે પોતાના ગુણ–પર્યાયમાં રહેલા છે. અને ખરેખર પ્રત્યેક પદાર્થ પોતાની પર્યાયમાં—પોતામાં એકાકાર રહે એ સુંદરતાને પામે છે. પરના સંબંધમાં આવતા જીવને વિકાર થાય છે, એ વિકાર દુઃખદાયક છે. એ બંધભાવ, દુઃખદાયક છે. આહીં કહ્યું ને ? જગતના જેટલા પદાર્થો છે એ પોતપોતામાં ટકી રહ્યા છે અનાદિથી. જેટલા અનંત આત્માઓ, અનંત પરમાણુઓ (આદિ) છે—એ બધા **હમેશાં વિશ્વને ઉપકાર** એટલે સમસ્તપણે જે અનંત છે તે અનંતપણે ટકી રહ્યાં છે. કોઈ દ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્યને અડતું નથી. પોતાના જે ગુણો છે પદાર્થના અને એની જે અવસ્થા છે—એને એ સ્પર્શે છે, કેમ કે એમાં એ છે. (પણ) જેમાં એ નથી એને એ અડતો નથી, કોઈ દ્રવ્ય એને અડતું નથી, એમ કહે છે. એવી જ વસ્તુની સ્થિતિ છે.

આ પ્રમાણે સર્વ પદાર્થોનું ભિન્ન ભિન્ન એકપણું સિદ્ધ થવાથી.... દરેક વસ્તુ—આત્મા, રજકણ આદિ જુદા-જુદાનું **એકપણું સિદ્ધ થવાથી**.... પોતે પોતામાં એકપણે છે એમ સિદ્ધ થવાથી, પરની સાથે એક છે એમ નહીં. સમજાય છે કાંઈ ? **જીવ નામના સમયને**.... ભગવાન આત્મા જીવ નામનો પદાર્થ, એને **બંધની કથાથી**.... એને કહે છે કે આ કર્મના સંબંધે જે ભાવ છે, એનાથી **વિસંવાદની આપત્તિ આવે છે.** વિખવાદ—ઝેર ઉત્પન્ન થાય છે એમાં. સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુ પોતે જ્ઞાયકસ્વભાવ એમાં આ કર્મના સંબંધથી ભાવબંધ.... જડકર્મનો સંબંધ અને એના સંબંધથી થતો વિકારી પુણ્ય–પાપભાવ, એ એકમાં બંધ—ભાવબંધ અને દ્રવ્યબંધ—જે ઉભો થયો, એ **વિસંવાદ**—વાસ્તવિક તત્ત્વમાંથી ઊંધી અવસ્થા ઉત્પન્ન થઈ. સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુ પોતે જ્ઞાયક ચૈતન્ય, પવિત્ર આનંદ આદિ સ્વભાવથી ભરેલો ભગવાન છે. એમાં જે એકપણું હોય એ તો વસ્તુની સ્થિતિ છે, પણ કર્મના સંબંધે

બેકલાપણું આમ (-પર્યાયમાં) થયું (એમ) કહે છે. કર્મનો સંબંધ છે નિમિત્તરૂપે બંધઅવસ્થામાં, એને લઈને અંદરમાં—સ્વભાવમાં નથી એવી વિકૃતદશા ઉત્પન્ન થઈ એ વિસંવાદ—ઝેર ઉત્પન્ન થયું (એમ) કહે છે. સત્યમાંથી વિપરીતતા ઊભી થઈ, સત્યમાંથી સત્ય આવવું જોઈએ એને ઠેકાણે નિમિત્તના સંબંધે અસત્ય વિપરીત ભાવ ઊભો થયો. સમજાણું કાંઈ ?

એ **વિસંવાદની આપત્તિ**—કહે છે એ તો આપદા છે—પીડા છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા આનંદ ને જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ, એવું એકરૂપ સ્વદ્રવ્ય—સ્વતત્ત્વ એને આ બીજું—કર્મના સંબંધથી ઉત્પન્ન થતી વિપરીત દશા—એણે ઝઘડો નાખ્યો, સ્વભાવમાં ઝઘડો ઊભો કર્યો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ક્લેશ ઉત્પન્ન કર્યો, દુઃખ ઉત્પન્ન કર્યું. ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ છે. એમાંથી તો (અર્થાત્) એનું લક્ષ કરે તો આનંદ અને જ્ઞાન ને શાંતિ ઉત્પન્ન થાય—(કે જે) એ તો એની સ્થિતિ અને એની શોભા છે (એટલે કે) એમાં રહેવું એ તો એની ચીજ છે. જે એમાં નથી એવા કર્મના સંબંધના લક્ષે જે વિકૃતભાવ ઊભો થયો એ બધો ઝઘડો—ક્લેશ—વિખવાદ—વિસંવાદ—વિપરીતવાદ—સ્વભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ—ઊભો થયો. સમજાણું કાંઈ ?

કેમ કે **બંધકથાનું મૂળ—જે પુદ્‌ગલકર્મના પ્રદેશોમાં સ્થિત થવું**.... એ ભાવ—વિસંવાદ જે ઊભો થયો એનું મૂળ શું ? કે કર્મના—નિમિત્તના ઉદયમાં અંદર દ્રષ્ટિ જવી. સમજાણું કાંઈ ? **પુદ્‌ગલકર્મના પ્રદેશોમાં** એટલે કર્મ-પરવસ્તુના ઉદયમાં તેનું **સ્થિત થવું**—તેમાં ચિત્ત ચોંટ્યું. તેમાં તેનું ચિત્ત ચોંટ્યું છે એટલે જ્ઞાનાનંદસ્વભાવથી અનાદિથી ખસી ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ?

તે જેનું મૂળ છે.... શું કહે છે ? ભગવાન આત્મા પોતાના સ્વભાવને છોડી અને કર્મપ્રદેશ એટલે ઉદયના જોડાણમાં જતાં પરસમયપણું—વિપરીતપણું—વિરુદ્ધપણું—ઝઘડાપણું—ક્લેશપણું—મિથ્યાત્વભાવપણું—ઉત્પન્ન થયું; એ પરસમયપણું છે, એ અણાત્માપણું છે. સમજાય છે કાંઈ આમાં ? સ્વસમય ન રહ્યો એ, જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્ય ભગવાન પોતાના નિજઘરમાં ન રહ્યો એ, પરના ઘરમાં જઈ અને વ્યભિચારીભાવ ઊભો કર્યો. સમજાય છે કાંઈ ? એથી એ વિપદા ને વિસંવાદનું મૂળ પરના નિમિત્તમાં જોડાવું તે—તેમાં સ્થિત થવું તે છે.

તે જેનું મૂળ છે એવું પરસમયપણું તેનાથી ઉત્પન્ન થતું....— પરસમયપણું ઉત્પન્ન થયું. વસ્તુ તો રહી દ્રવ્ય વસ્તુ, સમજાય છે ? પણ નિમિત્તના સંબંધે પુણ્ય-પાપના શુભાશુભ ભાવો, મિથ્યાભ્રાંતિ ઉત્પન્ન થઈ એ પરસમયપણું થયું—એકમાં બે થયા. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન એકલો ચૈતન્યમૂર્તિ છે એમાં, નિમિત્તના લક્ષમાં રહેવાથી એને દ્વિવિધપણું—દ્વિધા ઉત્પન્ન થઈ. અને તેથી **પરસમયપણું તેનાથી ઉત્પન્ન થતું પરસમય** અને **સ્વસમયરૂપ દ્વિવિધપણું જીવને આવે છે**. એટલે એક તો દ્રવ્ય—વસ્તુ અને એમાં આ (પરસમય)પણું એવો વિકૃતભાવ ઊભો થાય છે. એ એને સંસારનું કારણ છે, નુકશાનનું કારણ છે, ઝેરનો અનુભવ છે, એ એકમાં બે થઈ ગયા. સમજાય છે કાંઈ ?

માટે સમયનું એકપણું હોવું જ સિદ્ધ થાય છે. ખરેખર તો પરના સંબંધથી છૂટી, સ્વનો સંબંધ કરે તે એકપણું સિદ્ધ—સાબિત—યથાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ? અંતરની વાત છે (એટલે) ઝીણી છેને થોડી. એ વાસ્તવિક તત્ત્વ..... કહેશે એમાં-ચોથી (ગાથા)માં કહેશે. એ વાત—પરથી ભિન્ન શું (ચીજ) છે એ વાત—એણે સાંભળી નથી અને પરથી એકત્વની વાત સાંભળી છે. ભગવાન આત્મા એકલો જ્ઞાયક, દ્રષ્ટાસ્વભાવ—આનંદના સ્વભાવથી જડેલો આત્મા—(છે તેની સાથે) એકપણું એવું જે સ્વસમયપણું થવું (જોઈએ) એ અટકી ગયું છે અનાદિથી. પરના સંબંધમાં આવતાં, સ્વભાવમાં નથી એવી વિપરીત અવસ્થા ઉત્પન્ન થતાં, તેને પરસમયપણું થયું—તેને અણાત્માપણું થયું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આત્મા એને કહીએ કે જે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત પોતાના દ્રવ્ય-ગુણમાં એકાકાર થાય, તેને આત્મા કહીએ. સમજાય છે કાંઈ ? **एकत्व निश्चय गतः** પોતાની પર્યાયને અંતરમાં એકત્વ કરે તે આત્મા. તે પર્યાયને નિમિત્તના સંબંધમાં જોડે અને રાગ-દ્વેષને ઉત્પન્ન કરે તે અણાત્મા, એ પરસમય. જુઓ ! આ જીવ-અજીવની વ્યાખ્યા. એ ભૈયા ! દસ પ્રાણે જીવે એ જીવ-એ (વાત) આહીં નહીં. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અહીંયા તો ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય, આનંદ આદિ સ્વભાવના પ્રાણ(રૂપ) વસ્તુ એ જીવ (તેમ જ) એની વર્તમાન અવસ્થા તેમાં જોડીને જીવન ઉત્પન્ન થાય તેનાથી (જે) જીવે તેને જીવ કહીએ. એમ ન થતાં

(-કરતાં) વર્તમાન દશાને બંધના સંબંધની સાથે સંબંધ કરતાં, ઉત્પન્ન થતાં પુણ્ય-પાપના ભાવો અને મિથ્યાભ્રાંતિ—એ બધું જીવપણું (છે) નહીં. એ પરસમયપણું છે, અણાત્માપણું છે, અજીવપણું એને થઈ ગયું છે, વાસ્તવિક ચૈતન્યપણું રહ્યું નહીં. સમજાણું કાંઈ ? ટૂંકી પહેલી ગાથાઓ, બહુ ટૂંકામાં–ટૂંકું બહુ છે. આહાહા !

જીવ..... પહેલું 'જીવ' આવ્યું'તું ને ? (બીજી ગાથામાં). જીવ કોને કહેવો ? એના સાત બોલ આવ્યા. પછી સ્વસમય–પરસમય આવ્યું. એ જીવ પોતે પોતાના કાયમી અસલી સ્વભાવમાં વર્તમાનદશાને જોડી નિશ્ચયગત થઈને પ્રાપ્ત થાય—શુદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય—તે તો આત્મા. તેને જીવ કહીયે—તેને આત્મા કહીએ—તેને સ્વસમય કહીએ—તેને ધર્મી કહીએ. પોતાનો સ્વભાવ ત્રિકાળી, એને વર્તમાન અવસ્થા છોડી વર્તમાન ક્ષણિક પરના—નિમિત્તના સંબંધમાં જોડાય અને જે પુણ્ય–પાપના વિકલ્પો (ઉત્પન્ન) થઈને 'તે અસ્તિત્વ હું છું અને તે મારું સ્વરૂપ છે' એવી ભ્રાંતિ (થાય) એ અણાત્માપણું છે. સમજાય છે કાંઈ ? ચાહે તો નવમી ગ્રૈવેયક ગયેલો જૈન દિગંબર સાધુ હો, પણ અંતરના વિકલ્પો જે નિમિત્તના સંબંધે થયેલા (છે) તેમાં રોકાયેલો છે (તો) એને પરસમયપણું—અણાત્માપણું કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાતું ભાઈ ઝીણી. ચોખ્ખી વાત છે. ચોખ્ખામાં તો ચોખ્ખી જ વાત હોય ને ?

एयत्तणिच्छयगदो समओ सव्वत्थ सुंदरो लोगे । ભગવાન આત્મા પોતાની પર્યાયને સ્વભાવમાં એકત્વ કરે એનું નામ ધર્મ અને એનું નામ આત્મા. એનું નામ આત્મા—એનું નામ જીવ અને જે પોતામાં એકત્વ ન થતાં પર જે ભિન્ન છે એની સાથે એકત્વ થાય એ જીવ નહીં (એમ) કહે છે. એને જીવનું જીવન જીવતાં આવડ્યું નહીં. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? **માટે સમયનું એકપણું હોવું જ સિદ્ધ થાય છે (અને એ જ પ્રસંશા કરવા** લાયક છે.) નિમિત્તના બંધના—નિમિત્તના સંબંધમાં—આ જડના દસ પ્રાણ તો બાહ્ય–સ્થૂળ રહ્યા પાંચ ઇન્દ્રિય (આદિ), એ તો આત્મા જ નથી, એ તો જડ છે. પણ અંદર કર્મનું જડપણું જે છે એના—આમ ચૈતન્ય તરફના અંતર વલણની દશા છોડી એના (-કર્મના)—સંબંધમાં આમ (સ્વયં) જોડાય છે. એ (કર્મ) કાંઈ કરતું નથી, એને ખબરેય ક્યાં

છે ? આમ (સ્વભાવમાં) ન જોડાતાં, આમ (કર્મના સંબંધમાં) જોડાય છે અને (તેથી) જે ઉત્પન્ન (થાય છે) વિપરીતભાવ—ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા(નો ભાવ)—એ બધો વિપરીતભાવ, બંધભાવ છે. એક અબંધસ્વરૂપ ભગવાન— અબંધસ્વરૂપ પ્રભુ—એમાં બંધભાવે વિસંવાદ ખડો કર્યો એણે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : આમ નામ છે આમ. પ્રેમ છેને જુઓને આમ ? ગળે વળગે છેને હીરાભાઈ કેટલા ?

શ્રોતા : ..... કેમ વળગ્યા ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ વળગ્યા છે મમતાને લઈને. આમ નામ પડે ત્યાં અંદરથી આમ આમ થઈ જાય છે અંદર. કહો, સમજાણું આમાં ? આ તો દાખલો આપ્યો. 'મારો હીરો' ત્યાં આમ થાય આહાહા ! કોના હીરા ને કોના.... ? છે કોઈનું ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ કહે છે કે જે પોતાનું છે—જે પોતાનું હોવાપણું છે—એ (પોતાના) હોવાપણે એને ભાસ્યું નહીં એટલે એને પરના સંબંધમાં કાંઈક 'હોવાપણું' ભાસ્યું (અને) 'તે હું' એમ માન્યું. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા 'જ્ઞ' સ્વભાવી વસ્તુ—જ્ઞાયકસ્વભાવી પદાર્થ—એનું હોવાપણું દ્રષ્ટિમાં ન ભાસ્યું, ત્યારે હવે ક્યાંક એનું હોવાપણું ભાસે તો ખરુંને ? (તો) આમ પર ઉપર દ્રષ્ટિ અનાદિની છે—નિમિત્તના સંબંધમાં, સંબંધના બંધમાં, બંધના ભાવમાં, નિમિત્તના ભાવમાં, એના સંબંધમાં (દ્રષ્ટિ) છે. એ સંબંધમાં પોતે વિપરીતભાવ—સ્વભાવથી ઊલટો ભાવ—ઊભો કર્યો છે કે જે એને અશોભાનું કારણ, અશોભાનું કારણ, જીવવસ્તુને અસુંદરતાનું કારણ છે, અશોભાનું કારણ છે. સમજાણું ? માટે એને છોડી ભગવાન આત્મા એકત્વમાં આવે (તો) એ સુંદરતાને પામે છે. આહાહા ! પણ જ્યાં હજી રીતને સાંભળી નથી કે વસ્તુ શું છે, કેમ છે (અને) એમ ને એમ અનાદિથી જૈન સાધુ થયો, પંચ મહાવ્રત લીધા, હજારો રાણી છોડી; પણ એ રાગ છે એ પર સંબંધીના સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલો છે એને જ પોતાનું સ્વરૂપ માનીને

પરસમય—અજ્ઞાનપણે પરિણમેલો છે. જુગરાજજી ! આહાહા ! શું વાત કરી છે!

एयत्तणिच्छयगदो समओ सव्वत्थ सुंदरो लोगे । પોતાની પર્યાય પોતામાં એકાકાર થાય, એકપણું રહે, દ્વિવિધા ન થાય—બેપણું ન થાય, બંધનો સંબંધ ન થાય, અબંધસ્વભાવી ભગવાન એની વર્તમાન પર્યાય અબંધ (સ્વભાવ) ઉપર જાય ત્યારે તે એકત્વ—સુંદરતાને પામે છે. આહાહા ! અને તે એકત્વપણું છોડી, એ બીજી ચીજ—(કે) જે સંબંધમાં ફક્ત વર્તમાન પૂરતી આવી છે એ ક્ષણિક સંબંધમાં આવેલી ચીજમાં જોડાતાં (અર્થાત્) તેના તરફ જતાં વિપરીતભાવ—મિથ્યાત્વ અને રાગ, દ્વેષ, વિકલ્પ—ઉત્પન્ન થાય (છે કે) જે સ્વભાવમાં નથી. (આ રીતે) એવો ઝઘડો ઊભો કર્યો એકમાં. બગડે બે–એકડે એક ને બગડે બે, બગડ્યો. 'બગડે' સમજતે હૈં ? (શ્રોતા : બિગડ ગયા) બિગડ ગયા. હમારી ગુજરાતી ભાષા ઐસી હૈ... એકડે એક, બગડે બે, બગડે બે. બે થાય તો બગડે, બિગડ ગયા.

શ્રોતા : એક રહા વહાઁ તક ઠીક હૈ, દો હુઆ તો બિગડ ગયા.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : (દો હુઆ તો) બિગડ ગયા ઔર તીન હુઆ તો ત્રગડ ગયા. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર તીનોં વિપરીત (હૈં) તો ખલાસ હો ગયા, જાવ. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! શું પણ વાત છે.... ઘણી થોડામાં અને ઘણી જ મોટી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, ભાઈ ! ભગવાન આત્મા વસ્તુ છે. તો જે વસ્તુ એમાં (આત્મામાં) નથી એમાં (પરમાં) લક્ષ કરીને એમાં (આત્મામાં) નથી એવો ભાવ (-વિભાવ) ઊભો કરે, એ કાંઈ આત્માની શોભા છે નહીં—અસુંદરતા છે—દુઃખરૂપ દશા છે—ઝઘડો નાખ્યો એણે. સ્વભાવ ને નિમિત્તમાં.... સ્વભાવથી ખસી અને નિમિત્તના સંબંધે.....બંધભાવમાં કહો કે તેના સંબંધમાં કહો (એક જ વાત છે).... જોડાઈને જે કાંઈ—ચાહે તો શુભભાવ ઉત્પન્ન કરે કે અશુભ ઉત્પન્ન કરે એ બધી વિપરીત દશા છે અને 'એ (બંધભાવ) જીવ છે' એ માન્યતા મિથ્યાત્વભાવ છે. સમજાય છે કાંઈ ? ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ ઊભા કર્યા શુભ, એ બંધભાવ છે—એ નિમિત્તના સંબંધે ઉત્પન્ન થયેલો બંધભાવ છે. 'એ બંધભાવ

મારો છે, એ મને લાભદાયક છે’ એ (માન્યતા) અનાત્માપણું—પરસમયપણું—મિથ્યાત્વપણું—છે. સમજાય છે કાંઈ ?

માટે આચાર્ય સરવાળો લે છે. પાઠ તો એટલો છે (કે) **बंधकहा एयत्ते तेण विसंवादिणी होदि।** (એકપણું) સુંદર છે માટે એકપણું પૂર્ણ પ્રશંસા કરવા લાયક છે. ભગવાન આત્મા બીજી ચીજના બંધમાં અથવા સંબંધમાં ન જોડાય અને પોતાના શુદ્ધસ્વભાવનો સંબંધ કરે એ પ્રશંસાને લાયક છે. સમજાણું કાંઈ ? પોતાનો સ્વભાવ છે એની સાથે સંબંધ કરે એ પ્રશંસાને લાયક છે. જે એમાં નથી એની સાથે સંબંધ કરે તો વિસંવાદ—ઝેર ઉત્પન્ન થાય, મિથ્યાત્વરૂપી સંસાર ઉત્પન્ન થાય એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભાવાર્થ : નિશ્ચયથી સર્વ પદાર્થ—દરેક આત્મા, દરેક રજકણો (આદિ) **પોતપોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત રહે જ શોભા પામે છે.** (પદાર્થ) પોતાનો સ્વભાવ—કાયમીભાવ—કાયમીસ્વરૂપ—એમાં રહે તે તેની શોભા છે. ભગવાન આત્મા જ્ઞાતા-દ્રષ્ટાના સ્વભાવમાં—એનો સ્વભાવ જાણવું, દેખવું, આનંદ છે એ સ્વભાવમાં—રહે તો એની શોભા એટલે એપણું (-પોતાપણું છે). એપણું એટલે એ તો આત્મપણું, એ જીવપણું. સમજાણું કાંઈ ? **પરંતુ જીવ નામના પદાર્થની અનાદિ કાળથી પુદ્‌ગલકર્મ સાથે નિમિત્તરૂપ બંધ-અવસ્થા છે**.... જુઓ ! એ જડકર્મ છે આઠ જડ–માટી–ઝીણી ધૂળ, એ નિમિત્તરૂપ બંધ અવસ્થા છે બંધ. **તે બંધાવસ્થાથી આ જીવમાં વિસંવાદ ખડો થાય છે**.... એ નિમિત્તના સંબંધમાં જોડાવાથી જીવમાં... જીવમાં હોં, વિસંવાદ—વિપરીતભાવ—વિભાવભાવ—શુભાશુભભાવ—મિથ્યાત્વભાવ—અમૃતસ્વરૂપથી વિરુદ્ધ ઝેરભાવ—ઉત્પન્ન થાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ગંભીર હૈ ભૈયા ! બહોત ગંભીર. અનંત કાલસે યે બાત સુની નહીં. ઐસે .... ઐસે અગિયાર અંગ પઢ ડાલે, ચૌદ પૂર્વકે અંદર અથવા નવ પૂર્વ પઢ ડાલે, તો યે ચીજ ક્યા હૈ (વહ) ઉસકે લક્ષમેં આયા હી નહીં. સમજમેં આયા ?

તે **નિમિત્તરૂપ બંધ-અવસ્થા છે**..... તે નિમિત્તરૂપ બંધ-અવસ્થા છે જડની. **તે બંધાવસ્થાથી આ જીવમાં વિસંવાદ ખડો થાય છે તેથી તે શોભા પામતો નથી.** આહાહા ! કહે છે કે નિમિત્તના સંબંધથી જે કાંઈ વૃત્તિઓ ઉત્પન્ન

થાય—દયા, દાન કે શુભ-અશુભભાવ—તે બધાય વિપરીતભાવો છે સ્વભાવથી. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન પોતામાં ન આવતાં પર ઘરે ગયો એ વ્યભિચારી ભાવો છે બધા. રસ્તા ભૂલ ગયે, ક-રસ્તે—કાંટાના રસ્તે ચઢી ગયો. બાવળ હોતા હૈ ન ? બબુલ, બબુલ. બહોત કાંટા. ત્યાં કેડો દીઠો નહીં ને જ્યાં ત્યાં હાલવા મંડ્યો, કાંટે ચઢી ગ્યો. ભગવાન આત્મા પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ પવિત્રધામ એને દોરે જવું જોઈએ—એને રસ્તે જવું જોઈએ—એને આશ્રયે જવું જોઈએ—એના પંથમાં વળવું જોઈએ—એ છોડી દઈને આમ પરને પંથે ચાલ્યો. સમજાણું કાંઈ ? એ વિસંવાદ ખડો (થયો, એ) શોભા નથી.

માટે વાસ્તવિક રીતે વિચારવામાં આવે તો એકપણું જ સુંદરતા ને **સુંદર છે**..... ભગવાન આત્મા પોતાની વસ્તુ અને એનો કાયમી સત્ સ્વભાવ—જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ સત્ સ્વભાવ—એમાં એકત્વ થાય તે શોભા છે. આમ દ્રવ્યમાં એકત્વ થાય એ શોભા છે અને નિમિત્તમાં એકત્વ થાય તે અશોભા છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? વાત છે મોટી ને વાત છે નાની, થોડામાં ઘણું છે. એની ભૂલ પણ કેવડી થઈ છે અને ભૂલ કેમ ભાંગે—બેય વાત છે આમાં. સમજાણું કાંઈ ? મોટો પરમાત્મા સત્ સાહેબ પોતે, જ્ઞાનાનંદના સ્વભાવથી (ભરેલું) જેનું સ્વરૂપ—જેનો સ્વભાવ—જેનો ભાવ—ભાવવાન વસ્તુ એનો ભાવ—અપરિમિત શક્તિ-સ્વભાવ—છે. (હવે) એની વર્તમાન અવસ્થા તેના સ્વભાવમાં જોડાય એ શોભા છે, એ શોભા.... એ ઘરની શોભા છે, એ ઘરનો પુત્ર—પ્રજા છે એ. સમજાણું કાંઈ ? અરે ! પરઘરના લક્ષે ગયો, ત્યાં દોરાણો અને ચાહે તો શુભભાવ ઉત્પન્ન થાય કે અશુભ થાય—એ બધો ક્લેશ છે, દુઃખ છે. ભગવાન સ્વસમયથી એનું સ્વરૂપ વિરુદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે તે એકત્વની અસુલભતા બતાવે છે. ચોથી, ચોથી (ગાથા).

सुदपरिचिदाणुभूदा सव्वस्स वि कामभोगबंधकहा ।
एयत्तस्सुवलंभो णवरि ण सुलहो विहत्तस्स ।।४।।

નીચે હરિગીત.

શ્રુત-પરિચિત-અનુભૂત સર્વને કામભોગબંધનની કથા;
પરથી જુદા એકત્વની ઉપલબ્ધિ કેવળ સુલભ ના. ૪.

એનો શબ્દાર્થ કરીએ, **અન્વયાર્થ** પહેલો. હવે સોળમી વાર ચાલે છે ને ! **સર્વ લોકને**—એકેન્દ્રિયથી માંડીને બધા પંચેન્દ્રિય સંસારી પ્રાણીને.... નિગોદના જીવથી—એકેન્દ્રિયના જીવથી (લઈને).... નિત્ય નિગોદમાં પડ્યા પ્રાણી એકેન્દ્રિય જીવ અને બહાર નીકળેલા વ્યવહાર રાશીના જીવો એવા **સર્વ લોકને**.... અરે ! નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો દિગંબર જૈન મિથ્યાદ્રષ્ટિ સાધુ, એ પણ સર્વ લોકમાં જ આવે છે, એ કાંઈ બહાર ગયો (સર્વ લોકની) બહાર નથી. સમજાણું કાંઈ ?

સર્વ લોકને કામભોગસબંધી બંધની કથા.... એક તો ઇચ્છા.... કામ એટલે ઇચ્છા અને એનું ભોગવવું (અર્થાત્) આમ પોતાને છોડીને પરની ઇચ્છા કરવી અને તેનું ભોગવવું એવા સંબંધી બંધકથા—એવા ભાવબંધની કથા—ભાવબંધની કથા તો **સાંભળવામાં આવી ગઈ છે.** ઇચ્છા કરવી અને ઇચ્છા ભોગવવી, પરના લક્ષે ઇચ્છા કરવી ને ઇચ્છા ભોગવવી, રાગ–તૃષ્ણા કરવી ને તૃષ્ણાને ભોગવવી, વૃત્તિ ઊભી કરવી ને વૃત્તિને ભોગવવી—એવો જે બંધભાવ.... જે સ્વભાવમાં નથી એવી ઇચ્છા અને એનો અનુભવ તે બંધરૂપભાવ—એવી વાત એટલે એવો ભાવ.... એવો ભાવ સાંભળવામાં આવી ગયો છે. લ્યો, એકેન્દ્રિયને (પણ) સાંભળવામાં આવી ગયો છે એમ કહે છે. એકેન્દ્રિય પ્રાણી પણ તે રાગના વિકલ્પને જ અનુભવે છે અને વેદે છે. આ, એનું નામ એણે બંધકથા 'સાંભળી' એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન છે, આત્મા વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન છે. એવા જીવે આવી રાગની વાત—જે એનામાં નથી, ઇચ્છા થવી એનામાં નથી.... અહીં તો પરવિષયની ઇચ્છા (કરી છે) અને સ્વવિષય છોડ્યો છે એ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ? પોતાનો વિષય જે દ્રવ્ય છે તેનું લક્ષ છોડેલું છે અનાદિથી, તેથી તેને પરવિષયમાં જ વૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? ચાહે તો બાયડી, છોકરા માટે (ઇચ્છા) ઉત્પન્ન થાય કે ચાહે તો દેવ–ગુરુ માટે, પણ ઇચ્છા પરને લક્ષે થાય એ કામની કથા છે એમ કહે છે. અમરચંદભાઈ ! આહાહા ! કામભોગ એટલે એકલા પાંચ ઇન્દ્રિયના શબ્દ–રૂપ એમ નહીં. એક આત્મા સિવાય.... આત્મા જે વિષય છે—જે સ્વવિષય જ્ઞાનની અવસ્થાનો સ્વવિષય, સ્વધ્યેય છે—એને છોડીને જે ઇચ્છાઓ પરદ્રવ્યના–કોઈપણ

પરદ્રવ્યના લક્ષમાં દોડ્યા કરે છે એવી ઇચ્છાઓ તેં અનંત વાર કરી છે, એ ઇચ્છા સાંભળી છે, એ ઇચ્છાનો પરિચય કર્યો છે, એ ઇચ્છાને તેં વેદી છે. સમજાણું કાંઈ ?

સાંભળવામાં આવી ગઈ છે, પરિચયમાં આવી.... ટેવાઈ ગયો છો તું. કહે છે, ઇચ્છા થવી, ઇચ્છા ભોગવવી અને (તેથી) અબંધસ્વભાવમાંથી (ખસતા) ભાવબંધ જે થયો એનો પરિચય તને થઈ ગયો છે, ટેવાઈ ગયો છો તું એમાં. સમજાણું કાંઈ ? તારી આદત જ એમાં ગઈ છે અનાદિથી. **અને અનુભવમાં પણ આવી ગઈ છે.** લ્યો, નિગોદના જીવને—એકેન્દ્રિય જીવને પણ અબંધ ભગવાન આત્મા એ લક્ષમાં, દ્રષ્ટિમાં નથી, તેથી તેની દ્રષ્ટિમાં રાગ અને રાગનો અનુભવ (છે અર્થાત્) તે એણે સાંભળ્યું, (એના) પરિચયમાં આવ્યું અને (એણે તે) વેદ્યું. સમજાણું કાંઈ ? એમ દિગંબર જૈન મિથ્યાદ્રષ્ટિ સાધુ હોય, એને કાને (વાત) પડી છે કે રાગ....એને (વાત) સાંભળવામાં આવી છે (એટલે) શું ? કે 'આ રાગ એ ઠીક છે' એમ જે (એણે) માન્યું છે એ બધી રાગની જ વાત એણે સાંભળી છે. ભગવાન પાસે સાંભળ્યું તો ય કહે છે કે 'રાગની વાત એણે સાંભળી' એમ કહે છે આહીં તો. શું કીધું ? કારણ કે ભગવાન પાસે સાંભળતા (સમયે) પણ એને રાગથી પ્રીતિ હતી, (તેથી) તે રાગને જ એણે સાંભળ્યો છે. સમજાણું કાંઈ?

'એ રાગ એટલે વિકલ્પ એટલે વૃત્તિ એ ઠીક છે' એવું તેણે સાંભળ્યું છે, પરિચયમાં આવી ગયું છે (અને) વેદનમાં (પણ) આવી ગયું છે. તેથી તે વાત તેને ટેવાઈ ગઈ હોવાથી સુલભ થઈ ગઈ છે. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાન આત્મા વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન..... વીતરાગનો અર્થ ? 'વીતરાગ' તો ગુણવાચક શબ્દ છે. વીત એટલે નહીં (અને) રાગ એટલે સ્નેહ. સ્નેહ નથી ત્યાં દ્વેષ પણ નથી. એ સ્નેહ અને દ્વેષ વિનાનો જે આત્માનો સ્વભાવ (અને) એવો જે વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન ભગવાન (આત્મા) એની વાત એણે સાંભળી જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એનાથી વિરુદ્ધ વાત—રાગની, વૃત્તિની, ઇચ્છાની ઉત્થાનવૃત્તિ થાય એ વાતને—(તે) જાણે છે, આમ વેદે છે (તથા) પરિચયમાં આવી ગઈ છે એ વાત. એ કાંઈ નવી નથી, એ તો સુલભ થઈ પડી છે. અનાદિની એ (વિકાર) અવસ્થા એના

અભ્યાસમાં આવી ગઈ છે અને નવો નવો એનો અભ્યાસ પણ એ જાતનો (કર્યા) જ કરે છે એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એવી ઇચ્છા કરવી અને ઇચ્છા ભોગવવી એટલે કે જેના (-પોતાના) અસ્તિત્વમાં ઇચ્છા નથી એવી (ઇચ્છા) ઉત્પન્ન કરવી અને જેના (-પોતાના) અસ્તિત્વમાં—જેના સ્વરૂપમાં—નથી એવા રાગનું અનુભવવું.—(આ રીતે) રાગને કે ઇચ્છાને (કરવા–ભોગવવાની) વાતું (અજ્ઞાની) કરે છે—ઉત્પન્ન કરે છે, (તેનાથી) ટેવાઈ ગયો છે અને અનુભવે છે. તેથી એ રાગની વાર્તા એને સહેલી થઈ ગઈ છે, સરળ થઈ પડી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? એને સોંઘી થઈ પડી છે એમ કહે છે. ટીકામાં નાખશે બહુ હોં. તેથી **ભિન્ન આત્માનું એકપણું હોવું કદી સાંભળ્યું નથી**..... પણ ભગવાન આત્મા, એ દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિના વિકલ્પથી પણ ભિન્ન છે એ વાત એણે સાંભળી નથી. અબંધસ્વભાવી ભગવાન બંધભાવને—રાગની ઇચ્છાને—ભોગવવાથી પાર છે. સમજાણું કાંઈ ? એ **ભિન્ન આત્માનું** એટલે કે નિમિત્તના સંબંધથી ઉત્પન્ન થતાં વિકલ્પો એનાથી ભિન્ન એવા **આત્માનું એકપણું**.... એકપણું.... ઓલું રાગાદિ (થાય એ) બેકલાપણું થઈ ગયું. રાગ વિનાનું એકલાપણું (એવો) ભગવાન (આત્મા) વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન છે એ વાત કદી સાંભળી જ નથી. શોભાલાલજી ! 'સાંભળી જ નથી' એમ કહે છે. લ્યો, ભગવાન પાસે ગયેને ? (ઉસને) સુનાને ? અગિયાર અંગ પઢેને ? (-આમ કોઈ કહે છે). સુન તો સહી ! બંધભાવકે પ્રેમમેં પડે સુનતે હો, તો યે બાત—રાગસે ભિન્નકી બાત—સુની હી નહીં તેં, એમ કહતે હૈં. વો 'સુની હીં નહીં' કા અર્થ ક્યા? શેઠ ! વો રાગકી પર્યાયમેં તુમારા એકત્વપના હૈ તો વો બાત સુની હૈ, રાગસે ભિન્નપને(કી બાત) સુની નહીં, એમ કહતે હૈં. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! લ્યો.

કદી સાંભળ્યું નથી, પરિચયમાં આવ્યું નથી..... સાંભળ્યું નથી એટલે ટેવમાં (પરિચયમાં) ક્યાંથી આવે ? વિશેષ ક્યાંથી અભ્યાસ હોય ? એમ કહે છે. અભ્યાસ નથી તો **અનુભવમાં આવ્યું નથી તેથી એક તે સુલભ નથી.** કેવળ **એક તે સુલભ નથી**. એટલે ? રાગ વિનાની, વિકલ્પ વિનાની, ઇચ્છા વિનાની વસ્તુ (તેનાથી) ભિન્ન છે એ એક જ સુલભ નથી, એ દુર્લભ છે. સમજાણું કાંઈ ? આમ પુણ્ય કરવું અને પુણ્યના ફળ મીઠા ભોગવવા, ભાઈ ! એ વાત તો તેં

અનાદિથી સાંભળી છે. સમજાણું કાંઈ ? કાંઈક–કાંઈક પુણ્ય કરશો, કષાય મંદ કરશો તો કાંઈક રસ્તે ચઢશો—એવી અજ્ઞાનીઓની વાતો તો તેં અનંત વાર સાંભળી છે (એમ) કહે છે. અનંત કાળનો પરિચય છે ને ? નિગોદથી માંડીને (પરિચય) છે અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. (કાળ). આહાહા ! ભગવાન પણ અનંત.. અનંત.. અનંત કાળનો એવો ને એવો છે. (છતાં) એને છોડીને (અર્થાત્ તેણે) વીતરાગભાવને ન સાંભળ્યો કે ન જોયો—ન જાણ્યો—ન અનુભવ્યો, (પણ) એને (વીતરાગભાવને) છોડીને રાગની–વિકલ્પની વાતું તને મળી (એને) તેં સાંભળી, તને (તે) રુચિ, તેને (તે) વેદી (અને) તેના અભ્યાસમાં તું છો. તે કંઈ નવી વાત (નથી), એ તો સહેલી થઈ ગઈ છે તને. સમજાણું કાંઈ ?

એ ભગવાન આત્મા ઇચ્છાની પાર વસ્તુ છે, એ વ્રત–વિકલ્પ(થી) પાર ભિન્ન ચીજ છે—એવી વાત તેં સાંભળી નથી. (તેથી) એ સુલભ નથી. આમ (કહીને) દુર્લભ છે એમ કહેવું છે ને ? અનંત કાળના અણ-અભ્યાસે (આત્માની વાત) દુર્લભ છે અને અનંત કાળના અભ્યાસે રાગની વાત તને સહેલી થઈ ગઈ છે. રાગ કરવો–અનુભવવો.... રાગ કરવો–અનુભવવો.... એથી તો તું ટેવાઈ ગયો છે, માટે તને સહેલું થઈ પડ્યું છે. વિકલ્પ કરવો અને અનુભવવો એ તો તને સહેલું થઈ પડ્યું છે, કેમ કે ટેવાઈ ગયો છો અનંત કાળથી. પણ વિકલ્પ વિનાની ચીજ અંદર ભગવાન આત્માને—વિકલ્પ જેનામાં નથી તેવી ચીજને—સાંભળવી (સાંભળવા મળવી) સુલભ નથી, દુર્લભ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? પૈસા મળવા દુર્લભ છે એમ નથી કહ્યું અહીંયા, દેવપદ મળવું દુર્લભ છે એમ (પણ) નથી કહ્યું. (કેમ કે) એ તો અનંત વાર (મળ્યું છે.) એ શું (અપૂર્વ) ચીજ છે કાંઈ ? આંહી, રાગ મળ્યો એ પણ (અપૂર્વ) મળ્યું નથી, એ તો તું અજ્ઞાનને મળ્યો એમ કહે છે.

પ્રશ્ન : પુણ્યને મળ્યો એ ?

સમાધાન : અજ્ઞાનને મળ્યો એ તો, જડને મળ્યો તું. સમજાય છે કાંઈ ? જડ સાથે ભેટા થયા તારા. ચૈતન્ય ભગવાન.... પુણ્યના પરિણામ—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના—એ અચેતન જડ છે, વિકલ્પ છે, રાગ છે. એ નથી જાણતું

પોતાને, નથી જાણતું ચૈતન્યને. એવી વિકલ્પદશાના મેળમાં જોડાઈ ગયો (અર્થાત્) ચૈતન્યે જડ સાથે સંગ કર્યો. સમજાણું કાંઈ ? એ ભિન્નપણું સુલભ નથી બસ.

ટીકા : આ સમસ્ત જીવલોકને.... આ સમસ્ત જીવલોક (એમાં) બધું આવી ગયું જુઓ ! એકેન્દ્રિય, બે ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત-પર્યાપ્ત, એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત, બે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત, ત્રણ ઇન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય—દેવ, નારકી, મનુષ્ય, ઢોર—બધા. **આ સમસ્ત જીવલોકને, કામ** નામ રાગ અને **ભોગ** નામ અનુભવવું—એવા જે સંબંધવાળી વાર્તા અથવા ભાવ, એવો ભાવ **એકપણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી**.... ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકસ્વભાવનું એકપણું છે તેનાથી એ ઇચ્છા અને ઇચ્છાનું ભોગવવું અને તેનો જે સંબંધ એ, સ્વભાવના સંબંધથી **વિરુદ્ધ હોવાથી અત્યંત વિસંવાદી છે (આત્માનું અત્યંત બૂરું કરનારી છે).** આહાહા ! એ પુણ્યભાવ આત્માનું બૂરું કરનારો છે એમ કહે છે. ઇચ્છા છે ને ? વસ્તુમાં ક્યાં છે એ ? વસ્તુમાં નથી એવી પર્યાય ઉત્પન્ન કરી અને તેમાં જોડાઈ, સ્થિર થઈ ગયો એ, કહે છે, **અત્યંત વિસંવાદી**.... ઘણું જ આત્માનું બૂરું કરનારી વાત છે. આહાહા ! પણ કહે છે કે એને મીઠાશથી સાંભળે છે માળા.

જ્યાં પુણ્યની વાત આવે.... રાગ આમ થાય, પુણ્ય આમ થાય અને એનાથી પૈસા મળે કે એનાથી કાંઈ સ્વર્ગ મળે કે પુણ્યથી હળવે-હળવે આગળ (વધાય)—(એમ) એની મીઠાશ લાગી છે એ ઝેરની કથા એણે સાંભળી છે, દંસણભેદની કથા સાંભળી છે, આત્માને રાગથી એક કરનારી વાત સાંભળી છે એણે. સમજાણું કાંઈ ? કંઈપણ અંદર વિકલ્પ ઉઠે તેનાથી આત્માને લાભ થાય એ વાત, અત્યંત બૂરું કરનારી (હોવા) છતાં, એણે વેદી છે, સાંભળી છે. (તેથી) એને સહેલી પડી (છે). સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન (આત્મા)ના ઘરમાં જે (-વિકલ્પ) છે નહીં (અર્થાત્) એકત્વગતમાં નથી, એ તો દ્વિતીયગતમાં—પરમાં જોડાણો ત્યારે થયો છે. સમજાણું કાંઈ ? એવી ઇચ્છાઓને—ચાહે તો શુભ હો કે ચાહે તો અશુભ હો એ ઇચ્છાઓને—વ્યવહાર ઇચ્છાની વાત તેં સાંભળી છે.

તોપણ, પૂર્વે અનંત વાર સાંભળવામાં આવી છે..... બૂરું કરનારી હોવા છતાં. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા વીતરાગી આનંદઘન પ્રભુ—અતીન્દ્રિય આનંદનું ચોસલું પ્રભુ—આત્મા એનો આશ્રય, એકત્વપણું છોડી એણે પુણ્યની–પાપની વૃત્તિઓના ભાવમાં એકત્વપણું કરી એ વાતું (સાંભળી છે). 'સાંભળી'નો અર્થ અજ્ઞાનીઓએ એને કહી અને એને એ વાત બેઠી. સમજાણું કાંઈ ? **પૂર્વે અનંત વાર સાંભળવામાં આવી છે**..... લ્યો. ઓહો ! એકેન્દ્રિયમાંથી તો નિકળ્યાય નથી એવાય કેટલાય જીવો છે, તોય કહે છે કે—અમે કહીએ છીએ કે એણે અનંત વાર સાંભળ્યું છે. વાસ્તવિક વસ્તુ જે છે એનાથી વિરુદ્ધ ભાવને વેદે છે, તો એણે 'અનંત વાર વિપરીત વાતને સાંભળી છે' એમ અમે કહીએ છીએ—એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહો, સમજાય છે કે નહીં આમાં ? **પૂર્વે અનંત વાર**.... ઓહો ! અનંત કાળ ગયો... અનંત કાળ ગયો તોય રાગનું જ વેદન કર્યું, તો તેં અનંત વાર વાત સાંભળી. આહાહા ! ભગવાન આત્મા—વીતરાગી વિજ્ઞાનઘન આત્મા—જેને કહીએ.... આ વિકલ્પ કંઈ આત્મા છે ? (ના). એ તો આસ્રવ છે, એ તો પુણ્ય–પાપ આસ્રવ છે. 'એ મારા ને એ કરવા મને લાભ(દાયક)' એ મિથ્યાત્વની વાત તેં અનંત વાર સાંભળી છે.

શ્રોતા : ....એ જ કરીએ છીએ....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ તો અનંત કાળથી છે ભૈયા ! શેઠ જુગરાજજી ! ભૈયાજી કહતે હૈં કિ ઉસ ઓર બહુત સુના હૈ. ઉસમેં તો અનંત કાલ ગયા. આહીં તો કહતે હૈં કિ ભગવાનકે પાસ ગયે, સમવસરણમેં અનંત વાર ગયે, તો ભી (રાગકી કથા સુની). ભગવાનકી કથા તો વીતરાગી કથા થી, પર યહાઁ ઉસકી—રાગકી (કથા) પ્રેમસે સુનતે હૈં તો રાગની જ વાત એણે સાંભળી છે. ભગવાનના સમવસરણમાં પણ અનંત વાર ગયો છે. (છતાં) એ અંતરમાં સ્વભાવથી વિરુદ્ધ રાગના પ્રેમમાં પડ્યો (હોવાથી), ત્રણ લોકના નાથ તીર્થંકરદેવની ધ્વનિ સાંભળતા પણ, એ રાગની વાત જ સાંભળે છે, રાગની જ મીઠાશ એને છે.

શ્રોતા : ભગવાન આગળ સાંભળે તો.... ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : સાંભળે એમાં વિકલ્પ છે ને ? (અને) એ વિકલ્પમાં જ એનો પ્રેમ છે. (તેથી) ભગવાન પાસે સાંભળતો નથી, ભગવાન તો આહીં છે અંદર. ભગવાન છે એ પરદ્રવ્ય છે અને વાણી (પણ) પરદ્રવ્ય છે, એમાં ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય તે ઇચ્છાની અપેક્ષાએ (ભગવાન ને વાણી) પરવિષય છે, પરવિષય છે. (આ) ઇચ્છાએ પરવિષયને ઘેરો ઘાલ્યો છે—એમ કહેશે હમણાં. ઇચ્છાએ પરદ્રવ્યમાં ઘેરો ઘાલ્યો છે, ઇચ્છા સ્વઘરમાં આવી શકતી નથી. ચાહે તો શુભ દ્રવ્ય (પુણ્યના નિમિત્ત) હો કે અશુભ બાહ્ય પદાર્થ (પાપના નિમિત્ત) હો, પણ ઇચ્છાએ નિમિત્તમાં જ ઘેરો ઘાલ્યો છે. આ.. આ.. આ.. આ (નિમિત્ત જ) છે એમ બસ. સમજાણું કાંઈ ? આકરી વાત છે આ. એ પરલક્ષ છે સાંભળતી વખતે.

શ્રોતા : ....અંદર વાત બેસાડવી ત્યારે ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : બેસાડવી છે તેમાં પરલક્ષ ક્યાં આવે એમાં ?

શ્રોતા: .....એ તો સાહેબ ! આવે ત્યારે આવે....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : બસ, ત્યારે આવે. (સ્વલક્ષ કરે) ત્યારે બેસે એને, એ વિના બેસે જ નહીં એમ કહે છે. એક જણો તો જુએને સ્પષ્ટીકરણ કરનાર. બીજાને મનમાં રહેતું હોય, કોઈક એને બહાર પાડે આ. આહાહા !

ભાઈ ! અહીંયા તો કહે છે, કો'ક સામું જોવાનું તારે છે જ નહીં. કો'ક સામું જોવામાં ઇચ્છાએ બહારમાં—વિષયમાં ઘેરો ઘાલ્યો (અર્થાત્ ઈચ્છા) ત્યાં અટકી છે એમ કહે છે. આહાહા ! વીતરાગની વાત ! પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ એમ કહે છે, અરે ! અમારા તરફના વલણની ઇચ્છા (છે તો) અમે પણ તારી ઇચ્છાનો વિષય છીએ હોં ! આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? (વિષય એટલે) એકલા શબ્દો, સંસારના રૂપરંગ એમ નહીં, (પણ) બધા (અન્ય પદાર્થો). ભગવાનની વાણી પણ ઇચ્છાનો વિષય છે. આકરી વાત છે. લોકોને એવું લાગે (છે કે) 'અરે ! આ તો આમ કહે છે.' સાંભળને હવે ! ભડકે... ભડકે... બિચારા. ભડકન છે ને ? ભેંસ તો ભડકેને ઊંટ દેખીને. શું થાય ?

ભાઈ ! આહીં એ કહે છે. જુઓ ! કહેશે, હજી તો આવે છે ને ? **પૂર્વે અનંત વાર સાંભળવામાં આવી છે, અનંત વાર પરિચયમાં આવી છે**.... અરે!

ભગવાન પાસે ગયો, જૈનનો સાધુ થયો—દિગંબર મુનિ થયો અનંત વાર, તોય કહે છે કે રાગની વાત જ તે સાંભળી છે. તારું બહિર્બુદ્ધિપણું ગયું નથી (અને) અંતર્બુદ્ધિ થઈ જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? **અને અનંત વાર અનુભવમાં પણ આવી ચૂકી છે.** અનંત વાર એ વિકલ્પનું વેદન ને વિકલ્પનું કરવું..... આહીં તો બે વાત સિદ્ધ કરે છે (કે)

(૧) ઇચ્છાનું અસ્તિત્વ આત્મામાં નથી અને એનું ભોગવવું આત્મામાં નથી અને

(૨) ઇચ્છાનું કરવું એ સ્વરૂપમાં નથી અને ઇચ્છાનું ભોગવવું એ સ્વરૂપમાં નથી. (એટલે કે)

(૧) ઈચ્છાનું અસ્તિત્વ (આત્મામાં) નથી અને

(૨) તેનું કરવું–ભોગવવું (પણ આત્મામાં) નથી.

—એ બેયની વાત જ્યાં નથી તે વાત એણે સાંભળી છે (અર્થાત્) એણે (ઈચ્છા) કરી છે ને ભોગવી છે અનંત વાર. હવે પછી જીવ કેવો છે એ વ્યાખ્યા વિશેષ કરશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૩

ગાથા - ૪

સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૧૩, શુક્રવાર, તા. ૨૦-૯-'૬૮

આ સમયસાર, ચોથી ગાથા. કહે છે કે આ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય ધ્રુવ વસ્તુ, પરથી ભિન્ન છે. એ પુણ્ય-પાપના રાગ અને દેહાદિથી તો તદ્દન જુદી ચીજ છે. એવી એકત્વ ચીજને કોઈ દિ' એણે અનંત કાળમાં સાંભળી નથી. સમજાય છે કાંઈ ? એ કહે છેને જુઓ ! **આ સમસ્ત જીવલોકને, કામભોગસંબંધી કથા એકપણાથી વિરુદ્ધ** છે. **એકપણાથી** એટલે ભગવાન આત્મા ચૈતન્ય શુદ્ધ ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ, સત્ત્વ-તત્ત્વ છે. એવું જે પરથી ભિન્નપણું (અને સ્વથી) એકપણું છે એનાથી આ વાત (અર્થાત્) પુણ્યના પરિણામ કરવા, પાપના (પરિણામ) કરવા, ઇચ્છા કરવી, ઇચ્છાને ભોગવવી, ઇચ્છાનો સંબંધ (કરવો), ઇચ્છાથી થવો બંધ—એવી વાત, આત્માથી (એટલે કે) પરથી ભિન્નપણાના એકપણાથી વિરુદ્ધ હોવા છતાં એણે અનંત વાર સાંભળી છે. આત્માને નુકશાન કરનારી—અલાભ કરનારી (છે), છતાં એ વાત (એણે) અનંત વાર સાંભળી છે. સમજાણું કાંઈ ?

સમસ્ત જીવલોકને.... **કામ** નામ ઇચ્છા અને **ભોગ** નામ ભોગવવું અથવા પર તરફના વલણવાળી વૃત્તિ રાગ અને તેનો અનુભવ અને તેનો રાગનો સંબંધ થવો અને રાગથી જોડવો બંધ—એવી વાર્તા **એકપણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી**.... ભગવાન આત્મા વસ્તુ પોતે પરથી તદ્દન ભિન્ન છે (અને) એકપણે જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વભાવ છે. એવા એકપણાના ભાવથી એ (બંધ)ભાવ તદ્દન વિરુદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ ? અનેકપણું એટલે પુણ્ય ને પાપ વિકલ્પો કરવા, પર આશ્રય લેવો અને એનાથી વિકાર થાય એ વિકારમાં લાભ છે એવી માન્યતા.—(આવી) વાત એણે અનંત વાર સાંભળી છે. સમજાણું કાંઈ ?

એકપણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી.... **અત્યંત બૂરું કરનારી છે**. આહાહા ! શુભાશુભભાવ કરવા અને પર આશ્રયની ઇચ્છાઓ કરવી એ આત્માનું ભૂંડું કરનાર છે—નુકશાન કરનાર છે, છતાં એ વાત તો **પૂર્વે અનંત વાર સાંભળવામાં**

આવી છે. એકેન્દ્રિયની પ્રાપ્ત પર્યાયથી માંડીને પંચેન્દ્રિયની પર્યાયમાં મનુષ્ય થયો, દ્રવ્યલિંગી દિગંબર જૈન સાધુ થયો, તો કહે છે કે એવી વાત તો એણે અનંત વાર સાંભળી (છે અર્થાત્) રાગ કરવો, પુણ્ય કરવું, પાપ (કરવું), પરદ્રવ્યની આશ—ઇચ્છાઓ કરવી, પરદ્રવ્ય તરફનો ઝૂકાવ કરવો—એવી વાતું એણે અનંત વાર સાંભળી છે, (પણ) ભગવાન ચૈતન્ય વસ્તુ જ્ઞાયકમૂર્તિ પોતે છે એના તરફ એકત્વ થવું અને પરથી ભિન્ન પડવું એ વાત એણે અનંત કાળમાં સાંભળી નથી. સમજાણું કાંઈ ?

બે અર્થ કર્યા છેને જયસેનાચાર્યે ? 'કામ'ના બે અર્થ કર્યા છે—સ્પર્શ અને રસ. 'ભોગ'માં ત્રણ લીધા છે—(ઘ્રાણ, ચક્ષુ, શ્રોત્ર. ગા. ૪ની ટીકા). મૂળ તો એ પાંચ ઈન્દ્રિય(થી રહિત) અણિન્દ્રિય સ્વરૂપ (આત્મા) છે. (આવો) અણિન્દ્રિય આત્મા પરથી પૃથક્ છે—એ વાત (અજ્ઞાનીએ) સાંભળી નથી એટલે ઇન્દ્રિયો તરફના વલણના વિકલ્પો અને ઇન્દ્રિયો તરફ જવું અને પરના વલણમાં રહેવું—એ વાત સાંભળી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

તો પણ અનંત વાર એણે ભગવાન આત્મા.... રાગરૂપ વિકલ્પ કે અનેક પ્રકારની વિકૃત અવસ્થાઓ—એનાથી ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા તો તદ્દન ભિન્ન છે, તદ્દન જુદો છે એવું એણે સાંભળ્યું નથી, પણ એ જુદાથી (-વિભક્ત આત્માથી) વિરુદ્ધ જે વાત છે એ (એણે અનંત વાર સાંભળી છે). એને (એ વાત) નુકશાન કરનારી છે, સમજાણું કાંઈ ? છતાં પર તરફનું (વલણ) કરવું—દયા, દાન ને વ્રત, ભક્તિ ને પૂજા ને હિંસા (કરવા)—એ પર તરફના વલણવાળો ભાવ એણે અનંત વાર સાંભળ્યો છે. સ્વદ્રવ્યના આશ્રયને છોડી પરદ્રવ્યના આશ્રયની લાગણીઓ કરવી એવી વાત તો એણે અનંત વાર સાંભળી છે, **પરિચયમાં આવી છે.** અનંત વાર તેનો અભ્યાસ (કર્યો છે), ટેવાઈ ગયો છે. પરદ્રવ્યના વલણના ભાવમાં એ ટેવાઈ ગયો છે એમ કહે છે. આદત પડી ગઈ છે. સમજમેં (આયા) શેઠ ? સ્વદ્રવ્ય તરફકા વલણકી આદત હૈ હી નહીં, સુના હી નહીં (કિ) ક્યા ચીજ સ્વદ્રવ્ય હૈ.

ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પરથી ભિન્ન (અને) સ્વભાવથી અભિન્ન એવી ચીજ—વસ્તુ એકપણે છે એનાથી આ અનેકપણું તે વિરુદ્ધ છે. ચાહે તો શુભભાવ હો—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા આદિ કે (ચાહે) અશુભ હો—એ

બધું સ્વભાવથી વિરુદ્ધભાવ છે. એ વિરુદ્ધભાવને કરવા, એને ભોગવવા, એનો આશ્રય લેવો—એ વાત એણે નુકશાન કરનારી હોવા છતાં સાંભળી છે, ટેવાઈ ગયો છે અને **અનંત વાર અનુભવમાં (પણ) આવી ચૂકી છે.** કહો, સમજાય છે કાંઈ ? એ બંધભાવ—એ ભાવ એના કરવામાં આવ્યો છે, પરિચયમાં આવ્યો છે ને બંધભાવ અનુભવમાં પણ આવ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા....એ વિકલ્પ—પરાશ્રય વિકલ્પ—કરવા એ વસ્તુ (વાત) જ એનામાં નથી. એનાથી (તો) ભગવાન ચૈતન્યદ્રવ્ય જ્ઞાયક આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પોતે (રહિત) છે. (છતાં એવી) પરથી જુદાપણાની વાત એને સાંભળવા મળી નથી. સમજાણું કાંઈ ? શેઠ ! જોગ ન મિલા. ભૈયાજી !

આહાહા ! તીર્થંકરકે પાસ ગયે, સુના, પણ એના લક્ષમાં 'પરદ્રવ્ય તરફના વલણનો ભાવ જ ઠીક છે' એ રીતે એણે સાંભળ્યું, (તેથી) ત્યાં જોર, ગતિ થઈ. (તે) કર્મ(ને કારણે) નહીં. કર્મને (કારણ) કોણ કહે ? અપના ઝૂકાવ વો જો વિકલ્પ–રાગ હૈ ઉસ તરફ ઝૂકાવ થા (અને) ઉસ ઝૂકાવમેં એકત્વ હોકર સુના હૈ. (તેથી) રાગસે ભિન્ન બાત ઉસને સુની નહીં. ભગવાનકે પાસ સુના તો ભી રાગસે ભિન્ન (આત્મા) સુના નહીં. વો ભી ઉસકે ઐસે..... ભગવાન કહતે હૈં ઉસ તરફ રાગ–વિકલ્પ જાતે હૈં વો મુજે લાભકારક હૈં–મુજે હિતકારક હૈં, વો પર તરફકા વલણ મુજે હટાના નહીં, યહાં (રાગ પર) મુજે લક્ષ રખના હૈ—ઐસી બાતેં સુની.

શ્રોતા : ભગવાનને સાંભળતાય.....?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ભગવાનને સાંભળતાય એમ (–એ રીતે) સાંભળી. ભીખાભાઈ ! વાત તો સાચી. એ હીરાભાઈ ક્યાં ગયા ? લ્યો, બાપુજી કહે છે કે ઘરે બેસે તો કંઈક કહીએને ? તે વિના શું કહું ? વાત તો સાચી છે. પણ 'આ શું કહેવાય છે' એમ તો ખ્યાલમાં આવે છે કે નહીં ?

આહાહા ! ગજબ વાત કરી છે. કામ, ભોગ અને બંધ—ત્રણ શબ્દમાં ગજબ વાત નાખી છે ! એણે 'ઇચ્છા કરવી' એ વાત સાંભળી છે (એમ) કહે છે, 'ઇચ્છા ભોગવવી' એ વાત સાંભળી છે અને 'તેમાં અટકવું—બંધપણું એ વાત ઠીક છે' એ વાત (પણ) સાંભળી છે; પણ ઇચ્છા વિનાની ચીજ, રાગના ભોગ વિનાની ચીજ અને ભાવબંધ વિનાની અબંધ ચીજ એણે સાંભળી નથી.

સમજાણું કાંઈ ? સમવસરણમાં ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા (બિરાજે છે). તે પરમેશ્વરની સમવસરણ સભામાં ગયો, હજારો (રાણી છોડી) સાધુ થયો દિગંબર નગ્ન, સમજાણું કાંઈ ? પણ એણે વાત સાંભળી છે આ (રાગ કરવાની). અંતર લક્ષમાં (એમ લીધું કે) પરદ્રવ્ય તરફના વલણવાળો ભાવ તે હું, તેમાં ઠીક (અને) તે મને લાભદાયક છે—તે જ વાત તેણે શ્રવણમાં-લક્ષમાં લીધી છે. સમજાણું કાંઈ ?

અનંત વાર અનુભવમાં (પણ) આવી ચૂકી છે. કેવો છે જીવલોક ? આ જગતના પ્રાણી— જીવો કેવા છે ? **સંસારરૂપી ચક્રના મધ્યમાં સ્થિત છે**.... શું કહે છે ? પરદ્રવ્યના વલણવાળા ભાવમાં એ સ્થિત છે. સંસારનું ચક્ર—પરિભ્રમણ એવો જે મિથ્યાભાવ એના મધ્યમાં પડ્યો છે એ. આત્મા સિવાય પરદ્રવ્યના વલણવાળો જે ભાવ એના મધ્યમાં (અજ્ઞાની) પડ્યો છે. **સંસારરૂપી ચક્રના મધ્યમાં સ્થિત છે....** (અજ્ઞાની) મધ્યમાં સ્થિત છે હોં. કેડે નહીં, આમ નહીં, બરાબર મધ્યમાં. ભગવાન અબંધસ્વરૂપ પરમાત્મા (એના મધ્યમાં રહેવું જોઈએ) એને ઠેકાણે, એ વિકલ્પ ને રાગ જે ભાવસંસાર... ભાવસંસાર છે—શુભ આદિ રાગ એ ભાવસંસાર છે—એમાં (એની) દ્રષ્ટિ પડી છે. અજ્ઞાનીની અનાદિથી સંસરણ.... સમજાય છે કાંઈ ? **સંસારરૂપી ચક્ર**—વિકલ્પનું ચક્ર—શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ એવું જે ચક્ર છે એના **મધ્યમાં સ્થિત છે**, એમાં એ પડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

નિરંતરપણે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ (અને) ભાવરૂપ અનંત પરાવર્તોને લીધે જેને ભ્રમણ પ્રાપ્ત થયું છે.... એ પુણ્ય અને પાપના ચકરાવામાં.... ચકરો છેને ચકરાવો ? એ એમાં પડ્યો, 'ઠીક છે' (એમ માની) પડ્યો રહેવાથી નિરંતર જેને જગતના સંયોગી પદાર્થો, એના ક્ષેત્રો, એનો કાળ, એના ભવ અને ભાવ શુભાશુભ—એવા **અનંત પરાવર્તોને લીધે જેને ભ્રમણ પ્રાપ્ત થયું છે**. એ વિકારના ચક્રે ચડ્યો, ચારગતિના ભ્રમણમાં પોતે ચડી ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ? દ્રવ્ય (પરાવર્તન) એટલે સંયોગી અનંતા પરમાણુઓ છે ને ? ..... અહીં મૂળ (જીવને) ભાવ—ભાવમાં (પરાવર્તન) છેને ? સ્વભાવથી વિરુદ્ધભાવ એવો સંસારભાવ—મિથ્યાત્વભાવ—રાગભાવ—પુણ્યભાવ—એની મધ્યમાં પડ્યો

હોવાથી એણે બાહ્યના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભવ અને એ શુભાશુભ ભાવ એમાં અનંત પરાવર્તન—અનંત વાર તેમાં પલટો ખાધો છે. સમજાણું કાંઈ ?

એણે શુભભાવ પણ એવા કર્યા કે નવમી ગ્રૈવેયક જાય (અને) એવા શુભભાવમાં પરાવર્તન એણે અનંત વાર કર્યું છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? (મેં) હજારો રાણી છોડી, રાજપાટ છોડ્યા એમ (તે) માને (અને) અંદરમાં સ્વભાવથી વિરુદ્ધનો વિકલ્પ છે તેની પ્રીતિમાં—રૂચિમાં—પ્રેમમાં—પડ્યો છે (તો) એ સંસારના મધ્યમાં જ પડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? જેમ ઘંટીના પડમાં બે પડ હોય ને ? પડ. ઘંટી. 'ઘંટી' સમજતે નહીં ? ચક્કી, ચક્કી. બે પડના મધ્યમાં દાણો પડે તો પિસાઈ જાય છે, એમ આત્મા અનાદિથી શુભાશુભ પરિણામના ચકરાવામાં ભીંસાઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ? એને લઈને એને અનંત વાર ભાવના (પરાવર્તન) એવા શુભાશુભ પરાવર્તનો—પરિવર્તનો—બદલા થઈ ગયા છે. અનંત વાર શુભાશુભભાવના ગુલાંટ ખાઈને નવા.. નવા.. નવા.. નવા.. શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ (એમ ભાવ પરાવર્તન) અનંત વાર થયા છે એને. સમજાણું કાંઈ ?

ભ્રમણ પ્રાપ્ત થયું છે..... ચકરાવે ચડ્યો. ચકરાવે ચડેને આમ, પછી ગતિ મળે એને વિશેષ. એમ એ ગતિના વેગમાં મિથ્યાભાવ—સ્વભાવથી વિરુદ્ધભાવ—એના મધ્યમાં હોવાથી એને ભ્રમણ—ચકરાવાની ગતિ ચઢી છે (એમ) કહે છે. ચાર ગતિમાં રખડવું એ ચકરાવો છે એને, ચાહે તો પછી નરક હો કે સ્વર્ગ હો—બધી ગતિ રખડવાની ગતિ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

શ્રોતા : લાયકાત હૈ ઐસી...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : લાયકાત હૈ ઊંધી ઐસી. ઊંધી. ઊંધી ઐસી (પરિણતિ) કિયા તો (લાયકાત ભી ઐસી) હુઈ એમ કહતે હૈં. સમજાય છે કાંઈ ? ઊંધી. અબંધસ્વભાવ ભગવાન આત્મા એને ન વિચારતાં, ન સન્મુખ થતાં, એનાથી વિમુખ થઈને પુણ્ય ને પાપના ભાવને પોતાના માની, તેમાં સ્થિર થતાં જેને ચોર્યાસી (લાખ યોનિ)ના ગતિના ચકરાવા—ભ્રમણ પ્રાપ્ત થયા છે. સમજાણું કાંઈ ? એ દુઃખને દાવાનળે સળગી રહ્યો છે એમ કહે છે.

આહાહા ! ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ આત્મા છે, અતીન્દ્રિય આનંદનું રૂપ એનું છે. એને ન સાંભળતાં, એને ન જોતાં, એને ન વિચારતાં, એનાથી વિરુદ્ધભાવ (જે) પુણ્ય ને પાપ બંધભાવ—સ્વભાવથી વિરુદ્ધ (એટલે કે) અબંધભાવથી વિરુદ્ધ બંધભાવ—છે એના ચકરાવામાં ચડ્યો (છે તેથી) એને **ભ્રમણ પ્રાપ્ત થયું છે** એમ કહે છે. અહો, ગતિનો ચકરાવો ચડી ગયો છે એને, સમજાણું કાંઈ ? એ મિથ્યાભ્રાંતિને લઈને. જે પુણ્ય–પાપના વિકલ્પો પોતાના નથી, પોતામાં નથી, પોતાને લાભદાયક નથી... સમજાણું કાંઈ ? એને પોતાના માની, રખડવાના ચક્રે ચડી ગયો છે.

સમસ્ત વિશ્વને એકછત્ર રાજ્યથી વશ કરનાર મોટું મોહરૂપી ભૂત.... દેખો ! એ મિથ્યાત્વરૂપી ભૂતડું. શુભ-અશુભભાવ એ બંધભાવ છે એ મારાં છે, એ હું છું—એવો જે મિથ્યાત્વભાવ છે, એ મિથ્યાત્વભાવરૂપી મોટું ભૂતડું **સમસ્ત વિશ્વને એકછત્ર રાજ્ય**..... મિથ્યાત્વના રાજમાંથી કોઈ નીકળ્યો નથી, બાદશાહી ગુણસ્થાન છે. સમજાણું કાંઈ ? મોટો માંધાતા ત્યાગી મુનિ થાય બહારનો, (પણ) એને અંદરમાં 'આ વિકલ્પ છે એ મારો છે, મહાવ્રત હું પાળું છું' એવું મિથ્યાત્વનું ભૂતડું વળગ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

સમસ્ત વિશ્વને એકછત્ર રાજ્ય..... જ્યાં જુઓ ત્યાં મિથ્યાત્વનું રાજ છે. સમજાણું કાંઈ ? 'મેં દયા પાળી પરની'—(એવો અભિપ્રાય) મિથ્યાત્વભાવ, 'મેં શુભભાવ કર્યો'—(એવી કર્તાબુદ્ધિ) મિથ્યાત્વભાવ, 'મેં અશુભ ટાળ્યો'—પર્યાયદ્રષ્ટિમાં 'અશુભ મેં ટાળ્યો'—(એવી પર્યાયબુદ્ધિ) મિથ્યાત્વભાવ. (આ રીતે) જ્યાં ત્યાં મિથ્યાત્વભાવનું રાજ છે એમ કહે છે આહીં. સમજાણું કાંઈ ? 'મેં આ આટલા સંયોગો છોડ્યા, આટલા સંયોગો મેં રાખ્યા'—(એવું માનવું) એ બધું મિથ્યાત્વનું ભૂતડું વળગ્યું છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ....

સમસ્ત વિશ્વને એકછત્ર..... વિશ્વ એટલે સમસ્ત મિથ્યાદ્રષ્ટિ પ્રાણીને એમ. **એકછત્ર રાજ્યથી**.... ચક્રવર્તીનું એકછત્ર રાજ્ય હોયને ? એમાં બીજાનું રાજ ન હોય. એમ મિથ્યાત્વનું રાજ્ય.... એકેન્દ્રિયમાં જોવો તો પણ 'રાગ મારો' (એવો અભિપ્રાય), મુનિ થઈને બેઠો તો કહે 'રાગ–પુણ્યની ક્રિયા એ મેં કરી અને મારી, (એનાથી) મને લાભ'—(એમ) બધે ઠેકાણે મિથ્યાત્વનું, (જેમ) ચક્રવર્તીનું

(તેમ), એક રાજ્ય ચાલે છે (એમ) કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ (મિથ્યાદ્રષ્ટિ) એકેન્દ્રિયની હરોળમાં જ બેઠો છે એમ કહે છે. (પછી ભલે) એ આહીં (મનુષ્યપણામાં) પંચેન્દ્રિય થયો (હોય) ને મુનિ થયો (હોય કે) ત્યાગી થયો (હોય) બહારનો. એને એનું (ત્યાગનું અભિમાન છે કે) મેં ત્યાગ કર્યો છે અને હું ત્યાગી છું, મેં શિર મુંડાવ્યું છે. સમજાય છે ? એવો જે મિથ્યાત્વભાવ (અર્થાત્) રાગને પોતાનો માનવો ને એ ક્રિયા મેં કરી અને એ ક્રિયા મેં છોડી એવો જે મિથ્યાત્વભાવ (છે એણે) એકછત્ર રાજ્યથી બધાને વશ કર્યા છે (એમ) કહે છે. (મિથ્યાત્વભાવે) તાબે કર્યા છે, મોટા માંધાતાને તાબે કર્યા છે. સમજાણું કાંઈ ? ત્યાગી, ભોગી, જોગી, એકેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય—બધાને. (એણે મિથ્યાત્વભાવથી) પોતાના અબંધસ્વભાવથી વિરુદ્ધની વાત (એટલે કે) પુણ્ય-પાપના વિકલ્પની વાત મીઠાશથી સાંભળી (અને) મીઠાશથી કરી છે. જે મિથ્યાત્વભાવ (છે એણે) આખી દુનિયાને (પોતાને) વશ કરી દીધી છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

મોહરૂપી.... પાછું કેવું છે? **મોટું મોહરૂપી ભૂત**..... ભૂતડું વળગ્યું, ભૂતડું. **જેની પાસે બળદની જેમ ભાર વહેવડાવે છે**..... એ મિથ્યાત્વભાવ મજૂરી કરાવે છે—'આ ઇચ્છા કરું, આ કરું, આ પુણ્ય કરું, આ પાપ કરું, આ છોડું, આ મૂકું.'—(એવી) મજૂરીના મિથ્યાત્વના ભાવનો ભાર (મોહરૂપી ભૂત) વહેવડાવે છે. શોભાલાલજી ! આહાહા ! કહે છે, **બળદની જેમ ભાર વહેવડાવે છે**..... બળદ હોયને મોટા બળદ ? આમ માથે સો-સો મણ ભાર નાખેને ? એમ મિથ્યાશ્રદ્ધા—'બંધભાવ તે મારો' એવી મિથ્યાશ્રદ્ધા—એ મિથ્યાશ્રદ્ધા—પરદ્રવ્યના લોલુપીપણામાં, ઓલા બળદની જેમ, તૃષ્ણા ઊભી કરે છે (એમ) કહે છે. (મિથ્યાત્વભાવ) ભાર વહેવડાવે છે (કે) 'આ કરું, આ કરું, આ છોડું, આ મૂકું, આ લઉં'. આહાહા ! (પણ) જુઓને ! આચાર્યની એક પદ્ધતિ !

કહે છે કે મિથ્યાત્વરૂપી ભૂતડું, વિકલ્પની અનેકતાના પ્રેમમાં—રસમાં પડ્યો (છે) એવા મિથ્યાત્વને કારણે, **બળદની જેમ ભાર વહેવડાવે છે**.... 'આ કરું, બીજાનું ભલું કરી દઉં, આમ કરી દઉં, આવા આચરણ કરું, આમ વાંચી લઉં, આમ વાંચવાથી મને આમ થાય, હું બીજાને કહું તો આમ (થાય)'—એવા

વિકલ્પની જાળમાં—મહેનતમાં મિથ્યાત્વે બળદની જેમ જોડી દીધો છે ત્યાં. સંકલ્પ-વિકલ્પની જાળમાં મિથ્યાત્વે એને જોડી દીધો છે. સમજાણું કાંઈ ?

એથી **જોરથી ફાટી નીકળેલા**..... તૃષ્ણા ફાટી, કહે છે હવે. આહીં અંદર એકાગ્ર થવું જોઈએ દ્રષ્ટિમાં (આત્માને) લઈને, એને ઠેકાણે આમ તૃષ્ણા ફાટી હવે બહારની. **જોરથી ફાટી નીકળેલા તૃષ્ણા**..... એ ઇચ્છા ફાટી ઇચ્છા. મિથ્યાદ્રષ્ટિમાં તો, કહે છે, ઇચ્છા જ ફાટે (કે) 'આ કરું, આ લઉં, આ દઉં, આ મૂકું, આમ કરું'. સમજાણું કાંઈ ?

તૃષ્ણારૂપી રોગના (દાહથી) કારણે..... 'રોગને કારણે' એમ લેવું. 'દાહથી' અંદર (સંસ્કૃત ટીકામાં) શબ્દ નથીને ? રોગને કારણે **જેને અંતરંગમાં પીડા પ્રગટ થઈ છે**..... ભગવાન ચૈતન્યરસ, આનંદકંદ (છે) એના સ્થાનને (અર્થાત્ સ્વ)ભાવને પોતે છોડી દઈને વિકલ્પની જાળના પ્રવાહમાં ગયો, (તેથી) પીડા ઉત્પન્ન થઈ છે—જે આકુળતા છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? અંતરમાં દ્રષ્ટિ કરે તો એકપણું પ્રાપ્ત થાય અને આનંદપણું પ્રાપ્ત થાય, (જ્યારે) અહીં બહારમાં અનેકપણું પ્રાપ્ત થતાં આકુળતા ઉત્પન્ન થઈને તૃષ્ણા ફાટી (કે) 'આ કરું, આ કરું, આ કરું.' સમજાણું કાંઈ ? એ સૂક્ષ્મ શલ્ય છે આ ઝીણાં.

અંદર.. અંદરમાં 'આ બનાવું, આ કરું, આમ કરું, આમ કરું'—એવી પરદ્રવ્યના વલણની ઇચ્છામાં—મિથ્યાત્વભાવમાં તૃષ્ણા જ ફાટે, ત્યાં કાંઈ આત્મા તરફ વળે એવું છે નહીં, એમ કહે છે. આહાહા ! એ શાસનને બહાને પણ એને તૃષ્ણા ફાટે (એમ) કહે છે. એ ન્યાલભાઈ ! 'આનું કરી દઉં, શાસનનું (-શાસનની પ્રભાવના) કરી દઉં, બીજાનું કરી દઉં, આનું કરી દઉં'.... સમજાણું ? એ મિથ્યાત્વ ભાવમાં તો ઇચ્છા જ ફાટે અને ઇચ્છામાં દુઃખ જ હોય. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

જેને અંતરંગમાં પીડા પ્રગટ થઈ છે..... અંતરંગમાં ઘા વાગે છે એમ કહે છે. આત્માની વર્તમાન અવસ્થામાં એ પુણ્ય-પાપના પ્રેમના રસ્તે—પંથે પડ્યો (છે, એથી) પર તરફના વલણની તૃષ્ણા ફાટી (છે અને) એને અંતરંગ અસંખ્ય પ્રદેશે પીડા (થાય) છે—એ દુઃખના કીડા છે. સમજાણું કાંઈ ? લે ! આમ બેઠો હોય, ચક્રવર્તીનું રાજ હોય બહારમાં આખા (છ ખંડનું). અરે ! નગ્નમુનિ હોય દિગંબર,

લ્યો. સમજાય છે ? કાંઈ ન મળે લંગોટી કાંઈ. (છતાં) આ અંદરમાં સ્વભાવ તરફના વલણનો ભાવ નથી અને તેથી વિભાવ તરફના વલણના ભાવમાં એને વિકારનું દુઃખ જ વેદાય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? 'આમ સત્ય બોલું, આમ અસત્ય ન બોલું, દયા પાળું, હિંસા ન કરું, ચોરી ન કરું'—એવા વિકલ્પની જાળમાં, આહાહા ! **અંતરંગમાં પીડા પ્રગટ થઈ છે.**

આકળો બની બનીને મૃગજળ જેવા વિષયગ્રામને જે ઘેરો ઘાલે છે..... શું કહે છે ? ઇચ્છાના વેગમાં બાહ્યના પદાર્થો જે ક્ષણિક છે—ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હો કે સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર હો. એ.... **મૃગજળ જેવા વિષયગ્રામને**—બાહ્યના પદાર્થોને **ઘેરો ઘાલે છે** (કે) 'આને ચોટું, આને લઉં, આનું લક્ષ કરું, આનું કરું, આનું કરું, આનું લક્ષ કરું, આનું લક્ષ કરું.' સમજાણું કાંઈ ? અંતર દ્રવ્યદ્રષ્ટિ કરી અંતરમાં ઘેરો ઘાલવો જોઈએ સ્વભાવમાં, એને ઠેકાણે આમ બહારની ઇચ્છાવાળાની વૃત્તિઓ બહારમાં ઘેરો ઘાલે છે (કે) 'આ નિમિત્ત આવું બનાવું, આનું આમ બનાવું, આનું આમ બનાવું'... કહો, સમજાણું કાંઈ ?

'આમ અપાસરા બનાવું, મંદિર બનાવું, જાત્રા કરાવું, સમ્મેદશિખરને સુધારી દઉં, પગથિયા નખાવી દઉં.' કહે છે કે (આમ) વૃત્તિનો વેગ પરદ્રવ્યમાં ઘેરો ઘાલે છે. સમજાણું કાંઈ ? કારણ કે ભગવાન આત્મા ઇચ્છા અને બંધના ભાવ વિનાની ચીજ છે, એવી ચીજને તો દ્રષ્ટિમાં લીધી નથી. એથી એની દ્રષ્ટિનો વિષય તો વર્તમાન રાગ ને પુણ્ય ને વિકલ્પોનો ચકરાવો છે અને એમાંથી તો એની તૃષ્ણા પરદ્રવ્ય ઉપર જાય છે. આહીં (સ્વરૂપ તરફ વૃત્તિ) નથી જાતી, (તો) ત્યાં (પરદ્રવ્ય તરફ) જશે એની. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ભારે વાત ! સૂક્ષ્મમાં કેટલું નાખ્યું છે !

ભગવાન (આત્મા) આમ (સ્વ તરફ) વળ્યો નહીં એટલે આમ (પર તરફ) વળ્યો ત્યારે જેટલા બધા પરદ્રવ્ય છે—ભલે તે શુભ કે અશુભ દ્રવ્ય હો—એ બધા ઇચ્છાના (અર્થાત્ બહિર્મુખતાએ) લક્ષ થનારા વિષયો છે. સમજાણું કાંઈ ? એ તો (ગાથા) ૩૧માં એ નાંખ્યુંને ? ૩૧માં નહિ ? 'ઇન્દ્રિય અને ઇન્દ્રિયના વિષયો એણે જીત્યા.' એનો અર્થ જ એ થયો કે દ્રવ્યેન્દ્રિય, ખંડ ભાવેન્દ્રિય અને પાંચ

(ઇન્દ્રિયોના વિષય)—એ બધું બાહ્ય (છે અને) એનું લક્ષ છોડ્યું ત્યારે અતીન્દ્રિય થાય છે. પરના લક્ષમાં રહે છે ત્યાં ઇન્દ્રિયનો બોધ (ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એ બાહ્ય સંયોગો **મૃગજળ જેવા** છે, ક્ષણે-ક્ષણે બદલાય—રૂપાંતર થાય (છે). **જેવા વિષયગ્રામ** એટલે પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયોનો સમૂહ..... એ શબ્દો પછી ભગવાનની વાણીરૂપે હો કે વ્યાજની વાણીરૂપે હો—એ બધા ઇન્દ્રિયના વિષયો છે એમ કહે છે અહીં તો. અમરચંદભાઈ ! વિષયસમૂહને ઘેરો ઘાલે છે (અર્થાત્) એ નિમિત્તના શબ્દોમાં એનું લક્ષ ચોંટી જાય છે....

શ્રોતા : ..... આપ રસ્તો બતાવોને ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : આ રસ્તો બતાવે છેને !

શ્રોતા : ....અમારું લક્ષ એ બાજુ જશે જ.......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ આનાથી નહીં જાય એમ કહે છે. હીરાભાઈ ! કાંઈક ટેકો આપો બાપાજીને. ભાઈ ચિરંજીવી છેને તમારો એ. આહાહા !

ભાઈ ! આ સ્વદ્રવ્યમાં ખજાને શું ખોટ છે કે તેની સામું જોતો નથી ? એમ કહે છે. તારા ખજાનામાં શું ખોટ છે કે તું એની સામું જોતો નથી ? અને તું પર સામું જોઈને સ્વ સામું જોવા માંગે છો એ કોઈ રીત છે ? જાવું હોય ઉગમણું (અને) મૂઠીયું વાળીને (દોડ) મૂકે આથમણે. અહીં તો સ્વદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્ય—બેની જ વાત છે, એક જ સિદ્ધાંત. જેને સ્વદ્રવ્યના વલણની વૃત્તિ અને દ્રષ્ટિ જ્યાં નથી એટલે એકપણાનો ભાવ જ્યાં નથી, એને પરના અનંતા દ્રવ્ય તરફના વલણની વિષયની તૃષ્ણા ન્યાં ઘેરો ઘાલે છે આ.. આ.. આ.. આ.. આ. ચાહે તો સાક્ષાત્ ત્રિલોકનાથ ભગવાન સમવસરણમાં હોય, (તો) એ પણ ઇચ્છાનો જ વિષય છે. એ આત્માનો—જ્ઞાનનો વિષય નથી, એ સ્વનો વિષય (એટલે) સ્વ નથી. 'મહાજન સાચા, પણ ખીલી ખસે નહીં'—એનું શું સમજવું ?

અહીં તો એક ઘા ને બે કટકા ફડાક દઈને. ભગવાન આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ સ્વદ્રવ્યના સન્મુખ ન રહેતા, એ પરદ્રવ્યના સન્મુખપણે અનાદિકાળ ગાળ્યો છે (અને) પર સન્મુખતામાં તો પીડા જ એકલી છે એમ કહે છે. ચાહે તો શુભભાવ હો કે ચાહે તો અશુભ હો, ચાહે તો ભગવાન ત્રણલોકના નાથ ઉપર નજર પડી

હો, પણ એ શુભરાગનો જ વિષય છે ને પીડાનું જ કારણ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હવે સાંભળે, સાંભળવું હોય તો, અહીં શું છે ? આ શેઠ આવ્યા છેને ? જુઓને, મૂકીને આવ્યા છેને ન્યાં ! પડાવ નાખ્યો તો ખરો હવે ન્યાંથી (છોડીને) પહેલો અહીંયા. હવે સમજવાની દરકાર કરે ત્યારે ખરી. આમ બાપુ ! વસ્તુ જ આ છે. સમજાણું કાંઈ ?

એકકોર ભગવાન આત્મા—એકકોર રામ ને એકકોર ગામ. આ 'ગ્રામ' કીધું ને ? આત્માનો સ્વભાવ એકરૂપ દ્રવ્યસ્વભાવ એના સિવાય જેટલા પદાર્થો પર—એ વિકલ્પથી માંડીને ભગવાન ત્રણલોકના નાથ કે નારકીનો જીવ કે મિથ્યાદ્રષ્ટિ કુદેવ, કુગુરુ—એ બધા પરદ્રવ્ય છે (અને) પરદ્રવ્યના વલણનો ભાવ રાગ અને તૃષ્ણા છે. વાત એવી છે ભીખાભાઈ ! આ તો.... આહાહા ! ભગવાન ! .... આહાહા ! કુંદકુંદાચાર્ય સ્વદ્રવ્યથી વિરુદ્ધભાવને ખડો કરે છે.

ભગવાન ! તું એકપણાને ભૂલ્યો છો ભાઈ ! આમ મહા આનંદની ખાણ પ્રભુ, શાંતિના સ્વભાવનો દરિયો ભગવાન આત્મા, ભાઈ ! એના સામું જોવું તેં છોડી દીધું અનાદિથી અને સ્વદ્રવ્ય સિવાય.... વિકલ્પ એ પરવસ્તુ છે, એ ભાવબંધ છે અને એ વિકલ્પનું લક્ષ જાય છે પરદ્રવ્ય ઉપર. (-આ પ્રકારે) એ બધી સાંકળ બધી પરમાં જાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! આ તો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ કાંઈ વાતની વાતું નથી. આ તો અનંત કાળથી મિથ્યાશ્રદ્ધાએ કેમ રખડ્યો એની વાત વર્ણવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આહીં પહેલેથી કહ્યું હતુંને ? કે **કામભોગ(સંબંધી) કથા એકપણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી**.... ત્યાંથી ઉપાડ્યું છે. '**એકપણાથી**' શબ્દ પડ્યો છેને પહેલી લીટીમાં ? ઓહોહો ! સમજાણું કાંઈ ? છેને અંદરમાં ? **चैकत्वविरुद्धत्वेन**.... એ પાંચમી લીટી છે. **अनुभूतपूर्वा चैकत्वविरुद्धत्वेन**..... ઓહોહો! ભગવાન આત્મા શુભ-અશુભ વિકલ્પ, કર્મ અને બાહ્ય પદાર્થ—એનાથી તદ્દન ભિન્ન એક વસ્તુ છે. ભિન્ન—એકત્વ છે આત્મા. એ વાત છોડી દઈ, એકપણામાં આ અનેકપણાના વિકલ્પોની વૃત્તિઓ (ઉઠાવવી) અને પરનો આશ્રય (કરવો)—એ બધું દુઃખદાયક

ભાવ છે, આકુળતા છે. (-આવી દશા છે ત્યાંસુધી) એ તૃષ્ણાનો ક્યાંય અંત આવે નહીં. સમજાય છે કાંઈ ?

ધર્મને બહાને પણ દ્રષ્ટિ જ્યાં (સ્વ)દ્રવ્ય ઉપર નથી, એથી એની તૃષ્ણા ને વિકલ્પની ઝાંય—વૃત્તિ'....., પરનું આ કરી દઉં, પરનું આ કરી દઉં, આનું આમ છે, આને સુધારી દઉં....'—એમ પરના વલણમાં જ જાય છે (અને) એની એ વૃત્તિનો અંત (આવતો) નથી. સમજાય છે કાંઈ ? અનંતા પરદ્રવ્યોના વલણમાં જતી વૃત્તિઓએ પીડાને પ્રગટ કરી છે, છતાં એમાં એ સુખ માને છે. છે દુઃખી, પણ એને ખબર નથી.

કહે છે, આકરો બનીને ઘેરો ઘાલે છે. આમ (પર તરફ) ઘેરો ઘાલે છે હોં (કે) 'આ.. આ.. આ.. આનું લક્ષ કરું, આનું લક્ષ કરું, આનું લક્ષ કરું, આને લઉં આને દઉં, આ મૂકું, આ કરું.' (આ રીતે) સ્વદ્રવ્યની એકતાને છોડી પરદ્રવ્યના ઘેરામાં પડ્યો છે. આહાહા ! 'આના પછી આ, આના પછી આ, આના પછી આ કરવું છે, આના પછી આ કરવું છે, આના પછી આ કરવું છે' (એમ વિકલ્પો કરતાં) તારો પાર નહીં આવે (ત્યાં) પાર, સાંભળને હવે ! સમજાણું કાંઈ ?

આ સંસારમાં નહીં ? ચાર છોકરા (છે તેમાં) બે પરણાવ્યા છે, બે પરણાવી દઈએ, ત્રણ છોડીઓ (છોકરીઓ) પરણી જાય, પછી આપણે નિવૃત્તિ લઈએ. એ નિવૃત્તિ લ્યે (નહીં) ને મરે છૂટકો એમ ને એમ તૃષ્ણામાં. કારણ કે કોઈ પાછળ કરનાર નહીં (અને) આપણે આબરુદાર માણસ છીએ. કાળી કોઈ છોડી હોય સાધારણ રંગે કાળી (કે) એવી (તો એને કોઈ) નહીં વરે, (માટે) આને વરાવીને પછી (ધર્મ) કરશું, આમ કરીને કરશું. 'વરાવીને' સમજે ? લગન કરાવીને. (કોઈક છોડી) કાંઈક સાધારણ હોય તો પણ, પછી આવા શેઠીયા હોય તે લઈ લે (અને) દઈ દે કોઈકને તો કોઈ ના ન પાડે. આવા એને (-શેઠીયાઓને) અભિમાન હોય (કે) 'હું આ કરી દઉં' એમ. '...... આનું આ કરી દઉં, આ છોકરો જરી સાધારણ છે તો એને જરી મારી હયાતીમાં વરાવી દઉં, મારી આબરુમાં એને કોઈક (છોકરી) આપી દેશે, નહીંતર નહીં આપે.' આવા ને આવા (અભિમાન) માથા ફરેલ (કરે છે). એમ આ ધર્મને બહાને 'હું આટલું કરાવી દઉં, સમેદશિખરનું કરાવી દઉં, શાસનનું કરાવી દઉં, શાસ્ત્રનું કરાવી દઉં'—(એમ) એ પરદ્રવ્યના

કરવાના વિકલ્પમાં ઘેરો ઘાલ્યો છે તેં, કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એ વજુભાઈ ! આહાહા !

(જુઓ !) કેવી કથન પદ્ધતિ ને કેવા સિદ્ધાંતોના નિયમને મૂકે છે ! કે તે પરદ્રવ્યના વિષયગ્રામ.... આમ વિષય (કરતો) નથી, જ્ઞાને વિષય આત્માનો (કરવો જોઈએ અર્થાત્) જ્ઞાનની પર્યાયનો ખરો વિષય જે દ્રવ્ય છે એને વિષય (બનાવ્યો) નથી, ધ્યેય (બનાવ્યું) નથી(અને) આમ (પરદ્રવ્ય) વિષય થઈ ગયા, એકલા પરદ્રવ્ય વિષય(રૂપ) રહી ગયા. સમજાણું કાંઈ ? 'આ શાસ્ત્રના પાના વાંચી લઉં, આટલા ભણી લઉં, આટલા કરી લઉં'—એ પણ એક વિષય છે સામો એમ કહે છે. કઈ રીતે ? ઓલી (દ્રવ્ય)દ્રષ્ટિ નથી અને વિકલ્પની જાળ (-ગતિ) પરદ્રવ્યમાં વળી છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એને સૂક્ષ્મપણે ક્યાં મારી ગતિ (જઈ રહી) છે એની એને ખબર નથી. ....

આકળો બની બનીને..... આહાહા ! 'અમે ધર્મની રક્ષા કરીએ, અમે બીજાની રક્ષા કરીએ છીએ, વાત્સલ્ય કરીએ છીએ, ધર્મ પ્રભાવના કરીએ છીએ'—(આવા ભાવમાં) એની દ્રષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર નથી એટલે એના વલણના આ ભાવ કોઈ દિ' ખૂટે નહીં, ચાલ્યા જ કરે એની આ (વણઝાર). શું છે હવે બે વચ્ચે કાંઈક ? લ્યો, એ નાખ્યું વળી. ઓલા હમણાં જાવું'તું એ. એ કહે છે કે તમે સ્વાર્થ .... કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! ('વિષયગ્રામે ઘેરો ઘાલ્યો છે') આ એક શબ્દમાં (ઘણું ભર્યું છે)..... આમ અંતરમાં (વલણ) નથી એટલે આમ તૃષ્ણાનું વલણ પરદ્રવ્યના—અનંત (પર)દ્રવ્યના (તરફ ગયું અને એ) વલણમાં ઘેરાઈ ગયો કહે છે. અને **જે પરસ્પર આચાર્યપણું પણ કરે છે.** હવે પોતે આમ છે (અને) બીજાઓ પણ એને એ જ વાત કરે છે. (તેઓ) કહે છે : 'હા, કરવું જોઈએ, પરનું ભલું કરવું જોઈએ, બીજાનું આ કરવું જોઈએ, પહેલું આ કરવું જોઈએ, માનવસેવા કરવી જોઈએ.' પ્રવીણભાઈ ! એકબીજા ઉપદેશ પણ એવા આપે છે.

આચાર્યપણું (અર્થાત્) માંહોમાંહે એમ કહે, 'હા, એ બરાબર છે. એમ ચાલતા હશે ? શાસન કંઈ એમ હાલે ? બધું કરવું પડે, વિકલ્પ કરવા પડે, એ કરવું પડે.' એ (વિકલ્પ) લંગડો થઈને (અસ્થિરતાનો) આવી જાય એ જુદી વાત

છે અને આ (અજ્ઞાની) તો કહે, 'કરવું પડે. કરવું પડે, કર્યા વિના હાલે ?'–એ આચાર્ય..... **પરસ્પર આચાર્યપણું** એટલે એકબીજાને કહીને અંગીકાર કરાવે. સમજાય છે કાંઈ ? 'શુભભાવ કરવો પડે, કર્યા વિના ચાલતા હશે ? એમ ને એમ થાતા હશે આ બધું—પાઠશાળા, મંદિર.... કંઈક શુભભાવ કરો તો થાતા હશે કે નહીં ? કરો શુભભાવ પહેલેથી. પુસ્તકો, ચૈત્યાલય અને બધા પુસ્તકો ક્યાંથી થાતા હશે ? કાંઈક ઇચ્છા કરો તો થાતા હશે કે એ વિના ?' (આ રીતે) અજ્ઞાનીનું વલણ પરદ્રવ્યના કરવા અને (તેના) લક્ષના આશ્રય તરફ ઢળી ગયું છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

સિદ્ધ ભગવાન કોને કરે છે ? જોવે છે. એમ જ્ઞાનનો સ્વભાવ તો જોવાનો છે, થાય તે જોવે. એને ઠેકાણે, 'થાય તે કરું અને આમ કરું અને આમ કરું' એવી તૃષ્ણાએ—સ્વદ્રવ્યના લક્ષ ને આશ્રય વિના, પરદ્રવ્ય તરફના વલણવાળી વૃત્તિઓએ—જગતના બાહ્ય પદાર્થોમાં ઘેરો ઘાલ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? અને એ (અજ્ઞાનીઓ) માંહોમાંહે વ્યવહારનો ઉપદેશ કરે છે એમ કહે છે. સાધુ નામ ધરાવનારા પણ એ કહે છે, 'વ્યવહાર કરવો પડે કે નહીં ? પરનું ભલું કરવામાં રોકાવું પડે કે નહીં ? આપણને કદાચ એકાદ ભવ વધે, પણ (બીજાનું) ભલું થતું હોય તો આપણે ભવ કરવો ઓલાનો (-સંસારનો). (ભાવમરણે) મરી ગયો, (ભાવમરણ કરી કરીને) મરી જાને (તોપણ) મિથ્યાત્વ છે. સાંભળને હવે ! સમજાણું કાંઈ ? ઓલા (શ્રોતા) કહે, 'હા, આપણા ઉપર કેટલી કરુણા !' 'તમારા ખાતર હું ગરીબને ઘેર અવતરીશ, પણ તમારો ઉદ્ધાર કરીશ. પુણ્ય કરો. હા, પુણ્ય કરો.' (એવો અભિપ્રાય) મિથ્યાત્વ છે, કહે છે અહીં તો. આહાહા !

શ્રોતા : પાપ થોડા હોગા ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : પાપ થોડા ? મિથ્યાત્વકા પાપ બડા હૈ ન ઉસમેં. 'પુણ્યકા વિકલ્પ અચ્છા હૈ, કરને લાયક હૈ'—વહી (માન્યતા) મિથ્યાત્વભાવ બડા પાપ હૈ. કિસકો છોટા કહના ? ખબર નહીં, લોકોને ખબર નહીં. બાત સુની હી નહીં. 'સુની હી નહીં' એમ કહેશે, હમણાં કહેશે ને ? સમજાય છે કાંઈ ? '.... કહે સલવાણા, કંઈક ચડ્યા કંઈક પાળા.' ધર્મને બહાને પણ મિથ્યાત્વને સેવતો હોય હોં અંદર અને માનતો હોય કે 'હું કંઈક પરોપકાર કરું છું, બીજા માટે આમ

કરું છું, બીજાનું આમ કરી દઉં છું, બીજાને મદદ કરું છું'—એ પરદ્રવ્યના ચકરાવામાં મિથ્યાત્વ અને તૃષ્ણાના ભાવ જ એવા હોય છે (એમ) કહે છે. જેઠાલાલભાઈ !

શ્રોતા : પાટ ઉપર બેસી બેસીને ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : પાટ ઉપર બેસે કે હેઠે બેસે. (જેમ) માખી ઊંચે બેસે એટલે ઊંચી થઈ ગઈ કંઈ ? પાટ ઉપર તો માંકડે ય બેસે છે આમાં. માંકડ નહીં બેઠતે ? 'માંકડ' નહીં (સમજતે) ? .... બેસતે નહીં, પાટ ઉપર નહીં બેસતે ? પાટમેં હી રહતે હૈ વો તો. (એમ) પાટ ઉપર બેસે તો ક્યા બડા હો ગયા ? શોભાલાલજી ! બાત તો ભઈ યહાં સચ્ચી ઐસી હૈ. આહાહા ! બાત તો યહી હૈ ઓહોહો !

કહે છે, બંધભાવની (અર્થાત્) એકપણાથી વિરુદ્ધના વિકલ્પોની અને પરદ્રવ્યના આશ્રયની વાત જ માંહોમાંહે કહીને અંગીકાર કરાવે છે એમ કહે છે. મિથ્યાદ્રષ્ટિનો ભાવ આ જ ચાલે છે (કે) 'કરો અંગીકાર, કરો આ રાગ, કરો આ કર્મ.' સમજાય છે ? અરે ભગવાન ! ચૈતન્યજ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ એનાથી વિરુદ્ધ રાગ એને કરવો એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા ! મિથ્યાદર્શન શલ્ય છે મોટું એની તો એને ખબર ન મળે. સમજાણું કાંઈ ? 'ઘણાની સેવાઓ કરવી, ઘણાનું આ કરી દઉં.' (એમ મિથ્યાદ્રષ્ટિ માને છે). કોણ કરે ? ધૂળેય નથી કરતો સાંભળને ? રજકણ પણ આ શરીરનો એક ફરે એ એને કારણે ફરે, તું શું કરે ? (તું) કોને (કરે) ? આખી દુનિયાનો બોજો માથે ઉપાડે (કે) 'આખી દુનિયાને સુધારી દઈશું અમે' એમ (તે) કહે. સમજાણું કાંઈ ? અરે ! તને સુધારી શકતો નથી ને દુનિયાને સુધારવા ક્યાં નીકળ્યો તું ?

આવે છેને બંધ અધિકારમાં ? આ ટુકડા તો બહુ સામાન્ય (સંક્ષિપ્તમાં) મૂક્યા છે. આવે છેને પછી (કે) 'બીજાને બંધ કરાવું, બીજાનો મોક્ષ કરાવું'—બંધ અધિકારમાં (ગાથા ૨૬૬). એ બધી વાત આને વિસ્તારીને સ્પષ્ટ કરી છે વધારે. આ બાર ગાથામાં સમયસારનું સારું (-આખું) સ્વરૂપ ગોઠવી દીધું છે. (અજ્ઞાની માને છે:) 'બીજાનો મોક્ષ કરાવું.' એમ ? બીજાનો મોક્ષ એના વીતરાગી પરિણામ વિના (શું) તારાથી થાશે ? સમજાય છે કાંઈ ? એ તારો વિકલ્પ મિથ્યા છે એમ

કહે છે. આહાહા ! એમ (આ રીતે) અનંત કાળ એણે ગાળ્યો છે અને એ ગાળવાનો— રખડવાનો પ્રકાર આ જ છે, એમ કહે છે.

અને જે પરસ્પર.... પાછા બેય માંહોમાંહે (કહે): 'હા, એમ કંઈ વ્યવહાર વિના હાલતા હશે ? વ્યવહારમાં આપણે પડ્યા છીએ.' (ભાઈ !) વ્યવહારમાં પડ્યા છીએ એટલે મિથ્યાત્વમાં પડ્યા છીએ એમ કહે. વ્યવહાર એટલે રાગ–વિકલ્પ (અને) એમાં (એકાકારપણે) પડ્યો છે એટલે મિથ્યાત્વમાં પડ્યો છે, તું આત્મામાં છો નહીં. કહો, સમજાણું કાંઈ ? **એકપણાથી વિરુદ્ધ**.... આંહી તો પહેલો શબ્દ મૂક્યો છે એની..... આહાહા ! એ વાત જ એ છે.

અને જે પરસ્પર.... માંહોમાંહે (**બીજાને કહી તે પ્રમાણે અંગીકાર કરાવે છે**). (કે) 'કરો સંકલ્પ–નક્કી કે આ કરવું છે તમારે પાઠશાળા, કરો વિકલ્પ—નક્કી કે આ મંદિર બનાવવું છે સવા લાખ કાઢીને.' શેઠ ! અરે ભગવાન ! તું તો જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્ય છો ને ? એવા વિકલ્પથી તારા (હિતના) કાર્ય થાય અને વિકલ્પ તારું કાર્ય (એમ માનવું એ) મિથ્યાત્વ શલ્ય છે. (અરે !) દુઃખની પીડામાં ઘેરાઈ ગયો છો, દુઃખની ઘાણીએ પીલાણો છો. ભાઈ ! તને ખબર નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

અને જે પરસ્પર આચાર્યપણું પણ કરે છે, એમ. **'પણ'** શું કરવા લીધું ? પોતે તો એમ કે કરે છે, પણ માંહોમાંહે પણ અંગીકાર કરાવે છે પાછા. ઓલો **'પણ'** શબ્દ છે ને ? એ વિકલ્પ જે મહાવ્રતનો કે દયા–દાનનો (કે) દેવ–ગુરુ–શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો છે એનાથી પાર ભગવાન આત્મા છે. એવા આત્માની દ્રષ્ટિ અને એકત્વપણું ન કરતાં, એકપણામાં આવા વિરોધભાવ ઉત્પન્ન કરીને (તેમ જ) બીજાને પણ વિરોધભાવ ઉત્પન્ન કરવાનું કહીને (વિરોધભાવ) અંગીકાર કરાવવાનો ભાવ (અજ્ઞાની) રાખે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

બીજી રીતે (કહીએ તો) વ્યવહારના કોઈપણ વિકલ્પથી જીવને લાભ થાય એ વાત(માન્યતાનો અર્થ એ છે કે) પરદ્રવ્યના વલણમાં મીઠાશ (લાગે) છે (અને) એના પ્રેમની (એ) વાત છે બધી. સમજાણું કાંઈ ? કારણ કે વિકલ્પ છે એ પરદ્રવ્યના લક્ષે આવે છે. એનાથી આહીં (જીવને) લાભ થાય (એમ માનવું) એ

શલ્ય પડ્યું છે એને પર તરફના વલણનું એકલું (અને તેથી) સ્વદ્રવ્યના વલણમાં આવવું એને રુચતું નથી. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : વિદ્યાદાન......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : વિદ્યાદાન કોણ દેતો'તો ? વિદ્યા ક્યાં (બીજા પાસે) હતી ? વિદ્યા તો એની (પોતાની) પાસે છે. એની પાસે છે ત્યાંથી લે પોતે. અહીં છે પર્યાય (પોતાની પાસે બીજાની પર્યાય છે કે) તે ત્યાં આપે બીજાને ? 'વિદ્યાદાન દેવું–જ્ઞાનદાન દેવું, અભયદાન દેવું, ઔષધદાન દેવું'—એમ બધું (આવે). અરે ભગવાન ! એ વિકલ્પની જાળમાં તારે અટકવું છે અને એની મીઠાશ છે તને. આહાહા ! મિથ્યાત્વને ઘટ્ટ કરે છે. આકરી વાત છે બાપુ ! આ તો વીતરાગનો મારગ છે. સમજાણું કાંઈ ? હા, ઇચ્છામાત્રની વૃત્તિ થાય અને એમાં લાભ માને કે 'મેં કાંઈક લાભ કર્યો મને અને મેં લાભ કર્યો પરને'—(એ) બિલકુલ મિથ્યા— મિથ્યાત્વને સેવે છે. સમજાણું કાંઈ ? શલ્ય છે એ અને આ શલ્ય હોય ત્યાં સુધી એને સમ્યગ્દર્શન હોય નહીં અને જો સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો વ્રત ક્યાંથી આવ્યા ? ચારિત્ર ને વ્રત આવ્યા ક્યાંથી ? આહાહા ! કામ ભારે.

પરસ્પર આચાર્યપણું કરે છે. સમજ્યાને ? 'આચાર્યપણું' એટલે અંગીકાર કરાવે છે, અધિકપણું કરે છે (કે) 'હા, બરાબર છે, આપણને (રાગાદિ) હોય ને ? આપણે ગૃહસ્થી છીએ, આપણે કાંઈ ત્યાગી છીએ ? આપણે તો આવું કરવું પડે.' (ભાઈ !) આ આત્મા ગૃહસ્થીય નથી ને ત્યાગીય નથી, એ તો જ્ઞાયકમૂર્તિ છે સાંભળને ! સમજાણું કાંઈ ? 'અને આપણે છદ્મસ્થ છીએ, પાંચમા આરાના જીવ છીએ. આપણે એવો વ્યવહાર ન કરીએ તો પછી વ્યવહાર વિના રહેવાતું હશે ?' એમ વ્યવહારને સ્થાપીને વ્યવહારને અંગીકાર કરાવે છે મિથ્યાદ્રષ્ટિ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! **તેથી કામભોગની કથા તો સૌને સુલભ** થઈ પડી **છે** કહે છે. હવે એનાથી ભિન્નની વાત કરશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૪
ગાથા - ૪
સંવત ૨૦૨૪, ભાદરવા વદ ૧૫, રવિવાર, તા. ૨૨-૯-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર, ચોથી ગાથા ચાલે છે. ત્રીજી ગાથાનો થોડો અર્થ ફર્યો છે, જુઓ ! અમારે પંડિતજીએ અર્થ બીજો કર્યો છે અંદર, બરાબર છે એ. શું કહે છે ?

પહેલી ગાથામાં તો ભગવાનને વંદન કરી, સ્થાપી ને સમયસાર કહેશું. સમય... **समयप्राभृत.... वोच्छामि.... समयप्राभृत....** 'સમયસાર કહેશું' એમ કહ્યું.

બીજી ગાથામાં એમ કહ્યું કે આ આત્મા આનંદ-જ્ઞાનસ્વરૂપ આદિ(મય) વસ્તુ છે, પણ એ પોતાની નિર્મળ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં સ્થિત થાય તો તે 'સ્વસમય' અને 'સ્વસ્વરૂપ' અને 'આત્મા' કહેવામાં આવે છે. સમજાય છે કાંઈ ? વસ્તુ પોતે શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય જ્ઞાયક છે એ પોતે 'જ્ઞાયકમાં ઠરતાં' એનો અર્થ એ કે એની પર્યાય જે પ્રગટ થઈ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની, એમાં ઠરે એનું નામ 'સ્વસમય', 'ધર્માત્મા' અથવા 'આત્મા' અથવા એને 'સમયસાર' કહેવામાં આવે છે. પણ એ આત્મા પોતામાં સ્થિર ન થતાં કર્મના ઉદયમાં—પરદ્રવ્યમાં સ્થિર થાય (અર્થાત્) પરદ્રવ્યમાં લક્ષ કરીને તેમાં સ્થિર થાય એટલે કે ઉદયભાવમાં જોડાય એટલે કે જે એનામાં નથી એવો બંધભાવ—રાગ અથવા કર્મ—એમાં સ્થિત થાય.... સમજાણું ? એ તો પરસમય છે, એ તો વિરુદ્ધ છે. વસ્તુનું પોતાનું એકપણું ભિન્ન ન રહ્યું, (એ તો) પરમાં અટક્યો...અટક્યો.—એ બીજી ગાથામાં કહ્યું.

ત્રીજી (ગાથા)માં કહ્યું : **एयत्तणिच्छयगदो समओ**. હવે ન્યાં 'સમય' લીધો એકલો પહેલો. (કહે છે), વસ્તુ છે પદાર્થ આત્મા, એ તો પોતે એકપણે જ છે. ('**एकत्व**')શબ્દ આવ્યો હતોને પહેલો (-ત્રીજી ગાથામાં) ? ચોથી (ગાથા)માં આવ્યું'તું કે **એકપણાથી વિરુદ્ધ**. એક વસ્તુ પોતે 'સમય' નામ પદાર્થ (છે અર્થાત્) ધ્રુવ શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એક 'સમય' છે એ જ સમીચીન છે—સત્ય છે—યથાર્થ છે—વાસ્તવિક—છે. 'એ વાસ્તવિક છે, યથાર્થ છે' એવો અનુભવ (થયો)

એ પરિણતિ સહિત (દ્રવ્યને) લઈને જયસેન આચાર્યે (અહીંયા) 'એકત્વ નિશ્ચય' કહ્યું. બાકી, સત્ય 'છે' ને આ જ 'છે' ને આ 'છે' એવો જે વિષય છે 'સમય' તે વસ્તુ છે એમ અહીં અમૃતચંદ્રાચાર્યને સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

એવી જે એકરૂપ વસ્તુ છે એમાં, કહે છે કે, આ બંધરૂપભાવ (–ભાવબંધ) અથવા બંધ...(દ્રવ્ય)બંધ—કર્મના પ્રદેશમાં સ્થિત થવું (અર્થાત્) પરમાં સ્થિત થવું (અને) એમાંથી ઉત્પન્ન થતું જે પરસમયપણું એવું (બેપણું) એને એકમાં કેમ ઘટે ? સમજાય છે કાંઈ ? વસ્તુ એક છે એવો 'સમય' પદાર્થ—આત્મા શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્ય—એ પરમાં (અર્થાત્) પુદ્‌ગલમાં સ્થિત થતાં એમાંથી ઉત્પન્ન થતું પરસમયપણું એવું (બેપણું) એના સ્વસમયમાં ઘટે કેમ ? આત્મામાં એ ઘટે નહીં, દ્વિવિધપણું હોઈ શકતું નથી. એમ ને ભાઈ ? અમારે પંડિતજીએ (કહ્યું તેનો) અર્થ કર્યો, કાલે (કહ્યું હતું તેનાથી) ફેરવ્યો થોડો. આવો અર્થ પહેલાં નથી થયો કોઈ દિ'.

એ '**कुत:**' શબ્દમાંથી કાઢ્યું. જયચંદ પંડિતે કારણ નાખ્યું છે (અને) આમણે (–આચાર્યદેવે) કહ્યું, 'કેમ હોય ?' એ બરાબર છે. વસ્તુ એક જ્ઞાયક ચૈતન્યજ્યોત સત્.. સત્.. સત્.. ધ્રુવ છે એમાં વળી આ 'બેપણું' શું ? દ્વિવિધપણું ઉત્પન્ન થાય (અર્થાત્) એને નરકની ગતિ અને મનુષ્યની ગતિ (આદિ મળે) અને રાગવાળો ને પુણ્યવાળો ને ભાવબંધવાળો (થાય) અને સંબંધ—સમ્+બંધ (થાય.) અબંધમાં આ સંબંધ શું શોભે ? સમજાણું કાંઈ ?

અબંધ કહો કે એકરૂપ વસ્તુ કહો (-એક જ છે). એવી જે એકરૂપ વસ્તુ છે એમાં આ મૂળ—પરમાં સ્થિત થવું એ મૂળ—પરસમય છે. એ પરમાં સ્થિત થવું (એવું) પરસમયપણું આમાં ઘટે શી રીતે ? કારણ કે એકમાં બેપણું કેમ ઘટે ? (એમ)કહે છે. એ વિસંવાદ છે, અસત્યાર્થ છે, ઝઘડો છે, આપત્તિ ઉત્પન્ન કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણી વાત છે બહુ. શેઠ ! 'ભૂલસે' એ નહીં, ભૂલ પણ કૈસે (હુઈ) ? એ ભાષા એમ ન ચાલે. ઓઘે ઓઘે શેઠ પકડે છે. 'ઓઘે' સમજે ? (શ્રોતા : ઉપર ઉપરથી). 'અપની ભૂલ' ઐસે (અહીંયા નથી કહેવું). ભૂલમાં હેતુ શો ? (એ કહેવું છે). પોતાના સ્વભાવમય વસ્તુ છે એ એકરૂપ વસ્તુ છે, એ 'પરમાં

ટકે' એ શું (શી રીતે) આ કહે છે ? આ વસ્તુ શું (શી રીતે હોય) ? એમ કહે છે. અમરચંદભાઈ !

પોતે વસ્તુ છે. વસ્તુ-પદાર્થ છે અનાદિ-અનંત ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન આત્મા, એને આ પરમાં સ્થિત થતાં ઊભા થયેલા વિકાર, નારકી, દેવ, મનુષ્ય આદિ, ભય આદિ, ગુણસ્થાન ભેદ આદિ—એ એને-એમાં હોય શી રીતે ? એ દ્વિવિધપણું શોભે શી રીતે ? એટલે કે દ્વિવિધપણું હોઈ શકે નહીં એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણો વિષય છે પહેલી ગાથાઓમાં.

એકદમ ભગવાન આત્મા.... કહે છે કે 'સમય' છે ને ? **एयत्तणिच्छयगदो समओ**....એકપણાને પ્રાપ્ત પોતે છે. એકપણું તે તેની સમીચીનતા—સત્યાર્થતા—યથાર્થતા—વાસ્તવિકતા—છે, તો એને આ બંધના સંબંધની વાતથી કહેવો એ કેમ શોભે ? એમાં કેમ હોય ? 'શોભે' (એમ) નહીં, (પણ) એ એમાં કેમ હોય ? (એમ) કહે છે. એકમાં બેપણું હોય કેમ આ ? એમ કહે છે. આયા કહાંસે ? હોય ક્યાંથી ? એમ આચાર્યે આશ્ચર્ય કરીને '**कुत:**' કહ્યું છે.

જીવ નામના સમયને.... પંડિતજીએ અર્થ લખ્યો છે આ. **બંધકથાથી જ વિસંવાદની આપત્તિ આવે છે**. બંધનો સંબંધ છે ભાવરૂપે, **'કથા'** તો શબ્દ છે. બંધ-સંબંધ, આમ તો સંબંધ.... એકને આમ સંબંધ કહેવો આપત્તિ છે. સમજાય છે કાંઈ ? **તો પછી બંધ જેનું મૂળ છે**.... ઓલી ચીજ. શેમાં ? **પુદ્‌ગલકર્મના પ્રદેશોમાં સ્થિત થવું, તે જેનું મૂળ છે એવું પરસમયપણું તેનાથી ઉત્પન્ન થતું દ્વિવિધપણું**.... એકપણામાં દ્વિવિધપણું ઉત્પન્ન થાય તે કેમ હોય ?...એકપણામાં દ્વિવિધપણું ઉત્પન્ન થાય તે કેમ હોઈ શકે ? એમ કહે છે. મૂળચંદભાઈ ! આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ આમાં ? માર્ગ ઝીણો છે ભાઈ !

ભગવાન આત્મા વસ્તુ છેને ? અનાદિ-અનંત સત્.. સત્.. સત્... ત્યાં સુધી આવી ગયુંને અંદરમાં (-ટીકામાં) તો ? કે એક દ્રવ્ય, બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી—ચુંબતું નથી—સ્પર્શતું નથી. સમજાય છે કાંઈ ? તો એ દ્રવ્યપણું છે તે તેનું સત્યાર્થપણું કહો, વિસંવાદ રહિતપણું કહો કે અવિરુદ્ધપણું કહો (-એક જ છે.) સમજાય છે કાંઈ ? વસ્તુપણું છે... વસ્તુપણું છે એ એનું અવિરુદ્ધપણું કહો,

અવિસંવાદપણું કહો, સત્યાર્થપણું કહો, સમીચીન કહો (કે) જેમ છે તેમ કહો (–એક જ છે.) સમજાણું કાંઈ ?

પણ એ ભગવાન આત્મા આમ પરમાં—જે પરવસ્તુ જ્યાં આત્મામાં નથી એ પરમાં આમ—સ્થિર થાય (કે) અટકે **તે જેનું મૂળ છે એવું પરસમયપણું**.... પરપણું જ જેમાં (-આત્મામાં) નથી, (છતાં) એને ઠેકાણે પરમાં અટકીને આ (બેપણું) ઉત્પન્ન થયું એ ક્યાંથી હોય આમાં (-આત્મામાં) ? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? વજુભાઈ ! ભારે. લ્યો, આ તમે આટલા વર્ષોથી વાંચનકાર (છો તો) કાઢ્યું હતું આવું ? અમારે તો ભઈ શબ્દાર્થ ન આવડે, અમે તો ઠીક, અમે તો ભાવ કાઢીએ અમુક-અમુક. પણ તમે તો અંદર ભણેલા છો કે નહીં વ્યાકરણ અને સંસ્કૃત ? કહો, સમજાણું આમાં ?

જુઓ ! અહીં '**कुतः**' (શબ્દમાંથી) કાઢ્યું લ્યો. અરે ! **દ્વિવિધપણું ક્યાંથી હોય** ? અરે ! એકમાં બેપણું ક્યાંથી હોય ? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા વસ્તુ.. વસ્તુ.. વસ્તુ.. વસ્તુ.. ચૈતન્યમૂર્તિ છે એમાં– એક(પણા)માં–બે(પણું) કેમ હોય ? બેપણું કેમ હોઈ શકે ? હોઈ શકે (નહીં), બેપણું અસત્યાર્થ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

એ વાત ચોથી (ગાથા)માં લે છે, જુઓ. **एकत्वस्योपलम्भः** છેને એમાં એ ? ભગવાન આત્મા.... કહે છે કે પરમાં સ્થિત એવું જે રાગ અથવા દ્વેષમાં અથવા ઉદયભાવમાં અથવા પુદ્‌ગલકર્મમાં રહેવું એવી (વાત અર્થાત્) ઇચ્છા અને ઇચ્છાનું ભોગવવું અને પરભાવમાં રહેવું એવી વાત તો અનંત વાર જીવે સાંભળી છે, અનંત વાર. 'એ રાગ છે તે હું, પુણ્ય છે તે હું, આ છે તે હું, જે એનામાં નથી એવો બંધભાવ તે હું....' સમજાય છે ? 'એના રાગનું કરવું તે હું, રાગનું અસ્તિત્વ તે હું, પરના અસ્તિત્વમાં છું તે હું, એ પરનો અર્થ કે રાગ અને દ્વેષના અસ્તિત્વમાં છું તે હું.' (આમ મિથ્યાદ્રષ્ટિ માને છે). સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! આહીં તો દયા–દાન–વ્રત–ભક્તિના શુભ પરિણામમાં હું (છું એમ માનવું તે), કહે છે કે, પરસમયપણું (છે અને તે) મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એવી પરસમયની વાત તો એટલે (કે) અજ્ઞાનભાવે સ્વસમયને છોડીને પરમાં રહ્યો છે એવી વાત તો એણે અનંત વાર સાંભળી છે (અને) એના

પરિચયમાં (પણ) આવી છે... ઉદયભાવ—પુણ્ય-પાપના ભાવ, ભાવ–સ્વભાવમાં નથી, એ તો પારિણામિકભાવ છે આત્મા. ભગવાન આત્મા તો પરમ પારિણામિક સ્વભાવરૂપ છે. એમાં, કહે છે કે, (ઉત્પન્ન) નહીં થયેલો આ (રાગાદિ ભાવ) ઉત્પન્ન થઈને એમાં રહ્યો અને રહે એ અસ્તિત્વ—એવું અસ્તિત્વ.... અહીં તો જીવ-અજીવની વાત છે ને ? એવા (રાગાદિમય) અસ્તિત્વથી (જીવ) છે એવી વાત તો જીવે અનંત વાર સાંભળી છે, અનંત વાર ટેવાઈ ગયો છે અને પરના અસ્તિત્વનો એને અનુભવ અનંત વાર (થઈ ગયો છે). પરનું અસ્તિત્વ એટલે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પોના હોવાપણાનો અનુભવ એને અનંત વાર થઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ?

પછી કહ્યું ને ? પરમાં બુદ્ધિ પડી છે તેથી તે મિથ્યાત્વભાવ છે, સમ્યક્ નહીં, સમીચીન નહીં. વસ્તુ જે સમ્યક્ દ્રવ્ય છે એ ઉપર દ્રષ્ટિ નહીં, એટલે આમ (પરમાં દ્રષ્ટિ) છે એટલે મિથ્યાત્વ છે. આમ છે—વસ્તુ છે એમ દ્રષ્ટિ કરે એ સમીચીન છે. વસ્તુ સમીચીન છે અને દ્રષ્ટિ પણ સમીચીન છે. વસ્તુ છે... વસ્તુ છે, એ સમીચીન—સત્યાર્થ છે (અને) એની દ્રષ્ટિ કરે તો એ પણ સમીચીન અને સત્યાર્થદ્રષ્ટિ છે. હવે વસ્તુમાં નથી એવા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પોમાં અટકીને 'આ અસ્તિત્વ તે હું' (એમ માનવું) એવો જે મિથ્યાત્વભાવ–એ મિથ્યાત્વભાવ છે, એ અસત્યાર્થભાવ છે, સ્વરૂપમાં નથી એવો જૂઠોભાવ છે. એવા જૂઠાભાવનો અનુભવ એને અનંત વાર થઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત ભાઈ ! ધર્મને માટે બહુ આવું ઝીણું સમજવું પડતું હશે ? ભીખાભાઈ ! આહાહા !

ભાઈ ! તું કોણ છો અને ક્યાં અટક્યો છો ? ત્યાં ઘરમાં (સ્વરૂપ) તો વસ્તુ શુદ્ધ ચૈતન્યધ્રુવ પરમાત્મા છો ને તું તો. એ પરમાત્મા (-આત્મા) પોતે વસ્તુ 'સમય' છે (અને) એ સત્યાર્થ છે. આ એની દ્રષ્ટિ કરવી, એનું જ્ઞાન કરવું એટલે સાચું (શ્રદ્ધાન)–જ્ઞાન (થાય) એટલે સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન (થાય) એમ (કહેવું છે). પણ ભગવાન આત્મા એ પુણ્ય-પાપ, ઉદયભાવ આદિ વિકાર ભાવ(રૂપ) પરમાં સ્થિત છે એ પરસમયપણું (છે અને) એને (વિકારાદિને) જ પોતાના માનીને વેદવા એ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એવી વાત એણે (સાંભળી છે, પરિચય કર્યો છે ને અનુભવ કર્યો છે).

કહે છે કે પરમાં સ્થિત થવાથી એની (-અજ્ઞાનીની) તૃષ્ણા ફાટી છે પરને માટે. (જો તેની) આહીં (દ્રવ્ય ઉપર) દ્રષ્ટિ હોય તો તો અંતરમાં એકાગ્રતાની ભાવના આવે. ભગવાન આત્મા વસ્તુ છે 'સમય' ધ્રુવ ચૈતન્ય—એવી દ્રષ્ટિ સમ્યક્ થાય તો તો એમાં એકાગ્રતાની ભાવના આવે, પણ અહીંયા જ્યાં રાગ અને વિકલ્પમાં સ્થિર થયો ત્યારે તેની તૃષ્ણા એને (-વિકલ્પને) વધારવાની ફાટી (અર્થાત્) પરદ્રવ્યના અવલંબનની, પરદ્રવ્યના લક્ષની, પોતાના દ્રવ્યને ચૂકીને અનંતા પરદ્રવ્યનું આલંબન કરવાની (-લેવાની), નિમિત્ત બનાવવાની એની વૃત્તિમાં— મિથ્યાત્વમાં તૃષ્ણાનો વેગ જાગ્યો. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો !! ટીકા કેવી કરે છે !

કહે છે, એ **મૃગજળ જેવા**.... નિમિત્તોના લક્ષમાં જાય તો એ બધા નિમિત્તો મૃગજળ જેવા છે નાશવાન. સમજાય છે કાંઈ ? એ સમ્મેદશિખર નાશવાન, મંદિર નાશવાન, સમવસરણ નાશવાન એમ કહે છે અહીંયા તો. એની દ્રષ્ટિમાં એ રમ્યા કરે આમ ને આમ, (પણ) કહે છે કે એ (ચીજ) તો નાશવાન છે. (છતાં) ન્યાં ને ન્યાં આલંબને પડ્યો (છો) ને ન્યાં ઘેરો ઘાલ્યો તેં, (તો તારી) વસ્તુને ભૂલી ગયો છો. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એ ઘેરો.... **અને જે પરસ્પર આચાર્યપણું પણ કરે છે**..... માંહોમાંહે (અજ્ઞાની) સ્વદ્રવ્યને છોડીને પરદ્રવ્યની વૃત્તિઓ ઊભી કરવી ને પરનો આશ્રય કરવો, પરનું લક્ષ કરવું, પરનું આલંબન લેવું—એ વાતનો જ ઉપદેશ કરી રહ્યા છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આ ઉપદેશકો પણ એવા એને (-અજ્ઞાનીને) મળ્યા અને એની પણ 'હા' એમાં ભળી (કે) 'વાત સાચી આ. એ બરાબર છે. આલંબન વિના ચાલે ? પરના આલંબન વિના ચાલે ?' કહો, સમજાણું કાંઈ ?

માંહોમાંહે (પરસ્પર) સ્વદ્રવ્યને છોડીને પરદ્રવ્ય તરફના ઝાંવા નાખવાની જ વાતો એણે કરી છે (એમ) કહે છે. આહાહા ! ભારે ! સમજાય છે કાંઈ આમાં ? એકકોર ભગવાન રામ ને એકકોર ગામ. ભગવાન આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ અનાકુળ આનંદ ને એકલો જ્ઞાયકભાવનો પિંડ રસકંદ તત્ત્વ-સત્ત્વ એ 'સમય.' એની દ્રષ્ટિ ને જ્ઞાન કરવા તે સ્વસમય. એ દ્રષ્ટિએ દ્રવ્યને છોડીને પરદ્રવ્યના લક્ષમાં રહીને પર તરફના ઝાંવાના—વલણના વેગમાં જતાં, અનેક પ્રકારના વિકલ્પો ઉઠાવીને ત્યાં

રહેતાં એણે તે પરદ્રવ્યમાં ઘેરો ઘાલ્યો છે. સ્વદ્રવ્યને રોક્યું, પરદ્રવ્યમાં ઘેરો ઘાલ્યો અને એ વાત માંહોમાંહે... માંહોમાંહે કરીને એકબીજામાં ઠસાવે છે.... સમજાણું કાંઈ ? અમરચંદભાઈ ! કે 'વ્યવહાર—રાગ, દયા, દાન, વ્રત, પૂજા, ભક્તિ, પાઠ એ ખાસ કરવા જેવા છે, ત્યાં લક્ષ દેવા જેવું છે, એનો આશ્રય કરવા જેવો છે.' દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એ બધા પરિણામ પર, વિકાર છે, વિભાવ છે, પરમાં સ્થિત છે. (છતાં) એનો જ ઉપદેશ એને મળે છે અને ઓલો (અજ્ઞાની) 'હા' પાડે છે.... સોગનચંદજી ! (એ જાણે કે) સુગંધમાંથી દુર્ગંધ ઉઠી એમ કહે છે. આહાહા !

આચાર્યપણું માંહોમાંહે કરે છે (અર્થાત્) એકબીજાને એ વાત જ મળે છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? અનાદિ કાળથી એ વાત મળે છે એકબીજાને (કે) 'હા, વ્યવહાર કરવો પડે, વ્યવહાર કર્યા વિના નિશ્ચય થાય નહીં, વ્યવહાર સાધન કહ્યું છે શાસ્ત્રમાં.'—એવું ચાલે છેને ઘણું બધું. અરે, સાંભળને હવે ! એ તો એને નિમિત્ત તરીકેનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. વ્યવહાર—રાગ, વિકલ્પ છે એ તો પરવસ્તુ છે તદ્દન. ખરેખર અચેતન, જડ છે. (છતાં) ચૈતન્ય ભગવાનને છોડીને ત્યાં ટક્યો છો અને એ (રાગમાં) ટકવાની વાત તને ને એકબીજાને મળે છે. (એટલે કે) મિથ્યાત્વની વાત મળે છે અને મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ કરે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? વિસંવાદ—આપત્તિ ઊભી કરે છે (એમ) કહે છે, આપદા વહોરે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

ત્યારે (કોઈ) કહે છે, 'જ્ઞાનીને આવે છેને વિકલ્પ ને રાગ' ? (સમાધાન:) આવે છે (એને) પરવસ્તુ(પણે) જાણે છે, એમાં સ્થિર નથી, જ્ઞાની એમાં સ્થિર નથી. જ્ઞાની રાગ અને વ્યવહારથી મુક્ત છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? 'ધર્મીને પણ એવું (રાગાદિ) દેખીએ છીએને ?' (એમ કોઈ) કહે છે. (એટલે કે) એ જાતની ક્રિયાવાળા, રાગવાળામાં જોડાય છે–એ બધું દેખીએ છીએને ? (સમાધાન:) સાંભળને ! એ રાગ આદિથી મુક્ત ધર્મી છે. સ્વદ્રવ્યના સ્વભાવનો જ્યાં આશ્રય છે, સ્વસમયનો (-નિજદ્રવ્યનો) આશ્રય થઈને (-લઈને જેને) સ્વસમય દશા પ્રગટી છે, એ (જ્ઞાની) સ્વસમયરૂપ શ્રદ્ધા–જ્ઞાનમાં છે. વ્યવહારના રાગમાં જ્ઞાની છે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ ? અને વ્યવહારમાં (-રાગમાં) જે એકલો છે તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે એમ કહે છે અહીંયા તો. સમજાણું આમાં કાંઈ ?

આ કારણે **કામભોગની કથા તો સૌને** સહેલી પડી છે—સુખે થઈ છે. સુખે થઈ છે.. સુખે થઈ છે.. (કેમ કે) અભ્યાસ થઈ ગયો છેને એને. આહાહા ! ભગવાન આત્માને છોડી, જે એમાં નથી એમાં (અજ્ઞાની) સ્થિત થાય છે. રાગાદિ એમાં નથી (એમ) કહે છે. એ પુદ્‌ગલકર્મ પ્રદેશ છે સાંભળને ! સમજાય છે કાંઈ ? એ (કામભોગની) વાત એને સહેલી–સુલભ થઈ પડી છે, આ (એકત્વ-વિભકત્વની) વાત દુર્લભ છે.

પણ નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી સ્પષ્ટ ભિન્ન દેખવામાં આવે છે એવું.... પર્યાય લીધી. 'દેખવામાં આવે' શું એ ? શું કીધું સમજાણું કાંઈ આમાં ? આહાહા ! કઈ અપેક્ષા છે તે એણે સમજવી જોઈએને દેવાનુપ્રિયા ! (અહીંયા) આમ કહે છે કે (અજ્ઞાની) રાગમાં, પુણ્યમાં, ઉદયમાં સ્થિત છે અને એ વાતનો એને અનુભવ છે અનાદિનો અને માંહોમાંહે એ વાતને પુષ્ટિ આપે છે. પણ જે એનામાં રાગ વિકલ્પ કે (નિમિત્તપણું)... નિમિત્તપણું કે રાગપણું—બેય એક જ ચીજ છે....—એ બેય જેમાં નથી એવું જે રાગથી ભિન્નપણું (છે એ) પોતાનું સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ ?

નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી..... જુઓ ! પર્યાય લીધી છે ન્યાંથી. આમ (પર તરફ) લક્ષ હતું એ છોડીને આમ (સ્વ તરફ) લક્ષ કર્યું... આમ લક્ષ કર્યું ત્યાં રાગથી ભિન્ન પડ્યો. એટલે આહીંથી વાત લીધી (કે) રાગથી ભિન્ન પડીને ભેદજ્ઞાનથી પ્રકાશમાં (-જાણવામાં) આવતું.... કોણ ? કે આ દ્રવ્ય. સમજાય છે કાંઈ ? આ સમજે છૂટકો છે, પરાણે નહીં હોં. અમારે શેઠ કહે છે કે અમારે સમજવું પડશે તો કલ્યાણ થશે.....સમજવું પડશે (એટલે) જાણે કોઈ મજૂરી—વેઠ કરવી પડતી હોય (એમ એમનું કહેવું છે). દરકાર કિયા નહીં શેઠ ! અભી તક. આહાહા ! ભગવાન આવો બિરાજે છે, (છતાં) કહે છે કે, આમ સામું તેં જોયું નથી. પર સામું જોઈને જ અટકેલો છો. સમજાણું કાંઈ ?

આ સુલભ છે ત્યારે દુર્લભ શું છે ? એટલે કે સુલભ નથી શું ? કે **નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી**.... ભાષા એમ છે, એકલું 'ભેદ' નહીં. વિકલ્પથી ભિન્ન પડી, રાગથી–ઉદયભાવથી ભિન્ન પડી અને વસ્તુ પોતે કે જેનો સ્વભાવ અભેદ છે એના તરફ ઢળીને **નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી**.... દેખો ! ઓલો ઉદયભાવ

અંધારું હતું (અને) એમાં (અનાદિથી) સ્થિત હતો, (હવે) એનાથી ભિન્ન પડી **નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી સ્પષ્ટ ભિન્ન દેખવામાં આવે છે**.... એ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનમાં 'પ્રત્યક્ષ આત્મા છે' એમ દેખવામાં આવે છે, એવું ભેદજ્ઞાન છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

(ટીકામાં છે) છેલ્લે : **निर्मलविवेक आलोकविविक्तं.... निर्मलविवेक आलोकविविक्तं....** વાહ ! શું કહે છે ? ભગવાન આત્મા... સ્પષ્ટ તો વધારે કર્યું છે ઘણું. આ.......માંથી કાઢ્યું. ખ્યાલ છે અંદર, એક ફેરી લીટી કરી હતી. એ **નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ** છેને ? એ (પ્રકાશ) અંદર (ક્યારે) થયો ? કે રાગથી ભિન્ન પડી, પરના લક્ષથી જુદો પડી, સ્વના લક્ષમાં આવ્યો એટલે રાગથી ભિન્ન પડ્યો.

નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી સ્પષ્ટ ભિન્ન દેખવામાં આવે છે..... 'આ આત્મા' એમ 'સમય' દેખવામાં આવે છે. 'સમય'.. 'સમય'.. એ વસ્તુ. 'સમય'... પરથી ભિન્ન પડી જ્ઞાનની પર્યાય દ્વારા આ.. 'આ સમય છે, આ આત્મા છે' એમ **દેખવામાં આવે છે એવું માત્ર આ ભિન્ન આત્માનું એકપણું જ**.... **એવું માત્ર આ ભિન્ન આત્માનું એકપણું જ**..... દેખો ! એક વસ્તુ, પોતે એકપણું.... પરથી ભિન્ન એકપણું.... પરથી ભિન્ન એકપણું.... જુઓ ! આ સમ્યગ્દર્શન, આ સમ્યગ્જ્ઞાન અને આ ધર્મની શરૂઆત. સમજાણું કાંઈ ?

નિર્મળ ભેદજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશથી..... નિર્મળ જ્ઞાનના પ્રકાશથી પ્રકાશમાં આવતો—ભિન્ન દેખવામાં આવતો..... વાત કરી છે આમ (કે) 'રાગથી ભિન્ન.' મતલબ કે વસ્તુ છે તે દેખવામાં આવે છે એમ. 'ભિન્ન દેખવામાં આવતો' એટલે રાગથી દેખતો નથી, રાગને દેખતો નથી. 'રાગથી ભિન્ન દેખવામાં' એટલે 'આ રાગ છે અને એનાથી ભિન્ન'—(એમ નહીં). એ તો એક કથનની શૈલી સમજાવે છે. એ જ્ઞાનની પર્યાય રાગથી ભિન્ન પડીને, રાગથી ભિન્ન વસ્તુ જે છે (તેની) અંતરમાં ગઈ ત્યારે એ ભેદજ્ઞાન દ્વારા 'આ આત્મા છે' એવું દેખવામાં આવે છે, માનવામાં આવે છે, અનુભવમાં આવે છે. **એવું માત્ર આ ભિન્ન આત્માનું એકપણું**—એ સમયપણું, વસ્તુપણું, આત્માનું જુદાપણું તે એકપણું.... પહેલા એ કીધું'તું, આ અહીંયા નહિ ? કામભોગની **કથા એકપણાથી વિરુદ્ધ હોવાથી**.... પાછો ફરીને એ શબ્દ આવ્યો છે 'એક'. **निर्मलविवेक आलोकविविक्तं केवलमेकत्वम्....** ઠીક, ફરીને આવ્યો લ્યો. સમજાણું ?

ભગવાન આત્મા ધ્રુવ પરમ પારિણામિક સ્વભાવભાવરૂપ છે એને, રાગથી ભિન્ન પડીને નિર્મળ (જ્ઞાન)પ્રકાશ દ્વારા જ્યાં દેખવામાં આવ્યો ત્યાં આત્મા એકરૂપ વસ્તુ છે (એમ દેખાય છે). સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! એકરૂપ જેવું કરવા.... **આત્માનું એકપણું જ–જે સદા પ્રગટપણે અંતરંગમાં પ્રકાશમાન છે**..... એ તો વસ્તુ, વસ્તુ જ છે એમ કહે છે. **સદાય**—ત્રિકાળ **અંતરંગમાં પ્રકાશમાન**—વસ્તુ હોં, વસ્તુ. એ વસ્તુ (એટલે) દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય.. —આહીં 'સમય' જે કીધો એ. 'સમય'—દ્રવ્ય તો અંતરંગમાં પ્રકાશમાન ત્રિકાળ એકરૂપ સદા છે. એ રાગથી ભિન્ન પડીને નિર્મળ જ્ઞાન દ્વારા જોયું તો એ વસ્તુ એક જ–એકપણે છે. સમજાણું કાંઈ ? નિર્મળ પર્યાયે દ્રવ્યને દેખ્યું, પણ દ્રવ્યને એકરૂપ દેખ્યું. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ભારે. આ પહેલી ગાથાઓ બહુ ઊંડી છે, બાર ગાથા(માં) આખું સમયસાર એમાં ભરી દીધું છે. સોળ વલું થાય છે. અહીંયા પાછો થોડો અર્થેય ફેરવ્યોને જરી, એટલે વધારે સ્પષ્ટ થાયને ? એમને ય સુઝતું જાયને થોડું થોડું. ફેરફાર (અનુવાદમાં) કર્યા વખતે આ સુઝ્યું નહીં હોય એ વખતે. એ તો હોય, એ તો. .... ફેર છે ને ?......વિચાર આવે, આવે એ તો બધું, એમાં કાંઈ નહીં.

'कुतः' શબ્દ છે એ બરાબર છે. અરે ! એકમાં બેપણું કેમ હોય ? એમ કહે છે. અરે ! એકમાં બેપણા કેમ હોય ? એ એકમાં બેપણા તો જૂઠા છે (એમ) કહે છે. એકમાં એકપણું એ સાચું છે એમ છે. આહાહા ! ગજબ કુંદકુંદાચાર્ય અને અમૃતચંદ્રાચાર્ય ! કેવળીના પેટ ખોલ્યા છે. વસ્તુને, ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવે જે (રીતે) જોઈ (તે રીતે) કહી (અને) એ રીતે મૂકવાની પદ્ધતિ આચાર્યની છે. આહાહા ! અરિહંતના પ્રવચનનો અવયવ છેને આ (સમયસાર) ? શબ્દબ્રહ્મ છે એનો અવયવ છે. એ પણ અવયવ તો, તે કાળે પરિણમવાનો હતો, એને (આચાર્ય) નિમિત્ત થયા છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા—કે જે પરથી ભિન્ન છે એ—સુલભ નથી (એમ) કહે છે. આવો **સદા પ્રગટપણે અંતરંગમાં પ્રકાશમાન છે**.... હવે (દ્વિવિધપણું) લેશે જુઓ ! **તોપણ કષાયો સાથે એકરૂપ જેવું કરવામાં આવતું હોવાથી**.... આ વાત, આ વસ્તુ. આ 'દ્વિવિધપણું' કીધું. સમજાણું કાંઈ ? પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પો જે કષાય છે, એની **(સાથે) એકરૂપ જેવું..... એકરૂપ (જેવું) કરવામાં**

આવતું..... **એકરૂપ જેવું કરવામાં આવતું**..... એક છે નહીં, થતું નથી, હોતું નથી; પણ જાણે એક ભાવ (હોય) એમ માની રહ્યો છે અજ્ઞાની. ભગવાન આત્મા અકષાયસ્વભાવનો પિંડ છે.... જુઓ ! એની (-અકષાયની) સામે કષાય નાખ્યો. ભગવાન આત્મા વીતરાગવિજ્ઞાનઘન છે એ 'સમય' છે. એ 'સમય'નું પરથી ભિન્નપણું દેખવું એ સુલભ નથી, દુર્લભ છે. અનંત કાળમાં એ વાત એણે સાંભળી નથી એમ કહે છે આહીં તો. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

સદા પ્રગટપણે અંતરંગમાં.... એ વસ્તુ તો વસ્તુ છે, પ્રગટ જ છે. વળી, વસ્તુ કે દિ' અવસ્તુ થતી હશે ? વસ્તુ કે દિ' પડદે પડતી હશે ? વસ્તુ કે દિ' ઢંકાઈ જતી હશે ? વસ્તુ... જે ચૈતન્યધ્રુવ વસ્તુ છે તે અંતરંગમાં પ્રગટપણે એકાકાર— એવી ને એવી ચીજ—અનાદિથી છે. એવી હોવા છતાં **કષાયો સાથે એકરૂપ જેવું કરવામાં આવતું હોવાથી**..... જુઓ ! વિકલ્પ... જે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ અને વૃત્તિઓ છે, જે રાગ આદિ (છે તે) કષાય છે. (અજ્ઞાનીએ) અકષાય એવો ભગવાન આત્મા એને કષાય સાથે એકરૂપ માનવાથી જાણે **એકરૂપ (જેવું) કરવામાં આવતું હોવાથી અત્યંત તિરોભૂત પામ્યું છે**..... દ્રવ્યભાવ ઢંકાઈ ગયો, રાગ અને કષાય સાથેની એકતાબુદ્ધિમાં દ્રવ્ય ઢંકાઈ ગયું, દ્રવ્ય દ્રષ્ટિમાં આવ્યું નહીં.

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : નહીં, તમે કેમ ઊંધા પકડ્યા ? યે હમારે શેઠેય કહતે હૈં. હમારે શેઠ હૈં ન વો ? વો કહતે હૈં, 'હમને ઐસા સુના, ઉસમેં ક્યા કરે' ? (સમાધાન:) ક્યા કરે (ક્યા) ? તુમને ઉલ્ટા ક્યોં સુના ? શેઠ ! ઐસી યોગ્યતાસે ઐસા મિલા ભૈયા ! કબુલ તો તુમને કિયા ન ભૈયા ?

ભગવાન આમ દેખે છે તો વસ્તુ કૈસી દેખી ? પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વરના મુખમાંથી આવી છે એ વાત વાણી દ્વારા અહીંયા સંતો કહે છે. સમજાય છે ? ભાઈ ! 'સમય' છેને તું ? ચૈતન્ય ધ્રુવ તું વસ્તુ છે ને ? આદિ-અંત વિનાની અહેતુક સત્ ચિદાનંદ પ્રભુ એવી (વસ્તુ) 'સમય' છે ને ? (અને) એ તો પ્રગટ જ છેને પરમાત્મા ? (તે) પ્રગટ હોવા છતાં તેને પરથી ભિન્ન પાડીને જોયો

નહીં, પણ પરની સાથે એકપણું કરીને રહ્યો (છો) માટે તે (એકત્વ) દુર્લભ થઈ પડ્યું છે, તિરોભૂત થઈ ગયું છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

'તરણા ઓથે ડુંગર રે, ડુંગર કોઈ દેખે નહીં.' તરણા ઓથે ડુંગર. એક વિકલ્પની (કે) કષાયની લાગણી—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા આદિની કોઈપણ શુભ વૃત્તિ—એવા રાગના કષાય સાથે આત્માનું એકપણું કર્યું છે (અર્થાત્) એવું માન્યું છે. (એકપણું) થયું નથી હોં, એક થયું નથી. પણ એની દ્રષ્ટિ જ્ઞાયકસ્વભાવ ઉપર નહીં હોવાથી અનાદિથી, તે પર કર્મનો પ્રદેશ એટલે જે વિકલ્પ–ઉદયભાવ તેમાં સ્થિત થવાથી અને તેનાથી જાણે આત્મા એકરૂપ હોય એમ.... સાથે–**કષાયો સાથે....** ઓહોહો ! પુણ્ય-પાપના ભાવ સાથે.... અરે ! વ્યવહારના વિકલ્પની સાથે **એકરૂપ જેવું કરવામાં આવતું.... એકરૂપ જેવું કરવામાં** (આવતું).... એકરૂપ થયું નથી. થાય કેમ ? (કેમ કે) વસ્તુ છે ભગવાન વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન ચૈતન્ય છે—કે જેમાંથી વીતરાગતા અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે. એ તો પોતે સત્ત્વની ખાણ છે. સમજાય છે ? એ તો કુંડ મોટો છે, કેવળજ્ઞાનનો કુંડ છે. એમાં તો કેવળજ્ઞાન ને વીતરાગતા નીકળે એવો એ કુંડ છે. એમાં આ (કષાય સાથે એકત્વ) ક્યાંથી તેં કાઢ્યું ? જે એમાં નથી એવો વિકલ્પ ઉઠાવીને (કષાય સાથે) એકપણા જેવું તેં કર્યું છે, એથી આત્મા તને ભિન્ન ભાસતો નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

કષાયો સાથે એટલે શુભાશુભ વિકલ્પો, ઉદયભાવ સાથે.... બસ, એક જ વાત છે. ભગવાન આત્મા સ્વભાવભાવનું ધામ.... 'જ્યાં ચૈતન્ય ત્યાં અનંત ગુણ... જ્યાં ચૈતન્ય ત્યાં અનંત ગુણ, કેવળી બોલે એમ...' (યોગસાર ગાથા ૫૫) ભગવાન એમ કહે છે, જ્યાં તું છો, ત્યાં બધા અનંત ગુણો છે. બધા અનંત ગુણો (તેમ જ) જેટલા કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, આનંદ આદિ પર્યાયો કહેવાય—એ બધાનો અંદર પિંડ છે તારો આત્મા. એવું જે સમયસ્વરૂપ છે પોતાનું એને, આ (અજ્ઞાની) એનામાં નથી એવા રાગના વિકલ્પની સાથે એકપણું કરવાથી—એકપણું માનવાથી—એક જેવું કરવાથી—એક જેવું કરવાથી—ભાસતો નથી ઓલો (આત્મા), ઢંકાઈ ગયો છે. ભગવાન આત્મા, વિકલ્પની પ્રીતિ—રુચિ—

પ્રેમમાં પડ્યો (હોવાથી) એ ભગવાન ઢંકાઈ ગયો છે, ભૂલી ગયો છે, ઢંકાઈ ગયો છે. આહાહા ! તરણું આડું આવી ગયું છે. આહાહા !

જુઓને ! (જે રાગાદિ એનામાં)નથી એમાં ટક્યો છે એમ કહે છે. એનામાં ક્યાં ગયો છે તું ? એ નવો ઉત્પન્ન કરેલો ખરેખર પુદ્‌ગલનો છે એટલે ખરેખર એ પુદ્‌ગલ છે. રાગ આદિ, પુણ્ય આદિ એ પુદ્‌ગલ છે. 'પુદ્‌ગલકર્મ પ્રદેશે સ્થિત છે' એનો અર્થ કાંઈક કર્યો હતોને એક ફેરી ફૂલચંદજીએ. શું ? કે અજ્ઞાની એવું માને છે ને ?—એમ કંઈક અર્થ કર્યો છે. તેથી કહ્યું કે પુદ્‌ગલકર્મ પ્રદેશમેં જાતે હૈં—એમ કહ્યું. પણ એ તો પુદ્‌ગલકર્મના પ્રદેશનો જ ભેદ છે, એ બધો ઉદયભાવ તે. પુદ્‌ગલકર્મના પ્રદેશનો ભેદ–ભાગ એ બધો ઉદયભાવ જ છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? ઉદય નામ (આત્મામાં) 'નથી' તે પ્રગટ્યો (અને) આ એમાં પોતાપણું–એકપણું માન્યું (ત્યાં) વસ્તુ પડી રહી. સમ્યગ્દર્શનમાં આત્મા પ્રતીતમાં આવવો જોઈએ, (તેને બદલે) એ આત્મા પડ્યો રહ્યો (અને) અહીં રાગમાં એકત્વ થઈને (-કરીને) માન્યું તે મિથ્યાત્વભાવ છે (એમ) કહે છે. આહાહા !

મોટા માંધાતા મુનિ થઈને ફરતા હોય દ્રવ્યલિંગી સાધુ, કહે છે કે, તે અંદર જે વિકલ્પ વસ્તુમાં નથી તેની સાથે એકત્વબુદ્ધિમાં પડ્યો છે, (તેથી) આત્મા ઢંકાઈ ગયો છે (અર્થાત્) એને આત્માનું ભાન નથી, એને આત્મા છે એની પ્રતીતિ નથી, એને રાગ છે એની પ્રતીતિ છે. એ તો આવ્યું'તું ને ? (ગાથા ૨). એકસાથે—એક સમયે જાણે ને (પરિણમે). 'જાણતો અને રાગપણે પરિણમતો' એ ભાષા (-વાત) તો (અહીંયા પણ) એ જ કહેવી છે. આહાહા ! સમજાય છે ? આમ જ્ઞાનનો પર્યાય છે.... એનો સ્વભાવ ભલે એને (મિથ્યાદ્રષ્ટિને) ખબર ન હોય, પણ એ રાગને જાણતો રાગરૂપે પરિણમે છે મિથ્યાદ્રષ્ટિ. જ્ઞાનના પર્યાયમાં એને (-રાગને) જાણવાની એ વખતે યોગ્યતા છે, (પણ) આમ (સ્વભાવને) જાણવાની (યોગ્યતા) નથી. આમ (રાગને) જાણવાની યોગ્યતા છે એટલે રાગને જાણતો રાગરૂપે પરિણમે છે, એ પરસમય મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કષાયો સાથે એકરૂપ જેવું કરવામાં આવતું..... ऐकीक्रियमाण ને ? **ऐकीक्रियमाण कषायचक्रेण**.... જુઓ ! **चक्र** શબ્દ છે હોં ! **कषायचक्रेण** (શબ્દ) છે. એ (**चक्रेण**નો અર્થ) કેમ ન આવ્યું ? ચક્રમાં પુણ્ય-પાપ, પુણ્ય-પાપ ફરે છેને ચક્ર ?

(**चक्रेण**નો અર્થ) આવ્યો નહીં એમાં ? **કષાયો સાથે એકરૂપ**.... चक्र (શબ્દનો અર્થ) ન આવ્યો ? આપણને તો ખબર નથી, શબ્દાર્થ ન આવડે.... એ અમારે પંડિતજીને આવડે. આ તો જુઓ આહીં. શું આવ્યું ? જુઓ ! **कषायचक्रेण** છે ભાઈ ! શબ્દમાં—સંસ્કૃતમાં. 'चक्र' છે चक्र. ચક્ર ફરે છે ને ? શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ કષાયચક્ર. શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ, શુભ-અશુભ પરિણામના ચક્રમાં (અજ્ઞાનીએ) પોતાને માન્યો છે. કેમ આ '**कषायचक्रेण**'નો અર્થ ન કર્યો તે દિ' ? તે દિ' પણ કહ્યું'તું, 'બહુ ફેરવવું નહીં હોં'—એમ પણ કહ્યું હતું. વાત સાચી છે, એ વાત સાચી. એ હતી, પણ હવે સમયમાં ફેર છે ને ? એમ કે આપણે... ઘણા વર્ષ થઈ ગયા. (સંવત) ૧૯૯૫. એટલા વર્ષ થઈ ગયા લ્યો. પાંચ ને ચોવીશ ઓગણત્રીસ વરસ થઈ ગયા. ઝાટકીયા હતાને ત્યાં ૯૫માં મોહનભાઈના મકાનમાં.

શબ્દાર્થ હોયને મૂળનો (-ટીકાનો) તો તેમાં ગંભીરતા ઘણી હોય, ઘણી. શું કીધું ? કહે છે, **इदं तु नित्यव्यक्तयान्तः प्रकाशमानमपि**.... ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ નિત્યાનંદ શુદ્ધ દ્રવ્ય હોવા છતાં એણે કષાયના ચક્રની—પુણ્ય-પાપના ચક્રની—પર્યાયમાં (અર્થાત્) પુણ્ય-પાપના વિકલ્પમાં—શુભ-અશુભમાં—એક જેવું કર્યું હોવાથી.... **ऐकीक्रियमाणत्वात्**.... એવું ક્યાંથી કાઢ્યું? (શ્રોતા : ભાવ...) ભાવ લઈને. ઠીક. **ऐकीक्रियमाणत्वात्.... कषायचक्रेण.... सहैकीक्रियमाणत्वादत्यन्त-तिरोभूतं** । ભાવ લઈને એ ઠીક થયું.

અહીં તો એમ છે કે એ કષાયના ચક્રમાં 'એકીરૂપે' માનીને બેઠો છે એમ કહે છે. ભલે એ થઈ શકતો નથી, પણ આચાર્યે આમ કહ્યું (છે કે) એકીસાથે લઈ (એકરૂપે) માનીને બેઠો છે એમ. વિકલ્પ–કષાયનો અંશ છે, એની સાથે એકપણું કરીને જ બેઠો છે. તેથી આહીં સ્વભાવ ભગવાન—કે જે વિકલ્પ વિનાની ચીજ નિર્વિકલ્પ 'સમય' વસ્તુ છે—એને પામતો નથી, ઢંકાઈ ગયો છે, તિરોભૂત થઈ ગયો (છે એટલે કે) ઢંકાઈ ગયો છે. પડદા આડે ભગવાન બિરાજે છે. આહાહા ! કહો, સમજાણું કાંઈ ? ઢંકાઈ ગયો.

હવે... હવે આવ્યું ભીખાભાઈ ! તૈયાર કરવા જોઈએને એને. **પોતામાં અનાત્મજ્ઞપણું હોવાથી**.... પોતે આત્મા શું છે—રાગ વિનાનો, વિકલ્પ વિનાનો

એનું એને જ્ઞાન નથી, અનાત્મા છે. અનાત્મા એટલે રાગ સાથે એકત્વ થયેલો એવો અનાત્મા છે એ. અનાત્મ–જ્ઞ (-આત્માને નહીં જાણતો), પણ અનાત્મજ્ઞ (આત્મારૂપે નથી એવા રાગાદિને જાણતો) છે હોં.

શ્રોતા : અનાત્મજ્ઞ......

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ તો જ્યાં (ગાથા ૨માં) જાણતો ને રાગરૂપે પરિણમતો કીધું ને ? જાણતો રાગ ને પરિણમતો.... **અનાત્મજ્ઞપણું હોવાથી**— એ રાગને (પોતાપણે) જાણતો હોવાથી, રાગને પોતાપણે જાણતો અનાત્મા.... એ રાગ અનાત્મા છે. પુણ્ય–પાપ, દયા, દાન, વિકલ્પ આદિ શુભ (પણ) તે અનાત્મા છે. એને (અજ્ઞાનીને) અનાત્માનું જ્ઞાન છે, અનાત્માનું. આત્માનું જ્ઞાન એને નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અનાત્મજ્ઞપણું હોવાથી (-પોતે આત્માને નહિ જાણતો હોવાથી) અને બીજા આત્માને જાણનારાઓની સંગતિ-સેવા નહિ કરી હોવાથી.... જુઓ છે હોં અંદરમાં.... **परेषामात्मज्ञानामनुपासनात्**—સંસ્કૃત (ટીકા) છે હોં. એનો અર્થ કે જે પરે (પર આત્માએ) રાગથી ભિન્ન સ્વરૂપ જાણ્યું છે (અને) એવું જે કહે છે એનું (-જ્ઞાનીનું) એણે ભાવથી સાંભળ્યું જ નથી. અને ભાવથી સાંભળે ત્યારે અંદર લક્ષ થાય ત્યારે (તો) 'પરની (-જ્ઞાનીની) સેવા કરી' એમ કહેવામાં આવે એમ કહે છે. હીરાભાઈ !

શ્રોતા : સાંભળે તો તરત થઈ જાય ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ સાંભળે થાય નહીં એમ (અહીં) આવે છે. હા, એવી વાત છે અહીંયા તો. એ કાલે માંડી નહોતી ? સાંભળી નહોતી બપોરે ? કહો, સમજાણું આમાં ? આહાહા ! અરે ભગવાન ! કહે છે, તને તારું સાંભળવું (તારી વાત સંભળાવવી) પડે એ તે કંઈ વસ્તુ (શોભે) છે ? એ કહે છે. આહાહા ! અલૌકિક વાતું છે બાપા ! આ તો સર્વજ્ઞના પેટ છે. સમ્યગ્દર્શન કોને કહેવું એની હજી ખબરું ન મળે...... અને થઈ ગયા જ્ઞાની ને ચારિત્ર ને વ્રતધારી સાધુ સાચા ? બાપા ! જવાબદારી આકરી છે ભાઈ ! સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે પોતાને તો જ્ઞાન નથી, પણ જાણનારાઓની સેવા... એમ છેને શબ્દ ? **परेषामात्मज्ञानामनुपासनात्**.... 'સેવા કરી નહીં' એનો અર્થ... આમ તો

ભગવાન પાસે અનંત વાર ગયો છે. અનંત વાર ભગવાન પાસે ગયો, પણ 'સેવા કરી નથી' એનો અર્થ કે એ જે કહે છે તે સાંભળ્યું નથી એટલે અનુભવ્યું નથી એમ કહે છે. આહાહા ! હીરાભાઈ ! ઠીક બાપાએ એક રાખ્યા છે, એક રાખવા તો જોઈએને ?

શ્રોતા : ....લક્ષ રાખીએ તો.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ કહે છે કે એવો એ છે નહીં. એ લક્ષ આપીને પછી (અનુભવ) થાય એવો એ છે નહીં એમ કહે છે આહીં. આહાહા ! વીતરાગમાર્ગ—પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ વીતરાગનો આવો માર્ગ ક્યાંય ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકમાં બીજે હોઈ શકે નહીં. આહાહા ! આમ તો બધાય કહે, '**केवलिपण्णत्तं धम्मं सरणं... केवलिपण्णत्तं....**' રાડે રાડું પાડે. માંગલિકમાં બોલેને ? અરે ભગવાન ! '**केवलीपण्णत्तं**' કોને કહેવું ? ભાઈ ! '**केवलिपण्णत्तं धम्मं**'માં એમ કહ્યું છે કે એ વિકલ્પથી પાર તારી વસ્તુ છે એની દ્રષ્ટિ-જ્ઞાન કરે તો ધર્મ થાય અને એ '**केवलिपण्णत्तं धम्मं**' કહેવાય છે. કેવળીએ એમ કહ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

આહીં તો કહે છે, **બીજા આત્માને જાણનારાઓની સંગતિ-સેવા** નથી કરી. ત્યારે અનંત વાર સમવસરણમાં નથી ગયો ? 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં તો બહુ આવ્યું છે (કે) હે નાથ ! અનંત વાર સમવસરણમાં ભગવાનની પૂજા કરી, દિવ્યધ્વનિ ભગવાનની સાંભળી, મણિ-રતનના દીવા ને કલ્પવૃક્ષના ફૂલ(થી પૂજા કરી). પણ એ તો પરદ્રવ્ય તરફના વલણવાળા વિકલ્પ અને બહારની (ક્રિયાની) વાત છે. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાને કહ્યું... ભગવાને કહ્યું કે તારો આત્મા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ, આસ્રવથી ભિન્ન છે. (આ જીવ) એવું ભિન્નપણું જાણે ત્યારે તેણે ભગવાન કે ગુરુની સેવા કરી (એમ) કહેવામાં આવે. સમજાણું ? એ પછી નિમિત્તથી કથન થાય (કે ગુરુથી જ્ઞાન થયું). સમજાણું કાંઈ ? 'તે તો પ્રભુએ આપિયો' આવે છે ને ? આત્મસિદ્ધિમાં. (ગાથા ૧૨૫). આવી શૈલી છે !

પોતામાં અનાત્મજ્ઞપણું હોવાથી અને બીજા (આત્મા)ને જાણનારાઓની સંગતિ.... **उपासना**.. મૂળ (ટીકામાં શબ્દ) તો '**उपासना**' છે. (તો ઉપાસના) નહીં કરવાથી **નથી પૂર્વે કદી સાંભળવામાં આવ્યું**.... દેખો ! એ

એકપણું.... ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા રાગથી ભિન્ન એવો એક(પણે) ભગવાન આત્મા છે એવી વાત પૂર્વે કોઈ દિ' સાંભળી નથી (એમ) કહે છે. આહાહા ! સમવસરણમાં અનંત વાર ગયો, ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ (સાંભળવા) ગયો. ભગવાન બિરાજે છે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં, (ત્યાં) મહાવિદેહમાં અનંત વાર ઉપજ્યો છે. મહાવિદેહમાં તીર્થંકરનો કોઈ દિ' વિરહ હોય નહીં. મહાવિદેહમાં તીર્થંકરોનો કોઈ દિ' ત્રણ કાળમાં વિરહ ન હોય, (વીસ તીર્થંકર હોય જ.) એક પછી એક તીર્થંકર થયા જ કરે છે. (ત્યાં) અનંત વાર ઉપજ્યો મહાવિદેહમાં, અનંત વાર ગયો છે ત્યાં, (પણ) સાંભળ્યું નથી (એમ) કહે છે.

શ્રોતા : અત્યારે વર્તમાનમાં શું કરીએ સાહેબ ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ કહે છે કે સાંભળ્યું નથી (એમ) કહે છે. હા, એ સાંભળ્યું નથી એમ કહે છે.

શ્રોતા : ભગવાન કહે છે કે ઓળખ.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ઓળખ એટલે કે ઓળખાણ કર ત્યારે ભગવાનને તેં સાંભળ્યા એમ કહેવામાં આવે છે એમ કહે છે. આહાહા !

વીતરાગનો માર્ગ વીતરાગભાવથી ઊભો થાય છે, પરની અપેક્ષાથી ને આલંબનથી ઊભો થતો નથી—એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. વીતરાગમાર્ગ એટલે ? આત્મા જ એવો છે. આહીં તો એ કહે છે (કે) આત્મા જ એવો છે. આહાહા ! વીતરાગ એટલે પોતાનું સ્વરૂપ. 'જૈન' સંપ્રદાય નથી. 'જૈન' તો જે (આત્મ)વસ્તુ છે તે વસ્તુનો આશ્રય કરીને વિપરીતતાને જીતે (તે જૈન છે). 'જીતે' એ નાસ્તિથી વાત કરી છે. (ખરેખર તો) વસ્તુનો આશ્રય કરીને વિપરીતતાને જીતે એટલે કે વિકાર હતો (એનો) વસ્તુ નિર્વિકાર છે એને આશ્રયે નાશ થાય છે (-વ્યય), નવી (નિર્વિકારી પર્યાય) પ્રગટ થાય છે (-ઉત્પાદ) અને (વસ્તુ) ધ્રુવ રહે છે—એવી વસ્તુની મર્યાદાની સ્થિતિ છે. સમજાણું કાંઈ ?

નથી પૂર્વે કદી સાંભળવામાં આવ્યું..... અહીંયા 'ના' પાડે છે લ્યો. આહાહા ! અગિયાર અંગ કંઠસ્થ કર્યા, નવ પૂર્વ ભણ્યો... સમજાય છે ? એ જ્ઞાની પાસે દીક્ષાઓ લીધી. આહાહા ! ભગવાનના સમવસરણમાં નગ્ન મુનિ દિગંબર તરીકે રહ્યો સમવસરણમાં પણ.

શ્રોતા : ....દીક્ષા આપે સાહેબ ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : કોણ આપે છે ? એની મેળાએ લઈને બેઠો હોય તો શું કરે ? પણ ઓલા છદ્મસ્થ મુનિને તો ખબર ન હોય, એને (દીક્ષા) આપે વ્યવહાર સારો દેખીને. સમજાય છે ? આ તો કોઈની (-બીજાની) વાત છે ને ? એવી વાત છે; થાય છે. અનંત વાર દીક્ષા, અનંત વાર ચારિત્રપણા—વ્રતપણા, આચાર્યપણા (પણ) અનંત વાર થયા છે. એમાં શું ? બહારનું અજ્ઞાનપણે અનંત વાર (થયું) એમાં નવી શું વાત છે ? સમજાણું ?

નથી કદી પરિચયમાં આવ્યું.... પરિચયમાં પરિચય.... સાંભળ્યું નથી ત્યાં પરિચય કેમ (થાય) ? વારંવાર વિચારવું કે મનન કરવું એ એમાં છે જ નહીં. **નથી કદી અનુભવમાં આવ્યું.** રાગથી ભિન્ન ભગવાન આત્મા ચિદાનંદ સમયસ્વરૂપ છે એને અનુભવમાં લીધો નથી. વસ્તુ તો એ જ છે, (પણ) અનુભવમાં લીધો નથી. **તેથી ભિન્ન આત્માનું એકપણું સુલભ નથી.** આ જગતમાં રાગ ને પુણ્યના વિકલ્પથી ભિન્ન ભગવાન અખંડાનંદ એકરૂપ સ્વભાવ છે તેની પ્રાપ્તિ અનાદિના પરના અભ્યાસને લઈને સુલભ નથી, છતાં સત્પણું તો સત્પણે છે માટે સરળ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ કારણે ભિન્ન આત્મા... જુઓ ! બીજું કાંઈ સુલભ નથી એમ નથી કહ્યું, આ એક જ સુલભ નથી ભાઈ ! એ ચોથી ગાથા થઈ. એનો અર્થ (ભાવાર્થ) બાકી છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૫

ગાથા – ૪, ૫

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૧, સોમવાર, તા. ૨૩-૯-'૬૮

જીવ અધિકાર, ચોથી ગાથાનો ભાવાર્થ. **આ લોકમાં સર્વ જીવો સંસારરૂપી ચક્ર પર ચડી**.... (અજ્ઞાની જીવ), વિકારના પરિણામ જે ફરતા (બદલતા રહે) છે તે પુણ્ય ને પાપના (ભાવ) એવું જે સંસારચક્ર (છે) એના ઉપર ચઢી એટલે કે એમાં આરૂઢ થઈ (અર્થાત્) પોતાનો સ્વભાવ (જે) નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન છે એનાથી અનાદિથી છૂટી, શુભ-અશુભ (કે) પુણ્ય–પાપના ભાવનું જે ચક્ર છે એ સંસારચક્રમાં (આરૂઢ થયો છે)—સ્વભાવથી ખસીને વિકારના પરિણામમાં આરૂઢ થયો છે. એને લઈને એને (અજ્ઞાનીને) પંચ પરાવર્તન ભ્રમણ છે. એવા સંસારચક્રના—સ્વભાવથી વિરૂદ્ધ પરિણામના—આરૂઢપણાથી જગતના બધા દ્રવ્યો, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ (અને ભાવ) એમાં એનું ભ્રમણ થયું છે, ઓલા (વિકારી) ભાવો છે એને લઈને. એ ભાવ એમાં (પંચ પરાવર્તનમાં) આવી ગયા— દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ ને ભાવ.

ત્યાં તેમને મોહકર્મના ઉદયરૂપ પિશાચ ધોંસરે જોડે છે..... તેને મિથ્યાશ્રદ્ધા છે કે પુણ્ય-પાપનું ચક્ર તે હું, તે મારૂં અસ્તિત્વ—એવો જે મિથ્યાત્વભાવ છે તે મોહરૂપ પિશાચ—મિથ્યાત્વ **ધોંસરે જોડે છે.** જગતના બાહ્ય પદાર્થના અવલંબનમાં તે મિથ્યાત્વ પ્રેરે છે... સમજાય છે કાંઈ ? (કે) બાહ્ય પદાર્થનો આશ્રય લઉં, અવલંબન લઉં, એને વિષય બનાવું, લક્ષ બનાવું, ધ્યેય બનાવું. સમજાણું કાંઈ ? સ્વદ્રવ્યના વિષય સિવાય જે પુણ્ય–પાપના ભાવરૂપ ચક્ર (છે તેના) ઉપર પર્યાયબુદ્ધિ—વિકારબુદ્ધિએ અંદર પડ્યો છે, તે સંસારના ભ્રમણને પ્રાપ્ત છે અને મિથ્યાત્વરૂપી ભૂતડું બાહ્ય તરફ જ એને દોરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

તેથી તેઓ વિષયોની તૃષ્ણારૂપ.... એને લઈને.... પોતાના વિષય સિવાય બાહ્ય પદાર્થો જે વિષય છે એની ઇચ્છાને લઈને (અજ્ઞાની) ઇચ્છાથી **પીડિત થાય છે.** આ (પર)પદાર્થને અવલંબું, આ પદાર્થનું લક્ષ કરૂં, આ પદાર્થનો આધાર

લઉં—એમ આત્માનો સ્વદ્રવ્ય વિષય છોડી, આત્મા સિવાય અનંતા પરદ્રવ્યની ઇચ્છાની તૃષ્ણામાં દોરાયેલા પીડિત છે, દુઃખી છે. સમજાય છે કાંઈ ?

અને તે દાહનો ઇલાજ ઇન્દ્રિયોના રૂપાદિ વિષયોને જાણીને તે પર દોડે છે. ઇલાજ એ (એમ) જાણે છે કે— ઇચ્છા–રાગથી દાહ થયો એટલે જાણે કે પરને અવલંબું તો મારી દાહ–ઇચ્છા મટે એમ એ ધારે છે. પરનું લક્ષ કરું, પરને ધ્યેય બનાવું, પરનો આશ્રય લઉં.... સમજાય છે કાંઈ ? (તો) મારી તૃષ્ણાની પીડા, આને (-પરપદાર્થને) અવલંબું તો, મટે એમ (માનતો તેને) અવલંબે છે—**તે પર દોડે છે**. પાંચ ઇન્દ્રિયના શુભ-અશુભ પદાર્થોના લક્ષ—વિષય—ધ્યેય—તરફ દોડે છે. ભગવાન આત્મા નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન છે તેના તરફ તેનું લક્ષ જતું નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

અને **પરસ્પર પણ વિષયોનો જ ઉપદેશ કરે છે.** 'બાહ્યદ્રવ્ય તરફના ભાવને ઉત્પન્ન કરવો' એવો જ એ ઉપદેશ માંહોમાંહે કરી રહ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? બાહ્ય અનંત પદાર્થો—તે પછી શુભ કે અશુભ હો—તે તરફના વલણવાળો ભાવ રાખવો એ જ માંહોમાંહે ઉપદેશ કરી રહ્યા છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ રીતે તેને **કામ (વિષયોની ઇચ્છા) તથા ભોગ (તેમને ભોગવવું)—એ બેની કથા** તેને.... પર તરફની ઇચ્છા એનું થવું અને તેનું વેદવું (એવા ભાવમાં) સ્વરૂપની દ્રષ્ટિ વિના આત્માના આનંદનું વેદવું અને જાણવું એ રહી ગયું. પર તરફના વલણવાળા એવા ભાવથી તેણે એ **કથા (તો) અનંત વાર સાંભળી** છે.... તે પુણ્ય ને પાપના વિકલ્પોના ચક્રવાળો ચકરાવો કરવો ને ભોગવવો એવું એણે અનંત વાર સાંભળ્યું છે, અનંત વાર તેના પરિચયમાં આવી ગયું છે અને તેનું દુઃખરૂપ વેદન પણ અનંત વાર, અનંત કાળમાં, અનંત ભવમાં, અનંત ભાવથી આવી ગયું છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

પણ પરદ્રવ્યોથી ભિન્ન.... સર્વ પરદ્રવ્યોથી ભિન્ન.... આ આત્મા સિવાય બધા પરદ્રવ્યો જેટલા છે તે બધા, એનાથી ભિન્ન **એક ચૈતન્યચમત્કારસ્વરૂપ પોતાના આત્માની કથાનું જ્ઞાન....** એક ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર વસ્તુ એવો જે આત્મા—પોતાના આત્માની કથા હોં, એ પોતાનો (આત્મા). **ચૈતન્યચમત્કારસ્વરૂપ પોતાના આત્માની** વાર્તાનું **જ્ઞાન પોતાને તો** નથી,

પોતાને તો (પોતાથી) કદી થયું નહિ (અને) જેમને (તે જ્ઞાન) થયું (હતું) તેમની સેવા (કદી) કરી નહિ.... જેમને (જ્ઞાન) થયું તેનું માન્યું નથી એમ કહે છે. જેમ 'ભગવાનની સ્તુતિ કરી નથી' એમ કીધું ને ? એટલે 'કેવળીની સ્તુતિ' એટલે કોણ (-શું) ? કે આત્માની સ્તુતિ. (ગાથા ૩૧, ૩૨, ૩૩). એમ જ્ઞાનીની સેવા એટલે શું ? કે આત્માની સેવા. સમજાણું કાંઈ ?

સંતો–જ્ઞાનીઓ જે કહે છે, ભાઈ ! તારૂં નિધાન તો તારી પાસે છે. ત્યાં અંતર જો, નજર નાખ, ત્યાં ઠર. એ વાત જ્ઞાનીએ સંભળાવેલી, પણ એની સેવા કરી નહિ—માની નહિ. સમજાણું કાંઈ ? પરદ્રવ્યના વલણવાળા ભાવને જ એણે સાંભળ્યો, અનુભવ્યો. પણ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન ભગવાન આત્મા—કે જેને અહીંયા **ચૈતન્યચમત્કારસ્વરૂપ** આત્મા કહ્યો (અને) આગળ બધે ભિન્ન–ભિન્ન ભાષાથી વર્ણવે છે (કે) નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન જેનું સ્વરૂપ છે, જ્ઞાયક છે, ધ્રુવ છે, ચૈતન્યબિંબ છે—એવો જે એનો સ્વભાવ છે એની વાત પોતાએ જાણી નથી (અને) **જેમને (તે) જ્ઞાન થયું (હતું) તેમની સેવા (કદી) કરી નહિ**.....તેથી એ વાત કદી સાંભળી જ નથી (એમ) કહે છે.

આ વસ્તુ રાગથી ભિન્ન છે. નિત્યાનંદ ભગવાન વિજ્ઞાનઘન પ્રભુ, એ વિકલ્પથી, રાગથી, શુભ-અશુભથી તદ્દન ભિન્ન છે એ વાત એણે સાંભળી નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આ વસ્તુ વિજ્ઞાનનું ઘન દળ, ચૈતન્ય દળ–પીંડ છે. એવો જે આત્મા છે તે વિકલ્પ, શુભ-અશુભભાવ અને પર—કે જે બધા પરદ્રવ્ય છે—તેનાથી તદ્દન ભિન્ન છે. એ વાત (અર્થાત્) પરદ્રવ્યના વલણવાળા ભાવની સેવાથી આ (ભિન્નતાનો)ભાવ એણે કોઈ દિ' જાણ્યો નથી. ભારે કામ છે. સમજાણું કાંઈ ?

ઓલામાં આવે છેને નિયમસારમાં ? કે નામમાત્ર (-કથનમાત્ર) વ્યવહાર રત્નત્રયને પણ અનંત વાર સેવ્યા. નહિ ? નિયમસારમાં (કળશ ૧૨૧માં એ વાત) આવે છે. એટલે કે સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર આદિ એનું શું સ્વરૂપ છે એના (યથાર્થ) ભાન વિના પરદ્રવ્ય તરફની શ્રદ્ધાનો રાગ—વ્યવહાર શ્રદ્ધા, વ્યવહારું જ્ઞાન અને વ્યવહાર આચરણ—એવા વ્યવહાર રત્નત્રય એ પરલક્ષી વસ્તુ (-ભાવ) છે. એણે તો અનંત વાર એવું કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ એ વ્યવહારના વિકલ્પથી પાર ભિન્ન ભગવાન છે એ વાત એને કાને પડી નથી. 'કાને પડી નથી' તેનો અર્થ (એ છે કે આત્મા) રાગથી ભિન્ન છે એમ એને વાત બેઠી નથી, એટલે

સાંભળી નથી. સાંભળી નથી, સાંભળી નથી (એટલે કે) એ (વાત લક્ષમાંથી) કાઢી નાખી. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! ત્રણ લોકનો નાથ બાદશાહ સર્વજ્ઞ પ્રભુ પોતે, એકલો જ્ઞાનનો ઘન દળ, ચૈતન્ય પુંજ પ્રભુ, ઠંડી શીતળ શિલા આત્મા, વીતરાગી શિલા ભગવાન એ વિકલ્પથી—વ્યવહાર રત્નત્રયના વિકલ્પથી—પણ પાર છે, ભિન્ન છે. વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ એ પણ પરદ્રવ્ય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

માણસને આકરું એવું પડે છે કે અરે ! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર (પર) ? એ દેવ-ગુરુને ઓળખ્યા (ત્યારે કહેવાય કે જ્યારે) દેવ-(ગુરુ)નો આત્મા છે તે ઓળખીને અંદર (દ્રષ્ટિ) કરે છે (અને) એ બીજી વાત થઈ. પણ પોતાના (સ્વભાવના) આશ્રય–લક્ષ વિના ફક્ત 'આ અરિહંત છે, આ ગુરુ છે, આ શાસ્ત્ર છે' એમ જેવા છે એવા એમની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ છે એ—પરદ્રવ્ય તરફની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ તે—પરદ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ? એમ પર તરફના લક્ષવાળું શાસ્ત્રના અગિયાર અંગનું જાણપણું—એ બધું પરદ્રવ્ય છે. એમ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, મહાવ્રત આદિના પરિણામ—એ બધા પરદ્રવ્યના વલણવાળા (ભાવ) પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્યના વલણવાળા (કોઈ પણ ભાવ) પરદ્રવ્ય છે. આહાહા !

ભગવાન કહે છે કે ભાઈ ! એ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન તારી વાત તેં સાંભળી નથી કોઈ દિ' હોં. અંદરમાંથી આહાહા... આ (આત્મા)!....વિકલ્પ ને શરીર ને ઇન્દ્રિયોથી તો પાર, (અરે !) જેમાં ગુણ-ગુણીનો ભેદ નથી. એવો જે ભગવાન ચૈતન્યચમત્કાર આત્મા વસ્તુ... 'ચમત્કાર'નો અર્થ કે એકદમ (ચૈતન્ય) ચમત્કાર અંદર થાય. રાગથી ભિન્ન પડતાં એનું—(આત્મ)અનુભવનું— ભાન (થાય કે) આ શું થયું ? આ શું છે આ ? (ચૈતન્ય) ચમત્કાર થયો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? દેહથી ભિન્ન એકલો–કેવલ ચૈતન્ય પુંજ પ્રભુ, એની વાત તેં સાંભળી નથી (એમ) કહે છે. ઊંડે ઊંડે એને મીઠાશ, પરદ્રવ્યના વલણવાળા વિકલ્પમાં જ રહી છે. સમજાય છે ? અને એને એ રીતે પણ, 'આ રીતે આમ કરૂં ને આમ કરૂં તો એમાંથી મને આમ થશે' એવો મિથ્યાત્વનો શલ્યભાવ અનાદિથી રહ્યો છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

તેથી કદી (વાત) સાંભળી નથી, તેનો પરિચય (કર્યો) નથી, તેનો અનુભવ થયો નથી. **ન તેનો પરિચય કર્યો (કે) ન તેનો અનુભવ થયો.** સાંભળ્યું નથી કે આ (આત્મા) જ્ઞાનઘન છે પ્રભુ, હું ચૈતનન્યઘન છું. (અનુભવ થતાં) એક સમયની

પર્યાયનું લક્ષ (ચૈતન્ય)ઘન પર જાય છે એમ કહે છે. સમજાય છે ? આ પર્યાયનું લક્ષ રાગ ઉપર ને પર ઉપર જાય છે તો પરદ્રવ્યના વલણમાં મિથ્યાત્વના ધોંસરે જોડાઈ ગયો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ધર્મને બહાને પણ અંદરમાં ઊંડા-ઊંડા શલ્યો એવા હોય છે કે 'કંઈક વિકલ્પો કરું, આને આ કરું, આ આમ કરું, આ આમ કરું એમાંથી કંઈક કંઈક તો મને લાભ થશે.' સમજાય છે કાંઈ ? 'વાંચીને પરને સમજાવવાનો વિકલ્પ થાય તેનાથી પણ કંઈક લાભ થશે'—એવું ઊંડે ઊંડે, એણે પરથી ભિન્નપણાનું સાંભળ્યું નથી એટલે, આ વાત રહી ગઈ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

માટે તેની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી.... મહા–અનંત કાળે ચૈતન્યના ઘનની વાત, અનુભવની વાત **દુર્લભ છે.** સમજાણું કાંઈ ? પૈસા મળવા, રાજ મળવું, દેવપદ મળવું—એ દુર્લભ છે એમ નથી કહ્યું આહીં. ધૂળ એ તો વળી અનંત વાર (મળી છે). આ પુણ્ય પરિણામ મળવા દુર્લભ છે (એમ નથી, કેમ કે) એ અનંત વાર મળ્યા છે, (સંસારરૂપી) ચક્ર પર ચડ્યો હતો તો ત્યાં. 'મળ્યા' એટલે ? તેમાં રહ્યો હતો. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનજીભાઈ ! આહા ! બિંબ સ્થિર પ્રભુ, વિજ્ઞાનઘન પ્રભુ સ્થિર છે, (જ્યારે) આ પુણ્ય–પાપના ચકરાવામાં ફેરફાર.. ફેરફાર (થાય છે). શુભ-અશુભ.. શુભ-અશુભ.. શુભ-અશુભ વિકલ્પોના ચક્ર ચાલે છે એમાં (અજ્ઞાની) આરૂઢ થયો છે, (તેથી) ભૂલી ગયો પોતાને. એની (પોતાની) વાત એણે સાંભળી (નથી) અને સાંભળવા ગયો ત્યારે પણ એની પોતાની વાત (-માન્યતા) રાખીને સાંભળી છે કે 'રાગથી લાભ થશે, વિકલ્પથી લાભ થશે, પરથી લાભ થશે' એમ માનીને એણે સાંભળ્યું છે.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : પણ એને અંદરમાં ઊંડે ઊંડે રહે છે. આ તો સામાન્ય વાત છે. આ તો (કોઈ) મુમુક્ષુની વાત નથી. આ તો વસ્તુની સ્થિતિની વાત છે, આ તો વસ્તુના સ્વરૂપની વાત છે. વ્યક્તિગતની અહીં વાત નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

આ તો વસ્તુ એવી છે કે તદ્દન વિજ્ઞાનઘન (અર્થાત્) જેને પરદ્રવ્યના વલણવાળા વિકલ્પની બિલકુલ અપેક્ષા છે જ નહીં. સમજાય છે ? 'હું આટલાને સમજાવું તો એમાંથી મને અંતર્મુખ થવાનો વખત મળશે' (એમ માનનાર), કહે છે કે, એ (પર)વસ્તુમાં અટકેલો છે અનાદિથી. સમજાય છે ? 'કંઈક જૈનશાસનને

રાખું, બહારનું રહેને કાંઈક થોડું તો પણ એમાં ઠીક છે' એમ (અભિપ્રાય) કરીને એણે બહાર તરફના વિકલ્પને જોર આપ્યું છે—એ મિથ્યાદર્શન શલ્ય છે. ભારે વાત. સમજાય છે કાંઈ ?

શ્રોતા : પ્રભુ ! આટલું સાંભળ્યા પછી આનંદ ન આવે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આવવા ન આવવાનો પ્રશ્ન નથી. આ તો (આનંદ) ન આવ્યો કેમ ?—એની વાત ચાલે છે. અને પરથી ભિન્ન તે (સ્વરૂપ) પ્રાપ્ત થવું તે મહા–અનંત પુરુષાર્થ છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ ચાર ગાથા સુધી વાત કરી, લ્યો.

હવે આચાર્ય કહે છે કે જીવોને તે ભિન્ન આત્માનું એકત્વ (અમે દર્શાવીએ છીએ) દર્શાવું છું. હવે તે ભિન્ન આત્મા કેવો છે એને હું દેખાડું છું. આચાર્ય પોતે કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે :

तं एयत्तविहत्तं दाएहं अप्पणो सविहवेण ।
जदि दाएज्ज पमाणं चुक्केज्ज छलं ण घेत्तव्वं ।।५।।

દર્શાવું એક વિભક્ત એ, આત્મા તણા નિજ વિભવથી;
દર્શાવું તો કરજો પ્રમાણ, ન દોષ ગ્રહ સ્ખલના યદિ.　૫.

એનો **અન્વયાર્થ**. **તે એકત્વ-વિભક્ત આત્માને**.... રાગથી પૃથક્ અને સ્વભાવથી એકત્વ. નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન સ્વભાવથી આત્મા એકત્વ અને રાગ, વિકલ્પથી પૃથક્ત્વ—એવા આત્માને... એવા આત્માને... સમજાય છે કાંઈ ?

'ક્રિયાનો લોપ થાય, ધર્મનો ધ્વંસ થાય' એમ આવ્યું'તુંને કાલ ? (કોઈએ આવું મેગેઝીનમાં લખ્યું હશે). આહા ! ભગવાન ! 'ક્રિયા' એટલે શું ભાઈ ? શુભરાગનું પરિણામ છે એ રાગ છે, એ પર છે. એ ક્રિયા તો પુણ્યરૂપ છે, પરદ્રવ્યરૂપ છે. સ્વદ્રવ્યના આશ્રય કરનારને એની મદદ છે નહીં. પરદ્રવ્ય છે એનાથી ભિન્ન પડવું છે, (તો) એમાં— ભિન્ન પડવામાં—એની મદદ કેમ હોય ? એ વિભક્ત-એકત્વ વાત હું બતાવું છું, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

એકત્વ-વિભક્ત આત્માને હું આત્માના નિજ વૈભવ વડે.... મારો નિજ અનુભવ(રૂપ) વૈભવ પ્રગટ્યો છે મને પર્યાયમાં. દ્રવ્ય તો (વૈભવમય) છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય છે, પણ દ્રવ્યને આશ્રયે વૈભવ—જે મારી

પર્યાયમાં મને સ્વસંવેદન–અનુભવનો વૈભવ—જે પ્રગટ્યો છે.... એ ચાર બોલે કહેશે... તે **વૈભવ વડે દેખાડું છું.** ભગવાને કહ્યું છે માટે દેખાડું છું એમ નહિ, ભગવાને આત્મા આવો કહ્યો છે માટે દેખાડું છું એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? શ્વેતાંબરમાં એમ આવે છે.... 'હે જંબૂ ! ભગવાન એમ કહેતા હતા, એ હું તને કહું છું.' એ પરબારી વાત થઈ ગઈ. સમજાણું ? પહેલો એ શબ્દ આવે છે એના શરૂઆતમાં–આચારાંગના પહેલા સૂત્રમાં...... 'હે આયુષ્યમાન ! હે જંબૂ ! મને ભગવાને કહ્યું છે એ તને કહીશ.' અહીં કહે છે કે મારા વૈભવથી કહીશ. ભગવાને કહ્યું છે માટે કહીશ એ તો ભગવાનનું રહ્યું. સુગનચંદજી ! સૂક્ષ્મ વાત છે.

'નિજ' પાછો શબ્દ પડ્યો છે ને ? શું કહે છે ? **[स्वविभवेन]... [स्वविभवेन]... નિજ વૈભવ વડે દેખાડું છું.** ઓહોહો ! વાણી તો વાણીને કારણે આવશે, વિકલ્પ વિકલ્પને કારણે (આવશે), પણ મારો ભાવ અંદરમાં આ જાતનો ઊભો થયો છે ને ?—(એમ કહે છે). સમજાણું કાંઈ ? 'નિજવૈભવ' ત્યાં વિકલ્પમાં આવશે ? વાણીમાં આવશે ? પણ ભાવ થયો છે એનું નિમિત્ત (છે) એટલે (તેને) અનુરૂપ ભાષા પણ એ રીતે ભાષાને કારણે પરિણમી જશે, હું કંઈ ભાષાનો કર્તા નથી. સમજાણું કાંઈ ?

નિજ વૈભવ વડે દેખાડું છું; જો હું દેખાડું.... એક વાર તો કહ્યું 'દેખાડું છું'... દેખાડું છું, પણ જો દેખાડું (એટલે કે) પ્રવાહ ચાલ્યો તો **પ્રમાણ કરવું....** સ્વ-અનુભવથી **પ્રમાણ કરવું.** જે વાત કહું છું, તે વાત તારા સ્વ અનુભવથી પ્રમાણ કરવું, વિકલ્પથી પ્રમાણ કરવું ને 'હા' પાડવી એમ નહિ એમ કહે છે. લે, હવે તમે કહો છો એ 'પ્રમાણ કરવું', (પણ) એ (શ્રોતા) તો અંદરમાં (સ્વભાવમાં) ગયો ત્યાં એ, કહે છે કે, પ્રમાણ (કરવાનું) ક્યાંથી આવ્યું પછી ? સમજાણું કાંઈ ? (ભાઈ !) '**દેખાડું તો પ્રમાણ કરવું**' એનો અર્થ એ છે કે ઉપાદાનપણે.... અહીંયા (વાણીનો) પ્રવાહ (છે અને) નિમિત્તરૂપે (આચાર્યદેવ છે. હવે) જો વાત નીકળી, તો તારા ઉપાદાનમાં શુદ્ધ સ્વભાવ તરફ વલણ કરી, અનુભવ કરી ને પ્રમાણ કરજે કે 'આ વસ્તુ બરાબર છે.' આ (વસ્તુ) બરાબર છે (એટલે કે) હું (આવો છું) એમ. સમજાણું કાંઈ ?

'હા, મહારાજ ! વાત તમે કહેતાં હતાં તે બરાબર છે'—એમ (વિકલ્પ કરવો એ 'પ્રમાણ કરજે'નો અર્થ) હશે ? શું હશે ?...... કીધુંને ? કે 'પ્રમાણ કરજો, દેખાડું તો' એનો અર્થ એ છે કે દેખાડું છું ત્યાં આગળ (ત્યારે) અંતર વલણ કરી અને સ્વદ્રવ્યનો અનુભવ કરી સ્વીકારજે. અંદરનો સ્વીકાર (-અનુભવ) કરજે કે 'હું રાગરહિત નિર્વિકલ્પ વિજ્ઞાનઘન (છું).' (આ રીતે) એનો અનુભવ કરીને તેં તેનો સ્વીકાર કર્યો એ 'મેં દેખાડ્યું તેનો સ્વીકાર કર્યો' એમ કહેવામાં આવે છે. વજુભાઈ ! આહાહા ! આ પદ્ધતિ જુઓને ! ગજબની વાત છે !

(પ્રશ્ન) : ' દેખાડું તો પ્રમાણ કરજે ' (કહીને) શું કહો છો (-કહેવા માગો છો) પ્રભુ ? તમે કીધું એ રીતે ('પ્રમાણ કરવું' નો અર્થ શું ?)

(સમાધાન) : 'એ રીતે'નો અર્થ કે... 'મેં કીધું એ રીતે'નો અર્થ કે તું તારા તરફનું વલણ (કરે) ત્યારે 'અમે કીધું એ રીતે તને અનુભવ થયો' (એમ કહેવામાં આવે છે). પછી (અનુભવના કાળે) એમ નહિ (-એમ ન હોય) કે 'ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય કહેતાં હતાં એ રીતે મને અનુભવ થયો....' સમજાણું કાંઈ ? એમ પછી રહેતું નથી—એમ કહે છે.

ભગવાન વિજ્ઞાનઘન પ્રભુ છે ને ! દરબાર છેને અંદર મોટો ! ચૈતન્ય દરબાર પરમાત્મા પોતે છે અંદર. એ પરમાત્મામાં અનંતા પરમાત્મા બિરાજે છે.—એવો જે ભગવાન આત્મા છે તેને અમે વિકલ્પથી બાહ્ય-ભિન્ન બતાવીએ છીએ, તો ભિન્ન કરીને અનુભવજે. એમ કહેતાં એમેય કહ્યું કે આ સાંભળનારામાં એવા જીવો પણ હશે... સમજાય છે ? કે એને આહીં (વાણીનું) નિમિત્ત આવું છે તો ઉપાદાનમાં અનુભવ થશે. એવા પણ જીવો છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! જુઓ ! આ મુનિઓની વાણી આટલી ગંભીર છે તો કેવળીઓની વાણી તો કેવી (હશે) ? કેવળજ્ઞાનીની વાણી–દિવ્યધ્વનિ એનું શું કહેવું ? એના પટના પટમાં શું છે ? કેટલું (હશે) ? આ તો પંચમકાળના છદ્મસ્થ મુનિ, ભાવલિંગી સંત આનંદના અનુભવમાં રહ્યાં, કહે છે કે મારા નિજ વૈભવને કહીશ હોં. એ વૈભવ કોણ (-કેવો) ? આનંદની સંપદા પ્રગટી છે એ વૈભવ. કહો, આ તમારા પૈસા-ફૈસા—ધૂળના વૈભવ ગણ્યા જ નથી અહીં તો. (એ તો) ઉકરડા છે મોટા.

આહાહા ! એવો માર્ગ વીતરાગનો (છે કે) જે એક વિકલ્પ—જૈનશાસનને નભાવું એવો જે વિકલ્પ છે—એ વિકલ્પથી પણ તે પાર છે. એ વિકલ્પથી પણ ચૈતન્યને લાભ નથી, કારણ કે એ પરદ્રવ્ય છે. એનાથી ભિન્ન પડીને સ્વદ્રવ્યનો અનુભવ કરજે, પ્રમાણ કરજે હોં. અહીં કહે છે કે મને વિકલ્પ ઉઠ્યો છે, વ્યવસાય કરું છું, પણ એનો આ અર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ?

અને જો કોઈ ઠેકાણે ચૂકી જાઉં.... શું કહે છે ? વાસ્તવિક અનુભવ, રાગથી ભિન્નની વાત બરાબર હશે. શબ્દોની શૈલી ઘણા પ્રકારની છે—ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનકાળ, આ વિભક્તિ, ફલાણું, ધાતુ..... એવા ઘણા (પ્રકારની છે) અને તને સાંભળતા, તારા ખ્યાલમાં એવી જાતનો ખ્યાલ (-ક્ષયોપશમ) હોય કદાચિત્ સંસ્કૃત, વ્યાકરણ આદિનો તો એને, **કોઈ ઠેકાણે ચૂકી જાઉં તો છળ ન ગ્રહણ કરવું.** ત્યાં ઊભા ન રહેવું, એટલું પકડ કરી ઊભા ન રહેવું. રાગથી ભિન્ન (આત્માને) જે રીતે કહું છું તે રીતે તું લક્ષમાં લેજે, પણ કોઈ અન્ય (પક્ષ પકડીને કે) 'જુઓ ! આ વાણીમાં બોલ્યા, આ વાણીમાં....' (એમ કરીને ઊભો ન રહીશ). એ વાણી-વાણી મારી નથી (એમ માનીને) સાંભળજે !

વાણીની પર્યાયમાં કોઈ ફેરફાર તને સંસ્કૃત, વ્યાકરણના શબ્દમાં (લાગે અને) ખ્યાલ તને હોય (તો ત્યાં ઊભો રહીશ નહીં). તેથી કહ્યું છેને ટીકામાં ? જુઓને ! **न छलग्रहणजागरुकैर्भवितव्यम्.** —છલને ગ્રહીને જાગૃત—ત્યાં ઊભા ન રહેવું તારે. વાત કરીએ છીએ રાગથી ભિન્ન ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદના નાથ(ની), એની ભાષામાં કેટલો ફેરફાર છે એ તારે ન જોવો. એમાં કહેલો ધ્યેય જે છે એને પકડીને અનુભવ કરજે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! સમયસારે તો અમૃત વરસાવ્યાં છે ! કેવી એની ઢબ ને કેટલી એની ચમત્કારિક વાત કહેવાની રીત ! અરે ! ક્યાં આમાં ઝગડા બહારના ને ક્યાં બાપુ આમાં..... સમજાણું ?

અહીં તો કહે છે કે વિકલ્પની ક્રિયાનો લોપ કરીને અંતરમાં જા ત્યારે તને અનુભવ થશે. 'લોપ કરવું' એ પણ એક નાસ્તિથી વાત છે. અમે રાગથી ભિન્ન, પરદ્રવ્યથી ભિન્ન કહીએ છીએ ત્યાં જા. ત્યાં જા એટલે વિકલ્પ છૂટી જશે. સમજાય છે કાંઈ ? એવી ચીજને અવલંબી, અનુભવ કરજે. અને કહેવાનો અમારો આ જ આશય છે એકલો. સમજાણું કાંઈ ? આ બધો વ્યવહાર–

વ્યવહાર આવે ને ? (એમ કોઈ) કહે છે. એ અમારો કહેવાનો આશય નથી, એ આવી જાય તેને પણ સ્વ-અનુભવથી જાણી લેજે. સમજાય છે ? જ્ઞાન તરફના અનુભવમાંથી (બહાર આવતા) એ વિકલ્પ અંદર (-પરિણતિમાં) હોય છે, (પણ) જાણવાનું કામ તારું છે—એ જાણવાનો અનુભવ એ તારું કામ છે, એ વિકલ્પ તારૂં કામ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

હવે તેની **ટીકા**. આ તો આપણે શબ્દાર્થ કર્યો. **આચાર્ય કહે છે કે જે કાંઈ મારા આત્માનો નિજવૈભવ છે**...... જે કાંઈ, જે કાંઈ... **इह किल** એ છે ને ? ક્યાં છે એ ? ત્રીજી લાઈન **च यः कश्चनापि ममात्मनः જે કાંઈ મારા**.... **જે કાંઈ મારા આત્માનો નિજવૈભવ છે તે સર્વથી હું**.... ઓહોહો ! જેટલું જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ પ્રગટ્યું છેને મારા વૈભવમાં, એ બધાનું સામટું જોરથી હું વાત કરીશ. **તે સર્વથી હું**.... જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ, વીર્ય આદિ અનંત ગુણોની નિર્મળતાનો ભાવ પ્રગટ્યો છે એ બધા ગુણોના સામર્થ્યના બળથી—જેટલું બળ છે તેટલાથી—કહેવાનો **મેં ઉદ્યમ કર્યો છે, નિર્ણય કર્યો છે.** કહો, સમજાણું કાંઈ ?

તે સર્વથી.... **નિજવૈભવ છે તે સર્વથી** એમ. **स्वो** ને ? **ममात्मनः स्वो**... **स्वो** એટલે ક્યાં ? સ્વ—પોતાનું એમ ને ? **स्वो, स्वो ममात्मनः स्वो**.... 'મારો' એટલું. **स्वो**– સ્વ, સ્વ—પોતાનું. **विभवस्तेन समस्तेन**.... ઓહો ! બધો વૈભવ પ્રગટ્યો એ બધાથી કહેશો ! અત્યારે મારા ઉપયોગનું વલણ જ્ઞાનમાં આ પ્રકારનું છે.... સમજાય છે ? (અને) એટલા જોરથી વાણીમાં વાણીને કારણે એ જાતનું પરિણમન થઈ જશે. નિમિત્તરૂપે (જ્ઞાન) પણ આવું છે એટલે નૈમિત્તિકમાં—વાણીમાં પણ એવો જ ભાવ વાણીને કારણે થશે—એ જાતની સ્થિતિ (વાણીની પરિણતિ) ત્યાં ઊભી થશે. હું તો એમાં નિમિત્તમાત્ર છું.... સમજાણું કાંઈ ? કર્તા નહિ.

શું કહે છે ? પહેલું તો કહે છે કે **આત્માનો નિજવૈભવ છે તે સર્વથી**.... **समस्तेन**.... વિકલ્પને અડશે નહિ એ વૈભવ, વાણીને અડશે નહિ એ વૈભવ. તો કહે છે કે ઉત્કૃષ્ટ વૈભવની ત્યાં આગળ મારી તૈયારી છેને ? એ એવું નિમિત્તપણું છે, એવી જાતનો ત્યાં વિકલ્પ છે અને એવી જાતની વાણી તેને અનુરૂપ થઈ જશે. સમજાય છે કાંઈ ? આટલા જોરથી જ્યારે હું કહેવા માગું છું (ત્યારે) મારા

ભાવમાં ઘોલન (પણ એવું) છે એમ (કહે છે). ઓહોહો ! સમયસારને કહેવાની યોગ્યતાની ભૂમિકા પોતાની આવી છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ (આદિ) અનંતા ગુણોના અંશોની નિર્મળતાનો નિજવૈભવ પોતાનામાં પ્રગટ્યો છે, તે બધાના **समस्तेन** જોરથી..... બધાથી—**સર્વથી હું આ એકત્વ-વિભક્ત આત્માને દર્શાવીશ.** આ આત્મા અંદર જે છે તમારો અને આ (મારો)—એ આત્મા તેનું એકત્વપણું.... ભગવાન આત્મા પોતાના કાયમી જ્ઞાન, દર્શન, ધ્રુવ સ્વભાવથી એકત્વ વસ્તુ..... એમ લીધું છે ને ? જુઓ ! **એકત્વ-વિભક્ત આત્મા** = એકત્વ આત્મા ને વિભક્ત આત્મા. એટલે સમજાય છે કાંઈ ? આત્મા જે છે તે આ વસ્તુ થઈ અને કાયમનો જ્ઞાન.. દર્શન.. આનંદ આદિ જે ધ્રુવ (ત્રિકાળી) સ્વભાવ છે (તે ગુણ છે). તેનાથી (આત્મા) એકત્વ છે અને રાગાદિથી વિભક્ત છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ ઓલા (અજ્ઞાની) એમ કહે છે, 'જુઓ ! એમ કીધું છેને કે હું દર્શાવીશ ? એમ ક્યાં કીધું છે કે વાણી દેખાડે છે ?' અરે ભગવાન ! સાંભળ ભાઈ ! શબ્દે-શબ્દે વાંધા. (વળી તે કહે છે), '**वोच्छामि समयपाहुडं**.—હું કહીશ એમ કીધું છે. શું એમ કીધું છે કે વાણી કહેશે ?' બાપા ! તને ખબર નથી, સાંભળને ભાઈ ! આહાહા ! અહીં કહે છે કે 'હું દર્શાવીશ'—એ તો નિમિત્તના કથન છે. એટલું અહીં જોર છે તો વાણીનો પ્રવાહ પણ વાણીના કારણે (આવશે). અનાદિના આગમ—જે સિદ્ધાંત છે પરમાગમ, એ રીતે પરમાગમનું (-વાણીનું) પરિણમન ત્યાં એને કાળે એને કારણે થશે. પણ આવું મારું નિમિત્તપણું આટલા જોરવાળું છે એટલું (અહીં) બતાવે છે. વજુભાઈ ! આહાહા !

અરે ભગવાન ! માળા (અજ્ઞાની) એમાંથી (શાસ્ત્રમાંથી એવું કાઢે છે કે) જુઓ ! 'અમે કહેશું એમ કીધું છે (કે) વાણી કહેશે એમ કીધું છે ?' ભાઈ ! વાણી એમ જ આવે. (શું) આત્મા કહે છે ? કહી શકે છે ? વાણી (કહે) છે. વાણી જડ છે (એ કહે છે), એ તો (પોતાનું) નિમિત્તપણું છે એટલે (આચાર્યદેવ) કહે છે કે 'દર્શાવીશ'. મારું લક્ષ 'આ ભાવ છે' એમ (કહેવા ઉપર છે), એથી નિમિત્તમાં 'કહું છું' એ રીતે બોલ્યા (-કહ્યું છે). સમજાણું કાંઈ ? અજર પ્યાલા છે બાપા ! વીતરાગમાર્ગને ઓળખવો.....

જડથી અને વિકલ્પથી (પોતે) ભિન્ન છે અને છતાં ભિન્નપણાનો પોતે કર્તા થાય કે 'મારાથી વિકલ્પ ઉઠ્યો છે અને મારાથી વાણી થઈ છે'—એમ હોય ? અહીં ભિન્નતા તો બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ ? હું આ એકત્વ આત્માને તેમ જ વિભક્ત આત્માને એમ.... જે એનો કાયમી અસલ સ્વભાવ છે તે અનંત–બેહદ–અપરિમિત ધ્રુવ સ્વભાવથી ભગવાન એકત્વ છે, એકરૂપ છે, એની સાથે એકરૂપ છે. અને આ વિકલ્પ ઉઠે છે—ચાહે તો વ્યવહાર રત્નત્રય આદિનો વિકલ્પ અથવા આ કહેવા વખતનો વિકલ્પ.... જુઓ ! સમજાય છે કાંઈ ? —એનાથી ભિન્ન હું દેખાડીશ. હું અત્યારે (પણ) એનાથી ભિન્ન (છું અને) મારો વૈભવ (પણ) અત્યારે એનાથી ભિન્ન છે. શું કીધું ? (આ) વિકલ્પ ઉઠે છે એનાથી મારો વૈભવ અત્યારે (પણ) ભિન્ન છે. આહાહા !

અરે ! વાણી તો વાણીની રીતે વાણી આવેને ! ભગવાનમાં ક્યાં વાણી અંદર હતી કે રજકણને આત્મા કરે, બોલે. આહાહા ! જ્ઞાનસ્વરૂપી ભગવાન રાગથી પણ ગુપ્ત પડ્યો છે. એ રાગમાં જ્યાં આવતો નથી ત્યાં તે વાણીમાં આવે (એમ કેમ બને ?) 'વાણી દ્વારા દેખાડું'—એ તો નિમિત્તના કથનો છે. 'નિમિત્તપણું કોનું છે' એટલું બતાવવા એ વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? આગળ કહેશે છેલ્લી ગાથામાં (કળશ ૨૭૮માં) તો અમૃતચંદ્રાચાર્ય કે એ શબ્દોએ આ વાત કરી છે બધી હોં. મારી રખેને માનતા નહીં.

આહાહા ! એ વખતમાં અનાદિ સિદ્ધાંતો જે આગમ છે તેનો—એ વખતે એ અનાદિ પ્રવાહમાં એ રીતે જ અનાદિ સિદ્ધાંતના શબ્દોને પરિણમવાનો તેનો—વર્તમાનમાં એ સ્વકાળ છે. એ પહેલી ગાથાના (ભાવાર્થમાં) આવી ગયું છે કે 'પ્રવાહ અનાદિ' (અનાદિનિધન પ્રવાહરૂપ આગમ) એમાં મારૂં આવું નિમિત્ત છે એટલું જણાવવું છે, બસ એટલું. મારા નિજવૈભવના જોરથી હું જણાવીશ—સર્વ જોરથી. બસ, એટલી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? **એવો મેં**.... જોયું ? એવા **આત્માને દર્શાવીશ એવો મેં વ્યવસાય કર્યો છે, ઉદ્યમ કર્યો છે.** અંદર જ્ઞાનમાં, વીર્યની સ્ફૂરણામાં એ જાતનું મારૂં પરિણમન છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે એ **કેવો છે મારા આત્માનો નિજવિભવ ?** જુઓ ! **કેવો છે મારા આત્માનો નિજવિભવ ? આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર**.... શબ્દબ્રહ્મ.... **આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર અને 'स्यात्' પદની મુદ્રાવાળો જે શબ્દબ્રહ્મ.... શબ્દબ્રહ્મ....—અર્હંતનાં**

પરમાગમ.... અર્હંત પરમેશ્વરના મુખમાંથી નીકળેલું પરમાગમ. આહાહા ! **આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો**.... જોયું ! બધી–સમસ્ત વસ્તુઓનો..... જેમ સર્વજ્ઞ બધી વસ્તુને જાણે છે, તેમ અરિહંતનું પરમાગમ બધી વસ્તુને દેખાડવા સમર્થ છે. એ શબ્દબ્રહ્મ છે, વ્યાપક છે. કોઈ (પણ) ત્રિકાળ (ત્રણે કાળની) વસ્તુને—બધી વસ્તુને—દેખાડવાની શબ્દબ્રહ્મમાં (અર્થાત્) વાણીમાં તાકાત એટલી છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર અને 'स्यात्' પદની મુદ્રા–ચિન્હ.... (स्यात् એટલે) કથંચિત્ કહેવું એમ. એવો **શબ્દબ્રહ્મ—અર્હંતના પરમાગમ,** અર્હંતનું પરમ આગમ—**તેની ઉપાસનાથી જેનો જન્મ છે**..... ભાષા દેખો ! એ ભીખાભાઈ ! એનો અર્થ એ છે કે મારું જ્ઞાન તો મારાથી પ્રગટ્યું છે, (પણ) એમાં આ નિમિત્તપણું તો આવું જ હોય, બીજું હોય નહિ એમ સિદ્ધ કરે છે. અર્હંત સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરની વાણી, પોતા તરફના અનુભવના વલણમાં નિમિત્ત હોય તો આ વાણી જ હોય, બીજું નિમિત્ત હોઈ શકે નહિ. પરમાત્મા ત્રિલોકનાથની વાણી—પરમાગમ એ જ નિમિત્તપણે હોય. કારણ કે એમાં પૂર્ણ વસ્તુ કહેવાની તાકાત છે. પૂર્ણ–બધું કહેવાની તાકાત છે એ નિમિત્ત (હોય) છે. **તેની ઉપાસનાથી** એટલે કે પહેલું એના (વાણી) તરફનું વલણ હતું, પછી સ્વભાવ તરફના વલણથી (સ્વરૂપ) જાણ્યું ત્યારે મારો નિજવૈભવ મારાથી પ્રગટ્યો, પણ તેમાં નિમિત્તપણું આવા પુરુષની વાણી હોય (-હતી) એ અહીં સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : મુદ્રાવાળો એટલે છાપ ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : છાપ, છાપ. (स्यात् એટલે) કથંચિત્ કહેવું એમ. આત્મા (કથંચિત્) નિત્ય છે, કથંચિત્ અનિત્ય છે, કથંચિત્ શુદ્ધ છે, કથંચિત્ અશુદ્ધ છે, કથંચિત્ ત્રિકાળ છે, કથંચિત્ સમય પૂરતો છે. એમ **'स्यात्'** (એટલે) અપેક્ષાએ. ત્યાં (स्यात्માં) પણ ગોટો છે બધે, (જેનામાં ધર્મ) ન હોય એને (-તેનામાં) પણ **'स्यात्'** લગાડવું (એમ કોઈ કહે છે). આ તો એનામાં હોય એવા ધર્મોને **'स्यात्'** લગાડીને કહેવું. અરે ભગવાન ! શું કરે છે ભાઈ ? મોટા કુતર્કના દરિયાને ઓળંગીને પાર જવાનું છે. ક્યાંય એવા (કુતર્કમાં) માણસો અટકતા હોય છે તેને છોડી દઈને (તેમ જ) પોતે તેના (કુતર્ક) તરફના વલણમાં અટકતો હોય તો તેને છોડી દઈને અહીં (સ્વભાવમાં) જવાનું છે (એમ) કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આ લોકમાં પ્રગટ સમસ્ત વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર.... લ્યો, અહીં તો બધી વસ્તુઓનો પ્રકાશ કરનાર કીધું છે હોં. શ્રીમદ્‌માં તો એમ આવે છે કે 'કહી શક્યા નહિ તે....' એ તો અપેક્ષાથી વાત કરી છે. અહીં તો બધું કહી શકે છે એમ જ લીધું છે, પૂરું કહી શકે છે. આહાહા ! એવી વાત–શૈલી એવી છે આ. સમજાણું કાંઈ ? પોતે પૂરો છે ને ? એટલે વાણી પણ પૂરી પ્રકાશ કરનારી એવી જ હોય છે. ભગવાન આત્મા પૂરો—ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણનારો—છે ને ? પૂરો જાણનાર છે તો વાણી (પણ) પૂરું કહેનારી છે એમ કહે છે.

અર્હંતના મુખમાંથી નીકળેલો શબ્દબ્રહ્મ છે. પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પૂર્ણપણે છે—એ તો પોતાની પર્યાયમાં છે, પણ વાણી જે નીકળી તે પણ પૂરું કહેનારી છે માટે તેને શબ્દબ્રહ્મ કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! આત્મબ્રહ્મ ભગવાન ત્યારે એ (વાણી) શબ્દબ્રહ્મ. આત્મબ્રહ્મ નામ આત્મા બધાને જાણી લે વ્યાપકપણે એવો, ત્યારે શબ્દ બધાને કહી શકે એવો એ શબ્દબ્રહ્મ. સમજાણું કાંઈ ? પહેલી ૧૨ ગાથાઓ બહુ સૂક્ષ્મ છે. પીઠિકા છે ને ? આખા સમયસારનો એ મોટો ઓટલો છે, પછી એમાંથી ઝાડ ઉગે છે—વિસ્તાર કરે છે. એવી ચીજ છે. એક-એક વાત અલૌકિક ! આ તો કેવળજ્ઞાની પરમાત્માની (વાત છે). લોકોમાં બહુ ફેર છે, ઘણો ફેર છે, પણ શું કરે ? અરે પ્રભુ !.... સમજાણું કાંઈ ?

'स्यात्'નો અર્થ 'કથંચિત્' છે. પણ **ઉપાસનાથી જેનો જન્મ છે** વૈભવનો. અહીં એ સિદ્ધ કરવું છે. છે ને ? **अप्पणो सविहवेण**—સ્વવૈભવ કેમ પ્રગટ્યો ? કે એમાં સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા અર્હંતની વાણીનું જ નિમિત્ત હોય, અજ્ઞાનીઓની વાણી (નિમિત્ત) ન હોય એમ પહેલું સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ ? જેણે સર્વ જાણ્યું છે—એવી દશા જ્યાં પ્રગટી છે—એટલે (ત્યાં) વાણી પણ સર્વને કહેનારી (હોય) છે એ વાણી. એ વાણી, અમારા વૈભવના ઉત્પન્ન થવામાં— (ઉપાદાન) કારણ તો અમારો આત્મા છે પણ તેમાં—આ નિમિત્ત હતું (ને) લક્ષ. સમજાય છે કાંઈ ? એટલે સર્વજ્ઞની વાણી જ વાણીપણે (ઉપદેશમાં) આવવી જોઈએ, એ (સર્વજ્ઞની) વાણીને અનુસારે આવવું જોઈએ (પણ) પોતે કલ્પનાથી કહે એ વાત આવવી ન જોઈએ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! અમારો ત્યારથી જન્મ છે. અમારો આનંદ વૈભવ (પ્રગટ્યો છે) એમાં નિમિત્તપણું આવું હતું (અને) એ વ્યવહારથી 'સેવા કરી' એમ કહેવામાં

આવે છે. શબ્દાર્થથી એકલા (શબ્દો) પકડે અને ભાવાર્થ ન પકડે તો આમાં (અજ્ઞાની) ઊંધું મારે એમ છે કે 'જુઓ ! વાણીની સેવાથી' (એમ કહ્યું છે). એકકોર તો એમ કહ્યું કે વાણીથી અહીં (આત્મામાં) જ્ઞાન થાય નહિ અને વાણી તરફનું જ્ઞાન છે એ જ્ઞાન પણ વાસ્તવિક જ્ઞાન નથી. ઇન્દ્રિયોથી તે (આત્મા) જણાય એવો નથી અને ઇન્દ્રિયથી તે (આત્મા) જાણે એવો નથી. અલિંગગ્રહણમાં (બોલ-૧,૨માં) આવે છે ને ? કાલે આપણે આવ્યું હતુંને ? કે સંસારીમાં.... એનો અર્થ જ એ છે કે ઇન્દ્રિયોના નિમિત્તથી જાણે એવું (ઇન્દ્રિય)જ્ઞાન એનાથી જણાય એવો (આત્મા) નથી, તેમ બીજા જાણનારા ઇન્દ્રિયો (-ઇન્દ્રિયજ્ઞાન) દ્વારા આત્માને જોવે-જાણે (અર્થાત્) ભગવાન (આત્મા)ને ઓળખે ઇન્દ્રિયો દ્વારા એવો આત્મા જ નથી. આહાહા ! આત્મા જ પોતે અણિન્દ્રિય (જ્ઞાન)થી પોતાને જાણે અને પરને જાણે એવો એ આત્મા છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

એથી અહીંયા એમણે (-આચાર્યદેવે) નિમિત્તથી '(આગમની) ઉપાસના' (કહી) છે. આવા વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માના પરમાગમનો (-વાણીનો) જે અવયવ છે એ જ (નિજવૈભવમાં) નિમિત્ત હોય. અહીં કહે છે કે અમને એ નિમિત્ત હતું. (ભલે) અમે પંચમકાળના મુનિ છીએ.... સમજાય છે ? પણ અમને આવા અર્હંતના પરમાગમનો અવયવ નિમિત્ત છે અત્યારે. અહીં સિદ્ધ કરી દીધું ભાઈ ! કે અત્યાર સુધી અર્હંતના વચનો અત્યારે ચાલુ છે. આહાહા ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલી વાણી (અને) એ વાણીનું શબ્દબ્રહ્મપણું અત્યાર સુધી ચાલ્યું આવે છે. અમારા નિમિત્તમાં એ છે. સમજાણું કાંઈ ?

ઉત્પત્તિ છે, ઉપાસનાથી જેની ઉત્પત્તિ છે. ભગવાન આત્મા જ્ઞાનની ખાણ છે એનું અંતર લક્ષ કરવાથી જેને જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ—વૈભવ પ્રગટ્યો છે એને આ (વાણીના) નિમિત્તથી પ્રગટ્યો છે એમ નિમિત્તપણાને સાબિત કરવા એ વાત કરી છે. સર્વજ્ઞના આગમો જ (મોક્ષમાર્ગમાં) નિમિત્ત હોય (તેમ જ) અજ્ઞાનીના કરેલા આગમો તે આગમ નહિ એમ સિદ્ધ કરે છે ભાઈ ! કોઈએ પોતાથી કલ્પિત બનાવ્યા આગમ, તે અર્હંતના (પ્રવચનના) અવયવ નહિ. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા એ વખતે પરમાગમરૂપ વાણીના પ્રવાહમાં નિમિત્ત હતાં. એ જ વાણીનો અવયવ અત્યાર સુધી ચાલ્યો આવે છે અને તે

નિમિત્તમાં અમારું લક્ષ હતું પહેલું, પછી અમારા (સ્વભાવના) લક્ષમાં ગયા તો અમે અમારા અનુભવને પામ્યા. (આ રીતે) અમને સાંભળવામાં અરિહંતની (વાણીનો) અવયવ આવ્યો હતો. સમજાણું કાંઈ ? બહુ ગજબની વાતું છે, ગજબ વાત છે ! ઉપાદાન તો અમારું અમારામાં છે (અને) અમારાથી પ્રગટ્યું છે, પણ તે વખતે નિમિત્ત આવું—અરિહંતની વાણી જ હોય (-હતી). લોકોએ કલ્પીને શાસ્ત્રો બનાવ્યા એ વાણી અનુભવમાં નિમિત્ત ન હોય એમ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? અને તે પ્રવાહ અમે છીએ ત્યાં સુધી—અમારા ગુરુ પાસેથી આ વાણીનો પ્રવાહ (અમે છીએ) ત્યાં સુધી—આવેલો છે. પહેલું ત્યાં એ સિદ્ધ કર્યું. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

'स्यात्'નો અર્થ 'કથંચિત્' છે એટલે કે 'કોઈ પ્રકારથી કહેવું'. પરમાગમને શબ્દબ્રહ્મ કહ્યાં તેનું કારણ : અર્હંતનાં પરમાગમમાં સામાન્ય ધર્મો—વચનગોચર.... દેખો ! વચનગોચર છે એ **સર્વ ધર્મો—નાં નામ આવે છે અને વચનથી અગોચર જે કોઈ વિશેષ ધર્મો છે તેમનું અનુમાન કરાવવામાં આવે છે**..... પણ (કાંઈ) બાકી નથી રહેતું એમ કહે છે. કહેવામાં કાંઈ બાકી નથી, બધું કીધું છે એમ કહે છે. સમજાય છે ? સામાન્ય તો કહ્યું અને વિશેષ છે એનું અનુમાન કર્યું (-કરાવ્યું), પણ કહ્યું છે બધું. આહાહા !

વિશેષનું **અનુમાન કરાવવામાં આવે છે; એ રીતે તે સર્વ વસ્તુઓનાં પ્રકાશક છે માટે સર્વવ્યાપી** શબ્દબ્રહ્મ **કહેવામાં આવે છે**..... તેથી તેને સર્વવ્યાપી..... ઓહોહો ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર (આત્મબ્રહ્મ છે), ત્યારે વાણીને સર્વવ્યાપી—શબ્દબ્રહ્મ (કહે છે). ભગવાન આત્મબ્રહ્મ, ત્યારે એ (વાણી) શબ્દબ્રહ્મ. પૂરેપૂરા બેય આખા લીધા, આમ (સ્વ) ને આમ (પર). આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? **અને તેથી તેમને શબ્દબ્રહ્મ કહે**વામાં આવે **છે** એમ. (વાણી) સર્વવ્યાપી છે ને ? (અર્થાત્) બધું કહે છે, શબ્દો બધું કહે છે. દ્રવ્યનું જેવું, જેટલું સ્વરૂપ છે તે બધું વાણી પૂરું પાડે છે (એમ) કહે છે. આહાહા ! જ્ઞાન પૂરું પાડે છે પૂર્ણ જાણવાને (અને) વાણી પૂરું પાડે છે બધું કહેવાને. એવો જ અરિહંત ભગવાનના (પ્રવચનનો) અવયવ અને પરમાગમ છે (તથા) એની સેવાથી 'અમને (જ્ઞાન) પ્રગટ્યું છે' એમ નિમિત્તથી કથન કહેવામાં આવે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૬

ગાથા - ૫

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૨, મંગળવાર, તા. ૨૪-૯-’૬૮

સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર, પાંચમી ગાથા. આચાર્ય મહારાજ કુંદકુંદાચાર્ય પોતે કહે છે કે હું સમયસાર કહીશ એ મારા નિજવૈભવથી કહીશ. મારો નિજવૈભવ એટલે ? આત્મા જે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન છે એમાં એકાકાર થવાથી જે મને—સર્વજ્ઞની વાણીની સેવા (કે) ઉપાસના નિમિત્ત તરીકે છે અને પછી સ્વ તરફના વલણથી મને જે—આત્મવૈભવ પ્રગટ્યો છે એનાથી હું કહીશ. એક બોલ આવ્યો છે ને ? અરિહંતનો ઉપદેશ—સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનો ઉપદેશ (અથવા જે) અરિહંત પ્રવચનનો અવયવ (છે) એની ઉપાસના.... એ સર્વજ્ઞની વાણી છે—એમણે જે કહ્યું છે—તેની સેવા એટલે એમણે કહ્યું તે મારા આત્મામાં મેં ઉતાર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? એક વાત.

એ પોતાના નિજવૈભવથી કહીશ, એ વૈભવ કેવો છે એની વ્યાખ્યા ચાલે છે. જુઓ ! સંત મુનિ, આચાર્ય મુનિ કેવા હોય છે એની પણ ભેગી આ વ્યાખ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? મુનિ અથવા આચાર્ય સંત કેવા હોય છે ? નિમિત્તરૂપ સર્વજ્ઞની વાણીની સેવાથી જેને આત્માનો આનંદ પ્રગટ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ? (આચાર્યદેવને) આત્મવૈભવ પ્રગટ્યોને ? તો, વૈભવ અંદરમાં હતો—જ્ઞાન, આનંદ, શાંતિ એવા સ્વભાવનું સ્વરૂપ પોતાનું ત્રિકાળ (અને) ભગવાને (પણ) એમ કહ્યું હતું વાણીમાં, એમ કહે છે. ‘ભગવાનની વાણીની સેવા‘નો અર્થ એ કે એમાં એ કહ્યું હતું કે ‘આત્માના સ્વભાવ સ્વરૂપ તરફ વળીને આનંદનો અનુભવ કરવો‘—એમ ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું હતું (અને) એની સેવા કરવાથી મને આત્મવૈભવ પ્રગટ્યો છે. એટલે એમની વાણીમાં આત્મવૈભવ પ્રગટ કરવાનું આવ્યું હતું એમ કહે છે. વજુભાઈ ? આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા દ્રવ્ય અને ગુણે તો તે પરિપૂર્ણ આનંદ અને વિજ્ઞાનઘન છે, અતીન્દ્રિય આનંદનું દળ.. દળ છે એ આત્મા. (એના અનુભવ માટે) ભગવાનની વાણીની સેવા મેં કરવાથી.... ‘એમણે કહ્યું—ભગવાનની વાણીમાં એમ આવ્યું‘

એનો આખો અર્થ એ છે કે (અર્થાત્) સર્વજ્ઞની વાણીના ઉપદેશમાં એ આવે છે કે આ ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ છે એક અખંડ, એની સેવા કર એટલે એમાં એકાગ્ર થા તો તને આત્મશાંતિ, આત્મ-આનંદ અને ધર્મ પ્રગટ થાય. સમજાણું કાંઈ ? એ મને પ્રગટ્યો છે એમ કહે છે. મુનિ હોય સાચા, આચાર્ય સાચા એની એ દશા હોય જ એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

અને **વળી તે નિજવિભવ કેવો છે ? સમસ્ત જે વિપક્ષ**...... ભગવાને કહેલો આત્મા કે ભગવાને કહેલો માર્ગ એનાથી વિપક્ષ જેટલા માર્ગો છે જગતના... **અન્યવાદીઓથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલ સર્વથા એકાંતરૂપ નયપક્ષ**.... સર્વજ્ઞ પરમાત્માની વાણીમાં (કહેલ માર્ગ) સિવાય અજ્ઞાનીઓએ કહેલા જેટલા માર્ગો છે એમાં **સર્વથા એકાંતરૂપ નયપક્ષ** છે. કાં એકાંત નિત્ય જ માને, કાં એકાંત અનિત્ય જ માને; કાં એકાંત શુદ્ધ જ માને, કાં એકાંત—પર્યાય અશુદ્ધ છે—તો અશુદ્ધ જ માને; (કાં એકાંત) એક જ માને, (કાં એકાંત) અનેક જ માને વગેરે... વીતરાગ સર્વજ્ઞની વાણીના ઉપદેશને (માનનાર) સિવાય જેટલા અન્યમતીઓ છે એ બધા એકાંત પક્ષના કહેનારા છે. કહે છે કે એકાંત પક્ષરૂપ **નયપક્ષ—તેમના નિરાકરણમાં સમર્થ જે અતિનિસ્તુષ નિર્બાધ યુક્તિ**..... અંતરના ન્યાયથી મેં સિદ્ધ કર્યું છે કે કુયુક્તિથી કહેનારા એ જૂઠા છે. એ મેં નિસ્તુષ—અખંડ યુક્તિથી સિદ્ધ કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

સમસ્ત જે વિપક્ષ—ભગવાનના માર્ગથી વિપક્ષ. ઓહોહો ! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરના (કહેલા પંથ) સિવાય જેટલા પંથો છે જગતમાં, એ બધા સ્વચૈતન્યપક્ષથી અથવા આત્મપક્ષથી તદ્દન વિરુદ્ધ પક્ષવાળા છે. એ વિરુદ્ધ પક્ષવાળા **અન્યવાદીઓથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલ સર્વથા એકાંતરૂપ નયપક્ષ—તેમના નિરાકરણમાં સમર્થ**..... (એટલે) શું ? એનો નિષેધ કરવામાં—તેનો નિષેધ કરવામાં સમર્થ.... શું ? **અતિનિસ્તુષ નિર્બાધ યુક્તિ**.... અતિનિસ્તુષ... તુષ એટલે ફોતરાં, (નિસ્ એટલે) વિનાની (અર્થાત્) અખંડ. અખંડ નિર્બાધ—બાધા વિનાની એવી **યુક્તિ તેના અવલંબનથી**.... મારા આત્મવૈભવનો જન્મ નામ ઉત્પત્તિ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

અન્યમતીઓ જેટલું કહે છે, એનો મેં મારી અખંડ યુક્તિ દ્વારા નિર્ણય કરીને (કર્યો કે) 'એ ખોટા છે ને (સત્ય) વાત બીજી છે'. એમ (નિષેધ કરીને) અખંડ નિર્બાધ યુક્તિથી મેં મારા આત્માનો વૈભવ પ્રગટ કર્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ? એનો અર્થ એ છે કે અજ્ઞાનીના જેટલા પંથો છે એ બધા મારા ખ્યાલમાં આવી ગયા છે અને મેં એનું નિરાકરણ કરી નાખ્યું છે કે એ વસ્તુ એમ (છે) નહિ. સમજાય છે કાંઈ ?

ન્યાય–યુક્તિ દ્વારા.... અંતરના ન્યાય અને યુક્તિ દ્વારા (અર્થાત્) અખંડ યુક્તિ દ્વારા એમ. **અતિનિસ્તુષ નિર્બાધ યુક્તિ તેના અવલંબનથી**..... અસ્તિ–નાસ્તિ કરી છે. સર્વજ્ઞની વાણીની સેવા (-અસ્તિ) અને એ સિવાયના અજ્ઞાનીઓની વાણીનું નિરાકરણ કે આ વસ્તુ એમ છે નહિ. (-નાસ્તિ). એ રીતે મારા આત્માના આનંદનો—ધર્મનો—વીતરાગી પર્યાયનો—મને ઉત્પન્ન (અથવા) જન્મ થયો છે. સમજાણું કાંઈ ? એનો અર્થ કે જેને આ ધર્મ પ્રગટ થાય એને આ રીતે જ થાય એમ (કહે છે). સમજાણું કાંઈ ? સર્વજ્ઞ પરમાત્મા એની વાણીનો અવયવ મળે, એનો નિર્ણય (કરે) અને અજ્ઞાનીઓના (વિપરીત) નિર્ણયનો વિરોધ કરે કે આ નહિ....આ નહિ...આ નહિ....સમજાય છે ? એથી એને આત્માનું જ્ઞાન અને આત્મદર્શન (એટલે કે) આત્માનું સમ્યગ્દર્શન (અને) અનુભવ થાય. ન્યાય સમજાય છે કાંઈ ?

તેમના નિરાકરણમાં સમર્થ..... ન્યાય કરવામાં, તેનો (અન્યવાદીઓનો) નિષેધ કરવામાં (કે) વસ્તુ આમ ન હોય. ભગવાન કહે છે તેમ હોય, અજ્ઞાનીઓ કહે છે તેમ ન હોય. એવો જે (યથાર્થ) આત્મા એનો મેં નિર્ણય (કર્યો છે અને) અજ્ઞાનીઓની યુક્તિઓ સામે નિર્બાધ યુક્તિથી મેં એનું નિરાકરણ કરી નાખ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ ? હવે એમાં એમ (શંકા) નથી કે અન્યમતીમાં આમ કાંઈક કહેતા હશે કે આમ કહેતા હશે ?—બધું નિરાકરણ થઈ ગયું છે. સમજાણું કાંઈ ? બે બોલ થયા.

વળી તે કેવો છે મારો વૈભવ ? વૈભવ (એટલે) આત્માની નિર્મળ વીતરાગી પર્યાયની આ વાત ચાલે છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર એ આત્માનો વૈભવ છે. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાન આત્મા દ્રવ્ય-ગુણે તો પૂર્ણાનંદ પ્રભુ છે.

એની અંદર સેવા કરવાથી જે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રમય વીતરાગતા પ્રગટ થઈ એ આત્માનો નિજવૈભવ—પર્યાયરૂપ દશાનો નિજવૈભવ કહેવામાં આવે છે. શક્તિએ તો પૂર્ણ પડ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

કરિયાવર દેખાડે છેને છોડીને વળાવે ત્યારે ? કરિયાવર નથી આપતા ? ક્યા કહતે હૈં તુમ્હારે ? દહેજ. કે આટલું આપીએ છીએ, આટલું આપીએ છીએ. આ પાંચ હજારનું સોનું, આ ૧૦૧ સાડલા, ફલાણું, ઢીંકણું, આ સાંકળી આટલી—એમ કહે છેને બધું ? પાથરે છેને પછી આમ ઢોલીયામાં ? એ તો બતાવવા, ખોટા અભિમાન કરવા. આ કહે છે કે મારો વૈભવ હું તમને બતાવું છું ભાઈ ! આ મારો વૈભવ મને આ રીતે પ્રગટ્યો છે (અને) આ રીતે પ્રગટ્યો છે એ વૈભવથી હું આ વાત હવે કહીશ. સમજાય છે કાંઈ ? ગજબ વાત ! સમયસારની વસ્તુ.....

વળી તે કેવો છે મારો વૈભવ ? એટલે કે આત્માનું સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની વીતરાગી દશા એ મારો વૈભવ. **નિર્મળવિજ્ઞાનઘન જે આત્મા**.... પહેલી તો વ્યાખ્યા કરી આત્માની કે આત્મા કેવો ? કે **નિર્મળવિજ્ઞાનઘન**. ભગવાન આત્મા નિર્મળવિજ્ઞાનનો ઘન પ્રભુ છે. સમજાય છે ? **નિર્મળવિજ્ઞાનઘન** એ ધ્રુવ છે. **તેમાં અંતર્નિમગ્ન**.... એ પર્યાય છે. **વિજ્ઞાનઘન જે આત્મા** અને **તેમાં અંતર્નિમગ્ન**—એ વિજ્ઞાનઘનમાં અંતર 'નિ'–વિશેષે મગ્ન થયા **પરમગુરુ—સર્વજ્ઞદેવ** પરમેશ્વર. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા એ વિજ્ઞાનઘન આત્મામાં—જે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા થયા એ વિજ્ઞાનઘન આત્મા (એમાં)—**અંતર્નિમગ્ન**... (અર્થાત્) એ સ્વરૂપના અંતરમાં 'નિ' – વિશેષે મગ્ન થઈ ગયા. એવી જે સર્વજ્ઞ દશા (છે તે જેને પ્રગટી છે).... સમજાય છે કાંઈ ? એનાથી કહેલો આ ઉપદેશ છે એમ કહે છે. આહાહા ! જુઓ ! ઠેઠ સર્વજ્ઞથી લીધું. વિજ્ઞાનઘન નિર્મળ પરમાત્મા.... પોતે આત્મા વસ્તુ જ વિજ્ઞાનઘન છે, દળ છે, ધ્રુવ છે. તેમાં **અંતર્નિમગ્ન**.... ભાષા ધ્યાન રાખજો (કે) કેવળજ્ઞાનીને માટે જે શબ્દ વાપરે છે એ જ શબ્દ છદ્મસ્થ મુનિઓને માટે પણ વાપરે છે. થોડોક ફેર છે એ વાત કાઢી નાખે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

આત્મા એટલે એમ કહ્યું.... પાછું આત્મા એટલે (નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન એમ) પણ બતાવ્યું. એ આત્મા કાંઈ શરીર, વાણી, મન અને પુણ્ય–પાપના વિકલ્પ–

રાગ એ કાંઈ આત્મા નથી. તેમ એક સમયની પર્યાય જેટલો આત્મા નથી તેમ પહેલું સિદ્ધ કરવું છે. એકલો જ્ઞાનઘન.... જેમ બરફની શીલા છે આમ (ઘન) એમ આત્મા એકલો વિજ્ઞાનઘન છે. આત્મા **નિર્મળવિજ્ઞાનઘન**—એ વસ્તુ, એમાં **અંતર્નિમગ્ન**—પર્યાય દ્વારા આમાં લીન થયા. અંતર્-નિ-મગ્ન = અંતરમાં 'નિ'-વિશેષે મગ્ન થયા એવા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા. સમજાય છે કાંઈ ?

અને એ **પરમગુરુ** એટલે **સર્વજ્ઞદેવ અને અપરગુરુ—ગણધર**દેવ (**આદિકથી**) **માંડીને**.... ભગવાન મહાવીર પરમાત્મા પછી ગણધર થયા, તે ગણધર પણ નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન આત્મા તેમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં. સમજાય છે કાંઈ ? ગણધર થયા એ પણ ભગવાન આત્મા નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં ડૂબકી મારતાં..... (એમાં) અંતર્નિમગ્ન હતાં એ. ઓહો ! આટલું બધું ઠેઠનું (-ભગવાન સુધીનું) નક્કી કરી લીધું ! બધાની પરીક્ષા કરી લીધી કે વીતરાગ આવા હતાં, ગણધર આવા હતાં, એના પછીના મુનિ આવા હતાં, એના પછીના મુનિ આવા હતાં, એના પછીના મુનિ આવા હતાં—તે અમારા ગુરુપર્યંત બધા નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન એમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં એમ અમે અનુભવ્યું છે (અર્થાત્) જાણ્યું છે એમ કહે છે.

શ્રોતા : વૈભવ.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : હા, એ (વૈભવ) અમને પ્રગટ્યો છે આમ, પણ એ (અમારા ગુરુ) આવા હતાં (એમ કહેવું છે અને) એમણે અમને અનુસરીને શિખામણ આપી છે (એટલે કે) અમારા ઉપર મહેરબાની કરી પ્રસાદ કર્યો—પ્રસાદ આપ્યો અમને. આવા પરમાત્માએ અને પછી પરંપરામાં થયેલા ગણધર, મુનિઓ—આમ ધારાવાહી... આહાહા ! અમારા ગુરુપર્યંત... પોતે (આચાર્યદેવ) છદ્મસ્થ છે, છતાં કહે છે એ બધા (અમારા ગુરૂથી લઈને) ઠેઠ પરમાત્મા (સુધી) નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં (અને) એમણે અમને મહેરબાની કરીને (અર્થાત્) અમને અનુસરીને.... **अनुशासन**.... અમને અનુસરીને, અમને અનુસરીને ભગવાને કહ્યું હતું. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

તે **અપરગુરુ—ગણધરાદિકથી માંડીને અમારા ગુરુ પર્યંત**.... દેખો ! ગુરુ આવા હોય, સાધુ આવા હોય ને આચાર્ય આવા હોય એમ કહે છે...

સમજાણું કાંઈ ? કે જે (સાધુ) ભગવાન આત્મા નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન છે એમાં લીન છે... એમાં લીન છે. એટલી જેને વીતરાગતા પ્રગટ થઈ છે તેને ગુરુ કહીએ, તેને સાધુ કહીએ, તેને આચાર્ય કહીએ. સમજાણું કાંઈ ? એમણે (આચાર્યદેવે) એમ નથી કહ્યું કે અમારા ગુરુ પંચ મહાવ્રતના પાળનારા હતાં.

શ્રોતા : છ કાયના પિયર....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : પિયર, છ કાયના પિયર. એ વળી અમારે ન્યાલભાઈનું આવ્યું સંપ્રદાયનું. છ કાયના રક્ષક, છ કાયના ગોવાળ.

આહા ! શું એક શૈલી પણ ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરથી માંડીને અમારા ગુરુ (કે જે) અત્યારથી બે હજાર વર્ષ (પહેલાં) થયા. પણ એમનાથી (-મહાવીર ભગવાનથી) છસો વર્ષ (પહેલાં થયા). લગભગ કહે છે, થોડો ઘણો ફેર હશે. છસો વર્ષ. ઠેઠ પરમાત્મા મહાવીર ભગવાનથી માંડીને (અમારા ગુરૂ સુધી બધા આત્મામાં નિમગ્ન હતાં). કારણ કે અમને પ્રગટ્યું છે એવું... એમણે અમને કહ્યું હતું એવું અમને પ્રગટ્યું છે (તો) એ એવા હતાં. સમજાય છે કાંઈ ? પરમાત્માના મુખમાંથી વાણી નીકળી એ કેવા હતાં ? કે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં. કારણ કે અમે પણ એ વાણીની સેવા (કરી હતી અને તે) કરવાથી અમને આ (અંતર્નિમગ્નપણું) પ્રગટ્યું છે. તે વાણીમાં એ આવ્યું હતું ને વાણીમાં નિમિત્ત કેવળજ્ઞાન–સર્વજ્ઞ હતાં, (તેથી) એ સર્વજ્ઞ અંતર્નિમગ્ન જ હતાં. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અરે ! અહીં તો કહે છે.... એ તો ઉપદેશ એમનો—સર્વજ્ઞનો નીકળે એટલે (તેઓ અંતર્નિમગ્ન હોય જ), પણ હવે ગુરુ જે છે—ગણધરથી માંડીને અત્યાર સુધી—એ (બધા) તો છદ્મસ્થ છે. (તેથી) ઉપદેશ વખતે તો એમને વિકલ્પ (હોય છે), ભાઈ ! છતાં અમે તો કહીએ છીએ કે અમારા ગુરુઓ જે સંત છે એ નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં નિમગ્ન છે.

શ્રોતા : ઉપદેશ વખતે પણ નિમગ્ન ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ઉપદેશ વખતની વાત છે ને ! એ તો નિમગ્ન ત્યાં (આત્મામાં) છે, વિકલ્પમાં આવ્યા જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? શું કથનની પદ્ધતિ પણ તે ! અને તે અમારા અનુભવથી અમે કહીએ છીએ. કારણ કે એ (દિવ્ય)

વાણીમાં એ (અંતર્નિમગ્નતાનું કથન) આવ્યું હતું. એ વાણીમાં નિમિત્તપણે સર્વજ્ઞ હતા અને અહીં ગુરુની વાણીમાં એમનો (ગુરૂનો) ભાવ નિમિત્તપણે હતો, એ ભાવ આવો હતો (એમ કહેવું છે). આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? (પણ) આવી દેહની ક્રિયા કરતાં હતાં એ અમારા ગુરુ ને સર્વજ્ઞ આવી વાણી કાઢતા હતાં અને એમને સમવસરણ હતું—(એમ નથી કહેવું). સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાન આત્મા એ જ્ઞાનનો કંદ છે. જેમ શક્કરકંદ છે એકલું મીઠાશનું દળ છે, તેમ આત્મા એકલો જ્ઞાન ને આનંદનું દળ છે. ઓલું રૂપી છે ને આ અરૂપી છે એટલું, બીજું કાંઈ (ફેર) નહિ. પણ છતાં આ મહાન પદાર્થ છે, કારણ કે જડને પણ જડપણે પ્રસિદ્ધ કરાવનાર તો આ જ્ઞાન છે. સમજાય છે કાંઈ ? એવો જે આ ભગવાન આત્મા નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન (છે તે) આત્મામાં અંતર્નિમગ્ન સર્વજ્ઞપ્રભુ, ગણધરદેવ—(કે જેઓ કુંદકુંદાચાર્યના) વખત (અગાઉ લગભગ) છસો વર્ષ (પહેલાં) થયા—(તેમ જ) ત્યારથી માંડીને અત્યાર સુધી અમારા ગુરુ પર્યંત... છે ? અપરગુરુથી માંડીને અમારા ગુરુ પર્યંત—એ બધા વિજ્ઞાનઘન આત્મામાં અંતનિર્મગ્ન હતાં. આહાહા ! કેવી શૈલી છે !

અમૃતચંદ્રાચાર્યે છેલ્લું (કળશ ૨૭૮માં) કહ્યુંને કે ભાઈ ! આ વિકલ્પમાં અમે આવ્યા છીએ (એમ ન માનો). અમે તો સ્વરૂપગુપ્ત છીએ, અમે તો સ્વરૂપગુપ્ત છીએ. આ વાણી અમારી કરેલી જ નથી. વાણી તો જડથી બની છે. એ જ (વાત) અહીં કહે છે... સમજાણું કાંઈ ? (કે) અમારા ગુરુ તો સ્વરૂપગુપ્ત હતાં. સમજાય છે કાંઈ ? એનો અર્થ (કે) અમે પણ કહેશું ત્યારે પણ અમે સ્વરૂપગુપ્ત જ છીએ (-હશું). આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અમે કહીએ છીએ એ કાળે પણ અમે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન આત્મામાં અંતર્નિમગ્ન જ છીએ એમ કહે છે. વજુભાઈ ! આહાહા ! વાત તો આમ (ગુરુની) કરે છે પણ આમ (પોતાની વાત) કહે છે પાછું. આહાહા !....હા, એ તો એની મેળાએ રચાય છે.

જ્ઞાનસ્વરૂપ છે પ્રભુ આત્મા, એમાં નિમગ્ન દશાથી આત્માપણું (થયું) તે આત્મા છે. (શું) વિકલ્પ ઉઠયો એ આત્મા છે ? અને એમાં અમે છીએ ? એમાં તો આસ્રવતત્ત્વ છે. શરીર (છે), વાણી (ઉઠી) એમાં અમે છીએ ? એ તો અજીવતત્ત્વ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

(કોઈ) કહે છે કે કુંદકુંદાચાર્ય અને આમણે (-અમૃતચંદ્રાચાર્યે) અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળ્યા, પંચ મહાવ્રત પાળ્યા અને તમે કહો છો કે મહાવ્રત એ આસ્રવ છે, પુણ્ય છે, હેય છે ? અરે ભગવાન ! તેં સાંભળ્યું નથી પ્રભુ ! એ પ્રભુના પંથ તેં સાંભળ્યા નથી નાથ ! તું પણ પ્રભુ છો હોં ! આહાહા ! ફક્ત (તારું) નિમગ્નપણું પરમાં છે એટલો ફેર છે. વિજ્ઞાનઘન ભગવાન આનંદનો કંદ, એને છોડીને (તું) રાગમાં નિમગ્ન છે, બસ એ જ (ફેર છે). (બાકી) વસ્તુ ભગવાન તો ભગવાન જ છે... ભગવાનજીભાઈ ! આહાહા ! પણ ભાઈ ! તું રાંકો થઈને રાગમાં એકાકાર થયોને ? પણ એ તું નહિ હોં ! તારી નાત નહિ, તારી જાત નહિ હોં એ, એ આત્મા નહિ હોં પ્રભુ ! આહાહા ! સમજાય છે ? તું આત્મા નથી થયો. જેને રાગમાં લીનતા છે, પુણ્યનો નાનો પણ વિકલ્પ છે એમાં જેણે અસ્તિપણું ને એકત્વ માન્યું છે એ આત્મા નથી. એ ભગવાન તો વસ્તુએ ખરો, પણ પર્યાયે તે પામર અને અનાત્મા થઈ ગયો છે. આ તો દ્રવ્ય–ગુણે આત્મા ને પર્યાયે પણ આત્મા એમ કહે છે અહીં તો. સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુ.. વસ્તુ.. વસ્તુ.. વસ્તુ.. 'વસ્તુ વહોરજો રે, ...ને હાટે' એવું આવે છેને કાંઈકને ? (શ્રોતા : એ તો લગ્નમાં.) આ પણ લગ્ન છેને આહીં. એવું આવે છે ગાયન. આપણે સાંભળેલું હોય એવું, બાયું બોલતી હોયને ક્યાંક. 'વસ્તુ વહોરજો રે, ...ને હાટે.' .... (એટલે) વેપાર કરતા હોયને એમ. આહાહા ! વસ્તુ વહોરજો રે, આ ભગવાનની પાટે બેસીને અંદરમાં (એમ આહીં) કહે છે. આહાહા ! સર્વજ્ઞનો નાથ પરમાત્મા પોતે બિરાજે છેને ! એ વસ્તુને વહોરજેને ? એને વહોરને ? એને લે ને ? સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય ફરમાવે છે કે હું સમયસાર કહીશ હોં! મારા વૈભવથી કહીશ. પણ મારો વૈભવ પ્રગટ્યો છે એમાં નિમિત્ત કારણ કોણ હતું અને એનો ઉપદેશ કરનારા કેવા હતાં ? કેવા હતાં ? એ બધા(ને) ઓળખીને હું વાત કરું છું. આહાહા ! લોકો કહે છેને ભાઈ ! કે એ છદ્મસ્થને કાંઈ પરનું જણાય ? છદ્મસ્થ જ્ઞાની (આચાર્યને) અવધિજ્ઞાન નહીં, મનઃપર્યય જ્ઞાન નહીં. (તો પછી) આ ગુરુ નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન(માં અંતર્નિમગ્ન) છે એ કેમ નક્કી થાય ? અરે ભગવાન ! શું તું કહે છે ? રહેવા દે, એમ રહેવા દે. સમજાય છે કાંઈ ? એ વાણીના પ્રવાહમાં જે

નૈમિત્તિકપણું આવ્યું (-જે વાત આવી), એમાં નિમિત્તપણું કેવું હતું (-સર્વજ્ઞ આદિ કેવા હતાં) એ એના જ્ઞાનમાં–ખ્યાલમાં આવી જાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? કહે છે... આહાહા ! એ વીતરાગના માર્ગની પરંપરા કેવી હતી એ પણ બતાવ્યું છે. આહાહા ! આવા વીતરાગના કેડાયતો બધા (ભૂતકાળમાં) થયા હતા, પરમેશ્વર પાછળ.. પાછળ.. અમે થયા ત્યાં સુધી. અને અમે...પણ એમ ભેળવીને ન કીધું, પણ અમને આ મળ્યું એથી વૈભવ પ્રગટ્યો આહીં (એમ કહ્યું). આહા !

એવા જે **અમારા ગુરુ પર્યંત**.... લ્યો, એ બધા વિજ્ઞાનઘન આત્મામાં અંતર્નિમગ્ન હતાં. 'એકલા નિમગ્ન'—એમ નહીં, અંતર્નિમગ્ન. 'મગ્ન' એકલા નહિ, એકલું 'નિમગ્ન' નહિ, અંતર્નિમગ્ન. 'અંતર્ + નિ + મગ્ન' આટલા શબ્દ વાપર્યા છે. અંતરમાં વિશેષે મગ્ન હતાં. કેવળી અને મુનિઓની વાત છે ખરીને ? (એટલે આ રીતે કહ્યું છે). સમજાય છે કાંઈ ? સમ્યગ્દૃષ્ટિ આદિ એટલા બધા અંતર્નિમગ્ન (અર્થાત્ કેવળી ને મુનિઓ જેટલા અંતર્નિમગ્ન હોય) એટલા બધા ન હોય ભાઈ !—એમ બતાવવું છે. મુનિઓ અંતર્ + નિ + મગ્ન છે. મુનિ કોને કહે ! આહાહા ! અહીં તો બેય (કેવળી ને મુનિ) સરખા નાખ્યા. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પણ વિજ્ઞાનઘન આત્મામાં અંતર્ + નિ + મગ્ન છે (અને) ગણધરથી માંડીને (બધા) સાચા મુનિઓ–સંત પણ કે અમારા ગુરુ એ પણ વિજ્ઞાનઘન નિર્મળ આત્મામાં અંતર્ + નિ + મગ્ન છે. એમણે અમારા ઉપર મહેરબાની કરીને ઉપદેશ આપ્યો એમ કહે છે. અમને પ્રસાદી આપી. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

સત્યનારાયણની કથા આવે છે ને ? શીરો વહેંચેને ? 'પ્રસાદી લીધા વિના ન જાવું' એમ ઓલા બ્રાહ્મણ બોલે. પ્રસાદી લીધા વિના ગયો તો ફલાણું થયું હતું એવું આવે છે. કથા સાંભળી હતી. આવે છેને ? વહાણ ભરીને ગયા હતા ને એમાં..... અમારે ત્યાં થાતું'તું પાલેજમાં પણ. સત્યનારાયણની કથા. એ સત્યનારાયણ (એટલે) આ (આત્મા) સત્યનારાયણ. સમજાય છે કાંઈ ? સત્ય નારાયણ ભગવાન નરનો નારાયણ થવાને લાયક આત્મા છે. પરમેશ્વર નારાયણ થઈ ગયા (અર્થાત્) સત્યસ્વરૂપમાં મગ્ન થઈ ગયા એ નારાયણ—પરમાત્મા થઈ ગયા. એ (સાચા) નારાયણ હોં.

કહે છે કે **અમારા ગુરુ પર્યંત**.... છસો–છસો વર્ષ ચાલ્યા ગયા, ભગવાન ને કેવળજ્ઞાનના વિરહ પડી ગયા (તેમ જ) અવધિ અને મનઃપર્યય નથી, છતાં અમે અમારા ભાવથી–ભાનથી ચોક્કસ કહીએ છીએ. અમે સત્ય જાણનારા, સત્ય બોલનારા છીએ. સમજાય છે કાંઈ ? નિઃસંદેહપણે સત્ય કહેનારા છીએ કે (કેવળીથી લઈને) અમારા ગુરુપર્યંત એ (બધા) નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં. આહાહા ! આ દશા જુઓ સાધુની ! સુગનચંદજી !

ભગવાન ચકરાઈ જાય એટલું (અજ્ઞાનીએ) ફેરવી નાખ્યું ? હવે એને અહીં જ્યાં આમ (સત્ય) કહેવાય છે ત્યાં એય.. તમે આમ કીધું (એમ અજ્ઞાની કહે છે) .... ભાઈ ! વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે. ભાઈ ! તું છેતરાઈ જઈશ. સમજાય છે ? એ રાગની ક્રિયા અને પુણ્યની ક્રિયામાં મુનિપણા માનીશ, છેતરાઈ જઈશ બાપા ! હણાઈ જઈશ, તારો આરો નહીં આવે. સમજાય છે કાંઈ ? ભાઈ ! માર્ગ તો આ છેને બાપા ! તારે માટે (જ આ માર્ગ) નથી, આ તો વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરના માર્ગમાં આવો જ માર્ગ ચાલે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

પોકાર છે છદ્મસ્થનો. કુંદકુંદાચાર્ય ભગવાન (મહાવીર) પછી છસો વર્ષે (થયાં કે જ્યારે) અવધિજ્ઞાનના વિરહ પડ્યા (હતા), મનઃપર્યયજ્ઞાનના વિરહ પડ્યા (હતા), કેવળીના (પણ) વિરહ પડ્યા (હતા, છતાં) પણ 'અંતર્નિમગ્નતા'નો વિરહ નથી પડ્યો એમ (આચાર્ય) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! વસ્તુ ભગવાન નિર્મળાનંદનો નાથ એમાં અંતર્નિમગ્ન...... અમે કહીએ છીએ કે અત્યાર સુધી (તેનો વિરહ) કોઈ મુનિઓને પડ્યો નથી હોં. ભલે મન:પર્યય ન હોય, અવધિ ન હોય અને કેવળ ન હોય. વજુભાઈ ? આહાહા ! જુઓ ! આ એક મુનિપણાની પરીક્ષા, તેનું જ્ઞાન, મુનિપણાની મર્યાદાની હદ.

નગ્નપણું એ મુનિ(પણું) નહીં, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ મુનિપણું નહીં. 'નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં નિમગ્ન' એનો અર્થ, દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રની—વીતરાગતાની દશા. નિર્વિકલ્પ આનંદની રમણતા એ સાધુપણું છે. એ કેવળીનું કેવળજ્ઞાન પણ એવું છે અને આનું સાધુપણું પણ એવું છે એમ કહે છે. આહાહા ! થોડો (ફેર) ઉઘાડમાં છે—સર્વજ્ઞને સર્વજ્ઞ(પણું) છે ને આને (-આચાર્યદેવને) શ્રુતજ્ઞાનનો ઉઘાડ છે, (પણ) એની વાત ન લ્યો કહે છે. આહાહા ! જુઓને ! એક (વાત) !

એ સર્વજ્ઞને એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક (પ્રત્યક્ષ) જણાય છે, આ શ્રુતજ્ઞાનમાં પરોક્ષપણે (જણાય છે). ભલે (શ્રુતજ્ઞાનમાં) પરોક્ષપણે જણાય, એ ભલે એનાથી (કેવળજ્ઞાનથી) અનંતમા ભાગે છે ને પરોક્ષપણું કહો—ઓછી શક્તિ કહો, (છતાં) પણ અમે તો એમ કહીએ છીએ કે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન—કે જેમાં પરમાત્મા... અનંતા પરમાત્મા પડ્યા છે—એમાં એ (મુનિ) નિમગ્ન છે. તો (જેમ) સર્વજ્ઞ નિમગ્ન છે તેમ મુનિઓ પણ એમાં નિમગ્ન જ છે. સમજાણું કાંઈ ?

ગુરુ પર્યંત.... છે ને ? મૂળ (ટીકામાં) તો अपरगुरु (શબ્દ છે). प्रसादीकृत.... હવે प्रसादीकृत આવ્યું. એ **પ્રસાદરૂપે અપાયેલ**.... એની ચીજનો તો શું પાક (-ફળ), પણ એની થોડી પ્રસાદી આપી. નમુનો. **પ્રસાદરૂપે અપાયેલ**.... શું અપાયેલ ? પ્રસાદરૂપે શું અપાયેલ ? **શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અનુગ્રહપૂર્વક ઉપદેશ**.... શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અનુશાસન ઉપદેશ. अनुशासन... મૂળ તો अनुशासन (શબ્દ) છે. શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અમને અનુસરીને કહ્યું છે, શિખામણ આપી છે. આહાહા ! જુઓ ! સર્વજ્ઞે પણ એમ આપ્યું, અમારા ગુરુએ પણ એમ આપ્યું. પણ બીજો ઉપદેશ કેમ ન આપ્યો ? બાપુ ! વસ્તુ તો આ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

પ્રસાદરૂપે અપાયેલ..... એ **શુદ્ધાત્મતત્ત્વ**.... જોયું ! પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે, (પણ) વસ્તુ શુદ્ધાત્મા છે ત્રિકાળ (શુદ્ધ). ત્રિકાળી શુદ્ધ ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એવો **શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અનુગ્રહપૂર્વક**... **અનુગ્રહપૂર્વક**—મહેરબાની કરીને, અમને અનુસરીને, અમને લક્ષ કરીને....પાઠમાં अनुशासन છે ને ? પાઠમાં अनुशासन છે. अनुशासनનો અર્થ 'અનુગ્રહ' કર્યો છે. મૂળ તો अनुशासन છે—અમને અનુસરીને શિખામણ આપી છે (કે) જુઓ ! આ શુદ્ધાત્મતત્ત્વ કહેવાય છે, આ શુદ્ધાત્માને... એમ કહે છે. સમજાય છે ? શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અમને અનુસરીને ઉપદેશ આપ્યો છે. મને જ અનુસરીને ભગવાને આવો ઉપદેશ આપ્યો છે. .... આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? શું પણ સંસ્કૃત ટીકા ! શું એની ગંભીરતા ! શું અંદર વીતરાગતાના ભાવોની અદ્‌ભુતતા ! કે જેમાં (-જેના કારણે) આવી વાણી એને અનુરૂપ નીકળી. સમજાય છે કાંઈ ? એ વાણીને એ ભાવ અનુકૂળ હતો એટલે કે નિમિત્ત હતો. બસ, એટલું. કર્તા-બર્તા નહિ.

કહે છે, **શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો (અનુગ્રહપૂર્વક) ઉપદેશ**.... આહાહા ! જુઓ ! હવે કોઈ કહે છે કે ભઈ, ઉપદેશ.... આ (આચાર્યદેવ) તો કહે છે, અમારા ગુરુએ તો અમને આ ઉપદેશ આપ્યો છે. દયા પાળો, આવા વ્રત પાળો, આ ભક્તિ કરો, ફલાણું કરો એવો કાંઈ ઉપદેશ અમને તો આપ્યો નથી, અમને તો આ ઉપદેશ આપ્યો છે. એ તો આ (શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો) ઉપદેશ આપવામાં ઓલું બીજું (-ભૂમિકાના વ્રતાદિને) સમજાવે (છે, પણ) એ જ્ઞાન કરવા માટે છે. વસ્તુ આદરણીય (કરવા) માટે આ એક જ ચીજ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

આહાહા ! (કોઈ) કહે છે કે, બસ તમને એક જ—એટલો જ ઉપદેશ આપ્યો ? આખો દિ' ભેગા રહ્યા, ગુરુ પાસે ચર્ચા (કરી તોપણ) તમને આટલો જ ઉપદેશ ? બાપા ! (જે ઉપદેશ આપ્યો) એમાં સારમાં સાર આ જ હતો. સમજાણું કાંઈ ? એ સર્વજ્ઞોએ (પણ) એમ (જ) કહ્યું—એમ કહે છે. સર્વજ્ઞે પણ અમારા પર મહેરબાની કરીને આ ઉપદેશ આપ્યો હતો. અમે તો કહીએ છીએ કે અમને અનુલક્ષીને એમણે તે દિ' (આ જ) કહ્યું હતું. આહાહા ! અમે સંધિ કરીએ છીએને ! અમને અનુલક્ષીને ભગવાને (આ જ) કહ્યું હતું. કહે ? શું કહેવું છે તારે ? એ ન્યાલભાઈ ! આહાહા !

શ્રોતા : ક્રિયા-ક્રિયા.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : કઈ ક્રિયા ? આ ક્રિયા નથી ? આ જ ક્રિયા છે. ઓલી તો થોથા ક્રિયા—ઝેરની ક્રિયા. રાગાદિની ક્રિયા તો ઝેરની ક્રિયા છે. આ તો અમૃતની ક્રિયા છે. જેમાં અમૃતપણું છે ને પોતે મરે નહિ ને જીવતો–જાગતો ઊભો રહે એવું નામ અમૃતની ક્રિયા છે. રાગની ક્રિયામાં તો મરી જાય છે, આત્માની શાંતિ તો નાશ થાય છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? અમૃતક્રિયા... નથી આવતી એમાં ? પાંચ પ્રકારની આવે છે ને ? એ વળી જુદી જાતની....કહે છે.....

આ અમૃતક્રિયા. કહે છે, અમારો વૈભવ પ્રગટ્યો છે એ અમારી અમૃતક્રિયા છે અને કેવળીઓએ અમને લક્ષીને તે દિ' (આ જ) કહ્યું હતું એમ અમે કહીએ છીએ. **तत्त्वानुशासनजन्मा**.. એમાં સર્વજ્ઞ, પરાપરગુરુ—(એમ) ઠેઠ સુધી છે કે નહિ ? ભઈ, અમારે પંડિતજીને પાછું.... અમરચંદભાઈ ! અમે તો એમ કહીએ છીએ કે પરમેશ્વરના મુખમાંથી શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ આવ્યો એ **अनुशासन**—

અમને લક્ષીને આવ્યો છે, એના ઉપદેશનું લક્ષ અમારા ઉપર હતું. સમજાણું કાંઈ ? અત્યાર સુધી અમારા ગુરુ..... શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અનુશાસન.... પછી તો અનુશાસન (એટલે) ઉપદેશ. **अनुशासनजन्मा..** બસ, અમને લક્ષીને કહેલું એમાંથી ઉત્પન્ન થયું. પરમેશ્વરે અમને લક્ષીને કહ્યો શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ (અને) ગુરુએ (પણ) અમને લક્ષીને—અનુસરીને કહ્યું (એ) અનુશાસન, આ એમાંથી અમારો (વૈભવનો) જન્મ થયો, એમાંથી અમારી શાંતિ અને આનંદ પ્રગટ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ? સત્યનારાયણની કથા ચાલે છે આ. પ્રસાદી આવી છે ને ? જુઓને ! આ કાંઈ વાતની વાત નથી ભાઈ ! આ તો અલૌકિક વાત છે. આહાહા!

લક્ષ બાંધ્યા (જે) આત્માએ, કહે છે, ભગવાને એને લક્ષ કરીને ઉપદેશ આપ્યો હતો એમ અમે કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ ? ભવ્ય જીવો અને જેને આત્માના લક્ષ થયા એવાને અનુસરીને ભગવાનનું કહેવાનું લક્ષ હતું અને અમને અનુસરીને ભગવાને શિખામણ આપી છે હોં. અમને આપી. આહાહા ! (પ્રશ્ન:) અરે ! ભગવાનના તો બહુ વિરહ હતાને તમને ? (સમાધાન:) એ આંતરો અમે નથી દેખતા (એમ) કહે છે લ્યો. સમજાણું કાંઈ ?

..... પણ અહીં તો શુદ્ધાત્મતત્ત્વના અનુશાસનનો ઉપદેશ (અર્થાત્) અમને અનુસરીને શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ આપ્યો છે. આમ પુણ્ય કરજે અને વ્યવહાર કરજે ને આ થાશે, વ્યવહારથી આ થાશે—એ વાત તો ભગવાને કીધી જ નથી અમને (એમ) કહે છે. જુઓ ! એનો અર્થ એ (છે કે) એમણે કીધું છે આ, એમ કહે છે. એ તો વચ્ચે (મોક્ષમાર્ગમાં) વ્યવહાર આવે છે (અને) નિશ્ચયનું જ્ઞાન થયું છે તેમાં એ જણાઈ જાય છે, જણાઈ જાય છે. એ (કરવાનું) કહ્યું નથી (તેમ જ) એ કંઈ નવું જ્ઞાન કરવાનું નથી એને (-વ્યવહારને) માટે. સમજાણું કાંઈ ? એ શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ભગવાને ઉપદેશ આપ્યો છે (અમારે) લક્ષે—અમને અનુસરીને (અને) અમને અમારો વૈભવ પ્રગટ્યો, એ અમારો નિશ્ચય વૈભવ તે વૈભવ છે. આ વિકલ્પ ઉઠ્યો છે એનું એ જાણવું એ અમારો વૈભવ છે (અને) એ જાણવું એ (પણ) સ્વના લક્ષે (એટલે કે) સ્વનું જ્ઞાન થતાં તેને જાણવું એ અમારો વૈભવ છે, (પરંતુ) રાગ અમારો વૈભવ નથી. સમજાણું કાંઈ ? અને ભગવાને એમ કહ્યું હતું એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ભગવાનની વાણીમાં જે આ ઉપદેશ આવ્યો, અમારા ગુરુએ (પણ) અમને 'શુદ્ધાત્મ પરમાત્માસ્વરૂપ આ છે' એમ કહ્યું, (કારણ કે તેઓ) પોતે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં નિમગ્ન હતાં. (તેથી તેમની) વાણી આવી તેમાં આમ કહ્યું. (બીજી રીતે કહીએ તો) શુદ્ધાત્મતત્ત્વની અમને લક્ષીને વાત કરી છે એમાં આ આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? એમાં વ્યવહાર આવ્યો છે ને વ્યવહારને સમજાવ્યો છે, એમની વાણીમાં વ્યવહાર આવ્યો હતો એમ નથી કહ્યું અહીંયા ભાઈ ! આહાહા ! બહુ ગજબ વાત છે ! ઓહોહો !

'વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે' (ગાથા- ૧૨) તેનો અર્થ (એ છે) કે એ જાણવું કાંઈ નવું નથી. શુદ્ધાત્મતત્ત્વનું જ્યાં ભાન થયું ત્યારે જે રાગ બાકી છે તેનું જ્ઞાન અને આ (સ્વનું) જ્ઞાન એ પોતે વૈભવ એનો છે, રાગ-બાગ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? (પ્રશ્ન:) ભગવાન ! બાર અંગમાં તો ઘણો ઉપદેશ હતો ને ? આ અગિયાર અંગ..... ભાગ રહી ગયો થોડો થોડો. એમાં આ હતુંને ? તમને તો ઘણું મળ્યું હતુંને ? (કારણ કે) કહે છે કે કુંદકુંદાચાર્યને (પૂર્વના અર્થનું જ્ઞાન હતું). (સમાધાન:) એમાં આ હતું, એમાં આ હતું હોં. એ દ્રવ્યસ્વરૂપ શુદ્ધાત્મા છે એને, અમને અનુસરીને ભગવાને કહેલું (અને) ગુરુએ (પણ) એ કહ્યું હતું. એ બધી વાતમાં કહેવાનું આ હતું. સમજાય છે ?

એ અમને અનુભવમાંથી વૈભવ પ્રગટ્યો, એમાં વચ્ચે જે વ્યવહારનો વિકલ્પ ઉઠ્યો છે ને પંચ મહાવ્રત હોય છે, એ કાંઈ અમારા અસ્તિત્વમાં નથી. સમજાય છે ? એ અમારા અસ્તિત્વમાં નથી, એ અમારો વૈભવ નથી, એ (ઉપર) અમારું સ્વામીપણું નથી (અને) એ અમારામાં છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? અમે તો નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન એમાં અંતર્નિમગ્નન છીએ. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? બહુ ભર્યું છે પણ હોં ! ઓહોહો !

શ્રોતા: છેડો નથી.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : આવતા આવતા આવે એટલું આવે. કેટલું નાખ્યું છે આચાર્યે ! ગજબ ટીકા છે હોં ! ઓહોહો ! ગણધર જેવી ટીકા કરી છે અમૃતચંદ્રાચાર્યે. પાઠમાં (મૂળ ગાથામાં) એટલું સમાડ્યું છેને ? કે નિજવૈભવથી કહીશ. **सविहवेण**—એનો અર્થ, ઉપદેશ પણ ધર્મીનો આવો હોય એમ આવે છે એમાં. ધર્મીનો ઉપદેશ જ આવો હોય એમ કહે છે.

ઓલામાં આવે છે ને ('આત્માવલોકન'માં) ? વીતરાગ.. વીતરાગ.. વીતરાગ.. (એમ) मुहु मुहु (-વારંવાર) વીતરાગ કહે છે. મુનિઓના મુખમાંથી તો વીતરાગનો જ ઉપદેશ આવે. ઓલામાં નથી આવતું 'છ ઢાળા'માં ? 'મુખચંદ્રતૈં અમૃત ઝરૈં' આવે છેને 'છ ઢાળા'માં ? (ઢાળ ૬, પદ ૨). મુનિ કોને કહીએ ? આહાહા ! વિજ્ઞાનઘનમાં નિમગ્ન છે, આનંદ.. આનંદના જેને ઝરણાં ફાટ્યા છે— અતીન્દ્રિય આનંદના ઝરણાં ફાટ્યાં છે મુનિને. સમ્યગ્દર્શનમાં તો છે (ઝરણું) થોડું, પણ આમાં વિશેષ (છે એમ) કહે છે. મુનિને તો 'અમંદ' (આનંદના) ઝરણાં છે એમ પાઠ (ટીકામાં) એ છે ને ? 'अमंद' છે. પછી 'अमंद'નો અર્થ પ્રચુર કર્યો. અમંદ (આનંદ) છે અમારી પાસે, આહાહા ! મંદ વેદન નથી. (કેમ કે) મુનિ છે ને ? (માટે) અમંદ વેદન છે, આનંદનું અમંદ વેદન છે. મુનિને અતીન્દ્રિય આનંદનું અમંદ એટલે ઉગ્ર વેદન છે. કારણ કે આનંદનું મંદ વેદન તો ચોથે ગુણસ્થાનેય હોય સમકિતીને (અને) પાંચમે (ગુણસ્થાને) હોય, પણ આ તો મુનિ છે. મુનિદશામાં તો અમંદ નામ પ્રચુર આનંદનું વેદન હોય છે. આહાહા ! એને મહાવ્રતનું વેદન હોય છે એ વિકલ્પનું, એમ છે નહિ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! ભારે ગાથા પણ હોં ! એક એક ગાથા ! એમાંથી નીકળવું... (ગોઠે એવું નથી.) કેટલું છે ન્યાલભાઈ ? તમારા વ્યાજમાંથી કેટલું નીકળ્યા કરે જુઓને ! એમ ને એમ. બચડા ના બચડા. વ્યાજનું વ્યાજ ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ કાઢેને ? ઉપદેશ કેવો હોય, મુનિ કેવા હોય, ઉપદેશમાં ખાસ ઉપદેશ આ હોય (એમ વર્ણવે છે). વ્યવહારનો ઉપદેશ ને પુણ્યનો ઉપદેશ ને નિમિત્તનો ઉપદેશ ને નિમિત્ત મેળવવા, ને વ્યવહાર કરવો ને... કહે છે કે એ ઉપદેશ જ નહિ (નહોતો) એમ કહે છે અહીં તો. આહાહા ! કારણ કે એ (વ્યવહાર) વચ્ચે આવે છે એનું કાંઈ (કરવાપણું છે નહિ).

નિશ્ચય સ્વતત્ત્વના અનુગ્રહથી જે દશા પ્રગટી, એમાં એનું (વ્યવહારનું) જ્ઞાન એ જાતનું ઉત્પન્ન થઈને આવે જ છે અહીંયા. એટલે આ વ્યવહારનું કરવું, જાણવું કે વ્યવહારને કર, વ્યવહારને જાણવો એમ પણ અહીં તો કહ્યું નથી. વ્યવહારને કરવાની તો વાત નહિ, પણ વ્યવહારને જાણે એ પણ નહિ. શુદ્ધાત્મતત્ત્વને તું જાણ, અનુભવ—બસ આટલું (કહ્યું છે). સમજાણું કાંઈ ? એ વ્યવહારને કર તો ઠીક (એમ તો) નહીં, પણ વ્યવહારને જાણવાનોય ઉપદેશ નથી. અહીં તો એમ કહે છે. અહીં તો શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અમને લક્ષીને ઉપદેશ

આપ્યો (અને એ પ્રમાણે) અમને શુદ્ધાત્મના લક્ષે જે વૈભવ પ્રગટ્યો એ અમારો વૈભવ છે. એ વ્યવહાર નહિ, (પણ) વ્યવહાર સંબંધીનું અમારું અમારાથી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન એ અમારો વૈભવ છે. સમજાણું કાંઈ ? બીજ છે બીજ આજ (તિથી) !

શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો અનુગ્રહપૂર્વક ઉપદેશ (એટલે કે) અમને લક્ષીને શિખામણ આપી છે (એમ) કહે છે. અનુશાસન = શિખામણ, અમને લક્ષીને ગુરુએ અમને શિખામણ આપી છે હોં એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ શિખામણમાં (બતાવ્યું) આ કે શુદ્ધાત્મતત્ત્વ. આહા ! ભગવાન આત્મા.... ! જુઓ ! ત્યાં પર્યાય ગૌણ થઈ ગઈ, રાગ ગૌણ થઈ ગયો, નિમિત્ત ગૌણ થઈ ગયું —એનો અભાવ (-એ બધાનું લક્ષ છૂટી ગયું અને જ્ઞાનમાં) આ એકલો (શુદ્ધાત્મ)ભાવ રહી ગયો (અર્થાત્ જેવા) શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ આપ્યો એવા શુદ્ધાત્મતત્ત્વને મેં જાણ્યો એમ (કહે છે). સમજાય છે કાંઈ ?

પૂર્વાચાર્યો અનુસાર જે ઉપદેશ.... એ તો ઉપરથી નાખ્યું છે. પણ એ આવી ગયાને ? અપરગુરુમાં એ આવી ગયા. અપરગુરુમાં—પરંપરાએ જે ગુરુની સંધિ હતી એમાં—બધા આવી ગયા. જુઓ ! વીતરાગી સંતો અને આચાર્યોનો આ ઉપદેશ પરંપરાનો છે એમ સિદ્ધ કરે છે. અમરચંદભાઈ !

શ્રોતા : આ પરંપરા છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ પરંપરા છે. બીજી પરંપરા વચમાં ગરી (-આવી ગઈ) હોય તે પરંપરા સાચી નથી. આહાહા ! અમારા કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા.... અહીંયાથી માંડીને ગણધરો (અને તેમનાથી) માંડીને મુનિઓ—એમની પરંપરાના ઉપદેશમાં તો શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો જ ઉપદેશ આવ્યો છે. સમજાય છે ? તો, આ પંચમ આરાના મુનિ કહે છે કે કોણ કહે છે આ ? (કોઈ કહે છે:) 'ચોથા આરામાં આવું હોય, પાંચમાં આરામાં (ન હોય)'. તો કહે છે પાંચમા આરા અને આરા-ફારાની અહીં વાત નથી સાંભળને ! આરો (-કાળ) આરામાં ગયો. આરાને પાર કર્યો ત્યાં આરો ક્યાં રહ્યો અંદર ? સમજાણું કાંઈ ?

શુદ્ધાત્મતત્ત્વનું અનુશાસન.... બસ, **अनुशासन** (અર્થાત્) 'શિખામણ આપી' એમ ? **अनुशासन**નો 'ઉપદેશ' (એવો) અર્થ કર્યો છે. અમને લક્ષીને ઉપદેશ—શિખામણ આપી એમ. **તેનાથી જેનો જન્મ છે**.... એમાં એ કહ્યું હતું,

એ ઉપદેશમાં એ કહ્યું હતું કે શુદ્ધાત્મતત્ત્વને અવલંબ, અનુભવ કર. એ જે કહ્યું હતું એવું અમને થયું છે. સમજાણું કાંઈ ? જેઠાલાલભાઈ ! જુઓ ! આ (શું કહે છે ?) ઓલા (અજ્ઞાની) કહે છે કે અમારી પરંપરા તોડી નાખી. અરે ભગવાન ! સાંભળને ભાઈ ! આ (સર્વજ્ઞની) પરંપરા તેં તોડી છે કે આ આત્માએ તોડી છે ?

આહાહા ! ભગવાન ત્રિલોકનાથથી.... આ તો અહીં સર્વજ્ઞથી–મહાવીરથી લીધું છે, (પણ ચાલ્યું આવે છે) ઠેઠ અનાદિકાળથી. અનાદિકાળથી તીર્થંકરદેવની વીતરાગમાર્ગની પરંપરામાં શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ એ એની પરંપરાનો ઉપદેશ છે. એ સુગનચંદજી ! વાતું આખી જુદી જાતની છે. ક્યાંય મેળ ખાય નહિ એટલે બિચારા ઓલા (કહે) હોં, 'અરે ! મુશ્કેલ પડે છે.' ...... હવે પણ તમારે શું છે ? હવે તમે ક્યાં ક્રિયામાં છો ? હવે તમે તો અહીં આવી ગયા છો. ના, ના, આ તો કહું છું. ના, વાત સાચી છે. આહાહા ! એ (રાગાદિની) ક્રિયા હોય એની અહીં વાત નથી. અહીં તો, સ્વનું જ્ઞાન થતાં એના (-વ્યવહારના) સંબંધીનું જે જ્ઞાન હોય તે આત્માનો વૈભવ છે. બસ, ભાઈ ! (એટલું કહેવું છે.) સમજાણું કાંઈ ?

તેનાથી જેનો.... જેનો એટલે ? અમારા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની વીતરાગ પર્યાય(રૂપ) જે વૈભવ (છે તેનો જન્મ) આનાથી (-વાણીથી) છે. એનો અર્થ (એ છે) કે વીતરાગના ઉપદેશમાં વીતરાગી તત્ત્વનો જ ઉપદેશ આવે છે (અને) 'વીતરાગભાવ પ્રગટ કર' એનો અર્થ (એ છે કે) શુદ્ધાત્મતત્ત્વને આશ્રયે જા... શુદ્ધાત્મતત્ત્વને આશ્રયે જા (તો) વીતરાગતા થાશે. —એ પરંપરાએ વીતરાગનો માર્ગ છે. એ સિવાય આડું–અવળું કહે એ સર્વજ્ઞનો માર્ગ (-ઉપદેશ) નહિ, ભાઈ ! સર્વજ્ઞનો નહિ, તો તારા ગુરુનો નહિ; તારા ગુરુનો નહિ, તો તારો પણ નહિ, (કેમ કે) આત્મા એવો નથી. સમજાય છે કાંઈ ? હવે પછી પોતાના વેદનની વાત કરે છે જરી. એ સમજવા જેવી આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૭

ગાથા – ૫, ૬

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૩, બુધવાર, તા. ૨૫-૯-'૬૮

સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. જીવ કેવો છે (અને) એવા જીવનો અનુભવ કઈ રીતે થાય એનું વર્ણન છે આમાં. જીવ છેને જીવ અધિકાર ? આચાર્ય કહે છે કે, એ જીવનું સ્વરૂપ પરથી જુદું (-વિભક્ત) અને સ્વભાવથી એકત્વ છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો આદિથી ભિન્ન સ્વરૂપ છે અને પોતે આત્મા છે એનો જે અનંત (-બેહદ) સ્વભાવ છે તે ત્રિકાળ જ્ઞાયકસ્વભાવ એનાથી એકત્વ–અભિન્ન છે. એ આત્માની વાત કહીશ. એ એકત્વ-વિભક્ત આત્માને હું કહીશ, પણ હું મારા નિજવૈભવથી કહીશ. વર્તમાનમાં એ વૈભવ—(કે) જે હું કહેવા માંગુ છું તે સ્વરૂપ—મારી પર્યાયમાં મને પ્રગટ્યું છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ આત્મા (એ) ત્રિકાળી દ્રવ્ય અને ત્રિકાળ શુદ્ધ (એ) ગુણ (તેમ જ) એની પર્યાયમાં નિજવૈભવ એટલે પર્યાય. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આનંદ સહિતની સ્થિરતા આદિ નિજવૈભવ—એ મને પ્રગટ્યો છે. એ નિજવૈભવ ચાર પ્રકારે પ્રગટ્યો છે એમ કહે છે. એ નિજવૈભવથી હું આત્માની વાત કરીશ અને તે પણ જગતના પ્રાણીને એ અનુભવ કરવા (-કરાવવા) માટે વાત કરીશ. સમજાણું કાંઈ ?

પહેલું (૧) એમ કહ્યું કે સર્વજ્ઞની આ જે વાણી છે એની ઉપાસનાથી મારી નિજવૈભવ દશાની ઉત્પત્તિ થઈ છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા—(કે) જેના મુખથી દિવ્યધ્વનિ નીકળી—એના (અર્થાત્) અર્હંતના પ્રવચનનો અવયવ–અંશ એવા જે આગમ છે એવા આગમની સેવા.... એટલે કે પહેલું મારું લક્ષ ભગવાન શું કહે છે એવા આગમ ઉપર હતું. (આ રીતે) એવા આગમની સેવાથી મારી વૈભવ દશા ઉત્પન્ન થઈ. એટલે કે એના (-આગમના) તરફથી લક્ષ છોડી મેં આત્મા(નું લક્ષ કર્યું), કારણ કે એમાં એમ કહેવામાં આવ્યું'તું. પરમાગમમાં એમ કહેવામાં આવ્યું'તું કે, આ આત્મા શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ છે તેનો અનુભવ કર. સમજાય છે કાંઈ ? (તો), એ અનુભવ કર્યો એટલે પરની (-વાણીની) સેવાથી મને (નિજવૈભવ) ઉત્પન્ન થયો એમ કહેવામાં આવ્યું. નિજવૈભવ = ધર્મવૈભવ.

આત્માનું સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર, આનંદનો અનુભવ એ નિજવૈભવ, એ નિજલક્ષ્મી, નિજસંપદા. એ મને આ રીતે—આગમની સેવા (કરવાથી) પ્રગટ થઈ છે.

(૨) એકાંત મતના કહેનારાઓના (કથનનો) યુક્તિ દ્વારા મેં નિર્ણય કર્યો કે એ ખોટી વાત છે એમ. યુક્તિના આલંબનથી.... સર્વજ્ઞ સિવાય જેણે એકાંત મત કલ્પનાએ કહેલાં ને કરેલા છે એનું મેં યુક્તિના આલંબનથી નિરાકરણ કર્યું છે (કે) એ વસ્તુ એમ છે નહીં. સમજાય છે કાંઈ ?

અને ત્રીજું (૩) અમને..... સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અને ગણધર આદિથી (લઈને) વર્તમાન અમારા ગુરુ(પર્યંત)—કે જે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘનમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં (અને) છે.... જે નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન... નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન... વિજ્ઞાનઘન (આત્મા) તો નિર્મળ જ છે, (પણ) વિશેષ નિર્મળ કહેવા અને (એમાં) મલિનતાની પર્યાય નથી (એ બતાવવા 'નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન' કહ્યું છે). નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન ચૈતન્ય આત્મા (એમ કહો) કે વિજ્ઞાનઘન તે જ આત્મા (એમ કહો–એક જ વાત છે). એ નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન એવો જે આત્મા છે એમાં (સર્વજ્ઞ આદિ) અંતર્નિમગ્ન હતાં. સર્વજ્ઞથી માંડીને અમારા ગુરુ પર્યંત—બધાં એક હારમાં અંતર્નિમગ્ન હતાં. એમણે અમને પ્રસાદી આપી છે—એમણે અમને અનુલક્ષીને શિખામણ આપી છે (અને) એનાથી આ અમારો નિજવૈભવ પ્રગટ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ?

એ ત્રણ બોલ તો થયા હતા કાલ. ચોથો (૪) બોલ હવે. કહે છે કે આ ભગવાન આત્મા વિશુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ છે, નિત્યાનંદ પ્રભુ આત્મા છે. એનો અનુભવ કરતાં અમને વૈભવ (પ્રગટ્યો છે). એ કેવો છે અત્યારે વર્તમાન (પ્રગટેલો) અમારો નિજવૈભવ ? કે **નિરંતર ઝરતો–આસ્વાદમાં આવતો, (સુંદર જે) આનંદ**.... પ્રચુર સ્વસંવેદન.... સમજાય છે કાંઈ ? 'સ્વસંવેદન' કેવો કે કેવું (કહેવાય) ? કેવો (લખ્યું) છે આમાં, નહીં ? શું છે આમાં ? **નિરંતર ઝરતો –આસ્વાદમાં આવતો**..... એ તો ('કેવો' શબ્દ) આનંદ સાથે (માટે) આવી જાય છે. ઠીક. એ **સુંદર જે આનંદ** કેવો છે અમારો ? આહાહા ! કે ભગવાન આત્મા એને અમે રાગથી, વિકલ્પથી ભિન્ન પાડી—વિભક્ત (કરી અને) સ્વભાવનો એકત્વનો અનુભવ કરી, **નિરંતર ઝરતો**—નિરંતર વેદનમાં આવતો, નિરંતર

આનંદ વેદનમાં આવતો.... આહાહા ! જુઓ ! આ મુનિપણું ! સુગનચંદજી! આ આચાર્યપણાની દશા, આ સાધુપણાની દશા, એ ધર્મની પ્રગટ થયેલી વૈભવ દશા. સમજાય છે કાંઈ ?

નિરંતર... **अनवरतस्यन्दि**... (એટલે) નિરંતર સ્વાદમાં આવતો એમ. **ઝરતો**—'ઝરે છે' એનો અર્થ કે **આસ્વાદમાં આવતો**. ડુંગરો જેમ હોય ને ઝરેને પાણી, એમ આત્મામાંથી આનંદ ઝરે છે. અતીન્દ્રિય આનંદ ઝરે છે એટલે કે આસ્વાદ આવે છે એમ. 'ઝરવા'નો અર્થ એ છે. પર્યાયમાં—વર્તમાન અવસ્થામાં અતીન્દ્રિય આનંદનો આસ્વાદ આવે છે. એવો **સુંદર જે આનંદ**.... સુંદર આનંદ. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? જુઓ ! એક વ્યાખ્યા તો જુઓ ! ઓહોહો ! મુનિપણાની દશા આવી હોય છે. આ ઉત્કૃષ્ટ (સાધના અર્થાત્) મુનિપણાની વાત છે ને. સમકિતીની વાત એના અંદર ગૌણ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

મુનિ જેને કહીએ.... વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માના માર્ગમાં મુનિપણું જેને પ્રગટ્યું હોય એ મુનિ એને કહીએ કે..... સમજાય છે ? જેણે આત્માના આનંદને સાધીને (પ્રચુર) આનંદ પ્રગટ કર્યો છે. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો એ તો આકુળતા છે, વિકાર છે, દુઃખ છે. એનાથી (ભિન્ન) આ ભગવાન આત્મા અંતરમાં જ્ઞાન અને આનંદનો ઘન છે. તેની અંતર એકાગ્રતાથી સંતોને.... અહીં સંતની મુખ્ય(તાથી) વાત છે એટલે મુનિને નિરંતર આનંદ સ્વાદમાં આવે છે. એવો મારો સુંદર આનંદ છે (અને) એ મારો નિજવૈભવ છે, એ મારી દશા ને સ્થિતિ છે. એ વૈભવથી હું સમયસાર એટલે આત્માને (કહીશ). પરથી, વિકલ્પથી ભિન્ન અને સ્વભાવથી અભિન્ન આત્માને આવા વૈભવથી હું કહીશ. આહાહા ! કહેનારા પણ કેવા હોય એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અને સાંભળનારને, કહેનારા આવા હોય તો એ સાંભળે એમ કહે છે અહીં તો. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? 'આને સંભળાવીશ' એનો અર્થ કે આ વાત જ સાંભળવા જેવી છે અને સાંભળનારને આવા સંભળાવનારા હોય એમ કહે છે. આહાહા ! અમરચંદભાઈ !

નિરંતર આસ્વાદમાં આવતો..... 'ઝરતો'નો અર્થ એ. **स्यंदि**, **स्यंदि**નો અર્થ એ. **સુંદર જે આનંદ**.... ઓહો ! આત્મા–દ્રવ્યસ્વભાવ પૂર્ણ આનંદથી ભરેલો છે. એ અંતર અનુભવમાં આવતા તેનો—આનંદનો સ્વાદ આવ્યો (એમ)

કહે છે (અને આ) અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો એ મારો નિજવૈભવ છે. આ (લખવાનો) વિકલ્પ ઉઠ્યો છે કે આ પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પો છે એ કાંઈ મારો નિજવૈભવ નહિ. શરીરની નગ્ન દશા... મુનિને નગ્ન દશા જ હોય છે, (છતાં) એ પણ એ મારો નિજવૈભવ નથી. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? નિજવૈભવ તો.... ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, શાશ્વત આનંદ અને જ્ઞાનનો કંદ છે. એ મારા આત્માનો 'સ્વભાવથી એકત્વ (અને) પરથી ભિન્ન છે' એવો મેં અનુભવ કર્યો, ત્યારે આનંદનું ઝરવું—અનુભવવું કાયમ રહે છે (અને) એવો મારો નિજવૈભવ છે. ઓહોહો ! આ અમે પાળીએ છીએ (એમ) કહે છે (અર્થાત્) આ (આનંદનો) અમે આસ્વાદ લઈએ એ અમારું આચરણ ને સાધુપણું છે. સમજાણું કાંઈ ? આનંદનો અનુભવ એ અમારું આચરણ છે, એમાં સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર આવી ગયા ભેગા. સમજાણું કાંઈ ? અરે ! મુનિપણું કેવું હોય....? હજી સમકિત કેવું હોય એની ખબરું ન મળે અને એને ધર્મ થઈ જાય (એમ કેમ બને ?) શું થાય ભાઈ ?

અહીં તો કહે છે કે, ભગવાન આત્મા.... અમને પરમાત્માએ, સંતોએ, અમારા ગુરુએ તો શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ આપ્યો અમને. અને એ આપીને અમને શુદ્ધ આત્મા પમાડ્યો (-પ્રાપ્ત કરાવ્યો). સમજાણું કાંઈ ? એમાં વિનય છે કેટલો ! અમારા ગુરુ આવા હતાં, એમણે અમને પ્રસાદી (-મહેરબાની) કરીને, અમને અનુલક્ષીને શિખામણ આપી છે અમને. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! જેમ માણસને આ ઠેકાણે બાણ મારવાનું (છે એમ) કોઈ લક્ષ્ય હોય કે નહીં ? તેમ સંતોનું લક્ષ્ય ઉપદેશમાં અમારા તરફ હતું (એમ) કહે છે. અમને અનુસરીને આ શિખામણ છે હોં એમ કહે છે. આહાહા ! આ ચોથા બોલથી કહીએ છીએ કે, અમને વેદનમાં તે આનંદ કાયમ વર્તે છે એમ અમે તો જાણીએ છીએ. આહાહા ! (પ્રશ્ન): (તેઓ) છદ્મસ્થ છે ને ? પંચમ આરાના સાધુ છેને આ ? (સમાધાન) : સાંભળને ! આરો ક્યાં છે ને ફલાણું ક્યાં ત્યાં ? સમજાય છે કાંઈ ? અમૃતચંદ્રાચાર્ય પોતે કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

જે આમ પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો ઉત્પન્ન થતા એ તો એનામાં (આત્મામાં) ન્હોતા. શુભ-અશુભ વિકલ્પો—જે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ,

ક્રોધની વૃત્તિઓ—ઉત્પન્ન થતી... એ ઉત્પન્ન થતી, (પણ) એમાં નહોતી. આ તો એનાથી ભિન્ન પડીને એનામાં આનંદ હતો (અર્થાત્) એ અનાકુળ આનંદસ્વરૂપ હતો એમાંથી અમે આનંદનું ઝરણું કાઢ્યું છે. જુઓ ! આનું નામ ધર્મ. સમજાણું કાંઈ ? ધર્મમાં અમને આનંદ વેદાય છે, દુઃખી અમે નથી.

તમે (-અજ્ઞાની) એમ કહેતા હો કે 'અરે ! મુનિ—આને ખાવા ન મળે, પીવા ન મળે, ટાઢા ટાણે ઉના મળે, ઉના ટાણે—ઉનાળો હોય (ત્યારે) ટાઢા મળે, સમજાય છે ? ઉનું જોઈતું હોય (તો) ઠંડુ (મળે), ઉનાળામાં ઠંડું (જોઈતું હોય) તો ઉનું મળે, શિયાળામાં ઉનું જોઈતું હોય ત્યારે ઠંડુ મળે. અરે ! સુવાના ઠેકાણા નહીં, હેઠે ક્યાંય કાંકરા પડ્યા હોય, પાથરવાના નહીં, કહે છે, આ મુનિ કેવી રીતે (રહેતા હશે)? એ દુઃખી હશે.'

(સમાધાન) : અમે દુઃખી નથી હોં. અમે તો આનંદમાં છીએ એમ જાણજો હોં એમ કહે છે. એ, ભીખાભાઈ ! અમને અમે જેમ છીએ એ રીતે તું જોજે. અમે જેમ છીએ, જેમાં છીએ એમાં તું જોજે અને (અમે) જેમાં નથી એ રીતે તું જોઈશ તો અમને તું જોઈ શકીશ નહીં. સમજાણું કાંઈ ? એ શરીરની અવસ્થામાં અમે નથી, એ કર્મમાં અમે નથી અને કર્મથી–પોતાના મનથી વિકલ્પ આદિ કોઈ ઉત્પન્ન થયા તે એમાં અમે નથી. એમાં અમે નથી. અમે જ્યાં છીએ ત્યાં તો અમને આનંદનો સ્વાદ આવે, ત્યાં અમે છીએ. સુગનચંદજી ! જુઓ ! આ સાધુપણું વીતરાગના માર્ગનું. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

કહે છે કે **સુંદર (જે) આનંદ તેની છાપવાળું**.... હવે કહે છે... કહે છે કે અમારા વેદનનું મહોર છાપ શું છે ? મહોર છાપ મારે છેને મહોર છાપ ? આનંદની મહોર છાપ છે. ભગવાન આત્મા.... વેદનમાં.... અમારું વેદન (એ છે) જેમાં આનંદની મહોર છાપ છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? દુઃખની એમાં મહોર છાપ નથી, દુઃખ એમાં છે જ નહીં. સમજાણું કાંઈ ? અમે મુનિ છીએ, ધર્મી છીએ, અમે અમારા ધર્મમાં છીએ, અમે અમારા ધર્મમાં—આનંદના છાપવાળા વેદનમાં છીએ. સમજાણું કાંઈ ? મહોર છાપ નથી મારતા માથે (ટપાલ ઉપર) ?

મુમુક્ષુ : યતિધર્મ પાળતા હશે ત્યારે અંદર (વિકલ્પ) નહીં આવતા હોય ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ક્યાં... યતિ કોને કહેવા પણ હજી ? એની જ આ વાત ચાલે છે. આહાહા ! યતિધર્મ એટલે અંદરની સમતા, શાંતિ અને આંનદની દશા પ્રગટ કરવી એનું નામ યતિધર્મ છે. એની તો વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! દેહની નગ્ન દશા અને પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પો, એકવાર આહાર લેવો, છ આવશ્યકના વિકલ્પ—એ કાંઈ મુનિપણું નથી. ન્યાલભાઈ ! આહાહા ! એ તો પરવસ્તુ છે (અને) પરથી તો (આત્મા) ભિન્ન છે. કહે છેને ? એકત્વ-વિભક્તની તો વાત ચાલે છે અહીં. એવા વિકલ્પથી પૃથક્ છીએ અને સ્વભાવથી એકત્વ છીએ. સ્વભાવથી એકત્વ થતાં, પરથી વિભક્ત થતાં, આનંદના ઝરણા ઝર્યા અંદરમાંથી. જે આકુળતાની ઉત્પત્તિ હતી.... વિકલ્પની ઉત્પત્તિમાં આકુળતા હતી, એને ઠેકાણે એનાથી ભિન્ન પડીને અનાકુળ આનંદમાં અમે આવ્યા અને અહીંથી (આકુળતાથી) ભિન્ન પડ્યા છીએ. આનંદનો અનુભવ અમને વેદનમાં વર્તે છે. વર્તમાન વેદનની પર્યાયમાં મહોર છાપ આનંદની છે. અતીન્દ્રિય વેદન અમારું છે એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

સુંદર જે આનંદ તેની છાપવાળું છે. **मुद्रित** છે ને ? **सुन्दरानन्दमुद्रित** સંસ્કૃત પાઠ છે. વળી **જે પ્રચુરસંવેદનસ્વરૂપ સ્વસંવેદન**..... શું કહે છે ? પાઠમાં એમ છે કે **अमन्दसंविदात्मकस्वसंवेदन**.... એટલે (આમ) કેમ (કહે) છે ? આ મુનિપણાની દશા છે ને ? એટલે મુનિપણાની દશામાં પ્રચુર સ્વસંવેદન છે (એમ) કહે છે. સમ્યગ્દર્શનમાં ચોથે ગુણસ્થાને સ્વસંવેદન છે પણ પ્રચુર નહિ, મંદ છે—અમંદ નહીં. સમ્યગ્દર્શનમાં... સમ્યગ્દર્શનમાં—ચોથા ગુણસ્થાનમાં રાગથી ભિન્ન પડ્યો છે, પણ હજી ત્રણ કષાય બાકી છે. સમજાય છે ? અને ભિન્ન પડીને આત્માનું અવલંબન લીધું છે એટલે ત્યાં આનંદની મહોર છાપવાળું વેદન છે, પણ એ મંદ છે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! આ સમ્યગ્દર્શનનો ધર્મ. આહાહા !

કહે છે, **अमन्दसंविदात्मकस्वसंवेदन**.... ઉગ્ર સંવેદનસ્વરૂપ એવું સ્વસંવેદન. મુનિ છે ને ? એટલે કહે છે કે અમને તો **પ્રચુરસંવેદનસ્વરૂપ સ્વસંવેદન** છે. આત્માના ઘણા આનંદના સંવેદનવાળું અમને વેદન છે. કહો, અમરચંદભાઈ ! આહાહા ! અરે ! એક વાત, એક લીટી, એક ગાથા પણ મધ્યસ્થથી વિચારે, વાંચે, સમજે તો ખબર પડે કે શું માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ ? કહે છે, અમે મુનિ

છીએ ને ? અથવા પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ થયા છીએ. એવા વૈભવથી તમને વાત કરશું, પણ એ વૈભવમાં અમારું વેદન છે એ પ્રચુર છે—ઘણું છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? કેમ કે ચોથા..... એની વાત ગૌણપણે, બીજી (ચોથા, પાંચમા ગુણસ્થાનની વાત) પણ લઈ લીધી એમાં ભાઈ ! ચોથા ગુણસ્થાનમાં અને પાંચમા શ્રાવક ગુણસ્થાનમાં એને પ્રચુર સ્વસંવેદન નથી, મંદ સ્વસંવેદન છે. આહાહા ! શાંતિનું–સ્વશાંતિનું વેદન ચોથે પણ છે, ત્યારે એને ચોથું ગુણસ્થાન કહેવાય છે. પાંચમે એનાથી વધારે શાંતિનું વેદન છે. પણ આ તો મુનિ છે તો, 'અમને પ્રચુર સ્વસંવેદન એવું સ્વરૂપ છે' (એમ કહે છે.)

મુમુક્ષુ : વહી મુનિપના હૈ.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ મુનિપણું છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! આ વાસ્તવિક આત્માનો ધર્મ અને મુનિપણું. ધર્મની સ્થિતિ શું છે, ક્યાં છે, કેમ છે એ (વાત) સાંભળી ન હોય અને ધર્મને નામે ઝઘડા, ઝઘડા, ઝઘડા. (કોઈ કહે છે કે), એ.. તમે પુણ્યમાં ધર્મ માનતા નથી. પુણ્યથી તો અરિહંત થયા. પુણ્યફલા અરિહંતા થયા. (સમાધાન) : અરે ભાઈ ! પુણ્ય તો રાગ છે ભગવાન ! અને રાગ એ ધર્મ ન હોય. ધર્મમાં તો શાંતિ આવે એ ધર્મ હોય. રાગ તો અશાંતિ છે. સમજાણું કાંઈ ? જેઠાલાલભાઈ ! ઝઘડા. પત્ર (-મેગેઝીન) દીઠ લખે (કે) એ.. સોનગઢવાળા પુણ્યને ધર્મ માનતા નથી. (સમાધાન) : અરે ભગવાન ! સોનગઢવાળા નહીં, બાપુ ! 'આત્માવાળા' એમ કહે. આત્માવાળા પુણ્યને ધર્મ માને નહીં, કારણ કે આત્મામાં પુણ્ય છે નહીં. આત્મામાં તો પુણ્ય રહિત પરમાનંદસ્વરૂપ છે. સમજાય છે કાંઈ ? ધર્મીની દ્રષ્ટિ પુણ્ય-પાપ રહિત પરમાનંદમૂર્તિ (આત્મા) એના ઉપર દ્રષ્ટિ છે અને તેથી તેને અવિકારી પરિણામ પ્રગટેલા છે ધર્મના, એને ધર્મ કહીએ. વચમાં પુણ્ય, વિકલ્પ આવે એ ધર્મ છે નહીં. આહાહા ! અરે ભગવાન ! શું કરે ? બહુ સાદી ને સરળ ને સીધી વાત છે, (પણ અજ્ઞાનને લીધે) એવી અટપટી કરી મુકી છે ને. એનો માર્ગ શું છે ને કેમ પમાય એ રીતની ખબર ન મળે. હવે રીત વિના એ પ્રયોગ શી રીતે કરે ? સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, અમને જે **નિરંતર (ઝરતો)–આસ્વાદમાં આવતો, સુંદર જે આનંદ તેની છાપવાળું**.... છે, મહોર છાપ છે, **જે પ્રચુરસંવેદનસ્વરૂપ**

સ્વસંવેદન છે. પોતાનું પ્રત્યક્ષપણું.... જ્ઞાનમાં પ્રત્યક્ષપણે અને આનંદનું વેદન પ્રત્યક્ષપણે.... પ્રચુરપણે આનંદનું વેદન છે. આહાહા ! જોયું ? જયસેનાચાર્યનો (તેમની ટીકામાં) 'સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ છે' એટલો શબ્દ છે. આમાં આટલા વિશેષણ નાંખ્યા. જેમ ઓલામાં (-જયસેનાચાર્યની ટીકામાં એકલા) 'પરમગુરુ' નાખ્યા અને આમાં (અમૃતચંદ્રાચાર્યે) પરમ, અપર(ગુરુ—બેય) નાંખ્યા. ઓલામાં (-જયસેનાચાર્યની ટીકામાં) '**स्वसंवेदनप्रत्यक्षेण इति**' એટલું (લીધું છે, જ્યારે) અહીં (અમૃતચંદ્રાચાર્યે) સ્વસંવેદનનું વિશેષણ ('પ્રચુર') ખાસ એની ભૂમિકા પ્રમાણેનું હતુંને (એટલે) એને નાખ્યું. ઓલું (જયસેનાચાર્યમાં) 'સ્વસંવેદન' સામાન્ય વાત થઈ. અહીં તો કહે છે, 'પ્રચુર'—ઘણું. આત્માના સ્વભાવને એટલો સ્પર્શ્યો છે અને એટલો આશ્રય કર્યો છે કે જ્યાં પ્રચુર—ઘણું સંવેદનસ્વરૂપ એવું સ્વસંવેદન છે અમને. આ મુનિપણાની દશા, આ આચાર્યના અંતરના હૃદયની દશા. સમજાણું કાંઈ ?

આ કહેનારા અમે, પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ, કહેશું એમ કહે છે. (પ્રાપ્ત) કરેલા (તત્ત્વને) કહેશું એમ કહે છે. પરથી ભિન્ન ને સ્વથી એકત્વ અમે કર્યું છે, એ અમે પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ કહેશું. લ્યો, આ તો ઓલામાં આવ્યું. 'પ્રવચનસાર'માં આવે છે ને ? ભાઈ ! છેલ્લો, નહિ ? 'માર્ગના પ્રણેતા અમે આ ઊભા.' (ગાથા ૨૦૧ની ટીકાનું છેલ્લું વાક્ય). વાહ રે વાહ ! ચારિત્ર દશા કેવી હોય અને એ ચારિત્રની દશામાં વિકલ્પની જાતની હદ કેટલી હોય, એના અમે અનુભવનારા આ રહ્યા એમ કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે. સમજાય છે ? 'એના પ્રણેતા અમે આ રહ્યા.' જુઓ ! આ કહેશું અમે. ત્યાં ચરણાનુયોગની વાત કરવી છે ને ? અહીં કહે છે કે, 'પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ કહેનારા અમે આ રહ્યા.' સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો !

પ્રચુર સંવેદનસ્વરૂપ.... સ્વસંવેદનનું એ વિશેષણ છે. ઓહોહો ! સ્વસંવેદન મારું કેવું છે ? મારું સ્વનું—આનંદનું વેદન કેવું ? પ્રચુર સ્વસંવેદન છે, ઘણું વેદન છે. (પ્રશ્ન) : પણ એટલું બધું જાણ્યું તમે ? છદ્મસ્થ મુનિ, અવધિજ્ઞાન નહીં, મનઃપર્યાય નહીં, કેવળ(જ્ઞાન) તો નહીં. (સમાધાન) : સાંભળને હવે ! જ્ઞાનની વિશેષતાનું (-ક્ષયોપશમનું) અહીં ક્યાં કામ છે ? અહીં તો જે જ્ઞાને

પોતાના પ્રચુર સ્વસંવેદનને જાણ્યું, બસ એ જ જ્ઞાનની મુખ્યતા છે. સમજાય છે કાંઈ ? જુઓ ! જ્ઞાનમાં 'પોતાનું વેદન છે' એમ જણાય છે અને તે નિઃસંદેહ જણાય છે એમ સિદ્ધ કરે છે. 'કેમ હશે ? આમ હશે કે તેમ ? ભગવાન જાણે મુનિપણું આવું હશે કે નહીં ? અમને મુનિપણું છે કે નહીં એ કેવળી જાણે' એમ નથી અહીં કહ્યું. સમજાણું કાંઈ ? અમે જાણીએ છીએ કે આમ છે (અને) એ રીતે ભગવાન જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ગજબ ટીકા પણ હોં ! અમૃતચંદ્રાચાર્યે.....

પ્રચુર સંવેદન, **પ્રચુરસંવેદનસ્વરૂપ** એવું જે **સ્વસંવેદન, તેનાથી જેનો જન્મ છે.** અમારા નિજવૈભવની આનાથી ઉત્પત્તિ થઈ છે. એ આનંદના વેદનથી અમારો નિજવૈભવ પ્રગટ્યો છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? જુઓ ! ચાર બોલ થયા. ચાર દિશા બાંધે છેને તમારા મકાનની ? અહીં ચાર બાંધીને .....નહિ ? આ મકાન વેચે ત્યારે નથી ....? ચતુર્દિશા બાંધે ને ? આ દિશામાં આ છે ને આ દિશામાં આ છે. આ અમારી ચાર દિશા છે એ અમારો વૈભવ છે, લે. (અર્થાત્) અમારું સ્થાન જ્યાં છે એ ચાર દિશાથી ઉત્પન્ન થયેલું છે. આહાહા !

એમ જે જે પ્રકારે મારા જ્ઞાનનો વિભવ છે.... **कश्चनापि ममात्मनः** છે ને ? પહેલા એમ આવ્યું'તુંને ? કાંઈ પણ મારા.... **જે કાંઈ મારા**.... પહેલા શબ્દમાં હતું. એનું એ છે. એનો એ શબ્દ અહીં ફેરવ્યો છે. જે જે પ્રકારે મારા આત્માનો વૈભવ છે **તે સમસ્ત વૈભવથી દર્શાવું છું.** એ, પહેલા શબ્દ આવી ગયો છે. '**તે સર્વથી હું** આ કહીશ' એ, પહેલા આવી ગયું છે. એનો અહીં સરવાળો કર્યો. તે બધા વૈભવથી દર્શાવું છું.

જો દર્શાવું (તો) સ્વયમેવ પોતે જ પોતાના અનુભવ-પ્રત્યક્ષથી પરીક્ષા કરી પ્રમાણ કરવું..... તમારે પણ આ જ કરવાનું છે કહે છે. રાગથી ભિન્ન પડી સ્વભાવની એકત્વતાનો અનુભવ કરવો એ તમારે કરવાનું છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ધર્મીને ધર્મ કરવો હોય તો ધર્મનું કરવું—આ રીતે છે. **દર્શાવું તો સ્વયમેવ**—તમારી મેળાએ અંતરમાંથી **પોતાના અનુભવ**—સ્વસંવેદન જ્ઞાન અને જ્ઞાનનું વેદન, રાગ અને વિકલ્પથી ભિન્ન પડી **સ્વયમેવ (પોતાના) અનુભવ-પ્રત્યક્ષથી પરીક્ષા** કરવી. પરીક્ષા (કરવી) એટલે ત્યાં અનુભવમાં નિર્ણય કરવો.

સમજાણું કાંઈ ? આ તારે પણ આ રીતે અનુભવ કરવો એ માટે અમે આ વાત કરીએ છીએ.

પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ કહેવાનો આશય (એ છે કે) તને પણ પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વનો અનુભવ થાય ત્યારે તેં અનુભવથી પરીક્ષા કરી એમ કહેવામાં આવે છે. (કોઈને એમ લાગે કે) ઓહો ! પણ મોટી વાત છે ભઈ ! (સમાધાન) : 'હા' તો પાડ ! (શું) એટલુંય નહીં (કરી શક) ? 'હા' તો પાડ કે આ માર્ગ. એ (ઉપરછલ્લી) 'હા' નહીં. એ વસ્તુ.... પરથી ભિન્ન પડીને સ્વનો આશ્રય લઈને અનુભવ કરવો એ 'હા', ત્યારે 'હા' અસ્તિની સાચી થઈ. તારા ખ્યાલમાં ન આવ્યું કે આ વસ્તુ એવડી-કેવડી છે, કેમ છે, પરથી જુદી ને સ્વથી એકત્વ કેવડી છે—એ ખ્યાલમાં ન આવ્યું ને તું 'હા' શી રીતે પાડીશ ?

વાત પણ કુંદકુંદાચાર્ય જે ઉપાડે છે તે ઠેઠથી ઉપાડે છે. અમે તને આ કહેશું, ... કહેશું. આ વૈભવથી (અમે) આ (મુનિપણાની) ભૂમિકામાં રહ્યાં (છીએ), તું પણ વિકલ્પ અને પરથી ભિન્ન પડી, સ્વથી એકત્વ થઈ, તારા સ્વયમેવ પ્રત્યક્ષ વેદનથી અનુભવ કરીને નિર્ણય કરજે. લ્યો, નિર્ણય કરજે ત્યાં. કહો, સમજાણું ? ત્યારે નિર્ણય થયો. રાગથી ભિન્ન પડી સ્વભાવના એકત્વમાં એકાકાર થતાં જે અનુભવ—પ્રત્યક્ષ વેદન—થયું (અને) એમાં નિર્ણય થયો—એ પરીક્ષા કરીને નિર્ણય કર્યો (અર્થાત્) '(પરીક્ષા) કરી' (એમ) કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જો દર્શાવું તો સ્વયમેવ.... (પહેલા) 'દર્શાવું છું' તો કહ્યું, પણ 'દર્શાવું તો' (એનો અર્થ એ છે કે) દર્શાવવાનો પ્રવાહ જો આવ્યો બરાબર (તો).... એમ. ભાવ તો દર્શાવવાનો મારો થયો, પણ હવે દર્શાવવાનો એમ ને એમ પ્રસંગ રહ્યો (તો) પ્રમાણ કરજે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ ? **પોતાના અનુભવ-પ્રત્યક્ષથી પરીક્ષા કરીને**.... એ **અનુભવ-પ્રત્યક્ષથી પરીક્ષા કરીને** એમ. (એટલે કે) અંદરમાં વેદન કરીને **પ્રમાણ કરવું**, પ્રમાણ કરજે. કહો ! એ પાંચમા આરાના શ્રોતાને પણ આમ કહે છે. પહેલેથી (-પહેલી ગાથામાં) કહ્યું'તું કે અમે સિદ્ધને સ્થાપીએ છીએ શ્રોતાના જ્ઞાનમાં. અનંતા સિદ્ધોને (શ્રોતાના) જ્ઞાનની પર્યાયમાં અમે સ્થાપીએ છીએ અને અમે આત્માની વાત કરશું. અમે અમારી પર્યાયમાં અનંતા સિદ્ધોને

સ્થાપ્યા છે (કે) સિદ્ધસ્વરૂપ અમારું છે, રાગાદિ નહીં. એમ તમારી પર્યાયમાં પણ અનંતા સિદ્ધોને સ્થાપ્યા છે. પહેલી ગાથામાં શરૂઆત કરી (ત્યારે). સમજાય છે ?

હવે અમે વાત કરીએ છીએ કે પડજે, અંદરમાં જજે. આ પરનું લક્ષ છોડી દઈ સ્વના લક્ષમાં જા. (આ રીતે) પરથી વિભક્ત થયો, સ્વમાં એકત્વ થયો એનાથી તને (અર્થાત્) પરીક્ષાથી—પ્રત્યક્ષપણાથી—તને અનુભવ થશે. એમાંથી તને આ ભગવાન ને આચાર્યો કહેતાં હતાં તે 'આ અનુભવ' (એમ નિર્ણય થશે). આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

જો ક્યાંય અક્ષર, માત્રા, અલંકાર, યુક્તિ આદિ પ્રકરણોમાં ચૂકી જાઉં તો છલ (દોષ) ગ્રહણ કરવામાં સાવધાન ન થવું.... એટલે કે વાતમાં, ભાષામાં, કોઈ એવી વિભક્તિ આદિ શબ્દોમાં ફેર પડે (અને) એ તારા લક્ષ–ખ્યાલમાં આવી જાય (તો) ત્યાં ઉભો ન રહીશ ત્યાં. અમારે તો અનુભવપ્રધાન પદાર્થને કહેવો છે. અનુભવ—સ્વસંવેદન (અને) પરથી ભિન્ન સ્વનું એકત્વ કહેવું છે એ ભાવને પકડજે. કોઈ શબ્દોની શૈલીમાં, ભાષામાં, ધાતુમાં આ (હોય) અને ફલાણું, અક્ષર અને માત્રા, રસ્વાઇ થઈ ગઈ ને દીર્ઘાઈ થઈ ગઈ, રસ્વ ઉ થયું, દીર્ઘ ઊ આમાં આવી ગયું ને કોઈ અલંકારમાં ફેર પડી ગયો હોય, કોઈ દાખલો આપતાં એ દાખલામાં બરાબર અલંકાર ન મળ્યો હોય તો એ વાત (ધ્યાનમાં) લઈશ નહીં. આહાહા ! ગજબ કોઈ સમયસારની ગાથાઓ અને સમયસાર એવે પળે લખાઈ ગયું છે..... એવી દશામાં ! અલૌકિક વસ્તુ, અલૌકિક ભાવ, અલૌકિક વાણી ! સમજાય છે ? એવી ચીજ છે અંદરથી. આહાહા ! આમાં બધા આગ્રહ છૂટી જાય એના વાદવિવાદના. બાપુ ! આમાં વાદવિવાદનું સ્થાન ક્યાં છે ભાઈ ? સમજાય છે કાંઈ ?

તું જેવો છો તેવો પામ, એમાં બીજી વાત આમાં ક્યાં છે ? આહાહા ! જેવો તું છો એવો થા, છો એવો બની જા. પરથી ભિન્ન અને સ્વથી એકત્વ—એ વાત કરીએ એમાં (એનાથી) બીજી વિશેષ (વાત) શું છે ? આમાં વાત ને ઝઘડા (કે) 'આ વ્યવહારથી થાય' (ને સ્થાન ક્યાં છે ?) એ ન હોય બાપુ ! કારણ કે પરથી જુદું પડવું છે ત્યાં વ્યવહારનો વિકલ્પ (શું મદદ કરે ?) જેનાથી જુદું પડવું એનાથી મદદ મળે ? એ એમ કહેતાં આવે છે પહેલેથી. સમજાય છે કાંઈ ? (કોઈ

કહે છે) : કાંઈક આપણને પહેલી કષાયની મંદતા હોય, પુણ્ય હોય તો કાંઈક મદદ (મળે). (સમાધાન) : પણ જેનાથી જુદું પડવું (છે) એ મદદમાં હોય નહીં. આહાહા ! સમજાય છે ? એ તો સ્વના લક્ષે અહીંથી (-વિભાવથી) ભિન્ન પડી જાય એટલે વ્યવહારથી જુદો પડી ગયો. સ્વના લક્ષે (વિભાવથી) ભિન્ન પડી ગયો એટલે અહીં (સ્વભાવમાં) એકાગ્ર થયો એટલે 'વ્યવહારથી થાય' એ વાત રહેતી નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

અને ન્યાયથી એના મગજમાં કાંઈક વિચારે તો એને એ (ખ્યાલમાં) આવે કે જ્યારે પરથી, વિકલ્પથી જુદું (કહ્યું).... વિકલ્પ તો વ્યવહાર છે લ્યો. હવે એનાથી વિભક્ત (અને) સ્વથી એકત્વ (થતાં અર્થાત્) અહીંથી (-વિકલ્પથી) લક્ષ છોડીને અહીં (સ્વમાં) લક્ષ કર્યું ત્યારે અહીંથી (-વિકલ્પથી) જુદો પડ્યો અને જુદો પડ્યો ત્યારે આને (નિર્મળતાને) વ્યવહારની મદદ મળી એમ રહ્યું ક્યાં ? સમજાય છે કાંઈ ? આ તો એકલો (-સ્વયં) પરથી ભિન્ન પડતાં, સ્વને લક્ષે આવતાં જે દશા નિશ્ચયને (-સ્વભાવને) લક્ષે પ્રગટી તે નિશ્ચય પર્યાય, (વીતરાગી પર્યાય) બસ. સમજાણું કાંઈ ? (આ પર્યાય) વ્યવહારને લક્ષે (પ્રગટે) નહીં, વ્યવહારથી જુદાં પડતાં (આ પર્યાય પ્રગટી હોવાથી) વ્યવહારમાં (હોય) નહીં તેમ જ ત્યાં (-તેમાં) વ્યવહારપણું ઊભું થાતું નથી (એમ) કહે છે. નિશ્ચયના લક્ષે પરથી ભિન્ન પડતાં નિશ્ચયની પર્યાય ઊભી થાય તે વસ્તુ (-યથાર્થ મોક્ષમાર્ગ) છે. કહો, સમજાણું આમાં ? જુઓ ! 'સ્વયમેવ' કહ્યું'તું—તમારી મેળાએ કરજો, કો'કનો હાથ (-મદદ) લેશો નહીં એમ કહે છે ત્યાં.

શ્રોતા : સારું પ્રભુ ! આપની આજ્ઞા.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : આવડે છેને બોલતા એને થોડુંક. તલાટીપણું કર્યું છે ને ? ...... ઘણા સાથે વાતમાં આવવું પડે ...... આહાહા !

ક્યાંય અક્ષર, માત્રા, અલંકાર, યુક્તિ દેવામાં કાંઈક ફેર પડી જાય.... (કોઈ કહે કે) યુક્તિ આ તમારી મળી નહી. (સમાધાન) : હવે સાંભળને ! અમારે જે કહેવું છે એ ઉપર જાને. સમજાણું કાંઈ ? **આદિ પ્રકરણોમાં ચૂકી જાઉં (તો છલ) દોષ ગ્રહણ કરવામાં સાવધાન ન થવું**..... એમ છે ને ? **छलं ण घेतव्वं**. ખ્યાલ તારામાં આવી જાય કદાચિત્ ઉઘાડ હોય ને ક્ષયોપશમ હોય તો, (પણ) એ

વાતમાં ઊભો ન રહીશ. કારણ કે અમારે એ વાત પર વજન નથી દેવું. અમારે તો સ્વસંવેદન ને રાગથી ભિન્ન ચૈતન્યનું એકત્વ છે એનું વજન દેવું છે. એ ભાવને પકડજે, એ અર્થને લેજે, એમાં સાવધાન થજે, બીજું મુકી દેજે. આહાહા ! કેવું ...... પદ મુક્યું છેને ?

દોષ ગ્રહણ કરવામાં સાવધાન ન થવું.... એટલે શું કહે છે ? ખ્યાલમાં કોઈ વાત આવી જાય તો ઊભો (નહીં રહેતો). એનાથી (-દોષથી) ભિન્ન પડવાની અને સ્વથી એકત્વની વાત છે ત્યાં તારું હૃદય—જ્ઞાન જવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! અનંતા જન્મ-મરણના અંતના આરા આ છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ સમ્યગ્દર્શનની ભૂમિકા. આ તો ચારિત્રની ભૂમિકાથી વાત કરે છે, સમ્યગ્દર્શનની ભૂમિકા પણ પરથી ભિન્ન અને સ્વના એકત્વથી પ્રાપ્ત થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

શાસ્ત્રસમુદ્રનાં પ્રકરણ તો (બહુ) ઘણા **છે**..... શાસ્ત્રના વ્યાકરણો, ... ઘણા પ્રકાર હોય છે. **માટે અહીં સ્વસંવેદનરૂપ અર્થ પ્રધાન છે.** એ જયચંદ પંડિતે નાખ્યું છે. સ્વસંવેદનરૂપ અર્થ.... અર્થ એટલે પદાર્થ (-ભાવ). અહીં તો આત્માને રાગ અને પુણ્યના વિકલ્પથી ભિન્ન પડીને, સ્વનું એકત્વ થાય એવો 'સ્વસંવેદન'નો અર્થ છે. 'સ્વસંવેદન' એવો ભાવ એની મુખ્યતા છે અહીં. સમજાણું કાંઈ ? **સ્વસંવેદનરૂપ અર્થ પ્રધાન છે** (એટલે) એ જ મુખ્ય કહેવું છે એમ.

તેથી અર્થની પરીક્ષા કરવી.... એટલે સ્વસંવેદનનો અનુભવ કરવો એ અર્થની પરીક્ષા છે. સમજાણું કાંઈ ? બહુ સરસ વાત છે આજ. આવ્યા, બરાબર ઠીક આવ્યા. આહાહા ! કહે છે, અમારા કહેવામાં 'પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ' એવો ભાવ કહેવો છે. એ ભાવને પકડજે. બસ, થઈ રહ્યું. બીજી વાત સમજીશ નહીં. સમજાણું કાંઈ ? અમારે જે કહેવું છે એ આ ભાવ અને તારે એ ભાવ પકડવો. સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, એ ટીકા પુરી થઈ. આહાહા ! બહુ સરસ.

ભાવાર્થ : આચાર્ય મહારાજ ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય, અમૃતચંદ્રાચાર્ય વગેરે સંતો.... (૧) **આગમનું સેવન**....—ભગવાનની વાણીનું સેવન. તીર્થંકર સર્વજ્ઞદેવ પરમાત્મા એના મુખથી નીકળેલી વાણી એ વાણીને આગમ કહીએ. એ **આગમનું**

સેવન એટલે એ આગમનું સાંભળવું. એમાંથી અમારી દશા પ્રગટેલી છે. એ આગમ સિવાય બીજા સાંભળવા જેવા નથી એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? એનો અર્થ એ થયો કે સર્વજ્ઞના કહેલાં (વચનો) એ (આચાર્યો) કહે છે, એ પરંપરાએ એક જ વાત કરે છે. એને સાંભળવા, એની સેવા કરવી એટલે એ કહે છે તેમ જાણવું એમ. બીજા આડા-અવળા કહેનારા સર્વજ્ઞ સિવાય (હોય એ સાંભળવા નહીં). અને જેને એ સર્વજ્ઞની પરંપરા મળી છે ને પોતાની અંદરમાં મળી છે (તેનું જ સાંભળવું). સમજાય છે ? જેને કાંઈ છે જ નહીં, (સર્વજ્ઞની પરંપરા) મળી નથી ને અદ્ધરથી, કલ્પનાથી વાતો કરે છે એને આગમ ન કહીએ અને એ આગમ જ્ઞાન થવામાં નિમિત્ત પણ હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? એમ કહીને ભાઈ ! એમેય કહ્યું... આ જુઓ ! ઓલા (-અજ્ઞાની, કોઈની પણ વાણીને) દેશનાલબ્ધિ કહે છે ને ? (તેની સામે અહીં) જ્ઞાનીની (વાણી) જ દેશનાલબ્ધિ હોય એમ કહ્યું છે. ઓહોહો ! કેટલી વાત... અજ્ઞાનીની વાણી નિમિત્ત હોઈ શકે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

આગમ—સર્વજ્ઞના, જ્ઞાનીના કહેલાં વચનો—એનું નિમિત્તપણું હોય. સમજાય છે ? અજ્ઞાનીની વાણી અને અજ્ઞાની નિમિત્ત હોઈ શકે નહીં. (કોઈ) કહે છે ને ? (કે) કહેનારા ગમે તેવા હોય, પણ શાસ્ત્રની વાત કરતા હોય તો આપણે માન્ય રાખવી ને એ દેશના (છે)—એમ ના પાડે છે અહીં લ્યો ! આ તો આમ કહે છે જુઓ ! ઓલા કહે છે ને ? મનોહરલાલ વર્ણી ને (બીજા) એમાં (-મેગેઝીનમાં) લખે છે કે (કહેનાર) ગમે તેવા (અજ્ઞાની પણ) હોય, પણ શાસ્ત્રની વાત કહેતા હોય (તો એ દેશના છે). પણ એ બરાબર હોય જ નહીં. જ્યાં બરાબર (શ્રદ્ધા) અંદર નથી ત્યાં નિમિત્ત બરાબર અનુકુળ ને (નૈમિત્તિક) અનુરૂપ હોઈ શકે નહીં. સમજાય છે ? જ્યાં નિમિત્ત અનુકુળ નથી, ત્યાં નૈમિત્તિક અનુરૂપ હોઈ શકે જ નહીં એમ કહે છે અહીંયા. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એ (વાતનો) તો પહેલામાં (-ટીકાની વાત કરતાં) ખ્યાલ આવ્યો'તો, વળી અત્યારે અહીં આવ્યું. જુઓને ! શું કહે છે આ ? ....ની વાણી તે નિમિત્ત હોય છે, જ્ઞાનીની વાણી નિમિત્ત હોય છે એમ કહે છે. મૂલચંદભાઈ ! છતાં પામે છે પોતાથી. આ (વાણી)

કહે છે આમ, એમ કરીને અંદરમાં (સ્વરૂપમાં) જાય છે જ્યારે, ત્યારે તેને આ (વાણી) નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા !

(૨) **યુક્તિનું અવલંબન**...... આગમનું સેવન આગમનું અને યુક્તિનું અવલંબન. યુક્તિ, ન્યાય, તર્કથી, લોજીકથી, ન્યાયથી.... અન્ય મતમાં એકાંતપણું શું શું છે તેનું યુક્તિના અવલંબનથી નિરાકરણ કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? કોઈ એક જ આત્મા કહેતા હોય, એકલા દ્રવ્યને માનતા હોય, એકલી પર્યાયને માનતા હોય.... સમજાય છે ? અને કો'ક આ વ્યવહારથી (ધર્મ) માનતા હોય—એ બધા એકાંત કહેનારાના આગમ, એ આગમ જ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! એ અમે યુક્તિથી (-યુક્તિનું) અવલંબન કરીને એનું નિરાકરણ કરી નાખ્યું છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

(૩) **પરાપર ગુરુનો ઉપદેશ**..... લ્યો, (પહેલા) વાણી આવી. હવે કહેનારા આવા (આવ્યા). **પર** નામ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા (અને) **અપર** નામ ગણધરથી માંડીને અમારા ગુરુ પર્યંત—એનો ઉપદેશ, એનાથી અમારો વૈભવ પ્રગટેલો છે.

ચોથું (૪), **અને સ્વસંવેદન**.... એ જે હતું એ, જે હતું એ. ઓલા (પહેલા ત્રણ) તો નિમિત્તથી વાત કરી છે, પણ છતાં એમાં ઉપાદાન પોતાનું જાગૃત છે. કહો, સમજાણું ? (મૂળ) વસ્તુ આ. સ્વ– જેવો આનંદસ્વરૂપ છે તેવું સ્વસંવેદન, જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષપણે વેદન. રાગના અવલંબન વિના, ભગવાન (આત્મ)દ્રવ્યના અવલંબનથી સ્વસંવેદન તે મૂળ વસ્તુ છે. એનાથી અમે આ વાત—સમયસાર કહેશું, આત્માને કહેશું, શુદ્ધાત્માને કહેશું. અમને ભગવાન, મુનિઓએ શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, એમાં અમને થયું (-નિજવૈભવ પ્રગટ્યો), અમે એ જ શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ કહેશું. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અરે ! ઝઘડા બાપા ! આમાં ક્યાં ભાઈ? જ્યાં આકુળતા ટાળવાના રસ્તા, એમાં આકુળતા શી (-કેવી)?

આ **ચાર પ્રકારે ઉત્પન્ન થયેલ પોતાના જ્ઞાનના વિભવથી એકત્વ-વિભક્ત શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ દેખાડે છે.** સમજાણું ? એ ચાર પ્રકારે ઉત્પન્ન થયેલ પોતાના જ્ઞાનનો વૈભવ.... જ્ઞાનની ક્ષયોપશમરૂપ દશા છે ને ? એવું **એકત્વ–**

વિભક્ત શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. શુદ્ધસ્વરૂપ આત્માનું એવું જ છે— પરથી વિભક્ત અને સ્વથી એકત્વ. એવા **આત્માનું સ્વરૂપ દેખાડે છે**.

તેને સાંભળનારા હે શ્રોતાઓ ! પોતાના સ્વસંવેદન–પ્રત્યક્ષથી પ્રમાણ કરો. ઓહોહો ! ઓલા (અજ્ઞાની) એમ કહે છે કે શ્રોતા કેવા છે એમ દેખીને ઉપદેશ કરવો. અહીં તો એક જ ઉપદેશ છે આ. શ્રોતા કોઈ એવા હોય તો.... (અજ્ઞાની કહે છે કે) ભઈ ! જુઓ ! ભીલને ઓલાને માંસનું બતાવ્યું, ભીલને ફલાણું ખવડાવ્યું. અરે ! એ તો વ્યક્તિગત છે, વસ્તુ–તત્ત્વ તો આ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ વાતને.... જુઓ ! ઓલાને આ બતાવ્યું.... આવે છે ને ? કાગનું માંસ ખવડાવ્યું, ફલાણું...... હવે એ પ્રસંગમાં એવા વિકલ્પ આવ્યો ને એ થયું. હવે સાંભળને ! એ વાત મુખ્ય નથી. મુખ્ય તો આ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ વાત.... દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, (ભાવ પ્રમાણે) એવો વિકલ્પ આવી જાય, કરવો પડે છે ક્યાં ? કે આને આમ કરું ને આને આમ કહું. સમજાય છે કાંઈ ? આને આટલી હદ છે માટે આમ છોડાવું (એવા) વિકલ્પના કર્તા થાય છે એ ? એ વિકલ્પ ઉઠાવી શકે છે ? ઓહો ! માર્ગ તે માર્ગ છે ને ! કહે છે, પોતાના સ્વસંવેદન (અર્થાત્) ભગવાન આત્માને જ્ઞાન દ્વારા પકડી જ્ઞાનનું વેદન કરવું એ તારું કામ છે અને એ કામ સાટું (-માટે) અમારો શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ છે. શું અમારે કરવું એમ (કોઈ) કહે છે ને ? શું અમારે કરવું ? કે આ તારે કરવું. સમજાણું ?

ક્યાંય કોઈ પ્રકરણમાં ભૂલું તો એટલો દોષ ગ્રહણ ન કરવો એમ કહ્યું છે. અહીં પોતાનો અનુભવ પ્રધાન છે.... અહીં તો આત્માના વેદનની મુખ્યતા છે. જાણપણું કોઈ ઓછું–વત્તું હોય એની અહીં વાત નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? જાણપણાની વાત ઓછી–વત્તી હોય, જાણપણું અથવા જાણપણાના કથનની પદ્ધતિના શબ્દોમાં કોઈ ઓછા–વત્તા ફેર હોય—એની અહીં વાત નથી. **અહીં** તો **પોતાનો અનુભવ પ્રધાન છે** વાત. **તેનાથી શુદ્ધ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરો**. લ્યો, આ કરવાનું. **તેનાથી શુદ્ધ**.... કોનાથી ? **અનુભવ પ્રધાન છે. તેનાથી શુદ્ધ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરો—એમ કહેવાનો આશય છે.**

એ પાંચ ગાથા થઈ.

અહીંથી (સમયસારની) શરૂઆત કરે છે હવે હોં. હવે છઠ્ઠીના લેખ ફર્યા ફરે નહીં. છઠ્ઠી ગાથા. (તાળીઓ) કહે છેને લોકો ? છઠ્ઠીના (લેખ). ગાથા છઠ્ઠી આવી હવે લ્યો. **હવે પ્રશ્ન ઊપજે છે (કે) એવો શુદ્ધ આત્મા કોણ છે**..... અહીં શું માંગ્યું હવે ? પ્રશ્ન (કર્યો) એનો અર્થ એ કે એને—શ્રોતાને, શિષ્યને—હવે ધગશ થઈ છે. મહારાજ ! આવો આત્મા ! પરથી ભિન્ન, સ્વથી એકત્વ એવો શુદ્ધસ્વરૂપ... એવો શુદ્ધસ્વરૂપ આત્મા ! એવો કોણ છે ? એ શું છે ? એવી જેને જિજ્ઞાસા છે એને માટે આ ગાથા કહેવામાં આવે છે એમ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? શિષ્યને આમ પ્રશ્ન ઉઠે છે. આ વાત સાંભળી આવી ત્યારે હવે એ કહે છે, તમે એકત્વ-વિભક્ત કહેવા માંગો છો તો શુદ્ધ આત્મા છે કોણ ? છે કોણ ? **શુદ્ધ આત્મા કોણ છે** ? સમજાણું કાંઈ ?

જુઓ ! સાંભળનારને અથવા પ્રશ્ન કરનારને આ પ્રશ્ન ઉઠ્યો. મહારાજ ! પુણ્ય કેમ કરવું ? પહેલું પુણ્ય કેમ કરવું ? પહેલો વ્યવહાર કેમ કરવો ? એમ એમાં (-વાણીમાં) આવ્યું નહોતું, તેથી એનો (સાંભળનારનો) પ્રશ્ન પણ એમ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? પરથી વિભક્ત (અને સ્વથી એકત્વ એવા) શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ અમે કહીશું—એમ 'કહીશું' (એવું) એમણે (આચાર્યદેવે) કીધું, ત્યારે હવે એને શિષ્યને એ જ પ્રશ્ન થયો. બીજી વાત નહીં (કે) વ્યવહાર પહેલો કરવો ને પછી આવે.... એ વાત અમે ક્યાં તને કહી હતી ? અમે તો શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ કરશું (એમ કહ્યું હતું). હવે તું પૂછ, શું પૂછવું છે ? તો એ **શુદ્ધ આત્મા કોણ છે** ? બસ, એક જ વાત. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

એ **એવો શુદ્ધ આત્મા**.... છે ને ? **कोडसौ शुद्ध आत्मेति**. અમૃતચંદ્રાચાર્યે સંસ્કૃતમાં (આમ કહ્યું તેની જયચંદજીએ) સંધિ કરી **કે જેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ ?..... કે જેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ ? એવો** તે **શુદ્ધ આત્મા કોણ છે કે જેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ** ? અને જાણે તો સ્વસંવેદન થાય અને ન્યાલ થાય. આવા પ્રશ્નના... આવા **પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપ ગાથાસૂત્ર કહે છે**. આવી જેને અંતરથી ધગશ અને જિજ્ઞાસા થઈ છે એને આ મારું સૂત્ર કહેવામાં-આ તત્ત્વનો ઉપદેશ કરવામાં આવે છે. છઠ્ઠી ગાથામાં કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૮

ગાથા - ૬

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૪, ગુરૂવાર, તા. ૨૬-૯-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. વાસ્તવિક જીવદ્રવ્ય કોને કહેવો એનો મુખ્ય અધિકાર છે આમાં. અહીં શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો પાંચ ગાથા સાંભળ્યા પછી. **હવે પ્રશ્ન ઉપજે છે કે એવો શુદ્ધ આત્મા કોણ છે**.... તમે કહ્યું કે અમને ગુરુએ શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ આપ્યો અને અમને શુદ્ધાત્મતત્ત્વનો નિજવૈભવ પ્રગટ થયો છે. એનાથી અમે આત્માને—આત્મા કહો, સમય કહો, પદાર્થ કહો—કહેશું, શુદ્ધ આત્માને કહેશું, સમયને કહેશું, સમયસારને કહેશું, શુદ્ધાત્માને કહેશું. તો કહે છે કે, એ શુદ્ધ આત્મા છે કોણ ? જુઓ ! આ મૂળ ગાથા છે આ. સમ્યગ્દર્શનનો વિષય શું છે અને સમ્યગ્દર્શન કેમ થાય ? એ આ વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓરા આવો, અહીં જગ્યા છે, અહીં આવી જાઓ. ..... એ તો ભલે રહ્યા, બીજા મોઢા આગળ આવી જાયને એકાદ. એનું સ્થાન બદલવું કઠણ છે. ...... સમજાણું કાંઈ ?

શિષ્યનો પ્રશ્ન છે કે એવો તે **શુદ્ધ આત્મા કોણ છે કે જેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ ?** જેનાથી સમ્યગ્દર્શન થાય અને અનંત કાળના જન્મ-મરણ ગળી જાય એવો તે શુદ્ધ (આત્મા) કોણ છે ? એમ પ્રશ્ન કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? **એ પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપ** ગાથા છે. એવી જેને અંતર ધગશ થઈ છે એને આ ઉત્તર કહેવામાં આવે છે, જેથી એને સમાધાન થાય એમ કહે છે. છઠ્ઠી.

ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो जाणगो दु जो भावो ।
एवं भणंति सुद्धं णादो जो सो दु सो चेव ।।६।।
નથી અપ્રમત્ત કે પ્રમત્ત નથી જે એક જ્ઞાયક ભાવ છે,
એ રીત 'શુદ્ધ' કથાય, ને જે જ્ઞાત તે તો તે જ છે. ૬.

જુઓ ! આ સમયસારની શરૂઆત અહીંથી મૂળ થાય છે. જે શુદ્ધ આત્મા સમ્યગ્દર્શનનો વિષય અભેદ ચીજ.... સમજાય છે કાંઈ ? એ કોને કહેવો જ્ઞાયકભાવ, જ્ઞાયક પદાર્થ શુદ્ધ આત્મા ? છેને જ્ઞાયક–भावो ? જ્ઞાનસ્વરૂપ પદાર્થ,

ત્રિકાળ જ્ઞાનસ્વરૂપ પદાર્થ, જ્ઞાયકભાવ, શુદ્ધાત્મા—એ બધું એક જ છે. એ કોણ છે અને કેમ છે ? કેવો છે ?

(૧લો બોલ). કહે છે કે જે વસ્તુ પોતે છે **જે પોતે પોતાથી જ સિદ્ધ હોવાથી (કોઈથી ઉત્પન્ન થયો નહિ હોવાથી) અનાદિ સત્તારૂપ છે**.... એ જ્ઞાયક એકરૂપભાવ (કે) જેને શુદ્ધ આત્મા કહો, જ્ઞાયક-જ્ઞાનસ્વરૂપ એકરૂપ ભાવ કહો, જ્ઞાયક એકસ્વરૂપ પદાર્થ કહો, તે કેવો છે ? **પોતે પોતાથી જ સિદ્ધ** છે એટલે પોતે પોતાથી જ નિષ્પન્ન છે. **કોઈથી ઉત્પન્ન થયો** નથી, કેમ કે સત્તા છે. ઉત્પન્ન થયો નથી, **અનાદિ સત્તારૂપ છે**—અનાદિ હોવાપણે છે. જ્ઞાયકભાવ અથવા શુદ્ધ આત્મા, શુદ્ધાત્મ પદાર્થ એ કોઈથી ઉત્પન્ન થયો નથી. અનાદિ હોવાપણે છે, અનાદિ હોવાપણે છે. એથી પોતાથી સિદ્ધ હોવાથી ઉત્પન્ન થયો નથી, તેથી અનાદિ હોવાપણે છે.

(૨જો બોલ). **કદી વિનાશ પામતો નહિ હોવાથી અનંત છે**.... ભવિષ્યની વાત લીધી. અનાદિ હોવાપણે છે—ઉત્પન્ન થયો નથી માટે અથવા કોઈથી ઉત્પન્ન થયો નથી માટે. ઉત્પન્ન થયો નથી માટે અથવા કોઈથી ઉત્પન્ન થયો નથી માટે....સમજાણું કાંઈ ? એ અનાદિ સિદ્ધ સત્તાસ્વરૂપ (છે).... ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધાત્મ પદાર્થ, (જેમ) અનાદિ સત્તારૂપ છે એમ અવિનાશી છે. **કદી વિનાશ પામતો** નથી, ભવિષ્યમાં પણ કોઈ દિ' નાશ પામતો નથી, **અનંત છે.** કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

ત્રીજો બોલ. અને **નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ** છે. નિત્ય—વર્તમાન એમ. કાયમ—નિત્ય પ્રગટરૂપ જ પ્રકાશ—સ્પષ્ટરૂપ છે એનું ત્રિકાળ. (૧) અનાદિ સત્તારૂપ છે, (૨) અનંત છે—નાશ ન થાય એવો (છે), (૩) વર્તમાન નિત્ય ઉદયરૂપ (-ઉદ્યોતરૂપ) છે. પછી જરી અર્થ કર્યો (એ જયચંદ) પંડિતે કર્યો છે (કે) **હોવાથી ક્ષણિક નથી.** પાઠ આટલો છે. સમજાણું ? **नित्योद्योतो**.... સમજાય છે ? નિત્ય ઉદ્યોત છે (એટલે) કાયમ પ્રગટરૂપ જ છે, પ્રકાશની મૂર્તિ નિત્ય-કાયમ છે. એ ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વરૂપ શુદ્ધ આત્મા પદાર્થ-વસ્તુ એ નિત્ય ઉદ્યોત—કાયમ એવો ને એવો નિત્ય છે. સમજાય છે કાંઈ ? (૧) અનાદિ સત્તા, (૨) નાશ ન થાય એવો, (૩) વર્તમાન નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ ત્રિકાળ એમ ને એમ.

(૪થો બોલ). **અને સ્પષ્ટ પ્રકાશમાન જ્યોતિ છે**.... ભગવાન આત્મા વસ્તુ તરીકે, દ્રવ્ય તરીકે, જ્ઞાનસ્વરૂપ—જ્ઞાયકભાવ તરીકે એ તો **સ્પષ્ટ પ્રકાશમાન**

જ્યોતિ છે— પ્રગટ પ્રકાશમાન ચૈતન્ય જ્યોતિ છે. સમજાય છે કાંઈ ? સત્ છેને ? સત્ છેને ? ધ્રુવ છેને ? સ્વભાવભાવરૂપ, સ્વભાવભાવરૂપ છે. **સ્પષ્ટ પ્રકાશમાન જ્યોતિ છે એવો જે જ્ઞાયક એક 'ભાવ' છે**.... આ વ્યાખ્યા **जाणगो दु जो भावो**—બીજું પદ છે ને ? એની વ્યાખ્યા કરી. **जाणगो दु जो भावो**.... **એવો**—આવો **જે જ્ઞાયક**— જ્ઞાનસ્વરૂપ, ત્રિકાળ જ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાયક.

(૧) અનાદિ સત્તા, (૨) નાશ ન થાય એવો, (૩) નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ, (૪) પ્રગટ પ્રકાશમાન—સ્પષ્ટ જ્યોતિમાન **એવો જે જ્ઞાયક એક 'ભાવ' છે**— એવો જ્ઞાયક એક 'ભાવ' છે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! આ વસ્તુ જ્ઞાયક શુદ્ધ આવો એક 'ભાવ' છે, એક 'ભાવ' છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? **એવો જે જ્ઞાયક એક 'ભાવ'**—સ્વભાવભાવ વસ્તુ એને **સંસારની અવસ્થામાં** (એટલે) હવે પર્યાયથી એને જોઈએ તો.... વસ્તુ તો આવી છે. સમજાણું કાંઈ ? આ બાજુ.. અહીં જગ્યા કરજો દેવશીભાઈ ! ત્યાં જગ્યા કરજો.

શું કહ્યું આ ? ફરીને. શિષ્યે એમ પ્રશ્ન કર્યો છે કે મહારાજ ! **એવો શુદ્ધ આત્મા** તે **કોણ છે કે** જેને અનુભવે જીવને સમ્યગ્દર્શન થાય ? ...... સમજાય છે કાંઈ ? શું પ્રશ્ન છે ? **પ્રશ્ન ઊપજે છે કે એવો શુદ્ધ આત્મા કોણ છે**.... જ્યારે એમ તમે કહ્યું કે અમને ગુરુએ, તીર્થંકરોએ, સર્વજ્ઞોએ શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ આપ્યો અને અમારો નિજવૈભવ (પ્રગટ્યો)......આત્મા આનંદમૂર્તિ, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, સિદ્ધસ્વરૂપ છે એવું અમને ભાન થઈને અમને અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવ્યો છે—એવા અમે છીએ એમ મુનિ કહે છે. સમજાય છે ? અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદમાં અમે છીએ. (એકત્વ-વિભક્ત) એવો આત્મા અમને દ્રષ્ટિમાં આવતાં અમે આનંદમાં મગ્ન છીએ, સ્વસંવેદનમાં મગ્ન અમે છીએ (અને) એવા આત્મા અમે (છીએ).

ત્યારે શિષ્યે પૂછ્યું, એવો તે આત્મા કોણ છે કે જે આત્માને જાણ્યે જીવને સમ્યગ્દર્શન થાય ? જેને અનંત કાળમાં એણે જાણ્યો નથી, એનો અનુભવ કર્યો નથી પર્યાયમાં, તો એ ચીજ છે કોણ ? એ દ્રવ્ય—એ વસ્તુ છે કોણ ? એના ઉત્તરમાં કહે છે. શરૂઆતથી પહેલું (લઈએ).

(૧લો બોલ). **જે પોતે પોતાથી જ સિદ્ધ હોવાથી અનાદિ સત્તારૂપ છે**.... ભગવાન આત્મા પોતાથી સિદ્ધ છે. સિદ્ધ એટલે નિષ્પન્ન—એની ઉત્પત્તિ

કોઈ ચીજથી થઈ નથી, એનો કોઈ ઉત્પન્ન કરનાર નથી. 'છે' આત્મા એ **પોતે પોતાથી જ સિદ્ધ હોવાથી અનાદિ સત્તારૂપ છે**..... અનાદિ હોવારૂપે છે. એક (વાત).

(૨જો બોલ). **કદી વિનાશ પામતો નહિ હોવાથી અનંત છે**..... ભવિષ્યમાં કોઈ દિ' નાશ ન થાય એવી અનાદિ ધ્રુવ સત્તા ભગવાન સર્વજ્ઞસ્વભાવી, જ્ઞાયકભાવી, આત્મા અવિનાશી છે.

(૩જો બોલ). વળી **નિત્ય ઉદ્યોતરૂપ**..... પ્રગટ વર્તમાન નિત્ય પ્રકાશરૂપ કાયમ.

(૪થો બોલ) **સ્પષ્ટ પ્રકાશમાન જ્યોતિ છે**..... એવો જે આ ભગવાન આત્મા, **એવો જે જ્ઞાયક એક 'ભાવ' છે.** લો, આ એટલો જવાબ આપ્યો પહેલો. એવો એક જ્ઞાયકભાવ છે—(કે) જે એ જ્ઞાયકભાવની દ્રષ્ટિ કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય. સમજાય છે કાંઈ ? જુઓ ભીખાભાઈ ! આ તમારો ઉત્તર આવે છે આ. આહાહા ! શું થાય ?

જે જ્ઞાયક એક 'ભાવ' છે એમ શબ્દ પડ્યો છે. પાઠમાં એટલું છે કે **जाणगो दु जो भावो**..... જ્ઞાયકભાવ.... બીજું પદ છે એનો અર્થ કર્યો : આ જ્ઞાયક એક 'ભાવ', એક 'ભાવ', (કે જેમાં) પર્યાયભેદ નહીં, રાગ નહીં, નિમિત્ત નહીં. એ ચીજ એકરૂપ ભાવ છે—એને શુદ્ધ આત્મા કહીએ, એને દ્રવ્યસ્વભાવ કહીએ, એને જ્ઞાયક શુદ્ધાત્મા કહીએ, એને પોતાનો પરમ પદાર્થ-પારિણામિકભાવ પદાર્થ કહીએ કે જેની અંદર દ્રષ્ટિ આપવાથી (સમ્યગ્દર્શન થાય છે). એ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે એ. સમજાય છે કાંઈ ? સમ્યગ્દર્શન—(મોક્ષમાર્ગનું) પહેલું (અંગ એવું) સમ્યગ્દર્શન એનો વિષય એ છે કે જ્ઞાયક એકરૂપ શુદ્ધ આત્મા ભાવ-પદાર્થ છે (અને) એની દ્રષ્ટિ કરવાથી સમ્યગ્દર્શન થાય છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? ધર્મની ઉત્પત્તિનું કારણ આ છે. ધર્મ તે (નવો) ઉત્પન્ન થાય છે, ધર્મ કાંઈ અનાદિનો નથી. વસ્તુ અનાદિની છે.

ભગવાન જ્ઞાયકભાવ—(કે જે) જ્ઞાનસ્વરૂપ ભાવ, ચૈતન્યભાવ, અનાદિ સત્તારૂપ, અનંત—નાશ ન થાય એવો, નિત્ય પ્રકાશરૂપ, સ્પષ્ટ પ્રકાશમાન જ્યોતિ છે—એ તો છે એ છે. એને પ્રગટ થવું નથી (કે) તેનો નાશ થતો નથી. એવો જે

ભગવાન આત્મા જ્ઞાયક એક ભાવરૂપ છે, એની દ્રષ્ટિ કરવાથી સમ્યગ્દર્શનની ઉત્પત્તિ થાય છે (-ઉત્પાદ), મિથ્યાત્વનો નાશ થાય છે(-વ્યય), જ્ઞાયકભાવપણે—ધ્રુવપણે ધ્યેયમાં કાયમ રહે છે(-ધ્રૌવ્ય). સમજાણું કાંઈ ? મૂળ ગાથા છે આ છઠ્ઠીના લેખ. ફરે જ નહિ, આ છઠ્ઠી ગાથાનો ભાવ ત્રણ કાળમાં ફરે નહીં એવો છે ભાઈ ! આ તો અલૌકિક વાત છે.

અનંત કાળથી એણે સમ્યગ્દર્શન ને એનો વિષય શું છે એ સાંભળ્યો નથી. સમજાય છે કાંઈ ? અનંત વાર નવમી ગ્રૈવેયક ગયો. 'દ્રવ્ય સંયમસે ગ્રૈવેયક પાયો, ફેર પીછો પટક્યો.' સમજાય છે ? 'સજ્જાય'માં આવે છે. આ તો એમાં—ચાર સજ્જાયમાળામાં—આવે છે. એ વળી આમાં—છ ઢાળામાં આવે છે. આ તો ચાર સજ્જાયમાળા આવે છે. એ બધી–ચાર સજ્જાયમાળા મેં તો દુકાન ઉપર વાંચેલી તે દિ' સિત્તેર સાલ પહેલા. ચાર સજ્જાયમાળા. એક એક વાંચેલું બધું, (કારણ કે) નિવૃત્તિ ઘણી ને. એમાં આ હતું 'દ્રવ્ય સંયમસે ગ્રૈવેયક પાયો, ફેર પીછો પટક્યો.' સમ્યગ્દર્શન વિના અનંત વાર એવા જન્મ-મરણ કર્યા, પણ એણે સમ્યગ્દર્શન શું છે અને એનું ધ્યેય શું છે એ લક્ષમાં અને અનુભવમાં લીધું નથી.

એ કહે છે, **એવો જે જ્ઞાયક એક 'ભાવ' છે** તે શુદ્ધાત્મા છે એમ કહે છે મૂળ તો. પણ એ શુદ્ધાત્મા કોને (પ્રાપ્ત) થાય એ પછી કહેશે. સમજાય છે કાંઈ ? આવો શુદ્ધ આત્મા ભગવાન પોતે ધ્રુવ.. ધ્રુવ.. જેમાં અનંતા.... જે સિદ્ધ છે એક–એક સિદ્ધ, એ સિદ્ધને જે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, આનંદ આદિ પર્યાય પ્રગટી છે એ પર્યાય છે, ગુણ નથી કાંઈ. સિદ્ધદશા એ પર્યાય છે, એ પર્યાયમાં જે કેવળજ્ઞાન, અનંત આનંદ આદિ પ્રગટ્યા છે એ (પણ) પર્યાય છે. સિદ્ધને પર્યાય એક સમય રહે છે, બીજે સમયે એ પર્યાય બીજી થાય છે. પહેલા સમયની (પર્યાયનો) વ્યય થાય છે, (બીજા સમયે) બીજાનો ઉત્પાદ થાય છે. તો કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પહેલે સમયે જે થઈ હતી તે બીજે સમયે જાય છે અને (ત્યારે) નવી (પર્યાય ઉત્પન્ન) થાય છે. એવી એવી કેવળજ્ઞાન, અનંત આનંદ આદિની પર્યાયો—કે જે જ્યારથી પ્રગટે છે (ત્યારથી લઈને) અનંત કાળ પ્રગટ થાય છે તે અનંતી કેવળજ્ઞાનની પર્યાય—આત્માના જ્ઞાનગુણમાં પડી છે (અર્થાત્) આ જ્ઞાયકભાવમાં પડી છે. સમજાણું કાંઈ ? એવો જે આત્મા જ્ઞાયક ચૈતન્ય

જ્ઞાનસ્વરૂપ છે તે એક ભાવરૂપ વસ્તુ છે, તે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે અને તેને શુદ્ધ આત્મા કહેવામાં આવે છે. પણ 'શુદ્ધ આત્મા' કહેવામાં આવે એ (વાત) પછી લેશે ભાઈ ! અહીં તો બસ, આટલું 'જ્ઞાયક એક ભાવ છે' (એમ કહે છે). હવે એને પર્યાયમાં શુદ્ધાત્માનું ભાન ક્યારે થાય એ વાત કરતાં પહેલા એની પર્યાયમાં શું છે એ બતાવે છે.

તે સંસારની અવસ્થામાં..... આવો ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકરૂપે, એકરૂપે હોવા છતાં (એટલે કે) વસ્તુસ્વભાવ ચિદાનંદ પ્રભુ, કેવળજ્ઞાનનો કંદ આત્મા ધ્રુવ, અનંતી કેવળજ્ઞાનની પર્યાયનો પિંડ (એવા) ગુણ(સ્વરૂપ) આત્મા અનાદિ એકરૂપ હોવા છતાં, સંસારની દશાથી જોઈએ—પર્યાયદ્રષ્ટિથી જોઈએ—વ્યવહારદ્રષ્ટિથી જોઈએ તો તેની **અવસ્થામાં અનાદિ બંધપર્યાયની નિરૂપણાથી**..... ભાષા એ આવી ભાઈ ! બેયમાં (બંધપર્યાયની વાતમાં અને દ્રવ્યસ્વભાવની વાતમાં ટીકામાં) 'નિરૂપણ' (શબ્દ) છે, બેયમાં 'નિરૂપણ' (શબ્દ) છે. પછી એ તો ('અપેક્ષાથી' શબ્દ) નાખ્યો. આમાં (દ્રવ્યસ્વભાવની વાતમાં) છેને ? અહીં (બંધપર્યાયની વાતમાં) તો (શબ્દ) 'નિરૂપણ' છે, પણ આ (દ્રવ્ય સ્વભાવની વાતમાં) તો 'દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાથી' એમ લખ્યું છે એમાં. પણ, ત્યાં પણ 'નિરૂપણ' છે મૂળ પાઠમાં. **પર્યાયની નિરૂપણાથી** જોઈએ.....

શ્રોતા : દ્રવ્યસ્વભાવ........

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ પછી વળી. અહીં (શબ્દ) 'નિરૂપણ' છે. પહેલી અહીં પર્યાય..... વસ્તુ તો આવી (-શુદ્ધ) છે, પણ એની વર્તમાન અવસ્થાની દ્રષ્ટિથી જોઈએ—વ્યવહારનયથી જોઈએ—અશુદ્ધનયથી જોઈએ— પર્યાય-નયથી જોઈએ—ભેદદ્રષ્ટિથી જોઈએ—તો **બંધપર્યાયની અપેક્ષાથી ક્ષીર-નીરની જેમ**..... દૂધ અને પાણી જેમ ભેગા દેખાય છે, એમ કર્મના પરમાણુઓ જડ અને ભગવાન આત્મા (જુદા હોવા છતાં) વ્યવહારનયે—વર્તમાન પર્યાયદ્રષ્ટિથી—જોઈએ ત્યારે **કર્મપુદ્ગલો સાથે એકરૂપ**—કર્મના નિમિત્તના સંબંધમાં જોડાયેલો છે. વર્તમાન અવસ્થાથી—પર્યાયદ્રષ્ટિથી—દેખતાં (**કર્મપુદ્ગલો સાથે**) **એકરૂપ હોવા છતાં**.... જાણે બેય એક હોય, એકરૂપ હોય એમ દેખાય છે. ત્રિકાળ દ્રવ્ય સ્વભાવ તો છે તે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

સંસાર દશામાં—એની પર્યાયની અવસ્થામાં **અનાદિ બંધપર્યાય**— કર્મના સંબંધની અવસ્થાથી ઉત્પન્ન થયેલી દશા, એ અપેક્ષાથી જોઈએ તો **ક્ષીર-નીરની જેમ કર્મપુદ્‌ગલો સાથે એકરૂપ હોવા છતાં**..... એ એક વાત થઈ.

બીજી વાત. **દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાથી જોવામાં આવે**.... જુઓ હવે. ભગવાન આત્મા વસ્તુ—દ્રવ્ય જ્ઞાયકભાવ કે જેને પહેલા 'એક જ્ઞાયકભાવ' કહ્યો હતો એ દ્રવ્યસ્વભાવની—વસ્તુ સત્ સત્ અનંત જ્ઞાનાદિ સ્વભાવથી ધ્રુવરૂપ એવા દ્રવ્યસ્વભાવની અપેક્ષાથી.... (અહીં) 'અપેક્ષા' (શબ્દ) લીધો છે, પણ પાઠમાં (સંસ્કૃત ટીકામાં) 'નિરૂપણ' (શબ્દ) છે. દ્રવ્ય(સ્વભાવ)ના નિરૂપણથી જોઈએ તો.... એમ (લેવું અને) પર્યાયના નિરૂપણથી જોઈએ તો..... એમ (લેવું). 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં (શબ્દ) લીધો છેને 'નિરૂપણ' ? એ અહીંથી આવે છે. બે પ્રકારે નિરૂપણ છે—મોક્ષમાર્ગનું બે પ્રકારે નિરૂપણ છે, મોક્ષમાર્ગ બે નથી. મોક્ષમાર્ગ તો એક જ છે. (સાતમો અધિકાર, ઉભયાભાસી મિથ્યાદ્રષ્ટિ પ્રકરણ.) અમરચંદભાઈ !

ભગવાન આત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનનો કંદ, અનાકુળ આનંદનો પિંડ પ્રભુ છે. એવા દ્રવ્યસ્વભાવને દ્રવ્યસ્વભાવથી જોઈએ તો.... પહેલા વસ્તુ કીધી 'જ્ઞાયકભાવ'. પછી કીધું કે એની પર્યાયથી-અવસ્થાથી જોઈએ તો જાણે કર્મપુદ્‌ગલ સાથે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધમાં વ્યવહારે એકરૂપ દેખાય છે. હવે કહે છે કે વસ્તુના સ્વભાવની અપેક્ષાથી જોઈએ તો **જેનું મટવું કઠણ છે** એટલે કે.... હમણાં બીજો અર્થ કર્યો પંડિતજીએ. '**दुरन्त**' શબ્દ પડ્યો છેને ? **दुरन्तकषाय-चक्रोदयवैचित्र्यवशेन....** એટલે કે ઘણા પ્રકારે—અનંત પ્રકારે **કષાયચક્રના ઉદયની વિચિત્રતા** છે. કર્મના ઉદયની ઘણા પ્રકારે—અનંત પ્રકારે—અનેક પ્રકારે (વિચિત્રતા છે). એવો **કષાયચક્ર** એટલે કે મોહચક્ર જડનું, જડનું હોં મોહ(ચક્ર), એના **ઉદયની**—ઉદય તે જડનો, એની **વિચિત્રતા** અનેક પ્રકારની એને આત્મા વશ થાય છે પર્યાયમાં. સમજાણું કાંઈ ?

શું કહે છે ? ભગવાન આત્મા જ્ઞાયક એકરૂપ ભાવ—વસ્તુ હોવા છતાં, પર્યાય—વર્તમાન અવસ્થાની અપેક્ષાથી જોઈએ તો, પાણી અને દૂધનો જેમ એક ક્ષેત્રાવગાહે નિમિત્તરૂપ સંબંધ છે એમ, અહીંયા આત્માને અને કર્મના રજકણો—

ધૂળને એક ક્ષેત્રાવગાહ એકરૂપ(પણું છે એમ) વ્યવહારનયથી દેખવામાં આવે છે. પણ વસ્તુથી જુઓ તો, જેનો અંત (આવવો સહેલો) નથી એવા અનેક પ્રકારના **કષાયચક્ર**—જે મોહ જડકર્મ એનો **ઉદય** (ને) એની વિશેષતા—**વિચિત્રતા** (અર્થાત્) ઉદયની અનેકતા એને **વશે**....આત્મા પર્યાયમાં એને વશે (થયો), પર્યાયમાં એને વશે—એને તાબે (થયો). કર્મને લઈને નહીં. કર્મમાં તો—એની સત્તામાં—જડની સત્તામાં—ઉદયરૂપી (-ઉદયની) વિચિત્રતા આવી છે. (પણ) અહીંયા (જીવે) એને (-કર્મને) વશે.... (જીવે) પોતાની પર્યાય એને (-કર્મને) વશ કરી છે. સમજાણું કાંઈ ? ન સમજાણું ? કર્મનો દોષ નથી, કર્મ તો પરદ્રવ્ય છે. એના—કર્મના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય કર્મમાં છે. કર્મના દ્રવ્ય એટલે પરમાણુઓ, ગુણ (એટલે) એની વર્ણ-ગંધ આદિ શક્તિ અને પર્યાય (એટલે) એનો ઉદય થયો તે. —એ દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય ત્રણેય અજીવ—જડ, જડમાં છે. જડ છે ને ? આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

'વિહુયરયમલા' નથી આવતું ? 'લોગસ્સ'માં આવે છે કે નહીં ? 'વિહુય' = વિ–વિશેષે, હુય–ટાળ્યા છે. 'રયમલા'. 'રય'માં 'ય'નો 'જ' થાય છે. રજ = આઠ કર્મની રજ. તે હુય અને મળ (-મલા) એટલે પુણ્ય-પાપનો મેલ, વિકલ્પ, ભાવકર્મ. —એ બેને ટાળ્યા છે. આવે છે એમાં. પણ અર્થની ક્યાં ખબર છે અત્યારે ? જેઠાલાલભાઈ ! હાંકે રાખે ગાડા 'વિહુયરયમલા.' નહોતું કહ્યું એક ફેરી (કે) ઓલા સમજે નહીં. વિશાશ્રીમાળી અને દશાશ્રીમાળીને–બેને તકરાર. અર્થ સમજે નહિ 'લોગસ્સ'નો. પછી ઓલા દશાશ્રીમાળીની બાઈ 'વિહુયરયમલા' (ને બદલે) 'વિહા રોઈ મળ્યા' (એમ બોલી). ઓલા (માણસો) કહે, 'આપણી અહીંની તકરાર લોગસ્સમાં ક્યાંથી આવી ? આપણી તકરાર દશા-વિહાની હોય.' દશા-વિશા સમજતે હૈં ? આ વાણીયામાં (નાત) હોય છે ને ? અમારે દશાશ્રીમાળી અને વિશાશ્રીમાળી. બેયને તકરાર થઈ ગઈ લીમડીમાં. અર્થ આવડે નહીં. ભગવાનભાઈ ! 'વિહુય' છે ને ? (એટલે બોલી) વિહા, 'રયમલા' (એટલે બોલી) રોઈ મળ્યા. 'એલા આ 'લોગસ્સ'માં ક્યાંથી આવ્યું ? આપણી તકરાર અહીં ક્યાંથી આવી ? અર્થ તો જુઓ !' અરે ! આ તો વિશાની વાત નથી, આ તો વિહુયરયમલા છે. ભગવાન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ પ્રભુ ! આપે

'વિહુય'—ધૂઈ—ખંખેરી નાખ્યા છે. જેમ પંખી ધૂળને ખંખેરી નાખે, એમ રજ—ર-જ—રય—આઠ કર્મની રજ ખંખેરી ગઈ (-નાખી) છે અને 'મલ'—પુણ્ય-પાપ—શુભ-અશુભ રાગરૂપ જે વિકલ્પો દયા, દાન, વ્રત, કામ, ક્રોધના ભાવ છે એ પુણ્ય-પાપના ભાવ મેલ (છે અને) એને ટાળ્યા છે આપે. આપ વીતરાગ થયા છો. સમજાણું કાંઈ ? શું થાય ? (અત્યારે) એવી ચીજ થઈ ગઈ છે કે નથી એના (શબ્દોના) અર્થની ખબર કે નથી એના ભાવની (ખબર) અને વસ્તુ શું છે અને કેમ દ્રષ્ટિ કરવી—એ આખી બધી વાતનો ફેરફાર થઈ ગયો છે આખો. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ વીતરાગદેવનો—પરમાત્માનો—પરમેશ્વરનો માર્ગ.... સમજાય છે ? કહે છે, આ માર્ગ છે ભગવાન !

વસ્તુ ભગવાન—દ્રવ્યસ્વભાવથી વસ્તુ જોઈએ, તો તો તેમાં **ઉદયની** અનેકતાની **વિચિત્રતાના વશે** થયેલો આત્મા.... પર્યાયમાં હોં, પર્યાયમાં. વસ્તુ તો વસ્તુ છે. એવા **વશે પ્રવર્તતા**..... શું પ્રવર્તતા ? '**વશે પ્રવર્તતા**'.... ભાઈ ! એમ કહ્યું છે. **ઉદયની** અનેકતાની ..... **વિચિત્રતા**—જડમાં, એ તો જડની પર્યાય. હવે આત્મા તેને વશે પ્રવર્ત્યો એ જીવની વિકારી પર્યાય. સમજાણું કાંઈ ? **પુણ્ય-પાપને ઉત્પન્ન કરનાર**.... જુઓ ! શું કહે છે ? પુણ્ય-પાપના નવા જે રજકણો બંધાય છે એને (-જીવને), તે નવા પુણ્ય-પાપ બંધાય એને ઉત્પન્ન કરનારા નિમિત્તરૂપ કોણ છે ? (કે) **સમસ્ત અનેકરૂપ**.... **उपात्त**નો અર્થ 'સમસ્ત' કર્યો છે ? **उपात्त**. '**उपात्त**' શબ્દ પડ્યો છે. **निर्वर्तकानामुपात्त**.... 'અનેક' તો વિશ્વની વ્યાખ્યા છે. **उपात्त**ની વ્યાખ્યા 'અનેકરૂપ પ્રાપ્ત કર્યા છે' એમ ? વિશ્વ (એટલે) અનેક ને **उपात्त** (એટલે) પ્રાપ્ત કર્યું છે. શબ્દ બરાબર નથી, અર્થ નથી બરાબર.

વાત તો ખરેખર તો આમ છે કે વસ્તુ પોતે જ્ઞાયકભાવ ચિદાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ હોવા છતાં—એકરૂપે હોવા છતાં—એની વર્તમાન અવસ્થામાં એ કર્મ પુદ્‌ગલ સાથે નિમિત્તપણે વ્યવહારથી એકરૂપ દેખાવા છતાં (-દેખાય છે). તેને (-જીવને) કેમ આમ થાય છે ? કે કર્મની અનેક વિચિત્રતા જડમાં જડને કારણે છે. એ જડ(કર્મ)ના ઉદયની સત્તા પડી છે એમાંથી ઉદય આવતા તેની–જડની પર્યાય થઈ. (હવે) એને વશે આત્મા પોતાના દ્રવ્યસ્વભાવ તરફ ન જતાં (એટલે કે) વર્તમાન પર્યાયથી દ્રવ્યસ્વભાવ (તરફ) ન જતાં, વર્તમાન પર્યાય તેને (-ઉદયને)

વશ થતાં નવા **પુણ્ય-પાપને ઉત્પન્ન કરનાર** એવા શુભાશુભ ભાવને અંગીકાર કર્યા છે જેણે, લ્યો. **ઉત્પન્ન કરનાર સમસ્ત અનેકરૂપ**..... પ્રાપ્ત કર્યા છે. 'અંગીકાર કર્યા છે' એમ કીધુંને ભાઈએ. વિશ્વરૂપ અંગીકાર કર્યું છે એમ, અનેકપણાને પ્રાપ્ત કર્યું છે.

એટલે, શું સમજાણું કાંઈ ? આ બાજુ એકરૂપ ભગવાન છે, વસ્તુ જ્ઞાયક એકરૂપ વસ્તુ છે. પણ આ બાજુ પર્યાયમાં પુણ્ય અને પાપને ઉત્પન્ન કરનારા એવા અનેક પ્રકારના શુભ ને અશુભ—પુણ્ય ને પાપ (અર્થાત્) દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધાદિ—એ શુભાશુભ ભાવ તેને પ્રાપ્ત થયો, એવા ભાવો **તેમના સ્વભાવે પરિણમતો નથી** એમ હવે અહીંયા આચાર્ય લે છે. પર્યાયે આમ પ્રાપ્ત છે, છતાં દ્રવ્યસ્વભાવથી જોઈએ તો તે દ્રવ્ય શુભાશુભભાવે થતો નથી. આહાહા !

ફરીને. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ (છે કે) જેને સમ્યગ્દર્શનનો વિષય કહીએ, જેને શુદ્ધ આત્મા કહીએ. કેમ ? કે કર્મ, શરીર એ તો અજીવ તત્ત્વમાં જાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? અને કર્મમાં જે શાતા-અશાતા બંધાય છે એ બધા અજીવતત્ત્વ—જડમાં (જાય છે), આઠેય કર્મના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જડ છે. હવે આત્માની પર્યાયમાં જડને વશ થઈને.... આમ (સ્વમાં) ન આવતાં એને (જડને) વશ થઈને, પર્યાયમાં—અવસ્થામાં—હાલતમાં—એને તાબે થઈને, એને લક્ષ કરીને ઉત્પન્ન થતાં શુભાશુભ ભાવ નવા પુણ્ય-પાપનું કારણ (થાય) છે. સમજાણું કાંઈ ? ખરેખર દ્રવ્ય તો..... અહીંથી હવે (દ્રવ્ય) લેવું પાછું. **દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાથી**—નિરૂપણથી કહેવામાં આવે તો તે શુભાશુભ ભાવરૂપે થતો નથી, થયો નથી. આહાહા !

વસ્તુ છે વસ્તુ જ્ઞાયકમૂર્તિ ચેતન પ્રભુ ધ્રુવ, (જ્યારે) એ શુભાશુભ તો ખરેખર તો અચેતન છે. અચેતન એટલે ? એ રાગ છે, એ રાગ નથી જાણતું પોતાને કે રાગ નથી જાણતું જ્ઞાયક ચૈતન્યને, (તેથી) એ અચેતન છે. અચેતન એટલે આમ રંગ-ગંધ-સ્પર્શ(વાળો) એમ નહીં, પણ એમાં ચૈતન્યના—જ્ઞાયકના નૂરના તેજનો જેમાં અભાવ છે. શુભ-અશુભભાવ—પુણ્ય-પાપના ભાવ—દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિનો શુભભાવ, હિંસા-જૂઠું-ચોરી આદિનો (અશુભ)ભાવ કે મિથ્યાત્વભાવ—એ ભાવમાં, ચૈતન્યનો પ્રકાશ છે તેનો એમાં અભાવ છે. કેમ કે

વિકૃતભાવ નથી જાણતો પોતાને (કે) એ વિકૃતભાવ સમીપમાં જ્ઞાયક છે એને નથી જાણતો. તેથી તેને અચેતન એટલે કે જ્ઞાયકના–ચૈતન્યના શુદ્ધ નિર્મળ કિરણથી વિરુદ્ધભાવ હોવાથી એને અચેતન કહેવામાં આવ્યા છે. ચેતનનો અભાવ (એટલે કે ચેતનપણું) નહીં, માટે અચેતન એમ. સમજાય છે કાંઈ ? ઝીણી વાત છે ભાઈ ! આ વસ્તુ તો મૂળ વસ્તુ છે ભગવાન! આ તો અનંત કાળમાં એણે મૂળ ચીજનો પત્તો લીધો નથી પ્રભુ ! સમજાય છે કાંઈ ?

ભગવાન.... આ ગાથામાં તો આખી મૂળ રકમને મૂકે છે, મૂળ રકમ. વાણિયાને હોય ને ? પાંચ-દસ લાખ (વ્યાજે) આપ્યા હોય છ આનાની તરીકે. વીસ વરસ વ્યાજ ખાધું. (પછી કહે) : 'મૂળ રકમ તો લાવ હવે ? વ્યાજ ખાધા ઘણા વરસથી, પણ રકમ (લાવ) ?' (ઉત્તર) : 'રકમ નથી.' અરે ! આ ક્યારે આવું કર્યું ? એમ આ ધર્મની મૂળ રકમ (એવા) સમ્યગ્દર્શનમાં શું છે એની વાત ચાલે છે. એ, ન્યાલભાઈ ! કહે છે, ભગવાન આત્મા.... શિષ્યે પૂછ્યું : 'પ્રભુ ! નાથ ! એવો તે શુદ્ધ આત્મા જ્ઞાયકભાવ એકરૂપ પદાર્થ કોણ છે એ તે ?' ભાઈ ! એ એવો પદાર્થ છે કે અનાદિ–અનંત, નિત્ય પ્રગટરૂપ, એક સ્વભાવરૂપ છે.

હવે, એનું શુદ્ધપણું સ્થાપવું છેને ભાઈ ! હવે 'શુદ્ધ' ક્યારે એને કહેવાય?..... એ છે તો શુદ્ધ એ, પણ એને ક્યારે 'શુદ્ધ' કહેવાય? કે એની પર્યાયમાં તો.... જડકર્મની અવસ્થા—જડનું અસ્તિત્વ—એમાં (-જડમાં) છે, એ કાંઈ આત્મામાં છે નહીં. કારણ કે દરેક (વસ્તુના) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય પોતાથી છે અને પર (વસ્તુના) દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય એનાથી છે. સ્વચતુષ્ટયે આત્મા છે ને પરચતુષ્ટયથી નથી. પોતે પોતાનું દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, ક્ષેત્ર એટલે પહોળાઈ, કાળ એટલે અવસ્થા, ભાવ એટલે શક્તિ—(ચારેય પોતાથી)—એનાથી છે. પર પરમાણુ (કે) કર્મ આદિના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવથી આત્મા નથી. પરના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવથી (આત્મા) નથી એટલે કર્મના ઉદયની વિચિત્રતાથી આત્મા નથી. એનાથી (-ઉદયથી) તો એ (જડ) છે. પણ એના લક્ષથી ઉત્પન્ન થયેલો વિકૃતભાવ એમાં–પર્યાયમાં છે. પણ છતાં એ શુભાશુભપણે દ્રવ્યસ્વભાવ પરિણમતો નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે અહીં. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુ (અશુદ્ધરૂપે) પરિણમે શી રીતે ? શુભ-અશુભ વિકલ્પ છે એમાં તો જ્ઞાનના કિરણનો અભાવ છે. સૂર્યના કિરણો નીકળે એ કાળો નીકળે કોઈ ? કોલસાવાળો નીકળે ? એ કિરણમાં તો પ્રકાશ–એકલો પ્રકાશ હોય. એમ ચૈતન્ય ભગવાન સૂર્ય અનંત જ્ઞાનનો પિંડ પ્રભુ છે. એની પર્યાય પ્રગટ થાય તો કિરણ જ્ઞાનનું નીકળે, શાંતિનું–શ્રદ્ધાનું–આનંદનું એ કિરણ નીકળે. રાગ (કેવો છે) ? એ રાગ તો બાપુ ! અચેતન છે. એટલે ? ચૈતન્યના જ્ઞાયકભાવની પર્યાયનો જેમાં અભાવ છે. દ્રવ્યનો તો અભાવ છે, ગુણનો તો અભાવ છે, પણ જ્ઞાયક ચૈતન્યના કિરણનો—ચૈતન્યની નિર્મળ અવસ્થાનો—પણ તેમાં અભાવ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

(કહે છે), જડના ઉદયની વિચિત્રતા એનામાં છે, એનું અસ્તિત્વ એનામાં છે. આના (-આત્માના) અસ્તિત્વમાં એને (-કર્મને) વશ થઈને પર્યાયમાં—અવસ્થામાં નવા પુણ્ય-પાપને ઉત્પન્ન કરવામાં નિમિત્તરૂપે.... જેમ પોતાના ભાવમાં (-જીવના અશુદ્ધ ભાવમાં) નિમિત્તરૂપે જૂનું કર્મ છે. એના (-કર્મના) વશ હોય (ત્યારે) ઓલું જુનું (કર્મ) નિમિત્ત છે અને (હવે) અહીં વશ થયો.....હવે અહીં (કર્મને) વશ થયો (ત્યારે) જે અહીં પરિણામ થયા (તે) ક્યા ? કે શુભાશુભ. (તે) કેવા ? કે નવા પુણ્ય-પાપના પરમાણુ જે એને કારણે બંધાય, એમાં આ શુભ-અશુભભાવ નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ ?

એવા **પુણ્ય-પાપને ઉત્પન્ન કરનાર સમસ્ત અનેકરૂપ શુભ-અશુભ ભાવો**..... વશ થયો (કર્મને) એટલે પર્યાયમાં (શુભ-અશુભભાવ) હો એમ કહે છે. પણ એ રૂપે દ્રવ્યસ્વભાવ—વસ્તુ જ્ઞાયકસ્વરૂપ—ચૈતન્યસ્વરૂપ જ્ઞાનની મૂર્તિ—જ્ઞાનનો કંદ જે છે એ દ્રવ્યસ્વભાવ—તે શુભાશુભરૂપે થયો નથી. આહાહા! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા આ શરીર, કર્મરૂપે તો થયો નથી ભાઈ ! આમાં ધ્યાન રાખજો. આહાહા ! ભગવાન ચૈતન્ય દ્રવ્યસ્વરૂપ, શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ—સત્+ચિદ્+આનંદસ્વરૂપ ધ્રુવ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જેવો જોયો... સમજાય છે કાંઈ ? એ કહ્યું'તુંને એક ફેરી ? દેવચંદજીની સ્તુતિમાં આવે છે. દેવચંદજી. 'પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સૌ જગ દેખતાં હો લાલ....' નવમા (સુવિધિનાથ) ભગવાનની સ્તુતિ કરતા (કહે છે) :

પ્રભુ તુમ જાણગ રીતિ, સૌ જગ દેખતાં હો લાલ;
નિજ સત્તાએ શુદ્ધ, સૌને પેખતા હો લાલ.....

હે નાથ ! હે સર્વજ્ઞ પ્રભુ ! હે પરમાત્મા ! તમે ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકને જાણ્યા છે નાથ ! પણ અમારા આત્માની સત્તાને આપ કેવી દેખો છો ? આ (નિજ)સત્તા હોં આ. એમ દરેક આત્મા. 'નિજ સત્તાએ શુદ્ધ, સૌને પેખતા હો લાલ.' કેમ કે ભગવાન ! આ શરીર, વાણી, મન અને કર્મ તો અજીવતત્ત્વમાં જાય છે અને એમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો જે ઉઠે છે એ તો આસ્રવતત્ત્વમાં જાય છે, એ આત્મતત્ત્વમાં નથી. તો આસ્રવ અને અજીવતત્ત્વથી ભિન્ન, ભગવાન ! આપ આ આત્માને નિજ સત્તાએ શુદ્ધ જોવો છો. એવી નિજ સત્તાને 'શુદ્ધ' અંદરમાં જોવે ને નજર કરીને અનુભવે ત્યારે તેને 'શુદ્ધ' આત્મા જાણવામાં આવ્યો અને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ થયો એમ કહેવામાં આવે છે.

ભગવાને—કેવળી પરમાત્માએ—જેવો જોયો અહીંયા (આત્માને) 'નિજ સત્તાએ શુદ્ધ, સૌને પેખતા...' એ (તો), કહે છે, ભગવાન જાણે. પણ અહીંયા દ્રવ્યસ્વભાવની દ્રષ્ટિએ જોતાં, કહે છે કે ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ પ્રભુ, ચૈતન્યના હોવાવાળો એકલો સત્ત્વનો કુંડ ચૈતન્યનો દરિયો ભગવાન છે, ચૈતન્યના પૂરનું નૂર છે આત્મા. એવો જે ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય, તે પુણ્ય-પાપના આસ્રવપણે થયો જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? કર્મના ઉદયપણે તો થયો નથી, શરીરપણે થયો નથી. (કેમ કે) આ તો બધું જડ–માટી છે. આ (-શરીર) તો જડ છે, વાણી જડ છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા વસ્તુસ્વભાવથી જોતાં, તે વસ્તુ કર્મના વિચિત્રતાના ઉદયના સંગમાં પડી છે અને નવા કર્મને ઉત્પન્ન કરનારા એવા શુભ અને અશુભ—પુણ્ય અને પાપ—પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત રાગ આદિ—એવા સમસ્ત પ્રકારના શુભાશુભભાવો પર્યાયમાં હોવા છતાં, વસ્તુ તે વિભાવપણે—શુભાશુભભાવપણે થઈ નથી. વસ્તુ (વિભાવપણે) થાય ? આહાહા ! કહો, જગુભાઈ ! આહાહા ! આ વાત સર્વજ્ઞ ભગવાન પરમેશ્વર સિવાય કોઈ ઠેકાણે— ક્યાંય હોય નહીં. વેદાંત (આદિ) બધા (ભલે) વાતો કરે કે ભેદ છે, શુદ્ધ છે ને આમ છે ને ઢીંકણું છે ને....

શ્રોતા : .... મૂલ બાત હૈ, નીંવકી બાત હૈ.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ...... નીંવકી બાત હૈ. મકાનનો પાયો. યે પાયાકી બાત હૈ. પાયાકી બાત હૈ પ્રભુ ! આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

કહે છે કે ભગવાન આત્મા તો.... 'ભગ' એટલે જ્ઞાનલક્ષ્મી, 'વાન' એટલે લક્ષ્મીવાળો. ભગવાન આત્મા..... 'ભગવાન' તરીકે જ બોલાવ્યો છે ૭૨ ગાથામાં. જ્ઞાયક ચૈતન્યનો પૂંજ પ્રભુ છેને ! એની ખાણમાં તો અનંતા કેવળજ્ઞાનની પર્યાયો પડી છે, અનંતી કેવળજ્ઞાનની પર્યાય. ભૂતકાળની પર્યાયોથી અનંતગુણી ભવિષ્યની પર્યાયો છે. એ બધી પર્યાયો કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારથી નવી.. નવી.. નવી.. સમય.. સમય.. સમય.. સમય.. નવી પર્યાય થયા કરે. એ બધી જ પર્યાયનું સ્થાન—નિધાન જ્ઞાનગુણ છે. અને એ જ્ઞાનગુણનો આધાર દ્રવ્ય ભગવાન આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! કહે છે, એવો પ્રભુ ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વરૂપ એકરૂપ ભાવ (એક 'ભાવ') જે કહ્યો હતો ને ? એ એકરૂપ ભાવ, બેરૂપે નથી થયો એમ કહે છે ભાઈ ! આહાહા ! એ જ્ઞાયક એક 'ભાવ' ભગવાન છે, એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના પરિણામરૂપે પરિણમ્યો જ નથી. જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્યઘન છે એ, વિકારપણે—વિભાવપણે—પુણ્ય-પાપપણે થયો જ નથી. થાય તો વસ્તુ રહેતી નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

આ તો આત્માનું જેણે કલ્યાણ કરવું હોય એની વાત છે. દુનિયામાં માન ને પ્રતિષ્ઠા (માટે) મરી જવું હોય જગતમાં (એની વાત નથી). એ તો અનાદિથી હેરાન થઈ રહ્યો છે. વાસ્તવિક વસ્તુની જ્યાં—સમ્યગ્દર્શન શું એનો જ્યાં—હજી પત્તો–ખબર નથી.... સમ્યગ્દર્શન કેમ પ્રગટ થાય એની ખબર નથી અને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટેલું હોય તો એની શું દશા હોય એની ખબર નથી (ત્યાં કલ્યાણ કેમ થાય ?) સમજાય છે કાંઈ ?

આહાહા ! કહે છે કે એ શુભ-અશુભ ભાવ.... અહીં (ટીકામાં) ઓલી કોર (પ્રથમ) લીધો હતો જ્ઞાયક 'ભાવ'.... એક વસ્તુ જ્ઞાયક એકરૂપ 'ભાવ', આમ જ્ઞાયક એકરૂપ 'ભાવ' વસ્તુ.—એ આ શુભાશુભભાવ **તેમના સ્વભાવે**.... તેમના સ્વ એટલે વિકારી ભાવ, શુભાશુભભાવે **પરિણમતો** જ **નથી**. સમજાણું કાંઈ ? **(જ્ઞાયક ભાવથી જડ ભાવરૂપ થતો નથી.)** જુઓ ! ભાષા એવી કરી છે.

જયચંદ પંડિતે કરી છે કૌંસમાં. એનો અર્થ એ કે ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયકસ્વરૂપ છે તે વિકલ્પની અચેતનતા છે, તે રૂપે થયો જ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

તેથી પ્રમત્ત પણ નથી અને અપ્રમત્ત પણ નથી..... આ કારણે....હવે મૂળ શબ્દ લીધો જુઓ ! (મૂળ ગાથામા) પહેલો શબ્દ (-પદ) હતો ને ? **ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो...** (મૂળ ગાથામાં) પહેલું પદ. (તેની ટીકામાં) હવે વ્યાખ્યા કરી. **जाणगो दु जो भावो**.... એની (ગાથાના બીજા પદની ટીકામાં) પહેલી વ્યાખ્યા કરી. પછી (કહ્યું કે) એ ભાવ પર્યાયથી જોઈએ તો આમ જાણે કર્મના સંબંધમાં છે, આમ જોઈએ–પર્યાયથી જોઈએ તો કર્મના ઉદયની વિચિત્રતાને વશે શુભાશુભ પરિણામ છે, પણ વસ્તુથી જોઈએ તો.... એમ લીધુંને પાછું ? દ્રવ્યસ્વભાવની અપેક્ષા, નિરૂપણ, કથન ને વાચ્યથી જોઈએ તો તે શુભાશુભરૂપે કોઈ દિ' ત્રણકાળમાં થયો નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? અને આ કારણે એટલે કે વસ્તુ જ્ઞાયક એકરૂપ પ્રભુ જ્યારે શુભાશુભ પરિણામ—વિકલ્પો—વૃત્તિઓ—વાસના શુભ અને અશુભ—એ રૂપે થયો નથી, તેથી તેમાં ગુણસ્થાનના પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદો પડતાં નથી એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

કારણ મૂક્યું કે આ **તેમના સ્વભાવે પરિણમતો નથી તેથી**..... એમ કહ્યું ને ? **शुभाशुभभावानां स्वभावेनापरिणमनात्**.... એમ સંસ્કૃત છે. **प्रमत्तोऽप्रमत्तश्च न भवंति**.... આહાહા ! ભગવાન આત્મા ધ્રુવપણે ચૈતન્ય સત્ સાહેબો શુદ્ધ જ્ઞાયકભાવ.... કહે છે કે શુભાશુભ પરિણામ પર્યાયમાં—અવસ્થામાં નિમિત્તને આધીન થયેલા હો, પણ વસ્તુ તે રૂપે થઈ નથી. એ (શુભાશુભ) તો પર્યાયમાં છે, સમજાય છે કાંઈ ? અંશમાં છે. અંશી ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ તે રૂપે થયો નથી. તેથી....આ કારણે.....ભગવાન જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવ ચૈતન્ય એકરૂપ હોવાથી, પર્યાયમાં અંગીકાર કરેલા અનેકરૂપ શુભાશુભભાવરૂપે તે એકરૂપ થયો નથી, તેથી તેને પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદો લાગુ પડતાં નથી. **પ્રમત્ત** નામ પહેલે ગુણસ્થાનથી છઠ્ઠું (ગુણસ્થાન), અપ્રમત્ત નામ સાતમેથી ચૌદમું (ગુણસ્થાન). એ ગુણસ્થાન ભેદ અભેદવસ્તુમાં લાગુ પડતા નથી. એ અભેદ, ભેદપણે થતો જ નથી એમ કહે છે. આહાહા ! ધીમેથી... ધીરેથી... (સમજો).

શું કહે છે ? જ્યારે પ્રભુ આત્મા જ્ઞાયક સ્વભાવરૂપ, રાગથી—વિકલ્પથી—આસ્રવથી ભિન્ન છે.... અજીવથી તો ભિન્ન છે જ. કર્મ ને શરીર ને વાણી—એ બધા તો અજીવતત્ત્વો છે. નવ તત્ત્વમાં તો અજીવતત્ત્વમાં ગયા એ. શુભ-અશુભભાવ એ નવ (તત્ત્વ)માં આસ્રવતત્ત્વમાં ગયા. એ, આત્મા જ્ઞાયકતત્ત્વમાં ન આવે. નહીંતર બે તત્ત્વ જુદા રહેતા નથી. એથી તે આસ્રવતત્ત્વ—જે વિકલ્પ છે પુણ્ય અને પાપનો એ—પર્યાયમાં પરિણમેલો ભલે દેખાય, (પણ) વસ્તુ તરીકે વસ્તુ એ રૂપે થઈ છે એમ છે નહીં. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

તેમના સ્વભાવે પરિણમતો નથી.... એટલે ? કે જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વરૂપ—જ્ઞાનસ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ, પુણ્ય-પાપના શુભ-અશુભ વિકલ્પો—(કે) જે અચેતન છે એટલે એક ન્યાયે તો એ જડ છે—એ રૂપે (અર્થાત્) ચૈતન્યસ્વરૂપ તે જડરૂપે થતો નથી, એટલે ભેદરૂપે થતો નથી. તેથી તેને પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન લાગુ પડતા નથી. એ જ્ઞાયકભાવ તો એકરૂપે છે. સમજાણું કાંઈ ? અને એ (પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત) શબ્દો કેમ કહ્યાં છે ? (કેમકે) પોતે મુનિ છે ને ? (અને) મુનિદશામાં—અંતર અનુભવમાં (એટલે કે) પર્યાયમાં—પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત દશા હજારો વાર આવ્યા કરે છે. મુનિ હોય છે ને ?—કે જેને ભગવાન વીતરાગે સાચા સંત–મુનિ કહ્યા, એ મુનિને તો વર્તમાન પર્યાયમાં અતિ નિર્મળતા અને અતિ આનંદના સ્વસંવેદનની ઉગ્રતાનું વેદન હોય છે. આનંદનું અને.... ભાવશ્રુત જ્ઞાન દ્વારા તેમને અતિ આનંદનું (વેદન હોય છે). કેમ કે તેમને ત્રણ કષાયનો નાશ થયો છે.

એ કાલે (પાંચમી ગાથામાં) આવી ગયું છે. એ મુનિ (-અમૃતચંદ્રાચાર્ય) કહે છે કે અમને તો અમંદ સ્વસંવેદન છે. અમંદ એટલે ઉગ્ર અમને આનંદનું વેદન છે (અને) એને મુનિપણું કહીએ. સમકિતીને કે પાંચમા ગુણસ્થાનવાળા સાચા શ્રાવક હોય એને મંદ સ્વસંવેદન હોય, આનંદનું મંદ–થોડું આનંદનું વેદન હોય. નહિતર તો એ ધર્મી નહીં. પણ અહીં તો કહે છે કે અમે મુનિ છીએ, તો મુનિમાં અમને અમંદ આનંદ છે, સ્વસંવેદનનું અમંદપણું છે. સંસ્કૃત ટીકામાં આવી ગયું કાલ, પાંચમી

ગાથામાં. એમ કહેતાં, પ્રચુર સ્વસંવેદન છે અમને, (કેમ કે) અમારી દશા જ એ મુનિની છે.

નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન ભગવાન—જેને અહીંયા 'જ્ઞાયકભાવ' કહ્યો એવો નિર્મળ વિજ્ઞાનઘન આત્મા—એમાં અમે લીન છીએ. આનંદની... અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદના ઉભરા આવ્યા છે. 'ઉભરા' સમજાય છે ? આ દૂધમાં ઉફાન, ઉફાન. 'ઉફાન' એ અમારી ભાષા નહીં, હિન્દી. પણ એ ઉફાન પોલી ઉફાન હોય છે. આ દૂધનું ઉફાન પોલું હોય પોલું.... દળ છે દળ એમાં એ આમ પોલું હોય. આ કઠણ ઉફાન છે આ. (મુનિદશામાં) અમંદ આનંદનો અનુભવ છે (એમ) કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ દશામાં પ્રમત્ત-અપ્રમત્તપણું હજારો વાર આવે છે, તેથી ત્યાંથી વાત ઉપાડી છે (કે) એ પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત અમે નથી. અમે તો જ્ઞાયકભાવ એક છીએ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

તેથી અહીંથી ઉપાડ્યું : **ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो....** તે પહેલો 'અપ્રમત્ત' શબ્દ ઉપાડ્યો. મુનિને તો અંદર અપ્રમત્તદશા ક્ષણે ને પળે, ક્ષણે ને પળે, હાલતાં-ચાલતાં, ખાતાં-સૂતાં (હોય છે). મુનિ છે જે મુનિ, જેને ભગવાન 'સાધુ' કહે, એને તો પોણી સેકંડની અંદરની નિદ્રા હોય છે. કારણ કે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનના વિકલ્પનો પ્રમાદ એટલા અંશે રહે છે, તેથી એટલો કાળ જરી નિદ્રા આવી જાય. પછી તો તરત જાગૃત અપ્રમત્ત અવસ્થા (થઈ જાય). સમજાય છે કાંઈ? આહાહા ! કહે છે કે એવી પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત અવસ્થાઓના જે જોડાણ છે એમાં અમે નથી. એ તો પર્યાય—વ્યવહારનયનો વિષય છે. અમરચંદભાઈ ! આહાહા !

સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા જૈન પરમેશ્વરનો પંથ અલૌકિક છે. **न भूतो न भविष्यति.** ક્યાંય આવો માર્ગ ભગવાન વીતરાગ પરમેશ્વર સિવાય—જિનેશ્વર દેવ સિવાય ક્યાંય—હોય નહીં. વસ્તુની જ હજી જ્યાં ખબર નથી..... સમજાય છે કાંઈ ? (અર્થાત્) પોતાની મેળાએ આત્મા કલ્પે—પોતાની મેળાએ કાં નિત્ય કલ્પે ને કાં એકલો અનિત્ય કલ્પે ને કાં એકલો શુદ્ધ જ કલ્પે ને કાં એકલો અશુદ્ધ કલ્પે ને કાં એક જ આત્મા બધો વ્યાપક કલ્પે ને..... સમજાય છે ? એ તો હજી મૂળ ચીજ શું છે એનો એને ખ્યાલ નથી. આ તો પરમેશ્વર વીતરાગ ત્રિલોકનાથ

જિનેન્દ્રદેવ એણે જોયું, જાણ્યું ને કહ્યું એવો જે આત્મા છે તેવો એક એક આત્મા છે—અનંત એવા આત્મા છે હોં. આહાહા !

જુઓ ! નિગોદની એક કણી આટલી રાઈ જેટલી બટાટાની, શક્કરકંદની; (તે) એક કણીમાં અસંખ્ય ઔદારિક શરીર અને એક ઔદારિક (શરીર)માં અત્યાર સુધી સિદ્ધ થયા એથી અનંતગુણા જીવ છે. છ મહિના ને આઠ સમયમાં ૬૦૮ (જીવ) મુક્તિ પામે (એમ) ભગવાનના જ્ઞાનમાં આવ્યું છે, કેવળજ્ઞાનમાં પરમાત્મા પરમેશ્વરે (જોયું છે). અનાદિથી કેવળજ્ઞાનીઓ છે અને અનાદિથી (અનંત કાળ) રહેવાના છે. કેવળજ્ઞાનીના જ્ઞાનમાં એમ આવ્યું છે કે આ જગતના પ્રાણીઓની સંખ્યામાંથી છ મહિના ને આઠ સમયમાં છસ્સો આઠ (જીવ) સિદ્ધપદ પામે, પામે ને પામે. (અત્યાર સુધી) કેટલી સંખ્યા થઈ ? અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન ગયા. એ બધા સિદ્ધની સંખ્યાનો આંકડો (અનંત છે). નિગોદનો—બટાટાનો, લસણનો કે આ શું કહેવાય ? ડુંગળીનો કટકો આટલો રાઈ જેટલો (લ્યો), એમાં અસંખ્ય ઔદારિક શરીર છે ને (તે એક)–એક શરીરમાં આટલા સિદ્ધ થયા એથી અનંતગુણા જીવ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ એમાં એક-એક જીવ આવો છે એમ કહે છે. સમજાય છે ? નિગોદની અવસ્થા ભલે અલ્પજ્ઞ હો, એ પર્યાયપણે પરિણમ્યો છે. છતાં દ્રવ્ય તે પર્યાયપણે પરિણમ્યું નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા ! એવો ભગવાન, પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત એવા ભેદો એમાં નથી.

હવે મુદ્દાની રકમનો એક શબ્દ રહી ગયો. કહે છે...એ 'શુદ્ધ' છે ખરો જ્ઞાયક, પણ કોને ? કે પરનું લક્ષ છોડી, વિકલ્પનું લક્ષ છોડી, પર્યાયનું લક્ષ છોડી અને પરનું લક્ષ છોડીને દ્રવ્યસ્વભાવ જે ત્રિકાળી છે તેના સેવનમાં—સેવામાં જાય, અંતર એકાગ્ર થાય અને 'શુદ્ધ'નો આનંદ પ્રગટ થાય (ત્યારે) એવા શુદ્ધ આનંદના સંવેદનમાં 'આ આત્મા શુદ્ધ છે' એમ એને ખ્યાલમાં આવે. એ સિવાય 'શુદ્ધ છે' એવો ખ્યાલમાં આવે નહીં. એ વાત કહેશે ભાઈ !

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૧૯

ગાથા - ૬

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૫, શુક્રવાર, તા. ૨૭-૯-'૬૮

છઠ્ઠી ગાથા. જીવનું વાસ્તવિક જ્ઞાયકભાવપણું શું છે તે અહીં સિદ્ધ કરે છે. આત્મા પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી એમ કહ્યું ને ? એમાંથી ન્યાય કાઢ્યો અમૃતચંદ્રાચાર્યે કે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી (એટલે કે) પ્રમાદ અને અપ્રમાદ એવા ગુણસ્થાન ભેદ નથી. તો કેમ નથી ? કે જે જ્ઞાયકભાવ—ત્રિકાળ જ્ઞાયક દ્રવ્યસ્વરૂપ વસ્તુ—છે એ શુભ અને અશુભ પરિણામ વિકલ્પપણે પરિણમ્યો જ નથી. વસ્તુ પોતે દ્રવ્ય જે છે, (જે) ધ્રુવ છે, જ્ઞાયકભાવ જે છે, **जाणगो दु जो भावो**.... જ્ઞાયક જે ભાવ છે એ પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. કેમ ? કે શુભ-અશુભપણે પરિણમતો નથી માટે. સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુ જે ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ એકરૂપ.... 'એક' કીધુંને એક ? છે ને? **જ્ઞાયક એક 'ભાવ'** એમ શબ્દ છે. પાઠમાં એટલું છે કે **जाणगो दु जो भावो**—એમાંથી કાઢ્યું **જ્ઞાયક એક 'ભાવ**' એમ. તે શુભ-અશુભ વિકલ્પો (કે) પરિણામ—જે નવા પુણ્ય-પાપને ઉત્પન્ન કરનાર છે—તે રૂપે દ્રવ્ય થતું જ નથી. સમજાય છે કાંઈ? વસ્તુ જ્ઞાયક એક ભાવ સ્વભાવ—જે દ્રષ્ટિનો વિષય છે.... સમજાય છે કાંઈ? એ પોતે દ્રવ્યસ્વભાવ.... એ કહ્યુંને ? **દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાથી** જોઈએ તો.... એ દ્રવ્યસ્વભાવ—જ્ઞાયકભાવ (કહેવો છે) એટલે 'એક' શબ્દ લીધો. એકરૂપ જ્ઞાયકભાવ એ, શુભ-અશુભભાવ જે અનેક (છે)... શુભ-અશુભભાવ જે અનેક (છે)... એકરૂપ જ્ઞાયકભાવ એ અનેક એવા શુભ-અશુભ ભાવરૂપે પરિણમતો નથી. સમજાય છે કાંઈ ? આ ગાથામાં હવે આહીંથી મુદ્દાની રકમ ચાલે છે.

ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो.... (આચાર્યદેવ) મુનિની દશામાં છે, એથી મુનિને (-આચાર્યદેવને) પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત—આમ બે ભાવ થયા કરે છે પર્યાયમાં. કહે છે કે, પણ જ્ઞાયકભાવ એકરૂપ છે એ આ રૂપે થયો જ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એવો જે એક જ્ઞાયક એટલે જ્ઞાનસ્વરૂપ. જ્ઞાયકસ્વરૂપ = જ્ઞાનસ્વરૂપ, એકલું જ્ઞાનસ્વરૂપ. એ શુભ-અશુભ.... પછી અર્થમાં (-અર્થ કરતાં

કૌંસમાં) તો ત્યાંસુધી લીધું જયચંદ પંડિતે કે ભાઈ ! એ તો જડ થયો નથી. એટલે ? કે શુભ-અશુભભાવ એ તો અચેતન છે ખરેખર. જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વરૂપ, જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વરૂપ તે ચૈતન્યસ્વરૂપ આ વિકલ્પો જે અચેતન છે એ અચેતનપણે થયો જ નથી, જડ થયો જ નથી (અને જડ) થયો નથી એથી એનામાં પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદો છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

શુભ-અશુભ ભાવો તેમના સ્વભાવે.... જોયું ? **તેમના સ્વભાવે પરિણમતો નથી.** જ્ઞાયકભાવ એ શુભ-અશુભપણે કેમ પરિણમે ? વસ્તુ છે વસ્તુ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાનસ્વરૂપ એ તો.... જ્ઞાયકભાવનો અર્થ જ જ્ઞાનસ્વરૂપ. ત્રિકાળ જ્ઞાનમૂર્તિ વસ્તુ છે એ જ્ઞાનસ્વરૂપ, જે અજ્ઞાન એટલે જ્ઞાનથી વિરુદ્ધ (છે) એવા શુભ-અશુભ પરિણામે (પરિણમતો નથી). જ્ઞાનસ્વરૂપથી વિરુદ્ધ જે અચેતન અથવા જ્ઞાનસ્વરૂપથી વિરુદ્ધ જે અજ્ઞાન છે... એ અજ્ઞાન છે, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો એ અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન એટલે એમાં જ્ઞાન નથી, (પણ મિથ્યાજ્ઞાન નહીં). સમજાણું કાંઈ ? એ જ્ઞાયકસ્વરૂપ આત્મા પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદવાળો નથી. કેમ કે શુભ-અશુભવાળા વિકલ્પરૂપે તે પરિણમતો નથી, માટે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

વસ્તુ.. વસ્તુ સ્તંભ.. વજ્રનો સ્તંભ, ધ્રુવ સ્તંભ અને તે પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ સ્તંભ. જ્ઞાનસ્વરૂપ = ચૈતન્યસ્વરૂપ એમ. ત્યાં પણ તેથી લીધું ને ? (કે) ઓલો પરમ પારિણામિકભાવ એકલો લ્યો તો વળી પારિણામિક બીજા જડમાં પણ હોય છે. સમજાય છે ? અહીં તો આ જ્ઞાયકસ્વરૂપ તે જ્ઞાનસ્વરૂપ (અને) જ્ઞાનસ્વરૂપ તે એકરૂપભાવ એમ. (આ) જ્ઞાનસ્વરૂપ એકરૂપભાવ તે અનેક એવા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો—(કે જે) જ્ઞાનસ્વરૂપથી વિરુદ્ધ ભાવ એવા અચેતન અથવા જ્ઞાનની જાતથી વિરુદ્ધ એવા અજ્ઞાનભાવ છે.... સમજાય છે કાંઈ ? જ્ઞાનરૂપસ્વરૂપ એ અજ્ઞાનભાવપણે પરિણમતો નથી. સમજાણું કાંઈ ? એય ઈશ્વરચંદજી ! જુઓ ! આ ઈશ્વર છે (એમ) કહે છે. આહા ! સમજાણું કાંઈ ?

એ (શુભભાવ) વ્યવહારનો વિકલ્પ છેને ? (અને) વ્યવહાર તો અભૂતાર્થ છે. ભૂતાર્થ તો આ જ વસ્તુ છે, એમ. સમજાણું કાંઈ ? (પહેલા) 'એક' હતું ને ? જ્ઞાયક 'એક ભાવ.' તો આહીં લીધું કે પ્રમત્ત (શુભ-અશુભભાવ) 'અનેકરૂપ' એમ. **અનેકરૂપ શુભ-અશુભ ભાવો તેમના સ્વભાવે**—તેના સ્વરૂપે—તેની સ્થિતિએ—ભગવાન જ્ઞાયકભાવ થતો નથી. ચૈતન્યબિંબ જ્ઞાનસ્વરૂપી સત્ત્વ–

તત્ત્વ આખું, એ વિકલ્પની અનેક જાત....અનેક પ્રકાર.... જાત તો એક, પણ અનેક પ્રકાર. જાત એક એટલે કે અચેતન એમ. અનેક પ્રકાર એ (શુભ-અશુભ)રૂપે ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ ધ્રુવ એ રૂપે થયો નથી. (તે રૂપે) થયો નથી માટે.... **તેમના સ્વભાવે પરિણમતો નથી તેથી**.... એમ કહ્યું ને ? એ કારણ આપ્યું આચાર્યે. અમૃતચંદ્રાચાર્યે ન્યાય કાઢ્યો એમાંથી. વજુભાઈ !

'ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो' એ તો (કુંદકુંદ)આચાર્યનો એટલો શબ્દ. અમૃતચંદ્રાચાર્યે એનો હેતુ કાઢ્યો કે કેમ પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી ? જ્ઞાયક જે એક ભાવ છે તે ભાવ અનેક ભાવરૂપે થતો નથી, એટલે અનેકરૂપપણું એવું જે પ્રમત્ત-અપ્રમત્તપણું (તે) વસ્તુમાં છે નહિ. એ વજુભાઈ ! (શ્રોતા : યુક્તિ આપી.) યુક્તિ આપી, ન્યાય આપ્યો. ટીકા તો એનું નામ કહેવાય ને ? કે જે વસ્તુ છે તેને ન્યાયથી વિશેષ સ્પષ્ટ કરીને સિદ્ધ કરે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ સ્તંભ, ધ્રુવસ્તંભ, એકલો ચૈતન્યસ્વભાવભાવ એકરૂપભાવ (છે). અનેકરૂપ (એવા શુભાશુભભાવ) એની (-આત્માની એકરૂપ) જાતથી વિરુદ્ધભાવ છે (અર્થાત્) ચૈતન્યસ્વભાવી જ્ઞાયકભાવથી (શુભાશુભ-ભાવ) વિરુદ્ધભાવ છે. જુઓ ! પછી (ટીકામાં) તો બીજી વાત કરશે હોં (કે) અન્યદ્રવ્યથી ભિન્ન તે વસ્તુ (છે).... પણ અહીં તો કહે છે કે, એ (જ્ઞાયક)દ્રવ્ય એના વિકલ્પના જે ભાવ (છે) એ રૂપે પરિણમ્યો નથી એમ કહે છે અહીં. (આગળ) 'સેવવામાં' (-ઉપાસવામાં) બીજી વાત કરશે. સમજાણું કાંઈ ? ત્યાં **અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્ન** સેવવો એમ કહેશે. ત્યાં પછી 'એના પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી ભિન્ન'—એમ નહીં (-એમ અર્થ નથી.) કારણ કે એના વિકલ્પથી (પર્યાય) તદ્દન (પૂર્ણપણે) ભિન્ન (-રહિત) થઈ જાય તો તો પર્યાય શુદ્ધ થઈ જાય તદ્દન (પૂર્ણ).

આહીં તો દ્રવ્યને—જ્ઞાયકભાવને શુદ્ધ વર્ણવવો છે અને જ્ઞાયકભાવને શુદ્ધ વર્ણવતાં તે જ્ઞાયકભાવ, તેની પર્યાયમાં શુદ્ધતા આવતાં... 'તદ્દન શુદ્ધતા આવતાં' એમ નહિ, 'તદ્દન શુદ્ધતા' આવે તો પર્યાય (પૂર્ણ) શુદ્ધ થઈ ગઈ. અને તો (પછી) દ્રવ્યની શુદ્ધતા દ્રષ્ટિમાં લેવા જેવી છે; એ (વાત) રહેતી નથી. શું કીધું સમજાણું આમાં ? પર્યાયની તદ્દન શુદ્ધતા જો થઈ જાય (કે) થઈ એ આહીં વાત નથી. આહીં તો દ્રવ્યનું શુદ્ધપણું છે—જે જ્ઞાયકભાવ છે—એ એનાથી (-પોતાથી)

વિરુદ્ધભાવે (-શુભાશુભભાવે) પરિણમ્યો નથી માટે તે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી, તેથી તે પ્રમત્ત(પણ) નથી.

તે જ—તેને.... હવે કહે છે, **તે જ**.... તે જ આત્મા (એટલે) એમ કે તે જ જ્ઞાયકભાવ....સમજાણું કાંઈ ? બહુ ઊંડી વાત છે, (કેમ કે) ઊંડો ભગવાન પડ્યો છેને આખો ? **તે જ સમસ્ત**.... ઓલો જે હતો એ **સમસ્ત અનેકરૂપ શુભ-અશુભ ભાવો** એની પર્યાયમાં.... માથે (-ઉપર) હતું પહેલી લીટીમાં એ. અને આ **સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્ન** છે. શું કહેવું છે ? કે જે અન્ય દ્રવ્ય છે કર્મ અને એના જે ભાવ—એની સ્થિતિ–દશા, એના ભાવ—એનાથી ભિન્નપણે સેવતાં (એટલે કે) **ભિન્નપણે ઉપાસવામાં આવતો....** એમ. સમજાણું કાંઈ ?

સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી.... અન્ય વસ્તુ–પદાર્થ એના ભાવથી.... કારણ કે વ્યાખ્યા પાછી એવી છે ને ? કે 'શુદ્ધ' કીધો એને.... લીધુંને ભાઈ ! આમાં મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં ? કે પોતાના ભાવથી અભિન્ન, પરભાવથી (-પરદ્રવ્યથી) ભિન્ન. (સાતમો અધિકાર, નિશ્ચયાભાસી મિથ્યાદ્રષ્ટિ પ્રકરણ) પોતાના ભાવથી અભિન્ન છે (અર્થાત્) ભલે શુભાશુભ પરિણામ (હોય), પણ અંદર શુદ્ધના ભાનવાળો આમ છે એ પર્યાય આહીં આવી છે (અને) ઓલી પર્યાય પર છે એનાથી ભિન્ન પડ્યો છે, (છતાં) પર્યાયમાં તદ્દન શુદ્ધતા થઈ નથી. દ્રવ્યની શુદ્ધતા લક્ષમાં લેતાં (તે જ સમયે) પર્યાયની તદ્દન શુદ્ધતા થઈ (જતી) નથી, તેમ પર્યાયની શુદ્ધતા થયા વિના દ્રવ્યની શુદ્ધતા દ્રષ્ટિમાં આવતી નથી. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ...... સૂક્ષ્મભાવ હૈ. ..... આમાં ઝીણું મગજ કરવું પડે એવું છે. આમાં જાડું હાલે એવું નથી. આહાહા ! શું પણ વાત તે વાત કરી છે ને ! પર્યાયમાં એ.... આહીં તો પર્યાય અશુદ્ધ છે એ રૂપે તો દ્રવ્ય પરિણમ્યું નથી એટલી વાત પહેલી કરી લીધી. એ (અશુદ્ધપણે) તો દ્રવ્ય પરિણમ્યું નથી. દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય જ છે, માટે તેમાં પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત ભેદ પડતાં નથી.

હવે તે જ્ઞાયકભાવને **સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવો**.... (એટલે) એ ઓલા શુભાશુભ પરિણામ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? **સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્નપણે ઉપાસવામાં આવતો**..... એટલે કે તે પરદ્રવ્યના ભાવ ઉપર જે લક્ષ છે અનાદિનું, એનું લક્ષ છોડીને—એનાથી લક્ષ છોડીને આહીં દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ

જતાં—આ દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જતાં પરથી તો ભિન્ન પડ્યો, (સાથે) રાગથી પણ ભિન્ન (પડતાં) જરી શુદ્ધતા થઈ (અને) ત્યારે 'આ શુદ્ધ છે' એમ ભાસમાં આવ્યું. સમજાણું કાંઈ ? એને માટે 'શુદ્ધ છે' એમ કહે છે. વજુભાઈ !

એ (સ્વ) તરફ વળ્યો છે.... અન્ય દ્રવ્યના ભાવના લક્ષથી પાછો ફર્યો છે તે ભિન્ન છે અને પોતાનું જે સ્વરૂપ છે જ્ઞાયકભાવ, તે તરફની સેવામાં એટલે કે તેનો આશ્રય લીધો—તે તરફ વળ્યો—તે તરફ એકાકાર થયો (અને) એકાકાર થયો ત્યારે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની પર્યાય શુદ્ધ–નિર્મળ તો થઈ... સમજાય છે કાંઈ ? પણ પર્યાય બધી (પૂર્ણ) નિર્મળ (થઈ) નહીં. સમજાય છે કાંઈ ? એ વસ્તુ જે છે તદ્દન જ્ઞાયકભાવ, તે તરફ વળતાં (અને) આહીંથી ખસતાં—ઉદયના ને પરના ભાવની શક્તિથી–ભાવથી ખસતાં—લક્ષ છોડતાં (અર્થાત્) એની (પરભાવની) જે સેવા હતી, એના ઉપર વલણ હતું, એ વલણને છોડીને તે જ્ઞાયકભાવ તરફ વલણ જતાં, જે શુદ્ધતાની દશા અનુભવમાં આવી, એ શુદ્ધતાના અનુભવમાં 'આ શુદ્ધ છે' એમ કહેવામાં આવે છે.

શ્રોતા : પર્યાય.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : પર્યાયની શુદ્ધતામાં દ્રવ્ય જે શુદ્ધ ભાસ્યું એને 'આ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે' એમ કહેવામાં આવે છે એમ. સમજાણું કાંઈ ?

અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્નપણે સેવવામાં આવતાં..... **उपास्यमानः** છેને પાઠ ? **उपास्यमानः** ભગવાન જ્ઞાયકભાવ જે છે—ચૈતન્ય દ્રવ્યભાવ છે—એની સેવા થઈ... સેવા થઈ (એટલે) એ તરફ ઢળ્યો, પર્યાય.. પર્યાય ઢળી. સમજાય છે કાંઈ ? દ્રવ્ય તો છે તે જ છે. હવે જે પર્યાય પરના લક્ષવાળી પરના લક્ષે દોરાતી હતી, એ પરનું લક્ષ છોડીને એ પર્યાય આમ દ્રવ્ય તરફ ગઈ... દ્રવ્ય તરફ ગઈ (અને) એક જ્ઞાયકને સેવતાં એટલે દ્રવ્ય તરફ ઢળતાં, એમાં એકાગ્ર થતાં તેને તે 'દ્રવ્ય શુદ્ધ છે' એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ તો મોટા મંત્રો છે. આહાહા !

કહે છે, ભગવાન આત્મા **તે જ**—ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ પ્રભુ, એની સેવા—ઉપાસના.... આમ (-પર તરફની) જે ઉપાસના હતી.... અન્ય ભાવ ઉપર વશ થતો'તો ને ? અન્ય ભાવના ઉદયમાં વશ થતો હતો ને ? એને વશ હતો એ

એની (-પરની) સેવા હતી. (હવે) એનાથી ભિન્ન પડી, **અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્નપણે**....આમ (દ્રવ્યની) સેવા કરતાં (અંતરમાં) એકાગ્ર થયો (અને) એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની શુદ્ધતા પ્રગટી, (પણ) બધી (-પૂર્ણ) શુદ્ધતા નહિ. સમજાય છે ? પર્યાયમાં બધી (-પૂર્ણ) શુદ્ધતા નહીં. આહીં તો (કહે છે કે) શુદ્ધદ્રવ્ય દ્રષ્ટિમાં કોને આવ્યું ? કે જેને એ જાતની દ્રવ્ય તરફની એકાગ્રતાથી (જ્યારે) શુદ્ધતાની પર્યાયથી દ્રવ્યને સેવવામાં આવ્યું ત્યારે તેને 'આ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે' એમ દ્રષ્ટિમાં આવ્યું.

શ્રોતા : પર્યાય 'શુદ્ધ' નહીં ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : નહીં, નહીં. પર્યાય 'શુદ્ધ' નહીં, એ દ્રવ્ય 'શુદ્ધ' છે (એમ દ્રષ્ટિમાં આવ્યું). સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

આહીંથી સમયસાર શરૂ થાય છે હવે. ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકભાવરૂપ એકરૂપ સ્વભાવ.... આહીં પુનરુક્તિ લાગતી નથી આહીં.... એવો જે ભગવાન જ્ઞાયકભાવ એકરૂપ ચૈતન્યસ્વરૂપ... જ્ઞાનભાવ કીધો છે ને ? એટલે કે જ્ઞાનસ્વરૂપ છે આત્મા. એ જ્ઞાનસ્વરૂપ..... એકલો પરમ પારિણામિકભાવને જ્ઞાનસ્વરૂપ કહે છે. એ એકરૂપ ભાવ એને.... શુભાશુભના ભાવો છે એ જ્ઞાયકભાવથી તો વિરુદ્ધભાવ છે, અચેતનભાવ છે, ચૈતન્યસ્વરૂપથી વિરુદ્ધ—વિપરીત ભાવ છે. સમજાય છે ? તે રૂપે ચૈતન્ય જ્ઞાયકસ્વરૂપ થતો નથી, તેથી તેને પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદો એટલે ગુણસ્થાનના ભેદો દ્રવ્યને લાગુ પડતાં નથી.

વ્યવહારનયનો વિષય છે એ અભૂતાર્થ છે, વસ્તુ છે એ ભૂતાર્થ છે એમ કહે છે. પણ એ ભૂતાર્થનું ભૂતાર્થપણું ક્યારે એને ખ્યાલમાં આવ્યું ? સમજાય છે કાંઈ? કે આ અભૂતાર્થ તરફથી લક્ષ છોડી અથવા પરભાવના લક્ષથી છૂટી, ત્યાંથી છૂટ્યો એટલે ખરેખર તો એના પરભાવ (-વિભાવ) જે હતા એ કેટલાક (પણ છૂટી ગયા). ત્યાંથી (પરભાવ) લક્ષમાંથી છૂટી ગયા ને આમ દ્રવ્યમાં આવ્યો—જ્ઞાયકભાવ ઉપર આવ્યો ત્યારે તેની પર્યાયમાં કેટલીક શુદ્ધતા પ્રગટી. સમજાય છે? તદ્દન શુદ્ધતા પ્રગટે પૂર્ણ, એ તો સિદ્ધને છે. એટલે અહીંયા (અલ્પ) શુદ્ધતા પ્રગટી....ત્યાં (સ્વભાવમાં) એકાગ્ર થયો એટલે. એ શુદ્ધતાની પર્યાયમાં (પરભાવથી) ભિન્નપણે સેવવામાં આવતા '**શુદ્ધ' કહેવાય છે**, એને 'આ આત્મા શુદ્ધ છે' એમ કહેવાય છે. એને આ જ્ઞાયકભાવ છે, આ જ્ઞાયકભાવ છે, આ

એકરૂપભાવ છે, આ શુદ્ધ છે (એમ) એને માટે આમ કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

કારણ કે જે વસ્તુ છે એ, કહે છે કે, એ જાતનો અંશ જ્યાં વર્તમાન પ્રગટમાં (-પર્યાયમાં) આવ્યો નથી, પ્રગટમાં આવ્યો નથી (અર્થાત્) વસ્તુ લક્ષમાં આવી નથી, તો એ 'આ આખું (-દ્રવ્ય) શુદ્ધ છે' (એમ) શી રીતે દ્રષ્ટિ કરશે ? વસ્તુ લક્ષમાં આવી ત્યારે તો અંદર પર્યાયમાં શુદ્ધતા આવી છે એ જાતની હોં (અને) એ જાતની શુદ્ધતા આવી ત્યારે 'આ આખો શુદ્ધ છે' એમ એને કહેવામાં આવે છે. (પોતાના) જાતની શુદ્ધતાનો અનુભવ થયો ત્યારે એને 'આ શુદ્ધ છે' એમ (ભાન) થયું. (ભાન વિના) એમ ને એમ 'શુદ્ધ છે' (એમ કહે) એ તો અસ્તિપણું છે (જ) શુદ્ધ, અસ્તિપણું છે તે. 'અસ્તિ છે' એ સત્તાનો સ્વીકાર..... સ્વીકાર પર્યાયમાં ન થાય તો 'આ શુદ્ધ છે' એ શી રીતે એને ખ્યાલમાં આવ્યું ? સમજાણું કાંઈ ?

તે જ સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી જુદાપણે—**ભિન્નપણે ઉપાસવામાં આવતો** તે જ '**શુદ્ધ**' **કહેવાય છે.** એમ છે ને ? તે જ '**શુદ્ધ**' **કહેવાય છે.** તે એટલે ઓલો જ્ઞાયકભાવ જે છે તેને '**શુદ્ધ**' જાણવામાં આવે છે એટલે **કહેવાય છે** એમ.

શ્રોતા : અન્યદ્રવ્યોમાં રાગ-દ્વેષ ન લેવા ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ના, ના, એ નહિ. પરદ્રવ્યોનો ભાવ અને પરદ્રવ્ય (લેવા અને) એનાથી જુદો પડ્યો. પછી એનાથી (જુદો) પડ્યો એટલે કેટલાક વિકલ્પથી પણ જુદો પડ્યો (-કેટલીક અશુદ્ધતાનો અભાવ થયો). પણ સર્વથા પડે (-બધી અશુદ્ધતાનો અભાવ થાય) તો પર્યાયની (પૂર્ણ) શુદ્ધતા થઈ (જાય). આહીં તો દ્રવ્યની શુદ્ધતા સિદ્ધ કરવી છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! સમજાણું ? પર્યાયની (પૂર્ણ) શુદ્ધતા સિદ્ધ કરવી હોય તો, એ તો થઈ રહ્યું, પર્યાય પૂર્ણ સિદ્ધ છે એવી સિદ્ધ થઈ. સમજાણું કાંઈ ? અલૌકિક માર્ગ છે ભાઈ ! આ તો સર્વજ્ઞ વીતરાગ જિનેન્દ્રદેવ પરમાત્માએ કહેલો ને (તેમને) પ્રગટેલો છે એ (માર્ગની) વિધિની રીત છે. સમજાણું કાંઈ ?

તે જ સમસ્ત અન્યદ્રવ્યોના ભાવોથી ભિન્નપણે સેવવામાં **આવતો**.... તે જ ભિન્નપણે સેવવામાં આવતાં તે જ શુદ્ધ છે, '**શુદ્ધ**' **કહેવાય છે** એટલે 'શુદ્ધ'

જાણવામાં આવે છે એમ. ત્યારે શુદ્ધ જાણવામાં આવે છે કે 'આ શુદ્ધ છે' એમ. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણું પડે પણ ધ્યાન રાખીને સમજવું. સમજાય છે કાંઈ ? એવી વસ્તુ છે કે, આમ વસ્તુ આખી પોતે પડી છેને આખી ચીજ ? (તે) એકરૂપ સ્વભાવ ભગવાન, એકરૂપ સ્વભાવ (છે કે) એ અનેકરૂપ છે એ ? અનેક તો પર્યાયનો—વ્યવહારનો વિષય છે. સમજાણું ? નિશ્ચય(નયનો વિષય) જે છે એકરૂપ... એકરૂપ.. વસ્તુ—નિશ્ચય એકરૂપ—એ અનેકપણે (અર્થાત્) એની જાતથી વિરુદ્ધના વિકલ્પરૂપે થયો જ નથી. તેથી તેને ભેદ અને ગુણસ્થાન લાગુ પડતા નથી. એવો જે ભાવ છે એ એકરૂપ છે. તેને પરથી ભિન્નપણે—પરદ્રવ્યના ભાવોથી જુદો—સેવવામાં આવતાં... જુદો સેવવામાં આવતાં તેની સેવાની પરિણતિમાં તે જણાયો કે 'આ શુદ્ધ' ! એણે 'શુદ્ધ છે' એમ જાણ્યું.. એણે 'શુદ્ધ છે' એમ જાણ્યું. 'કહેવાય છે' એ તો ભાષા લીધી છે. સમજાય છે કાંઈ ? એને 'શુદ્ધ છે' એમ જાણવામાં આવ્યું. કહો, એ વાત ત્રણ લીટીની થઈ.

ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो.... શું (-કોણ) ? કે **जाणगो दु जो भावो**... જ્ઞાયકત્વ..... થયું ? **एवं भणंति सुद्धं**.... ઓલા भणंति છે ને ? 'કહેવું' એમ કીધું છેને શબ્દ તો ? એને કહેવું 'શુદ્ધ', એને કહેવો 'શુદ્ધ.' આવા જ્ઞાયકભાવને કહેવો 'શુદ્ધ' એમ ત્રીજી લીટી છે ને ? શું કહેવાય ? ત્રીજું પદ. લીટી બીજી ને પદ ત્રીજું. સમજાણું કાંઈ ? **एवं भणंति**.... એ જ્ઞાયકભાવને **'શુદ્ધ' કહેવાય છે.** ઓલો પ્રશ્ન કર્યો'તો ને ? **શુદ્ધ આત્મા કોણ છે કે** જેને જાણવો જોઈએ ? તેનું—શુદ્ધનું સ્વરૂપ શું છે કે જેને જાણવું જોઈએ ? કે આ 'શુદ્ધ.' **एवं**—એવો જે જ્ઞાયક એક ભાવ... જે શુભાશુભરૂપે થયો નથી, તેથી પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી એવો જે જ્ઞાયકભાવ એને 'શુદ્ધ' કહીએ.

'એને શુદ્ધ કહીએ' એટલે એમાંથી એમ કાઢ્યું અમૃતચંદ્રાચાર્યે (કે) 'એને શુદ્ધ કહીએ' (અર્થાત્) 'એને શુદ્ધ જાણીએ' એમ, 'એને શુદ્ધ જાણીએ', 'એને શુદ્ધ જાણવો'. એટલે 'એને શુદ્ધ જાણવો' એમ જે આ કહ્યું.... **भणंति** તો વાચક છે. સમજાય છે કાંઈ ? 'એને શુદ્ધ જાણવો' (એમ કહ્યું), ત્યારે 'શુદ્ધ જાણવો' એટલે એમાંથી કાઢ્યું કે પરથી ભિન્ન પડીને પર્યાયમાં તેની સેવા કરી, તેને દ્રષ્ટિમાં—લક્ષમાં લીધો ત્યારે તેને 'શુદ્ધ' કહેવામાં આવે છે, દ્રવ્યને 'શુદ્ધ'

કહેવામાં આવે છે. અમરચંદભાઈ ! આ વસ્તુ, આ વસ્તુ. હવે ચોથા પદની વ્યાખ્યા, ત્રણ (પદ)ની થઈ.

णादो जो सो दु सो चेव. ચોથું પદ છે હવે. **વળી દાહ્યના આકારે થવાથી**.... દાહ્ય એટલે બળવાયોગ્ય પદાર્થના આકારે થવાથી અગ્નિ એમ. **અગ્નિને**.... એ તો નાખ્યું હતું ઓલું **निष्क**–સુવર્ણ (-બીજી આવૃતિમાં). પણ **દાહ્યના** એટલે કે બળવાયોગ્ય પદાર્થના **આકારે થવાથી અગ્નિને દહન કહેવાય છે.** શું કીધું ? અગ્નિ છે, એ દાહ્યયોગ્ય લાકડાને બાળવાથી તેને અગ્નિ (-દહન) કહેવામાં આવે છે. અગ્નિ છે એને, બળવાયોગ્ય લાકડાને બાળવાથી તેને અગ્નિ (-દહન) કહેવામાં આવે છે. એટલી અપેક્ષા આવી (એમ) કહે છે. (પણ) એ અપેક્ષા અગ્નિમાં છે નહિ.

તોપણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી. એ દાહ્ય—બળવાયોગ્ય પદાર્થ—છે એને બાળે છે માટે તેને (-અગ્નિને) દહન કહેવામાં આવે છે, પણ એ બળવાયોગ્ય પદાર્થના કારણે અગ્નિ છે એમ નથી. તે અગ્નિ પોતાથી જ પરિણમી છે. દાહ્ય (પદાર્થ) છે માટે (અગ્નિ) એને આકારે થઈ છે એમ નથી. અગ્નિ પોતે જ પોતાના આકારે—બળવાયોગ્ય પદાર્થને બાળીને પોતાના આકારે—થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ?

દાહ્ય એને આકારે એટલે બળવાયોગ્ય પદાર્થને આકારે.... એટલું થયુંને જાણે આમ—બળવાયોગ્ય પદાર્થને આકારે, એમ. **થવાથી અગ્નિને દહન કહેવાય છે**. ઓલું (સિદ્ધાંતમાં) જ્ઞાયકને લેવો છે ને ? જાણે છે આને (-જ્ઞેયને) માટે (તેને) જ્ઞાયક કહે છે એમ આહીં લઈને, પેલું અગ્નિનું દ્રષ્ટાંત આપીને, સ્વતંત્રતા સિદ્ધ કરે છે પર્યાયમાં હોં હવે. **દાહ્યના**—બળવાયોગ્ય પદાર્થના—**આકારે થવાથી**, એના આકારે થવાથી.... થઈ કોણ ? અગ્નિ. સમજાણું કાંઈ ? બળવાયોગ્ય પદાર્થને આકારે થઈ કોણ ? અગ્નિ. (માટે) એને **દહન કહેવાય છે**. એને (-અગ્નિને) આ બળવાયોગ્યને બાળે માટે '**દહન કહેવાય છે**' એવી ભાષા છે, **તો પણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી.** બળવાયોગ્ય પદાર્થને આકારે થઈ માટે તેને (-અગ્નિને) કંઈપણ બળવાયોગ્ય પદાર્થની અપેક્ષા આવી અગ્નિની પર્યાયમાં, એમ નથી. અગ્નિ પોતાને કારણે—એને (-દાહ્યને) આકારે અગ્નિ પોતે—

પરિણમી છે, અગ્નિની અવસ્થા એ રૂપે થઈ છે. (અગ્નિ) પરના આકારે થઈ છે એમ નથી, અગ્નિની અવસ્થા એ રૂપે થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ?......

શું કહે છે ? દ્રષ્ટાંત પહેલો સમજવો જોઈએ. અગ્નિને 'દહન' કેમ કહે છે ? અગ્નિ... દહન... દહન... બાળે છે ને ? બાળે છે ને ? બાળે છે. (અગ્નિ) લાકડા આદિને— બળવાયોગ્યને—બાળે છે માટે (તેને) 'દહન' કહે છે. પણ કહે છે કે જેટલું 'બાળે છે' એટલી અપેક્ષા અહીંયા (-અગ્નિમાં) આવી કે નહિ ? બળવાયોગ્ય પદાર્થની અપેક્ષા આમાં (-અગ્નિમાં) આવી કે નહિ ? કે ના. (કેમ કે) અગ્નિ પોતે પોતારૂપે—અગ્નિપણે—(પરિણમી છે). બળવાયોગ્ય પદાર્થરૂપે (-તેના આકારરૂપે) અગ્નિ પોતે પરિણમી છે.... સમજાણું કાંઈ ? અને (તે) અગ્નિપણે... અગ્નિપણે (જ રહી છે). અગ્નિ પર્યાયમાં બળવાયોગ્ય પદાર્થને આકારે થઈ એટલી (પણ) અશુદ્ધતા એને નથી. (કારણ કે અગ્નિ ખરેખર) એના આકારે થઈ નથી, એ તો અગ્નિના (-પોતાના) આકારે—અગ્નિ એ રીતે પોતાના રૂપે થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ? **તોપણ દાહ્યકૃત**—બળવાયોગ્ય પદાર્થની અપેક્ષાથી તે અગ્નિને પરાશ્રયપણું, અશુદ્ધપણું આવ્યું નથી. સમજાણું કાંઈ ? એક ન્યાય (પણ) કેટલી (-કેવી) રીતે મૂકે છે જુઓને ! દાખલો આપવામાં પણ.....!

તેવી રીતે.... લ્યો, દ્રષ્ટાંત આપીને હવે.... **તેવી રીતે**.... દાહ્ય—બળવાયોગ્ય પદાર્થને આકારે અગ્નિ થઈ માટે તેને દહન—બાળનાર... બાળનાર... બાળનાર.....કહેવાય છે. પણ બાળનાર કહેવાય છે માટે 'પરને બાળે' એટલી અપેક્ષા એને આવી ? કે ના. સમજાણું કાંઈ ? એ...બાળનાર પોતે અગ્નિ, અગ્નિરૂપે પરિણમી છે, કાંઈ પરના દાહ્યપણે પરિણમી નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! **તેવી રીતે**.... ઓલો દ્રષ્ટાંત એને ખ્યાલમાં આવે તો આ સિદ્ધાંત એને ખ્યાલમાં સહેલાઈથી આવે, માટે દાખલો આપ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

પાઠમાં તો એટલું છે કે **णादो जो सो दु सो चेव....** જાણ્યો (-જાણનાર) તે જાણ્યો (-જાણનાર છે). એમાંથી (કાઢ્યું કે) જાણવાકાળે જ્ઞાયક છે.... એ (પરને) જાણે છે ને ? એટલું (-એટલી અપેક્ષા) તો આવ્યું ને ? જાણે છે ને ? જાણે છે ને ? એ જાણે છે ને ? તો જાણે છે એમાં પરની કાંઈક આવી કે નહિ અપેક્ષા ? એ (તર્ક) આપવા માટે આ અગ્નિનો દાખલો પહેલો આપ્યો. અગ્નિ છે તે

દાહ્યને બાળે છે એથી એને અગ્નિ કહો, પણ ખરેખર તો અગ્નિ પોતે... બળવાયોગ્યરૂપે અગ્નિ પોતે થઈ છે. એ અગ્નિનું રૂપ છે, એ કંઈ દાહ્યકૃતનું રૂપ એ નથી. પરની અપેક્ષાનું રૂપ આમાં (અગ્નિમાં) છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે..... હવે પર્યાયમાં લે છે હોં. આમ તો જ્ઞાયક ત્રિકાળ છે, પણ હવે 'જ્ઞાયક' કીધો ને ? જાણનાર... જાણનાર... જાણનાર. (તો) જાણનાર એની પર્યાયમાં 'આ રાગને જાણ્યો, આને જાણ્યો' એવી અપેક્ષા આવી કે નહીં ? જાણનાર 'આને જાણે' એમ થયું ને ? બાળનાર આને બાળે, બાળનાર આને બાળે (એમ) જાણનાર 'આને જાણે' એટલી અપેક્ષા આવી કે નહિ ? કે ના. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞેયાકાર થવાથી.... એટલે કે જ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ તો ત્રિકાળ છે, હવે જ્યારે એ જ્ઞાનની પર્યાય પ્રગટી છેને અહીંયા ? એમાં 'શુદ્ધ'નું ભાન થયું છે ને ? હવે પ્રગટી છે જે જ્ઞાન(પર્યાય) એમાં રાગનું, વિકલ્પનું જ્ઞાન છે અહીં. સમજાય છે ? (કેમ કે) એને જાણે છે ને ? રાગ આદિ, વિકલ્પ આદિ પરભાવને એ જાણે છે ને ? જાણે છે ને ? તો 'પરને જાણે છે' એટલી અપેક્ષા, પરાધીનતા, પર અપેક્ષા એની પર્યાયમાં આવી કે નહિ ? સમજાણું કાંઈ ? **જ્ઞેયાકાર થવાથી**.... એ (જે) કાંઈ જડ આદિ પદાર્થો, રાગાદિ ભાવ છે એને આકારે (એટલે કે) જે રીતે છે એ પ્રકારે જ્ઞાનની પર્યાય પોતામાં પરિણમે છે. જેમ દાહ્ય—બળવાયોગ્ય (પદાર્થ)ને આકારે અગ્નિ પરિણમે છે, એમ શુભ વિકલ્પ-રાગ આદિ જે છે—એવું (જેનું) જે સ્વરૂપ છે—એ રૂપે અહીં જ્ઞાનની પર્યાય (પરિણમે છે. તે) જાણનાર છે ને ? (તેથી) પોતાને જાણે છે (અને) એને (જ્ઞેયને) જાણવારૂપે ત્યાં પરિણમે છે.

જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે..... જાણવાની અપેક્ષાએ (પર્યાયમાં) તેને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે. ઓલો (જ્ઞાયક) દ્રવ્યપણે પ્રસિદ્ધ છે ત્રિકાળ. હવે અહીંયા રાગાદિ જાણવાની અપેક્ષાએ (પર્યાયમાં) જ્ઞાયકપણું એનું પ્રસિદ્ધ છે. જેમ દહન—બાળવાની અપેક્ષાએ અગ્નિ પ્રસિદ્ધ છે. અગ્નિ તો અગ્નિ છે એકરૂપે, (પણ) હવે એની પર્યાયમાં વાત કરી છે. સમજાણું કાંઈ ? કહે છે, **તે 'ભાવ'ને** આ રીતે **જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે** એમ. આ રીતે હોં (કે) જ્ઞેયાકાર થવાથી એમ પાછું. રાગ આદિ જે ભાવ છે, શુભ આદિ ભાવ છે, તે

પ્રકારે આહીં જ્ઞાન થાય છે. તેથી તેને જ્ઞાયકપણું—તેને જાણવાપણું—પ્રસિદ્ધ છે, 'જાણે છે' એવું એ પ્રસિદ્ધ છે, પર્યાયમાં 'આ જાણે છે' એવું પ્રસિદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ ?

તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી..... (રાગને જાણવા કાળે) રાગની અપેક્ષા આવી આહીં જાણવામાં ? કે ના. એ તો પોતે જ જ્ઞાનપર્યાય એ રૂપે (અર્થાત્) પરની અપેક્ષા વિના તે રીતે જ્ઞાનની પર્યાય પરિણમી છે. પરની અપેક્ષા વિના. સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાયક પોતે હવે દ્રવ્યો—પરિણમ્યો (એમ) કહે છે. પર્યાયથી 'આ શુદ્ધ છે'—એમ લીધુંને (-અનુભવ્યુંને) ? તો હવે એ પર્યાયે આહીં રાગાદિને જાણ્યા ને ? (તેથી) 'રાગ આદિ જાણ્યા' એટલી પણ જ્ઞાનની પર્યાય(માં અપેક્ષા આવી ને?) જ્ઞાયકને જ્ઞાયકપણું—'જાણનાર છે' એ પ્રસિદ્ધ છે, 'પરને જાણનાર'—એ પ્રસિદ્ધ છે એમ કહે છે. 'જાણનાર છે' એમ પ્રસિદ્ધ છે. ત્યારે 'આને જાણ્યું' એટલી અપેક્ષા આવી કે નહિ ? ના. સમજાણું કાંઈ ? **જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા (તેને) નથી**.... જણાવાયોગ્યના કર્તાપણે (જ્ઞેય કર્તા છે અને) ત્યાં જ્ઞાન થયું છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એ તો જ્ઞાયકભાવથી તે તે પ્રકારનું જ્ઞાનરૂપે પરિણમન પોતાથી પોતામાં થયું છે. સમજાણું કાંઈ ?

દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી એટલે અગ્નિની પોતાની જ પર્યાય તે રૂપે પરિણમી છે, તેમ જ્ઞાયક પોતે જ્ઞાનરૂપે—રાગાદિને જાણવારૂપે—પોતે પોતાથી પરિણમ્યો છે. રાગ છે માટે (રાગના જ્ઞાનરૂપે) પરિણમ્યો છે એમ એની અપેક્ષા છે (અને) માટે અશુદ્ધતા—તેને જાણવાવાળી પર્યાયમાં અશુદ્ધતા—આવી (એમ નથી). દ્રવ્ય તો શુદ્ધ છે, સમજાણું કાંઈ ? પણ જાણવાવાળી પર્યાયમાં જાણનાર, (જેવું જ્ઞેય છે) એવા જ્ઞેયાકારે—પરને આકારે—પરિણમ્યો (અર્થાત્) પરનું સ્વરૂપ જેવું છે તેવું જાણવામાં (આવ્યું). તો, એટલી અપેક્ષાથી તે જાણવાવાળી પર્યાયને અશુદ્ધતા, પરાશ્રિતા, પરાધીનતા લાગુ પડી કે નહિ ? કે નહીં. તે પ્રકારની જ્ઞાનની પર્યાય, તે કાળે, પોતાથી, તે પ્રકારે, પરની અપેક્ષા વિના—તે પ્રકારે—પરને જાણવા છતાં, પરની અપેક્ષા વિના—પોતાથી નિરપેક્ષપણે જ્ઞાનની પર્યાય પરિણમી છે. માટે તે પર્યાયમાં પણ પરની અપેક્ષાએ (-સાપેક્ષતારૂપ) અશુદ્ધતા (નથી). દ્રવ્યમાં તો (અશુદ્ધતા જ) નથી. સમજાણું કાંઈ ? મૂળચંદજી ! ઐસી

બાત હૈ. ઓહોહો સમયસાર ! એકલા જ્ઞાયકભાવના પેટ (-રહસ્ય) ખોલ્યા છે. સ્વતંત્ર... સ્વતંત્ર... સ્વતંત્ર.

જેટલો રાગ છે, વ્યવહાર છે એના આકારે જ્ઞાન પરિણમ્યું છે કે નહીં ? પર્યાયમાં હોં. કારણ કે એ જાણનાર છે ને ? જાણનાર છે તો પોતાને જાણનાર તો થ્યો. હવે કંઈ રાગ.... (જ્ઞાન) સ્વ-પરપ્રકાશક છેને ? તો એ જાણનાર, સ્વને જાણનાર થયો (એટલે) શુદ્ધ થઈ પર્યાય. (હવે) એ શુદ્ધ પર્યાયમાં આ પર જાણવામાં આવ્યું, પર જાણવામાં આવ્યું અને જેટલું પર છે તે જ પ્રકારે જ્ઞેયાકાર જ્ઞાન પરિણમ્યું. તે પ્રકારે જ્ઞાન પરિણમ્યું તો એટલી પરની અપેક્ષાથી અશુદ્ધતા છે કે નહિ ? કે ના. **જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા (તેને નથી)**—છે નહીં. ઓલાને (-અગ્નિને) **દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા નથી**. આહીં (જ્ઞાનને) **જ્ઞેયકૃત**—જ્ઞેયથી કરાયેલી **અશુદ્ધતા નથી**. દાહ્યથી કરાયેલું અગ્નિનું પરિણમન નથી, એમ રાગાદિથી કરાયેલી જ્ઞાનની પર્યાય નથી. જ્ઞાનની પર્યાય પોતાથી પરિણમીને પોતાથી થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ?

તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને..... ઓલા **જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને** હોં.... પર્યાયરૂપે પરિણમ્યો છે ને ? **તે 'ભાવ'ને** એટલે જ્ઞાયકભાવને..... જ્ઞાનપણે—રાગાદિના જ્ઞાનપણે, વ્યવહારના જ્ઞાનપણે (પરિણમેલો) હોં આ. ઓલો (ભૂમિકાને યોગ્ય) વ્યવહાર હોયને વ્યવહાર ? એના જ્ઞાનપણે.... ઓલા (જેમ) દાહ્ય લાકડા છે ને ? દાહ્ય છેને લાકડા ? એમ આ જ્ઞેય છેને આ રાગાદિ વ્યવહાર ? (અને) એને આકારે અહીં (-આત્મામાં) જ્ઞાન થયું છેને ? જેવો વ્યવહાર છે એવું આહીં જ્ઞાન થયું છેને ? માટે એટલી અપેક્ષા પરની આવી ? કે ના, બિલકુલ નહીં.

તે પોતાને જ્ઞાયકપણું, જ્ઞેયાકાર થવાથી પ્રસિદ્ધ છે **તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી**..... વ્યવહાર છે માટે જ્ઞાન પરિણમ્યું—વ્યવહાર છે માટે જ્ઞાન થયું—એ તો નથી... ભાઈ ! શું કીધું હવે ? આ દ્રવ્ય છે માટે અહીં શુદ્ધ જ્ઞાન થયું છે. વ્યવહાર છે તો શુદ્ધતા પ્રગટી છે એમ નથી. આ દ્રવ્ય છે તેની સેવાથી શુદ્ધતા પ્રગટી છે. વ્યવહારથી (-રાગથી) શુદ્ધતા પ્રગટી એમ તો નથી, પણ જે (વ્યવહારને જાણતું) જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે (અર્થાત્) એને (-વ્યવહારને) જાણવાવાળી જે અવસ્થા થઈ છે તે, વ્યવહાર છે તેથી (તેનું) જ્ઞાન અહીંયા જણાણું છે એમ

નથી. જ્ઞાનનું પોતાનું તે પ્રકારે સ્વ-પરપ્રકાશનું પરિણમન, પોતાથી, પોતા વડે, પોતાથી થયું છે પરની અપેક્ષા વિના. સમજાણું કાંઈ ?

વ્યવહારથી નિશ્ચય-શુદ્ધિ પ્રગટે એ તો નથી. એ નિશ્ચય-શુદ્ધિ તો (દ્રવ્યની) સેવા કરતાં પ્રગટે છે. પણ હવે 'જાણવું' એને પ્રસિદ્ધ છે (તો) એ જાણનાર, એનો જાણનાર છે કે નહિ ? જાણનાર, પર્યાયમાં જાણનાર છે ને ? તો જાણનાર, જાણે છેને વ્યવહારને ? કે વ્યવહારને જાણે છે, પણ એ સંબંધીનું જ્ઞાન પોતાનું પોતાથી પરિણમેલું છે. એ (વ્યવહાર) છે માટે આહીં જ્ઞાનમાં અશુદ્ધતા થઈ છે (-વ્યવહારની અપેક્ષા આવી છે) અથવા પરાશ્રય આવ્યો છે એમ છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? એ દ્રવ્યને તો, કહે છે કે, ભેદપણું નથી, પરાશ્રિતપણું નથી, અનેકપણું નથી; પણ પર્યાય જ્યાં જ્ઞાયકપણે પરિણમી છે એને પર અપેક્ષા નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! કેવી વાત કરે છે જુઓને ! વસ્તુની સ્થિતિ આ રીતે છે. બીજી રીતે—કોઈ રીતે વસ્તુ હોઈ શકે જ નહિ.

ચૈતન્યનો પિંડલો છે, હવે કહે છે કે, પસર્યો.... સમજાય છે ? જાણનાર પરિણમ્યો.... જ્ઞાયક છે ને ? તો જ્ઞાયક છે તે જાણવાપણે પરિણમ્યો. પણ જાણવાપણે પરિણમ્યો (ત્યારે) પોતાને તો જાણ્યો, પણ આને (-રાગાદિને) જાણવારૂપે પણ આહીં થયો કે નહિ ? એ (-જે) પ્રકારનો—જેવો વ્યવહાર છે રાગાદિનો તે જ પ્રકારે જાણવાવાળી પર્યાય પરિણમી, (તો) તેટલી પરાશ્રયતા આવી કે નહીં ? કે ના, એ **જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા (તેને) નથી**. એ જ્ઞાનકૃત જ્ઞાન છે, એ પોતાના જ્ઞાનકૃત જ્ઞાનની પર્યાય છે, જ્ઞેયકૃત છે નહિ. આહાહા ! વ્યવહારથી નિશ્ચય તો થાય નહિ, પણ વ્યવહારથી જ્ઞાનની પર્યાય—વ્યવહારથી જાણવાવાળી (પર્યાય)—ન થાય. (વ્યવહારથી) જાણનારી (પર્યાય પણ) ન થાય એમ કહે છે અહીં તો. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

નિશ્ચય-દ્રવ્યસ્વરૂપ જે છે એની સેવાથી શુદ્ધતા પ્રગટી. વ્યવહારની સેવાથી શુદ્ધતા પ્રગટે ? (ના, કેમ કે) વ્યવહારપણે તો પરિણમ્યો જ નથી ને ? એ તો પહેલું કહ્યું. દ્રવ્ય પોતે વ્યવહારપણે, ભેદપણે, અભૂતાર્થપણે, શુભાશુભપણે પરિણમ્યો જ નથી. સમજાય છે ? હવે (જે પણે) પરિણમ્યો નથી એનાથી—એની સેવાથી—અહીં (શુદ્ધતા) થાય ? આહાહા ! ભગવાન આત્મા વસ્તુ જ્ઞાયકપણે

ચૈતન્ય ધ્રુવ, એની સેવાથી શુદ્ધતા પ્રગટી. સમજાય છે ? હવે શુદ્ધતામાં જ્ઞાન પ્રગટ્યુંને સ્વ-પરપ્રકાશકપણું ? સ્વ-પરપ્રકાશકપણું. એમાં પર એટલે જેવા પ્રકારનો વ્યવહાર છે એવા જ જ્ઞેયાકારે અહીં જ્ઞાન પરિણમે છે ને ? જ્ઞેયાકારે જ્ઞાન પરિણમે છે ને ? કે ભલે પરિણમે, (પરંતુ) જ્ઞેય છે માટે તે જ્ઞાનનું પરિણમન એવું છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને..... **જ્ઞેયાકાર થવાથી**—એ પર્યાય થઈ ને? જ્ઞાયકને, રાગાદિને જાણનારી જ્ઞેયાકાર પર્યાય થઈ (અર્થાત્) જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ થયું (અને) એમાં જાણવાપણું પ્રસિદ્ધ છે એમ (કહે છે). **તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી**.... ઓહો ! કેટલા નયનો (-અસદ્ભૂત ઉપચરિત અને અનુપચરિત તથા સદ્ભૂત ઉપચરિત વ્યવહાર—એ ત્રણ નયનો) નિષેધ કરી નાખ્યો ! સમજાણું કાંઈ ? અસદ્ભૂત પુણ્ય-પાપના વ્યક્ત-અવ્યક્તનો (-બુદ્ધિપૂર્વકના અને અબુદ્ધિ-પૂર્વકના રાગનો) નિષેધ થઈ ગયો. આમ પરથી ભિન્ન પડતાં—આમ (અંતર્મુખ) થતાં—ઓલાનો (-રાગનો) નિષેધ થઈ ગયો અંદરમાં. કારણ કે આશ્રય આહીં (-સ્વભાવનો) કરતાં એને શુદ્ધ પર્યાયનું પરિણમન થયું. હવે શુદ્ધ પરિણમનમાં અશુદ્ધતાનો (-રાગનો, અસદ્ભૂત ઉપચરિત ને અનુપચરિત વ્યવહારનો) નિષેધ થઈ ગયો ખરેખર. પરની સેવા છૂટી ત્યાં આહીં (રાગનો) નિષેધ થઈ ગયો આહીં પર્યાયમાં, આમ દ્રવ્યને આશ્રયે ગયો એટલે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે કહે છે કે એ સંબંધીનું જાણપણું રહ્યુંને અશુદ્ધતાનું ? જ્ઞાનપર્યાયમાં ઓલું (પરને) જાણવું છે ને ? કે ના, એ પરને જાણે એવો સદ્ભૂત ઉપચાર (વ્યવહાર) એ (પણ) નથી એમાં. એ પોતે જ પોતાને જાણે છે. (જ્ઞાનકૃત) જ્ઞાન છે, ઓલા જ્ઞાનકૃત જ્ઞાન છે, જ્ઞાયકકૃત જ્ઞાન છે, જ્ઞાનકૃત જ્ઞાન છે, જ્ઞાયકકૃત જ્ઞાન છે. જ્ઞેયકૃત—વ્યવહારકૃત જ્ઞાનની પર્યાય છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! અમૃતચંદ્રાચાર્યે (કરેલી આવી) આ ટીકા ભરતક્ષેત્રમાં ક્યાંય નથી, જેમાં કેવળીઓનાં પેટ (-રહસ્ય) ખોલીને મૂક્યા છે. દ્રવ્યનું—તત્ત્વનું સ્વરૂપ એ અસ્તિપણે જે રીતે છે (તે રીતે) અસ્તિપણે—સત્તાપણે (પ્રસિદ્ધ કર્યું છે).

પહેલા જ્ઞાયકભાવનું સત્તાપણું સિદ્ધ કર્યું. આમ સેવા કરે ત્યારે 'આ જ્ઞાયક છે' એમ કહ્યું. હવે એની પર્યાયની સ્વતંત્ર સત્તા સિદ્ધ કરે છે કે રાગાદિને જાણે છે માટે આ (જ્ઞાન)પર્યાયની સત્તા છે ? જાણનારી (પર્યાયની) સત્તા— અસ્તિત્વ છે ? કે ના, એ તો જ્ઞાયકની—પોતાના જ જ્ઞાનની—પરિણતિની સત્તા પોતામાં છે, પોતાથી છે. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણું બહુ જાદવજીભાઈ ! બહુ ધ્યાન રાખે તો– ત્યારે પકડાય એવું છે ભઈ આ. ઓલા રૂપિયામાં તો ફટ દઈને ભઈ આપ્યા જાવ. ચાર આના, છ આના, આઠ આના તરીકે (વ્યાજ).... હવે તો ઘણું વધારે છે, લ્યો રૂપિયો તરીકે કે દોઢ રૂપિયો. ફટ દઈને સમજાય. દસ હજાર આપ્યા હતા, લાવ આટલા....... ભાઈ ! ડીંગે ડીંગ બધું છે. આ ભગવાન ચૈતન્યની કોથળીમાં તો જ્ઞાનસ્વરૂપ ભર્યું છે ને, કહે છે. તે વટાવ તો જ્ઞાનપણે નીકળે બહાર, એ કાંઈ રાગપણે આવે નહિ. આહાહા !

કહે છે કે ભગવાન ચૈતન્યપ્રભુ જે શુદ્ધ દ્રવ્ય છે, એને જ્યાં લક્ષમાં લીધો ત્યારે તે શુદ્ધ થયો (અર્થાત્) એની દ્રષ્ટિમાં 'શુદ્ધ' આવ્યો. હવે તે વખતે જ્ઞાન જે પરિણમ્યું ધર્મરૂપે—જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાનપણે (થયું)—તો જ્ઞાનમાં સ્વ-પરપ્રકાશક ભાવ—સ્વભાવ છે ને ? એમાં, વ્યવહારને જાણનારું જ્ઞાન જ્ઞેયાકારે થાય છે ને ? જે પ્રકારનો રાગ—દયા-દાન વિકલ્પ આદિ—છે તે જ પ્રકારનું જ્ઞાન જ્ઞેયાકારરૂપે પરિણમે છે. સમજાય છે કાંઈ ? (જ્ઞાન) પરિણમે છે, છતાં એ જ્ઞેય આકારે પરને કારણે નથી પરિણમતું એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? અસદ્ભૂત (વ્યવહાર)ના બે (-ઉપચરિત અને અનુપચરિત એ બે ભેદ)ના નિષેધ કર્યા અને સદ્ભૂત (વ્યવહાર) ઉપચારનો (નિષેધ) કર્યો. હવે સદ્ભૂત (વ્યવહાર) અનુપચાર રહ્યો એ સાતમીમાં મૂકશે સાતમીમાં.

હવે કારણ આપે છે. **કારણ કે જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં**.... એટલે કે રાગાદિને જાણવાની અવસ્થામાં.... રાગાદિ જ્ઞેય એના આકારે થતું જ્ઞાન એ વખતે **જ્ઞાયકપણે જે જણાયો**..... **જ્ઞાયકપણે**—જાણનારપણે જણાણો, જાણનારપણે જણાયો, **તે સ્વરૂપપ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ**..... એ તો પોતે— પરને જાણવા વખતે પોતે—જણાણો છે એમ કહે છે અને સ્વને જાણવા વખતે પણ પોતે જણાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો.... જોયું ? **જ્ઞેયાકાર અવસ્થા** એટલે જ્ઞાનની પર્યાય થઈ. જ્ઞાનની પર્યાય—અવસ્થા થઈ (ત્યારે) **જ્ઞાયકપણે જણાયો**—'આ જ્ઞાયક છે' એમ જણાયો. એ (જ્ઞેયાકાર) વખતે પણ **જ્ઞાયકપણે જે જણાયો** એમ કીધું. **જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો**..... રાગ આદિને જાણવાની અવસ્થામાં પણ જાણનારો જણાયો એમ કહે છે (અર્થાત્) **જ્ઞાયકપણે જણાયો. તે સ્વરૂપ-પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ** એનો એ પોતે જણાણો છે. પરની અપેક્ષા લઈને (-નિમિત્તે) જ્ઞાન થયું, પણ એ પોતે જણાણો છે એમાં. એમાં પર છે નહિ. અને પોતાને જાણવાની અપેક્ષામાં પણ પોતે જણાયો છે.

સ્વરૂપ–પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ..... એમ. **દીવાની જેમ**.... દાખલો દીવાનો આપ્યો. **કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી**.... દેખો ! **કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું** (એટલે કે) એકમાં કર્તા-કર્મપણું હોય, ભિન્નમાં કર્તા-કર્મપણું હોય નહિ. જુઓ ! આહીંથી (સિદ્ધાંત) સિદ્ધ (કરવાનું) શરૂ કરી દીધું. કર્તા-કર્મનું એકપણું—અનન્યપણું (એટલે કે) અનેરાપણું ન હોવાથી, પોતામાં ને પોતામાં જ કર્તા-કર્મપણું હોવાથી.... સમજાય છે કાંઈ ? **જ્ઞાયક જ છે**.... જ્ઞાયક જ છે. જ્ઞાયક પોતે કર્તા અને જ્ઞાયકનું પરિણમન જે જ્ઞાન એ એનું કર્મ. એ વ્યવહાર તે કર્તા ને જ્ઞાન પરિણમન તેનું કર્મ એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત ભાઈ ! આ તો બહુ ધ્યાન રાખે તો પકડાય, વાર્તા નથી આ કાંઈ.

આહીં તો કહે છે કે, એ એની સામે જોયે જ ખુલે એ આત્મા. ભગવાન આત્મા.... આહાહા ! ચૈતન્યસૂર્ય છે આ ભગવાન. કહે છે કે, ચૈતન્યસૂર્ય પર્યાયમાં ખીલ્યો ને ? (તો) ખીલ્યો એમાં જરી પરનું જાણવાપણું આવ્યું (-એટલી અપેક્ષા આવી) કે નહિ ? પરનું જાણવાપણું એટલું આવ્યું કે નહિ ? કે નહિ. એ પોતાનું જાણવાપણું એમાં છે. પરને જાણવાની અપેક્ષાએ (-કાળે) પણ પોતાને જાણે છે અને પોતાને જાણવાની અપેક્ષાએ પોતાને જ જાણે છે. પરની અપેક્ષામાં (-પરને જાણવાના કાળમાં) પરને જાણે છે એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? આરે, આવી ધર્મની રીત ? આવી હોય ? (એમ કોઈ) કહે છે. (ભાઈ !) વસ્તુસ્થિતિ

એવી છે અને આ રીતે ન હોય તો વસ્તુ કોઈ રીતે—બીજી રીતે હોઈ શકે કેમ ? સમજાય છે ? આ તો જેવું સ્વરૂપ છે તે જ રીતે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

'આત્મખ્યાતિ' છે ને આ? આત્મખ્યાતિ—આત્મપ્રસિદ્ધિ. (જાણવા કાળે) એ તો જ્ઞાયક પ્રસિદ્ધ થાય છે (એમ) કહે છે, રાગ પ્રસિદ્ધ થાય છે એમ છે નહિ. આહાહા ! વસ્તુ આવી જ છે, આવી જ છે. રાગાદિ હો, એને જાણતું જ્ઞાન—જ્ઞાનનો આકાર—તો પોતાનું પરિણમન છે, એ પોતે છે. પરને જાણવાનો પર્યાય જે છે એ પોતાનો જ છે, ત્યાં પોતે જ જ્ઞાયકપણે જણાય છે અને આમ સ્વરૂપ તરફ જાય તોય પોતે જ જ્ઞાયકપણે જણાય છે. સમજાય છે ? ત્યાં બીજો જણાય છે, એમાં વ્યવહાર જણાય છે એમ નથી એમ કહે છે. એ જણાય છે તે વ્યવહાર સંબંધીનું પોતાનું જ્ઞાન પોતાથી થયું તે જણાય છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી જ્ઞાયક જ છે—પોતે જાણનારો માટે (પોતે) કર્તા.... જુઓ ! **પોતે જાણનારો માટે કર્તા અને પોતાને જાણ્યો માટે પોતે જ કર્મ.** પોતાને જાણ્યો છે ને ? એમાં વ્યવહારને, રાગને જાણ્યો એમ ક્યાં આવ્યું ? કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એક પણ વાત ને એક પણ ગાથા અને એક પણ પદ જો બરાબર સમજેને તો બેડો પાર થઈ જાય ને ખ્યાલ આવી જાય કે આ વસ્તુ (આમ છે). બધાના ઉકેલ, સારા આગમના. 'સારા આગમભેદ સુ ઉર બસે.' સમજાણું કાંઈ ? હવે એમ ને એમ પોતાની કલ્પનાથી જુએ.... 'સમયસાર અમે વાંચ્યું છે' લ્યો, ઓલો કહેતો હતો. 'અમે સમયસાર વાંચ્યું છે, માટે સમયસારમાં તમે કહો છો એમ નથી. એમાં વ્યવહાર સ્થાપ્યો છે ને વ્યવહારથી થાય છે એમ એમાં કહેવું છે'. લ્યો ઠીક, ભગવાન ! લીંબડીમાં ભાઈ ! (એક જણો કહેતો હતો), 'મેં સમયસાર વાંચ્યું છે. અમે સમયસાર વાંચ્યું છે હોં, નથી (વાંચ્યું) એમ નહીં.' ઠીક, હવે બાપા ! શું કહીએ તને ? આહાહા ! ના, ના. (શાસ્ત્રનો અભિપ્રાય) રાખીને (વાંચે) નહિ, (અજ્ઞાની) પોતાની દ્રષ્ટિમાં જ રહેલ છે એ. સમયસારને શું કહેવું છે ત્યાં એણે ક્યાં વાળી છે દ્રષ્ટિને ? એના (-સમયસારના) ભાવને પોતાની દ્રષ્ટિ (પ્રમાણે) વાળવા છે. આ (પોતાની) દ્રષ્ટિને, એ શું કહે છે ત્યાં વાળવી નથી.

શ્રોતા : આમાંથી (શાસ્ત્રમાંથી) ટેકો મળે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, એમ. એમાંથી ક્યાંક ટેકો મળે પોતાની દ્રષ્ટિના ભાવને—એમાંથી (શાસ્ત્રમાંથી પોતાની દ્રષ્ટિને ટેકો) મળે એમ એને (-શાસ્ત્રના અર્થને) વાળે છે. બાપુ ! એમ નથી આહીં.

આહીં તો કહ્યું કે વ્યવહાર જે છે એ ખરેખર... ખરેખર એનાથી તો નિશ્ચય થયું નથી. નિશ્ચય જે પર્યાય સમ્યગ્દર્શનની પ્રગટી, એ તો દ્રવ્યના સેવવાથી પ્રગટી છે. વ્યવહારના સેવવાથી પ્રગટી નથી. હવે અહીંયા કહે છે કે, પણ જ્ઞાન થયુંને તે સંબંધીનું ? સેવા તો ભલે દ્રવ્યની કરી ને (સમ્યક્)જ્ઞાન પ્રગટ્યું, પણ હવે એ જ્ઞાનમાં ઓલા રાગને પણ જાણતું જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે કે નહિ ? વ્યવહાર જેટલો છે એ પ્રકારનો, તેટલું તે પ્રકારનું જ્ઞાન અહીં પ્રગટ્યું છે કે નહિ ? કે છેને. (પણ) એ (જ્ઞાન) પ્રગટ્યું એ કોને લઈને પ્રગટ્યું છે ? વ્યવહારને લઈને પ્રગટ્યું છે ? (ના). કેમકે જ્ઞાનની પર્યાય પોતાની યોગ્યતાથી પોતાના કારણે પ્રગટી છે, પરને લઈને નહિ. (આનું નામ એ) **णादो जो सो दु सो चेव** (છે). જાણનાર જણાણો તે પોતે જ જણાણો છે (એમ) કહે છે, પર (જણાણું એમ) છે નહિ. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૦

ગાથા - ૬

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૮, રવિવાર, તા. ૨૯ -૯-'૬૮

(છઠ્ઠી ગાથાનો) છેલ્લો ભાગ છે. ચોથા પદની વ્યાખ્યા ચાલે છે. શું કહ્યું પહેલું ? જુઓ ! **ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो**..... એની વ્યાખ્યામાં આવી ગયું કે શુભ–અશુભ પરિણામરૂપે... દ્રવ્ય—વસ્તુ શુદ્ધ ધ્રુવ સ્વભાવ એ શુભ–અશુભપણે પરિણમતો નથી, તેથી તેમાં અપ્રમત્ત–પ્રમત્ત આદિ ગુણસ્થાનના ભેદ પડતાં નથી. સમજાણું કાંઈ ? **અપ્રમત્ત** (એટલે) સાતમેથી ચૌદ (ગુણસ્થાન) અને **પ્રમત્ત** (એટલે) પહેલેથી છ (ગુણસ્થાન). એ વસ્તુ પોતે ધ્રુવ છે શુદ્ધ એક જ્ઞાયકભાવ..... એમ આવ્યુંને પહેલું ? **जाणगो दु जो भावो**..... જે જ્ઞાયકભાવ છે, વસ્તુ છે તે શુભાશુભપણે થતી નથી તેથી તેનામાં ગુણસ્થાન આદિના ભેદ પડતાં નથી. તેથી તેને પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત લાગુ પડતું નથી. .... જ્ઞાયકભાવની વ્યાખ્યા કરી.

હવે, **एवं भणंति सुद्धं** ની વ્યાખ્યા કાઢી. શું કાઢ્યું ? '**एवं जाणंति सुद्धं**' એમ લેવું ત્યાં **भणंति**ના (અર્થ)માં. **एवं जाणंति सुद्धं**.... એવો જે જ્ઞાયકભાવ છે.... **एवं जाणंति सुद्धं**..... એટલે એમાંથી કાઢ્યું કે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન પડીને (સ્વ)દ્રવ્યને ઉપાસવામાં આવતાં એટલે જાણવામાં આવતાં.... સમજાણું કાંઈ ? **एवं भणंति**— એ રીતે તેને જાણે (ત્યારે) 'શુદ્ધ' કહેવામાં આવે છે. (તે) પ્રમત્ત-અપ્રમત્તથી ભિન્ન છે, (કેમ કે) શુભાશુભપણે થતો નથી અને એ રીતે જાણે (ત્યારે).... **एवं भणंति**... **भणंति**—'કહેવું' તો એક શબ્દ છે. પણ એ શુદ્ધ વસ્તુ છે એને જાણે એટલે (ત્યારે) 'શુદ્ધ' કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ ત્રણ પદની વ્યાખ્યા થઈ. વજુભાઈ ! એ તો પાઠ લીધો છે ને ? કે '**શુદ્ધ**' **કહેવાય છે.** '**કહેવાય છે**'નો અર્થ કે જાણ્યો કે આ.. આ.. એ જાણ્યો ત્યારે એને 'શુદ્ધ' કહેવાય છે. શુદ્ધ.. શુદ્ધ જાણવામાં આવ્યું એમ. મૂળ તો પાઠમાંથી કાઢ્યું છે કે નહિ ? ટીકા કાંઈ અદ્ધરથી નથી કાઢી. પાઠમાં, ભાવમાં છે એ ભાવને સ્પર્શીને (ટીકા) કરી છે. સમજાણું કાંઈ?

આ તો પહેલો શ્લોક (-ગાથા) છેને મુખ્ય ? કે આત્મા જ્ઞાયકભાવ એક..... જ્ઞાયકભાવ એક.... એ ચોથા પદની વ્યાખ્યા છે. ના, બીજા પદની. પહેલી (લીટીના) બીજા પદની, બીજા ભાગની. **જ્ઞાયક એક 'ભાવ'**....તેથી એની સામે આમ કાઢ્યું કે પુણ્ય-પાપના અનેક ભાવ (અને) તેને પર્યાયમાં પ્રાપ્ત થવા છતાં દ્રવ્યથી પ્રાપ્ત છે નહિ (અર્થાત્) દ્રવ્યસ્વભાવથી જોઈએ તો તેને (-દ્રવ્યને) તે છે નહિ, માટે તેને અપ્રમત્ત અને પ્રમત્તપણાના ભેદો લાગુ પડતા નથી. વસ્તુ શુદ્ધ ધ્રુવ છે. સમજાણું કાંઈ ? અને **एवं भणंति सुद्धं**—એમાંથી કાઢ્યું આ (કે) પરદ્રવ્યનું લક્ષ છોડી સ્વદ્રવ્યને સેવે એટલે કે આ શુદ્ધ જે જ્ઞાયકભાવ છે એના તરફ દ્રષ્ટિ ગઈ, આહીં એકાગ્ર થયો ત્યારે એને 'શુદ્ધ' છે એમ જાણવામાં આવ્યું. સમજાણું કાંઈ? સમજાય છે કે નહિ આમાં જગજીવનભાઈ ? શું કીધું ? (શ્રોતા : ....) એમાં **एवं भणंति सुद्धं**માંથી કાઢ્યું. એ વજુભાઈ !

હવે **णादो जो सो दु सो चेव**.... ચોથા પદની વ્યાખ્યા હાલે છે. મૂળ તો ત્યાં જણાય છે—જણાણો—તે પોતે જ છે એમ કાઢ્યું. પરપ્રકાશનના કાળમાં પણ પોતે જ્ઞાયક જ છે. પછી કાંઈ કાળભેદ (સ્વપ્રકાશનનો કાળ ને પરપ્રકાશનનો કાળ એવો ભેદ) નથી, એ તો સમજાવે છે કે ભઈ આ રાગાદિને જાણતાં પણ—પરને જાણતાં પણ—પોતે પોતે (-પોતાના રૂપે) જ છે, જ્ઞાયક જ છે. એમાં કાંઈ બીજો થઈ ગયો નથી, બીજારૂપે થયો નથી. એ તો પોતારૂપે રહીને બીજાને જાણતાં, એ જાણ્યું છે એ પોતાનું સ્વરૂપ છે અહીં. એ પરને જાણવા વખતે પણ જ્ઞાયકપણે પોતે જણાય છે અને સ્વને જાણવા વખતે (પણ) એ પોતે (જ્ઞાયકપણે) જણાય છે, એટલે કાંઈ બે ભેદ નથી. એને સમજાવવાની રીત કરી. સમજાણું કાંઈ ?

બહુ ઊંચો શ્લોક (-ગાથા) છે. મૂળ આહીંથી શરૂ થાય છેને આખું (વિષય) હવે ? એટલે કહે છે કે **જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે**..... ઓલા દાહ્યકૃત કીધું ને ? દાહ્યકૃત. **દાહ્યના આકારે**.... એટલે બળવાયોગ્ય પદાર્થના આકારે **થવાથી અગ્નિને દહન કહેવાય છે,** અગ્નિને દહન કહેવાય છે. બળવાયોગ્ય પદાર્થને બાળવાની અપેક્ષાએ એને (-અગ્નિને) દહન કહેવાય છે. **તોપણ દાહ્યકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી.** એ લાકડાં બળ્યાં તેથી અહીં અગ્નિ (દહન)રૂપે પરિણમી છે, લાકડાની અપેક્ષાથી (અગ્નિ) પરિણમી છે એમ છે નહિ.

તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી.... 'જાણગ' શબ્દ છે ને ? જ્ઞાયક છે ને ? જ્ઞાયક છે. હવે જ્ઞાયક છે એને પર્યાયમાં લેવો છે. દ્રવ્ય તો છે જ્ઞાયક. હવે પર્યાયમાં જાણે છે જ્યારે રાગ આદિ વ્યવહાર, પરને; એ વખતે **જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે**..... જાણવાની અપેક્ષાએ તે પ્રસિદ્ધ છે. **તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી.** વ્યવહાર હતો માટે આહીં જાણવાની પર્યાય થઈ અને વ્યવહારને જાણે છે માટે એટલી પરાધીનતા છે એમ નથી. જ્ઞેયથી કરાયેલી અશુદ્ધતા નથી, કરાયેલું તો પોતાનું જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એ. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી, કારણ.... એનું કારણ આપ્યું પાછું. **જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો**.... પરને જાણવાકાળે પણ જણાયો પોતે જ છે, એ કાંઈ એમાં બીજો છે નહિ. બીજો થયો નથી, બીજા રૂપે થયો નથી. એ તો પોતાના રૂપે થઈને (-રહીને) પરને જાણે છે એમ કહેવું (કહેવાય છે), પણ એ વખતે જ્ઞાયક તો જ્ઞાયક જ છે. જાણવાની પર્યાયપણે થયો એ તો જ્ઞાયક પોતે જ છે, એમાં પરને જાણવા કાળે બીજો અને સ્વને જાણવા કાળે બીજો એમ છે નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં જ્ઞાયકપણે જે જણાયો..... **જ્ઞેયાકાર અવસ્થામાં**.... પણ અવસ્થા તો કોની ? પોતાની. એમાં **જે જણાયો તે સ્વરૂપ–પ્રકાશનની અવસ્થામાં પણ** પોતે જ છે. **અવસ્થામાં પણ જ્ઞાયક જ છે** એમ લેવું, વચમાં તો દ્રષ્ટાંત છે. **અવસ્થામાં પણ**.... **જ્ઞાયક જ છે**. છેને શબ્દ છેલ્લો? **દીવાની જેમ, કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું હોવાથી જ્ઞાયક જ છે.** ત્યાં ..... લેવો છે. સમજાણું કાંઈ ? અલૌકિક..... અલૌકિક વાત ! (શ્રોતા : બહોત ગંભીર ભાવ). બહોત ગંભીર ભાવ. ઓહોહો !

દીવાની જેમ, કર્તા-કર્મનું અનન્યપણું છે. તેથી તે જાણનારો જણાયો.... એ જાણનાર જણાયો તે કર્તા અને જણાઈ અવસ્થા તે કર્મ, એ કંઈ ભિન્ન છે નહિ. પરને જાણ્યું એ કર્મ અથવા પર કર્તા ને જ્ઞાનનો પર્યાય કર્મ એમ છે નહિ. રાગ આદિ, વ્યવહાર આદિ જણાયા માટે તે (જ્ઞાન) વ્યવહારકૃત છે (એટલે કે) વ્યવહાર કર્તા અને અહીં જાણનારી પર્યાય તેનું કાર્ય એમ નથી. તે વ્યવહારને જાણવા કાળે પણ પોતાનું જ્ઞાયકપણાનું જ પરિણમન છે. (તેથી) એ કર્તા પોતે

અને જાણનારી પર્યાય એનું કર્મ છે. સમજાણું કાંઈ ? સમયસાર ભઈ આ ચીજ છે અને એને સમજવા માટે....

શ્રોતા : રાગને જાણતાં પણ જણાય છે જ્ઞાયક.....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : પોતે જણાય છે. 'રાગને જાણતો' એ તો કહેવાની ભાષા છે (એમ) કહે છે. 'વ્યવહારને જાણવું' એમ કહેવું (-કહેવાય છે), બાકી જાણવું તો પોતાનું છે એમાં. સમજાણું કાંઈ ? તેથી તેને (-રાગને) જણાયાના કારણે અહીં (રાગ) જણાયો, (રાગના) જાણવાના કારણે અહીં (રાગ) જણાયો એમ નથી, (જીવના) પોતાના કારણે અહીંયા (જ્ઞાનમાં રાગ) જણાયો છે. સમજાણું કાંઈ ?

પોતે જાણનારો માટે પોતે કર્તા..... ભગવાન જ્ઞાયકસ્વભાવ પોતે જાણનારો, માટે જાણનારો એ કર્તા. નહિ કે ઓલા વ્યવહારને અહીં જાણે છે માટે વ્યવહાર કર્તા ને (વ્યવહારને) જાણવું તે તેનું (-વ્યવહારનું) કર્મ એમ તો છે નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? કહો, છેને સામે પુસ્તક ? જુઓ જયંતિભાઈ ! ઓલા ભાવનગરવાળા આવે છે ત્યારે કેટલુંક ઝીણું આવે છે. આ વળી આજ ન આવ્યા એ બંને. ભાવ તો એવો હતો કે આવશે રતિભાઈ.... કહે, છઠ્ઠી ગાથા સાંભળવી છે.... કુદરત શું ભઈ એમાં..... બહારના સંયોગો.....

આત્માને જાણવા માટે બાહ્યની સામગ્રીની જરૂર નથી. એ તો આવી ગયું છે ને ? (પ્રવચનસાર ગાથા-૧૬) એકલો પોતે જ અંદરમાં અંદર ડોકિયું નાખીને પોતે પોતાનું સાધન ને સાધ્ય થાય છે, એને બહારના વિકલ્પની પણ જરૂર નથી. સમજાણું ? અને એ વિકલ્પ આહીં જણાયો ? કે ના. જ્ઞાનની પર્યાય જણાણી છે. જ્ઞાન—જ્ઞાયકની પર્યાય, જ્ઞાયકની પર્યાયમાં જ્ઞાયક જણાયો છે, રાગ નહિ અને રાગથી જ્ઞાન થયું છે એમ (પણ) નહિ, જ્ઞાયકથી જ્ઞાન થયું છે. રાગ સંબંધીનું, વ્યવહાર સંબંધીનું જ્ઞાયકથી જ્ઞાન થયું છે, તેથી જ્ઞાયક તેનો કર્તા છે અને જ્ઞાનની અવસ્થા થઈ તે આત્માનું કર્મ નામ કાર્ય નામ કર્તવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ? **પોતે જાણનારો માટે પોતે કર્તા અને પોતાને જાણ્યો માટે પોતે જ કર્મ.** જોયું ? વ્યવહારને જાણ્યો, રાગને જાણ્યો એમ નહિ, એમ કહે છે. પોતાને જાણ્યો માટે પોતે કાર્ય—કર્મ.

જેમ દીપક ઘટપટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાં.... દીપક ઘટપટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાંય દીપક જ **છે.** આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે, આ છે—એને પ્રકાશવા વખતે દીપક દીપકપણે રહીને પ્રકાશે છે. દીપક કંઈ પરપણે—પરરૂપે—થઈ ગયો છે ? દીવો જે પ્રકાશે છે એ પરને પ્રકાશે છે ? એ તો, કહે છે કે, કહેવું (-કથન)માત્ર છે. બાકી એ વખતે એ પોતાની પર્યાયને પ્રકાશે છે. સમજાણું કાંઈ ? **દીપક ઘટપટાદિને પ્રકાશિત કરવાની અવસ્થામાંય દીપક છે અને પોતાને—પોતાની જ્યોતિરૂપ શિખાને—પ્રકાશવાની અવસ્થામાં પણ દીપક જ છે.** દીવો તે દીવો જ છે. દીવો તે કાંઈ પર ઘટપટરૂપે થયો નથી અને ઘટપટને કારણે દીવાની પ્રકાશતા થઈ નથી. ઘટપટને કારણે દીવાની પ્રકાશતા થઈ નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

(**અન્ય કાંઈ નથી**) **તેમ જ્ઞાયકનું સમજવું.** અન્ય કાંઈ નથી, દીવો દીવારૂપે રહ્યો છે. પરને પ્રકાશવા વખતે પણ દીવો દીવામાં રહીને દીવો છે અને પોતાને પ્રકાશતી વખતે (પણ) દીવો દીવામાં રહીને દીવો છે. એમ ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકપણે.....વ્યવહારને પ્રકાશે એ વખતે પણ જ્ઞાયક જ્ઞાયકપણામાં રહીને (પ્રકાશે છે, કેમકે) જ્ઞાયકરૂપ જ એનું છે (અને) પોતાને જાણવામાં પણ જ્ઞાયક જ્ઞાયકરૂપે—પોતે (પોતાનારૂપે)—જ છે. એમાં કંઈ બીજો થયો નથી. બીજો થયો નથી એટલે બીજાનું જ્ઞાન થયું નથી અને બીજારૂપે એ થયો નથી. સમજાણું કાંઈ ? ઓહોહો ! અમૃતચંદ્રાચાર્યે એટલા પાઠમાંથી કાઢ્યું છે લ્યો. ચાર પદનું (કથન) ભાઈ ! જુદું પાડીને વિચાર્યું. આ બધું કાઢ્યું ક્યાંથી ? મેં કીધું (-વિચાર્યું). આહાહા ! કારણ કે ટીકા કંઈ ઘરની નથી. મૂળ અંદર (ભાવ) ભરેલા છે, છે એની સ્પષ્ટતા છે. 'અન્ય દ્રવ્યથી ભિન્ન પડીને સેવવામાં આવ્યું' (એમ) કાઢ્યું ક્યાંથી આ ? કીધું (-વિચાર્યું). સમજાણું ? **एवं जाणंति सुद्धं**માંથી કાઢ્યું છે. '**भणंति**' તો શબ્દ મૂક્યો છે ગોઠવવા માટે. 'બંધકથા' ને એવો શબ્દ આવે છેને ભાવ માટે. (ગાથા-૩)

ભગવાન આત્મા જ્ઞાયક એક ભાવ.... જ્ઞાયક એક ભાવ.... એને પ્રમત્ત-અપ્રમત્તપણું હોઈ શકતું નથી. એટલે હેતુ આપ્યો આચાર્યે પોતે કે શુભ ને અશુભભાવ(રૂપે જ્ઞાયક પરિણમતો નથી.) ખરેખર તો એની (-શુભાશુભભાવની)

જ્ઞાયકની પર્યાયથી પણ ભિન્ન જાત છે. જ્ઞાયકપણે.... ઓલું ચોથા (પદ)માં લીધું (કે) જ્ઞાયકપણે પરિણમે છે એ જ્ઞાનની પર્યાય છે એમ. (પણ) આ (શુભાશુભભાવ) એનું સ્વરૂપ નથી, આ એની પર્યાય નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા ! એ જ્ઞાયક ભગવાન આત્મા એ તો ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, એ ચૈતન્યસ્વરૂપ પોતે (છે). શુભ ને અશુભ જે વિકલ્પો છે એ ચૈતન્યના દ્રવ્ય–ગુણમાં તો નથી, પણ એ ચૈતન્યનો અંશ (-પર્યાય) જે (જ્ઞાન) પ્રકાશ(રૂપ) છે તે એમાં નથી, એમાં નથી. આમાં (-ચૈતન્યમાં) એ (-વિકલ્પ) નથી, આમાં (-વિકલ્પમાં) એ (-ચૈતન્ય) નથી. તો એ (-ચૈતન્ય)રૂપે છે એમાં એ (-વિકલ્પ)નથી અને એ શુભાશુભ પરિણામ એની પર્યાયમાં નથી. કારણ કે ચૈતન્યની પર્યાય શુભાશુભરૂપ હોઈ શકે નહિ. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

તેથી એને ચોથા (પદ)માં સમજાવ્યું કે ભઈ આ રૂપે થયો નથી માટે તે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી એવો જ્ઞાયક એક ભાવ **एवं जाणंति सुद्धं**— એને જાણતાં.... આ **चेत्**(નો અર્થ) ફક્ત 'પ્રશ્ન' જ છે ને ? 'એને જાણવું જોઈએ'–એવું કાંઈ એમાંથી ..... નથી નીકળતા પ્રશ્નમાં. **कोडसौ शुद्ध आत्मेति चेत्.** બસ, પ્રશ્ન છે પ્રશ્નકારનો. પછી અહીં લખ્યું છે કે જાણવું, **જેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ** ? આવો પ્રશ્ન છે એમ. **એવો** તે **શુદ્ધ આત્મા કોણ છે** ? એમ. એ તે શુદ્ધ કોણ છે ? શુદ્ધ કોણ છે? એમ પ્રશ્ન છે. એટલે શુદ્ધ 'આ છે' (એમ કહ્યું છે). 'આ છે' એટલે જે શુભાશુભપણે પરિણમતો નથી, તેથી તેમાં અપ્રમત્ત–પ્રમત્તના ભેદ પડતા નથી. એવો જે જ્ઞાયક એક ભાવરૂપ એને જાણતાં, એને જાણતાં 'શુદ્ધ આ' કહેવાય એમ કહેવામાં આવે છે. અને એવો જે આત્મા જ્ઞાયકભાવ છે.... તો, જ્ઞાયક છે તો એની પ્રસિદ્ધિ તો જ્ઞાનથી હોય. જ્ઞાયકની પ્રસિદ્ધિ, જ્ઞાનથી પ્રસિદ્ધિ.

(પ્રશ્ન) : ત્યારે ત્યાં વ્યવહાર છે ને ? પર છે તે પર જાણવામાં આવે છે ને ?

(સમાધાન) : કે પર જાણવામાં પણ એ જ્ઞાયકની પ્રસિદ્ધિ... પ્રસિદ્ધિ થઈ છે. એમાં કંઈ પરની પ્રસિદ્ધિ થઈ નથી. પરથી થઈ નથી, પરની થઈ નથી. પરથી થઈ નથી, પરની થઈ નથી. એની (-જ્ઞાયકની) પોતાની (પ્રસિદ્ધિ) થઈ છે. ભાઈ હિંમતભાઈ ! ઓલા શુભાશુભનો નિષેધ કર્યોને પર્યાયમાં, તો આહીં પર્યાય પાછી

નાખી. સમજાણું કાંઈ ? દ્રવ્ય તો એ (શુભાશુભ)રૂપે પરિણમ્યું નથી, પણ ત્યારે હવે પર્યાયમાં (શું છે) ? સમજાણું કાંઈ ? તો એને જાણવા..... ભાવો જે હોય છે વ્યવહારના, પરના એને જાણવાનો છેને (સ્વ)ભાવ ? સ્વ-પરપ્રકાશક સ્વરૂપ છેને એ ? સ્વ-પરપ્રકાશકનું રૂપ પોતાનું છે ને ? તો, એ પર પ્રકાશવા કાળે સ્વ-પરપ્રકાશક (એવો) પોતે જ્ઞાયક જ છે અને પોતાને પ્રકાશવા કાળે પણ સ્વ-પરપ્રકાશક એવો પોતે જ્ઞાયક જ છે. એમાં જ્ઞાયકની પર્યાય પરથી થઈ છે ને પરરૂપે થઈ છે એમ તો છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? શશીભાઈ ! બહુ ઝીણું. આહા! કહો, સમજાણું આમાં ?

એ ચૈતન્યજ્યોત ઝળહળ જ્યોતિ ભગવાન આત્મા.... જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ છે આત્મા. એટલે 'જ્ઞાયક' શબ્દે.... પરમ 'પારિણામિક' શબ્દ વાપરવામાં તો બીજા (દ્રવ્ય પણ) આવી જાય. અહીં તો 'જ્ઞાયક' શબ્દ વાપર્યો. છે તો પરમ પારિણામિક જ્ઞાયક, પણ જ્ઞાયક પરમ પારિણામિક. જ્ઞાયક પરમ પારિણામિક એક વસ્તુ, એકરૂપ ભાવ એકરૂપ. તે ભાવ..... શુભ–અશુભ જે ભાવ છે એમાં કોઈ જ્ઞાનની જાત નથી. સમજાય છે ? (એમાં જ્ઞાનમય) દ્રવ્ય-ગુણ (તો) નથી, પણ એની જ્ઞાનની જાત (પણ) નથી. એવા (શુભાશુભ)રૂપે એ દ્રવ્ય પરિણમ્યું નથી. એવા રૂપે દ્રવ્ય પરિણમ્યું નથી એટલે દ્રવ્ય પોતે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત (નથી. તેથી) દ્રવ્યને ગુણસ્થાન ભેદો લાગુ પડતા નથી.

એવો જે છે.... હવે આમાં (વ્યવહારના) ત્રણ જ બોલ (-ભેદ) કહ્યા છે ભાઈ ! હોં. ચોથો બોલ આમાં નથી. ચારેય બોલનો નિષેધ અગિયાર (ગાથા)માં લેશે. આહીં તો હજી ત્રણનો નિષેધ થયો છે. એના અનુભવમાં ભલે ભેદ રહ્યો નથી, પણ નિષેધપણે ત્રણનો કર્યો છે. ચોથા (માટે) ગાથાની જરૂર છે ત્યાં. કારણ કે અહીંયા શુદ્ધના (અનુભવમાં) 'આ જ્ઞાન, આ દર્શન ને આ આત્મા' એવા ભેદો દ્રષ્ટિમાં રહ્યા (રહેતા) નથી, પણ નિષેધમાં ત્રણ પ્રકાર (અસદ્ભૂત ઉપચાર, અસદ્ભૂત અનુપચાર અને સદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહાર) આહીં વર્ણવ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? ચોથો (સદ્ભૂત અનુપચાર વ્યવહાર ભેદના) નિષેધ માટે સાતમી ગાથા લેવી પડી. સમજાય છે કાંઈ ? આહા ! ભારે પણ જબ્બર વાત. ઓહોહો ! અમૃતચંદ્રાચાર્ય એની કેવી શૈલીથી વાત કરે છે !! આચાર્ય પણ વાતને

સત્ય.. સત્ય.. સત્ય વાતને છે એને સિદ્ધ કરે છે. આ રીતે સત્ય છે ભાઈ ! એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા....! આહીં તો પુનરુક્તિ લાગુ પડતી નથી હોં. પણ કાંઈ નવો વિચાર કરતાં કાંઈ નવું આવે એમ (હેતુ છે). 'જ્ઞાયક ભાવ' એટલું કહ્યું પાઠમાં (-મૂળ ગાથામાં). પછી એમાંથી કહ્યું 'જ્ઞાયક એક ભાવ' એમ (ટીકામાં) કાઢ્યું. 'જ્ઞાયક એક ભાવ' એમ કાઢ્યું, અમૃતચંદ્રાચાર્યે આમ નાંખ્યું છે. (નહીંતર) પાઠ આ છે : **जाणगो दु जो भावो**..... પછી એને સ્પષ્ટ કર્યું 'જ્ઞાયક એક ભાવ.' હવે એક ભાવ 'પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી' એમાંથી કાઢ્યું કે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત તો શુભાશુભ પરિણામનું પરિણમન હોય તો પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત હોય. સમજાય છે કાંઈ ? કારણ કે એ બધા ગુણસ્થાન આદિ ભેદો અચેતનની જાતના છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા ! તેથી જે જ્ઞાયકભાવ છે તે શુભાશુભ વિકલ્પો અથવા શુભાશુભ યોગ અથવા શુભાશુભ પરિણામ એ રૂપે થયો નથી, માટે તેને–દ્રવ્યને આ ભેદ લાગુ પડતો નથી અને તેથી તે વસ્તુને **एवं जाणंति सुद्धं**.... આવી ચીજને જાણે ત્યારે તેને 'શુદ્ધ છે' એમ કહેવામાં આવે છે, એમ જાણવામાં આવે છે, ત્યારે એને જાણવામાં આવે છે.

અને (હવે) એ જાણવામાં આવે છે એ વખતે પર્યાય તો થઈ જાણવાની. જાણવાની પર્યાય તો થઈ ને ? ભાઈ ! એય ! એટલે હવે ચોથા બોલની (-પદની) જરૂર પડી. (જ્ઞાયક) જાણવામાં આવ્યો. ત્યારે એમાં—જાણવાની પર્યાયમાં—એ (જ્ઞાયક) આવ્યો અને વ્યવહાર છે એનું જ્ઞાન (પણ) આવ્યું છે કે નહિ એમાં ? એ વખતે એનું (-વ્યવહારનું) જ્ઞાન તો આવ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ ? એનો સ્વભાવ છે સ્વપરપ્રકાશકનો, એ સ્વભાવ ક્યાં જાય ? એટલે આમ (દ્રવ્યને) જાણતાં તે 'શુદ્ધ છે' એમ જે જ્ઞાનમાં જણાણું તે જ્ઞાનમાં પણ વ્યવહાર સંબંધીનું—જે વ્યવહાર આદિ છે એનું—જ્ઞાન અને આનું (-સ્વનું) જ્ઞાન, બેય એકસાથે આવ્યું જ છે. સમજાય છે ? એટલે હવે કહે છે કે આ વ્યવહારને જાણતાં વખતે શું છે ? એને (-વ્યવહારને) જાણતો નથી. (તેને) જાણવા વખતે પોતે (જ્ઞાયક) જ રહ્યો છે (અને) જ્ઞાયક પોતે જ રહ્યો છે. પોતાને જાણવા વખતે (પણ) પોતે જ્ઞાયક રહ્યો છે, પર્યાયથી. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનજીભાઈ ! આ તો (વિષય સંબંધીની)

પહેલી મૂળ ગાથા છે ને ? એટલે આમાં બધું.... જરી પાઠમાં શું છે ? કીધું (-વિચાર્યું). પાઠમાં શું શું છે ? ઘણું ભર્યું છે એમાં.

णादो—જણાયો, **जो—**જે, **सो दु सो चेव**—તે તે જ છે. એ કાંઈ પરરૂપે થયો નથી, પરને લઈને થયો નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? **(અન્ય કાંઈ નથી), તેમ જ્ઞાયકનું સમજવું**. ઓલા દીવાની જેમ. છે ને ? જાણનારો ભગવાન (એને)–પોતાને જાણ્યો, એ વખતે (જાણવાની) પર્યાયનો સ્વભાવ (હોવાથી) વ્યવહાર જે છે એને પણ જાણવાનું એમાં આવી ગયું છે. સમજાણું કાંઈ ? એ જાણેલો (વ્યવહાર) જણાયો એટલે શું જણાયું ? એ તો જ્ઞાયક જ જણાયો છે, વ્યવહાર જણાયો નથી અને વ્યવહારને લઈને (જ્ઞાયક) જણાયો છે એમ (પણ) નથી. જ્ઞાયકને લઈને જણાયો છે, જ્ઞાયકને લઈને જણાયો છે. જ્ઞાયક કર્તાપણાને લઈને (-થઈને) જ્ઞાયક પર્યાયમાં જણાણો એમ કહે છે. વ્યવહારને લઈને (જ્ઞાયક) જણાણો નથી અને વ્યવહાર જણાયો નથી. વ્યવહારને લઈને જણાયો નથી અને વ્યવહાર જણાયો નથી. સમજાણું કાંઈ ?

તેમ જ્ઞાયકનું સમજવું. જાણનાર ભગવાન આત્મા.... આ તો કીધું ને ? **તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે**..... **જ્ઞેયાકાર થવાથી તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે** એમ કીધું ને ? **તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી**..... પાછો એકલો જ્ઞાયક દ્રવ્ય એમ નહિ, સાથે પર્યાય લીધી ભેગી એમ. સમજાણું કાંઈ ? ઓલો દાખલો આપ્યો ને ? કે **(જ્ઞેયકૃત) અશુદ્ધતા તેને નથી**. કોની જેમ ? અગ્નિની જેમ. **તેવી રીતે જ્ઞેયાકાર થવાથી**.... જુઓ ! (જ્ઞાન)પર્યાય તો થઈ. **તે 'ભાવ'ને જ્ઞાયકપણું પ્રસિદ્ધ છે—**જાણનારી પર્યાયથી જ્ઞાયક (-જાણનાર) જ છે એ પ્રસિદ્ધ છે. **તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી.** વ્યવહારથી જ્ઞાન થયું છે ને વ્યવહાર કર્તા ને જ્ઞાનની પર્યાય કર્મ—એમ નથી. તેમ વ્યવહાર જ જણાયો છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાયક કર્તા ને જ્ઞાનપર્યાય કર્મ ને જણાયો તે જ્ઞાયક. આહા ! લોજીકસે બાત હૈ. લ્યો, એ થઈ ગાથા છઠ્ઠી. કહો, દાસ ! ભાવનગરવાળા આવી ગયા.

હવે **ભાવાર્થ**. ચાલતી ભાષામાં જરી ભાવાર્થમાં સમજાવે છે. **અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે.** ભગવાન આત્મા ચૈતન્યબિંબ જ્ઞાયકમૂર્તિ એમાં

—પર્યાયમાં જે અશુદ્ધતા આવે (-થાય) છે એ તો પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે. અશુદ્ધ થવું એ કાંઈ એનો દ્રવ્યસ્વભાવ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? **અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે.** અશુદ્ધપણું કાંઈ દ્રવ્યનો સ્વભાવ નથી કે એ અશુદ્ધપણે પરિણમે. એ દ્રવ્ય તો શુદ્ધ વસ્તુ છે, શુદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ ? **અશુદ્ધપણું પરદ્રવ્યના સંયોગથી આવે છે.** 'સંયોગથી આવે છે'નો અર્થ? કે (અશુદ્ધપણું) થાય છે એના ઉપાદાનમાં, પણ સંયોગથી આવે છે એટલે કે સ્વભાવમાંથી આવતું નથી. સમજાય છે ? એ અશુદ્ધપણું પણ એનો—પર્યાયનો—પોતે ધારી રાખેલો ધર્મ છે. પણ પરના સંયોગથી થાય છે એટલો ફેર છે, સ્વભાવથી (થયો) નથી.

ત્યાં મૂળ દ્રવ્ય તો અન્ય દ્રવ્યરૂપ થતું જ નથી..... લ્યો. મૂળ વસ્તુ જે જ્ઞાયક ચૈતન્યસત્ત્વ છે, જે સત્ છે, સત્ છે (અર્થાત્) જે જ્ઞાનસ્વરૂપે સત્ છે, હોવાપણે છે, ભાવરૂપે–જ્ઞાયકપણે હોવાપણે છે એવો જ્ઞાયકભાવ તે **મૂળ દ્રવ્ય તો અન્ય દ્રવ્યરૂપ થતું જ નથી**.... થયું ? ત્યારે હવે થાય છે શું ? **માત્ર પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી અવસ્થા મલિન થઈ જાય છે.** સમજાણું કાંઈ ? નિમિત્તની વ્યાખ્યા પાછી એમ નહિ હોં કે 'નિમિત્તને કારણે'—એમ નહિ. નિમિત્તથી (એટલે) આહીં અશુદ્ધ ઉપાદાનથી, ત્યાં ઓલા નિમિત્તથી એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? સમજે નહિને એટલે શબ્દે-શબ્દે વાંધા, શું કરે ?

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ સંયોગથી (અશુદ્ધતા) થાય છે એટલે શું કીધું ? સ્વભાવથી થાતું નથી એમ કીધું, સ્વભાવથી (અશુદ્ધ) થયો નથી. અંદરમાંથી—સ્વભાવમાંથી અશુદ્ધતા આવી નથી એટલે સંયોગને કારણે અશુદ્ધતા થઈ છે (એમ કહ્યું છે). એટલે કારણ, નિમિત્ત કારણ ત્યાં કીધું છે. ઉપાદાન તો પોતાનું છે. એથી અહીં કીધુંને જુઓને ! **પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી અવસ્થા મલિન થઈ જાય છે**. સમજાય છે ? એ અવસ્થા મલિન થઈ એ તો (પોતાનું) અશુદ્ધ ઉપાદાન છે. ઓલું પરદ્રવ્ય તો નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ ?

દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી તો દ્રવ્ય જે છે તે જ છે..... **દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી**—દ્રવ્ય છેને વસ્તુ, એ દ્રષ્ટિથી—જોઈએ તો **દ્રવ્ય જે છે તે જ છે**—વસ્તુ તો જે છે તે જ છે, એ કંઈ અશુદ્ધ થઈ નથી અને દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જોઈએ તો દ્રવ્ય છે એ કંઈ પર્યાયમાં આવ્યું નથી.

પર્યાય (-અવસ્થા) દ્રષ્ટિથી જો **જોવામાં આવે**.... પર્યાય એટલે **અવસ્થા દ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો મલિન જ દેખાય છે.** અવસ્થા દ્રષ્ટિથી જોવામાં....—એની પર્યાયને જોવામાં આવે.... જુઓ ! એની પર્યાયને અવસ્થા દ્રષ્ટિથી જોઈએ તો એ **મલિન જ દેખાય છે**....'મલિન છે' એમ છે. સમજાય છે કાંઈ ? પર્યાયદ્રષ્ટિએ પર્યાય મલિન છે. સમજાણું કાંઈ ? હવે ઓલા (અજ્ઞાની) કહે છે ને ? કે ' એ તો મલિન માનતા નથી, એ તો ત્રણે કાળ શુદ્ધ જ માને છે પર્યાયને.' નિયમસારનું આવ્યું છે ને ? કારણશુદ્ધપર્યાયની વાત (૧૫મી ગાથામાં) એ આવી (એટલે) વાતું ખોસી નાખી.... ઘણે ઠેકાણે લખે છે. અરે, ભગવાન ! તું શું કરે છે બાપુ ? આહાહા ! સમજાણું ? (પર્યાયદ્રષ્ટિથી) **મલિન જ દેખાય છે**.

એ રીતે આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાયકપણું માત્ર છે..... જોયું ? એ રીતે આત્માનો મૂળ સ્વભાવ તો **જ્ઞાયકપણું માત્ર છે**. પર્યાયની મલિનતા થાય એ તો પર્યાયમાં છે, કાંઈ વસ્તુમાં નથી. વસ્તુ જ્ઞાયકમાત્ર જ છે, વસ્તુ જ્ઞાયકમાત્ર. આહા! **અને તેની અવસ્થા પુદ્‌ગલકર્મના નિમિત્તથી**..... લ્યો, ખુલાસો કર્યો. ઓલું 'પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી' કીધું છે ને ? તો પરદ્રવ્ય કયું ? ખુલાસો કર્યો કે **પુદ્‌ગલકર્મના નિમિત્તથી** એમ. પરદ્રવ્ય તો બીજા ઘણા છે. **પુદ્‌ગલકર્મના નિમિત્તથી રાગાદિરૂપ મલિન છે તે પર્યાય છે** એ તો. પુદ્‌ગલકર્મ નિમિત્ત છે અને અશુદ્ધ ઉપાદાન પોતે પર્યાયમાં મલિન છે તે પર્યાય છે, અવસ્થા છે. ઓહોહો !

પર્યાયદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો તે **મલિન જ દેખાય છે.** અવસ્થાથી જુઓ.... હજી તો પર્યાયની ખબર ન મળે. એક હતા ને ? ક્યાં ગયા એ ? બગસરાવાળા. બોરસદ.. બોરસદ.. વયા (-ચાલ્યા) ગયા હશે. બહાર બેઠા છે ? કાંઈ ખબર ન મળે, અભ્યાસ જ ન મળે લોકોને કાંઈ. વિકાર એટલે ક્યાં હશે ? પર્યાયમાં. પર્યાય એટલે શું હશે ? કાંઈ અભ્યાસ ન મળે લોકોને—જૈનમાં જન્મ્યા એને (પણ) કાંઈ. વાડામાં જન્મ્યા પણ (અભ્યાસ નથી કે ભગવાન) શું કહે છે, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (શું છે?) અમથું વ્યવહારથી જાણવું હોં. પરમાર્થ જુદી વાત.

આહીં તો કહે છે કે વસ્તુ જે છે.... હવે ‘વસ્તુ’ શું વળી પાછું ? એ તે (ખબર ન મળે). દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, ત્રિકાળી આખું સત્ તેને દ્રવ્ય ને વસ્તુ કહે છે. ત્રિકાળી સત્... સત્ (એટલે) ત્રિકાળી સત્ત્વ તેને દ્રવ્ય અથવા તેને વસ્તુ (કહે છે) તેને દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જુઓ તો દ્રવ્ય તે જ્ઞાયકપણે ત્રિકાળ છે. અને તેની દશા—વર્તમાન અવસ્થા—હાલત—પર્યાય **પુદ્ગલકર્મના નિમિત્તથી રાગાદિરૂપ મલિન છે તે** તેની **પર્યાય છે**. દ્રવ્ય જ્ઞાયક છે, આ એની પર્યાય છે. બે થઈને પ્રમાણનો વિષય છે. સમજાણું કાંઈ ?

પર્યાયદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો તે **મલિન જ દેખાય છે....મલિન જ દેખાય છે**. હા, પણ એ કાંઈ પર્યાયમાં (સદાય પૂર્ણ) શુદ્ધતા નથી. પર્યાયમાં (પૂર્ણ) શુદ્ધતા હોય તો સિદ્ધ થઈ જાય. સમજાય છે ? તો આ રહે શાનો આહીં ? આહા ! સમજાણું કાંઈ ? **પર્યાયદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો**.... એ આત્મા ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ દ્રવ્ય—વસ્તુ ત્રિકાળ (શુદ્ધ છે) અને એની અવસ્થા જે ક્ષણિક છે તેમાં મલિનતા છે. અને એ મલિનતા પુદ્ગલના સંયોગથી—નિમિત્તથી પોતામાં થયેલી પોતાથી છે. એ અવસ્થાથી જોઈએ તો તે મલિન છે. વસ્તુથી જોઈએ તો ત્રિકાળ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ તો વાંચ્યું છે કે નહિ તમે?

શ્રોતા : આપ સમજાવો પછી.......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ ત્યાં વાંચ્યું છે કે નહિ ? મુંબઈ-મુંબઈમાં નવરા ન હોય. .... ન્યાં બરાબર સમજાતું નથી એમ ન કીધું. વાત તો સાચી છે હોં તમારી એક અપેક્ષાએ.....

પર્યાયદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો તે **મલિન જ દેખાય છે**.... **મલિન જ દેખાય છે**. પર્યાય, સંસાર એ પર્યાય છે, સંસાર એ પર્યાય છે, વિકારી દશા છે એની. એનો સંસાર કાંઈ બહારમાં નથી. બાયડી-છોકરા-પૈસા-કુટુંબ એ સંસાર નથી, એ તો બાહ્ય જડ પરચીજ છે. એનો સંસાર.... જ્ઞાયકભાવ જે ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે એમાં સંસાર નથી, તેમ એનો સંસાર બાહ્ય પદાર્થમાં નથી—કર્મમાં, શરીરમાં, બાયડી-છોકરામાં. એનો સંસાર.... **संसरणं इति संसारः**—જ્ઞાયકભાવથી ખસીને પર્યાયમાં મલિનતા મિથ્યાત્વની (અને) પુણ્ય-પાપની (થવી અર્થાત્) દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિ, કામ-ક્રોધ અને મિથ્યાત્વ (થવા એ સંસાર છે). આ (રાગ) મારું કામ છે એવું કર્તૃત્વ—એવો મિથ્યાભાવ—એ એની સંસારદશા છે. એ સંસાર પર્યાય છે. પર્યાયથી જુઓ તો એ સંસાર એનામાં છે. સમજાણું કાંઈ ? એનો

સંસાર દ્રવ્યમાં નથી, એનો સંસાર બાહ્યમાં નથી—બાયડી-છોકરા, પૈસા-મકાન, બંગડીમાં નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ ? કેમ કે હીરાભાઈનો સંસાર બંગડીમાં નથી એનો, એની પર્યાયમાં સંસાર છે.

સંસાર એટલે વસ્તુ જે જ્ઞાયક ચિદાનંદ ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પૂર્ણ સ્વરૂપ, એમાં ન રહેતાં પર્યાયમાં અનાદિની મલિનતા ઉત્પન્ન કરી છે તે. (તેમાં) એ સંયોગ નિમિત્ત, પુદ્‌ગલ કર્મ નિમિત્ત, (પણ) ઉત્પન્ન એના પોતાના કારણે થઈ છે. એની પર્યાયથી જોઈએ તો મલિન જ છે. કહો સમજાણું કાંઈ ? ન્યાલભાઈ ! છે કે નહિ ? જુઓ ! 'છે' એમ આવ્યું છે કે 'ન હોય' એમ આવ્યું છે ? છે કે નહિ ? પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષ અને પુણ્ય-પાપ ન હોય તો આ સંસાર કોનો ? દુઃખ કોને ? દુઃખ કોને ? (જેને) પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષ છે એને દુઃખ છે. દુઃખ એમાં—એની પર્યાયમાં છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

અને દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે.... દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ, ચૈતન્યભાવ, ધ્રુવભાવ, સ્વભાવભાવ, એકરૂપ ચૈતન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ. એનાથી જોવામાં આવે....(એટલે કે) દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે હોં. દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય છે. હવે દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે એમ. **તો જ્ઞાયકપણું તો જ્ઞાયકપણું જ છે**.... જ્ઞાનમૂર્તિ ચૈતન્યબિંબ ધ્રુવસ્વરૂપ, અનાદિ–અનંત જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ તો જ્ઞાયક જ છે. સમજાણું કાંઈ ? ઠીક, આ અમરચંદભાઈ આમાં રહી ગયા બરાબર પહેલા શ્લોકોમાં (-ગાથાઓમાં).

દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો જ્ઞાયકપણું તો જ્ઞાયકપણું જ છે, કાંઈ જડપણું થયું નથી. ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયકસ્વરૂપ છે તે કોઈ વિકલ્પરૂપે, પુણ્ય -પાપરૂપે બિલ્કુલ થયો જ નથી. સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાન ચૈતન્ય શુદ્ધ ધ્રુવ—જેમાં નજર નાખતાં ધ્રુવપણું જણાય એ વસ્તુ—તો જ્ઞાયક જ છે. એમાં કાંઈ અશુદ્ધતા આવી નથી, એટલે એ કંઈ અચેતનપણે થયો નથી એટલે કે ચૈતન્યની જાત બદલીને એમાં બીજી જાતના વિરુદ્ધભાવો—પુણ્ય-પાપના (કે) અચેતન આદિ —એ રૂપે તો થયો જ નથી. એ જ્ઞાયક તો જ્ઞાયક જ રહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! ક્યાં ધર્મ થાય છે ને ધર્મ કરનારો કેવડો છે ને ધર્મ કેમ પર્યાયમાં નથી—આ (વાતો) એને સમજાવે છે. ધર્મ જેમાં થાય છે એ પોતે કોણ છે એને જાણ્યા વિના..... ધર્મ તે પર્યાય છે, નિર્દોષ દશા છે. હવે નિર્દોષ દશા જેમાં થાય

છે, તે છે કોણ પણ ? એના આશ્રય વિના નિર્દોષ દશા આવશે ક્યાંથી ? સમજાણું કાંઈ ? ધર્મ કાંઈ બહારથી આવે એવો છે કાંઈ આમ ? ધર્મી (-દ્રવ્ય) એવો જે જ્ઞાયકભાવ એની અંતરમાં દ્રષ્ટિ અને જ્ઞાનની એકાગ્રતા થતાં (અર્થાત્) ધર્મીનો (-દ્રવ્યનો) જે સ્વભાવ છે એમાં એકાગ્ર થતાં શુદ્ધપણાની પર્યાય પ્રગટ થાય એ ધર્મ. સમજાણું કાંઈ ?

દ્રવ્યદ્રષ્ટિથી જોવામાં આવે તો..... કાંઈ જડપણું થયું નથી. એટલે ? ચૈતન્યજ્યોત પ્રકાશનો પૂંજ—ચૈતન્યપૂંજ છે, તે (રાગાદિ) અંધારારૂપે થયો નથી. સૂર્ય અંધારારૂપે થાય ? સમજાય છે કાંઈ ? એમ ચૈતન્યનું નૂર.... આ (સૂર્ય) તો સાધારણ પરમાણુના અનંત રજકણોનો પિંડ છે, સ્કંધ સાધારણ છે. એ એક દ્રવ્ય નથી. આ (જીવ) તો એક દ્રવ્ય–એક વસ્તુ, એકલો ચૈતન્યપૂંજ પ્રભુ, એકલું ચૈતન્યનું ધોકડું.... 'ધોકડું' સમજતે હૈં ? રૂઈકા ગઠ્ઠા હોતા હૈ ન બડા ? ગઠ્ઠા. ચોવીસ-ચોવીસ મણ, પચ્ચીસ-પચાસ મણના ગઠ્ઠા. આ અનંત જ્ઞાનનો ગઠ્ઠો છે. ક્ષેત્રની અહીં વાત લીધી જ નથી, ક્ષેત્ર નાનું-મોટું એનો પ્રશ્ન નથી. ભાવ એનો બેહદ.. બેહદ.. સ્વભાવ, અપરિમિત—મર્યાદા વિનાનો—હદ વિનાનો—એવો જેનો સ્વભાવ....જ્ઞાયક સ્વરૂપ ત્રિકાળ.. ત્રિકાળ એકરૂપ છે. એ વસ્તુ પુણ્ય -પાપપણે કે અચેતનપણે, ભેદપણે, ગુણસ્થાનપણે થઈ નથી.

અહીં દ્રવ્યદ્રષ્ટિને પ્રધાન કરી કહ્યું છે. આ ગાથામાં દ્રવ્યદ્રષ્ટિને પ્રધાન—મુખ્ય કરીને (કહ્યું છે). પર્યાય છે ખરી, પણ તેને ગૌણ કરી દઈ, વ્યવહાર કરી (-કહી), અભાવ કરી...વ્યવહાર ગૌણ કરી, વ્યવહાર કરીને (-કહીને), અભાવ કરીને વસ્તુ–દ્રવ્યદ્રષ્ટિને પ્રધાન કરીને (અર્થાત્) વસ્તુ જે છે આ—કે જ્યાં નજર નાખવા જેવી ચીજ છે—એને પ્રધાન (કે) મુખ્ય કરી, આમાં છઠ્ઠી ગાથામાં કહ્યું છે.

જે પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદ છે તે તો પરદ્રવ્યના સંયોગજનિત પર્યાય છે. પ્રમાદ અને અપ્રમાદ આદિ ભેદો ચૌદ ગુણસ્થાનોના છે. પ્રમાદ એટલે પહેલા ગુણસ્થાનથી છઠ્ઠા સુધી પ્રમાદ અને સાતમે (ગુણસ્થાન)થી ચૌદ સુધી અપ્રમાદ. એ બધા પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદ, એ તો પરદ્રવ્યના સંયોગથી ઉત્પન્ન થતી દશાઓ છે, એ કંઈ જ્ઞાયકભાવ નથી અને જ્ઞાયકભાવથી ઉત્પન્ન થતું ચૈતન્યનું કિરણ નથી.

એ અશુદ્ધતા દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં ગૌણ છે. શું કહે છે ? કે પ્રમત્ત-અપ્રમત્તભાવ, ગુણસ્થાન આદિ ભાવ પર્યાયમાં છે, વસ્તુમાં નથી. **એ અશુદ્ધતા**—એ પ્રમત્ત

-અપ્રમત્તના ભાવ, એ શુભાશુભ ભાવ, એ ગુણસ્થાનભેદના ભાવ—એ **દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં ગૌણ છે.** વસ્તુદ્રષ્ટિ કરાવવા તે પર્યાયને ગૌણ કરી નાંખી. ગૌણ એટલે મુખ્ય ન રાખતાં ગૌણ—પેટામાં કરી નાખી (અને) ગૌણ કરીને તેને વ્યવહાર કહ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ? ગૌણ કરી..... મુખ્યપણાના ભાવની અપેક્ષાએ તેને ગૌણ કરી—પેટામાં લઈ—તેને વ્યવહાર છે (એમ કહ્યું છે). દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં અશુદ્ધતા એ **ગૌણ છે** એટલે કે **વ્યવહાર છે** એટલે કે **અભૂતાર્થ છે** એટલે કે જૂઠા (-**અસત્યાર્થ**) છે એટલે કે **ઉપચાર છે.** બહુ સરસ કર્યું છે કેટલું, જયચંદ્ર પંડિતે પણ !

શું કીધું ? ભગવાન ચૈતન્યજ્યોત દ્રવ્યસ્વભાવ વસ્તુ એની દ્રષ્ટિમાં—એ દ્રષ્ટિમાં વર્તમાન પર્યાયના ભેદ એને ગૌણ કરી નાખ્યા છે. ગૌણ એટલે એની મુખ્યતા ન રાખતાં એને પેટામાં કરી નાખ્યા અને તેથી તે **વ્યવહાર છે**. અશુદ્ધતા **ગૌણ છે,** તેથી તે **વ્યવહાર છે.** એ પર્યાયની અશુદ્ધતા દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં **ગૌણ છે,** એને અહીંયા **વ્યવહાર** કહે છે, એને **અભૂતાર્થ** કહે છે. અભૂતાર્થ (એટલે) નથી. (૧) **ગૌણ** પહેલું મૂકી, (૨) પછી **વ્યવહાર** મૂકી, (૩) પછી **અભૂતાર્થ** મૂક્યું છે જુઓ ! સમજાણું કાંઈ ? એ વખતના પંડિતે પણ કેટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે ! ભઈ આપણે ગુજરાતીમાં હિંદીનું (ભાષાંતર) હિંમતભાઈએ કર્યું ત્યારે આ બધું વિશેષ સ્પષ્ટમાં ખ્યાલમાં આવે........ સમજાણું ? હા, પણ એ કઠણ છે. એ કીધું ને ?

પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભેદ છે તે તો પરદ્રવ્યના સંયોગજનિત પર્યાય છે. એ અશુદ્ધતા દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં ગૌણ છે.....એ અશુદ્ધતા...પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત, શુભાશુભ પરિણામ એ બધી અશુદ્ધતા વસ્તુની દ્રષ્ટિમાં **ગૌણ છે, વ્યવહાર છે**. એટલે એનો અર્થ કે વ્યવહાર છે તે પર છે એમ, સમજાણું ? પોતાનું સ્વરૂપ નથી. એટલે **અભૂતાર્થ છે** એમ કીધું. કહ્યું ને ? એમ કહીને અભૂતાર્થ છે. દ્રવ્યદ્રષ્ટિમાં એ અશુદ્ધતા છે જ નહિ, છે જ નહિ જીવમાં. સમજાય છે કાંઈ ? 'અ' એટલે—'અ' નામ નહિ, (ભૂતાર્થ એટલે) છતો પદાર્થ. એ પુણ્ય-પાપના ભાવ, પ્રમત્ત-અપ્રમત્તના ભાવ, અશુદ્ધતાના ભાવ એ (૧) **ગૌણ છે,** (૨) **વ્યવહાર છે,** (૩) **અભૂતાર્થ છે** (એટલે) નથી છતો પદાર્થ. એ અશુદ્ધતા છતો પદાર્થ નથી. એમ કહીને પછી (૪) **અસત્યાર્થ છે** એટલે જુઠા છે એમ કીધું. છતો પદાર્થ નથી તેથી તે **અસત્યાર્થ છે.** સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : પર્યાય બતાવી.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : અશુદ્ધતા. તેથી (૫) **ઉપચાર છે**. સમજાય છે ? હવે એની સામે....

દ્રવ્યદ્રષ્ટિ શુદ્ધ છે..... વસ્તુ જ્ઞાયકભાવ તેની દ્રષ્ટિ તે દ્રવ્યદ્રષ્ટિ (અને) તે શુદ્ધ છે. દ્રષ્ટિ એટલે ? દ્રષ્ટિ તો પર્યાય છે, પણ દ્રષ્ટિએ(-થી) જે દ્રવ્ય લક્ષમાં આવે એ દ્રવ્ય તે શુદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ ? '**દ્રવ્યદ્રષ્ટિ શુદ્ધ છે**' એનો અર્થ કે દ્રષ્ટિ તો પર્યાય છે, પણ એનો વિષય જે દ્રવ્ય છે તે શુદ્ધ છે. સમજાણું ? ઓલી (-પહેલાં) 'પર્યાયદ્રષ્ટિ' કીધી ને ? એટલે અહીં 'દ્રવ્યદ્રષ્ટિ' લીધી એમ. દ્રવ્યને લક્ષમાં લેવું (-લેતાં) એ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે. પર્યાયને લક્ષમાં લેવું (-લેતાં) એ પર્યાય અશુદ્ધ છે, ગૌણ છે. સમજાણું કાંઈ ?

અભેદ છે..... વસ્તુ છે તે અભેદ છે. શુદ્ધ છે વસ્તુ (એમાં) પર્યાયભેદ –અશુદ્ધતા નથી. ઓલા અશુદ્ધતાની સામે 'શુદ્ધ' નાખ્યું. સમજાણું ? ઓલામાં નાખ્યું'તું ને ? અશુદ્ધતા.... તે પર્યાય અશુદ્ધતા, એની સામે અહીં **દ્રવ્યદ્રષ્ટિ શુદ્ધ છે,** એ **અભેદ છે**. લ્યો. સમજાણું કાંઈ ? ઓલો (-પર્યાય) ભેદ છે, આ (-દ્રવ્ય) અભેદ છે. એ '**ગૌણ**' છે, એની સામે '**અભેદ**' નાખ્યું. ઓલો '**વ્યવહાર**' છે, એની સામે '**નિશ્ચય**' નાખ્યું. સમજાણું ?

દ્રવ્ય—વસ્તુ જે છે તે **શુદ્ધ છે**, **અભેદ છે**, **નિશ્ચય છે**, તે **ભૂતાર્થ છે.** '**અભૂતાર્થ**'ની સામે '**ભૂતાર્થ**' નાંખ્યું. એ (-**સત્યાર્થ છે**)—સાચો પદાર્થ એ છે એમ કહે છે. જ્ઞાયક ત્રિકાળી વસ્તુ તે સાચો પદાર્થ છે. તે '**ભૂતાર્થ**' એટલે છતો પદાર્થ છે (અને) છતો છે તેથી સાચો (**-સત્યાર્થ**) છે એમ. ઓલો (-પર્યાય) અછતો (અભૂતાર્થ) છે માટે–ખોટો છે. સમજાણું કાંઈ ? અને તેથી તે..... ઓલામાં '**ઉપચાર**' કહ્યો'તો, આ **પરમાર્થ છે.** વસ્તુ તે પરમાર્થ છે. વસ્તુ જે જ્ઞાયક ચૈતન્ય એની દ્રષ્ટિ કરવી, કારણ કે વસ્તુ પરમાર્થ છે....વસ્તુ પરમાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ ધર્મ કેમ કરવો એની વાત ચાલે છે આ. સમજાણું કાંઈ ? ધર્મ... દેરાસર જવામાં પુણ્ય થાય એ ધર્મ નહિ, ભગવાનની ભક્તિ-બક્તિ કરે એ ધર્મ નહિ—પરમાર્થ ધર્મ નહિ. વ્યવહારને ગૌણ (ધર્મ કહેવાય), પણ આ પરમાર્થ ધર્મ હોય તો. સમજાણું કાંઈ ? એ દયા-બયા પાળવી એ ધર્મ નહિ એમ કહે છે. આ

વ્રત પાળવા—કરવા એ ધર્મ નહિ. એ તો રાગની મમતાનું પુણ્ય છે, ધર્મ નહિ. ધર્મ... એ વસ્તુ છે તેની દ્રષ્ટિ અને જ્ઞાન કરવા, એમાં સ્થિરતા (કરવી) તે ધર્મ છે, કારણ કે વસ્તુ પરમાર્થ છે. વસ્તુ પરમાર્થ છે, વસ્તુ સત્યાર્થ છે, તે ભૂતાર્થ છે. એની દ્રષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતા (કરવા) એનું નામ ધર્મ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

માટે આત્મા જ્ઞાયક જ છે; તેમાં ભેદ નથી.... જુઓ ! 'પરમાર્થ' કીધીને વસ્તુને ? **માટે આત્મા જ્ઞાયક જ છે**.... જ્ઞાયક—ચૈતન્યજ્યોત, ચૈતન્યબિંબ, ઝળહળ જ્યોતિ, ચૈતન્ય ધ્રુવ **તેમાં ભેદ નથી તેથી**..... **ભેદ નથી તેથી તે પ્રમત્ત -અપ્રમત્ત નથી.** લ્યો, જોયુંને ? આમણે (-પંડિત જયચંદજીએ) એમ કહ્યું (ભેદ નથી તેથી)..... આચાર્યે એમ કહ્યું કે શુભાશુભરૂપે પરિણમતો નથી માટે પ્રમત્ત -અપ્રમત્ત નથી. એટલે આહીં (પંડિત જયચંદજીએ) કહ્યું કે ભેદ નથી માટે પ્રમત્ત -અપ્રમત્ત નથી. એ તો એની એ વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહારાજે (ટીકામાં) એમ કહ્યું કે ભગવાન આત્મા જ્ઞાયક ચૈતન્યજ્યોત, ધ્રુવ સત્.. સત્.. ચાંદલો—ચંદ્રમા, ભગવાન શુદ્ધ શાંતરસનો કંદ એ શુભ-અશુભભાવે પરિણમતો નથી માટે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. આહીં (ભાવાર્થમાં) કહે છે કે ભેદ નથી માટે તે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી, એ તો શુભાશુભના ભેદપણે પરિણમતો નથી માટે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. સમજાણું કાંઈ ? (કોઈક) કહે કે (પ્રવચનમાં) સમયસાર તો એકવાર લેવું જોઈએ, વારંવાર..... મેં કહ્યું : પંદરવાર થઈ ગયું, હવે સોળમી વાર ચાલે છે સોળમી વાર. મૂળ ચીજ છે, આ તો મૂળ ચીજ છે. સમયસાર એટલે તો આહાહા ! આહા ! હજારો શાસ્ત્રોનો, દિવ્યધ્વનિનો સાર. સમયસાર આત્મા !

માટે આત્મા જ્ઞાયક જ છે; તેમાં ભેદ નથી તેથી તે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. સમજાય છે કાંઈ ? અમૃતચંદ્રાચાર્યે એમ કહ્યું કે (જ્ઞાયકભાવ) શુભ-અશુભ ભાવપણે પરિણમતો નથી તેથી તે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. એ તો શુભ-અશુભ ભાવ ભેદ છે, ભેદ છે. વિકલ્પ એ ભેદ છે, એ નથી માટે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી. કારણ કે પર્યાયનો ભેદ થતો નથી (-છે નહીં), માટે પ્રમત્ત-અપ્રમત્તપણું નથી.

'જ્ઞાયક' એવું નામ પણ તેને.... હવે આવ્યો ચોથો બોલ (-મૂળ ગાથાનું ચોથું પદ). **'જ્ઞાયક' એવું નામ પણ તેને જ્ઞેયને જાણવાથી આપવામાં આવે**

છે. જોયું ? 'જાણવાથી' કહ્યું (એટલે) પર્યાય આવી. જ્ઞાયક જાણનાર.. જાણનાર.. એમ આવેને ધ્વનિ ? જાણનાર.. જાણનાર.. ચૈતન્ય ભગવાન જાણનાર.. **એવું નામ પણ તેને જ્ઞેયને જાણવાથી આપવામાં આવે છે**.

શ્રોતા : ક્યા જ્ઞેયને ? સ્વજ્ઞેય કે પરજ્ઞેય ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : બધા, બધા. એ બધું એનામાં જ્ઞાન.. શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયમાં બધું જાણવામાં આવે. સમજાણું કાંઈ ?

કારણ કે જ્ઞેયનું પ્રતિબિંબ જ્યારે ઝળકે છે..... જ્ઞેયો એટલે પર—રાગ આદિથી માંડીને બધું પર—એનું જ્ઞાનમાં જ્યારે જાણવું થાય છે એમ. પ્રતિબિંબ એટલે કાંઈ..... પ્રતિબિંબ કેમ કહ્યું ? જુઓ ! આવ્યું'તુંને આપણે ? બિંબ અને પ્રતિબિંબ. સામી ચીજને જ્યારે બિંબ કહીએ ત્યારે આહીં (જ્ઞાનમાં) પર્યાય છે એને પ્રતિબિંબ કહીએ. (કેમ કે) એ પ્રકારની (જાણવાની) પર્યાય થઈ.

'જ્ઞાયક' એવું નામ પણ તેને જ્ઞેયને જાણવાથી.... **જ્ઞેયને જાણવાથી આપવામાં આવે છે**, **કારણ કે જ્ઞેયનું પ્રતિબિંબ જ્યારે**..... એટલે જ્ઞેય સામી ચીજ છે એ બિંબ છે, ત્યારે આહીં પોતાની પર્યાયમાં તે પ્રકારનું જ્ઞાન થાય છે (એ પ્રતિબિંબ છે). **ત્યારે જ્ઞાનમાં તેવું જ અનુભવાય છે**..... જોયું ? એ પર્યાયમાં તે તે પ્રકારનું અહીં જ્ઞાન થયું પોતાનું, એને જ્ઞાનમાં તેવું અનુભવાય છે. ઓલી (પર)વસ્તુ અનુભવાતી નથી કાંઈ. સમજાય છે કાંઈ ? વ્યવહાર અનુભવાતો નથી, તે સંબંધીનું થયેલું પોતાનું જ્ઞાન તે **જ્ઞાનમાં તેવું જ અનુભવાય છે.** તેવું જ અનુભવાય ને ? જેવો (જ્ઞેય પદાર્થ) ત્યાં સામે હોય એવું અહીં જ્ઞાન થાય (અને) તે જ્ઞાનને અનુભવે છે.

તોપણ જ્ઞેયકૃત અશુદ્ધતા તેને નથી..... સમજાણું ? તોપણ તે (જ્ઞાનપર્યાય) જ્ઞેયથી કરાયેલી (નથી), પરાધીનતા—પરાશ્રિતા (નથી), જ્ઞાનની પર્યાય એનાથી (થઈ) નથી. એ પરાધીનતા છે નહિ. **કારણ કે જેવું જ્ઞેય જ્ઞાનમાં** ભાસ્યું.... જેવું જ્ઞેય—રાગાદિ (અને) પર આદિ જ્ઞાનમાં જણાણું, **તેવો જ્ઞાયકનો જ અનુભવ કરતાં જ્ઞાયક જ છે.** જ્ઞાયકનો અનુભવ કરતાં જ્ઞાયક જ છે, તે કાંઈ જ્ઞેયરૂપે થયો નથી સમજાય છે ?

જ્ઞાયકનો જ અનુભવ કરતાં જ્ઞાયક જ છે. 'આ હું જાણનારો છું તે હું જ છું'..... આ હું જાણનારો છું તે હું જ છું એમ. (શું) વ્યવહાર જાણનાર છે ? (ના). (શું) વ્યવહારને જાણે છે ? (ના). **'આ હું જાણનારો છું તે હું જ છું, અન્ય કોઈ નથી'—એવો પોતાને પોતાનો**.... પોતાને પોતાનો એકરૂપ **અભેદરૂપ અનુભવ થયો ત્યારે એ જાણવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા પોતે જ છે.** જાણવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા આત્મા છે. જાણવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા ઓલો વ્યવહાર ને જ્ઞેય નથી. **અને જેને જાણ્યું તે કર્મ પણ પોતે જ છે.** એણે—જ્ઞાનની પર્યાયે એને (-દ્રવ્યને) જાણ્યો છે, પરને જાણ્યું નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ ? **આવો એક જ્ઞાયકપણામાત્ર પોતે શુદ્ધ છે.** લ્યો, વિશેષ કહેવાશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૧

ગાથા – ૬ , ૭

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૯, સોમવાર, તા. ૩૦-૯-'૬૮

પાનું છે, ૧૮ છેને ૧૮ ? **આ શુદ્ધનયનો વિષય છે.** ત્યાં સુધી આવ્યું છે. છે ને ? ત્રીજી લીટી છે. શું કીધું ? કે આત્મા જ્ઞાયક, શુદ્ધ ચૈતન્ય એકરૂપ સ્વભાવ છે તે **શુદ્ધનયનો વિષય છે** એટલે દ્રષ્ટિનો એ વિષય છે. એકરૂપ ચૈતન્ય છે, તેમાં ભેદ આદિ જે છે એને ગૌણ કરીને પોતાનો એકરૂપ જ્ઞાયક શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ છે તે જ આશ્રય કરવાલાયક છે. સમજાય છે કાંઈ ? તે જ **શુદ્ધનયનો વિષય છે.** શુદ્ધનયનો વિષય કહો કે સમ્યગ્દર્શનનો વિષય (કહો—એક જ છે.) ભૂતાર્થ—એક સમયમાં પૂર્ણ શુદ્ધ....પૂર્ણ શુદ્ધ સામાન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ—છે તે જ **શુદ્ધનયનો વિષય છે.**

અન્ય પરસંયોગજનિત ભેદો છે.... પર્યાયમાં કર્મના, નિમિત્તના સંબંધે જેટલા **પરસંયોગજનિત ભેદો છે તે બધા ભેદરૂપ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય છે.** બેય વાત સિદ્ધ કરી. (૧) જ્ઞાયક, શુદ્ધ એકરૂપ છે તે શુદ્ધનયનો વિષય છે ને (૨) જેટલા ભેદો છે ગુણસ્થાન આદિ, શુભાશુભ રાગ આદિ એ બધો અશુદ્ધનયનો વિષય છે. સમજાણું કાંઈ ? બે ભેગા થઈને પ્રમાણ કહ્યું છે.

અન્ય પરસંયોગજનિત ભેદો છે.... કર્મના, નિમિત્તના સંબંધથી જેટલા ગુણસ્થાન ભેદો, પુણ્ય-પાપના ભેદો આદિ છે તે બધા પરસંયોગજનિત (છે)—એટલી વાત છે એમાં (છઠ્ઠી ગાથામાં.) ઓલા ....ભેદો એ નીચે લેશે, સાતમામાં લેશે. **તે બધા ભેદરૂપ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય છે**. શું કીધું ? આત્મામાં જેટલા ગુણસ્થાન ભેદ, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ આદિ છે, એ છે એની પર્યાયમાં. (અને) એની પર્યાયમાં છે તેથી એને અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક કીધું. દ્રવ્ય જે છે એ ત્રિકાળ શુદ્ધ છે. (તેથી) વસ્તુ જ્ઞાયક (છે) તેને શુદ્ધનયનો વિષય (કીધો) અને એ જ દ્રવ્ય પોતે પર્યાયમાં ભેદરૂપ પરિણમે છે તેથી તેને અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક કીધો. ખરેખર તે **અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક(નય)** છે તે **પણ શુદ્ધ દ્રવ્યની દ્રષ્ટિમાં પર્યાયાર્થિક જ છે.** સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુમાં બે અંશ—(૧) એક ત્રિકાળી જ્ઞાયક અંશ–ભાવ અને (૨) એક વર્તમાન ભેદરૂપ પુણ્ય–પાપ વિકલ્પ, ગુણસ્થાન ભેદ આદિ, નારકી–મનુષ્ય–દેવગતિ આદિ. (કહે છે) વસ્તુની દ્રષ્ટિ કરવામાં (-માટે) તો શુદ્ધનયે (-દ્વારા) વિષય થતો જે આત્મા છે તે એનો (-શુદ્ધનયનો) વિષય છે અને એનામાં ભેદ પડે છે—પુણ્ય-પાપનો, ગતિ આદિનો, ગુણસ્થાન આદિનો, એકેન્દ્રિય–પંચેન્દ્રિય આદિનો વગેરે—એ બધા(પણે અર્થાત્) અશુદ્ધપણે વર્તમાનમાં દ્રવ્ય પોતે પર્યાયમાં પરિણમ્યું છે, તેથી તેને અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક કીધું. પણ ખરેખર એ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનય એટલે પર્યાય છે (અને) પર્યાય છે એટલે વ્યવહાર છે. સમજાણું કાંઈ ?

બધા ભેદરૂપ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય છે. અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનય પણ શુદ્ધ દ્રવ્યની દ્રષ્ટિમાં.... એકરૂપ ચૈતન્ય જ્ઞાયકભાવના એક સ્વભાવની દ્રષ્ટિની અપેક્ષાએ એને પર્યાય જ (-પર્યાયાર્થિક જ) કહેવાય છે. 'અશુદ્ધ-દ્રવ્યાર્થિક' જે કીધું એ તો દ્રવ્ય (પર્યાયમાં અશુદ્ધરૂપે) પરિણમ્યું છે એટલે એને (દ્રવ્યને) અશુદ્ધ કીધું, બાકી છે એ પર્યાય પોતે–અવસ્થા છે... અવસ્થા છે અને **તેથી વ્યવહારનય જ છે**–એ વ્યવહારનય છે. ચૌદ ગુણસ્થાનના ભેદો, શુભાશુભભાવ—એ બધો વ્યવહારનયનો વિષય છે, એ પોતે સંસાર છે. અશુદ્ધનયનો વિષય એ સંસાર છે, વ્યવહારનયનો વિષય એ સંસાર છે. માટે (તેને) હેય કરીને જ્ઞાયક ત્રિકાળ સ્વભાવનો આશ્રય લેવો તેનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનય પણ.... એમ.. **શુદ્ધ દ્રવ્યની દ્રષ્ટિમાં....** શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વરૂપની દ્રષ્ટિની અપેક્ષાથી તો એ પર્યાય જ (-પર્યાયાર્થિક જ) છે, અવસ્થા છે. ભેદો જેટલા છે—ગુણસ્થાન ભેદો આદિ, પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત આદિ, શુભાશુભ આદિ, નારકી-મનુષ્ય ગતિ આદિ—એ બધા પર્યાયો જ છે અને તેથી પર્યાય છે તે **વ્યવહારનય જ છે એમ આશય જાણવો.** કહો, સમજાય છે કાંઈ આમાં ?

અહીં એમ પણ જાણવું.... એમ પણ જાણવું, એમ. કે ભઈ ! શુદ્ધનયનો—દ્રષ્ટિનો વિષય એકલો શુદ્ધ કીધો, તો પછી પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે એ છે કે તદ્દન નથી ? (કેમકે) એને વ્યવહારનય કહી દીધો, અભૂતાર્થ કીધો,

અસત્યાર્થ કીધો, જૂઠો કીધો. સમજાણું કાંઈ ? એ કાંઈ છે કે બિલકુલ આકાશના ફૂલ (જેવા) છે ? **અહીં એમ પણ જાણવું કે જિનમતનું કથન**—વીતરાગી અભિપ્રાયનું કથન—**સ્યાદ્વાદરૂપ છે.**—અપેક્ષાથી કથન હોય છે.

શુદ્ધનય, ત્રિકાળી દ્રવ્યસ્વભાવને વિષય કરે છે માટે એને ભૂતાર્થ કહ્યો અને એક સમયની અવસ્થા—અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકરૂપ પર્યાય —(કે જે) વ્યવહારનો વિષય છે તેને જૂઠો, અસત્યાર્થ કહ્યો. પણ તે ગૌણ કરીને, વ્યવહાર કહીને, અભૂતાર્થ કહીને, અસત્યાર્થ કહીને, ઉપચાર કર્યો હતો; અભાવ કરીને નહીં. સમજાણું કાંઈ ? કેટલું આમાં જાણવું ? કેટલા પડખાં આમાં જાણવા ? એક કોર શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય કહો (કે) શુદ્ધનયનો વિષય કહો (કે) દ્રષ્ટિનો વિષય કહો તે એકલું દ્રવ્ય જ્ઞાયક છે એ ભૂતાર્થ, એ સત્યાર્થ, એ સાચું–સાચું એમ (કહ્યું) અને (બીજી કોર) ગતિ આદિના ભેદ, પુણ્ય–પાપના ભેદ, ગુણસ્થાનના ભેદ એ અસત્યાર્થ છે, અભૂતાર્થ છે, વ્યવહાર છે (એમ કહ્યું). વ્યવહારનો અર્થ જ અભૂતાર્થ—ખોટા છે. ભઈ ! ત્યાં 'ખોટા' કહ્યાં હતાં એ અપેક્ષાથી કહ્યાં હતાં, સ્યાદ્વાદની–નયની અપેક્ષાએ (કહ્યાં હતાં). સમજાય છે ?

તેથી અશુદ્ધનયને સર્વથા અસત્યાર્થ ન માનવો. અશુદ્ધ(નય)ને ગૌણ કરીને જે વ્યવહાર કહ્યો હતો, એને અભૂતાર્થ કહ્યો હતો, અસત્યાર્થ કહ્યો હતો, ઉપચાર કહ્યો હતો.....સમજાય છે કાંઈ ? (તેથી) એને **સર્વથા અસત્યાર્થ ન માનવો.** એ તો દ્રષ્ટિના વિષયની અપેક્ષાએ તેને (-ત્રિકાળી દ્રવ્યને) મહા સત્ કહીને ભૂતાર્થ કહ્યું, ત્યારે આને (-અશુદ્ધનયને) અભૂતાર્થ (કહ્યો). આની (-દ્રવ્યની) અપેક્ષાએ એને અભૂતાર્થ કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

કારણ કે સ્યાદ્વાદ પ્રમાણે.... —અપેક્ષાથી જાણવાના જ્ઞાન દ્વારા તો **શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા—બંને વસ્તુના ધર્મ છે.** ત્રિકાળી જ્ઞાયક શુદ્ધ પણ આત્માનો સ્વભાવ (-ધર્મ) છે અને પર્યાયમાં પરસંયોગજનિત પુણ્ય–પાપ અને ગુણસ્થાન ભેદ પણ (એનો ધર્મ છે). એ તો 'નિમિત્તજનિત' એટલે કે (તે કાળે) નિમિત્ત હતું એટલું (બતાવવું છે), પણ છે તો એના અસ્તિત્વનો ધર્મ. (અશુદ્ધતા એ) આત્માની પર્યાયમાં, એના સત્ત્વમાં, એના અસ્તિત્વમાં એનો પોતાનો એ ધર્મ છે. તે કાંઈ કર્મનો ધર્મ ને શરીરનો ધર્મ છે એમ છે નહીં—એમ કહે છે. સમજાણું

કાંઈ? **શુદ્ધતા** એટલે ત્રિકાળી (દ્રવ્ય), **અશુદ્ધતા** એટલે વર્તમાન પુણ્ય-પાપ, ગુણસ્થાન. બેય વસ્તુના ધર્મ છે, એ આત્માના બેય ધર્મ છે. ત્રિકાળી જ્ઞાયક શુદ્ધ પણ આત્માનો ધર્મ છે—એણે ધારી રાખ્યો છે અને અશુદ્ધતા પણ આત્માનો ધર્મ એટલે કે (તેણે) પર્યાયમાં ધારી રાખેલ છે. સમજાણું કાંઈ ? પુણ્ય-પાપના ભાવ, અશુદ્ધભાવ પણ જીવની પર્યાયે ધારી રાખ્યા છે, એણે ધાર્યા છે. તે કર્મે ધાર્યા છે ને કર્મને લઈને છે એમ છે નહીં—એમ કહે છે.

શ્રોતા : હમણાં આપ કહેતાં હતાં કે 'સંયોગજનિત' છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : 'સંયોગજનિત' એટલે નિમિત્તની અપેક્ષાવાળું જ્ઞાન (-ભેદો) એમ (કહેવું છે), પણ તે થયું છે પોતાનું-પોતાથી. 'સંયોગજનિત' એટલે (ભેદો) સ્વભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા નથી. એથી 'સંયોગજનિત'નો અર્થ (એ છે કે) સંયોગના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થયેલો છે, નિમિત્તને આશ્રયે ભેદ પડ્યો છે. (પણ) છે તેનો અસ્તિત્વ ધર્મ. (ભેદ, અશુદ્ધતા એ) આત્માની પર્યાયનો—અંશનો—તેનો પોતાનો—ધર્મ છે, પોતે ધારી રાખ્યો છે. પર તો નિમિત્તમાત્ર છે. સમજાણું કાંઈ ? તમારે બધા હવે સમજે છેને ગુજરાતી ? જ્ઞાનચંદજી ! નહીં (સમજતે હૈં તો) સમજા દેના, સમજા દેના. હિંદી(ભાષી) હૈ ન ? તો સમજા દેના. અહીં હિંદી સદાય હોય તો કોઈ દિ' ગુજરાતી થાય નહીં. સમજા દેના. સમજાય છે કાંઈ ?

શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા—બંને વસ્તુના ધર્મ છે..... વસ્તુ એટલે આત્મા. વસ્તુ આત્મા ત્રિકાળી જ્ઞાયક શુદ્ધ—એ પણ તેનો ધર્મ એટલે એણે ધારી રાખેલો (-ભાવ) છે અને પર્યાયમાં અશુદ્ધતા, મલિનતા, પુણ્ય-પાપ, સંસાર, ઉદયભાવ— એ (ભાવ) પણ એણે ધારી રાખ્યો છે, એનામાં છે, એનો એ ધર્મ છે, એના સત્‌નું એ સત્ત્વ છે. એ કંઈ કર્મનું સત્ત્વ (કે) પરનું સત્ત્વ નથી. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે.

શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા—બંને વસ્તુના ધર્મ છે અને વસ્તુધર્મ છે તે વસ્તુનું સત્ત્વ છે.... —વસ્તુનો કસ છે એમ કહે છે. કસ, કસ એટલે સત્ત્વ. ત્રિકાળી જ્ઞાયક શુદ્ધભાવ—એ પણ વસ્તુનું સત્ત્વ છે અને વર્તમાનમાં પુણ્ય-પાપ, ગુણસ્થાન ભેદ, ગતિ આદિ ઉદયભાવ—એ પણ વસ્તુનું સત્ત્વ છે, એનું સત્ત્વ છે, એના સત્‌નું સત્ત્વ છે. એ અશુદ્ધપણું પણ એના સત્‌નું સત્ત્વપણું છે. સમજાણું

કાંઈ ? લ્યો, વળી આગળ કર્તા-કર્મ (અધિકાર, ગાથા-૭૫) આવે ત્યાં કર્મ વ્યાપક અને પુણ્ય-પાપ વિકાર તે વ્યાપ્ય છે, આત્મા નહીં (એમ કહે) !—એ બીજી વાત છે. ત્યાં તો સ્વભાવની દ્રષ્ટિમાં સ્વભાવનું જ્યાં પરિણમન થયું ત્યાં હવે વિકારી પરિણમન જે થોડું છે એને, કર્મ નિમિત્ત અને તેનું કાર્ય (વિકાર) એ બેને ભેગું ગણી નાખીને, આખું છૂટું પાડી દીધું છે. સમજાય છે કાંઈ ? કારણ કે વસ્તુમાં અશુદ્ધપણે પરિણમવું એવું (સ્વરૂપ) નથી. વસ્તુ છે એ તો શુદ્ધ, ધ્રુવ, ચૈતન્ય છે અને એને લક્ષે—એને આશ્રયે તો શુદ્ધ જ પરિણમન થાય છે. સમજાય છે ? ધર્મીનું પરિણમન શુદ્ધ જ ગણ્યું છે, કારણ કે શુદ્ધ દ્રવ્ય જે જ્ઞાયક છે તેની દ્રષ્ટિમાં (થતાં) તો શુદ્ધ જ પરિણમન (થાય) છે. દ્રવ્યમાં અશુદ્ધ પરિણમન ક્યાંથી આવ્યું? એથી અશુદ્ધ પરિણમનનું સત્ત્વ જે એનામાં છે એ નિમિત્તના લક્ષે થયેલું છે, એટલે નિમિત્ત અને એ (-અશુદ્ધ પરિણમન) બંને પરમાં ગયા... પરમાં ગયા, પોતાના દ્રવ્ય–ગુણમાં આવ્યા નહીં એમ કહે છે. પણ આ સમજીને, આ (-ભાવાર્થની) વાત રાખીને (કર્તાકર્મમાં) એમ કહે છે. કહો, ઈશ્વરચંદજી ! કેટલા લખાણ ને કેટલો..... સમજાણું કાંઈ ?

(કોઈ) એમ જ કાઢી નાખે (-માની લે) કે થઈ રહ્યું, અશુદ્ધતા પરને લઈને... અશુદ્ધતા પરને લઈને છે, આત્માને કાંઈ (અશુદ્ધતા) છે નહિ. (તો એમ છે નહીં). સમજાય છે ? એક જણો 'ક્રમબદ્ધ.. ક્રમબદ્ધ.. બસ, બધામાં ક્રમબદ્ધ. ક્રમબદ્ધ (છે તેથી) એમાં આપણે કાંઈ કરી શકીએ નહિ... આપણે કાંઈ કરી શકીએ નહિ' (એમ કહેતો હતો). શું એના (-સ્વચ્છંદતા) માટે ક્રમબદ્ધ છે ? સમજાણું કાંઈ ? 'બધું નિયત છે... બધું નિયત છે'—એય ચાલ્યું છે વળી કેટલાક આપણામાંય હોં, અંદરમાં સમજ્યા વિનાના....

શ્રોતા : આપ નથી કહેતાં કે 'નિયત' છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કઈ રીતે પણ ? 'નિયત છે' એનો નિર્ણય કરનારની તો દ્રવ્ય ઉપર દ્રષ્ટિ હોય છે. એ 'નિયત છે.. નિયત છે.. નિયત છે' એમ જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ? જેની હજી દ્રષ્ટિ રાગ ઉપર ને નિમિત્ત ઉપર ને ભેદ ઉપર છે એ કહે 'નિયત છે', (તો) 'નિયત' ક્યાંથી તારૂં આવ્યું ? કેમ કે (જ્ઞાનમાં નિયત) જણાણું નથી તો (નિયત) ક્યાંથી આવ્યું ?

શ્રોતા : એના જ્ઞાનમાં 'નિયત છે' એમ..... ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : નથી જણાણું. (નિયત યથાર્થપણે) જણાણું હોય તો (દ્રષ્ટિ) જ્ઞાયક ઉપર જાય, તો જ્ઞાન થાય ત્યારે એને પર્યાયમાં નિયત—થવાનું થાય—એનું એને જ્ઞાન થાય. આનું (-દ્રવ્યનું)જ્ઞાન થાય ત્યારે નિયતનું જ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ ? એક જણો કહેતો હતો, આ એક જણ વાંચે તો 'બસ, બધું નિયત છે, નિયત છે' એમ જ કહે છે. વાંચનાર આપણા મુમુક્ષુ માંચલા. સમજાય છે ? 'બધું નિયત છે. આપણે કાંઈ કરવાનું છે જ નહીં'—(એમ તે કહે છે).

શ્રોતા : .... આપણે તો જ્ઞાતા–દ્રષ્ટા રહેવાનું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ 'જ્ઞાતા–દ્રષ્ટા રહેવું'—એ કરવાનું નથી ?

શ્રોતા : 'કરવાનું નથી' એમ તો આપ પણ કહો છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : 'કરવાનું નથી' એટલે રાગ કરવાનો નહિ, પરનું કર્તવ્ય નહિ. પણ પરનું કર્તવ્ય નહીં ત્યાં જ્ઞાતા–દ્રષ્ટાનું કર્તવ્ય તો છે કે નહીં ? સમજાણું કાંઈ ? 'પરનું કર્તૃત્વ નથી' તેનો અર્થ શું થયો ? કે પોતાના જ્ઞાતા–દ્રષ્ટાના પરિણામનો કર્તા છે. એ કર્તા થાય ત્યારે 'પરનો કર્તા નથી' એમ નક્કી થયું (અને) ત્યારે પરનું (કાર્ય) ક્રમસર છે—નિયત છે (એમ) એને નક્કી નિર્ણયમાં આવ્યું. (નહીંતર) તો કો'કની વાત પકડી—શબ્દ (પકડ્યો), એને ભાસ ક્યાં થયો છે ? જેઠાલાલભાઈ ! જેમ છે તેમ તેને જાણે નહીં ને આડું-અવળું જાણે તો ઊંધી દ્રષ્ટિ થશે, ગોટે ચડી જશે. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : ન્યાય વિરુદ્ધ નહીં ચાલે.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, ન્યાય વિરુદ્ધ નહિ ચાલે જરીયે આહીં. જુઓને ! કહે છે ને ? **અશુદ્ધતા અને શુદ્ધતા**—એ બેય **વસ્તુના ધર્મ છે**, આત્માનો ધર્મ છે. ધર્મ એટલે આત્માએ ધારી રાખેલ છે. ધર્મ એટલે ઓલો પુણ્ય–પાપ(રહિત) મોક્ષનો માર્ગ ધર્મ છે—એ વાત અહીં નથી. સમજાણું કાંઈ ? ધર્મ એટલે કે એણે ધારી રાખેલી એની ચીજ છે (અને તે) એના સત્ત્વમાં છે. ત્રિકાળ સત્ત્વ જે જ્ઞાયક છે એ શુદ્ધ છે વસ્તુ. એ શુદ્ધનયનો વિષય છે, દ્રષ્ટિનો વિષય છે, પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા માટેનો તે વિષય છે. તે પ્રયોજન સિદ્ધ કરવાનો વિષય (છે), પણ પર્યાયમાં

અશુદ્ધતા ન જાણે તો પ્રયોજન સિદ્ધ કરવાનું—દ્રવ્ય તરફ ઢળીને (પ્રયોજન) સિદ્ધ કરવાનું—રહે ક્યાં ? સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, બેય **વસ્તુનું સત્ત્વ છે**. જ્ઞાયક ત્રિકાળ.. ત્રિકાળ.. ત્રિકાળ.. અનંત.. અનંત.. બેહદ સ્વભાવનો સાગર દ્રવ્ય શુદ્ધ—એ પણ વસ્તુનું સત્ત્વ છે... એ વસ્તુનું સત્ત્વ છે (અર્થાત્) વસ્તુનો સ્વભાવ છે, એના સત્નું એ સત્ત્વ છે અને પર્યાયમાં પુણ્ય-પાપ, કામ, ક્રોધ, મિથ્યાભ્રાંતિ કે રાગ-દ્વેષ આદિ પર્યાય, ગુણસ્થાનભેદ છે એ પણ વસ્તુનો (ધર્મ)—પર્યાય છે, પર્યાયરૂપી એનું સત્ત્વ છે, પર્યાયરૂપી સત્નું સત્ત્વ છે (અને) આ દ્રવ્યરૂપી સત્નું સત્ત્વ છે. બેય થઈને આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ ?

અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના નિમિત્ત-**સંયોગથી થાય છે એ જ ફેર છે**. આટલી વાત છે. છે તો એનામાં, એનાથી, એની પર્યાયમાં, પણ એ **અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના સંયોગથી થાય છે**. કર્મ છે એનો સંયોગ—સંબંધ પોતે કરે ત્યારે (અશુદ્ધતા) થાય છે. એટલો ફેર છે, બાકી છે તો એનામાં, એનાથી, એના સત્ત્વમાં. સમજાણું કાંઈ ? **એ જ ફેર છે**.... લ્યો, ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી શુદ્ધ પરમેશ્વર પોતે... એ પરમેશ્વરતા પણ—શુદ્ધનયના વિષયનું સત્ત્વ પણ—પોતાનું છે અને અશુદ્ધતાની પામરતા એની પર્યાયમાં છે એ પણ—અશુદ્ધનયનો વિષય છે એ પણ—સત્ની પર્યાયના સત્ત્વમાં છે, એના સત્ત્વમાં છે, એના કસમાં છે. એનો કસ પરિણમ્યો છે એવી રીતે. એ પુણ્ય–પાપ ને ગુણસ્થાન ભેદ કાંઈ કર્મનું છે અને જડનું સત્ત્વ છે એમ છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : અનાદિના ચાલ્યા આવે છે.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : છેને પણ બેય ? વસ્તુ (-ધર્મ) બે છે કે નહીં ? બે (ધર્મ) છે ત્યારે દ્રષ્ટિ..... અહીં કહે છે જુઓ ! એ.

અશુદ્ધતા પરદ્રવ્યના સંયોગથી થાય છે એ જ ફેર છે. અશુદ્ધનયને અહીં હેય કહ્યો છે.... ગુણસ્થાનભેદ, પુણ્ય-પાપનો ભાવ, ગતિ આદિના ભાવને હેય કહ્યાં છે, **કારણ કે અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે**.... એ પોતે ઉદયભાવ, ભેદભાવ એ સંસાર છે. એ **અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે**. સમજાય છે ? દ્રવ્યસ્વભાવ એ મોક્ષસ્વભાવ છે, આ (અશુદ્ધનયનો વિષય) સંસાર છે.

ગુણસ્થાનભેદ, પુણ્ય-પાપના ભેદ, વિકલ્પ આદિના અસંખ્ય પ્રકારના ભેદો—એ **અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે**. એ સંસાર....એ જ સંસાર છે, સંસાર કોઈ બીજો નથી. બાયડી, છોકરા, કુટુંબ કાંઈ સંસાર નથી, (કેમકે તેઓ) જીવને નથી—જીવમાં નથી. જીવમાં (થતાં) પુણ્ય-પાપ અને પુણ્ય-પાપ મારા—એવા જે મિથ્યાત્વભાવ અને વિકારભાવ છે એ સંસાર છે. એ અશુદ્ધનયનો વિષય છે, વ્યવહારનયનો વિષય છે, એથી એને હેય કહ્યો છે. પણ એનામાં નથી માટે હેય કહ્યો છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? ઘણું આમાં તો..... ફેરફાર કાંઈ હોય તો બધું નીકળી જાય એવું છે.

શ્રોતા : ઘણે પડખે સમજવા જેવું છે.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : હા, (નહીંતર) ગોટે ચઢી જાય. જુઓ ! **હેય કહ્યો છે, કારણ કે અશુદ્ધનયનો વિષય સંસાર છે અને સંસારમાં આત્મા ક્લેશ ભોગવે છે**.... એ વિકારી પરિણામ, ગતિ આદિના ભાવ કે ભેદ... એ ભેદ પોતે દુઃખરૂપ ભાવ છે, એ સંસારભાવ છે (અને) એને ભોગવતા દુઃખ—ક્લેશ—ભોગવે છે. એ (જીવ) પોતે ક્લેશ ભોગવે છે. પુણ્ય-પાપના ભાવ ને ભેદરૂપ ભાવ એ બધા ક્લેશરૂપ ભાવ છે. એ અશુદ્ધનયનો વિષય પોતે સંસાર છે અને દુઃખરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ ? **સંસારમાં આત્મા ક્લેશ ભોગવે છે**.... એટલે કે અશુદ્ધ પર્યાય પોતે જ દુઃખરૂપ છે, ક્લેશરૂપ છે. એ સંસારદશા કે અશુદ્ધનયનો વિષય એ ક્લેશરૂપ છે. સમજાય છે ?

જ્યારે પોતે પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થાય.... જુઓ ! હવે. પરના લક્ષથી ભિન્ન થાય **ત્યારે સંસાર મટે**.... **પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થાય**—પરદ્રવ્યના લક્ષથી ભિન્ન થાય એટલે વર્તમાન પર્યાયથી—અશુદ્ધતાથી પણ જુદો પડે ત્યારે દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દ્રષ્ટિ જાય. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણી વાત છે. (ભાવાર્થમાં) 'પરદ્રવ્યના સંયોગથી' કીધો હતો ને? (અશુદ્ધતા) સંયોગના લક્ષે ઉત્પન્ન થયેલ, તો હવે એ પરદ્રવ્યનું લક્ષ છોડીને સ્વદ્રવ્યના લક્ષમાં આવે—જ્ઞાયક ચિદાનંદમાં આવે.... **પરદ્રવ્યથી ભિન્ન થાય ત્યારે સંસાર મટે.** લ્યો. પરદ્રવ્યના લક્ષથી જે આ વિકાર આદિ થાય છે એના સત્ત્વમાં—એની પર્યાયમાં, એનું હવે લક્ષ છોડીને સ્વદ્રવ્ય ચિદાનંદ

જ્ઞાયક છે એમાં જો આવે તો ક્લેશ મટે. પરદ્રવ્યના સંયોગથી ઉત્પન્ન થતાં ભાવ સ્વદ્રવ્યના લક્ષે (-સ્વદ્રવ્યનું લક્ષ કરે તો) ઉત્પન્ન થાય નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

ત્યારે ક્લેશ મટે.... પરદ્રવ્યના સંયોગે ઉત્પન્ન થતો વિકારી ભાવ તે દુઃખરૂપ, એ ક્લેશ, એ સંસાર છે. જ્યારે એનું—પરદ્રવ્યનું લક્ષ છોડે ત્યારે સ્વદ્રવ્યમાં આવે—જ્ઞાયક ચિદાનંદમાં આવે (અને ત્યારે) એ લક્ષ ત્યાંથી (-પરદ્રવ્યથી) છુટ્યું એટલે એના નિમિત્તે થતાં ભાવો પણ ઉત્પન્ન થાય નહીં. દ્રવ્યસ્વભાવ જ્ઞાયક ભગવાન આત્મા, એને આશ્રયે જે ભાવ થાય એ તો શાંતિ ને આનંદના થાય, એટલે એને સંસાર મટે. છે ને ? **પર(દ્રવ્યથી) ભિન્ન થાય ત્યારે સંસાર મટે, ત્યારે ક્લેશ મટે.** લ્યો.

એ રીતે દુઃખ મટાડવાને શુદ્ધનયનો ઉપદેશ પ્રધાન છે. જુઓ ! આ રીતે દુઃખ મટાડવામાં.... (અશુદ્ધતા) એ ક્લેશ, સંસાર છે. સંયોગજનિત (અશુદ્ધ) પર્યાય એનામાં હોવા છતાં એ દુઃખરૂપ, ક્લેશ ને સંસાર છે. એ દુઃખ મટાડવા.... (અશુદ્ધતા) એ સંસાર કહો, અશુદ્ધનયનો વિષય (કહો), દુઃખ કહો, રાગ–દ્વેષ કહો, મલિનતા કહો (એક જ છે.)—એ બધો દુઃખરૂપ (ભાવ) છે. એ **દુઃખ મટાડવાને શુદ્ધનયનો ઉપદેશ** મુખ્ય છે. ગૌણમાં (-પર્યાયમાં) અશુદ્ધતા છે તેનો નિષેધ નથી કર્યો (-અશુદ્ધતાનો અભાવ છે એમ નથી કહ્યું, પણ) પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે તેને શુદ્ધ સ્વભાવની દ્રષ્ટિએ ગૌણ કરીને 'નથી' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આને (-શુદ્ધનયને) મુખ્ય–દ્રષ્ટિ કરાવવા. સમજાણું કાંઈ ? **શુદ્ધનયનો ઉપદેશ પ્રધાન છે** એમ કીધું. મુખ્યપણે, દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દ્રષ્ટિ કરાવવા—કે જેનાથી મુક્તિ થાય અને ક્લેશ, સંસાર મટે (તે માટે શુદ્ધનયનો ઉપદેશ છે.) સમજાણું? એથી (હું) એકરૂપ પરમાત્મા.... 'તું પરમેશ્વર છો' એમ સ્થાપ.

આવે છે ને ? અનુભવપ્રકાશ(માં), દીપચંદજીના આવે છે. 'તું તને પરમેશ્વર સ્થાપ, પામરતા ન સ્થાપ.' છે ખરી પામરતા—અશુદ્ધતા. (છતાં) પરમેશ્વર છું, પરમેશ્વર છું, હું પોતે જ પરમેશ્વર છું, દ્રવ્યસ્વભાવ જ પરમેશ્વર સ્વભાવ છે, પરમ ઈશ્વર સ્વભાવ છે, વસ્તુસ્વભાવ જ પરમ ઈશ્વર સ્વભાવ છે. એક-એક સ્વભાવ–(ગુણ ઈશ્વર), એવો આખો (—દરેક સ્વભાવ, દ્રવ્ય) પરમ

ઈશ્વર સ્વભાવ છે. (આવા) પરમેશ્વરને સ્થાપ, દ્રષ્ટિમાં પરમેશ્વર સ્થાપ, દ્રષ્ટિમાંથી પામરતા છોડી દે. સમજાણું કાંઈ ?

એ રીતે દુઃખ મટાડવાને શુદ્ધ(નય)નો ઉપદેશ પ્રધાન છે. અશુદ્ધનયને અસત્યાર્થ કહેવાથી.... અશુદ્ધનયને જૂઠો કહેવાથી **એમ ન સમજવું કે આકાશના ફૂલની જેમ તે વસ્તુધર્મ સર્વથા જ નથી.** જેમ આકાશને ફૂલ ન હોય, એમ આત્મામાં પુણ્ય–પાપ, વિકાર, દુઃખ, સંસાર, રાગ-દ્વેષ છે જ નહીં— એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

જુઓને ! ઓલો વળી દિલ્હીવાળો કહે છે કે એ (કાનજીસ્વામી) તો ત્રિકાળ શુદ્ધપર્યાયને જ કહે છે. ઓલો છે ને ? જ્ઞાનચંદજી ! નહીં ઓલો ? બીજો જ્ઞાનચંદજી. દિલ્હી જોડે સાદર... કેવો કહેવાય ? એનો (-એના વિષેનો) બહુ (-મોટો) લેખ આવ્યો છે. હમણાં (લેખ) આવ્યો છે, પહેલાં.... (એ કહે છે :) એ (કાનજીસ્વામી) તો ત્રિકાળ પર્યાયમાં શુદ્ધતા જ કહે છે, અશુદ્ધતા બિલકુલ માનતા જ નથી, માટે જૂઠા છે. (અરે !) શું કહે છે ? (તત્ત્વની) કાંઈ ખબર ન મળે. (કોઈ પ્રશ્ન કરે કે) પણ એ (કાનજીસ્વામી) તો (એમ) કહે છેને મોઢેથી ? એ કહે મોઢાનું (કહેલું) બકવાસ છે, લખ્યાની (-શાસ્ત્રની) વાત અમે માનીએ. લખ્યામાં (-શાસ્ત્રમાં) આમ છે એમ (એ) બોલે–એમ કહે છે. (એણે) 'નિયમસાર'નું (પ્રવચન) વાંચ્યું હશે એક ઠેકાણેથી, પણ બીજે ઠેકાણે શું છે ? એ તો ત્રિકાળ કારણશુદ્ધપર્યાયની વાત છે. કારણપર્યાય શુદ્ધ છે, બાકી આ ઉત્પાદ-વ્યયની (કાર્ય) પર્યાય અશુદ્ધ નથી ? (પર્યાય) અશુદ્ધ નથી તો દુઃખ કોનું ? સંસાર કોનો ? સમજાણું કાંઈ ?

એમ ન સમજવું.... અશુદ્ધનયને જૂઠો કહ્યો માટે એમ ન જાણવું **કે આકાશના ફૂલ જેમ** નથી, તેમ પુણ્ય–પાપ, અશુદ્ધતા, ગુણસ્થાનભેદ—**તે વસ્તુધર્મ સર્વથા જ નથી**. કથંચિત્ (અર્થાત્) દ્રવ્યદ્રષ્ટિની અપેક્ષાએ (ભેદાદિ) નથી. કથંચિત્ (અર્થાત્) દ્રવ્યદ્રષ્ટિની અપેક્ષાએ નથી અને પર્યાયદ્રષ્ટિની અપેક્ષાએ છે. **વસ્તુધર્મ સર્વથા જ નથી** એમ નહિ. દ્રષ્ટિના વિષયની અપેક્ષાએ નથી, પર્યાયદ્રષ્ટિના વિષયની અપેક્ષાએ એ છે. સમજાણું કાંઈ ? આમાં કેટલા બોલ ધારવા ? (એમ કોઈ) કહે છે.

એમ સર્વથા એકાંત સમજવાથી.... એમ સર્વથા વિકારભાવ પર્યાયમાં છે જ નહીં, મલિનતા છે જ નહીં, પર્યાયમાં દુઃખ છે જ નહીં, સંસાર દશામાં છે જ નહીં—એમ **એકાંત સમજવાથી મિથ્યાત્વ આવે છે**.... મિથ્યાદ્રષ્ટિ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે, વિકાર છે, દુઃખ છે, ઉદયભાવ છે. એ એની પર્યાયનું સત્ત્વ છે, (પણ) કોઈને લઈને છે નહીં—કર્મને લઈને નહીં. કર્મ તો નિમિત્ત છે. નિમિત્તને લઈને (-લક્ષે) થયેલું છે, (પણ થયું છે) પોતાથી. (માટે તેને) 'સર્વથા નથી' એમ માને તો તદ્દન મિથ્યાદ્રષ્ટિ થઈ જાય. ગૌણ કરીને.... (ભેદ) દ્રષ્ટિના વિષયમાં નથી, તેથી ગૌણ કરીને તેને 'નથી' અને 'અસત્યાર્થ છે' (એમ) કહેવામાં આવ્યું છે. પણ પર્યાયમાં બિલકુલ જ નથી એમ કહેવામાં આવ્યું નથી. કહો, સમજાણું આમાં ? આહાહા !

માટે સ્યાદ્વાદનું શરણ લઈ.... એટલે ? કે પર્યાયમાં મલિનતા, દુઃખ, ઉદય, સંસાર છે. દ્રષ્ટિના વિષયમાં—દ્રવ્યમાં—એ છે નહીં. 'એ છે' એવું જ્ઞાન કરી અને દ્રવ્યની દ્રષ્ટિ કરવી એ સ્યાદ્વાદનું શરણ છે. (શ્રોતા : શરણ કીધું છે?) (પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી :) હા, તે શરણ કીધુંને. એમાં— પર્યાયમાં છે, દ્રવ્યમાં નથી એમ કરીને એનું સ્યાદ્વાદનું શરણ લેવું. સ્યાદ્વાદનું એટલે કે આત્માનું શરણ લેવું એમ, પણ ઓલું જાણીને. આમાં (-પર્યાયમાં) અશુદ્ધતા છે એવું જાણી, શુદ્ધતામાં (-દ્રવ્યમાં) એ નથી એમ (દ્રષ્ટિ કરીને) શુદ્ધતાનું (-દ્રવ્યનું) શરણ લેવું. ઓલું (-પર્યાયનું) જ્ઞાન રાખીને. કહો ભીખાભાઈ !

સ્યાદ્વાદનું શરણ લઈ એટલે અપેક્ષિત જ્ઞાનને જાણી એમ. પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે, દુઃખ છે, મલિનતા છે. એ કાંઈ કર્મની નથી, એ કાંઈ જડની નથી, એ કાંઈ પરની નથી દશા. પોતાની દશા છે. જેટલા પુણ્ય-પાપ(રૂપ) પરના લક્ષે ઉત્પન્ન થયેલા વિકલ્પો—હિંસા, જૂઠું, ચોરી, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા આદિ સર્વ ભાવ—એની પર્યાયમાં (છે તે) દુઃખરૂપ, ક્લેશરૂપ સંસાર છે. એનું જ્ઞાન કરી એટલે કે 'છે' એમ જાણી અને પછી દ્રવ્યનો આશ્રય લેવો એમ કહે છે. 'નથી' જાણીને દ્રવ્યનો આશ્રય લેવો એમ નહીં, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થયા પછી શુદ્ધનયનું પણ અવલંબન નથી રહેતું. પછી ક્યાં (વિકલ્પ હોય છે ?) સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ દ્રવ્યને આશ્રયે થઈ ગઈ, પછી

અશુદ્ધતા ગૌણ કરવી ને શુદ્ધને પ્રાપ્ત કરું એવું કાંઈ (-એવા વિકલ્પ) છે (નહિ). થઈ ગઈ—શુદ્ધતાની પ્રાપ્તિ થઈ ગઈ—**શુદ્ધનયનું પણ અવલંબન નથી રહેતું. જે વસ્તુસ્વરૂપ છે તે છે—એ પ્રમાણદ્રષ્ટિ છે.** પછી દ્રવ્યને પણ બરાબર જાણે છે અને પર્યાયમાં પણ જેટલી શુદ્ધતા પ્રગટી ને જેટલી અશુદ્ધતા હોય એને જાણે. સમજાય છે ને ? શરણ લે અહીંનું (-સ્વરૂપનું), જાણે બેયને. એ સ્વભાવનો આશ્રય લેતાં જે શુદ્ધતા પ્રગટે તે પર્યાયને જાણે, દ્રવ્યને જાણે.

એનું ફળ વીતરાગતા છે. આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરવો યોગ્ય છે. એકાંત નિશ્ચય કરવો કે આ અશુદ્ધતા આત્મામાં બિલકુલ નથી, કર્મને કારણે– કર્મ વ્યાપ્યું માટે થઈ છે.... સમજાય છે કાંઈ ? એમ છે નહીં એમ કહે છે. એમ વિકાર છે એ બેય (જીવ–પુદ્ગલ) ભેગા થઈને થયો છે એમ (પણ) નથી એમ કહે છે. બે— પતિ-પત્નિ હોય તો દીકરો થાય, એમ વિકાર કર્મ ને આત્મા—બે ભેગા હોય તો થાય એમ પણ એક ઠેકાણે (શાસ્ત્રમાં) આવે. એ તો નિમિત્ત કોણ હતું એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે, (કાર્ય તો) ઉપાદાન-પોતાથી થયેલું છે એમ જ્ઞાન (કરવું.) બાકી (કાર્ય) થયેલું છે પોતાનું, પોતાથી, પોતાના સત્ત્વમાં. નિમિત્તના સત્ત્વમાં ને નિમિત્તને લઈને (કાર્ય) થયું છે (એમ કહેવું) એ તો વ્યવહારના કથન છે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો, એ છઠ્ઠી ગાથા થઈ. આ (-અજ્ઞાની) તો પોતાની દ્રષ્ટિએ વાંચે અને પાછા સમજે નહીં સરખું, એટલે કેટલું આમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે !!

અહીં, (જ્ઞાયકભાવ) પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી એમ કહ્યું છે.... ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ વસ્તુસ્વભાવ ત્રિકાળી એવો જે જ્ઞાયક નામ જ્ઞાનસ્વરૂપ ધ્રુવ એ પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી એમ કહ્યું. **ત્યાં 'પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત' એટલે શું ?** પોતે (પંડિત જયચંદજી) ખુલાસો જરી કરે છે કે **ગુણસ્થાનની પરિપાટીમાં છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી તો પ્રમત્ત કહેવાય છે**.... છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી **અને સાતમાથી માંડી અપ્રમત્ત કહેવાય છે. પરંતુ એ સર્વ ગુણસ્થાનો અશુદ્ધનયની કથનીમાં છે.** એ બધા ભેદો વ્યવહારનયની કથનીમાં છે. '**અશુદ્ધનયની કથની**'નો અર્થ કે એની પર્યાયમાં (ગુણસ્થાનો) છેને ? એથી અશુદ્ધનય એને કહેવામાં આવે છે. પણ ખરેખર **શુદ્ધનયથી આત્મા જ્ઞાયક જ છે.** સમજાણું?

(અમૃતચંદ્ર) આચાર્યે તો ઘણો ખુલાસો કર્યો છે પોતે. ભગવાન આત્મા પ્રમત્ત–અપ્રમત્ત નથી. કેમ ? કે શુભ–અશુભભાવે પરિણમ્યો જ નથી દ્રવ્ય માટે. **પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી** એમ કહ્યું. કેમ ? કે ભગવાન જ્ઞાયક ચૈતન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ એ પોતે શુભ–અશુભપણે પરિણમ્યો નથી, માટે ભેદ નથી, માટે પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત તેમાં છે નહીં. સમજાય છે કાંઈ ? **એ સર્વ ગુણસ્થાનો અશુદ્ધનયની કથનીમાં છે**. 'અશુદ્ધનય' કીધો છે ને ? એક સમયની પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છેને ? એટલે અશુદ્ધનય કીધો અને એ અશુદ્ધનયને અહીંયા અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક કીધો અને એ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકને અહીંયા પર્યાય (-પર્યાયાર્થિક) કહ્યો અને એ પર્યાયને વ્યવહાર કહ્યો. સમજાણું કાંઈ ?

હવે આમાં (વ્યવહારનયના) ત્રણ બોલનો [(૧) અસદ્‌ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનય, (૨) અસદ્‌ભૂત અનુપચાર વ્યવહારનય અને (૩) સદ્‌ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનયનો] નિષેધ આવ્યો, છઠ્ઠી ગાથામાં. વસ્તુ (-ત્રિકાળી દ્રવ્યને) તો વસ્તુ તરીકે કીધી—જ્ઞાયક શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ. એ જ વસ્તુ છે અને એનો આશ્રય કરતાં સમ્યગ્દર્શન થાય છે. એમાં તો બીજું (-ભેદાદિ) આવ્યું નથી, પણ નિષેધના કથનમાં ત્રણ બોલ આવ્યા. ચોથો બોલ આવ્યો નથી. સમજાણું કાંઈ ? અશુદ્ધતાનો નિષેધ કર્યો છે અને જાણવાની પર્યાય 'પરને જાણે છે' એમ નહીં. પરને જાણે છે એમ નહિ, એ પરને જાણવું એ પોતાનું છે એમ કરીને પરપ્રકાશકપણાનો–સદ્‌ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનયનો નિષેધ કર્યો. એક (બોલ) રહી ગયો (કે) પર્યાય તે આત્મા, ગુણ–જ્ઞાન તે આત્મા, દર્શન તે આત્મા—(એવો) ભેદ. અશુદ્ધતા નહીં હવે. જ્ઞાન તે આત્મા, દર્શન તે આત્મા, ચારિત્ર તે આત્મા, આનંદ તે આત્મા, પર્યાય તે આત્મા. એનો એટલો સંબંધ રહ્યો એનો સાતમી ગાથામાં નિષેધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

'જ્ઞાયક' (નામ) કેમ કીધું ? અશુદ્ધતા નથી માટે. એક. શુભાશુભ(પણે) પરિણમ્યો નથી એટલે પ્રમત્ત નથી, એટલે બે (બોલ) થઈ ગયા. અસદ્‌ભૂત વ્યવહારનયના ઉપચાર અને અનુપચારનો નિષેધ થઈ ગયો. હવે એ 'જ્ઞાયક છે' એમ કીધું (એટલે 'જ્ઞાયક') જ્ઞાનથી તો પ્રસિદ્ધ છે, એ જ્ઞાનથી પ્રસિદ્ધ છે. રાગાદિ હોય કે પર હોય એનું જ્ઞાનમાં જ્ઞાન થાય એનાથી જ્ઞાન (-જ્ઞાયક) પ્રસિદ્ધ છે.

જ્ઞાયક જ્ઞાનથી પ્રસિદ્ધ છે. તો, જ્ઞાનથી પ્રસિદ્ધ છે એમાં પરને જાણે છે ને ? પરજ્ઞેયાકાર જ્ઞાન થાય છે ને ? (સમાધાન:) જ્ઞેયાકાર જ્ઞાન પણ જ્ઞાનાકાર જ છે એ. સમજાય છે કાંઈ ? જ્ઞેયાકારે જ્ઞાન પરિણમ્યું એ જ્ઞાનાકાર પોતે પોતાથી પરિણમ્યું (-થયું) છે. એ (જ્ઞાન) જ્ઞેયકૃત છે—એને જ્ઞેયકૃતની કંઈ અપેક્ષા આવી છે એમ છે નહીં. **णादो जो सो दु सो चेव...** જાણ્યો તે જણાણો, જણાણો તે જાણ્યો (-જ્ઞાયક). ઓલો (-પર) નહીં, વ્યવહાર નહીં એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

એમ કરીને પરને જાણવાની અપેક્ષાનો નિષેધ કર્યો. સ્વ-પરનો (જાણનારો)—(એવા) બે ભેદ નહિ, એકલો સ્વનો જાણનાર એમ કહ્યો. હવે પર્યાય રહી ગઈ, શુદ્ધ પર્યાય. શુદ્ધ પર્યાય દ્રષ્ટિમાં—શુદ્ધ પર્યાયનો વિષય છે એમાં—નથી. એ (બહાર) રહી ગઈ. ગુણભેદ, પર્યાયભેદ એનો અહીં સાતમી (ગાથા)માં નિષેધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? પહેલી બાર ગાથાઓ છે એ બહુ સૂક્ષ્મ છે. આખું સમયસાર પહેલી બાર ગાથાઓમાં સમાવી દીધું છે. પછી એનો વિસ્તાર કર્યો છે તેર ગાથાથી. બાકી (-નહીંતર) બધું (બાર ગાથામાં) સમેટી લીધું છે.

હવે પ્રશ્ન થાય છે.... શિષ્ય કહે છે : **दर्शनज्ञानचारित्रवत्त्वेनास्याशुद्धत्वमिति** મહારાજ ! જ્યારે તમે ભેદથી અશુદ્ધતા કહો છો, ભેદ પડે એ બધું અશુદ્ધ કહો છો, પરના લક્ષે બધો ભેદ થયો તે અશુદ્ધ છે (એમ કહો છો), તો આ ત્રણ ભેદથી પણ એમાં અશુદ્ધતા આવે છે ? એમ શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો, લ્યો. એકરૂપ ચૈતન્ય છે, જ્ઞાયક વસ્તુ છે એમાં આ જ્ઞાનવાળો ને આ દર્શનવાળો ને આ ચારિત્રવાળો ને આ પર્યાયવાળો–પર્યાયવાન ને... સમજાણું કાંઈ ? એવો ભેદ પડતાં અશુદ્ધતા આવે છે ? એટલું તો પ્રશ્નમાં આવ્યું. પ્રશ્નકારનેય એટલો તો પ્રશ્ન ઊઠ્યો. તમે તો જ્યારે ભેદને અશુદ્ધ કહો છો, તો આ પણ ત્રણ ભેદ પડે છે—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર. આત્મામાં જ્ઞાન છે, દર્શન છે, ચારિત્ર છે, એની નિર્મળ પર્યાય છે જ્ઞાન–દર્શનની—એ પણ ભેદ પડ્યો લ્યો. (અને) ભેદ તે અશુદ્ધ છે. એનું શું ? એનું શું ? એમ શિષ્ય પૂછે છે. चेत् છેને चेत् ? (અર્થાત્) પ્રશ્ન કરે છે. સમજાણું ?

એને ઉત્તર આપે છે. આવી જેને જિજ્ઞાસા થઈ છે કે આ વસ્તુ છે એકરૂપ જ્ઞાયક, તો એ વસ્તુમાં આ ત્રણ ભેદ પણ—એના ગુણભેદ, પર્યાયભેદ (પણ છે).

તો, ભેદ છે તે પણ અશુદ્ધ કહેવાય છે. એને કેમ તમે ન લીધું ? સમજાણું કાંઈ ? તમે અશુદ્ધતાને ટાળી (-નિષેધ કર્યો) કે અશુદ્ધતા નહિ, ગુણસ્થાનભેદ નહિ, ફલાણું નહિ, કેમકે અશુદ્ધ છે. અને 'જ્ઞાન પરને જાણે'-એમ નહીં, જ્ઞાન જ્ઞાનને જાણે—પોતાને પોતે જાણે. આ શું કરવું (પણ) આ ત્રણનું ? કહો, વજુભાઈ ! એટલો તો પ્રશ્નકાર તૈયાર થયો છે એવો લીધો છે. જુઓ ! આચાર્યે શૈલીમાં એવો લીધો છે.

શ્રોતા : ..... તૈયાર થાય ને ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : થાય ને. આપ્યું (જવાબ આપ્યો) હોં, તમારી જેમ નથી .... એટલું સાંભળે તો તૈયાર થાય ને ? એમ કહ્યું એણે. એટલે પછી અમારા હિંમતભાઈએ દાંત કાઢ્યા.

એના ખ્યાલમાં એમ વાત આવી કે આ ભેદને અશુદ્ધ કહેવા માગે છે. તો આ (ગુણભેદ) પણ ભેદ છે. અશુદ્ધતાને તમે કાઢી નાખી, પરને જાણવું કાઢી નાખ્યું. સમજ્યા ને ? એ તો ભલે કાઢ્યું, પણ એમાં (-આત્મામાં) ભેદ ત્રણ પડે એ ? આ દ્રવ્ય તે આ પર્યાય, આ પર્યાય તે આ દ્રવ્ય અને જ્ઞાન તે આ દ્રવ્ય, દર્શન તે દ્રવ્ય.....અર્થાત્ એનામાં (-દ્રવ્યમાં) ને એનામાં (-દ્રવ્યમાં) ભેદ પડે એ તમારે હિસાબે તો—તમે કહેવા માગો છો તો એ પણ—અશુદ્ધ જ કહેવામાં આવે ? (સમાધાન:) હા, હા, અમે અશુદ્ધ કહીએ છીએ સાંભળને ! અમરચંદભાઈ !

ववहारेणुवदिस्सदि णाणिस्स चरित्त दंसणं णाणं।
ण वि णाणं ण चरित्तं ण दंसणं जाणगो सुद्धो।।७।।

ચારિત્ર, દર્શન, જ્ઞાન પણ વ્યવહાર—કથને જ્ઞાનીને;
ચારિત્ર નહિ, દર્શન નહીં, નહિ જ્ઞાન, જ્ઞાયક શુદ્ધ છે. ૭

આ વાંચીને એક જણો સમજે નહિને (એટલે કહે): લ્યો, જ્ઞાનીને જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાનીને દર્શન નહિ, જ્ઞાનીને ચારિત્ર નહિ, ત્યારે શું જ્ઞાની જડ છે ? એક જણે એમ કીધું વળી. સ્થાનકવાસી એક સાધુ હતો, વાંચ્યું આ એણે, (પછી આમ કહ્યું). ભગવાન ! ભાને ય ન મળે. ભગવાન તો ખરો, પણ ભાન વિનાનો. ભગવાન તો ખરો. પ્રભુ સર્વ ગુણસંપન્ન છે, પણ અપલખણનો પાર નથી એની પર્યાયમાં. શ્રીમદે કહ્યું છે ને ? શ્રીમદે કહ્યું (-લખ્યું) છે એક ઠેકાણે, (૨૪મું વર્ષ,

પત્રાંક ૧૬૫) તો એમાંય ટીકા કરે : 'લ્યો, પ્રભુમાંય અપલખણ કાઢે છે.' કઈ અપેક્ષા છે સાંભળને ? (તું) પોતે પ્રભુ, સર્વ ગુણસંપન્ન ભગવાન છે. પરમેશ્વર, પૂરો પરમેશ્વર છો તું. અનંત શક્તિનું સર્વસ્વ સત્ત્વ તે ભગવાન આત્મા (તું) પોતે જ છો, (છતાં) પર્યાયમાં અપલખણના પાર ન મળે.... સમજાણું કાંઈ ? એમ કહ્યું છે. શું ભગવાન કેવળીની વાત કરી છે ત્યાં ? (ના). આહાહા !

આહીં કહે છે, એ વસ્તુ જે જ્ઞાયક છે અથવા જ્ઞાની છે.... (અહીં) જ્ઞાની કહો કે આત્મા કહો (એક જ વાત છે). આત્મા જે જ્ઞાની છે એની તો દ્રવ્ય ઉપર દ્રષ્ટિ છે, અભેદ ઉપર દ્રષ્ટિ છે. એવા જ્ઞાનીને દ્રષ્ટિના અભેદ વિષયમાં જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રના એ ભેદ છે નહિ. ભેદ નથી માટે જ્ઞાનીને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર નથી એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓલા (કોઈ અજ્ઞાની) સમજે નહીં (એટલે કહે). 'લ્યો, જ્ઞાનીને જ્ઞાન નહિ.' (કારણ કે ગાથામાં) આવ્યું ને ? જુઓ !

ચારિત્ર, દર્શન, જ્ઞાન પણ વ્યવહાર-કથને જ્ઞાનીને;
ચારિત્ર નહિ, દર્શન નહીં, નહિ જ્ઞાન....

લ્યો. **ण वि णाणं ण चरित्तं ण दंसणं**.... ધર્મીને અથવા આત્માને આત્મામાં આ ત્રણ નથી એમ કહે છે. (ભાઈ !) કઈ અપેક્ષાએ કહે છે ? અભેદ વસ્તુ અખંડ છે, એમાં એ ભેદ છે નહીં. અભેદદ્રષ્ટિમાં ભેદ દેખાતો નથી (અને) ભેદ દેખાય તો અભેદ રહેતું નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

એક સમયમાં ભગવાન (આત્મા) જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ આદિ (અનંત) ગુણસંપન્ન છે તેની અભેદદ્રષ્ટિ કરતાં—તેને અભેદ એકરૂપ જોતાં—એ અનેકરૂપે કેમ દેખાય ? એમાં અનેકપણું છે ખરું... છે, છતાં એકરૂપ જોતાં અનેકપણું દેખાય નહિ. માટે એકપણું દેખવાની અપેક્ષાએ—દ્રષ્ટિના અભેદની અપેક્ષાએ— એમાં ભેદ છે જ નહીં એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જુઓ, એનો **અન્વયાર્થ**. **જ્ઞાનીને** એટલે આત્માને એટલે ધર્મીને— આત્માને **ચારિત્ર, દર્શન, જ્ઞાન—એ ત્રણ ભાવ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે**..... ભાષા જુઓ ! વ્યવહાર છે.... વ્યવહાર તો 'પરને વ્યવહાર કહીએ'-એમ કહે છે-કહેશે આગળ. વ્યવહાર તો પરને વ્યવહાર કહીએ અને આ તો તમે કહો છો કે (દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર)—એ ત્રણને વ્યવહારથી કહીએ, એટલે જાણે કે

એનામાં છે જ નહીં. **વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે; નિશ્ચયથી**.... ધર્મીને એટલે જ્ઞાનીને એટલે જ્ઞાનીની દ્રષ્ટિના વિષયમાં **જ્ઞાન પણ નથી, ચારિત્ર પણ નથી અને દર્શન પણ નથી; જ્ઞાની તો એક શુદ્ધ જ્ઞાયક જ છે.** ધર્મીની દ્રષ્ટિનો વિષય તો એકલો જ્ઞાયકભાવ છે. એમાં ત્રણ ભેદ છે જ નહિ, ગુણભેદ એમાં છે નહિ એમ કહે છે.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ઊંધુ તો અનાદિથી મારતો જ આવે છે ને. સવળું કરે તોય પોતે કરે છે ને અવળું કરે તોય પોતે કરે છે. એમાં ક્યાં કોઈ કરતું'તું એને ? કોઈ બીજો મટાડી દે એને ? એણે કર્યું એ બીજો મટાડે ? કર્યું એણે ને મટાડે બીજો એટલે શું ? સમજાણું કાંઈ ? ઔષધ કોણ મટાડે છે ? એને પોતાને જ્યાં થાય છે ત્યાં મટે છે. ત્યાં મટે છે ને ? જ્યાં થાય છે ત્યાં મટે છે કે બીજે મટે છે ? રોગ થાય છે ત્યાં રોગ મટે છે કે ઔષધમાં મટે છે કે પરમાં મટે છે ? આહાહા ! વીતરાગમાર્ગને જાણવો અલૌકિક વાત છે. સાધારણ એક પડખેથી (કોઈ) માની લે એવી ચીજ નથી. (એ તો) મહાજ્ઞાનનો દરિયો છે, જ્ઞાનનો દરિયો છે. સમજાણું કાંઈ?

વળી (કોઈ) કહે, ભેદે ય નથી જ્ઞાનીને, તો પછી જ્ઞાનીને આ રાગ થાય, લડાઈ કરે એ શું ? (સમાધાન:) એ એનામાં છે જ ક્યાં ? એ તો એનો જાણનાર છે એમ કહે છે. આહાહા ! ત્યારે (કોઈ) કહે છે કે એક કોર જ્ઞાનીને જ્ઞાયકભાવમાં ત્રણ ભેદ (દેખાતા) નથી, તો એને વળી રાગ ને પુણ્ય ને પાપ ક્યાંથી લાવ્યા ? જ્ઞાની લડવા જાય છે, ૯૬ હજાર સ્ત્રીઓ ઘરે હોય છે, ત્રણ જ્ઞાન એની પાસે હોય છે અને રાગની વાસના થાય છે. એ વળી જ્ઞાનીને ભેદ નથી ને વળી આ રાગ ક્યાંથી આવ્યો એને ? (તે પણ) આટલો મોટો રાગ ? કે ૯૬ હજાર સ્ત્રીના વૃંદમાં રાગ વાસનાનો અને લાખો માણસના વૃંદમાં હાથીના હોદે બેઠો હોય ને ધડાકા આમ ઉડતાં હોય બંદુકના ધારાવાહી. (સમાધાન:) એ તો જડની પર્યાય છે. એ ક્યાં એને પોતે પોતાના અસ્તિત્વમાં જાણે છે ? રાગ થાય છે તેને પોતે જાણે છે કે એ મારામાં નથી, હું તો એનો જાણનાર છું. આહાહા !

મારા અસ્તિત્વમાં એ રાગ નથી, પર્યાયના અસ્તિત્વમાં છે. દ્રષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર છે માટે એ મારા અસ્તિત્વમાં નથી—એ અપેક્ષાએ મારામાં નથી. સમજાણું કાંઈ ? મારી પર્યાયમાંય નથી એ અપેક્ષાએ તો. અહીં તો પર્યાયમાં છે એટલું સિદ્ધ કરીને જ્ઞાન કરાવ્યું છે. પણ જ્યાં દ્રષ્ટિ થઈ સ્વભાવની... સ્વભાવની દ્રષ્ટિ થઈ—જ્ઞાયકની દ્રષ્ટિ થઈ એટલે દ્રવ્ય શુદ્ધ, ગુણ શુદ્ધ ને તેની પર્યાય શુદ્ધ છે તે તેના સત્ત્વનું છે સત્ત્વ. અશુદ્ધ પર્યાય એના સત્ત્વમાં છે, છતાં તેને ગૌણ કરી, તેને અશુદ્ધ-પર ગણીને, એને વ્યવહાર ગણીને, એની પર્યાયમાં 'નથી' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

ટીકા : સાતમી ગાથાની ટીકા : **આ જ્ઞાયક આત્માને.... આ જ્ઞાયક** — જાણકસ્વરૂપ ભગવાન આત્માને.... '**જ્ઞાયક આત્મા**' એમ લીધું છે ને ? (અર્થાત્) જાણકસ્વભાવ એવા આત્માને એમ. **જ્ઞાયક આત્માને બંધપર્યાયના નિમિત્તથી**.... કર્મનો બંધ છે ને ? એના—**બંધપર્યાયના નિમિત્તથી અશુદ્ધપણું તો દૂર રહો**..... કહે છે કે એમાં અશુદ્ધપણું છે એ તો દૂર રહો. સમજાણું ? (જ્ઞાયક) એવો જે આત્મા એને અશુદ્ધપણું—સંયોગના સંબંધથી થતું પોતામાં અશુદ્ધપણું—એ તો દૂર રહો, **પણ એને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પણ વિદ્યમાન નથી**.... પણ જ્ઞાયકસ્વરૂપ જે એકરૂપ વસ્તુ છે એમાં દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રના ભેદ નથી.

અશુદ્ધપણું તો નથી... સમજાય છે ? પરનું જાણવું એ પણ એનામાં નથી, પણ એનામાં—જ્ઞાયક ચૈતન્ય વસ્તુની અભેદ દ્રષ્ટિ કરતાં આત્મામાં (એટલે કે) આત્માને—જ્ઞાનીને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના ભેદ છે જ નહીં. અભેદમાં ભેદ છે જ નહિ. જેમ આત્મામાં અશુદ્ધતા—પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નથી, (કેમકે) પુણ્ય-પાપના ભાવપણે પરિણમતો નથી માટે અશુદ્ધતા નથી, એમ આત્માના જ્ઞાયકભાવમાં ત્રણ ભેદ જ નથી. અભેદની દ્રષ્ટિ કરતાં ભેદપણું છે જ નહિ અંદર. સમજાણું કાંઈ ?

એ **તો દૂર રહો**. એમ છે ને ? **आस्तां** છે ને ? **आस्तां तावद्बन्धप्रत्ययात् ज्ञायकस्याशुद्धत्वं, दर्शनज्ञानचारित्राण्येव न विद्यन्ते:** । ધર્મી જીવને અથવા આત્માને અથવા જ્ઞાનીને ત્રણ ભેદ જ નથી—દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર. કારણ કે દ્રષ્ટિ

અભેદ ઉપર છે તેથી અભેદમાં ભેદ છે નહિ. ધર્મીની દ્રષ્ટિનો વિષય તો અભેદ છે, એમાં ભેદ નથી કે આ જ્ઞાન તે આત્મા, દર્શન તે આત્મા, ચારિત્ર તે આત્મા—એવું એમાં છે જ નહિ. (બસ), આત્મા તે જ્ઞાયક એમ. આત્મા તે જ્ઞાયક એકરૂપ એમ. એમાં એ ત્રણ ભેદ નથી. દ્રષ્ટિના વિષયમાં—શુદ્ધનયના વિષયમાં—નિશ્ચયનયના ધ્યેયમાં—અભેદમાં—ભેદ છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : અશુદ્ધતા સિદ્ધ કરવા બહુ મહેનત કરી છે.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : કરી છેને આમાં ? પૂછ્યું છેને ઓલાએ (શિષ્યે) કે અશુદ્ધ છેને આ (ત્રણ ભેદ) ? (સમાધાન:) નથી, એનામાં (ભેદ) છે જ નહીં. એકલો જ્ઞાયકભાવ છે ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, એમાં (રાગાદિની) અશુદ્ધતા તો નથી, ભેદની અશુદ્ધતા પણ નથી એમ કહે છે. એણે પૂછ્યું હતું એમને (-એવું) કે ત્રણથી અશુદ્ધતા આવે છે ને? (ઉત્તર:) એ ભેદની અશુદ્ધતા અભેદમાં છે જ નહીં. એકલો જ્ઞાયક ચૈતન્ય ભગવાન દ્રષ્ટિમાં લેતાં, એ આત્મા એવો (-ભેદ રહિત) છે, જ્ઞાની એવો છે ને ધર્મી એવો છે. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણી વાત છે આ આત્માની તો.

(અહીં) સદ્‌ભૂત અનુપચાર (વ્યવહારનય)ને કાઢી નાખ્યો. છઠ્ઠી (ગાથા)માં ત્રણ કાઢ્યા–(૧) અસદ્‌ભૂત ઉપચાર, (૨) (અસદ્‌ભૂત) અનુપચાર, (૩) સદ્‌ભૂત ઉપચાર (વ્યવહારનય). આ (ગાથામાં) સદ્‌ભૂત અનુપચાર (વ્યવહારનય)ને કાઢી નાખ્યો કે જ્ઞાન તે આત્મા, ગુણ તે ગુણી, ગુણ તે ગુણી, પર્યાય તે આત્મા. સમજાણું કાંઈ? કહે છે કે, જ્ઞાન તે આત્મા, દર્શન તે આત્મા—એવા ભેદને લક્ષે અભેદદ્રષ્ટિ થતી નથી. એવા ભેદને લક્ષે અભેદપણું એટલે આત્માની પ્રાપ્તિ થતી નથી, (પણ) ભેદના લક્ષે રાગની જ પ્રાપ્તિ થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

નિમિત્તની અપેક્ષાથી (-લક્ષથી) તો રાગની ઉત્પત્તિ થાય જ, પણ ભેદની અપેક્ષા લેવા (-લક્ષ કરવા) જાય ત્યાં (પણ) રાગની ઉત્પત્તિ થાય, (પરંતુ) આત્મા ઉત્પન્ન ન થાય એમ કહે છે (અને) એ તો અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન થઈ. એકલો જ્ઞાયકભાવ અભેદ, એની દ્રષ્ટિમાં ભેદ છે જ નહિ—ભેદનું લક્ષ જ નથી. ભેદનું લક્ષ હોય તો એ આત્મા જ નથી, એ તો રાગ થયો, એમાંથી રાગની ઉત્પત્તિ થઈ. સમજાણું કાંઈ ? આત્મા જ એને કહીએ (કે) આત્મા(ની નિર્મળદશા) ઉત્પન્ન

થાય (અને) એ તો અભેદની દ્રષ્ટિએ આત્માની નિર્મળ પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે, ભેદને લક્ષે (નિર્મળ પર્યાય) થાય જ નહિ, (તેથી) એ (ભેદ) આત્મા જ નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

ઓહોહો ! જ્ઞાયકના દોરે જાય ત્યારે એને આત્મા પ્રાપ્ત થાય એમ કહે છે, (પણ) ભેદના લક્ષે જાય તો એને આત્મા પ્રાપ્ત થાય નહિ. કારણ કે અભેદ આત્મામાં ભેદ છે નહિ એમ કહે છે. આહાહા !

શ્રોતા : પ્રભુ ! આ બહુ ઊંડું વિચારે ત્યારે આ ખ્યાલમાં આવતું હશે ને ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : એ સમજોને તમે ? આવું તો આવે છે કે નહીં એમાં ? એ જ, કહું છું, કહેવાય છે ને ? ઊંડો એટલે એકરૂપ જ્ઞાયકમાં જાય ત્યારે આત્મા હાથ આવે.

શ્રોતા : બની શકે ખરૂં ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : બની શકવાની તો વાત છે. આ જ બની શકે છે. 'છે' એવું પ્રાપ્ત થવું એ જ બની શકે છે, ઓલું–ભેદ છે જ નહિ એમાં, રાગ છે જ નહીં એમાં. (તેથી તે) ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! ભારે વાત !

આ જ્ઞાયક આત્માને બંધપર્યાયના નિમિત્તથી.... બંધના સંબંધની પર્યાય જે છે એનાથી **અશુદ્ધપણું તો દૂર રહો, પણ એને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પણ વિદ્યમાન નથી**.....આ (અશુદ્ધપણું) નથી, તો આ (ભેદ) પણ વિદ્યમાન નથી એમ. 'પણ' આવ્યું ને ? આ તો નથી—અશુદ્ધપણું તો નથી, પણ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પણ વિદ્યમાન નથી. છે ને ? **दर्शनज्ञानचारित्राण्येव**—ચારિત્ર પણ **न विद्यन्ते**... એમ છેને અંદર ? **चारित्राण्येव**.... —એ પણ નથી. અશુદ્ધતા તો નથી, પણ ત્રણ ભેદ પણ નથી. 'એ ત્રણેય નથી' એનો અર્થ (કે) એક(રૂપ) વસ્તુની દ્રષ્ટિમાં ત્રણ (ભેદ) નથી એટલે એ ત્રણે આત્માને નથી. આત્મા તો એકરૂપ છે એમ કહે છે. આ, એની દ્રષ્ટિ કરવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૨

ગાથા - ૭

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૧૦, મંગળવાર, તા. ૧-૧૦-'૬૮

સાતમી ગાથા. જીવ-અજીવ અધિકાર. દેખો, ટીકા ફિરસે. ક્યા કહતે હૈં પહલે, સાતવીં ગાથામેં ? **इस ज्ञायक आत्माको बंधपर्यायके निमित्तसे अशुद्धता तो दूर रहो.** વો છઠ્ઠી ગાથામેં કહા ન ? યે આત્મા જો હૈ શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ જ્ઞાયકસ્વરૂપ વસ્તુ, ઉસકી પર્યાયમેં—અવસ્થામેં કર્મકે નિમિત્તસે અશુદ્ધતા હૈ વો તો દૂર રહો, ક્યોં કિ અશુદ્ધતા ઉસકા સ્વભાવ નહિ. તો અશુદ્ધતાકો દ્રવ્યમેંસે, દ્રવ્યદ્રષ્ટિ કરાકર, નિકાલ દિયા. જો પુણ્ય-પાપ, કામ-ક્રોધ, પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત આદિ ભાવ હૈં—યે વ્યવહારનયકા વિષય હૈ, તો ઉસકો નિકાલ દિયા. છોડ દો, વો તેરી ચીજ નહિ ઔર તેરી મૂલ ચીજમેં યે હૈ નહિ.

તો વો કહતે હૈં, **इस ज्ञायक आत्माको बंधपर्यायके निमित्तसे अशुद्धता तो दूर रहो.** —ઉસકી બાત તો છોડ દી. **किन्तु उसके दर्शन, ज्ञान, चारित्र भी विद्यमान नहीं हैं....** વો જરી સૂક્ષ્મ બાત હૈ. જ્ઞાયકસ્વરૂપ ચિદાનંદ આત્મા હૈ, ઉસમેં તીન પ્રકારકે ભેદ નહીં. સમજમેં આયા ? વસ્તુ જો હૈ જ્ઞાયક ચૈતન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ સત્.. સત્.. સત્કા સત્ત્વસ્વરૂપ એકરૂપ આત્મા, ઉસમેં યે દર્શન હૈ, યે જ્ઞાન હૈ, યે ચારિત્ર હૈ —ઐસા ભેદ ભી અભેદ એકરૂપ વસ્તુમેં હૈ નહીં. ક્યોં કિ ભેદ કરનેસે.... વસ્તુમેં ભેદ નહીં, ભેદ કરનેસે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઓહોહો ! શુભ -અશુભભાવ ઔર ગુણસ્થાનભેદ—(યે સબ), જો દ્રષ્ટિકા વિષય દ્રવ્ય હૈ ઉસમેં વો હૈ નહીં. દ્રષ્ટિકા વિષય જ્ઞાયકભાવ, જો અભેદ ચીજ હૈ, ઉસમેં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર (અર્થાત્) જાનાતિ જ્ઞાનં, શ્રદ્ધે તે સમકિત, સ્થિરતા વો ચારિત્ર—ઐસા તીન પ્રકાર ભી વસ્તુકે એકરૂપમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

उसके दर्शन, ज्ञान, चारित्र भी विद्यमान नहीं हैं.... '**विद्यमान नहीं**'કા અર્થ 'હૈ હી નહીં' એમ. સમજમેં આયા ? ભગવાન જ્ઞાયક ચૈતન્ય એકરૂપ વસ્તુ, ઉસમેં તીન ભેદ વિદ્યમાન નહીં એમ કહતે હૈ યહાં તો. તીન હૈ હી નહિ. '**नहीं हैं**' ઉસકા અર્થ ? કે એકરૂપમેં—અભેદમેં તીન નહીં. અમરચંદભાઈ ! આહાહા !

સમ્યગ્દર્શનકા જો વિષય હૈ અભેદ એકરૂપ, ઉસ ઉપર દ્રષ્ટિ દેનેસે હી સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ?

ઐસા જો દ્રવ્યસ્વભાવ, કહતે હૈં કિ, (ઉસમેં) તીન (ભેદ) વિદ્યમાન નહીં—તીન ઉસમેં હૈ હી નહીં એમ. કહો, ભીખાભાઈ ! દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર (ઐસે ભેદ) નહીં. સુનનેકા વિકલ્પ તો નહીં—સુનના ઉસમેં નહીં, પણ વસ્તુ એકરૂપ ચિદાનંદ ભગવાન જ્ઞાયકભાવ.... એકમેં તીન (ભેદ) કહાઁસે આયે ? યૂં કહતે હૈં. એકમેં તીન હૈ નહીં. '**विद्यमान नहीं**' -એમ છેને પાઠ ? દેખોને ! '**....चारित्राण्येव न विद्यन्ते**' સંસ્કૃત છે. સમજાય છે કાંઈ ? ક્યોં ? કારણ શું ? કારણ ક્યા હૈ ? ભગવાન આત્મા... છઠ્ઠી ગાથામેં તો (કહા કિ) પુણ્ય-પાપકા પરિણમન હી નહિ દ્રવ્યકો, તો ઉસમેં પ્રમત્ત–અપ્રમત્ત ભાવ ભી નહિ દ્રવ્યમેં ઔર જ્ઞાનકી પર્યાય પરકો જાનતી હૈ ઇતના ભી અપેક્ષા ઉસમેં નહિ. વો તો જ્ઞાન, જ્ઞાનકો જાનતા હૈ. ઠીક. (ઉતના) વહાં લે લિયા.

હવે (અબ) યહાં કહતે હૈં કિ (દ્રવ્યમેં) ભેદ હૈ કિ નહીં ? કિ આ પર્યાય તે દ્રવ્ય અથવા દ્રવ્યમેં યે પર્યાય અથવા દ્રવ્યમેં વો જ્ઞાન, દ્રવ્યમેં વો દર્શન, દ્રવ્યમેં વો ચારિત્ર—ઐસા તો હૈ કિ નહીં ? (કહતે હૈ) નહીં. દ્રવ્યમેં તીન ભેદ હી નહિ. સમજમેં આયા ? ચૈતન્ય જ્ઞાયકભાવ એકરૂપમેં તીન ભાવ (-ભેદ) હૈ હી નહીં અને તીન ભાવ (-ભેદ) જહાં કરને જાયે તો એકરૂપ દ્રષ્ટિ રહતી નહીં. સમજમેં આયા ? એકરૂપ દ્રષ્ટિ કરનેમેં તીન ભેદ લક્ષમેં આતે નહીં. સમજમેં આયા ? કેટલાક તો કહે કે, લ્યો, જ્ઞાનીકો જ્ઞાન–દર્શન-ચારિત્ર નહીં તબ ક્યા (વે) જડ હૈં ? વળી એમ કહે છે. અહીં તો કીધું ને ? જ્ઞાનીકો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર નહીં. સમજાય છે કાંઈ ?

કહતે હૈં, **क्योंकि अनन्त धर्मोंवाले एक धर्मीमें....** દેખો ! ભગવાન આત્મા અનંત ધર્મવાલા—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદિ અનંત ધર્મવાલા, પર એક ધર્મી હૈ, વસ્તુ એક હૈ. **अनन्त धर्मोंवाले एक धर्मीमें जो निष्णात नहीं हैं....** જિસે ઉસકા ખ્યાલ નહિ હૈ, ઉસકા જ્ઞાન નહિ હૈ.....અનંત ધર્મવાલા એક દ્રવ્ય આત્મા—અનંત ધર્મવાલા હૈ ઐસા જો એક દ્રવ્ય–ધર્મી....ધર્મી કહો કે અનંત ધર્મવાલા દ્રવ્ય કહો, (એક હી બાત હૈ). એકરૂપ દ્રવ્યમેં જો નિષ્ણાંત નહીં–જો શિષ્ય

ઉસમેં નિપુણ નહીં (અર્થાત્) જો શિષ્યકો અનંત ધર્મકા ધરનેવાલા એકરૂપ ભગવાન આત્મા ઉસકા જિસકો જ્ઞાન નહીં—નિપુણતા નહીં—વિચિક્ષણતા નહીં—જાનપના નહીં **ऐसे निकटवर्ती शिष्योंको**.... (જો શિષ્ય) સમીપમેં જાનનેકે (લિયે) આયા હૈ ઉસકો.... સમજમેં આયા ? સમીપમેં જાનનેકે (લિયે)—(જાનનેકી) ઇચ્છા કરનેવાલા આયા કિ 'મેરા આત્મા ક્યા હૈ મહારાજ ?' સમજમેં આયા ? (ઉસકા અર્થ યહ હૈ કિ) આત્માકો—એકરૂપ વસ્તુ(કો)—તો વો જાનતે નહીં, અભેદ ચીજ ક્યા હૈ વો તો જાનતે નહીં, (યદિ) જાનતે હો તો પૂછને આવે નહીં. સમજમેં આયા ?

એકરૂપ ચૈતન્ય ભગવાન જ્ઞાયકભાવ-દ્રવ્યભાવ-ધ્રુવભાવ ઉસકો જો જાનતા નહીં ઔર હૈ નિકટવર્તી શિષ્ય. '**निकटवर्ती**'કા અર્થ (સમજનેકે લિયે) ક્ષેત્રસે સમીપમેં આયા હૈ, દૂર(વાલે)કો સમજાને જાતે નહીં. સમજમેં આયા ? **निकटवर्ती**—નજદીકમેં સમજનેકો આયા હૈ.... ક્ષેત્રસે નજદીક ઔર અંદર યોગ્યતા ભી નજદીક (-અલ્પ કાલમેં) સમજને કી હૈ. પાઠમેં '**अन्तेवासि**' કહાં ન ? ભાવ. ક્ષેત્રસે નિકટમેં હૈ ઔર ભાવ—સમજનેકી લાયકાત—ભી નિકટ હૈ ઉસકી. સમજે ? સમજમેં આયા ? ઐસે **शिष्योंको....** એટલે ક્યા ? કોઈ અજ્ઞાની સમજને આતા નહીં, ઉસકો તો હમ ભેદસે સમજાતે નહીં હૈ, ક્યોંકિ ઉસકો સમજના હી નહીં હૈ. પણ જિસકો 'આત્મા ક્યા હૈ ? યે ચીજ ક્યા હૈ આત્મા ? જિસકા અનુભવ કરનેસે અપનેકો ધર્મકા લાભ ઔર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકા લાભ મિલે ઐસા આત્મા ક્યા હૈ ?' (ઐસી જિજ્ઞાસા હૈ).

ઐસા દ્રવ્યરૂપ આત્મા—એકરૂપ આત્મા—જિસકો ખ્યાલમેં નહીં ઐસે નિકટવર્તી શિષ્યકો **धर्मीको बतलानेवाले कितने ही धर्मोंके**.... દેખો ! ધર્મી નામ દ્રવ્ય, ધર્મી નામ વસ્તુ, અનંત ધર્મ ધરનેવાલા પદાર્થ. **धर्मीको बतलानेवाला**..... ધર્મી નામ દ્રવ્ય—અનંત ધર્મરૂપ એક દ્રવ્ય. ઐસા દ્રવ્યકો **बतलानेवाले कितने ही धर्मोंके द्वारा....** લ્યો, અહીં તો બધા 'ધર્મ' છે (કેમકે) ધારી રાખે છે ને ? જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને પણ અહીંયા તો 'ધર્મ' જ શબ્દ વાપર્યો છે, કારણ કે ધારી રાખ્યું છે—એમાં છે ને ? ઉસમેં હૈ ન ? ભેદરૂપ ઉસમેં હૈ ન ? સમજમેં આયા ?

પહલે (છઠવીં ગાથાકે ભાવાર્થમેં) તો યે કહા થા ન ? કિ અશુદ્ધપર્યાય વો ભી જીવકે સત્ત્વમેં હૈ, જીવકા સત્ત્વ હૈ. –વો (ઐસા) ભી કહા થા. (ફિર દ્રષ્ટિમેંસે) નિકાલ દિયા હૈ કિ અશુદ્ધપર્યાય તેરી ચીજ નહીં, તેરી (-તુજે) દ્રષ્ટિમેં લેને લાયક નહીં. પણ 'અશુદ્ધતા' કોઈ સર્વથા અસત્યાર્થ કહે કિ ઉસકી પર્યાયમેં અશુદ્ધતા હૈ હી નહીં તો યે બાત જૂઠ હૈ. ઉસકી પર્યાયમેં અશુદ્ધતા ઉસકા ધર્મ હૈ, ઉસકે સત્‌કા સત્ત્વ હૈ, ઉસકે અસ્તિત્વમેં હૈં. સમજમેં આયા ? ફક્ત ફેર કિતના હૈ ? કિ (અશુદ્ધતા) સંયોગકે લક્ષસે (પર્યાયમેં) ઉત્પન્ન હુઈ હૈ, ઇતના ફેર હૈ. સમજમેં આયા? પણ હૈ તો આત્માકે સત્ત્વમેં, પર્યાયકે સત્ત્વમેં, પર્યાયકે ભાવમેં વો અશુદ્ધતા હૈ. પણ દ્રષ્ટિકા વિષય બતાનેમેં—દ્રવ્યદ્રષ્ટિકા વિષય જહાં બતાના હૈ—તો અશુદ્ધતા તેરેમેં હૈ હી નહીં, અશુદ્ધતા વિદ્યમાન હૈ હી નહીં....અશુદ્ધતા વિદ્યમાન હૈ હી નહીં (ઐસા કહનેમેં આતા હૈ). દ્રવ્યમેં (અશુદ્ધતા) હૈ નહીં વો અપેક્ષાસે વિદ્યમાન નહીં, (લેકિન) પર્યાયમેં હૈ. સમજમેં આયા ?

હવે (-અબ) દૂસરી બાત. તેરે દ્રવ્યમેં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ભી નહીં. ઓ..હો ! સમજમેં આયા ? ત્યારે (કોઈ) કહે કિ આપ સમજાતે હૈં ન શિષ્યકો તીન ભેદસે ? (સમાધાન:) ક્યા કરે ? સુન તો સહી ! જો દ્રવ્યકો—અખંડ જ્ઞાયક ભગવાન, શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, ચૈતન્ય પરમેશ્વર, એકરૂપ ભગવાન આત્મા હૈ ઉસકો જો—જાનતે નહીં, નિષ્ણાંત નહીં, જિસકી સમજમેં 'આત્મા ક્યા' વો બાત આયી નહીં, તો આચાર્યોને શિષ્યોંકો, ઐસા **धर्मीको बतलानेवाले कितने ही** ધર્મોંસે—ધર્મ દ્વારા—ધર્મીકો બતાયા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા !

धर्मीको बतलानेवाले कितने ही धर्मोंके .... સબ ધર્મોંકો તો કહાઁસે બતાવે ? સમજે ? ખાસ-ખાસ ઉસકે જો ધર્મ હૈં, ખાસ-ખાસ. **धर्मीको बतलानेवाले कितने ही....कितने ही धर्मोंके द्वारा, उपदेश करते हुए आचार्योंका....** જો આચાર્ય શિષ્યકો ઉપદેશ કરતે હૈ ઉનકી બાત હૈ. આચાર્ય જો ધ્યાનમેં હૈં—અપને અનુભવમેં (-શુદ્ધોપયોગમેં) હૈં—ઉનકી બાત તો હૈ નહીં. ઔર જો આચાર્ય ધ્યાનમેં નહીં ઔર સમજનેવાલા નિકટમેં આયા હૈ, તો શિષ્યકો સમજાનેમેં આચાર્યકો સમજાનેકા વિકલ્પ આયા હૈ.... સમજમેં આયા ? એમ કહતે હૈં. **धर्मोंके द्वारा, उपदेश करते हुए आचार्योंका....** જિસકો નિકટવર્તી શિષ્યકો સમજાનેકા—ઉપદેશ

(દેનેકા)—વિકલ્પ હૈ, ઐસા ઉપદેશ કરનેવાલે.... **करते हुए**... લ્યો ! એ દેવાનુપ્રિયા! '**उपदेश करते हुए**' કહા. ઉપદેશ કરી શકે છે ને ? લખ્યું છે ને ? શું છે ? ક્યા હૈ ? દેખો ! શું ?

धर्मिण्यनिष्णातस्य..... **तदवबोधविधायि** .... લ્યો, **अनुशासतां सूरिणां धर्मधर्मिणोः** .... **व्यपदेशतो**.... લ્યો. ક્યાં આવ્યું એ ? **ह्यनन्तधर्मण्येकस्मिन् धर्मिण्यनिष्णातस्यान्तेवासिजनस्य तदवबोध** —એ. **अवबोध**... **अनुशासतां**.... શિખામણ આપતા, લ્યો. કહો, સમજાણું કાંઈ ? '**इति उपदेशः**' છેલ્લો (શબ્દ) છે.... '**ज्ञानं चारित्रमित्युपदेशः**' એ ચોથી લીટીમાં છે. જુઓ ! છે, બરાબર. લ્યો, '**उपदेशः**'.... પણ '**उपदेश**' એટલું કહ્યું. **चारित्रमित्युपदेशः**... પણ એનો અર્થ થયોને કે ઉપદેશ કરનેવાલા....શિખામણ આપનેવાલા (-દેનેવાલા) એમ.... (ઉપદેશ) આપે છે ને ? કરે છે ને ? 'કરે છે' એમ છેને શબ્દ ? અહીં 'કરે છે' એ શબ્દ ઉપર.... યે તો કથન આતા હૈ, જબ વિકલ્પ હૈ સમજાનેકા.

શિષ્ય (ગુરુકે પાસ) આયા તો પૂછતા હૈ કિ 'મહારાજ ! શુદ્ધ આત્મા કિસકો કહતે હૈં ?' છઠ્ઠી (ગાથા)મેં પૂછા હૈ ન ? છઠ્ઠીમેં વો પૂછા હૈ કિ 'શુદ્ધ' કિસકો કહતે હૈ ? 'શુદ્ધ' ઉસકો કહતે હૈં કિ શુભાશુભ પરિણમનસે રહિત, પ્રમત્ત-અપ્રમત્તસે રહિત અપના જ્ઞાયકભાવ હૈ ઉસકી—પરસે લક્ષ છોડકર અપના શુદ્ધસ્વભાવ હૈ—ઉસકી સેવા કરનેવાલેકો પર્યાયમેં 'આ શુદ્ધ દ્રવ્ય હૈ' ઐસા ભાસ—અનુભવ હોતા હૈ (ઔર) ઉસકો 'શુદ્ધ' કહનેમેં આયા. તો વો 'શુદ્ધ'મેં ભેદ હૈ કિ નહીં, વો બાત યહાં બતાતે હૈ. સમજમેં આયા ? જો 'શુદ્ધ' પર્યાયમેં-અનુભવમેં આયા, તબ યહ 'શુદ્ધ' (કહનેમેં આયા), તો વો 'શુદ્ધ'મેં ભેદ હૈ કે નહીં ? (સમાધાન:) કિ ભેદ હૈ હી નહીં.

શિષ્ય સમજનેકે લાયક હૈ, પણ સમજા હૈ નહીં, ઉસકો આચાર્ય કિતને હી **धर्मोंके द्वारा उपदेश करते हुए**.... '**अनुशासतां**' આવ્યું, લ્યો. '**कैश्चिद्धर्मैस्तमनुशासतां सूरिणां**....' શિખામણ દેનેકા વિકલ્પ જિસકો હૈ ઔર ઉપદેશ કરનેકી ભાષા આયી હૈ ઐસે સૂરિયોંને.... **आचार्योंका—यद्यपि धर्म और धर्मीका स्वभावसे अभेद है**.... ભગવાન આત્મા **धर्मी** નામ દ્રવ્ય અને **धर्म** નામ જ્ઞાન, દર્શન આદિ ધર્મ—ગુણ. વસ્તુ (ધર્મ ઔર ધર્મી) તો અભેદ હૈ. કોઈ જ્ઞાનકા પ્રદેશ ભિન્ન હૈ ઔર

આત્મા દ્રવ્યકા પ્રદેશ ભિન્ન હૈ (યા) જ્ઞાનકા ક્ષેત્ર ભિન્ન હૈ ને આત્માકા ક્ષેત્ર ભિન્ન હૈ ઐસા તો હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? સુક્ષ્મ બાત હૈ !

કહતે હૈં, ધર્મોંકે દ્વારા.... **धर्म और धर्मीका स्वभावसे अभेद है....** ભગવાન આત્મા ચૈતન્યસ્વભાવ—અનેક ગુણસ્વભાવ સ્વરૂપ ઐસા ધર્મી આત્મા—વો ધર્મસે તો અભિન્ન હૈ. દ્રવ્ય અપને ગુણસે ઔર પર્યાયસે તો અભિન્ન હૈ, ભિન્ન હૈ નહીં. **तथापि....** ઐસા હોને પર ભી નિકટવર્તી શિષ્યકો સમજાનેમેં **नामसे भेद करके....** દેખો ! સમજમેં આયા ? નામથી.... '**व्यपदेशतो**' (શબ્દ) છે ને ? 'વ્યપદેશ' શબ્દ પડ્યો છે ને ? '**व्यपदेशतो भेदमुत्पाद्य व्यवहारमात्र....**' બે શબ્દ પડ્યા છે. ઓહોહો ! નામસે ભેદ હૈ, વસ્તુમેં ભેદ હૈ નહીં. વસ્તુ તો જ્ઞાયકમૂર્તિ અખંડ જ્ઞાન-આનંદકા પિંડ-કંદ હૈ (ઔર) ઐસી દ્રષ્ટિ કરાના હૈ, પર વો સમજતા નહીં એક (-અભેદ) દ્રવ્યકો. તો દ્રવ્યકે અનંત ધર્મમેંસે કિતને (હી) ધર્મ....કિતનેં (હી) ખાસ-ખાસ ધર્મ....

અગ્નિનો દાખલો આપ્યો છેને જયસેન આચાર્યે ? અગ્નિ સમજાવવી હોય તો... અગ્નિ તો અગ્નિરૂપ છે, પર ઉસકો તીન પ્રકારસે સમજાતે હૈં—(૧) પાચક કરે તે અગ્નિ, (૨) દાહક તે અગ્નિ, (૩) પ્રકાશક તે અગ્નિ. એમ ત્રણ પ્રકાર લીધા છે ને ? જયસેન આચાર્યે લીધા છે. અગ્નિને બતાવવા હોં. હૈ તો અગ્નિ અગ્નિરૂપ, કોઈ તીન ભેદ ઉસમેં નહીં. પર અગ્નિકો બતાના હો—દૂસરેસે ભિન્ન બતાકર અગ્નિકા લક્ષ કરાના હો—તો કહે કિ (૧) પાચક—અનાજકો પકાવે, પાચક વો અગ્નિ, (૨) દાહક—લકડીકો જલા દે વો અગ્નિ ઔર (૩) પ્રકાશક—સ્વ ઔર પરકો પ્રકાશે વો પ્રકાશક.—યે અગ્નિ. યે તીન પ્રકારસે અગ્નિકો બતાયા. અગ્નિ તો અગ્નિરૂપ હૈ, ઉસમેં તીન પ્રકારકા ભેદ (નહીં). અગ્નિમેં ભેદ કહાં આયા ? સમજમેં આયા ? પર જો અગ્નિ નહીં સમજતે ઉસકો (કહતે હૈં કિ), દેખો ! જલાતી હૈ ન, પાચન કરતી હૈ ન ઔર દાહક હૈ ન વો અગ્નિ. ઐસે ભગવાન આત્મા.... અગ્નિકે સ્થાનમેં આત્મા ઔર (અગ્નિકે) તીન ગુણકે સ્થાનમેં જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર. સમજમેં આયા ?

नामसे भेद करके—व्यवहारमात्रसे ही.... પાછું 'હી'.**व्यवहारमात्रसे ही....** ભેદ કરનેકા વ્યવહારમાત્રસે હી... **ऐसा उपदेश है कि ज्ञानीके दर्शन है....** લ્યો, દેખો ! કિ

શ્રદ્ધા કરતા હૈ વો આત્મા. શ્રદ્ધા—વિશ્વાસ......શ્રદ્ધા કૌન કરતા હૈ ? રાગ કરતા હૈ? શરીર કરતા હૈ ? તો શ્રદ્ધા કરતા હૈ વો આત્મા. જ્ઞાનપ્રકાશ કરતા હૈ.... જ્ઞાન પ્રકાશ કરતા હૈ વો આત્મા ઔર અંદર સ્થિરતા કરતા—રમણતા કરતા હૈ વો આત્મા. જૈસે અગ્નિમેં તીન બોલ આયે ન ? (૧) પ્રકાશક વો જ્ઞાનકે સ્થાનમેં હૈ, સમજમેં આયા ? (૨) દાહક (વો) ચારિત્રકે સ્થાનમેં હૈ (ઔર) (૩) પાચક (વો) શ્રદ્ધાકે સ્થાનમેં હૈ.

(૧) **શ્રદ્ધા—**સારે આત્માકી પ્રતીત કરે વો દર્શન.—ઐસા ભેદ કરકે બતાયા. (૨) **જ્ઞાન—**અપનેકો ઔર પરકો પ્રકાશે સો જ્ઞાન ઔર (૩) સ્વરૂપમેં સ્થિર રહકર રાગકો જલા દે ઐસા **ચારિત્ર—**વો આત્મા. સમજમેં આયા ? સૂક્ષ્મ બાત હૈ. જૈસે અગ્નિકો.... અગ્નિ તો અગ્નિરૂપ હૈ—એકરૂપ હૈ. પર ઉસકો નહીં જાનતે હો (ઉસે કહતે હૈં કિ) જો ભાઈ ! પાચન કરતી હૈ, દહન કરે વો અગ્નિ. ઐસે આત્મા એકરૂપ દ્રવ્ય હૈ ધર્મી. ઉસકો નહીં જાનનેવાલેકો તીન બોલસે—**कितने ही धर्मों**.. કિતને ધર્મ (એટલે) કેટલાક ખાસ (ધર્મ). હૈ તો ઉસમેં અનંત ધર્મ અસ્તિત્વ આદિ. (પર) ઉસકી યહાઁ (બાત હૈ નહીં), ઉસસે વો સમજાનેમેં આતા નહીં. બરાબર ? ક્યોંકિ અસ્તિત્વ દૂસરેમેં ભી હૈ. (ઈસલિયે) યહાં (કહતે હૈં), જાને-પ્રકાશ કરે વો આત્મા, શ્રદ્ધા કરે વો આત્મા.... પહેલે વો લિયા હૈ, પહલે દર્શન લિયા હૈ.

શ્રદ્ધા—આત્મા પરિપૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય અખંડ હૈ (ઐસી) શ્રદ્ધા કરતા હૈ વો આત્મા. (પણ) 'શ્રદ્ધા'-વો તો ભેદ હો ગયા. સમજમેં આયા ? ઔર 'જ્ઞાન યે આત્મા'. (આત્મા) જાનતા હૈ ન ?....જાનતા હૈ ન? જિસકે અસ્તિત્વમેં જાનપના હૈ....જિસ અસ્તિ તત્ત્વમેં જાનપના હૈ (વહ અર્થાત્) 'જ્ઞાન યે આત્મા'. ત્યાં (આત્મા) તો અભેદ હૈ, પણ નામમાત્રસે ભેદ પાડકર (-કરકે) વ્યવહારસે શિષ્યકો—જો નહીં સમજતા હૈ ઉસકો—સમજાતે હૈં. (પ્રશ્ન :) તો દેખો ! ભેદસે અભેદ સમજમેં આયા કિ નહીં ?....(અજ્ઞાની કહતા હૈ) 'દેખો ! ભેદસે અભેદ સમજાતે હૈં, (ઇસલિયે) ભેદકી જરૂર હૈ. વ્યવહારસે નિશ્ચય આતા હૈ.' અમરચંદભાઈ ! (સમાધાન:) યે તો કહતે હૈ, ભૈયા ! ભેદ સમજાતા હૈં અભેદકો. સમજે ? ભેદમેં રહનેકો નહીં. આહાહા ! વો ચીજ ઐસી હૈ,....વો ચીજ ઐસી

હૈ—ઐસા ભેદ પાડકર (-કરકે) અભેદકો દિખાતે હૈં. કિતને (હી) ધર્મસે બતાનેવાલા ઉપદેશક, ધર્મીકો (-દ્રવ્યકો) બતાતે હૈં (કિ) વો ધર્મી—દ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા ?

ज्ञानीके दर्शन है.... ज्ञानी નામ આત્મા. **ज्ञानीके** એટલે આત્માકો **दर्शन है, ज्ञान है, चारित्र है....** યે તીન ભેદ અભેદમેં **नामसे भेद करके—**કથનસે ભેદ કરકે.... જુઓ ! અહીં તો વ્યવહારનો (અર્થ) કથન આવ્યું. 'પંચાધ્યાયી'માં તો 'કથનમાત્ર વ્યવહાર' એમ લે છેને ? ભાઈ ! 'કથનમાત્ર વ્યવહાર....કથનમાત્ર વ્યવહાર' એમ બહુ લે છે એમાં 'પંચાધ્યાયી.' એ આમાં આવ્યું, જુઓને ! (અહીં) આવ્યું ને ? '**नामसे भेद.... नामसे भेद.**' કથન (માને) નામ હૈ, કથનભેદ હૈ. કથન હૈ વો વ્યવહાર હૈ એમ કહતે હૈં. ત્યાં 'કળશટીકા'મેં ભી યે લેતે હૈં. સમજાય છે કાંઈ ? લીધું છેને એમાં ? આમાં (-સમયસારમાં પાંચમાં) કળશ(નો અર્થ છે તેમાં આ શબ્દો) નથી, આમાં કળશ નથી. બીજો (બીજું શાસ્ત્ર) 'કળશ(ટીકા)' છે એમાં લીધું છે ને ? છે એમાં. 'વ્યવહાર'નો અર્થ કર્યો છે ને ? આ હિંદી (શાસ્ત્ર) છે ? 'વ્યવહાર' (શબ્દ) પહેલા લીધો છે ક્યાં ? વ્યવહારને 'કથનમાત્ર' કહ્યું છેને ત્યાં ? ચોથો ? (કળશટીકામાં) પાંચમો (કળશ).

જુઓ ! એ, એ. જુઓ ! '**व्यवहरणनय: यद्यपि हस्तावलम्बः स्यात्**' (**व्यवहरणनय:**) 'જિતના કથન' એવો શબ્દ લીધો છે. અહીં પણ (એ વાત છે). એણે (પંડિત રાજમલજીએ) પોતાનું (પોતાના ઘરનું) નથી (કહ્યું). અહીં (સાતમી ગાથામાં) 'નામ' (શબ્દ) આવ્યું છે ને ? નામ=કથન છે ને ? જુઓ ! એમાં (કળશટીકામાં) આવ્યું છે : '**व्यवहरणनय: यद्यपि हस्तावलम्बः स्यात्**'—'જિતના કથન. ઉસકા વિવરણ—જીવવસ્તુ નિર્વિકલ્પ હૈ. વહ તો જ્ઞાનગમ્ય હૈ.' પર (વહી જીવવસ્તુકો) 'કહના ચાહેં, તબ ઐસે હી કહનેમેં આતા હૈ કિ જિસકે ગુણ દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર વહ જીવ.' લ્યો ! વો (બાત) ભી યહાં આયી, ઠીક. સમજમેં આયા ? ઐસે હી કહનેમેં તો વો આતા હૈ. '(જો કોઈ) બહુ સાધિક હો તો ભી ઐસે હી કહના પડે. ઇતને કહનેકા નામ વ્યવહાર હૈ.' સમજમેં આયા? ઐસી બાત લેતે હૈં વે. રાજમલ્લજી હૈં ન ? ઉન્હોંને બનાયા વો—'પંચાધ્યાયી.' અહીં તો

આપણે શાસ્ત્રમાંથી ઉપમા (-આધાર) આવે, એકેય શબ્દ ઘરનો કોઈ નાંખ્યો નથી એવી ટીકા (-કળશ ટીકા) છે.

तथापि नामसे भेद करके.... નામસે ભેદ કરકે કહના વો હી વ્યવહાર હૈ ઐસા કહતે હૈ. કથનમેં ભેદ કરકે કહના વો હી વ્યવહાર હૈ. સમજમેં આયા ? **व्यवहारमात्रसे ही ऐसा उपदेश है....** શબ્દ દો હૈં ઉસમેં (-ટીકામેં) ભલે. સમજમેં આયા ? **'व्यपदेशतो भेदमुत्पाद्य व्यवहारमात्रेणैव'** પણ એ તો આવી ગયું ને ? **'व्यपदेशतो (भेदमुत्पाद्य व्यवहारमात्रेणैव)'**... કથન-ભેદ, ઉત્પન્ન વ્યવહારમાત્રથી... થઈ ગયું ને ? (તેથી ભેદ) કથન વ્યવહારમાત્ર થઈ ગયું. વજુભાઈ ! 'પંચાધ્યાયી'માં આવે છે કે નહીં ? વ્યવહારને 'કથનમાત્ર.. કથનમાત્ર..' (એમ) આવે છે. આમાંય (કળશ ટીકામાં) એનું કથન છે. આહાહા !

યહાં કહતે હૈં કિ **नामसे भेद करके....** ભગવાન આત્મા એકરૂપ—અનંત ગુણનો પિંડ એકરૂપ દ્રવ્ય (અર્થાત્) જ્ઞાયકભાવ, શુદ્ધભાવ, ધ્રુવભાવ, કારણપ્રભુ, કારણપરમાત્મા પોતે છે. યે એકરૂપ હોને પર (ભી) નામમાત્રસે ભેદ કરકે વ્યવહારસે કથન કરનેમેં આતા હૈ કિ **ज्ञानीके दर्शन है....** આત્મામેં દર્શન હૈ, શ્રદ્ધે વો આત્મા હૈ, જાને વો આત્મા હૈ. .... સ્થિરતા—એકાગ્ર હોતા હૈ ન ? એકાગ્ર કિસમેં હોતા હૈ? અપને એકમેં. તો વો એકાગ્ર હોતા હૈ—સ્થિરતા—વો ચારિત્ર હૈ આત્મા. ઐસા એકરૂપમેં તીન પ્રકારકા કથન વ્યવહારમાત્રસે કરકે બતાયા હૈ. સમજમેં આયા ? પર બતાયા હૈ ક્યા ? વો દ્રવ્ય. ભેદસે બતાયા દ્રવ્ય વો અભેદ.

'યે ઐસા હૈ, ઐસા હૈ' (ઐસે ભેદકા) લક્ષ છોડ દે ઔર અભેદમેં જા. હમ ભી તુજે વિકલ્પસે કહતે હૈં, ઉપદેશકા કાલ હૈ તો. સમજમેં આયા ? ઔર તુમ ભી ઐસે.... હમ કહતે હૈં—તીનરૂપસે કહતે હૈં, પર એકરૂપ હૈ વહાં દ્રષ્ટિ કર. ઓહોહો ! સમજમેં આયા ? ઐસે દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દ્રષ્ટિ કરનેકો તીન (ભેદ)સે બતાયા. વો (શિષ્ય) ભી તીનસે સમજકર એક દ્રવ્યકો સમજતે હૈં. વો વ્યવહારકો આશ્રય કરતે નહીં. વો આઠવીં ગાથામેં આયેગા (કિ ભેદ) અંગીકાર નહીં કરના. વ્યવહારસે બતાયા હૈ, પણ વ્યવહારકો અંગીકાર નહીં કરના. કહનેવાલેકો ભી અંગીકાર નહીં કરના ઔર સુનનેવાલેકો ભી અંગીકાર નહીં કરના ઐસે કહતે હૈં. અમરચંદભાઈ ! સુનનેવાલેકો તીન ભેદસે બતાયા, પણ તીન

(ભેદ)કો અંગીકાર નહીં કરના. આહા! એકરૂપ ચૈતન્ય ભગવાન, એકરૂપ ધ્રુવસ્વરૂપ ઉસ પર દ્રષ્ટિ કર. સમજમેં આયા ? જિસમેં સારા (-પૂરા) અનંત સિદ્ધપદ ઔર અનંત કેવલજ્ઞાન જિસમેં પડા હૈ ઐસે ધ્રુવપદકા અવલંબન લે.

किन्तु.... નામમાત્રસે—વ્યવહારસે ઉપદેશ હૈ તો ભી **परमार्थसे देखा जाये**— ખરેખર (વાસ્તવિકરૂપસે) દેખા જાવે **तो अनन्त पर्यायोंको एक द्रव्य पी जाता है** .... યે અનંત ગુણ ઔર પર્યાયકો પી ગયા, (ઇસલિયે) દ્રવ્યમેં ભેદ હૈ નહીં. પી ગયું અંદરમાં. પી જાતે હૈ ન ? પાની પી જાતે હૈ ન ? કોઠા (-પેટ)મેં ચલે જાતે હૈ ન ? પાની-બાની નહીં દિખતા, કોઠા હી અકેલા દિખતા હૈ. ઐસે અનંત ગુણ ઔર પર્યાયકો દ્રવ્ય પી ગયા હૈ, (ઇસલિયે) એકરૂપ દ્રવ્ય હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? જ્ઞાન યે આત્મા, દર્શન યે આત્મા—ઐસા ભેદ એકરૂપ દ્રવ્યમેં હૈ નહીં, કારણ કે દ્રવ્ય સબ (ભેદ)કો પી ગયા હૈ. અભેદમેં સબ ભેદ હૈ....અભેદમેં સબ (ભેદ) હૈ, પણ વો ભેદ દ્રષ્ટિ કરાનેકો (-કરનેલાયક) નહીં હૈ. અભેદકો દ્રષ્ટિ કર, વો માટે (-ઇસલિયે) ભેદસે બતાયા હૈ.

किन्तु परमार्थसे देखा जाये तो अनन्त पर्यायोंको અર્થાત્ અનંત ભેદોંકો **एक द्रव्य पी गया है**....અભેદમેં સબ (ભેદ) આ ગયે હૈં. **इसलिये एकरूप**.... એ કારણે એકરૂપ એમ. અનંત ભેદોંકો—ગુણોંકો, પર્યાયોંકો—**एक द्रव्य पी गया** યાની એક દ્રવ્યમેં સમા ગયે હૈં. ઇસલિયે દ્રવ્ય એકરૂપ એમ. વસ્તુ એકરૂપ.... ઓહોહો ! જુઓ ! યે ઉસકો કરના હૈ—પહલેમેં પહલી દ્રષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર કરના. ત્યારે વો ધર્મકી શરૂઆત હોતી (હૈ), નહીં તો ધર્મકી શરૂઆત હોતી નહીં. લાખ બાત દૂસરી કરે.... 'છ ઢાળા'માં આતે હૈ કિ નહીં ? 'લાખ બાતકી બાત યહી, નિશ્ચય ઉર લાઓ' (છ ઢાળા, ચોથી ઢાળ, પદ ૯). લાખ બાતકી બાત, પણ દ્રવ્ય ઉપર દ્રષ્ટિ કરો.

એક દ્રવ્યસ્વભાવ અખંડ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કરો. રાગ તો કહાં ગયા, વ્યવહાર કહાં ગયા, નિમિત્ત તો કહીં રહ ગયા, ભેદ ભી છુડા દિયા. ..... હા, '(તોરિ સકલ) જગદંદ–ફંદ'... છોડ... આવે છે ને ? એક આતમકો ધ્યાવો.' (નિત આતમ ધ્યાઓ). વહ 'છ ઢાળા'માં આતા હૈ. પહલેકે ગૃહસ્થ પંડિતોને ભી બહુત યથાર્થ બાત કી થી, અભી સબ ફિર ગયા, બહોત ફિર ગયા. સમજાય છે કાંઈ ? જુઓને

એમ કહે છે: ‘લાખ બાત કી બાત (યહી), નિશ્ચય ઉર લાઓ.’ લાખ વાત શું, કરોડ વાત ને અનંત વાત હોય શાસ્ત્રમાં લે. એક વસ્તુ ભગવાન સામાન્ય એકરૂપ દ્રવ્ય હૈ. પર્યાયમેં ઉસકા (-દ્રવ્યકા) સંબંધ બનાવો....પર્યાયમેં ઉસકા આશ્રય લો... પર્યાયસે ઉસકા આશ્રય લો....પર્યાય ઉસકે આશ્રયમેં જાય....પર્યાયકા સંબંધ દ્રવ્ય ઉપર જાય....—વો કરના હૈ. જ્ઞાનચંદજી ! કહો, સમજમેં આયા ? વો (હી) દર્શનશુદ્ધિ. દ્રવ્યકા આશ્રય હુએ બિના ઉસકા કોઈ જ્ઞાન ભી સચ્ચા નહીં, વ્રત-તપ સચ્ચા નહીં, સબ મીંડા (શૂન્ય) હૈ. સમજમેં આયા ? ઓહોહો !

વસ્તુ ઐસી હૈ. ભગવાને કંઈ કરી નહીં હૈ....ભગવાને કરી નહીં હૈ, ભગવાને તો જાની હૈ. જાની ઐસી વાણીમેં આયી હૈ. ઈસલિયે કર્તા-હર્તા નહીં ભગવાન (યા) પરમેશ્વર. ઐસા વાણીમેં આયા (કિ) ભગવાન! તેરી ચીજ તો અખંડાનંદ હૈ ન પ્રભુ ! (તું) એકરૂપ દ્રવ્ય હૈ ન ! દેખો ! **एकरूप** હૈ ન ! અનંત ધર્મકો પી ગયા ઐસી ચીજ એકરૂપ હૈ ન ! ‘**किंचित् एकमेक मिले हुए आस्वादरूप**....’ ક્યા કહતે હૈં ? કિ ગુણકા સ્વાદ તો ભિન્ન–ભિન્ન હૈ, હરેક ગુણકા સ્વાદ ભિન્ન–ભિન્ન હૈ. ‘**किंचित् एकमेक मिले हुए आस्वादरूप**....’ એમ. સબકા સ્વાદ ભિન્ન–ભિન્ન હૈ, વો સ્વાદ એક હો ગયા ઐસા નહીં. વસ્તુ એકરૂપ હી હૈ. સમજમેં આયા ? પર સબ ગુણકા સ્વાદ એક હી હો ગયા હૈ—સ્વાદ એક હો ગયા હૈ ઐસા નહીં. સમજમેં આયા ? આહાહા !

किंचित् एकमेक मिले हुए.... **किंचित् एकमेक मिले हुए**.... દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે એકમેક મિલા હુઆ હૈં, પણ ગુણકે સ્વાદકી અપેક્ષાસે એકમેક નહીં હૈં. આહાહા! જુઓને ટીકા ! અમૃતચંદ્રાચાર્યને ગજબ કામ કિયા હૈ ! દિગંબર મુનિ વનવાસમેં રહતે થે. જંગલમેં આત્મધ્યાનમેં મસ્ત થે. ઐસેમેં શાસ્ત્રકી ટીકાકા વિકલ્પ આયા, વાણીસે શાસ્ત્ર બન ગયા...વાણીસે શાસ્ત્ર બન ગયા. સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈ, **किंचित् एकमेक मिले हुए आस्वादरूप** તથા **अभेद**.... અભેદ વસ્તુ. વસ્તુ તરીકે અભેદ. **एकस्वभाव वस्तुका अनुभव करनेवाले**.... પાઠમેં તો ઐસા હૈ ત્યાં.... સમજ્યાને ? છે ને ? ‘**एकस्वभावमनुभवतो**....’ પણ વો ‘દ્રવ્ય’ (શબ્દ) પહલે આયા હૈ ન પહલે ? ‘**परमार्थतस्त्वेकद्रव्य**’ એમ. એટલે....‘એક દ્રવ્ય’ (એવો

શબ્દ) આવ્યો એટલે વસ્તુ (શબ્દ) લઈ લીધો પાછો ત્યાં. ખરેખર તો વસ્તુનો–સ્વભાવનો અનુભવ કર. પણ વસ્તુનો (અનુભવ) ને ? એમ. (અર્થાત્) દ્રવ્યકા ન?

કિંચિત્ મિલે હુએ અભેદ **एकस्वभाव वस्तुका अनुभव करनेवाले**..... 'વસ્તુ' શબ્દ વહાં નહીં હૈ, પણ પહલે 'દ્રવ્ય' (શબ્દ) આયા ન ? .... સમજે ? ક્યા ? **एक द्रव्य पी जाता है** વો 'દ્રવ્ય' આયા. વો દ્રવ્યમેં **एकस्वभाव**....**एकस्वभाव** દ્રવ્યકા **अनुभव करनेवाले**..... **एकस्वभाव** દ્રવ્યકા **अनुभव करनेवाले** ઐસે લેના. સમજમેં આયા ? **एकस्वभाव** દ્રવ્યકા અનુભવ, ભિન્ન–ભિન્ન સ્વભાવકા અનુભવ (નહીં.) એક સમયમેં, એકસ્વભાવ દ્રવ્ય–એકસ્વભાવરૂપી દ્રવ્ય–જો હૈ.... **एकस्वभाव** દ્રવ્યકા **अनुभव**..... દ્રવ્ય કહો કિ વસ્તુ કહો. **एकस्वभाव** દ્રવ્યકા **अनुभव करनेवाले**.... સમજમેં આયા ?

ભગવાન આત્માકા જ્ઞાયકસ્વભાવ, એકસ્વભાવ હૈ ઉસકા અનુભવ કરનેવાલે સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો—ઉસકા જ્ઞાન કરનેવાલેકો—**पंडित पुरुष**.... યે પંડિત. દેખો ! સમજમેં આયા ? '**पंडित** ' (શબ્દ) ઉપરથી નાખ્યું ? ઠીક, એ '**पंडित**' (શબ્દ) બરાબર છે, ઠીક છે.....હિંદીમાં ભલે, (હિન્દી પ્રદેશોમાં ભલે કહેવાય,) પણ (આ તો) ટીકામાં નાંખ્યું. ટીકામાં નાંખ્યું ને ? એનો (-'**अनुभव करनेवाले**'નો) અર્થ કર્યો ને ? 'જ્ઞાની' ('**अनुभव करनेवाले**') શબ્દ આવ્યોને પહેલો ? જ્ઞાની. જ્ઞાની એટલે અનુભવ કરવાવાળો. અનુભવ કરવાવાળો એ જ જ્ઞાની ને એ જ પંડિત એમ. તે પંડિત. એવું આવે છેને પંડિતનું, નહીં ? ઓલામાં 'સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માં. ઘણા (શબ્દો) આવે છે 'સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માં. પંડિતેય કહેવાય... ઓલામાં આવે છે ત્રણ-ચાર બોલ આવે છે. શૂરવીરેય કહેવાય, વીરેય કહેવાય. (એમ) આવે છે. 'અષ્ટપાહુડ'માં તો આવે છે, આ તો 'સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા'માંય (ગાથા- ૧૯માં) આવે છે. આખો શ્લોક જુદો લીધો છે. 'અષ્ટપાહુડ'માં પણ આવે છે. (મોક્ષપાહુડ ગાથા-૮૯)

એ વસ્તુ જે ચૈતન્ય.... બીજું ઓછું-વત્તું જાણે એનો પ્રશ્ન નહીં....સમજમેં આયા ? પણ એકરૂપ દ્રવ્યસ્વરૂપ ચિદાનંદ અખંડ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કરનેસે, ઐસે દ્રવ્યકી દ્રષ્ટિ કરનેવાલે ઐસે જ્ઞાનીકો—ઐસે ધર્મીકો—ઐસે પંડિતકો—ઐસે દ્રવ્યકી પિછાન કરનેવાલેકો—**न तो दर्शन है**.... એકરૂપ અનુભવ કરનેમેં 'દર્શન'

ભિન્ન (-ઐસા ભેદ) હૈ નહીં, તો ઉસકો ‘દર્શન હૈ નહીં‘ એમ અપેક્ષાએ (કહે છે). અભેદકા અનુભવ કરનેવાલેકો દર્શનકા ભેદ હૈ નહીં. ભેદ હૈ નહીં તો ‘દર્શન હૈ નહીં‘ ઐસે કહા હૈ. સમજમેં આયા ? **न तो दर्शन है, न ज्ञान है, न चारित्र ही है.** ન ઉસકો દર્શન ‘હી‘ હૈ ઐસે લે લેના સબમેં. સમજમેં આયા ?

न दर्शनं, न ज्ञानं, न चारित्रं.... ज्ञायक एवैक: शुद्धः... ‘**एव**‘ છે ને ? ન તો સમકિત હૈ, ન તો જ્ઞાન હૈ, ન તો ચારિત્ર હૈ. ઓહોહો ! બસ, મોક્ષમાર્ગ ભી નહીં? પણ યે તો પર્યાય હૈ, દ્રવ્યમેં ભેદ કહાં હૈ ? દ્રવ્યમેં પર્યાય ભી કહાં હૈ ? સમજમેં આયા ? દ્રવ્યમેં પર્યાય કહાં હૈ ? (પ્રશ્ન:) પર્યાયકા—વર્તમાન અવસ્થાકા તો સંબંધ હૈ દ્રવ્યકો ? (સમાધાન:) દ્રવ્યમેં પર્યાય હૈ નહીં, દ્રવ્યમેં ભેદ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? ધ્રુવ જો હૈ ઉસમેં તો પર્યાયકા અભાવ હૈ. ધ્રુવ જો એકરૂપ હૈ ઉસમેં ભેદકા અભાવ હૈ. યે પર્યાયકા અભાવ હૈ... સમજમેં આયા ? ઔર એકરૂપ દ્રવ્યમેં તીન ભેદકા અભાવ હૈ. ભેદ કહાં ત્યાં આયા ? એકરૂપ હૈ ન, એકરૂપ હૈ. એકરૂપ કી અપેક્ષાસે ભેદ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? બહુત સૂક્ષ્મ !

એમાં સાતમી ગાથા (તો) છઠ્ઠીથી ઉત્કૃષ્ટ લીધી છે ને ? સદ્ભૂત અનુપચાર (વ્યવહાર) કાઢી નાખ્યો. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ? જુઓ ! તમે બરાબર આવ્યા સાતમી (ગાથા)માં દિલ્હીવાળા. આ સોળમી વાર વંચાય છે. સભામેં સમયસાર ૧૫ બાર પહલેસે (લેકર અંત તક) પૂરા હો ગયા. ૧૫ બાર. ૧૬વીં બાર શુરુ હુઆ, તુમ્હારી આસો વદ એકમસે, હમારી ભાદરવા વદ એકમ. સમજમેં આયા ?

ક્યા કહતે હૈ ? ઓહો ! એક અભેદ સ્વભાવકા અનુભવ કરનેવાલા.... નિર્વિકલ્પ દશાસે અનુભવ કરનેવાલેકો—ઐસે આત્માકો.... આત્માકો કહો, જ્ઞાનીકો કહો, પંડિતકો કહો (એક હી બાત હૈ). ઐસે આત્માકો... પંડિત પુરુષકો એટલે (યાની) ઐસે આત્માકો. સમજાય છે ? વળી પુરુષની જ (વાત) છે એવું કાંઈ નહીં અહીંયા. ઐસે આત્માકો.... સમજાય છે કાંઈ ?

न तो दर्शन है, न ज्ञान है, न चारित्र ही है, किन्तु वह तो एकमात्र शुद्ध ज्ञायक ही है. ‘ज्ञायक एवैकः शुद्धः‘ જ્ઞાયક જ એક શુદ્ધ એમ. ‘ **ज्ञायक एवैक: शुद्धः**‘ દેખો ! **एकमात्र शुद्ध ज्ञायक ही....** અનુભવ કરનેમેં અકેલા દ્રવ્ય હી દ્રષ્ટિમેં હૈ. (દ્રષ્ટિમેં)

જ્ઞાયક હી અકેલા હૈ, ભેદ હૈ નહીં. ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શનકા (વિષયરૂપ) અભેદ એકરૂપ દ્રવ્ય—'ધ્રુવ' કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

અભી સમ્યગ્દર્શન કિસકો કહતે હૈં (ઉસકી) ખબર નહીં. સમ્યગ્દર્શન કૈસે, કિસ પ્રકારસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ (અર્થાત્) કિસમેંસે, કિસ દ્રષ્ટિસે (હોતા હૈ ઉસકી) ખબર નહીં.... સમજમેં આયા ? (ઔર) કરો વ્રત ને કરો તપ. મૂર્ખાઈ ભરેલા વ્રત-તપ હૈ સબ. સમજમેં આયા ? જેને 'સમયસાર'માં (ગાથા ૧૫૨માં) ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય બાળવ્રત ને બાળતપ કહતે હૈં. સર્વજ્ઞ ભગવાન ઉસે બાળવ્રત ને બાળતપ (કહતે હૈં). વસ્તુ અભેદ એકરૂપ ક્યા હૈ (ઐસી) જહાં દ્રષ્ટિ હુઈ નહીં ઔર ઉસકે અનુભવમેં આઈ નહીં, તો કિસમેં ઠહરના વો તો દ્રષ્ટિમેં આયા નહીં. સમજમેં આયા ? કિસમેં રમના વો ચીજ તો દ્રષ્ટિમેં આયી નહીં (ઔર) દ્રષ્ટિમેં આયે બિના રમના—ચારિત્ર કહાંસે આયા ? સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈં, **किन्तु वह तो एकमात्र.... एकमात्र....** અનેકપના બિલ્કુલ નહીં. તે પણ **शुद्ध ज्ञायक**—એકલો શુદ્ધ જ્ઞાયક.... દેખો ! **एक** ને **शुद्ध**—બેય વિશેષણ આપ્યા. સમજાણું ? **एक** ને **शुद्ध**—બેઉ આપ્યું વિશેષણ. કોઈ ઠેકાણે આમાં—'કળશટીકા'માં (કળશ-૬) 'એક'ને 'શુદ્ધ' કહે છે, 'શુદ્ધ'ને 'એક' કહે છે. એ વાત છે. અહીં તો **एक** ને **शुद्ध**—બેય વિશેષણ આપ્યા. **एक** ને **शुद्ध....** અનેકનો નિષેધ કરીને **एक** અને અશુદ્ધતાનો નિષેધ કરીને **शुद्ध**. સમજાણું કાંઈ ? ભેદનો નિષેધ કરીને **एक**, અશુદ્ધતાનો નિષેધ કરીને એકલું **शुद्ध**. બેય આવી ગયું—છઠ્ઠા–સાતમાનું (–છઠ્ઠી-સાતમી ગાથાનું કથન) ભાઈ ! છઠ્ઠા–સાતમાનો (-છઠ્ઠી ગાથાના ભેદનો, સાતમી ગાથાના ભેદનો)—બેયનો નકાર થઈ ગયો એક સાથે. આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ ! '**एक: शुद्धः एव ज्ञायक**' સમજાણું કાંઈ ?

પહેલા ખ્યાલમાં તો વાત લે કે ક્યા ચીજ હૈ અને કૈસી ચીજમેં એકાગ્ર હોનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. જિસકો (સમ્યગ્દર્શનકા વિષય) સમજમેં આયા નહીં, જિસકો ખ્યાલમેં આયા નહીં, સુનનેમેં આયા નહીં, વો કરે કહાંસે ? નહીં કર સકતે. જુઓ ! વો ટીકા પૂરી હુઈ સાતવીં ગાથાકી.

પહેલે (ટીકાની શરૂઆતમાં) કીધું'તું ને ? કે **बंधपर्यायके निमित्तसे अशुद्धता तो दूर रहो**. છઠ્ઠી (ગાથાને) મેળવીને કહ્યું હતું ને ? **दूर रहो**, પણ આ તો (હવે

સાતમી ગાથામાં) એકમેં અનેક નહીં (એમ કહે છે). એટલે કે ભગવાન આત્મા એકરૂપ શુદ્ધ છે. શું (-કેવો) ? જ્ઞાયકમાત્ર. સમજાય છે ? કારણ કે નહીંતર તો પરમાણુ પણ એકરૂપ ને શુદ્ધ છે. પણ અહીં 'એક શુદ્ધ જ્ઞાયકમાત્ર છે'.—આમ થઈને (-કહીને) વસ્તુ કીધી છે. સમજાણું કાંઈ ? પરમાણુ પણ વસ્તુ તરીકે એકરૂપ જ છે અને શુદ્ધ જ છે, પણ એ તો જડ છે. અહીં તો 'એક શુદ્ધ જ્ઞાયકમાત્ર' (આત્મા છે એમ કહે છે). સમજાય છે કાંઈ ?

एकमात्र... ભગવાન આત્મા—દ્રષ્ટિના વિષયરૂપ ભગવાન (આત્મા)—દ્રષ્ટિના ધ્યેયરૂપ આત્મા—એ તો **एकमात्र** છે એટલે અનેકપણું છોડી દીધું (-નિષેધ કર્યો). **शुद्ध**—તદ્દન પવિત્ર, અશુદ્ધતા નહીં. **ज्ञायक ही है**—એ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ. એ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે અને એ ભૂતાર્થ ચીજ છે. ભૂતાર્થ—સત્યાર્થ.. સત્યાર્થ કે જેને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય. કહો, સમજાણું કાંઈ ? મુદ્દાની રકમની આ ગાથા છે. નિમિત્તથી સમ્યગ્દર્શન થાય નહિ, શ્રવણથી થાય નહિ, વિકલ્પથી થાય નહિ, પર્યાયભેદથી થાય નહિ, ગુણભેદથી થાય નહિ. (જે) નિમિત્ત વિના જ ચાલે એને (સમ્યગ્દર્શન) થાય એમ કહે છે. અશુદ્ધતા વિના કરે એને થાય, ભેદ વિના (પુરુષાર્થ) કરે એને થાય એમ કહે છે લ્યો. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આ કીધું ને ? પણ એણે (-ગુરુએ ભેદથી) કીધું ત્યારે અભેદ સમજાવવા માટે કીધું છે (અને) ઓલો (-શિષ્ય) આ રીતે અભેદ સમજે છે ત્યારે એને 'ભેદથી સમજાવ્યું' એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. એમાં કાંઈ (બીજું) ચાલે એવું નથી હોં. આહાહા ! એવો માર્ગ છે. 'એવો માર્ગ વીતરાગનો, કહ્યો ભગવાને...' સમજાણું કાંઈ ? 'ભાખ્યો શ્રી ભગવાન' એમ લેવું. 'એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.' પરમાત્માએ શ્રીમુખેથી વાણી દ્વારા ઇન્દ્રોની સમક્ષમાં, ગણધરોની સમક્ષમાં....(-આવા) લોકના નેતાઓની સમક્ષમાં મોટા મોટા.... જેવામાં ભગવાને આમ કહ્યું હતું. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ આમ કહેતાં હતાં. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? ભગવાનજીભાઈ !

હવે આ ધર્મ સમજવામાં કાંઈ પૈસા-બૈસાની, શરીરની મદદ મળે કે (તેઓ) જોઈએ કે નહીં ? કહે છે કે એમાં પૈસાની જરૂર નથી, મનુષ્યપણાના દેહની જરૂર નથી, એને વિકલ્પની જરૂર નથી, એને ભેદની જરૂર નથી એમ કહે છે. સમજાય

છે કાંઈ ? આહાહા ! 'એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.' સમવસરણમાં ઇન્દ્રોની સમક્ષ, ગણધરોની સમક્ષ ભગવાને આ કહ્યું છે. ત્રિલોકનાથ પરમાત્માની વાણીમાં આ આવ્યું છે. આહા ! એ આવ્યું છે, પણ કેવું છે એ કહે છે. ભાઈ ! તું તો દ્રવ્યરૂપે—ધર્મીરૂપે એકપણે ભગવાન છો. (તો) એકમાં અનેકપણું ક્યાંથી આવ્યું ? અને એકને દેખતાં અનેકપણું એમાં આવે કે દેખે ક્યાંથી ? એકપણે દેખતાં અનેકપણું આવે ક્યાંથી ? એમાં અનેકનું એકરૂપ છે—અનેક ગુણનું એકરૂપ દ્રવ્ય છે, છતાં એકરૂપ દેખવામાં અનેકરૂપતા હોતી (-દેખાતી) નથી. અને એકને દેખ્યા વિના એકાગ્રતા થતી નથી ને એકાગ્રતા થયા વિના એક દ્રષ્ટિમાં આવતો નથી. સમજાણું કાંઈ ?

'મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.' (-શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી). આ મૂળ માર્ગ વીતરાગનો છે. જગતને —સાધારણ પ્રજાને તો એવું લાગે કે આહાહા ! આવું ? પણ બીજું કાંઈ હશે કે નહિ ? અનેકાન્ત માર્ગ છે, સ્યાદ્વાદ માર્ગ છે. (એટલે) બીજું કાંઈ—આનાથી, આનાથી (થાય) એવું—હોય કે નહિ ? (સમાધાન:) કે આનાથી થાય ને બીજી રીતે ન થાય એવો અનેકાન્ત માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ રસ્તે થાય ને બીજે રસ્તે ન થાય એનું નામ અનેકાન્ત છે. આનાથી થાય ને આનાથી (પણ) થાય એમાં અનેકાન્ત (નથી), એ તો ફૂદડીવાદ થયો. આહાહા ! એને કાંઈ રૂચતું નથીને ! પાંગળો છેને ! (એટલે બીજો) કાંઈક આધાર જોવે છે. (ભાઈ ! તું) પાંગળો નથી, મોટો પરમેશ્વર છો સાંભળને !

આહાહા ! તારા પરમેશ્વરની વાતું પર્યાયમાં પૂરી શી રીતે આવે ? આખો પર્યાયમાં ન આવે તે વાણીમાં તો શી રીતે આવે ? એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ દ્રવ્યસ્વરૂપ તે પર્યાયમાં ન આવે. એક પર્યાયમાં દ્રવ્ય આવે ? (ન આવે). તો વિકલ્પમાં શી રીતે કહેવું (-આવે) ને વાણીમાં શી રીતે આવે ? આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? એવો ભગવાન... ભેદથી (-કથનથી) ઓલો એકરૂપ જ્ઞાયક શુદ્ધને દેખાડ્યો છે, ત્યાં (જ્ઞાયક ઉપર) દ્રષ્ટિ જાય તો એને 'ભેદથી કહ્યું' એમ કહેવામાં આવે. બાકી તો ભેદથી કહ્યું અને ભેદને પકડીને ઉભો રહે, એ તો એની એ દશા છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભાવાર્થ : **इस शुद्ध आत्माके....** ભગવાન આત્મા તો શુદ્ધ દ્રવ્ય છે, આનંદનો સત્ પિંડ છે. સત્.. સત્.. સત્.. સત્... શાશ્વત. સત્ એટલે 'છે' એવો શાશ્વત શુદ્ધ આત્મા. એને **कर्मबंधके निमित्तसे अशुद्धता होती है....** જોયું ! પર્યાયમાં અશુદ્ધતા, એનો ધર્મ છે—સત્ત્વ છે—તો, હોય છે. **यह बात तो दूर ही रहो....** એનું અહીં કામ શું છે ? અહીંયા સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થવામાં એ અશુદ્ધતાનું શું કામ છે ? અશુદ્ધતા તો દૂર હી રહો—એ લક્ષ કરવા જેવી નથી. સમજાણું ? કહે છે કે એ તો લક્ષ કરવા જેવી નથી. **किन्तु....** ઓહોહો ! **उसके दर्शन, ज्ञान, चारित्रके भी भेद नहीं है....** ત્રણનો પણ ભેદ નથી. એટલે ઓલું (-અશુદ્ધતા) તો નથી, પણ આ (-ભેદ) પણ નથી એમ. અશુદ્ધતા તો નથી, પણ તેમાં ત્રણના ભેદ પણ નથી. એકમાં ત્રણનો ભેદ ક્યાંથી આવ્યો ? સમજાણું કાંઈ ?

क्योंकि वस्तु अनन्तधर्मरूप एक धर्मी है. વસ્તુ જે ભગવાન આત્મા છે એ અનંત ધર્મસ્વરૂપ હો, પણ વસ્તુ (અપેક્ષાસે) તો એક હૈ. વસ્તુ અનંત ધર્મસ્વરૂપ એક હૈ. વસ્તુ બે-ત્રણ છે ? સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુ એમાં વસેલા અનંત ધર્મો હોવા છતાં વસ્તુ તો એક છે. વસ્તુ બે-ચાર-દસ છે ? **वस्तु अनन्तधर्मरूप.... अनन्तधर्मरूप एक धर्मी है.**—એક વસ્તુ હૈ, એક પદાર્થ હૈ, (અનંત) ધર્મનો ધરનાર ધર્મી એકરૂપ હૈ.

परन्तु व्यवहारीजन धर्मोंको ही समझते हैं.... કેમકે ધર્મી (-દ્રવ્ય) જે છે એની અભેદદ્રષ્ટિ તો છે નહીં, અભેદ લક્ષમાં આવ્યું નથી. તેથી **व्यवहारीजन धर्मोंको ही समझते हैं...** તેને સમજાવે છે કે જુઓ ! જાણે છેને ? જાણે છેને ? —એ જાણે તે આત્મા. વિશ્વાસ કરે છેને ? વિશ્વાસ કોણ કરે? —રાગ કરે ? જડ કરે ? શરીર કરે વિશ્વાસ ? વિશ્વાસ કરે તે આત્મા એમ વ્યવહારથી (સમજાવે છે). સમજાય છે ? **व्यवहारीजन धर्मोंको**—વ્યવહારસે સમજતે હૈં ધર્મોંકો, **धर्मीको नहीं जानते....** એકરૂપ દ્રવ્યને તો જાણતા નથી, અભેદ ભગવાન વસ્તુને તો પિછાનતા નથી.

એથી એને પિછાનવા માટે, **इसलिये वस्तुके किन्हीं असाधारण धर्मोंको....** દેખો ! **असाधारण**—ખાસ તેમાં હોય અને બીજામાં ન હોય એવા (ધર્મ)—એમ લીધું. કારણ કે એનામાં અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, પ્રમેયત્વ છે અને બીજામાં પણ તે છે.

એટલે તેનું અહીં કામ નથી. **असाधारण** (એટલે) જે તેમાં જ હોય, એમાં જ હોય—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર વગેરે. એ ચારિત્રમાં આનંદ પણ આવી જાય છે.

असाधारण धर्मों.... વસ્તુ એક, તેના અસાધારણ ધર્મો દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર. એવાને **उपदेशमें लेकर**.... ત્રણના ભેદને–લક્ષમાં લઈને.... જુઓ ! કહેનાર ઉપદેશક પણ કહે છે.... આચાર્ય લીધા છેને અહીંયા ? કેવળી નથી લીધા અહીંયા. એય ! આચાર્ય (લીધા છે, કેમકે) પંચમ આરાની વાત છે ને ? આચાર્ય જ્યારે ઉપદેશ કરે છે ત્યારે તેને... સમજાય છે ? **उपदेशमें लेकर**.... એટલે વિકલ્પ આવ્યો છે, ભેદથી સમજાવવા માટે વિકલ્પ—વ્યવહાર આવ્યો છે.

उपदेशमें लेकर अभेदरूप वस्तुमें भी.... વસ્તુ એકરૂપ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન છે એવા અભેદમાં પણ **धर्मोंके नामरूप भेदको**.... ધર્મના કથનરૂપ ભેદ, નામમાત્ર ભેદ .... નામમાત્ર ભેદ, વસ્તુમાં ભેદ નથી. નામમાત્ર ભેદ કરકે, **भेदको उत्पन्न करके ऐसा उपदेश दिया जाता है.... ऐसा उपदेश दिया जाता है कि....** (એટલે કે) ક્રિયા જાતા હૈ. સમજમેં આયા ? **कि ज्ञानीके दर्शन** है.... લો. આત્મામેં **दर्शन** है, આત્મામેં **ज्ञान** है, આત્મામેં **चारित्र** है—ત્રણ ભેદથી તેને સમજાવ્યું. બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે એમણે (જયચંદજી પંડિતે) પણ પાછું. **इसप्रकार अभेदमें भेद किया जाता है**. — દિખાયા (-ઉપદેશ દિયા) જાતા હૈ, તો હવે **अभेदमें भेद किया जाता है** (ઐસા કહતે હૈં). હૈ તો અભેદ એક વસ્તુ, પણ **भेद किया जाता है, इसलिये वह व्यवहार है**. અભેદમેં ભેદ કરના વો હી વ્યવહાર હૈ. નામમાત્રસે ભિન્ન કથન કરના (વ્યવહાર હૈ). વસ્તુ તો અભેદ હૈ, તો ભેદ કરના ભી વ્યવહાર હૈ. નામ ને વ્યવહાર—બે ભેદ કરી નાખ્યા.

यदि परमार्थसे विचार किया जाये तो एक द्रव्य अनन्त पर्यायोंको अभेदरूपसे पी कर बैठा है.... એક વસ્તુ અનંત ધર્મોકો (પી કર બૈઠા હૈ અર્થાત્) અભેદરૂપમાં પડ્યા છે બધા, જુદા છે નહીં–જુદા હૈ નહીં. અભેદરૂપમેં હૈ. **इसलिये उसमें भेद नहीं है**— ભગવાન જ્ઞાયકરૂપમેં ભેદ નહીં. ઐસે અભેદકી દ્રષ્ટિ કરના, અભેદમેં દ્રષ્ટિ લગાના ઔર અભેદકા આશ્રય કરના વહી ધર્મ કી પહેલી સીઢી ઉત્પન્ન કરના હૈ. વિશેષ કહેંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૩

ગાથા – ૭, ૮

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૧૧, બુધવાર, તા. ૨-૧૦-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. સાતમી ગાથા, એનો ભાવાર્થનો બીજો પેરેગ્રાફ. શું કીધું આમાં ? ક્યા કહતે હૈં ? અમારું ગુજરાતી ચલતી'થી ને. પહલે તો છઠ્ઠી ગાથામેં ઐસા કહા કિ આત્મા પ્રમત્ત–અપ્રમત્ત નહીં, ક્યોંકિ આત્માકી પર્યાયમેં શુભ–અશુભભાવ જો હોતા હૈ, ઉસ રૂપ આત્મદ્રવ્ય હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? આત્મા જો જ્ઞાયકસ્વરૂપ ચૈતન્ય ધ્રુવ સામાન્ય—જ્ઞાયકસ્વભાવ આત્મા—હૈ વો શુભ-અશુભ વિકલ્પ જો રાગ હૈ ઉસરૂપ દ્રવ્ય હોતા નહીં. વો કારણ.... શુભાશુભભાવરૂપ નહીં હોતા ઉસ કારણસે ઉસકો પ્રમત્ત–અપ્રમત્તકે ભેદ હો સકતે નહીં. સમજમેં આયા ? દ્રષ્ટિ જ્ઞાયક ઉપર લે જાનેકો— એકરૂપ ચૈતન્યમૂર્તિ (હું) ઐસી દ્રષ્ટિ લે જાનેકો (-કરાનેકો)—પ્રમત્ત-અપ્રમત્તકા ભેદ ભી નિકાલ દિયા. ક્યોંકિ પર્યાયમેં ભેદ હૈ, અશુદ્ધતાકા ભેદ હૈ, વો છોડ દે લક્ષ (-ઉસકા લક્ષ છોડનેયોગ્ય હૈ).

સાતવીંમેં ઐસા કહા કિ જો આત્મા હૈ (ઉસમેં) અશુદ્ધતા તો દૂર રહી, દ્રવ્યમેં—વસ્તુમેં—દ્રષ્ટિકે વિષયમેં. જો જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા હૈ વો દ્રષ્ટિકા—સમ્યગ્દર્શનકા વિષય (અર્થાત્) ધ્યેય હૈ. વહ ધ્યેય(રૂપ) દ્રવ્યમેં અશુદ્ધતા તો દૂર રહી, અશુદ્ધતા તો હૈ નહીં. પર ઉસમેં પર્યાયભેદ ને ગુણભેદ ભી નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? એકરૂપ ચૈતન્ય વસ્તુ જ્ઞાયકમૂર્તિ વહ અભેદ વસ્તુ હૈ, ઉસમેં ગુણભેદ (કરના)—અભેદમેં ગુણભેદ કરના (યા) પર્યાયભેદ કરના—વો વ્યવહાર હો ગયા. સમજમેં આયા ? ક્યોંકિ ઉસમેં હૈ નહીં. એક સમયકા જ્ઞાયકભાવ જો ધ્રુવસ્વરૂપ હૈ, ઉસમેં ભેદ હૈ નહીં. ભેદ હૈ નહીં, તો ભેદ કહના વો વ્યવહાર હો ગયા. વ્યવહાર નામ જૂઠા હો ગયા, યે અભેદમેં ભેદ જૂઠા હૈ. સમજમેં આયા ?

એક ચૈતન્યદ્રવ્ય જિસમેં અનંત શક્તિકા પિંડ પડા હૈ, વો હી દ્રષ્ટિકા વિષય હૈ. સમ્યગ્દર્શન વો દ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતા હૈ, વો હી ભૂતાર્થ હૈ. ભૂતાર્થ નામ છતો—વાસ્તવિક પદાર્થ ધ્રુવ. વહી ભૂતાર્થ નામ સત્યાર્થ—સત્ વસ્તુ હૈ ઔર

વહી સત્ વસ્તુકી દ્રષ્ટિ કરનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. ઐસી વસ્તુકી દ્રષ્ટિ કરનેસે સમ્યગ્દર્શન—પહલેમેં પહલા ધર્મ—ઉસસે હોતા હૈ. તો કહતે હૈં કિ દ્રષ્ટિકે વિષયમેં—દ્રવ્યમેં અશુદ્ધતા તો નહીં, પણ દ્રવ્યમેં ગુણભેદ, પર્યાયભેદ ભી નહીં. સમજમેં આયા ?

તો શિષ્યકા પ્રશ્ન હુઆ. દેખો ! **यहाँ कोई** યહ **कह सकता है**.... ગુજરાતી ભાષા શું છે ? 'અહીં કોઈ કહે' એમ છે ? ઠીક. 'અહીં કોઈ કહે' ઠીક. **यहाँ कोई कह सकता है**.... ક્યા કહતે હૈં ? કિ વસ્તુમેં, એક સમયકી અવસ્થા ઔર રાગાદિ ઉસમેં નહીં ઔર અવસ્થા (તથા) ગુણભેદ ઉસમેં નહીં ઐસા કહા. તો કહતે હૈં કિ **यहाँ कोई कह सकता है कि पर्याय भी द्रव्यके ही भेद हैं**.... જો વસ્તુ હૈ જ્ઞાયક ચૈતન્યધ્રુવ—સત્ ચિદાનંદ શુદ્ધસ્વરૂપ ધ્રુવ—ઉસકી જ્ઞાનપર્યાય હૈ વો ઉસકી હૈં. સમજમેં આયા ? અવસ્થા જો હૈ—પર્યાય હૈ—હાલત હૈ—દશા હૈ—વો ઉસકી હૈ, **अवस्तु नहीं**.... યે કોઈ બીજી ચીજ નહીં, એમ. '**अवस्तु**' કહનેકા અર્થ, દૂસરી ચીજકો 'અવસ્તુ' કહતે હૈં. અપની ચીજકો 'વસ્તુ' કહતે હૈં ઔર અપની ચીજસે દૂસરી ચીજકો 'અવસ્તુ' કહતે હૈં. સમજાય છે કાંઈ ?

વિષય સૂક્ષ્મ હૈ. અનંત કાલસે ઉસને આત્મા એકરૂપ દ્રવ્ય ક્યા ચીજ હૈ, ઉસકી દ્રષ્ટિ કભી કિયા નહીં ઔર વો દ્રષ્ટિ હુએ બિના ઉસકો કભી સમ્યગ્દર્શન ને ધર્મ હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? તો કહતે હૈં, કોઈ ઐસે કહ સકે **कि पर्याय भी द्रव्यके ही भेद हैं**.... ગુણ કહો—જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર, વો ઉસકા હી ભાવ હૈ. વો દ્રવ્યકા હી ભાવ હૈ, દ્રવ્ય કી હી પર્યાય હૈ, દ્રવ્યકા હી ભેદ હૈ, વસ્તુ હૈ ઉસકા હી (ભેદ) હૈ. તો, (કોઈ) '**कह सकता है**' એમ કહે છે. અમરચંદભાઈ ! સમજમેં આતા હૈ ?

कोई कह सकता है કિ ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ તુમ કહતે હો, તો ઉસમેં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તો ઉસમેં હૈ.. હૈ. સમજમેં આયા ? **अवस्तु नहीं**... '**अवस्तु**' નામ દૂસરી ચીજ નહીં વો, વો તો અંદરમેં હૈ. દૂસરી ચીજ.... જૈસે એક આત્માકી અપેક્ષાસે દૂસરા આત્મા ઔર દૂસરા પરમાણુ અવસ્તુ હૈ. સ્વદ્રવ્ય અપેક્ષાસે દૂસરા (દ્રવ્ય) અદ્રવ્ય હૈ; સ્વવસ્તુ, વો અપેક્ષાસે દૂસરી (વસ્તુ) અવસ્તુ

હૈ; સ્વભાવ, વો અપેક્ષાસે દૂસરા અભાવ હૈ. (ઇસલિયે) ઉસકો તો અવસ્તુ કહો, ઉસકો તો વ્યવહાર કહો. સમજમેં આયા ?

શિષ્યકા પ્રશ્ન હૈ કિ દ્રવ્યકે ભેદ તો 'અવસ્તુ' નહીં, વો અવસ્તુ નહીં. દૂસરી ચીજ હૈ તો અવસ્તુ કહો. અવસ્તુ કહો કિ વ્યવહાર કહો (–એક હી બાત હૈ). સમજમેં આયા ? દૂસરી ચીજકો વ્યવહાર લાગુ પડતા હૈ. અપનેમેં તો જો હૈ વો તો નિશ્ચય હૈ, સ્વવસ્તુ હૈ. અપનેમેં દ્રવ્ય જો હૈ વસ્તુ (ઉસમેં), ઉસકા ગુણ હૈ ને ઉસકી પર્યાય હૈ. તો (યે) સ્વવસ્તુમેં હૈ, (ઇસલિયે) વો તો અવસ્તુ નહીં. વો તો (સ્વ)વસ્તુ હૈ. પરવસ્તુ હો તો અવસ્તુ હૈ. સમજમેં આયા ?

શિષ્યકા પ્રશ્ન ઐસા લિયા—ઉઠાયા પ્રશ્ન—વિશેષ સમજાનેકો કિ **कोई कह सकता है कि पर्याय भी द्रव्यके....** દ્રવ્ય નામ આત્મા, ઉસકા પર્યાય અંશ હૈ અથવા ગુણ હૈ યે ભી એક અંશ હૈ દ્રવ્યકા. વો પર્યાય હૈ (વહ) ભેદ હૈ ન ? તો ઉસમેં હૈ. એક વસ્તુમેં ગુણ ભી હૈ ઔર યે ચીજમેં પર્યાય—અવસ્થા ભી હૈ, (ઇસલિયે) વો ચીજ (ગુણ, પર્યાય) અવસ્તુ નહીં, દૂસરા દ્રવ્ય નહીં. સમજમેં આયા ?

तब फिर उन्हें व्यवहार कैसे कहा जा सकता है ? જબ વો અવસ્તુ નહીં ઔર અપનેમેં હૈ તો ઉસકો વ્યવહાર કૈસે કહતે હો ? **तब फिर उन्हें व्यवहार कैसे कहा जा सकता है** ? યે પ્રશ્ન હૈ. પોતાની વસ્તુ—અપની વસ્તુ હૈ ઉસકો વ્યવહાર ક્યોં કહો? દૂસરેકી વસ્તુ હો—અપનેસે દૂસરી હો—ઉસકો વ્યવહાર કહો. અપની હૈ, તો અપનેમેં (હૈ વહ) નિશ્ચય હૈ. સમજમેં આયા ? આત્મા.... યે શરીર, વાણી, મન તો પર હૈ, કર્મ પર હૈ ઔર ઉસમેં પુણ્ય–પાપકા વિકલ્પ—અશુદ્ધતા વો ભી પર હૈ, ક્યોંકિ દ્રવ્યમેં હૈ નહીં. પણ, દ્રવ્યમેં—વસ્તુમેં જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્ર ઐસા (ગુણ) તો હૈ. ઔર (ફિર ભી) તુમ તો કહતે હો કિ ઉસમેં જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્ર કહના યે વ્યવહાર હૈ. અભેદમેં ભેદ પાડકર (-કરકે) કહના, જાનના વો વ્યવહાર હૈ. સમજમેં આયા ? સાતમી ગાથાકા બડા–ગૂઢ અર્થ હૈ.

તો કહતે (-પૂછતે) હૈં કિ ઉસકો (-ભેદકો) અવસ્તુ ક્યોં કહા ? તુમ તો (ભેદકો) અવસ્તુ—વ્યવહાર કહતે હો, (લેકિન) વ્યવહાર તો અવસ્તુ (-અપનેમેં ન હો વહ) હોતા હૈ. ઔર આત્મામેં જ્ઞાન–દર્શન, જાનના–દેખના આદિ ગુણ તો હૈ ઔર ઉસકી અવસ્થા ભી હૈ. **तब फिर उन्हें व्यवहार कैसे कहा जा सकता है** ? પ્રશ્નકા

રૂપ સમજમેં આયા ? પ્રશ્નકા રૂપ (યાની) પ્રશ્ન ક્યા આયા. અભી તો પ્રશ્ન ક્યા કરતે હૈં વો સમજના કઠિન હૈ. વાંચ્યું તો ઘણીવાર હશે. ભગવાનજીભાઈ ! આ વાંચ્યું તો હશે.

શ્રોતા : વાંચ્યું તો હોય, પણ સાહેબ ! અહીંયા ભાવ ખ્યાલમાં આવેને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જો આ રીતે કહે છે.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : યે ચીજ ઐસી હૈ. અમરચંદભાઈ ! યહાં તો કહતે હૈં, પ્રભુ આત્મા વસ્તુ.. વસ્તુ.. ત્રિકાળ.. ત્રિકાળ.. ધ્રુવસ્તંભ.. ધ્રુવસ્તંભ.. વજ્રબિંબ જૈસા ધ્રુવ સામાન્ય સ્વભાવ, ધ્રુવ એકરૂપ દ્રવ્ય ઔર ઉસકી અવસ્થા હોતી હૈ વહ પર્યાય.

હવે કહતે હૈં કિ પર્યાયમેં અશુદ્ધતા હોતી હૈ, વો તો દ્રવ્યકા..... દ્રવ્યમેં હૈ હી નહીં. તો દ્રવ્યદ્રષ્ટિ કરનેવાલેકો પ્રમત્ત-અપ્રમત્તકા આશ્રય લેના હૈ નહીં. વો તો ભેદ હૈ, અશુદ્ધતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઔર દ્રષ્ટિકે (વિષયકા) આશ્રય લેનેવાલેકો દ્રવ્યકા આશ્રય કરના (ચાહિયે). તો (કોઈ) કહે કિ દ્રવ્યકા આશ્રય કરના હૈ તો દ્રવ્યમેં ગુણભેદ હૈ ઐસા આશ્રય કરના કિ નહીં ? કહે, નહીં. ક્યોંકિ (૧) ગુણભેદ કરને જાયેગા તો ભેદ હો જાયેગા, (૨) ભેદ હો જાયેગા તો વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોગા, (૩) વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોગા તો આત્માકો લાભ નહીં હોગા. સમજમેં આયા ? વો કારણસે, આત્મા એકરૂપ-અભેદ હૈ ઉસમેં ભેદ કરકે બતાના વો ભી વ્યવહાર હૈ, અભૂતાર્થ હૈ, ઉસમેં હૈ નહીં, જૂઠા હૈ ઐસા કહતે હૈ. સમજમેં આયા ? તો કહતે હૈં કિ (પ્રશ્ન:) તુમને ઐસા ક્યોં કહા ? અપની ચીજકો વ્યવહાર ક્યોં કહા ? અપનેમેં હૈ ન ? (સમાધાન :) **यह ठीक है**.... ઠીક હૈ, તેરી બાત તો ઠીક હૈ ઐસા કહતે હૈં. જિસ અપેક્ષાસે તુમ કહતે હો, યે અપેક્ષા ઠીક હૈ.

કિંતુ યહાં દૂસરી અપેક્ષા હૈ. **किन्तु यहाँ द्रव्यदृष्टिसे अभेदको प्रधान करके उपदेश दिया है**. ક્યા કહતે હૈં ? **द्रव्यदृष्टिसे**....દ્રવ્ય—વસ્તુ જો પરમાત્મા પોતે (સ્વયં) ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયકભાવ હૈ, ઉસકી દ્રષ્ટિ કરાનેકો **द्रव्यदृष्टिसे अभेदको**— એકરૂપ વસ્તુ હૈ ઉસકો—મુખ્ય કરકે, મુખ્ય કરકે **उपदेश दिया है**. સમજમેં આયા?

अभेददृष्टिमें भेदको गौण कहनेसे ही अभेद भलीभाँति मालूम हो सकता है. વો પ્રધાન કહા ન, પ્રધાન ? **अभेदको प्रधान**—મુખ્ય **करके उपदेश दिया है.** ત્યારે હવે કહતે હૈં કિ **अभेददृष्टिमें....** વસ્તુ-દ્રવ્યસ્વભાવ એકરૂપ હૈ ઐસી દ્રષ્ટિ કરાનેકો ઔર અભેદમેં **भेदको गौण कहनेसे...** ઉસમેં જ્ઞાન–દર્શન આદિ ગુણ હૈ ઔર પર્યાય અંશ ભી હૈ, પણ વો સબકો ગૌણ કરકે, ગૌણ કરકે.... ક્યોંકિ દ્રષ્ટિકે વિષયમેં અભેદ દ્રષ્ટિ કરે તો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ.

તો **अभेदको** મુખ્ય **करके उपदेश दिया** ઔર ઉસમેં જો ગુણભેદ ઔર પર્યાયભેદ હૈ ઉસકો **गौण कहनेसे....** '**गौण**'કા અર્થ અભાવ નહીં. સમજમેં આયા ? પર્યાય હૈ હી નહીં, ગુણભેદ હૈ હી નહીં—ઐસા નહીં, પણ ઉસકો **गौण** (યાની) ઉસકો મુખ્ય નહીં કરના. ક્યોંકિ વસ્તુ અભેદ હૈ (ઔર) ઉસકી દ્રષ્ટિમેં અભેદ હો તબ સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. અભેદમેં ભેદ કરને જાયે તો સમ્યગ્દર્શન હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? ઓહોહો !

अभेददृष्टिमें भेदको गौण कहनेसे ही.... અભેદદ્રષ્ટિ કરાનેકો, અભેદમેં ભેદકો ગૌણ કહનેસે હી **अभेद भलीभाँति**—ભલા પ્રકારે જ્ઞાન હો સકતા હૈ. **अभेददृष्टिमें भेदको गौण** કરકે... **गौण कहनेसे ही** અભેદવસ્તુ—દ્રવ્યસ્વભાવ જો હૈ ઉસકા ભલા (-સમ્યક્) પ્રકારસે જ્ઞાન માલૂમ હોતા હૈ. અભેદમેં ભેદ કરનેસે અભેદ માલૂમ હોતા નહીં. જેઠાલાલભાઈ !

શ્રોતા : હેતુ હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હેતુ હૈ.

ભગવાન આત્મા એકરૂપ વસ્તુ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કરે તો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. એકરૂપમેં ભેદ કરને જાયે તો વિકલ્પ ઉઠતે હૈં. સમજમેં આયા ? અભેદકો બરાબર સમજનેકે કારણ.... **भेदको गौण कहनेसे ही अभेद** યથાર્થપને માલૂમ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? ભારે વાત ભાઈ ! એવું તત્ત્વ છે કે લોકોને (સમજવું મુશ્કેલ પડે એવું છે. એટલે) અત્યારે તો (તેઓ) બહારની માથાકૂટમાં બિચારા મરી ગયા છે. વસ્તુ ક્યા હૈ ઔર ઉસકી દ્રષ્ટિ અભેદમેં ક્યોં લે જાના હૈ ઔર ભેદકો–ઉસકો ભી ક્યોં વ્યવહાર કહા—(યે) સમજમેં ન આવે તો પ્રયોગ કરકે અભેદ પર દ્રષ્ટિ કહાંસે કરે ? સમજમેં આયા ? ત્યાં કેમ બેઠા તડકામાં મોહનભાઈ ? અહીં છે

અંદર (જગ્યા). એ આમ મોઢા આગળ આવો, મોઢા આગળ જરીક ખસો. નજીક આવો નજીક થોડા. એ તડકે બેઠા. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

ઐસી ધર્મકી દ્રષ્ટિ.... ધર્મીકો ધર્મદ્રષ્ટિ કબ હોતી હૈ ? ધર્મીકો ધર્મદ્રષ્ટિ— સમ્યક્ દ્રષ્ટિ, સમ્યગ્જ્ઞાન કબ હોતા હૈ ? આહાહા ! પરકી ક્રિયાસે તો હોતા નહીં, ક્યોંકિ પર તો અપનેમેં હૈ નહીં. અપનેમેં શુભ-અશુભ પરિણામ ઔર અશુદ્ધતા હોતી હૈ ઇસસે ભી ધર્મ તો હોતા નહીં. વસ્તુ (-પર્યાય) અપની અશુદ્ધ હૈ, ઉસમેંસે શુદ્ધ ધર્મ કહાંસે આતા હૈ ? ઔર અપના ભગવાન આત્મા એકરૂપ ચીજ હૈ, ઉસમેં ભેદ કરનેસે શુદ્ધતાકી પર્યાય કહાંસે આતી હૈ ? ભેદ કરનેસે તો અશુદ્ધતા-વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? હૈં (ગુણ) ઉસમેં, પણ એકરૂપકી અભેદદ્રષ્ટિ કરાનેમેં ભેદકો છુડા દિયા હૈ (કિ) ભેદ વ્યવહાર હૈ.... વ્યવહાર હૈ.

ભેદકો ગૌણ કરકે 'વ્યવહાર' કહ દિયા હૈ. ગૌણ કરકે 'ભેદ નહીં હૈ' ઐસા કહ દિયા. ઉસમેં જ્ઞાન-દર્શન (આદિ) ભેદ હૈ, પર્યાય હૈ, પણ ગૌણ કરકે ઉસકો 'અવસ્તુ' કહકર 'વ્યવહાર' કહ દિયા. ગૌણ કરકે 'અવસ્તુ' કહકર, 'વ્યવહાર' કહ દિયા. સમજમેં આયા ? સૂક્ષ્મ બાત હૈ. મૂલ બાત ઐસી ગૂઢ હૈ કિ અનંત કાલસે રહ ગયી હૈ—ઉસકે ખ્યાલમેં નહીં આયી. પરિભ્રમણ.... ચોરાશીના અવતારમાં કડાકૂટા કર્યા કર (-કરી કરીને) ઘાણીની પેઠે દુ:ખથી પિલાય છે. દુ:ખસે પીડા.. પીડા.. દુ:ખી.. દુ:ખી.. દુ:ખી હૈં સારે પ્રાણી. અપને આનંદસ્વરૂપકે ભાન બિના સારે પ્રાણી દુ:ખી.. દુ:ખી.. દુ:ખી. કોઈ વખતે નરકમેં, કોઈ વખતે સ્વર્ગમેં, કોઈ વખતે શેઠાઈમેં ને કોઈ વખતે રાંકાઈમેં—પણ સબ દુ:ખી.. દુ:ખી હૈ. સમજમેં આયા ? ઉસકો આનંદકી દશા ઉત્પન્ન હોનેમેં (કારણ) અકેલા (-અભેદ) દ્રવ્યકા આશ્રય (હૈ. વહ) કરનેસે આનંદકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા ?

સમ્યગ્દર્શન કહો કિ સાથમેં આનંદકી ઉત્પત્તિ કહો (–એક હી બાત હૈ). આહાહા ! ભગવાન આત્મા.... આનંદકી ઉત્પત્તિ ક્યા પુણ્ય-પાપ (યા) નિમિત્તકે લક્ષસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ ? ક્યા ઇસમેં (પુણ્ય-પાપ (યા) નિમિત્તમેં) આનંદ હૈ ? પુણ્ય-પાપકા આશ્રય કરનેસે ક્યા ઉસમેંસે આનંદ ઉત્પન્ન (હોતા હૈ ? નહીં. યદિ)

હો તો વહ (પુણ્ય-પાપ) તો મલિન હૈ, દુઃખરૂપ હી હૈ. ઔર અપના સ્વરૂપ અભેદ હૈ, ઉસમેં ભેદ કરનેસે... ભેદ કરનેસે તો વિકલ્પ ઉઠતે હૈં, એકાગ્રપના હોતા નહીં, દ્રવ્યમેં—અભેદમેં એકાગ્રતા હોતી નહીં. (ભેદમેં) એકાગ્રતાસે રાગમય ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ઔર રાગકી ઉત્પત્તિમેં આનંદકી ઉત્પત્તિ હોતી નહીં. આહાહા !

તો કહતે હૈં, **अभेददृष्टिमें भेदको गौण कहनेसे ही अभेद भलीभाँति मालूम हो सकता है**—અભેદકા યથાર્થ જ્ઞાન હોતા હૈ. અભેદ ભગવાન આત્મા એકરૂપ (હૈ. વહ અભેદ), ભેદકો ગૌણ કરનેસે હી ભલે પ્રકારસે જ્ઞાનમેં માલૂમ હોતા હૈ, તબ વો જ્ઞાન સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! દેખો ! શાસ્ત્રસે ભી જ્ઞાન નહીં હોતા, યૂં કહતે હૈ યહાં તો. શાસ્ત્રસે જ્ઞાન નહીં હોતા—વો રાત્રિકા પ્રશ્ન થા. વો (પ્રશ્ન પૂછનેવાલે) ચલે ગયે. એક ઘંટા (યહાઁ) રહે ઈતનેમેં ક્યા સમજે કિ યે ચીજ ક્યા હૈ. શાસ્ત્ર તો પર હૈ. ઉસ તરફકા લક્ષસે, રાગ મંદ હોકર, જ્ઞાનકા વિકાસ હોતા હૈ વો તો પરલક્ષી જ્ઞાન હૈ. વો તો બંધકા કારણ હૈ, વો કોઈ સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

જિસમેં જ્ઞાન પડા હૈ (ઐસા) ભગવાન (આત્મા) પૂર્ણ, જ્ઞાનસે સંપૂર્ણ હૈ. **ज्ञानं इदं पूर्ण इदं....** યે જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ આત્મા પૂર્ણ હૈ. ઉસકા આશ્રય કરનેસે—ઉસકી દ્રષ્ટિ કરનેસે—સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ ઔર સ્વરૂપાચરણ સ્થિરતા ભી સાથમેં હોતી હૈ. તબ ઉસકો ધર્મકી શરૂઆત હોતી હૈ. ઓહોહો !

અભી તો વો લોગ રાડ પાડતે (-ચિલ્લાતે) હૈં કિ વ્યવહારસે હોતા હૈ, વ્યવહારસે ધર્મ હોતા હૈ. યહાં તો વ્યવહાર—ગુણભેદ કરકે વ્યવહાર, ઉસસે ભી ધર્મ નહીં હોતા ઐસે કહતે હૈ ભાઈ ! આહાહા ! ભગવાન ! તુમ ક્યા કહતે હો ? દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિરૂપ વ્યવહાર કરો, વ્યવહાર કરતે-કરતે નિશ્ચય હોગા, સમ્યગ્દર્શન હોગા, સમ્યગ્જ્ઞાન હોગા. ભગવાન ! ઐસી ચીજ હૈ નહીં. ભાઈ ! વો વ્યવહાર—દયા, દાન, વિકલ્પ વો—તો રાગ હૈ. ઉસમેં તો ધર્મ હૈ નહીં, વો ધર્મકા કારણ ભી નહીં, પણ યહાં તો કહતે હૈં કિ આત્મામેં ગુણભેદ કરકે જાનના, વો ભી ધર્મકા કારણ નહીં. અપની ચીજમેં—અભેદમેં—ભેદ કરકે જાનના યે ભી ધર્મકા કારણ નહીં. આહાહા ! જેઠાલાલભાઈ !

ધર્મકા કારણ તો અભેદ ચીજ હૈ, આહાહા ! (કિ) જિસમેંસે ધર્મકી પર્યાય પ્રગટ હો (-હોતી હૈ). ક્યા નિમિત્તમેંસે ધર્મકી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ ? ઉસમેં હૈ ધર્મ ? ક્યા દયા, દાન, વિકલ્પમેંસે ધર્મકી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ ? રાગમેં હૈ ધર્મકી પર્યાય ? ક્યા ગુણભેદમેં (ધર્મકી પર્યાય હૈ ?) ગુણભેદ તો વિકલ્પ હૈ—ભેદ હૈ, ક્યા ઉસમેંસે ધર્મપર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ ? ઉસમેં (ધર્મ)પર્યાય હૈ ?

વસ્તુ જો અખંડ અભેદ ચિદાનંદ હૈ ઉસમેં ધર્મ પડા હૈ. 'वत्थु सहावो धम्मो' (સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા ગા. ૪૭૮) વસ્તુનો સ્વભાવ ત્રિકાળ જ્ઞાયક, અભેદ, આનંદ આદિ (છે. વહ) એકરૂપ વસ્તુ હૈ ઉસમેં સબ ધર્મકી (-ગુણકી) પર્યાય આદિ, સબ કી સબ પડી હૈ. વો ધર્મી ઐસા આત્મા એકરૂપ અભેદ હૈ ઐસી દ્રષ્ટિ કરનેસે અભેદમેં ભેદ માલૂમ નહીં હોતા. (ઇસલિયે યહાં) ભેદકો ગૌણ કરકે અભેદકી દ્રષ્ટિ કરાયી હૈ. તો અભેદકી (દ્રષ્ટિ)સે આત્માકા સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–આનંદ હુઆ. સુખી હોનેકા રાસ્તા અભેદકા આશ્રય કરના વો હૈ.

ભગવાનજીભાઈ ! શું આમાં તમારા પૈસા–બૈસા એવું કાંઈ આવ્યું નહીં ? આટલા પૈસા થયા ૬૦-૭૦ લાખ, કરોડ, બે કરોડ, પાંચ કરોડ, ધૂળ કરોડ (માટે) સુખી છે ? ધુળેય નથી સાંભળને, માળા દુઃખી છે બધા. (શ્રોતા : પૈસા છે માટે.) પૈસા છે માટે નહીં, એની મમતા છે માટે. પૈસા ક્યાં એની પાસે આવે છે ? પૈસા ઉસકે પાસ આતે હૈં ? (શ્રોતા : તો કોની પાસે ?) એની પાસે... પૈસા પૈસામેં હૈ, જડ પૈસા જડમેં હૈ, જડ જડમેં હૈ. પૈસા તો જડ હૈ, (ક્યા) જડ આત્માકે પાસ આતે હૈં ? જડ તો જડમેં રહતે હૈં. વો માનતા હૈ કિ 'મેરા પૈસા'—વો મમતા ઉસકે પાસ આતી હૈ (ઔર) મમતા દુઃખ હૈ.

શ્રોતા : મમતા દુઃખ છે સાહેબ ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સુખ(રૂપ) હશે મમતા ? ભગવાનજીભાઈ !

શ્રોતા : બધા એમાં જ સુખ માને છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : માને છે. આહાહા ! ધૂળમેં સુખ નહીં સાંભળને, દુઃખી હૈ મમતાસે. યહાં તો કહતે હૈં કિ રાગકી મંદતાકા પરિણામ (ઐસા) શુભ કરના વો ભી દુઃખ હૈ ઔર ઉસકે આશ્રયસે દુઃખ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઔર વો દુઃખ, અપનેસે (-અપને આપમેં) દુઃખ(રૂપ હી) હૈ. આહાહા ! રાગકી મંદતા.... દયા,

દાન, વ્રત, પૂજા આદિ શુભભાવ હૈ (ઉસકા) અપના સ્વરૂપ હી દુ:ખ હૈ. રાગ હૈ (વહ) દુ:ખકા હી કારણ હૈ અને પોતે (સ્વયં) દુ:ખસ્વરૂપ હૈ. ક્યા ઉસમેંસે આનંદ આતા હૈ ? સમજમેં આયા ?

ભાઈ ! યે તો વીતરાગકા માર્ગ હૈ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્માને તીન કાલ, તીન લોક દેખે ઔર ઉસમેં (-સાથમેં) આનંદ કૈસે ઉત્પન્ન હુઆ વહ બતાયા. સમજમેં આયા ? ઓહો ભગવંત ! તેરા અભેદ એકરૂપ સ્વરૂપ હૈ. યે અભેદકી દ્રષ્ટિ કરનેસે તુજે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઔર સુખ પ્રગટ હોગા. (વે) નિમિત્તસે નહીં, પુણ્યસે નહીં ઔર ભેદસે (ભી પ્રગટ હોંગે) નહીં. ઓહોહો ! યહાં (અજ્ઞાની) તો અભી (કહતે હૈં કિ) વ્યવહાર કરતે-કરતે નિશ્ચય હોગા. (સમાધાન:) તેરા (-તુજે) વ્યવહાર કહાં હૈ ? નિશ્ચય બિના વ્યવહાર કહાંસે આયા ? સમજમેં આયા ?

અપના સ્વરૂપ અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિ હૈ ઉસકા આશ્રય કરનેસે જો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન આદિ ધર્મ હુઆ ઉસ (અદ્ભુત) પ્રસંગમેં—ઉસ કાળમેં—જરીક શુભભાવ ભક્તિ, પૂજા આદિકા હોતા હૈ ઉસકો વ્યવહાર ધર્મ કહતે હૈં. (પણ) હૈ પુણ્ય બંધકા કારણ. સમજમેં આયા ? નિશ્ચય બિના તો તેરા વ્યવહાર (-શુભભાવ) ભી વ્યવહાર નહીં. સમજમેં આયા ? ખબર નહીં, અનંતકાળ એમ ને એમ ગાળ્યા. કંઈક કંઈક ભ્રમણા, કૈસી કૈસી ભ્રમણામેં રુક ગયે. ભ્રમણામેં ભગવાન હાથ આયા નહીં. સમજમેં આયા ?

यहां यह अभिप्राय है कि भेदद्रष्टिमें.... '**भी**' (શબ્દ) ન જોઈએ ત્યાં. '**भी**' શબ્દ છપાઈ ગયો છે આમાં (-આ આવૃત્તિમાં). એ તો ઠીક. **भेदद्रष्टिमें भी निर्विकल्प दशा नहीं होती**–એમ પણ થઈ શકે શબ્દથી. **भेदद्रष्टिमें निर्विकल्प दशा नहीं होती**. ક્યા કહતે હૈં ? કિ ભગવાન આત્મા એકરૂપ ચૈતન્યવસ્તુ સામાન્ય ધ્રુવ હૈ ઐસી દ્રષ્ટિ કરનેસે નિર્વિકલ્પ દ્રષ્ટિ એટલે કે રાગ બિનાકી દ્રષ્ટિ, આનંદકી દ્રષ્ટિ તબ હોતી હૈ. અને **भेदद्रष्टिमें निर्विकल्प दशा नहीं होती**. વિકલ્પ નામ રાગ બિનાકી દ્રષ્ટિ ઔર રાગ બિનાકા આનંદ ઔર રાગ બિનાકા જ્ઞાન વો ભેદદ્રષ્ટિમેં નહીં હોતા. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

જુઓ ! લિખા હૈ કિ નહીં ઉસને ? યે તો જયચંદ પંડિતજીને લિખા હૈ. વો (કથન) આચાર્યને તો કહા હૈ, કુંદકુંદાચાર્યને મૂલ પાઠમેં કહા, પીછે અમૃતચંદ્રાચાર્ય દિગંબર સંત ૯૦૦ વર્ષ (પહલે) અભી (-પંચમકાલમેં) હુએ ઉન્હોંને કહા, યે જયચંદ પંડિત હુએ જયપુરમેં ઉન્હોંને અર્થ લિખા હૈ.

શ્રોતા : આપ અત્યારે આપ સમજાવો છો હાલ બિરાજતા...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ વાત પછી, સાંભળો તો ખરા શું કહેવું છે ? તમને પાછું એમાં વયું (-વિષય બીજે ચાલ્યો) જાય છે. એમ કે આ ગૃહસ્થ પણ આમ કહે છે એમ કહેવું છે. એમાં વળી તમે બીજું નાખ્યું આડું. અત્યારે એ પ્રશ્ન ખોટો થઈ ગયો. સમજાણું કાંઈ ?

યહાં તો ગૃહસ્થાશ્રમમેં ગૃહસ્થ ભી ઐસા અર્થ કરતે હૈં, ઐસા કહના હૈ. વો વસ્તુમેં (-ગાથામેં) તો (યથાર્થ) વસ્તુ કહી હૈ આચાર્યોને, (પણ) ઈસકા સ્પષ્ટીકરણ ચલતી ભાષામેં.....ચલતી ભાષામેં ભી ઐસા સ્પષ્ટ કરતે હૈં. સમજમેં આયા ? ભગવાનજીભાઈ ! આહાહા ! ગૃહસ્થ થે, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ થે. હો તો એના (-ઉસકે) ઘરે રહ્યા. ક્યા હૈ ? સમજમેં આયા ? આત્મામેં ક્યા ઘુસ ગયા હૈ કોઈ સ્ત્રી, પુત્ર ? આત્મામેં રાગ ઘુસા નહીં. અરે ! અભેદમેં ભેદ ભી નહીં, તો દૂસરી ચીજ કહાંસે આયી ? સમજમેં આયા ? આહાહા !

ગૃહસ્થાશ્રમમેં ભી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હોતે હૈં. છ ખંડકા રાજ્ય ચક્રવર્તીકો હોતા હૈ. તો ક્યા રાજ્ય ઉસમેં (-આત્મામેં) આ ગયા હૈ ? રાજ્ય, રાજ્યમેં રહા ઔર જરી રાગ આયા તો રાગ, રાગમેં રહા. અપના જ્ઞાતા-દ્રષ્ટાકા સ્વરૂપ અપની દ્રષ્ટિમેં—અનુભવમેં લિયા હૈ તો જ્ઞાતા–દ્રષ્ટાકી પર્યાયમેં ધર્મી હૈ. ધર્મી રાગમેં ભી નહીં ને નિમિત્તમેં ભી નહીં ને રાજ્યમેં ભી નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? અલૌકિક માર્ગ હૈ ભગવાન ! આહા ! એ કાંઈ પામરના કામ નથી. કહતે હૈં કિ નિમિત્તસે મેરેમેં ધર્મ હોતા હૈ, પુણ્યસે મેરેમેં ધર્મ હોતા હૈ—યે પામર દ્રષ્ટિ હૈ.... પામર દ્રષ્ટિ હૈ, રાંક દ્રષ્ટિ હૈ, મિથ્યા દ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ?

ભગવાન આત્મા—કિ જિસમેં અનંત શાંતિ ઔર અનંત આનંદ પડા હૈ ઐસી ચીજ—એકરૂપ અભેદ હૈ. ઐસી દ્રષ્ટિ કરાનેકો ભેદકો ભી નિકાલ દિયા. ક્યોંકિ **भेदद्रष्टिमें निर्विकल्प दशा नहीं होती**. જબ લગ ભેદદ્રષ્ટિ રહે કિ 'જ્ઞાન હું, દર્શન હું, આનંદ હું, એક સમયકે વિકાસમેં (-પર્યાયમેં) ઈતના વિકાસ હુઆ હૈ'—ઐસી જબ લગ દ્રષ્ટિ રહે, તબ લગ સમ્યગ્દર્શન ને નિર્વિકલ્પ દશા, આનંદ તબ લગ આતા નહીં. સમજમેં આયા ? આહાહા !

और सरागीके विकल्प होते रहते हैं..... દેખો ! **सरागीके**.... રાગી પ્રાણી હૈ, મોહી પ્રાણી હૈ, ઉસકો તો વિકલ્પ હોતે રહતે હી હૈ. નિમિત્તકા લક્ષ કરે તો વિકલ્પ હોતા હૈ, અશુદ્ધતા કરે તો વિકલ્પ હૈ, ભેદદ્રષ્ટિ કરે તો ભી વિકલ્પ હોતા

હૈ. રાગી હૈ તો રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સર્વજ્ઞ—જ્ઞાની હુએ, પીછે ભેદ–અભેદ સબકો દેખે. ઉસમેં (સર્વજ્ઞકો) કોઈ ભેદ દેખના રાગકા કારણ નહીં. પણ યે રાગી પ્રાણી હૈ, અલ્પજ્ઞ હૈ ઔર રાગી હૈ, ઉસ કારણસે ભેદદ્રષ્ટિ કરને જાયે તો વિકલ્પ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? ભારે ! આવું ધર્મનું રૂપ. ભારે ભઈ આવો ધર્મ ! એ કરતાં તો (અજ્ઞાની કહે છે કે) આ વ્રત પાળવા, ભક્તિ કરવી, અપવાસ કરી નાખવા, દાન કરવા, જાઓ ધર્મ.....

શ્રોતા : એમાં આત્માનું ક્યાં.....?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ધુળેય ધરમ નથી, સુન ન ? એમ ને એમ અનંત કાલસે પરિભ્રમણ કર રહા હૈ, આત્મા ચીજ ક્યા હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ બિના. ઐસા તો અનંત બાર કિયા હૈ. સમજમેં આયા ? 'મુનિવ્રત ધાર....' મુનિવ્રત ધારણ, ૨૮ મૂલ ગુણ ધારણ કિયા, હજારો રાણી છોડકર. છોડા વો દ્વેષ હૈ, રાગ–ગ્રહણ કિયા વો રાગ હૈ (ઔર) વો મેરી ચીજ હૈ (ઐસે) મોહરૂપ પરિણમન કરતે હૈ મિથ્યાત્વસે.

ભગવાન આત્મા અભેદ ચીજ હૈ વસ્તુ, ઉસકા આશ્રય કરનેસે હી સમ્યગ્દર્શન ને નિર્વિકલ્પ દશા હોતી હૈ. **और सरागीके विकल्प होते रहते हैं, इसलिये.....** આ કારણે **जहाँ तक रागादिक दूर नहीं हो जाते.....** જહાં તક વિકલ્પકા અભાવ ન હો, રાગ-દ્વેષ આદિકા અભાવ ન હો **वहाँ तक भेदको गौण करके....** તબ લગ **भेदको गौण करके अभेदरूप निर्विकल्प अनुभव कराया गया है....** જબ લગ–જ્યાં સુધી વીતરાગતા પૂર્ણ ન હો, તબ લગ (હમ) અભેદદ્રષ્ટિમેં રહેં, અભેદકે વલણમેં રહેં, ભેદકે વલણમેં ન રહેં. (ક્યોંકિ) ભેદકે વલણમેં જાયે તો રાગ હોતા હૈ, રાગી હૈ ઇસલિયે.

अभेदरूप निर्विकल्प अनुभव कराया गया है.... જહાં તક રાગ હૈ, તબ લગ અભેદદ્રષ્ટિ કરાયી (હૈ), અભેદકા વલણ કરાયા હૈ. 'વલણ' સમજતે હૈં ? ઝુકાવ. જબ લગ રાગ હૈ (તબ લગ) અભેદમેં ઝુકાવ કરાયા હૈ. ક્યોંકિ રાગી હૈ તો રાગકે કારણ—ભેદ કરને જાયે તો રાગકે કારણ—વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ભેદકા લક્ષ કરને જાયે તો રાગી પ્રાણી હૈ (ઔર) અભેદપના (-જ્ઞાન) પૂર્ણ પ્રગટ હુઆ નહીં—સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો અભેદદ્રષ્ટિ હુઈ હૈ, પણ જબ લગ રાગ હૈ તબ લગ પૂર્ણ વીતરાગતા નહીં હૈ, તો વો ભી ભેદકા લક્ષ કરે—તો ઉસકો ભી રાગ ઉત્પન્ન (હોતા હૈ), વો રાગી હૈ માટે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ?

ભેદકા જાનના વો રાગકા કારણ નહીં. (યદિ) ભેદકા જાનના (રાગકા કારણ હો) તો કેવલી સબકો જાનતે હૈં—દ્રવ્ય જાનતે હૈં, ગુણ જાનતે હૈં, પર્યાય જાનતે હૈં, અપનેકો જાનતે હૈં, પરકો જાનતે હૈં. (ફિર ભી રાગ નહીં હૈ. ઇસલિયે) ભેદકો જાનના વો કોઈ રાગકા કારણ નહીં. પણ રાગીકો રાગ જબ લગ હૈ, ત્યાં સુધી ભેદકા (લક્ષ) કરને જાયે તો રાગ ઉત્પન્ન હોગા. સમજમેં આયા ? ભારે ઝીણી વાત. (કોઈ કહતા હૈ :) હવે અમે ધર્મ સમજનેકો આયે હૈં, હમેં કૈસે ધર્મ હોગા ? (સમાધાન :) વો કહતે હૈં યહાં. (પ્રશ્ન :) પણ બાહરસે કૈસે કરના ઐસા કુછ હૈ ? સમેદશિખર જાકર યાત્રા કરના, ૫૦ હજાર ખર્ચ દેના. લ્યો, લાખ–બે લાખ ખર્ચ દેના, ધર્મ હોગા ?

શ્રોતા : આપ નક્કી કર દો.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (બહારસે) ધરમ-બરમ કૈસા ? (પૈસેસે) ધર્મ કૈસા ? પૈસા તો જડ હૈ ઔર ઉસમેં રાગકી મંદતા કી હો, વો પુણ્ય હૈ. વો ધરમ-બરમ નહીં.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સમેદશિખરકી જાત્રાકા પરિણામ ભી ધર્મ નહીં. સમેદશિખર (અર્થાત્) ભગવાન આત્મા અભેદ હૈ ઉસ પર જાના ઉસકા નામ ધર્મ—જાત્રા હૈ. સમજમેં આયા ? ઢૂંઢિયાને (યાત્રામાં) જાવું ગોઠે નહિને ? એટલે આ (ધર્મ) ઠીક (છે તેમજ) પૈસા ખરચવા નહીં. કેમ કે છોકરા પાસે પૈસા લેવા નહીં, ક્યાંય જાવું નહીં. એટલે ઘેર બેઠાં પૈસા વિનાનો ધર્મ આ ઠીક છે. પૈસા રખાય ને..... પણ જેને એવો ભાવ જાત્રા આદિનો ન હોય, એવો શુભભાવ ન હોય અને ન જ આવે, એને દ્રષ્ટિ પણ સાચી છે નહીં.

શ્રોતા : ....ધર્મ નથી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (શુભભાવ) ધર્મ નથી. પણ એ ભાવ આવ્યા વિના (રહે નહીં), જબ લગ (પૂર્ણ) વીતરાગ ન હો. (પૂર્ણ) વીતરાગ ન હો, તબ (ભી) દ્રષ્ટિ તો અભેદ ઉપર હૈ ધર્મીકી. પર જબ લગ વીતરાગ ન હો, તો ઐસા શુભભાવ જાત્રાકા, પૂજાકા, ભક્તિકા આતા હૈ, પર વો હૈ બંધકા કારણ. (ફિર ભી) આયે બિના રહતા નહીં. (કોઈ) એમ કહે, હમેં તો કાંઈ ભક્તિ-બક્તિકા રાગ (આતા

નહીં, ક્યોંકિ) તુમ તો કહતે હો (કિ ધર્મ) અભેદમેં (અભેદકી દ્રષ્ટિ કરનેસે) હૈ. (ઈસલિયે) હમેં (રાગ) આતા નહીં. તો તુમ સમજે હી નહીં તત્ત્વકો. એય ! (ક્યા તુમ) હો ગયા વીતરાગ? એક સમયમેં વીતરાગ હો ગયા (કિ જિસસે) રાગ આતા નહીં ? રાગ હો, પણ દ્રષ્ટિ કરને લાયક નહીં. એય ! આકરું ભારે.

શ્રોતા : આનું કહું તો આ ખુશી થાય અને આનું........

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સ્થાનકવાસીમાં જાત્રા ને ભક્તિ ન હોય (એટલે અહીંનું સાંભળી કોઈ) કહે, આ.. હા ! (આ ઠીક છે.) પણ કઈ અપેક્ષાએ (તે ધર્મ) નહીં સાંભળને ! અપના સ્વરૂપ અભેદ વીતરાગસ્વભાવકી દ્રષ્ટિ હુઈ, સમ્યગ્દર્શન હુઆ, તો ઉસકો જબ લગ (પૂર્ણ) વીતરાગ ન હો, તબ અશુભ ભી આતા હૈ કિ નહીં ? અશુભ આતા હૈ કિ નહીં કુટુંબ આદિકી આસક્તિ ? તો ઉસકો શુભ તો આયે બિના રહે નહીં. અશુભસે બચનેકો અથવા ઉસ કાલમેં ઐસા શુભભાવ આતા હૈ, (પણ) આશ્રય કરને લાયક નહીં, વો ધર્મ નહીં. પણ (ધર્મ) નહીં એટલે (રાગ) આતા હી નહીં (ઐસા નહીં હૈ. કોઈ કહે :) અભેદ વીતરાગતા હો ગઈ હૈ હમારી દ્રષ્ટિમેં. (સમાધાન :) દ્રષ્ટિમેં અભેદ હુઆ તો (ક્યા) પર્યાયમેં હુઆ પૂર્ણ વીતરાગ ? પૂર્ણ (વીતરાગ) પર્યાયમેં ન હો તબ તક રાગ આતા હૈ. સમજમેં આયા ? .... જરીક આમ કહે તો વાંધા, આમ કહે તો.... ભીખાભાઈ !

શ્રોતા : .... આમાં વાંધા જ ક્યાં છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આમાં.... વસ્તુને સમજે નહીં તો એમ જ થાય (વાંધા જ પડે. કોઈ કહે : આ ધર્મ) ઠીક, આપણે પૈસા પણ રખાય. ભક્તિ થાય નહીં, પૂજા થાય નહીં, ક્યાંય (યાત્રામાં) જાવું નહીં, પાંચ (કે) બસ્સો-પાંચસો પૈસા આપણે ખર્ચવા નહીં, છોકરાઓ પાસે (પૈસા) લેવા મટે અને ધર્મ થઈ જાય. ભીખાભાઈ ! (સમાધાન :) એમ.... ધર્મ ન થાય, એ દ્રષ્ટિ મિથ્યા છે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ ? જેઠાલાલભાઈ !

(કોઈ કહતા હૈ:) હા, ઐસે શુભભાવ હમેં આતે હી નહીં ઔર શુભભાવ તો બંધકા કારણ હૈ, શુભભાવ કરના વો કામ આત્મા(કા નહીં), કરના આતા હી નહીં. (સમાધાન:) (રાગ રહિત હૂં) ઐસી તત્ત્વમેં દ્રષ્ટિ (હોને પર ભી જ્ઞાનીકો) શુભભાવ આતા તો હૈ. જો રાગ હૈ ઉસકી—રાગકી—દ્રષ્ટિ તો (જ્ઞાનીકો) હૈ

નહીં કિ રાગ બરાબર (કરનેયોગ્ય) હૈ. —(ઐસા) ઉસકા (-રાગકા શ્રદ્ધાન) તો (જ્ઞાનીકો) સાથમેં હૈ નહીં. (અર્થાત્) પૂર્ણકી અભેદદ્રષ્ટિ હુઈ તો (ભી) રાગ આતા હૈ (ઔર) ઉસકી ભી શ્રદ્ધા બરાબર હોની ચાહિયે. નવ તત્ત્વકી યથાર્થ શ્રદ્ધા હોની ચાહિયે ન ? સમજમેં આયા ? અભેદદ્રષ્ટિ હૈ વો યથાર્થ સમ્યગ્દર્શન હૈ, પણ ઉસ સમયમેં (ક્યા પૂર્ણ) વીતરાગ હો ગયા હૈ ? (ના). તો અશુભરાગ આતા હૈ તો શુભરાગ તો ખાસ ઉસકો (-જ્ઞાનીકો) આતા હૈ, ઐસે કહતે હૈં. (રાગ આવ્યા વિના) રહે નહીં; આવે, પણ ધર્મ નહીં. (શુભરાગ) ધર્મ નહીં, માટે હમેં આતા નહીં હૈ—(ઐસા માનનેવાલા) જૂઠા હૈ, (તત્ત્વ) સમજતા નહીં. ભગવાનજીભાઈ ! (શુભભાવ ન જ આવે) તો અશુભ (હી) હૈ. સમજમેં આયા ?

વસ્તુ યહી–ઐસી હી હૈ ભઈ ! અનેકાંત માર્ગકા સ્વરૂપ. ઐસી દ્રષ્ટિકા વિષય તો અભેદ હી હૈ તીન કાલમેં. જબ લગ (પૂર્ણ) વીતરાગ ન હો, તબ લગ અભેદમેં રહના ને અભેદ તરફમેં જાના ને દ્રષ્ટિ ચૂકના નહીં. પણ ઐસી દ્રષ્ટિ હોને પર ભી જબ લગ પર્યાયમેં (પૂર્ણ) વીતરાગતા, સર્વજ્ઞતા-કેવલજ્ઞાન ન હો, તબ લગ (તત્ત્વ)શ્રવણ કરનેકા, ભક્તિ કરનેકા, જાત્રા (કરનેકા)—ઐસા ભાવ આયે બિના રહતા નહીં. ઈશ્વરચંદજી ! લ્યો, ભારે વાત ભાઈ ! (પ્રશ્ન:) પણ (રાગથી) બંધ છે તો શું કરવા કરવો ? (સમાધાન:) પણ કરે કોણ ? (રાગ) આયે બિના રહે નહીં (ઔર ઉસકા) કર્તા હો તો તો દ્રષ્ટિ મિથ્યા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ !

भेदको गौण करके अभेदरूप निर्विकल्प अनुभव कराया गया है....जहाँ तक रागादिक दूर नहीं हो जाते.... રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, (ફિર ભી) અભેદકી ઓર ઉસકા વલણ રહના ચાહિયે. **वहाँ तक भेदको गौण करके अभेदरूप निर्विकल्प अनुभव कराया गया है. वीतराग होनेके बाद भेदाभेदरूप वस्तुका ज्ञाता हो जाता है....** પૂર્ણ દશા પછી તો ભેદ—પર્યાયકો જાને, ગુણકો જાને, દ્રવ્યકો જાને, પરકો જાને. (ક્યા) જાનના વો રાગકા કારણ હૈ ? (ના). પણ રાગી પ્રાણી હૈ ને અભેદકા (લક્ષ) છોડકર ભેદ ઔર નિમિત્તમેં લક્ષ કરેગા, તો રાગી હૈ માટે રાગ ઉત્પન્ન હોગા. સમજમેં આયા ?

પરકો જાનનેસે રાગ હોતા હો તો કેવલીકો ભી (રાગ) હોના ચાહિયે. કેવલી તો તીન કાલ, તીન લોકકી પર્યાયકો જાનતે હૈં, સબ ભેદકો જાનતે હૈં, સબ વિશેષકો જાનતે હૈં. (વે) સામાન્યકો હી જાનતે હૈં ઐસા નહીં. વિશેષકો કૈસે (જાનતે હૈ ?) અપની ઔર પરકી એક–એક સમયકી પર્યાય ભિન્ન-ભિન્ન (કરકે) કેવલી જાનતે હૈં ઔર એક–એક સમયકી પર્યાયમેં અનંતા અવિભાગ પ્રતિચ્છેદ ભિન્ન- ભિન્ન કરકે કેવલી જાનતે હૈં. ઓહોહો ! એક સમયકી પર્યાયકો જાને ઔર એક સમયકે અનંતા અવિભાગ પ્રતિચ્છેદકો જાને. જાનના....ભેદકો જાનના—ભેદકા ખ્યાલ કરના—વો કોઈ રાગકા કારણ નહીં. પણ રાગી પ્રાણી હૈ, તો અભેદકો છોડકર ભેદ અને નિમિત્તકા લક્ષ કરેગા તો ઉસ કારણસે રાગ ઉત્પન્ન હોગા. સમજમેં આયા ? એવી વાત છે ભાઈ ! વસ્તુ (-હકીકત) એવી છે કે અંદર એનું અનેકાંત સ્વરૂપ જૈસા હૈ ઐસા ઉસને અનંત કાલમેં સમજમેં લિયા નહીં. એકાંત.. એકાંત.. કોઈ ને કોઈ એકાંતમેં અડ (-અટક) ગયા. સમજમેં આયા ?

वहाँ नयका आलम्बन ही नहीं रहता. વીતરાગ જબ હુઆ પૂર્ણ.... સમ્યગ્દર્શન અભેદકે (આશ્રય)સે હુઆ (તો) ભી રાગ તો હૈ અભી. તો રાગી હૈ તો રાગકે કારણ....ભેદકા ઔર નિમિત્તકા લક્ષ કરેગા તો રાગીકે કારણ રાગ ઉત્પન્ન હોગા. તો ઉસકો અભેદ તરફકા વલણ—જબ લગ (પૂર્ણ) વીતરાગ ન હો તબ તક અભેદકા ઝુકાવ—ચૂકના નહીં. સમજમેં આયા ? બહુ સરસ આ પેરેગ્રાફ છે. લ્યો, પૌના ઘંટા હુઆ ઉસમેં, નહિ ? બહુત મર્મ જૈનદર્શનકા—વીતરાગકા પેટ—ખોલકર મૂક્યા (-રખા) હૈ ઉસમેં. ઓહોહો !

अब यहाँ पुन: यह प्रश्न उठा है .... આ પાછું ઘરે વાંચવું જોઈએ હોં (કે) આનો અર્થ આ થાતો'તો....આ અર્થ થાતો'તો....તો સમજાય એવું છે, નહીંતર તો અદ્ધરથી લાકડા ઉભા થાશે—કાંઈકનું કાંઈક બેસી જાશે પાછું. **अब यहाँ पुन: यह प्रश्न उठा है....** દેખો ! **यदि ऐसा है तो एक परमार्थका ही उपदेश देना चाहिये....** તુમ તો બહુત પરમાર્થકા જોર દેતે હો તો પરમાર્થકા હી ઉપદેશ દો ન અકેલા ? યહ **परमार्थका ही उपदेश देना चाहिये; व्यवहार किसलिये कहा जाता है** ? વ્યવહાર કિસલિયે કહતે હો તુમ ? તુમ કહતે હો કિ પરમાર્થ.. પરમાર્થ.. પરમાર્થ.. સમજમેં આયા ? વ્યવહાર.... પાઠ તો ઇતના હૈ **'तर्हि परमार्थ एवैको वक्तव्य'** એમ. પછી

એમાંથી નાસ્તિ કાઢી. તો તો પરમાર્થ એક હી કહના ચાહિયે. 'વ્યવહાર કહનેકી જરૂર નહીં'—ઐસે (અર્થમેંસે) નિકાલ લિયા, અર્થમેંસે નિકાલા અસ્તિ-નાસ્તિ.

ઉસકા ઉત્તર હૈ. લ્યો, આ ગાથા વાંચીને એ ભાઈ તે દિ' બોલ્યા'તા. કેવા? ચીમનલાલ ચકુ (સંવત) ૯૭માં આવ્યા'તાને ૯૭. (તે કહે,) જુઓ ! આમાં વ્યવહાર આમ કીધો છે. જુઓ ! વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય છે. આ ગાથા વાંચીને. લોકોને કાંઈ ખબર ન મળે. વ્યવહાર તો સમજાનેકો કહા. યે કહેંગેં. સમજે ? વ્યવહાર બિના નિશ્ચય સમજાવી શકાતો (નથી), સમજાવી શકાય નહીં. અજ્ઞાની(કો) વ્યવહારકે બિના સમજાના શી રીતે (-કૈસે) ? સમજમેં આયા ? વો કારણસે વ્યવહાર, સમજાનેકો (-સમજાનેકે લિયે) સ્થાપને લાયક હૈ, પણ વ્યવહાર આદરને લાયક નહીં. વ્યવહાર હૈ, વ્યવહાર હૈ નહીં—ઐસા નહીં. સમજમેં આયા ? (સાધકકો) રાગ મંદ હૈ ઔર વ્યવહારસે નિશ્ચયકો સમજાતે હૈં કિ 'ભૈયા! આત્મા જ્ઞાનાનંદ હૈ, જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો યે આત્મા.'—યે તો વ્યવહાર હો ગયા. 'જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રકો પ્રાપ્ત આત્મા.'—(યે તો) વ્યવહાર હો ગયા. દેખો ! 'જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્ર' (ઐસા) ભેદ હો ગયા (તો) વ્યવહાર હો ગયા. પણ વ્યવહાર બિના કહના શી રીતે (-કૈસે) ? વો તો તત્ત્વકો સમજતા નહીં સામનેવાલા પ્રાણી. સમજમેં આયા ? વો કહતે હૈ દેખો !

जह ण वि सक्कमणज्जो अणज्जभासं विणा दु गाहेदुं ।
तह ववहारेण विणा परमत्थुवदेसणमसक्कं ।।८।।

નીચે,

भाषा अनार्य बिना न, समझाना ज्यु शक्य अनार्यको ।
व्यवहार बिन परमार्थका, उपदेश होय अशक्य यों ।।८।।

ઉપદેશ દેવામાં વ્યવહાર આયે બિના રહતા નહીં. સમજમેં આયા ? ઉસકા **અન્વયાર્થ** : **जैसे अनार्य (म्लेच्छ) जनको अनार्यभाषाके बिना....** દેખો ! વ્યવહારને અનાર્ય ભાષાની ઉપમા આપી છે. **अनार्यभाषाके बिना किसी भी वस्तुका स्वरूप ग्रहण करानेके लिये कोई समर्थ नहीं**. અનાર્યકો સમજાયે કૈસે ? સમજે ? સમજમેં આયા? ઉસકી ભાષામેં સમજાતે હૈં અનાર્યકો. **उसीप्रकार व्यवहारके बिना परमार्थका उपदेश देना अशक्य है**. વ્યવહાર બિના—ભેદ પાડ્યે (-કિયે) બિના—

સમજાના મહા અશક્ય હૈ. કઈ રીતે (-કૈસે) સમજાના ? સમજમેં આયા ? ત્યાં ઓલા (અજ્ઞાની) એમ લે છે કે વ્યવહાર બિના પરમાર્થ હોતા નહીં. જુઓ ! વ્યવહાર આતા હૈ કિ નહીં ? આહાહા ! ઓલામાં આવ્યું છે ને ? ગૌતમસ્વામીએ વ્યવહારનો આશ્રય લઈ શિષ્યોને સમજાવ્યા, કારણ કે એનાથી લાભ થાશે વધારે. (સમાધાન:) પણ એ તો ભેદ પાડીને અભેદ સમજાવ્યું એમ કહે છે. આહાહા ! (અજ્ઞાની) એનો અર્થ કાઢે એવો (વિપરીત). શું કરે પણ ? જીવ પણ શું કરે ? એની દ્રષ્ટિમાં ઉલ્ટી (-વિપરીતતા) હોય એવું કરે. અમરચંદભાઈ ! દ્રવ્ય ક્યા કરે ઉસમેં ? પર્યાયકી જૈસી દ્રષ્ટિ હૈ ઐસા અર્થ લગાવે. દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય હૈ, ધ્રુવ તો ધ્રુવ હૈ. દ્રવ્ય–ભગવાન (આત્મા) ક્યા કરે ? પર્યાયમેં જૈસી દ્રષ્ટિ હૈ ઐસા અર્થ લગા દે, ઐસા અર્થ કર દે, ઐસા અર્થ ચલા દે, અપનેમેં.

શ્રોતા : ભગવાન (આત્મા) તો ભગવાન હી હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વો (આત્મા) તો ભગવાન હી હૈ. ભગવાન (આત્માકો) પરિણામકે (સાથ) સંબંધ હૈ ઈસકો. કિતના હૈ ? પર્યાયકા તો સંબંધ હૈ, (ફિર ભી) પર્યાય ઉસમેં ઘુસ ગયી નહીં હૈ ધ્રુવમેં. આહાહા ! ધ્રુવ ભગવાન તો ભગવાન હી હૈ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, પણ પર્યાયમેં જહાં ભૂલ હૈ તો પર્યાય જૈસા કામ.... કામ તો પર્યાયમેં લેના હૈ, તો પર્યાયમેં ભૂલ હૈ તો ઐસી (વિપરીત) દ્રષ્ટિ કરેગા. સમજમેં આયા ?

પાઠમાં કુંદકુંદાચાર્યના કાળે (-સમયે) અનાર્ય ભાષા લીધી છે, અમૃતચંદ્રાચાર્યે મ્લેચ્છ (ભાષા) લીધી છે. (કારણ કે) કાળ ફર્યો છેને થોડો પછી, (એટલે) મ્લેચ્છ ભાષા લીધી. ઓલો ‘અનાર્ય‘ શબ્દ હતો મૂળ પાઠમાં. ‘અનાર્ય‘ શબ્દ હતો એ જરી હળવો (શબ્દ) હતો, પછી પાછું ‘મ્લેચ્છ‘ લીધું. મળને ઇચ્છે એવા મ્લેચ્છ. સમજાય છે ?

टीका: जैसे किसी म्लेच्छसे यदि कोई ब्राह्मण ‘स्वस्ति’ ऐसा शब्द कहे.... લ્યો, સમજે ? કોઈ મ્લેચ્છ હો ઔર મ્લેચ્છકી (શેરીમેં).... સમજે ? ઉસકી (શેરી હો) ઉસમેં બ્રાહ્મણ ચઢ ગયા. મ્લેચ્છ.... શું કહેવાય ? શેરી. ‘શેરી‘કો ક્યા કહતે હૈં ?

શ્રોતા : મોહલ્લા.. મોહલ્લા

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મોહલ્લા. 'મોહલ્લા' નહીં સમજતે ? કહો ! મોહલ્લા નહીં (સમજતે) ? મોહલ્લા=શેરી. શેરી કહો કે રસ્તા. જહાં મ્લેચ્છ વસતે હો વહાં બ્રાહ્મણ આ ગયા... જહાં મ્લેચ્છ વસતે હો વહાં બ્રાહ્મણ આ ગયા. ઐસા નહીં સમજતે ? વસ્તી જહાં મ્લેચ્છકી હૈ (વહાઁ) બ્રાહ્મણ ઐસે '**स्वस्ति**' **ऐसा शब्द कहे.... 'स्वस्ति'..... तो वह म्लेच्छ उस शब्दके वाच्यवाचक संबंधको न जाननेसे....** ક્યા કહતે હૈં ? '**स्वस्ति**' વાચક શબ્દ હૈ ઔર ઉસકા વાચ્ય ક્યા હૈ વો સમજતા નહીં. '**स्वस्ति**' શબ્દ સુના— વાચક... વાચક શબ્દ સુના, પર વાચકકા વાચ્ય ક્યા હૈ (વો જાનતા નહીં). 'તેરા કલ્યાણ હો' ઉસકા ('**स्वस्ति**' શબ્દકા ઐસા) ઉસમેં વાચ્ય હૈ, વો તો સમજે નહીં (કિ) ક્યા કહતે હૈ યે ?

वाच्यवाचक संबंधको न जाननेसे.... ઉસ શબ્દકા અર્થ ક્યા હૈ, શબ્દમેં ભાવ ક્યા હૈ વો તો સમજે નહીં. **कुछ भी न समझकर...** દેખો ! **वाच्यवाचक संबंधको न जाननेसे....** વાચકકા... જૈસે 'સાકર' કહા, 'સાકર'. પણ ઓલો (મૂઢ) સમજે નહીં (કિ) સાકર (માને) ક્યા ? સાકર (માને) ક્યા ? સાકર (માને) ક્યા ? સાકર (માને) ક્યા ? ભાઈ ! સાકર વો મીઠી ડલ્લી, વો સાકર. 'આહાહા ! આ સાકર !' (એમ સમજી જાય છે.) કેટલાકને એવી ભાષા હોયને કે સમજે નહીં. આપણે શેરડીનો રસ... અમારે કહે 'શેરડીકા રસ.' વો 'શેરડીકા રસ' (માને) ક્યા ? (જ્યારે કોઈ સમજાવે) ત્યારે ઓલો સમજે કે ગન્નાકા રસ....હા, એ બરાબર. એની ભાષામાં એને સમજાવવું (પડે કે) વો ગન્ના હોતા હૈ ન ? ઉસકે રસકો 'શેરડીકા રસ' કહતે હૈ હમારેમેં. (આમ સમજાવે ત્યારે કહે,) હા, વો ઠીક. ઉસકી ભાષામેં કહે તો ઉસકો ઠીક પડે, નહીં તો સમજે નહીં. કાંઈ સમજે નહીં.

યહાં સુનનેવાલેકો ગુજરાતી સમજનેકી લાયકાત લેકર આના, ઐસા કૈલાસચંદજીને લેખ લિખા થા. હા, ક્યોંકિ ગુજરાતીમેં જૈસા સ્પષ્ટ એની મેળાએ (-અપને આપ) ચલતા હો વૈસા હિંદીમેં (નહીં હો સકતા). અભી તો ચલતા હૈ ઐસા થોડા, થોડા. પર ઐસા—બરાબર ગુજરાતીમેં જૈસા ભાવ નિકલે ઐસા હિંદીમેં (નહીં આવે). (ક્યોંકિ) હિંદી ભાષામેં ખ્યાલ કરનેકો અટક જાના પડતા હૈ ન ? કિ આ ભાષા હિંદી હૈ કિ ક્યા હૈ ? સમજે ? ગુજરાતી ભાષાકા તો ઐસા અભ્યાસ હૈ ન ? કિ ચલે હી જાતી હૈ....ચલે હી જાતી હૈ. કૈલાસચંદજીને લિખા

થા એકબાર લેખમેં કિ મહારાજ પાસે (સમજનેકે લિયે) જાના હો તો અપને થોડા ગુજરાતી શીખકર જાના. ઉનકી ભાષામેં જો (ભાવ) આતે હૈં ઐસા અપની ભાષામેં ન આયે. તો આપણી ભાષા આપણે..... સમજને જાતે હૈં તો અપની ભાષામેં લેના (સુનના), એ કરતાં ગુજરાતી સમજના. એય!

શ્રોતા : સિદ્ધાંત બરાબર, પણ બધા અમલમાં મૂકી શકે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો બધાય... 'શેઠિયા' તો ગુજરાતીમાં સાંભળવામાં ખુશી (થતાં), દીપચંદ શેઠિયા. બરાબર ગુજરાતી... ગુજરાતી.

कुछ भी न समझकर उस ब्राह्मणकी ओर मेंढेकी भांति... ઘેટા હો ન ઘેટા ? 'ઘેટા' કહતે હૈ ન ? મેંઢા. ક્યા કહતે હો ? **'स्वस्ति'**. —ક્યા કહતે હૈં ? ગ્રીક લેટીન જેવી ભાષા હોય ને ગુજરાતી, હિન્દી માણસ બેઠા હોય તો 'યહ ક્યા કહતે હૈ' એમ થાયને એને ? ગ્રીક લેટીન જેવી ભાષા (હોય તો) ક્યા કહતે હૈ યહ ? **'स्वस्ति'** ક્યા હૈ ? **मेंढेकी भांति आंखे फाडकर....** બસ, **'टकटकी'**...તો એનો અર્થ કર્યો પછી. મૂલ ઐસા નહીં, મૂલ તો ઐસા હૈ ન ? **'इव अनिमेष उन्मेषित'** એમ છે. **'उन्मेषित'** છે બસ, **आंखे फाडकर**... પછી **'अनिमेष उन्मेषित'** છે ને ? એટલે પછી વિશેષ **टकटकी लगाकर** એમ એનો વિશેષ અર્થ (કર્યો કે) આમ જોઈ રહે છે આમ આમ. ક્યા કહતે હૈં યે ? **'स्वस्ति'....' स्वस्ति'....**ક્યા કહતે હૈં ? ....**लगाकर....** ફાડકર....આંખે **लगाकर देखता ही रहता है.... देखता ही रहता है** હોં. ઇતના તો અનુકરણ કરતે હૈં. હા. ઐસા 'ઉહ' ક્યા કહતે હૈં યે ?— ઐસે નહીં. ઐસે નહીં કિ યે ઐસી ભાષા ક્યોં કરતે હૈં ?—એમ નહીં. (જિજ્ઞાસા હૈ કિ) યે ક્યા કહતે હૈં ! ઇતના તો ઉસમેં અનુકરણ કરનેકી બુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા ?

किन्तु जब ब्राह्मणकी और म्लेच्छकी भाषाका.... દેખો ! બ્રાહ્મણને **'स्वस्ति'** કહા ઔર મ્લેચ્છ ભાષામેં ક્યા અર્થ હૈ—દોનોંકો જાનનેવાલા, **दोनोंका अर्थ जाननेवाला कोई दूसरा पुरूष.....** બ્રાહ્મણની અને મ્લેચ્છની ભાષાનો (જાણનાર)... ઓહોહો ! 'વ્યવહાર'ને તો મ્લેચ્છ ભાષામાં નાખ્યો.

શ્રોતા : નિશ્ચય બ્રાહ્મણની ભાષા........

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : નિશ્ચય અભેદ સ્વરૂપ હૈ. બ્રાહ્મણની અને મ્લેચ્છની ભાષામાં **दोनोंका अर्थ जाननेवाला..., दोनोंका अर्थ जाननेवाला** —બરાબર દોકો જાનતા હૈ. ઐસા **कोई दूसरा पुरूष या वही ब्राह्मण**.. વહી કહનેવાલા **म्लेच्छ भाषा बोलकर उसे समझाता है....** મ્લેચ્છ ભાષા બોલકર ઉસકો સમજાતા હૈ **कि 'स्वस्ति' शब्दका अर्थ यह है कि 'तेरा अविनाशी कल्याण हो'**. સુ+અસ્તિ=સ્વસ્તિ. સુ=ભલા તેરા હો, કલ્યાણ તેરા હો. (મ્લેચ્છ વિચારે છે :) હેં ! ઓહો ! 'સ્વસ્તિ' (કહકર) ક્યા કહતે હૈં ? યે હમકો કહતે હૈં ? (મ્લેચ્છ) નહીં સમજતા, (ફિર ભી) બરાબર ટકટકાકર દેખતા હૈ આંખે ફાડકર. સમજમેં આયા ?

'સ્વસ્તિ'કા અર્થ ઐસા હૈ **'तेरा अविनाशी कल्याण हो'. तब तत्काल ही.... तत्काल ही....** આમ જ્યાં સાંભળ્યું, પરિણમી ગયો. **उत्पन्न होनेवाले अत्यन्त आनंदमय....** સમજાય છે ? **'अमन्द'** એમાં (-ટીકામાં) એમ છે ને ? **'अमन्द'** છે. **'अमन्द'** એ હતોને (શબ્દ) ઓલામાં પાંચમી ગાથામાં ? એવો અહીંયા **'अमन्द'** શબ્દ છે. **'अमन्द'**નો અર્થ કર્યો છે 'અત્યંત.' સમજમેં આયા ? **मेंढेकी भांति... लगाकर देखता ही रहता है, किन्तु जब व्यवहार–परमार्थ मार्ग पर सम्यग्ज्ञानरूपी....** એ પછી આવશે, નહિ ? હા, એ ન્યાં ને ન્યાં આવ્યું, ઓલા તો પાનું આગળનું.

तत्काल ही उत्पन्न होनेवाले अत्यन्त आनंदमय अश्रुओंसे जिसके नेत्र भर जाते हैं.... આહાહા ! ઓહો ! 'તેરા કલ્યાણ' ઐસા અર્થ હૈ ? (મ્લેચ્છના) આંખમાંથી (આંસુ) આમ....ત્યાંય (પાંચમી ગાથામાં પણ) શબ્દ તો એનો એ જ છે **अमन्द. अश्रुओंसे..... आनंदमय अश्रु**—આ 'હર્ષના આંસુ' નથી કહેતા ? **'आनंदमय'**નો અર્થ એ (છે). આપણે હર્ષના આંસુ કહે છે. ત્યાં (હિન્દી પ્રાતમાં) 'હર્ષના આંસુ' નહીં કહતે ? બહુ હર્ષ આતા હૈ ન ? દીકરો બહાર(થી આવે તો) બહુ પ્રેમમાં હર્ષના આંસુ આવે ઉસકો. ઐસે ઉસકો હર્ષકા આંસુ આયા. **जिसके नेत्र भर जाते हैं ऐसा वह म्लेच्छ इस 'स्वस्ति' शब्दके अर्थको समझ जाता है.** લ્યો. હવે ઉપમા (-સિદ્ધાંત) આયેગા. (પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૪

ગાથા - ૮

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૧૨, ગુરુવાર, તા. ૩-૧૦-'૬૮

સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. આઠવીં ગાથા ચલતી હૈ. પ્રશ્ન શિષ્યકા વો થા કિ જબ વ્યવહારનય આદરણીય નહીં હૈ ઔર નિષેધ કરનેલાયક હૈ, તો ફિર અકેલા પરમાર્થકા ઉપદેશ દેના થા. સમજમેં આયા ?

છઠ્ઠી ગાથામેં કહા ન ? કિ આત્મા જ્ઞાયકરૂપ એકસ્વરૂપ હૈ વહી દ્રષ્ટિકા વિષય હૈ (ઔર) વહી વસ્તુસ્વરૂપ હૈ. શુભ-અશુભ (અર્થાત્) પુન્ય-પાપકે ભાવરૂપ વો જ્ઞાયકભાવ હોતા નહીં, ઉસ કારણસે (વહ) પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત હૈ નહીં. ઉસકા નિષેધ કર દિયા, (ક્યોંકિ) વે વ્યવહારનયકે વિષય હૈં. વર્તમાન ચૌદહ ગુણસ્થાન વ્યવહારનયકા વિષય ઔર અશુદ્ધનયકા વિષય હૈ, ઉસકા તો નિષેધ કર દિયા. જ્ઞાયકસ્વરૂપ ચિદાનંદ એકરૂપ હૈ વહી આત્મા હૈ, વહી ભૂતાર્થ હૈ ને વહી સત્ય હૈ. ઉસકી દ્રષ્ટિ કરનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. ઔર સાતવીં ગાથામેં કહા કિ ગુણ-ગુણીકા ભેદ વો ભી વ્યવહાર હૈ. 'જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વો આત્મા..' 'વો આત્મા...' વહ ભી વ્યવહાર હૈ (ઔર) વ્યવહાર છોડનેલાયક હૈ, આશ્રય કરનેલાયક નહીં.

ઐસા કહા તો શિષ્યને પ્રશ્ન કિયા કિ વ્યવહાર કહના હી ક્યા કામકા હૈ ? તુમ એક પરમાર્થ હી કહો ન ? સમજમેં આયા ? (આત્મા) અકેલા જ્ઞાયકસ્વરૂપ હૈ—ઐસા પરમાર્થ કહો, ઐસી વ્યવહારકી બાત ક્યોં (કરતે હો) ? તુમ્હેં 'વ્યવહાર' કહકર તો વ્યવહારકો છુડાના હૈ, તો વ્યવહાર કિસ કારણસે કહતે હો ? વો પ્રશ્ન આઠવીં ગાથામેં હૈ ન ? (વ્યવહાર) ક્યા હૈ ઉસકા દ્રષ્ટાંત કહા. ભૈયા ! સુન. કોઈ મ્લેચ્છ સ્થાનમેં (-ક્ષેત્રમેં) બ્રાહ્મણ ચલા ગયા, મ્લેચ્છકી વસ્તીમેં બ્રાહ્મણ ગયા. બ્રાહ્મણને 'સ્વસ્તિ' ઐસા કહા. સમજમેં આયા ? નજીક આવો.. નજીક..... ન્યાંથી તપસી બોલે ત્યારેને પણ. આહીં તો જગ્યા ઘણી છે મોઢા આગળ.

મુમક્ષુ : ઠવણી કાઢી નાખો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઠવણી જુદી વાત, હજી ઠવણી સિવાય પહોળા (થઈને) બેઠા છે એ તો (જગ્યા) કરો (-વ્યવસ્થિત બેસો). યહ આત્મા હૈ વો ધ્રુવસ્વરૂપ એક જ્ઞાયકરૂપ હૈ, વહી યહાં આશ્રય કરનેલાયક હૈ, ધર્મી જીવકો વહી અવલંબન ઔર આશ્રય કરનેલાયક હૈ. વો યહાં સ્થાપન કરના હૈ. ઉસમેં જો ચૌદહ ગુણસ્થાન યા શુભાશુભભાવ હોતે હૈં વે ભી આશ્રય કરનેલાયક નહીં, પણ નિષેધ કરનેલાયક હૈ અર્થાત્ ઉસ તરફકા લક્ષ છોડનેલાયક હૈ. સમજમેં આયા ?

ઔર સાતવીં ગાથામેં ઐસા કહા કિ 'જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત આત્મા'—ઐસા વ્યવહાર ભી નિષેધ કરનેલાયક હૈ. ક્યોંકિ તીન ભેદ (કરને)મેં ભેદ (-વિકલ્પ) હો જાતા હૈ ઔર જ્ઞાયક ચૈતન્ય એકસ્વરૂપ હૈ વો અભેદ ભેદસે (-ભેદકો છોડકર) લક્ષ જાતા હૈ અભેદ ઉપર, પણ (અનાદિસે) ભેદ ઉપર લક્ષ હોનેસે અભેદ દેખનેમેં (-દ્રષ્ટિમેં) આતા નહીં ઔર અભેદ દેખે બિના સમ્યગ્દર્શન—ધર્મકી પહલી શુરૂઆત હોતી નહી. સમજમેં આયા ? એકરૂપ, અભેદ, એકાકારકી દ્રષ્ટિ હુએ બિના સમ્યગ્દર્શન હોતા નહીં.

(શિષ્યકા પ્રશ્ન:) 'તુમને તો વ્યવહારકા નિષેધ કર દિયા, (ફિર) વ્યવહાર કિસ કારણસે કહતે હો ? અકેલા પરમાર્થ હી કહો ન ?' ઉત્તર દિયા કિ, જુઓ ભાઈ ! બ્રાહ્મણ હૈ વો મ્લેચ્છકી વસ્તીમેં ચલા ગયા (ઔર) 'સ્વસ્તિ' કહા. 'સ્વસ્તિ'કા અર્થ વો સમજા નહીં, તબ મ્લેચ્છ બ્રાહ્મણકી ઓર આંખ ફાડકર ટકટકી લગાકર દેખતે રહતા હૈ. અનુકરણ (કરતા હૈ કિ) ક્યા (કહનેમેં) આયા ? ક્યા કહતે હૈં ? ક્યા કહતે હૈં ? બાદમેં વહી બ્રાહ્મણને અથવા દૂસરેને આકર ઉસ (સ્વસ્તિ) શબ્દકા અર્થ કિયા કિ જુઓ ભાઈ ! 'સ્વસ્તિ'કા અર્થ ઐસા હૈ, સુ+અસ્તિ=તેરા અવિનાશી કલ્યાણ હો. (ઈસપ્રકાર) ઉસકી મ્લેચ્છ ભાષામેં સમજાયા (અને) ત્યારે વો સમજ ગયા કિ ઓહો ! 'સ્વસ્તિ'મેં તો ઐસા અર્થ ભરા હૈ ! આંખમેં હર્ષકા આંસુ આ ગયા ઔર વો 'સ્વસ્તિ'કા અર્થ સમજ ગયા. સમજમેં આયા ? વો દ્રષ્ટાંત દિયા.

ઐસે... યહાં લેના હૈ, દેખો ! **इसीप्रकार.... 'स्वस्ति' शब्दके अर्थको समझ जाता है....** યહાં તક આયા હૈ. સમજમેં આયા ? મ્લેચ્છ ઉસકી (-અપની) ભાષાકે બિના વહ સમજ સકતા નહીં, તો ઉસકી ભાષામેં કરના (-કહના) પડા કિ 'તેરા અવિનાશી કલ્યાણ હો.' આહા ! ભાઈ ! બહુ અર્થ સરસ છે આ

'સ્વસ્તિ'નો. ઐસા આનંદ.. આનંદ હો ગયા. હર્ષકા આનંદ... હર્ષકા આનંદ... આત્માકા આનંદ નહીં, હર્ષકા આનંદ. ઓહોહો ! બડી અચ્છી (બાત) કિયા.

इसीप्रकार व्यवहारीजन.... સંસ્કૃતમેં તો **लोकः** ઐસા પડા હૈ શબ્દ. લોકજન—લૌકીકજન... લોકજન—લૌકીકજન. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં આવે છેને ભાઈ ? 'લોકોક્તિ..... વ્યવહારી....'–એ શબ્દ છે (અહીં). જુઓ ! **लोकः**.. **लोकः**. લોકભાષા(માં) લોકમાણસ છે—વ્યવહારીજન છે—એ લોકો–માણસ–જન સમજે છે. વ્યવહારીજન.. **लोकः** શબ્દ હૈ ને ? **'लोकोऽप्यात्मेत्यभिहिते सति...'** –યે શબ્દ હૈ સંસ્કૃતમેં. તો, એનો અર્થ અહીંયા કર્યો (કે) **व्यवहारीजन**— જે લોકમાં વ્યવહારી–લૌકીકજન હૈ વો **भी**.. વો **भी**.. જૈસે વો મ્લેચ્છ 'સ્વસ્તિ'કા અર્થ નહીં સમજતા થા, ઐસે લૌકિક **व्यवहारीजन भी 'आत्मा' शब्दके कहने पर**..... 'આત્મા' ઐસા કહા. ઐસા શબ્દ કહને પર **'आत्मा' शब्दके अर्थका ज्ञान न होनेसे**..... **'बहिष्कृत'** (શબ્દ છે) એનો અર્થ કર્યોને ? **'बहिष्कृत'**કા અર્થ કિયા.

'आत्मा' शब्दके अर्थका ज्ञान न होनेसे..... વો મ્લેચ્છકો 'સ્વસ્તિ' (શબ્દકે) અર્થકા જ્ઞાન ન હોનેસે ટગટગ દેખતે હૈં, (ઐસે) આ લૌકિકજન હૈ ઉસકો કહા કિ 'આત્મા'. યે ક્યા કહતે હૈં ? આત્મા ક્યા હૈ ? ઐસે ટકટકી લગાકર (દેખના યે) અનુકરણીય દ્રષ્ટિ હૈ, (ઉન્હેં) કહનેવાલેકા તિરસ્કાર નહીં. સમજમેં આયા ? ('આત્મા' શબ્દ) કહતે હૈં ઉસકા તિરસ્કાર નહીં, પણ 'યે ક્યા કહતે હૈં' ઐસે ટકટકી લગાકર દેખતે હૈં. સમજમેં આયા ? **'आत्मा' शब्दके अर्थका ज्ञान न होनेसे कुछ भी न समझकर**..... કુછ સમજે નહીં (કિ) ક્યા કહતે હૈં 'આત્મા' ? યે તો આત્મા... આત્મા... (કરતે હૈં) પણ ક્યા (હૈ) આત્મા ? **मेंढेकी भांति**..... 'મેંઢા' ક્યા કહતે હૈ તુમ્હારેમેં ? 'મેંઢા' હી કહતે હૈં. ઘેટા, હમારેમેં ઘેટા કહતે હૈં. વો મેંઢેકી માફક ટકટકી લગાકર દેખતા હૈ. દેખો ! ઉતની અનુકરણ (કરને)કી દ્રષ્ટિ તો ઉસકી હૈ. સમજમેં આયા ? ઇતના તો પાત્ર હૈ. 'આત્મા' શબ્દકા (અર્થ) સમજા નહીં, પણ 'આત્મા' (માને) ક્યા કહતે હૈં, ક્યા કહતે હૈં—ઐસા કહનેવાલેકે પ્રતિ બહુમાનસે ટકટકી લગાકર દેખતે હૈં. ઇતના તો ઉસકા બહુમાન હૈ. સમજમેં આયા ?

मेंढेकी भांति आँखें फाडकर टकटकी लगाकर देखते रहते हैं, किन्तु जब व्यवहार–परमार्थ मार्ग पर सम्यग्ज्ञानरूपी महारथको चलानेवाले..... ક્યા કહતે હૈં ? વો 'આત્મા'કા અર્થ કહનેવાલા... 'આત્મા'કા અર્થ કહનેવાલા કૈસા હૈ ? કિ

વ્યવહાર ઔર પરમાર્થ માર્ગ પર સમ્યગ્જ્ઞાન(રૂપી) મહારથકો ચલાનેવાલા હૈ. ક્યોંકિ જબ સમજાના હૈ દૂસરેકો, તો વિકલ્પ તો આયા હૈ—ઐસા લેના હૈ ભાઈ! યહાં કેવલી લેના નહીં હૈ, (ક્યોંકિ) વો (આચાર્યકે) સમયકી બાત હૈ ન ? સુનનેવાલા આયા (ઔર આચાર્યને) 'આત્મા' કહા. તો, 'આત્મા' ક્યા હૈ યે ? આત્મા (માને) ક્યા ? યે ક્યા કહતે હૈં ? –(ઐસે) ટકટકી લગાકર (સુનનેવાલા) દેખતા હૈ. વો 'આત્મા' કહનેવાલા અથવા દૂસરા કોઈ ભી આચાર્ય અથવા મુનિ, જ્ઞાની... **व्यवहार**..... દેખો ! પહલે વ્યવહાર લિયા હૈ. હૈ ? **व्यवहार–परमार्थ मार्ग पर** અર્થાત્ વો સમજાનેવાલા—'આત્મા'કા અર્થ કહનેવાલા—વ્યવહારમેં આયા હૈ, વિકલ્પમેં આયા હૈ. ઉસકો (-અજ્ઞાનીકો) સમજાના હૈ ન ? તો (આચાર્ય) વ્યવહારમેં આયે હૈ. પરમાર્થમેં તો હૈ હી. અંતરમેં નિશ્ચય—'જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ હૂં' ઐસા ભાન—તો હૈ. હૈ ઉસમેં (-નિશ્ચયમેં), પણ વો સમયમેં સમજાનેકા વિકલ્પ—શુભભાવ આયા હૈ, તો વ્યવહાર (-વિકલ્પ) આયા હૈ ઔર નિશ્ચય (તો હૈ હી)—દોનોં હૈં. સમજમેં આયા ?

યહાં તો વિકલ્પ સમજાનેકા હૈ ન ? (ઈસમેં) વ્યવહાર પહલે આયા (ઐસા) ક્યા (-કહાં હૈ ?) યહાં તો નિશ્ચય-વ્યવહાર દોનોં સાથમેં હી હૈ. (દેખો ! યહાં) ક્યા કહતે હૈં ? **व्यवहारमार्ग-परमार्थ मार्ग**....તો (દોનોં) સાથમેં હી હૈ. (પ્રશ્ન:) વ્યવહાર ક્યોં કહા પહલે ? (સમાધાન:) કિ ઉસકો (-આચાર્યકો) સમજાનેકા વિકલ્પ આયા હૈ (ઈસલિયે). તો, વિકલ્પ વો વ્યવહાર હૈ અને અંદરમેં વિકલ્પસે રહિત 'મૈં શુદ્ધ આનંદ, નિર્વિકલ્પ આનંદ હૂં' ઐસા નિશ્ચય તો હૈ હી. નિશ્ચય તો હૈ હી, પણ નિશ્ચય (-નિર્વિકલ્પ) ધ્યાનમેં જબ ન રહે.... (અર્થાત્) નિશ્ચયકી પરિણતિ તો હૈ હી—શુદ્ધ, જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા (ઔર) આનંદકી અવસ્થા તો હૈ હી, પણ સ્વરૂપમેં સ્થિર નહીં (તબ વિકલ્પ આયા હૈ.)

સમજનેકે લિયે (જિજ્ઞાસુ) આત્મા લાયક હોકર આયા હૈ. ક્યોંકિ 'આત્મા' કહા તો ઐસે ટકટકી લગાકર (દેખતા હૈ). (ઉસકો અરૂચી/નિષેધ નહીં હૈ કિ) ક્યા કહતે હૈં ઐસા આત્મા.. આત્મા.. ? હમેં સમજમેં આયે ઐસા કહો..... ભીખાભાઈ ! 'હમેં સમજમેં આયે ઐસા કહો' (ઐસા કોઈ કહે) વો તો સુનનેકો લાયક હી નહીં–ઐસા કહતે હૈ. સમજમેં આયા ? એણે (સાંભળનારે) એમ નથી કહ્યું કે 'અમને સમજાય એવું કહો'. (એ વિચારે છે :) ક્યા કહતે હૈં યે ? (ઇસ પ્રકાર) ઈતના 'આત્મા' (શબ્દ) સુનકર, ઉસકી અનુકરણ કરનેકી

ઈતની બુદ્ધિ તો હૈ ઔર સમજાનેવાલા જબ સમજાતા હૈ, તબ ભેદકા વિકલ્પ આયે બિના સમજા સકતા નહીં. સમજમેં આયા ?

દેખો ! **व्यवहार-परमार्थ मार्ग पर**..... પણ (વો દોનોં) એકસાથ હૈ હોં. વ્યવહાર પહલા ઔર પરમાર્થ બાદમેં ઐસા હૈ નહીં. હૈ તો (સચ્ચા માર્ગ) પરમાર્થ હી અકેલા, પણ સમજાનેકે વક્તમેં (-સમયમેં) વ્યવહાર-વિકલ્પ આયા હૈ તો 'વ્યવહાર' આયા ઐસા કહતે હૈં. વ્યવહાર હૈ તો ઉસકો (-આચાર્યકો) ભી આશ્રય કરનેલાયક નહીં, અંગીકાર કરનેલાયક નહીં. વો કહેંગે.

અજ્ઞાનીકો સમજાનેકે કાલમેં (આચાર્યકો) વિકલ્પ—વ્યવહાર આયા હૈ, પણ વો વ્યવહાર આદરણીય હૈ નહીં. આહાહા ! (વ્યવહાર) આયે બિના રહતા નહીં, ક્યોંકિ ઉસ સમય ધ્યાનમેં રહ સકે નહીં ઔર સુનનેવાલા આયા તો 'આત્મા' (ઐસા શબ્દ) ઉસને (-આચાર્યને) સબસે કહા. તો ઉસકો (સુનનેવાલેકો) 'આત્મા' (ઐસા શબ્દ કહા) તો (વો) ટકટકી લગાકર (દેખતા હૈ). (ઇસ પ્રકાર) ઉસકી સમજનેકી ઇચ્છા તો હૈ—ઐસા (આચાર્યકો) લગા (તો સમજાનેકા) વિકલ્પ આયા. યહ વિકલ્પ આયા વો વ્યવહાર હૈ ઔર અંતરમેં વિકલ્પસે રહિત નિશ્ચય દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી જો પરિણતિ—વીતરાગ અવસ્થા—હૈ વો નિશ્ચય હૈ, વો પરમાર્થ હૈ. સમજમેં આયા ?

व्यवहार-परमार्थ मार्ग पर सम्यग्ज्ञानरूपी महारथ..... દોનોં હૈં ન ? દો હૈં તો સમ્યગ્જ્ઞાન (ભી) ઐસા હુઆ. નિશ્ચયકા ભી જ્ઞાન હૈ અને વ્યવહાર-વિકલ્પ આયા ઉસકા ભી જ્ઞાન હૈ. **मार्ग पर सम्यग्ज्ञानरूपी महारथको चलानेवाले**.... દેખો ! નિશ્ચયકા ભી અનુભવ હૈ ઔર વિકલ્પ ભી આયા વો વ્યવહાર—દોનોંકા હી પ્રવર્તન વર્તમાનમેં હૈ.

ઐસે **सम्यग्ज्ञानरूपी महारथको चलानेवाले सारथीकी भांति**..... 'સારથી' હોતા હૈ કિ નહીં ? ભગવાનકા રથ નિકલતા હૈ તબ 'સારથી' બૈઠતા હૈ ન ? સારથી. ઐસે વ્યવહાર ઔર નિશ્ચયકા ભાન તો હૈ (તથા) વ્યવહારમેં આયા તો ઉસકો મહારથ ચલાનેવાલે મહાસારથી સમાન કહા. **सारथीकी भांति अन्य कोई आचार्य अथवा 'आत्मा' शब्दको कहनेवाला**..... ઐસા લિયા હૈ કિ વો (કિસીને) 'આત્મા' કહા, (પર) કહનેવાલેકો કદાચિત્ (સમજાનેકા) અવસર હો તો ભી

(સુનનેવાલે) ન સમજે. તો કહતે હૈં, (આચાર્યને) કહ દિયા આત્મા, પણ (સુનનેવાલા) ન સમજા અથવા પોતાને (-સ્વયં આચાર્યકો) સમજાનેકા વિકલ્પ ન આયા ઔર (તબ) દૂસરા આ ગયા.....દૂસરા આ ગયા. (એને લાગ્યું કે) આ (સાંભળનાર) કાંઈ વિચારમાં છે કિ ક્યા કહતે હૈં ? 'આત્મા' (ઐસા) ઉસકો કહા હૈ, (પણ વો) સમજતા નહીં 'આત્મા'કો. (તો) ઉસકો-દૂસરેકો ભી (સમજાનેકા) વિચાર આયા—વિકલ્પ આયા. **व्यवहार-परमार्थ मार्ग पर सम्यग्ज्ञानरूपी महारथको चलानेवाले सारथीकी भांति....** સમજમેં આયા ? **अन्य कोई आचार्य अथवा 'आत्मा' शब्दको कहनेवाला स्वयं ही व्यवहारमार्गमें रहता हुआ.....** દેખો ! વિકલ્પ આયા ન ? ભેદસે કહના (ઐસા) એક વ્યવહાર (વિકલ્પ) આયા. સમજમેં આયા ?

व्यवहारमार्गमें रहता हुआ.... 'व्यवहारमार्गमें रहता हुआ'કા અર્થ ક્યા ? વિકલ્પ આયા હૈ ઉસમેં ઉસકા વર્તમાન લક્ષ હૈ. દ્રષ્ટિ તો દ્રવ્ય પર હી હૈ—અભેદ ઉપર હી અનુભવ હૈ, પણ વ્યવહારમેં આયા તો વિકલ્પમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ? તો **व्यवहारमार्गमें रहता**—વિકલ્પમેં રહતા—**हुआ.... 'रहता हुआ'** (યહ) વ્યવહારસે કહા હૈ, નિશ્ચયસે વ્યવહારમાર્ગમેં જ્ઞાની હૈ નહીં. ભાઈ ! લે ! નિશ્ચયસે જ્ઞાની વ્યવહારસે મુક્ત હૈ, પણ જબ વિકલ્પ આયા તો 'વ્યવહારમેં રહતા હુઆ' ઐસા વ્યવહારસે કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

આ ગાથાઓ તો બહુ માર્મિક બધી ગાથાઓ આવી. વીતરાગદર્શન, આત્મદર્શન—એક હી બાત, તાત્ત્વિક વાત. ઓહોહો ! ઈતના (ભેદ) ભી પાલવતા (-સ્વીકાર્ય) નહીં. દેખો ! તીન(ભેદ)કી અપેક્ષા એક (અભેદ) હી લેંગેં. તીનસે સમજાતે હૈં, પીછે 'જ્ઞાન હી આત્મા' (ઐસા ભેદ) વો ભી વ્યવહાર હૈ. લ્યો ! ઐસે કરતે.. કરતે.. વહાં (અભેદ તક) લે જાયેંગેં. સમજમેં આયા ?

ભગવાન આત્મા અનંત ગુણરૂપ એકસ્વરૂપ ઐસી જો ચીજ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કરના—અભેદકા આશ્રય કરના—વહી મોક્ષકે માર્ગકી ઉત્પત્તિ હૈ. પણ અજ્ઞાની લોકજન....લોકજન... (ટીકામેં) **'लोकः'** કહા ન ? વહ, ઉસકી વ્યવહારી ભાષા હો (-ભાષામેં કોઈ કહે) તો સમજ સકતા હૈ. ભાષા વ્યવહારસે હોં, સમજના તો હૈ અભેદ. સમજના તો ઉસકો અભેદ હૈ ઔર કહનેવાલેકી ભી અભેદમેં હી દ્રષ્ટિ હૈ. પણ સમજાનેકા વિકલ્પ આયા હૈ તો વ્યવહારમાર્ગ પર....

આયા ન ? **व्यवहारमार्गमें रहता हुआ....** સમજમેં આયા ? **व्यवहारपरमार्थपथ-प्रस्थापित... ...... व्यवहारपथम् आस्थाय....** એમ છે ને ? **व्यवहारपथम् आस्थाय....** વ્યવહારપથમેં રહતા હુઆ.... **आस्थाय...**

શ્રોતા : વ્યવહારમાંથી આસ્થા થઈ જાય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આસ્થા ક્યાં કરી ? એ વળી ક્યાંથી કાઢ્યું ? યે તો વ્યવહારમાર્ગમેં '**आस्थाय**' સ્થ.. સ્થ.. સ્થ.. સ્થિત યહાં હૈ. 'હૈ' ઇતના કહા. સમજમેં આયા ?

व्यवहारमार्ग....ખરેખર તો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જ્ઞાની ચોથે, (શ્રાવક) પાંચમે, (મુનિ) છઠ્ઠે (ગુણસ્થાનમેં) વ્યવહારસે મુક્ત હી હૈ. પણ જબ ઐસા (સમજાનેકા) પ્રસંગ આયા તો શુભ વિકલ્પ આતા હૈ. સમજમેં આયા ? તો વો શુભ વિકલ્પકો 'વ્યવહારમાર્ગમેં હૈ' ઐસા વ્યવહારસે કહનેમેં આયા હૈ, નિશ્ચયસે તો ઉસમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

શ્રોતા : ..... વ્યવહારસે કહતે....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વ્યવહારસે કહતે હૈં (કિ) વ્યવહારમેં આયા, નિશ્ચયસે તો વ્યવહારસે મુક્ત હી હૈ. એ દેવાનુપ્રિયા ! આવી વાત છે. **व्यवहारमार्गमें रहता हुआ....** ક્યોંકિ આત્મા એકરૂપ અભેદ હૈ ઉસકો ભેદ કરકે સમજાનેકા વિકલ્પ આયા હૈ. સમજમેં આયા ? આત્મા જો જ્ઞાયકરૂપ એકસ્વરૂપ હૈ ઉસકો સમજાનેકા—ભેદસે સમજાનેકા—વિકલ્પ આયા તો વ્યવહાર આ (હો) ગયા. યહ કહતે હૈં કિ વ્યવહાર સ્થાપનેલાયક હૈ, વ્યવહાર 'હૈ' યે બરાબર હૈ. 'હૈ'કા અર્થ (અસ્તિ) હૈ, અંગીકાર કરનેલાયક નહીં. સમજમેં આયા ? આહાહા !

व्यवहारमार्गमें रहता हुआ आत्मा शब्दका यह अर्थ बतलाता है.....आत्मा शब्दका यह अर्थ बतलाता है कि 'दर्शन, ज्ञान, चारित्रको जो सदा प्राप्त हो'..... દેખો ! ભેદ કરના પડા ઉસકો. અભેદ ચીજ હૈ ઉસમેં કોઈ દર્શન ભિન્ન હૈ, જ્ઞાન ભિન્ન હૈ, ચારિત્ર ભિન્ન હૈ—ઐસા હૈ નહીં. વસ્તુ તો અભિન્ન હૈ એકાકાર જ્ઞાયક વસ્તુ. વહી અભેદ, વહી (ભૂતાર્થ) ચીજ દ્રષ્ટિ કરનેલાયક ઔર આશ્રય કરનેલાયક હૈ. પણ વો સમજનેવાલા સમજા નહીં 'આત્મા'કા અર્થ ઔર અપનેકો (-કહનેવાલેકો) સમજાનેકા વિકલ્પ આયા.....સમજમેં આયા ? તો

ઉસકો સમજાયા. ક્યા ? **कि 'दर्शन, ज्ञान, चारित्रको जो सदा प्राप्त हो'.... सदा प्राप्त हो....** શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઔર લીનતામેં સદા પ્રાપ્ત હો.... **'अतति गच्छति इति आत्मा'**.—યે 'આત્મા' જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા. ઐસા આત્મા.... દેખો ! ઇતને (ભેદકો) વ્યવહાર કહા, ઇતના (ભેદ) ભી વ્યવહાર હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

અહીંયા (અજ્ઞાની) તો હજી દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એ વ્યવહાર (છે અને) યે વ્યવહાર કરતે.. કરતે નિશ્ચય હોતા હૈ (ઐસા માનતે હૈં). એ તો ક્યાંય રહી ગઈ તારી ઊંધી વાત. ઉલ્ટી બાત હૈ. યહાં તો ઈતના વ્યવહાર ભી કહનેમેં આ ગયા હૈ.... વહ કહેંગે કિ હમેં ભી અનુકરણ—આશ્રય કરનેલાયક નહીં, અંગીકાર કરનેલાયક નહીં. વો ભેદસે કહતે હૈં યે હમેં અંગીકાર કરનેલાયક નહીં (તથા) તુમકો કહતે હૈં કિ 'દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત (હો વહ) આત્મા'—(ઐસા) ભેદસે તુમ સુનતે હો, પણ ભેદ તુજે (ભી) અંગીકાર કરને લાયક નહીં. તુજે ભી ભેદસે અભેદમેં જાના વો તુજે અંગીકાર કરનેલાયક હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

दर्शन, ज्ञान, चारित्रको जो.... 'दर्शनज्ञानचारित्राण्यततीत्यात्म....' अतति (इति) आत्म એ આવ્યું ને ? **अतति आत्म**. બરાબર છે. **जो... जो सदा प्राप्त हो**. સદા દર્શન, જ્ઞાન... જુઓ, વ્યવહારસે ભી ઐસા નહીં કહા કિ 'જો રાગકો પ્રાપ્ત હો, રાગ(કા) કર્તા હો.' સમજમેં આયા ? 'વ્યવહાર(કા) કર્તા હો યે આત્મા'—ઐસા નહીં લિયા ભાઈ ! ઇતના લિયા કિ દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો.. પ્રાપ્ત હો. આ દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રકો.... દર્શન–જ્ઞાન–(ચારિત્ર)કો પ્રાપ્ત હો વહ આત્મા—ઈતના કહનેમેં આયા વો ભી વ્યવહાર હૈ.

શ્રોતા : સાતમી ગાથાનો વ્યવહાર લીધો....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, એ કીધું. સાતમીનું લીધું... સાતમી (ગાથા)માં લીધું એ બધું કાઢી નાંખ્યું. અહીં તો એ કહેવું છેને ! હજી પછી આગળ (-વધારે) કાઢી નાખશે. આગળ (કહશે કે) 'એક જ્ઞાન તે આત્મા... જ્ઞાન તે આત્મા'—(વહ) વ્યવહાર (ભી) છોડ દે. 'જ્ઞાન તે આત્મા' યે બાત ભી છોડ દે.

પહલે (છઠવીં ગાથામેં 'પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નહીં' ઐસા કહકર) ચૌદ ગુણસ્થાન ઐસા (ભેદ) નિકાલ દિયા, પીછે (સાતવીં ગાથામેં) જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્ર(કા ભેદ) નિકાલ દિયા. વો યહાં (આઠવીં ગાથામેં કહતે હૈ કિ) સમજાનેમેં જ્ઞાન-દર્શન(કા ભેદ) આયા હૈ. વ્યવહાર-વિકલ્પ આયા હૈ તો ધર્મી સમજાતે હૈ. આતા હૈ ન વો 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'મેં ? 'ધર્મકા લોભી.' 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'મેં આતા હૈ (કિ) ધર્મકે લોભી પ્રાણી આતે હૈં, તો પ્રશસ્ત રાગ—કષાયકા ઉદયભાવ સંત–મુનિયોંકો, આચાર્યોંકો આ જાતા હૈ. (પહલા અધિકાર, આચાર્યકા સ્વરૂપ). સમજમેં આયા ?

ઉસકો (-જિજ્ઞાસુકો) સમજનેકી ઇચ્છા હૈ ઔર (આચાર્યાદિ) અપને ધ્યાનમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? (ઈસલિયે) ખ્યાલ આ ગયા કિ યે તો સમજનેકી ઇચ્છાવાલા પ્રાણી હૈ. (આચાર્યાદિ) સ્વયં ધ્યાનમેં હૈં નહીં, તબ (સમજાનેકી) ઇચ્છાવાલેકા લક્ષ પર ઉપર ગયા ન ? સમજમેં આયા ? અપને ધ્યાનમેં હો, તો તો વો (સમજાનેકી) બાત હૈ હી નહીં. આનંદસ્વરૂપમેં રહના વહી ચીજ (કરનેયોગ્ય) હૈ. રહના તો અંતર સ્વરૂપમેં (હૈ), અભેદમેં દ્રષ્ટિ લગાકર સ્થિર રહના વો હી કર્તવ્ય (અર્થાત્) કરનેલાયક હૈ. પર ઉસ સમયમેં ઉસમેં (-સ્વરૂપમેં) ધ્યાન લગાકર રહ સકે નહીં ઔર સામને પ્રાણી 'ધર્મકા લોભી' દેખા.... સમજમેં આયા ? કિ આત્મા સમજનેમેં ઉસકી આકાંક્ષા—જિજ્ઞાસા હૈ. તો કહા, 'ભૈયા ! યે આત્મા દર્શન—શ્રદ્ધા—વિશ્વાસ કરતા હૈ, વો જ્ઞાનકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, વિશ્વાસકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, શાંતિકો—સ્થિરતાકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ—વો આત્મા.' બસ. હાલે-ચાલે તે આત્મા, સ્થિર હો તે આત્મા—ઐસા તો નહીં કહા યહાં. બોલે તે આત્મા, જોરથી બોલે તે આત્મા, દિવ્યધ્વનિ કરે તે આત્મા (-ઐસા નહીં કહા).

શ્રોતા : સિદ્ધ ભગવાન આત્મા ન થયા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ (આત્મા) ઐસા હૈ હી નહીં. સમજાનેમેં ઈતના વ્યવહાર (-ભેદ) આયે બિના રહતા નહીં, (સમજાનેવાલે) ઔર સમજનેલાયક જીવકો—દોનોંકો.

ભગવાન આત્મા મૂલ 'રકમ.' દૂસરે તો અનંત ગુણ હૈં, પણ **दर्शन, ज्ञान, चारित्रको जो सदा... सदा... सदा** (શબ્દ છે) હોં ! જો પ્રાપ્ત હો.....સમજમેં આયા ? **सदा प्राप्त हो वह आत्मा... वह आत्मा है....** ઐસા (આચાર્યાદિને) કહા. ઓહો ! સમજને(કે) લાયક.... સમજનેકે લાયક જીવ ભી કિતના (તૈયાર હૈ) ? કિ જહાં ઇતના વ્યવહારસે સમજાયા.... પાંચવી ગાથામેં કહા ન ? **'प्रमाणीकर्तव्यम्'**.... પ્રમાણ કરના. જો (યદિ) મૈં આત્મા દિખાઉં (તો) પ્રમાણ કરના પ્રભુ ! અનુભવ કરકે પ્રમાણ કરના. મૈં, 'આત્મા' તુજે દિખાઉં કિ આત્મા ઐસા હૈ 'એકત્વ-વિભક્ત....' સ્વભાવસે એકત્વ હૈ, વિકલ્પ આદિસે વિભક્ત હૈ—ઐસા દિખલાઉં તો પ્રમાણ કરના—અંતર્મુખ અનુભવસે પ્રમાણ કરના, પ્રમાણ કરના હી. સમજમેં આયા ?

યહાં સુનનેવાલાને જહાં આત્માકા (અર્થ જાના)... દેખો ! ઐસા હી યહાં (જિજ્ઞાસુ) આત્મા લિયા હૈ. ઓહોહો ! આત્માકા અર્થ સમજનેવાલા શ્રોતા ભી ઐસા—પાત્ર લિયા હૈ. એકબાર યહાં ઉસકો સુનાયા કિ ભાઈ ! જો આત્મા હૈ ન ? યે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો, **अतति गच्छति** વો તેરા **आत्मा**. વો રાગકો પ્રાપ્ત હો, નિમિત્તકો પ્રાપ્ત હો, પરકા કાર્યકો પ્રાપ્ત હો (ઐસા હૈ નહીં, ક્યોંકિ) વો તો ઉસમેં હૈ હી નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? ઉસમેં જો ત્રિકાલી શ્રદ્ધા–જ્ઞાન–ચારિત્ર હૈ વો પ્રાપ્ત હો, ભેદકો પ્રાપ્ત હો, અભેદ ભી ભેદકો પ્રાપ્ત હો—ઐસે ભેદસે અભેદકો સમજાયા હૈ. સમજમેં આયા?

तब तत्काल ही.... तत्काल ही.... દેખો ! આહાહા ! તત્કાલ આનંદ આવ્યો એમ અહીં તો (કહે છે). એવો જ જીવ લેવો છે આહીં. અહીંયા વળી પછી થાશે ને આમ થાશે ને... એ વાતેય નથી આહીં. અહીં તો **अभिधेयं**—તરત, સાંભળીને તરત. સમજમેં આયા ? કુંદકુંદાચાર્ય, અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહા દિગંબર સંત–મુનિ હૈ. ઉનકી અંતર અનુભવ દ્રષ્ટિ ઔર સ્થિરતા ઇતની થી કિ, શ્રોતાઓંકો ભી ઐસા માનતે થે કિ હમારે શ્રોતાકો હમ કહતે હૈં તો તરત પામ જાયેગા (-તુરન્ત પ્રાપ્ત કર લેંગે). આહાહા ! સમજમેં આયા ?

વો તો પહલેસે (પહલી ગાથાસે) કહા હૈ **'वंदित्तु सव्वसिद्धे'**— સર્વ સિદ્ધોંકો હમારી જ્ઞાનપર્યાયમેં હમ સ્થાપતે હૈં ઔર શ્રોતાકી જ્ઞાનકી પર્યાયમેં (ભી) હમ અનંત સિદ્ધોંકો સ્થાપતે હૈં. રાગ યા વિકલ્પ યા શરીરમેં (સ્થાપતે) નહીં, (ક્યોંકિ) વો તો પર હૈ. ઉસકી—શ્રોતાકી જ્ઞાનકી પર્યાયમેં અનંત સિદ્ધોંકો સ્થાપતે હૈં, પીછે

હમારી બાત સુનો. ઔર સુનનેસે તેરા લક્ષ.... હમને (તેરી) પર્યાયમેં અનંત સિદ્ધોંકા સ્થાપન કિયા હૈં, તો 'સિદ્ધ સમાન મૈં હૂં' ઐસા લક્ષ તો તુજે હુઆ હૈ. અબ ઐસા સુનને(કે બાદ અંતર) એકાગ્ર હોકર તુજે અનુભવ હોગા ઔર કેવલજ્ઞાન હોકર તુજે મોક્ષ પ્રાપ્ત હોગા, જા. હમારા ભી મોક્ષ હોગા (ઔર) તુમ્હારા ભી મોક્ષ (હોગા), ઐસા કહા. સમજમેં આયા ?

કુંદકુંદાચાર્ય દિગંબર સંત–મુનિ વનવાસી, જંગલમેં રહતે થે. વે પરમાત્માકે પાસ ગયે થે. સમજમેં આયા ? ભગવાન મહાવિદેહમેં બિરાજતે હૈં સીમંધરપ્રભુ, ઉનકે પાસ વે ગયે થે, આઠ દિન રહે થે ઔર વહાંસે આકર યે શાસ્ત્ર બનાયા હૈ. સાક્ષાત્ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ જીવંતસ્વામી.... (ઐસા શબ્દ કહીં) આયા હૈ ? બયાનામેં. બયાનામેં ૫૧૬ વર્ષ પહલે ભગવાન સીમંધર ભગવાનકી પ્રતિમા સ્થાપી હૈ. યહાં (સોનગઢમેં) તો અભી સ્થાપી હૈ, પણ ઉસસે પહલે— ૫૧૬ વર્ષ પહલે—બયાનામેં (સ્થાપિત કી ગઈ) હૈ. ગયે થે ન ગત સાલમેં. તો ૫૧૬ વર્ષ પહલે (પ્રતિમા) ઉપર ઉનકા નામ લિખા હૈ : 'જીવંતસ્વામી મહાવિદેહ ક્ષેત્રકે સીમંધર ભગવાન.' –ઐસા લિખા હૈ. સમજમેં આયા ? ૫૧૬ વર્ષ પહલેકી પ્રતિમા હૈ એક મંદિરમેં. વેદીમેં મુખ્ય હૈ—મુખ્ય નાયક હૈ. સમજમેં આયા ? વો કહતે થે ન કભી બહુત લોગ, કિ સીમંધર ભગવાનકી (પ્રતિમા) ક્યોં સ્થાપી ? અરે ! સુનને. સીમંધર ભગવાનકી પ્રતિમા ૫૧૬ વર્ષ પહલે વહાં મંદિરમેં હૈ. દો મંદિર હૈં બયાનામેં. સમજમેં આયા ? ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય ગયે થે વો પરમાત્માકે પાસ. વહી પરમાત્મા વર્તમાનમેં મહાવિદેહક્ષેત્રમેં બિરાજમાન હૈં. કુંદકુંદાચાર્ય તો સ્વર્ગમેં ચલે ગયે. સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, ઇતના વ્યવહાર સંતોકો.... સમજાનેવાલોંકો ઇતના વ્યવહાર આતા હૈ. અપની પર્યાયમેં (-શુદ્ધોપયોગમેં) રહ સકે નહીં ઈસલિયે (વ્યવહાર) આયા હૈ, સમજનાર માટે આયા નહીં હૈ.

શ્રોતા : સાંભળનાર માટે (વ્યવહાર આવ્યો) નથી....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (આચાર્યને પોતાના કારણે વ્યવહાર આવ્યો છે.) સાંભળનાર ઉપર એમનું લક્ષ કેમ ગયું ? આહીં (સ્વરૂપમાં) સ્થિર કેમ ન રહ્યા ? ધ્યાનમેં હો તો 'આ સમજનેકે લાયક હૈ, સમજનેકો આયા હૈ' ઐસા લક્ષ ક્યોં ગયા ? અમરચંદભાઈ ! આહાહા ! માથે (ઉપર) કહ્યુંને ? વ્યવહારમાર્ગમાં

(આચાર્ય) પોતે આવ્યા છે.....પોતે આવ્યા છે. **सम्यग्ज्ञानरूपी महारथको चलानेवाले**.... પોતાના કારણે (વ્યવહારમાં) આવ્યા છે એમ પહેલા આવ્યું કે નહીં ? માથે આવ્યું છે દેખો ! **व्यवहार-परमार्थ मार्ग पर सम्यग्ज्ञानरूपी महारथको चलानेवाले सारथीकी भांति**.... અપને કારણસે વ્યવહારમેં આયા હૈ (ઔર) પરમાર્થમેં હૈ. ધ્યાનમેં હો... અંતર ધ્યાનમેં—આનંદમેં—મસ્તીમેં—હો તો 'કૌન હૈ સમજનેકે લાયક, (ઉસકા સુનનેમેં) ખ્યાલ (-ઉપયોગ) હૈ કિ નહીં ?'—(ઐસે) ઉનકો (-આચાર્યકો શ્રોતા) સમજે (યા) ન સમજે કહાં પડી હૈ ? સમજમેં આયા?

શ્રોતા : ધ્યાન તો એક સેકન્ડથી ઓછું હોયને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ ભલે હો. ધ્યાન અંદર આવે ને જાય, આવે ને જાય—એમ કરતાં... કરતાં... જો સ્થિર ન રહી શકે ઔર ખ્યાલ આ ગયા કિ 'યે તો કોઈ સમજને આયા હૈ,' (તો) વિકલ્પ આયા, (વહ) અપને કારણસે આયા હૈ, સ્થિર ન રખનેકે કારણ (આયા હૈ). ધર્મકે લોભીકો દેખકર કષાયકા કણ આતા હૈ—ઐસા કહતે હૈ ન (મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમેં) ? વિકલ્પ આયા હૈ તો અપને કારણસે આયા હૈ, પરકે કારણસે નહીં આયા હૈ. આહાહા ! ('આત્મા') સમજાનેકા વિકલ્પ ભી કષાયકા કણ હૈ, કષાયભાવ હૈ, પુન્યભાવ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? વો કોઈ આત્માકા ધર્મ હૈ નહીં. આહાહા !

વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા.... ઐસા માર્ગ પરમેશ્વરકા હૈ. ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ—વીતરાગદેવ..... અનાદિસે અનંત તીર્થંકર ચલે આયે હૈં, (વર્તમાન) ભગવાન બિરાજતે હૈં, અનંત તીર્થંકર હોંગે—સબકા માર્ગ (-કહના) એક હી હૈ કિ સમજાનેકા વિકલ્પ આયા વો કષાય હૈ. આહાહા ! (સમજાનેસે) કુછ લાભ હોગા કિ નહીં દૂસરેકો ? વો કૌન કહતે હૈ લાભ હોગા કિ નહીં ? વો (લાભ) તો ઉસસે હોગા—ઉસકે કારણસે. (જ્ઞાની માનતે હૈં કિ) મુજે સમજાનેકા વિકલ્પ આયા, બસ. વો વિકલ્પસે મુજે ભી પુન્યબંધ હોગા, મુજે સંવર-નિર્જરા હોગી ઐસા હૈ નહીં. આહાહા ! ભીખાભાઈ !

'એવો માર્ગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.' ઓલા (અન્ય કોઈ) કહે છે કેવો માર્ગ ? કેવળીએ ભાખ્યોને વિનયનો..... કીધું, રહેવા દ્યો, હવે આમ લ્યો. 'ઐસા મારગ વીતરાગકા, ભાખ્યા શ્રી ભગવાન.' ત્રિલોકનાથ પરમાત્માને વિકલ્પ વિના દિવ્યધ્વનિ દ્વારા ઐસા માર્ગ આયા (-બતાયા) હૈ. યે (યહાં) તો છદ્મસ્થકી

બાત કરતે હૈં ન ? છદ્મસ્થ(કો) પરકો સમજાનેકા (વિકલ્પ આતા હૈ). વે ધ્યાનમેં રહ સકે નહીં (તબ) પર લક્ષ કિયા (ઔર) વો સમજા—ઐસા દો લિયા ન ? ‘આત્મા‘ (શબ્દ) તો કહા દૂસરેકો—વિકલ્પ આયા થા તો સમજાનેવાલે(ને) ‘આત્મા‘ (શબ્દ) કહા. સમજે ? પીછે વિકલ્પ ન રહા ઔર ધ્યાનમેં ઉતર ગયે, (તો) વક્ત ન રહા ઉસકો (અર્થ) કહનેકા. (કહનેવાલા) દૂસરા આયા, ઉસકો ખ્યાલ આયા કિ યે કુછ સમજનેકી ઇચ્છા કરતા હૈ. તો ઉસકો ભી વિકલ્પ આયા તો સમજાતે હૈં—કહતે હૈં. આહાહા ! દેખો માર્ગ ! દેખો વીતરાગકા માર્ગ ! આહાહા ! ઐસા માર્ગ તીનકાલમેં સર્વજ્ઞ વીતરાગ સિવા કહીં હોતા નહીં, કહીં નહીં હોતા. બધા મોટા.. મોટા.. એ મોટી વાતો કરે, જાણે....આહાહા ! ધર્મ.. ધર્મ.. ધર્મ.. જાણે (થાય છે).

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : લખ્યું છે, ઓલામાં આવે છે. મહાસાગર ....માં ધર્મને ઉછેર્યો છે. કોને કહેવો ધર્મ ? ભગવાન ! ભાઈ ! આહાહા ! બહારની ધમાધમ જડની ક્રિયા છે અને અંદર ઓલો રાગ થાય એ તો વિકાર છે. ધર્મ તો, આત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ હૈ ઉસકી—અભેદકી દ્રષ્ટિ કરના વો ધર્મ હૈ. ઉસ ચીજકી તો ખબર ભી નહીં, સુના હી નહીં, (ફિર) કહાંસે ધર્મ હોગા ?

યહાં તો ઉસને (-શ્રોતાને) સુના ‘આત્મા’કો ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? (‘આત્મા‘ શબ્દ) સુના હૈ, પણ સમજમેં આયા નહીં. તો ઉસકી જિજ્ઞાસા સમજનેકી હૈ, તો સમજાનેવાલા મિલે બિના રહતા નહીં ઐસા ભી સિદ્ધ કરતે હૈં. સમજમેં આયા ? ‘આત્મા‘ કહનેવાલેને કદાચિત્ (અર્થ) ન સમજાયા, પણ સમજનેકી ધગશ.....ધગશ, જિજ્ઞાસા હૈ (તો અન્ય કોઈ) સમજાનેવાલા આયે બિના રહતા નહીં. ઉસકે (-સમજનેવાલેકે) કારણસે નહીં, (લેકિન) ઐસા નિમિત્ત–નૈમિત્તિક મેલ હૈ ઐસે કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : શેનું આકર્ષણ રહે છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આકર્ષણકી કહાં બાત કી ? નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ ઐસા હૈ. ઇસકી જહાં સમજનેકી લાયકાત હૈ તો સમજાનેવાલા મિલે બિના રહે નહીં ઐસા નિમિત્ત–(નૈમિત્તિક) સંબંધ હૈ. વો સમજનેવાલા હૈ તો ઉસકો (-સમજાનેવાલેકો) આના પડા—ઐસા હૈ નહીં. વો કર્તા ને વો કાર્ય—ઐસા તો હૈ

નહીં. સમજમેં આયા? પણ જગતમેં ઐસા હી લાયકાતવાલા પ્રાણી હો (અર્થાત્) અપની ચીજકો સમજનેકી જિસકો જિજ્ઞાસા હુઈ હૈ, તો (સમજાનેવાલા) આયે કહીંસે (ભી). દેખો ! સમજમેં આયા ?

જુગલિયામેં (-જીવોંમેં કોઈ) સમજનેકે લાયક હોતે હૈં તો ઉપરસે મુનિ ઉતરતે હૈં. સુના હૈ કિ નહીં ? જુગલિયા સમજે ? વો ભોગભૂમિકે (જીવ). ભોગભૂમિ કહતે હૈ ન ? દેવકુરુ, ઉત્તરકુરુ આદિ. (તો વહાં) જુગલિયા હૈં ન ? જુગલિયા. સમજનેકી લાયકાત ઓહો !.... હો તો (ઉપરસે મુનિ નીચે ઉતરતે હૈ.) વહાં (ભોગભૂમિમેં) તો મુનિ હૈ નહીં. મુનિ તો મહા અતીન્દ્રિય આનંદકા અનુભવ કરનેવાલે હૈં, (જિન્હેં) ક્ષણમેં પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત (દશા) આતી હૈ. (ફિર ભી) મુનિકા યોગ (બના). સમજનેકી લાયકાત હૈ, તો મુનિ ઉપરસે ચલે જાતે હો તો ઉનકો ઐસા વિકલ્પ આતા હૈ કિ મૈં નીચે ઉતરું. (નીચે આકર) બૈઠ જાતે હૈં મુનિ ઔર જુગલીયા આ જાતે હૈં સબ. ખડે હો (વે કહતે હૈં), મહારાજ ! ક્ષમા કરો. દેખો ! વહાં મુનિ નહીં હૈં, કેવલી નહીં હૈં. સમજમેં આયા ?

આવે છે ને ? ઋષભદેવ ભગવાનનો જીવ (આદિ) બધા ગયા'તાને જુગલિયામાં ? (-હતાને ભોગભૂમિમાં ? વહાં) ઉપરસે મુનિ આયે લો. (ઉન્હોંને) સમજાયા તો સમકિત પાયા ત્યાં. કોઈ નિમિત્તકા સંયોગ વર્તમાનમેં (નિકટ) ક્ષેત્રમેં નહીં (ઔર) દૂર ક્ષેત્રસે ઉપરસે ચલે જાતે થે મુનિ તો નીચે ઉતર ગયે. વહ અપને કારણસે હોં, અપને કારણસે ઉતરે હૈં. ઐસી પર્યાય (અપને કારણસે હુઈ હૈ), ઉસકે (-દૂસરે જીવોંકે) કારણસે (હુઈ) નહીં. ઐસા હી વિકલ્પ આયા કિ મૈં યહાં જાઉં. સમજમેં આયા ? તો કહતે હૈં કિ જિસકી યથાર્થ તત્ત્વ સમજનેકી જિજ્ઞાસા હૈ, ઉસકો સમજાનેવાલા ન મિલે ઐસી બાત હૈ નહીં. દેખો ! વો મિલા અથવા દૂસરા મિલા ઐસા (યહાં) કહતે હૈં. મિલા... મિલે બિના રહે નહીં ઐસા કહતે હૈ. ઓહોહો ! સમજમેં આયા ? કિતની (-કૈસી) બાત કહતે હૈં, દેખો !

અમૃતચંદ્રાચાર્ય, કુંદકુંદાચાર્યકે (-બાદ) એક હજાર વર્ષ પીછે હુએ, નગ્ન મુનિ દિગંબર વનવાસી. તીર્થંકરકે (ઉપદેશકા) જૈસે ગણધર અર્થ કરતે હૈં, ઐસે કુંદકુંદાચાર્યકી (ગાથાકા) અર્થ અમૃતચંદ્રાચાર્ય (કરતે હૈં). ટીકા ખુલી ન હુઈ હોતી (-ટીકામેં ગાથાકે ભાવ ખોલે ન હોતે) તો ક્યા ઇસમેં ભાવ ભરા હૈં (વહ) સમજમેં

ન આવે (-આતે). સમજમેં આયા ? (ગાથાકે) એક-એક શબ્દકી ટીકા—ઇસ ભરતક્ષેત્રમેં ઐસી ટીકા—દૂસરી કહીં હૈ નહીં. ઓહોહો ! અમૃતચંદ્રાચાર્ય દિગંબર મુનિ જંગલવાસી.... ઐસી ટીકા દૂસરે ધર્મમેં તો નહીં.... (દૂસરા) તો ધર્મ હૈ નહીં. (પરંતુ) યહાં તો ધર્મ (જો) જૈન પરમેશ્વરકા કહા હૈ, ઉસમેં ભી ઐસી ટીકા દૂસરે (શાસ્ત્રોમેં) હૈ નહીં. ઐસી ટીકા... ઓહોહો ! ભગવાન જૈસા કામ કિયા હૈ ઉન્હોંને. સમજમેં આયા ? ચાલતા.... ચાલતા.... ચાલતા સિદ્ધ ! (બહારમાં) એક મોરપીંછી ને કમંડલ, અંતર આત્માકે આનંદમેં ઝુલતે થે. બસ, હમ તો આત્મા હૈ. વિકલ્પ ભી હમ તો (નહીં), વિકલ્પસે ભી પર (-ભિન્ન) હૈં. હમ તો વ્યવહારસે મુક્ત હૈં. (વ્યવહાર) આતા હૈ... લોકાલોક હૈ ઐસે રાગ હો, પણ હમ તો (ઉનસે) મુક્ત હૈં. આહાહા ! કહતે હૈં, સમજાનેકા વિકલ્પ આયા હૈ, પણ અંદરમેં મુક્ત હૈં. આહાહા ! ઐસી કથની ને ટીકા—સૂત્ર, જૈસા ગણધરકા સૂત્ર હો ઐસી ટીકા હૈ લ્યો. આહાહા ! સંતોએ.... પરમેશ્વર કેવલજ્ઞાનીકે કેડાયત થે વે. કેવળજ્ઞાનીકે કેડાયત=પીછે.. પીછે ચલનેવાલે. દિગંબર મુનિ–સંત જંગલમેં રહતે થે, ઉન્હોંને ઐસા કામ કિયા હૈ, ઐસા કામ દૂસરા કોઈ કર સકતા નહીં. સમજમેં આયા ? એક-એક ગાથા દેખો !.... અલૌકિક વાત..... અલૌકિક વાત !

કહતે હૈં કિ ઐસા સુનકર **तत्काल ही**.... આહાહા ! (લાયક જીવકો) સમજનેકી જિજ્ઞાસા થી કિ આત્મા ક્યા હૈ. ઉસકો સમજાનેવાલા મિલા (ઔર) ઉસકા (-'આત્મા' શબ્દકા) અર્થ કિયા (કિ) 'અંતરમેં દર્શન—પ્રતીત, જ્ઞાન, રમણતાકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા.' (–ઐસા) ભેદ કરકે બતાયા. (પરંતુ) બતાયા (અભેદ) આત્મા હોં, ભેદ બતાના (વો પ્રયોજન) નહીં હૈ. ભેદસે અભેદકો બતાયા (કિ) વો આત્મા. 'દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો—પરિણમે—વો આત્મા.' –ઐસા સુનકર (તુરન્ત હી) ઉસકી 'ઓહો ! દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રાપ્ત હો યહ આત્મા !!' ઐસે આત્મા ઉપર દ્રષ્ટિ ગયી, સુનનેવાલેકી.

तत्काल ही उत्पन्न होनेवाले अत्यन्त आन्दसे जिसके हृदयमें.... 'अत्यन्त' (શબ્દ) છે ને ?(ટીકામાં) **'अमंद'** (શબ્દ) છે ને ? એમાંય (પાંચમી ગાથામાંય) **'अमंद** (શબ્દ) છે. ત્યાંય હતુંને '**अमंद**'? કુંદકુંદાચાર્યને પાંચમી ગાથામેં ઐસા કહા, હમેં પ્રચુર સ્વસંવેદન વર્તતા હૈ. આચાર્ય પોતે પ્રચુર સ્વસંવેદન(માં છે.) ચૌથે

ગુણસ્થાનમેં સમકિતીકો સ્વસંવેદન હૈ, પણ થોડા હૈ. પંચમ ગુણસ્થાનમેં સ્વસંવેદન હૈ, પણ ચૌથેસે વિશેષ હૈ (ઔર) મુનિસે થોડા હૈ. તો આચાર્ય (પાંચવી ગાથામેં) કહતે હૈં કિ આત્માકા '**अमंद**' સ્વસંવેદનસ્વરૂપ (વૈભવ) હમકો (પ્રાપ્ત હૈ.) '**अमंद**' એટલે પ્રચુર..... આત્માકે આનંદકા (પ્રચુર) વેદન—ઐસા સ્વરૂપકા (પ્રચુર) સ્વસંવેદન—હૈ યે હમારા વૈભવ હૈ. યે વૈભવસે હમ કહેંગેં. આચાર્ય કહતે હૈં કિ ઐસે વૈભવસે હમ આત્માકો કહેંગેં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? ત્યાંય (પાંચમી ગાથામાંય) '**अमंद**' શબ્દ છે, અહીં પણ '**अमंद**' (શબ્દ) છે. દેખો. **अत्यन्त आनन्दसे जिसके हृदयमें सुन्दर**.... આહાહા ! (શ્રોતા માટે) એટલું બધું લઈ લીધું છે. નહીંતર ત્યાંય (પાંચમી ગાથામાં) '**अमंद**' આનંદ (શબ્દ) છે, પણ એ તો મુનિનો '**अमंद**' આનંદ છે. અહીં તો સાંભળનારને 'અત્યંત આનંદ' છે—એટલું બધું લઈ લીધું છે. આહાહા !

'પારસમણિ ઔર સંતમેં, બડો આંતરો જાણ; વો લોહા કંચન કરે, વો કરે આપ સમાન.'—એમ કહે છે અહીં. પારસમણિ ઔર સંતમેં બડા આંતરા હૈ. પારસમણિ તો લોહેકો સોના કરે.....બનાવે હોં, (-એ) નિમિત્તકી બાત હૈ. લોહા તો સોના બન જાયે, પણ કંઈ લોહા પારસમણિ બન જાયે ઐસા (બનતા) નહીં હૈ. ધર્માત્મા તો કહતે હૈં... ઓહોહો ! ઐસા સુના તો અત્યંત આનંદ (પ્રગટ હુઆ). અહીં (અમને) તો '**अमंद**'(શબ્દ)ની સાથે જરી ખ્યાલ આ ગયા. ત્યાં (પાંચમી ગાથામાં) '**अमंद**'નો (અર્થ) 'પ્રચુર' કીધો, અહીં '**अमंद**'નો (અર્થ) 'અત્યંત' કહ્યો. બેય શબ્દના (અર્થમાં ફરક છે.) આહાહા ! ધન્ય નાથ ! સમજાય છે કાંઈ ?

ઓહોહો ! કહે છે કે એ તો અમારી જેવો (-જાતનો) આનંદ અંદર આવી જાય એને. સુનનેવાલા સાધારણ હો એને એકદમ અંતરથી.... સમજમેં આયા ? **तत्काल ही**.... તત્કાળ જ.... **उत्पन्न होनेवाले**.... પહલે અતીન્દ્રિય આનંદ નહીં થા.... આત્માકા ભાન નહીં થા તબ અતીન્દ્રિય આનંદ નહીં થા. જહાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન-ભાન હુઆ તો અતીન્દ્રિય આનંદ આયા. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનમેં અતીન્દ્રિય આનંદ આયા.... ઉસકો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન કહતે હૈં. આહાહા !

સમજમેં આયા ? જુઓ ! આ વીતરાગ માર્ગકા સમ્યગ્દર્શન (કિ જો) પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.

મુનિયોંને જહાં કહા 'આત્મા'કા અર્થ, તો ઉસમેં (-શ્રોતાકે હૃદયમેં) અત્યંત અતીન્દ્રિય આનંદ ઉછલ ગયા. ભગવાન આત્મા.... 'દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકો પ્રાપ્ત વો આત્મા.'—ઐસે ભેદસે (છૂટકર) જહાં અભેદ ઉપર દ્રષ્ટિ ગયી વહાં દ્રવ્યમેં જિતને ગુણ હૈં અનંતાનંત, વો સબકા અંશ પર્યાયમેં પ્રગટ હો ગયા. તો ઉસકી (-આનંદકી) પ્રધાનતાસે દૂસરે (ગુણ)કો ન કહકર 'અત્યંત આનંદ પ્રગટ હુઆ' (ઐસા) કહતે હૈં યહાં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

तत्काल ही उत्पन्न होनेवाले अत्यन्त आनन्दसे जिसके हृदयमें.... हृदयमें.... हृदयमें.... ક્યા (કિસ શબ્દકા) અર્થ કિયા ઉન્હોંને (પંડિત જયચંદને) ? **अन्तः.... अन्तः.... आनंदांत:.... अन्तः....** છેને એ ? **आनंद अंत:** છે. સંસ્કૃત (શબ્દ) છેને **अंत:** ? **अत्यन्त.... हृदयमें**—અંતરમેં, એટલે કે યહાં જ્ઞાનમેં ઐસા (અર્થ હૈ). **हृदयमें** એટલે કે કંઈ મનમેં, વિકલ્પમેં નહીં, અંતરમેં. અંતરમેં એટલે અપની નિર્મળ પર્યાયમેં. 'આત્મા'કા અર્થ જહાં સુના, (તો) ઐસે (આત્માકે) અંતરમેં દ્રષ્ટિ કરકે (-કી તો) અનુભવ હો ગયા—જ્ઞાનકી પર્યાયમેં (અનુભવ હો ગયા). દ્રવ્યમેં, ગુણમેં તો અતીન્દ્રિય આનંદ થા, પણ જબ લગ દ્રષ્ટિ ઔર અનુભવ નહીં થા તો પર્યાયમેં આનંદ નહીં થા—અવસ્થામેં આનંદ નહીં થા, દુઃખ થા—વિકલ્પકા દુઃખ થા. (પણ) જબ અંતરમેં 'દ્રવ્યસ્વભાવ ઐસા હૈ'—ઐસા જહાં અનુભવ હુઆ, તો પર્યાયમેં અતીન્દ્રિય આનંદ અત્યંત ઉછલ ગયા. સમજમેં આયા ? દેખો ! લોક—વ્યવહારીજનકો સુનનેસે તત્કાલ (આનંદ) આયા.... ભાષા તો દેખો ઉનકી. ઓહોહો !

(સુનનેવાલા) સાધારણજન થા—લોકજન થા—લૌકિક થા—વ્યવહારીજન થા. આહાહા ! સમજમેં આયા ? પણ આત્મામેં કહાં વ્યવહારીજન ઔર લૌકિકજન હૈ ? આત્મા તો ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ હૈ. કહતે હૈં, લૌકિક થા—લોકજન થા—વ્યવહારસે જાનનેલાયક (-જાનનેવાલા) થા—અકેલા વ્યવહારમેં પડા થા. ઉસકો (આત્માકી બાત બતલાઈ), તો વસ્તુકી દ્રષ્ટિ અંદર હો ગયી. બતાના (તો) ઉસકો આત્મા હૈ ન ? ભેદસે ભી બતાયા હૈ તો

આત્માકો, તો વો (-શ્રોતા) ભી ભેદસે (જાનકર) આત્મામેં પહુંચ ગયા (કિ)..... સમજમેં આયા ? વો હી ચીજ જાનને લાયક હૈ, વો અનુભવ કરનેલાયક હૈ, વો દર્શન કરનેલાયક હૈ, વો હી આત્મા હૈ. કહો, ભગવાનજીભાઈ ! 'ભગવાન મિલ ગયા' ઐસા કહતે હૈં. આહાહા !

तत्काल ही.... દેખો ! ઉસમેં—ટીકામેં કિતના ભરા હૈ ! યે સંસ્કૃત ટીકા હૈ—જો અમૃતચંદ્રાચાર્યને બનાયી, ઉસકા (પંડિત જયચંદજીને) તો હિંદી બનાયા હૈ. આપણે ગુજરાતી બનાવી. કિતના પડા હૈ મર્મ ! કિતના પડા હૈ ! ઓહોહો ! સંતોકી વાણી હૈ વો. સમજમેં આયા ? વો આતા હૈ કિ નહીં ? ભાઈ ! 'છ ઢાળા'મેં આતા હૈ. 'જિસકે મુખચંદ્રસે અમૃત ઝરે...' વો આતા હૈ કિ નહીં ? 'મુખચંદ્રતૈં અમૃત ઝરૈં.'(છઠ્ઠી ઢાળ, પદ ૨). આહાહા ! મુનિકી વ્યાખ્યા આતી હૈ ન ? કેટલામાં આવે છે ?

શ્રોતા : ભ્રમરોગ-હર.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હાં, વો. શું આવ્યું છે એ ? 'છ ઢાળા' ને ?

શ્રોતા : છઠ્ઠી ઢાળ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : છઠ્ઠી ઢાળ. યહાં સબ રખતે હૈં નજીકમેં. શ્લોક ક્યો ? છઠ્ઠીનો. આવ્યો. (દુસરા) કલશ (પદ) હૈ.

'ભ્રમરોગ-હર જિનકે વચન, મુખચન્દ્રતૈં અમૃત ઝરૈં'....

આ 'છ ઢાળા' પંડિત દૌલતરામજી (રચિત) હૈ. પહલેકે તો પંડિત ભી ઐસે હુએ હૈં—દૌલતરામજી, દ્યાનતરાયજી, આ ટોડરમલજી, આ બનારસીદાસજી આદિ—ગજબ કામ સબકા. સમજમેં આયા ? કહતે હૈં, દેખો !

'અંતર ચતુર્દશ ભેદ બાહિર, સંગ દસધાતૈં ટલૈં,
પરમાદ તજિ ચૌકર મહી લખિ, સમિતિ ઇર્યાતૈં ચલૈં;
જગ-સુહિતકર સબ અહિતહર, શ્રુતિ સુખદ સબ સંશય હરૈં,
ભ્રમરોગ–હર જિનકે વચન, મુખચન્દ્રતૈં અમૃત ઝરૈં.'

આ મુનિ.....ભાવલિંગી સંત–મુનિ ઇસકો કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? દેખો ! 'ભ્રમરોગ-(હર)'—મિથ્યાત્વના હરનારા 'જિનકે (વચન)'—મુનિયોંકે વચન હૈં.

'વિકલ્પકા કર્તા ને પરકા કર્તા'—(ઐસે) વચન મુનિયોંકે હોતે નહીં ઐસા કહતે હૈં. આહાહા ! સમજમેં આયા?

'ભ્રમરોગ-હર જિનકે વચન, મુખચન્દ્રતૈં અમૃત ઝરૈં'.... ચંદ્રમાંથી જેમ શીતળતા ઝરે છે, એમ (મુનિઓના) મુખમાંથી અમૃત... અમૃત ઝરે છે. જૈસે ભગવાનકા વચન દિવ્યધ્વનિકે દ્વારા નિકલતી હૈ, ઐસે (મુનિયોંકી વાણી) અમૃત હૈ. 'ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ હૈ ઉસકો પ્રાપ્ત કરો, વીતરાગ ભાવ પ્રગટ કરો'— ઐસે હી અમૃત વચન મુનિયોંકી વાણીમેં નિકલતા હૈ. સમજમેં આયા ? જુઓ, આ જૈનદર્શનના મુનિ! સમજમેં આયા ? છ ઢાળામેં ઐસા લિયા હૈ દેખો ! ....અને આ આવ્યું ને ?

'છ્યાલીસ દોષ વિના સુકુલ, શ્રાવકતનૈં ઘર અશનકો;

લૈં તપ બઢાવન હેતુ, નહિં તન પોષતે તજિ રસનકો.' (છઠ્ઠી ઢાળ, પદ ૩)

દેખો ! ઓહોહો ! સમજે ? આ અને આવ્યુંને ?

'ભૂમાહિં પિછલી રયનિમેં કછુ શયન એકાસન કરન.' (છઠ્ઠી ઢાળ, પદ ૫)

'ભૂમાહિં પિછલી રયનિ....' પાછલી રાતે થોડો....એકાદ થોડો.... થોડા. કછુ (શયન) એકાસન... એકાસન. ઇતને ધ્યાનમેં મસ્ત હોતે હૈં (કિ) મુનિકો છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમેં જરી—પોણી સેકન્ડકે અંદરકી (-પૌની સેકંડસે કમ) નિદ્રા આ જાતી હૈ, બસ. પોણી સેકન્ડકે અંદરકી નિદ્રા આ જાતી હૈ પિછલી રાત્રિમેં—પિછલી રાતકે આખિરકે ભાગમેં. પીછે (-બાદમેં) સપ્તમ (ગુણસ્થાનમેં) આનંદ. વળી પોણી સેકન્ડ નિદ્રા, વળી આનંદ. ઐસી મુનિકી દશા હૈ. સમજમેં આયા ?

વે મુનિ યહાં ઐસા કહતે હૈં કિ હમને (આત્મા) કહા, તો સુનનેવાલેકો ભી ઐસા અત્યંત આનંદ આ ગયા. આહાહા ! સમજમેં આયા ? **अत्यन्त आनन्दसे जिसके हृदयमें सुन्दर और मनोहर...** દેખો ! '**सुन्दर**' એમ પાછું. **अत्यन्त आनन्दसे जिसके हृदयमें सुन्दर और मनोहर बोधतरंगें उछलने लगती हैं....** દોનોં લે લિયે, આનંદ અને જ્ઞાન—દોનોં. આનંદ ભી પ્રગટ હુઆ ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન ભી પ્રગટ હુઆ.

સુંદર, મનોહર બોધતરંગેં—જ્ઞાનકી તરંગેં—ઉછલને લગી કિ ઓહો ! (ઐસા આત્મા !) શાસ્ત્ર(-શબ્દ તો 'આત્મા') ઇતના સુના, તો કહાંસે ઇતના જ્ઞાન આ ગયા ? શબ્દ તો ઇતના સુના હૈ કિ 'આત્મા, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત.' ઇતના સુના હૈ, પણ સુના હૈ પૂરા 'આત્મા' કિ નહીં ? સારા આત્મા જ્ઞાન, આનંદસે ભરા પડા હૈ, ઉસ આત્મા પર નજર જહાં પડી, જ્ઞાનકે તરંગ આનંદસે ઉછલ નિકલે (-ઉછલ ગયે). ઓહોહો ! દેખો! ધર્માત્મા ! સમજમેં આયા ?

अत्यन्त आनन्दसे जिसके हृदयमें सुन्दर और मनोहर बोध.... सुन्दर, मनोहर....—એ બધા '**बोधतरंग**'ના વિશેષણ છે ને ? સુંદર ને મનોહર. કહો, સુંદર ને મનોહર સમ્યગ્જ્ઞાનના તરંગ—એમ. ખોટા કુતર્ક ને ખોટા જ્ઞાનના (તરંગ નહીં), આ તો, સુંદર, મનોહર બોધતરંગેં—સમ્યગ્જ્ઞાનકી પર્યાય. દ્રવ્યસ્વભાવકી અંતર્દ્રષ્ટિ જહાં હુઈ, જ્ઞાયકભાવ અભેદકા અનુભવ હુઆ, તો બોધતરંગેં આનંદસહિત ઉછલને લગી. આહાહા ! દેખો ! યે સમ્યગ્દર્શન. વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માને, સંતોને કહા વહ સમ્યગ્દર્શન યહ હૈ. સમજમેં આયા ?

(કોઈ) બાહરસે માન લે કિ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વકી શ્રદ્ધા (સમ્યગ્દર્શન હૈ. લેકિન) વો તો સબ ભેદવાલી શ્રદ્ધા હૈ, વો તો વિકલ્પ હૈ, યે સમ્યગ્દર્શન નહીં. સમજમેં આયા ? મધ્યસ્થસે સુનના, વાંચના, વિચારના ચાહિયે, પક્ષપાત છોડકર. યે તો સર્વજ્ઞ પરમાત્માકા માર્ગ હૈ. ક્યા કોઈ કિસીકે પક્ષકા માર્ગ હૈ ? ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા ઉનકા કહા હુઆ માર્ગ હૈ. ઉસકો, જૈસા કહા હૈ ઉસ પ્રકાર ઉસે સમજનેકી તૈયારી કરની ચાહિયે, મધ્યસ્થતાસે આગ્રહ છોડકર. પરમાત્મા ઐસે કહતે હૈં (ઔર) મુનિ (ભી) ઐસે કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

યે (અમૃતચંદ્રાચાર્ય) તો પંચમ આરાકે મુનિ હૈં ન ? તો, (કેવલીકી નહીં), મુનિસે બાત લી હૈ (કિ) મુનિ ઐસે થે વ્યવહારમેં ભી. ઉસને (-શ્રોતાને) સુના ઔર **सुन्दर, मनोहर बोधतरंगें उछलने लगती हैं**. દેખો ! સમજાણું કાંઈ ? '**बोधतरंग**'—એ છેને ? **स्तत्प्रतिपद्यत एव..... अमंदानंदांत: सुन्दरबंधुरबोधतरंगस्त....** ક્યાંથી લીધું ? '**बंधुर**'માંથી કાઢ્યું એમ ને ? ઠીક. '**बंधुर**'નો અર્થ નથી ભાઈ ! એમાં. એમાં '**बंधुर**' નો અર્થ નથી આવ્યો હોં. એ વાત થઈ ગઈ છે પહેલાં.

શ્રોતા : '**बंधुर**'નો અર્થ '**मनोहर**' કર્યો છે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ બરાબર નથી, કહે છે. '**बंधुर**'નો અર્થ '**मनोहर**' બરાબર નથી બેસતો એમ કહે છે. એમ કહ્યુંને ભાઈ ? ..... લ્યો, એ તો બહુ ઠંડા માણસ છે. એમ કે 'ઉછળવું' (અર્થ) જોઈએ. '**बंधुर**'નો (અર્થ '**मनोहर**') કરતાં વધારે (સારો અર્થ 'ઉછળવું') જોઈએ એમ. 'ઉછલના'નો બીજો શબ્દ નથી આમાં (-સંસ્કૃત ટીકામાં). એને '**बंधुर**'નો અર્થ '**मनोहर**' કરતાં 'ઉછળવું' ઠીક લાગે છે આમાં (ભાષાંતરમાં). **सुन्दर बोधतरंगे उछलने लगती हैं**.... લ્યો, '**बंधुर**' જોયું'તુંને આપણે ક્યાંક નહીં ? શબ્દાર્થ જોયો'તો ? હમણાં જોયો'તો. પૂછ્યું'તું કાલ, '**बंधुर**' અહીં શબ્દ છે ને (અર્થ) '**मनोहर**' કેમ ? '**बंधुर**'નો અર્થ '**मनोहर**' થાય છે ? '**मनोहर**' કર્યો ભલે....એક શબ્દ છે ખરો, પણ વધારે.... એ આપણે જોયું'તું. '**मनोहर**' (અર્થ) પણ છે.

ચૈતન્ય જ્ઞાયક તરફકી દ્રષ્ટિસે જહાં અનુભવ હુઆ, (તો) જ્ઞાનતરંગેં ચમકતી.. ચમકતી.. ચમકતી.. ચમકતી.. ઝળહળ જ્યોતિ પ્રગટ હુઈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! **ऐसा वह व्यवहारीजन**.... લ્યો, **ऐसा वह व्यवहारीजन**.... પહલેસે લિયા થા ન 'લૌકિક' ? લૌકિકજન કહો કિ વ્યવહારીજન કહો (-એક હી બાત હૈ). **उस 'आत्मा' शब्दके अर्थको अच्छी तरह समझ लेता है**.... 'આત્મા' શબ્દ હૈ ઉસકા અર્થ (સમજ લેતા હૈ) એમ. 'આત્મા' શબ્દ હૈ **अर्थको अच्छी तरह समझ लेता है**....લ્યો, ઉસકો આત્માકા જ્ઞાન યથાર્થ હો ગયા. ઐસા ભી કહા કિ સમજનેવાલેકો મુનિ યા ધર્માત્માકે હી વચન નિમિત્ત હૈં ઐસા ભી આ ગયા ઉસમેં. અજ્ઞાનીકે વચન (સમ્યગ્દર્શનમેં) નિમિત્ત હૈ ઔર (અજ્ઞાનીકે વચનકો) દેશનાલબ્ધિ લાગુ પડતી હૈ—ઐસા નહીં, યે ભી કહ દિયા. સમજમેં આયા ? સમજનેવાલેકો, સમજાનેવાલા પરમાર્થ ઔર વ્યવહાર માર્ગમેં હૈ વો સમજાતે હૈં—ઐસા ભી આ ગયા ઉસમેં ભાઈ ! ઓહોહો ! કેટલી વાત નાખી દીધી. લ્યો, આ તો બાકી રાખીએ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૫

ગાથા - ૮, ૯-૧૦

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૧૩, શુક્રવાર, તા. ૪-૧૦-'૬૮

૮મી ગાથા. છેલ્લો અધિકાર (-ભાગ) થોડો બાકી છે. જુઓ ! ક્યા કહતે હૈં ? પહલે તો પ્રશ્ન યે થા કિ પરમાર્થકી બાત કહો. જો (યદિ) પરમાર્થ હી સત્ય હૈ તો વો કહો, વ્યવહાર ક્યોં કહા ? વ્યવહારકા ઉપદેશ ક્યોં દેતે હો ? અકેલા પરમાર્થકા ઉપદેશ દેના (ચાહિયે કિ) 'આત્મા.. આત્મા.. આત્મા.. આત્મા..' સમજે? (ઐસા) શિષ્યકો પ્રશ્ન ઉઠા. તો કહતે હૈં કિ વ્યવહારસે—ભેદસે સમજાયે બિના નિશ્ચય સમજમેં આતા નહીં. 'આત્મા.. આત્મા..' કરનેસે વહ સમજેગા નહીં. તો સમજાનેવાલેકો વ્યવહાર કરના પડતા હૈ. 'વ્યવહાર કરના પડતા હૈ'કા અર્થ ક્યા? ભેદસે કહનેકા વિકલ્પ ઉસકો આતા હૈ કિ 'દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો વહ આત્મા.' જુઓ ! 'રાગકો પ્રાપ્ત' આદિ (ઐસા) નહીં (કહા). વ્યવહાર ભી ઐસા લિયા. જો આત્મા... 'શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા'—ઇતના વ્યવહાર, નિશ્ચયકો (-આત્માકો) સમજાનેકો ભેદસે કહનેમેં આયા હૈ. વો બિના દુસરા કોઈ ઉપાય હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

એક શબ્દ છેને ઓલામાં, નહિ ? બહુ બુદ્ધિવાળો હોય તો.... એમ છેને ? 'કળશટીકા'માં નથી એક શબ્દ ? શું ? 'સાધિક.' શું ? 'સાધિક' કાંઈક છે ને ? શબ્દ એવો છે. સાધિક જીવ. હા, એ. આટલું તો કહેવું પડે. એ છે, એણે લીધું છે. એ પાંચમા કળશમાં છે ને ? પાંચમામાં. પાંચમામાં છે હોં. જેમાં વ્યવહારને 'કથનમાત્ર' કહ્યુંને એ. લ્યો, 'જો કોઈ બહુ સાધિક (-અધિક બુદ્ધિમાન) હો તો ભી ઐસે હી કહના પડે.' સમજમેં આયા ? આત્માકો સમજાનેમેં 'આત્મા.. આત્મા..' કહનેસે વો સમજેગા નહીં. 'આત્મા' હૈ કૌન ? (કોઈ) બહુત બુદ્ધિવાલા હો તો ઉસકો ટૂંકામાં (સંક્ષિપ્તમેં) કહે તો, ઇતના તો ઉસકો કહના હી પડે ઐસે કહતે હૈ. 'દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર(કો પ્રાપ્ત હો) યે જીવ હૈ'—ઐસા તો ભેદ પાડકર, બહોત બુદ્ધિવાલા હો ઔર સમજાનેમેં બહુત સંક્ષેપમેં સમજાતે હોં.... સંક્ષેપમેં સમજાતે હોં... તો ઇતના તો કહના પડે, ઉસકે બિના સમજે નહીં.

સમજમેં આયા ? એ પાંચમા શ્લોકમાં છે. **'व्यवहरणनय:'**.... હવે આવશેને આના પછી ? **'व्यवहरणनय:'**.... બારમી (ગાથા) થઈ ગયા પછી આવશે. **'व्यवहरणनय:'**.... એ શ્લોક, ન્યાંથી બધો સાર લીધો છે. એ કળશમાં બધાનો સાર આવ્યોને ઠેઠથી (-શરૂઆતથી) ? ત્રણ (શ્લોક પહેલી ગાથા) પહેલાં કીધા અને પહેલી (ગાથા)થી બાર (ગાથા) સુધીના (સાર માટે) એ કહી દીધો પાંચમો (કળશ).

ક્યા સમજમેં આયા ? 'આત્મા' સમજાના હૈ તો 'આત્મા.. આત્મા..' કહે તો તો સમજતે નહીં. ક્યોં કિ દ્રવ્યકો તો સમજતે નહીં. (ધર્મકા ધારક) ધર્મી ઐસા જો આત્મા હૈ ઉસકો તો સમજતે નહીં (અજ્ઞાની) પ્રાણી વ્યવહારીલોક—વ્યવહારીજન. તો ઉસકો સમજાનેમેં, સંક્ષેપમેં કહે તો, ઇતના તો કહના પડેગા હી કિ જુઓ ભાઈ ! જો દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર.... **अतति** હૈ ન ? **'अतति गच्छति इति आत्मा'**–આત્મા, અપને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત કરે વો આત્મા. સમજમેં આયા?

હૈ ક્યા ? (જિસે) ખબર નહીં ઉસકો હૈ ક્યા ? સમજમેં આયા ? ખબર હી નહીં કિ ક્યા આત્મા હૈ ? (જિસે) વો ધર્મીકા (-અનંત ધર્મસ્વરૂપ આત્માકા) જ્ઞાન નહીં ઉસકો, ઉસકે (-આત્માકે) કિતનેં અસાધારણ ધર્મ બતાકર અભેદકો બતાના હૈ. બતાના તો અભેદકો હી હૈ. સમજમેં આયા ? પીછે વો સુનકર.. 'આત્મા' (શબ્દ) કાનમેં પડા તો સમજે નહીં. તો ઐસે.. ઐસે.. નજર કરતા હૈ કિ ક્યા કહતે હૈં યે ? 'આત્મા' (માને) ક્યા કહતે હૈં ? પીછે (ઉસે) કહતે હૈ ''ભૈયા ! 'આત્મા' ઉસકો કહતે હૈં કિ જો શ્રદ્ધાકો પ્રાપ્ત હો, જાનપનેકો પ્રાપ્ત હો, સ્થિરતાકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા.'' (યહ બાત સુનતે હી) આહાહા ! ઐસા આત્મા !! (ઐસે સુનનેવાલા) આનંદમેં આ ગયા, દેખો ! હૈ ન ? **अत्यन्त आनन्दसे जिसके हृदयमें सुन्दर बोधतरंगें (ज्ञानतरंगें) उछलने लगती हैं, ऐसा वह व्यवहारीजन उस 'आत्मा' शब्दके अर्थको अच्छी तरह समझ लेता है**. લ્યો ! સમજમેં આયા ?

સમજના હૈ આત્મા, બાકી સબ ફોક. આત્મા ન સમજે (ઔર) સબ ગ્યારહ અંગ આદિ પઢે તો ઉસમેં કુછ હૈ નહીં, યૂં કહતે હૈ. અપની ચીજ ક્યા હૈ ઉસકી કિંમત ન કરે તબ લગ પરકી કિંમત ઉસકો હટતી નહીં. પુણ્યકા પરિણામ,

પાપકા પરિણામ, પુણ્ય-પાપકા ફલ, વર્તમાન ક્ષયોપશમકા વિશેષ-અધિક વિકાસ (હો તો) ઉસકી અધિક બુદ્ધિ વહાં રહ જાતી હૈ.... સમજમેં આયા ? (પણ) વો (બુદ્ધિ) તો પરમેં અધિક હુઈ. વહાં લગ તો ચાર ગતિમેં રુલનેકા ભાવ હૈ ઉસકે પાસ. ચાર ગતિકે ભાવકા અભાવ તો દ્રવ્યસ્વભાવમેં હૈ. સમજમેં આયા ? ભગવાન આત્મા અકેલા જ્ઞાયકભાવ... સ્વભાવભાવ... અનંત-અનંત કેવલજ્ઞાનકી પર્યાયકા પિંડ હૈ. (ઐસા) જો આત્મા હૈ ઉસમેં ભવકા અભાવ હૈ, તો ઉસકા આશ્રય કરનેસે ભવકા અભાવ (હોતા) હૈ. સમજમેં આયા ?

તો આચાર્ય કહતે હૈં કિ સંક્ષેપમેં ભી ઇતના તો સમજાનેવાલેકો વ્યવહાર કરના પડતા હૈ યાની ભેદ કરના પડતા હૈ. 'કરને'કા અર્થ ઐસા નહીં કિ 'વિકલ્પકા મૈં કર્તા હૂં'– ઐસે નહીં, ઐસે નહીં. પણ ભેદસે સમજાનેમેં ઐસા વિકલ્પ આયે બિના રહતા નહીં. જ્ઞાની ઉસકો જાનતે હૈં, (પણ) કર્તા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? વો સમજનેવાલા, અપને આત્માકી ચીજ—નિધાન (જો) સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ (હૈ વો) મૈં હી પૂર્ણ આનંદમય એકરૂપ હૂં. તીનકો પ્રાપ્ત એકરૂપ આત્મા (હૂં)....તીનકો પ્રાપ્ત એક આત્મા (હૂં)—ઐસી દ્રષ્ટિ આત્માકી હો (-કરતા હૈ) તબ ઉસકો સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાનમેં અતિ આનંદ પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સમજમેં આયા ?

આનંદ ઉછલને લગતા હૈ... વિકાર ઉછલતા થા પહલે (અર્થાત્) પુન્ય-પાપ મૈં ઔર પર આદિ મૈં ઔર એક સમયકી અવસ્થા ઇતના મૈં—વહાં તો વિકાર ઉછલતા થા નામ વિકારકી વૃદ્ધિ–ઉત્પતિ હોતી થી. સમજમેં આયા ? (અબ) મૈં આત્મા જ્ઞાયક ચિદાનંદ, શુદ્ધ ધ્રુવસ્વરૂપ ત્રિકાલ હૂં—ઐસી જહાં દ્રષ્ટિ હુઈ તો કહતે હૈં કિ ઉસમેં આનંદ ઔર જ્ઞાનકા તરંગ ઉછલતા હૈ. સમજમેં આયા ? જેમ ફુવારાને આમ દાબે ને ફુવારો ફૂટે છે ને ? —પાણી નીકળે છે, ઐસે ભગવાન આત્મા ઉસમેં દ્રષ્ટિ એકાગ્ર હુઈ—દ્રષ્ટિ અભેદમેં એકાગ્ર હુઈ—(તો) ચિદાનંદ (અર્થાત્) જ્ઞાન, આનંદ ઔર શાંતિ આદિ તરંગેં (માને) પર્યાયેં ઉછલને લગતી હૈ. દેખો ! ધર્મ ઐસા સૂક્ષ્મ હૈ. સમજમેં આયા ? ધર્મ કોઈ મંદિરમેં હોતા હૈ, શત્રુંજયમેં હોતા હૈ, સમ્મેદશિખરમેં હોતા હૈ—ઐસા નહીં, એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? વ્રત–તપકા વિકલ્પ કરનેસે ધર્મ હોતા હૈ–ઐસા નહીં.

શ્રોતા : દૂસરેમેં દૂસરી બાત લિખા હૈ.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : દૂસરેમેં (દૂસરા) લિખા હી નહીં. વ્યવહાર જણાવે (-જણાવવો હોય), તો વ્યવહારનયકા ગ્રંથ બતાવે કિ ઐસા હોતા હૈ, ઐસા હોતા હૈ, ઐસા હોતા હૈ.... આવો અંદર, આવો અંદર. કામમાં હતા ને ? સમજમેં આયા ?

ક્યા કહતે હૈં ? યે આત્મા સચ્ચિદાનંદ = સત્–શાશ્વત + જ્ઞાન ઔર આનંદકા ભંડારરૂપ એકસ્વરૂપ હૈ....એકસ્વરૂપ. ઉસકો સમજાનેમેં દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર.... શ્રદ્ધા કૌન કરતા હૈ ? જડ કરતા હૈ ? શ્રદ્ધા કિસકો હોતી હૈ ? શ્રદ્ધા કિસમેં હોતી હૈ ? કિ આત્મામેં. જ્ઞાન કિસમેં હોતા હૈ ? કિ આત્મામેં. ઔર સ્થિરતા.. સ્થિરતા–રમણતા કિસમેં હોતી હૈ ? કિ આત્મામેં. (વે ક્યા) જડમેં હૈ ? જડમેં શ્રદ્ધા, જડમેં જ્ઞાન, જડમેં સ્થિરતા હૈ ? નહીં. તો અપનેમેં જ્ઞાન ઔર શ્રદ્ધા, સ્થિરતા હૈ ઐસા ભેદ પાડકર (-કરકે) આત્માકો બતાયા કિ યે આત્મા હૈ વો જાનતા હૈ, શ્રદ્ધા કરતા હૈ (ઔર સ્થિરતા કરતા હૈ). (જબ ઉસકી) દ્રષ્ટિ આત્મા ઉપર જાતી હૈ તબ ઉસકો શાંતિ ઔર આનંદકી ઔર સમ્યગ્દર્શન ઔર જ્ઞાનકી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ.

इसप्रकार जगत तो म्लेच्छके स्थान पर होनेसे.... ભાષા (જુઓ !) દુનિયા તો મ્લેચ્છકે સ્થાન (પર હૈ.) બ્રાહ્મણ ગયા થા ન મ્લેચ્છકી વસ્તીમેં ? (ઔર કહા :) 'સ્વસ્તિ'. મ્લેચ્છકે સ્થાનમેં (-વસ્તીમેં) ગયા થા બ્રાહ્મણ. તો (કહા :) 'સ્વસ્તિ'. તો કહતે હૈં કિ મ્લેચ્છકે સ્થાનમેં કૌન હૈ ? જગત–દુનિયા. **और व्यवहारनय भी म्लेच्छभाषाके स्थान पर होनेसे**.... દેખો ! ભેદ પાડના (-કરના) ઔર કહના યે મ્લેચ્છભાષા જૈસી ભાષા હૈ. **व्यवहारनय भी म्लेच्छभाषाके स्थान पर होनेसे.... म्लेच्छभाषाके स्थान पर होनेसे**... (-ઐસા કહા હૈ). મ્લેચ્છકો સમજાના હૈ ન ? ઈસલિયે 'મ્લેચ્છભાષાકે સ્થાન પર હોનેસે' **परमार्थका प्रतिपादक है.**—પરમાર્થકા કહનેવાલા હૈ. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ મૂર્તિ અભેદકો ભેદસે દિખાનેમેં વ્યવહાર સ્થાપના પડતા હૈ, વ્યવહાર આતા હૈ—ઇતના કહતે હૈં.

પરમાર્થકા વ્યવહાર પ્રતિપાદક હૈ—કહનેવાલા હૈ, (પણ) વ્યવહારસે પરમાર્થ પ્રાપ્ત હોતા હૈ—ઐસા નહીં. સમજમેં આયા ? ભગવાન આત્મા અંતરમેં

આનંદમૂર્તિ પ્રભુ હૈ ઉસકા વ્યવહાર પ્રતિપાદન કરતા હૈ, ભેદસે ઉસકે (-આત્માકે) કથનમેં વો (વ્યવહાર) લાગુ પડતા (-આતા) હૈ કિ દેખો ! આત્મા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હૈ. દૂસરી બાત સબ નિકાલ દી. પુન્ય કરતા હૈ વો આત્મા, પાપ કરતા હૈ વો આત્મા, પાપ છોડતા હૈ વો આત્મા, પુન્ય છોડતા હૈ વો આત્મા—ઐસા (ભી) નહીં લિયા. એય ! સમજમેં આયા ? પર છોડે વો આત્મા, પુન્ય છોડે વો આત્મા, પુન્ય કરે વો આત્મા—યે વ્યવહાર (કથન) ભી નહીં ઐસે કહતે હૈં. આહાહા ! જુઓ ને ! કેટલી વાત મુકે છે. સમજમેં આયા ?

(પ્રશ્ન:) પાપ કરે વો આત્મા ?

(સમાધાન:) કહે, નહીં. પાપ કરે વહ આત્મા નહીં. પાપ તો વિકાર હૈ. યે આત્મા કહાંસે આયા ?

(પ્રશ્ન:) પુન્ય કરે વહ આત્મા ?

(સમાધાન:) વો કહાંસે આયા ?

(પ્રશ્ન:) પાપકો છોડે વો આત્મા ?

(સમાધાન:) વો કહાંસે આયા ? પુન્ય-પાપ હૈ હી નહીં દ્રવ્યમેં (ઔર) કરે નહીં તો છોડે કહાંસે ? સમજમેં આયા ? કિતની પદ્ધતિ.... ઉપદેશકી પદ્ધતિમેં કૈસા લિયા હૈ ! (અન્ય વ્યવહાર) હૈ નહીં કિ પરકી દયા પાલે વહ આત્મા, પરકો જાને વહ આત્મા.

(પ્રશ્ન:) જાને કૌન પરકો ? આત્મા ?

(સમાધાન:) કહે, ના. ઐસા કહાં કહા હૈ ? હમ તો કહતે હૈં કિ આત્મા જો ચીજ હૈ વો, 'અપને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા'. વ્યવહાર કહે તો, ઇતના વ્યવહાર કહતે હૈં. આહાહા ! દેખો ! (ઇસમેં) ઇતના ભરા હૈ હોં.

(પ્રશ્ન:) શરીરકી ક્રિયા કરે યે આત્મા, હલે–ચલે યે આત્મા ?

(સમાધાન:) વો તો આત્મા હૈ હી નહીં.

(પ્રશ્ન:) વો તો નહીં, (પણ) પાપ કરે કિ પાપ છોડે યે આત્મા ?

(સમાધાન:) યે આત્મા હૈ હી નહીં. યે આત્માકો ભેદ પાડકર (-કરકે) સમજાનેકી રીત—(જો કિ) વ્યવહાર હૈ વહ—ભી યે (પુન્ય-પાપ) નહીં ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

(પ્રશ્ન:) ઔર પરકો જાનનેવાલા વો તો આત્મા હૈ કિ નહીં ? પરકો જાને કૌન ? જડ જાને ? પરકો જાને વો ભી આત્મા ?

(સમાધાન:) કહે, ના. વો આત્માકો સમજાનેકી રીત હી નહીં. 'આત્મા અપનેકો જાને, શ્રદ્ધે અને ઠરે'—ઐસા ભેદ પાડના વો વ્યવહાર હૈ (ઔર) યે ભી મ્લેચ્છભાષાકે સ્થાનમેં હૈ. આહાહા ! અલૌકિક બાત હૈ ભાઈ ! ભગવાન આત્મા.... યહાં તીન બોલ (-ભેદ) પાડા (-કિયા) હૈ ન ? પીછે એક (બોલ) પાડેગા (-કરેંગે) અભી (૯-૧૦ ગાથામેં).

व्यवहारनय भी म्लेच्छभाषाके स्थान पर.... પણ કઈ ભાષા (-ભેદ) વ્યવહાર? યે ઇતના.... (કિ) 'યહ શ્રદ્ધા કરતા હૈ યે આત્મા—શ્રદ્ધાકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ યે આત્મા, જ્ઞાનકો પ્રાપ્ત...' ઉસકા (અપના) હોં. 'ઉસકી શ્રદ્ધા ઔર ઉસકા જ્ઞાન' ઐસા ભેદ પાડતે (-કરતે) હૈં ન ? દૂસરેકી શ્રદ્ધા ઔર દૂસરેકે જ્ઞાનકી બાત નહીં યહાં. અમરચંદભાઈ ! ઉસકા (-અપના શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાન). સમજમેં આયા ?

ક્યા બાત ચલતી હૈ ? યહાં તો મ્લેચ્છભાષાકે સ્થાનમેં વ્યવહાર (કહા, તો) કિતને (ભેદ)કો વ્યવહાર કહતે હૈં ? 'યે આત્મા શ્રદ્ધતા હૈ, યે આત્મા જાનતા હૈ અપનેકો હોં'....–ઇતના ભેદ પડતા (-હોતા) હૈ. પણ ભેદ પડે (-હોતા) હૈ ન ? 'આત્મા યે કરતા હૈ, યે આત્મા જાનતા હૈ, આત્મા....'—ઇતના ભેદ કરકે કહના ઉસકો ભી (અર્થાત્ ઐસી) ભાષાકો વ્યવહાર (ઔર ઉસકો) મ્લેચ્છભાષાકે સ્થાનમેં કહનેમેં આયા હૈ. આહાહા ! દૂસરી તો બાત હી ક્યા ? સમજમેં આયા ?

(પ્રશ્ન:) પરકો જાને યે આત્મા ?

(સમાધાન:) તો પછી (-ફિર) સ્વ–પરપ્રકાશક આત્મા તો રહા નહીં. (ઇસલિયે) પરકો જાને વો આત્મા નહીં.

(પ્રશ્ન:) પરકી શ્રદ્ધા કરે યે આત્મા ?

(સમાધાન:) કહે, નહીં. વો કૌન કહતા હૈ ? યે આત્મા હી નહીં. એય ! આહાહા ! સમજમેં આયા ? ભગવાન (આત્મા) 'અપના સ્વરૂપ શ્રદ્ધે, જાને ઔર ઠરે'— ઇતના ભેદ પાડના (-કરના) વો વ્યવહાર હૈ ઔર વો મ્લેચ્છભાષાકે સ્થાનમેં હૈ. સમજમેં આયા ? ભારે વાત !

जगत तो म्लेच्छके स्थान पर होनेसे और व्यवहारनय भी.... '**भी**' ઓલા (મ્લેચ્છભાષા) સાથે લેવું છે ને ? (એટલે '**भी**' કહ્યું છે.) **म्लेच्छभाषाके स्थान पर होनेसे परमार्थका प्रतिपादक (कहनेवाला) है इसलिये**....(વ્યવહાર) '**कहनेवाला**' હોં, 'પરમાર્થકો પ્રાપ્ત કરાનેવાલા હૈ'— ઐસા નહીં. 'આત્માકો પ્રાપ્ત કરાનેવાલા'— ઐસા નહીં, (માત્ર) કહનેવાલા હૈ. 'યે આત્મા શ્રદ્ધા, જ્ઞાનકો પ્રાપ્ત (હો), વિશ્વાસ–જાને–ઠરે યે આત્મા'—ઇતના કહતા હૈ. (ઇસલિયે) વ્યવહાર પ્રતિપાદક હૈ, (પરંતુ) વ્યવહાર પરમાર્થકો પ્રાપ્ત કરાતા હૈ ઐસા નહીં.

શ્રોતા : ...... વ્યવહાર પ્રાપ્ત કરાવે.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ના, ના. માટે તો કહેવું પડ્યું. વ્યવહાર પ્રતિપાદક હૈ (યાની) ફક્ત કહનેવાલા હૈ. વ્યવહાર પરમાર્થકો પ્રાપ્ત કરાયે (નહીં). પરમાર્થકો વ્યવહાર બતાવે કિ 'યે હૈ'. બસ, ઇતના. પ્રતિપાદક—કહનેવાલા હૈ ઇતના. પ્રાપ્ત તો ઉસકા (-વ્યવહારકા) લક્ષ છોડકર અભેદમેં આયે તો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! ભારે ! અમૃતચંદ્રાચાર્યની ટીકામાં બહુ...બહુ...ન્યાયના એકલા તત્ત્વ–સિદ્ધાંતો ભર્યાં છે. સમજ્યા ? બીજા શાસ્ત્રોમાં પણ (સમજાવવાની) કઈ રીતે પદ્ધતિ હોવી જોઈએ, ક્યા પદ્ધતિ હૈ—(યહ) સબ યહાંસે (-ટીકામેંસે) નીકલતા હૈ.

म्लेच्छभाषाके स्थान पर होनेसे परमार्थका प्रतिपादक (कहनेवाला) है इसलिये.... કહનેવાલા હૈ ઉસ કારણસે.... એમ. ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ હૈ ઉસમેં ભેદ પાડના (-કરના) ઐસા વ્યવહાર, પરમાર્થકો કહતા હૈ કિ 'યે વસ્તુ, યે વસ્તુ.' ઉસ કારણસે–એ કારણે **व्यवहारनय स्थापित करने योग्य है**. 'વ્યવહારનય હૈ'—ઐસા સ્થાપિત કરને (યોગ્ય) હૈ. 'હૈ' ઐસા સ્થાપન કરનેકે (લિયે) હૈ, (પણ) આદર કરને લાયક નહીં. સમજમેં આયા ? ઉસ કારણસે **व्यवहारनय स्थापित करने योग्य है**.

શ્રોતા : અનેકાંત છે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અનેકાંતકા અર્થ ક્યા ? વ્યવહાર સ્થાપન કરતા હૈ (અર્થાત્) વ્યવહાર (નિશ્ચયકો) બતલાતા હૈ, પણ વ્યવહાર પ્રાપ્ત કરાતા હૈ— ઐસા નહીં હૈ. (નિશ્ચય) પ્રાપ્ત તો (જબ) ઉસકા (-વ્યવહારકા) લક્ષ છોડકર અભેદકી દ્રષ્ટિ કરે તો પ્રાપ્ત હોતા હૈ.

શ્રોતા : એકાંત થઈ જાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સમ્યક્ એકાંત હી અનેકાંતકા લક્ષણ હૈ. સમ્યક્ એકાંત હો તબ પર્યાય, વ્યવહાર, ભેદ આદિકા જ્ઞાન હોતા હૈ (ઉસકો) અનેકાંત કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઓલા (અજ્ઞાની) કહે, 'અનેકાંતને.....' શું કીધું કાંઈ ? કીધું કંઈ ? 'અનેકાંતને તમે આમ કરી નાંખ્યું'— કીધું'તું ને ? દિલ્હી કે ક્યાં? (શ્રોતા : તલોદમાં). તલોદમાં. એ બીજે હશે ક્યાંક. તલોદમાં તો એણે કીધું કે 'તમે અનેકાંતને (વિષે) કહેજો'. તમારા વક્તાઓને અનેકાંતનું કહેજો. પણ અનેકાન્તને.... હા, એ. હા, ઓલાપણે ત્યાં સહારનપુર.....સહારનપુર.....હા, એમ કીધું કોઈકે, 'અનેકાંતકી તુમ બોખલી ઉડાતે હો.' ક્યા ? (શ્રોતા : નેમિચંદકે ભાઈ...) હા વો, બસ વો, બસ વો. 'અનેકાંતકી તુમ બોખલી ઉડાતે હો.' મજાક, મજાક. અરે ભગવાન ! ખબર નથી તને ભાઈ ! અનેકાંતકી ઐસે મજાક નહીં (હોતી). અનેકાંતસે તો યથાર્થતા હોતી હૈ......યથાર્થતા હોતી હૈ.

'સમ્યક્ એકાંત દ્રવ્યસે લાભ હોતા હૈ, તીન કાલમેં ભેદસે (લાભ) નહીં'— ઉસકા નામ અનેકાંત હૈ. સમ્યક્ એકાંત પર ઢલકર જો જ્ઞાન હુઆ, વો જ્ઞાન વર્તમાનમેં વ્યવહાર હૈ—ભેદ હૈ, વિકલ્પ હૈ, પર્યાયકા અંશ હૈ—ઉસકો જાનતા હૈ તબ અનેકાંત કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? અરે ભગવાન ! ક્યાં આ તકરાર, વાદ અને વિવાદ. અરે ! માંડ નીકલનેકા કાલ આયા તબ ઉસે સમજાનેમેં રૂકના. એક (વાત) આવે છે આ લોકોમાં–શ્વેતાંબરમાં કે વર્તમાનમેં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન વિશેષ ક્યોં નહીં હોતા ?—ઐસા આતા હૈ સ્થાનાંગમેં. કિ ધર્મીકો ઇતને પ્રતિકૂલ સ્થાન હૈ, ઇતને પ્રતિકૂલ જીવ હૈ કિ ઉસકા સમાધાન કરનેમેં, ઉસકે પ્રશ્નકા ઉત્તર દેનેમેં ઔર (ઇસપ્રકાર) ઉસમેં રૂકનેમેં કાલ જાતા હૈ બહોત. ભાઈ ! એવું (કહ્યું છે). એય ! એક (વાત) આવે છે.

સભામાં—વ્યાખ્યાનમાં એકવાર કહ્યું'તું ને ? એમ કે ત્યાં ઓલો (અજ્ઞાની) કહે, 'ઐસા નહીં.' (તો જ્ઞાનીકો) કહના તો પડે તત્ત્વકા (ઉપદેશ). તો (અજ્ઞાની) સામે બોલે, 'ઐસા નહીં—એમ નહીં, એકાંત હૈ.' વળી એને (ફિર ઉસકો -જ્ઞાનીકો) કહના પડે. અરે ! વળી (-ફિર) એક દૂસરા (પ્રશ્ન) દૂસરી રીતસે આયા. (ઇસપ્રકાર જ્ઞાનીકો) અપને તરફમેં (-સ્વકી ઓર) એકાગ્ર વિશેષ હોનેકા અવસર મિલતા નહીં. યે હૈ તો અપને કારણસે હોં, પરકે કારણસે નહીં. કારણ કે ઇતના પરમેં—પર (જીવકો) સમાધાન ન હો (-નહીં હોગા) તો ઐસી ગડબડી હો જાયેગી (કિ) વિરોધ કરેગા, 'એકાંત હૈ'–ઐસા કહેગા. તો ઉસકો 'અનેકાંતપને ઐસા (સ્વરૂપ) હૈ ભૈયા!'—ઐસા સમજાનેકે વિકલ્પમેં કિતના (સમય) ચલા જાતા હૈ. આહાહા ! ઔર વો વિકલ્પસે અપનેકો તો કોઈ લાભ હૈ નહીં ઔર વો વિકલ્પસે પરકો લાભ હૈ નહીં. અરે ભગવાન ! આહાહા ! માર્ગ તો દેખો ! અમરચંદભાઈ ! યે બાત હૈ. પણ કહતે હૈં, વ્યવહાર આયે બિના રહતા નહીં હોં. વ્યવહાર સ્થાપના તો પડતા હૈ. 'હૈ' ઇતના હોં, પણ ઉસસે (નિશ્ચય) પ્રાપ્ત હોતા હૈ ઐસા નહીં.

व्यवहारनय स्थापित करने योग्य है. किन्तु ब्राह्मणको म्लेच्छ नहीं हो जाना चाहिये. બ્રાહ્મણકો મ્લેચ્છ નહીં હોના (ચાહિયે). (ભેદસે) ભાષા કરની પડતી હૈ તો સ્થાપન કરનેમેં (વિકલ્પમેં–વ્યવહારમેં) આના પડતા હૈ, પણ **ब्राह्मणको म्लेच्छ नहीं हो जाना चाहिये–इस वचनसे वह (व्यवहारनय) अनुसरण करने योग्य नहीं है.** આહાહા ! દેખો ! વિકલ્પ આતા હૈ સમજાનેકા, પણ વો વિકલ્પકા આદર નહીં કરના. વ્યવહાર આદરણીય નહીં હૈ. આહાહા ! ઔર સુનનેવાલેકો ભી... ભેદસે સુનાયા તો સુનનેવાલેકો ભી ભેદકો અંગીકાર નહીં કરના. ભેદસે (-ભેદકા લક્ષ છોડકર) અભેદ પે ચલે જાના—અભેદમેં અંદર. તો 'વ્યહારસે પ્રતિપાદન કિયા' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. નહીં તો વ્યવહાર હી નિશ્ચય હો જાયેગા. સમજમેં આયા ? કિતની સ્પષ્ટતા ! બહોત સ્પષ્ટ કરતે હૈં દેખો !

'નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન.....' (આત્મસિદ્ધિ ગાથા ૧૩૧માં) આવે છે 'સાધન'. ઓલામાં (-બીજામાં) આવે છે 'નિશ્ચય દ્રષ્ટિ હૃદય ધરી, સાધે જે વ્યવહાર.' સાધે જે વ્યવહાર....

શ્રોતા : પુણ્યવંત તે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પુણ્યવંત તે... 'સાધે વ્યવહાર'ની વ્યાખ્યા શી ? એય ! યહાં તો કહતે હૈં, સમજાનેમેં ઐસા વ્યવહાર–ભેદ આતા હૈ ઔર સમજનેવાલેકો ભી ઐસા ભેદ આતા હૈ, બસ ઇતના. પણ ઉસસે અભેદકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ઔર કહનેવાલેકો ભેદ–વ્યવહાર આયા તો ઉસકો લાભ હૈ ઐસા હૈ નહીં. આહાહા ! વીતરાગ ! તેરા માર્ગ તો દેખ ! વીતરાગતાકી ઉત્પત્તિ તો દ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતી હૈ, વો એક હી લાભકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા ? ભેદ (યા) વિકલ્પકા સ્થાપન હો, સ્થાપન તો કરના પડે.

વ્યવહાર દર્શનીય—દિખાને લાયક તો હૈ. આતે હૈ ન વો ? (સમયસાર) ૪૬ ગાથા. જિનવરને વ્યવહાર દિખાયા તો હૈ કિ ઉસકો વ્યવહાર કહના, (લેકિન) આશ્રય કરને લાયક નહીં. સમજમેં આયા ? ૪૬ ગાથા.

એ (અજ્ઞાની ૪૬મી ગાથાને) એના પક્ષમાં લે છે કે 'જુઓ ! આમાં (૪૬મી ગાથામાં) આમ આવ્યું છે જુઓ ! નહીંતર આમ થઈ જશે. ભસ્મને ચોળવામાં.... આમ થઈ જશે માટે....'

(સમાધાન :) એ તો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ જણાવે છે કે જુઓ ! શરીરનો અને આત્માનો સંબંધ છે એટલો વ્યવહાર છે, એમ.

(અજ્ઞાનીની દલીલ :) નહીંતર (-વ્યવહાર નહીં માનો તો), જેમ કે એકલા ભસ્મને ચોળી નાખે એમ (તમે) જીવને ચોળી નાખશો. કેમ કે શરીર અને આત્મા તદ્દન જુદા તમે માનો છો, નિમિત્ત-(નૈમિત્તિક) સંબંધેય માનતા નથી.

(સમાધાન :) ભાઈ ! સંબંધ છે વ્યવહારે સાંભળને ! એથી એમ કહેવાય કે આ શરીરમાં રહ્યો એ જીવ...સમજાય છે ? સચેત જીવ, એમ સચેત શરીર, લ્યો. ઐસે વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ, વ્યવહાર. પણ (કોઈ) ઉસસે ઐસે માન લે કિ શરીર સચેત હો ગયા—શરીર જીવ હો ગયા ઔર જીવ શરીર હો ગયા, (તો ક્યા) ઐસા હૈ ? (નહીં).

.....(અજ્ઞાની કહતા હૈ :) લ્યો, (આત્મા ક્યા) શરીર બિના ચલતા હૈ ? ટાંગા તુટ ગયા, તીસ ગાઉ ચલ કરકે. પાલીતાણાસે રાણપુર આયા તીસ ગાઉ ચલકે અને આ અધ્યાત્મિઓ કહે, '(આત્મા) શરીરકા કુછ કરતા નહીં ઔર

શરીરસે આત્મામેં કુછ હોતા નહીં.' લ્યો, એક જણે વળી એવું કહ્યું, પાલીતાણાસે રાણપુર આકર (-આને પર) તીસ ગાઉ (ચલનેસે) ટાંગા તુટ ગયા (-પાંવ થક ગયે અને) આ અધ્યાત્મિઓ.....

(સમાધાન :) ભાઈ ! 'અધ્યાત્મિઓ....' ઐસી ભાષા રહેવા દે. સત્ય બાત તો ઐસી હૈ કિ (આત્મા) શરીરકા કુછ કરતા નહીં. 'શરીર આત્માકે સાથ હૈ'— ઐસા કહના ભી વ્યવહાર હૈ. એક ક્ષેત્રમેં (હોને પર ભી) સાથ કિસકા ? ઉસકે (-જડકે) કારણસે વો (જડ) પરિણમતા હૈ ઔર ઉસકે (આત્માકે) કારણસે યહ (આત્મા) પરિણમતા હૈ. કિસીકો (કિસીકે સાથ) કોઈ સંબંધ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? તો શરીર લેકર હમ યહાં આયે વો બાત જૂઠી હૈ. શરીર તો શરીરકે કારણસે આયા હૈ. (ક્યા) તેરે કારણસે આયા હૈ ? સમજમેં આયા ? બોલનેમેં ઐસે આવે કિ 'મૈં છ કોસ ચલકર આયા હૂં.'—લ્યો, ઐસા બોલનેમેં આયે કિ નહીં ? યે વ્યવહાર ભાષા હૈ, વો સબ મ્લેચ્છભાષાકે સ્થાનમેં હૈ.

કહતે હૈં, વ્યવહારસે પ્રતિપાદન કરને લાયક તો હૈ, વો કારણસે (વ્યવહાર) સ્થાપિત કરને લાયક હૈ, પણ **ब्राह्मणको म्लेच्छ नहीं हो जाना चाहिये.— इस वचनसे वह (व्यवहारनय) अनुसरण करने योग्य नहीं है**. દેખો ! સમજમેં આયા ? **ब्राह्मणो न म्लेच्छितव्य इति वचनाद्व्यवहारनयो नानुसर्तव्यः ।** ધર્મી જીવકો વ્યવહારનય અંગીકાર કરને લાયક નહીં, અનુસરણ કરને લાયક નહીં. ભગવાન આત્મા... કહનેવાલે ભી, ચિદાનંદ સ્વભાવી ભગવાન અભેદ હૈ ઉસકો અંગીકાર કરો ઔર સુનનેવાલોકો ભી ભેદસે સુનાયા, પણ ભેદ અંગીકાર કરને લાયક નહીં. વો ભી અભેદકો અંગીકાર કરો. ભગવાન અખંડ અભેદ ચિદાનંદમૂર્તિ હૈ ઉસકા આશ્રય કરો. વો કલ્યાણકા માર્ગ હૈ, દૂસરા કોઈ કલ્યાણકા માર્ગ હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

ભાવાર્થ : **लोग शुद्धनयको नहीं जानते**.... લોક, લોક. વો આયા થા ન ઉસમેં (સંસ્કૃત ટીકામેં) ? **लोक अपि आत्मा इति... सति**– એ (લોકો) આત્માને ન જાણે (-નથી જાણતા) એમ કહે છે. લોગ, આત્મા અભેદ શુદ્ધસ્વરૂપ હૈ ઉસકો તો જાનતે નહીં. અંદર ભગવાન આત્મા શુદ્ધસ્વરૂપ હૈ, પૂર્ણાનંદ પ્રભુ હૈ, વો શુદ્ધનયકા વિષય હૈ—દ્રવ્યદ્રષ્ટિકા વિષય હૈ—(ઉસકો) તો જાનતે નહીં.

અનાદિસે અજ્ઞાની હૈં લોગ. **क्योंकि शुद्धनयका विषय अभेद एकरूप**.... આત્મા અખંડ આનંદસ્વરૂપ એકરૂપ— **अभेद एकरूप वस्तु है**. (ઉસમેં) ગુણ-ગુણીકા (ભી) ભેદ નહીં, **एकरूप वस्तु है**. ગુણ-ગુણીકા ભેદ ભી ભેદ હો ગયા ને દો હો ગયા. (વહ) **अभेद एकरूप वस्तु है**. સમજમેં આયા ?

शुद्धनय નામ નિશ્ચયનય, ઉસકા વિષય જો ભગવાન આત્મા હૈ વો તો **अभेद एकरूप (वस्तु) है**. (આત્માકો) ભેદરૂપ, અનેકરૂપ કહના વો તો કથન પદ્ધતિ વ્યવહારનયકી હૈ. (અજ્ઞાની) લોગ પરમાર્થકો તો સમજતે નહીં, ક્યોંકિ **अभेद एकरूप वस्तु है** ઉસકો તો જાનતે નહીં. **किन्तु वे अशुद्धनयको ही जानते हैं**.... દેખો ! ભેદસે જાનતે હૈં કિ 'યહ જ્ઞાન યે આત્મા, જાને યે આત્મા'—ઐસે ભેદસે જાનતે હૈં. ભેદસે જાનતે હૈં વે અશુદ્ધનયકો જાનતે હૈં. (જુઓ !) ઉસકા....ઉસકી (-અજ્ઞાનીકી) બાત.... ઉસકી–ઉસકી (-અજ્ઞાનીકી) બાત ઉસમેં (-અશુદ્ધનયમેં) લિયા.

'જ્ઞાન... જાને યહ આત્મા, શ્રદ્ધે યે આત્મા'—ઐસે (ભેદસે લોગ) જાનતે હૈં, વો પર્યાયનયસે (-ભેદસે) 'યહ આત્મા' (-ઐસે) જાનતે હૈં તો અશુદ્ધનયકો જાનતે હૈં. **क्योंकि उसका विषय भेदरूप अनेक प्रकार है.** 'દેખના, શ્રદ્ધના, ઠરના'—ઐસે અનેક પ્રકાર **भेदरूप अनेक प्रकार** વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. (ઉસકો) અશુદ્ધનયકા વિષય કહો. 'અશુદ્ધનય' ક્યોં ? (ક્યોંકિ) ઉસમેં-ઉસમેં (અપને આપમેં) ભેદ પાડકર (-કરકે) કહા માટે (-ઇસલિયે). પણ હૈ તો વો ભી વ્યવહાર.

इसलिये वे व्यवहारके द्वारा ही परमार्थको समझ सकते हैं. (અજ્ઞાની) લોગ તો 'આત્મા' કહો તો કુછ સમજે નહીં. તો વાસ્તવિક આત્મા બતાનેકો **व्यवहारके द्वारा ही परमार्थको समझ सकते हैं**. વ્યવહાર દ્વારા પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈં. સમજમેં આયા ? વ્યવહાર દ્વારા પરમાર્થકો (પ્રાપ્ત) કર સકતે હૈં, વિકલ્પ દ્વારા પરમાર્થકો (પ્રાપ્ત) કર સકતે હૈ—ઐસા નહીં. વ્યવહાર દ્વારા પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈ. બસ, ઇતની બાત.

શ્રોતા : વિકલ્પ સહિત કે વિકલ્પ રહિત ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વિકલ્પ સહિત જાનતે હૈં, પણ વો (ભેદ) દ્વારા અભેદકો દેખતે હૈં અંદર. વો ખ્યાલ આયા કિ 'યહ જ્ઞાન હૈ, યહ દર્શન હૈ'—

ઐસા વિકલ્પ. પણ વો (ભેદ) દ્વારા સમજાયા ક્યા ? કિ અભેદ. ઉસકો (-ભેદકો) છોડકર—અનુસરણ છોડકર—અનુકરણ છોડકર—અભેદ ઉપર જાતે હૈં તબ આત્માકા શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? ભારે વાત.

શ્રોતા : આમાંય બે ભાગ ચાલે છે......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : શું ? ચાલે જગતમાં.....

अत: व्यवहारनयको परमार्थका कहनेवाला जानकर उसका उपदेश किया जाता है... उपदेश किया जाता है. ઉપદેશમેં વો પ્રકાર આતા હૈ કિ આત્મા ઐસા હૈ. યે તો એકરૂપ ચિદાનંદ અનંત ગુણકો ઔર અનંત પર્યાયકો પીકર બૈઠા હૈ.—યે તો (સાતવીં ગાથામેં) આ ગયા હૈ. એકરૂપ ભગવાન... અનંત ગુણ ઔર અનંત પર્યાયકા એકરૂપ હૈ વો તો. એકરૂપ અભેદ હૈ ઉસમેં ભેદ કરકે બતાના હૈ અભેદ. ભેદ કરકે બતાના હૈ અભેદ. તો અજ્ઞાની ભેદસે—વ્યવહારનયસે પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈં.

व्यवहारनयको परमार्थका कहनेवाला जानकर.... कहनेवाला जानकर હોં ! 'વિકલ્પસે નિર્વિકલ્પતાકા લાભ હોતા હૈ'—ઐસી યહાં બાત નહીં હૈ. પણ વિકલ્પમેં યે આયા કિ 'યે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વો આત્મા'.—ઐસા જો આયા તો લક્ષ ગયા દ્રવ્ય ઉપર. તબ પરમાર્થકા કહનેવાલા વ્યવહાર હૈ (ઐસા) કહનેમેં આયા. કહનેવાલા=બતાનેવાલા. પણ વો વ્યવહારકા લક્ષ છોડકર નિશ્ચયકી દ્રષ્ટિ કરે, આત્મા અનુભવમેં પ્રાપ્ત હો, તબ વ્યવહારકે પ્રતિપાદનસે અભેદકો કહા થા ઐસા જ્ઞાન કરનેમેં આતા હૈ (-જ્ઞાન હોતા હૈ). અરે ! ધર્મ ભારે આકરી વાત. લોકોએ તો એવું સોંઘુ કરીને મુકી દીધું છેને ! એટલે વાત આ (આકરી લાગે છે).

શ્રોતા : અમે તો મોંઘા માટે......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મોંઘા માટે.... વખત વયો જાય છે એનો. સાચી તત્ત્વની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન વિના વખત ચાલ્યો જાય છે. સોંઘુ કરે છે, એ મોંઘુ થઈ ગયું–ચાર ગતિમાં રખડશે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાન આત્મા અભેદ ચિદાનંદસ્વરૂપ અનંત ગુણોંકો પીકર બૈઠા હૈ પ્રભુ. ઐસા અભેદકા અનુભવ કરના, દ્રષ્ટિ કરના ઔર ઠરના વહી કલ્યાણકા માર્ગ હૈ. વો ધર્મ હૈ, દુસરા કોઈ ધર્મ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

इसका अर्थ यह नहीं समझना चाहिये कि यहाँ व्यवहारका आलम्बन कराते हैं. દેખો ! ઐસા અર્થ નહીં સમજના કિ વ્યવહાર (પરમાર્થકા) પ્રતિપાદક હૈ— વ્યવહાર પરમાર્થકા કહનેવાલા હૈ (ઈસલિયે) વ્યવહાર સ્થાપને લાયક હૈ— ઇતની બાત બહુત કિયા તુમને. પણ ઉસકા ઐસા અર્થ નહીં સમજના.... **व्यवहारका आलम्बन कराते हैं, प्रत्युत व्यवहारका आलम्बन छुडाकर....** વો ભેદસે સમજાતે હૈં, પણ ભેદકા આલંબન છુડાતે હૈં કિ ભેદકા લક્ષ છોડ દે, હમને તો (પરમાર્થ) સમજાનેકો (ભેદસે) બાત કી થી. સમજમેં આયા? આહાહા !

શ્રોતા : કિતના સાફ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઇતના સાફ કિયા હૈ, તો ભી (અજ્ઞાની) ગડબડ ચલાતે હૈં.

ઐસા નહીં સમજના કિ વ્યવહાર... દેખો ! (પરમાર્થકા) પ્રતિપાદક હૈ, (ઇસલિયે વ્યવહાર) સ્થાપને લાયક હૈ, (લેકિન) વ્યવહાર પરમાર્થકો કહતા હૈ— ઐસા કહા તો (ક્યા) વ્યવહારકા આલંબન કરાયા હૈ ? વ્યવહારકા આલંબન— આશ્રય—લક્ષ કરાયા હૈ ? વ્યવહારકા લક્ષ કરાયા હૈ ? નહીં. **प्रत्युत**—વિશેષમેં **व्यवहारका आलम्बन छुडाकर परमार्थमें पहुंचाते हैं— यह समझना चाहिये.** ભગવાન અખંડાનંદ પ્રભુ હૈ ઉસકો ભેદ પાડકર કહના હો તો (વ્યવહાર) સ્થાપન કિયે બિના તો, દૂસરી બાતસે ચલતે (-કહ સકતે) નહીં. બહોત બુદ્ધિવાલા હો— બહોત વિચક્ષણ હો—તો ઇતની તો બાત (અર્થાત્) ભેદ તો કરના પડતા હૈ (કિ) દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર(કો પ્રાપ્ત વો આત્મા) બસ. સમજમેં આયા ? પણ વો લક્ષ— વ્યવહારકા લક્ષ કરાનેકો, વ્યવહારકા આશ્રય કરાનેકો, વ્યવહારકા આલંબન કરાનેકો વ્યવહાર કહા નહીં હૈ. (વ્યવહારસે) પ્રતિપાદન કરકે, લક્ષ દ્રવ્યકા કરાનેકો—આલંબન દ્રવ્યકા કરાનેકો—ઉસમેં (-અભેદમેં) જાનેકો વ્યવહાર કહનેમેં આયા હૈ. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

લ્યો, ૮મી ગાથા થઈ. **अब, प्रश्न यह होता है कि व्यवहारनय परमार्थका प्रतिपादक कैसे है ?** લ્યો, હવે ટૂંકી બાત લેતે હૈં ઉસસે. વ્યવહારનય પરમાર્થકા કહનેવાલા કૈસે હૈ ? **इसके उत्तरस्वरूप गाथासूत्र कहते हैं.** શિષ્યકા પ્રશ્ન હૈ કિ ઐસા કોઈ સિદ્ધાંત સિદ્ધ કર દો હમકો કિ વ્યવહાર પરમાર્થકા કહનેવાલા, વ્યવહાર

પરમાર્થકા સમજાનેવાલા—બતાનેવાલા કૈસે હૈ ?–ઐસે હમારે ખ્યાલમેં આયે ઐસા કોઈ દ્રષ્ટાંત દો. ઐસે...ઐસે સમજાવો. –એમ શિષ્ય પૂછતા હૈ. દો ગાથા હૈ. **कथं व्यवहारस्य प्रतिपादकत्वमिति चेत्**

जो हि सुदेणहिगच्छदि अप्पाणमिणं तु केवलं सुद्धं ।
तं सुदकेवलिमिसिणो भणंति लोयप्पदीवयरा ।।९।।
जो सुदणाणं सव्वं जाणदि सुदकेवलिं तमाहु जिणा ।
णाणं अप्पा सव्वं जम्हा सुदकेवलि तम्हा ।।१०।।

લ્યો, આમાં તો હિન્દી આવ્યું ! આમાં હિંદી હૈ.

इस आत्मको श्रुतसे नियत, जो शुद्ध केवल जानते ।
ऋषिगण प्रकाशक लोकके, श्रुतकेवली उसको कहें ।।९।।
श्रुतज्ञान सब जानें जु, जिन श्रुतकेवली उसको कहे ।
सब ज्ञान सो आत्मा ही है, श्रुतकेवली उससे बनें ।।१०।।

ઓહોહો !....એટલે ટૂંકુ નાંખ્યું પાછું એકદમ. ત્રણમાંથી કાઢીને (-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એ ત્રણ ભેદ કાઢી નાખીને હવે) એક (જ્ઞાનથી વાત કરશે). ઓલો (-શિષ્ય) કહે, ત્રણથી (-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રથી) તમે (આત્માને) કહો છો, તો વ્યવહાર (પરમાર્થનો) પ્રતિપાદક શી રીતે છે ? (આચાર્ય કહે છે :) હવે ત્યારે (અમે) એકથી (-અભેદથી) કહીએ છીએ લે. ભાઈ ! ઓલો (-શિષ્ય) કહે કે તમે વ્યવહારથી (અર્થાત્) ત્રણ—દર્શન, જ્ઞાન, (ચારિત્રથી) કીધું કે એનાથી (એને) પ્રાપ્ત થાય (તે આત્મા), તો વ્યવહાર (પરમાર્થ)નો પ્રતિપાદક (શી રીતે) છે. (તો) હવે ત્રણ (ભેદ) કાઢીને શિષ્યે પૂછ્યું ત્યારે એક કાઢ્યું (-એકથી વાત કરશે.) ક્યા ? કે જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન... ભાવજ્ઞાન છે તે આત્મા, બાકી વ્યવહાર. ઇતના ભેદ પાડના યે વ્યવહાર હૈ દેખો ! સમજમેં આયા ?

અન્વયાર્થ લ્યો. વ્યવહારનય અભૂતાર્થ.... **जो जीव निश्चयसे** (**वास्तवमें**) **श्रुतज्ञानके द्वारा इस अनुभवगोचर**.... **इमं**—પ્રત્યક્ષ, એમ. પ્રત્યક્ષ. **केवल एक**.... ભાવશ્રુતજ્ઞાનકે દ્વારા.... છે ને ? **श्रुतेन**... ભાવશ્રુતજ્ઞાનકે દ્વારા... દેખો ! સીધા આમ (-અનુભવ) લિયા (કિ) **इमं**—આ અનુભવગમ્ય **केवल एक शुद्ध**.... **केवलं**

शुद्धम्.... आत्माको सन्मुख होकर जानता है.... જ્ઞાન—ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે સીધા (યાને) સન્મુખ હોકર આત્માકો જાનતા હૈ, **उसे**.... આત્માકો જાનતા હૈ ઉસે.... યૂં. સમજમેં આયા ? ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે આત્માકો જાનતા હૈ ઉસે, યૂં. **लोकको प्रगट जाननेवाले**.... સર્વજ્ઞ પરમાત્મા.....**लोकको प्रगट जाननेवाले** પરમેશ્વર પરમાત્મા અથવા **ऋषीश्वर**.... વે ઋષીશ્વર હૈં. **श्रुतकेवली कहते हैं**.... ઉન્હેં 'શ્રુતકેવલી' કહતે હૈં. ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે (સ્વ)સન્મુખ હોકર દ્રવ્યકો... દ્રવ્યકો જાનતે હૈં—આત્માકો જાનતે હૈં ઉસકો (વહ) 'નિશ્ચય શ્રુતકેવલી' (હૈ ઐસા) પરમેશ્વર અથવા ઋષીશ્વર કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

जो जीव सर्व श्रुतज्ञानको जानता है....

જો જીવકી જ્ઞાનકી પર્યાય... જ્ઞાનકી પર્યાય... જ્ઞાનકો (-આત્માકો) જાનતી હૈ (અર્થાત્) જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાનકી અવસ્થા હૈ વો જ્ઞાનસે દ્રવ્યકો જાના તો ભાવશ્રુતકેવલી હૈ—નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ. પણ **जो जीव सर्व श्रुतज्ञान**..... યે સર્વ શ્રુત હો ગયા. જો જ્ઞાન હૈ ન, યે જ્ઞાન આત્માકો પકડતા હૈ તો જ્ઞાનકો... સર્વ વસ્તુકો જાનનેવાલા, સારા શક્તિ(વાન) દ્રવ્ય હૈ ઉસકો જ્ઞાન પકડતા હૈ તો ઉસ જ્ઞાનકો હી સર્વ શ્રુત કહનેમેં આયા હૈ. સર્વ ભાવશ્રુત. સમજમેં આયા ?

उसे जिनदेव श्रुतकेवली कहते हैं.... વ્યવહાર, યે વ્યવહાર હૈ. સમજમેં આયા ? ઓલું '**सर्व**' આવ્યું ને ? **सर्व**.... સર્વ શ્રુતજ્ઞાનકો (જાને ઉસકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી) કહતે હૈં. જ્ઞાનકી પર્યાયકો (જાને ઉસકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી) કહતે હૈં. જ્ઞાનકી પર્યાયમેં જાનના (હુઆ) વો જ્ઞાન.. વો જ્ઞાન.. વો જ્ઞાન. વો જ્ઞાન આત્માકો પકડકર અનુભવ કરે દ્રવ્યકા, તો નિશ્ચય શ્રુતજ્ઞાની હુઆ, નિશ્ચય શ્રુતકેવલી. જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાની.....જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાની. સમજમેં આયા ?

ફરીને કહીએ. આહીં વિસ્તારથી કહીએ છીએ. યે (જ્ઞાન)ગુણકી એક સમયકી જ્ઞાનકી પર્યાયકો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ ઔર ભાવશ્રુતસે અંતર દ્રવ્યકા અનુભવ કરે વો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ. વિશેષ કહો. જેઠાલાલભાઈ ! ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે સીધા—દ્રવ્યકે સન્મુખ હોકર—દ્રવ્યકા અનુભવ કરે વો નિશ્ચય

શ્રુતકેવલી હૈ ઔર ઉસકો જાનનેવાલી જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ, યે જ્ઞાનકી પર્યાયકો જાને વહ વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ.

શ્રોતા : થઈ રહ્યું, આદરવાયોગ્ય નથી એમ આપે કહ્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (હા, આદરવાયોગ્ય) નહીં. ભેદ હો ગયા ન ? પર્યાયકા ભેદ હો ગયા. સારે (પૂર્ણ) દ્રવ્યમેં અંશભેદ—ભેદ હો ગયા. આહાહા ! ગજબ વાત. સમજમેં આયા ? નિશ્ચય શ્રુતકેવલી, વ્યવહાર શ્રુતકેવલી—યે દો બાત સિદ્ધ કરના હૈ. નવવીં (ગાથા)મેં નિશ્ચય શ્રુતકેવલી (ઔર) દસવીં (ગાથા)મેં વ્યવહાર શ્રુતકેવલી (સિદ્ધ કરના હૈ). નિશ્ચય શ્રુતકેવલી અર્થાત્ જો અંતર જ્ઞાન પ્રગટ હૈ, ઉસ જ્ઞાનસે અભિમુખ દ્રવ્ય..... '**अभिगच्छति**' છે ને ? દ્રવ્ય—વસ્તુ જો અભેદ હૈ ઉસકો પ્રાપ્ત કરકે અનુભવ કરે વો નિશ્ચય—સ્વ-આશ્રય નિશ્ચય—શ્રુતકેવલી કહનેમેં આતા હૈ. સ્વ-આશ્રય—સ્વકા અનુભવ—હુઆ તો ઉસકો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહતે હૈં ઔર જ્ઞાનકી પર્યાય સારે (-પૂરે) દ્રવ્યમેં ભેદરૂપ (-સારે દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે ભેદરૂપ) હૈ—એક સમયકી પર્યાય ભેદરૂપ હૈ... સમજમેં આયા? (ઉસ) ભેદરૂપ જ્ઞાનકો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ, ક્યોંકિ ભેદ પડા. વો વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાન હૈ, (ઈસલિયે) વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ. ક્યોંકિ વો જ્ઞાન બતાતા હૈ ઉસકો (-દ્રવ્યકો), પણ વર્તમાનમેં જ્ઞાનમેં લક્ષ અકેલા (પર્યાયકા) હૈ તો ઉસકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : જે શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય દ્રવ્યને પકડે છે એ.....?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : દ્રવ્યને પકડે એ દ્રવ્યશ્રુતકેવળી (-નિશ્ચય શ્રુતકેવળી). (કેમકે) આનાથી (ભેદથી દ્રવ્ય પકડાણું) નહીં, પકડાણું છે સીધું. એ તો એણે (ભેદે-વ્યવહારે) બતાવ્યું કે 'આ જ્ઞાન તે આત્મા' એટલું. પણ આત્માને પકડ્યો અને આત્માનો અનુભવ થયો એ નિશ્ચય શ્રુતકેવળી છે (અને) 'આ જ્ઞાન છે' (એમ) એને જાણે ને ત્યાં રોકાય છે એને વ્યવહાર શ્રુતકેવળી કહે છે. આહાહા ! સમજમેં આયા ? (કેમકે) એકરૂપ ભગવાન આત્મા હૈ ઉસમેં વો પર્યાયકા ઇતના ભેદ પડ ગયા ન ?

શ્રોતા : એક પર્યાય આવી......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા. ભેદ પડ ગયા. ભલે સારા..... સારી પર્યાય, પણ ભેદ પડ ગયા. અનંત... એકરૂપ, અનેકરૂપ હો ગયા. ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ ઉસકો હી જાને, ત્યાં રોકાય (વહાં રૂકે)—વહાં અટક જાય—તો ઇસકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહતે હૈ. વહાંસે આ જાય યહાં (અંદર) તો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : અહીંથી સૂક્ષ્મ આવી ગયું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સૂક્ષ્મ આવ્યું ? લ્યો ભાઈ, આ તો આપણા સાંભળનારા છે જુના. નવાને તો (કઠણ) પડે. છે, સૂક્ષ્મ છે ને ! ઝીણું, ઝીણું છેને ઝીણું ! કહો, સમજાણું આમાં ? આહાહા ! બાપુ ! આહીં તો કહે છે.... ઓલા શિષ્યે પૂછ્યું.... જ્યારે (આઠમી) ગાથામાં કહ્યુંને ? કે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તે આત્મા. તો વ્યવહાર સ્થાપન કરને લાયક હૈ, લેકિન આદર કરને લાયક નહીં. (હવે પૂછે છે :) વો (વ્યવહાર) ક્યા માટે (-કિસલિયે) પ્રતિપાદક કરને લાયક હૈ ? (ઐસા) પૂછા, તો ઉસકા ઉત્તર પહલે દિયા—દેતે હૈં. (ઉસમેં) પહલે તો દિયા (-કહા) વો સીધા (નિશ્ચય શ્રુતકેવલીકી બાત).

શ્રોતા : નિશ્ચયની વાત.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા. પહેલી એ વાત. ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ શુદ્ધ એકરૂપ અભેદ હૈ ઉસકા અનુભવ કરે—ઉસકો પ્રાપ્ત કરે—ઉસમેં લીન હો—(વે) નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ (અર્થાત્) સ્વ-આશ્રિત અભેદ એકકા અનુભવ હૈ તો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી ઔર પર્યાયકા જ્ઞાન કરે અને અકેલી પર્યાયમેં રૂકે (અર્થાત્) ભેદરૂપ હૈ, વ્યવહારરૂપ હૈ, અંશરૂપ હૈ ઉસકો જાનતે હૈં વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ. (કેમકે) ભેદ પડી ગયોને ? અલૌકિક વાત ! સમજમેં આયા ? લ્યો, યે તો શબ્દાર્થ કિયા હોં !

जिनदेव श्रुतकेवली कहते हैं.... એમાં 'વ્યવહાર' (શબ્દ) લઈ લેવો, ભાષા (-શબ્દ) ભલે ન હોય. સમજે ? **क्योंकि ज्ञान सब आत्मा ही है, इसलिये वह श्रुतकेवली** વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ. ક્યોંકિ (અનુભવકે કાલમેં) જ્ઞાનકા લક્ષ તો આત્મામેં જાતા હૈ ઔર જ્ઞાન આત્મા હી હૈ. જ્ઞાન કોઈ રાગ ઔર પર હૈ નહીં. (-ઇસલિયે) માટે અકેલે જ્ઞાનકો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહનેમેં આતા હૈ.

સમજમેં આયા ? કંવરચંદજી ! તમારા આ વાંચનારા છેને અહીં વારંવાર. એને ખબર પડવી જોઈએને કે ક્યા શબ્દનો અર્થ કૈસે હોતા હૈ ? એય, ઈશ્વરચંદજી ! આહાહા ! ઘણી સીધી વાત છે. સમજાય છે ? એકદમ સત્ય ને ખ્યાલમાં આવી જાય એવી વાત છે. આહાહા !

ઓલાએ (-શિષ્યે) પૂછ્યું કે વ્યવહાર શું કરવા કહો છો ?

(સમાધાન:) ભાઈ ! (અનુભવ કાળે) એ જ્ઞાન જાણે છેને... એ જ્ઞાન જાણે છેને ? (તો), એ જાણવાનો સંબંધ આહીં (આત્મા સાથે) છે, એ જાણવાનો સંબંધ આહીં (પર્યાય/ભેદ સાથે) નથી. એથી (પર્યાય/ભેદ) જાણે છે તેને અમે વ્યવહાર શ્રુતકેવળી કહીએ (છીએ અને) આ (આત્માને) જાણે છે એને નિશ્ચય શ્રુતકેવળી (કહીએ છીએ). લે ! સમજાણું કાંઈ?

टीका. એની ટીકા. **प्रथम**, "**जो श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं**"..... અર્થમાં (-ભાવાર્થમાં) સાધારણ કર્યું (-લખ્યું) છે હોં એણે. '**शास्त्रज्ञानसे अभेदरूप ज्ञायकमात्र........ जानता है...**' એમ લખ્યું-નાખ્યું છે જયચંદ પંડિતે. પણ એ 'ભાવજ્ઞાન' છે એમ લેવું.

શ્રોતા : એ તો પછી લીધું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ના, પહેલું એણે કર્યું છે એ જ ખોટું છે એમ (કહેવું છે).

શ્રોતા : ભાવાર્થ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભાવાર્થમાં. એ '**शास्त्रज्ञानसे अभेदरूप ज्ञायकमात्र**'-એમ ન જોઈએ. યે તો 'ભાવજ્ઞાનસે એકદમ જ્ઞાયકકો જાને' એમ (જોઈએ), વાત એ છે. યહાં 'અભેદ (આત્મા)' લેના હૈ ન ? પહલે 'અભેદ (આત્મા)' લેના હૈ, (ઇસલિયે) વો 'દ્રવ્યશ્રુતસે'—ઐસી બાતકા યહાં કામ નહીં હૈ, દ્રવ્યશ્રુતકા યહાં કામ હી નહીં હૈ. એ તો જરી ભાઈએ— જયસેન આચાર્યે (આ ગાથાની ટીકામાં) નાખ્યું છે કે '**द्रव्यश्रुत आधारेण (उत्पन्नं भावश्रुतज्ञानम्)**'-ભાવશ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈ.-યે તો નિમિત્તકા કથન હૈ.

પણ ભાવશ્રુત હૈ... ભાવશ્રુત જો હૈ વર્તમાન જ્ઞાનકી પર્યાય, ઉસસે સીધા આત્માકો જાન લે (વો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ). **श्रुतसे**.... એટલે ભાવશ્રુતસે. પહેલા શબ્દ હૈ ન ? ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે—જ્ઞાનકી નિર્મલ પર્યાય હૈ (ઐસે) શ્રુતજ્ઞાનસે.... **केवल शुद्ध** —અકેલા શુદ્ધ **आत्माको जानते हैं**.....**केवल शुद्ध**

आत्माको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं". वह तो परमार्थ है.... એ તો ખરેખર છે—યે તો યથાર્થ હૈ—વાસ્તવિક હૈ—યહી વસ્તુકી સ્થિતિ હૈ—ઐસે કહતે હૈં. ઓહોહો ! શાસ્ત્રકો જાને ને પરકો જાને ઇસકો યહાં ભાઈ !.....—એને તો વ્યવહારેય ન કહ્યો. એય ! એવી શૈલી ! અમૃતચંદ્રાચાર્યની શૈલી જુદી ! એને (-શાસ્ત્રને જાણે એને) વ્યવહાર ન કહીએ. (કોઈ કહે:) શાસ્ત્રકો જાને એને વ્યવહાર કહો..... શાસ્ત્રકો જાને ઉસ જ્ઞાનકો વ્યવહાર કહો (ઔર) આત્માકો જાને ઉસે નિશ્ચય કહો. (સમાધાન:) એમ નહીં, એમ નહીં.

શ્રોતા : જ્ઞાનની પર્યાયને જાણે એને વ્યવહાર કહ્યો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : દેવાનુપ્રિયા ! ઉત્સાહ આતા હૈ ઉત્સાહ. દેખો ! જુવાન માણસ છે. ઐસી ચીજ હૈ ન ? પહલે સમજમેં રૂચિ તો કરના ચાહિયે. સમજમેં આયા ? આહાહા ! **जो...** '**तावत्**' (ટીકામેં) શબ્દ પડા હૈ ન ? '**तावत्**' (શબ્દ) છેને છેલ્લો ? '**तावत्परमार्थो**'..... પહલે યે કહના હૈ કિ યૂં. '**तावत्**' છેલ્લો શબ્દ છે પહેલી લીટીમાં. એ. આહીં તો આચાર્ય કહતે હૈં કિ હમેં મુખ્ય—પ્રથમ યહ કહના હૈ કિ.... ઐસે કહતે હૈં, દેખો !

શ્રોતા : પરમાર્થની વાત કરવી છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, હમેં પહલે તો યે (પરમાર્થ) કહના હૈ. આહાહા ! ગાથા એ છેને નવમી ?

जो श्रुतसे.... આહાહા ! જિસકે જ્ઞાનકા ખ્યાલ સમ્યક્ હુઆ હૈ (ઔર) યે જ્ઞાનકે ખ્યાલસે જો આત્માકા ખ્યાલ કર લેતે હૈં (અર્થાત્) ભગવાન આત્માકી ભેંટ કરતે હૈં—જ્ઞાનકી પર્યાયસે પર્યાયવાન આત્મદ્રવ્ય હૈ ઉસકી ભેંટ કરતે હૈ (વે નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ). **केवल** એક **शुद्ध आत्मा.....' केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं, वे श्रुतकेवली हैं'.—**યે પરમાર્થ હૈ, નિશ્ચય હૈ, યથાર્થ હૈ, યે અનુપચાર હૈ. સમજમેં આયા ?

હવે વ્યવહાર. '**जो सर्व श्रुतज्ञानको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं.**'....'**सर्व श्रुतज्ञान**' ક્યોં કહા ? ભલે જ્ઞાન થોડા હો, પણ સારા (પૂર્ણ-અભેદ) આત્માકો જાનનેવાલી વો જ્ઞાનપર્યાય હૈ ન ? તો ઉસ જ્ઞાનકી પર્યાયકો ભી 'સર્વ શ્રુતજ્ઞાન' કહ દિયા. સમજમેં આયા ? જ્ઞાનકી પર્યાયમેં સારા (-પૂર્ણ) દ્રવ્ય અનુભવ—લક્ષમેં લેના હૈ. સારા—પરિપૂર્ણ વસ્તુ, પૂર્ણ—પરિપૂર્ણ વસ્તુ હૈ. તો (ઉસકા) યહાં જ્ઞાન જો હુઆ

ઉસકો ભી 'સર્વ શ્રુત(જ્ઞાન)' કહ દિયા. સમજમેં આયા ? **जो सर्व श्रुत(ज्ञान)को जानते हैं.... सर्व श्रुत(ज्ञान)को जानते हैं**—દ્રવ્યકો (જાનનેકી બાત) યહાં નહીં હૈ. **सर्व श्रुत(ज्ञान)को जानते हैं**. (અર્થાત્) જો આત્મા દ્રવ્યસ્વરૂપ હૈ ઉસકો જાનનેકી જો પર્યાય હૈ, (વહ) અભી અભેદ (-પૂર્ણ) નહીં હુઈ, પણ વો પર્યાયકો જાનતે હૈં **वे श्रुतकेवली हैं, यह व्यवहार है**. લ્યો. સમજમેં આયા ?

નિશ્ચય સ્વભાવ(વાન) ભગવાન આત્મા હૈ ઉસકો પ્રાપ્ત કર લે—જ્ઞાનસે જ્ઞાનીકો (-આત્માકો) પ્રાપ્ત (કરે)—વે શ્રુતકેવલી હૈ.—યે પરમાર્થ હૈ, સચ્ચા હૈ. ઔર જો વર્તમાન જ્ઞાન હૈ—કિ જિસમેં સારા (-પૂર્ણ) દ્રવ્યકો જાનનેકી શક્તિ હૈ.... સારા (-પૂર્ણ) દ્રવ્યકો જાનનેકી શક્તિ હૈ, પણ વો પર્યાયકો (અર્થાત્) સર્વ શ્રુતકો જાનતે હૈં વે શ્રુતકેવલી હૈં.—યે વ્યવહાર હૈ, ઉસકો વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી) કહતે હૈં. લ્યો, દેખો ! 'આ જ્ઞાન યે આત્મા...આ જ્ઞાન યે આત્મા'—ઇતના વ્યવહાર (-ભેદ) કરના પડા ન ? લ્યો, ભેદ હો ગયા. બહુ ટૂંકામાં લીધું, લ્યો ! ઓલામાં (કળશ ટીકામાં, કળશ-પમાં) તો એમ કહ્યું છે કે સાધિક બુદ્ધિવાળો હોય તો (પણ) ત્રણ (દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એવા ભેદ) કરવા પડે એમ આવ્યું હતું. એય ! આહીં તો એક આવ્યું પાછું. એમાં એમ (કહ્યું છે) કે સાધિક બુદ્ધિવાળો હોય તો પણ એણે ત્રણ (ભેદ) તો કરવા પડે. આહીં તો કહે છે..... એય, દેવાનુપ્રિયા ! આ તો એક આવ્યું.

વસ્તુ તો છેને વસ્તુ, એકરૂપ પદાર્થ છે ને ? (વહ) અનંત ગુણ ઔર પર્યાયકો પીકર બૈઠા હૈ એકરૂપ. યે વસ્તુકો અનુભવે, જાને વો તો નિશ્ચય—સત્ય—પરમાર્થ—સાચા—શ્રુતકેવલી. (ઔર) જો ઉસકો (-દ્રવ્યકો) જાનનેકી જ્ઞાનપર્યાય હૈ... વો જ્ઞાનપર્યાયકો ભી સત્ કહ દી, 'સર્વ શ્રુતજ્ઞાન' કહી દીધું (કે તે) સર્વ શ્રુત હૈ (અને તેને–જ્ઞાનપર્યાયને–જાણે તે વ્યવહાર શ્રુતકેવળી છે).

ઉસમેં (તાત્પર્યવૃત્તિ ટીકામેં) તો અર્થ દૂસરા કિયા હૈ ભાઈ ! જયસેન આચાર્યને. 'સર્વ શ્રુત' (એટલે) બાર અંગકા જ્ઞાન કરે ઔર પરકો લક્ષ કરકે વિચારે (વે) વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી હૈ), એમ લખ્યું છે.....એમાં એવું લખ્યું છે બે-ત્રણ શબ્દોમાં. '**द्रव्यश्रुत आधारेण (उत्पन्नं भावश्रुतज्ञानम्)**'....ભાવશ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે–એમ લખ્યું છે અને જ્ઞાન હજી પરના વિચારમાં રોકાય એને વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી કહે છે).

યહાં તો કહતે હૈં કિ વો જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ ન ? ઉસમેં જાનનેકી શક્તિ બહોત હૈ. જાનન શક્તિ... 'સર્વ' કહા ન ? સર્વકો. તો વો જ્ઞાનકો—ઉસકો જાને વહી વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ, ભેદકો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ. સમજમેં આયા ? આવી ધર્મકથા કઈ જાતની આ ? ધર્મકથામાં તો આમ ઝપટ વાગતી હોય—દાખલા, દલીલ અને બહારથી હો-હા.....હો-હા....લ્યો ! ધર્મકથા આ છે ભાઈ ! જિસમેં ભેદસે લાભ મનાવે, રાગસે લાભ મનાવે વો ધર્મકથા હી નહીં, વો તો '**दर्शनभेदणी कथा**' હૈ. સમજમેં આયા ? અભેદ સ્વભાવકી દ્રષ્ટિકો ભેદ કરકે કહે તો ભેદ હો જાયેગા— મિથ્યાત્વ હો જાયેગા. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં કિ ''**जो सर्व श्रुतज्ञानको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं**'' **यह व्यवहार है.** કહો, બરાબર હૈ ? હવે 'વ્યવહાર' સિદ્ધ કરતે હૈં વિશેષ, (કિ) 'વ્યવહાર' ક્યોં કહા ? વો જ્ઞાનપર્યાયકો 'વ્યવહાર' ક્યોં કહા ?....સમજમેં આયા ? યે સિદ્ધ કરતે હૈં. એમ કે જ્ઞાન તે આત્માની પર્યાય છે (અર્થાત્) 'આ આમ છે'—તે જ્ઞાનનું કંઈ રાગ ને પર ઉપર લક્ષ છે (તેથી) એ જ્ઞાન એનું (-રાગ કે પરનું) નથી, આનું (-આત્માનું) છે. આનું (-જ્ઞેયનું) જ્ઞાન નથી—રાગનું અને પરનું જ્ઞાન નથી, આનું (-આત્માનું) જ્ઞાન છે. એનું (-આત્માનું) જ્ઞાન છે, પણ (તે) પર્યાયનું (જ્ઞાન) છે. માટે એને વ્યવહાર શ્રુતકેવળી કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! અલૌકિક વાત. એય, છોટુભાઈ ! ત્રણ(ભેદ)માંથી એક, (હવે) એકમાંથી એક.

यहां दो पक्ष लेकर परीक्षा करते हैं... આ વ્યવહારને સિદ્ધ કરે છે હવે. એ જ્ઞાનની પર્યાયને (જાણે તેને) કહ્યુંને ? કે તે વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાન(શ્રુતકેવળી) છે. (તો) કેમ કહ્યું ? ક્યોં કહા ? વો જ્ઞાનકી પર્યાય કિસકી હૈ ? કિસ ઓર ઢલતી હૈ ? સમજમેં આયા ? **उपरोक्त सर्व ज्ञान आत्मा है कि अनात्मा ?** દેખો ! વો જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ વો આત્માકી હૈ કિ અનાત્માકી હૈ ? એ આત્મા છે કે અનાત્મા છે ? ..... થઈ ગયો (વખત) ? લ્યો, પછી આવશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૬

ગાથા – ૯-૧૦

સંવત ૨૦૨૪, આસો સુદ ૧૫, રવિવાર, તા. ૬-૧૦-'૬૮

સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર, ૯-૧૦ ગાથા ચલતી હૈ. ઇસકી ટીકા. **પ્રથમ, ''जो श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं''**..... દેખો ! ધર્મ પાનેકી પહલી રીત. પહલી રીત ક્યા ? શાસ્ત્રસે સુનને (-જાનને)મેં આયા પહલે કિ આત્મા ક્યા હૈ. પીછે જ્ઞાનકી પર્યાયમેં.... સર્વજ્ઞ પરમાત્માને ક્યા આત્મા કહા ઐસી બાત પહલે સુનનેમેં આયી ઔર સુનનેમેં આયી ઉસસે જ્ઞાન ઉસ પ્રકારકા હુઆ, તો (ભી) વો જ્ઞાન અપનેકો પકડનેમેં કામમેં નહીં આતા હૈ, ઐસે કહતે હૈં. સમજમેં આયા ?

સાધન લિયા ન ? **जो श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं**.... પણ, જો સુના હૈ વો બાત એક ઓર રહ ગઈ. પીછે જો જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ ભાવશ્રુત ભાવ, વહ અપનેમેં—અંતરમેં—આત્માકો જાને તો ઉસકો સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન કહનેમેં આતા હૈ. જન્મ-મરણકે નાશકા વો ઉપાય હૈ. સમજમેં આયા ? પહલે 'શાસ્ત્રસે સુના(-જાના)' વો બાત યહાં લિયા હી નહીં ભાઈ ! (કેમકે) એનું કામ નથી માટે. (પ્રથમ) 'સુના હૈ' વો બાત બરાબર હૈ (ઔર સુનનેસે) લક્ષમાં તો આવી છે વાત. ક્યા લક્ષમાં ? પરલક્ષી (જ્ઞાનમેં) હોં. સમજે ? કિ આ આત્મા.... સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ઔર સંતો–મુનિયોં 'આત્મા ઇસકો કહતે હૈં'—ઐસા ઇન્દ્રિયસે શ્રુત સુનકર ખ્યાલમેં આયા હૈ. પણ વો ખ્યાલકી પર્યાય અંતર્મુખ (હોને)મેં કામ નહીં કરેગી. વજુભાઈ ! સમજમેં આયા ?

જિસકો જન્મ-મરણ નાશ કરના હૈ—જન્મકી પરિપાટી બંદ કરના હૈ— ઉસકો ક્યા કરના વો કહતે હૈં. જો પહલે સુના હૈ વો બાત (એક ઓર) રહી. પીછે (બાદમેં) અંતરમેં અપની જ્ઞાનકી પર્યાયકો ..... ઉસકો અંતરમેં મોડનેસે આત્માકા અંદર વેદન હો—આત્માકા અનુભવ હો—આત્માકા જ્ઞાન હો—ઉસકા નામ ભગવાન ભાવ શ્રુતકેવલી અથવા નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહતે હૈ. સમજમેં આયા ?

जो श्रुतसे..... '**श्रुत**' શબ્દ(કા અર્થ) સીધા ભાવશ્રુત હૈ. દ્રવ્યશ્રુતસે... એમાં લીધું છે ભાઈ ! (જયસેનાચાર્યે) લીધુંને ? કે **द्रव्यश्रुताधारेण**....(દ્રવ્યશ્રુતના આધારથી), પણ એ તો નિમિત્તથી—એ નિમિત્તની વાત કરી છે. (ક્યોંકિ) પહલે સુનનેમેં તો આયા હૈ.... સમજમેં આયા ? કિ ‘યે આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ અભેદ ચિદાનંદ હૈ, અનંત આનંદસ્વરૂપ હૈ’—ઐસા સુનનેમેં આયા, પણ વો સુનનેકી પર્યાય તો પરલક્ષી હૈ. સમજમેં આયા ? ઉસકો યથાર્થ ભાવશ્રુતજ્ઞાન નહીં કહતે. સમજમેં આયા ? પણ પીછેકી અંતરકી પર્યાય જો ભાવશ્રુતજ્ઞાનરૂપ પ્રગટ (હોતી હૈ).... (પર્યાય) અંતરમેં ઝુકતી હૈ તો ઉસકો ભાવશ્રુતજ્ઞાન કહતે હૈ. સમજમેં આયા ?

આહાહા ! ભગવાન આત્મા અખંડ પરમાત્મા, સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ... **केवल शुद्ध आत्मा**.... દેખો ! **श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको**..... ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે.... કહના ક્યા હૈ ? કિ ભાવશ્રુત ભી હુઆ કૈસે. પહલે ભાવશ્રુત હુઆ કૈસે કિ 'ભાવશ્રુતસે આત્માકો પકડના' (ઐસા કહા). ભાઈ ! પહલે સુનનેમેં તો આયા.... કેવી શૈલી કરી છે ! ઓહોહો ! મુનિકે મુખસે, સર્વજ્ઞકે મુખસે, આચાર્યકે મુખસે સુના કિ ‘યે આત્મા હૈ.’ વો તો પરલક્ષી પર્યાય હુઈ, વો પર્યાય ભાવશ્રુતજ્ઞાન નહીં હૈ. અમરચંદભાઈ ! વો પર્યાયસે અંતરમેં (નહીં જા સકતે). વો પર્યાય.... વો (સુનનેકી) તો પર્યાય હુઈ—એક સમયકી પર્યાય હુઈ પરલક્ષી, (પણ) વો પર્યાય તો પરલક્ષી હૈ. (ઇસલિયે) અબ ઉસ પર્યાયકો અંતર લક્ષમેં કૈસે લેના (-લે જાના)? (નહીં લે જા સકતે). સમજમેં આયા ?

ઓહોહો ! ઐસા (ભગવાનકી વાણી આદિ) નિમિત્તસે હુઆ ખ્યાલ, પણ વો ખ્યાલકી (પરલક્ષી જ્ઞાનકી) વર્તમાન પર્યાયકો છોડકર જો જ્ઞાનકી પર્યાય અંતર દ્રવ્યકો સ્પર્શ કરતી હૈ, વો જ્ઞાનકી પર્યાયકો ભાવશ્રુતજ્ઞાન કહનેમેં આતા હૈ. અમરચંદભાઈ ! બહુ અપૂર્વ વાત છે, પણ લોકોને બહારની સામાજીક સ્થિતિ (અને) વ્યવહાર એટલા રૂચે છે કે ઉસમેં.... યે મૂલ (માર્ગ હૈ) જનમ-મરણ ગાલનેકા. (જન્મ-મરણકી) પરિપાટીકો બંધ કરનેકા (જો માર્ગ હૈ) વો યે માર્ગ હૈ. મોક્ષમાર્ગકી પરિપાટી શુરૂ હો.... સમજમેં આયા ? મોક્ષમાર્ગકી શ્રેણી શુરૂ હો ઔર બંધમાર્ગકી પરિપાટી બંધ હો—(વહ માર્ગ હૈ). સમજમેં આયા ?

કહતે હૈ કિ ભગવાન ! તુમ તો આત્મા.... ચિદાનંદસ્વરૂપ આનંદમૂર્તિ અકેલા જ્ઞાનસ્વરૂપી આત્મા હો. ઉસકો વર્તમાન જ્ઞાનકી અવસ્થા.... જો (યદિ) અવસ્થા—પર્યાય ઉસકો વેદનમેં લે, દ્રવ્યકો પકડે તો 'ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે દ્રવ્યકો જાના' ઐસા (યહાં) કહનેમેં આયા હૈ. જાના આત્માકો.... આત્માકો જાના જ્ઞાનકી પર્યાયસે, તો વો જ્ઞાનકી પર્યાયકો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. લે ! દ્રવ્ય તો.... ભાઈ ! દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય હૈ. દ્રવ્યકો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી નહીં કહતે યહાં. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : ફરીને કહો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ફરીને કહીએ. હજી હળવે.. હળવે.. ચાલ્યું આવે છે. એમ કે આત્મા..... જે વર્તમાન સાંભળ્યું, એ વાત એક કોર પડી રહી. જો આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ ત્રિકાળ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ, ઉસકો જો જ્ઞાનકી પર્યાયને પકડા તો વો જ્ઞાનકી પર્યાયકો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી—ઉસકો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી (કહતે હૈં. ક્યોંકિ) અભેદકો જાના ન ! અભેદકો જાના તો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. **केवल शुद्ध आत्माको** જાના... કૈસા (જાના) ? સર્વજ્ઞને કહા ઐસા, (પણ) દુનિયા કહતી હૈ ઐસા (વિપરીત) આત્મા (જાના–ઐસા) નહીં. ઇસલિયે જરા (અનુભવકે) પહલે 'સુનના' ઐસા (જયસેન આચાર્યને) લિયા હૈ. ઉસમેં (મૂલ ગાથામેં) લિયા નહીં હૈ, પણ ઉસમેં (ઐસા ભાવ) આતા તો હૈ. સમજમેં આયા? (પણ) વો કંઈ (સુનના આદિ) યહાં (મૂલ ગાથામેં) લિયા નહીં, જરૂર નહી. ક્યુંકિ એકદમ સીધા 'આત્માકો જાના'—ઐસા કહના હૈ કિ નહીં ? પીછે ઐસે કહતે હૈ કિ વો (પરલક્ષી) શ્રુતજ્ઞાન હૈ... વો શ્રુતજ્ઞાન હૈ વો 'અણાત્મા' હૈ. યે (પરલક્ષી) જ્ઞાન (પર્યાય) હૈ વો 'અણાત્મા' હૈ (ઔર ઉસકો જાના) વો વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાન હો ગયા—વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હો ગયા. (વે) જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાનતા હૈ ન ? પણ, વો બાત (આગે આયેગી) અભી વો (નિશ્ચય શ્રુતકેવલી) જ્ઞાનકો (-શુદ્ધાત્માકો) જાનતે હૈં ઉસકી બાત કહતે હૈ. પીછે વળી ક્યા આતા હૈ.... સમજમેં આયા ?

યહાં તો, **जो श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं**.... વો આત્માકો જાના.... જો જ્ઞાનને અભેદ આત્માકો જાના તો ઉસકો શ્રુતકેવલી કહતે હૈ— ભાવ શ્રુતકેવલી, નિશ્ચય શ્રુતકેવલી. સમજમેં આયા ? સમજાય એવી વાત છે. ભાષા

ઐસી કોઈ–આકરી (-કઠીન) નહીં હૈ, મગર લક્ષમેં તો લેના પડે કિ ક્યા ચીજ હૈ ઔર કૈસે પ્રાપ્ત હો. ઔર યે પ્રાપ્ત હુએ બિના સારા–સબ શૂન્ય... બિના એક કે શુન્ય હૈં. સારા સંસાર દુઃખમય.. દુઃખમય.. દુઃખમય હૈ. સમજમેં આયા ? સ્વર્ગ હો કિ શેઠાઈ હો, રાજા હો કિ બડા અધિપતિ—અમલદાર, અધિકારી પાંચ-પાંચ હજાર (યા) લાખ-લાખકી માસિક (આવકવાલા) હો, સબ દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખી હૈ. સુખી હશે ? આત્મા ભગવાન.... **अप्पाणम्**.... બસ, અહીં તો યહી (આત્માકો જાનનેકી બાત હૈ.) ભગવાન આત્માકો જો જ્ઞાન જાને—જો ભાવશ્રુતજ્ઞાન જાને—ઉસકો યહાં નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહતે હૈ. સમજમેં આયા ?

वह तो परमार्थ है.... વો તો નિશ્ચય હૈ—વો પરમાર્થ હૈ. જો જ્ઞાનકી પર્યાયસે આત્મા–જ્ઞાતાકો પકડ લિયા ઔર જ્ઞાતાકા અનુભવ હુઆ, વો તો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ. યે પરમાર્થ હૈ...યે સત્ય હૈ. **और ''जो सर्व श्रुतज्ञानको जानते हैं''**..... અબ જ્ઞાન(પર્યાય) લિયા. વો (-નિશ્ચય શ્રુતકેવળી) તો 'આત્માકો જાનતે હૈં' (-ઐસા) લિયા થા, અબ 'જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાના (-ઐસા લેતે હૈ.) જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન હૈ ન ? (તો) આ જ્ઞાન, આ જ્ઞાનીકા; આ ગુણીકા યે જ્ઞાન; યે જ્ઞાન, યે ગુણી અને આ જ્ઞાન, આનંદ—ઐસે જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાના (એટલે કે) દ્રવ્યકો પકડને લાયક જો જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ ઉસકો જાના (તો) ઉસને સર્વ જાના—સર્વ શ્રુત જાના....'સર્વ શ્રુત જાના' (-ઐસા કહતે હૈં), ક્યોંકિ સર્વકો પકડના હૈ તો વો જ્ઞાનને 'સર્વકો જાના'—ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ?

''जो सर्व श्रुतज्ञानको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं'' यह व्यवहार है.....–વો તો જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાના ઉસકો (વ્યવહાર શ્રુતકેવલી) કહા, (ક્યોંકિ) 'જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાના'–વો તો વ્યવહાર હુઆ (ઔર) જ્ઞાનસે 'આત્માકો જાના' –વો નિશ્ચય હુઆ. સમજમેં આયા ? તો વો ભી જણાયા (-બતાયા) કિ વ્યવહારનયકા વિષય (ક્યા હૈ)—જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાના વો વ્યવહારનયકા વિષય હૈ (ઔર) નિશ્ચયકા વિષય.... જ્ઞાનસે આત્માકો જાના વો નિશ્ચયકા વિષય હૈ. ભાઈ ! આહાહા ! સમજમેં આયા ?

આત્માકો જાને વો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ ઔર જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ.....જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ. ક્યોં ?

ક્યોંકિ (વ્યવહારમેં) 'જ્ઞાન વહ આત્મા' ઐસા બતાના હૈ ન ? આત્માકો સીધા પકડ લિયા વો તો નિશ્ચય (શ્રુતકેવલી) હો ગયા. પણ, જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ... જ્ઞાનકો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ—ઐસા સિદ્ધ કિયા હૈ ન ? વો પાઠમેં હૈ ન ? દેખો!.... **वे श्रुतकेवली हैं' यह व्यवहार है**.... (-ઐસા) પાઠમેં લિયા હૈ. બીજી (-દસમી) ગાથામાં આવ્યું ને ? **जो सुदणाणं सव्वं जाणदि सुदकेवलि तमाहु जिणा**.... તેને વીતરાગદેવ, શ્રુતકેવળી વ્યવહારે કહે છે. સમજમેં આયા ?

ધર્મકી બાત ઐસી હૈ, બહોત સૂક્ષ્મ હૈ ઔર ઉસકા ફલ ભી અલૌકિક હૈ. આહાહા ! જન્મ-મરણ, ચોરાસીકે અવતાર જહાં બંદ હો ઔર જહાં મોક્ષકી પર્યાયકા કારણ... મોક્ષકી પર્યાયકા કારણ શુરૂ હો યે સ્થિતિ (-દશા) તો અલૌકિક હોતી હૈ કિ નહીં ? સમજમેં આયા ? (ઔર) ઉસકા નામ ધર્મ હૈ. શ્રુતજ્ઞાનસે અંતરમેં આત્માકો જાના ઉસકો–વો પર્યાયકો–ભાવશ્રુત(કેવલી) કહા. (અર્થાત્) જિસને (-આત્માકો) જાના (ઉસકો) નિશ્ચય શ્રુતકેવલી કહા ઔર અકેલા સર્વ શ્રુતકો હી જાનતે હૈં—જ્ઞાન(પર્યાય)કો હી જાનતે હૈં—ગુણી આત્મા જ્ઞાતા હૈ ઉસકી જ્ઞાન(પર્યાય)કો હી જાનતે હૈં સર્વ—**वे श्रुतकेवली है, यह व्यवहार है**... ક્યુંકિ વો જ્ઞાન(પર્યાય) આયી ન !–યે શબ્દાર્થ કિયા ગાથાકા.... ઉસમેં (-નિશ્ચયમેં) તો આત્માકો (જાના ઐસા) આયા થા—જ્ઞાનસે આત્મા જાના તો નિશ્ચય (શ્રુતકેવલી) કહા થા (ઔર) જ્ઞાન(પર્યાય)કો જ્ઞાનસે જાના તો વ્યવહાર (શ્રુતકેવળી) હો ગયા....વ્યવહાર (શ્રુતકેવળી) હો ગયા. ક્યોંકિ ભેદ પડા ન ! પર્યાય હુઈ ન ! (ઇસલિયે) જ્ઞાનકી પર્યાયકો જાના વો તો વ્યવહાર(શ્રુતકેવળી) હો ગયા. સમજમેં આયા? વો પર્યાય કહેગી (-જાનેગી) નિશ્ચયકો (નિર્મલ પરિણતિકો), પણ (પરિણતિકો જાનના) વો હુઆ વ્યવહાર (શ્રુતકેવળી). સમજમેં આયા ?

यहां दो पक्ष लेकर परीक्षा करते हैं.... અબ 'વો જ્ઞાન હૈ યે આત્મા હૈ'—યે સિદ્ધ કરના હૈ. તો **दो पक्ष लेकर परीक्षा करते हैं :– उपरोक्त सर्व ज्ञान आत्मा है या अनात्मा** ? જો જ્ઞાન હૈ જ્ઞાન, યે જ્ઞાન આત્મા છે કે અનાત્મા ? જ્ઞાન, એ આત્મા સાથે સંબંધ રાખે છે કે એ જ્ઞાન, અનાત્મા સાથે સંબંધ રાખે છે ? તો **ज्ञान आत्मा**

है या अनात्मा ? यदि अनात्माका पक्ष लिया जाये तो वह ठीक नहीं है, क्योंकि जो समस्त जडरूप अनात्मा आकाशादिक पांच द्रव्य हैं, उनका ज्ञानके साथ तादात्म्य बनता ही नहीं... જો જ્ઞાન હૈ, ઉસકા રાગકે સાથ, શરીરકે સાથ, કર્મકે સાથ (યા) આકાશકે સાથ તાદાત્મ્ય—રાગકે સાથ ભી ઉસકા તાદાત્મ્ય (સંબંધ)—બનતા નહીં. સમજમેં આયા ? યે જ્ઞાન હૈ વો **आत्मा है या अनात्मा** ? તો કહતે હૈ, (જ્ઞાનકો) 'અનાત્મા' કહો તો અનાત્માકે સાથ જ્ઞાન એકરૂપ તો હોતા હી નહીં, તો ઉસકા (-અનાત્માકા) જ્ઞાન નહીં હૈ– જ્ઞાન અનાત્મા નહીં હૈ... જ્ઞાન અનાત્મા નહીં હૈ. સમજમેં આયા ?

समस्त जडरूप अनात्मा आकाशादिक पांच द्रव्य हैं.... ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, (આદિ) એ બધા–સબ. **उनका ज्ञानके साथ तादात्म्य** –એકરૂપ **बनता ही नहीं**. શરીર, કર્મ, આ વાણી—વે જ્ઞાનકે સાથ એકરૂપ નહીં, વે (સબ) તો જડ હૈં. (જ્ઞાન) વો (જડ) તરફ ઝુકતા નહીં, મિલતા નહીં. ઉસકા (-જડકા) જ્ઞાન નહીં (અર્થાત્) જ્ઞાન ઉસમેં (-જડમેં) તાદાત્મ્ય હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

इसलिये अन्य पक्षका अभाव होनेसे.... એટલે કે પરમેં જ્ઞાન નહીં હોનેસે **'ज्ञान आत्मा ही है' यह पक्ष सिद्ध हुआ.** 'જ્ઞાન યે આત્મા હૈ... જ્ઞાન યે આત્મા હૈ'—ઐસા પક્ષ સિદ્ધ હુઆ, (પણ) 'જ્ઞાન યે રાગ હૈ, જ્ઞાન યે આકાશ હૈ, જ્ઞાન યે ધર્માસ્તિ હૈ'—ઐસા પક્ષ સિદ્ધ નહીં હુઆ. સમજમેં આયા ? **'ज्ञान आत्मा ही है' यह पक्ष सिद्ध हुआ. इसलिये श्रुतज्ञान भी आत्मा ही है.** કહો, સમજે ? 'જ્ઞાન' (ઐસા) ભેદ કિયા ન ? (છતાં) પણ યે જ્ઞાન આત્મા હી હૈ... જ્ઞાન હૈ યે આત્મા હી હૈ. ક્યોંકિ જ્ઞાનકા સંબંધ આત્માકે સાથ હૈ, જ્ઞાનકા સંબંધ પરકે સાથ નહીં હૈ. સમજમેં આયા ?

ધર્મકી સમજ કરના સૂક્ષ્મ હૈ, ઐસે ઉપરસે મિલ જાયે (ઐસા ધર્મ નહીં હૈ). (લેકિન) લોગોંકો બહારકી ઐસી રુચિ હૈ—વ્યવહારકી, સામાજિકકી ને ઐસી રુચિ હૈ—કિ ઓહોહો ! (તેની વાત) સાંભળવા લોકોના ટોળેટોળાં ભેગા થાય. પણ આ વાત.... સામાજિક ને આ ને આ... કોઈ કહેતું હતું આજ સવારમાં.... શું કહેવાય ? આ ચિત્રભાનુ (છે તે) બહુ ભાષણ આપે છે શ્વેતાંબરમાં અને ખાવાય જાય છે (લોકોના) ઘરે. છોડી દીધું ઓલું (ગોચરી અને)

જમવા જાય છે. એ સાંભળ્યું હતું ખરૂં, શું કહેવાય ? ટિફીન. શું કહેવાય એને ? ટિફીન. ટિફીન બહુ મગાવતા હતા અપાસરે–એવું તો સાંભળ્યું હતું, હવે ખાવા જાય છે. રામજી હંસરાજના (ઘરે) ગયા હશે. જડાવબેન સાંભળવા ગયા હશે ને કીધું હશે જમવાનું. કહો, સામાજિક લોકોને (તેની) વાત એવી લાગે છે કે આહાહા ! હવે આ વાત કંઈક......

શ્રોતા : (અન્ય વ્યક્તિનું) ભાષણ થાય છે ત્યારે હજારો માણસો થાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : માણસો (ભેગા) થાય ને ! એ તો વેદાંતી છે.... એ તો અન્ય...વેદાંતી છે. એ તો એના માનનારા ઘણા એટલે–એ તો પક્ષ એનો એટલે–(ભેગા થાય). એ તો (એનો) પક્ષ માનનારા (હોય તે ભેગા થાય).–એ જુદી વાત છે, પણ આ તો એક જૈનમાં રહેલા, વેશને .... આ વાત શું કહે છે, આમાં કંઈ .... શું કરવું ? એમાં કંઈ મોં–માથું સુઝ પડતી નથી (એમ કોઈ કહે છે). ..કરો, ઐસા કરો, ઐસા કરો.

શ્રોતા : .... કર્તાપણાનું ના પાડો છો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ (પરનું) કરી શકતો નથી ને ? (પરકા) ક્યા કરે ? પરકા કર સકતે નહીં, એક અંગુલિ ફિરા સકતે નહીં. આ રાગ કરના વો ભી ઉસકા સ્વભાવ નહીં. આ શું વાત ! ક્યુંકિ રાગકે સાથ જ્ઞાનકા તાદાત્મ્ય હૈ નહીં. જ્ઞાનકા તો આત્માકે સાથ તાદાત્મ્ય હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

આચાર્યને ઐસી શૈલીસે બાત કીયા હૈ કિ વો જ્ઞાન... જ્ઞાનસે જ્ઞાનીકો (-દ્રવ્યકો) પકડના—જ્ઞાનસે આત્માકા અનુભવ કરના—વો હી ધર્મ હૈ (ઔર) વો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ. અભેદકા અનુભવ કરના વો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ ઔર વો જ્ઞાન(પર્યાય)કો (યા) અકેલા ગુણકો જાનના—હૈ તાદાત્મ્ય ઉસકે (-જ્ઞાનકે) સાથ, પણ (અકેલા) ગુણકો જાનના—વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ. ક્યુંકિ ભેદ પડા ન ? (ઇસલિયે) વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ. ઉસકા (-વ્યવહાર શ્રુતકેવલીકા) વિષય હુઆ જ્ઞાન, પણ ઉસને કહા (-જાના) ક્યા ? કિ 'યહ (જ્ઞાન હૈ વહ) આત્મા.' સમજમેં આયા ? તો ઇતના ભેદ પડતા હૈ માટે ઉસકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. દાસ! ભારે ઝીણું. આમાં મગજને બહુ કેળવવું પડતું નથી હોં, પણ બહુ રૂચિ જોઈએ. ન્યાલભાઈ ! જિનવાણીનું માપ કરવા જાય તો.... (પોતાની મતિ મપાઈ

જાય.) આહાહા ! વીતરાગ ભાવ ઊભો થાય જેમાંથી—વો વીતરાગ ભાવ જિસમેં ખડા હો, પ્રગટ હો—વહી ધર્મ હૈ, વહી જન્મ-મરણકે અંતકા ઉપાય હૈ. સમજમેં આયા ?

કૈસી બાત કીયા ભગવાન ! જો જ્ઞાનસે આત્માકો પકડા વો જ્ઞાનકો યથાર્થ (-નિશ્ચય) શ્રુતકેવલી કહતે હૈં, (ક્યોંકિ) આત્માકો જાના ન ઉસને ? તો ઉસકો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી—શ્રુતકેવલી નિશ્ચય (કહતે હૈં). ઓહોહો ! જ્ઞાન વિશેષ ખુલા—ખિલા ન હો, વિકાસ વિશેષ ન હો, પણ જો સારા (પૂર્ણ) દ્રવ્યકો લક્ષ–દ્રષ્ટિમેં લિયા, જ્ઞાનને અનુભવ કિયા, (તો) નિશ્ચય શ્રુતકેવલી (હૈ ઔર) ઉસમેંસે કેવલજ્ઞાન હોગા.... સમજમેં આયા ? ઉસમેંસે સિદ્ધપદ હોગા. પણ 'જ્ઞાન આત્મા હૈ' ઐસા જો વ્યવહાર કહતે (-જાનતા) હૈં, તો કહતે હૈં કિ વો જ્ઞાન કંઈ પરકે સાથ સંબંધ રખતા હૈ ? જાનપના–જ્ઞાન હોતા હૈ (ઉસકા) કંઈ પરકે સાથ સંબંધ હૈ ? (નહીં). જ્ઞાનકા તાદાત્મ્ય સંબંધ તો આત્માકે સાથ હૈ. તો, કહતે હૈં કિ જ્ઞાન..... **इसलिये अन्य पक्षका अभाव होनेसे 'ज्ञान आत्मा ही है' यह पक्ष सिद्ध हुआ.** દેખો ! '**ज्ञान आत्मा ही है**'....યે વ્યવહાર હૈ હોં, કિ 'જ્ઞાન આત્મા હૈ' ઐસા (ભેદ. તથા) 'જ્ઞાન યે આત્મા હૈ'—ઐસા ભી સિદ્ધ હુઆ, પણ 'જ્ઞાન, રાગ હૈ (યા) જ્ઞાન, આકાશ કિ ધર્માસ્તિ હૈ'—ઐસા સાબિત નહીં હુઆ. સમજમેં આયા ?

इसलिये श्रुतज्ञान भी आत्मा ही है. 'જ્ઞાન જો હૈ વો આત્મા હી હૈ.' (ઐસા) ભેદ કરકે કહા. **श्रुतज्ञान भी आत्मा ही है. ऐसा होनेसे 'जो आत्माको जानता है, वह श्रुतकेवली है' ऐसा ही घटित होता है.** ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ, પૂર્ણાનંદ, ચૈતન્યસૂર્ય આત્મા હૈ, ઉસકો જો જ્ઞાનસે જાને વો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી—પરમાર્થ જ્ઞાની—પરમાર્થ અનુભવી—પરમાર્થ શ્રુતકા જાનનેવાલા—કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? **'जो आत्माको जानता है, वह श्रुतकेवली है' ऐसा ही घटित होता है.** સમજમેં આયા ? ઐસી હી બાત–પરમાર્થ **घटित होता है.** ઓહોહો !

और वह तो परमार्थ ही है. 'जो आत्माको जानता है, वह श्रुतकेवली है'—એ તો ઘટિત હોતા હૈ બરાબર. (અર્થાત્) નિશ્ચયમેં ઉસકી સંધિ હોતી હૈ. **वह तो परमार्थ ही है**... પરમાર્થ હૈ, નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ. કહો, સમજમેં આયા ? ઓહોહો ! એક (જીવકો) મંડુકકા શરીર હો, દેડકાકા....'દેડકા' કહતે હૈ ન? મેંઢક. વો ભી અપને

આત્માકો ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે જાને તો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ. આ તમારી જેમ વકીલાત નહીં જાનતે વહાં નિશ્ચયમેં. એને તો શબ્દેય આવડે નહીં ચોખ્ખો, કેવલ આત્માનો (અનુભવ હોય). **केवल शुद्ध** =એકલા શુદ્ધ, અભેદ શુદ્ધ, એક શુદ્ધ. —ઐસી ચીજ-વસ્તુ હૈ ઉસકા જ્ઞાન હુઆ, તો નિશ્ચય–પરમાર્થ શ્રુતજ્ઞાની હૈ. ઓહોહો ! (અજ્ઞાનીને) અગિયાર અંગ પઢા, નવ પૂર્વ પઢા તો ભી વહ વ્યવહાર (શ્રુત)જ્ઞાની નહીં. સમજમેં આયા ? જો જ્ઞાન આત્માકો જાને ઉસકો 'જ્ઞાન' કહતે હૈં. 'યે જ્ઞાન' (ઐસા) ભેદસે કહતે (-જાનતે) હૈં વો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ, પણ વો વ્યવહાર (ઇતના હૈ કિ) 'યે આત્મા....યે આત્મા...જ્ઞાન સો આત્મા'. સમજમેં આયા?

જ્ઞાન, વહ તો પરમાર્થ હૈ. **इसप्रकार ज्ञान और ज्ञानीके भेदसे कहनेवाला जो व्यवहार है उससे भी परमार्थ मात्र ही कहा....** ક્યા કહતે હૈં ? ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ હૈ ઉસકો જો (-યદિ) ભાવશ્રુતસે પકડ કર અનુભવ કિયા, તો કહતે હૈં કિ વો નિશ્ચય—પરમાર્થ શ્રુતજ્ઞાની હો ગયા, સાચા જ્ઞાની—પરમાર્થ શ્રુતજ્ઞાની હુઆ, યે સીધા મોક્ષમાર્ગી હુઆ. સમજમેં આયા ? અકેલા આત્મા જિસને જાના વો તો નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ ઔર જો જ્ઞાન.... 'જ્ઞાન યે આત્મા.. જ્ઞાન યે આત્મા'... અબ ભેદ પાડકર કહતે હૈં....એ જગ્યા આપજો, જગ્યા ત્યાં બેસવાની. સમજમેં આયા ? પણ જો **ज्ञान और ज्ञानीके भेदसे कहनेवाला....** ક્યા કહતે હૈં ? 'આ જ્ઞાન ઔર જ્ઞાની આત્મા....જ્ઞાન યે આત્મા'—ઐસા ભેદસે કહનેવાલા (વ્યવહારને) ભી.... **उससे भी परमार्थ मात्र ही कहा....** કહા તો 'આત્મા' ઉસને (-વ્યવહારને). 'જ્ઞાન યે આત્મા' (-ઐસા) ભેદ કરકે પણ.... સમજમેં આયા ? ઉસને (-વ્યવહારને) કહા તો આત્મા હી.

જગ્યા આપો જગ્યા. કેમ ખસતા નથી એટલામાં ? ખસી જાઓ, આઘા પાછા થઈ જાવ ભાઈ ! <u>આ માર્ગ તો બાપુ ! કોઈ મહા યોગ્યતા અને પાત્રતા હોય એને સમજાય હોં</u>. (તાળીઓ). સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! આ તો જન્મ-મરણના ફેરાના અંત(ની વાત છે કે જ્યાં પછી) જેને જન્મ નહીં, મરણ નહીં. (જિસકો) જન્મ-મરણ કરના હૈ વો તો એક બાર નરકમેં જાયેગા, એક બાર નિગોદમેં જાયેગા, એક બાર એકેન્દ્રિયમેં જાયેગા. વો કોઈ (ઈચ્છનેયોગ્ય) ભવ

હૈ? આહાહા ! સમજમેં આયા ? એક બાર એકેન્દ્રિયમેં, ઇયળમાં.... કહાં ઉદ્ધાર !! ઓહો ! જિસકો મિથ્યાત્વ ભાવ પડા હૈ....રાગકી એકતામેં ‘રાગ મૈં, રાગસે મેરા કાર્ય (હોતા) હૈ, વો રાગમેં મેરા હિત હૈ’—ઐસી દ્રષ્ટિ જહાં પડી હૈ, તો વો મિથ્યાત્વમેં અનંત નિગોદ (ઔર) નરકકે ભવ કરનેકી તાકાત હૈ. સમજમેં આયા ? ઔર સમ્યગ્જ્ઞાનમેં ઐસે અનંત ભવકા અંત કરકે, મોક્ષકી સન્મુખ હોનેકી તાકાત હૈ. સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, ભગવાન આત્મા—સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરને કહા (ઔર) જાના ઐસા આત્મા—અનંત ગુણકા પિંડ પ્રભુ અભેદ, એકસ્વરૂપ હૈ. જો ઉસકો જ્ઞાનસે જાને વો જ્ઞાનકો (-જ્ઞાનીકો નિશ્ચય) શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? ઔર જ્ઞાનકો જાના.... હવે એકલા જ્ઞાનકી બાત કરતે હૈ કિ જ્ઞાનકો જાના (અર્થાત્) જ્ઞાન-જ્ઞાનકી પર્યાયકો (જાના). જ્ઞાનકી પર્યાયકો જાના વહ વ્યવહાર શ્રુતકેવલી હૈ, ક્યોંકિ ભેદ હૈં. પણ ભેદ હોકર ભી વો જ્ઞાનકી પર્યાય, જ્ઞાતાકો બતાતી હૈ કિ ‘યે ગુણ યહ આત્માકા હૈ... યે ગુણ આત્માકા હૈ.’ સમજમેં આયા ? આહાહા ! બહુ ટુંકામાં નિશ્ચય અને વ્યવહારની સંધિ કરી છે.

આ ગુણભેદ પણ, પછી ૧૧મી (ગાથા)માં તો (કાઢી નાખશે). ગુણભેદ અનુપચાર (સદ્ભૂત વ્યવહાર) છે ભાઈ ! જ્ઞાનની પર્યાય છે એને જાણવી અને એ જ્ઞાનપર્યાય 'આ જ્ઞાન....આ જ્ઞાન....’ (એમ જાણે) એ પણ એટલો ભેદ પડે છે. (જો કે) બતાવ્યું એણે (-વ્યવહારે), પણ ભેદ હૈ ન ઇતના ? (ઇસલિયે) ૧૧વીં ગાથામેં નિકાલ દેગા કિ વો ભી નહીં—અભૂતાર્થ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? 'આ જ્ઞાન તે આત્મા... જ્ઞાન તે આત્મા'—(ઐસા જાનના) વો ભી વ્યવહાર હુઆ, ભેદ હુઆ. ‘જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને’-વો વ્યવહાર કહા, (પણ) વો વ્યવહારને બતાયા ક્યા ? ઉસકા—વ્યવહારનયકા—વિષય વો જ્ઞાન હૈ. (જાનનેકે લિયે) વિષય હોં, મૂલ વિષય નહીં. પણ બતાયા જ્ઞાનને 'યે આત્મા'—ઐસા કહતે હૈ. સમજમેં આયા ?

વ્યવહારનયકા વિષય વો (અભેદ) આત્મા નહીં હૈ, તેથી વ્યવહારનયનો વિષય કહ્યો—સિદ્ધ કર્યો. સિદ્ધ કિયા હોં, (કિ વ્યવહારનયકે વિષયરૂપ) વસ્તુ યથાર્થ ઐસી હૈ. પણ ઉસને (-વ્યવહારને) બતાયા કિ 'યે આત્મા...આ જ્ઞાન તે

આત્મા...જ્ઞાન તે આત્મા'. સમજમેં આયા ? **उससे भी परमार्थ मात्र ही कहा जाता है.** પણ કિતનેં (લોગ) ઉસમેંસે ઐસા નિકાલતે હૈં કિ દેખો ! વ્યવહારમેં પરમાર્થ હી આતા હૈ.....વ્યવહારસે પરમાર્થ હી આતા હૈ.....વ્યવહાર યે પરમાર્થકા અંશ હૈ એમ (કોઈ અર્થ નિકાલતે હૈ, પણ) એમ નથી. યહાં તો (કહતે હૈ કિ) વ્યવહાર હૈ વો વિકલ્પસે (-ભેદસે) 'યે આત્મા'—ઐસા બતાતા હૈ તો ઉસને પરમાર્થ (કહા) હૈ.

યે (વ્યવહાર) તો કથનકી પદ્ધતિ હૈ. પણ અંતરમેં વિકલ્પ જો હૈ કિ 'યે જ્ઞાન વો આત્મા... યે જ્ઞાન વો આત્મા'—ઐસા જાનના હૈ ઉસને બતાયા ક્યા ? કિ 'યે આત્મા.' સમજમેં આયા ? તો વિકલ્પવાલા જો જ્ઞાન હૈ અથવા વો જ્ઞાન (જો કિ) અકેલા વ્યવહારસે જાનતા હૈ વો બતાતા હૈં ઉસકો (-આત્માકો). સમજમેં આયા ? તો વ્યવહારને ઉસકો બતાયા ભેદ પાડકર (-કરકે), પણ નિશ્ચયમેં ભેદ હૈ નહીં કિ 'યે જ્ઞાન વો આત્મા'.—યહ ભેદ હૈ નહીં. વો (નિશ્ચય) તો આત્માકો સીધા જાનતા હૈ. સમજમેં આયા ? તો ભેદસે ભી 'જ્ઞાન યે આત્મા.. જ્ઞાન યે આત્મા' (ઐસા બતાયા).

પહલે વો (-ઐસા વિકલ્પ) આયે બિના રહતા નહીં, માટે ઉલ્લેખ કરતે હૈં કિ 'આ જ્ઞાન'....પ્રગટ હૈ ન જ્ઞાન !....'જ્ઞાન યે આત્મા.' તો ઉસકો—જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને ઉસકો—વ્યવહાર શ્રુત(કેવલી કહતે હૈં.) પણ વો વ્યવહારને બતાયા ક્યા ? ભેદરૂપ પર્યાયને (-વ્યવહારને) બતાયા ક્યા ? કિ 'પર્યાયવાન યહ (આત્મા) હૈ....જ્ઞાન યે આત્મા હૈ... જ્ઞાન યે આત્મા હૈ.' **परमार्थ मात्र ही कहा जाता है, उससे भिन्न कुछ नहीं कहा जाता.** વ્યવહારને કંઈ 'વ્યવહાર' બતાયા નહીં ઐસે કહતે હૈં ભાઈ ! આહાહા ! હા, એમ કહે છે.

શ્રોતા : એનો વિષય.......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (વ્યવહારનો) વિષય ભલે (ભેદ) હો, પણ બતાયા વો (નિશ્ચય). વ્યવહારકા વિષય વો (નિશ્ચય) નહીં, પણ બતાયા તો વો. (તો વ્યવહારકા) વિષય છોડકર નિશ્ચયમેં જાતે હૈં તો વ્યવહારને (નિશ્ચય બતાયા ઐસા) કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ભાઈ ! ધર્મકી કલા અને ધર્મકી રીત કોઈ અપૂર્વ હૈ ! આહાહા ! સમજમેં આયા ?

કિતને પ્રાણી (-લોગ) આતે હૈં ભાઈ ! અંદરમેં, (ફિર) ખાનગી વાત કરે કિ (મુજે) ઇતના....ઇતના....દુઃખ.. દુઃખ.. દુઃખ.. દુઃખ.. (હૈ). સમજમેં આયા ? (કોઈ) કહે હમારી સ્ત્રી હૈ (ઉસે) પક્ષઘાત હૈ ઔર .... ઉસકા (સ્વ)ભાવ ઐસા હૈ કિ 'ઐસા કામ કરો... ઐસા કામ કરો' (ઐસે હુકમ કરતી હૈ.) પક્ષઘાત હૈ તો (ભી કહતી હૈ) 'ઐસા કામ કરો.' (જેથી) ઘરના માણસને અકળામણ લાગે (થાય છે). હવે ઘરનો છોકરો છે એ અમને બેયને તરછોડે છે—મા-બાપ બેયને તરછોડે છે. ઘરના છોકરાની વહુ છે એ બહુ સમજવા જેવી છે. અમારે મોઢું બંધ રાખવું પડે છે....મોઢું બંધ રાખવું પડે એવી તે છે. છોડી (-દીકરી) ? કે છોડી એવી આકરા સ્વભાવવાળી છે કે તેનો ધણી (તેને) છોડીને વયો ગયો છે કો'કને લઈને. હવે અહીં (ઘરમાં) પાલવે નહીં, (કેમકે) છોડીનો સ્વભાવ આકરો છે. છોકરાનો દીકરો એક છે, તો એને પહેલેથી આહીં તુટી ગયેલું છે આ–કંઈક કેડનું.... શું કહેવાય ? આ મકોડો.

શ્રોતા : મણકો...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મણકો, મણકો. એ મણકો તુટી ગયો છે તેથી હાલતાં-ચાલતાં પેશાબ થઈ જાય, દસ્ત થઈ જાય—કંઈ મેળ રહેતો નથી. જુઓ ! આ સંસાર ! (મેં) કીધું, 'ભાઈ ! એ તો કર્મના યોગે (એવા) સંયોગો હોય. સમતા રાખવી બાપા!' એકે-એક ઘરમાં પણ સમજવા જેવા છે. ભગવાનજીભાઈ ! પણ (-કદાચ) આ એક-એક સરખા (-સારા) હોય બધા, લ્યોને ! (તો પણ) એ શું છે? એ તો આકુળતાનું–દુઃખનું–કારણ હી હૈ. કહેવા કોને સરખા ? એ તો બહારની ચીજ છે. આહાહા! કહો, સમજાય છે કાંઈ ? સ્ત્રી એવી, વળી દીકરી એવી કે દીકરો.... એનો સ્વભાવ સારો, પણ મમતા ઘણી છે. ..... (સ્ત્રી) એકલી પડી પડી આ કરો... આ કરો... આ કરો (એમ) કર્યા કરે. હવે એ ઓલા (દીકરા આદિ) માને નહીં ને તિરસ્કાર થાય. મલુકચંદભાઈ ! શું હરખાઈ (-અનુકૂળતા) છે ધૂળની ? કાંઈ એનું ધાર્યું થાતું નથી. જુઓને ! આ અમદાવાદ.. અમદાવાદ માટે કેટલા મરી પડે છે ! આવ્યા છે તો શું જવાબ દેશે એ ખબર પડશે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

આહાહા ! સંસાર એવો છે. એણે (-જીવે) આત્માનો અનુભવ કર્યે છુટકો છે.—એણે (સંસારનો) અંત લાવવો હોય તો, બીજો કોઈ ઉપાય છે નહીં. ક્યાંય (બહારમાં સુખ) નથી. સગવડતા હોય તોય આકુળતા ને અગવડતા હોય તોય આકુળતા. એ સગવડતા ને આકુળતાની મીઠાશમાં મરી જશે.

શ્રોતા : સગવડતા કહેવી કોને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ અનુકૂળતા હોય—પૈસા (ને) બાયડી ઠીક હોય, હમણાં અનુકૂળ બોલતી હોય, છોકરો સારો પાક્યો હોય, છોકરાના છોકરા સારા પાક્યા હોય, વહુઓ સારી પાકી હોય. કહેતા હતાને આપણે શેઠીયા, લ્યોને ! શેઠીયા કહે, 'મારે બધુંય સરખું છે એકે-એક.' આ શેઠીયા આવવાના છેને કાલ, ઘણું કરીને કંઈ. (તે કહે), 'એકે-એક દીકરા એવા (અનુકૂળ), દીકરાના ઘરે વહુઓ આવે તો એવી દીકરી (જેવી), આટલી (-આવી) જ્યાં દીકરી (હોય ત્યાં) એને જમાઈ એવા મળે–એવા અનુકૂળ મળે–કે દીકરી ધર્મ કરે.' વહુ આવે તેરાપંથીની દીકરી ..... તો વહુ આંહીનું સાંભળીને કહે : 'આહાહા પિતાજી ! અમારા ભાગ્ય ! અમે તમારા ઘરે આવ્યા, આ ધર્મ હમકો સુનને મિલા'–એમ કહે લ્યો ! (એક) બાઈ તો આહીં આવી હતી એક ફેરી (અને) કહ્યું હતું. મોટા ગૃહસ્થ દીકરી આપે, (કેમકે) મોટા-મોટા આબરૂદાર છે ને ! તે (એક) દિ' કહે, 'આહીં બધી પુણ્યને યોગ્ય-યોગ્ય એકે-એક સરખાઈ છે.' ક્યા કરના ? ભીખાભાઈ ! તમારે તો એક (દીકરો) છે, (બીજાને) પાંચ (દીકરા) અને દીકરાનો એક દીકરો (-એમ) એ છ વ્યક્તિ અને છ વહુઓ—આમ બધા ઘરના ત્રીસ માણસ, (પણ) જુઓ તો એકરસ.. શાંતિ.. સમાધાન.. સમાધાન.. સમાધાન, કોઈની સાથે કંઈ વેરઝેર કાંઈ નહીં. 'બહુ અનુકૂળતા ઘરની.' (-એમ) એ કહેતા હતા એક ફેરી. તો શું સુખ છે એ ? ધૂળમાંય નથી. કોઈને એમ ન થઈ જાય સાંભળીને કે આવું મારે હોય તો ઠીક.

શ્રોતા : વાત એવી રીતે કરી કે મન થઈ જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આહીં તો વાત કરી કે એક જણ આમ કહેતો હતો અને એવું હતું, (જ્યારે) બીજો (કોઈ માણસ પ્રતિકૂળતાનું) કહેતો હતો.–બેયની

(વાત) સાંભળી હતી મેં તો. સમજમેં આયા ? બેયમાં ધૂળધાણી ને વા-પાણી છે (-એમ) કીધું (-કહેવું છે.)

આહાહા ! આ આત્મા ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ....અનંત આનંદનો કંદ પ્રભુ આત્મા હૈ. ઉસકી અંતર અનુભવ–દ્રષ્ટિ કરના વો હી સારા દુઃખકા અંત લાનેકા ઉપાય હૈ. સમજમેં આયા ? એ સિવાય કોઈ ક્રિયાકાંડ—રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિભાવ (આદિ)—સબ મેરા હૈ અને મૈં કરતાં હૂં (યે) સબ મિથ્યાત્વ ભાવ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? (ઐસી બાત હૈ) ભાઈ !

ઓહોહો ! ભગવાન આત્મા.... કહતે હૈં કિ ઉસકો જાના ન ? (જિસને) જ્ઞાનસે ઉસકો (-ભગવાન આત્માકો) જાના વો તો મહાપ્રભુ–પરમાર્થ હો ગયા, નિશ્ચય શ્રુતજ્ઞાની (-શ્રુતકેવલી) હો ગયા. પણ જો ઉસકો (જાનતી હૈ).... જ્ઞાન(પર્યાય) જાનતી હૈ ન ? (તો) જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાની (-શ્રુતકેવલી) હૈ. ક્યુંકિ ઉસકો(જ્ઞાનપર્યાયકો) જાનના (-જાનકર) પીછે જાના હૈ ઉસમેં (-દ્રવ્યમેં). (ઇસલિયે) યહ જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ ઉસકો (જાને) વો ભી વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહનેમેં આયા હૈ. યહાં તો વો (શુદ્ધાત્માકો) જાનતે હૈ (અર્થાત્) અંતર (આત્માકો) જાનનેવાલેકે (પર્યાયકે) જ્ઞાનકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહતે હૈ હોં. (યદિ) અંતર આત્માકો ન પકડે (તો) ઉસકે (પર્યાયકે) જ્ઞાનકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી ભી કહતે નહીં. સમજમેં આયા ? જો (-યદિ) જ્ઞાનકી વર્તમાન અવસ્થા જ્ઞાતાકો પકડે, તો વો અવસ્થાકો (જાનનેવાલેકો) વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહનેમેં આતા હૈ. (પણ) અંદર (સ્વભાવ) પકડનેમેં ન જાયે, તો એ જ્ઞાનકો ‘જ્ઞાન’ હી (કહતે) નહીં. નહીં, એ વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી) ભી નહીં ઐસા કહતે હૈં. આહાહા ! ભારે વાત ! ચંદુભાઈ !

ભવનો અંત લાવવો હોય એની વાત છે બાપુ ! અને જો એક પણ ભવ કરવાની મીઠાશ રહી ગઈ.... એક પણ ભવ કરવાની મીઠાશ તે અનંત ભવ કરવાની મિથ્યાત્વની મીઠાશ છે. ભગવાનજીભાઈ ! આહીં તો એવી વાત છે બાપુ! એક પણ ભવ ઠીક.. ઠીક.. આ સ્વર્ગનો ઠીક, શેઠાઈનો ઠીક, સગવડતા (હોય તો) ઠીક—એવો જે ભાવ (છે તે) મહા મિથ્યાત્વ છે. (અજ્ઞાનીએ) ભગવાનકો 'અઠીક' કર દીયા ઔર ભવકે ભાવકો 'ઠીક' કર દીયા હૈ.

આહાહા ! આહીં તો ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય મહારાજને—જો કિ દિગંબર સંત, જંગલવાસી થે ઉન્હોંને—બનાયા શાસ્ત્ર ઔર અમૃતચંદ્ર આચાર્યને ટીકા બનાઈ. આહાહા ! કહતે હૈં, અરે ભગવાન ! (યદિ) વો જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને ને... જ્ઞાન(મય આત્મા)કો જાને તો હી ઉસકો વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી) કહા. વ્યવહાર ક્યું કહા ? નહીં તો (યદિ આત્માકો ન જાને તો) વ્યવહાર ભી ન કહે. સમજમેં આયા ? પણ વો જ્ઞાન(પર્યાય)–યે જ્ઞાન, આત્માકો પકડતા હૈ–જાનતા હૈ ઔર પકડેગા. (ઇસપ્રકાર આત્માકો) જાનતા હૈ ઉસ કારણસે જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને સો વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી) કહા (ઔર) અંતરકા અનુભવ કરે વો નિશ્ચય (શ્રુતકેવલી) કહા. એમાંય ક્યાંય વિકલ્પ ને રાગ ન આવ્યો ભાઈ ! વ્યવહાર–રાગ આવ્યો અને રાગથી આ થાય અને વ્યવહારથી લાભ (થાય–એવું કાંઈ ન કહ્યું). આહાહા ! જુઓને ! કેવી વાત કરી છે !

એક જ ભેદ કહ્યો કે આ જ્ઞાન... જ્ઞાનપર્યાય... એ પર્યાય....આહીં જણાવે —બતાવે છે કે 'આ આત્મા'. માટે એને વ્યવહાર કહ્યો અને એકલો આત્મા પકડે એને નિશ્ચય કહ્યો. સમજમેં આયા ? સબ નિકાલ દિયા—શરીરકી ક્રિયા, દયા-દાન-વ્રતકી ક્રિયા, પુણ્ય-પાપ, અણુવ્રત આદિ આત્મામેં હૈ નહીં, અનાત્મામેં ગયે... યે અનાત્મામેં ગયે. ક્યોંકિ જ્ઞાનકા સંબંધ રાગ–આસ્રવકે સાથ હૈ નહીં. આહાહા ! હવે (અજ્ઞાની) આ કરના હૈ એ કરે નહીં ને માથાફોડ બીજી (કરે છે). માથાફોડ જ છે ને ? આ ન સમજે એને. એને (બીજું) શું છે.

કહે છે, **व्यवहार है उससे भी परमार्थ मात्र ही कहा जाता है**. દેખો ! **परमार्थ मात्र ही कहा जाता है** (-ઐસા કહા હૈ). ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ જ્ઞાન, આત્માકો હી પકડેગા ઔર આત્માકો હી બતાતા હૈ. સમજે ? જ્ઞાન, રાગકો બતાતા હૈ ઔર પરકો બતાતા હૈ—ઐસા નહીં હૈ. આહાહા ! (પરંતુ) 'યહ આત્મા'—(ઐસા બતાતા હૈ). યે જ્ઞાનપર્યાય ચલતી હૈ, તો (ઉસકે) જાનનેમેં ઐસા વ્યવહાર (-ભેદ આયા) કિ ‘યહ આત્મા....અખંડ, અભેદ આત્મા.’ માટે વ્યવહારને ભી પરમાર્થકો હી કહા. પરમાર્થકા અનુભવ હુઆ વો તો સીધા હુઆ, પણ વ્યવહારને ભી પરમાર્થ હી કહા. ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ ગુણકા ભેદ.... ગુણીમેં 'યે ગુણી ઔર યે ગુણ'—ઐસા ભેદ કરકે ભી અભેદકો બતાતે હૈં. સમજમેં આયા ? ઇસ કારણ

ભેદકે જ્ઞાનકો... ભેદ એટલે અંશકે (જ્ઞાનકો) વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહનેમેં આયા હૈ. ઓહોહોહો ! સમજમેં આયા ?

(કોઈને પ્રશ્ન થાય:) આવો ધર્મ કઈ જાતનો ? આપણે જૈનમાં તો ભાઈ ! બટાટા ન ખવાય, લીલોતરી ન ખાવી (એવું હોય)....ભાઈ ! (તેને બદલે) આવું ? આ સત્ય કંઈ આવું હોય ? રાત્રે ચોવિહાર કરવો (વગેરે)—આવું તો તમે કંઈ કહેતા નથી આમાં ? (સમાધાન :) ભગવાન ! એ ખાવાની તો પર ક્રિયા છે પ્રભુ ! યે ક્રિયા કર સકતા હૈ વહ આત્મા નહીં. યહાં તો (કહતે હૈં કિ), (૧) ખાનેકા જો વિકલ્પ ઉઠતા હૈ વો ભી દોષ અને પાપ હૈ ઔર (૨) આહાર છોડનેકા વિકલ્પ ઉઠતા હૈ વો ભી પુણ્યકા રાગ હૈ ઔર (૩) મૈંને (આહાર) છોડા ઐસી માન્યતા કરે તો મિથ્યાત્વ હૈ. આહાહા ! વાત તે વાત ! સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં કિ ઉસસે (-વ્યવહારસે) તો પરમાર્થ હી કહા. **उससे भिन्न कुछ नहीं कहा जाता**. વ્યવહારસે કોઈ દૂસરી ચીજ—રાગકો બતાતે હૈં, વિકલ્પકો બતાતે હૈં, નિમિત્તકો બતાતે હૈં ઐસા હૈ હી નહીં ઉસમેં તો. જ્ઞાનકી પર્યાય બતાતી હૈ કિ 'યે આત્મા'. –ઐસે બતાતી હૈ. સમજમેં આયા ? **और 'जो श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं, वे श्रुतकेवली हैं'**.... ભાવશ્રુતજ્ઞાનસે જો આત્માકો જાનતે હૈં વે શ્રુતકેવલી હૈં. **इसप्रकार परमार्थका प्रतिपादन करना अशक्य होनेसे**.... અથવા પરમાર્થકા કહના નામ (પરમાર્થકો) સીધા જાનના (યહ અશક્ય હૈ)... સમજમેં આયા ? સીધા અશક્ય હૈ. (અર્થાત્) 'યે જ્ઞાન વહ આત્મા'—ઐસા (ભેદસે) જાને બિના, સીધા આત્માકો જાને વો અશક્ય હૈ—ઐસા કહતે હૈં.

ક્યા કહતે હૈં ? 'યે આત્મા હૈ, યે જ્ઞાન હૈ'—ઐસે સીધા... 'યહ આત્મા' ઐસે સીધા કહનેમેં અશક્ય હૈ (ઔર) ઐસા જાનના ભી અશક્ય હૈ. વો (ભેદ અનુભવ) પહલે આયે બિના રહતા નહીં. સમજમેં આયા ? વ્યવહાર ઐસા કહતા હૈ કિ જ્ઞાન.... 'યે આત્માકો અંદરમેં જાનના. વો આત્મા.... જ્ઞાનસે આત્માકો જાનો.... જ્ઞાનસે આત્માકો જાનો'. (–ઐસા કહે) તો ભી ભેદ હો ગયા. જ્ઞાનસે આત્માકો જાનો.. જ્ઞાનસે આત્માકો જાનો.. એ જ કહે છે કે પરમાર્થને કહેવો અશક્ય છે કે 'સીધો આત્માને જાણો'. હવે સીધો 'આત્માને જાણવો' શી રીતે કહેવાય ?

કોણ આવ્યા ? તમારા આવ્યા લાગે છે. તમારું રાખ્યું ખરું. લ્યો, આ તમારુ રાખ્યું ખરૂં. બાપુજી કહી ગયા છે (એમ કોઈ) કહેતું હતું. એવું સાંભળ્યું હતું અહીં. આહાહા ! અલૌકિક વાત હૈ ભાઈ ! દુનિયાને—મિથ્યા માન્યતાના ધુવાડા લઈને આવ્યા હોય મગજમાં એને—આકરી પડે આ વાત. કહો, સમજમેં આયા ?

ક્યા કહતે હૈં ? **'जो श्रुतसे केवल शुद्ध आत्माको जानते हैं, वे श्रुतकेवली हैं' इसप्रकार परमार्थका** જાનના... ' **कथन करना** ' યે તો ભાષાકી બાત હૈ, (યથાર્થમેં) જાનના.. **(कथन) करना अशक्य होनेसे, 'जो सर्व श्रुतज्ञानको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं'.....** પણ, જો જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને કિ જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન હોં. રાગ નહીં, શરીર નહીં, વાણી નહીં, પરકી તો બાત નહીં, પણ અંદર જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને વો વ્યવહાર શ્રુતજ્ઞાની (-શ્રુતકેવલી) હૈ....

...श्रुतज्ञानको जानते हैं वे श्रुतकेवली हैं' ऐसा व्यवहार परमार्थके જનાનેમેં (-બતાનેસે) **अपनेको स्थापित करता है. 'दृढता'** શબ્દ વિશેષ લીધો છે, મૂળમાં નથી ભાઈ ! એ **'दृढता'** શબ્દ પડ્યો છે ને ? એ શબ્દ મૂળ (ટીકા)માં નથી..... **परमार्थ प्रतिपादकत्वेनात्मानं प्रतिष्ठापयति....** ક્યા કહતે હૈં ? બીજી કોઈ ચીજ—વિકલ્પસે આત્મા જાનનેમેં આતા હૈ, નિમિત્તસે આત્મા જાનનેમેં આતા હૈ વો તો બાત હૈ હી નહીં.

શ્રોતા : એ તો 'સર્વ'માં બધા આવી ગયા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : બધા કાઢી નાખ્યા, સબ. એક જ્ઞાનકી પર્યાય... જો જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ જાનનેમેં.... જ્ઞાન હૈ ન ? તો જ્ઞાનકા અંશ.... જ્ઞાતાકા અંશ વો જ્ઞાન અંશ હૈ. કોઈ રાગ કે કોઈ (વિભાવ) ઉસકા (જ્ઞાતાકા) અંશ નહીં હૈ. આત્માકો જાનનેકા જો જ્ઞાન અંશ હૈ વો જાને (જાનતે હૈ)–ઐસે વ્યવહાર શ્રુતકેવલી ઉસકો (ભેદકો) કહતે હૈં, તો ઉસસે (ભેદસે કહનેસે પરમાર્થકો) જાનનેમેં લોગોંકો અનુકૂલ પડતા હૈ, (ક્યોંકિ) એકદમ સીધા (જાનના, બતાના) અશક્ય હૈ.

'યે આત્મા જાનો.....આત્મા જાનો' (આ સીધું) શી રીતે (જણાવે ?) એટલે કહતે હૈં કિ વો (પરમાર્થ) અશક્ય હૈ કહના. (ઇસલિયે) જો જ્ઞાન હૈ વો

આત્માકો જનાતે (-જણાવે, બતાવે) હૈ—ઐસા વ્યવહારસે પરમાર્થકો કહનેમેં આતા હૈ. (ઇસપ્રકાર) વ્યવહાર અપના સ્વરૂપ સ્થાપતા હૈ કિ ‘હમ હૈં...હમ હૈં’. વ્યવહાર (સ્વયંકો) સ્થાપતા હૈ કિ ‘હમ હૈં’. 'જ્ઞાન યે આત્મા'—ઐસા વ્યવહાર (-ભેદ દ્વારા) વ્યવહાર (સ્વયંકો) 'હમ હૈં' ઐસા સ્થાપન કરતા હૈ. સમજમેં આયા? ભારે વાત !

કહો, સમજાય છે કે નહીં હિંમતભાઈ ? લ્યો, તમારા ભાવનગરવાળાને રવિવારે આવ્યું આ. આહાહા ! (તેઓ) આવે ત્યારે સારું આવે છે કે નહીં ? અમારે જયંતિભાઈ કહે છે કે અમે આવીએ ત્યારે સારું આવે છે. આહાહા ! આવો ભગવાન આત્મા અખંડાનંદ (છે કે) જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ છે. જો ઉસકો જ્ઞાનસે સીધા જાને, (વો) ન્યાલ હો ગયા. વો શ્રુતકેવલી—નિશ્ચય શ્રુતકેવલી—સાચા શ્રુતકેવલી—છે, (તેમને) સાચું શ્રુતજ્ઞાન છે અને અલ્પકાળમાં એને મુક્તિ (મળશે). એણે મુક્તિના પંથે પ્રયાણ માંડ્યા છે. આહાહા ! એ પુણ્ય ઔર પાપ મેરા, શરીરકી ક્રિયા મેરી અને અલ્પજ્ઞપના મૈં—ઐસી મિથ્યાત્વ માન્યતા વો સંસાર-નિગોદકા પ્રયાણ હૈ. નીચે...નીચે...નીચે...નીચે...નીચે ઉતરનેકા પ્રયાણ વો મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા ?

ઓહોહો ! દિગંબર સંતોંકી પદ્ધતિ કહનેકી અલૌકિક.. અલૌકિક.. ઐસી બાત દૂસરે હોતી નહીં. પ્રવીણભાઈ ! બરાબર છે ? તમારામાં (આ વાત) નથી.

શ્રોતા : અમારે આ જ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ પહેલાં હતા કે નહીં ? હવે તો આ થઈ ગયા છે. હવે તો આ છે. આહાહા ! શું પણ વાત ! અહીં તો (કહે છે કે) ભગવાન (આત્મા) એકલો જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ છે, ચિદાનંદ ભગવાન આત્મા છે. બસ, ઉસકો જો જ્ઞાન (જાને વો) ભાવશ્રુત(કેવલી) હૈ. ઉસ ભાવકો દેખે એટલે કે જ્ઞાન(મય આત્મા)ને ભાવશ્રુત(કેવળી) પકડે છે એમ કહેવું છે અને એકલી જ્ઞાન(પર્યાય)કો જાને....સમજમેં આયા ? ઉસકો વ્યવહાર શ્રુતકેવલી કહતે હૈં. ક્યુંકિ ઉસકો ભી જાના હૈ તો ત્યાં (દ્રવ્યસ્વભાવમેં—વ્યવહાર જિસકો) બતાતા હૈ ત્યાં ? 'યે જ્ઞાન.. યે જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન યે જ્ઞાતાકા'—ઐસે જ્ઞાતાકો જાનતે હૈં અથવા બતાતે હૈં તો વ્યવહારસે કથન કહનેમેં (આતા હૈ ઔર)

વ્યવહાર કથની અપના સ્વરૂપ સ્થાપન કરતી હૈ. 'મૈં હૂં' (–ઐસે) વ્યવહારનય અપના સ્વરૂપ સ્થાપન કરતા હૈ.

भावार्थ : जो शास्त्रज्ञानसे अभेदरूप ज्ञायकमात्र शुद्ध आत्माको जानता है.... (જુઓ !) શાસ્ત્રજ્ઞાનથી લીધી વાત. કારણ.. શાસ્ત્રજ્ઞાન (એટલે) શું ? શાસ્ત્ર સાંભળવું. પછી થયું આહીં ભાવ(શ્રુત)જ્ઞાન. એટલે જો જ્ઞાન આત્માકો પકડ લે ઉસે ભાવ(શ્રુત)જ્ઞાન કહતે હૈં, બસ. સમજમેં આયા ? એ પહેલું જે શાસ્ત્રથી જાણ્યું, એ જ્ઞાન કાંઈ અહીં કામ નથી કરતું. પણ કથન શૈલીમાં સમજાવે (શી રીતે?) કાંઈ પણ.... ભાવશ્રુત(જ્ઞાન) છે ને ? એટલે શ્રુતમાં (-ભાવશ્રુતજ્ઞાન થવામાં) પહેલા કંઈ સાંભળ્યું છે કે નહીં ? એમ કહે છે. એટલે કહે છે: હા, સાંભળ્યું હતું. પણ એ સુના થા વો જ્ઞાન નહીં, વો બાદકી જો જ્ઞાનપર્યાય હૈ વહ 'સારા(પૂર્ણ જ્ઞાન) યે' ઐસે કહતી (-જાનતી) હૈ. તો વો બાદકી જ્ઞાનપર્યાય દ્રવ્યકો પકડ લે યે નિશ્ચય હૈ—યે નિશ્ચય શ્રુતકેવલી હૈ.

શ્રોતા : બહોત બઢિયા બાત હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : બહોત અલૌકિક બાત હૈ. મુદ્દાકી રકમકી બાત હૈ. 'મુદ્દાની રકમ' સમજે ? પાંચ-પચાસ લાખ આપ્યા હોય છ આના વ્યાજ તરીકે. હવે ઘણી વાર વ્યાજ ખાધા, (પછી કહે :) ‘લાવ, હવે પચાસ લાખ લાવ. મુદ્દાની મૂળ રકમ છે કે નહીં ?’ (વેપારી) કહે : ‘રકમ નથી.’ ‘હાય! હાય! રકમ નથી.’ છ આના કે આઠ આનાનું વ્યાજ ખાધા, પણ રકમ તો ઉડી ગઈ સારી. સમજમેં આયા ? ઐસે વિકલ્પમેં ઐસા, પુણ્યમેં ઐસા—યે સબ વ્યાજ હૈ, 'આત્મા' રકમ લાવને પૂરી. એક સમયમેં અખંડાનંદ ભગવાન.... આહાહા ! અરે ! ઉસે ખ્યાલ હી નહીં, મહિમા નહીં. ઉસકી મહિમા નહીં, પ્રતીતિ નહીં, વિશ્વાસ નહીં કિ ‘મૈં ઐસા હૂં. આહાહા ! મૈં પરમાત્મા હૂં અંદર. અરે ! અનંત પરમાત્માકા ગર્ભ મેરે પેટમેં પડા હૈ. આહાહા !’ ઐસે આત્માકો જિસને સમ્યગ્જ્ઞાન દ્વારા જાન લિયા વો શ્રુતજ્ઞાની–ભાવશ્રુતજ્ઞાની–નિશ્ચય શ્રુતજ્ઞાની–યથાર્થ શ્રુતજ્ઞાની–હૈ. શ્રુતજ્ઞાનમેં પૂરા હો ગયા—એમ કહે છે. લ્યો ! યે શ્રુતજ્ઞાનમેં પૂરા હુઆ.

યે કહતે હૈં દેખો ! **आत्माको जानता है वह श्रुतकेवली है. यह तो परमार्थ (निश्चय कथन) है....** **‘कथन’** તો ભાષાની વાત છે. **और जो सर्व शास्त्रज्ञानको जानता है....** એટલે કે જ્ઞાનકી પર્યાયકો (જાનતા હૈ). સમજમેં આયા ? **उसने भी ज्ञानको**

जाननेसे आत्माको ही जाना है. જરી 'શાસ્ત્રજ્ઞાન' એમ ભાષા લીધી છે, ખરેખર તો એમાં શાસ્ત્રજ્ઞાનનું કંઈ કામ નથી. અહીં જ્ઞાન છે ને ? આ જ્ઞાનની પર્યાય છે ને? આ જ્ઞાનની પર્યાય જાણે છે કે 'આ જ્ઞાન.' બસ, એ જણાય છે. (અર્થાત્) એ જાણ્યું એણે વ્યવહાર જાણ્યું (અને) નિશ્ચય જાણ્યું.....દ્રવ્ય જાણ્યું એણે નિશ્ચય જાણ્યું (-એ નિશ્ચય શ્રુતકેવળી છે). બસ, યે કહના હૈ. સમજમેં આયા ?

शास्त्रज्ञानको जानता है उसने भी ज्ञानको जाननेसे आत्माको ही जाना है. ત્યાં (અજ્ઞાની) પકડી લે છે. એક જણ કહે કે અમને શાસ્ત્રની ખબર છે. પણ એ એનો (-શાસ્ત્રજ્ઞાનનો) અર્થ એવો છે કે અપની જ્ઞાન દશા હૈ—જ્ઞાન અવસ્થા હોં વર્તમાન—યે જ્ઞાન અવસ્થાકો જાના કિ યે જ્ઞાન.. યે જ્ઞાન.. યે જ્ઞાન ઇસકા... યે જ્ઞાન ઇસકા... તો ઉસકો વ્યવહાર (શ્રુતકેવલી) કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? **क्योंकि जो ज्ञान है वह आत्मा ही है....** વો (વિષય) આ ગયા હૈ કિ જ્ઞાન, રાગ આદિ નહીં હૈ. જ્ઞાન, રાગકે સાથ સંબંધ નહીં કરતા. 'આ જ્ઞાન.. આ જ્ઞાન' તો (જ્ઞાનકા) સંબંધ યહાં (આત્મામેં) જાયેગા, રાગકે સાથ નહીં જાયેગા–ઐસે કહતે હૈ.

इसलिये ज्ञान–ज्ञानीके भेदको कहनेवाला जो व्यवहार उसने भी परमार्थ ही कहा है.... જાનનેકા (-જાનનેવાલા) જ્ઞાન ખ્યાલમેં આયા (અર્થાત્) જાનના—જ્ઞાન ખ્યાલમેં આયા, પણ વો ખ્યાલ વહાં (-દ્રવ્યમેં) જાતા હૈ. તો ઉસ જ્ઞાનને તો ઉસકો (-પરમાર્થકો) કહા, (પણ) રાગકો બતાના–બતાયા નહીં. વો જ્ઞાનકી પર્યાયને રાગ, નિમિત્તકો તો બતાયા નહીં, ઉસકો (-દ્રવ્યકો) બતાયા હૈ. બહુ વાત.

શ્રોતા : પ્રેરે તે પરમાર્થને....?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : યે નિમિત્તકા જ્ઞાન (કરાયા હૈ). આહાહા ! 'પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત.' (આત્મસિદ્ધિ, ગાથા ૩૬). (તેનો અર્થ) કીધો ને ? કે આ જ્ઞાનકી પર્યાય છે તે વ્યવહાર સમંત છે. યે વ્યવહાર હુઆ, (ક્યોંકિ) ભેદ હૈ માટે. કહો. 'જ્ઞાનકી પર્યાય યે....યે પર્યાય ઉસકી...ઔર ઉસકો જાનના...' યે ભેદ હૈ તો વો વ્યવહાર હુઆ ઔર યે વ્યવહાર સમંત હૈ. ભોગીભાઈ ! એ એનું..... આપણે આહીં (આ) લેવું છે. આપણે અમૃતચંદ્રાચાર્યની વાત ચાલે છે ને ! (તેથી) ઉનકા વ્યવહાર લેતે હૈં. .... કહો, સમજમેં આયા ? યે તો કુંદકુંદાચાર્ય સાક્ષાત્ ભગવાન સીમંધર પરમાત્માકે પાસ ગયે થે, આઠ દિન રહે થે ઔર ભગવાનકે પાસસે આયે....ભગવાનકે પાસસે (આયે). સિદ્ધમાં જઈને કોઈ પાછા ન આવે.

(સીમંધર) ભગવાન સાક્ષાત્ બિરાજતે હૈં ન ? આઠ દિન રહકર ત્યાંથી આવ્યા. પીછે ઉન્હોંને યે સબ શાસ્ત્ર બનાયે, જો ભગવાનકી (વાણી હૈ). બાત તો ઇતની આ ગઈ હૈ કિ.... ઓહોહો !

अन्य कुछ नहीं कहा.... ક્યા કહતે હૈં ? યે જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ (ઉસકો) જાનના (અર્થાત્) જ્ઞાન, જ્ઞાનકો (પકડે), (પણ) રાગકો નહીં....રાગકો નહીં.... વિકલ્પકો નહીં..... પરકો નહીં. 'યે જ્ઞાન હૈ'(-ઐસે) યે જ્ઞાનકી પર્યાયકો જાનના. (ઉસસે) યે જ્ઞાનપર્યાય આત્માકી હૈ.... યે આત્માકી હૈ.....—ઐસા વલણ વહાં (-દ્રવ્યમેં) જાયેગા. સમજમેં આયા ? (ઇસપ્રકાર) જ્ઞાનકી પર્યાયને ભી પરમાર્થકો હી બતાયા. જ્ઞાનકી પર્યાયને કોઈ રાગ ઔર નિમિત્તકો બતાયા નહીં, ક્યુંકિ ઉસકે સાથ જ્ઞાન તાદાત્મ્ય તો હૈ નહીં. જ્ઞાનપર્યાય તાદાત્મ્ય આત્માકે સાથ હૈ. ઓહોહો! પદ્ધતિ! વજુભાઈ ! એવી કથન પદ્ધતિ ! ગજબ વાત !

इसलिये व्यवहारनय ही आत्माको..... अन्य कुछ नहीं कहा. और परमार्थका विषय तो कथंचित् वचनगोचर भी नहीं है.... 'યે આત્માકો જાનો...આત્માકો જાનો', પણ પરમાર્થ આત્મા ક્યા હૈ વહ ઇસમેં (-વાણીમેં) આયે નહીં.–યે વચન અગોચર હૈ. **इसलिये व्यवहारनय ही आत्माको प्रगटरूपसे कहता है....** લ્યો ! **ऐसा जानना चाहिये.** 'જ્ઞાન તે આત્મા....જ્ઞાન તે આત્મા'—વ્યવહારનય અપને આત્માકો ઇસ રીતસે કહતા હૈ. તો ઉસકો જાનના (ઔર) સ્વરૂપકા અનુભવ કરના વો નિશ્ચય હૈ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૭

ગાથા - ૧૧

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૧, સોમવાર, તા. ૭-૧૦-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર ચલતા હૈ. ૯ ઔર ૧૦ ગાથા પૂરી હો ગઈ, ૧૧વીં ચલતી હૈ. **अब, यह प्रश्न उपस्थित होता है**..... ક્યોં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત હોતા હૈ—વહ કહતે હૈ. **पहले यह कहा था कि व्यवहारको अंगीकार नहीं करना**..... ૮વીં ગાથામેં કહા થા કિ જો વ્યવહાર-ભેદ હોતે હૈં.... (ઉસકા આશ્રય કરના નહીં), આત્મા અખંડ-અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિ હૈ ઉસકા આશ્રય કરના. ભેદકા... નિમિત્તકા, વિકલ્પકા-રાગકા ઔર ભેદકા આશ્રય કરના નહીં, ક્યોંકિ વો વ્યવહાર હૈ, ભેદ હૈ. 'ભેદકો ગૌણ કરકે, ઉસકા આશ્રય કરના નહીં'—ઐસા આપને પહલે (૮વીં ગાથામેં) કહા થા. ઔર ૧૦વીં ગાથામેં આપને ઐસા કહા કિ વ્યવહાર પરમાર્થકો કહનેવાલા હૈ—પ્રતિપાદક હૈ—જનાનેવાલા હૈ. જ્ઞાનકી પર્યાય વ્યવહાર હૈ, વો જ્ઞાતાકો જનાતી હૈ. તો આપને વ્યવહાર સિદ્ધ કિયા કિ પરમાર્થકો બતાતા હૈ-વ્યવહાર પરમાર્થકો જનાતા (-કહતા) હૈ. તો 'વ્યવહારકો અંગીકાર નહીં કરના'—(ઐસે) પહલે (૮વીં ગાથામેં) કહા ઔર (ફિર ૯/૧૦ ગાથામેં કહા કિ) વો વ્યવહાર પરમાર્થકો જનાતા હૈ, (તો) વ્યવહારકો ક્યોં નહીં અંગીકાર કરના ?—ઐસા શિષ્યકા પ્રશ્ન હૈ. સમજમેં આયા ?

શિષ્યકા પ્રશ્નકા રૂપ ક્યા હૈ ? ૧૦વીં ગાથામેં વહ આયા થા કિ **जो सुदणाणं सव्वं जाणदि**.... સમ્યગ્જ્ઞાન—જ્ઞાનકી જો પર્યાય હૈ વો (સ્વકો) જાનતી હૈ (તો) ઉસને સર્વ શ્રુતકો જાના, ક્યોંકિ ઉસસે જ્ઞાતાકા જાનના હોતા હૈ. તો કહતે હૈં કિ વો જ્ઞાનકી પર્યાય.... રાગ-વિકલ્પ, નિમિત્ત તો દૂર હો ગયે (ઉસકી તો બાત હી નહીં). એક સમયકી જ્ઞાનકી પર્યાય એટલે અવસ્થા વો જ્ઞાતાકો બતાતી હૈ—ઐસા વ્યવહાર આપને પહલે (૯/૧૦ ગાથામેં) પ્રસિદ્ધ કિયા થા ઔર વ્યવહાર સ્થાપનેયોગ્ય હૈ ઐસા ભી આપને (૮વીં ગાથામેં) કહા થા. તો વ્યવહારકો અંગીકાર નહીં કરના (ઐસા ભી આઠવીં ગાથામેં કહા) ઔર યહાં (૯/૧૦

ગાથામેં) કહતે હૈં કિ વ્યવહાર પરમાર્થકો બતાતા હૈ, તો (વ્યવહાર) અંગીકાર ક્યો નહીં કરના? સમજમેં આયા ?

पहले यह कहा था कि व्यवहारको अंगीकार नहीं करना.... પાઠમેં (-ટીકામેં) તો ઐસા હૈ, **कुतो व्यवहारनयो नानुसर्तव्य....** વો માથે (ઉપર ટીકામેં) શબ્દ હૈ. '**नय** ' શબ્દ (ઉપર સંસ્કૃતમેં) પડા હૈ, '**नय**' શબ્દ આમાં નથી લીધો. **व्यवहारको अंगीकार नहीं करना चाहिए, किन्तु यदि वह परमार्थको कहनेवाला है तो ऐसे व्यवहारको क्यों अंगीकार न किया जाये ? व्यवहार** શબ્દે 'વ્યવહારનય' સમજના. માથે—ઉપર પાઠમાં ' **व्यवहारनय**' (શબ્દ) છે ભાઈ ! **कुतो व्यवहारनयो नानुसर्तव्य....** ઐસા શિષ્યકા પ્રશ્ન હૈ. વ્યવહારનય કેમ અંગીકાર નહીં કરના ? વ્યવહારકા ક્યોં અનુસરણ નહીં કરના ?

આપ પહલે (૮વીં ગાથામેં) તો 'વ્યવહાર અંગીકાર નહીં કરના' (-ઐસે) કહતે થે. ૧૦વીં ગાથામેં ઐસા કહા કિ ભગવાન જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા, શુદ્ધ, અભેદ, ચિદાનંદ પ્રભુ હૈ—સર્વજ્ઞે દીઠા ઐસા સત્ સ્વભાવ અભેદ એકાકાર હૈ—ઉસકો વ્યવહાર બતાતા હૈ–જનાતા હૈ. (અર્થાત્) વિકલ્પ આયા અને જ્ઞાનકી પર્યાય જો હૈ વો ઉસ (-સ્વભાવકી) ઓર ઝૂકતી હૈ તો વ્યવહાર પરમાર્થકો બતાનેવાલા (હૈ ઐસા) તો આપ કહતે હો. (ઇસપ્રકાર) વ્યવહાર પરમાર્થકો બતાતા હૈ–પરમાર્થકો જનાતા હૈ, તો વ્યવહારકો ક્યોં અંગીકાર નહીં કરના ?

શ્રોતા : ઈતના તો લાભ હૈ !

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : (વ્યવહારસે) લાભ (હૈ કિ નહીં)—યે પ્રશ્ન પીછે, પરંતુ વો પરમાર્થકો બતાતા હૈ તો ક્યોં અંગીકાર નહીં કરના ?—ઈતના પ્રશ્ન હૈ. સમજમેં આયા ? (અજ્ઞાની) માને તો ઐસા ન ? કિ વ્યવહારસે નિશ્ચયકો લાભ હોતા હૈ. (લેકિન) ઐસા હૈ નહીં. વ્યવહારસે (સિર્ફ) બતાયા હૈ. શરીર, વાણી, મન તો દૂર રહે, વિકલ્પ જો શુભ રાગાદિ હૈં વે ભી દૂર રહે. ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ ચિદાનંદ હૈ ઉસકી પર્યાયમેંસે ફક્ત જ્ઞાનપર્યાય જો હૈ, વો જ્ઞાનપર્યાયસે 'યે જ્ઞાયક હૈ' ઐસે જાનનેમેં, અનુભવમેં આતા હૈ. તો વ્યવહાર પરમાર્થકો બતાનેવાલા હુઆ.

તો (ફિર) વ્યવહારકો અંગીકાર કરના—ઐસા (ઉસમેં) આ ગયા.... અંગીકાર કરના ઐસા આ ગયા. (જબ કિ) પહલે (૮વીં ગાથામાં) તો ના પાડી'તી.... પહલે તો ના પાડી'તી કિ વ્યવહારકો અંગીકાર નહીં કરના. સમજમેં આયા ? તો **कुतो** યે (અંગીકાર કરનેકી બાત) કહાંસે આયી ?

कुतो व्यवहारनयो नानुसर्तव्य.... ક્યોં વ્યવહારકા અનુસરણ નહીં કરના ? અનુસરના નહીં ઔર અંગીકાર ક્યોં નહીં કરના ?—ઐસા શિષ્યકા પ્રશ્ન હૈ. સૌભાગ્યચંદભાઈ ! સમજમેં આયા ?

દૂસરી બાત તો નિકાલ દિયા કિ દયા, દાન ને વ્રત ને વ્યવહારસે નિશ્ચય (મોક્ષમાર્ગ)કો લાભ હોતા હૈ.—વો બાત તો હૈ (નહીં), વો તો કહીં દૂર રહ ગઈ. ઔર નિમિત્તસે લાભ હોતા હૈ વો બાત (ભી) દૂર રહ ગઈ. ક્યોંકિ વો પરવસ્તુ હૈ. પણ અંદરમેં ઈતના તો વ્યવહાર આયે બિના રહતા નહીં કિ 'યે આત્મા જ્ઞાન હૈ... જ્ઞાન યે આત્મા... જ્ઞાન યે આત્મા.. જ્ઞાન જાનતા હૈ'. તો 'જ્ઞાનપર્યાય વો આત્મા'—ઐસા વ્યવહાર પરમાર્થકી ઓર ઝુકાતા હૈ (અર્થાત્) પરમાર્થકો બતાતા હૈ તો વો વ્યવહારકો ક્યોં નહીં અંગીકાર કરના ? ક્યોં નહીં અનુસરના ? —ઐસા શિષ્યકા પ્રશ્ન હૈ. સમજમેં આયા ?

तो ऐसे व्यवहारको... ('**व्यवहार**'કા યહાં મતલબ) '**व्यवहारनय**' લેના સબ જગહ. **व्यवहारको अंगीकार नहीं करना**.... એટલે (અર્થાત્) વ્યવહારનયકો.... 'વ્યવહારનયકો' ઐસે લે લેના. **व्यवहारको क्यों अंगीकार न किया जाये ? इसके उत्तररूपमें गाथासूत्र कहते हैं.**

ववहारोऽभूदत्थो भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ । પહલે (ગાથાકી પહલી પંક્તિમેં) વ્યવહારમેં ('વ્યવહાર' શબ્દકે સાથ) 'નય' શબ્દ નહીં પડા હૈ, પણ પીછે (દૂસરી પંક્તિમેં) 'નય' (શબ્દ) પડા હૈ ન ? કિ 'શુદ્ધનય'. તો વો ('વ્યવહાર'કા અર્થ) આ ગયા કિ 'વ્યવહારનય.'

ववहारोऽभूदत्थो भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ ।
भूदत्थमस्सिदो खलु सम्मादिट्ठी हवदि जीवो ।।११।।
व्यवहारनय अभूतार्थ दर्शित, शुद्धनय भूतार्थ है ।
भूतार्थ आश्रित आत्मा, सद् दृष्टि निश्चय होय है ।। ११।।

જૈનશાસનકી મહા પરમ ગાથા યહ હૈ. સમજમેં આયા ?

ઉસકા **અન્વયાર્થ** : પહલે અન્વયાર્થ લઈએ. પાઠમેં (-મૂળ ગાથામેં) '**व्यवहार**' શબ્દ પડા હૈ (ઔર) અર્થમેં (-અન્વયાર્થ તથા ટીકામેં) લિયા '**व्यवहारनय**'. ક્યોંકિ વો (ત્રિકાળી આત્માકો) 'શુદ્ધનય' (કહા) હૈ તો વે (ભેદાદિકો) 'વ્યવહારનય' હી કહનેમેં (આતા હૈ). આ તો (મૂલ ગાથામેં) શબ્દ ટૂંકા (-કમ) કરનેકો ('**व्यवहार**') શબ્દ કહા હૈ.

व्यवहारनय अभूतार्थ है.... વ્યવહારનય હૈ (તો ભાવશ્રુતજ્ઞાનકા અંશ. લેકિન) નય ઔર નયકા વિષય—દોનોંકો યહાં એક લેના (-લિયા) હૈ. નય, (ભાવશ્રુત)જ્ઞાનકા અંશ હૈ ઔર ઉસકા વિષય દૂસરા હૈ—ઐસા યહાં અધ્યાત્મમેં નહીં લેના હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? નય તો જ્ઞાનકા અંશ હૈ, વિષયી હૈ—વિષયકો (ગ્રહણ) કરનેવાલા વિષયી હૈ. વિષય નામ દૂસરી ચીજકો જ્ઞેય બનાનેવાલા નય વિષયી હૈ. નય, (ભાવશ્રુત)જ્ઞાનકી પર્યાય હૈ-અંશ હૈ. વો વિષયી હૈ એટલે કે જાનનેવાલા હૈ ઔર ઉસસે જાનનેલાયક તો જ્ઞેય—પદાર્થ હૈં.

તો કહતે હૈં કિ વહ જાનનેલાયક પદાર્થ—ભેદ, રાગાદિ (વિષય) ઔર (જાનનેવાલા) નય (અર્થાત્) યહાં નય અને નયકા વિષય—દોનોંકો એક હી કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? નહીં તો, નય તો.... જ્ઞાનગુણ હૈ ઉસકી એક સમયકી પર્યાય (વો) પ્રમાણ હૈ ઔર વો પ્રમાણકા દો અવયવ હૈ નામ (૧) નિશ્ચયનય ને (૨) વ્યવહારનય હૈ. સમજમેં આયા ? વો (વ્યવહારનય) તો જ્ઞાનકા અંશ હુઆ, પણ યહાં વો (પ્રમાણ) જ્ઞાનકા અંશ જો વ્યવહારનય હૈ ઔર ઉસકા જો વિષય હૈ—વે દોનોંકો હી વ્યવહારનય કહા હૈ.....દોનોંકો વ્યવહારનય કહા હૈ. સમજમેં આયા ? અમરચંદભાઈ !

व्यवहारनय अभूतार्थ है....

(પ્રશ્ન:) નય અભૂતાર્થ હૈ ? નય તો (સમ્યક્)જ્ઞાનકા અંશ હૈ ?

(સમાધાન:) પણ વ્યવહાર જ્ઞાનકા (-નયકા) જો વિષય હૈ.... કૌન ? કિ નિમિત્ત, વિકલ્પ, ગુણ-ગુણીકા ભેદ કરના-ગુણ-ગુણીકા ભેદ આદિ વિકલ્પ, આદિ (-વે સબ આશ્રય કરને યોગ્ય નહીં હૈ, ઇસલિયે અભૂતાર્થ હૈં).

સદ્ભૂત વ્યવહાર—જ્ઞાનકી પર્યાય અપનેકો જાનતી હૈ ઔર પરકો જાનતી હૈ ઐસા સદ્ભૂત વ્યવહાર—વહ વ્યવહારનયકા વિષય હૈ, તો ઉસકો હી

વ્યવહારનય કહ દિયા હૈ. રાગ... વિકલ્પ જો રાગ હૈ, વો રાગકા દો ભાગ હૈ. (ઈસમેંસે)....

(૧) જો રાગ જાનનેમેં આતા હૈ વો અસદ્‌ભૂત (ઉપચાર) વ્યવહારનયકા (વિષય હૈ). તો વો વિકલ્પ-રાગકો હી અસદ્‌ભૂત (ઉપચાર) વ્યવહારનય કહ દિયા હૈ યહાં ઔર

(૨) જો રાગ જાનનેમેં નહીં આતા હૈ વો (રાગકો) અસદ્‌ભૂત અનુપચાર (વ્યવહાર)નય કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા?

જો રાગ જાનનેમેં આતા હૈ વહ અસદ્‌ભૂત (ઉપચાર) વ્યવહારનય કહનેમેં આતા હૈ. (ઈસપ્રકાર) રાગકો હી ‘નય’ કહનેમેં આતા હૈ યહાં તો. ભગવાનજીભાઈ ! ઝીણું છે આ હોં.

શ્રોતા : સમજવા જેવું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સમજવા જેવું છે, બરાબર. સમજમેં આયા ? ઔર જો જ્ઞાનકી પર્યાય જ્ઞાતાકો (અર્થાત્) 'યહ જ્ઞાન તે આત્મા' ઐસા (જાનતી હૈ વહ) સદ્‌ભૂત અનુપચાર વ્યવહારનયકા (વિષય) હૈ. તો ઉસકો ‘વ્યવહારનય’ કહ દિયા હૈ. નવનીતભાઈ ! સમજમેં આયા ?

ચાર પ્રકારકે વ્યવહારકે (વિષયકો) યહાં વ્યવહાર(નય) કહ દિયા હૈ. એક રાગકે દો ભાગ :

(૧) જાનનેમેં આતા હૈ વો (રાગ) અસદ્‌ભૂત ઉપચાર વ્યવહાર હૈ. ઔર

(૨) ઉસી સમય જાનનેમેં ન આયે વો (રાગ) અસદ્‌ભૂત અનુપચાર વ્યવહાર હૈ, ક્યોંકિ (સૂક્ષ્મ રાગ) જાનનેમેં આતા નહીં. ઔર

(૩) 'જ્ઞાન રાગકો જાને'— ઐસા લેના (-ભેદ કરના) વો સદ્‌ભૂત ઉપચાર (વ્યવહાર)નય હો ગયા. જ્ઞાન અપના હૈ ન ? તો 'સદ્‌ભૂત' હુઆ (ઔર) જાનતા હૈ અપનેસે, પણ પરકો જાનતા હૈ ઐસા (કહા વો) 'ઉપચાર' હો ગયા. તો વો સદ્‌ભૂત ઉપચાર (વ્યવહાર)નય ભી વ્યવહારનયકા વિષય હો ગયા. ઔર

(૪) 'જ્ઞાન વો આત્મા'—(ઐસા ભેદ) વો સદ્ભૂત અનુપચાર (વ્યવહાર)નયકા વિષય હો ગયા.

તો વિષયકો હી યહાં 'નય' કહનેમેં આતા હૈ. સોભાગભાઈ ! જરીક સૂક્ષ્મ તો હૈ, પણ ગાથા હી ઐસી આયી હૈ, લો ! તુમ્હારે લિયે. તુમ્હારે લિયે દોપહરકો સૂક્ષ્મ (વિષય) રખા હૈ. બે વાગે આવી'તી....આજ ભાઈ ! અઢી વાગ્યાથી (પ્રવચન થશે એમ) કહ્યું' છેને ? આજ બપોરે અઢીથી વાંચન (થશે). જરી સામે (પછી) વખત મળતો નથીને ? સમજમેં આયા ?

વ્યવહાર છેને ? જ્ઞાન... આ છેલ્લો (ચોથો) બોલ હતો એ ભાઈ ! ૧૦મી ગાથામાં જે (બોલ) હતો એ છે. 'જ્ઞાન તે આત્મા....આ જ્ઞાન તે આત્મા...'—એ સદ્ભૂત અનુપચરિત (વ્યવહાર). 'સદ્ભૂત'... (ક્યોંકિ) જ્ઞાન તો હૈ અપના, પણ ભેદ કિયા ન ? તો 'વ્યવહાર' હો ગયા ઔર 'અનુપચાર' નામ ઉસકે સાથ (તાદાત્મ્ય)સંબંધ હૈ ન ? જ્ઞાન ને જ્ઞાતાકા (તાદાત્મ્ય)સંબંધ હૈ. સમજમેં આયા ? રાગકે (સાથ) સંબંધ નહીં હૈ, (ઇસલિયે) રાગકો જાનના વો તો 'ઉપચાર' હો ગયા, રાગ ખરેખર અપને (સાથ) સંબંધમેં હૈ નહીં. તો, રાગકો જાનના—જ્ઞાન અપના ઔર રાગકો જાનના—વહ સ્વ-પરપ્રકાશક(પના) સદ્ભૂત ઉપચાર (વ્યવહાર) હો ગયા. વો (ઉસકા) ભી નિષેધ હૈ. ઔર રાગકે દો ભાગ હૈં.....

(૧) વ્યક્ત, (૨) અવ્યક્ત. (અર્થાત્)

(૧) ખ્યાલમેં આનેવાલા (રાગ) ઔર (૨) ખ્યાલમેં નહીં આનેવાલા (રાગ).

દોનોં હી અસદ્ભૂત વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. તો વ્યવહારનયકે વિષયકો હી 'વ્યવહારનય' કહ દિયા યહાં તો. નય ઔર (ઉસકા) વિષય અભેદ આયા (-કહા) હૈ, જુદે ....(કહે) નહીં. સમજમેં આયા?

व्यवहारनय अभूतार्थ है.... એ '**व्यवहार**' શબ્દ (ગાથામેં) પડા થા ઉસમેં (ઉસકે સાથ) '**नय**' (શબ્દ) લે લિયા હૈ, ક્યોંકિ (આગે) વહ (ત્રિકાલી આત્માકો) '**शुद्धनय**' કહનેમેં આયા હૈ. **शुद्धनय भूतार्थ है....** અન્વયાર્થ ચલતા હૈ હોં અભી તો. **शुद्धनय भूतार्थ है....** 'શુદ્ધનય'કા અર્થ ? 'શુદ્ધનય'કા અર્થ અભેદ ચીજ ભૂતાર્થ હૈ ઉસકો 'શુદ્ધનય' કહનેમેં આતા હૈ. ત્રિકાલી ચીજ જો ભૂતાર્થ એકરૂપ અભેદ સ્વભાવ હૈ—સહજ જ્ઞાયક એકરૂપ સ્વભાવ હૈ—ઉસકો હી 'શુદ્ધનય'

કહનેમેં આતા હૈ. ભૂતાર્થકો હી શુદ્ધનય કહો, નિશ્ચયનય કહો... (અહા !) ઉસકો હી 'નય' કહનેમેં આતા હૈ યહાં તો. વજુભાઈ !

શ્રોતા : વિષય અભેદ........

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અભેદ. યહાં ભેદ-ભેદ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? **ऐसा ऋषीश्वरोंने दर्शाया है**.... ઐસા સર્વજ્ઞ, મુનિયોંને.. મહા મુનિયોંને અને મહા સંતોને ઐસા દર્શાયા હૈ—ઐસા કહા હૈ. **जो जीव भूतार्थका आश्रय लेता है**.... (ભૂતાર્થ માને) જો ‘શુદ્ધનય’ કહા થા વો. ભૂતાર્થ = ભૂત+અર્થ = છતો પદાર્થ, સત્ય પદાર્થ.. સત્ય પદાર્થ. ‘સત્ય પદાર્થ’ યહાં ઈસકો કહતે હૈં.... એક સમયકી પર્યાય ભી સત્ય પદાર્થ નહીં. દયા, દાન, વિકલ્પ તો સત્ય પદાર્થ નહીં... નિમિત્ત—વો તો અવસ્તુ- પર હૈ, (લેકિન) અપનેમેં વિકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ વો ભી સત્ય પદાર્થ નહીં. વો તો નહીં, પણ એક સમયકી અવસ્થા ભી સત્ય પદાર્થ નહીં.

શ્રોતા : શુદ્ધ પર્યાય.... ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : શુદ્ધ પર્યાય (ભી) સત્યપદાર્થ નહીં. સમજમેં આયા ?

એક સમયમેં (ત્રિકાલી) ભૂતાર્થ—સત્... ‘ભૂત’ નામ સત્...સત્ સ્વરૂપ.. સત્ સ્વરૂપ ભગવાન જ્ઞાયક. એકરૂપ....સત્ સ્વરૂપ હૈ (અર્થાત્) સહજ એક જ્ઞાયક, ભૂતાર્થ એકરૂપ સ્વરૂપ હૈ યે સત્ય હૈ....વોહી સત્ય હૈ. પર્યાયકો ભી યહાં 'અસત્' કહ દિયા હૈ. ક્યોંકિ પર્યાયમેંસે અપના પ્રયોજન સિદ્ધ હોતા નહીં—પર્યાયમેંસે (નયી) પર્યાય ઉત્પન્ન નહીં હોતી, પર્યાય દ્રવ્યમેંસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ. તો, દ્રવ્યકો મુખ્ય કરનેકો—દ્રવ્યકા આશ્રય કરાનેકો—પર્યાય ઉસકી હૈ ફિર ભી ગૌણ કરકે ‘ઉસકી નહીં હૈ, અસત્ હૈ‘ ઐસા કહનેમેં આયા હૈ.

અભી (પ્રવચન) હિન્દીમેં ચલેગા (ઔર) દોપહરકો ગુજરાતીમેં ચલેગા. ક્યોંકિ વો અધિકાર (૩૨૦ ગાથા, શ્રી જયસેનાચાર્યની ટીકા) આયા (વો સૂક્ષ્મ) હૈ ન ! (તથા) વો (અનુવાદ) ગુજરાતીમેં હૈ, હિંદીમેં હૈ નહીં. યે (સમયસાર) તો હિંદીમેં હૈ તો ચલતા હૈ. દોપહરકો (પ્રવચન) ગુજરાતીમેં ચલેગા. સમજમેં આયા? સવેરેમેં હિંદીમેં ચલેગા (ઔર) દોપહરકો ગુજરાતીમેં (ચલેગા). સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, **जो जीव भूतार्थका आश्रय**-અવલંબન-**लेता है**—આશ્રય કરતા હૈ— આધાર બનાતા હૈ... સમજમેં આયા ? સમ્યગ્દર્શનકી પર્યાય ભૂતાર્થકા આશ્રય લેતી હૈ—આશ્રય બનાતી હૈ... આહાહા ! ભૂતાર્થ = ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ, સત્ સ્વરૂપ, પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, એકરૂપ સહજાત્મ પરમ પારિણામિકભાવ. પરમ પારિણામિક... પણ યહાં 'જ્ઞાયકભાવ' કહના હૈ, ક્યોંકિ પારિણામિકભાવ તો જડમેં ભી હોતા હૈ. (ઇસલિયે) પરમ પારિણામિક. જ્ઞાયકભાવ....સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ હૈ ભગવાન ! વો ધર્મકી ચીજ બહોત સૂક્ષ્મ હૈ. સોભાગચંદભાઈ ! આહાહા ! ચાર ગતિના દુઃખ અનંત કાલસે અનુભવતે હૈં. વો દુઃખકા નાશ કરનેકા ઉપાય.. ભૂતાર્થકા આશ્રય કરના વહી દુઃખકા નાશ કરનેકા ઉપાય હૈ. નવનીતભાઈ ! સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, **जो जीव भूतार्थका आश्रय लेता है वह जीव निश्चयसे**.... નિશ્ચય=વાસ્તવિક. **निश्चयसे सम्यग्द्रष्टि है.**—યે નિશ્ચય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈ—વાસ્તવિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈ—ખરેખર વો હી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈ... સમજમેં આયા ?–ઐસે કહતે હૈં. નવ તત્ત્વકી વ્યવહાર શ્રદ્ધા, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા—વો શ્રદ્ધા-બદ્ધા વસ્તુ (-યથાર્થ) હૈ નહીં, વો સમ્યગ્દર્શન હૈ નહીં.

શ્રોતા : સબ અભૂતાર્થ ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સબ અભૂતાર્થ હૈ. (જહાં) ઉસકી એક સમયકી પર્યાય અભૂતાર્થ હૈ, પીછે વો ભેદકી બાત દૂસરી હૈ—દૂસરેકી બાત ક્યા (કરના) ? (રાગ) હૈ તો ઉસકી પર્યાય, પર્યાયદ્રષ્ટિસે તો વહ ભૂતાર્થ હૈ. એક સમયકી પર્યાય, પર્યાયદ્રષ્ટિસે તો ભૂતાર્થ હૈ. પણ, અપને ત્રિકાળકે (-ત્રિકાલી દ્રવ્યકે) અવલંબનકી મુખ્યતા કરનેસે (-કરાનેકો), એક સમયકી પર્યાયકો—(જો કિ એક અપેક્ષાસે) ભૂતાર્થ હૈ ઉસકો ભી—યહાં ગૌણ કરકે 'અભૂતાર્થ' કહ દિયા હૈ. ગૌણ કરકે (અભૂતાર્થ) કહ દિયા હૈ, અભાવ કરકે (અભૂતાર્થ) કહ દિયા હૈ ઐસા નહીં.

શ્રોતા : બહોત સૂક્ષ્મ હૈ.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : સૂક્ષ્મ ? તુમ આયે હો તો સૂક્ષ્મ આતા હૈ કિ નહીં ? તુમ્હારા 'સૌભાગ્ય'ભાઈ નામ હૈ કિ નહીં ? હમ તો 'સોભાગભાઈ' કહતે હૈં ન ? તુમ્હારે લિયે તો દોપહરકો સૂક્ષ્મ રખા હૈ. શેઠીયા આવે છે તો...... વાંચો તો ખરા.

તે દિ' રામજીભાઈએ (સમયસારની ગાથા ૩૨૦, જયસેનાચાર્યની ટીકા) વાંચવાનું કહ્યું'તું, કે આપણે અહીં (રાજકોટમાં) વાંચીએ છીએ તો સોનગઢમાં તો વાંચવું. (તેથી) પાંચ-છ દિવસ પહેલાં (વાંચવાનો) વિચાર આવ્યો'તો, (ત્યાં) વળી પાછો પરમ દિ' રાત્રે કાંઈક ચર્ચા થતી હતી તેમાં 'નિષ્ક્રિય' (શબ્દ) આવી ગયો. આવ્યોને 'નિષ્ક્રિય'? 'નિષ્ક્રિય'. તો કીધું '(આ તો) પારિણામિકભાવકી વાત !' અરે ! આ તો આપણે અહીંયા વાત શેઠીયાઓએ કરવાની કહી'તી, તે થઈ હતી ૫-૬ દિ' પહેલાં. (પણ) ભૂલ ગયા પાછા.... ભૂલ ગયા. (હવે એ વાત પાછી યાદ) આ ગયી તો આ ગયી. તો રાત્રિકો પછી.... પરસો રાત્રિ, કાલ નહીં, નક્કી કિયા કિ છાપ દો. ૧૦૦૦ પન્ને (-કોપી) હૈં. દોપહરકો આયેંગે. સમજમેં આયા ? ગુજરાતીમેં આયેંગે હોં.

ક્યા કહતે હૈં ? યે તો આત્માકી ધર્મકથા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! ધર્મકા ધરનેવાલા—કાયમ સ્વભાવ, અસલી સ્વભાવ, ધ્રુવસ્વભાવ, પરમસ્વભાવ ઉસકા ધરનેવાલા—તો આત્મા હૈ. વહ તો અભેદ હૈ, એકરૂપ હૈ. **शुद्धनय भूतार्थ है** અર્થાત્ વો (જો) નિશ્ચય ને શુદ્ધ હૈ, યે હી સત્યાર્થ હૈ. વ્યવહાર જિતના કહો યે તો સબ 'અભૂતાર્થ' ને 'અસત્યાર્થ' હૈ. તો કહતે હૈં કિ જો (જીવ), વસ્તુ ત્રિકાલ ધ્રુવ એકરૂપ સહજ જ્ઞાયકભાવ હૈ ઉસકા (-ધ્રુવકા) આશ્રય કરતે હૈં—પર્યાયકો ઉસકા આશ્રય દેતે હૈં.... આહા ! વજ્ર ભીંત ધ્રુવ... અનાદિ ધ્રુવસ્વભાવ... ઉસકા જો પર્યાયમેં આશ્રય લેતે હૈં, વે હી સત્ય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈં—વે નિશ્ચય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈં—વે હી સચ્ચે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈં. કહો, સમજમેં આયા ? વો શબ્દાર્થ હુઆ.

હવે **ટીકા**. પાઠમેં તો '**ववहारोऽभूदत्थो**' ઈતના શબ્દ હૈ. ઉસકી અમૃતચંદ્રાચાર્યે ટીકા બનાયી કિ '**व्यवहारनय**'.... દેખો ! ત્યાં (મૂળ ગાથામેં) '**व्यवहार**' શબ્દ પડા હૈ તો (ટીકામેં) '**व्यवहारनय**' (ઐસા શબ્દ) લે લિયા હૈ સ્પષ્ટ કરનેકો. (કુંદકુંદ)આચાર્યકો ભી 'વ્યવહારનય' હી કહના હૈ. **व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ**..... **ववहारोऽभूदत्थो** કહા ન ? (ઉસકા અર્થ યહ હૈ) કિ વ્યવહાર અસત્યાર્થ હૈ, અભૂતાર્થ હૈ.—ઈતના (મૂળ ગાથામેં) પાઠ હૈ. તો (અમૃતચંદ્ર) આચાર્યને (શબ્દકા ભાવ) ખોલકર સ્પષ્ટ કર દિયા કિ **व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ है**.... સમજમેં આયા? પાઠમેં તો ઈતના હૈ કિ વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ, વ્યવહાર તે

અસત્ય હૈ, ઈતના. તો યહાં વ્યવહારકો અસત્ય કહા (કુંદકુંદ)આચાર્યને, તો વ્યવહારનયકે જિતને ભેદ હૈં ઉસકો (વે સબકો અમૃતચંદ્રાચાર્યને) લે લિયે.

व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ है.... व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ है.... અધ્યાત્મમેં વ્યવહારનયકે ચાર ભેદ આતે હૈં.

(૧) અસદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહાર

(૨) અસદ્ભૂત અનુપચાર વ્યવહાર

(૩) સદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહાર

(૪) સદ્ભૂત અનુપચાર વ્યવહાર

(૧) <u>અસદ્ભૂત ઉપચાર (વ્યવહારનયકી વ્યાખ્યા :)</u> પહલે કહ ગયે કિ વિકલ્પ–રાગ જો આયા હૈ (વો યદિ) જાનનેમેં–ખ્યાલમેં આતા હૈ, તો ઉસ રાગકો અસદ્ભૂત ઉપચાર (વ્યવહારનય કહતે હૈં). (અસદ્ભૂત ઉપચાર) વ્યવહારનયકે વિષયકો ઔર ઉસકો—વ્યવહારનયકો અસદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનય કહતે હૈં. જો રાગ જાનનેમેં આતા હૈ ઉસકો અસદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનય કહતે હૈં.

(૨) <u>અસદ્ભૂત અનુપચાર (વ્યવહારનયકી વ્યાખ્યા :)</u> ઔર ઉસ સમયમેં ઉપયોગ સૂક્ષ્મ (નહીં) હૈ, તો અવ્યક્ત (-અબુદ્ધિપૂર્વકકા રાગ) સાથમેં હૈ વો જાનનેમેં આતા (નહીં). તો જાનનેમેં નહીં આતા ઉસકો (-ઐસે રાગકો) 'અસદ્ભૂત'.... ક્યોંકિ (રાગ) આત્મામેં હૈ નહીં, (ઔર) 'વ્યવહાર' હુઆ, (ક્યોંકિ) ભેદ હુઆ ન અપેક્ષાસે ? ઔર ઉસકો 'અનુપચાર' (કહા, ક્યોંકિ) (અબુદ્ધિપૂર્વકકા રાગ) ખ્યાલમેં આયા નહીં. (અબુદ્ધિપૂર્વકકા રાગ) ખ્યાલમેં ન આયા, તો વો કારણસે ઉસકો અસદ્ભૂત અનુપચાર વ્યવહારનય કહતે હૈં. રાગ ખ્યાલમેં નહીં આયા, તો ઉસકો અસદ્ભૂત અનુપચાર વ્યવહારનય કહતે હૈં.

(૩) <u>સદ્ભૂત ઉપચાર (વ્યવહારનયકી વ્યાખ્યા :)</u> ઔર રાગ હૈ ઉસકો જ્ઞાન જાનતા હૈ... જ્ઞાન, રાગકો જાનતા હૈ. તો ઐસા જ્ઞાન કિ જો રાગકો જાનતા હૈ (વહ સદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનય હૈ). તો, જ્ઞાન તો હૈ અપના, (ઈસલિયે) યે તો 'સદ્ભૂત' હુઆ. (ઔર) ભેદ હુઆ....'ગુણીસે ગુણકી પર્યાય'–યે તો ભેદ હુઆ (તો વહ) 'વ્યવહાર' હુઆ. (જ્ઞાન) હૈ (વહ) અપના હૈ (ઔર) રાગકો જાનતા હૈ....હૈ વો જ્ઞાન અપના ઔર રાગકો જાનતા (હૈ તો) 'ઉપચાર' હો ગયા, તો (ઈસપ્રકાર વો) સદ્ભૂત ઉપચાર વ્યવહારનય હો ગયા. સમજમેં આયા ?

(૪) <u>સદ્‌ભૂત અનુપચરિત (વ્યવહારનયકી વ્યાખ્યા :)</u> ઔર 'જ્ઞાન તે આત્મા'... વો દસમી ગાથામેં કહા થા કિ જ્ઞાનકી પર્યાય... જ્ઞાનકી પર્યાય, (તો) વો યે આત્મા....યે આત્મા—ઐસે 'જ્ઞાનકી પર્યાય ઔર આત્મા'કા ભેદ બતાતા હૈ વો 'અનુપચાર' હૈ. (ક્યોંકિ) ઉસકા (-આત્માકા) જ્ઞાન હૈ ન ? કોઈ પરકા (જ્ઞાન) નહીં હૈ, (ઇસલિયે 'અનુપચાર' હૈ ઔર) ભેદ પડા તો 'વ્યવહાર' હૈ. (તથા) હૈ (માને) 'સદ્‌ભૂત'. (જ્ઞાન) અપની પર્યાયમેં (હૈ ઈસલિયે) 'સદ્‌ભૂત' હૈ, ભેદ પડા તો 'વ્યવહાર' હૈ અને જ્ઞાન અપના હૈ, કોઈ પરકા નહીં હૈ, (ઇસલિયે 'અનુપચાર'). ઈસ અપેક્ષાસે સદ્‌ભૂત અનુપચાર વ્યવહારનય (કહા જાતા હૈ). 'જ્ઞાન તે આત્મા'—ઈતના (ભેદ)કો ભી સદ્‌ભૂત અનુપચાર વ્યવહારનય કહતે હૈં.

યે ચારેય નય (અર્થાત્) વ્યવહારનયકા વિષય જૂઠા હૈ. નવનીતભાઈ ! આહાહા !

'જૂઠા'કા વિશેષ અર્થ કહેંગે હોં. યે (પર્યાયાદિ) નહીં હૈ—ઐસા નહીં હૈ. અપને ત્રિકાળી (દ્રવ્યકી) અપેક્ષાસે (ઉસકો) મુખ્ય કરકે (ઔર) ઉસકો (-પર્યાયાદિકો) ગૌણ બના કરકે ઉસકો (-પર્યાયાદિકો) 'અસત્યાર્થ' કહનેમે આયા હૈ. 'સર્વથા પર્યાય નહીં હૈ' (-ઐસે ઉસકો સર્વથા) અસત્યાર્થ માન લે તો એકાંત મિથ્યાદ્રષ્ટિ હો જાય. સમજમેં આયા ? કલ્યાણજીભાઈ ! ભારે ઝીણું આ. વસ્તુ...વસ્તુ....–એને જ દ્રવ્ય કહે છે. પર્યાય તો વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. ઉત્પાદ-વ્યય ભી... ઉત્પાદ-વ્યય—એક સમયકી પર્યાય—અવસ્થા વો વ્યવહાર-નયકા વિષય હૈ. નિશ્ચય તો.. દ્રવ્ય–વસ્તુ જો ત્રિકાળ હૈ યે નિશ્ચયનયકા વિષય હૈ. સમજમેં આયા ? યે મુદ્દાકી રકમકી બાત હૈ.

કહતે હૈં, **व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ है**.... આ કારણ... ઈસલિયે... એમ. છેને પાઠ ? **व्यवहारनयो हि सर्व एवाभूतार्थत्वादभूतमर्थं प्रद्योतयति**.... સંસ્કૃત ટીકા હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? કિ જિતના ભેદ દેખના, રાગાદિ દેખના, પર્યાયકો દેખના—વો સબ અભૂતાર્થ હૈ. વસ્તુમેં નહીં—ત્રિકાળી દ્રવ્યમેં નહીં, ઈસ અપેક્ષાસે ઉસકો (વ્યવહારનયકે વિષયકો) 'અસત્યાર્થ'—નહીં હૈ, વો નહીં હૈ (ઐસા કહનેમેં આયા હૈ).

વ્યવહારનયકે વિષય 'અવિદ્યમાન' હૈ ઐસે કહતે હૈં અહીં તો. ત્રિકાળી (દ્રવ્ય)કી અપેક્ષાસે ઉસકો અવિદ્યમાન કહા હૈ. હૈ તો (વ્યવહારનયકે વિષય)

વિદ્યમાન. નય ઔર.... નયકા વિષય હો તો નય પડતે (હોતે) હૈં ન ? નય ઔર... નયકા વિષય કોઈ ચીજ હો તો (નય) પડતે (-હોતે) હૈં ન ? સમજમેં આયા ? પણ, વો ત્રિકાળી જ્ઞાયકકા આશ્રય લેનેમેં પર્યાયકા આશ્રય કામ નહીં કરતા (-નહીં હોતા). પર્યાયકા આશ્રય કરને જાય તો વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર (ઉસમેં) લાભ માને મિથ્યાત્વ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ?

ઈસ કારણસે—ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવકે કાર્યકી (-આશ્રય કરાનેકી) અપેક્ષાસે જિતને વ્યવહારનયકે ભેદ હૈં યે 'અવિદ્યમાન' હૈં—'હૈં' હી નહીં (ઐસા કહા હૈ). લ્યો !....સમજમેં આયા ? (ભેદ) 'હૈં' હી નહીં, ક્યોંકિ અભેદમેં ભેદ દિખતે નહીં—એકમેં અનેકપના દિખતા નહીં, તો એકકી અપેક્ષાસે અનેકપના ઔર ભેદ 'અવિદ્યમાન' નામ વિદ્યમાન હૈં નહીં ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સોભાગભાઈ ! (વિષય) બરાબર ઝીણા હૈ, પણ સમજના પડેગા. એ સિવાય (શાંતિ) ક્યાંય—ધૂળમાંય નથી ક્યાંય.

આ અમારા સોભાગભાઈ પૈસાવાળા છે લ્યો, કરોડપતિ.... ક્યા હૈ ? ધૂળમેં હૈ નહીં કાંઈ. યહાં તો કહતે હૈં કિ જ્ઞાનકી પર્યાય અપની હૈ યે ભી 'અભૂતાર્થ' હૈ ઐસે કહતે હૈં. ભાઈ ! આહાહા ! (જ્ઞાનકી પર્યાય) અભૂતાર્થ, અવિદ્યમાન હૈ, ત્રિકાળી (દ્રવ્ય)કી અપેક્ષાસે. એકરૂપ, સહજ જ્ઞાયકભાવ હૈ (ઉસકી અપેક્ષાસે) રાગ-દ્વેષકા પરિણામ તો અવિદ્યમાન હૈ હી ઔર અપની અપેક્ષાસે પરદ્રવ્ય તો અવિદ્યમાન હી હૈ—અવસ્તુ હી હૈ.

ક્યા કહતે હૈં સમજમેં આયા ? ભગવાન આત્મા.... અપના જો સ્વરૂપ હૈ—ઉસકી અપેક્ષાસે તો પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ ભી અવિદ્યમાન હી હૈં—અદ્રવ્ય હૈ—અવિદ્યમાન હૈ—હૈ હી નહીં. આ (અપના સ્વરૂપ) સત્ય હૈ, તો ઈસ અપેક્ષાસે દૂસરી વસ્તુ અસત્ય હૈ. આહાહા ! નવનીતભાઈ ! વો તો ઠીક..... સમજમેં આયા ? પણ અપની પર્યાયમેં રાગ-દ્વેષ ઉત્પન્ન હોતે હૈં વે ભી અવિદ્યમાન હૈં—દ્રવ્યમેં હૈં હી નહીં—અવિદ્યમાન હૈં—જૂઠા હૈં—અસત્ય હૈં.

દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધાકા વિકલ્પ ઉઠતા હો યા નવ તત્ત્વકી શ્રદ્ધાકા શુભરાગ ઉઠતા હો, કહતે હૈં કિ વે અવિદ્યમાન હૈં—હૈં હી નહીં ન. અપને ત્રિકાળીકી અપેક્ષાસે વો તો હૈ હી નહીં, (ક્યોંકિ) વો તો અશુદ્ધ હૈ તો હૈ નહીં,

પણ અબ અપની પર્યાયમેં જ્ઞાનકા જો નિર્મળ અંશ હૈ—વ્યક્ત ક્ષયોપશમજ્ઞાનકા અંશ હૈ— વો ભી ‘અવિદ્યમાન’ હૈ. કિસ અપેક્ષાસે ? કિ ત્રિકાળ ભૂતાર્થકી અપેક્ષાસે યે (જ્ઞાનકા અંશ) ‘અભૂતાર્થ’ હૈ. યે (ત્રિકાળી) સત્યાર્થ હૈ, (તો જ્ઞાનકા અંશ) ‘અસત્યાર્થ’ હૈ, આ (ત્રિકાળી) હૈ તો (જ્ઞાનકા અંશ) નહીં હૈ. અમરચંદભાઈ! સમજમેં આયા ? હેમચંદજી ! ઐસી બાત હૈ.

કોઈ વાદવિવાદસે પાર પડે ઐસી ચીજ નહીં હૈ. વો (-કોઈ ઇસ) ગાથામેંસે ઇતના–ઐસા કહતા હૈ કિ કુંદકુંદાચાર્યને તો યહ વાત વેદાંતકે ઢાળેમેં ઢાળ દિયા હૈ. ..ભાઈ ! ઐસા નહીં હૈ. યહાં વ્યવહારકો 'અભૂતાર્થ' કહા ન ? (અર્થાત્) પર્યાયકો 'જૂઠા' કહ દિયા. (ઇસલિય કોઈ કહતા હૈ કિ યહાં) પર્યાયકો 'જૂઠા' (કહા), રાગકો 'જૂઠા' (કહા ઔર) પરકો 'જૂઠા' (કહા), તો પર (આદિ રહે) નહીં, અકેલી એક (સ્વ)વસ્તુ હી રહ ગઈ. ક્યા કહતે હૈં સમજમેં આયા ? ઈસ ગાથામેંસે..... (એક ભાઈ) ઐસે કહતે થે (કિ) કુંદકુંદાચાર્યને સમયસારકો વેદાંતકે ઢાળેમેં ઢાળા હૈ. (સમાધાન:) બિલકુલ નહીં....બિલકુલ નહીં. (ક્યોંકિ દ્રવ્ય-પર્યાયમય) વસ્તુકા સ્વરૂપ હૈ (ઉસમેંસે) મુખ્ય-ગૌણ કરકે કહનેમેં આયા હૈ. ઈસસે પર્યાયકા અભાવ હો ગયા હૈ ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

અપની અપેક્ષાસે સબ પરવસ્તુ અસત્યાર્થ હૈ, ઐસે અપને ત્રિકાળીકી અપેક્ષાસે અપની એક સમયકી પર્યાય ઔર રાગ-દ્વેષ અસત્યાર્થ હી હૈ. (કોઈ કહે) ‘બ્રહ્મ સત્ ને સબ જગત મિથ્યા’—ઐસા હો ગયા. અમરચંદભાઈ ! ‘બ્રહ્મ સત્ ને જગત મિથ્યા’ (-ઐસા હૈ નહીં). બ્રહ્મ (માને) ભગવાન આત્મા એક હી સત્ હૈ (ઔર) દૂસરા સબ અસત્ય હૈ. યહાં ઐસી ભાષા લી હૈ, પણ કઈ અપેક્ષાસે લિયા હૈ ? શેઠીયા ! બાત તો ઐસી હી લી હૈ, પર વો કઈ અપેક્ષાસે લિયા હૈ ?

શ્રોતા : (જગત) હયાતી ધરાતા હૈ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (હા, જગત) હયાતી ધરાતા હૈ. પણ અપની (-સ્વદ્રવ્યકી) હયાતીકી અપેક્ષાસે જૈસે દૂસરે ‘અહયાતી’ હૈ, ઐસે અપને ત્રિકાળીકી અપેક્ષાસે એક સમયકી પર્યાય ભી ‘અહયાતી’ હૈ ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. (પર્યાયકો) ગૌણ કરકે અભાવ કિયા હૈ—‘નથી‘ એમ કહા હૈ, (પણ) અભાવ

કરકે ‘નથી‘ ઐસે કહનેમેં આયા નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? વજુભાઈ ! નહીંતર એક જ વસ્તુ (-ત્રિકાળી દ્રવ્ય) રહેશે.

(કોઈ અજ્ઞાની કહે છે:) વ્યવહાર અભૂતાર્થ થઈ ગયો (એટલે બધાનો અભાવ) થઈ ગયો જાવ. પર્યાય નહીં, રાગ-દ્વેષ નહીં (અને) પર વસ્તુ નહીં; (પરંતુ) સર્વવ્યાપક એક વસ્તુ રહી ગઈ. ગુણ-ગુણી ભેદ નહીં (અને) એક દ્રવ્યમેં ગુણ ઘણા—એ નહીં, પર્યાય નહીં...સમજમેં આયા ? બીજી ચીજ નહીં. અકેલી રહ ગઈ એક ચીજ. (સમાધાન:) એમ નથી. સમજમેં આયા ?

આ (આત્મા) તો પૂર્ણ વસ્તુ ભગવાન હૈ. જિસમેં (-જિસકે આશ્રયસે) અપના પ્રયોજન સિદ્ધ નહીં હોતા હૈ ઐસે પર્યાય ઔર રાગકો અપ્રયોજનભૂત ગિનકે ‘અસત્યાર્થ’ કહ દિયા હૈ. (અર્થાત્) મુખ્યકો (-ત્રિકાળી દ્રવ્યકો) બતાનેકો, (વ્યવહારકો) ગૌણ કરકે 'અસત્યાર્થ' કહા હૈ, (લેકિન) અભાવ કરકે (અર્થાત્) પર્યાય, રાગાદિ ને પરવસ્તુ હૈ હી નહીં—ઐસા હૈ નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? યહ ગાથા તો સારે જૈનશાસનકા સ્તંભ હૈ, સારે વિશ્વદર્શનકી ગાથા હૈ. સમજમેં આયા ? સત્યકો જાહેર કરનેવાલી—પ્રસિદ્ધ કરનેવાલી—ગાથા હૈ. ઔર અસત્ય નામ ગૌણ....જો પર્યાયાદિક હૈ (ઉસકો) ગૌણ કરકે 'અસત્યાર્થ' કહનેમેં આયા હૈ. જ્ઞાનચંદજી ! આહાહા !

ત્રિકાળ એકરૂપ ભગવાન (આત્મા હૈ) ઉસકી દ્રષ્ટિમેં—ભૂતાર્થકી દ્રષ્ટિમેં—તો એકરૂપ ભૂતાર્થ હી રહતા (વિષય બનતા) હૈ, ઉસમેં કોઈ ભેદ-બેદ (હૈ નહીં). પર્યાયકા ભેદ કિ ગુણ-ગુણીકા ભેદ કિ રાગ—કુછ હૈ હી નહીં. વો અપેક્ષાસે **व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ है.... अविद्यमान....** (વો) તો ઉસકા—અભૂતાર્થકા અર્થ કિયા. પાઠ તો ઈતના હૈ : **अभूतार्थत्वादभूतमर्थं....** (વ્યવહારનય) ‘જૂઠા’ હૈ તો જૂઠેકો (દ્રવ્યમેં નહીં ઉસકો) કહતા હૈ, લ્યો. વ્યવહારનય ‘જૂઠા’ હૈ, તો જૂઠકી બાત કરતા હૈ.. જૂઠકી બાત કરતા હૈ. 'જૂઠા' (શબ્દ) બહોત આતા હૈ ભાઈ ! અપની ‘કળશટીકા‘મેં. (કળશ-૫) કળશટીકામાં આવે છે. એ અસદ્ભૂતને સર્વથા જૂઠા કહેવામાં આવે છે–એકદમ જૂઠા.. જૂઠા.. જૂઠા.. પરકા કર્તા કહના (ક્યા હૈ) ? કિ જૂઠ હૈ. સમજમેં આયા ?

(પ્રશ્ન:) વ્યવહારસે ધર્મ હોતા હૈ ?

(સમાધાન:) કિ જૂઠ હૈ. સમજમેં આયા ? યહાં તો કહતે હૈં, ત્રિકાળીકી અપેક્ષાસે એક પર્યાય—અવસ્થા જૂઠ હૈ. સમજમેં આયા ?

ભીખાભાઈ ! થોડું થોડું ધ્યાન–લક્ષ આપવું એમ કહે છે. આહાહા ! **व्यवहारनय**.... પ્રાણી દુઃખી હૈ પર્યાયદ્રષ્ટિસે. અંશદ્રષ્ટિમેં દુઃખ (ઔર) મિથ્યાત્વભાવ હૈ. 'રાગ મેરા હૈ, નિમિત્ત મેરા હૈ'—ઈતના (-ઐસા માનના) તો દુઃખ (ઔર) મિથ્યા દ્રષ્ટિ હૈ હી, પરંતુ અંશ જો વિકાસકા—પર્યાયકા અંશ—હૈ વો (ઉપર દ્રષ્ટિ હૈ તો) અંશદ્રષ્ટિ, પર્યાયદ્રષ્ટિ, વ્યવહારદ્રષ્ટિ, મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. ક્યોંકિ સારા (-પૂરા) ભગવાન આત્મા રહ ગયા. (ભેદકો) દ્રષ્ટિમેં લેનેસે સારી દ્રષ્ટિ (વહીં) રહ ગઈ, (ત્રિકાળી દ્રવ્યરૂપ) વિષય રહ ગયા. સમજમેં આયા ?

અનાદિસે પ્રાણી, અંશકો અપના પૂર્ણ (સ્વરૂપ) માનકર મિથ્યા દ્રષ્ટિસે (અર્થાત્) પૂરા સમ્યક્-સત્યકા અનાદર કરકે ચાર ગતિમેં રુલતે હૈં. વો રુલના બંધ કરનેકા ઉપાય ક્યા હૈ વો બતાતે હૈં. હા, વો કહતે હૈં. પણ સબ (અજ્ઞાની)કો દુઃખી કહા હૈ હોં. તુમ પૈસાવાલેકો ભી યહાં દુઃખી કહતે હૈં. દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખી.. એ તો અમથીય ખબર હૈ કિ નહીં શેઠીયા ? (પૈસાવાળાને) બહારની ઉપાધિના પાર (ન મળે). પણ (પૈસા) ન હોય તોય પરલક્ષસે વિકલ્પ ઉઠતે હૈં યે દુઃખ હૈ. ઔર વો તો દુઃખ હૈ, પણ અપનેમેં વર્તમાન પર્યાયરૂપ અંશ હૈ—ઉત્પાદ-વ્યયકા અંશ હૈ—ઈતનેમેં (ઉસ પર) દ્રષ્ટિ રખનેસે મિથ્યાત્વપના હૈ (ઔર) મિથ્યાત્વ યે દુઃખ હૈ. સમજમેં આયા ? દુઃખકી વ્યાખ્યા : કોઈ સંયોગ પ્રતિકૂળ હો વો દુઃખ હૈ ઐસી વ્યાખ્યા હૈ નહીં. પ્રતિકુળ સંયોગ હૈ તો દુઃખી હૈ, અનુકુળ સંયોગ હૈ તો સુખી હૈ—ઐસી સ્વરૂપકી સ્થિતિ હૈ હી નહીં. નવનીતભાઈ !

અપના ભગવાન આત્મા આનંદપિંડ પ્રભુ ત્રિકાળી હૈ—આનંદકા પિંડસ્વરૂપ ધ્રુવ હૈ—ઐસી ભૂતાર્થદ્રષ્ટિ ન કરકે (અર્થાત્) સત્ ભગવાન સચ્ચિદાનંદ સત્ પ્રભુ, સત્ સાહેબ પોતે (-સ્વયં) હૂં ઐસી દ્રષ્ટિ ન કરકે, (પર્યાય) અંશ ઉપર દ્રષ્ટિ હૈ કિ 'વો મેરા' (તો વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ).

(૧) 'યે પર(પદાર્થ) મેરા ને લડકા મેરા, પૈસા મેરા ને શરીર મેરા ને કર્મ મેરા'—વો (-ઐસા માનનેવાલા) તો મિથ્યાત્વભાવસે દુઃખી, દુઃખી હૈ....પણ ....

(૨) 'પુણ્ય-પાપકા આસ્રવ મેરા'—વો (-ઐસા માનનેવાલા) મિથ્યાદ્રષ્ટિ દુઃખી હૈ, પણ...

(૩) 'એક સમયકા અંશ હૈ ઈતના મૈં હૂં'—વો (-ઐસા માનના) મિથ્યાત્વ-ભાવ હૈ, દુઃખ હૈ. સમજમેં આયા ? નેમચંદભાઈ ! ભારે વાતું ભાઈ આ. વીતરાગકા માર્ગ ઐસા હોગા ? ઓહોહો ! ૧૧વીં ગાથા ! અલૌકિક વાત હૈ, લોકોત્તર.

કહતે હૈં કિ **अविद्यमान, असत्य, अभूत**....(એટલે કે) નથી. એ તો એક વ્યાખ્યા કિયા હોં—'અભૂતાર્થ'કી વ્યાખ્યા હૈ. **अभूतार्थ है**.... હવે વ્યાખ્યા કરતે હૈં કિ યે **अभूत अर्थको प्रगट करता है**.... 'નથી' એને જણાવે છે એમ કહે છે. ભાષા તો એમ છે. એય ! હા, 'નથી' ઉસકો જણાતે હૈં. ભાષા તો જુઓ ! વો ત્રિકાલીમેં નહીં હૈ. એક સમયકા અંશ હૈ ને રાગ હૈ, યે ત્રિકાલીની અપેક્ષાસે (ત્રિકાલીમેં) નહીં હૈ.

તો કહતે હૈં, વ્યવહારનય અભૂતાર્થ, અસત્ય.. **असत्य अर्थको प्रगट करता है....** પાઠમેં (ટીકામેં) ભાષા ઐસી હૈ, દેખો ! **अभूतार्थत्वादभूतमर्थं**..... 'અસત્ય' પદાર્થ પ્રગટ કરતા હૈ—વ્યવહારનય 'જૂઠે' અર્થકો (-દ્રવ્યસ્વભાવમેં નહીં ઉસકો) પ્રગટ કરતા હૈ. એક સમયકો પ્રગટ કરે યે વ્યવહારનય 'જૂઠા' હૈ ઐસે કહતે હૈં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? ભાઈ ! આ તો ગાથા બહોત... આપણે તો વાંચન કરતે.. કરતે.... કલ ૧૦વીં (ગાથા) પૂરી હો ગઈ ને આજ ૧૧વીં (શુરૂ) હો ગઈ હૈ. સમજમેં આયા ? કલ સવેરે ૯-૧૦ (ગાથા) પૂરી હો ગઈ.

કહતે હૈં, વ્યવહારનય 'અસત્ય' હૈ—નય 'અસત્ય' હૈ, તો 'અસત્ય' ભાવકો પ્રગટ કરતા હૈ. 'નહીં હૈ' ઉસકો બતાતા હૈ—'નહીં હૈ' ઉસકો કહતા હૈ. જુઓ ! ભાષા દેખો. સમજે ? એક સમયકી પર્યાય 'વસ્તુ હી નહીં'—ઐસા કહતે હૈં. પર્યાયકી અપેક્ષાસે પર્યાય હૈ, પણ યહાં ત્રિકાલીકી અપેક્ષાસે વહ (-પર્યાય) 'વસ્તુ હી નહીં' (-ઐસા કહા હૈ.) સમજમેં આયા ? ત્રિકાલીકી અપેક્ષાસે રાગ વસ્તુ હી નહીં. ત્રિકાલીકી અપેક્ષાસે પર તો 'અવસ્તુ' હૈ હી, પણ અપને ત્રિકાલીકી મુખ્યતાકી અપેક્ષાસે એક સમયકી પર્યાયકો ભી 'અવસ્તુ—

અસત્ય—અભૂત—નહીં હૈ'–ઐસા વ્યવહારનય પ્રગટ કરતા હૈ. સમજમેં આયા?

આ ગાથામાં હર વખતે કાંઈ (હાજર) હો અહીંયા ભગવાનજીભાઈ ? કોઈ કોઈ (વખતે હોય), વચમાં.. વચમાં...કોઈક ગાથા આવી ગઈ હોય (ત્યારે). પણ આ ગાથા વખતે (હાજર) હોય તો ખબર પડે કે આ ગાથાકા ક્યા અર્થ હૈ. સમજમેં આયા ? અમૃતચંદ્રાચાર્યને (પાઠમેંસે– મૂલ ગાથામેંસે ઐસા અર્થ) નિકાલા હૈ, ક્યોંકિ પાઠમેં '**अभूतार्थ**' કહા ન ? વ્યવહારનય તો 'અસત્ય અર્થ'કો કહતા હૈ....અસત્ય અર્થકો. **अभूदत्थो... अभूदत्थो...** કીધુંને ? **अभूत्+अत्थ.**— અસત્ય અર્થકો કહતા હૈ.

(પ્રશ્ન :) પણ જો 'અસત્ય હૈ' ઉસકો કહે ? સમજમેં આયા ?

(સમાધાન :) ત્રિકાળ જ્ઞાયક ભગવાન (આત્મા) સહજાનંદ પ્રભુ એકરૂપ સ્વભાવ હૈ, કિ જિસકે ગર્ભમેં–પેટમેં અનંતા પરમાત્મા પડે હૈં.... સમજમેં આયા? અનંત આત્મા સિદ્ધ હોતે હૈં, તો સિદ્ધકી પર્યાય એક સમયકી અવસ્થા હૈ. ઐસી ઐસી...અનંત, સાદિ-અનંત જો સિદ્ધ અવસ્થા—પર્યાય હૈ, યે ગર્ભમેં—આત્માકે દ્રવ્યમેં પડી હૈ. સમજમેં આયા ? ઐસા ભગવાન (આત્મા) સત્યાર્થ—પરમાર્થ—ભૂતાર્થ—હૈ. સચ્ચા સાહિબ તો દ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા ? ઉસકી અપેક્ષાસે એક સમયકી પર્યાયકો ભી 'જૂઠી' (કહી હૈ). વ્યવહારનય જૂઠેકો (-સ્વભાવમેં નહીં ઉસકો) 'જૂઠા' પ્રગટ કરતા હૈ. (સ્વભાવમેં) 'હૈ નહીં' ઉસકો કહતા હૈ. સમજમેં આયા ?

યે ૧૧વીં ગાથા ઐસી હૈ ન્યાલભાઈ ! <u>જૈનદર્શનને સમજવું એ (માટે) બડી યોગ્યતા જોઈએ, બડા પુરુષાર્થ જોઈએ.</u> સમજમેં આયા ? આહાહા ! કથનીકી રીત ક્યા હૈ (વહ સમજના ચાહિયે). **अविद्यमान**.... નહીં હૈ–હયાતી નહીં હૈ અને (**असत्य**)–જૂઠા હૈ. **अभूत** હૈ—છતી ચીજ હી નહીં હૈ. 'નહીં હૈ' ઉસ અર્થકો પ્રગટ કરતા હૈ વ્યવહારનય. છતી ચીજ હી નહીં હૈ... એક સમયકી પર્યાય 'છતી ચીજ' હી નહીં હૈ. 'છતી' (માને) ક્યા સમજતે હૈં ? (શ્રોતા : હયાતી, વિદ્યમાન.) આ તો આપણે '**भूत**'ની સાથે જરી શબ્દ લેવો (-મેળવવો) છે. ગુજરાતી આવડે એવું હિંદી ન આવડે બરાબર. છતી.. છતી એટલે કે 'હૈ'–છતી. ઉસકો

(-પર્યાયકો યહાં) 'ના' પાડતે (-કહતે) હૈં કિ (પર્યાય) નહીં હૈ. 'હૈ' તો ખરી પર્યાય, પણ આ દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે અછતી હૈ—હૈ નહીં. (માનો) તુમ પર્યાય દુનિયામેં હૈ નહીં.

મેરે (લિયે) તો દ્રવ્ય હી વસ્તુ હૈ. ન્યાલભાઈને કહા ન ? ઉસમેં (-દ્રવ્યદ્રષ્ટિ પ્રકાશમેં) એક બોલ (નં. ૨૭૯) આયા હૈ કિ 'મૈં તો ધ્રુવ હૂં. મૈં કિસકા ધ્યાન કરું ? પર્યાય ધ્યાન કરે તો કરો, મેરા ધ્યાન....મૈં કિસકા કરું ?' વો ન્યાલભાઈ સોગાનીકે પુસ્તકમેં આયા ન ? પુસ્તક મિલા નહીં તુમકો ? ન્યાલભાઈકા, અજમેરવાલેકા. ઉસમેં લિખા હૈ ઐસા શબ્દ. ઐસા એક શબ્દ પડા હૈ ઉસમેં. ઉન્હોંને કિતની બાત તો બહોત ખુલી કર દી હૈ. એને ક્યાં ઉપદેશ કરવો હતો ને એને ક્યાં (બીજાને) સમજાવવું (હતું) ? એને એમ ખબર નહોતી કિ મેરા પત્ર બહાર આયેગા. થોડા વખતમેં કામ કરકે ચલે ગયે. ઉસમેં ઐસા લિખા હૈ એક (બોલ)મેં, (કિ) 'મૈં કિસકા ધ્યાન કરું ? પર્યાય મેરા ધ્યાન કરે તો કરો. મુજે ક્યા હૈ ?' સમજમેં આયા ?

'પર્યાય લગો મેરે ધ્રુવ ઉપર—સંબંધમેં. મૈં સંબંધ કિસકા કરું ?' શેઠીયા ! કેટલીક બાત ઐસી હૈ–બાત સૂક્ષ્મ હૈ. (એટલે) બહાર ન પાડી. (ઉસમેં) બહોત સૂક્ષ્મ (બાત) હૈ. ઉનકો કોઈ દૂસરેકા કામ થા નહીં (અર્થાત્) ઉનકો તો ઉપદેશ દેના નહીં થા. વો તો અપના કામ કરતે થે. કરતે.. કરતે.. શબ્દ લખાઈ ગયા. ઉસકો ખબર નહીં કિ મેરે પીછે ઐસા પત્ર (ઔર ચર્ચા) છપેગા. અને એકદમ દેહ છૂટ જાય ઉસકે લિયે...... (દેહ) એકદમ છૂટ ગયા. ન્યાલચંદ સોગાની નહીં થે અજમેરકે? સુના હૈ ? નહીં. કલકત્તા દુકાન હૈ. નહીં સુના હૈ ? સુના હૈ. પરિચય... પરિચય નહીં હુઆ. તુમકો મિલે થે ન્યાલભાઈ ? સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, યે (વ્યવહાર) **अभूत अर्थको....** અવિદ્યમાન અર્થકો—જૂઠે અર્થકો—**प्रगट करता है**. સમજમેં આયા ? પરમ સત્ય દ્રવ્યસ્વભાવ હૈ ઉસકી અપેક્ષાસે એક સમયકી પર્યાય ભી 'અસત્ય' ને 'જૂઠી' અપેક્ષાસે કહનેમેં આયી હૈ. સમજમેં આયા ? પુણ્ય-પાપકી તો કહાં બાત રહી, દૂસરે દ્રવ્યકી તો કહાં બાત રહી, (પરંતુ) પ્રમાણકા વિષય જો દ્રવ્ય ઔર પર્યાય—દો હૈ, ઉસમેંસે પર્યાયકો ભી યહાં 'અસત્ય' ને 'જૂઠા' કહ દિયા હૈ, વ્યવહારનયકો. યે વ્યવહારનય 'જૂઠા'

હૈ (ઐસા) કહો કિ વ્યવહારનયકા વિષય ‘જૂઠા’ (હૈ ઐસા) કહો (દોનોં એક હી બાત હૈ). સમજમેં આયા ? ઓહોહો !

એક જ પરમ દ્રવ્ય હી વો સત્ય ભગવાન હૈ (કિ)...

(૧) જિસકા આશ્રય લેનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ,

(૨) જિસકા આશ્રય લેનેસે સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ,

(૩) જિસકા આશ્રય લેનેસે (સમ્યક્)ચારિત્ર હોતા હૈ,

(૪) જિસકા આશ્રય લેનેસે શુક્લધ્યાન હોતા હૈ ઔર

(૫) જિસકા આશ્રય લેનેસે કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ.

માલચંદજી ! લ્યો ! અહીં તો દયા, દાન ને વ્રત પાળીએ તો આમ થાય ને કાઉસ્સગ્ગ કરીએ તો આમ થાય ને ફલાણું કર્યે.... એ કાંઈ રહ્યું નહીં. ન્યાલભાઈ ! આ રસનો ત્યાગ કરીએ, લીલોતરી ન ખાઈએ તો કાંઈક લાભ થાય—(એવું) કાંઈ ન રહ્યું એમાં. ‘ઐસા મૈંને છોડા ને ઐસા મૂક્યા’—વો તો વિકલ્પ મિથ્યાત્વ (સહિત)કા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા? અંશ ઉપર દ્રષ્ટિ રખકર મૈંને ત્યાગ કિયા ને ગ્રહણ કિયા વો તો મિથ્યાત્વકા પોષણ હૈ. ઐસી બાત હૈ ભૈયા ! બહોત (સૂક્ષ્મ હૈ).

હવે **शुद्धनय एक ही भूतार्थ**.... પાઠમાં (-મૂળ ગાથામાં) તો **ववहारोऽभूदत्थो** –કીધું’તું, (હવે કહે છે :) **भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**.....–શુદ્ધનય હી ભૂતાર્થ હૈ. **भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**.... જોયું ? શુદ્ધનયકા વિષય ભૂતાર્થ હૈ—ઐસા નહીં કહા. એ ભૂતાર્થ જો ત્રિકાલી (દ્રવ્ય) હૈ વો નિશ્ચય–શુદ્ધનયકા વિષય હૈ—ઐસા નહીં કહા, (પરંતુ) વો તો ભૂતાર્થ હૈ, વો હી 'શુદ્ધનય' હૈ (ઐસા કહા). સમજમેં આયા ? જો ત્રિકાલ સત્.. સત્.. સત્.. સત્.. સત્ સ્વરૂપ (હૈ, કિ) જિસમેં અનંત ગુણ એકરૂપ હૈ (અર્થાત્) જે અનંત ગુણનું એકરૂપ છે.... એક-એક ગુણની અનંતી શકિત છે (અને) ઐસી અનંતી શક્તિકા....અનંતી શક્તિકા એકરૂપ (વો) શક્તિવાન (દ્રવ્ય હૈ). વો એકરૂપ ભૂતાર્થ હૈ ઉસકો 'શુદ્ધનય' કહનેમેં આયા હૈ. નહીં તો, હૈ વો (ભૂતાર્થ) શુદ્ધનયકા વિષય, પણ વો શુદ્ધનયકા વિષય ને (આ)

શુદ્ધનય—(ઐસા) અહીંયા જુદા નહીં (કહા). વો (દ્રવ્ય) હી **शुद्धनय** હૈ. સમજમેં આયા ?

शुद्धनय एक ही.... एक ही.... દેખો ! ઓલામાં (-વ્યવહારનયકી બાતમેં) **'सब'** લિયા થા ન ? (ગાથામેં સિર્ફ) **'अभूतार्थ'** શબ્દ પડા હૈ, પણ (ટીકામાં) આચાર્યે ખુલાસો કર્યો કે વ્યવહાર **'सब अभूतार्थ'** હૈ-(ઐસા ટીકામેં) લે લિયા. (ઈસીપ્રકાર) ગાથામેં (ઈતના) લે લિયા હૈ—પાઠમેં તો ઈતના હૈ—કિ **भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ....** સામે જ્યારે વ્યવહાર 'અનેક' હૈ, તો શુદ્ધનય 'એક' હી હૈ. કારણ કે વસ્તુસ્વરૂપ એકરૂપ હૈ.... સમજમેં આયા ? દ્રવ્યસ્વભાવ—વસ્તુસ્વભાવ—એકરૂપ હૈ.

તો કહતે હૈં, **शुद्धनय एक ही भूतार्थ होनेसे.... शुद्धनय एक ही भूतार्थ होनेसे.... शुद्धनय एक ही भूतार्थ होनेसे....** સત્યાર્થ એક હી ચીજ હોનેસે... **विद्यमान...** છતો—હયાતીવાળો પદાર્થ વો **शुद्धनय** હૈ (અથવા) હયાતીવાળા પદાર્થકો (શુદ્ધનય) બતાતા હૈ—હયાતીવાળા પદાર્થકો હી શુદ્ધનય કહતા હૈ. હયાતીવાળા પદાર્થ (માને) વો દ્રવ્ય. સમજમેં આયા ? **शुद्धनय एक ही....** પાછો **'ही'** (શબ્દ) જુઓ ! પાછો એની સાથે (**'ही'** શબ્દ છે). ઓલામાં (-વ્યવહારની વાતમાં) એમ હતું કે **'सब ही'**, (જ્યારે) આહીં (-શુદ્ધનયની વાતમાં) **'एक ही'** (શબ્દ છે). **व्यवहारनय सब ही** અસત્ય **अर्थको प्रगट करता है**, (જ્યારે) **शुद्धनय एक ही** સત્યકો બતાતા હૈ (અથવા) સત્ સ્વરૂપ એક હી હૈ. સમજમેં આયા ?

'प्रगट करता है' ઐસા ક્યા (-ક્યોં કહા) ? એક (બાજુ) તો કહા કિ **भूदत्थम्...** ભૂતાર્થ હી **'शुद्धनय'** હૈ, વળી (શુદ્ધનય) **'प्रगट करता है'** ઐસા (કહા, તો ઉસકા અર્થ) ક્યા ? કિ શુદ્ધનય હી અપને જ્ઞાયકભાવકો બતાતા હૈ અથવા (શુદ્ધનયસે) જ્ઞાયકભાવ પ્રગટ હોતા હૈ. વો આયેગા. ટીકામાં આવશેને ભાઈ ? કે 'આવિર્ભાવ' હોગા જ્ઞાયકભાવ. (યથાર્થમેં) જ્ઞાયકભાવ 'આવિર્ભાવ' નહીં હોતા, જ્ઞાયકભાવ તો હૈ વહી હૈ. પણ (અજ્ઞાનીને) દ્રષ્ટિમેં નહીં લિયા થા તો જ્ઞાયકભાવ 'તિરોભૂત' થા. પર્યાયદ્રષ્ટિમેં રહા થા—અંશદ્રષ્ટિમેં રહા થા—દયા-દાનકે વિકલ્પકી દ્રષ્ટિમેં રહા થા—તો સારા જ્ઞાયકભાવ 'તિરોભૂત' હો ગયા થા (અર્થાત્) દ્રષ્ટિમેં 'તિરોભૂત' હો ગયા થા. (યથાર્થમેં) યે તો હૈ વહી હૈ..આહાહા !

સમજમેં આયા ? ઔર જબ દ્રષ્ટિમેં લિયા ભૂતાર્થકો, કિ વો હી એક સત્ય હૈ, તો વો હી 'આવિર્ભાવ' હો ગયા. 'પ્રગટ કરતા હૈ' (એવી કરી છે ને) ભાઈ ! ભાષા ? એટલે એનો વિસ્તાર ત્યાં (-ટીકામાં) કરશે કે 'આવિર્ભાવ' થયો....'આવિર્ભાવ' થયો. હા, એમાંથી ('પ્રગટ કરતા હૈ' એ શબ્દમાંથી 'આવિર્ભાવ' એવો અર્થ) કાઢશે. સમજાય છે કાંઈ ? ઓહોહો !

જ્ઞાયકભાવ પ્રભુ સત્ સાહેબ પૂર્ણાનંદ એકરૂપ હૈ ઉસકો 'શુદ્ધનય' કહા ઔર વો (-પર્યાયરૂપ) શુદ્ધનય ભૂતાર્થકો પ્રગટ કરતા હૈ અર્થાત્ ઉસકા (-ભૂતાર્થકા) જ્ઞાન કરનેસે—ઉસમેં ભૂતાર્થમેં લક્ષ કરનેસે—ભૂતાર્થ ખ્યાલમેં આતા હૈ. જો 'તિરોભૂત' થા વો જ્ઞાયકભાવ ખ્યાલમેં આયા, તો જ્ઞાયકભાવ પ્રગટ હુઆ—'આવિર્ભાવ' હુઆ—ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. હિંદી ઐસી (પૂર્ણ) નહીં આતી. શેઠીયાકો ખબર હૈ કિ નહીં ? શેઠીયા તો ગુજરાતી સમજતે હૈં બહોત. પણ હવે આ લોકો આવ્યા દિલ્હીવાળા, એટલે થોડા હિંદી કરના પડા. લ્યો, આઠ દિ' થી હિંદી(મેં) ચલતા હૈ. સમજમેં આયા ? જયસાગરજી ! જયકુમાર ! યે ક્યા હૈ ? 'જયસાગર' હૈ આત્મા—ઐસે કહતે હૈં. બડા સાગર પડા હૈ ચિદાનંદ ભગવાન. જિસમેં અનંતા સિદ્ધ ભગવાન પડે હૈં વો હી 'સત્ય' હૈ (ઔર) એક સમયકી પર્યાય 'જૂઠી' હૈ. એક સમયકી પર્યાયમેં (દ્રવ્ય) કહાં રહા હૈ ? સમજમેં આયા ?

शुद्धनय एक ही भूतार्थ होनेसे.... શુદ્ધનય એક પોતે સત્યાર્થ હૈ ઐસે કહતે હૈં....શુદ્ધનય એક હી સત્યાર્થ હૈ. તે કારણે **विद्यमान**...-યથાર્થ, **सत्य**...-સચ્ચા, **भूत अर्थको प्रगट करता है**. ઈસકા અર્થ ? વો ભૂતાર્થકા આશ્રય લેતા હૈ તબ 'ભૂતાર્થ યહ હૈ'—ઐસા ખ્યાલમેં આતા હૈ. આહાહા ! ગાથા બહુ... શેઠીયા ? લ્યો ! યે ગાથામેં સારા નિશ્ચયકા—ભૂતાર્થકા—સારા બીજડા ઉસમેં પડા હૈ. પીછે સબ વિસ્તાર ઈસમેંસે લિયા હૈ. સમજમેં આયા ? જુઓ ! આવું આ સમજને મિલતા નહીં, સુનને મિલતા નહીં (ને) 'કરો ભગવાનકી ભક્તિ ને પૂજા ને દેરાસર બનાવો.... જાવ ! તમારા કલ્યાણ હોગા.'—(ઐસી બાત સુનનેકો મિલતી હૈ). (યહાં) કહતે હૈં, 'નહીં, કલ્યાણ-બલ્યાણ નહીં હોગા.' ...ભાઈ ! આવી વાત છે.

'(આમ) લોકો કહે છે' એમ ભાઈ કહે છે. એને (-મોટા માણસને) માથે (જવાબદારી) નાખ્યા વિના રહે નહીં લોકો. મોટા માણસ છેને ? મોટું માથું છેને ? છોકરા મોટા ચાર છે—બે મોટા કરોડપતિ ને બે ઓલા (નાના છે). તેને છોકરા નથી (એટલે લોકો) કાંઈક શું કહે છે ? કે છોકરા નથી તો કાંઈક એમાં (-મંદિરમાં) ખરચશે કે નહીં ?–એમ લોકો કહે છે. લોકોને આધાર-આશા રહે, (તેથી) માને લોકો, (પણ) શું થાય એ જુદી વાત છે. કહો, સમજમેં આયા ? મલુકચંદભાઈ ! (દીકરા) કાલ બપોરે આવ્યા'તા (અને કહ્યું) કે મેં બાપુજીને કીધું છે (કે) આવો તમે મારી સાથે. મેં (-ગુરુદેવશ્રીએ) કહ્યું : પોતે આહીં વિનંતી કરી તે આવું કહેવા શેના આવે ? કેમ મલુકચંદભાઈ ? એણે તો નાખ્યું. કલ્યાણજીભાઈને વાંચવા આપ્યું, ભાઈને વાંચવા આપ્યું, પુનમચંદને આપ્યું ને આણે વાંચ્યું. હવે એ પાછું 'ના' પાડવા આવે કે બરાબર આ ઠીક નથીને ? આખી–બધી દુનિયા એમ ભજે છે. આહાહા !

કહતે હૈં કિ યે ગાથામેં સબ પડા હૈ હોં બહોત. ટીકા કરેંગેં, (પરંતુ) ટીકામેં ઉસકા સ્પષ્ટીકરણ હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? **यह बात द्रष्टान्तसे बतलाते हैं**.... લ્યો, વો અર્થ કિયા ઉસકા દાખલા દેકર (સમજાયેંગે).

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૨૮

ગાથા - ૧૧

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૨, મંગળવાર, તા. ૮-૧૦-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. ૧૧વીં ગાથા ચલતી હૈ. દેખો, પહલે ક્યા કહા ? **व्यवहारनय सब ही अभूतार्थ है**. વ્યવહારકે જિતને પ્રકાર હૈં વે સબ અવિદ્યમાન હૈં, જૂઠે હૈં ઐસે યહાં કહતે હૈં. આત્મદ્રવ્ય જો અભેદ જ્ઞાયકસ્વરૂપ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કરાનેકો—મુખ્યપને જો જ્ઞાયક ત્રિકાલ સ્વભાવ હૈ ઉસકા આશ્રય કરાનેકો—ઐસા આશયસે કહા કિ ઉસમેં રાગ-દ્વેષ, કર્મ આદિ તો હૈં નહીં, પણ ઉસકી એક સમયકી અવસ્થા ભી (ઉસમેં) હૈ નહીં—વિદ્યમાન હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? એક સમયકી ઉસકી અનિત્ય પર્યાય જો હૈ (વહ દ્રવ્યમેં) હૈ હી નહીં. ઐસે દ્રવ્યકા—જ્ઞાયકભાવકા—અનુસરણ કરાનેકો, પર્યાયદ્રષ્ટિકો ગૌણ કરકે, 'નહીં હૈ પર્યાય' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ? લ્યો ! આ તો આકરૂં પડે છે, તો પછી ઓલા ત્રણની (-ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિકભાવની સમયસાર ગાથા ૩૨૦, શ્રીજયસેનાચાર્યની ટીકામાંથી) 'ના' પાડે છે (તેની તો શું વાત જ કરવી ?) **न विदंती**—ન જોઈએ ત્યાં. અહીં તો કહે છે કે પર્યાય જ નથી. સાંભળને હવે !

આત્મામેં—દ્રવ્યસ્વભાવમેં—ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ આદિ જો પર્યાય હૈ વો પર્યાય હૈ હી નહીં. ઉસમેં (-દ્રવ્યસ્વભાવમેં) હૈ નહીં, તો 'હૈ હી નહીં' યૂં (કહતે હૈં).....ઉસમેં નહીં, તો 'હૈ નહીં' યૂં (કહતે હૈં). નવનીતભાઈ ! એકરૂપસ્વભાવી ચૈતન્યપિંડ ભગવાન હૈ વહી સત્ય હૈ, વહી ભૂતાર્થ હૈ, સત્ય પદાર્થ હૈ, બસ. પર્યાય-બર્યાય સબ અસત્ પદાર્થ હૈ. સમજમેં આયા ? વહી (-દ્રવ્યસ્વભાવ) મુખ્ય બતાનેકો, પર્યાયકો ગૌણ કરનેકો, વહાં '(પર્યાય) નહીં હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ? ઇસલિયે વો જૂઠી, **अविद्यमान**... લ્યો ! અહીં તો '**अविद्यमान**' (-એમ) ચોખ્ખું લખ્યું છે એમણે. પર્યાય '**अविद्यमान**' –'નથી' (-એમ) તેને વ્યવહાર કહે છે (અર્થાત્) 'નથી' તેને કહે છે. લ્યો ! ('નથી') એને પ્રગટ કરે છે–'નથી' તેને બતાવે છે.....'નથી' એને બતાવે છે, (તો જે) 'નથી' તેને

બતાવે શું ? (-કેવી રીતે ?) સમજે ? વ્યવહારનય 'નહીં હૈ' ઉસકો કહતી હૈ એૈસા લિયા હૈ યહાં.

ઔર **शुद्धनय एक ही भूतार्थ होनेसे....** યહાં (ટીકામેં) એૈસા (લિયા હૈ). નહીં તો, પાઠ (-મૂલ ગાથામેં) તો એૈસા હૈ કિ **भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**—ભૂતાર્થ જો હૈ વહી 'શુદ્ધનય' હૈ. સમજમેં આયા ? જો ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ—પરમભાવ—સ્વભાવભાવ—ચિદાનંદસ્વરૂપ—હૈ વહી 'શુદ્ધનય' હૈ. પાઠમેં (-મૂલ ગાથામેં) તો એૈસા લિયા હૈ, (ટીકામેં ઉસકા) ખુલાસા કિયા કિ **शुद्धनय एक ही भूतार्थ होनेसे....** યે શુદ્ધનયકા વિષય (હૈ વહ) એક હી ભૂતાર્થ હોનેસે.... (શુદ્ધનયકા) વિષય કહો કિ શુદ્ધનય કહો—દોનોં એક હી હૈ યહાં તો.

भूतार्थ होनेसे विद्यमान, सत्य, भूत अर्थको प्रगट करता है. લ્યો ! શુદ્ધકો—ભૂતાર્થકો દિખાતી હૈ શુદ્ધનય (ઔર) 'ભૂતાર્થ'કો તો પહલે કહા કિ ભૂતાર્થ હી શુદ્ધનય હૈ ભાઈ ! (ઇસલિયે ઉસકા યહ અર્થ હુઆ કિ શુદ્ધનય) વો 'ભૂતાર્થ'કો દિખાતી હૈ, તો વો 'શુદ્ધનય'કો હી દિખાતી હૈ. (અર્થાત્) જો ત્રિકાલી ('ભૂતાર્થ'કો) દેખતે હૈ વો 'શુદ્ધનય'કો દેખતે હૈં. સમજમેં આયા ? **शुद्धनय एक ही भूतार्थ....** એક હી સત્ય હૈ....ભૂતાર્થ હી એક હી સત્ય હૈ. અહીં 'શુદ્ધનય' એટલે 'ભૂતાર્થ'. **'शुद्धनयके अनुसार बोध'** (એમ ટીકામાં) કહ્યું છેને ? **'भूतार्थदर्शी.... शुद्धनयके अनुसार'....**(એટલે કે) એ તો દ્રવ્યકે અનુસાર..... અહીં મૂલ પાઠમેં (-ગાથામેં) તો 'ભૂતાર્થ' ઔર 'શુદ્ધનય' એક હી કહા હૈ.

विद्यमान, सत्य, भूत अर्थको प्रगट करता है. વહી (-શુદ્ધનય) સત્ય બાતકો પ્રસિદ્ધ કરતા હૈ. ભગવાન જ્ઞાયકભાવ, ધ્રુવભાવ હૈ વો શુદ્ધનયભાવ—શુદ્ધનયકા હી ભાવ હૈ. (ઉસકો) વો (શુદ્ધનય) પ્રગટ કરતા હૈ—ઉસમેં (દ્રવ્ય) ખ્યાલમેં આતા હૈ તો શુદ્ધભાવ પ્રગટ હુઆ (અર્થાત્) જ્ઞાયકભાવ ખ્યાલમેં આયા (તો) જ્ઞાયકભાવ હી પ્રગટ હુઆ એૈસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ભારે ઝીણું.

यह बात द्रष्टान्तसे बतलाते हैं.... ભાવાર્થમાં વિશેષ ખુલાસો જયચંદજી પંડિત કરેંગે. **जैसे प्रबल कीचड़के मिलनेसे....** દેખો ! જલકા દ્રષ્ટાંત દિયા. જલ હૈ ન જલ? **प्रबल कीचड़.... प्रबल कीचड़....** સામાન્ય-સાધારણ કીચડ નહીં. જલકા

બહોત કીચડમેં મિશ્રિતપના હો જાના (યા) હો ગયા (હોનેસે) **जिसका सहज एक निर्मलभाव....** જલપના હી **तिरोभूत**—ઢંક ગયા. કાદવકે આશ્રયમેં—કાદવકે સંબંધમેં—જલકા મૂલ જો સ્વચ્છભાવ હૈ વો હી **तिरोभूत** નામ ઢંક ગયા.

प्रबल कीचड़के मिलनेसे जिसका सहज एक निर्मलभाव..... ऐसे जलका..... એમ છેને ? છેલ્લે શબ્દ છે. **ऐसे जलका.....** જલકા સહજ એક નિર્મલભાવ, કાદવકા સંબંધ મિલનેસે **तिरोभूत....** જલપના હી **तिरोभूत हो गया....** જલપનેકા ભાવ જો હૈ વહી ઢંક ગયા. બહોત સૂક્ષ્મ બાત હૈ સોભાગભાઈ ! સંપ્રદાયમેં તો (ઐસી બાત) હૈ હી નહીં. (ઇસલિયે) ઐસી ચીજ (સુનનેકો) મિલે નહીં. અબ યહાં કોઈ બાર સુનનેમેં, વિચારમેં આવે તો બહુત સૂક્ષ્મ લગે. (લેકિન) બાત તો ઐસી હૈ. સૂક્ષ્મ લગે તો (ભી) યે હી (બાત) હૈ, ન સમજમેં આયે તો (ભી) યે હી હૈ ઔર સમજમેં આયે તો (ભી) યે હી હૈ. સમજમેં આયા ?

ભગવાન આત્મા.... ! યહાં જલકે દ્રષ્ટાંતસે (કહતે હૈ કિ) જલ હૈ (વો) તો જલ હી હૈ, પણ કાદવકે સંબંધમેં જલ હી ઢંક ગયા... જલ હી ઢંક ગયા (ઔર) કાદવ પ્રસિદ્ધ હો ગયા. સમજમેં આયા ? અમૃતચંદ્રાચાર્ય દ્રષ્ટાંત દેકર બહોત સિદ્ધ કરતે હૈં, નહીં તો પાઠમેં (-મૂલ ગાથામેં) તો (કહા) હૈ. (જબ કિ) ૩૨૦વીં (ગાથા)મેં જો નેત્રકા દ્રષ્ટાંત દિયા હૈ, વો મૂલ પાઠ(-ગાથા)મેં હૈ. સંધુક્ષણકા દ્રષ્ટાંત દેકર પ્રસિદ્ધ–સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ. યહાં તો મૂલ(-ગાથા)મેં દ્રષ્ટાંત હૈ હી નહીં, પણ દ્રષ્ટાંત દેનેસે સિદ્ધાંત સમજનેકો સરલ પડે, ઉસ કારણસે દ્રષ્ટાંત દેતે હૈં. દ્રષ્ટાંત, દ્રષ્ટાંતકે ખાતિર (હોતે) નહીં હૈ. સમજમેં આયા? દ્રષ્ટાંત, દ્રષ્ટાંતકે ખાતિર (હોતે) નહીં હૈ. દ્રષ્ટાંત તો તત્ત્વકા સિદ્ધાંત સમજનેકે લિયે સરલ પડે ઇસલિયે દ્રષ્ટાંત (દેતે) હૈં. સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, જલકા સ્વભાવ **प्रबल कीचड़के मिलनेसे जिसका सहज एक निर्मलभाव** ઢંક ગયા હૈ (અર્થાત્) જલ હી ઢંક ગયા હૈ, જાણે જલ (હૈ) હી નહીં. **ऐसे जलका अनुभव करनेवाले पुरुष—जल और कीचड़का विवेक न करनेवाले....** જલ ઔર કીચડ-કાદવ, દોનોં કો ભિન્ન ન કરનેવાલે—વિવેક ન કરનેવાલે—જુદા નહીં કરનેવાલે—દોનોંકે ભેદકો ન સમજનેવાલે.... કહ્યું'તુંને એકવાર ૮૨ની સાલનું ? કુકડા (ગાંવ) હૈ કુકડા. વઢવાણથી મૂળી જતાં કુકડા આવે, નહીં ? ત્યાં પાણી

એકલું મેલું. આખા ગામને (ચોખ્ખું પાણી મળે) નહીં. ડહોળું–મેલું પાણી (મળે). ઊનું પાણી....આ તો તદ્દન મેલું (પાણી). જેવું વરસાદનું હેઠલું (પાણી મેલું) આવે, એવું મેલું (પાણી) એમ. (શ્રાવકના ઘરે) પાણી લેવા ગયા તો મેલું પાણી (હતું). (લોકો કહે), 'મહારાજ ! અમારે ત્યાં મેલું પાણી છે.' ...... કુકડાની ૮૨ની વાત છે. ૪૨ વર્ષ હુઆ. ત્યાં રતનચંદજી હતા શતાવધાની. .... મેલું. (મેં) કહ્યું, 'આવું (પાણી) ?' (ઉત્તર :) 'અહીં તો તળાવનું જ પાણી છે, દૂસરા કુવા-બુવા હૈ નહીં.' (પરંતુ) તળાવમાં તો એકલું કીચડ–મેલું (પાણી)..... પછી થોડીવાર રાખે, (પણ) ઇતના તો બૈઠે નહીં કીચડ-બીચડ .... નિર્મળી ઔષધિ વહાં કહાંસે લાવે ? સમજે ? ઐસે.... નિર્મળી ઔષધિ કહાંસે લાવે ? સમજમેં આયા ?

जल और कीचड़का विवेक न करनेवाले (दोनोंके भेदको न समझवाले)—बहुतसे तो उस जलको मलिन ही अनुभवते हैं.... પ્રમાદી જીવો તો જૈસા (મલિન) પાની આયા ઐસા હી પી લેતે હૈં. **बहुतसे....** દેખો ! **'बहुतसे'** લિયા હૈ હોં, સબ નહીં. **बहुतसे** લોગ **तो उस जलको मलिन ही अनुभवते हैं....** (કોઈ માનતે હૈં કિ) જલ હી મલિન હૈ, આ ગામમાં પાણી જ મેલું છે. ભાઈ ! પાણી મેલું ન હોય. સમજે ? 'દરિયો ગંધાય છે' (એમ કોઈ) કહે, (પણ) દરિયો ગંધાય નહીં. નારણભાઈને મગજ ઓલું (-ફરી ગયું) હતુંને ? પોરબંદરનો દરિયો....નહીં ? બહુ ગરમી પડી'તી (તેથી) માછલા મરી ગયા—દરિયામેં મચ્છી મર ગઈ બહોત. (પીછે) ગંધ મારે ગંધ. મધદરિયે....... નહીં, દરિયા ગંધ મારતે નહીં. ગંધ મારનેકી ચીજ (-કારણ) દૂસરી હૈ. સમજમેં આયા ? ઐસે જલ મલિન હોતા નહીં, મલિન તો કીચડકે કારણસે કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ?

किन्तु कितने ही अपने हाथसे.... 'कितने ही' એમ લિયા હૈ. થોડે પ્રાણી (-મનુષ્ય) ઉસમેંસે મલિનતાકો—મૈલકો ભિન્ન કરકે.... **अपने हाथसे डाले हुए....** ભાષા દેખો ! કોઈ નોકરકો ભી કહના નહીં, (ક્યોંકિ) ફિર વો કિતની ડાલે ઔષધિ (ઔર) કૈસે કરે, કૈસે (ન) કરે—ડાલી હૈ કિ નહીં. (ઇસલિયે) **अपने हाथसे—**હાથ ડાલકર.... કેમકે કોઈ નોકરને (કહે તો તેણે) નાખ્યું (કે) ન નાખ્યું તે કાંઈ (ખબર ન પડે). યે (-ઐસા) ખીચડીમેં નહીં હો જાતા હૈ ? ખીચડી હોતી હૈ ન ખીચડી ? તો, ઘરમેં દો-તીન બાઈ હો તીન-ચાર, (તેમાંથી) એકે મીઠું નાખ્યું હોય. (પછી) બીજી

આવે તો એ પણ (મીઠું) નાખે, (કેમકે) બીજીને ખબર ન હોય. (કોઈ) કહે, ‘આવું (ખારૂં) કેમ થયું ?’ (પહેલી બાઈ) કહે, ‘કોણ જાણે ? મેં તો મીઠું નાખ્યું’તું એકવાર.’ બીજી કહે, ‘મેં પણ નાખ્યું’તું એકવાર.’ પણ આ, બે વાર થઈ ગયું એમાં એ.... ખીચડી સમજતે હૈં ન ? ઉસમેં નમક ડાલતે હૈં ન ? તો થોડા નમક ડાલા હો, વહાં દૂસરી (બાઈ) આવે. 'નમક નાખ્યું હશે કે નહીં ?' (-એમ વિચાર કરે. હવે ભોજન) આમ ઉનું ઉનું તો ઝટ ખવાય નહીં—ઉનું ઉનું હોય એટલે આમ ચખાય તો નહી. (તેથી) નાખે બીજું (મીઠું). ખારૂં-ખારૂં લાગે.

કહતે હૈં, **अपने हाथसे डाले हुवे**.... અપને હાથસે નિર્મલી ઔષધિ લેકર.....(કતકફલ)=એક પ્રકારકી ઔષધિ હૈ. જિસસે કીચડ નીચે બૈઠ જાતા હૈ... કીચડ નીચે બૈઠ જાતા હૈ. ઔષધિ નાખે, મલિનતા નિકલ જાયે. **अपने हाथसे डाले हुवे कतकफलके पड़ने मात्रसे**..... જ્યાં નાખ્યું નિર્મળી.... **पड़ने मात्रसे उत्पन्न जल-कादवके विवेकतासे**....(કતકફળ) પાણીમાં જ્યાં નાખ્યું, (ત્યાં) જળ ને મલિનતાની ભિન્નતા થઈ ગઈ. **विवेकतासे, अपने पुरुषार्थ द्वारा**.... દેખો ! ડાલનેવાલા અપને વીર્ય દ્વારા.... યહાં પુરુષાર્થ બતાના હૈ ન ? **पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये**.... પાની પ્રગટ કિયા ઐસે કહતે હૈં. પાની પ્રગટ કિયા.... પાની—જલ.. જલ.. જલ પ્રગટ કિયા (ઐસે કહતે હૈં). (ક્યા) જલ નહીં થા ? સમજમેં આયા ? (થા), પણ જલ, કાદવકી આડમેં—મલિનતામેં—દિખતા નહીં (થા). જલકા ભાવ તિરોભૂત—ઢંક ગયા થા વો પ્રગટ કિયા, તો 'જલ હી પ્રગટ હુઆ' (ઐસા કહતે હૈં). સમજમેં આયા ?

पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये सहज.... ક્યા ? ‘**आविर्भावित**’—**आविर्भूत किये गये**.... ક્યા ? **सहज एक निर्मलभावपनेसे**.... જલકા સ્વાભાવિક એક નિર્મલભાવ.... **उस जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं**.... લ્યો ! **जलको निर्मल ही**.... 'આવિર્ભાવ કિયા' એટલે કે પાની તો થા, પણ ઢંક ગયા થા મલિનકે (મિલનસે. અબ મલિનતાકો) નિકાલનેસે (નિર્મલ) જલકા હી આવિર્ભાવ હો ગયા (તો) જાણે (નિર્મલ) પાની હી પ્રગટ હો ગયા. પાણી પર્યાયમેં આયા તો 'પાણી પ્રગટ હો ગયા' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? બદલ (-નિર્મલ હો) જાતા હૈ

ન વો (-પાણી) ? કીચડ નીચે બૈઠ જાતા હૈ, (તો) જલ ભિન્ન (-નિર્મલ) હો જાતા હૈ. ઐસી ઔષધિ આતી હૈ વો.

કહા થા ન એક બાર વો ? વિલાયતમેં વિષ્ટાકા શીરા બના દિયા દો ઘડીમેં. વિષ્ટા.. વિષ્ટા. તમારા થાયને ચંપકભાઈ દાદભાવાળા ? એ ત્યાં ગયે થે ન વિલાયતમેં ? ઈતના વિષ્ટા લે લિયા (ઔર) એક ઔષધિ ડાલી (તો) ગંધ ચલી ગઈ. દૂસરી ઔષધિ ડાલી (તો) વહ માનો યે દૂસરા –આટા હૈ આટા ઐસા હો ગયા. તીસરી ઔષધિ ડાલી..... પૈસા બેઠા કંઈક. ૧૫ રૂપિયેકી ઔષધિ હુઈ થી. વહ ઔષધિ ડાલી તો જૈસા શીરા હો (ઐસા હો ગયા). શીરા સમજતે હો ? હલવા જૈસા હો ગયા. (યે તો) પરમાણુકી પર્યાય હૈ (વહ) પલટ ગઈ. દૂસરા ક્યા હૈ ? વો (શીરા) તો પહલે પરમાણુ હી થે ન ? ઉસમેંસે વિષ્ટા હુઈ ન ? શીરા ખાતે થે તો શીરામેંસે વિષ્ટા હુઈ થી. શીરા ખાયા હો ઉસમેંસે વિષ્ટા હુઈ થી, વળી વિષ્ટામેંસે શીરા હુઆ. પણ ઉસમેં ક્યા હૈ ? બાત તો (યહ હૈ કિ) પર્યાય બદલતી હૈ.. પર્યાય બદલતી હૈ.

જલમેં કાદવકી પર્યાય(કા સંબંધ) થા તો જલ તિરોભૂત હો ગયા થા, અકેલા મૈલ હી દિખતા થા. વિવેક જ્યાં પડા અંદરમેં, જલ પ્રગટ હુઆ. બસ, લ્યો ! કિતના વિશેષણ દિયા હૈ કિ **सहज एक निर्मलभावपनेसे....** યે વિશેષણ ઉસકા–જલકા હૈ. **उस जलको... जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं....** યે લૌકિક દ્રષ્ટાંત દિયા, લૌકિક વિવેકકા. નિર્મલી ઔષધિ ડાલ કર વિવેકી પુરુષને—લૌકિક વિવેકવાલેને—ઉસને જલસે કાદવકો ભિન્ન કર જલકા અનુભવ કિયા.

इसीप्रकार प्रबल कर्मोंके मिलनेसे जिसका सहज एक ज्ञायकभाव तिरोभूत हो गया है.... દેખો ! **प्रबल कर्मोंके मिलनेसे....** દેખો ! ભાષા ઐસી હૈ કિ '**प्रबल कर्मोंके मिलनेसे....**' ઉસમેં (-દ્રષ્ટાંતમેં) આયા થા ન ? 'પ્રબલ કાદવકે (-કીચડકે) મિલનેસે' ઐસા આયા થા. જિસકા નામ....ભગવાન આત્મા (હૈ વહ) આનંદસાગર, નિર્મલાનંદ જલસે ભરા પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ, શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ, વસ્તુસ્વભાવ, જ્ઞાયકસ્વભાવ, શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવસ્વરૂપ ભાવ હૈ. વો કર્મકા.... પ્રબલ કર્મસે.... દેખો ! 'પ્રબલ કર્મ' લિયા હૈ હોં, થોડા કર્મ નહીં. સમજમેં આયા ?

प्रबल कर्मोंके मिलनेसे जिसका सहज एक..... કોઈ તો ઐસે લેતે હૈં (કિ) 'દેખો! કર્મોકે મિલનેસે વો (જીવ) ઢંક ગયા હૈ, અપની (જીવકી) ભૂલ નહીં હૈ.' વજુભાઈ ! (કોઈ કહતા હૈ), 'દેખો ! ક્યા અર્થ હૈ ? કરો શબ્દાર્થ (કિ) પ્રબલ કાદવકે મિલનેસે જિસકા—જલકા (નિર્મલ સ્વભાવ) તિરોભૂત હો ગયા હૈ ઐસે હૈ.' એમ **प्रबल कर्मोंके मिलनेसे जिसका सहज एक ज्ञायकभाव..... सहज** (યાને) સ્વભાવી. **सहज** (યાને) અકૃત્રિમ—નહીં બની (ઐસી) વસ્તુ. જગતકી શાશ્વત ચીજ હૈ આત્મા. **सहज एक.... एक**—'એક' હૈ ન વસ્તુ ? **एक ज्ञायकभाव....** –જ્ઞાયક ધ્રુવભાવ, પરમભાવ, શુદ્ધ પરમ પારિણામિક ઐસા પરમભાવ લક્ષણ જ્ઞાયકભાવ વો ઢંક ગયા થા–પ્રબલ કર્મસે ઢંક ગયા થા. દેખો ! ભાષા ઐસી હૈ યહાં (કિ 'પ્રબલ કર્મોંસે ઢંક ગયા થા.') સમજમેં આયા? ઉસકા અર્થ હૈ કિ કર્મકી દ્રષ્ટિ કરનેસે અપના સ્વભાવ ઢંક ગયા થા. સમજમેં આયા? વજુભાઈ !

ક્યા કહતે હૈં ? **प्रबल कर्मोंके मिलनेसे....** મિલનેકી (-કર્મ મિલે ઐસી) યોગ્યતા અપની પર્યાયમેં હુઈ તો 'કર્મકા નિમિત્ત મિલા' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ કિ નહીં ? કર્મ તો જડ હૈ, પર હૈ.....સમજમેં આયા ? પણ અપની પર્યાયને કર્મકા સંબંધ કિયા. (ઇસસે) અપની પર્યાય (વો) નૈમિત્તિક ભાવ અપના હૈ (ઔર) નિમિત્ત કર્મ હૈ. તો, 'કર્મકે મિલનેસે' ઐસા કહા હૈ. સમજમેં આયા ? કર્મ તો પરદ્રવ્ય હૈ (ઔર) પરદ્રવ્યસે અપની પર્યાય ઢંક જાતી હૈ—રુક જાતી હૈ—ઐસા (હૈ) નહીં. ક્યોં જયકુમારજી ? કહતે હૈં.... (અજ્ઞાની) તકરાર કરતે હૈં ન ? (ક્યોંકિ) ઉસકા (-કથનકા) અર્થ સમજે નહીં કિ કિસ અપેક્ષાસે કહના હૈ. યહાં તો (જિસકો) ભગવાન આત્માકી દ્રષ્ટિ અનાદિસે નહીં હૈ (ઉસકી બાત કરતે હૈં). સમજમેં આયા ?

ક્યા કહના થા પહલે ? પાનીકા (દ્રષ્ટાંત) કહા થા ન ? દેવાનુપ્રિયા ! જલમેં નિર્મલ ઔષધિ વખતે...... કીચડકા (ઔર) જળકા વિવેક ન કરનેવાલે.... પહલે (કુકડા ગાંવકા) દ્રષ્ટાંત દિયા થા ન ? .... સમજમેં આયા ? (છોટે ગાંવમેં) નિર્મલ ઔષધિ કહાંસે લાવે ? ગાંવમેં હો ઔર વહાં અકેલા મેલા પાણી હો તો નિર્મલ ઔષધિ કહાંસે લાવે ? ઐસે નિગોદ આદિમેં પડા હો.... સમજમેં આયા ?

તો અનંતકાલ ઐસે (હી બીત જાય). ઉસમેં ભેદજ્ઞાન કરનેકા અવસર તો હૈ નહીં. નિર્મલ ઔષધિ કહાંસે લાવે વહાં ? સમજમેં આયા ?

જલ(કે દ્રષ્ટાત)મેં ભી ઐસા હૈ. વહાં નિર્મલ ઔષધિ કહાં થી કુકડામેં ? પાની ઐસા થા (મલિન અને આવા) પાણીના બેડાના બેડા ભર્યા હોય હો. 'બેડા' સમજતે હૈં ન ? દેગડા પાણીકા, પણ મેલા (પાણીસે) ભરા હો. (પાણી) ગરમ (ઔર) ઠંડા (હોતા થા). ઊના...ઊના પાણી તો ન્હાવા માટે કરે ને ? એટલે હોય સાધુ માટે પણ (ગરમ પાણી) કરે, ગામમાં ગયા (-આવ્યા) હોય સાધુ તો. પાની તો સબ (જગહ) ગરમ (મિલે), વહાં નિર્મલ ઔષધિ કહાંસે લાવે ? કિ (જિસકો) ડાલે ઔર તુર્ત કીચડ નીચે બૈઠ જાયે. સમજમેં આયા ? ઐસે જબ તક ક્ષયોપશમ ભાવ ઐસા મનુષ્યપના, સ્વર્ગ આદિકા (અર્થાત્ સંજ્ઞી) પંચેન્દ્રિય(પના) ન મિલે તબ તક નિર્મળ ઔષધિ(રૂપ) ભેદજ્ઞાન કહાંસે હો ? સમજમેં આયા ? પણ યહાં તો (મનુષ્યપનેમેં) અવસર મિલા હૈ ઉસકી બાત કરતે હૈં.

प्रबल कर्मोंके मिलनेसे जिसका.... '**जिसका**'.... હમણાં આવ્યું'તુંને ઓલામાં (દ્રષ્ટાંતમાં) ? (વહાં) ' **जिसका**' એટલે જલકા. અહીં (સિદ્ધાંતમાં) '**जिसका**' એટલે આત્માકા ઐસા લેના. **प्रबल कर्मोंके मिलनेसे जिसका सहज एक ज्ञायकभाव तिरोभूत हो गया है**.... જ્ઞાયકભાવ ઢંક ગયા હૈ.

(પ્રશ્ન:) જ્ઞાયકભાવ ઢંક જાયે, તો જડ હો જાય—(જ્ઞાયકકા) અભાવ હો જાયે ? જ્ઞાયકભાવ = દ્રવ્યભાવ. 'દ્રવ્યભાવ ઢંક ગયા હૈ' ઐસા લિખા હૈ ?

(સમાધાન:) ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ દ્રષ્ટિમેં કર્મ હૈ, વિકાર હૈ (ઔર) પર હૈ, તો (જ્ઞાયકભાવ) તો દ્રષ્ટિમેં આયા નહીં. (ઇસલિયે) તો ઢંક ગયા હૈ (ઐસા કહા હૈ). વસ્તુ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કી નહીં ઔર દ્રષ્ટિ તો રાગાદિ, વિકલ્પાદિ, પુન્યાદિ, શરીરાદિ, કર્માદિ પર ઉપર હૈ, તો પર્યાય ઉપર બુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા? વો કહેંગે હોં, '**व्यवहारसे विमोहित**' શબ્દ લેંગે.

નિર્મલભાવ જલકા.... નિર્મલ હી અનુભવ.... પુરુષાર્થ દ્વારા.. (ઉસકા અર્થ) સમજે ? અપને આપસે હૈ વો તો. **इसीप्रकार प्रबल कर्मोंके मिलनेसे जिसका सहज एक ज्ञायकभाव तिरोभूत हो गया है, ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले**.... **तिरोभूत हो गया है, ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले**.... (દ્રષ્ટાંત :) કાદવસે જલ તિરોભૂત હો

ગયા હૈ **ऐसे जलका अनुभव करनेवाले....** (સિદ્ધાન્ત :) ઐસે પ્રબલ કર્મસે જ્ઞાયકભાવકી દ્રષ્ટિ હૈ નહીં ને કર્મ ઉપર દ્રષ્ટિ હૈ, રાગ ઉપર દ્રષ્ટિ હૈ, વિકલ્પ ઉપર (દ્રષ્ટિ) હૈ, તો ઉસકી દ્રષ્ટિમેંસે જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત હો ગયા હૈ. સમજમેં આયા ?

तिरोभूत हो गया है, ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले पुरुष—आत्मा और कर्मका विवेक (भेद) न करनेवाले.... ભગવાન જ્ઞાયકભાવ હૈ ઔર વિકલ્પ ને એક સમયકી પર્યાય ઉસમેં–ત્રિકાલી (દ્રવ્ય)મેં હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા ? (ઇસપ્રકાર) એક સમયકી પર્યાય ઔર વિકલ્પ–રાગ ઔર નિમિત્ત હૈ ઉનસે ભિન્ન દ્રવ્ય હૈ. ઐસે 'ભિન્ન દ્રવ્ય હૈ' ઐસા વિવેક નહીં કરનેવાલે.... સમજમેં આયા ?

જૈસે પ્રબલ કાદવસે જલ ભિન્ન હૈ ઐસા (વિવેક) નહીં કરનેવાલે.... ઐસે પ્રબલ કર્મસે ભગવાન (આત્મા) તો ભિન્ન હૈ, પણ ઉસકો ભિન્ન નહીં કરનેવાલે (-જાનનેવાલે)..... સમજમેં આયા ? અનુભવ—પુરુષાર્થસે '**विवेक (भेद) न करनेवाले**' ભાષા એમ લીધી છે. **(भेद) न करनेवाले....** તો ભેદ નહીં કિયા, યે અપને પુરુષાર્થસે નહીં કિયા એમ કહે છે ભાઈ ! **(भेद) न करनेवाले** (ઐસા) લિયા હૈ. કર્મસે (કર્મકે કારણસે) 'ભેદ નહીં કરનેવાલે' ઐસા નહીં, (પરંતુ અપને કારણસે) ભેદ નહીં કરનેવાલે.....સમજમેં આયા ? ભગવાન આત્મા સહજ એક નિર્મલભાવ જ્ઞાયક ઔર કર્મ—દોનોંકા ભેદ નહીં કરનેવાલે.....દોનોંકો જુદા નહીં કરનેવાલે.... વહ (-ઐસા કથન) આ ગયા, દેખો !

भेदविज्ञानतः सिद्धा सिद्धा ये किल केचन

अस्यैवाभावतो बद्धा .... (સમયસાર, કળશ-૧૩૧)

ભેદજ્ઞાન નહીં કરનેવાલા બંધા હૈ. કર્મસે બંધા હૈ (-ઐસા) કહના વો તો વ્યવહાર હૈ. ભેદજ્ઞાન.....પરસે ભેદજ્ઞાન નહીં કરનેવાલા (અર્થાત્) પરસે ભિન્નતા—વિવેક—નહીં કરનેવાલા.....કર્મસે ભગવાન આત્મા ભિન્ન હૈ ઐસી ભિન્નતા નહીં કરનેવાલા.... **विवेक (भेद) न करनेवाले, व्यवहारसे विमोहित हृदयवाले....** વ્યવહારકા અર્થ (યહ હૈ) કિ નિમિત્ત તરફકી સાવધાની યા દયા-દાનકે વિકલ્પકી સાવધાની યા એક સમયકી પર્યાયકે અંશ ઉપરકી સાવધાની (ઔર) વો વ્યવહારસે વિમોહિત હૃદયવાલા હૈ. સમજમેં આયા ? યે ગાથા તો

મૂલ હૈ. શેઠીયા ! બરાબર આયે હૈં ઈસ સમયમેં. પઢતે-પઢતે (યહ ગાથા) આ ગયી હૈ. ૧૬વીં બાર, ૧૬વીં બાર ચલતી હૈ સભામેં.

કહતે હૈં, **ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले**.... દેખો ! ..... કર્મકા ઔર આત્માકા ભેદ ન કરનેવાલે...બહોત ઉસમેં (મર્મ હૈ કિ) અપના પુરુષાર્થ હી ઉલ્ટા હૈ તો ‘ભેદ કરતે નહીં’ ઐસે કહતે હૈં. કર્મસે ભેદ.... કર્મ હૈ તો 'ભેદ નહીં કરતે' ઐસા યહાં નહીં કહા. સમજમેં આયા ? એક સાથમેં (-ક્ષેત્રમેં આત્મા ઔર કર્મ)—દો ચીજ હૈ, પણ ભિન્ન નહીં કરનેવાલા અવિવેકી..... કૈસા હૈ અવિવેકી ? **व्यवहारसे विमोहित हृदयवाले**.... એક સમયકી પર્યાયમેં મૂઢ હૈ ઔર રાગાદિ વિકલ્પરૂપ જો વ્યવહાર હૈ ઔર કર્મ જો હૈ ઉસ તરફકી દ્રષ્ટિસે, 'અપના આત્મા (કર્મસે) ભિન્ન હૈ' ઐસા વિવેક નહીં કરનેસે.... **व्यवहारसे विमोहित**.... રાગમેં, વિકલ્પમેં મૂઢ હો ગયા હૈ—શુભ-અશુભ રાગ હૈ ઉસમેં મૂઢ હો ગયા હૈ. નિમિત્ત ઐસા હો તો મેરા અચ્છા હોગા, નિમિત્ત ઐસા (હો).... (ઐસા માનનેવાલા) તો નિમિત્તમેં વિમોહિત હો ગયા હૈ. **विमोहित.. व्यवहारसे विमोहित हृदयवाले**.... મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ?

અપને દ્રવ્યસ્વભાવકો પરસે (-કર્મસે) ભિન્ન (નહીં) કરનેવાલા.... 'નહીં કરનેવાલા' તો નાસ્તિસે (કહા), તો અસ્તિ ક્યા હૈ ? કિ વ્યવહારસે મૂઢ હૈ. સમજમેં આયા ? **व्यवहारसे विमोहित** હૈ. ક્યા કહા સમજમેં આયા ? ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ ઔર કર્મ યા નિમિત્ત દિખતે હૈં સાથમેં (-એક ક્ષેત્રમેં.) યે દોનોંકો ભિન્ન નહીં કરનેવાલા.... યે નહીં કિયા તો ઉસને ક્યા (કિયા)? ઉસકી દ્રષ્ટિ કહાં હૈ ? તો **व्यवहारसे विमोहित**... હૈ. સમજમેં આયા? કાં અશુભભાવ, કાં દયા, દાન, ભક્તિ, વ્રત, પૂજા આદિકા શુભ વિકલ્પ-ભાવ—ઉસમેં જિસકી દ્રષ્ટિ પડી હૈ, (વહ વ્યવહારસે) વિમોહિત હૈ (અર્થાત્) વિશેષે ઉસમેં મૂઢ હો ગયા હૈ. સમજમેં આયા ? વો મૂઢ હો ગયા હૈ, વહ 'કર્મસે મૂઢ હો ગયા હૈ' ઐસે નહીં કહતે હૈ યહાં.

ક્યા ‘સમજી’ લેના હૈ ? વિવેક નહીં કરનેવાલા વ્યવહારમેં વિમોહિત હૈ. પરસે અપનેકો ભિન્ન નહીં કરનેવાલા પરમેં, વ્યવહારમેં વિમૂઢ હૈ. દેખો ! કૈસી બાત હૈ ! સમજમેં આયા ? યે તો મહામંત્ર હૈ. સમજમેં આયા ? યે કોઈ

સાધારણ કથા, વાર્તા નહીં હૈ. યે તો પરમેશ્વરકી (-આત્માકી) ભૂલ ક્યોં હુઈ ઔર પરમેશ્વર પ્રાપ્ત ક્યોં (કૈસે) હુઆ—ઐસી (ઉસકી) બાત હૈ. સમજમેં આયા ? પરમેશ્વર.. આત્મા તો પરમેશ્વર હી હૈ તીનોં કાલ. તીનોં કાલ આત્મા, પરમેશ્વર–પ્રભુ હી હૈ. 'સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ.' (આત્મસિદ્ધિ ગાથા ૧૩૫). 'સર્વ જીવ છે જ્ઞાનમય.' (યોગસાર ગાથા ૯૯). આતા હૈ કિ નહીં ? સમજમેં આયા ?

આત્મા પરમેશ્વર હી હૈ. ઓહોહો ! પરમ ઈશ્વરતા...(૧) એક એક ગુણકી પરમ ઈશ્વરતા, ઐસે (૨) અનંત ગુણકી પરમ ઈશ્વરતા, ઐસે (૩) અનંત ગુણકી પરમ ઈશ્વરતારૂપ એકતા.–ઐસી પરમ ઈશ્વરતા હૈ, વૈસા પરમેશ્વર આત્મા હૈ. વો પરમેશ્વર (આત્મા) ક્યોં ભૂલા ? (આત્મા) ઐસા પરમેશ્વર હોને પર (ભી) ક્યોં ભૂલ પડી (-હુઈ) ? કિ કર્મકે મિલનેસે ઉસકો આત્માકી દ્રષ્ટિ રહી (-હુઈ) નહીં, દ્રષ્ટિ વહાં (કર્માદિ પર) રહી. સમજમેં આયા ? કર્મકા સંયોગ મિલનેસે સ્વભાવકી દ્રષ્ટિ (હુઈ નહીં, તો) સ્વભાવ તિરોભૂત હો ગયા—ભગવાન ઢંક ગયા—પરમેશ્વર પર્દેમેં પડ ગયા. માલચંદજી ! પરમેશ્વર પર્દેમેં પડ ગયા ઔર રાગ ને વિકલ્પ....... સમજમેં આયા ? કિતના (સ્પષ્ટ) કથન હૈ ! દેખો.

વળી કોઈ '**प्रबल कर्मोंके मिलनेसे....**' ઐસા (કહા હૈ તો) વહાં (એકાંત ન) લે લે, (ઇસલિયે) ઐસા કહા (કિ), ભગવાન ! તું તો આત્મા અને કર્મનો વિવેક નહીં કરનેવાળો (છો અને) એને '(પ્રબલ કર્મ) મિલે હૈં' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. પર ઔર આત્માકા ભેદ નહીં કરનેવાલે(કે લિયે) 'પ્રબલ કર્મોસે મિલા હૈ' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? લ્યો ! ૧૧વીં ગાથા ચલતી હૈ (ઔર) તુમ ભી યહાં હૈ ન બરાબર. દિલ્હીવાલે આયે હૈં ન ? આહાહા ! બે એકડા છે. સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, ભગવાન ! તુમ તો પરમેશ્વર હો ન ! પણ (નિજ) પરમેશ્વરકી પ્રતીત હૈ નહીં, રહી નહીં. ક્યોં ? કિ પર ઉપર દ્રષ્ટિ રહનેસે—કર્મ પદાર્થકે મિલનેસે—'વહ મિલા' ઐસા લક્ષ કરનેસે—ઉસસે જો રાગ-દ્વેષ આદિ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉસમેં વિમોહિત હો. (ઇસપ્રકાર) જો વ્યવહારમેં વિમોહિત હૈ વો વ્યવહાર–રાગ આદિમેં વિમોહિત હૈ (અર્થાત્) પર્યાયઅંશમેં—અંશબુદ્ધિમેં રહા

હૈ, તો અંશબુદ્ધિમેં રહનેસે મિથ્યાત્વભાવ, વિમોહિતભાવ ઉત્પન્ન હુઆ હૈ. સમજમેં આયા?

આત્મા ઔર કર્મકા ભેદજ્ઞાન નહીં કરનેવાલે આત્મા.... યે તો ઉસકે પર (જીવ પર જવાબદારી) આયી. કર્મ (મિલે) હૈ તો કર્મકે કારણસે 'ભેદજ્ઞાન નહીં કર સકતે' ઐસા નહીં આયા. કર્મ મિલે હૈં, પણ ઉસ કારણસે 'ભેદ નહીં કર સકતે' ઐસા નહીં હૈ. વહ તો (અજ્ઞાની સ્વયં) ભેદ નહીં કરતા હૈ. સમજમેં આયા? (અજ્ઞાની) ભગવાન આત્માકી દ્રષ્ટિ નહીં કરતા હૈ, પરંતુ કર્મકી દ્રષ્ટિ, રાગકી—જો કર્મકે નિમિત્તસે ઉત્પન્ન સબ વિકલ્પાદિ શુભાશુભભાવ (હૈ ઉસકી)—દ્રષ્ટિ ઔર એક સમયકી પર્યાય હૈ ઉસમેં દ્રષ્ટિ રખનેસે (ઉસકો) મિથ્યાત્વભાવ હુઆ હૈ. વ્યવહારમેં વિમોહિત—ભેદમેં વિમોહિત—અંશમેં વિમોહિત—રાગમેં વિમોહિત—(હોનેસે) મિથ્યાદ્રષ્ટિ હુઆ હૈ. સમજમેં આયા ?

પુસ્તક હૈ કિ નહીં સામને ? અભી તો હિંદી ચલતી હૈ, દોપહરકો ગુજરાતી ચલતી હૈ. યે તો ગુજરાતી ભી સહેલી (સરલ) હૈ, પણ થોડા ખ્યાલ રખે ન ? 'સરસ' શેઠીયા કહતે હૈં ન ? 'સરસ.' ગુજરાતીમેં 'સરસ' (કહતે હૈ, પણ) હિંદીમેં ભી 'સરસ' (શબ્દ) તો આતા હૈ ન ? સરસ=સ+રસ. **आत्मा....** કૌન કહતા હૈ ?

ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले पुरुष.... પુરુષ શબ્દસે (-શબ્દકા અર્થ) 'આત્મા' હૈ હોં. પુરુષ શબ્દસે 'આ પુરુષ' ને 'ઓલી સ્ત્રી'—ઐસા યહાં નહીં લેના. **ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले... ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले पुरुष....** પુરુષ એટલે જીવ યૂં, પુરુષ એટલે જીવ. પુરુષ એટલે 'આ પુરુષ' ને 'આ સ્ત્રી' ઐસા યહાં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

ऐसे आत्माका अनुभव करनेवाले पुरुष.... (પુરુષ) નામ જીવ. **आत्मा और कर्मका विवेक न करनेवाले....** આત્મા ઔર કર્મકા વિવેક નહીં યાની પરકા લક્ષ નહીં છોડનેવાલે અને સ્વકા લક્ષ નહીં કરનેવાલે યૂં. સમજમેં આયા ? **व्यवहारसे विमोहित....** પર્યાયમેં, રાગમેં મૂઢ હુઆ (વો) વિમોહિત હૈ—વિશેષે મૂઢ હો ગયા (ઐસા) મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ એમ કહે છે. એવા **हृदयवाले तो, उसे (आत्माको) जिसमें भावोंकी विश्वरुपता प्रगट है....** દેખો ! જિસમેં ભાવોકી અનેકતા—શુભ-અશુભ

વિકલ્પકી અનેકતા.... શુભ-અશુભ... શુભકે અસંખ્ય પ્રકાર હૈ, અશુભકે અસંખ્ય પ્રકાર હૈ. યે વિશ્વ... વિશ્વ નામ સમસ્ત—અનેક પ્રકારકે શુભ-અશુભ વિકલ્પોંકી અનેકતા.

जिसमें भावोंकी विश्वरुपता (अनेकरूपता) प्रगट है.... દેખો ! ભગવાન (આત્મા) તો ઢંક ગયા (ઔર) દ્રષ્ટિ વહાં (-બહિર્મુખતામેં) રહી હૈ, તો '**प्रगट**'... અનેક પ્રકારકે શુભ-અશુભ વિકલ્પ હૈ (અર્થાત્) રાગાદિ અનેક પ્રકારકે પ્રગટ હૈં. સમજમેં આયા ? **ऐसा अनुभव करते हैं.... प्रगट है ऐसा अनुभव करते हैं....** ભગવાન તો ઢંક ગયા—આત્માકી દ્રષ્ટિ તો રહી નહીં (ઔર) દ્રષ્ટિ રહી વહાં (બહિર્મુખતામેં, તો)..... યે (-આત્મા) તો છોડ દિયા—ભગવાન ઢંક ગયા—યહાં પર્દેમેં પડ ગયા–તો....યે રહ ગયે પ્રગટ પુન્ય ઔર પાપ—દયા-દાન, વ્રત-ભક્તિ-પૂજા, કામ આદિ જો વિકલ્પ ઉઠતે હૈં વે.

विश्वरूप.... વિશ્વ(રૂપ) નામ અનેકરૂપ—અનેકરૂપકે પ્રકાર જો હૈં. (તો, અજ્ઞાની) આત્માકો અનેકરૂપ અનુભવતે હૈં. (આત્મા) હૈ એક, સહજ એક જ્ઞાયકભાવ.....સહજ એક જ્ઞાયકભાવ, ઉસકો પરસે ભિન્ન નહીં કરનેવાલા (-જાનનેવાલા), વ્યવહારમેં મોહિત હુઆ, અનેક ભાવકો અનુભવતા હૈ.–યે મિથ્યાદ્રષ્ટિકા લક્ષણ હૈ. સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં માલચંદજી ? કહો, ઉસમેં ક્યા હૈ ? ઈતના અર્થ હૈ......'સમયસાર'. તો વાંચતે હો કિ નહીં તુમ ? ઘરે વાંચો છો કે નહીં ? ઈતના વાંચતે તો હૈં ન? પઢતે તો હૈં. જિજ્ઞાસા તો વાંચનેકી હૈ, તો વાંચતે હૈં. બહોત કાલસે તો આતે હૈં, (તો) ઉસકા (-શબ્દકા) ક્યા ભાવ હૈ યે સમજના ચાહિયે ન ? સમજમેં આયા ? યે તો અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર હૈ, યે કોઈ વાર્તાકા ગ્રંથ નહીં હૈ. માખણ....માખણ હૈ.....મખ્ખનકી ચીજ હૈ. નેમિચંદજી ! આહાહા !

કહતે હૈં કિ ભગવાન **सहज एक ज्ञायकभाव....** દ્રષ્ટિમેં પરસે વિવેક નહીં કિયા....(૧) યે (જ્ઞાયકભાવ) દ્રષ્ટિમેં ન લિયા, (૨) તો પરસે વિવેક (-ભેદ) ન હુઆ, (૩) તો પરમેં વિમોહિત હો ગયા. ઔર પરમેં વિમોહિત હુઆ તો એક જ્ઞાયકભાવસે વિપરીત....એક જ્ઞાયકભાવકે નિર્મલ સ્વભાવસે વિપરીત (૪) શુભાશુભ વિકલ્પ આદિ જો વિકાર હૈં ઉસકો અનુભવતે હૈં (અર્થાત્) વો

મિથ્યાદ્રષ્ટિ રાગકો અનુભવતે હૈં ઐસે કહતે હૈં. સમજમેં આતા હૈ ? યહાં (પ્રવચન સુનનેમેં) ધ્યાન તો બહોત રખતે હૈં. યે સમજના વો હી કરના હૈ હોં. યે હી માર્ગ હૈ (જિસસે) ન્યાલ હો જાય. નહોતું કહ્યું તમારે અલીગઢમાં ? કહા થા ન ? (કિસીને પ્રવચન) સુનકર કહા થા કિ 'ઓહોહો ! આ વાત ! સત્ય રૂચ જાયે—બૈઠ જાયે તો ન્યાલ હો જાયે' ઐસા કહા થા. ૧૩કી સાલમેં અલીગઢમેં (આયે) થે ન ? 'યે ઐસી બાત હૈ' (-ઐસા) ઉસકે ખ્યાલમેં–જ્ઞાનમેં મહિમા આની ચાહિયે. સમજમેં આયા ?

યહાં કહતે હૈં કિ અજ્ઞાની તો **व्यवहारसे विमोहित** હૈ. ભાષા દેખો ! (અજ્ઞાની) પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ આદિ સબ વ્યવહાર હૈ ઉસમેં મૂઢ હો ગયા હૈ. ભગવાન સહજ સ્વભાવી એકરૂપ (હૈ વહ) જબ દ્રષ્ટિમેં ન આયા, ક્યોંકિ વિવેક ન કિયા, (તો) તિરોભૂત હો ગયા. (તબ) ઉસકો આવિર્ભાવ ક્યા હુઆ ? ઐસે કહતે હૈં. જબ (જ્ઞાયકભાવ) તિરોભૂત હુઆ તો આવિર્ભાવ ક્યા હુઆ ? કર્મ–નિમિત્તકી દ્રષ્ટિમેં ઔર રાગાદિકી દ્રષ્ટિમેં અનેક પ્રકારકે વિકલ્પ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉસમેં વિમોહીત હોકર યે જો (મિથ્યાત્વવાદી) વિકાર ભાવ હૈ (ઉસકો) પ્રગટ (કિયે), (પરંતુ) પ્રગટ જો પરમાત્મા હૈ (વો) તો અવ્યક્ત રહ ગયા અંદર. સમજમેં આયા ? તો (ઇસપ્રકાર) વિકારકો હી અનુભવતે હૈં.... સમજમેં આયા ? વો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. આહાહા !

પરકો અનુભવતે નહીં હોં—શરીરકો ને જડકો ને પરકો. પણ પરકે—નિમિત્તકે લક્ષસે નૈમિત્તિક(ભાવ) ઉત્પન્ન હુઆ (ઉસકો અનુભવતે હૈં). દ્રષ્ટિ પર(દ્રવ્ય) ઉપર પડી હૈ તો સ્વભાવકી દ્રષ્ટિ તો રુક ગઈ—(સ્વભાવ) ઢંક ગયા હૈ. (તો) તબ નિમિત્ત ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે (ઔર) કર્મ ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે કર્મકે નિમિત્તમેં ઉત્પન્ન હુએ અપની પર્યાયમેં નૈમિત્તિક વિકારીભાવ—જો કિ અનેક પ્રકારકે ભાવ હૈ—(ઉસકો અનુભવતે હૈં). ક્યોંકિ સ્વભાવ ભાવ એક હૈ—નિર્મલ ભાવ ભગવાન એક હૈ— વો તો (અપની) દ્રષ્ટિમેં ઢંક ગયા હૈ, તો યે (વિકાર) પ્રગટ હો ગયા હૈ. અનાદિસે પર્યાયબુદ્ધિમેં શુભ-અશુભ વિકલ્પ—શુભ-અશુભ રાગ—વો પ્રગટ હો ગયા હૈ (ઔર) વો પ્રગટ હુઆ (હૈ તો) ઉસકો અનુભવતે હૈં કિ 'વો મૈં હૂં, વહી મૈં હૂં'—ઐસા અનુભવતે હૈં. સમજમેં આયા ?

ऐसा अनुभव करते हैं.... દેખો ! **प्रगट है ऐसा अनुभव करते हैं....** યૂ. ('પ્રગટ') –ઐસા શબ્દ હૈ ન અંદર ? **तिरोहितसहजैकज्ञायकभावस्यात्मनोऽनुभवितारः पुरूषा आत्म-कर्मणोर्विवेकमकुर्वन्तो व्यवहारविमोहितहृदया: प्रद्योतमानभाववैश्वरुप्यं तमनुभवन्ति.... तमनुभवन्ति** એમ ને ? 'પ્રગટ હૈ.....પ્રગટ હૈ'–એ ક્યાંથી કાઢ્યું ? એમ કીધું (-પૂછ્યું છે). **प्रद्योतमान....** ઠીક, **प्रद्योतमानभाववैश्वरुप्यं तमनुभवन्ति.** બરાબર હૈ. જો પ્રગટ હૈ—જો દેખનેમેં આતે હૈં (-ઐસે) શુભ-અશુભ ભાવ(કો અજ્ઞાની અનુભવતે હૈં). ભગવાન (આત્મા) તો દેખનેમેં આયા નહીં, (ક્યોંકિ) પરસે ભિન્ન (આતમા)કી દ્રષ્ટિ હુઈ નહીં. (તો) યે (વિકાર) દેખનેમેં આયા (ઔર ઉસકો અજ્ઞાની અનુભવતે હૈં). પર્યાયબુદ્ધિમેં પુણ્ય-પાપરૂપ વિકલ્પ ઉદ્યોતમાન હૈ—પ્રગટ હૈ, તો ઉસકા (અજ્ઞાની અનુભવ કરતે હૈં).

પ્રગટ હૈ—ઉદ્યોતમાન હૈ ઐસા.... '**तम**' એમ છે ને ? **तम अनुभवन्ति....** છે ને ? 'એવો છે' એમ અનુભવે છે. **प्रद्योतमानभाव.... प्रद्योतमानभाववैश्वरुप्यं तमनुभवन्ति.... ऐसा अनुभव करते हैं.**— 'એવો તેને અનુભવે છે' (એમ) છે ને ?.....કરતાં ઠીક આવ્યું. **हृदयाः प्रद्योतमानभाववैश्वरुप्यं तमनुभवन्ति.** કિસકો ? આત્માકો. 'આત્માકો' લેના હૈ ન બાદમેં ? (ઈસલિયે) બરાબર હૈ.

આત્માકો (-અજ્ઞાનીકો) સહજ એક નિર્મલ સ્વભાવ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ નહીં હોનેસે, પર ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે, અનેકરૂપ જો વિકાર હૈ ઐસે આત્માકો અનુભવતે હૈં કિ મૈં યહ હૂં—ઐસે આત્માકો અનુભવતે હૈં. જૈસે કાદવ સહિત જલકો અનુભવતે હૈં.... કાદવ સહિત જલકો અનુભવતે હૈં, ઐસે અનેક વિકલ્પ-ભાવ(રૂપ) હી આત્માકો અનુભવતે હૈં.....ઐસા આત્માકો અનુભવતે હૈં.....ઐસા આત્માકો અનુભવતે હૈં. જેમ કાદવવાલા પાનીકા વિવેક નહીં કરનેવાલા (મલિન) જલકો અનુભવતે હૈં, (અજ્ઞાની) ઐસા (મલિન) આત્માકો અનુભવતે હૈં. પણ ભગવાન આત્મા એકરૂપ દ્રવ્ય ત્રિકાલ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં ? યે તો સીધી બાત હૈ....બહોત સીધી હૈ. પક્ષપાત થોડા છોડકે સબ સુને તો ઉસે ખ્યાલમેં આ જાયે. પણ પૂર્વકી બાત પકડે (-પકડ રખે) કિ ઐસા હૈ—પહલે વ્યવહારસે નિશ્ચય હોતા હૈ ને ફલાણા.... (તો) યહાં 'ના' પાડતે હૈં. સુન તો સહી ! દેખો ! સમજમેં આયા ? વ્યવહારમેં

વિમોહિત—મૂઢ હૈ ઐસા (અજ્ઞાની) આત્મા, અનેકરૂપતાકો હી (અનુભવતે હૈં). આત્મા એકરૂપ હોને પર ભી—જ્ઞાયક સ્વભાવરૂપ એક હોને પર ભી—અનેકરૂપ ઐસે આત્માકો અનુભવતે હૈં તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? કહો, શાંતિભાઈ ! લ્યો, ઐસા હૈ.

ઐસા અભી નિર્ણય કરે નહીં, અનુભવ કરે નહીં (ઔર માન લે કિ) હો ગયા સાધુપના લ્યો ! લે લો સાધુપના ! જ્ઞાનચંદજી! વો (અન્ય લોગ) કહતે હૈં, સોનગઢવાલે હમારે સાધુકો તો માનતે નહીં. ભગવાન ! તુમ (ઐસા) કૈસે કહતે હૈ ? અરે ! સાધુ તો પરમેશ્વર હૈ બાપુ ! ભાઈ ! સાધુ તો પરમેશ્વર હૈ, પણ સાધુ હોના ચાહિયે ન ? સમજમેં આયા ? ઓહો ! સાધુ તો પરમેશ્વર...પ્રભુ...પરમેષ્ઠી હૈ, કિ જિસકો ગણધર નમસ્કાર કરે. જિસકો ચાર જ્ઞાન હૈં, જો ૧૪ પૂર્વ (ઔર) ૧૨ અંગકી રચના અંતર્મુહૂર્તમેં બનાતે હૈં (તથા) અપનેકો લાખો-કરોડો વર્ષ ગણધર પદમેં હુઆ હો ઔર (યહાં) દો ઘડી પહલે ભાવસંત (મુનિરાજ) આત્મજ્ઞાન—અનુભવ કરકે સ્થિર હુઆ હો, (ઉન્હેં) ગણધર કહતે હૈં કિ **णमो लोए सव्व साहुणं**....હે સંત ! તેરે ચરણમેં મેરા–ગણધરકા ભી નમસ્કાર હૈ. સમજમેં આયા ? .... સમજમેં આયા ?

સાધુ હોના ચાહિયે ન ? સ્વરૂપકા સાધન કરકે શુદ્ધ ઉપયોગમેં રહતે હૈં વો સાધુ હૈ. ક્યા નગ્નપના સાધુ હૈ ? વંદન કરને લાયક નગ્ન ક્રિયા હૈ ? ક્યા ૨૮ મૂળગુણકે વિકલ્પ ઉઠતે હૈં વહ રાગ વંદન કરને લાયક હૈ ? વો (તો) રાગ હૈ. રાગ વંદન કરને લાયક હૈ ? વંદન કરને લાયક તો રાગસે ભિન્ન હોકર એક ચૈતન્યમાત્રકા અનુભવ—આનંદકા અનુભવ—કરકે પ્રચુર સ્વસંવેદન જિસને અંતરમેં પ્રગટ કિયા હૈ (ઔર) શુદ્ધોપયોગમેં રમતે હૈં (વે હૈં). કદાચિત્ કોઈ (મુનિકે યોગ્ય) વિકલ્પ આ જાતા હૈ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં, તો (ઉસે) હેય સમજતે હૈં. સમજમેં આયા ? ઐસે સંત... આહાહા ! પરમેશ્વરને પગલે ચાલતા.. (ચાલતા).. પરમેશ્વર હોનેવાલે હૈં. પણ આ (આત્માકે) ભાન બિના અકેલે વ્યવહારમેં વિમોહિત હૈ વો તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ ઐસે કહતે હૈં યહાં તો. સમજમેં આયા ? અકેલા શુભ વિકલ્પ જો હૈ વો કર્મકે મિલનસે–નિમિત્તસે–(ઉસકા) લક્ષ હોનેસે–ઉત્પન્ન હુઆ હૈ. (ઇસલિયે) વો તો કર્મકા મિલન હૈ. (જિસકો) યહાં સ્વભાવકી

દ્રષ્ટિ હૈ નહીં ઔર વિકલ્પકો અપનેમેં માનકર (અર્થાત્) આત્માકો ઐસા વિકલ્પવાલા—અનેક વિકલ્પવાલા—અનેક ભાવવાલા—માનકર અપનેકો અનુભવતે હૈં, વો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ?

किन्तु.... હવે સવળું લે છે. **भूतार्थदर्शी**.... જુઓ ! આહીં તો **भूतार्थदर्शी**... (યાની) ભૂતાર્થકો દેખનેવાલા (લિયા હૈ). (જૈસે દ્રષ્ટાંતમેં નિર્મલ) જલકો દેખનેવાલા, (ઐસે સિદ્ધાતમેં) ભૂતાર્થ(કો દેખનેવાલા). ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ ભૂતાર્થકો દેખનેવાલા, (પરંતુ) અભૂતાર્થ નામ એક સમયકી પર્યાય, રાગાદિકો નહીં દેખનેવાલા.....સમજમેં આયા ? ચૈતન્યબિંબ પરમેશ્વર, પૂરા પ્રભુ પોતે... **पूर्णं इदं** ઐસા ભગવાન આત્મા ભૂતાર્થ—છતો પદાર્થ—સત્ય પદાર્થ—સત્ સ્વરૂપ ત્રિકાલ પરમાત્મા—હૈ. વો ભૂતાર્થ હૈ ઉસકો દેખનેવાલા.... દેખો ! ('**शुद्धनयको देखनेवाले**')...વો તો પીછે અર્થ કિયા હૈ. (ક્યોંકિ) પાઠમેં (-મૂલ ગાથામેં '**सुद्धणओ**' શબ્દ) હૈ ન ? શુદ્ધનયકો દેખનેવાલા કહો કિ ભૂતાર્થકો દેખનેવાલા (કહો–એક હી બાત હૈ). ક્યોંકિ ભૂતાર્થ હૈ વહી શુદ્ધનય હૈ. ભારે વાત આ ! આહાહા ! સમજમેં આયા ?

એક સમયકી પર્યાય (યા) રાગાદિ બિનાકી ચીજ જો હૈ ઉસકો ભૂતાર્થ કહતે હૈં. કર્મ તો નહીં, પુણ્ય-પાપકા વ્યવહાર વિકલ્પ તો નહીં, એક સમયકી પર્યાયકા ભી ઉસમેં—દ્રવ્યમેં વિદ્યમાનપના નહીં. ઐસા દ્રવ્યસ્વભાવ—જ્ઞાયકસ્વભાવ—એકરૂપભાવ—હૈ ઉસકો દેખનેવાલા **भूतार्थदर्शी** હૈ. (અર્થાત્) 'હૈ'–સત્ ભગવાન ઉસકો દેખનેવાલા વો શુદ્ધનયકો દેખનેવાલા હૈ. કહો, ચંદુભાઈ ! આહાહા ! અરે ! સુનનેમેં 'સત્' ન આયે તો ઉસ 'સત્'કી ચીજ અંદર કૈસી હૈ (વહ જાનનેકા) પ્રયોગ કૈસે કરે ? સમજમેં આયા ?

શીરા–હલવા કૈસે બને (ઉસકી) ખબર હી નહીં, યે હલવા બનાને બૈઠે, (તો) કૈસે બને ? સમજમેં આયા ? ગુડકા પાની પહલે આટામેં ડાલ દે, બાદમેં ડાલે ઘી. (તો ઉસે) શીરા–હલવા બનાનેકી રીતકી ખબર નહીં. આગે–પીછે કર દે. સમજમેં આયા ? પહલે ઘીમેં આટા શેકના પડે, બાદમેં ગુડકા-સક્કરકા પાની ડાલે તો હલવા હોતા હૈ. (પરંતુ વિધિકી) ખબર નહીં (ઔર કહે કે) ગુડકે પાનીમેં આટા શેકો, બાદમેં ઘી (ડાલના). (ઐસે) પહલે ચારિત્ર લે લો વ્રતાદિ, પીછે સમ્યગ્દર્શન

હોગા. નહીં ? શાંતિભાઈ ? શાંતિભાઈ બચ ગયે. કિન્તુ નામ આતા હૈ હમારા હોં કિ ઉનકે (-કાનજીસ્વામીકે) કારણસે કિતનેં સાધુ હોનેવાલે થે, વે સાધુ નહીં હુએ. ઐસા (કથન) ચલતા હૈ. અરે ભગવાન ! પણ સાધુ હોતા હૈ (વો) સચ્ચા સાધુ કે ખોટા ? જ્ઞાનચંદજી ! તુમ્હારે ગાંવમેંસે ભી નામ આતા હૈ ઐસા. સાધુ હોનેવાલા થા, (પરંતુ) ઉસકો (સાધુ દીક્ષા) નહીં હુઈ. પણ સાધુ કિસકો કહના યે ખબર હૈ તુજે ? આહાહા !

છાપામેં બહોત આતા હૈ. મરી જાય (-અત્યંત વિપરીત) એવું છે આ (કુલિંગ) તો. અપની ભૂમિકા ક્યા હૈ ઔર (મુનિરાજકી) ભૂમિકામેં કૈસી દ્રષ્ટિ હોની ચાહિયે, તબ (-મુનિદીક્ષા લેતે સમય) ઉસકી ભૂમિકા નિર્મલ કૈસી હો (-હોતી) હૈ—ઉસકી ખબર નહીં અને....ક્યા કરે ? અનાદિસે.... અરે ! કુંદકુંદાચાર્ય તો કહતે હૈં હોં, (કિ) હમારે દુશ્મનકો ભી કુલિંગ ન હો...દ્રવ્યલિંગ ન હો....ક્યોંકિ વો દ્રવ્યલિંગ હો જાયેગા, (તો) બાદમેં ઉસમેં મુંઝવણ (ઉલઝન) આ જાયેગી. ભાવ(લિંગ) તો હૈ નહીં, (ઈસલિયે) બચાના પડે, (-વ્રતાદિ ન પળાય એનો બચાવ કરવો પડે), (જબરદસ્તી) રહના પડે. સમજમેં આયા ? કુંદકુંદાચાર્ય તો (કહે છે) 'મૂલાચાર'માં કે, અરે ભગવાન ! હમારે દુશ્મનકો ભી દ્રવ્યલિંગ ન હો... કુલિંગ ન હો.... ક્યોંકિ ઉસમેં જો સંડોવાઈ (-ફસ) જાયેગા, (તો) પીછે (વહાંસે) નિકલના ઉસકો બહોત મુશ્કિલ પડેગા. સમજમેં આયા ?....

(૧) જગતકી—સંયોગકી—ઇતની અટપટી હૈ ઔર

(૨) સમાજકી અટપટીમેં રહના (પડતા હૈ) ઔર

(૩) ઉસે (-મુનિદીક્ષા લેનેવાલેકો) સ્વભાવકા ભાન હૈ નહીં, ઔર

(૪) વો (-મુનિદશાકી) લી હુઈ પ્રતિજ્ઞાકા નિભાવ (-પાલન) કરના હૈ, (લેકિન)

(૫) (પ્રતિજ્ઞાકા પાલન કરનેકી) શક્તિ હૈ નહીં.

—(ઈસ પ્રકાર) બડી અટપટી (દશા) હૈ. સમજમેં આયા ?

યે (ક્યા કહતે હૈં વહ) દેખો ! ઓહો ! પહલે, ભગવાન (આત્મા) જિસને દેખા—ભૂતાર્થદર્શી (જો હુઆ—વહ) સમ્યક્ દ્રષ્ટિ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? **भूतार्थदर्शी (शुद्धनयको देखनेवाले) अपनी बुद्धिसे डाले हुवे....** ઓલામાં (-દ્રષ્ટાંતમાં) આવ્યું'તુંને ? કે 'અપને પુરુષાર્થસે (-હાથસે) ડાલે હુવે' નિર્મળી..... પુરુષાર્થસે

(-હાથસે) ડાલે હુએ. (અહીં સિદ્ધાતમાં) **अपनी बुद्धिसे डाले हुवे**.... સમજમેં આયા ? યહાં 'ગુરુકી બુદ્ધિસે ડાલે હુએ' યે કામ નહીં આતા ઐસે કહતે હૈં. કેવલીકી બુદ્ધિસે ડાલે હુએ કિ ‘હે ભગવાન ! તમે કહો એ સાચું, નાખ આમાં ભેદજ્ઞાન કરી દે’ (-એમ ન હોય). સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં, (**शुद्धनयको देखनेवाले**....) **शुद्धनयको** નામ ભૂતાર્થકો દેખનેવાલા. દેખનેવાલી પર્યાય હૈ, (જિસકો) દેખતી હૈ વો દ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા ? દેખનેવાલી પર્યાય હૈ, આશ્રય કરનેવાલી પર્યાય હૈ (ઔર જો) દ્રવ્ય ત્રિકાલ ભૂતાર્થ હૈ વહી શુદ્ધનય હૈ. પણ ભાષા કૈસે કરતે હૈં, દેખો ! **अपनी बुद्धिसे डाले हुवे शुद्धनयके अनुसार बोध होनेमात्रसे**.... ક્યા કહતે હૈં ? વો દ્રવ્યકે લક્ષસે જો બોધ હુઆ, વો શુદ્ધનયકે અનુસાર બોધ હુઆ. સમજમેં આયા ? પર્યાયકે લક્ષસે બોધ હોતા થા, વો (અબ) દ્રવ્યસ્વભાવ જ્ઞાયક એકરૂપ હૈ ઉસકા અનુસરણ કરકે બોધ હુઆ. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : શું છે ? આ 'બોધ' શબ્દ વાપર્યો છે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ક્યાં ? 'જ્ઞાન' કહા ન ? આ ક્યા કહતે હૈં ? યે ધ્રુવ.... આ ધ્રુવ...ધ્રુવકે...અનુસાર હુઆ જ્ઞાન.

શ્રોતા : આ તો 'બોધ' આવ્યું ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ બોધ (એટલે) હૈ ન જ્ઞાન !

શ્રોતા : મુનિએ બોધ આપ્યોને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : યે યહાં, કહાં બાત હૈ ? અરે ! ક્યાંનું ક્યાં વળગાડ્યું (-જોડ્યું?) તમારી દ્રષ્ટિ ક્યાં અત્યારે છે ? ફેર છે મોટો. ઇસલિયે તો કહ દિયા કિ 'શુદ્ધનય અનુસાર હુઆ બોધ' અર્થાત્ ધ્રુવકે લક્ષસે હુઆ બોધ..... ધ્રુવ જો ભૂતાર્થ હૈ ઉસકે લક્ષસે હુઆ બોધ.

શ્રોતા : એવો બોધ કરવાનું કીધું તો ગુરુએને ?–એમ કહે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ યહાં વહ બાત હૈ કહાં ? વાંચો તો ખરા.

શ્રોતા : 'બોધ' ઉપર જ વજન છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : 'બોધ' પર હી વજન હૈ, યહાં ભી ઐસા હૈ. ક્યા હૈ દેખો ! ક્યા કહતે હૈ દેખો ! **शुद्धनयके अनुसार बोध होनेमात्रसे**.... ક્યા કહા ?

शुद्धनयके अनुसार.... **'शुद्धनय'**કા અર્થ ભૂતાર્થ, વહી વસ્તુ શુદ્ધનય હૈ. ભૂતાર્થકા લક્ષ કરનેસે—દ્રષ્ટિ કરનેસે—જો બોધ હુઆ ઉસકા નામ સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ આહીં પ્રશ્ન જ નથી, આહીં સવાલને અવકાશ જ નથી. ભગવાન પરમાત્મા ચિદાનંદ ધ્રુવ હૈ ઉસકી જહાં દ્રષ્ટિ હુઈ ઔર દ્રષ્ટિસે (-દ્રષ્ટિકે સાથ) જો જ્ઞાન હુઆ, વો ભૂતાર્થ અનુસાર હુઆ—શુદ્ધનયકે અનુસાર હુઆ—ભગવાન (આત્મા)કે આશ્રયસે હુઆ. સમજમેં આયા ? હુઆ બોધ—પર્યાય. પણ (બોધ) હુઆ કૈસે ? ભૂતાર્થકે આશ્રયસે.....ત્રિકાલી ભગવાન દ્રવ્યસ્વભાવ હૈ ઉસકા પર્યાયસે લક્ષ કરનેસે. પર્યાયકા લક્ષ દ્રવ્ય ઉપર કરનેસે, દ્રવ્યકે અનુસાર જ્ઞાન હુઆ—ધ્યેયકે અનુસાર જ્ઞાન હુઆ (અર્થાત્) શુદ્ધનયકે, જો કિ ભૂતાર્થ ત્રિકાલ જ્ઞાન એકરૂપ હૈ ઉસકે, અનુસાર (સમ્યક્) જ્ઞાન હુઆ, (પરંતુ) પર્યાયકે લક્ષસે, નિમિત્તકે લક્ષસે, રાગકે લક્ષસે (યા) સૂત્રકે (-શાસ્ત્રકે) લક્ષસે જ્ઞાન હુઆ, વો (સમ્યક્) જ્ઞાન નહીં. સમજમેં આયા ?

आत्म-कर्मकी विवेकतासे....ઐસા બોધ હુઆ, તબ રાગ ઔર ભગવાન (આત્મા) ભિન્ન પડ ગયા અંદર....વિવેક હો ગયા. સમજમેં આયા ? પણ વો (વિવેક), દ્રવ્યસ્વભાવ—જો વસ્તુ જ્ઞાયક ચૈતન્ય ભગવાન એકરૂપ—હૈ ઉસકે ઉપર દ્રષ્ટિ કરનેસે (તથા) ઉસકે અનુસાર બોધ હોનેસે યહ રાગ ઔર આત્મા ભિન્ન પડ ગયે. વિશેષ બાત ક્યા હૈ વો આયેગી.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

યે સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર ચલતા હૈ. ઉસકી ૧૧વીં ગાથા ચલતી હૈ. ક્યા પ્રશ્ન થા ઔર ક્યા ઉસકા ઉત્તર હૈ, દેખો ! પહલે પ્રશ્ન વો થા કિ યે આત્મા અખંડ, અભેદ, શુદ્ધ ચિદાનંદમૂર્તિ હૈ.... વ્યવહાર જો બીચમેં આતા હૈ (વહ) વ્યવહાર અંગીકાર નહીં કરના. પર્યાયકા અંશ જો વ્યવહાર હૈ અથવા રાગ-દ્વેષ આદિ (વ્યવહાર) હૈ વો અંગીકાર નહીં કરના, ક્યોંકિ ઉસસે આત્માકો લાભ હૈ નહીં.–ઐસે પહલે કહા થા. પીછે કહા કિ વ્યવહાર પરમાર્થકો કહનેવાલા હૈ—પરમાર્થકો બતાનેવાલા હૈ. પરમાર્થ જો ત્રિકાલી જ્ઞાયકસ્વરૂપ—ધ્રુવ અભેદ ચૈતન્યસ્વરૂપ—હૈ ઉસકો વ્યવહારનય બતાતા હૈ, જતાતા હૈ કિ દેખો ! યે વસ્તુ. તો ઐસે પરમાર્થકો બતાનેવાલા યા કથન કરનેવાલા ઐસા વ્યવહારનય ક્યોં અંગીકાર નહીં કરના ? જો (-યદિ) વ્યવહારનય અંતર્વસ્તુકો બતાતા હો, તો ઉસકો અંગીકાર ક્યોં નહીં કરના ? ઐસા શિષ્યકા પ્રશ્ન થા.

ઉસકે ઉત્તરમેં વો હૈ કિ વ્યવહારનય સબ અસત્યાર્થ હૈ. સમજમેં આયા ? એક સમયકી પર્યાય.... વસ્તુ, ત્રિકાળી વસ્તુ હૈ. વસ્તુ, ધ્રુવ, સામાન્ય હૈ ઉસમેં જો એક સમયકી વિશેષ... વિશેષ અવસ્થા હૈ (ઉસે) ભી યહાં અભૂતાર્થ કહી હૈ—વો હૈ હી નહીં, ક્યોંકિ ઉસમેંસે નયી પર્યાય (આતી નહીં ઔર) અપના પ્રયોજન સિદ્ધ હોનેમેં પર્યાયકા—અંશકા આશ્રય કામ કરતા નહીં. સો વો એક સમયકી પર્યાયકા આશ્રય કામ નહીં કરતા (અર્થાત્) નયી શાંતિ, શ્રદ્ધા, અનુભવ આદિ પર્યાય ઉત્પન્ન નહીં (હોતી), તો વો પર્યાય ‘નહીં હૈ’ ઐસા (કહનેમેં આયા હૈ).

પર્યાય 'હૈ', છતાં વો વ્યવહાર હૈ—પર્યાય વ્યવહાર હૈ.... દ્રવ્ય ત્રિકાળી વસ્તુ હૈ યે નિશ્ચય હૈ (ઔર) એક સમયકી પર્યાય વ્યવહાર હૈ. તો વો વ્યવહાર 'નહીં હૈ' ઐસા ગૌણ કરકે (કહા હૈ). પર્યાયકો (સર્વથા) 'નહીં હૈ' ઐસા નહીં (કહા), પણ પર્યાયકી મુખ્યતા ન કરકે, ગૌણ કરકે ('નહીં હૈ' ઐસા કહા હૈ).

ત્રિકાલી દ્રવ્યસ્વભાવમેં અનંત આનંદ આદિ પડા હૈ, તો ઉસકે આશ્રયસે અપનેકો આનંદ ઔર અનુભવ—સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. (ઉસ) પ્રયોજનકી સિદ્ધિ કરનેકો એક સમયકી પર્યાય ઔર રાગ-દ્વેષ—સબકો 'નહીં હૈ' ઐસા ગૌણ કરકે કહનેમેં આયા હૈ. સૌભાગભાઈ ! હવે આટલું તો આ બધું હાલ્યું છે, બે દિ' થી ચાલે છે આ. સમજમેં આયા ?

'આત્મા' હૈ ન આત્મા ? ઉસમેં દો અંશ હૈ. પરવસ્તુ પર(મેં) રહી. અપને આત્મામેં દો અંશ હૈ : (૧) એક ત્રિકાળી ધ્રુવ અંશ ઔર (૨) એક વર્તમાન પર્યાય અંશ. વો કિતની પર્યાય—અસ્તિત્વ ગુણ આદિકી—તો નિર્મલ હૈ ઔર કિતની રાગાદિ પર્યાય અશુદ્ધ—વિકારી હૈ. (ઇસપ્રકાર આત્મામેં) દો અંશ હૈ. હવે દો અંશમેંસે, એક અંશ જો વર્તમાન અવસ્થાકા હૈ ઉસકો ગૌણ કરકે (ઉસીકો) 'વ્યવહાર' કહા હૈ. વ્યવહારકા અર્થ ‘નહીં હૈ‘ ઐસા હૈ—વો ચીજમેં હી નહીં હૈ. સમજમેં આયા ?

એક સમયકી પર્યાય 'હૈ'—અંશ હૈ, પણ ઉસકો ગૌણ કરકે (‘નહીં હૈ’ ઐસા કહા હૈ), ક્યોંકિ ઉસકે આશ્રયસે આત્માકો લાભ હોતા નહીં. શાંતિ, સમ્યગ્દર્શન, અનુભવ, આનંદ ઔર શુદ્ધિકી ઉત્પત્તિ (-સંવર) ને શુદ્ધિકી વૃદ્ધિ (-નિર્જરા)—વે પર્યાય(રૂપ) અંશકે આશ્રયસે ન હોનેસે (-હોતે નહીં), (પરંતુ) વસ્તુ ત્રિકાળી જ્ઞાયક ચિદાનંદસ્વરૂપ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ કરનેસે—ઉસકા આશ્રય લેનેસે—સમ્યગ્દર્શન આદિ શુદ્ધિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ (-સંવર) ઔર ઉસકે આશ્રયસે શુદ્ધિકી વૃદ્ધિ હોતી હૈ (-નિર્જરા) ઔર ઉસકે આશ્રયસે શુદ્ધિ પૂરી (-પૂર્ણ) હોતી હૈ (-મોક્ષ). નવનીતભાઈ ! સમજમેં આયા ? ઉસ કારણસે દોનોં અંશ ઉસકે (-આત્માકે) હોને પર ભી, એક મુખ્ય અંશ જો દ્રવ્ય ત્રિકાળી હૈ ઉસકો 'સત્યાર્થ' કહા ઔર પર્યાયકા અંશ (સ્વયંકા) હોને પર ભી ઉસકા આશ્રય કરનેસે લાભ નહીં હૈ, (ઇસલિયે 'અસત્યાર્થ' કહા હૈ). જૈસે પરદ્રવ્યકા આશ્રય કરનેસે લાભ નહીં હૈ, ઐસે એક સમયકી પર્યાયકા આશ્રય કરનેસે (ભી) લાભ નહીં હૈ. (ઔર) જૈસે પરદ્રવ્ય આત્મામેં નહીં હૈ, ઐસે એક સમયકી પર્યાય 'દ્રવ્યમેં નહીં હૈ’ ઐસે ગૌણ કરકે, ઉસકો વ્યવહાર કહકે 'નહીં હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ?

ત્યારે દ્રષ્ટાંત દિયા ન જલકા ? કિ જલ કાદવમિશ્રિત જો હૈ.... પ્રબલ કાદવસે જલકા મિલન હોનેસે (જલ) મલિન હુઆ, તો બહુત લોગ મલિન (જલ)કો હી અનુભવતે હૈં. જલકો નહીં જાનનેવાલે....જલકા સ્વભાવ સ્વચ્છ નિર્મલ હૈ ઉસકો નહીં જાનનેવાલે...કાદવ સહિત જલકો હી બહુતસે લોગ અનુભવતે હૈં. કિતને પ્રાણી અપને પુરુષાર્થસે નિર્મલી ઔષધિ ડાલકર, જલ ઔર મેલકો ભિન્ન કરકે, નિર્મલ જલ હૈ ઉસકા અનુભવ કરતે હૈં. વો ભાષા આયી ન ? દો પ્રકાર આયા. **सहज एक निर्मलभावपनेसे उस जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं**.... સમજમેં આયા ?

એમ અહીંયા હવે (સિદ્ધાંતમાં) કિતને હી પ્રાણી.....યહાં (સિદ્ધાંતમેં) 'કિતને' શબ્દ નહીં લિયા હૈ, સમુચ્ચય બાત લિયા હૈ પીછે ભી. (કહતે હૈ) કિ આત્મા ઔર પ્રબલ કર્મકે સંબંધસે અનાદિસે આત્મા મલિન હુઆ હૈ. ભગવાન આત્મા (સ્વભાવસે) તો નિર્મલાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ હૈ, પણ પર્યાયમેં—અવસ્થામેં—હાલતમેં—કર્મકે નિમિત્તકે સંબંધસે નૈમિત્તિક દશામેં મલિનતા ઉત્પન્ન હુઈ હૈ. સમજમેં આયા ? તો કિતને (-અજ્ઞાની) પ્રાણી મલિનતા નામ વ્યવહારમેં—જો કિ પર હૈ ઉસમેં—હી મૂઢ હોકર ઉસકો હી અનુભવતે હૈં. સમજમેં આયા ? એક સમયકી જો (વિકારી) અવસ્થા હૈ વો મૈલી હૈ–મલિન હૈ–અશુદ્ધ હૈ (ઔર) વો વ્યવહાર હૈ. ખરેખર, આત્મા–વસ્તુમેં વો નહીં હૈ. છતાં—ઐસા હોને પર ભી—અનાદિસે અજ્ઞાની અપની વસ્તુકે સ્વભાવ ઉપર લક્ષ અને દ્રષ્ટિ નહીં હોનેસે અને વર્તમાન મલિન પર્યાય ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે આત્માકો મલિન હી અનુભવ કરતે હૈં. સમજમેં આયા ?

ઔર કિતને **भूतार्थदर्शी**.... ઉસમેં શબ્દ 'કિતને' નહીં લિયા. બેય શબ્દો વાપરવા છેને ? કે **भूदत्थो सुद्धणओ**... ભૂતાર્થ શુદ્ધનય... ભૂતાર્થ શુદ્ધનય. તો **भूतार्थदर्शी**.... ભગવાન આત્મા એક સમયમેં પૂર્ણ વસ્તુ.... પૂર્ણ વસ્તુ....હૈ ઐસા **भूत—**'છતો' ત્રિકાળી એકરૂપ સ્વભાવ હૈ ઉસકો દેખનેવાલા.... દેખનેવાલી તો પર્યાય હૈ. એટલે કોઈ પર્યાયકા નિષેધ કર દે કિ (પર્યાય) હૈ હી નહીં, તો દેખનેવાલી પર્યાયકા નિષેધ હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા ? તો, દેખનેવાલી પર્યાય હૈ વો ભૂતાર્થકો દેખતી હૈ. ભાષા તો.... ગાથા ઐસી હૈ—મુદ્દેકી રકમકી બાત હૈ.

સૌભાગભાઈ ! કિસીકો લાખ, દો લાખ દિયા હો. (ફિર કહે :) 'બાર આના, ટકાનું વ્યાજ દેતે હો, તો પૈસા (-મૂલ રકમ) તો લાઓ પહલે ?' (ઉત્તર :) 'પૈસા નહીં હૈ, વ્યાજ દેંગે.' (પ્રશ્ન :) 'વ્યાજ ક્યા કરે ? બહુત વ્યાજ લિયા, લાઓ મૂલ રકમ.' (ઉત્તર :) 'રકમ નહીં હૈ, કરો ફરિયાદ કરની હો તો.' કોઈ ઐસે કહ દે કિતને લ્યો !

શ્રોતા : અત્યારે વ્યાજ..........

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ છે.

યહાં તો કહતે હૈ, ભગવાન... 'ભગવાન' તો આત્માકો કહતે હૈં અભી (યહાં) તો. ભગવાન–પરમાત્મા, ભગવાન આત્માકો કહતે હૈં કિ પ્રભુ ! અનાદિસે તેરે (સંયોગમેં) કર્મ (હૈ વહ) કોઈ દૂસરી ચીજ હૈ, તેરે સ્વભાવસે વિલક્ષણ કોઈ (અન્ય) ચીજ હૈ. યે વિલક્ષણ ચીજ ઉપર તેરા લક્ષ હોનેસે—નિમિત્ત ઉપર, સંયોગ ઉપર લક્ષ હોનેસે—સંયોગીભાવ, વિકારીભાવ, મલિનભાવ ઉત્પન્ન હુઆ હૈ (તથા) ઉસ ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે ઉસમેં વિમોહિત હોતા હુઆ મૂઢ પ્રાણી ઉસકો હી અનુભવતા હૈ કિ મૈં વો હી આત્મા હૂં. સમજમેં આયા ? પણ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ઐસા ન લેકર (-માનતા હુઆ), યહાં (કહતે હૈ કિ) **भूतार्थदर्शी**—ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ ઉપર દેખનેવાલા— **शुद्धनयके अनुसार बोध होनेमात्रसे** અથવા ત્રિકાલ જ્ઞાયકસ્વભાવ જો હૈ ઉસકા લક્ષ કરનેસે—ધ્યેય બનાનેસે—આશ્રય કરનેસે જો બોધ હુઆ..... આવ્યુંને ? ભીખાભાઈ ! આ 'બોધ' આવ્યો હતોને તમારે કાલ ?

भूतार्थदर्शी (शुद्धनयको देखनेवाले) अपनी बुद्धिसे डाले हुवे शुद्धनयके अनुसार बोध होनेमात्रसे उत्पन्न.... ક્યા કહતે હૈં ? ભગવાન આત્મા ધ્રુવ....શુદ્ધ....ધ્રુવ.... ધ્રુવ.....એકરૂપ....એકરૂપ....હૈ ઉસકા આશ્રય કરનેસે—ઉસકો દેખનેસે—ઉસકા અનુસરણ કરતે હુએ—જો જ્ઞાન હુઆ, (ઉસ) જ્ઞાન દ્વારા ઉત્પન્ન **आत्म-कर्मकी विवेकतासे**.... ભૂતાર્થ તરફ દ્રષ્ટિ ગઈ તો આત્મા પરસે ભિન્ન હો ગયા. પર્યાયમેં જો કર્મકા સંબંધ થા, વો ઈસ ઓર ઢલનેસે—ભૂતાર્થ ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે—ભૂતાર્થ નામ શુદ્ધનય (નામ) વસ્તુકે અનુસાર બોધ હોનેસે—પરસે ભિન્ન હો ગયા. સમજમેં આયા ? નેમચંદભાઈ ! આવી ચીજ !

આહાહા ! આ મૂળ ચીજ છે. ઉસને અનંતકાલસે વો વાસ્તવિક પદાર્થ–(જો) એકરૂપ સ્વરૂપ ભગવાન (આત્મા) સહજ એક જ્ઞાયકભાવમાત્ર પદાર્થ–

ચીજ હૈ, ઉસ પર લક્ષ–આશ્રય–દ્રષ્ટિ કિયા હી નહીં. તો કહતે હૈં કિ, વ્યવહાર વિમોહિત પ્રાણી તો ઐસે હી હૈં. પણ વિવેકીકો, અપને ધ્રુવસ્વભાવ ઉપર આશ્રય કરનેસે જો બોધ હુઆ હૈ વો બોધમેં તો, અપને આત્મા તરફ દ્રષ્ટિ હો ગઈ હૈ (ઔર ઉસસે) રાગ અને કર્મસે ભિન્ન હો ગયા હૈ. સમજમેં આયા ?

વો 'કર્મસે ભિન્ન હુઆ' ઉસકા અર્થ યહ હૈ કિ યહાંસે (બાહ્યકા) લક્ષ છોડકર યહાં ભૂતાર્થકી દ્રષ્ટિ હુઈ તો કર્મકા ભી લક્ષ છૂટા (ઔર) ઐસા (-ભૂતાર્થ) દ્રવ્યકા લક્ષ હુઆ (તો) રાગકા ભી લક્ષ છૂટ ગયા. સમજમેં આયા ? અર્થાત્ બહિર્લક્ષી જો દ્રષ્ટિ થી, વો અંતર્દ્રષ્ટિ કરકે વસ્તુ જો ધ્રુવ અંતરમેં હૈ (ઉસકો પકડનેસે)—અંતર્દ્રષ્ટિ કરનેસે—ધ્યેયકે અનુસાર બોધ હોનેસે—અંતર્મુખ હોનેસે (ઉસકા) બોધ હુઆ. વો બોધમેં, બહિર્મુખ વસ્તુ—રાગાદિ, કર્મ આદિ ભિન્ન હો ગયે (ઔર) અપને સ્વભાવમેં એકાગ્ર હો ગયા. સમજમેં આયા ?

अपने पुरुषार्थ द्वारा.... યહાંસે શુરૂ હોતા હૈ આજનો (વિષય) તો.... **अपने पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण**.... ક્યા કહતે હૈં અબ ? **अपने पुरुषार्थ द्वारा**.... અપની વીર્યગતિ.... જો વીર્ય હૈ પુરુષાર્થ ઉસકી સ્થિતિ રાગ ઔર પર્યાય ઔર નિમિત્તમેં ઝૂક ગઈ થી. (અબ) વો વીર્ય અંદરમેં ઝૂકા—ધ્યેય તરફ વીર્ય ઝૂકા. (તો), વીર્યકા પુરુષાર્થ અંતરમેં ઝૂકનેસે **पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये**.... (પુરુષાર્થને) ક્યા કિયા ? **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके**.... સ્વાભાવિક એક જ્ઞાયકભાવકો આવિર્ભાવ કિયા—પ્રગટ કિયા. 'પ્રગટ કિયા'કા અર્થ ? કિ (જ્ઞાયકભાવ) હૈ તો સહી, વો જ્ઞાયકભાવ પ્રગટ નહીં હોતા. પણ પર્યાયમેં જો લક્ષ રાગાદિકા થા, તો જ્ઞાયકભાવ દ્રષ્ટિમેં–જ્ઞાનમેં પ્રગટ નહીં થા. (અબ, જ્ઞાનમેં આયા તો 'પ્રગટ કિયા'–ઐસા કહતે હૈ) સમજમેં આયા ? માલચંદજી ! યહ બહુત સૂક્ષ્મ બાત હૈ. ઐસે (બિના સમજે) 'દયા પાલના, વ્રત લેના, કરો–દયા પાલો, ભક્તિ કરો ધર્મ હોગા' ઐસી (બાત) નહીં હૈ (ઐસે) કહતે હૈં. પુરાના ધર્મ (-માન્યતા) ઐસા હૈ ન તુમ્હારા ? હૈ કિ નહીં?

શ્રોતા : અબ નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અબ નહીં, મૈં તો પુરાનેકી બાત કરતા હૂં. તુમ્હારે બાપકે બાપ ઔર પિતાજી કરતે હોંગે કિ નહીં ?

અરે ભગવાન ! તેરી દયા તુને કી નહીં. તેરે જીવનમેં (-અસ્તિત્વમેં) જિતની શક્તિ હૈ ઈતની કબુલ નહીં કી તો જીવન—'મૈં હૂં નહીં' ઐસે (માનકર) તૂને તેરી હિંસા કી. સમજમેં આયા ? વસ્તુ અખંડાનંદ પૂર્ણ પ્રભુ હૈ—અનંત જ્ઞાન-દર્શન સામર્થ્યસે પરિપૂર્ણ પ્રભુ હૈ—ઉસકે સન્મુખ ન હુઆ ઔર રાગાદિકે સન્મુખ હોકર 'યે મૈં હૂં'–(ઐસા માના) તો પૂરે દ્રવ્યકા ઉસને ખૂન કિયા. ઉસકી (-અપની) દયા ન રહી—આ (દ્રવ્યસ્વભાવ મૈં) નહીં....આ નહીં....(મૈં તો) આ (રાગાદિ). સમજમેં આયા ? આહાહા ! પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ધ્રુવસ્વરૂપ ચૈતનદ્રવ્ય હૈ ઉસકા લક્ષ નામ આશ્રય ન કરકે (અર્થાત્ ઉસકે) સન્મુખ ન હોકર—ઉસસે વિમુખ હોકર—રાગાદિકે સન્મુખ હોકર (યદિ રાગાદિકો) અપના માના, તો ત્રિકાલી જીવનકી હિંસા કિયા કિ મૈં ઐસા (-ચૈતન્યદ્રવ્ય) નહીં..... મૈં ઐસા નહીં..... મૈં ઐસા (રાગાદિમય) હૂં. જ્ઞાનચંદજી ! સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈં, **अपने पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये**.... ક્યા આવિર્ભૂત કિયા ? પ્રગટ કિયા. ક્યા પ્રગટ કિયા ? કિ ઢંકા હુઆ થા વો પ્રગટ કિયા. પહલે કહા થા કિ 'જ્ઞાયકભાવ ઢંકા હુઆ હૈ.' 'તિરોભાવ'કા અર્થ ઢંકા હુઆ હૈ. (લેકિન) ઉસકા અર્થ ક્યા ? કિ પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ ઔર એક સમયકી પર્યાય ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે જ્ઞાયકભાવ જગતમેં હૈ કિ નહીં (ઉસકા ખ્યાલ ન હોનેસે વહ) ઢંક ગયા થા. સમજમેં આયા ?

વસ્તુ 'છતી' હોને પર ભી ખ્યાલમેં ન લિયા, તો 'ઢંક ગયા થા' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઔર ભૂતાર્થદર્શી હોકર જબ ખ્યાલમેં (આયા કિ) 'ઓહો ! વસ્તુ પૂર્ણાનંદ મૈં હૂં'—ઐસી દ્રષ્ટિ હુઈ, તો આત્મા ઐસા હૈ (-ઐસી કબૂલાત હુઈ. ઇસપ્રકાર) જૈસા જીવન ઉસકા હૈ—ઐસી કબૂલાત હુઈ (તો) આત્માકી દયા હુઈ—આત્માકી અહિંસા હુઈ. સમજમેં આયા ? '**अहिंसा परमो धर्मः**' વો હૈ.

(કોઈ માનતા હૈ), પરકી દયા પાલે, (શુભરાગરૂપ) વ્યવહાર હૈ, વો '**अहिंसा परमो धर्मः**' હૈ. યે પરમ ધર્મ હૈ ? ભગવાન આત્મા ભૂતાર્થ ત્રિકાલ શુદ્ધાનંદ પ્રભુ હૈ. એક સમયકા અંશ હૈ ઉસકા લક્ષ છોડકર, પૂર્ણ પ્રભુ હૈ ઉસકા અવબોધ—જ્ઞાન કરનેસે કર્મ ઔર આત્મા(કા) વિવેક હો ગયા. વિવેક હોનેસે—ભિન્ન (-ભેદજ્ઞાન)

હોનેસે—જ્ઞાયકમાત્ર જો સહજ એક જ્ઞાયકસ્વભાવ હૈ વો પ્રગટ હુઆ. 'પ્રગટ હુઆ' નામ દ્રષ્ટિમેં આયા, જ્ઞાનમેં આયા. (ઔર) જ્ઞાનકી પર્યાયમેં પૂરા જ્ઞેય આયા તો 'પ્રગટ હુઆ' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? કહો, શાંતિભાઈ ! સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં ? હમારે શાંતિભાઈ સાધુ હોનેવાલે થે. હમારે ઉપર આરોપ દેતે હૈં કિતને (લોગ) કિ, કોઈ કોઈ સાધુ હોનેવાલે થે ઉસકો અટકા દિયા. અરે ભાઈ ! સાધુ સચ્ચા (હોનેવાલે) હો તો ઉસકો અટકાવે કૌન ? અરે ! અટકાવે કોણ—રોકે કોણ અને બનાવે કોણ અને આપે કોણ ? અરે ભગવાન ! .....

આહાહા ! અરે ! સાધુપદ... બાપા ! ભગવાન ! યે તો 'ભગવાન'પદ હૈ. આહાહા ! અહીં તો દ્રષ્ટિકા વિષય (ઐસા) પરમાત્મા જહાં નજરમેં પડા તો 'પરમાત્મા પ્રગટ હુઆ' ઐસે કહતે હૈં યહાં તો. (શક્તિરૂપ) હૈ તો થા (-હુઆ). વસ્તુ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, પૂર્ણ આનંદકંદ શુદ્ધ હૈ. પણ દ્રષ્ટિ કી તો વો 'પ્રગટ હુઆ' ઐસે યહાં કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? મૂલ ચીજકી ખબર નહીં ઔર ઉપરસે (બાહ્યમેં ઐસા ઉપદેશ દિયા જાતા હૈ કિ) 'સબ કરો.. કરો.. આ કરો..' ક્યા કરે પ્રભુ ? વો તો સબ પરિભ્રમણકી ક્રિયા હૈ. સમજમેં આયા ?

પરિભ્રમણકા ભાવ જિસમેં નહીં (ઐસા આત્મા) તો જ્ઞાયક ચિદાનંદ ધ્રુવ હૈ. અનંત સિદ્ધ.....સિદ્ધ.....અનંત સિદ્ધ....જિસમેં (-ઉસમેં) પડે હૈં, ક્યોંકિ અપની સિદ્ધ પર્યાય હોનેવાલી હૈ (ઔર) ઐસી પર્યાય (ભાવિમેં) અનંતી હોગી. (ઐસી અનંત પર્યાય હોનેવાલી હૈ) તો અનંતી–સબ પર્યાયકા પિંડ (ઐસા) દ્રવ્ય અંદર પડા હૈ. (ઇસપ્રકાર) એક આત્મા, અનંત પરમાત્મસ્વરૂપ હૈ.

(પ્રશ્ન :) એક આત્મા (અનંત પરમાત્મસ્વરૂપ) ?

(સમાધાન :) (હા), પર્યાય હૈ ન ?—પરમાત્મા, સિદ્ધ યે પર્યાય હૈ. તો વૈસી પર્યાય સાદિ-અનંત જો પ્રગટ હોગી, યે સબ આત્માકી શક્તિમેં પડી હૈ (ઔર ઐસા) સારા દ્રવ્ય પડા હૈ. ઐસે પરમાત્માકી—પરમસ્વરૂપ ભગવાન આત્માકી—દ્રષ્ટિ કરનેસે વો જ્ઞાયકભાવ સહજ પ્રગટ હુઆ... આવિર્ભાવ હુઆ. (પ્રગટ) નહીં થા વો આવિર્ભાવ હુઆ.

શ્રીમદ્‌માં (છ પદના પત્રમાં, વર્ષ ૨૭) આવે છેને ભાઈ ? એમ કે, શ્રદ્ધાએ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું છે.—ઐસા કહા હૈ. લો ! 'કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું' (ઉસકા) ક્યા

અર્થ હૈ ? 'કેવલજ્ઞાનમૂર્તિ મૈં હૂં' ઐસા અનુભવ—દ્રષ્ટિમેં આયા તો 'કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યું' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! આ (આત્મા) તો અકેલા જ્ઞાનકા પૂંજ હૈ, વસ્તુ અકેલી જ્ઞાનકી પૂંજ હૈ. બસ, કેવળ જ્ઞાન—અકેલા જ્ઞાન મૈં હૂં. ઐસા (સ્વીકાર કરને પર) 'કેવલજ્ઞાન પર્યાય હોગી' ઐસા પ્રતીતમેં આ ગયા. આ (આત્મા) એક હી (જ્ઞાનરૂપ) ચીજ હૈ, એક જ્ઞાનસ્વરૂપ વસ્તુ—ચીજ એક (આત્મા) હી હૈ. (-ઐસા સ્વીકાર હુઆ) તો (ભાવિ) પર્યાયમેં અકેલા જ્ઞાન રહેગા, (પરંતુ) રાગાદિ નહીં (રહેગા), અલ્પજ્ઞપના નહીં (રહેગા). (ઈસપ્રકાર) ઐસી શ્રદ્ધા હુઈ તો શ્રદ્ધામેં કેવલજ્ઞાન પ્રગટ હુઆ હૈ (ઐસા કહનેમેં આતા હૈ). સમજમેં આયા ? વર્તમાન (કેવલજ્ઞાન) મૌજૂદ ન હોને પર ભી, અકેલા જ્ઞાનાનંદપ્રભુ દ્રષ્ટિમેં આનેસે 'શ્રદ્ધામેં કેવળજ્ઞાન હો ગયા' (ઐસા કહતે હૈં). સમજમેં આયા ? આહાહા !

ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! **पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये**.... દેખો ! કોઈ કર્મકા મંદ પડના હુઆ—દર્શનમોહ મંદ હુઆ, કર્મકી સ્થિતિ-રસ મંદ હુઆ—તો અપના આત્મા પ્રગટ હુઆ ઐસા નહીં કહા. **अपने पुरुषार्थ द्वारा**.... સ્વસન્મુખ પુરુષાર્થ હુઆ વો દ્વારા ભગવાન **सहज एक ज्ञायकस्वभाव**.... વસ્તુ.... વસ્તુ.... વસ્તુ.... વસ્તુ આત્મતત્ત્વ પ્રગટ હુઆ—દ્રષ્ટિમેં, ખ્યાલમેં આયા. વિકલ્પકી એકતાબુદ્ધિમેં વો આચ્છાદિત થા, (અબ) નિર્વિકલ્પદ્રષ્ટિ હુઈ તો દ્રષ્ટિમેં ભગવાન આવિર્ભાવ હુઆ—દ્રષ્ટિમેં પરમાત્મા સમીપ આ ગયા. દ્રષ્ટિસે ભગવાન દૂર થા.... સમજમેં આયા ? પુણ્ય-પાપ ઔર એક સમયકી પર્યાયકી બુદ્ધિમેં પરમાત્મા દૂર થા, તો (નિર્વિકલ્પ) દ્રષ્ટિ જહાં હુઈ ત્યાં (-તબ) ભગવાન દ્રષ્ટિમેં સમીપ આ ગયા. સમજમેં આયા ? **जस्स संणिहिदो अप्पा**... આવે છે ને ? 'નિયમસાર'માં (ગાથા ૧૨૭માં) આવે છે. **संणिहिदो अप्पा**..... જેની દ્રષ્ટિમાં આત્મા સમીપ છે, જેથી જ્ઞાનપર્યાયમાં આત્મા સમીપ વર્તે છે.... ઓહોહો ! આચાર્યોએ કઈ કઈ શૈલીએ વાત કરી છે ! સમજમેં આયા? જો દૂર થા, વો સમીપ આયા. (દ્રવ્ય) સમીપ તો હૈ હી, પણ દ્રષ્ટિ સમીપ (ઐસે દ્રવ્યકી) કિયા તો (ભગવાન આત્મા) દ્રષ્ટિમેં 'સમીપ હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ? એક ગાતા હતાને ભાઈ ? પોપટભાઈ (સંત વઢવાણવાળા) ગાતા હતા.

દૂર કાં પ્રભુ દોડ તું, મારે રમત રમવી નથી...

હે પ્રભુ ! પૂર્ણાનંદનો નાથ ! દૂર ક્યાં ખસે છો ? મારે આ રમત રાગ અને એકતાની રમવી નથી.

દૂર કાં પ્રભુ દોડ તું, મારે રમત રમવી નથી...

પુણ્ય-પાપની એકતાની રમત (રમવી નથી). હવે તું દૂર ક્યાં જા છો ? સમજે ? જ્ઞાનચંદજી ! ભગવાન આત્મા દ્રષ્ટિમેં સમીપ લિયા (તો) દૂર થા વો હટ (-નિકટ આ) ગયા. સમજમેં આયા ? આહાહા ! અન્યમતમેં કહતે હૈં ન ? વો કૃષ્ણકા.....સુરદાસ થા ન ? સુરદાસ. (ઉસકી) આંખે બંધ થી (અર્થાત્) અંધા.. અંધા થા. તો (ઉસને) કૃષ્ણકા હાથ પકડ લિયા.....હાથ પકડતે હૈં કૃષ્ણકા. (ફિર) કૃષ્ણ હાથ છુડાકે ચલે ગયે. યે (સુરદાસ) તો અંધા થા, (વહ કહતા હૈ :) 'ભગવાન ! તુમ ચલે જાઓ, પણ મેરે જ્ઞાનમેંસે નહીં ચલે જાઓગે.' ઐસા સુરદાસ કહતા હૈ. સમજમેં આયા ? 'મેરા હાથ તરછોડ કર તુમ છૂટ (-ચલે) ગયે, મેરે જ્ઞાનમેંસે નહીં છૂટ જાઓગે.' એમ જહાં રાગમેં એકતા થી, (ઈસસે) મૈં અંધા થા (ઔર) તબ તો મૈં સ્વરૂપસે દૂર હો ગયા થા. સમજમેં આયા ? અબ મૈં સ્વરૂપકી સમીપ આયા તો મેરી જ્ઞાનકી દ્રષ્ટિમેં તરવરતા હૈ કિ આત્મા હી ભગવાન હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! સમજમેં આયા ?

અપની વર્તમાન જ્ઞાનકી પર્યાયને પૂરે દ્રવ્યકો જ્ઞેય બનાયા....પૂરે દ્રવ્યકો જ્ઞેય બનાયા તો વો જ્ઞેયકે (-દ્રવ્યકે) અનુસાર જો બોધ હુઆ... વો તો (બાતકો) ઐસે લિયા હૈ, નહીં તો યહાં જ્ઞાનકી પર્યાયને (દ્રવ્યકો) જ્ઞેય બનાયા તો જ્ઞેયકે (-દ્રવ્યકે) અનુસાર હી જ્ઞાન હુઆ.....સમજમેં આયા ? **शुद्धनयके अनुसार** હી જ્ઞાન હુઆ.... **शुद्धनयके अनुसार** હી **बोध** હુઆ. પરકે અનુસાર બોધ હોતા થા, વો તો અજ્ઞાન થા. અલૌકિક બાત હૈ ભાઈ ! સમજમેં આયા ? યે તો હજી સમ્યગ્દર્શનકી બાત ચલતી હૈ હોં. સમ્યગ્દર્શનકી ગાથા હૈ ન યે ?

કહતે હૈં કિ **आविर्भूत किये गये सहज**.... **सहज** = સ્વાભાવિક વસ્તુ. **एक**.... વસ્તુ તો એક હી હૈ. વો તો વિકાર અનેક થા. અનેક થા ન ? **विश्वरूपता प्रगट है ऐसा अनुभव करते हैं—**ઐસા આયા થા ન પહલે ? અજ્ઞાની વિશ્વકો યાની અનેકરૂપતાકા અનુભવ કરતે હૈં. ભિન્ન-ભિન્ન વિકલ્પ.....ભિન્ન-ભિન્ન દયા-દાનકા

(રાગ)..... ભિન્ન-ભિન્ન શુભ-અશુભભાવ..... (ઈસપ્રકાર) અનેકકા અનુભવ કરતે હૈં. —(ઐસા) પહલે આ ગયા હૈ (કિ) **विश्वरूपता प्रगट है ऐसा अनुभव करते हैं,** (જબ કિ) યે (જ્ઞાની) એકરૂપ (દ્રવ્ય) પ્રગટ હૈ ઉસકો અનુભવ કરતે હૈં. સમજમેં આયા ? ચીજ (-આત્મા) કૈસી હૈ ઉસકો પહલે સમજમેં લેના પડેગા કિ નહીં ? કિ ઐસે કે ઐસે હોગા ધર્મ ઉપરસે ?

તો કહતે હૈં કિ **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण**.... અહીં તો કીધું કે **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण**.... પુરુષાર્થ દ્વારા જો પ્રગટ હુઆ વો.... **उसे (आत्माको) जिसमें एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है**.... વો તો ઈસ કારણસે જ્ઞાયકભાવ પ્રગટ હુઆ ઐસે કહતે હૈં. જેમ ઓલામાં (-દ્રષ્ટાંતમાં) કહ્યું હતુંને જળમાં ? કે **सहज एक निर्मलभावपनेसे उस जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं.... निर्मलभाव.** ઐસે એક જ્ઞાયકભાવ ચિદાનંદકે કારણ, નિર્મળ પ્રકાશમાન જ્ઞાયકભાવકા અનુભવ કરતે હૈં, બસ. સમજમેં આયા ? લ્યો, યહાં તો રાગ-દ્વેષકા અનુભવ હુઆ હી નહીં—રહા હી નહીં એમ કહે છે ભાઈ ! સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો રાગ-દ્વેષકા અનુભવ રહા હી નહીં ઐસે કહતે હૈં. અકેલા જ્ઞાન(કા અનુભવ રહા).

દેખો ભાષા ! (-બાત) દો હુઈ. દેખો ! પહલે ક્યા કહા થા ? **सहज एक निर्मलभावपनेसे उस जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं**.... જલમેં ઐસે લિયા હૈ. એમ યહાં (સિદ્ધાતમેં) અકેલા જ્ઞાયકભાવ.... ભાષા ક્યા લિયા હૈ ઉસમેં ? કિ **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण उसे (आत्माको) जिसमें एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है**.... એકરૂપ જ્ઞાયક.....એકરૂપ જ્ઞાયક....ઐસા અનુભવમેં **ज्ञायकभाव प्रकाशमान है**... પહલે કહા થા ન ? કિ **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण**... એમ. ઉસસે બોધ હુઆ (ઔર) વો દ્રષ્ટિમેં લિયા, તો જ્ઞાયકભાવકે કારણ **जिसमें एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है**.... યે પ્રકાશમાન (દ્રવ્ય) દ્રષ્ટિમેં આયા, અનુભવમેં આયા (અર્થાત્) ઉસકા અનુભવ કરતે હૈં. અકેલા જ્ઞાયકભાવકા હી અનુભવ કરતે હૈં સમ્યગ્દ્રષ્ટિ. (ઉસકો) શુદ્ધકા હી અનુભવ હૈ, અશુદ્ધકા અનુભવ હૈ નહીં. આહાહા ! જુઓ ! યે ચૌથે ગુણસ્થાનસે બાત લી હૈ. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હોના (-હુઆ) ઉસકી તો બાત હૈ.

भूयत्थमस्सिदो खलु समादिठ्ठी हवदि जीवो । સમજમેં આયા ? (પર્યાયમેં) અશુદ્ધતા હૈ વો તો જ્ઞેયમેં ગઈ, પરમેં ગઈ. અપના શુદ્ધ જ્ઞેય જ્ઞાયકસ્વભાવ..... અપના શુદ્ધ જ્ઞેય જ્ઞાયકસ્વભાવ હૈ ઉસકો જ્ઞેય બનાનેસે શુદ્ધ જ્ઞાયકભાવ હી પ્રકાશમાન—પર્યાયમેં અનુભવ—હોતા હૈ. રાગકા—વ્યવહારકા—જો વિકલ્પ હૈ.... કહતે હૈ ન લોગ ? કિ વ્યવહાર..... (યહાં કહતે હૈ કિ) ધર્મી વ્યવહારસે મુક્ત હૈ. સમજમેં આયા ? જ્ઞાતાકા જ્ઞાન હુઆ તો વો અશુદ્ધતા જ્ઞાતાકે જ્ઞાનમેં (પરજ્ઞેયરૂપ રહ જાતી હૈ). સ્વજ્ઞેય આત્મા ઔર પરજ્ઞેય રાગ—ઐસા જ્ઞાતા, સ્વ-પરકા પ્રકાશક રહ જાતા હૈ, (પણ) અપનેમેં રાગકા અનુભવ કરતે હૈ ઐસા હૈ નહીં, ક્યોંકિ વસ્તુમેં રાગ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

કિતની બાત કરતે હૈં ? દેખો ! **एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है ऐसा अनुभव करते हैं**....

(પ્રશ્ન :) લ્યો, પણ શુદ્ધનયકે અનુસાર સમ્યગ્દર્શન હુઆ, ભૂતાર્થદર્શી હુઆ, તો ઈતનેમેં સબ આ ગયા (-કાર્ય હો ગયા) ? રાગ-બાગ (હૈ વે) કહાં ગયે ? તીન કષાયકા ભાવ (તો) હૈ ન ?

(સમાધાન :) પરમેં ગયે. અભૂતાર્થ....અભૂતાર્થ....મેરી ચીજમેં હૈ નહીં, (અરે!) મેરી પર્યાયમેં (ભી હૈ) નહીં. દ્રવ્યમેં (તો હૈ) નહીં, ગુણમેં (તો હૈ) નહીં, મેરી પર્યાયમેં (ભી હૈ) નહીં—વ્યવહાર મેરી પર્યાયમેં હૈ નહીં. જ્ઞાનચંદજી !

યૂ કહા ! ક્યા કહા દેખો ! એક જ્ઞાયક... **जिसमें**—જેમાં **एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है ऐसा अनुभव करते हैं**... સમજે ? ક્યા કહા સમજમેં (આયા)? સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો.. સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો અકેલા જ્ઞાયકભાવ જો હૈ—ચિદાનંદ દ્રવ્યસ્વભાવ હૈ—વો અનુભવમેં આ ગયા હૈ. તો, સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો ચૌથે ગુણસ્થાનમેં અશુદ્ધકા અનુભવ હૈ નહીં, ક્યોંકિ દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ ઉસકા અનુભવ હુઆ તો શુદ્ધકા હી અનુભવ જ્ઞાનીકો હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? ક્યોંકિ વ્યવહાર તો અભૂતાર્થ હોનેસે વિકાર આદિ પર્યાય–વ્યવહાર–અપની પર્યાયમેં હૈ નહીં ઐસા યહાં કહતે હૈં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈં કિ, સમ્યગ્દ્રષ્ટિ....

(૧) અપના દ્રવ્ય—ધ્રુવસ્વભાવ....ધ્રુવસ્વભાવ જો ભૂતાર્થ હૈ—ઉસકો દેખનેસે ઔર.....

(૨) ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવકે અનુસાર અપનેમેં બોધ હોનેમાત્રસે (તથા)...

(૩) પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ ઔર પરસે ભિન્ન હોનેસે....

અપના જ્ઞાયકભાવ દ્રષ્ટિમેં પ્રકાશમાન હૈ ઉસકા હી અનુભવ કરતે હૈં. સમજમેં આયા ? ઓહોહો ! ભારે (વાત) ! છે ને એમાં નવનીતભાઈ ? પાઠ ઐસા હૈ– એવો છે હોં. આહાહા ! કેટલી વાત કરે છે. ઓહોહો !

જ્ઞાયકભાવ આવિર્ભાવ હુઆ ઔર યે જ્ઞાયકભાવપનેકે કારણ.... **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण**... જ્ઞાયકભાવ હી અનુભવમેં રહા, (પરંતુ) અનુભવમેં રાગાદિ—વિકલ્પાદિ—વ્યવહારાદિ—રહા નહીં. સમજમેં આયા જયકુમારજી ? ભગવાન ! તેરી (-જ્ઞાનીકી) દ્રષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર હોનેસે વો દ્રવ્યકા હી અનુભવ કરતે હૈં—ઐસા કહતે હૈં, (ક્યોંકિ) દ્રવ્ય તો શુદ્ધ હૈ. સમજમેં આયા ? ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ પૂંજરૂપ (હૈ. વહ) આનંદકા પૂંજરૂપ, જ્ઞાનકા પૂંજરૂપ વસ્તુ હૈ. તો ઉસકો દ્રષ્ટિમેં ધ્યેય ઔર જ્ઞાનમેં જ્ઞેય બનાનેસે ઉસકા હી અનુભવ રહા—નિર્મળકા (હી) અનુભવ રહા. (ઈસલિયે) સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો શુદ્ધકા હી અનુભવ હૈ, અશુદ્ધકા અનુભવ સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો નહીં હૈ. (અશુદ્ધતાકો) ‘અભૂતાર્થ કહકે’ નિકાલ દિયા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! અરે ! (આવી સત્ય) વાત (છે) એને સાંભળે નહીં...

આહાહા ! કારણ પણ આપ્યુંને ? દેખો ! **एक ज्ञायकस्वभाव**... કેમ ? કે **पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये**.... ક્યા ? કિ **सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण**..... એમ. ભગવાન આત્મા ચિદાનંદ જ્ઞાયકમૂર્તિ આનંદપીંડ પ્રભુ (હૈ ઉસકે) સન્મુખ અપના પુરુષાર્થ કિયા, તો વો પ્રગટ હુઆ (અર્થાત્) પ્રતીતમેં નહીં થા, જ્ઞાનમેં જ્ઞેય નહીં થા, વો પરમાત્મા સ્વયં પ્રતીતમેં આયા. તો (ઉસે) જ્ઞાયક.... સહજ જ્ઞાયકતાકે કારણ 'જ્ઞાયકકા અનુભવ હૈ' ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? ઉસમેં (-દ્રષ્ટાંતમેં) ભી ઐસા લિયા થા ન ? કિ જલ.... સમજે ન ? **सहज एक निर्मलभावपनेसे, उस जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं**.... ‘નિર્મળપનેસે’—બાત લિયા થા. જુઓ ! **निर्मलभावपनेसे, उस जलको निर्मल ही अनुभव करते हैं**.... એમ ‘ભગવાન આત્મા ચૈતન્યબિંબ હૈ’—ઐસી દ્રષ્ટિ સમ્યગ્દ્રષ્ટિકી હુઈ, તો

જ્ઞાયકભાવપનેકે કારણ—જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ હૈ (ઈસલિયે)—પર્યાયમેં જ્ઞાયકપનેકા–શુદ્ધકા હી અનુભવ (હોતા) હૈ.

ઓહોહો ! હૈ ઉસમેં ? હૈ કિ નહીં ? દેખો ! પાઠમેં હૈ કિ નહીં ? નેમચંદભાઈ ! કિતને લોગ ઐસા કહતે હૈં કિ વે (કાનજીસ્વામી) તો અપનેસે (-અપની ઘરકી બાત) કહતે હૈં. પણ સુન તો સહી ભગવાન ! તુજે ખબર નહીં, તને શાસ્ત્ર વાંચતા આવડે નહીં અને અપની કલ્પનાસે વાંચે અને કહે કિ હમને શાસ્ત્ર સુના, શાસ્ત્ર વાંચીએ છીએ. ભગવાન ! યહ તો સમયસાર હૈ. પરમાત્માકા કહા હુઆ ઔર પરમાત્માકી બાત હૈ. સમજમેં આયા ?

આહાહા ! શું પણ અગિયારમી ગાથા છે ! સૌભાગ્યભાઈ ! બરાબર આ ગયે હૈં કૌનસી ગાથામેં દેખો ! તુમ્હારે લિયે (યહ ગાથા) નહીં લી હૈ હોં. દોપહરકો (૩૨૦વીં ગાથા, શ્રી જયસેનાચાર્યની ટીકા) તુમ્હારે લિયે લિયા હૈ. યે તો કુદરતસે (આયી હૈ). વાંચતે થે (ઈસમેં) દસ ગાથા પૂરી હુઈ ઔર (યહ ૧૧વીં ગાથા) આયી. ઓહોહો ! કહો, ચંદુભાઈ !

ક્યા કહતે હૈં ? ભગવાન ! તુમ્હારી દ્રષ્ટિ એક સમયકી પર્યાય ઔર રાગ ઔર વિકલ્પ ઉપર હૈ, તો વો દ્રષ્ટિ વ્યવહારસે વિમોહિત હૈ—વ્યવહારમેં મૂઢ હૈ. (ઈસલિયે) મિથ્યા દ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ? જો તેરી દ્રષ્ટિમેં ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ—સહજ એક નિર્મલાનંદભાવ—આયા નહીં, તો તેરી દ્રષ્ટિ તો વર્તમાન એક સમયકી અવસ્થા, રાગ-દ્વેષ વિકલ્પ અને નિમિત્ત ઉપર હૈ. (ઈસલિયે તું) વ્યવહારમેં મૂઢ હોકર અશુદ્ધતાકા, મિથ્યાત્વકા અનુભવ કરતા હૈ. ઔર (જબ) દ્રષ્ટિ ભૂતાર્થ ઉપર જાનેસે—જ્ઞાયક ભગવાન ચિદાનંદ શુદ્ધ ઉપર દ્રષ્ટિ જાનેસે—ઔર શુદ્ધકો જ્ઞેય બનાનેસે તેરી દ્રષ્ટિમેં જ્ઞાયકભાવ આતા હૈ, (તબ) વો જ્ઞાયકભાવ 'શુદ્ધ' હૈ ઉસ કારણસે પર્યાયમેં શુદ્ધતાકા હી અનુભવ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ?

ઓહોહો ! કુંદકુંદાચાર્ય ઔર અમૃતચંદ્રાચાર્ય–યે દિગંબર મુનિયોંને જંગલમેં રહકર કૈસા કામ અંતરમેં કિયા હૈ ! (ઔર) બાહરમેં શાસ્ત્ર બન ગયે. સમજમેં આયા ? વો (શાસ્ત્ર) તો જડકી પર્યાય હૈ, (ઉસકો) કોઈ બનાનેવાલા નહીં હૈ. આહાહા !

કહો ! **अनुभव करते हैं.... जिसमें एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है.....** દેખો ! **जिसमें एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है....** ઉસકા કારણ ભી બતાયા ન પહલે ? કિ **पुरुषार्थ द्वारा आविर्भूत किये गये सहज एक ज्ञायकस्वभावत्वके कारण....** ઈસ કારણસે. **उसे (आत्माको) जिसमें एक ज्ञायकभाव प्रकाशमान है ऐसा अनुभव करते हैं....** શુદ્ધકા હી અનુભવ ધર્મી કરતે હૈં ઐસે કહતે હૈં (ઔર) વ્યવહાર ઉસકો હૈ નહીં તો વ્યવહારકા અનુભવ કરતે નહીં ઐસે કહતે હૈં. આહાહા ! ભારે વાત આવી ! હૈ કિ નહીં જયસાગરજી !....જયકુમારજી ! ઉસમેં હૈ કિ નહીં ઐસા ? પુસ્તકમેં લિખા હૈ ? ઉસકે શબ્દાર્થમેંસે ઐસા (વાચ્ય) નિકલતા હૈ ન ભૈયા ? (ઐસા) વાચ્ય હૈ કિ નહીં? એ જ વાત છે.

ભગવાન અમૃતચંદ્રાચાર્ય..... ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યને ઘણી ગૂઢ બાત (ગાથા)મેં મૂક દિયા હૈ–(રખ) દિયા હૈ. પણ અમૃતચંદ્રાચાર્યને ઉસકો ખોલકર (રખ દિયા). વે દિગંબર મુનિ થે, જંગલમેં રહતે થે, આત્માકે આનંદમેં બસતે થે. અતીન્દ્રિય આનંદકા—શુદ્ધોપયોગકા—અનુભવ યે મુનિપના હૈ. સમજમેં આયા? વો કહતે હૈં, અરે ! સુન તો સહી પ્રભુ ! એક બાર. તેરી ચીજકા જબ સ્પર્શ હુઆ તુજે.... તેરી ચીજમેં જો નહીં હૈ (ઐસે) વિકારકા સ્પર્શ ઔર અનુભવ હૈ તો વો તુમ (-તુમ્હારા સ્વરૂપ) નહીં....વો તો તુમ નહીં. (યદિ તુમ વિકારસ્વરૂપ હો તો) તુમ તો અણાત્મા હો ગયા. સમજમેં આયા ?

ભગવાન... એક સમયમેં સહજ એક નિર્મલ ભગવાન આત્મા હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ છોડકર, પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પ ઉપર દ્રષ્ટિ રખકર (-રખનેસે ઔર) એક સમયકે અંશ ઉપર બુદ્ધિ રખકર (-રખનેસે) જો વિકારકા અનુભવ (હોતા) હૈ વો તો મિથ્યાત્વકા અનુભવ—વ્યવહારી મૂઢ જીવકા અનુભવ હૈ. વો આત્મા નહીં, વો તો અણાત્મા હૈ. આહાહા ! બહુ (ઊંડી) વાત નાખી છે હોં. પણ ભગવાન ! જબ તૂને તેરી દ્રષ્ટિ કીયા..... તૂને તેરી દ્રષ્ટિ કીયા.... પુરુષાર્થસે (બાત) લિયા હૈ ન ? ઉસમેં કુછ કર્મકી મદદ મિલે ઔર કર્મ ઘટે—યે બાત યહાં તો હૈ હી નહીં. તૂને દ્રષ્ટિ જો યહાં પર્યાયબુદ્ધિમેં, રાગબુદ્ધિમેં કી થી, વો હી દ્રષ્ટિ ફિરાકર યહાં લી. સમજમેં આયા ?

તો વો કારણસે **ज्ञायकभाव....** '**प्रद्योतमान**' શબ્દ પડા હૈ ન ? **प्रद्योतमानैकज्ञायकभावं तमनुभवन्ति....** સંસ્કૃત ઐસા હૈ. **स्वपुरुषकाराविर्भावित-सहजैकज्ञायकभावत्वात्.....** ભગવાન સ્વાભાવિક એક જ્ઞાયકભાવપનેકે કારણ

(અર્થાત્) દ્રષ્ટિ જહાં જ્ઞાયકભાવપનેકી હુઈ, તો સહજ એક જ્ઞાયકભાવપનેકે કારણ સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો જ્ઞાયકભાવકા—શુદ્ધકા—હી એક અનુભવ રહ જાતા હૈ. સમજમેં આયા ? બસ.

यहाँ, शुद्धनय कतकफलके स्थान पर है.... દેખો ! જૈસે જલમેં કાદવ હૈ ઉસમેં કતકફળ—નિર્મલી ઔષધિ—ડાલ(નેસે) દો ભિન્ન હો જાતે હૈં, ઐસે યહાં શુદ્ધનય.... દેખો ! (શુદ્ધનય માને) આત્મા.... આત્મા—જો કિ શુદ્ધનય (યા) ભૂતાર્થ હૈ ઉસ—ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે.... **(शुद्धनय) कतकफलके स्थान पर है**... ઉસકા (-શુદ્ધનય યા ભૂતાર્થકા) આશ્રય જહાં કિયા, તો રાગસે ભિન્ન હો ગયા. સમજમેં આયા ? ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ ચિદાનંદ ધ્રુવ—ભૂતાર્થ—શુદ્ધનય—હૈ ઉસકા જહાં આશ્રય કિયા, તો (આત્માસે) રાગ ઔર કર્મ ભિન્ન હો ગયે—વ્યવહાર ઔર નિમિત્ત ભિન્ન હો ગયે. સમજમેં આયા ?

इसलिये जो शुद्धनयका आश्रय लेते हैं.... દેખો ! **शुद्धनय कतकफलके स्थान पर है, इसलिये जो शुद्धनयका आश्रय लेते हैं**.... **जो शुद्धनयका आश्रय**.... **'शुद्धनय'**કા અર્થ ધ્રુવ. કહા ન કિ **ववहारोऽभूदत्थो भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**... (યહાં) ભૂતાર્થકો હી શુદ્ધનય કહા હૈ. ત્રિકાલી ભગવાન ભૂતાર્થ—'છતો' એકરૂપ વસ્તુ–ધ્રુવ.... ધ્રુવ.... ધ્રુવ.... ધ્રુવ.... ધ્રુવ.... સામાન્ય હૈ વો હી શુદ્ધનય હૈ. વો **शुद्धनयका आश्रय लेते हैं, वे ही सम्यक् अवलोकन करनेसे**.... સંસ્કૃતમેં હૈ વો... સમજમેં આયા ? કિ **सम्यक् पश्यन्तः**... ભગવાન.... જ્ઞાયકકી પર્યાય ઉસકો દેખતી હૈ ન ? ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ ધ્રુવ હૈ ઉસકા આશ્રય કરનેસે **सम्यक् पश्यन्तः**... **सम्यक् अवलोकन करनेसे सम्यग्दृष्टि हैं**.... ઉસકો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહતે હૈં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

ક્યા કહતે હૈં ?...**यहाँ, शुद्धनय कतकफलके स्थान पर है**.... (કતકફલ માને) નિર્મલી ઔષધિ જેમ જલ ને કાદવને (જુદા કરે છે.) **इसलिये जो शुद्धनयका आश्रय**.... (જુઓ !) 'શુદ્ધનયકા આશ્રય કરતે હૈં'—ઐસા લિયા હૈ. **'शुद्धनय'**કા અર્થ ભૂતાર્થ વસ્તુ. (ઔર) ઉસકા જો આશ્રય કરતે હૈં—ત્રિકાળી જ્ઞાયક દ્રવ્યસ્વભાવ હૈ (ઉસકા) આશ્રય કરતે હૈં—**वे ही सम्यक् अवलोकन करनेसे**.... સચ્ચા દેખનેવાલા વો હી હૈ. પર્યાયકા અંશ ઔર રાગકો દેખનેવાલા સચ્ચા દેખનેવાલા નહીં હૈ. અકેલા અંશરૂપકો—પર્યાયકા અંશ ઔર પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પકો—દેખનેવાલા સચ્ચા દેખનેવાલા નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? કહો,

શાંતિભાઈ ! આ સાંભળ્યું હતું પહેલું દિલ્હીમાં ? નહોતું સાંભળ્યું. આહાહા ! કહતે હૈં... ભારે પણ ટીકા હોં! ઓહોહો ! શબ્દ-શબ્દમેં કિતની ગૂઢતા ભરી હૈ ! ઓહોહો !

ક્યા કહતે હૈં ? **शुद्धनयका आश्रय लेते हैं, वे ही**.... એમ. વે હી ઉસકો (-આત્માકો) દેખતે હૈં (કિ) યે વસ્તુ, તો ઉસકી શ્રદ્ધામેં સમ્યગ્દર્શન હુઆ, નહીં તો સમ્યગ્દર્શન હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? ભગવાન અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહારાજ દિગંબર મુનિ ૯૦૦ વર્ષ પહલે હુએ. ઉનસે પહલે—૧૦૦૦-૧૧૦૦ વર્ષ પહલે—કુંદકુંદાચાર્ય ભગવાન દિગંબર મુનિ હુએ, ઉનકા શ્લોક (-ગાથા હૈ કિ) **भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**..... બસ ! ઉસકી (-ગાથાકે તીસરે પદકી) વ્યાખ્યા કી અમૃતચંદ્રાચાર્યને કિ, ભૂતાર્થકા આશ્રય લિયા વો સમ્યક્ દેખતે હૈં, (ઈસલિયે) વે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈં.—યે વ્યાખ્યા કી **भूदत्थमस्सिदो खलु**.... (યહ) તીસરે પદકી. **भूदत्थमस्सिदो खलु सम्मादिट्ठी हवदि जीवो**.... સમ્યગ્દ્રષ્ટિ તબ હોતા હૈ. ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય કહતે હૈં કિ **भूदत्थमस्सिदो**.... ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવકા આશ્રય લેનેસે—ઉસકા સમ્યક્ અવલોકન કરનેસે—જૈસા સત્ય હૈ ઐસા અવલોકન કરનેસે—ઉસકો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહનેમેં આતા હૈ. ઐસા ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યને કહા વૈસા હી અમૃતચંદ્રાચાર્યને અર્થ કર ટીકા કર દી (અર્થાત્) સ્પષ્ટ કર દિયા. ઓહોહો ! સમજમેં આયા ?

दूसरे सम्यग्द्रष्टि नहीं हैं અર્થાત્ પર્યાય અંશ ઉપર બુદ્ધિ હૈ, પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પ ઉપર બુદ્ધિ હૈ, દયા-દાન-વ્રત-ભક્તિકે પરિણામ ઉપર બુદ્ધિ હૈ વો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ નહીં હૈ, વો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! સારી પૂર્ણ ચીજ ભગવાન જ્ઞાયકભાવ પૂરા ભરા હૈ. વો એક સહજ જ્ઞાયકભાવ ઉપર દ્રષ્ટિ હોનેસે.... **सम्यक् अवलोकन करनेसे**—ઉસકા આશ્રય લેનેસે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહનેમેં આતા હૈ. ઉસકે સિવા એક સમયકી પર્યાયકા આશ્રય લિયા ઔર રાગકા આશ્રય લિયા ઔર પુણ્ય-પાપ ઉપર બુદ્ધિ હૈ, તો વો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ નહીં હૈ, વો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. ઉસકા અર્થ વો હુઆ કિ અપના ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ ઉપર દ્રષ્ટિ નહીં ઔર સમ્યક્ અનુભવ ભી નહીં ઔર અકેલા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાકે વિકલ્પમેં—વ્યવહારમેં—વ્યવહારાભાસમેં—પડા હૈ, વો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ? હૈ ઐસા અર્થ ઉસમેં કિ નહીં જ્ઞાનચંદજી ? તુમ તો કેળવણી.. કેળવણીમેં હૈં કિ ક્યા હૈ ?

શ્રોતા : કેળવણીમેં...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કેળવણી.

આહાહા ! **दूसरे (जो अशुद्धनयका सर्वथा आश्रय लेते हैं वे)....** **'सर्वथा'** એટલે ? ક્યા કહા ? કિ અશુદ્ધપનેકા લક્ષ (-જ્ઞાન) રખકર, સ્વભાવકા આશ્રય જિસને લિયા (વો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈ). અશુદ્ધપના પર્યાયમેં હૈ, પણ આશ્રય લેના હૈ શુદ્ધકા. પણ અકેલા શુદ્ધકા આશ્રય લિયે બિના, અકેલા અશુદ્ધકા હી આશ્રય લેતે હૈં (વે) મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ? જિસને ભગવાન આત્મા—જો કિ એક સમયમેં પૂર્ણાનંદ, સચ્ચિદાનંદ, પ્રભુ સિદ્ધસ્વરૂપ, શુદ્ધ આનંદકંદ હૈ ઐસા (ઉસકા) આશ્રય લિયે બિના અકેલા રાગ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા આદિ વિકલ્પ હૈ ઉસ ઉપર લક્ષ રખકર ઉસકા આશ્રય કરતે હૈં, (પરંતુ) સ્વભાવકા આશ્રય (લેતે) નહીં, (વે) મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈં. સમજમેં આયા ? અનંત બૈર મુનિવ્રત લિયા, પણ ઈસ દ્રષ્ટિસે.

મુનિવ્રત ધાર અનંત બાર, ગ્રીવક ઉપજાયો;
પૈ નિજ આતમજ્ઞાન બિના, સુખ લેશ ન પાયો.

(છ ઢાળા, ઢાળ ૪, પદ ૫)

અનંત બૈર મુનિપના (લિયા)—દિગંબર મુનિ ૨૮ મૂળગુણ પાલનેવાલા (હુઆ, પરંતુ) વો તો રાગ હૈ, વો તો વિકલ્પ હૈ, વો તો અશુદ્ધ(તા) હૈ (ઔર) અશુદ્ધકા અનુભવ કરનેવાલા મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ ઐસે કહતે હૈં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

યે **सम्यग्द्रष्टि हैं, दुसरे सम्यग्द्रष्टि नहीं हैं.** ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ અપના જ્ઞાયકસ્વભાવ, ધ્રુવસ્વભાવ, પરમાનંદ એકરૂપ સહજ સ્વભાવ હૈ ઉસકા જિસકો આશ્રય હુઆ નહીં–સમ્યગ્દર્શન હુઆ નહીં ઔર રાગ ને પુણ્ય, વિકલ્પ, વ્યવહાર, વ્રત આદિકા નિયમ હૈ ઉસમેં લક્ષ રખતે હૈં ઔર વો હી જિસકા આશ્રય ઔર ધ્યેય હૈ વો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. તો મિથ્યાદ્રષ્ટિકો અકેલા અશુદ્ધકા અનુભવ હૈ ઔર સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો અકેલા શુદ્ધકા અનુભવ હૈ ઐસા બતાતે હૈં. આહાહા ! ચંદુભાઈ ! કહો, સમજમેં આયા ? અરે ! આમાં વાદવિવાદને સ્થાન જ ક્યાં છે ? અરે ભગવાન ! તુજે ખબર નહીં ભાઈ !

સદ્‌ગુરુ કહે સહજકા ધંધા, વાદવિવાદ કરે સો અંધા.....

વાદવિવાદ ચૈતન્યમાં ક્યાં (છે) ? ભગવાન અખંડાનંદ પ્રભુ છે ઐસી જ્યાં દ્રષ્ટિ (હોકર) અંતરકા આશ્રય હુઆ, (તો) વો હી શુદ્ધ અનુભવ ઔર વો હી ધર્મ હૈ. શેઠિયા ! સમજમેં આયા ?

इसलिये.... દેખો ! **दूसरे सम्यग्द्रष्टि नहीं हैं**–ઐસા (કહકર) અસ્તિ-નાસ્તિ કિયા હૈ, યે અનેકાંત.....ઉસકા નામ અનેકાંત હૈ. ઐસા નહીં હૈ કિ પર્યાયકા ભી આશ્રય કરે (ઔર) દ્રવ્યકા ભી આશ્રય કરે તો અનેકાંત હૈ.—યે અનેકાંત નહીં, યે તો ફુદડીવાદ હુઆ. સમજમેં આયા ? ક્યા ? કિ ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ અપના (હૈ ઉસકા) આશ્રય લિયા તો શુદ્ધકા અનુભવ કરતે હૈં, (પરંતુ) અશુદ્ધકા નહીં ઉસકા નામ અનેકાંત હૈ. ઔર (ઇસપ્રકાર) પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પકે ક્રિયાકાંડમેં (યા) રાગમેં જિસકી દ્રષ્ટિ પડી હૈ, (ઉસકો) દ્રવ્યસ્વભાવકા અનુભવ (ઔર) દ્રષ્ટિ નહીં હૈ તો અકેલા અશુદ્ધકા અનુભવ કરતે હૈં, (પરંતુ) શુદ્ધકા નહીં (અર્થાત્) અધર્મકા અનુભવ કરતે હૈં, (પરંતુ) ધર્મકા નહીં.–એમ (અનેકાંતની) ચોખ્ખી વાત છે. સમજમેં આયા ?

इसलिये कर्मोंसे भिन्न आत्माके देखनेवालोंको.... દેખો ! સરવાળો. 'કર્મોંસે ભિન્ન દેખનેવાલા'કા અર્થ અપનેકો દેખનેવાલા, એમ. અપનેકો દેખનેવાલા.... **देखनेवालोंको व्यवहारनय अनुसरण करने योग्य नहीं है**. અપનેકો દેખનેવાલેકો રાગાદિકા અનુસરણ કરના હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? **कर्मोंसे भिन्न आत्माके देखनेवालों**.... લ્યો, પણ કર્મોંસે (ભિન્ન) દેખના ક્યા હૈ ? (કર્મોંસે) ભિન્ન આત્માકો....ઉસ(કર્મોં)સે ભિન્ન આત્માકો (દેખના હૈ) **कर्मोंसे भिन्न आत्माके देखनेवालोंको व्यवहारनय अनुसरण करने योग्य नहीं है**. ક્યોંકિ ઈસ (-દ્રવ્યકી) ઓર પડા (-ઝુકાવ) હૈ તો ‘રાગકા અનુસરણ કરના’–ઐસા (અભિપ્રાય) હૈ નહીં, પર્યાયબુદ્ધિ હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા ? આ તો સમજાવે ત્યારે ઐસા કહે ને ? કિ વ્યવહાર અનુસરણ કરનેયોગ્ય નહીં અર્થાત્ ઉસકો (-જ્ઞાનીકો) વ્યવહારકા અનુસરણ રહતા નહીં. દ્રવ્યસ્વભાવકા અનુસરણ હુઆ તો ઉસકો રાગ અને પર્યાયકા અનુસરણ રહતા નહીં. જ્ઞાન રહ જાતા હૈ કિ 'પર્યાય હૈ' ઐસા જ્ઞાન. વો બારમેં (-બારહવીં ગાથામેં) ખુલાસા કરેંગે.....સમજમેં આયા ? કિ દ્રવ્યકા આશ્રય લિયા, સમ્યગ્દર્શન હુઆ, ઈસસે નિર્મલ પર્યાય જિતની હુઈ (ઔર)

જિતના રાગ રહતા હૈ ઉસકો જાનના (વહ) પ્રયોજનવાન હૈ. (અર્થાત્) વ્યવહારનય જાનના વો પ્રયોજનવાન હૈ—જાનનેકે લિયે વ્યવહાર પ્રયોજનવાન હૈ, આદરનેકે લિયે નહીં. સમજમેં આયા ?

इसलिये, कर्मोंसे.... આ કારણે કર્મોથી **भिन्न आत्माके देखनेवालोंको....** દેખો ભાષા ! વજન ત્યાં છે હોં. પરથી ભિન્ન એવા ભગવાન **आत्माके देखनेवालोंको व्यवहारनय अनुसरण करने योग्य नहीं है** અથવા વ્યવહારકા અનુસરણ રહતા હી નહીં ઐસા (અર્થ) હૈ. વજુભાઈ ! **(व्यवहारनय) अनुसरण करने योग्य नहीं है** ઐસા લિયા હૈ. પણ એને (-જ્ઞાનીકો વ્યવહારનયકા) અનુસરણ કરના રહતા હી નહીં. (જિસને) દ્રવ્યસ્વભાવકા અનુસરણ કિયા, ઉસકો વ્યવહારકા અનુસરણ રહતા હી નહીં. (હાં), વ્યવહારકા જ્ઞાન રહતા હૈ. (વો બાત બારહવીં ગાથામેં) આગે કહેંગે. સમજમેં આયા ? લો, ટીકા પૂરી થઈ.

હવે **ભાવાર્થ** : જયચંદ્ર પંડિત ઉસકા ભાવાર્થ લિખતે હૈં. **यहाँ व्यवहारनयको अभूतार्थ**—જૂઠા.... વ્યવહારનયકો અસત્યાર્થ—જૂઠા કહા **और शुद्धनयको भूतार्थ**—સચ્ચા **कहा है**. દેખો ! અભી જરા ખુલાસા બહુત અચ્છા કરતે હૈં વો (જયચંદ્રજી) ભી. **जिसका विषय विद्यमान न हो, असत्यार्थ हो, उसे अभूतार्थ कहते हैं**. દેખો ! **जिसका विषय विद्यमान न हो....** ભાઈ ! યહાં તો (વ્યવહારનયકા) વિષય વિદ્યમાન ન હો (નહીં હૈ ઐસા કહતે હૈં). (ક્યોંકિ) વહાં અંદરમેં (-વસ્તુમેં વ્યવહારનયકા) વિષય નહીં હૈ ન ! યહાં (પર્યાયમેં) હૈ... સમજમેં આયા ? વસ્તુમેં નહીં હૈ.

जिसका विषय विद्यमान न हो.... યહાં તો પર્યાય નહીં ઐસા લેના હૈ. યહાં તો કહતે હૈં, **जिसका विषय विद्यमान न हो....** પીછે ખુલાસા કરેગા જરી. યહાં તો જિસકા વિષય ન હો જગતમેં, **असत्यार्थ हो उसे अभूतार्थ कहते हैं**. સમજમેં આયા? પહલે તો વો કહતે હૈં કિ વ્યવહારનય અભૂતાર્થ કહા (ઔર) શુદ્ધનય સચ્ચા કહા, અભૂતાર્થ નામ જૂઠા કહા. ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ જિસકા વિષય હૈ હી નહીં, **असत्यार्थ हो**—જૂઠા હો **उसे अभूतार्थ कहते हैं**.

व्यवहारनयको अभूतार्थ कहनेका आशय यह है कि शुद्धनयका विषय अभेद एकाकाररूप.... પહલા ખુલાસા યે કિયા... ક્યા કહા ? કિ **जिसका विषय विद्यमान न**

हो (ઐસા કહકર ‘અભૂતાર્થ’કી) વ્યાખ્યા કીયા. અબ ઉસકો લાગૂ પાડતે હૈં. 'વ્યવહાર'કા અર્થ યે કિ આત્મામેં વો હૈ હી નહીં. વ્યવહાર તો પરમેં હૈ, આત્મામેં હૈ નહીં— ઐસા 'વ્યવહાર'કા અર્થ આયા. સમજમેં આયા ? 'વ્યવહાર'કા અર્થ ઐસા આયા કિ વો પર્યાય ભી (આત્મામેં) હૈ નહીં. વ્યવહારનયકા વિષય વિદ્યમાન હૈ હી નહીં. તો (ઉસકા અર્થ હુઆ કિ) પર્યાય ભી નહીં હૈ, રાગ ભી નહીં હૈ. અબ કહતે હૈં, **व्यवहारनयको अभूतार्थ कहनेका आशय....** વ્યવહારનયકો જૂઠા કહનેકા આશય..... અબ આશય લેતે હૈં.

પહલે તો (કહા કિ) વ્યવહારનયકા વિષય હૈ હી નહીં, ઐસા (‘અભૂતાર્થ’કા) અર્થ હોતા હૈ...‘અભૂત‘કા અર્થ ઐસા હોતા હૈ—‘અસત્યાર્થ‘કા અર્થ ઐસા હોતા હૈ. પણ અબ **अभूतार्थ कहनेका आशय यह है कि....** બહુ સરસ લીધું છે, બહુ સરસ લીધું. વાત તો જેમ વસ્તુસ્થિતિ હોય એમ જ લેવાયને ? ક્યાં ગયા ચીમનભાઈ ! આ, પર્યાયને 'જૂઠી' કીધી એનો અર્થ આવે (-કહેવાય) છે. (આ વાંચીને) વેદાંતવાળા ખુશી થઈ જાયને ? (કે) દ્રવ્યમાં પર્યાય નથી. પણ એ વાત જ નથી, એ અપેક્ષા નથી અહીં. અહીં તો વ્યવહારકો 'અભૂતાર્થ' ક્યોં કહા ? (ઉસકા ખુલાસા કરતે હૈં). વ્યવહારકા અર્થ તો અભૂતાર્થ હી હૈ, પણ ઉસકો અભૂતાર્થ ક્યોં કહા ? ઉસકા આશય ક્યા હૈ ? (વો કહતે હૈં).

शुद्धनयका विषय.... દેખો ! શુદ્ધનય નામ ભૂતાર્થ જો વસ્તુ હૈ... યહાં **शुद्धनयका विषय** (ઐસા કહકર) ભેદ કિયા. નહીં તો, શુદ્ધનય ઔર (ઉસકા વિષય ઐસે) ભૂતાર્થકો એક હી કહા હૈ પાઠમેં (-ગાથામેં). પણ યહાં ખુલાસા કરના હૈ કિ વ્યવહારનયકો અભૂતાર્થ કહા, તો શુદ્ધનયકા વિષય ક્યા હૈ ? કિ ભૂતાર્થ. શુદ્ધનયકા વિષય ક્યા હૈ ? જબ વ્યવહારનયકા વિષય અભૂતાર્થ નામ હૈ નહીં (ઐસા) પહલે કહા—વ્યવહાર અભૂતાર્થ કહા—તો શુદ્ધનય(કા વિષય) ક્યા હૈ ?

शुद्धनयका विषय अभेद एकाकाररूप नित्य द्रव्य है.... દેખો ! **शुद्धनयका विषय** (માને) સમ્યગ્દર્શનકા ધ્યેય. 'નય' (-જ્ઞાન) ક્યોં લિયા ? ક્યોં કિ સમ્યગ્દર્શન હૈ યે નિર્વિકલ્પ (-અભેદગ્રાહી) પર્યાય હૈ અને જ્ઞાન સવિકલ્પ (-ભેદ કરકે જાનતા) હૈ. તો જ્ઞાન, સ્વ ઔર પરકો જાનતા હૈ. (અર્થાત્) શુદ્ધનય (-જ્ઞાન) જાનતા હૈ સ્વકો ઔર પરકો—રાગ આતા હૈ ઉસકો—ભી જાનતા હૈ, ઈસલિયે શુદ્ધનય લિયા હૈ.

નહીંતર, વો શુદ્ધનયકા (-ઉસકે વિષયકા) આશ્રય કરનેવાલા સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હૈ, પણ સમ્યગ્દર્શનમેં સ્વ-પરકો જાનનેકી તાકાત–શક્તિ નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? ઉસ કારણસે કહતે હૈં કિ **शुद्धनयका विषय अभेद एकाकार....** એક સ્વરૂપ. એક જ આકાર (માને) એક જ સ્વરૂપ એમ. અભેદ એકસ્વરૂપ... **'एकाकार'**નો અર્થ એક સ્વરૂપ. ઐસા **नित्य द्रव्य है. उसकी द्रष्टिमें भेद दिखाई नहीं देता... उसकी द्रष्टिमें भेद दिखाई नहीं देता; इसलिये उसकी द्रष्टिमें भेद अविद्यमान, असत्यार्थ ही कहना चाहिए.** લ્યો, યે અપેક્ષાસે ઉસમેં વ્યવહાર હૈ નહીં. **भेद अविद्यमान ... कहना चाहिए...** પણ એવું ન સમજવું કે પર્યાય ને (ભેદ) કુછ નહીં હૈ. વો ખુલાસા આયેગા.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૩૦

ગાથા - ૧૧

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૪, ગુરૂવાર, તા. ૧૦-૧૦-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર, ૧૧વીં ગાથાકા ભાવાર્થ ચલતા હૈ. ક્યા કહતે હૈં યહાં ? વ્યવહારકો 'નહીં હૈ' ઐસા કહા હૈ. 'વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ' ઐસા કહા ન ? ઉસકા અર્થ ક્યા ? કિ આત્મામેં ગુણભેદ નહીં, પર્યાય નહીં, રાગ નહીં—યે કોઈ ચીજ હી નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? 'વ્યવહાર નહીં' (-ઐસા) ઉસકો કહનેકા આશય (યહ હૈ કિ) વે ગુણભેદ ઉસમેં—એક(એકરૂપ) વસ્તુમેં—(નહીં હૈ). દેખો ! **यहाँ व्यवहारनयको अभूतार्थ...** —અસત્યાર્થ **और शुद्धनयको** સત્યાર્થ—સચ્ચા (કહા હૈ). વ્યવહારનયકો 'જૂઠા' ઐસા કહા હૈ.

जिसका विषय विद्यमान न हो.... દેખો ! જિસકા વિષય (યા) જ્ઞેય હો હી નહીં...... જિસકા જ્ઞેય (યા) વિષય હૈ હી નહીં ઉસકો યહાં 'વ્યવહાર' કહનેમેં આયા હૈ. જિસકા વિષય હૈ હી નહીં....'**असत्यार्थ**' નામ જૂઠા જિસકા વિષય હો, ઉસે અસત્યાર્થ કહતે હૈં—**उसे अभूतार्थ कहते हैं.** સમજમેં આયા ? **व्यवहारनयको अभूतार्थ**—અસત્યાર્થ—જૂઠા **कहनेका आशय यह है कि.....** નહીં તો..... વ્યવહારકા વિષય 'નહીં હૈ'–ઐસા યહાં તો કહા હૈ. 'જૂઠા' હૈ—વ્યવહારકા વિષય હી નહીં હૈ— વિદ્યમાન હી નહીં હૈ–હયાત નહીં હૈ–વસ્તુ નહીં હૈ—ઐસા કહા. ઉસકા—'અભૂતાર્થ'કા અર્થ તો ઐસા હોતા હૈ. પણ **व्यवहारनयको अभूतार्थ**—અસત્યાર્થ **कहनेका आशय यह है कि शुद्धनयका विषय....** ભગવાન આત્મા એકરૂપ વસ્તુ (હૈ વો), '**शुद्धनयका विषय**' (હૈ–ઐસા) યહાં લિયા હૈ. હૈ તો ભૂતાર્થ વસ્તુ હી (શુદ્ધનય). વસ્તુ જો અભેદ હૈ યે ભૂતાર્થ હૈ ઔર ઉસકો 'શુદ્ધનય' મૂલ પાઠમેં (-ગાથામેં) કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

મૂલ ભૂતાર્થ (દ્રવ્ય)—એક સમયમેં અભેદ ચીજ—અભેદ વસ્તુ એકાકાર—હૈ વહી 'શુદ્ધનય' હૈ ઐસા પાઠમેં—શ્લોકમેં (-ગાથામેં) તો કહા થા. અહીં (ભાવાર્થમેં) જરી સમજાયા હૈ કિ **शुद्धनयका विषय अभेद....** દ્રવ્ય જો વસ્તુ હૈ (વહ) અભેદ હૈ ઔર (૧) '**अभेद**મેં ગુણભેદ નહીં, (૨) '**एकाकार**' —એકમેં અનેક નહીં ઔર (૩) '**नित्य**'–ઉસમેં (-દ્રવ્યમેં) પર્યાય નહીં. સમજમેં આયા ?

शुद्धनयका विषय अभेद **एक**..... એક..... અભેદ....એક એમ. એક..... (૧) **'अभेद'**में ભેદ નહીં, (૨) **'एकाकार'**में અનેક નહીં ઔર (૩) **'नित्य'**में પર્યાય નહીં, અનિત્ય નહીં.—ઐસા શુદ્ધનયકા વિષય હૈ. સમજમેં આયા ?

અંતર્વસ્તુ.... જો વર્તમાન પર્યાય અંતર્મુખ હોતી હૈ, તો ઉસકા વિષય તો એક યા અભેદ રહા. સમજમેં આયા ? ગુણભેદ ભી (ઉસકા વિષય) નહીં રહા, ક્યોંકિ અભેદ.... અવસ્થા, જો હૈ વર્તમાન અવસ્થા વો અંતર્મુખ હુઈ તો અવસ્થા દ્રષ્ટિમેં રહી નહીં ઔર દ્રષ્ટિમેં ગુણભેદ (ભી) રહા નહીં. દ્રષ્ટિમેં તો અકેલા અભેદ સામાન્યરૂપ રહા. ઉસમેં (-દ્રષ્ટિમેં) અશુદ્ધતા તો રહી નહીં, નિમિત્તતા તો કહીં દૂર રહ ગઈ. (દ્રવ્યદ્રષ્ટિમેં) (૧) નિમિત્તતા તો કહીં દૂર રહ ગઈ, (૨) અશુદ્ધતા તો કહીં દૂર રહ ગઈ (ઔર) (૩) પર્યાય અંતર્મુખ ઝૂકી હૈ તો પર્યાય (ભી) દ્રષ્ટિમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? **अभेद एकाकार** અર્થાત્ એકસ્વરૂપ—એકરૂપ. ઉસમેં જ્ઞાન ને દર્શન ને ચારિત્ર—ઐસે અનેક રૂપ હૈં હી નહીં.

શુદ્ધનયકા વિષય અંતરમેં એકરૂપ હૈ. (તો), અંતરમેં જાનેસે જો સમ્યગ્દર્શનકા વિષય હૈ ઉસકો શુદ્ધનયકા વિષય યહાં (ભાવાર્થમેં) કહા, પણ (વો વિષય) યે 'શુદ્ધનય' હી હૈ—અપની ચીજ (-શુદ્ધાત્મા) હી 'શુદ્ધનય' હૈ. વો શુદ્ધનયકા વિષય 'હૈ' ઔર વ્યવહારકા વિષય 'નહીં હૈ'—ઐસા કહા ન ? તો શુદ્ધનયકા વિષય 'યે હૈ'–ઐસા કહા. સમજમેં આયા ? અંતરમેં (શુદ્ધનયકા વિષય) શુદ્ધ, એકરૂપ (યાની) ગુણભેદ બિનાકા હૈ, ક્યોંકિ દ્રષ્ટિ—વર્તમાન પર્યાય–અવસ્થા—વો અંતર્મુખ હુઈ હૈ તો ઉસમેં પર્યાય તો નજરમેં નહીં (આતી). તો (ઇસપ્રકાર) પર્યાય દ્રવ્યદ્રષ્ટિમેં ગઈ—દ્રવ્ય ઉપર ગઈ—તો દ્રવ્યમેં પર્યાય દિખતી નહીં, નિત્ય અકેલા (ત્રિકાલી દ્રવ્ય દિખતા) હૈ. ઔર એકરૂપ (દ્રવ્ય)મેં અનેક ગુણભેદ હોતે છતે (-હોને પર ભી), એકરૂપ દ્રષ્ટિમેં અનેકાકાર કહાંસે દિખે ? (ન દિખે). સમજમેં આયા ?

તો **शुद्धनयका विषय** (૧) **अभेद**—ગુણભેદ નહીં, (૨) **एकाकार**—એકમેં અનેકરૂપ નહીં (ઔર) (૩) **नित्य**—પર્યાય નહીં.—ઐસા (દ્રવ્ય હૈ). **शुद्धनयका विषय अभेद एकाकार नित्य द्रव्य है**.... સમજમેં આયા ? કહતે હૈં કિ તેરા કાર્ય કરના હો તુજે, તો તેરી પર્યાય અંતર્મુખ ઝુકાનેસે જો એકરૂપ (દ્રવ્ય) દ્રષ્ટિમેં આયા વો

દ્રષ્ટિકા વિષય અથવા શુદ્ધનયકા વિષય હૈ (ઔર) ઉસસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? યે ગાથા તો સારે (-પૂરે) જૈનશાસનકી જડ હૈ.

उसकी द्रष्टिमें भेद दिखाई नहीं देता.... ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! જો પર્યાય–અવસ્થા અંતર્મુખ હુઈ તો અંતર્મુખકી દ્રષ્ટિમેં પર્યાય નહીં દિખતી, ભેદ નહીં દિખતા, (પરંતુ) એકરૂપ (દ્રવ્ય) અંતર્દ્રષ્ટિમેં આયા (-આતા હૈ). 'એકરૂપ આયા' યે ભી—ઐસા (ભેદ) ભી—દ્રષ્ટિમેં (હોતા) નહીં, યે તો સમજાના હૈ. 'યે એક દ્રષ્ટિમેં આયા'– ઐસા ભી હૈ વહાં ? (નહીં). સમજમેં આયા ? પણ એકરૂપ (દ્રવ્ય) દ્રષ્ટિમેં આતા હૈ તો 'દ્રષ્ટિમેં આયા'–ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. 'યે એક હૈ, સામાન્ય હૈ' (-ઐસા દિખે) તો ભી ભેદ હો ગયા (ઔર) વો તો વિકલ્પ હૈ. સમજમેં આયા ?

કહતે હૈં કિ **व्यवहारनयको अभूतार्थ**—જૂઠા **कहनेका आशय यह है कि शुद्धनयका विषय अभेद एकाकार नित्य द्रव्य है.....** નિત્ય દ્રવ્ય હૈ વો હી (શુદ્ધનયકા) વિષય હૈ. **उसकी द्रष्टिमें भेद दिखाई नहीं देता....** અંતર્દ્રષ્ટિમેં **भेद दिखाई नहीं देता** નામ ભેદ હૈ હી નહીં. અભેદમેં ભેદ કૈસા ? ભેદ નહીં દિખતે હૈ ઉસ અપેક્ષાસે ભેદકો 'જૂઠા' કહા હૈ. એકરૂપ (દ્રવ્ય) દિખતા હૈ ઉસકો 'સચ્ચા' કહા ઔર નહીં દિખતે ઉસકો યહાં 'અવિદ્યમાન—અસત્યાર્થ—જૂઠા' કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ?

उसकी द्रष्टिमें भेद दिखाई नहीं देता.... અંતર્મુખ અભેદદ્રષ્ટિમેં **भेद दिखाई नहीं देता; इसलिये.... इसलिये**—ઈસ કારણસે.... સમજમેં આયા ? **उसकी द्रष्टिमें भेद अविद्यमान....** યૂ (કહતે હૈ). અંતર્દ્રષ્ટિ કરનેસે ભેદ દિખતે નહીં, ઉસ કારણસે ઉસકી (-શુદ્ધનયકી) દ્રષ્ટિમેં ભેદ જૂઠા હૈ. સમજમેં આયા ? માલચંદજી ! ધ્યાન તો રખતે હૈં, પણ સૂક્ષ્મ હૈ ઐસા વિષય. શરીર, વાણી તો કહીં રહ ગયે, પર્યાય જો હૈ વો તો અંતર્મુખ—અંદર ઘુસી—હૈ (અર્થાત્) પર્યાય જો હૈ વો તો અંતર્મુખ વળી (-ઝુકી) હૈ, તો ઉસકે (-પર્યાયકે) વિષયમેં અકેલા દ્રવ્ય રહા હૈ. પર્યાય તો વહાં (દ્રવ્યમેં) વળી (-ઝુકી) હૈ (ઔર) ગુણભેદ લક્ષમેં હૈ નહીં, તો અભેદમેં ભેદ દિખતે નહીં. ઈસલિયે—ઈસ કારણસે ભેદ 'અવિદ્યમાન હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ.... ઈસ કારણસે ભેદ 'નહીં હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. એકરૂપ (દ્રવ્યકી)

દ્રષ્ટિમેં ભેદ દિખતે નહીં—પર્યાય વહાં (-દ્રવ્યમેં) ઝૂકી હૈ (તો ભેદ) દિખતે નહીં—તો ઉસ અપેક્ષાસે ભેદકો 'નહીં હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ?

द्रष्टिमें भेद अविद्यमान, असत्यार्थ ही कहना चाहिये.... એટલે ? **'कहना चाहिये'** એટલે કે ઐસા હૈ યૂ. અંતર્મુખ દ્રષ્ટિમેં, અભેદમેં ભેદ દિખતે નહીં, પર્યાય દિખતી નહીં, અનેકપના દિખતા નહીં. ઉસ કારણસે—દ્રષ્ટિકી અપેક્ષાસે—ભેદકો, અનેકપનેકો ઔર પર્યાયકો ભી અસત્યાર્થ, જૂઠા કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ?

असत्यार्थ ही कहना चाहिये.... कहना चाहिये.... એટલે કે ઐસા (વસ્તુસ્વરૂપ) હૈ (અને) ઉસે ઉસ રીતસે હી વાણીમેં કહનેમેં આતા હૈ કિ જૂઠા હૈ વ્યવહાર.....વ્યવહાર જૂઠા હૈ. ક્યોં ? (ક્યોંકિ) અંતરદ્રષ્ટિમેં વ્યવહાર દિખતા નહીં (ઔર) નહીં દિખતા હૈ તો 'નહીં હૈ' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. **ऐसा न समझना चाहिये.....**પણ **ऐसा न समझना चाहिये कि भेदरूप कोई वस्तु ही नहीं हैं....** સમજમેં આયા ? **ऐसा न समझना चाहिये कि भेदरूप कोई वस्तु....** ભેદના પ્રકાર પાડશે. **भेदरूप कोई वस्तु ही नहीं हैं**—ઐસા નહીં સમજના ચાહિયે.

यदि ऐसा माना जाये तो जैसे वेदांतमतवाले भेदरुप अनित्यको.... દેખો ! પર્યાય ભેદરૂપ હૈ. એક સમયકી પર્યાય અનિત્ય હૈ (ઔર) અનિત્ય વો ભેદ હૈ. (પણ) વેદાંતમતવાલે અનિત્યકો માનતે નહીં. **अनित्यको देखकर अवस्तु मायास्वरुप कहते हैं....** યે તો માયા હૈ. ક્યા કહા સમજમેં આયા ? એક સમયકી પર્યાય હૈ યે અંશ હૈ (ઔર)વો—ભેદ હૈ. (પણ) ઉસકો (વેદાંતમતવાલે) માનતે નહીં (ઔર કહતે હૈ કિ) 'યે (પર્યાયાદિ) હૈ હી નહીં, વો તો માયા હૈ....માયા હૈ.' (તૂ ભી) ઐસા હો જાયેગા, જો (-યદિ) એકાન્ત માન લેગા તો. પર્યાય હૈ હી નહીં, ગુણભેદ હૈ હી નહીં... સમજમેં આયા ? અનેક દ્રવ્ય હૈ હી નહીં, (માત્ર) અકેલા દ્રવ્ય હૈ, અકેલા અભેદ હૈ, અકેલા એકાકાર હૈ—ઐસા માનનેસે વેદાંતમતવાલેકી દ્રષ્ટિ (જૈસે) મિથ્યાત્વ હૈ ઐસા મિથ્યાત્વ હો જાયેગા. સમજમેં આયા ?

यदि ऐसा माना जाये तो जैसे वेदांतमतवाले भेदरुप अनित्यको.... પર્યાયરૂપ અનિત્ય—એક સમયકી પર્યાય નહીં માનતે વે તો, ગુણભેદ ભી નહીં (માનતે)—ગુણ હૈ ઐસા નહીં માનતે. વળી એકમેં અનેક (ગુણ) કૈસે ? એકમેં અનેક કૈસે ?

એક નિત્યમેં પર્યાય કૈસી ? નિત્યમેં વિકાર કૈસા ? નિત્યમેં.... એક ચીજમેં વળી દૂસરી ચીજ કહાંસે આયી ? દૂસરી ચીજ હોં....વળી દૂસરી. સમજમેં આયા ? **जैसे वेदांतमतवाले (भेदरुप)**—પર્યાયરૂપ **अनित्यको देखकर**.... '**भेदरुप**' નામ પર્યાય, એક અંશ..... અંશ. ઉસકો **देखकर अवस्तु**.... વે (ભેદકો) તો અવસ્તુ માનતે હૈં. પર્યાય હૈ નહીં—અવસ્થા હી નહીં હૈ, અકેલી નિત્ય ચીજ હૈ –ઐસા (વેદાંત-મતવાલે માનતે હૈં). યહાં (૧૧વીં ગાથામેં) ભી ઐસા કહા હૈ (કિ) વ્યવહાર હૈ નહીં, ભેદ હૈ નહીં. પર્યાય (તો) ભેદ હૈ–અંશ હૈ, પણ વો તો અભેદમેં (ભેદ) દિખતે નહીં ઉસ કારણસે ('નહીં હૈ' ઐસા કહા હૈ). પર્યાયમેં ભલે (ભેદ) હો, (પરન્તુ) વો બાત હી (યહાં) હૈ નહીં. (જહાં) પર્યાય ઝૂકી હૈ દ્રવ્ય ઉપર, તો પર્યાય તો યહાં અંતરમેં ઝૂકી હૈ, તો અભેદમેં ભેદ દિખે કહાંસે ? સમજમેં આયા ? (ઔર) અભેદમેં ભેદ દિખતે નહીં ઉસ કારણસે, ઉસકો (-ભેદકો) 'અવિદ્યમાન હૈ' ઐસા (યહાં) કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

જુઓને ! કેટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે ! કે **उसकी द्रष्टिमें भेद दिखाई नहीं देता; इसलिये उसकी द्रष्टिमें भेद अविद्यमान** કહા હૈ. સમજમેં આયા ? ક્યોંકિ પર્યાય હૈ વો તો દ્રવ્ય ઉપર અંતર્મુખ વળી (-ઝુકી) હૈ. હવે અંતર્મુખમેં દ્રષ્ટિકે એકરૂપ વિષયકા હી અનુભવ હૈ. ઉસમેં ફિર 'યે પર્યાય'–ઐસા (ભેદ) કહાં હૈ ? 'યે પર્યાયકા અનુભવ' ઐસા (ભેદ) ભી વહાં (અનુભવમેં) નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? નહીં તો, અનુભવ પર્યાયકા હૈ, પણ 'યે પર્યાયકા અનુભવ'–ઐસા (ભેદ) ભી વહાં કહાં હૈ ? અંતર્મુખ દ્રષ્ટિ હૈ તો વહાં (૧) પર્યાય દિખતી નહીં, (૨) ભેદ–અંશ વો દિખતે નહીં ઔર (૩) ગુણ અનેક હૈં વો ભી દિખતે નહીં. સમજમેં આયા ? (પરંતુ) એકરૂપ નિત્ય દ્રવ્ય (હી) દિખતા હૈ. તો, **उसकी द्रष्टिमें**.... યૂ કહતે હૈં. ઉસકી દ્રષ્ટિમેં 'ભેદ નહીં'— ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજાય છે ?

भेद दिखाई नहीं देता; इसलिये.... એમ. (આ કારણે) **उसकी द्रष्टिमें....उसकी द्रष्टिमें**—અભેદકી દ્રષ્ટિમેં— **भेद अविद्यमान**.... 'ભેદ જૂઠા હૈ'—'ભેદ નહીં હૈ'—ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આતા હૈ ? માલચંદજી ! વાંચ્યા (-પઢા) હૈ કિ નહીં સમયસાર ? પહલે વાંચ્યા (-પઢા) હૈ કિ નહીં ઘરપે ? શેઠ પાસે સુના હૈ કિ

વાંચ્યા (-પઢા) હૈ ? મહેનત કરની પડેગી. ક્યાં ગયા ભાઈ ? નથી આવ્યા ? ગડબડ હૈ. ઓહો ! ..... ઓહોહો ! સમજમેં આયા ?

ऐसा न समझना चाहिये कि भेदरुप कोई પર્યાય **ही नहीं है. वस्तु–**પર્યાય **ही नहीं है. यदि ऐसा माना जाये तो जैसे वेदांतमतवाले** પર્યાયકો.... પર્યાયકો એટલે કે ભેદરૂપ પર્યાયકો એટલે કે **भेदरुप अनित्यको**. ત્રિકાલી (દ્રવ્ય) અભેદ હૈ (ઔર) પર્યાય એક સમયકી અવસ્થા હૈ. તો ઉસકો **अवस्तु मायास्वरुप कहते हैं.... और....** (ઉસસે) ક્યા હો જાયેગા ?.... 'સર્વથા અભેદ હી દિખતા હૈ'—ઐસા કહા ઔર 'વ્યવહાર નહીં હૈ' —(ઐસા) કહા, વો તો અભેદમેં ભેદ દિખતા નહીં ઉસ કારણસે (ભેદાદિકો) અવિદ્યમાન કહા હૈ. સમજમેં આયા ? (લેકિન) વે (ભેદાદિ) વસ્તુ નહીં હૈ ઐસા નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? અરે ! ભારે વાતું ભાઈ !

જો ઐસા.....**अवस्तु मायास्वरुप कहते हैं और सर्वव्यापक** હો જાયેગા. ક્યા કહતે હૈં ? જો એક જ વસ્તુ કહો અને અભેદ જ કહો, તો (આત્મા) ક્ષેત્રસે ભી સર્વવ્યાપક હો જાયેગા. બાદમેં દો આત્મા યા તીન આત્મા ઐસા કોઈ રહેગા નહીં. સમજમેં આયા ? (૧) **'सर्वव्यापक'** હોગા, કારણ કે (યદિ) નિત્ય એક (આત્મા) હી હૈ ઔર દૂસરા હૈ નહીં, તો તો એક આત્મા હી સર્વવ્યાપક હો જાયેગા, (પરંતુ) ઐસા હૈ નહીં.

(૨) **'एक'** હોગા....દેખો ! વો **'सर्वव्यापक'** ક્ષેત્રસે કહા. (દ્રવ્ય) ક્ષેત્રસે **सर्वव्यापक** એક હી રહેગા ઔર દ્રવ્યસે **एक** હી રહેગા. દૂસરા (-દો) શબ્દ હૈ : (૧) **सर्वव्यापक** ઔર (૨) **एक**..... એક હી દ્રવ્ય રહેગા, દૂસરા દ્રવ્ય ભી નહીં રહેગા. સમજમેં આયા ? વ્યવહારકો (સર્વથા) 'અવિદ્યમાન' માનનેસે—વ્યવહાર 'નહીં હૈ' ઐસા માનનેસે—ક્ષેત્રસે ભી એક (સર્વવ્યાપક દ્રવ્ય) રહેગા (ઔર) દ્રવ્યસે ભી એક (દ્રવ્ય) રહેગા. અભેદમેં ભેદ નહીં દિખતે વો કારણસે વ્યવહારકો 'અવિદ્યમાન' કહા વો બરાબર હૈ, પણ વ્યવહાર 'વસ્તુ' (-અસ્તિત્વ) હી નહીં, ઉસકા વિષય હી નહીં (અર્થાત્) પર્યાય નહીં, ગુણભેદ નહીં, અનેક દ્રવ્ય નહીં (ઔર) એક ક્ષેત્રમેં સર્વવ્યાપક એક હી (દ્રવ્ય) હૈ—ઐસા માનનેસે તો એકાંત હો જાયેગા. સમજમેં આયા ?

(૧) 'सर्वव्यापक'....ક્ષેત્ર કહા. (૨) **'एक'**..... (કહો તો) એક હી દ્રવ્ય રહ જાયેગા, દૂસરા દ્રવ્ય નહીં હોગા. (૩) **'अभेद'**..... (કહો તો) ગુણભેદ નહીં રહેગા. સમજમેં આયા ? (૧) ક્ષેત્ર દૂસરા નહીં રહેગા—એક હી ક્ષેત્ર રહેગા, (૨) દ્રવ્ય એક હી રહેગા—વસ્તુ એક હી રહેગી ઔર (૩) ગુણભેદ નહીં રહેગા. જ્ઞાન હૈ, દર્શન હૈ, આનંદ હૈ—ઐસા ગુણભેદ અભેદમેં નહીં રહેગા, અકેલા અભેદ રહેગા. સમજમેં આયા ? ઔર (૪) **'नित्य'**..... (કહો તો) નિત્ય રહેગા, પર્યાય નહીં રહેગી. સમજમેં આયા ? નિત્ય જો કહો, તો પર્યાય રહેગી નહીં.

(૧) **'सर्वव्यापक'** કહો તો દૂસરા ક્ષેત્ર નહીં રહેગા,એક હી ક્ષેત્ર રહેગા,

(૨) **'एक'** કહો તો દૂસરા દ્રવ્ય હી રહેગા નહીં,

(૩) **'अभेद'**..... અકેલા અભેદ કહો તો દૂસરા ગુણ ભી રહા નહીં ઔર

(૪) **'नित्य'**....અકેલા (નિત્ય) કહો તો પર્યાય ભી રહી નહીં. સમજમેં આયા ? ઔર

(૫) **'शुद्ध'**.... (અકેલા શુદ્ધ કહો), તો તો અશુદ્ધ પર્યાય ભી રહી નહીં. કેટલા (કિતને) વિશેષણ દિયે હૈં ? (પાંચ). વાંચ્યા (-પઢા) હૈ ન તુમને તો પહલે વેદાંત ? વાંચે છે વેદાંતનું. શુરૂઆતમેં બહુત અભ્યાસ થા. હોતા હૈ ન વહાં તો.... સમજમેં આયા ?

આહાહા ! ક્યા કહતે હૈં ? વો તો અભેદમેં પર્યાય અંતર્મુખ હુઈ હૈ તો ઉસમેં એકરૂપકા હી અનુભવ હૈ. 'અનુભવ હૈ ઔર આ એકકા અનુભવ કરતા હૂં'—ઐસા ભી વહાં કહાં હૈ ? વહાં તો એકરૂપ ઉપર દ્રષ્ટિ હૈ, તો ઉસમેં—એકરૂપમેં—અનેક ઔર પર્યાય દિખતી નહીં. ઉસ અપેક્ષાસે વ્યવહારકો—યે અપેક્ષાસે વ્યવહારકો— 'જૂઠા' કહા હૈ. યદિ દૂસરી અપેક્ષાસે (ભી) 'પર્યાય (-વ્યવહાર) હૈ હી નહીં'—ઐસા જો કહો... 'પર્યાય હૈ હી નહીં'—ઐસા જો કહો... 'ભેદ નહીં'—ઐસા જો કહો... (તો)

(૧) ક્ષેત્રસે એક હી દ્રવ્ય **'सर्वव्यापक'** હો જાયેગા.

(૨) દ્રવ્યસે **'एक'** હી દ્રવ્ય રહેગા, અનેક દ્રવ્ય નહીં રહેંગે.

(૩) ગુણસે (-ભાવસે **'अभेद'**)—દ્રવ્યમેં એક હી (ગુણ) રહેગા, ઉસમેં (-દ્રવ્યમેં) જ્ઞાન-દર્શન (આદિ) ગુણ નહીં રહેંગે.

(૪) (કાલસે દ્રવ્ય) **‘नित्य’** હી રહેગા, પર્યાય નહીં રહેગી ઔર

(૫) (દ્રવ્ય) **‘शुद्ध’** રહેગા, અશુદ્ધ નહીં રહેગા. જયકુમારજી ! કહો, સમજમેં આયા ? (અર્થાત્) એકાંત હો જાયેગા ઐસા કહતે હૈં દેખો !

शुद्ध ब्रह्मको वस्तु कहते हैं.... દેખો ! (૧) **सर्वव्यापक,** (૨) **एक** , (૩) **अभेद,** (૪) **नित्य,** (૫) **शुद्ध ब्रह्मको वस्तु कहते हैं**.... (૧) દૂસરા ક્ષેત્ર.... એક સિવાયકા દૂસરા ક્ષેત્ર હૈ, કિ (૨) દૂસરા દ્રવ્ય હૈ, કિ (૩) દૂસરા ગુણ હૈ, કિ (૪) દૂસરી પર્યાય હૈ, કિ (૫) અશુદ્ધતા હૈ—વો માનતે નહીં. સમજમેં આયા ? **वैसा सिद्ध हो**.... ઐસી વસ્તુ કહતે હૈં, તો વૈસા સિદ્ધ હો (જાયેગા.) જો સર્વથા અભેદ હી કહો (તો) ઐસા સિદ્ધ હો (જાયેગા)— (૧) **सर्वव्यापक,** (૨) **एक** , (૩) **अभेद,** (૪) **नित्य,** (૫) **शुद्ध.** સમજમેં આયા ? (૧) **सर्वव्यापक,** (૨) **एक** , (૩) **अभेद,** (૪) **नित्य,** (૫) **शुद्ध** —ઐસા સિદ્ધ હો જાયેગા.

और उससे सर्वथा एकान्त शुद्धनयके पक्षरुप मिथ्याद्रष्टिका ही प्रसंग आयेगा. દેખો ! પર્યાય ન માને.... (૧) એક દ્રવ્યકા ક્ષેત્ર હી સર્વવ્યાપક માને, (૨) અનેક દ્રવ્ય ન માને, (૩) ગુણભેદ ન માને, (૪) પર્યાય ન માને, (૫) અશુદ્ધતા ન માને, (વહ) સર્વથા એકાંત(વાદી) મિથ્યાદ્રષ્ટિ હો જાયેગા.

ન્યાં (-મુંબઈમાં) ઉસમેં (-૧૧વીં ગાથાકે બારેમેં) કહતે હૈં ન વો ? કિ ‘૧૧વીં ગાથા આદિકો વેદાંતકે ઢાલેમેં ઢાલા હૈ’—ઐસા કહતે હૈં. (ક્યોંકિ) વ્યવહાર 'જૂઠા' ઐસા કહા ન ? તો, ‘આચાર્યને વેદાંતકે ઢાલેમેં ઢાલા હૈ’ (-ઐસા કોઈ કહતા હૈ.) અરે ! ઐસા હૈ નહીં, સુન તો સહી! વે (આચાર્યદેવ) તો પહલેસે (-છઠવીં ગાથાસે) કહતે આયે હૈં કિ ‘પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નહીં હૈ’. (તો,) પર્યાયમેં પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત હૈ (તભી) તો ‘નહીં હૈ‘ ઐસા કહા ન ? શુભાશુભરૂપ પરિણમન પર્યાયમેં હૈ, દ્રવ્યમેં નહીં. (ભેદ) પર્યાયમેં હૈ, નહીં તો નિષેધ કિસકા કહા ? (પર્યાયમેં ભેદ) હૈ. 'પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નહીં'–ઉસકા અર્થ ક્યા ? (પર્યાયમેં) ભેદ હૈ. દ્રવ્યકી દ્રષ્ટિમેં ભેદ હૈ નહીં, (પરન્તુ) ભેદમેં ભેદ હૈ. સમજમેં આયા ?

વો (-કોઈ) જો એકાન્ત કરેગા તો.... **सर्वथा एकान्त शुद्धनयके पक्षरुप मिथ्याद्रष्टिका ही प्रसंग आयेगा.** (પંડિત જયચંદજીએ) બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે. જુઓ ! આ પાંચ બોલ મૂકીને બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે. (૧) સર્વવ્યાપક, (૨) એક, (૩) અભેદ,

(૪) નિત્ય અને (૫) શુદ્ધ.—એવા એકલા બ્રહ્મને (એકાંતવાદી મિથ્યાદ્રષ્ટિ) માને છે. સમજમેં આયા ? વે (એકાંતવાદી) લોગ કહતે હૈં ન ? કિ ‘ભઈ, (આપ કહતે હો કિ) અંતમેં તો અદ્વૈત તેરી દ્રષ્ટિમેં આના ચાહિયે, (તો) જુઓ ! અંતમેં તો હમારા અદ્વૈત આયા કિ નહીં ?’ આગે કલશમેં (-કલશ ૯, ભાવાર્થમેં) આયેગા કિ એકરૂપ વસ્તુ... નિર્વિકલ્પ એકરૂપ વસ્તુ (અનુભવમેં આતી હૈ). અહીં તો, (૧) (ક્ષેત્રથી) દ્વૈતપણું, (૨) અનેક દ્રવ્યપણું, (૩) અનેક ગુણપણું, (૪) પર્યાયપણું અને (૫) અશુદ્ધપણું (જ્ઞાનમાં) રાખીને અદ્વૈત ઉપર દ્રષ્ટિ કરવાની છે. (ભેદ) હૈ, જ્ઞાનકે લક્ષમેં વો બાત હૈ. સ્યાદ્વાદ (-અપેક્ષા) લક્ષમેં લેકર અભેદ ઉપર દ્રષ્ટિ કરના હૈ, ઉસ કારણસે અભેદમેં ભેદ નહીં દિખતે ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? આહા !

इसलिये यहाँ ऐसा समझना चाहिये.... इसलिये यहाँ ऐसा समझना चाहिये कि जिनवाणी स्याद्वादरुप है..... દેખો ! ઓલામાં (ટીકામાં) કહ્યું હતું કે અભેદમેં ભેદ દિખતે નહીં, ઈસલિયે ઉસકી (-શુદ્ધનયકી) દ્રષ્ટિમેં (ભેદ) 'જૂઠા હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. (તો) યહાં (ભાવાર્થમેં કહતે હૈ કિ) ઈસલિયે (જિનવાણીમેં) વ્યવહારકા—ભેદકા નિષેધ કિયા હૈ કિ **जिनवाणी स्याद्वादरुप है, वह प्रयोजनवश नयको मुख्य-गौण करके कहती है**..... દેખો ! પ્રયોજનવશ અભેદ દ્રવ્યકો મુખ્ય કહકર ('હૈ' કહા) (ઔર) ગુણભેદ ને પર્યાયકો ગૌણ કરકે.... ગૌણ કરકે.....('નહીં હૈ' કહા). સ્યાદ્વાદમેં પ્રયોજનવશ (મુખ્ય-ગૌણ હોતા હૈ). અપના પ્રયોજન સિદ્ધ કરના હૈ તો અભેદકે આશ્રયસે પ્રયોજન સિદ્ધ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? (લેકિન) પર્યાયકે આશ્રયસે, ગુણભેદકે આશ્રયસે, નિમિત્તકે લક્ષસે કિ અશુદ્ધતાકે લક્ષસે.... યહ નિર્મલ પર્યાય હો તો ઉસકે આશ્રયસે ભી અપના પ્રયોજન સિદ્ધ હોતા નહીં.

प्रयोजन નામ શુદ્ધતાકા—આનંદકા પ્રગટ હોના વો પ્રયોજન હૈ. વો પ્રયોજન....દ્રવ્યકી મુખ્યતાસે વો પ્રયોજન સિદ્ધ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? સમ્યગ્દર્શનકા પ્રગટ હોના ઔર આનંદકા અનુભવ હોના—શાંતિકા વેદન હોના વો પ્રયોજન હૈ. વો પ્રયોજનકી સિદ્ધિ કૈસે હોતી હૈ ? કિ દ્રવ્યકો મુખ્ય કરકે (ઉસ પર) દ્રષ્ટિ દેનેસે યે પ્રયોજનકી સિદ્ધિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા ? (ઇસલિયે)

ગુણભેદ, પર્યાય, વિકાર ને નિમિત્તકો—સબકો ગૌણ કરકે 'વ્યવહાર' કહા હૈ, (પણ) અભાવ કરકે 'વ્યવહાર' કહા હૈ ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

'प्रयोजनवश'....ભાષા ઐસી હૈ ન ? **मुख्य-गौण करके**.... (ક્યોંકિ) સ્યાદ્‌વાદ હૈ.....સ્યાદ્‌વાદ હૈ. (દ્રવ્યકો) મુખ્ય કહા, તો દૂસરી ચીજ 'નહીં હૈ' ઐસા નહીં હૈ. સ્યાદ્‌વાદ(સે દ્રવ્યકો) મુખ્ય કહા, તો દૂસરી ચીજ 'નહીં હૈ' (ઐસા નહીં હૈ), ગૌણરૂપસે દૂસરી (ચીજ) હૈ. સમજમેં આયા ? પર્યાય આદિ લક્ષ કરને લાયક નહીં ઐસી ચીજ હૈ. સમજમેં આયા ? (ઈસલિયે) ઉસકો ગૌણ કરકે 'વ્યવહાર' કહા અને એકરૂપ (દ્રવ્યકી) દ્રષ્ટિ કરાનેકો (ઉસકો મુખ્ય કરકે 'નિશ્ચય' કહા). (જીવકા) પ્રયોજન આત્માકી શાંતિ–સુખકા પ્રગટ હોના હૈ (ઔર) યે (પ્રયોજન) તો દ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતા હૈ. વો પ્રયોજનકી (સિદ્ધિકે લિયે) અભેદ દ્રવ્યકો મુખ્ય કરકે ('હૈ' ઐસા) કહા અને પર્યાય આદિકો ગૌણ કરકે 'નહીં હૈ' ઐસા કહા. (પર્યાય આદિકો) ગૌણ કરકે 'વ્યવહાર' કહા ઔર 'વ્યવહાર' કહકર 'નહીં હૈ' ઐસા કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

જુઓ ! **प्रयोजनवश नयको मुख्य-गौण करके कहती है**.... એટલે કે (જિનવાણી) નિશ્ચયકો મુખ્ય કરકે (ઔર) વ્યવહારકો ગૌણ કરકે કહતી હૈ. સમજમેં આયા ? વ્યવહાર 'નહીં હૈ' (ઐસા કહા) વો તો ગૌણ કરકે વ્યવહાર 'નહીં હૈ' (-ઐસા) કહા હૈ અને ઉસ હિસાબસે વ્યવહાર હૈ વો 'અવિદ્યમાન' હૈ. પણ ગૌણ કરકે, વ્યવહાર કહકે 'નહીં હૈ' ઐસા કહા હૈ. સમજમેં આયા ? વજુભાઈ ! (પંડિત જયચંદજીને) કિતના સ્પષ્ટીકરણ કિયા હૈ, લો. સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં ? ભગવાન આત્માકો અંતર્મુખ દ્રષ્ટિસે (દેખનેસે), જિસમેં સારા દ્રવ્ય પડા હૈ, જો એકરૂપ હૈ, અભેદ હૈ, નિત્ય હૈ, (-ઐસા દિખાઈ દેતા હૈ.) ઉસ ઉપર દ્રષ્ટિ દેનેસે સમ્યક્ દ્રષ્ટિ—સમ્યક્ત્વ—પ્રાપ્ત હોતા હૈ, સુખ પ્રાપ્ત હોતા હૈ, શાંતિકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.—યે પ્રયોજન હૈ જીવકા. ગુણભેદમેં, પર્યાયમેં, વિકારમેં (યા) નિમિત્તમેં લક્ષ કરનેસે વિકાર હોતા હૈ, ઉસમેં અપના પ્રયોજન સિદ્ધ નહીં હોતા. સમજમેં આયા ?

ઓહોહો ! સ્યાદ્‌વાદ(રૂપ) જિનવાણી હૈ (વહ) **मुख्य-गौण करके कहती है**... **मुख्य-गौण करके कहती है**. નિશ્ચય-અભેદકો મુખ્ય કરકે 'હૈ' ઐસા કહા,

વ્યવહાર–ભેદ આદિકો ગૌણ કરકે 'વ્યવહાર' કહા ઔર 'વ્યવહાર' કહા તો ઉસ અપેક્ષાસે 'અભૂતાર્થ—અવિદ્યમાન' કહા. ઝીણું બહુ. કેટલું આમાં યાદ રાખવું ? આ અમારા માલચંદજીને ક્યાં.... ? અભ્યાસ કરના ચાહિયે યહાં ઉસ પ્રકારકા. કેમ શેઠિયા ? આજ બરાબર રહી ગયા (-ન આવી શક્યા) ભાઈ, સૌભાગભાઈ.

इसलिये यहाँ ऐसा समझना चाहिये.... **इसलिये**—ઈસ કારણસે. એકાંત ન હો જાય ઈસ કારણસે **ऐसा समझना चाहिये**.... પર્યાય આદિ, ગુણભેદ આદિ 'વસ્તુ' નથી—ઐસા એકાંત ન હો જાય... ઐસા એકાંત ન હો જાય... **इसलिये यहाँ ऐसा समझना चाहिये कि जिनवाणी स्याद्वादरुप है**.... અપેક્ષાસે કહતી હૈ. **'स्यात्'** નામ જિનવાણી અપેક્ષાસે કહતી હૈ. **'स्यात् +वाद'** = અપેક્ષાસે કહના... અપેક્ષાસે કહના. **'स्यात्'**=અપેક્ષાસે, **'वाद'** = કહના. તો અપેક્ષાસે કહના ક્યા (કૈસે) ? કિ નિશ્ચયકો મુખ્ય કરકે (ઔર) વ્યવહારકો ગૌણ કરકે (કહના). (-ઐસે) અપેક્ષાસે જિનવાણી કહતી હૈ. કહો, સમજમેં આયા ?

ક્યોં ? (જિનવાણી) ઐસા ક્યોં કહતી હૈ ?...... ઐસા ક્યોં કહતી હૈ ? (જિનેન્દ્રકી) જિનવાણી સ્યાદ્‌વાદસે નિશ્ચયકો—શુદ્ધનયકો મુખ્ય કરકે ('હૈ') (ઔર) વ્યવહારકો ગૌણ કરકે 'નહીં હૈ' ઐસે કહતી હૈ ઉસકા કારણ—ઉસકા હેતુ ક્યા હૈ ?

प्राणियोंको भेदरुप व्यवहारका पक्ष तो अनादि कालसे ही है.... પ્રાણીયોંકી દ્રષ્ટિ પર્યાય ઉપર, અંશ ઉપર હૈ હી અનાદિસે. ક્યા ?..... હા, આવો સૌભાગભાઈ. અહીં (હમણા) કહ્યું, સૌભાગભાઈ આજ (આવ્યા) નહીં. ઠીક, આધા ઘંટા લેટ છે. અહીંયા આવો અહીંયા. **प्राणियोंको भेदरुप व्यवहारका पक्ष तो अनादि कालसे ही है**.... ઈતના તો આચાર્યને સિદ્ધ કિયા હૈ (અર્થાત્) નાસ્તિકકી બાત યહાં નહીં લિયા ભાઈ ! અંશ હૈ, રાગ હૈ,—ઈસકા પક્ષ તો અનાદિકા હૈ ઐસે કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? (ક્યોંકિ) દ્રવ્ય ત્રિકાલી એકરૂપ હૈ ઐસી દ્રષ્ટિ તો કભી હુઈ નહીં. આહાહા !

તો કહતે હૈં, **प्राणियोंको भेदरुप व्यवहारका पक्ष तो**.... એક સમયકી પર્યાય ઉપર લક્ષ તો—એક સમયકી અવસ્થા ઉપર લક્ષ તો—ઔર 'રાગ કરના' (-ઐસે રાગ) ઉપર લક્ષ તો અનાદિકા હૈ. વહાં તો દ્રષ્ટિ પડી હૈ ઔર ઉસમેં હી વે રુલતે

હૈ. સમજમેં આયા ? **प्राणियोंको भेदरुप**—અંશરૂપ પક્ષ..... અંશરૂપ પક્ષ હૈ. (પણ) જો ત્રિકાલી વસ્તુ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિ તો કભી હૈ નહીં, ક્યોંકિ પર્યાયબુદ્ધિ હૈ..... પર્યાયબુદ્ધિ હૈ. **प्राणियोंको भेदरुप व्यवहारका पक्ष**... હૈ અર્થાત્ પર્યાયબુદ્ધિ હૈ, (પરંતુ) અભેદ દ્રવ્ય ક્યા હૈ ઉસકે ઉપર દ્રષ્ટિ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

प्राणियोंको भेदरुप व्यवहारका पक्ष तो अनादि कालसे ही है.... લો. નિગોદમેં ભી ? (હા), એક અંશ ઉપર તો ઈસકી દ્રષ્ટિ અનાદિસે પડી હૈ. **और इसका उपदेश भी बहुधा**.... દેખો ! **इसका उपदेश भी बहुधा सर्व प्राणी परस्पर करते हैं**.... ઈતના પર્યાયકા ક્ષયોપશમ હૈ, ઈતના હમ રાગ કરતે હૈં, ઈતના શુભ હોતા હૈ, ઈતના અશુભ હોતા હૈ. ઐસે હમ (રાગ) કરતે હૈં—ઐસા માંહોમાંહે ભી કહતે હૈં.... સમજમેં આયા ? પરસ્પર ભી કહતે હૈં—ભેદકા ઉપદેશ પરસ્પર ભી કહતે હૈં.

(૧) એક વાત : અંશકો (હી) માનનેવાલા ભેદકા પક્ષ અનાદિસે જીવકો હૈ, (ક્યોંકિ) અંશીકો કભી દેખા નહીં, માના નહીં, સુના નહીં. વો તો પહલે (૪થી ગાથામેં) કહા થા ન ? કિ શ્રુત, પરિચિત.... સુના હી નહીં તુને. પરસે વિભક્ત ને સ્વસે એકત્વકી (બાત) કભી સુના નહીં. પર્યાય ને વિકલ્પ ને અંશ (મૈં હૂં) ને મુજે પર્યાયમેં ઇતના ઉઘાડ હુઆ ને વિકાસ હુઆ. પહલે (ઉઘાડ) થોડા થા ને ફિર વિશેષ હુઆ, (પહલે) રાગ તીવ્ર થા ને મંદ કિયા, પુરુષાર્થ કિયા—ઐસી અંશબુદ્ધિ (-વ્યવહારકા પક્ષ) તો પ્રાણીકો અનાદિસે હૈ હી.—એક વાત. ઔર...

(૨) દૂસરી બાત : માંહોમાંહે (અજ્ઞાની) યે (-વ્યવહાર, ભેદકી) બાત કરતે હૈં, એક-દૂસરેકો રુચતી હૈ ઈસ કારણ. ભેદકી—અંશકી પ્રરૂપણા, પર્યાયકી પ્રરૂપણા—પર્યાયકા કથન વો **बहुधा सर्व प्राणी परस्पर**.... **बहुधा** (માને) ધર્માત્માકો છોડકર. સમજમેં આયા ?

बहुधा सर्व प्राणी परस्पर करते हैं.... **परस्पर करते हैं** (કિ) હા, ઐસા હી હૈ ન ? હમકો તો ઈતના ક્ષયોપશમ હુઆ—કિતને થોડેસે (અબ) ઈતના હુઆ—તો કુછ હુઆ કિ નહીં ? (ઈસપ્રકાર) યે ક્ષયોપશમ પર્યાયકી ઔર રાગકી મંદતા યા તીવ્રતા હૈ ઉસ પર (અજ્ઞાનીકી) દ્રષ્ટિ હૈ. (દેખો) ! (કષાયકી) તીવ્રતાસે મંદતા કરતે હૈં કિ નહીં ? (હમેં) પુણ્ય હોતા હૈ કિ નહીં ? ... પુણ્ય હોતા હૈ કિ નહીં ? (ઈસસે) વો ધર્મ નહીં હોતા હૈ ? હમ પાપ કરતે થે (ઉસકી બજાય અબ) પુણ્ય કરતે હૈં—

પૂજા, ભક્તિ, દયા, દાનકે વિકલ્પ (કરતે હૈં), તો વો કુછ ફેરફાર હુઆ હૈ કિ નહીં ? (અમે) કેટલા વધ્યા ? (વધ્યા) મિથ્યાત્વમેં. વો (અજ્ઞાની) માનતે હૈ કિ હમ કુછ (ધર્મ) કરતે હૈં, (પરંતુ) દ્રષ્ટિ તો વહાં (રાગાદિ ઉપર) હૈ. સમજમેં આયા ?

તો (અજ્ઞાની) માંહોમાંહે ઉપદેશ કરતે હૈં....(કિ) હા, શુભભાવ કરના ઔર શુભસે લાભ હોગા—ક્રમ-ક્રમસે હોગા. પર્યાય ઉપર લક્ષ કરકે પર્યાયકા વિકાસ કરના—પર્યાયકી ખિલવટ કરના— અવસ્થાકા વિકાસ કરના.—ઐસે રાગ કરના અને (ઉસકા) વિકાસ કરના વો ઉપદેશ અજ્ઞાનીકા હૈ ઐસે કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? (પહલે) થોડા કુછ વિકાસ હો ને (અબ) વિશેષ હુઆ, તો (અજ્ઞાની કહતા હૈ કિ) દેખો ! કુછ હુઆ હૈ કિ નહીં ? પહલે કહાં ઈતના ખ્યાલ થા ? (અબ ખ્યાલમેં) આયા કિ નહીં ? ઈતના તો લાભ હુઆ હૈ કિ નહીં ? (સમાધાન:) વો તો પર ઉપર તેરી દ્રષ્ટિ હૈ (તો) વિકાસ હુઆ (વહ) પરકા હુઆ, આત્માકા કહાં વિકાસ હુઆ ઉસમેં ? સમજમેં આયા ? કહો, ભીખાભાઈ ! લ્યો, આવી વાત છે !

(અજ્ઞાની પરસ્પર ઉપદેશ કરતે હૈં :) પહલે કહાં હમકો ક્ષયોપશમ ઈતના થા ? દેખો ! સ્વાધ્યાય કરતે..... કરતે.....અબ જ્ઞાનકા ક્ષયોપશમ હો ગયા કિ નહીં વિશેષ ? દ્રષ્ટિકી તો ખબર નહીં (ઔર) પરકા લક્ષ હૈ તો (ભી) વિકાસ હો ગયા કિ નહીં ? નવ પૂર્વકા બોધ હો ગયા કિ નહીં ? દેખો ! (જીવ) નિગોદમેંસે નિકલા થા, તો નિગોદમેં કહાં (ઈતના ક્ષયોપશમ) થા ? (ઔર) યહાં (-મનુષ્ય પર્યાયમેં) આયા તો ઈતના નવ પૂર્વકા જ્ઞાન હુઆ, અગિયાર અંગકા જ્ઞાન હુઆ, દેખો ! ઔર ક્યા **करित्वा** (-કરીને) ? સમજે ? શુભ.. અશુભ.. શુભ.. હમ હવે શુભ(ભાવ) બહુત કરતે હૈં. –ઐસા સબ ઉપદેશ પર્યાયદ્રષ્ટિમેં અજ્ઞાનીયોં પરસ્પર—માંહોમાંહે કરતે હૈં. દો બાત હુઈ. સમજમેં આયા ?

(૧) ભેદ—પર્યાયબુદ્ધિકા પક્ષ (ઔર) અંશબુદ્ધિ, રાગબુદ્ધિ, નિમિત્તબુદ્ધિકા પક્ષ અનાદિકા હૈ.

(૨) અજ્ઞાની માંહોમાંહે.... પર્યાયબુદ્ધિ, રાગબુદ્ધિ (ઔર) નિમિત્તકો મિલાના—છોડના આદિ વો વ્યવહારકી બાત અજ્ઞાની માંહોમાંહે કરતે હૈં.

(૩) તીસરી બાત. યે **जिनवाणीमें व्यवहारका उपदेश शुद्धनयका हस्तावलम्ब (सहायक) जानकर बहुत किया है**..... દેખો ! આહાહા ! સમજમેં આયા ? જિનવાણીમેં ભી વ્યવહારકા—જિનવાણીમેં નિમિત્તકા, ભેદકા—ઉપદેશ (બહુત

આતા હૈ), ક્યોંકિ અભેદકો સમજાનેમેં ભેદસે (કહને પર) સમજમેં આતા હૈ. તો ભેદકા, વ્યવહારકા અને પર્યાયકા બહુત લખાણ (આતા હૈ). સમજમેં આયા ? આહાહા !

(૧) ઉસકો તો પર્યાયબુદ્ધિકા પક્ષ હૈ ઔર

(૨) ઐસી બાત ઉસકો માંહોમાંહે મિલતી હૈ ઔર

(૩) શાસ્ત્ર ભી (તત્ત્વકો) કહે તો ઉસમેં વો (વ્યવહાર) વિશેષ (આતા) હૈ.

તીનોં મિલ ગયે ઉસકો (-અજ્ઞાનીકો).

जिनवाणीमें व्यवहारका उपदेश.... દેખો ! **शुद्धनयका हस्तावलम्ब (सहायक)**.... શુદ્ધનયકો જાનનેમેં વો (વ્યવહારકા ઉપદેશ) નિમિત્ત પડતા હૈ (કિ) દેખો ભાઈ ! યે (જ્ઞાન) હૈ..... યે (દર્શન) હૈ...... યે (ચારિત્ર) હૈ...... જ્ઞાન સો આત્મા.... દર્શન સો આત્મા... પર્યાય યહ દ્રવ્યકી... સમજમેં આયા ? —ઐસે **शुद्धनयका हस्तावलम्ब**.... દેખો ! **(सहायक)** લિખા હૈ, પણ ફલ ક્યા હૈ વહ બતાયેંગે. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

(व्यवहारका) उपदेश....સમજમેં આયા ? **शुद्धनयका हस्तावलम्ब जानकर**.... **(सहायक) जानकर**.... દેખો ! '**(सहायक) जानकर**' (ઐસા) કહા હૈ.—વ્યવહારનય, શુદ્ધનયકા સહાયક હૈ. લો, (ઐસા) કહા કિ નહીં ? '**सहायक**'કા અર્થ સાથમેં હૈ..... 'હૈ'....—યે કથન પદ્ધતિ વ્યવહારકી હૈ. ઐસા પરિણામ..... ઐસા પરિણામ..... કરણાનુયોગમેં કૈસા (આતા) હૈ ? દેખો ! ગુણસ્થાન દીઠ પરિણામ, સત્તા એક-એક પ્રકૃતિકી, ઈતના પરિણામ...ઐસા હોતા હૈ...સંક્રમણ હોતા હૈ....(વગેરે) કેટલી વાત ! વ્યવહારનયકે વિષયકી (કિતની) વાત ! કર્મકી પ્રકૃતિકા અભ્યાસ વો સબ વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. ઔર ઉસમેં (યદિ) કુછ ખુલ ગયા વિકાસ, તો ઐસે (અભિમાન) હો જાય (કિ) આહા ! હમકો કર્મપ્રકૃતિકા બહુત અભ્યાસ હૈ. (ભાઈ !) વો તો વ્યવહારનયકે વિષયકા અભ્યાસ હૈ તુજે—પર્યાયબુદ્ધિકા અભ્યાસ હૈ, દ્રવ્યકા અભ્યાસ નહીં હૈ. સમજમેં આયા ?

हस्तावलम्ब जानकर बहुत किया है.... બે-ત્રણ ઠેકાણે 'બહુત' (શબ્દકા ભાવ) લિયા હૈ. (કૈસે) ? એક તો ભેદપક્ષ અનાદિકા હૈ, ઈસલિયે ઉસમેં બહુત-કમકા પ્રશ્ન (નહીં).

(૧) અનાદિસે **બહુત** પ્રાણીયોંકા એક હી પક્ષ હૈ.–ખલાસ (બરોબર?). એક.

(૨) **બહુધા** (પ્રાણી) માંહોમાંહે કહતે હૈં. વહાં 'બહુધા' (શબ્દ) લિયા હૈ—ઘણા તો એ વાત કરે છે.

(૩) તીસરી. જિનવાણીમેં ભી **'બહુત'** (-બહુધા વ્યવહારકા) ઉપદેશ હૈ.

દેખો ! સંખ્યા તો 'બહુધા' ત્યાં (દૂસરે બોલમેં) ગઈ. **किन्तु उसका फल संसार ही है**.... સમજમેં આયા ?

(૧) અંશબુદ્ધિ ઉપર દ્રષ્ટિ રખકર રાગકી મંદતા આદિ હો (-કરે), તો ભી ઉસકા ફલ તો સંસાર હી હૈ. સમજમેં આયા ? ઔર

(૨) માંહોમાંહે ઉપદેશ કરતે હૈં કિ 'વ્યવહાર કરના.....ઐસા વ્યવહાર લાના...વ્યવહારમેં જુડના,' તો કહતે હૈં કિ ઉસકા ભી (ફલ) સંસાર હૈ. યે તો ઠીક,

(૩) પણ જિનવાણીને નિમિત્તરૂપ—હસ્તાવલમ્બરૂપ—જો (વ્યવહાર) કહા વહીં રહ (-અટક) જાય (અર્થાત્) અભેદકો બતાનેકે લિયે ભેદ કહા, (પરંતુ) વહીં રહ (-અટક) જાયે તો **उसका फल संसार ही है**. ન્યાં જઈને (-ભેદનું જ્ઞાન કરીને) અભેદમાં જાય તો ખલાસ હુઆ (-અનુભવ થઈ જાય, પરંતુ અભેદમેં) જાતે નહીં, (ક્યોંકિ) દ્રષ્ટિકે પક્ષકી (-સ્વરૂપકી) ખબર નહીં. સમજમેં આયા ?

વો (-આત્મા) સમજાનેમેં, આયા હૈ કિ નહીં વ્યવહાર ? તો, વહાં રહ જાય (અર્થાત્) 'દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર વહ આત્મા' (ઐસા ભેદમેં) વહાં રહ જાય, પરંતુ (જૈસા) આત્મા કહા ઐસા (અનુભવ) ન રહે (-કરે) તો સંસાર હૈ. (વો બાત) આયી કિ નહીં સાતવીં (-આઠવીં) ગાથામેં ? કિ 'દર્શન, જ્ઞાન, (ચારિત્રકો જો સદા પ્રાપ્ત હો વહ આત્મા).' અરે ! 'જ્ઞાન હી આત્મા' (ઐસા) લ્યોને ! તો, (ઈતના) ભેદ કરકે વહીં (ભેદમેં) રહ જાય (ઔર) જો (અભેદ આત્મા) બતાના હૈ વહાં ન જાય (તો ઉસકા ફલ સંસાર હી હૈ). વો ભી (વ્યવહારકો) હસ્તાવલમ્બ જાનકર વહાં ઐસા ઉપદેશ આયા હૈ (ઐસે) કહતે હૈં. (યાની કિ) નિશ્ચયકો—શુદ્ધનયકો—દ્રવ્યકો—બતાનેમેં ઐસા વ્યવહાર આયા હૈ...આતા હૈ, પણ વો

વ્યવહારકા ફલ સંસાર હૈ. વહાં (વ્યવહારકા) જો (-યદિ) અનુસરણ કિયા, (તો ઉસકા ફલ) સંસાર હૈ. સમજમેં આયા ?

(કોઈ કહે :) 'બહુત લોગોંકો સમજાના (ઔર વે) સમજેંગે તો તીર્થંકરગોત્ર બાંધેગા આત્મા'.—ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ ? તીર્થંકરગોત્રકા પરિણામ તો સમકિતીકો (હી) હોતા હૈ, પણ (સમજાનેવાલા) સમકિતી ઐસે નહીં માનતે કિ મૈં દૂસરેકો સમજાતા હૂં તો મુજે તીર્થંકરગોત્રકા બંધ પડ ગયા. (બલ્કિ) મેરી કમજોરીસે શુભરાગ આયા હૈ વો મુજે હેય હૈ, મુજે લાભદાયક નહીં (ઔર) ઐસા બંધ પડ ગયા (ઉસકા જ્ઞાની) જ્ઞાતા હોકર જ્ઞેયરૂપસે જાનતે હૈં. (જબ કિ) અજ્ઞાની (માનતા હૈ કિ) હમસે બહુત (જીવોં)કો લાભ હોગા ઔર બહુત (જીવોં)કો લાભ હોગા તો મુજે ભી કુછ મિલેગા કિ નહીં ?—ઐસે મિથ્યાદ્રષ્ટિ શુદ્ધનયકા અવલમ્બનરૂપ નિમિત્તકા કથન દેખકર.... દેખોને ! ઐસા કહા ન ? કિ **शुद्धनयका** અવલમ્બન—'**हस्तावलम्बन जानकर** ' ઐસા કહા ન ? ક્યોંકિ અભેદ દિખાનેકો ઐસા ભેદ આયા બિના રહતા નહીં. પણ યે ભેદકા ફલ તો સંસાર હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? બહુ સરસ વાત કરી (તેમણે). જયચંદ પંડિતે 'વ્યવહારનય અભૂતાર્થ'ના (ભાવને) કેટલો સ્પષ્ટ કર્યો છે ! કિતના સ્પષ્ટ કિયા હૈ ! કહો, સમજમેં આયા ? અને ઐસા કહે બિના ઉસકા (-ગાથાકા) સ્પષ્ટીકરણ હોતા નહીં.

કોઈ (બિના સમજે) એકાંત લે જાય અને શાસ્ત્રમેં ભી વ્યવહારસે કહા હો તો ઉસે ભી (સત્યાર્થ માન લે ઔર કહે કિ) ભગવાનને (વ્યવહારનય) કહા હૈ કિ નહીં ? વ્યવહારનય હૈ કિ નહીં ? 'હૈ' કિ નહીં ? (ઔર) 'હૈ' તો ભગવાનને કહા કિ નહીં ? (સમાધાન:) આ, ભગવાનને કહા—જિનવરને કહા— (ઐસે) વ્રત, નિયમ આદિ બંધકા કારણ હૈ. લે. બંધમેં (-બંધ અધિકાર, ગાથા ૨૭૩મેં) આતા હૈ કિ નહીં ? કિ જિનવરે કહેલા વ્રત, નિયમ ને તપ—જો વ્યવહાર હૈ, યે અભવિ ભી કરતે હૈં (ઔર) ઉસકા ફલ સંસાર હૈ.

શ્રોતા : અભવિને સંસાર છેને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ભવિને (પણ) સંસાર છે. યહ તો અભવિકા દ્રષ્ટાંત દિયા હૈ. તુમ કૌન હો ? (એમ કહેવું છે). અભવિ ભી ઐસે (પરિણામ) કરતે હૈં.

તો (યદિ) તુમ ભી, જો વ્યવહાર હૈ ઐસે, પંચ મહાવ્રતકા (પાલન કરો તો ઉસકા ફલ સંસાર હૈ). શીલમાં પરિપૂર્ણ, તપમાં પરિપૂર્ણ, પંચ મહાવ્રતકા પરિણામ— ઐસે વ્યવહાર (યા) નિમિત્તકો દેખકર...(અર્થાત્) શુદ્ધનયકી અનુભવદ્રષ્ટિ (ઔર) સ્થિરતાકે (સાથમેં) ઐસા નિમિત્ત (-રાગ) આતા હૈ, હોતા હૈ —ઐસા (જિનવરને) કહા હૈ. (પરંતુ) જો (-યદિ) વહાં રુક જાય ઔર વ્યવહારકો હી અપના માન લે, તો સંસારફલ હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

વો કહા દેખો ! વ્યવહાર હૈ, ભૂમિકા પ્રમાણે વ્યવહાર, ભગવાનને દિખાયા હૈ. સમજમેં આયા ? પણ વો વ્યવહારકા ફલ તો સંસાર હી હૈ. (આવું સાંભળે, વાંચે) ત્યાં ઓલા (અજ્ઞાની) રાડ નાખે છે કે અરર ! વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ હૈ ન ? ....વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ હૈ ન ? (સમાધાન:) વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા ? મોક્ષમાર્ગ તો એક હી હૈ. દ્રવ્યકે આશ્રયસે અંતરમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર.... અંતરકે આશ્રયસે પ્રગટ હુઆ વો હી મોક્ષકા કારણ હૈ. (મોક્ષકા કારણ) એક હી હૈ, દૂસરા કોઈ કારણ હૈ નહીં. નિમિત્ત દેખકર— અનુકૂલ દેખકર—વ્યવહારસે વ્યવહાર સમકિત, વ્યવહાર જ્ઞાન (ઔર) પંચ (મહાવ્રત) આદિકે વિકલ્પ હૈ ઉસકો વ્યવહાર ચારિત્ર કહા હૈ, પણ ઉસકા ફલ તો સંસાર-બંધ હી હૈ. સમજમેં આયા ? નેમચંદભાઈ ! દેખો ! આ (વાત) છે.

(આ વાત સાંભળીને) લોકોને ત્રાસ થઈ જાય છે કે અરરર ! (પણ) ભાઈ ! ભગવાન આત્મા એકરૂપ સ્વરૂપ હૈ, કિ જિસમેં અનંત આનંદ, અનંત શાંતિ, અનંત પરમાત્મશક્તિ પડી હૈ. તો ઉસકા આશ્રય કરાનેકો, (ઉસકો) મુખ્ય કરકે 'વહી ચીજ હૈ.....વહી ચીજ હૈ'—ઐસા કહા હૈ ઔર ગુણભેદ-પર્યાયકો ગૌણ કરકે 'નહીં હૈ' ઐસા કહા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? પણ (દ્રવ્યમેં) બિલકુલ ગુણ ન હો, તો એક દ્રવ્ય હી રહા (ઔર) અનંત ગુણ નહીં હૈ, તો ગુણકી (પર્યાય) ઐસે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, આનંદ કહાંસે આયેગા ?

(ઉસી પ્રકાર યદિ) પર્યાય નહીં હૈ, તો કાર્ય તો પર્યાયમેં કરના હૈ ? દ્રવ્યકા આશ્રય તો પર્યાય લેતી હૈ, દ્રવ્યકા આશ્રય દ્રવ્ય નહીં લેતા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! નિર્ણય-અનિર્ણય કરના હૈ, તો વો પર્યાય નિર્ણય કરતી હૈ. જો (કોઈ), પર્યાય ન માને તો નિર્ણય કરના રહા હી નહીં. 'મેરેમેં ભૂલ થી, અબ મૈંને સત્‌કા

નિર્ણય કિયા'—વો કહાંસે આયા ? પર્યાય માને બિના વો કહાંસે આયા ? સમજમેં આયા ? જયચંદજી પંડિતને ઈતના (ખુલાસા કિયા) દેખો ! 'વ્યવહાર અભૂતાર્થ' (કહનેસે કોઈ) એકાંતમેં ન લે જાય ઔર (વ્યવહારકો) 'અભૂતાર્થ' કહનેકા આશય.....આશય ક્યા હૈ (વો સમજાતે હૈ.) (અર્થાત્) 'ભૂતાર્થ-અભૂતાર્થ' કહનેકા આશય ક્યા હૈ ઔર (કોઈ) એકાંત ન લે જાય કિ વ્યવહાર બિલકુલ હૈ હી નહીં (ઉસકા ખુલાસા કિયા). સમજમેં આયા ?

હો.....વ્યવહાર(-શુભરાગ), વ્યવહારકે સ્થાનમેં (-ભૂમિકાકે યોગ્ય) હો (ઔર) નિશ્ચય (-વીતરાગતા) સ્વભાવકે આશ્રયસે હો. પણ વ્યવહારકા ફલ તો બંધ હૈ. ચાહે તો સમકિતીકા (સાધકકા) વ્યવહાર હો (યા) ચાહે તો એકાંતપક્ષી પર્યાયબુદ્ધિવાલેકા વ્યવહાર હો—દોનોંકા (વ્યવહાર-શુભરાગ) બંધકા હી કારણ હૈ. સમજમેં આયા ?

તીનોંકા ફલ સંસાર કહા.

(૧) અનાદિસે અંશબુદ્ધિ ઉપર દ્રષ્ટિ પડી હૈ તો ઉસકા ફલ ચાર ગતિમેં રુલના હી હૈ ઔર

(૨) બહુધા (પ્રાણી) માંહોમાંહે....દ્રવ્યકો છોડકર—અભેદકો છોડકર, અકેલે પર્યાય ને ગુણ(ભેદ)કી વૃદ્ધિ કરના, પર્યાયકી વૃદ્ધિ કરના (માને અશુભ) રાગ ઘટાના, શુભરાગ કરના—ઐસા (વ્યવહારકા) ઉપદેશ માંહોમાંહે કરતે હૈં, (પરંતુ) ઉસકા ફલ સંસાર હી હૈ ઔર

(૩) શુદ્ધનયકા નિમિત્ત દેખકર... નિમિત્ત દેખકર—શુદ્ધનયકા સાથ (-સહાયક) દેખકર (યાની) શુદ્ધનયકા વિષય અભેદ (દ્રવ્ય હૈ ઉસકી સાધનામેં) નિમિત્તકો, વ્યવહારકો સહાયક......'**सहायक**' નામ સહ–સાથ. તો સાથમેં દેખકર.... 'સાથ' એટલે મદદ–એમ નહીં, 'સાથ' એટલે સાથે. 'સાથે' (માને) ક્યા કહતે હૈં ? (સાથમેં). તો, સાથમેં દેખકર વ્યવહારકા ઉપદેશ કિયા હૈ. લો, ઠીક. નિશ્ચય (-ત્રિકાલી) ભગવાન આત્માકા આશ્રય કિયા ઔર સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર હુઆ, (પરંતુ) ઉસમેં જબ લગ પૂર્ણતા નહીં હૈ તો વ્યવહાર કૈસા હોતા હૈ (-યે બતાયા હૈ.) ઐસે નિમિત્તકો હસ્તાવલંબ દેખકર અભેદમેં ભેદ (-મોક્ષમાર્ગમેં

શુભરાગરૂપ વ્યવહાર) ઈતના રહતા હૈ—યે બતાયા. પણ ઉસકા ફલ તો બંધ હૈ–સંસાર હૈ. ઓહોહો ! સમજમેં આયા ?

'**संसार ही है**'–ઐસા કહા. (કોઈ કહતા હૈ) 'કથંચિત્ બંધ ને કથંચિત્ અબંધ—(ઐસા) ઇસમેં સ્યાદ્વાદ કરો. સબ (કથન)મેં સ્યાદ્વાદ કરતે હો તો યહાં સ્યાદ્વાદ કરો. (સમાધાન:) વહાં (-ગાથામેં) તો મુખ્યકો (-દ્રવ્યકો) નિશ્ચય કહકર... મુખ્યકો નિશ્ચય કહકર (ઔર) ગૌણકો (-ભેદાદિકકો) વ્યવહાર કહકર, પ્રયોજન સિદ્ધિ કરનેમેં, સ્યાદ્વાદ લગાયા. પણ જહાં પર્યાયબુદ્ધિ, અંશબુદ્ધિ (ઔર) અકેલા વ્યવહાર ને અકેલા વિકલ્પમેં બુદ્ધિ હૈ, ઉસમેં વળી કથંચિત્ બંધ ને કથંચિત્ અબંધ (ઐસા) કહાંસે આયા ?

શ્રોતા : મિથ્યાત્વમાં સ્યાદ્વાદ પણ ક્યાં આવ્યું ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (મિથ્યાત્વમેં) સ્યાદ્વાદ હૈ કહાં ? અનેકાંત આયા કહાં ? એક સમયકી પર્યાય દ્રવ્યમેં હૈ નહીં, પર્યાયમેં દ્રવ્ય હૈ નહીં; રાગમેં આત્મા હૈ નહીં, આત્મામેં રાગ હૈ નહીં—ઐસા સ્યાદ્વાદ તો (મિથ્યાત્વમેં) આયા નહીં, એકાંત આયા, (ક્યોંકિ મિથ્યાદ્રષ્ટિકી) દ્રષ્ટિ એકાંત પડી હૈ પર્યાય ઉપર (ઔર) રાગ ઉપર. ખલાસ ! આ દ્રવ્ય, ઉસમેં (-રાગાદિમેં) હૈ નહીં, દ્રવ્યમેં વે (-રાગાદિ) હૈ નહીં—(ઐસા સ્યાદ્વાદ) તો આયા નહીં. સમજમેં આયા ? ભારે વાતું ભાઈ ! ન્યાલભાઈ ! જુઓ ! આવું ઝીણું છે. જુઓ ! આ અમારે ત્યાં શેઠ છે.. શેઠ, વડાલ... વડાલ સ્થાનકવાસીના. હવે નથી રહ્યા હોં, આ તો પહેલાની વાત છે. ત્યાં તો બધું કેવું સાંભળેલું ?.... ત્યાં બધું કેવું સાંભળેલું ? (શેઠ) કહે : 'સાંભળેલું', બસ. એમ કહે.

આહાહા ! (પંડિત જયચંદજીએ) સ્પષ્ટ કેટલું કર્યું છે હોં ! વિચારીને, મનન કરીને આ ગાથામાં ભાવ ક્યા ભરા હૈ ઐસા (ઉસકો) ખોલકર બતાયા હૈ. ભાવ તો હૈ–પાઠમેં ભી હૈ (ઔર) ટીકામેં ભી હૈ, પણ ટીકા ને (ગાથામેંસે) ભાવ ઈતના ન સમજાય, તો ઉસકો ચાલતી ભાષામેં સ્પષ્ટીકરણ કર દિયા હૈ. બસ. **किन्तु उसका फल संसार ही है**.... ઐસે કહા. દેખો !

(૧) પર્યાયબુદ્ધિ, પુણ્યબુદ્ધિ (યા) રાગબુદ્ધિ હૈ ઉસકા ફલ સંસાર હૈ.

(૨) માંહોમાંહે (અજ્ઞાની) વ્યવહાર કરનેકા કહે ઉસકા ફલ (ભી) સંસાર હૈ.

(૩) યે ભગવાનકી વાણીમેં આયી નિમિત્તકી યોગ્યતા (-ભૂમિકા યોગ્ય શુભરાગ આદિકા કથન આયા) કિ વહાં ઐસી નિમિત્તતા (હોતી) હૈ. શુદ્ધ સ્વભાવકો બતાનેકો ઐસા (ભેદકા કથન) આતા હૈ અથવા શુદ્ધ સ્વભાવ પ્રગટ હુઆ હૈ વહાં (-સાધકદશામેં) ઐસા નિમિત્ત–સહાયક નામ સાથમેં (શુભરાગ આદિ) હોતે હૈ (-ઐસા કથન આતા હૈ), પણ ઉસકા ફલ તો સંસાર હૈ. કહો, સમજમેં આયા ? વાડીભાઈ ! ક્યાં ગયા ડાહ્યાભાઈ ? ગયા ? સમજાય છે આ ? ભારે વાત ભાઈ આ ! એક ગાથા પણ બરાબર સમજેને, (તો) સારા નિકાલ (હો જાય) પૂરા જૈનશાસન(કા).

કહે છે, **शुद्धनयका पक्ष तो कभी आया नहीं....** દેખો ! '**शुद्धनयका पक्ष**' હોં. વો (પહલે કહા થા વહ) તો વ્યવહારકા પક્ષ થા. 'જ્ઞાયક ચિદાનંદ હૂં, અભેદ હૂં'— ઐસા (શુદ્ધનયકા) પક્ષ તો કભી આયા નહીં. સમજમેં આયા ? 'મૈં, એક અંશ જિતના નહીં, (જિસમેં) રાગ નહીં, નિમિત્ત નહીં (ઔર) ગુણભેદ નહીં હૈ– (ઐસા) એકરૂપ ભગવાન શુદ્ધ અભેદ હૂં'—ઈસકે લક્ષકા પક્ષ કભી કિયા નહીં— આયા હી નહીં. ઓહોહો ! **शुद्धनयका पक्ष तो कभी आया नहीं और उसका उपदेश भी विरल है....** દેખો ! ઓલામાં (-વ્યવહારના પક્ષવાળાની વાતમાં કહ્યું કે), (૧) બહુધા (પ્રાણી વ્યવહારકા) ઉપદેશ માંહોમાંહે કરતે હૈં, (૨) બહુધા (પ્રાણી વ્યવહારકો હી) માનનેવાલે હૈ ઔર (૩) બહુધા જિનવાણીમેં ભી ઐસા (વ્યવહારકા ઉપદેશ) આતા હૈ–(ઐસા કહા થા). ઓહોહો ! (કોઈ કહતા હૈ :) 'ક્યા કરે ? જિનવાણીમેં ઐસા (વ્યવહારકા ઉપદેશ) આતા હૈ તો ક્યા કરના ? વળી (શુદ્ધનયકા) હસ્તાવલંબ–સહાયક દેખકર (વ્યવહારકા ઉપદેશ) આયા હૈ (ઐસા કહા હૈ). દેખો !'

शुद्धनयका पक्ष तो कभी आया नहीं.... ઓહોહો ! નવમી ગ્રૈવેયક અનંત બાર દિગંબર જૈન સાધુ હોકર ગયા. 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બાર ગ્રીવક ઉપજાયૌ, પૈ નિજ આતમજ્ઞાન.....' (છઢાળા, ઢાળ-૪, પદ-૫).—નિજ શુદ્ધનયકા પક્ષ તો કભી લિયા નહીં. અનંત બાર ઐસા પંચ મહાવ્રત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, પર્યાયમેં

અગિયાર અંગકે (જ્ઞાનકા) વિકાસ હોના, નવ પૂર્વકે (જ્ઞાનકા) વિકાસ હોના—ઐસા સબ, વ્યવહારકે પક્ષમેં અનંત બાર હુઆ. પણ 'મૈં જ્ઞાયક ચિદાનંદ હૂં' ઐસી દિશા, લક્ષ ફિરા નહીં ઉસકા. સમજમેં આયા ?

शुद्धनयका पक्ष तो कभी आया नहीं और उसका उपदेश भी विरल है.... ઉપદેશ થોડા હો ગયા. આહાહા ! દેખો !.... સત્‌કા—અભેદકા લક્ષ કરાનેકા ઉપદેશ બહુત થોડા હો ગયા. નેમચંદભાઈ ! **वह कहीं कहीं पाया जाता है..... कहीं कहीं...** શુદ્ધનયકા—અભેદકા ઉપદેશ કોઈ કોઈ સ્થાનમેં પ્રાપ્ત હોતા હૈ, બહુત સ્થાન પર નહીં.

(પ્રશ્ન :) ભગવાનને બહુત કહા હૈ ન ? (તો), વહાં ભી કોઈ-કોઈ સ્થાનમેં ?

(સમાધાન :) સુન તો સહી ! (ભગવાનકી) વાણીમેં વ્યવહારકા કથન બહુત આતા હૈ, વહાં ભી નિશ્ચયકી બાત બહુત થોડી આતી હૈ. જિનવાણીમેં ભી અભેદકા કથન.... ક્યા (કૈસે) અભેદ બતાવે ? કોઈ ભી (પ્રકારસે) બતાવે....(જ્ઞાનસે) આત્મા (બતાવે) તો ભી લક્ષ્ય-લક્ષણભેદ હો ગયા (-જાતા હૈ.) લ્યો, 'જ્ઞાન યે આત્મા.....જ્ઞાન યે આત્મા' (કહનેસે ભી)—જ્ઞાન, લક્ષણ ઔર આત્મા, (લક્ષ્ય)—યે ભેદ હો ગયા. સમજમેં આયા ? ઐસા ભેદકા કથન તો જિનવાણીમેં બહુત આતા હૈ, (લેકિન) અભેદ ઉપર લક્ષ કરાનેકો—દ્રષ્ટિ કરાનેકો. (પણ) ઉસમેં (ભેદકો હી) પકડ લે (તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ).

તો કહતે હૈં કિ જિનવાણીમેં ભી ઉસકા (-શુદ્ધનયકા) ઉપદેશ થોડા થોડા હૈ.—ઐસા આયા કિ નહીં ? (૧) માંહોમાંહે (શુદ્ધનયકા ઉપદેશ) થોડા (કરતે) હૈ (ઔર) (૨) (ઉસકા) ઉપદેશ થોડા હૈ —જિનવાણીમેં કહીં કહીં (શુદ્ધનયકા) ઉપદેશ હૈ. બાકી તો બહુત વ્યવહારકા ઉપદેશ હૈ. ઈસલિયે ક્યા કિયા ?–વો કહેંગે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૩૧

ગાથા – ૧૧, ૧૨

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૫, શુક્રવાર, તા. ૧૧-૧૦-’૬૮

લ્યો, અહીંયા સુધી આવ્યું છે. પહલે તો વો બાત કરી કિ વ્યવહારકા ઉપદેશ જો હૈ.... જગતમેં ભેદકા પક્ષ તો પ્રાણીયોંકો અનાદિસે હૈ. એક બાત. ભેદકા અર્થ ક્યા ? એક સમયકી પર્યાય યા રાગ-દ્વેષ—ઐસા ભેદ. ત્રિકાલી અભેદકા પક્ષ તો કભી ઉસકો આયા નહીં. સમજમેં આયા ? તો કહતે હૈં કિ આચાર્યને અભેદકો ‘ભૂતાર્થ–સત્યાર્થ’ કહા ઔર ભેદકો ‘અસત્યાર્થ–જૂઠા’ કહા, ઉસકા આશય ક્યા હૈ ? સમજમેં આયા ? કિ ભૂતાર્થ જો ત્રિકાલ જ્ઞાયકભાવ હૈ વો નિશ્ચય હૈ (ઔર) ઉસકો મુખ્ય કરકે 'નિશ્ચય’ કહા, ક્યોંકિ ઉસકે આશ્રયસે આત્માકા પ્રયોજન... આત્માકા પ્રયોજન સિદ્ધ હોતા હૈ. (ઈસપ્રકાર) મુખ્ય-ગૌણ કરકે કથન કિયા હૈ. (પરંતુ ઐસા) નહીં હૈ કિ પર્યાય હી નહીં હૈ અને દ્રવ્ય હી હૈ– ઐસા નહીં હૈ. દ્રવ્યકા—જ્ઞાયક ચિદાનંદ અભેદસ્વરૂપકા—આશ્રય કરનેસે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન, સુખ આદિકી પ્રાપ્તિ (અર્થાત્) પ્રયોજનકી સિદ્ધિ હોતી હૈ. ઉસ કારણસે દ્રવ્યકો મુખ્ય કરકે 'નિશ્ચય' કહા, 'હૈ' કહા (ઔર) પર્યાયકો ગૌણ કરકે 'વ્યવહાર' કહકે 'નહીં હૈ' (ઐસા) કહા. સમજમેં આયા ? ટેપ રેકોર્ડિંગ સુના હૈ કિ નહીં કલ સવેરેકા ? ટેપ રેકોર્ડિંગ નહીં સુના ? લે નહીં ગયે ? સુનના બાકી હૈ. ટેપ રેકોર્ડિંગ કલ સવેરેકા. અચ્છા. સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈં કિ....

(૧) ભેદકા પક્ષ તો અનાદિસે પ્રાણીયોંકો હૈ હી. અંશ ઉપર બુદ્ધિ હૈ, રાગ ઉપર બુદ્ધિ હૈ, તો અનાદિસે નિગોદસે લેકર સર્વ (સંસારી જીવ) હૈં ઉનકી બુદ્ધિ, પર્યાયબુદ્ધિ હૈ. ઔર

(૨) માંહોમાંહે વ્યવહારકા ઉપદેશ ભી, વો હી સબ કરતે હૈં. વ્યવહારકા, ભેદકા જ્ઞાન હૈ તો ઉસીકા ઉપદેશ ભી માંહોમાંહે કરતે હૈં. ઔર

(૩) જિનવાણીમેં ભી વ્યવહારકા ઉપદેશ નિશ્ચયકા હસ્તાવલંબ—નિમિત્તરૂપ—સાથરૂપ... सहायक નામ સાથરૂપ દેખકર બહુત કિયા હૈ.

પણ વો તીનોંકા ફલ સંસાર હૈ. સમજમેં આયા ?

ઔર (૧) **शुद्धनयका पक्ष तो कभी आया नहीं**... ભગવાન આત્મા અભેદ.... ક્યોંકિ શક્તિ..... પ્રગટ પર્યાય વ્યક્ત હૈ... પ્રગટ પર્યાય વ્યક્ત હૈ (ઔર) રાગ વ્યક્ત હૈ તો ઉસકી દ્રષ્ટિ હુઈ, પણ અવ્યક્ત જો ત્રિકાલી હૈ—પર્યાયકે અંદરમેં પૂરા ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ પડા હૈ—ઐસા (ઉસકા) અંતરમેં પક્ષ તો કભી આયા નહીં. સમજમેં આયા ? **शुद्धनयका पक्ष तो कभी आया नहीं और**

(૨) **उसका उपदेश भी विरल** है.... કોઈ-કોઈ ઠેકાણે હૈ. બાકી વો (વ્યવહારકા) ઉપદેશ તો બહુત ઠેકાણે (-જગહ) હૈ. વ્યવહારકે ઉપદેશકી દુકાન તો બહુત હૈ—એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ઔર યે **उपदेश भी विरल है—वह कहीं कहीं पाया जाता** है. કોઈ-કોઈ સ્થાનમેં—કોઈ-કોઈ ઠેકાણે પાયા જાતા હૈ. દો બાત.

યે (શુદ્ધનયકા) ઉપદેશ વિરલ હૈ, યે ઉપદેશ કહીં-કહીં હૈ, તો વો (વ્યવહારકા ઉપદેશ જિનવાણીમેં બહુત હૈ તથા) બહુધા પ્રાણી વો (-વ્યવહારકા ઉપદેશ) કરતે હૈં-માંહોમાંહે કહતે હૈં. **इसलिये उपकारी श्रीगुरुने**.... **इसलिये उपकारी श्रीगुरुने शुद्धनयके ग्रहणका फल**.... દેખો ! વે તીનકા ફલ સંસાર હૈ. સમજમેં આયા ?

(૧) ભેદકા પક્ષ હૈ, (૨) ભેદ એક દૂસરેકો સુનાના—સુનનેમેં આતા હૈ ઔર (૩) ભગવાનકી વાણીમેં ભી ભેદકા, નિમિત્તકા (ઉપદેશ બહુત આયા હૈ). અભેદકો બતાનેમેં ભેદ આતા હૈ. તો ઐસા ભેદ અથવા જીવકા ભેદ પર્યાયમેં ઈતના હૈ, જીવ ઈતના હૈ આદિ ઔર એક અંશકી બાત (ઐસા) વ્યવહારનયકા, નિમિત્તકા કથન તો જિનવાણીમેં બહુત આયા હૈ. પણ યે તીનોંકા ફલ સંસાર હૈ.

તભી યે શુદ્ધનયકા ફલ... **श्रीगुरुने शुद्धनयके ग्रहणका फल मोक्ष जानकर**.... દેખો ! ભગવાન જ્ઞાયક અભેદ ચૈતન્યકો દ્રષ્ટિમેં લેનેસે ઔર વહી મુખ્ય કરનેસે—પર્યાય, રાગાદિકો ગૌણરૂપ વ્યવહાર કરકે શુદ્ધનયકે પક્ષસે(-આશ્રયસે)—મોક્ષકા ફલ પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સમજમેં આયા? **शुद्धनयके ग्रहणका**.... '**ग्रहण**'કા અર્થ ક્યા ? ભૂતાર્થકા અનુભવ કરના— ભૂતાર્થ ત્રિકાલી વસ્તુ હૈ ઉસકા આશ્રય કરના— ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ હૈ.. ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ હૈ ઉસકા અવલંબન કરના. ઉસકા

फल मोक्ष जानकर.... દેખો ! સમ્યગ્દર્શનમેં ભી ઈતની મુક્તિ (-દ્રષ્ટિ મોક્ષ) હૈ, વહાંસે માંડકર (-લેકર) પૂર્ણ મુક્તિ શુદ્ધ ત્રિકાલી દ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતી હૈ. સમજમેં આયા ?

जानकर उसका उपदेश प्रधानतासे दिया है.... ઐસે લિયા હૈ. (શુદ્ધનયકા ઉપદેશ) મુખ્યતાસે દિયા હૈં, (સાથમેં) ગૌણપણે તો દૂસરી (વ્યવહારકી) બાત કી હૈ. (વ્યવહારકી બાત કી હી) નહીં એમ નહીં. (લેકિન) યે (શુદ્ધનયકા) ઉપદેશ પ્રધાનતાસે—મુખ્યતાસે દિયા હૈ (કિ) ભાઈ ! પર્યાય, એક અંશ ઔર રાગાદિ ભેદ હૈ ઉસકા લક્ષ છોડ દે... ઉસકા લક્ષ છોડ દે. વો ભેદ હૈ ઉસકો ગૌણ કરકે 'તેરેમેં નહીં' ઐસા કહકર, ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવકા આશ્રય કરાનેકો..... (ક્યોં) કિ ઉસકે (આશ્રયકા) ફલ મોક્ષ હૈ તો ઉસકો (અર્થાત્) ભૂતાર્થકો હી મુખ્ય (કરકે) ઉપદેશ (દિયા હૈ). સમજમેં આયા ?

प्रधानतासे दिया है कि.... દેખો ! ક્યા (ઉપદેશ) દિયા હૈ ? **कि शुद्धनय भूतार्थ है**.... **शुद्धनय भूतार्थ है**.... દ્રવ્ય હી—જ્ઞાયક ધ્રુવ ચિદાનંદ નિષ્ક્રિય ભગવાન અપરિણામીભાવ હી **सत्यार्थ**.... '**शुद्धनय भूतार्थ है**' એમ કહ્યું છેને મૂળ ? **भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**.... (ઐસા ગાથાકા) દૂસરા પદ હૈ ન ? **ववहारोऽभूदत्थो भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ**.... વ્યવહાર જૂઠા હૈ, પર્યાય જૂઠી હૈ, રાગ જૂઠા હૈ. જૈસે પર જૂઠા હૈ અપની અપેક્ષાસે, ઐસે મુખ્યકા લક્ષ કરાનેકી અપેક્ષાસે પર્યાય ઔર રાગ, પુણ્ય આદિ 'જૂઠા હૈ' ઐસા કહા હૈ. સમજમેં આયા?

આજ તો પાંચવા દિન ચલતા હૈ ન? ચાર દિન તો હો ગયે ન ગાથાકો ? તુમ આયે હૈ તબસે (૧૧વીં ગાથા) શુરૂ હુઈ હૈ. આ તો અભી પૂરા હો ગયા—પૂરા હો જાયેગા. **शुद्धनय भूतार्थ है**.... સત્ય હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? દ્રવ્યસ્વભાવ ત્રિકાલી હી 'સચ્ચા' હૈ, પર્યાય ઔર રાગ-દ્વેષ યે 'જૂઠે' હૈં.....સમજમેં આયા? (ઐસા કહા) વો મુખ્યકા લક્ષ કરાનેકો—અંતરકા આશ્રય કરાનેકો—ઉસકો (-દ્રવ્યસ્વભાવકો) હી સત્ય કહા (ઔર) પર્યાયકો, (ઉસકી અસ્તિ) હોને પર ભી, ગૌણ કરકે, વ્યવહાર કહકે 'જૂઠા હૈ' ઐસા કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

“**शुद्धनय भूतार्थ है, सत्यार्थ है; इसका आश्रय लेनेसे**.... **इसका आश्रय लेनेसे सम्यग्द्रष्टि हो सकता है**.... ધર્મકી શરૂઆત... વો દ્રવ્યકે આશ્રયસે પહલેમેં પહલી

શરૂઆત હોતી હૈ. કોઈ પર્યાયકે આશ્રયસે, રાગ યા નિમિત્ત યા શુભરાગમેંસે ધર્મ—સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ યા એક સમયકી પર્યાયકે આશ્રયસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ—ઐસા તીન કાલમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

इसका आश्रय लेनेसे.... '**इसका**' નામ સત્ય વસ્તુ હૈ વો. ત્રિકાલી સત્ ભગવાન ધ્રુવ સ્વભાવ હૈ વહી સત્ હૈ.. વહી સત્ હૈ.. વહી સત્ય હૈ. **इसका आश्रय लेनेसे सम्यग्द्रष्टि हो सकता है**.... લ્યો, યહાં તો સમ્યગ્દ્રષ્ટિકી બાત કરતે હૈ. કિતને (લોગ) ઇસ ગાથાકે લિયે કહતે હૈ કિ ‘યે તેરવેં ગુણસ્થાનકી બાત હૈ.’ એમ કહે છેને કોઈ કોઈ ? આહાહા ! કોણ જાણે શું કહેવું છે ?

'**स्वरूपे चरणं चारित्रं**'—એમ આવે છેને એ પ્રવચનસારમાં (ગાથા-૭) ? એને રતનચંદજી કહે, ‘એ અગિયારમા ગુણસ્થાનની વાત છે,’ એકલું (-પૂર્ણ) **स्वरूपे चरणं चारित्रं** કષાય હોય ત્યાં સુધી હોય નહીં. માટે દે અગિયારમે (ગુણસ્થાને). પણ આચાર્ય પોતે કહે છે... 'પોતે' ક્યા ? ખુદ. સમજમેં આયા ? હમારી ભાષા થોડી આ જાતી હૈ ન ગુજરાતી. સ્વયં કહતે હૈં... આચાર્ય સ્વયં કહતે હૈં કિ હમ આત્માકા શાંત–ઉપશાંત શુદ્ધ ઉપયોગ—સામ્યભાવ અંગીકાર કરતે હૈં (અને) ઉસ સામ્યભાવકો હી ‘**स्वरूपे चरणं चारित्रं**’— સ્વસમયકી પ્રવૃત્તિ કહનેમેં આયી હૈ. અરે ! ભગવાન ! શું કરે છે ? કેવા અર્થ કરે છે ? પ્રભુ ! સીધી વાત છે. આ તો શાસ્ત્રના શબ્દોથી જોવે તો (પણ) સીધી વાત છે. ક્યા કરતે હૈં ? કોણ જાણે શું કરે છે ? સમજમેં આયા ? '**पुण्णफला अरहंता**' (-પ્રવચનસાર ગા. ૪૫ની વાત) વળી આવશે, હવે આ (શ્રી સમયસારજી ગાથા ૩૨૦, શ્રી જયસેનાચાર્યની ટીકા, તેના ઉપરના પ્રવચનો) પુરું થાશેને ? (તે પછી પ્રવચનસાર ઉપરના પ્રવચનો આગળ ચાલશે.)

કહતે હૈં કિ **इसका आश्रय लेनेसे सम्यग्द्रष्टि हो सकता है**..... દેખો ! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકા, નિમિત્તકા, રાગકા, એક સમયકી પર્યાયકા આશ્રય લેનેસે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હો સકતે નહીં—સચ્ચા સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હો સકતે નહીં. ‘સચ્ચા’ નામ સમ્યક્—નિશ્ચય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ હો સકતે નહીં. ભૈયા ! પહલે શ્રદ્ધામેં તો નક્કી કરે કિ વો ત્રિકાલી દ્રવ્યકા આશ્રય લેનેસે હી ધર્મ પ્રગટ હોતા હૈ. ‘લાખ બાતકી બાત કરો, પણ

નિશ્ચય ઉર આનો'—એક હી બાત. આતા હૈ ન ? વો 'છ ઢાલા'મેં આતા હૈ. (છઢાળા, ચોથી ઢાળ, પદ-૯) દુનિયા ઝઘડે.. ઝઘડે ચઢી ગઈ છે.

દેખો ! **इसे जाने बिना....** દેખો ! જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાલી વસ્તુસ્વભાવ હૈ ઉસકો જાને બિના—ઉસકા આશ્રય લિયે બિના.... સમજમેં આયા ? **जब तक जीव व्यवहारमें मग्न है.....** દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી—પરદ્રવ્યકી અકેલી શ્રદ્ધા... સમજે ? ઔર પુન્યકી શ્રદ્ધા, એક સમયકી પર્યાયકી શ્રદ્ધા—ઐસે **व्यवहारमें मग्न है**. દેખો ! **व्यवहारमें मग्न है.....**–એક પર્યાય(રૂપ) અંશબુદ્ધિમેં ભી રહા હૈ, **तब तक आत्माका ज्ञान-श्रद्धानरूप निश्चय सम्यक्त्व**–સમકિત **नहीं हो सकता**. સમજમેં આયા ? જબ તક નિમિત્તકા લક્ષ હૈ ઔર પુણ્ય—દયા-દાન વિકલ્પકા અથવા વ્યવહાર સમકિતકા—વિકલ્પકા લક્ષ હૈ અથવા એક સમયકી પર્યાય—અંશ હૈ ઉસકા લક્ષ હૈ, તબ તક ઉસકો નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન નહીં હોતા. સમજમેં આયા ? કહાં ગયે થે અભી તક ? ચાલવા ગયા'તા ત્યાં ? કિતની બાત ચલી ગઈ. અહીંયા તો ભાઈ ! ચાલે છે બધું હમણાં. ચાર દિનથી તો ઘણું ચાલે છે સવારના.

इसे जाने बिना जब तक जीव व्यवहारमें मग्न है.... દેખો ! યે વ્યવહાર—જો ઉપર કહા વો. (અર્થાત્) ભગવાનને કહા વો વ્યવહાર હોં—હસ્તાવલંબ કહા (વો વ્યવહાર). ઐસે વ્યવહારમેં ભી મગ્ન હૈ.... આવ્યુંને ભાઈ આમાં ? આહાહા ! ભગવાન... સમજમેં આયા ? **जब तक जीव व्यवहारमें मग्न है....** વીતરાગને કહા (ઐસા વ્યવહાર)..... શુદ્ધનયકા અવલંબન લેનેવાલેકો (-સાધકકો) ભી પર્યાયમેં વ્યવહાર કિતને–કિતને પ્રકારકા (હોતા) હૈ ઐસા નિમિત્તકા (-વ્યવહારકા) જ્ઞાન કરાયા થા. નિમિત્તકા (સિર્ફ) જ્ઞાન (કરાયા થા), પરંતુ વો અકેલા વહાં (વ્યવહારમેં) રહ જાયેગા (-અટક જાયેગા)... અકેલા રહ જાયેગા—વ્યવહારમેં મગ્ન રહ જાયેગા (તો) સમ્યગ્દર્શન નહીં હોગા. સમજમેં આયા ? માલચંદજી ! જુઓ ! આમાં તો દયાનો—પરદયાનો (પરની દયા પાળવી તે) ધર્મ—એ (અભિપ્રાય) તો ક્યાંય રહી ગયો. આહાહા !

इसे जाने बिना.... ભગવાન જ્ઞાયકમૂર્તિ પરમાત્મા, નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય... નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય... આગે આયેગા દોપહરકે (પ્રવચનમેં, ગાથા ૩૨૦ શ્રી જયસેનાચાર્ય કૃત ટીકાકે) આખિરકે બહોત (સૂક્ષ્મ) શબ્દ.... 'સકલ નિરાવરણ

અખંડ, એક, પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય, અવિનશ્વર, શુદ્ધ પારિણામિકભાવ લક્ષણ... શુદ્ધ પારિણામિકભાવ એવા.... પરમભાવ લક્ષણ નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય તે મૈં હૂં'—ઐસી દ્રષ્ટિ કિયે બિના સમ્યગ્દર્શન કભી હોતા નહીં. સમજમેં આયા ?

इसे जाने बिना जब तक.... જયચંદ પંડિતને ખુલાસા અચ્છા કિયા હૈ. (ઐસા ભાવ) પાઠમેં તો હૈ હી, ટીકામેં તો હૈ હી. સર્વ (વ્યવહારકો) અભૂતાર્થ કહ દિયા ન ! સર્વ વ્યવહારનય અભૂતાર્થ હૈ—સબ વ્યવહારનય 'હૈ હી' નહીં. લ્યો! ગૌણ કરકે.... દ્રવ્યમેં દ્રષ્ટિ લગાનેકો સબ (-સારે) વ્યવહારકો યહાં 'જૂઠા' કહ દિયા હૈ. 'સત્' તો એક દ્રવ્યકો હી કહા. ત્રિકાલી વસ્તુ હૈ વો સત્ હૈ. ક્યોં ? કિ ઈસકે આશ્રયસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? ધર્મકી શરૂઆત કહાંસે હોતી હૈ ? ઉસકે (-શુદ્ધનયકે આશ્રયકે) સિવા જબ લગ વ્યવહારમેં મગ્ન હૈ, પર્યાયમેં (અપની પૂર્ણ અસ્તિ) માનતે હૈં, શાસ્ત્રને ભેદસે ક્થન કહા ઉસમેં મગ્ન હૈ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી—પરકી શ્રદ્ધાકો વ્યવહારસે સમકિત કહા ઉસમેં ભી મગ્ન હૈ.... સમજમેં આયા ?

तब तक आत्माका ज्ञान-श्रद्धानरूप निश्चय सम्यक्त्व नहीं हो सकता.... तब तक.... યહાં આયા ન ? **जब तक**... ઐસા આયા થા ન ? સમજાણું ? તબ તક યે આત્માકા જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન નહીં હોતા. ભગવાન આત્મા પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ, સત્–શાશ્વત વસ્તુ, ધ્રુવ હૈ. તો વ્યવહારકો છોડકર, ઐસા નિશ્ચય સ્વભાવકા આશ્રય લિયે બિના નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન—સચ્ચા દર્શન—સચ્ચા સમકિત—(હોતા નહીં). યે ચૌથે ગુણસ્થાનકી બાત હૈ. વળી કોઈ કહતા હૈ કિ 'નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન આઠવેં હોતા હૈ, યે ચૌથે-પાંચવેં-છઠવેં (ગુણસ્થાન)મેં તો વ્યવહાર (સમકિત) હોતા હૈ.' યહાં તો કહતે હૈં કિ (જીવ) વ્યવહારમેં મગ્ન હૈ તબ તક મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ, નવ તત્ત્વકા ભેદ સહિત જો અનુભવ કરતે હૈં વો ભી મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા ? '**व्यवहारमें मग्न**'કા વો અર્થ હૈ કિ જીવ, અજીવ (આદિ) નવ તત્ત્વકા ભેદ સહિત અનુભવ કરે તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ. ઉસકા (-શુદ્ધનયકા) આશ્રય લિયે બિના **जब तक जीव व्यवहारमें मग्न है**.... એમ કહ્યુંને ? '**जब तक**' એમ શબ્દ પડા હૈ ન ? **तब तक आत्माका ज्ञान-श्रद्धानरूप निश्चय सम्यक्त्व**–સમકિત **नहीं हो सकता. ऐसा आशय समझना चाहिये**. લ્યો, એ અગિયારમી ગાથા પૂરી હુઈ. સમજમેં આયા ?

હવે બારમી.... હવે બારમી. **अब, "यह व्यवहारनय भी**.... દેખો ! વહાં (૧૧વીં ગાથામેં) તો બિલકુલ 'અસત્યાર્થ' કહકર—'જૂઠી' કહકર—ગૌણ કરકે વ્યવહારકા અસત્યપના કહા થા. અબ કહતે હૈં, વો **व्यवहारनय भी किसी**

किसीको.... કોઈ કોઈ જીવકો (માને) સાધક અવસ્થામેં (ઔર) **किसी काल** (માને) જબ નિર્વિકલ્પ અનુભવ નહીં ઔર પૂર્ણદશા નહીં વો કાલમેં (-સાધકકો સવિકલ્પદશામેં) **प्रयोजनवान है**.... જાનના પ્રયોજનવાન હૈ. 'જાનના પ્રયોજનવાન હૈ' (ઉસકા) ખુલાસા કરેંગે ટીકામેં. સમજમેં આયા?

ક્યા કહા ? ''**अब, यह व्यवहारनय भी किसी किसीको**.... કોઈ કોઈ પ્રાણીકો (-સાધકકો) કોઈ કોઈ કાલમેં.... સાધકજીવમેં પણ જબ સાધક (વિકલ્પ દશામેં) હૈ તબ. (સાધક) નિર્વિકલ્પ અનુભવમેં આ જાયે (ઔર) વીતરાગ હો જાયે, તો બાદમેં ઉસકો ભી વ્યવહારનય જાનને લાયક રહતા નહીં. ક્યોંકિ (વહાં) ભેદ (-વ્યવહાર) રહતા હી નહીં. **सर्वथा निषेध करने योग्य नहीं है**....એટલે કે જ્ઞાની-ધર્મી જીવકો ભૂતાર્થ દ્રવ્યકા આશ્રય હુઆ (ઈસસે) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આદિ હુએ હૈં, પણ પર્યાયમેં અલ્પ પર્યાય (-શુદ્ધતા) હૈ, (તો) રાગ આદિ હૈ ઉસકો જાનના. વો (૧૧વીં ગાથામેં) ભૂતાર્થકો હી જાનના કહા થા, તો ઉસકે સાથ ઉસકો (-વ્યવહારકો) ભી જાનના. (ઈસપ્રકાર) યહ વ્યવહારનય જાનનેકે કારણ (-લિયે) પ્રયોજનવાન હૈ.....(વ્યવહાર) જાનનેકે કારણ (-લિયે) પ્રયોજનવાન હૈ, (પણ) આદરનેકે માટે (-લિયે) પ્રયોજનવાન નહીં હૈ. સમજે ભૈયા ? માલચંદજી !

દેખો ! (અજ્ઞાની) કહતે હૈં.... ઉસમેં (૧૨વીં ગાથામેં) બડી ગડબડ (-વિપરીતતા) કરતે હૈં..... બારવીં ગાથામેં બડી ગડબડ (કરતે હૈં કિ) જુઓ ! આમાં (આમ) કહ્યું છે, બારમી (ગાથામાં વ્યવહારનો) ઉપદેશ કહ્યો છે.... આનો ઉપદેશ કહ્યો છે. **इसलिये उसका उपदेश है**'', **यह कहते हैं**. લ્યો ! એટલું છે કે, **केषांचित्कदाचित्सोऽपि प्रयोजनवान्** । બસ, મૂળમાં (-સંસ્કૃત ટીકામાં આટલું છે, પછી ભાવાર્થકારે વિસ્તાર કર્યો છે).

सुद्धो सुद्धादेसो णादव्वो परमभावदरिसीहिं ।
ववहारदेसिदा पुण जे दु अपरमे ट्ठिदा भावे ।।१२।।
देखे परम जो भाव उसको, शुद्धनय ज्ञातव्य है ।
ठहरा जु अपरमभावमें, व्यवहारसे उपदिष्ट है ।।१२।।

યે '**व्यवहारसे उपदिष्ट**' (કહા હૈ) ઉસમેં (અજ્ઞાની) ગડબડ (કરતે) હૈં કિ પહેલો તો વ્યવહારનો ઉપદેશ દેવો—અપરમભાવવાળાને વ્યવહારનો ઉપદેશ

દેવો. (સમાધાન:) ઉપદેશ દેવાની વ્યાખ્યા (-વાત) જ નથી. અહીં તો, એ તો (એવો) શબ્દ (મૂક્યો છે, કેમ કે ગાથા એ) પદ્ય છેને ? તો પદ્ય છે (ઈસલિયે) ઐસા કહા હૈ. વ્યવહારનો ઉપદેશ એટલે કથન (અને) 'કથન'કા અર્થ, વો જાનનેલાયક હૈ ઐસા જાનના, યૂં. સમજમેં આયા ? યે અર્થ ટીકાકાર અમૃતચંદ્રાચાર્યને બહુત સરસ કિયા હૈ.

અન્વયાર્થ : **जो शुद्धनय तक पहुंचकर श्रद्धावान हुए तथा पूर्ण ज्ञान-चारित्रवान हो गये**.... દેખો ભાષા! યહાં (-૧૧વીં ગાથામેં) તો 'શુદ્ધનય' દ્રવ્યકો કહા થા ભાઈ ! પણ યહાં તો **शुद्धनय तक पहुंचकर**..... (અર્થાત્) પર્યાય પૂર્ણ (શુદ્ધ) હુઈ ઉસકો ‘શુદ્ધનય પૂર્ણ હુઆ’—ઐસા યહાં કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? નહીં તો, પહલે (૧૧વીં ગાથામેં) તો વો કહા થા કિ 'શુદ્ધનય ભૂતાર્થ હૈ'—દ્રવ્ય જો હૈ વહ એક હી સત્ય હૈ. અબ યહાં યે કહના હૈ કિ 'વ્યવહાર જાનનેલાયક હૈ'—યે બતાના હૈ ઔર વ્યવહારકા વિષય 'અસ્તિ' હૈ— વ્યવહારકા વિષય 'હૈ', 'નહીં હૈ' ઐસા નહીં. ઉસમેં (-૧૧વીં ગાથામેં) તો નિકાલ દિયા થા કિ વ્યવહાર 'હૈ હી નહીં', (વહ) ગૌણ કરકે વ્યવહાર 'નહીં હૈ' ઐસા કહા થા. યહાં અબ, ધર્મીકો ભી જબ તક શુદ્ધનયકે (વિષયકા) પૂર્ણ આશ્રય કરકે પૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાય પ્રગટ (ન હુઈ)— શુદ્ધનયકે વિષયકા (આશ્રય લેકર) પૂર્ણ કેવલજ્ઞાન ન હુઆ—તબ તક 'શુદ્ધનય પૂર્ણ પ્રગટ ન હુઆ' ઐસે કહનેમેં આતા હૈ. લ્યો ! સમજમેં આયા ?

(૧૧વીં ગાથામેં) 'શુદ્ધનય' તો ભૂતાર્થ વસ્તુકો કહા, પણ ઐસી જો 'સત્ય' વસ્તુ હૈ ઉસકી સત્યતાકી પૂર્ણ પર્યાય (-પૂર્ણ શુદ્ધ પર્યાય) જબ લગ ન હો, તબ લગ 'શુદ્ધનય પૂર્ણ પ્રગટ હુઆ નહીં' ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. 'કહેવામાં આવે છે' એટલે કે એમ છે, એમ. સમજાય છે કાંઈ ? અહીં તો 'ઉપદેશ કહેવામાં આવે છે' એટલે કે જાણવું (અને જેવું) જાણવું છે એવું (વસ્તુસ્વરુપ) છે. (હિંદી ભાષામેં જૈસા) જાના ઐસા હૈ. કહો, સમજમેં આતા હૈ ? બારમી ગાથા... અગિયાર ને બારમી (ગાથા)માં તકરાર. કોઈ (અજ્ઞાની) કહે, અગિયારવીં ગાથા સમકિતકી હૈ, પણ વો તો આઠવેં ગુણસ્થાનમેં (હોતા હૈ). કોઈ ફિર કહે, (નિશ્ચય સમકિત) બારમા, તેરમા (ગુણસ્થાને હોય).

(કોઈ કહે), આ બારમી (ગાથા)માં વ્યવહારનો ઉપદેશ (દેવો એમ) છે. તો પહેલા વ્યવહારનો ઉપદેશ ચોથે, પાંચમે (ગુણસ્થાને) દેવો અને શુદ્ધનય પૂર્ણ થાય ત્યારે એને.... (સમાધાન:) શુદ્ધનય(વાળા)ને ઉપદેશ શું દેવો ? એ તો પૂર્ણ છે. અહીં તો શુદ્ધનયનો વિષય જે ધ્રુવ છે એની પૂર્ણ એકાગ્રતા થઈ ગઈ અને જહાં અબ પર્યાયમેં શુદ્ધનયકા (અધિક) આશ્રય લેના રહા નહીં.....આશ્રય લેના રહા નહીં (અર્થાત્) પર્યાયમેં પૂર્ણતા પ્રાપ્ત હો ગઈ હૈ, ઉસકો 'શુદ્ધનય પૂર્ણ પ્રાપ્ત વહાં હુઆ'—ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ?

છેને એ ? આપણે..... (પાના નં) ૨૭૩-૨૭૪ છે આમાં ? ૨૭૩-૨૭૪ છેને? આમાં (સમયસાર શ્લોક ૧૨૦, ૧૨૧નો ભાવાર્થ) છે હોં. **'साक्षात् शुद्धनय तो केवलज्ञान होने पर होता है.'** યે બાત હૈ. ૧૭૮ ગાથા (પછી શ્લોક ૧૨૦ છે) એનો ભાવાર્થ પાછળ છેને છેલ્લો ? છે ને ? હિન્દીમેં તો ૨૭૩વાં પન્ના હૈ. ઔર ઉસમેં ૧૭૮ ગાથા... ૧૭૮ ગાથા, ઉસકે આખિરમેં ૧૨૦ કળશ..... ૧૨૦ કળશ. કહો, (કળશનો નંબર જુઓ તો) પન્નેમેં ફેર (દેખના) હૈ નહીં ન ? ૧૨૦ કળશના પાનામાં ફેર હોય ? એ (પાનું નંબર) ગમે તે, પણ ૧૨૦ કળશમાં ક્યાં (ફેર છે) ? જુઓ, ઐસે નીચે હૈ, દેખો ! તદ્દન આખિરકા (ભાવાર્થની છેલ્લી પંક્તિના) શબ્દ. '**साक्षात् शुद्धनय तो केवलज्ञान होने पर होता है...**' હૈ શેઠિયા ? હાથમેં નહીં આયા. ઔર (પાના નંબર) ૨૭૪ આખિર. એ પણ ૨૭૪મેં આખિર. '**केवलज्ञान होने पर साक्षात् शुद्धनय होता है...**' ૧૨૧ કળશ. ૧૨૧ કળશકે (ભાવાર્થકી) આખિરકી લીટી. સમજમેં આયા ? વો અપેક્ષાસે યહાં કહા હૈ. ઐસે તો ભૂતાર્થ જો ત્રિકાલી વસ્તુ હૈ ઉસકો હી 'શુદ્ધનય' કહા હૈ. સમજમેં આયા ? પણ જબ લગ (સ્વભાવકા) આશ્રય પૂર્ણ ન હુઆ..... પૂર્ણ આશ્રય ન હુઆ, તો પૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાય નહીં હુઈ. તો તબ લગ 'શુદ્ધનયકી પૂર્ણ પ્રાપ્તિ હુઈ નહીં' ઐસે કહનેમેં આતા હૈ. ભારે વાત. સમજમેં આયા ? છે ? સમજમેં આયા કિ નહીં ?

યહાં તો કહતે હૈં કિ **शुद्धनय तक पहुंचकर श्रद्धावान हुए.... शुद्धनय तक पहुंचकर....** દેખો ભાષા ! **श्रद्धावान हुए तथा पूर्ण ज्ञान-चारित्रवान हो गये....** દેખો ભાષા ! (કિ) **शुद्धनय तक पहुंचकर.... चारित्रवान हो गये.** એટલે કે પૂર્ણ ચારિત્ર—વીતરાગતા ને કેવલજ્ઞાન હો ગયા. **उन्हें तो शुद्ध (आत्मा)का उपदेश (आज्ञा)**

करनेवाला शुद्धनय એટલે કે ઉસકો (શુદ્ધનય) જાનને લાયક હૈ, બસ. ઉસકો (ઔર) આશ્રય કરના રહા નહીં, (માત્ર) જાનતે હૈં. સમજમેં આયા ?

(કેવલી) શ્રુતજ્ઞાનકે અવયવ હૈં ઉસકો જાનતે હૈં, ઐસા આતા (-કહા) હૈ ન ? ૧૪૩ (ગાથા)માં. કેવલી હૈં વે તો શુદ્ધનયકો જાનતે હૈં. વહાં આતા હૈ ભાઈ ! ૧૪૩. ૧૪૩ (ગાથા)માં કર્તા-કર્મ (અધિકારમાં). કેવળી સાથે (શ્રુતજ્ઞાનીને) મેળવ્યુંને ? કે કેવળી છે એ શુદ્ધનયને જાણે છે એમ. 'જાણે છે' એટલે કે એને (-કેવળીને) નય છે જ નહીં, (પણ) એ તો જાણે છે પ્રમાણ વડે (-જ્ઞાન વડે). એમ. સમજમેં આયા ? ૧૪૩ ગાથામેં શ્રુતજ્ઞાનકા ન્યાય દિયા હૈ મૂળ શ્લોકમેં (-ગાથામેં ઔર ટીકામેં) કેવલીકે સાથ (શ્રુતજ્ઞાનીકો) અમૃતચંદ્રાચાર્યને મિલાયા હૈ. તો કેવલજ્ઞાની ભી.... સમજમેં આયા ? શ્રુત(જ્ઞાન)કા અવયવ ઐસે નયકો જાનતે હૈં. 'જાનતે હૈં'કા અર્થ ? કિ ઉસમેં (-કેવલજ્ઞાનમેં) હૈ નહીં નય. ભારે વાત ભાઈ ! **परमभावदरिसीहिं**.... જબ (જ્ઞાન)પર્યાય પૂર્ણ પ્રગટ હો ગઈ, (તબ) ઉસકો તો કોઈ નયા જાનનેલાયક (નહીં) રહા (તથા) કોઈ ભેદ રહા નહીં, (અધિક) આશ્રય (લેના) રહા નહીં, ઉસકો 'શુદ્ધનય પૂર્ણ પ્રાપ્ત હો ગયા' ઐસા કહના હૈ. સમજમેં આયા ? અમરચંદભાઈ ! આહાહા ! અરે ! (ઐસા ગાથાકા) સીધા અર્થ હૈ, (પણ) સમજમેં ખ્યાલ કરે તો જાને.

और जो जीव अपरमभावमें.... દેખો ! **अपरमभावमें अर्थात् श्रद्धा तथा ज्ञान-चारित्रके पूर्ण भावको नहीं पहुंच सके**.... વસ્તુકા—દ્રવ્યસ્વભાવ જ્ઞાયક ભગવાન હૈ ઉસકા—આશ્રય લેકર (સમ્યક્)દર્શન હુઆ, જ્ઞાન હુઆ, ચારિત્ર હુઆ. પણ પૂર્ણ ચારિત્ર નહીં (હુઆ), પૂર્ણ જ્ઞાન (તક) નહીં પહુંચ શકે, (તો) સાધક-અવસ્થામેં હી હૈ. જબ લગ અભી સાધક હૈ (અર્થાત્) સાધ્યપર્યાય—પૂર્ણ શુદ્ધનયકી પ્રાપ્તિ પર્યાયમેં પૂર્ણ નહીં હુઈ કિ જહાં વ્યવહાર રહતા નહીં.... 'પૂર્ણ પ્રાપ્તિ'કા અર્થ જહાં વ્યવહાર રહતા નહીં. સમજમેં આયા ? મલુકચંદભાઈ ! સમજાય છે કે નહીં ? તમે વાંચતા હતાને પહેલા અમદાવાદમાં ? આ તમારે મુખ્ય પંડિત તો એ હતા. પણ ક્યાં આવું વાંચતા હશે આ પ્રમાણે ? લ્યો, દાંત કાઢે છે. ચંદુભાઈ આવ્યા હવે તમારે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

ક્યા કહતે હૈં ? દેખો. **'अपरमभावमें स्थित'**કા અર્થ સાધકપના તો પ્રગટ હુઆ હૈ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ હુઆ હૈ—(પરંતુ) પૂર્ણ નહીં હુઆ હૈ, પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન નહીં હુઆ. જયસેન આચાર્યે ભાઈ ! નિર્વિકલ્પ દશામાં (ઐસા) લિયા હૈ. ઠીક, એ તો.... આમણે (અમૃતચંદ્રાચાર્યે) તો પૂર્ણ (દશાની) વાત લીધી છે. અહીંયા તો પૂર્ણ... આ..... (જયસેનાચાર્યની ટીકામાં) નિર્વિકલ્પ અનુભવમેં સાથમેં હૈ તો વિકલ્પકા જ્ઞાન ..... એમ લિયા હૈ. પણ યહાં કહના હૈ કિ પૂર્ણ પર્યાય—પૂર્ણદશા(રૂપ) શુદ્ધનયકી પ્રાપ્તિ ન હુઈ તબ લગ સાધક (દશા)મેં હૈ... ચૌથે, પાંચવેં, છઠવેં, સાતવેં (ગુણસ્થાનમેં) હૈ તો.... સમજે ?

स्थित हैं वे व्यवहार द्वारा उपदेश करने योग्य हैं.... ઉસકે અર્થમેં (અજ્ઞાનીકો) વાંધા હૈ. ઉસકા (અર્થ) ટીકાકાર કરેંગે. 'વ્યવહાર દ્વારા ઉપદેશ કરનેલાયક'કા અર્થ 'ઉપદેશ કરના' વો નહીં હૈ, (પરંતુ) યે વ્યવહારનયસે જાનનેલાયક હૈ કિ 'મેરી પર્યાયમેં કમજોરી હૈ, નિર્મલતા—શુદ્ધતા અલ્પ હૈ, રાગાદિ હૈ'. જિતના વ્યવહારકા એક-એક અંશ ભિન્ન-ભિન્ન દિખતે હૈં ઉસકો વ્યવહાર કહતે હૈં (ઔર) ઉસકો જાનના કિ ઈતના (વ્યવહાર-અશુદ્ધતા) હૈ—'મેરી પર્યાય ઈતની (શુદ્ધ) પ્રગટ હુઈ હૈ ઔર ઈતના રાગ હૈ.' તો યે વ્યવહારનય જાનનેલાયક હૈ **तदात्व** કાળે—તે કાળે... તે કાળે... જબ જબ (હૈ).... સમય-સમયમેં.... એમ કહતે હૈં. સમય-સમયમેં શુદ્ધિ બઢતી હૈ (ઔર) રાગ ઘટતા હૈ, તો તે તે કાળે જિતની શુદ્ધિ ઔર રાગ હૈ, ઉસ કાલમેં વો ભેદ વ્યવહારનયકો જાનનેલાયક હૈ, બસ. સમજમેં આયા?

શ્રોતા : એનો અર્થ વ્યવહારનો ઉપદેશ.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એનું નામ (વ્યવહારનો) ઉપદેશ એટલે કે એનું વાચ્ય આ છે એમ. 'બંધકથા' (શબ્દ) નથી આવતો ? (ગાથા-૩). (તો શું) બંધકથાનું કામ છે ત્યાં ? બંધભાવનું (-બંધભાવ કહેવો છે). એમ અહીં એનો (-વ્યવહારનો) ઉપદેશ....તો, ઉપદેશનું કામ છે ? એ વ્યવહારને જાણવાનું કામ અહીં બતાવ્યું છે. સમજમેં આયા ? જો કોઈ **साधक अवस्थामें ही स्थित हैं वे.... व्यवहार देसिता:** એટલે કે વ્યવહાર જાનના—જાનનેલાયક ઉસકો (-સાધકકો) હૈ. વ્યવહાર જાનના ઉસકો પ્રયોજનવાન હૈ, ક્યોંકિ (સાધકકો) વ્યવહાર હૈ. કહો, સમજમેં

આયા ? ભારે અટપટી વાત માણસને લાગે. અટપટી નથી હોં, બહુત સરળ.. સરળ છે. પણ... પોતાની મતિએ ઉલટા (અર્થ) કરીને એવા ગોટા માર્યા છે ને ! ગોટા.. ગોટા..

હવે એની **ટીકા** : **जो पुरुष**.... પુરુષ ને ? સ્ત્રી નહીં ? એક ન્યાયસે પુરુષકો હી ઉત્કૃષ્ટ ભાવ પ્રગટ હોતા હૈ, પણ અહીં તો આત્માની વાત છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? પણ યહાં તો... પુરુષકો હી (કેવલજ્ઞાન)–પૂર્ણતા હોતી હૈ ન ? પણ એ (અર્થમાં અહીં 'પુરુષ') શબ્દ નથી, અહીં 'પુરુષ' શબ્દે આત્મા. જે કોઈ આત્મા... **अंतिम पाकसे उतरे हुए**.... દ્રષ્ટાંત આપશે હોં હજી. **अंतिम पाकसे**.... વો સોનાકો પાક દેતે હૈં ન ? સોના, સોના. આંચ દેતે હૈં ન અગ્નિકા ? **अंतिम पाकसे उतरे हुए शुद्ध सुवर्णके समान**.... અકેલા સો ટચ સોના હો ગયા. 'સો ટચ' કહતે હૈં ન ? સોળવલા. ક્યા કહતે હૈં તુમ્હારે ભૈયા ? સો ટચ. **अंतिम पाकसे उतरे हुए शुद्ध सुवर्णके समान (वस्तुके) उत्कृष्ट भावका अनुभव करते हैं**..... દેખો ! **(वस्तुके) उत्कृष्ट भाव**.... દેખો ! યહાં 'ઉત્કૃષ્ટ ભાવ' આયા.....(કોઈ કહે છે કે) **पर आकारेणं**... (પર્યાય થાય છે). લ્યો, અહીંયા (એ યાદ) આવી ગયું વળી. સમજમેં આયા ?

उत्कृष्ट भावका अनुभव करते हैं..... કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ વીર્ય (દશા, કિ) જિસમેં વ્યવહાર–ભેદ રહા હી નહીં (ઐસી), અકેલી પૂર્ણદશા હો ગઈ. જૈસે ભૂતાર્થ (દ્રવ્ય) પૂર્ણ સત્ય હૈ, ઐસે પર્યાયમેં પૂર્ણતા આ ગઈ. સમજમેં આયા ? ઉસકા **अनुभव करते हैं उन्हें**.... યે સોનાકા દ્રષ્ટાંત હૈ હોં પહલે. જિસકો સોળવલે સોના (પ્રાપ્ત) હો ગયા, ઉસકો તેરવલા-ચૌદવલા(રૂપ અપૂર્ણ સોના) તો હૈ નહીં. **उन्हें प्रथम, द्वितीय आदि पाकोंकी परम्परासे पच्यमान (पकाये जाते हुए) अशुद्ध स्वर्णके समान जो अनुत्कृष्ट मध्यम भाव हैं उनका अनुभव नहीं**.... લ્યો. સમજમેં આયા ?

જે, સુવર્ણકે સમાન, શુદ્ધ હો ગયા પૂર્ણ, ઐસે આત્માકો **प्रथम, द्वितीय आदि पाकोंकी परम्परासे पच्यमान अशुद्ध स्वर्णके समान जो अनुत्कृष्ट मध्यम भाव हैं**.... લ્યો ! ઓલાને (જિસકો) ઉત્કૃષ્ટ (ભાવ) હો ગયા, ઉન્હેં તો પ્રથમ આદિ અનુત્કૃષ્ટ-મધ્યમ ભાવકા અનુભવ નહીં હોગા. (જિસકો) સોળવલા (સોના પ્રાપ્ત) હો ગયા, ઉસકો તેરવલા, ચૌદવલા ખ્યાલમેં આયેગા ? (નહીં), પૂર્ણ હો

ગયા ફિર ક્યા ? ઐસે આત્માકી પૂર્ણ દશા હો ગઈ, ઉસકો યહાં અપૂર્ણ દશા ખ્યાલમેં રહેગી ? (નહીં, ક્યોંકિ) હૈ હી નહીં ન ? (ઉસકો) અપૂર્ણતાકા અનુભવ હૈ હી નહીં, પૂર્ણતાકા અનુભવ હૈ. સમજમેં આયા?

प्रथम, द्वितीय आदि पाकोंकी परम्परासे पच्यमान अशुद्ध स्वर्णके समान जो अनुत्कृष्ट मध्यम.... એ તો (સંસ્કૃત ટીકામાં) એક જ શબ્દ છે ને કે મધ્યમ ? **अपरम... अपरम...** (અર્થાત્) અનુત્કૃષ્ટ અથવા મધ્યમ. ('**अपरम**' એટલે) પરમ નહીં, લ્યો. ઈતના લ્યો.

શ્રોતા : પૂર્ણ નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પૂર્ણ નહીં. પૂર્ણ પર્યાય જિસકો પ્રગટ હુઈ નહીં ઔર હજી પર્યાય અપૂર્ણ શુદ્ધ હૈ... અપૂર્ણ શુદ્ધ હૈ ઔર રાગ ભી સાથમેં હૈ. તો કહતે હૈં, **अनुत्कृष्ट मध्यम भाव हैं उनका अनुभव नहीं होता....** પૂર્ણદશા પ્રગટ થઈ ગઈ— જ્યાં કેવળજ્ઞાન આદિ પરમાત્મ દશા (પ્રગટી ત્યાં) એને મધ્યમદશા હૈ નહીં તો અનુભવ કહાંસે હો ? હૈ નહીં તો (અનુભવ) કહાંસે હો ? એમ કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? કથન પદ્ધતિ તો ઐસી હૈ દેખો ! ઉસમેં નહીં હૈ....'નહીં હૈ'કા અર્થ ? પૂર્ણ હૈ ઉસમેં અપૂર્ણ કહાં રહા અબ ? ભગવાન આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ હૈ ઉસકા આશ્રય પૂર્ણ હો ગયા (અર્થાત્) પહલે આશ્રય લિયા તો સમ્યગ્દર્શન હુઆ, બાદમેં (વિશેષ) આશ્રય લિયા તો ચારિત્ર હુઆ. પણ જહાં આશ્રય પૂર્ણ હો ગયા— શુદ્ધ(દ્રવ્ય)કા પૂર્ણ આશ્રય હો ગયા—તો પર્યાયમેં પૂર્ણતા (માને) શુદ્ધનયકા વિષય પૂર્ણ આ ગયા, પ્રાપ્ત હો ગયા. બાદમેં વ્યવહાર (-રાગાદિ) પર્યાયમેં ભી રહા નહીં. સમજમેં આયા?

अशुद्ध स्वर्णके समान जो अनुत्कृष्ट मध्यम भाव हैं उनका अनुभव नहीं होता; इसलिए, शुद्धद्रव्यको कहनेवाला.... એટલે ? **शुद्धद्रव्यको कहनेवाला** એટલે ? શુદ્ધદ્રવ્યકો જાનનેવાલી પૂર્ણ દશા (ઔર વહ) હોનેકે કારણ **जिसने अचलित अखण्ड एकस्वभावरूप एक भाव प्रगट किया है ऐसा शुद्धनय ही, सबसे उपरकी एक प्रतिवर्णिका (स्वर्ण-वर्ण) समान होनेसे, जाननेमें आता हुआ प्रयोजनवान है....** ક્યા કહતે હૈં ? શબ્દાર્થ કરીએ હવે. આ તો એકદમ બોલી ગયાને ? કહતે હૈં કિ જિસકો પૂર્ણ શુદ્ધ(દ્રવ્ય)કી પર્યાય પૂર્ણ પ્રગટ ન હુઈ ઉસકો તો વ્યવહાર

(જાનનેમેં આતા હુઆ ઉસ કાલમેં પ્રયોજનવાન હૈ). (વો બાત) પીછે કહેંગે. પણ શુદ્ધતા પૂર્ણ હો ગઈ ઉસકો તો અપૂર્ણતા હૈ નહીં. **जिसने**...

ક્યા કહા ? કિ **शुद्धद्रव्यको** જાનનેવાલા... '**कहनेवाला**'કા અર્થ (જાનનેવાલા હૈ). તો શુદ્ધદ્રવ્યકી પર્યાય પૂર્ણ હો ગઈ ઉસકો **अचलित अखण्ड**.... દેખો ! **एकस्वभावरूप एक भाव प्रगट किया है**.... ઐસા લિયા હૈ ભાઈ ! કિ **प्रगट किया** હૈ. ભાષા જુઓ ! વો શુદ્ધ ધ્રુવ વસ્તુ તો થી, પણ ઉસકે આશ્રયસે પર્યાયમેં એક હી પ્રકારકા ભાવ—કેવલજ્ઞાન, અખંડ આનંદ (આદિ) એકરૂપ ભાવ—રહ ગયા. વિશ્વરૂપ—અનેક પ્રકારકા શુભાશુભ જો પર્યાયમેં રાગ થા યે રહા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

जिसने... जाननेमें आता हुआ.... એમ. **जिसने**.... શું ? **अचलित अखण्ड एकस्वभाव**... પર્યાય(કી બાત) હોં, **एक भाव प्रगट किया है**.... **अचलित**—ચલે નહીં, **अखण्ड** ને **एकस्वभावरूप** ભાવ.... **एक भाव**— પૂર્ણ શુદ્ધભાવ પર્યાયમેં **प्रगट किया है**. સમજમેં આયા ? કેવલજ્ઞાની ..... 'શુદ્ધનય' તો ધ્રુવ હૈ. તેને આશ્રયે જેણે પૂર્ણ એકરૂપ સ્વભાવ પ્રગટ કર્યો છે, હવે અનેકપણું રહ્યું નથી. સમજમેં આયા ? શુદ્ધદ્રવ્ય એકરૂપ હૈ—વસ્તુ તો એકરૂપ હૈ. ઉસકે આશ્રયસે પર્યાયમેં જિસને એકરૂપ પ્રગટ કિયા હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહા !

अचलित अखण्ड एकस्वभावरूप एक भाव प्रगट किया है ऐसा शुद्धनय ही.... દેખો ! યહાં પર્યાયકો 'શુદ્ધનય' કહા હૈ. **सबसे उपरकी एक प्रतिवर्णिका समान**.... સોળવલું, એમ. એક-એક (વલું) શુદ્ધ થતાં-થતાં પૂર્ણ (શુદ્ધ) થઈ ગયું. **जाननेमें आता हुआ प्रयोजनवान है**.... વો તો જાનતે હૈં. બસ, થઈ રહ્યું. કેવળજ્ઞાન હુઆ—પૂર્ણ શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટ હુઈ—અચલ એકરૂપ ભાવ પ્રગટ હુઆ—તો સબ જાનતે હૈં.—ઈતના (કહના હૈ). વો વ્યવહાર હૈ નહીં, શુદ્ધનય પૂર્ણ હુઆ, તો કહતે હૈં 'જાનતે હૈં' ઐસે કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? ન સમજે તો પૂછના રાત્રિકો. અત્યારે ભી પૂછ સકતે હૈં. આહીં કાંઈ (વાંધો નથી). સમજમેં આયા ?

જુઓ ! **शुद्धद्रव्यको कहनेवाला होनेसे**.... આહાહા ! ભારે વાત ભાઈ ! (યહાં ક્યા) શુદ્ધદ્રવ્યકો કહના હૈ ? દ્રવ્યકો—શુદ્ધદ્રવ્યકો કહના હૈ ? (નહીં,) દ્રવ્ય તો ત્રિકાલી હૈ. પણ વો ત્રિકાલીકે આશ્રયસે પૂર્ણ પર્યાય (પ્રગટ) હુઈ તો વો ભી

શુદ્ધદ્રવ્યકો કહનેવાલી—જાનનેવાલી હો ગઈ (ઔર) ઉસકો વ્યવહાર હૈ નહીં. (ક્યોંકિ) અનુત્કૃષ્ટ મધ્યમ ભાવ હૈ નહીં, પૂર્ણ હો ગયા, ખલાસ. વે તો જાનનેવાલે હો ગયે—જ્ઞાતા હો ગયે ત્રણ કાળ ત્રણ લોકકે, બીચમેં (-સાથમેં) નયકે ભી જ્ઞાતા હો ગયે. ભારે ભાઈ ! સમજમેં આયા ?

सबसे उपरकी एक प्रतिवर्णिका.... એમ. **उपरकी** એટલે આખિરમાં આખિર શુદ્ધ પૂર્ણ. જેમ સોના આખિરકા—સો ટકેકા હો ગયા ન ? સોના નિર્મલ હોતે.. હોતે.. હોતે.. હોતે પૂર્ણ (શુદ્ધ હો ગયા), ઐસે (પર્યાયમેં) નિર્મલ હોતે.. હોતે.. હોતે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, પૂર્ણ આનંદ હો ગયા. ઉસકો (-કેવલીકો) તો (વે પર્યાય) જાનનેલાયક રહ ગયે. બસ, ખલાસ. **एक भाव प्रगट किया है ऐसा शुद्धनय ही....** ભાષા દેખો ! પર્યાયકો યહાં 'શુદ્ધનય' કહા હૈ. ત્રિકાલી (દ્રવ્ય) તો ('શુદ્ધનય') હૈ. સમજમેં આયા ? એ કાંઈક.. કાંઈક.. બરાબર એને લાગુ પડે ઐસા (અર્થ) હોના ચાહિયે ન ? અમરચંદભાઈ ! એક ઠેકાણે (કહે), 'શુદ્ધનય' તે ભૂતાર્થ (દ્રવ્ય), બીજે ઠેકાણે (કહે), 'શુદ્ધનય' પ્રગટ કિયા... 'શુદ્ધનય' પ્રગટ કિયા. વો (દ્રવ્ય) તો પ્રગટ હોતા નહીં, વો તો ધ્રુવરૂપ હૈ. વજુભાઈ ! આહાહા ! અલૌકિક પદ્ધતિ ! ભાઈ ! જિસકો (અબ અધિક) આશ્રય (લેના) રહા નહીં, ઉસકો 'શુદ્ધનય પૂર્ણ પ્રગટ હો ગયા' ઐસે કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

આહીં (આત્મખ્યાતિ ટીકામાં) તો 'કેવળજ્ઞાન' લીધું છે હોં.—અમૃતચંદ્રાચાર્યે પૂર્ણ લીધું છે, (જ્યારે) જયસેન આચાર્યે 'અપ્રમત્ત' લીધું છે. આહીં તો ઉત્કૃષ્ટ બાત છે અમૃતચંદ્રાચાર્યની. એનું કારણ છે, કે (કેવળજ્ઞાન થયા) પછી કંઈ ભેદ જ (નથીને) ? (અને) પાછું પડવું પણ નથી. સમજાય છે ? સાતમા (ગુણસ્થાન)માંથી વળી પાછો પણ આવે છઠ્ઠે (ગુણસ્થાને, જ્યારે) આ તો એકદમ પૂર્ણ થઈ ગયું, ખલાસ. પછી એને વ્યવહાર આવતો જ નથી. એવા જીવને જે પૂર્ણતા થઈ છે તે એણે જાણી છે—જાણ્યું છે, બસ. એને 'શુદ્ધનય' જાણવાલાયક થઈ ગયો છે. (જેમ) 'દ્રવ્ય છે' એવું (તેમ એ) જાણવાલાયક છે. જેવું દ્રવ્ય ત્રિકાળ (શુદ્ધ) છે એવી પર્યાય શુદ્ધ થઈ, તે જાણવાલાયક થઈ ગઈ. સમજમેં આયા ? ('શુદ્ધનય') જાનનેલાયક હો ગયા. થોડા-થોડા ગુજરાતી આ

જાતા હૈ, દેખો ! (ક્યોંકિ) ખ્યાલમેં (આતા) હૈ.... જ્યાં વિચાર કરવા જાઈએ, ત્યાં ભાષા ગુજરાતી થઈ જાય છે. પણ (આ ગાથા) ઘણીવાર વંચાઈ ગઈ છે, તમે ન હો એટલે ? સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : .....આ ૧૧મી ગાથાકા આધાર લેતે હૈં, (પણ) ૧૨મી (ગાથા)કા નહીં લેતે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : આ બારમી (ગાથાકા આધાર) લેતે હૈં ન ? યહ ક્યા લેતે હૈં ? યહ બારહવીં (ગાથા નહીં હૈ) તો ક્યા હૈ ? યે બારહ (ગાથા)કા (ખુલાસા) કહતે હૈં—સ્પષ્ટ કરતે હૈં ન ? કિ અગિયારવી (ગાથામેં) ભૂતાર્થકી–એકકી હી બાત કહી થી (તથા) પર્યાય ઔર રાગકો અભૂતાર્થ કહકર 'જૂઠા' કહા થા. ઉસકો યહાં 'સચ્ચા હૈ' ઐસા કહા હૈ. વ્યવહાર 'સચ્ચા' નામ (અર્થાત્) 'હૈ', એમ. હૈ....

શ્રોતા : ખોટા તરીકે તો હોય .... ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : 'ખોટા' નહીં, 'હૈ'. પર્યાય તરીકે 'હૈ', રાગ તરીકે 'હૈ', ભેદ તરીકે 'હૈ'. તો 'હૈ' ઉસકો જાનના ઉસકા નામ વ્યવહારનયકા પ્રયોજન હૈ. પણ એને (અજ્ઞાનીને) ખબર ન પડે. .... ભૂતાર્થ કહ્યું’તું (અને જે ભાવ) બાકી રહી ગયો'તો ભાવ, વો બારવીંમેં ('હૈ' ઐસા કહકર) સંધિ કર દિયા. પ્રમાણ... પ્રમાણ (જ્ઞાનકા વિષય) આખા (પૂરા) કર દિયા. નિશ્ચય વો (ભૂતાર્થ) હૈ (ઔર) પર્યાય અપૂર્ણ હૈ વો જાનનેલાયક (વ્યવહાર) હો ગઈ. પ્રમાણ....પ્રમાણ(જ્ઞાન) હો ગયા. વો ક્રમે-ક્રમે અકેલા કેવલજ્ઞાન હો જાયેગા. પીછે વ્યવહાર (યા) નિશ્ચય—કોઈ નય રહતા નહીં. નિશ્ચયકા (ઓર અધિક) આશ્રય કરના નહીં (તથા) યહાં (પર્યાયમેં) અપૂર્ણ નહીં રહા—પૂર્ણ હો ગયા. સમજમેં આયા ? ઓહોહો !

ક્યા કહા સમજમેં આતા હૈ ? કિ અગિયારવીં ગાથામેં વો કહા થા કિ એક સમયમેં પૂર્ણ ધ્રુવ, એક અક્રિયબિંબ જ્ઞાયકસ્વભાવ હૈ વહી 'સત્ય' થા ઔર 'સત્ય' હૈ. ઔર પર્યાય 'અસત્ય હૈ' ઐસા કહા થા. યે ગૌણ કરકે 'અસત્ય' કહા થા, 'નહીં હૈ' ઐસા કહકર 'અસત્ય' નહીં કહા થા. વો (બાત) યહાં સ્પષ્ટ કર દિયા કિ ધર્મીકો અપને સ્વભાવકા આશ્રય હુઆ હૈ તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન હુઆ હૈ

ઔર (યદિ) ચારિત્રકી પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત હો ગઈ, તો ઉસકો વ્યવહાર હૈ નહીં. તો યહાં વસ્તુ (ત્રિકાળી દ્રવ્ય હૈ વો) નિશ્ચય હો ગઈ (-હૈ હી), (ઔર) પર્યાયમેં નિશ્ચય પૂર્ણ હો ગયા. સમજમેં આયા ? તો, ઉસકો તો **शुद्धनय ही, सबसे उपरकी एक प्रतिवर्णिका समान**, સોલવલા (સુવર્ણકે) સમાન, પૂર્ણ હુઆ **जाननेमें आता हुआ प्रयोजनवान है**....

परन्तु... 'કિન્તુ ને પરંતુ' કહતે-કહતે (કાનજીસ્વામી) બાત છોડ દેતે હૈં, એમ (કોઈ) કહે છે તમારામાંથી (અર્થાત્) ટીકા કરી છે. (વહ કહતા હૈ) 'દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાસે સમ્યગ્દર્શન હૈ'—ઐસા તો (કાનજીસ્વામીને) ભયના માર્યા (-ભયકે કારણ) કહ દિયા, ફિર 'કિન્તુ–પરંતુ' કહતે-કહતે ઉઠ ગયે. ઘણા માણસો અપના પક્ષ સ્થાપનેકો કચડી-મરડીને કંઈક (ખોટી વાત કહે છે). અરે ભગવાન ! શું કરે છે ભાઈ ? આ કાંઈ વાદવિવાદનો વિષય નથી. સત્ય વસ્તુ ક્યા હૈ, ઔર કિસકે આશ્રયસે લાભ હોતા હૈ ઔર જિસકા આશ્રય ન લિયા વો ચીજ હૈ કિ નહીં ? 'હૈ'. તો વો જાનનેલાયક હૈ (ઔર શુદ્ધિ) પૂર્ણ હો ગઈ હૈ તો વો (ભી) જાનનેલાયક હૈ—ઐસે કહા હૈ. સમજમેં આયા ? આમાં તકરારને ક્યાં સ્થાન છે ? કોણ છે કાંઈ... ? (આચાર્યને) બહુત સરલ કર દિયા હૈ.

ભગવાન આત્મા.... કહતે હૈં કિ ભગવાન પૂર્ણ પ્રભુ—અપના નિજ પરમાત્મા—દ્રવ્ય–વસ્તુ, ઉસકા આશ્રય કરનેસે (પ્રથમ) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન હુઆ, (ફિર) કરતે-કરતે આશ્રય પૂર્ણ હો ગયા (તો) પર્યાય પૂર્ણ હો ગઈ— કેવલજ્ઞાન દશા, પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ શાંતિ (પ્રગટ હો ગયે). બસ, વો મોક્ષ. વહાં પૂર્ણ(દશા)મેં, અપૂર્ણ રહા નહીં ઔર અપૂર્ણકા અનુભવ નહીં હૈ તો પૂર્ણકા અનુભવ હૈ, તો વહાં 'શુદ્ધનય' પૂર્ણ પ્રગટ હો ગયા. ઔર જબ લગ ઐસા પૂર્ણ અનુભવ ન હો ઔર સ્વકા આશ્રય તો લિયા હો.... સમજમેં આયા ? પર્યાયમેં પૂર્ણ શુદ્ધતા પ્રગટ (હુઈ) ન હો (અર્થાત્) પરમાત્મદશા—કેવળજ્ઞાનકી દશા—પૂર્ણ (દશા પ્રગટ) હુઈ ન હો ઔર સ્વ ત્રિકાલી દ્રવ્યકા આશ્રય લિયા હો તો ઉસકો વ્યવહાર ક્યા (કૈસા) હૈ ઉસકી બાત (અબ) કરતે હૈં.

અરે ભગવાન ! અરે ! તુને ઉસકે (-અપને) હિતકા રાસ્તા કભી સુના નહીં (ઔર) હૈરાન-હૈરાન હો ગયે ચાર ગતિમેં. દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખી.. દુઃખી.. સઘન

દુઃખી, નિર્ધન દુઃખી, દેવ દુઃખી, ભિખારી દુઃખી, કીડા દુઃખી, કુંજર દુઃખી, રાજા દુઃખી, રંક દુઃખી... એમ હશે ? પણ પૈસાવાળાય દુઃખી ? તુમકો કરોડપતિ કહતે હૈં ?

શ્રોતા : પૈસાવાળો હતો કે દિ' ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હવે (તેમને દુનિયા) 'કરોડપતિ' આમ તો કહે છે. શોભાલાલજી.. સોભાગચંદજી.. મોહનલાલજી.. લ્યો ! ધૂળમાંય સુખ નથી.

શ્રોતા : ..કાલે નહોતા અડધો કલાક સુધી....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કલ ૩૫ મિનિટ રુકના પડા, ભાવના થી તોય... આ શરીર ઐસી ચીજ હૈ. આ ધૂલ ચીજ હૈ—માટી હૈ, ભગવાન તો એનાથી ભિન્ન તત્ત્વ હૈ ભગવાનસ્વરૂપ. અરે ! ઉસકી ખબર નહીં. શરીર નાશ હો જાયેગા, યે સંયોગ સબ બદલ જાયેંગે. વસ્તુ ભગવાન આત્મા તો અવિનાશી હૈ, ઉસકા તો નાશ નહીં હોગા. તો, ઉસકી જૈસી શ્રદ્ધા (ઔર) જ્ઞાન હોંગે, વો લેકર ચલા જાયેગા અગલે ભવમેં. જો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન આદિ સાથ લે લિયા—પોતે (સ્વયં) જૈસા હૈ ઐસા (શ્રદ્ધા-જ્ઞાન) સાથ પર્યાયમેં લે લિયા—તો આગે બઢકર કેવલજ્ઞાન હો જાયેગા. સમજમેં આયા ?

વો કહતે હૈં, સાધના કરતે કરતે જો (-યદિ) અપૂર્ણતા રહ ગઈ, તો 'અપૂર્ણતાકો જાનના પ્રયોજનવાન હૈ'—એમ કહતે હૈં, (પરન્તુ) 'મૈં પૂર્ણ હો ગયા'—ઐસા જાનના નહીં. યૂ કહતે હૈં. વો વ્યવહાર હૈ... વો વ્યવહાર હૈ. સમજમેં આયા ?

ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! **परन्तु जो पुरुष प्रथम, द्वितीय आदि अनेक पाकोंकी परम्परासे पच्यमान अशुद्ध स्वर्णके समान जो (वस्तुका) अनुत्कृष्ट मध्यमभावका अनुभव करते हैं**.... દેખો ! **मध्यम** = જઘન્ય (ભી) નહીં (ઔર) ઉત્કૃષ્ટ (ભી) નહીં.....સમજમેં આયા ? ક્યોંકિ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ હુઆ હૈ તો સ્વકા આશ્રય તો હો ગયા હૈ. (ઇસલિયે) હવે જઘન્ય (ભાવ) રહા નહીં—તદ્દન પહલે સમયકા જો અનુભવ હૈ (વહ) નહીં હૈ. (ઉસસે) વો થોડા આગે બઢ ગયા હૈ. (ફિર ભી) પૂર્ણ હૈ નહીં. સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈં, જો આત્મા પહલે, દૂસરે આદિ **अनेक पाकोंकी परम्परासे पच्यमान अशुद्ध स्वर्ण**.... અશુદ્ધ સુવર્ણ હૈ ન ? તેરવલું, ચૌદવલું, પંદરવલું. **जो (वस्तुका) अनुत्कृष्ट** એટલે **मध्यमभावका अनुभव करते हैं**.... દેખો ! '**मध्यमभाव**'કી ભાષા હૈ ન મૂલમેં (-સંસ્કૃત ટીકામેં) ? (કિ) '**अपरम**'.... (એટલે) પરમ નહીં. ઉત્કૃષ્ટ કેવળજ્ઞાન, કેવલદર્શનમય પરમાત્મા હૈ (ઐસી) આત્માકી દશા પ્રગટ હુઈ નહીં હૈ ઔર ત્રિકાલી પૂર્ણ પરમાત્મા હૈ ઉસકા આશ્રય તો લિયા હૈ. સમજમેં આયા ? (જૈસે) સુવર્ણ તો હૈ.... સુવર્ણ તો હૈ કિ નહીં ? કિ લોહા હૈ ? સમજમેં આયા ? ઐસે ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્યમૂર્તિ હૈ ઉસકા આશ્રય તો લિયા હૈ. જૈસે સોના હૈ, પણ જૈસે સોનેમેં અપૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાય હૈ, ઐસે યહાં (આત્મામેં) જબ લગ આત્માકી પૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાય હુઈ નહીં, તબ લગ અશુદ્ધતા ઔર શુદ્ધતાકા અંશ—વો સબ અપૂર્ણ (પર્યાય)મેં રહતે હૈં. સમજમેં આયા?

....**पच्यमान अशुद्ध स्वर्णके समान जो (वस्तुका) अनुत्कृष्ट मध्यमभावका अनुभव करते हैं उन्हें अंतिम तावसे उतरे हुए शुद्ध स्वर्णके समान उत्कृष्ट भावका अनुभव नहीं होता**.... લો ! એને ઉત્કૃષ્ટનો અનુભવ નથી. સોના તો હૈ, તાવ દિયા. દેતે.. દેતે.. દેતે.. પાંચવલા, દસવલા, ઐસે તેરવલા, ચૌદવલા હો ગયા, (પરંતુ) સોળવલા નહીં હુઆ. સમજમેં આયા ? એમ ભગવાન આત્મા ચિદાનંદસ્વરૂપ જ્ઞાતા (ઔર) આનંદમય હૈ ઉસકો આંચ દેતે.. દેતે.. (અર્થાત્) એકાગ્ર હોતે.. હોતે.. કિતની (-કુછ) શુદ્ધતા તો હો ગઈ હૈ, (પરંતુ) પૂર્ણ શુદ્ધતા હૈ નહીં. તો ઉસકો ક્યા .... કહતે હૈં,.... **शुद्ध स्वर्णके समान उत्कृष्ट भावका अनुभव नहीं होता; इसलिये**,.... ઉત્કૃષ્ટનો અનુભવ નથી. બરાબર હૈ ?

अशुद्ध द्रव्यको कहनेवाला.... દેખો ! '**अशुद्ध द्रव्यको कहनेवाला**' (ઐસા કહા હૈ). શું ભાષા વાપરી છે ? (શું કહેવું છે ? કે) વો દ્રવ્ય તો શુદ્ધ હી હૈ, પણ દ્રવ્યકી પર્યાયમેં અશુદ્ધતા ઔર અપૂર્ણતા (હૈ વહ) અપનેસે હૈ. સમજમેં આયા ? દ્રવ્ય તો શુદ્ધ હૈ ત્રિકાલ, ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ. ઉસકા આશ્રય લિયા, (તો) પર્યાયમેં અશુદ્ધતા ઔર શુદ્ધતા હૈ વહ પર્યાય વો દ્રવ્યકી હૈ... દ્રવ્યકી હૈ. તો ભેદકો યહાં 'અશુદ્ધ દ્રવ્ય' કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઓહોહો ! ભારે !

.... **अशुद्ध द्रव्यको कहनेवाला** એટલે જાનનેવાલા **होनेसे जिसने भिन्न-भिन्न एक-एक भावस्वरूप**.... દેખો ! **अनेक भाव दिखाये हैं**.... નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ હુઈ ઔર પીછે વિશેષ (નિર્મલ) હુઈ, રાગ મંદ હુઆ, પીછે રાગ હુઆ— (ઈસપ્રકાર) એક-એક ભાવ ભિન્ન-ભિન્ન કરકે જાનના.... દેખો ! **भिन्न-भिन्न एक-एक भावस्वरूप अनेक भाव दिखाये हैं**.... અનેકપના દિખાયા હૈ. વસ્તુ એકરૂપ હૈ ઔર પ્રગટ પૂર્ણ પર્યાય એકરૂપ હો ગઈ. ઐસે આયા ન ? વસ્તુ એકરૂપ હૈ ઉસકા આશ્રય કરનેસે એકરૂપ (પૂર્ણ) પર્યાય પ્રગટ હો ગઈ. પણ યે (ઐસી) એકરૂપ (પૂર્ણ) પર્યાય પ્રગટ હુઈ નહીં, તબ લગ સ્વભાવકા આશ્રય કરકે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન હુઆ (ઔર) ચારિત્ર આદિ (ભી) થોડા હુઆ, પણ હજી થોડા (રાગાદિ હૈ.) (ફિર) થોડી નિર્મલ પર્યાય અભી બઢતી જાતી હૈ (ઔર) રાગ ઘટતે જાતે હૈં. તો, ઐસે એક-એક ભાવકો લક્ષ (-જ્ઞાન) કરકે અનેક ભાવકો જાનના, ઉસકા નામ 'વ્યવહારનય' કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ?

अशुद्ध द्रव्यको कहनेवाला होनेसे..... **अशुद्ध द्रव्यको कहनेवाला**.... લ્યો ! (આમ કહ્યું છે, તેથી શું ત્રિકાળી) દ્રવ્ય અશુદ્ધ થઈ ગયું છે ? (અજ્ઞાનીઓ) કહે છે કે 'પર્યાય અશુદ્ધ છે તો દ્રવ્ય ભી અશુદ્ધ હો ગયા. દેખો, યે (અહીંયા) 'અશુદ્ધ દ્રવ્ય' કહા હૈ.' એનો અર્થ (યહ હૈ) કિ દ્રવ્ય, જબ લગ પૂર્ણ શુદ્ધ પર્યાયમેં ન હુઆ–પર્યાયમેં પૂર્ણ શુદ્ધ ન હુઆ.... (યદિ) પર્યાયમેં પૂર્ણ શુદ્ધ હો ગયા તો 'શુદ્ધનય' પૂર્ણ હો ગયા. પણ પર્યાયમેં પૂર્ણ શુદ્ધ ન હુઆ તો દ્રવ્યકી (અશુદ્ધ) પર્યાય, ઉસકી હૈ. અશુદ્ધતા ઉસકી (-દ્રવ્યકી) હૈ, નિર્મલ પર્યાય ભી ઉસકી હૈ.... હૈ (પર્યાય) વ્યવહાર—હૈ ભેદ, પણ ઉસમેં (-દ્રવ્યમેં) હૈ (અર્થાત્) જો અભેદ દ્રવ્ય હૈ ઉસકી પર્યાયમેં ભેદ હૈ. સમજમેં આયા ?

जिसने... **जिसने** એટલે વ્યવહારનયે, વ્યવહારનયને. **भिन्न-भिन्न एक-एक भावस्वरूप अनेक भाव दिखाये हैं ऐसा व्यवहारनय**..... દેખો ! ભિન્ન-ભિન્ન.. ભિન્ન-ભિન્ન પર્યાયકો દેખે કિ યે ચૌથા ગુણસ્થાન હૈ, પાંચવાં હૈ, યે રાગ હૈ આદિ ભેદકો જાનના—ભિન્ન-ભિન્ન એક-એક ભાવ કરકે અનેક ભાવકો જાનના—ઉસકા નામ જાના હુઆ વ્યવહારનય પ્રયોજનવાન હૈ. દેખો ! (વ્યવહારનય) જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ. સમજમેં આયા?

अनेक भाव दिखाये हैं ऐसा व्यवहारनय.... जिसने भिन्न-भिन्न एक-एक भावस्वरूप अनेक भाव दिखाये हैं ऐसा व्यवहारनय..... જિસને **'अनेक भाव दिखाये हैं'** (-ઐસા કહા હૈ), દેખો ! (૧) શુદ્ધનયમેં એકભાવ હૈ દ્રષ્ટિમેં, ઔર (૨) પૂર્ણ (પર્યાય)મેં એકભાવ હો ગયા, (જબ કિ) (૩) અપૂર્ણમેં (-સાધકદશામેં) એક-એક કરકે અનેક ભાવ ખ્યાલમેં આતે હૈં. ઐસા જો **व्यवहारनय, विचित्र अनेक वर्णमालाके समान होनेसे....** સોનાનો ભિન્ન-ભિન્ન પડેને રંગ.. રંગ ? **जाननेमें आता हुआ....** દેખો ! આમાં યહાં મહાપ્રયોજન (-મર્મ) હૈ. '**ववहारदेसिदा पुण'....** જો (ગાથામેં) થા.... '**ववहारदेसिदा पुण'....** જો શબ્દ (ગાથામેં) થા કિ 'વ્યવહાર દિખાના.' (તો) ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ જાનનેમેં આતા હુઆ (વ્યવહાર).—યહ ઉસકા અર્થ હૈ. (મૂલ ગાથાકે) તીસરે પદકા યહ અર્થ હૈ.

'**ववहारदेसिदा पुण'....** યે આયા ન ? ઉપદેશ. '**ववहारदेसिदा पुण... अपरमे ट्ठिदा'....** એ **अपरम** (અર્થાત્) એની (અપૂર્ણ) અવસ્થામાં '**ववहारदेसिदा**' એટલે (વ્યવહાર) જાનનેલાયક હૈ. '**ववहारदेसिदा**'નો અર્થ '(વ્યવહાર) જાનનેલાયક હૈ' (-ઐસા) કિયા. (જુઓ !) અમૃતચંદ્રાચાર્ય ઐસા અર્થ કરતે હૈં. (કોઈ કહે છે) કે ભાઈ ! આચાર્ય આમ કેમ (કહે છે ?) (સમાધાન:) વો તો પદ્ય હૈ, તો (અલ્પ શબ્દોંમેં) **'ववहारदेसिदा'** ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. 'દેખાડ્યું'.... દેખાડે કોણ ? અહીં તો કહે છે, વ્યવહાર ઐસા રહતા (-હોતા) હૈ. જિસને એક-એક ભેદસે અનેકપના દેખા ઐસા વ્યવહારનય, તે કાળે—તે તે સમયે—જાનનેલાયક પ્રયોજનવાન હૈ. વિશેષ આયેગા.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૩૨

ગાથા - ૧૨

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૬, શનિવાર, તા. ૧૨-૧૦-'૬૮

આ સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. ૧૨વીં ગાથા ચલતી હૈ. દેખો ! યહાં તક આયા હૈ. **अंतिम तावसे उतरे हुए शुद्ध स्वर्णके समान उत्कृष्ट भावका अनुभव नहीं होता....** કિસકો ? સાધક જીવકો. છે ? નીચે... ટીકાની ઉપરની ચાર-પાંચ લીટી, નીચેથી. ક્યા કહતે હૈં ? કિ આત્મા.... પહલે ૧૧વીં ગાથામેં તો ઐસા કહા કિ ભૂતાર્થ (આત્મા) વહી વસ્તુ હૈ—ત્રિકાળી વસ્તુ વહી સત્ય હૈ ઔર પર્યાય, રાગ આદિ સબ અસત્ય હૈ—ઐસા કહા થા. 'જૂઠા હૈ'—(ઐસા) ગૌણ કરકે કહા થા. તો યહાં (૧૨વીં ગાથામેં) કહતે હૈં કિ સાધક જીવકો કુછ વ્યવહાર હૈ કિ નહીં ? કિ પૂર્ણ હો ગયા ? દ્રવ્યકે આશ્રયસે—જ્ઞાયકભાવ પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ ઉસકા આશ્રય લિયા (તો)—નિર્મળ પર્યાય પ્રગટ હુઈ, (ફિર ભી) સાથમેં રાગ ભી હૈ. તો કહતે હૈં કિ વો સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો—સાધક જીવકો—વો સમયમેં જો પ્રકારકી શુદ્ધ પર્યાય હૈ ઔર વિકલ્પ આદિ અશુદ્ધતા હૈ ઔર એક-એક (પર્યાય) કરકે (અર્થાત્) પ્રથમ શુદ્ધ અંશ હુઆ, (ફિર) દૂસરા વિશેષ શુદ્ધ અંશ (હુઆ) ઔર રાગ હૈ—ઐસે એક-એક (પર્યાય) કરકે અનેક ભાવકો જો દિખાતા હૈ ઐસા વ્યવહારનય, વો સમયમેં જાનનેલાયક પ્રયોજનવાન હૈ. (કથન) લંબા હો ગયા કિ નહીં ? વ્યવહાર તો લંબા હી હૈ. સમજમેં આયા ? ક્યા કહતે હૈં સમજમેં આયા?

જુઓ ભાષા અહીંયા ! ખૂબી આહીં છે કે વો **ऐसा व्यवहारनय, विचित्र (अनेक) वर्णमालाके समान होनेसे....** ક્યોંકિ ધર્મીકો સમય-સમયમેં ભિન્ન-ભિન્ન શુદ્ધતાકા અંશ ભી પ્રગટ હોતા હૈ ઔર અશુદ્ધતાકા અંશ ભી હૈ. તો ઐસા એક-એક અંશ મિલાકર અનેક અંશકો જો દિખાતા હૈ (વહ વ્યવહારનય હૈ). (ઔર) એકરૂપકો દિખાતી હૈ.....વો દ્રષ્ટિ તો (એકરૂપ) દ્રવ્યકો દેખતી હૈ. દ્રષ્ટિ જો હૈ વો તો એકરૂપ દ્રવ્યકો દેખતી હૈ. સમજમેં આયા ? ઔર વ્યવહારનય હૈ વો અનેકકો દેખતા હૈ—ઐસા બતાના હૈ. સમજમેં આયા ? નિશ્ચયનય (-શુદ્ધનય) હૈ વો તો જ્ઞાયક એકરૂપ સ્વભાવકો દેખતા હૈ. તો ઉસકી દ્રષ્ટિમેં પર્યાય, રાગ, ભેદ—કુછ હૈ હી નહીં. પણ જબ લગ પૂર્ણ શુદ્ધનયકી પ્રાપ્તિ ન હુઈ.... '(પૂર્ણ) શુદ્ધનયકી

પ્રાપ્તિ'કા અર્થ પૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાય ન હુઈ—(ઐસા) યહાં લેના હૈ. નહીં તો, શુદ્ધનય હૈ વહ ભૂતાર્થ હૈ—ત્રિકાલી (દ્રવ્ય) હૈ. પણ (જબ લગ) ત્રિકાલી (દ્રવ્ય)કા પૂર્ણ આશ્રય નહીં હુઆ ઔર પૂર્ણ પર્યાય કેવલજ્ઞાન આદિ નહીં હુઈ તબ લગ, સાધક જીવકી દ્રષ્ટિ એકરૂપ દ્રવ્ય ઉપર હોને પર ભી, પર્યાયમેં શુદ્ધતાકે અંશ અનેક પ્રકારકે બઢતે હૈં ઔર રાગાદિ અશુદ્ધતાકે અંશ ઘટતે ભી હૈં. આદિ અનેક પ્રકાર હૈં ઉસકો જાનના... તે તે સમયમેં જાનના.. 'તે તે સમયમેં'—ઐસા પાઠ હૈ. હૈ ન ? **उस काल प्रयोजनवान है**... જાનનેમેં **उस काल प्रयोजनवान है**.

સમય-સમયમેં જો અનેક (પ્રકાર)—શુદ્ધતા, રાગ આદિ હૈ ઉસકો જાનના વો કાલમેં.... ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ અપને સ્વરૂપકા જ્ઞાન (ઔર) દ્રષ્ટિ હુઈ, તો વો જ્ઞાનમેં પરપ્રકાશક ઐસા જ્ઞાન સ્વયં હી પ્રગટ હોતા હૈ. યે તો ઉસકો (-ઉસ બાતકો) કહા કિ 'પર્યાયકો, રાગકો જાનના' ઐસા કહા. બાકી ખરેખર તો... સમજમેં આયા ? અપના શુદ્ધ—પવિત્ર સ્વરૂપ હૈ ઉસકી દ્રષ્ટિમેં (-દ્રષ્ટિકે સાથ) જો જ્ઞાન હુઆ, વો જ્ઞાનમેં સ્વકો જાનના ઔર જિતની પર્યાય અશુદ્ધ યા શુદ્ધ હૈ ઉસકો જાનના—(દોનોં) સાથમેં પ્રગટ હોતા હૈ. ક્યા કહા ફિર વો ?

શ્રોતા : વો સમયમેં ઐસી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સહજ ઐસી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. યહી, 'જાનના પ્રયોજનવાન હૈ' ઉસકા અર્થ હૈ. સમજમેં આયા ? સ્વ-પરપ્રકાશક જ્ઞાનકી પર્યાય ઐસી હી પ્રગટ હોતી હૈ સમય-સમયમેં. (વહ પર્યાય) જૈસે સ્વકો જાને, ઐસે હી જૈસી (શુદ્ધ) પર્યાય હૈ (ઔર) રાગાદિ હૈ ઉસકો ભી જાને. ઈસકી (-આત્માકી) પરપ્રકાશક પર્યાય (અનેકકો) જાને ઐસી હી પ્રગટ હોતી હૈ. ઉસકો 'પરકો જાનના પ્રયોજનવાન' કહનેમેં આયા હૈ. કહો, સમજમેં આયા ?

जाननेमें आता हुआ.... ભાષા ઐસી હૈ ન ? દેખો ! ક્યા કહતે હૈં ? '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**' એમ શબ્દ છેને ભાઈ ? '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**'નો અર્થ (પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીકો) ઐસા લક્ષમેં આયા કિ વો સમયમેં જ્ઞાન હી ઐસા ઉત્પન્ન હોતા હૈ. '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**' ભાઈ ! '**परिज्ञाय**' શબ્દ પડા હૈ ન ? જુઓ ! '**परिज्ञायमानस्तदात्वे प्रयोजनवान्**'.....જિસ પ્રકારસે જાનના હુઆ, ઉસ પ્રકારસે પ્રયોજનવાન કહનેમેં આતા હૈ. ભારે વાતું ભાઈ ઝીણી ! સમય.. સમયકા

(પ્રયોજનવાન) હોં. એક સમયમેં ભી શુદ્ધતાકે અંશ ભી અનેક હૈં કિ નહીં ? શ્રદ્ધાકા અંશ (-પરિણમન), ચારિત્રકા અંશ, આનંદકા અંશ વિગેરે.. વિગેરે.. ઉસકે (-શુદ્ધતાકે) અનેક પ્રકાર હૈં ઔર અશુદ્ધ (અંશકે) ભી અનેક પ્રકાર હૈં. અશુદ્ધ (અંશ હૈ) યે અસદ્‌ભૂત (વ્યવહાર) હૈ, શુદ્ધ (અંશ) હૈ યે સદ્‌ભૂત (વ્યવહાર) હૈ (ઔર) દ્રવ્ય વો નિશ્ચય હૈ... સમજમેં આયા ?

તો કહતે હૈં કિ '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**'.... **परि**—સમસ્ત પ્રકારે, એમ હૈ ન ? દેખો ! **जाननेमें आता हुआ**.... –ઐસા લિયા હૈ. '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**'.... ઉસકા અર્થ (યહ હૈ કિ) જ્ઞાયકસ્વભાવ દ્રષ્ટિમેં (આને પર) જો જ્ઞાન પ્રગટ હુઆ વો જ્ઞાનમેં સ્વકા જ્ઞાન તો હૈ, પણ જિતની શુદ્ધતા અને અશુદ્ધતા રહી હૈ ઉસકા જ્ઞાન ભી હૈ. '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**'.... (અર્થાત્) વો પ્રકારકા હી જ્ઞાન પ્રગટ હોતા હૈ અને વો (-ઈસ) પ્રકાર વ્યવહારકો 'જાના હુઆ પ્રયોજનવાન' કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? જ્ઞાનચંદજી ! હૈ ન ?

પૂર્ણ હુયે બિના વો સોનાકા ભિન્ન-ભિન્ન વર્ણ હોતા હૈ ન ? તેર-ચૌદ વલા... ઐસા ભિન્ન-ભિન્ન 'વિચિત્ર વર્ણ' કહા ન ? **विचित्र....वर्णमालाके समान**.... એમ કહા ન ? **विचित्र अनेक वर्णमालाके समान**... એમ અનેક પ્રકારકે....., સમજમેં આયા ? (૧૧વીં ગાથામેં ત્રિકાલી દ્રવ્યકો) ભૂતાર્થ કહા થા, તો ઉસમેંસે (અર્થ) નિકાલકર ઈતના રખા (કિ) વો પર્યાયકો બિલકુલ અભૂતાર્થ કહ દો. (વહ યથાર્થ નહીં હૈ.) સમજે ? (ક્યોંકિ પર્યાયકો) ગૌણ કરકે, વ્યવહાર કરકે 'નહીં હૈ'—ઐસા (વહાં) કહા થા. (અબ યહાં કહતે હૈં કિ પર્યાય) 'હૈ'—જ્ઞાનકી શુદ્ધિ આદિ પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. તો યે પર્યાયકો જાનના ને રાગકો (ભી) જાનના ઉસકો ઐસા '**परिज्ञायमानस्तदात्वे**'.... 'જાના હુઆ પ્રયોજનવાન' કહનેમેં (આયા હૈ). સમય.. સમયમેં ઐસા હી જ્ઞાન (પ્રગટ હોતા હૈ). જૈસી જૈસી શુદ્ધતા ને જૈસી જૈસી અશુદ્ધતા હૈ, ઉસકો જાનતી હુઈ જ્ઞાન(પર્યાય) પ્રગટ હોતી હૈ... જાનતી હુઈ પ્રગટ હોતી હૈ. (જ્ઞાનપર્યાય) પ્રગટ હોતી હૈ (વહ) અપનેકો ભી જાનતી હૈ ઔર ઉસકો (-રાગાદિકો) ભી જાનતી હૈ, (પણ) યે કહના વ્યવહાર હૈ. આહાહા! સમજમેં આયા ? નેમચંદભાઈ ! સૂક્ષ્મ ભાવ હૈ યહ. બારહ ગાથામેં તો સારે સમયસારકી પીઠિકા હૈ—સારી પીઠિકા. જેમ ઝાડ હોતા હૈ ન ? (તો ઉસકે ચારોં

ઓર) ઓટલા હોતા હૈ ન ? ઓટલા. ઐસે બારહ ગાથામેં સારી પીઠિકા ભર દી હૈ—સારા (સાર). પીછે ૧૩વીં (ગાથાસે) ઉસકા વિસ્તાર હૈ. સમજમેં આયા ?

ક્યા સમજે ? કિ દ્રવ્ય જો હૈ વો તો અખંડ, એકરૂપ સ્વરૂપ હૈ. તો, ઉસકી દ્રષ્ટિમેં—સમ્યગ્દર્શનમેં—દ્રવ્ય તો (એકરૂપ) આયા. વો તો એકરૂપ આયા, (પણ) હવે પર્યાયમેં કોઈ અનેકતા—શુદ્ધતા, વિકૃતતા હૈ કિ નહીં ? (ક્યા પર્યાયમેં ભી) બિલકુલ પૂર્ણ શુદ્ધ હી હૈ ? (સમાધાન:) જબ લગ પૂર્ણ શુદ્ધતા પ્રગટ નહીં હુઈ, તબ લગ.... એમ કહતે હૈં ન ? કેવલજ્ઞાન આદિ પૂર્ણ શુદ્ધતા પ્રગટ નહીં હુઈ, તબ લગ.... સમજમેં આયા ? તબ લગ વહાં દ્રષ્ટિકા પરિણમન જ્ઞાયક ઉપર હોને પર ભી દ્રષ્ટિકે સાથ જો જ્ઞાન પ્રગટ હુઆ વો સ્વજ્ઞેયકો ભી જાનતા હૈ અને .... વો જ્ઞાન(કા) સ્વ-પરપ્રકાશક સ્વભાવ હૈ, તો સ્વજ્ઞેયકો ભી જાનતા હૈ ઔર પર્યાયકે અશુદ્ધતા ને શુદ્ધતા અંશકો—જો અનેક હૈં ઉસકો— ભી જાનતા હૈ. તો ઉસકો વ્યવહારનયસે 'જાના હુઆ (પ્રયોજનવાન કહતે હૈ). વહી (-ઉસી) કાલમેં ઐસા (જ્ઞાન) પ્રગટ હોતા હૈં, તો પરકો જાના હુઆ... પરકો જાના હુઆ.... અથવા અપની પર્યાયકો ને રાગકો 'જાના હુઆ પ્રયોજનવાન' કહનેમેં આતા હૈ. લ્યો ! અપની શુદ્ધ પર્યાયકો ભી જાનતા હુઆ ઔર અશુદ્ધ (પર્યાય)કો ભી જાનતા હુઆ... 'જાનતા હુઆ પ્રયોજનવાન' કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકી ઈતની મર્યાદા હૈ.

અર્થકાર જયચંદ પંડિત (ભાવાર્થમેં) શુભજોગકો 'વ્યવહાર' કહેંગેં.—યે અસદ્ભૂત વ્યવહારનયસે કથન હૈ. સમજમેં આયા ? બાકી તો, શુદ્ધતાકા અંશ જો પર્યાય હૈ વહી 'વ્યવહાર' હૈ. સમજમેં આયા ? પીછે (ભાવાર્થમેં) બાત શુભજોગકી કરેંગે, અસદ્ભૂત(વ્યવહાર)સે. અહીંયા સદ્ભૂત (વ્યવહાર)કી નિર્મલ પર્યાય ઔર અસદ્ભૂત (વ્યવહાર)કા વિકલ્પ—દોનોંકો 'જાનતા હુઆ' (પ્રયોજનવાન કહા હૈ). સદ્ભૂત (વ્યવહાર)કી નિર્મલ પર્યાયમેં અકેલી જ્ઞાનકી (પર્યાય) નહીં હૈ. દર્શનકી, ચારિત્રકી, આનંદકી આદિ જો શુદ્ધ પર્યાય હૈં વો (સબ) સદ્ભૂત (વ્યવહાર હૈ). ઉસકા (-શુદ્ધતાકા જો) અંશ હૈ (વહ સદ્ભૂત) વ્યવહાર હૈ ઔર વિકલ્પ હૈ વો અસદ્ભૂત (વ્યવહાર હૈ). તો, દોનોંકો જાનતા

હુઆ જ્ઞાન (અર્થાત્) વ્યવહારનય '(જાના હુઆ) પ્રયોજનવાન હૈ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. બહુત સૂક્ષ્મ હૈ. ...ભાઈ !

હવે એને સિદ્ધ કરવા માટે આ (શ્લોક) છે. મોટો ગોટો અહીં ઉઠે છે. જુઓ! હવે સુનો. **क्योंकि**.... હવે એ વાત—વ્યવહારનયને—સિદ્ધ કરવા માટે આ દાખલો (-શ્લોક) આપ્યો છે. **क्योंकि**.... એમ છે ને ? ભાઈ ! જુઓ ! એને પોતે..... અથવા.... **'तीर्थतीर्थफलयोरित्थमेव व्यवस्थितत्वात्'**... —આ સંસ્કૃત છે. (એટલે કે) તીર્થ ને તીર્થના ફળની વ્યવસ્થા આ રીતે બની શકે છે.....આ રીતે બની.... ક્યા હૈ તમારી (ભાષામેં) ? 'બની સકતે હૈં' એમ કહતે હૈં ન ? બન સકતી હૈ, લ્યો ! સમજમેં આયા ?

કૈસે ? કૈસે ? **क्योंकि तीर्थ और तीर्थके फलकी ऐसी ही व्यवस्थिति है.... तीर्थ** = જો વર્તમાન શુદ્ધતાકી પર્યાય વો તીર્થ. સમજમેં આયા ? અશુદ્ધતાકા અંશ ભલે સાથમેં લો. (ક્યોંકિ) એમ કહનેમેં આતા હૈ ન ? કિ નિશ્ચય ને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ—(દોનોંકો) મોક્ષકા કારણ કહનેમેં આતા હૈ ન ? વો (વ્યવહાર તો) કહનેમાત્ર હૈ. પણ આપણે સમજે ન..... વો શુભ વિકલ્પકો મોક્ષકા કારણ કહા/કહો. વો વ્યવહારસે કહો. ઉસકા અર્થ યહ હૈ કિ (વહ) 'હૈ' ઈતના બતાનેકી બાત હૈ. યહાં કહતે હૈં કિ **तीर्थ**... વર્તમાન (શુદ્ધ) પર્યાયકો હી 'તીર્થ' કહનેમેં આતા હૈ. જો પર્યાય ન માનો તો **'तीर्थ'**કા નાશ હો જાયેગા. ચૌથા ગુણસ્થાન, પાંચવાં ગુણસ્થાન, છઠવાં ગુણસ્થાન—યે સબ પર્યાય હૈ, વો સબ 'તીર્થ' હૈ. ઉસમેં વિકલ્પ આતા હૈ ઉસકો અસદ્ભૂત વ્યવહારનયસે 'તીર્થ' કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ભારે !

तीर्थ और तीर्थके फलकी ऐसी ही व्यवस्थिति है.... ક્યોં ? કિ (અપૂર્ણ શુદ્ધ) પર્યાય જો હૈ ઉસકા ફલ ભી પૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાય આયેગી. શુદ્ધતાકા અંશ હૈ ઉસસે પૂર્ણ શુદ્ધતાકા ફલ આયેગા (ઔર) વો ભી વ્યવહાર હૈ ખરેખર તો. (પૂર્ણ શુદ્ધ) પર્યાય હુઈ વો ભી વ્યવહાર હૈ—કેવલજ્ઞાન ભી સદ્ભૂત વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. મોક્ષકી પર્યાય, સિદ્ધકી પર્યાય, (અરે!) કેવલજ્ઞાન ભાવમોક્ષ લો, તો ભી વો તો સદ્ભૂત વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. જો (-યદિ) પર્યાયકો ન માનો તો

તીર્થ ઔર તીર્થફલ—વર્તમાન (અપૂર્ણ નિર્મળ પર્યાય એ) તીર્થ છે અને એનું ફળ કેવળજ્ઞાન એ (તીર્થફલ) છે.—દોનોંકા નાશ હોતા હૈ. સમજમેં આયા ?

तीर्थ और तीर्थके फलकी ऐसी ही व्यवस्थिति है.... એમ કહ્યું છે અહીં તો. એ નાશની (વાત) તો પછી આવશે. અહીં તો કહે છે, ઐસી હી વ્યવસ્થા હૈ. દ્રવ્ય—વસ્તુ તો એકરૂપ હૈ, પણ પર્યાયમેં (ભી) ઐસી (વ્યવસ્થિતિ હૈ)—વ્યવસ્થિતિ હી ઐસી હૈ. સમય-સમયકી (અપૂર્ણ શુદ્ધ) પર્યાય હૈ વહ 'વ્યવહાર' હૈ ઔર ઉસકા ફલ—(અપૂર્ણ) શુદ્ધતાકી પર્યાયકા ફલ .....(સાધકદશામેં) અશુદ્ધતા—શુભભાવ—ભલે સાથમેં હો, પણ ઉસકા (-સાધકદશાકા) ફલ—જો કેવલજ્ઞાન પર્યાય હૈ વો ભી 'વ્યવહાર ફલ' હૈ, નિશ્ચય નહીં. નિશ્ચય તો દ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા ?

વહાં (કલશ ૧૨૦, ૧૨૧કે ભાવાર્થમેં), (કેવલજ્ઞાન હોને પર) 'શુદ્ધનય પૂર્ણ હુઆ' ઐસા કહનેમેં આયા હૈ. ઈસકા અર્થ યહ હૈ કિ (અપૂર્ણ શુદ્ધ) પર્યાય સ્વકે આશ્રયસે પૂર્ણ હો ગઈ. નહીં તો, (પર્યાય પૂર્ણ) હુઈ હૈ વો તો 'વ્યવહાર' હૈ. પણ આશ્રય પૂર્ણ હો ગયા પીછે (અધિક) આશ્રય (કરના) રહા નહીં, તો 'શુદ્ધનય પૂર્ણ હો ગયા' (ઐસા) પર્યાયકો ભી કહનેમેં આતા હૈ. પણ ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ વ્યવહારકા (વિષય ઐસા) જો શુદ્ધતાકા અંશ હૈ ઉસસે—શુદ્ધતાકા અંશસે—કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત હોતા હૈ. (ઈસપ્રકાર) તીર્થ ઔર તીર્થફલકી વ્યવસ્થા ઐસી હૈ. સમજમેં આયા ?

દ્રવ્યમાં તીર્થ અને તીર્થના ફળની વ્યવસ્થા લાગુ પડતી નથી. 'લાગુ પડતી નહીં' કહતે હૈ ન ? લાગુ નહીં પડતી. સમજમેં આયા ? દ્રવ્ય તો દ્રવ્ય હૈ, ઉસમેં પર્યાય—તીર્થ ઔર ફલ—ઉસમેં હો સકતે નહીં. સમજમેં આયા ? પહલે યે કહા થા એક બાર. **तीर्थ और तीर्थके फलकी ऐसी ही व्यवस्थिति है....** ઐસા પાઠ હૈ ન ? **इत्थमेव... इत्थम् एव... व्यवस्थितत्वात्.... तीर्थतीर्थफलयो: इत्थम् एव... 'यो:'** એમ (સંધિ વિચ્છેદ) થયુંને ? '**र**' નો વિસર્ગ. '**तीर्थतीर्थफलयोः**' એમ થયુંને ભાઈ ? જુઓ ! '**र**' છે ને '**र**'. **तीर्थतीर्थफलयोः इत्थम् एव**—તે જ પ્રકારે **व्यवस्थितत्वात्**.... બસ. સમજમેં આયા ? ધીરે.. ધીરે.. સમજના, પણ વસ્તુ ઐસી હૈ.

યહાં તો વો કહા કિ **विचित्रवर्णमालिकास्थानीयत्वात्परिज्ञायमानस्तदात्वे प्रयोजनवान्....** એને (-પર્યાયને) લગતી વાત કરી છે. ભાઈ ! પર્યાયની વાત છે. અહીં દ્રવ્યની વાત તો જુદી રહી ગઈ. આહાહા ! પણ પર્યાયકા વો અર્થ હૈ (કિ) જો તિરનેકા ઉપાય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર હૈ વો ભી વ્યવહાર હૈ. ત્રિકાલી(દ્રવ્ય)કી અપેક્ષાસે નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ભી વ્યવહાર હૈ ઔર શુભ વિકલ્પ આયા—વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ—વો તો અસદ્ભૂત વ્યવહાર હૈ. ભલે કહો દોનોંકો મોક્ષમાર્ગ, પણ એક કહનેમાત્ર હૈ ઔર એક યથાર્થ હૈ. સમજમેં આયા ?

तीर्थ और तीर्थके फलकी ऐसी ही व्यवस्थिति है.... व्यवस्थिति નામ વિશેષે અવસ્થા, એની મર્યાદા હૈ. લ્યો. **व्यवस्थिति**...ભાઈ ! ક્યા ' **व्यवस्थिति**'(કા અર્થ)? વ્યવસ્થા—વિશેષ અવસ્થા... વિશેષ અવસ્થા.....**व्यवस्थिति** = વિશેષ અવસ્થા, દ્રવ્ય નહીં. આપણે અહીંયા પર્યાયની વાત કરવી છે ને ? પર્યાયની વાત કરીએ (છીએ) એટલે એમાંથી કાંઈક વિશેષ (વિચારવું જોઈએને ?) વ્યવસ્થિતિ = વિશેષ અવસ્થા.... વિશેષ અવસ્થા... સામાન્ય તો ત્રિકાલી (દ્રવ્ય) હૈ, પણ વિશેષ અવસ્થા, નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ઔર વિકલ્પરૂપ વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજે ? ઐસા પર્યાયમેં હૈ વો, ઉસકે બિના કોઈ ઉપાય હૈ નહીં. ઔર ઉસકા (-મોક્ષમાર્ગકા) ફલ ભી પર્યાય હૈ. ક્યા ઉસકા ફલ નિશ્ચય દ્રવ્ય હૈ ? દ્રવ્ય તો દ્રષ્ટિમેં આ ગયા હૈ પહલે (અને) એ તો આવે છે દોપહર(કે ૩૨૦ ગાથા, શ્રી જયસેનાચાર્યકી ટીકા ઉપરકે પ્રવચનમેં). સમજમેં આયા ? આહાહા ! જુઓ! માર્ગ તો દેખો ! 'ઐસા માર્ગ વીતરાગકા ભાખ્યા શ્રી ભગવાન.' ભગવાનને ઐસા ભાખ્યા. ભગવાનને કહા ઐસા મુનિયોં કહતે હૈં (ઔર) ઐસી વસ્તુકી સ્થિતિ હૈ—ઐસે કહતે હૈં. ઓહોહો ! સમજમેં આયા ?

(**जिससे तिरा जाये वह तीर्थ है....** (યહ) અર્થ કિયા હૈ ભાઈને—જયચંદ પંડિતને. (**जिससे तिरा जाये....** વો તરનેકા ઉપાય મોક્ષમાર્ગ હૈ—સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર વો તરનેકા ઉપાય હૈ, પણ વો પર્યાય હૈ. (ઈસલિયે) વો **व्यवहार धर्म** હૈ.....**व्यवहार धर्म** હૈ. (વહ) પર્યાય(રૂપ) ધર્મ હૈ ન ? (પણ) નિશ્ચય (દ્રવ્યરૂપ), ધર્મ નહીં હૈ—નિશ્ચય દ્રવ્યરૂપ નહીં હૈ. વ્યવહાર ધર્મ વો પર્યાયકા સ્વભાવ હૈ. **और पार होना व्यवहारधर्मका फल है....** (અપૂર્ણ) નિર્મલ પર્યાયસે પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ

હોના **व्यवहारधर्मका फल है.** સમજમેં આયા ? **अथवा....** અથવા... ('પાર હોના') એ ફલ લીધું ને ? **अथवा अपने स्वरूपको प्राप्त करना तीर्थफल है)....** આત્માકી પૂર્ણ નિર્મલ પર્યાય પ્રાપ્ત કરના વો ફલ હૈ, વો ભી પર્યાય હૈ. સમજમેં આયા ?

अन्यत्र भी कहा है... એ (ઉપરની) જ વાતને સિદ્ધ કરવા માટે છે ભાઈ ! આ (ગાથા)..... એને (-પર્યાયને) સિદ્ધ કરવા માટે આ ગાથા છે. ચંદુભાઈ ! જુઓ ! **'उक्तं च'....**

'जइ जिणमयं पवज्जह ता मा ववहारणिच्छए मुयह ।
एक्केण विणा छिज्जइ तित्थं अण्णेण उण तच्चं ।।'

આહાહા ! આમાં ગડબડ ઉઠાવે છે બધાય (કે) ૧૨મી ગાથાનો અર્થ એ (છે કે) વ્યવહારથી કહ્યું છે—વ્યવહારનો ઉપદેશ દેવો—નીચે (નીચેના ગુણસ્થાનોમાં) તો વ્યવહારનો ઉપદેશ દેવો. (સમાધાન:) અહીં ઉપદેશ (દેવા)ની ક્યાં વ્યાખ્યા છે ? અહીં ઉપદેશ (દેવા)ની વ્યાખ્યા—વાત જ ક્યાં છે ? 'ઉપદેશ (કરના)' કહા ઉસકા (અર્થ) વ્યવહાર જાનના હૈ. (અર્થાત્) 'વ્યવહારકો જાનના' (વો) ઉસકા (-'વ્યવહારકા ઉપદેશ કરના'કા) વાચ્ય હૈ. '(વ્યવહાર) જાનના' ઐસા ઉપદેશ (કહા), ઉસકા નામ (હી 'વ્યવહારકા) ઉપદેશ (કરના)' હૈ. સમજમેં આયા ? આ ગાથામાંથી (ખોટો અર્થ) કાઢે બધા.

आचार्य कहते हैं कि हे भव्य जीवो ! यदि तुम जिनमतका प्रवर्ताना करना चाहते हो.... प्रवर्ताना करना चाहते हो तो व्यवहार और निश्चय—दोनों नयोंको मत छोडो.... 'जिनमतका प्रवर्ताना करना'.....ચાહનેકી (-વિકલ્પકી) બાત હૈ ન ? (માને જો) પૂર્ણ (વીતરાગ) હો ગયે હૈં ઉનકી બાત હૈ નહીં.....સમજમેં આયા ? (ક્યોંકિ) ઉન્હેં તો કોઈ વિકલ્પ હૈ નહીં—કોઈ (રાગ) હૈ નહીં.

પણ **जिनमतका प्रवर्ताना करना चाहते हो तो व्यवहार और निश्चय—दोनों नयोंको मत छोडो....** દેખો ! ઉસકા અર્થ ક્યા ? **व्यवहारनयके बिना तो तीर्थ—व्यवहारमार्गका नाश हो जायेगा....** પર્યાયકા નાશ હો જાયેગા (અર્થાત્) પર્યાય હી નહીં રહેગી વ્યવહારમાર્ગકી.....તીર્થ-વ્યવહારમાર્ગકી. 'પર્યાય હૈ નહીં'—ઐસા હો જાયેગા. સમજમેં આયા ? 'શુદ્ધ પર્યાય નહીં હૈ ઔર સાથમેં વિકલ્પ (ભી) નહીં હૈ'—ઐસા હો જાયેગા. સમજમેં આયા ? **व्यवहारनयके बिना तो तीर्थ—**

व्यवहारमार्ग કહાં રહેગા ? ચૌથા, પાંચવાં ગુણસ્થાન (આદિ) જો હૈ વે સબ તીર્થકા માર્ગ હૈ. ચૌદહ ગુણસ્થાન હૈં વે સબ ભેદ હૈ (ઔર) ચૌથા, પાંચવાં, છઠવાં, સાતવાં આદિ ભેદ હોના વે સબ વ્યવહાર હૈં. જો પર્યાય ન માનો—વ્યવહાર ન માનો—તો ઉસકા (ગુણસ્થાનકા) નાશ હો જાયેગા. ઔર ઉસકે સાથમેં જો જો વિકલ્પ આતે હૈં ભૂમિકાકે યોગ્ય, ઉસકા ભી અભાવ હો જાયેગા. સમજમેં આયા ?

व्यवहारनयके बिना तो तीर्थ—व्यवहारमार्गका नाश हो जायेगा और निश्चयनयके बिना तत्त्व (वस्तु)का नाश हो जायेगा.... નિશ્ચય બિના તત્ત્વકા—અભેદ અખંડાનંદ હૈ ઉસકા—આશ્રય નહીં રહા, તો ક્યા વસ્તુ રહી ? તુજે (ભૂમિકાકે યોગ્ય) વ્યવહાર ભી ઉત્પન્ન નહીં હુઆ (ઔર શુદ્ધ) પર્યાય ભી ઉત્પન્ન નહીં હુઈ (તો) **तत्त्वका नाश हो जायेगा.** સમજમેં આયા ? અકેલા પર્યાય....પર્યાય..... પર્યાય..... પર્યાય કરેગા, તો નિશ્ચયકે બિના પર્યાયકો વ્યવહાર કહે (-જાને) કૌન? સમજમેં આયા ?

ઓહોહો ! **व्यवहार और निश्चय—दोनों नयोंको मत छोडो; क्योंकि व्यवहारनयके बिना तो तीर्थ-व्यवहारमार्गका नाश हो जायेगा....** શુદ્ધ પર્યાય આદિ જો હૈ ઔર વિકલ્પ આદિ હૈ—દોનોં હી હૈ ભલે.... સમજે ન ? વો નાશ હો જાયેગા. (ભાવાર્થમાં) જયચંદ પંડિતે એકલા શુભયોગની જ વાત કરી છે. ખરેખર તો અહીંયા 'પર્યાયનો નાશ થશે'—એમ કહે છે. જો વ્યવહારનય છોડી દેશો તો પર્યાય નહીં રહેગી (અને) પર્યાય નહીં રહેગી તો તીર્થ—માર્ગ હી નહીં રહેગા (અર્થાત્) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન (આદિરૂપ) જો મુનિમાર્ગ, શ્રાવકમાર્ગ, સમકિતમાર્ગ હૈ વો હી નહીં રહેગા. સબ પર્યાય— વ્યવહારનયકા વિષય હૈ વો માર્ગ ભી—નહીં રહેગા, (યદિ) તીર્થ ન માનો તો—વ્યવહારનય ન માનો તો. સમજે ? (ઔર) નિશ્ચય ન માનો તો તત્ત્વકા નાશ હો જાયેગા.

શ્રોતા : નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ, વ્યવહાર છે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : વ્યવહાર હૈ, નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ....મોક્ષમાર્ગ સાધવો એ વ્યવહાર છે. પર્યાય બાત.... યહાં તો, પર્યાયકો 'અભૂતાર્થ' કહા થા ઉસકી 'હયાતી' બતાતે હૈં, બસ. જો ગ્યારહવીં ગાથામેં પર્યાયકો ગૌણ કરકે

'અસત્યાર્થ' કહા થા, ઉસકો યહાં મુખ્ય કરકે (કહા હૈ કિ) પર્યાય ક્યા હૈ. 'મુખ્ય કરકે'(કા) અર્થ ? વ્યવહારનયકી (વિષયરૂપ) પર્યાય વર્તમાનમેં ક્યા (-કૈસી) હૈ વો બતાતે હૈં. બિલકુલ (પર્યાય) નહીં હૈ ઐસા નહીં યૂ. સમજમેં આયા ? સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં ? (યહાં આનેમેં) કિતને મહિને હો ગયે ? લુખ્ખું થઈ ગયું હોય, ઘણાં મહિને આવ્યા (હોય) તો એમ ને એમ (વાંચન-વિચાર વિના). ક્યા ? આહીં તો કહે છે, આત્મા ભુલાય ? એ કહે છે, દેખો !

એક પર્યાયને સિદ્ધ કરવા માટે તીર્થ અને તીર્થફલની વ્યવસ્થિતિ ક્યા હૈ (વહ બતાયા)—પર્યાય 'હૈ' વો સિદ્ધ કરનેકો. દ્રવ્ય 'હૈ' વો નિશ્ચય હૈ—વો તો નિશ્ચય હુઆ ઔર પર્યાય 'હૈ' વો વ્યવહાર હુઆ. ..... સમજમેં આયા ? માટે વીતરાગમાર્ગકો પ્રવર્તાના ચાહતે હો, તો વ્યવહાર નામ પર્યાયમેં શુદ્ધતા આદિ આતી હૈ વો વ્યવહાર હૈ ઉસકો નહીં છોડના (અર્થાત્) 'નહીં હૈ' ઐસા નહીં માનના... 'નહીં હૈ' ઐસા નહીં માનના (ઔર) દ્રવ્યકા લક્ષ ન હો તો નિશ્ચય (મોક્ષમાર્ગ) નહીં હોગા, તો દ્રવ્યકી દ્રષ્ટિ નહીં (રહેગી)....

દ્રવ્ય એકાંત હૈ, એકરૂપ હૈ.....એકરૂપ હૈ..... એકરૂપ હૈ.....એકરૂપ..... એકરૂપ હી .... હૈ. સમજમેં આયા ? ત્રિકાલ એકરૂપ (દ્રવ્ય હૈ) વહી સત્ય હૈ. મુખ્ય સત્ય તો વો (દ્રવ્યકો) કહા.....મુખ્ય નિશ્ચય તો વો (દ્રવ્યકો) કહા. સમજમેં આયા ? (યદિ) વૈસી (દ્રવ્યકી) દ્રષ્ટિ ન રહી, તો તત્ત્વકા નાશ હો જાયેગા ઔર પર્યાયકો છોડ દો તો વર્તમાન ભેદ આદિ, ધર્મકી નિર્મળ પર્યાય આદિ કોઈ (-કુછ) રહેગા નહીં. ગાથા બરાબર અચ્છી આયી હૈ અગીયારવીં, બારવીં. બરાબર આવી છે અહીંયા લ્યો. સમજમેં આયા ?

निश्चयनयके बिना तत्त्वका नाश.... વસ્તુ તો વસ્તુ હૈ, 'સત્' તત્ત્વ વહી હૈ. નિશ્ચયનયકા વિષય જો તત્ત્વ હૈ.... અથવા નિશ્ચયનય હી વો હૈ.—ઐસે કહા થા ન ? અગીયારવીં ગાથામેં. **'भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ'**.... ભૂતાર્થ એ જ નિશ્ચયનય છે, નિશ્ચયનય નામ શુદ્ધનય હૈ. ત્રિકાલી વસ્તુ હૈ વહી (શુદ્ધ)નય હૈ—વહી નિશ્ચયનય હૈ. ત્રિકાલી (દ્રવ્ય)કો દ્રષ્ટિમેંસે છોડ દિયા (તો) નિશ્ચયકા નાશ હો જાયેગા—તત્ત્વકા નાશ હો જાયેગા. સમજમેં આયા ? અને ઐસી દ્રષ્ટિપૂર્વક (યદિ) પર્યાયકા ભેદ આદિ ન માનોં, તો પર્યાય ન રહી (ઔર) તો તીર્થ હી ન રહા.

સમજમેં આયા ? દોનોં (નયોં)કો યથાર્થ સ્થાન(મેં) જહાં-જહાં હૈ ઐસા માનને (ઔર) જાનને લાયક હૈ. આ મોટી ગડબડ બારમી ગાથામાં છે. ઘણા (અજ્ઞાની) એમાંથી કહે છે કે ‘એકાંત કહે છે સોનગઢવાળા. જુઓ ! બારમી (ગાથા)માં કહે છે કે વ્યવહાર કરના, વ્યવહારકા ઉપદેશ દેના, વ્યવહારસે લાભ હોતા હૈ’.— ઐસા (ભી) કહતે હૈં.

શ્રોતા : પણ, ‘વ્યવહારનું જ્ઞાન કરવું’—એ વ્યવહારનો ઉપદેશ (દેવો એવો અર્થ) ન થયો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પણ એ 'ઉપદેશ (દેવો)’ની વ્યાખ્યા (શું) ? 'ઉપદેશ (દેવો'–એ) તો કથન છે, એનું વાચ્ય 'જાણવું' એમ કહ્યું છે આહીં. સમજમેં આયા ? યહાં (સમયસારમાં) ઐસા શબ્દ તો બહુત આયા ન ? (જુઓ, ગાથા- ૪) બંધકથા એટલે વિસંવાદી કથા. (તો ક્યા) કથા વિસંવાદી હૈ ? શાસ્ત્રમેં (ગાથા-૪)મેં તો ઐસા આયા હૈ.....રાગમેં રુકના (વો) બંધ(કથા) હૈ. રાગમેં એકરૂપ (હોકર) રુકના વો વિસંવાદ ખડા—ઉત્પન્ન કરતા હૈ. ઐસી બાત હૈ. કથા તો .... ભાષાસે (ઓર) ક્યા કહે ? સમજમેં આયા ? ટૂંકી ભાષાસે (-શબ્દોસે) બતાનેકો (ઐસે કહનેમેં આતા હૈ). (ગાથા) પદમેં હૈ ન ? તો પદસે બતાનેકો ઐસી ટૂંકી (ભાષા) આતી હૈ. ઉસકા અર્થ તો સમજના ચાહિયે ભાઈ ! (પરંતુ અજ્ઞાની) ઝગડા કરતે હૈં (કિ) 'કરો (શાસ્ત્રકા) સીધા અર્થ.. કરો સીધા અર્થ. લ્યો, (પ્રવચનસાર) ૨૫૪ ગાથાકા. (ઉસમેં) શ્રાવકકા (કથન) આતા હૈ ન ? (કિ) શુભભાવસે મોક્ષ હોતા હૈ.... શ્રાવકકો શુભભાવસે મોક્ષ હોતા હૈ. 'પ્રવચનસાર'માં આવે છે કે નહીં ? કરો સીધો અર્થ. લ્યો,–એ પ્રશ્ન (ઉભો) થયો.

શ્રોતા : શ્રાવકને શુભરાગથી (મોક્ષ થાય) ને મુનિને શુદ્ધથી થાય ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મુનિને (શુભભાવથી મોક્ષ ન થાય, પણ) શ્રાવકને થાય..... શ્રાવકને થાય. મુનિને ભલે (શુભભાવથી મોક્ષ ન થાય, કેમકે) એ તો વીતરાગ સ્વરૂપ છે. એમ. (શાસ્ત્રમાં) મુનિને ના પાડી છે ને ? માટે મુનિને (શુભભાવથી મોક્ષ ન થાય, પણ) શ્રાવકને શુભથી (મોક્ષ) થાય.—(એમ અજ્ઞાની કહે છે). (સમાધાન:) શું થાય ? ધૂળ થાય. સૂન તો સહી ? વો તો વ્યવહારનયકા કથન—ચરણાનુયોગકા કથન હૈ. શ્રાવક અશુભ(ભાવ) ટાલતે હૈં ઔર

શુભ(ભાવ) બહુત આતે હૈં ઉસકો, તો ક્રમ-ક્રમસે અશુભ રાગ ઘટતા હૈ ઔર શુભકો ભી ઘટાકર શુદ્ધમેં આયેગા, તબ (મોક્ષ હોગા). અરેરે ! માર્ગમેં ઐસી તકરાર !! ઐસા વિસંવાદ ખોસ (-ડાલ) દિયા !! સરળ સત્ય માર્ગ....સરલ માર્ગ હૈ, (ફિર ભી) ઉસકી રુચિ ને રીત હી રહી નહીં—રુચિ ને રીત ક્યા હૈ વો ભી રહી નહીં. ઔર ઉસકો ધર્મ પાના ? વો કહાંસે પાયેગા ? સમજમેં આયા ?

લ્યો, યે તીનોંકા અર્થ હો ગયા. ટીકાકા (શબ્દ) 'વ્યવહારનય....(જાનનેમેં આતા હુઆ)..... પ્રયોજનવાન હૈ.' (ઔર) '**ववहारदेसिदा पुण जे दु अपरमे ट्ठिदा भावे**'.....(-યહ) દૂસરી (પંક્તિકે) દો પદ હૈ ન બારવીં (ગાથા)કે ? '**सुद्धो सुद्धादेसो णादव्वो परमभावदरिसीहिं**' .... એ તો શુદ્ધનય (સુધી) પહોંચ્યા એને ઉપદેશ... (શું) એને ઉપદેશ દેવાનો છે ? '**सुद्धो सुद्धादेसो णादव्वो**'— શુદ્ધનો આદેશ.....ભાઈ ! એમ છે ને? '**सुद्धो सुद्धादेसो**'.... આદેશ. લ્યો, ‘આજ્ઞા કરવી’ એમ છે એમાં. એ દેવાનુપ્રિયા ! લખ્યું છેને ?....અંદર (ગાથાર્થમાં) લખ્યું છેને ? (કે) 'આજ્ઞા'. હા, છેને આદેશના (અર્થ)માં. 'આજ્ઞા'નો અર્થ કે ત્યાં (શુદ્ધનય) 'હૈ'–શુદ્ધદશા પૂર્ણ હો ગઈ, થઈ રહ્યું જાવ.—(એમ કહેવું છે). આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ?

દેખો ! **उपदेश** નામ આજ્ઞા કરના. લિખા હૈ ન ઉસમેં (અન્વયાર્થમેં) ? (શબ્દ) '**उपदेश**' છે ને ? **शुद्धादेश:**...—શુદ્ધનો ઉપદેશ. મૂળ તો અહીંયા (પૂર્ણતાને પામેલાને) શુદ્ધનો ઉપદેશ અને ઓલાને (-અપૂર્ણતામાં છે એને) વ્યવહારનો ઉપદેશ.—બેય..... બેય..... ઉપદેશ છે. (૧) શુદ્ધનો ઉપદેશ અને (૨) **ववहारदेसिदा**.... —એનો (-વ્યવહારનો) ઉપદેશ. દેખો ! છે કે નહીં ? (૧) **सुद्धादेसो**.... નિશ્ચયવાળાને કહેવું (અને) (૨) **ववहारदेसिदा**.... અપરમભાવ(વાળા)ને કહેવું.—એમ છે. અહીં તો 'કહેવું' એમ છે. પાઠમેં તો ઐસા હૈ. (૧) **सुद्धो सुद्धादेसो णादव्वो**.... —શુદ્ધનો ઉપદેશ છે તેને જાણવો. (તો શું) ઉપદેશને જાણવો ? ઉપદેશકો જાનના હૈ (ઉન્હેં) ? (૨) **ववहारदेसिदा**.... — વ્યવહાર દેખાડવો વાણી દ્વારા. (ક્યા) યે (વ્યવહાર) દિખાના હૈ ? (અપૂર્ણતા હૈ તો) વ્યવહાર જાનના ઔર નિશ્ચય પૂર્ણ હો ગયા હો તો નિશ્ચય જાનના. નિશ્ચય નામ પર્યાય પૂર્ણ હો ગઈ—ઐસા જાનના યૂ. આ નિશ્ચય (માને) દ્રવ્યકા તો (જાનના) હૈ હી, પણ દ્રવ્યકા આશ્રય કરકે નિશ્ચય (અર્થાત્) શુદ્ધનયકી પૂર્ણ

પ્રાપ્તિ કેવલજ્ઞાનમેં હૈ ઐસા (જાનના—એમ) કહા હૈ. ચંદુભાઈ ! શું ? શુદ્ધનયકી પૂર્ણ પ્રાપ્તિ, કેવલજ્ઞાન હુઆ તો હુઈ. ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ શુદ્ધનય તો દ્રવ્ય હૈ, પણ ઉસકા(-દ્રવ્યકા) આશ્રય પૂર્ણ વહાં હો ગયા, તો પૂર્ણ પર્યાય હો ગઈ. સમજમેં આયા ?

(૧) **सुद्धादेसो**.... શુદ્ધનો ઉપદેશ એટલે કે (પર્યાયમાં) શુદ્ધભાવ પૂર્ણ હૈ (ઐસા) જાનના. (૨) અહીંયા (**ववहारदेसिदा**).... વ્યવહારનો ઉપદેશ એટલે કે શુદ્ધ પર્યાય ને અશુદ્ધ (પર્યાય ઐસા) જો ભંગ (-ભેદ) હૈ ઉસકો જાનતે હૈં. લ્યો, બસ. દોનોં 'આદેશ'કા અર્થ 'જાનતે હૈં.' આ તો દોનોંકા અર્થ 'જાનના'—એમ છે. 'આદેશ' હૈ ન દોનોંમેં ? (૧) **सुद्धो सुद्धा<u>देसो</u>** (૨) **ववहार<u>देसिदा</u> ...अपरमे ट्ठिदा भावे**.... એમ છે. એ (અજ્ઞાની) લોકો એમ કહે છે ને ? કે વ્યવહારનો ઉપદેશ કરવો પહેલાને (શરૂઆતવાળાને) તો. ઉપદેશ (કરને)કી વ્યાખ્યા હી નહીં હૈ યહાં. તો તો, '**सुद्धादेसो**'(નો અર્થ એ થશે કે) કેવળીને શુદ્ધનો ઉપદેશ દેવો. (તો શું) એમ છે ? 'પરમભાવમાં સ્થિતને શુદ્ધનો ઉપદેશ દેવો'—ઉસકા અર્થ ક્યા હૈ ? કેવળજ્ઞાનીકો શુદ્ધકા ઉપદેશ દેના.—શબ્દાર્થ તો ઐસા હૈ. સમજમેં આયા ? પણ ઉસકા અર્થ સમજના ચાહિયે ન ! આહાહા !

ઘણા વખતથી (વિચારમાં) આવે છે '**बंधकहा एयत्ते**'.... નહોતું આવ્યું (-કહ્યું)? ......

एयत्तणिच्छयगदो समओ सव्वत्थ सुंदरो लोगे ।
बंधकहा एयत्ते....

લો, વહાં (ગાથા-૩મેં) યે આયા. **एयत्तणिच्छयगदो समओ**.... સ્વભાવમેં—અપનેમેં એકત્વ હોતા હૈ વહી સર્વત્ર સુંદર હૈ—સર્વત્ર ઝગડા રહિત હૈ અથવા અવિરુદ્ધ હૈ. **एयत्तणिच्छयगदो**.... અપને સ્વરૂપમેં એકત્વ રહના વહી અવિરુદ્ધ કાર્ય હૈ. સમજમેં આયા ? વો '**सुन्दर**'કા અર્થ આપણે કહી ગયા (છીએ). '**सुन्दर**'કા અર્થ અવિરુદ્ધ કાર્ય હૈ—ઐસા કહા થા ન ભાઈ ? ઔર '**बंधकहा**'.... (એટલે કે) બંધભાવ. 'બંધકથા'કા અર્થ (વહાં) કથા નહીં. શબ્દમેં તો 'કથા' હૈ ત્રીજી ગાથામેં.

एयत्तणिच्छयगदो समओ सव्वत्थ सुंदरो लोगे ।
बंधकहा एयत्ते तेण विसंवादिणी होदि ।।३।।

સ્વભાવમેં એકત્વ વહી અવિરુદ્ધ કાર્ય હૈ ઔર સ્વભાવકે એકત્વમેં બંધકથા નામ બંધભાવ (હૈ ઐસા) જાનના—બંધભાવકા હોના—વો વિરુદ્ધ કાર્ય હૈ, ઝઘડા ઉત્પન્ન કરતી હૈ, આત્માકી પર્યાયમેં ખેદ નામ દુઃખ ઉત્પન્ન કરતી હૈ, વિરુદ્ધ કાર્ય ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? વહાં 'બંધકથા'કા અર્થ (બંધભાવ હૈ) ઐસા કહા—ઐસે કહના હૈ. 'બંધકથા' (અર્થાત્ ક્યા) કથા કરની બંધકી ? (નહીં).

(યહાં ૧૨વીં ગાથામેં) શબ્દાર્થ (-અન્વયાર્થ) તો ઐસા હૈ, દેખો ! **शुद्धनय तक पहुंचकर (श्रद्धावान हुए)**—શ્રદ્ધાન પૂર્ણ હો ગયા. (**तथा पूर्ण ज्ञान-चारित्रवान हो गये**).... જુઓ ! ચારિત્ર ભી પૂર્ણ હો ગયા. [**उन्हें तो शुद्ध (आत्मा)का उपदेश (आज्ञा)**]—ઉસકો શુદ્ધકી આજ્ઞા **करनेवाला शुद्धनय जाननेयोग्य है**..... લ્યો, 'આજ્ઞા કરનેવાલા' (ઐસા કહા હૈ, ક્યોંકિ) '**आदेश**' શબ્દ પડ્યો છે ને ? પણ ઉસકા અર્થ (યહ હૈ) કિ જિસકો કેવલજ્ઞાન હો ગયા, વે નયકા જ્ઞાન જાનતે હૈં. ઉનકો કુછ હવે આશ્રય લેના રહા નહીં, (ક્યોંકિ) અપૂર્ણતા રહી નહીં. (ઈસલિયે) વ્યવહાર જાનનેકા રહા નહીં, એકલા ઉસકો (-આત્માકો) જાનતે હૈં—યૂં કહા. સમજમેં આયા ? ઔર **अपरमभावमें....स्थित है**—પૂર્ણ દશા ચારિત્ર આદિકી હુઈ નહીં—સાધક અવસ્થામેં હૈ—ઉસકો, પર્યાયમેં જિતની શુદ્ધતા યા અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન હોતી હૈ ઉસકો જાનના વો પ્રયોજનવાન હૈ. ઉસકો 'કહના'—યે બાત યહાં હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા ? ૧૨વીં ગાથાકા ઐસા અર્થ હૈ.

યે બહુત ઝઘડેવાલી બાત હૈ તો વારંવાર વિશેષ (સ્પષ્ટીકરણ) બહુત આતા હૈ. (અજ્ઞાની) ગાથાકા અર્થ ભી ઐસા કરતે હૈં ઔર ટીકાકા અર્થ ભી કહતે હૈં કિ દેખો ! **ववहारदेसिदा पुण**.... (સમાધાન:) પણ ટીકામેં તો દેખ કિ ક્યા કહતે હૈં '**ववहारदेसिदा**'કી વ્યાખ્યા ? કિ 'વ્યવહાર જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ'—(ઐસા) '**ववहारदेसिदा**'કા અર્થ કહા હૈ. **ववहारदेसिदा पुण**....—વ્યવહાર દેખાડ્યો— ઉપદેશ કિયા. ઉસકા અર્થ ઐસા કિયા હૈ અમૃતચંદ્રાચાર્યને, કિ દ્રવ્યદ્રષ્ટિ હુઈ— નિશ્ચય ભાન હુઆ—પણ પર્યાયમેં પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત હુઈ નહીં તબ લગ પર્યાયમેં સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ શુદ્ધતાકે અનેક અંશ હૈં ઔર વિકલ્પ આદિ

અનેક અશુદ્ધ પર્યાય હૈં.—યે સબકો જાનના ઉસકા નામ **ववहारदेसिदा पुण... अपरमे ट्ठिदा भावे** હૈ. સમજમેં આયા ?

લ્યો, હવે ઉસકા **ભાવાર્થ**. જયચંદ પંડિત.... યે (અજ્ઞાની) સબ લોગ ઉસમેંસે ડાલતે (-કહતે) હૈં કિ 'દેખો ! વ્યવહાર કહા હૈ—વ્યવહાર કરના કહા હૈ. વ્યવહાર કરતે કરતે (નિશ્ચય હોગા)'. (સમાધાન :) યે તો વ્યવહાર આતા હૈ ઉસકો જણાયા હૈ. સમજમેં આયા ? જબ લગ પૂર્ણતા ન હો, તો બીચમેં શુદ્ધપર્યાયિકા અંશ પ્રગટ હોતા હૈ, સાથમેં શુભ ઉપયોગ—વિકલ્પ ભી ઐસા હોતા હૈ. તો ઉસકો 'જાના હુઆ પ્રયોજનવાન' કહકર (ઉસકી) વ્યાખ્યા કરતે હૈં.

ન્યાં (-ગાથામેં) 'જાના હુઆ' કહા ને યહાં 'કરતા હુઆ' કહા ઐસી ઉસકી (-ગાથાકી) ટીકા હૈ ? જો બાત (ગાથામેં) કહી ઉસકા (ટીકામેં) સ્પષ્ટીકરણ હૈ. સમજમેં આયા ? વહાં તો (મૂલ ગાથામેં) 'જાના હુઆ પ્રયોજનવાન' (કહા ઔર) યહાં (ટીકામેં) 'કરતા હુઆ પ્રયોજનવાન' (કહા. ક્યા ઐસા) ઉસકા (-ગાથાકા) અર્થ—સ્પષ્ટીકરણ હોતા હૈ ? (ટીકામાં) ઠીક પડે એવો (અર્થ) કરે એમ હોય ? જૈસે કુવામેં (જૈસા) જલ હો ઐસા જલ બહારમેં આતા હૈ કિ અંદરમેં મીઠા (જલ) હો ઔર બહારમેં ખારા (જલ) હો (-આ) જાય ?

જુઓ ! ટીકામેં કહા કિ વ્યવહારનય તે કાળે—તે તે સમયે... તે તે સમયે.... જુઓ ! ભાષા તો... ઓહોહોહો ! સમય–સમયકા શુદ્ધતાકા અંશ ભિન્ન–ભિન્ન (ઔર) અશુદ્ધતા તે તે સમય... સમય–સમયમેં..... ભલે (સમય-સમયમેં) ઉપયોગ ઉસકા (છદ્મસ્થકા) લાગુ ન હો.....સમજમેં આયા ? પણ સમય-સમયમેં જિતની શુદ્ધતા (ઔર) અશુદ્ધતા હૈ ઐસા જ્ઞાન જાનતા હૈ, ક્યોંકિ જ્ઞાનકા સ્વભાવ હી સ્વકો ઔર પરકો જાનના (હૈ તો) ઐસી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. સમય-સમયમેં જિતની શુદ્ધતા-અશુદ્ધતા હૈ વહ, વહી સમયમેં જાના હુઆ (પ્રયોજનવાન હૈ). દુસરે સમયમેં દુસરા જાના હુઆ (પ્રયોજનવાન હૈ), તીસરે (સમય)મેં જૈસા હૈ વૈસા જાના હુઆ (પ્રયોજનવાન હૈ). (ઈસપ્રકાર) તે તે સમયમેં (વ્યવહાર) જાના હુઆ પ્રયોજનવાન કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! નવરંગભાઈ ! ભારે ભાઈ આ !

શ્રોતા : મોક્ષમાર્ગમેં હૈ ઉસકા ક્યા અર્થ કરતે હૈ ?

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : યે (અજ્ઞાની) કહતે હૈ ન ? કિ (જો) પૂર્ણ શુદ્ધ હો ગયા હૈં એને 'ઉપદેશ શુદ્ધનો દેવો'—ઐસા કહતે હૈં. (પણ ઉસકો) ક્યા દેના ઉપદેશ ? પણ (અજ્ઞાની કહે છે કે) 'કહના' (-ઉપદેશ દેવો) ઐસા હૈ ન પાઠ ? '**सुद्धादेसो**' હૈ કિ નહીં ? શુદ્ધકા આદેશ કરના—(પૂર્ણ શુદ્ધ હો ગયે) ઉસકો શુદ્ધકા આદેશ કરના (ઔર) નીચેવાલેકો (-નીચે ગુણસ્થાનવાલેકો) વ્યવહારકા ઉપદેશ કરના. ઉસકો (ઉપદેશ દેનેકી બાતકો) દોનોંકે સાથ મિલાતે હૈં. એમ જ (બીજા બધા) કહે છે ને ? કે અભી તો વ્યવહાર હી હૈ, નિશ્ચય હૈ હી નહીં. .... આઠમે (ગુણસ્થાનમેં) નિશ્ચય હોતા હૈ ઐસે કહતે હૈં. બહુત ઊંધા અર્થ. અરે ભગવાન ! તુજે ક્યા કરના હૈ ? તુજે તિરના હૈ કિ ક્યા કરના હૈ ?

(વૈરાગ્યપૂર્વક) આહાહા ! જુઓને એક સંસાર ! આ જુઓને એક બાળક મરી ગયોને ક્યાંક ? નહીં ? છોકરો મરી ગયો. બિચારો કેટલા (હોંશ)થી આવ્યો હશે ? એ પરિણામ કઈ જાતના એના (હશે) ? આમ કરશું... આમ કરશું... ચાર વાગે મરી ગયો. અઢી વાગે આવ્યો અને ચાર વાગે મરી ગયો. અહીં મરવા માટે .... પર્યાય જે ક્ષણે, જે નિમિત્તમાં, જે ક્ષેત્રે, જે સંયોગે (થવાની) તે ત્રણ કાળમાં ફરે નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? <u>ગમે તે પ્રસંગમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરના ચાહિયે</u>. ઓહો ! કહાં... ઈતના બિચારા બાલક.... પછી કોઈ મડદાને ત્યાં લઈ ગયા હશે ઘરે. કારણ કે અહીં બાળક મા-બાપને દેખે નહિ તો રાડ નાખી જાય. ટેક્ષી કરીને લઈ ગયા ત્યાં જાફરાબાદ. જાફરાબાદ ક્યાં આવ્યું ? વેરાવળ પાસે. છોકરા કહેતા'તા... છોકરા કહેતા'તા. કાકો-ભત્રીજો બે હતા. કાકો મરી ગયો અને ભત્રીજો મરવાને.....

એ અવસ્થા... બાપુ ! ભાઈ ! જો સમય જો અવસ્થા જડકી હોનેવાલી હૈ (ઉસે) તીન કાલમેં કેવલી ફેર (-બદલ) સકે નહીં. સમજમેં આયા ? કૌન કરે (ફેરવે) ભાઈ ? કિતની હુશિયારીકા અભિમાન તુજે ? પ્રજ્ઞામેં (-અજ્ઞાનમેં) ઈતના અભિમાન કિ શરીરકી અવસ્થા ઐસે મૈં રખ્ખુ, ઉસકો ઐસે મૈં રખ્ખુ, ઐસે મૈં રખ્ખુ, ઐસે મૈં કર દું, છોકરાકો ઐસા મૈં પઢા દું–શીખા દું, દુનિયાકો ઐસે શિખામણ દે દું કિ ઉસસે ઉસકી વ્યવસ્થા હો જાય.....ઉસસે ન હો જાય ?

શ્રોતા : વ્યવસ્થા કરવી કે ન કરવી ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કૌન કર સકતા હૈ (કે જેથી) કરવું ? માટે તો કહતે હૈ યહાં. આહાહા ! બિચારા બાળકને કેવા વિકલ્પ હશે કે આમ શીખશું, ૧૦ દિ' આમ શીખશું, પછી આમ થાશે, પછી ઐસા થાશે. ક્યા ધૂલ હોગા ભગવાન ? આહાહા ! અરે ! મનુષ્યપના મિલા, (પણ) કહાં ગયા... કહાં ગયા.... કઈ દ્રષ્ટિમેં ને કઈ વૃત્તિમેં ? ઓહોહો !

આહાહા ! ભાઈ ! ઈસમેં (-ઈસ ભવમેં) તો ઝઘડા કરનેકી બાત હૈ હી નહીં, યહાં તો ઝઘડા ટાલનેકી બાત હૈ. ભગવાન ! જૈસા માર્ગ હૈ ઐસા સરલપને રખ (-સ્વીકાર). ઉસમેં આડ ન માર... આડ ન માર ભાઈ ! તેરે સ્વભાવમેં (-પરિણામમેં) વિકૃતતા (યદિ) આયેગી તો સ્વભાવકી શાંતિ નહીં મિલેગી. મિથ્યાત્વકી અશાંતિ–જિસમેં અનંતા નિગોદકે ભવ કરનેકી તાકાત હૈ..... <u>મિથ્યાત્વમેં તો અનંત ભવ (કરને)કી તાકાત હૈ ઔર સમ્યગ્દર્શનમેં મોક્ષ લેનેકી તાકાત હૈ</u>. સમજમેં આયા ? (સમ્યગ્દર્શનમેં) બિલકુલ ભવકા અભાવ (કરકે હી) રહનેકી તાકાત હૈ. ઉસમેં (-મિથ્યાત્વમેં) પૂર્ણ ભવકી (સભી ભવ કરતે રહનેકી) તાકાત હૈ. (કોઈ) યે (વિપરીત) દ્રષ્ટિ લેકર જાયે, તો કહાં જાયેગા ? ચોરાસીના અવતારમાં બુડશે. આહાહા !

કહતે હૈં કિ ભગવાન ! તુમ વ્યવહારકા ઇતના આગ્રહ ન કરો કિ ‘વ્યવહાર હો તો નિશ્ચય રહેગા, વ્યવહાર હૈ તો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત હોગા.’—ઐસા આગ્રહ ન કરો. (જિસકો) નિશ્ચયકી (-ત્રિકાલી દ્રવ્યકી) દ્રષ્ટિ હૈ તો (ઉસકો) મોક્ષમાર્ગકી પ્રાપ્તિ હુઈ હૈ. (તો,) ઉસકો (-શુદ્ધતાકો) જાનના (ઔર) રાગ હૈ ઉસકો (ભી) જાનના ઉસકો વ્યવહાર કહનેમેં આયા હૈ. ઈસસે કમ, અધિક (યા) વિપરીત માનનેસે દ્રષ્ટિમેં વિરોધ હોગા.

શ્રોતા : આપે કહ્યું, વ્યવહારનો એટલો આગ્રહ ન રાખવો. એટલે સમજાણું નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : 'એટલો' એટલે ? કિ યે વ્યવહાર ઐસા કરના હી હૈ, કરના હી પડેગા—ઐસા નહીં. હોતા હૈ ઉસકો જાનના.—એમ કહે છે. ચંદુભાઈ! આહાહા ! ઈતના આગ્રહ ન રખના કિ મુજે (વ્યવહાર) કરના હી (પડેગા). (અજ્ઞાની કહતા હૈ કિ) ‘જુઓ ! દેખો ! વ્યવહાર આતા હૈ કિ નહીં?’

(સમાધાન:) 'આતા હૈ' વો દૂસરી બાત હૈ અને 'કરના' વો દૂસરી બાત હૈ. આહાહા ! (સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો રાગ) 'આતા હૈ' એ તો જાનને લાયક હોકર આતા હૈ (ઔર) 'કરના હૈ' એ તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હોકર કરના (-કરનેલાયક હૈ ઐસા માનતે હુએ) આતા હૈ. આહાહા ! દેવાનુપ્રિયા !

શ્રોતા : ધર્મ કરવો (એ) વ્યવહારના પ્રાણ પોષવા (માટે છે).....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હા, એ તો વળી (કોઈકે) કહ્યું કે 'વ્યવહારના પ્રાણ પોષવા—ઐસા ઉપદેશ દેના.' સોનગઢવાળા એવા એક નીકળ્યા છે કે (એકલી) નિશ્ચયની જ વાત કરે છે, તો આપણે વ્યવહારકા (ઉપદેશ દેના). રામવિજયને કાયદા નિકાલા હૈ અગિયાર—નિયમ બાંધે હૈં અગિયાર. યહાંકા દેખા હો ન (સાહિત્ય) ? તો ઉસકે સાધુમેં ભી કોઈ–કોઈકો ઝપટ લગી (-ખ્યાલમેં આને લગા) હૈ કિ બાત કંઈક હૈ..... કંઈક હૈ—ઐસા. તો (ઉન્હોંને) કાયદા બાંધા હૈ કિ વ્યવહારકા ઉપદેશ દેના, વ્યવહારકા પ્રાણ પોષના.—(ઐસે) અગિયાર કાયદા કાઢ્યા છે.

(અત્યંત કરુણાથી) : અરે ભગવાન ! 'વ્યવહાર' કિસકો કહના ભાઈ ? સમજમેં આયા ? આહાહા ! અરે ભગવાન ! શું કરે છે ભાઈ ? આવા (રખડવાના) અનંત કાળમાં તરવાના ઉપાય (માટે) થોડો કાળ છે. માંડ નીકળ્યો આમાંથી (નિગોદમાંથી), એમાં વળી આ (વ્યવહારનો પક્ષ) કરીશ, ભાઈ ! તારા આરા નહીં આવે. બાપુ ! એ દ્રષ્ટિના ફેરે (-વિપરીતપણાથી) દુઃખડા અનંત આવશે, સહ્યા નહીં જાય ભાઈ ! સમજાય છે કાંઈ ? આ (આત્મા) ભગવાન (થઈને પણ) જુઓને ! ક્યાં ને કેવી રીતે (રખડે છે) ?

આહાહા ! આ ૧૧મી અને ૧૨મી (ગાથા)માં નિશ્ચય અને વ્યવહાર—દોનોંકા ખુલાસા કર દિયા. સમજમેં આયા ? અને વો બતાનેકો હી દ્રષ્ટાંત 'તીર્થ ઔર તીર્થકે (ફલ)કી વ્યવસ્થિતિ'કા (દિયા હૈ). ઔર વહી બતાનેકો—વ્યવહાર ન છોડના બતાનેકો—**जइ जिणमयं पवज्जह**.... (કહા. લેકિન) પીછે નિશ્ચય તો આયા ઉસમેં. સમજમેં આયા ? વ્યવહાર આતા હૈ બીચમેં.... પર્યાય હૈ વહી વ્યવહાર હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

લ્યો, હવે **ભાવાર્થ. लोकमें सोनेके सोलह वान प्रसिद्ध हैं...** (હિંદીમેં) **'सोलह वान '** કહતે હૈં ? ‘તાવ’. **पन्द्रहवें वान तक उसमें चूरी आदि परसंयोगकी कालिमा रहती है....** પંદર વાન તક ઉસમેં ચૂરી આદિ રહતી હૈ. ચૂરી આદિ... પણ ‘કથીર’ રહતી હૈ કથીર ? તાંબા ? તાંબા આદિકી બાત કહતે હૈં ન ? આપણે કોઈ દેખા નહીં હોં કોઈ દિ' ઐસા સોના-બોના ચૂરીવાલા. કો'ક કહે એ સાંભળીએ. સોનામેં કોઈ તાંબાકા ભાગ હોતા હૈ ન ? કિ કથીરકા ભાગ થોડા હોતા હૈ. **चूरी आदि परसंयोगकी कालिमा रहती है, इसलिए तब तक वह अशुद्ध कहलाता है....** તબ તક અશુદ્ધ કહલાતા હૈ ન વો સોના ? તેર વલા, ચૌદ વલા તક ઉસમેં અશુદ્ધતા રહતી હૈ તો અશુદ્ધ કહલાતા હૈ.

और ताव देते देते.... અગ્નિકી જ્વાલા દેતે.. દેતે.. વો સોનાકો.... વો કુલડીમેં રખતે હૈં ન ? કુલડી માટીકી. (હિંદીમેં) 'કુલડી' કહતે હૈં કિ ક્યા કહતે હૈં ? હાં, વો. ફૂંક મારતે હૈં ન વો સોની ? (ઐસે) કરતે.. કરતે.. કરતે.. કરતે.. (અર્થાત્) આમ તાવ દેતે.. દેતે.. જહાં (સોના) સોલ વલા હો જાય, તબ ડાલ દેતે હૈં—નીચે ડાલ દેતે હૈં. તબ લગ તો ઉસકો આંચ દેતે હૈં અગ્નિસે. અગ્નિકો ફૂંક મારતે હૈં અગ્નિકો પ્રજ્વલિત કરનેકો.

और ताव देते देते जब अंतिम तावसे उतरता है.... દેખો ! સોલહ વલા હો ગયા **तब वह सोलह वान या सौ टंची शुद्ध सोना कहलाता है....** લ્યો. **जिन्हें सोलह वानवाले सोनेका ज्ञान, श्रद्धान तथा प्राप्ति हुई है..... सोलह वानवाले सोनेका ज्ञान, श्रद्धान तथा प्राप्ति हुई है, उन्हें पन्द्रह वान तकका सोना कोई प्रयोजनवान नहीं...** અહીં તો એમ (કહ્યું) કે જેણે સોળ વલું (સોનું) લીધું એને પંદર (વલા)નું શું કામ છે ? ક્યા કામ હૈ ? યૂં**. और जिन्हें सोलह वानवाले शुद्ध सोनेकी प्राप्ति नहीं हुई है, उन्हें तब तक पन्द्रह वान तकका सोना भी प्रयोजनवान है....** **'प्रयोजनवान'**કા અર્થ (યહ હૈ કિ) સોના હૈ—જો કિ પંદ્રહ વાન હૈ—ઉસકો લેતે હૈ—ઐસા કહતે હૈં.....પંદ્રહ વાન (સોના) હૈ વો લેતે હૈં એમ. યહાં (પંદ્રહ વાન કહા) વો વ્યવહારકે સાથ મિલાના હૈ હોં. સોલહકી સાથ.....(કોઈ કહે :) **'प्रयोजनवान'**કા અર્થ હૈ કિ સોના પંદ્રહ વાન લેના એટલે કે વ્યવહાર કરના’ (પરંતુ) ઐસા (હૈ) નહીં.

पन्द्रह वान तकका सोना कोई प्रयोजनवान नहीं होता, और जिन्हें सोलह वानवाले शुद्ध सोनेकी प्राप्ति नहीं हुई है उन्हें तब तक पन्द्रह वान तकका सोना भी प्रयोजनवान है । इसीप्रकार यह जीव नामक पदार्थ— ભગવાન (આત્મા) **जो कि पुदगलके संयोगसे अशुद्ध अनेकरूप हो रहा है....** નિમિત્તકે સંગમેં અપની પર્યાયમેં અશુદ્ધતાકા રંગ લગા હૈ—અશુદ્ધતાકા (અર્થાત્) અનેકપનાકા પ્રસંગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા ? હૈ તો જીવ, સોના સમાન (પૂર્ણ શુદ્ધ). સમજમેં આયા ? યે તો તુમ્હારા વિષય હૈ. ચૂરી-ચૂરી... સોનાકા વિષય હૈ તુમ્હારા. કરતે હો ન ? દાગીના બનાના, ફલાના બનાના. આપણે તો કભી બનાયા નહીં, દેખા નહીં. કહો, સમજમેં આયા ?

यह जीव नामक पदार्थ है, जो कि पुदगलके संयोगसे अशुद्ध अनेकरूप हो रहा है। उसका समस्त परद्रव्योंसे भिन्न.... યહ જીવ..... સમજે ન ? **समस्त परद्रव्योंसे भिन्न....** દેખો ! **समस्त परद्रव्योंसे भिन्न, एक ज्ञायकत्वमात्रका ज्ञान.... एक ज्ञायकत्वमात्रका ज्ञान....** વો ચૌથે (ગુણસ્થાન)સે હોતા હૈ. (ઔર) **एक ज्ञायकत्वमात्रका श्रद्धान....** વો (ભી) ચૌથેસે હોતા હૈ. **आचरणरूप प्राप्ति....** લ્યો, હવે આચરણ. સમજમેં આયા ? —**यह तीनों जिसे हो गये हैं....**પૂર્ણ—જ્ઞાન, શ્રદ્ધા ઔર ચારિત્ર પૂર્ણ હો ગયે, વો તો સોલવલા સોના (જૈસા) હો ગયા. સમજમેં આયા ?

उसे पुदगलसंयोगजनित अनेकरूपताको कहनेवाला अशुद्धनय कुछ भी प्रयोजनवान नहीं है.... પુદ્ગલજનિત અનેકરૂપતાકો.... (શુદ્ધતા ઔર રાગાદિ) અનેકરૂપ હૈ ન ? વો એક-એક કરકે અનેકરૂપ દિખાયે (**एक एक भावस्वरूप अनेक भाव दिखाये हैं**)—ઐસા (ટીકામેં) આયા થા ન ? **विचित्र अनेक वर्णमालाके समान** અનેક દિખતે હૈં—રાગાદિ ભિન્ન ભિન્ન (ઔર) શુદ્ધતાકી પર્યાય ભી ભિન્ન ભિન્ન (દિખતી હૈ). **तीनों जिसे हो गये हैं, उसे पुदगलसंयोगजनित अनेकरूपताको कहनेवाला अशुद्धनय कुछ भी प्रयोजनवान नहीं है....** (**किसी मतलबका**) **नहीं है....**

किन्तु जहां तक शुद्धभावकी प्राप्ति नहीं हुई..... દેખો ! સમજમેં આયા ? **जहां तक शुद्धभाव**—પરમાનંદકી પૂર્ણ પ્રાપ્તિ (નહીં હુઈ)..... (સમ્યક્) શ્રદ્ધા-જ્ઞાન તો હો ગયા, પણ આચરણ–ચારિત્ર પૂર્ણ ન હો... વીતરાગતા પૂર્ણ ન હો. સમજમેં

આયા? **वहां तक जितना अशुद्धनयका कथन है उतना यथापदवी प्रयोजनवान है....** —તે તે પદવીમાં તે તે વ્યવહારનય (હૈ ઐસા) જાનના પ્રયોજનવાન હૈ—ઐસા કહા હૈ. પાછું એને (-વ્યવહારને જાણવું) પ્રયોજનવાન છે એટલે (વ્યવહારને) કરવું પ્રયોજનવાન છે (-એમ નથી. કેમ કે વ્યવહારનો) કર્તા હો તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હો, સુન તો સહી ! (વ્યવહારકા) કર્તા હુઆ તો જ્ઞાન.... કર્તા હુઆ તો જ્ઞાન ને આત્માકો અશુદ્ધ હી માના ઉસને. સમજમેં આયા ? વિકલ્પ શુભ હૈ વો કરે (ઔર વહ) મેરા કર્તવ્ય હૈ—(ઐસા માને) તો બંધદશા ઉત્પન્ન હોગી, મિથ્યાદશા ઉત્પન્ન હોગી. સમજમેં આયા? (યહાં વ્યવહારકે) કર્તવ્યકી બાત નહીં હૈ. (બીચમેં વ્યવહાર) આતા હૈ, તો ઉસકો 'કરના'—ઐસા વ્યવહારનયસે ઉપદેશ કહા હૈ.

અહીં તો કહેશે.... એ આહીં કહેશે... કહેશે. 'કરના'નો નીચે (ફૂટનોટમાં) ખુલાસો કર્યો છેને ? નીચે છે. **परन्तु ऐसा समझना कि साधक दशामें भूमिकाके अनुसार शुभभाव आये बिना नहीं रहते.** (ઈસલિયે) વ્યવહારસે કર્તા હૈ. સમજે ? **व्यवहारोपदिष्ट शुभभावोंको आत्मा व्यवहारसे कर सकता है....** —ઐસા વ્યવહારસે કહતે હૈં. નીચે (ફૂટ)નોટમાં આ લખ્યું છે. કારણ કે પાઠના અર્થમેં (-ભાવાર્થમેં) લિયા હૈ ન જયચંદ પંડિતને ? કિ કરના... કરના... 'કરના'કા અર્થ (યહાં ઐસા હૈ કિ) ઐસા હોતા હૈ... ઐસા હોતા હૈ. અરે ! નહીંતર, (ઐસા અર્થ નહીં સમજે તો) તેરી દ્રષ્ટિ ફિર જાયેગી.

વિકલ્પ તો વસ્તુમેં હૈ હી નહીં, યે તો પહલેસે કહા છઠ્ઠી ગાથામેં, કિ શુભ-અશુભપને આત્મા પરિણમા હી નહીં કભી.....શુભ-અશુભપને ભગવાન આત્મા–દ્રવ્ય તો હુઆ હી નહીં. (તો ભગવાન આત્મા જિસરૂપ) હુઆ નહીં વે શુભ (-અશુભ) ઉસમેં કહાંસે આયે ? ઉસ કારણસે 'પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત નહીં'—ઐસા તો પહલેસે કહા હૈ. દ્રવ્યસ્વભાવ તો શુભ(રૂપ ભી) પરિણમતા હી નહીં. (ઈસલિયે) પર્યાયમેં જો શુભ આતા હૈ વો—દ્રવ્યદ્રષ્ટિ કરકે (હોનેકે બાદ) જો (શુભ) આતા હૈ ઉસકો—જાનના. સમજમેં આયા ? વો ભૂમિકાકે યોગ્ય 'ઐસા શુભભાવ આતા હૈ....હોતા હૈ'—ઐસા જાનના. લ્યો.

वहां तक जितना अशुद्धनयका कथन है.... દેખો ! **उतना यथापदवी....** ચૌથે ગુણસ્થાનમેં ચૌથેકે પ્રમાણમેં, પાંચવેં (ગુણસ્થાનમેં) પાંચવેંકે પ્રમાણમેં, છઠ્ઠે

(ગુણસ્થાન)મેં છઠવેકે (પ્રમાણમેં). **उतना यथापदवी प्रयोजनवान है**.... લો. **जहां तक यथार्थ ज्ञान-श्रद्धानकी प्राप्तिरूप सम्यग्दर्शनकी प्राप्ति नहीं हुई हो**.... ઉન્હોંને (-જયચંદ પંડિતને) ડાલા હૈ, પાઠકી શૈલીમેં યે હૈ નહીં. પાઠકી શૈલીમેં તો સમ્યગ્દર્શન પાયા પીછે પર્યાયમેં કિતની શુદ્ધતા ને અશુદ્ધતા હૈ વો જાનના—વો બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન પાયે બિનાકી બાત વો અગિયારવીં (ગાથા)મેં ભી નહીં હૈ ઔર બારવીં (ગાથા)મેં ભી નહીં હૈ. પણ ઉન્હોંને જરી સમજાયા હૈ કિ (સમ્યગ્દર્શનકે) પહલે ઈતના ઈતના ઉસકો વિકલ્પ આતા હૈ. વો બાત કહેંગે વિશેષ.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૩૩

ગાથા - ૧૨

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૭, રવિવાર, તા. ૧૩-૧૦-'૬૮

આ સમયસારકા જીવ-અજીવ અધિકાર ચલતા હૈ. ઉસકી બારહવીં ગાથાકા ભાવાર્થ હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? બારહવીં ગાથામેં, ગ્યારહવીં (ગાથા)મેં કહા ઉસકે સાથ સંધિ કરતે હૈં. ગ્યારહવીં (ગાથા)મેં તો ઐસા કહા કિ યે આત્મા ભૂતાર્થ—ત્રિકાળ સત્ સ્વરૂપ—ધ્રુવ સ્વરૂપ—હૈ વહી શુદ્ધનય હૈ, વહી નિશ્ચય સ્વરૂપ હૈ ઔર ઉસકા આશ્રય કરનેસે પહલેમેં પહલા ધર્મકી—સમ્યગ્દર્શનકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા ?

વસ્તુ...... એક સમયમેં પૂર્ણ જો ધ્રુવ દ્રવ્યસ્વભાવ—એકરૂપ જ્ઞાયક—અભેદ ચીજ—હૈ વહી સત્ય હૈ, વહી નિશ્ચય હૈ, વહી વાસ્તવિક હૈ ઔર શુદ્ધનય હૈ. ઉસકા આશ્રય કરનેસે (ધર્મ હોતા હૈ). ક્યોંકિ દ્રવ્યમેં અનંતી (શુદ્ધ) પર્યાય પ્રગટ હોનેકી (-કરનેકી) ઉસમેં તાકાત હૈ. તો અપના પ્રયોજનકી—સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્રકી—પ્રાપ્તિ દ્રવ્યસ્વભાવકા (અર્થાત્) ભૂતાર્થકા હી આશ્રય કરનેસે હોતી હૈ.—ઐસા (૧૧વીં ગાથામેં) કહા. તો, વહાં તો ઐસા (ભી) કહ દિયા થા કિ જ્ઞાયકસ્વરૂપ ભૂતાર્થ એકરૂપ હૈ વહી સત્ય હૈ. પર્યાય, ગુણભેદ, રાગ અને નિમિત્ત—એ સબકો ગૌણ કરકે 'અસત્ય હૈ', પર્યાય ભી 'નહીં હૈ'—ઐસા કહા થા. વો પર્યાય ભી 'નહીં હૈ'—ઐસા ગૌણ કરકે... ગૌણ કરકે, ઉસકો 'પર' કહકર, 'વ્યવહાર' કહકે, 'અસત્ય હૈ' ઐસા કહા થા. ઉસકા બારહવીં ગાથામેં સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈં. સમજમેં આયા ?

અપના સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન હૈ. વો ધ્રુવ... દોપહરકો (પ્રવચનમેં સમયસાર ગાથા ૩૨૦, શ્રી જયસેનાચાર્યકી ટીકા) જો ચલા થા (વહ) નિષ્ક્રિય (તત્ત્વ).... બંધ અને મોક્ષકે પરિણામ ઔર બંધ-મોક્ષકે કારણરૂપ પરિણામસે શૂન્ય દ્રવ્ય હૈ. ઉસકા જો આશ્રય કરતે હૈં (ઉસકો) અપની સમ્યક્ ચીજકી અથવા સ્વરૂપકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.

તો (કોઈ) કહતા હૈ, 'બસ ! 'સત્ય' એક હી હૈ ? પર્યાયમેં (અનેકપના હૈ ઉસકો) ગૌણ કરકે જો નિષેધ કર દિયા થા (વે કુછ હૈ કિ નહીં) ? સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો

ધર્મ પ્રગટ હુઆ, (તો ભી) ઉસકો પર્યાયમેં કોઈ કમી હૈ—શુદ્ધતાકે અંશ અનેક હૈં, રાગાદિ ઉત્પન્ન હોતે હૈં—વો કોઈ ચીજ હૈ કિ નહીં ?' સમજમેં આયા ?

(સમાધાન:) વો ચીજ હૈ.... (લેકિન) વો ચીજ હૈ યે જાનનેલાયક હૈ.... નવનીતભાઈ ! સમજમેં આયા ?.....જાનનેલાયક હૈ, આદરનેલાયક તો યે દ્રવ્યસ્વભાવ હી હૈ. ઉપાદેય—અંગીકાર કરના—અથવા જિસમેં દ્રષ્ટિ લગાના હૈ વો તો દ્રવ્ય હી હૈ. (ત્રિકાલી) વસ્તુ હી ઉપાદેય—અંગીકાર કરનેલાયક હૈ.

(પ્રશ્ન:) તો (સાધકકો) પર્યાયમેં (અસ્થિરતાકા) બાકી રહા રાગ ઔર શુદ્ધતાકી કમી આદિ હૈ ન ? (સમાધાન:) યે જાનનેલાયક હૈ. વો કાલમેં જો જો પ્રકારકી શુદ્ધતા ઔર જિતને પ્રકારકી અશુદ્ધતા હૈ, (ઉસકો) ઉસ પ્રકારસે જ્ઞાન જાનતા હૈ (કિ યે સબ) 'હૈ'. (સાધક) જાનતા હૈ તો અપની પર્યાયકો, પણ ઉસમેં વો (શુદ્ધતા-અશુદ્ધતા) વ્યવહારસે જાનનેમેં આતી હૈં—ઐસા યહાં કહા હૈ. સમજમેં આયા ? તો યહાં ખુલાસા, યહાં લગ તો કર દિયા ઉન્હોંને (પંડિત જયચંદજીને) ભાવાર્થમેં કિ **शुद्धभावकी प्राप्ति नहीं हुई वहाँ तक जितना अशुद्धनयका कथन** **है उतना यथापदवी प्रयोजनवान** है. ' '**प्रयोजनवान**'કા અર્થ જાનનેલાયક હૈ. યહાં તક આયા થા ન કલ ? કહાં આયા હૈ માલચંદજી ? કહાં તક આયા થા કલ ? વો અભી કહ દિયા ન ?

किन्तु जहाँ तक शुद्धभावकी प्राप्ति नहीं हुई.... ક્યા કહતે હૈં ? પર્યાયમેં પૂર્ણ **शुद्धभावकी प्राप्ति नहीं हुई**.... દ્રવ્યકે શુદ્ધભાવકી પ્રાપ્તિ તો શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમેં હુઈ હૈ....ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ હૈ ઐસી શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમેં તો પ્રાપ્તિ હુઈ હૈ, (પરંતુ) પર્યાયમેં જબ લગ પૂર્ણ શુદ્ધિ(કી) પ્રાપ્તિ ન હો, તબ લગ... **वहाँ तक जितना अशुद्धनयका कथन** है... અર્થાત્ અશુદ્ધનયકે (વિષયરૂપ) જિતને ભેદરૂપ ભાવ હૈં—પર્યાય, રાગ આદિ. યે સબ '**अशुद्धनयका कथन**' કહેતાં અશુદ્ધનયકા વિષય હૈ—વ્યવહારનયકા વિષય હૈ.

अशुद्धनयका कथन है.... (જુઓ !) યહાં 'અશુદ્ધ(નય)' કહા, (લેકિન) 'વ્યવહારનય' નહીં કહા. ક્યોંકિ ઉસકી પર્યાયમેં કમી હૈ શુદ્ધતાકી ઔર રાગ (હૈ). તો ઉસ અપેક્ષાસે, ઉસકો (-રાગાદિકો) અપની અશુદ્ધ પર્યાય કહકર.... સમજમેં આયા ? '**अशुद्धनयका कथन है**'—ઐસા કહા. 'વ્યવહારનયકા કથન હૈ'—ઐસા

નહીં કહા, ક્યોંકિ 'વ્યવહાર' (કહનેસે) એકદમ 'પર' (હૈ ઐસા) હો જાતા હૈ ભાઈ ! .... 'વ્યવહાર' (કહનેસે) એકદમ 'પર' (અન્ય) હો જાતા હૈ અને યહાં તો (રાગાદિ) પર નહીં હૈ. (યહાં તો) ઉસકી (-સાધકકી) પર્યાયમેં રાગ હૈ, શુદ્ધ પર્યાયમેં કમી હૈ (ઉસકી બાત હૈ). તો (-ઈસલિયે) વો અશુદ્ધનયકા કથન હૈ. (જબ કિ) શુદ્ધનય તો ત્રિકાલી(દ્રવ્ય)કો બતાતા હૈ. સમજમેં આયા ? જો (યદિ, યહાં) 'વ્યવહારનયકા કથન' (ઐસા) કિયા જાય–કહને જાય, તો (કોઈ) વ્યવહાર તો પર હૈ, ઉસકી પર્યાયમેં ભી ન હો. ઐસા તો કહા થા પહલે (૧૧વીં ગાથામેં) કિ 'વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ......પર્યાય ઉસમેં હૈ હી નહીં'—ઐસા કહા થા. ...ભાઈ ! સમજમેં આતા હૈ ?

તો યહાં કહતે હૈં કિ **जहां तक**.... ભગવાન આત્મા—અપના શુદ્ધ ચૈતન્ય પરમાત્મા—જો ધ્રુવ હૈ ઉસકે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ તો પહલેસે હૈ હી, પણ (અબ) અપની પર્યાયમેં પૂર્ણ શુદ્ધતા (પ્રગટ હુઈ)....(અધિક) આશ્રય કરના રહા નહીં (ઐસી) પૂર્ણ શુદ્ધતા (પ્રગટ હુઈ).....પૂર્ણ શુદ્ધ પર્યાય પ્રગટ હો ગઈ....તો ઉસ (જીવ)કો તો કંઈ વ્યવહારકો જાનના હૈ નહીં. સમજમેં આયા ? પણ (પૂર્ણ શુદ્ધ પર્યાયકી) પ્રાપ્તિ નહીં હુઈ, **वहाँ तक जितना अशुद्धनयका कथन है**.... અપની (શુદ્ધ) પર્યાય અને રાગકા જો ભાવ હૈ ઉસકો, ઉસે જાનના પ્રયોજનવાન કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

उतना यथापदवी.... દેખો ! ચૌથે ગુણસ્થાનમેં જિતની શુદ્ધતા હૈ ઔર રાગ હૈ ઉસકો જાનના, પંચમ ગુણસ્થાનમેં ભી જિતની શુદ્ધતા (ઔર રાગ) હૈ— ભલે (પહલેસે) શુદ્ધતા બઢ ગઈ હૈ ઔર અશુદ્ધતા ઘટ ગઈ હૈ તો—ઉસકો ઉતના જાનના, છઠ્ઠે (ગુણસ્થાન)મેં શુદ્ધતા બઢ ગઈ હૈ ઔર અશુદ્ધતા ઘટ ગઈ હૈ તો ઐસે જાનના. **यथापदवी**.... જહાં જહાં (જિતની) શુદ્ધતા ઔર જિતની અશુદ્ધતા હૈ, તહાં તહાં તે તે પદવી યોગ્ય વ્યવહારકા—અશુદ્ધનયકા જ્ઞાન કરના અથવા વ્યવહારનય જાનનેલાયક (હૈ—ઐસા) કહા હૈ. ઓહોહો ! ભારે. સમજમેં આયા?

હવે જરી જયચંદ પંડિત ગ્યારહવીં (ઔર) બારહવીં ગાથામેં નહીં હૈ વો બાત કહતે હૈં. સમજમેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન પહલે ભી ક્યા કરના વો બાત

વિશેષ ડાલતે હૈં. સમજમેં આયા ? (ઈસકી) ગ્યારહવીં (ઔર) બારહવીં (ગાથા)કે સાથ સંધિ નહીં હૈ. સમજમેં આયા ? ગ્યારહવીં (ગાથા)મેં તો (કહા કિ) ભૂતાર્થ—ભગવાન (આત્મા) ચિદાનંદ પ્રભુ અનાકુલ આનંદકંદ હૈ (ઉસકા) આશ્રય લેનેસે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન હુઆ. ઔર (બારહવીં ગાથામેં કહા કિ) પર્યાયમેં અપૂર્ણતા હૈ શુદ્ધતાકી (ઔર) અશુદ્ધતા (હૈ) વો જાનના. બસ, વો સંધિ હો ગઈ ગ્યારહવીં (ઔર) બારહવીં (ગાથા)કી. સમજમેં આયા ?

પણ જરી સ્પષ્ટ કરનેકો જયચંદ પંડિત કહતે હૈં : **जहां तक यथार्थ ज्ञान-श्रद्धानकी प्राप्तिरुप सम्यग्दर्शनकी प्राप्ति नहीं हुई हो....** સમજમેં આયા ? **जहां तक यथार्थ ज्ञान-श्रद्धानकी प्राप्तिरुप.... यथार्थ ज्ञान-श्रद्धानकी प्राप्तिरुप सम्यग्दर्शनकी प्राप्ति नहीं हुई हो, वहां तक तो जिनसे यथार्थ उपदेश मिलता है....** દેખો ! હવે સમ્યગ્દર્શન પાયે બિનાકે પ્રાણીકો ક્યા હોતા હૈ વો બતાતે હૈ. કરના... કરના... કહેંગે, પણ (સમકિત પહલે) ક્યા હોતા હૈ વો બતાતે હૈં. અમરચંદભાઈ ! વ્યવહારનયસે કરના... કરના... કરના... ઐસે કહનેમેં આતા હૈ, પણ (સમકિત પહલે) ક્યા હોતા હૈ ઐસી (વહ) બાત હૈ ખરેખર તો. સમજમેં આયા ? ચંદુભાઈ !

जहां तक यथार्थ ज्ञान-श्रद्धानकी प्राप्तिरुप सम्यग्दर्शनकी प्राप्ति नहीं हुई हो, वहां तक तो.... वहां तक तो जिनसे.... જિસકે પાસસે **यथार्थ उपदेश....** યે પહલે શબ્દ (-પ્રથમ કાર્ય) હૈં. **यथार्थ उपदेश....** વીતરાગતા.

શ્રોતા : અજ્ઞાનીને શું ખબર પડે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સમજના ચાહિયે... ઉસકો વીતરાગતા ચાહિયે કિ નહીં? શ્રોતાકો વીતરાગતા ચાહિયે કિ નહીં ? જિજ્ઞાસા હો તો વીતરાગતાકા ઉપદેશ કહાં મિલતા હૈ ઉસકો નક્કી કરના.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જિજ્ઞાસા ક્યા હૈ શ્રોતાકી ? કહો, રાગ કરનેકી હૈ ? રાગ તો હૈ—રાગમેં તો હૈ—વિકારમેં તો હૈ. અબ જિજ્ઞાસા હૈ નિર્દોષ હોનેકી. સદોષ તો હૈ, નિર્દોષ હોનેકી (જિજ્ઞાસા હૈ), તો નિર્દોષ હોનેકી ઈચ્છાવાલા, (જિસકા) નિર્દોષ કથન હો ઉસકા સુનના. સમજમેં આયા ? ઈતની તો

જવાબદારી શ્રોતા ઉપર (હોની ચાહિયે ન ? કિ) કુછ (જવાબદારી) ન જ રહે ? નેમચંદભાઈ !

શ્રોતા : થોડો થોડો ભાર નાખો, આ તો એક સાથે......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ...... ઉસકો સદોષતા ટાલની હૈ (ઔર) નિર્દોષતા ગ્રહણ કરની હૈ.....શ્રોતાકા અર્થ ક્યા હૈ ? શ્રોતાકો ક્યા (-કૌનસી) જિજ્ઞાસા હૈ ? ક્યા વિકાર રખનેકી (જિજ્ઞાસા) હૈ ? વો (-વિકાર) તો હૈ હી. વો તો (યદિ વિકાર કરના હૈ તો) સુનનેકે લાયક હી કહાં હૈ ? સમજમેં આયા ? (યહ) સુનના હૈ (કિ) જો અનાદિકાલસે વિકારમેં હૈ, વો વિકાર કૈસે ટલે ઔર નિર્વિકારકી—નિર્દોષતાકી પ્રાપ્તિ કૈસે હો ? ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ રાગકા અભાવ કૈસે હો અને વીતરાગ (સ્વભાવ)કી દ્રષ્ટિ (દર્શન)–જ્ઞાન-ચારિત્ર કૈસે હો ? બસ, ઉસકી—શ્રોતાકી ઈતની જિજ્ઞાસા તો હોની ચાહિયે ભાઈ ! સદોષતા ટલે અને નિર્દોષતા મિલે ઐસી (યદિ) શ્રોતાકી જિજ્ઞાસા ન હો તો શ્રોતા કૈસે ? તો શું કરવા શ્રોતા (થયો) છે એ ? વિકથા સુનના હૈ ? નાટક સુનના હૈ ? ક્યા સુનના હૈ ઉસકો ? સમજમેં આયા ? ધર્મકથા સુનની હૈ તો શ્રોતાકી ઈતની તો જવાબદારી (હોતી) હૈ કિ નિર્દોષ મુજે હોના હૈ, તો નિર્દોષ કથની કૌન કરતે હૈં, કૈસે કહતે હૈં, ક્યા પ્રકારકી (કથની) હૈ—(ઉસકા નિર્ણય હોના ચાહિયે).

यथार्थ ज्ञान-श्रद्धानकी... સમજે ? ક્યા કહતે હૈં ? **जिनसे यथार्थ उपदेश मिलता है....** દેખો ! ઈતની તો ઉસકી જવાબદારી હૈ કિ નહીં ? કે (કોઈ) જે તે મારે ગપ્પા ને ત્યાં સાંભળવા જાય.

શ્રોતા : ધંધા આદિને કારણે ખબર ન પડે.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ન ખબર (પડે કેમ ?) ઉસે જિજ્ઞાસા ક્યા (-કિસકી) હૈ ? વિકાર રખનેકી હૈ ? (યદિ) વિકાર રખનેકી હૈ તો અનાદિસે (વિકાર) હૈ.

શ્રોતા : આબરૂદાર માણસ છે, બહુ હોંશિયાર.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હવે 'આબરૂદાર' કિસકો કહના ? ધૂલમેં. 'આબરૂદાર' કિસકો કહના ? દેખો !

શ્રોતા : અમારા વડીલોના પરંપરાના ગુરૂ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અરે ! વડીલોની પરંપરા કહને(કી હૈ). કિસે કહના ? જિસમેંસે નિર્દોષતાકી પ્રાપ્તિ ન હો અને સદોષતાકા વ્યય ન હો.... વો નાસ્તિસે બાત હૈ, પણ (જિસસે) નિર્દોષતાકી પ્રાપ્તિ હો અને નિર્દોષ(પનેકી) કહાંસે પ્રાપ્તિ હો—ઐસા જિસકા કથન નહીં હૈ, તો (વહ) શ્રોતાકો સુનનેકે લાયક હી કહાં હૈ ? સમજમેં આયા ? આહાહા ! જુઓને ! (કોઈએ વિપરીત કહીને) ગજબ કર્યો છેને ? (તે કહે છે:) વિષયમેં સમાધિ હોતી હૈ. કાળા કેર (કરે છેને) ? શ્રોતા કૈસે (ઉસકે સુનનેવાલે) યે ?

શ્રોતા : પંચમકાળકા...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પંચમકાળકા......સદોષમેં પડા હૈ. સદોષકી વ્યાખ્યા? (કિ) (૧) વિપરીત માન્યતા (શ્રદ્ધા) ઔર (૨) વિપરીત આચરણ (-ચારિત્ર) ઔર (૩) વિપરીત જ્ઞાન .... તો ઉસકો (૧) અવિપરીત શ્રદ્ધા, (૨) અવિપરીત જ્ઞાન (ઔર) (૩) અવિપરીત આચરણ કરના હૈ. ઉસકે બિના શ્રોતાકી જિજ્ઞાસા કિસ જાતકી (-પ્રકારકી) લેના?

શ્રોતા : કરના ક્યા ? કર્મ બહોત નડતે હૈ ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કોઈ (કર્મ) નડતે નહીં—ધૂલમેં હી નડતે નહીં, અજ્ઞાની માનતે હૈં ઐસા કિ મુજે કર્મ માર્ગ દે તો મૈં શ્રોતા(કે) લાયક હોઉં.—(ક્યા) ઐસા હૈ ?

શ્રોતા : કર્મ પાસે.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કર્મ તો જડ હૈ. ક્યા કર્મકે પાસ માગણી કરના હૈ ? યે તો માટી–ધૂલ હૈ.

શ્રોતા : હાથ જોડીને વિનંતી કરીએ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : કરો વિનંતી જડ પાસે, જડ થઈ જા તું. વિનંતી તો આત્માકે સાથ કરની હૈ (કિ) તું સુન યથાર્થ તત્ત્વ. યથાર્થ તત્ત્વ સુનનેકે લાયક હમ શ્રોતા હૈં—એમ કહતે હૈં, દેખો ! યથાર્થ તત્ત્વકા.... હૈ ? **यथार्थ उपदेश मिलता है ऐसे जिनवचनोंको सुनना**.... ભાષા કૈસી હૈ ! વીતરાગી વચન (ઉસકો કહે કિ) જિસમેંસે વીતરાગભાવ નિતરતા હો. વીતરાગભાવ નામ નિર્દોષભાવકી પ્રાપ્તિ જિસમેંસે હો—યે જિનવચન કહનેમેં આતા હૈ. રાગસે લાભ માને (-હૈ ઐસા કહે

અર્થાત્) રાગસે લાભ મનાવે—યે જિનવચન નહીં. અને (યદિ જિનવાણી રાગસે લાભ મનાવે તો) શ્રોતા તો વો (અનાદિસે) કરતે હૈં, ઉસમેં (નયા) ક્યા હૈ ? સમજમેં આયા ?

जिनसे यथार्थ उपदेश मिलता है ऐसे जिनवचनोंको सुनना.... દેખો ! ઐસી વીતરાગી વાણીકો સુનના. સરાગી... સરાગ શબ્દસે મિથ્યાત્વ અને રાગ (પોષક વાણી સુનના નહીં, ક્યોંકિ) ઉસ (મિથ્યાત્વ ઔર રાગ) સહિત તો (અજ્ઞાની) પડા હી હૈ. ઔર (યદિ જિનવાણી) ઐસી કી ઐસી બાત કરે, તો ક્યા વો નયી બાત હૈ ? તો શ્રોતાકો ક્યા નયી (બાત) સુનના હૈ કિ ઉસી (અજ્ઞાન) જાતિકી (બાત) સુનના હૈ ? સમજમેં આયા ? (યે વાણી વીતરાગતા પોષક હૈ કિ નહીં) ઈતની તો (પરીક્ષા કરે ઐસી) જવાબદારી ઉસકી (-શ્રોતાકી) હૈ. નેમચંદભાઈ ! પૂરી જવાબદારી હૈ. આહાહા ! જ્યાં-ત્યાં (કોઈ) મારે ગપ્પા અને સુનને જાયે, તો (ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ) વિકાર–મિથ્યાત્વ સુનને જાતે હૈં (ઔર) વો તો (પરિણતીમેં) હૈ હી. ઉસમેં ક્યા આયા (-નયા મિલા) તુજે ? રાગ કરના ને રાગસે લાભ હૈ, વિકાર કરના ને વિકારસે લાભ હૈ, વિકાર કરતે.. કરતે.. શાંતિ હોગી ને સમાધિ હોગી—(ઐસા) મૂઢ તો અનાદિસે કરતા (-માનતા) હી હૈ. ઉસમેં નયા ક્યા સુના ?

શ્રોતા : પરંપરા તો થાયને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પરંપરા... ધૂલમેં પરંપરા નહીં હોતી. સમજમેં આયા ? દેખો ! શબ્દ કિતના (અચ્છા) લિખા હૈ ! ભલે યહાં–ઉસમેં (-ગાથામેં) હૈ નહીં વો બાત. યહાં (-ભાવાર્થમેં) તો સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરનેકી લાયકાતવાલા (જીવકો) લેકર (બાત કિયા હૈ કિ સાધકકો) ઉસકી પર્યાયમેં કમજોરી કિતની હૈ ઔર શુદ્ધિ કિતની પ્રગટ હુઈ હૈ ઉસકો જાનના. બસ, ઈતની સંધિ કિયા હૈ ચાર પ્રકારસે. સમજમેં આયા ? ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય (ઔર) અમૃતચંદ્રાચાર્યને, પર્યાય બાકી (-અપૂર્ણ) રહ ગઈ થી તો, 'પર્યાયમેં કિતની શુદ્ધતા (ઔર) અશુદ્ધતા હૈ વો જાનનેલાયક હૈ'—ઐસા (કહકર) વહાં (જ્ઞાન) જોડ દિયા (ઔર ઉસસે) પ્રમાણજ્ઞાન હો ગયા.... સમજમેં આયા ? નિશ્ચયજ્ઞાન (ઔર) વ્યવહારજ્ઞાન (મિલકર) પ્રમાણજ્ઞાન હો ગયા.

યહાં અર્થકારને (-જયચંદજી પંડિતને) વિશેષ લિખા થોડા કિ ભાઈ ! (જિસે) શ્રદ્ધા-જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ ન હુઈ ઉસકો ક્યા કરના ? ભલે ઈસમેં (-ગાથામેં યહ બાત) નહીં હૈ, (ફિર ભી સમજાયા હૈ.) સમજમેં આયા ? શ્રદ્ધા-જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ નહીં હુઈ ઉસકો ક્યા (કરના) ? કિ પહલે **यथार्थ उपदेश** (સુનના). **जिनवचन**–વીતરાગી વચન હોય તે યથાર્થ ઉપદેશ હૈ. અર્થાત્ જિસમેં નિર્દોષતા પ્રાપ્ત કરનેકી બાત હો વો જિનવચન હૈ.

શ્રોતા : બધાય એમ કહે છે કે અમારૂં જિનવચન છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (કોઈનું પણ) સાંભળતા, જિનવચન (હૈ કિ નહીં ઐસી) વ્યાખ્યા (-પરીક્ષા) કરેગા કિ નહીં ? (જિનવચન માને) નિર્દોષતા. નિર્દોષતા ચાહિયે કિ નહીં ઉસકો ? (હા), નિર્દોષતા. તો વીતરાગતા વો નિર્દોષતા હૈ. (ક્યા) રાગ વો નિર્દોષતા હૈ ? રાગસે લાભ મનાવે (ઔર) રાગસે લાભ હો (ઐસા કહે)—વો નિર્દોષતા હૈ ? યે જિનવચન હૈં ? (યહ તો) અજ્ઞાનીકા વચન હૈ. સમજમેં આયા ? (અજ્ઞાની કહે છે:) જુઓ ! (અહીંયા) વ્યવહાર કરવાનું કીધું છે. જુઓ ! વ્યવહાર કરવો (એમ કહ્યું છે). (સમાધાન:) યહાં 'કરને'કા અર્થ ઐસા (વિકલ્પ હોતા હૈ).

શ્રોતા : ....સમજ તો ખરો ! કે જિનવચન શું (-કોને) કહેવાય છે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમ વાત છે. જિનવચન યથાર્થ.... પણ તુજે ચાહિયે ક્યા ? તુમ હો મિથ્યાત્વ ઔર રાગ-દ્વેષમેં. તો મિથ્યાત્વ ભી કષાય હૈ (ઔર) રાગ-દ્વેષ ભી કષાય હૈ. (તું) કષાયમેં (તો) હૈ, હવે ક્યા કરના હૈ ઉસકો (-તુજે) ? ક્યા સુનના હૈ ? (ક્યા) વહી કી વહી બાત સુનની હૈ ? (યદિ 'હાં') તો શ્રોતા કહાં રહા ? વો (બાત) તો અનાદિકી (સુની) હૈ. સમજમેં આયા ? મિથ્યાભ્રાંતિ—વિપરીત શ્રદ્ધા, વો ભી કષાય હૈ (ઔર) રાગ-દ્વેષ ભી કષાય હૈ. તો (તું) કષાયમેં તો હૈ હી. તો (અબ) અકષાયી હોના હૈ કિ નહીં ? અકષાય કહો (યા) જિનવચનમેં અકષાયભાવ (કરનેકા) આતા હૈ તો (ઉસે) જિનવચન કહો. (એક હી બાત હૈ). સમજમેં આયા ?

जिनसे यथार्थ उपदेश मिलता है ऐसे जिनवचनोंको सुनना.... વો **धारण करना....** દેખો ! યે બાત ધારણ કરના (કિ) ઓહો ! યે (જિનવચન) રાગ રહિત

વીતરાગ દ્રષ્ટિ (પ્રગટ) કરનેકો કહતે હૈં. 'સ્વભાવકા આશ્રય લેના' (-ઐસા), વો વીતરાગ દ્રષ્ટિ (પ્રગટ કરનેકો) કહતે હૈં ઔર સ્વરૂપમેં સ્થિર રહો તો વીતરાગતા ઉત્પન્ન હોગી—ઐસા કહતે હૈં... કહતે હૈં... ઐસા સુનના (ઔર) સુનકર ધારના. છોડ દેના નહીં, ધાર રખના અંદર. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : યાદ ન રહે તો શું કરવું ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઐસા યાદ ન રહે ? સંસારકી બાત કૈસે યાદ રહતી હૈ ? દુકાનમેં હજાર, દો હજાર...... હૈ કિ નહીં ? ક્યા કહતે હૈં ? માલ. માલકા સબ કુછ યાદ હૈ કિ નહીં ?

શ્રોતા : જીવ યે સબકો પીછાનતા હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અરે ! તીન-તીન પટીકો પિછાનતા હૈ. (૧) ક્યા ભાવસે (વસ્તુ) આયી હૈ ઔર અભી ક્યા ભાવ ઉસકા ચલતા હૈ, (૨) કિતને (-કૌનસે) ભાવસે (આગે) બેચી હૈ ઔર કિતને (-કૌનસે) નયે ભાવસે આજ બેચના હૈ ઔર (૩) નયે ભાવસે આયી ચીજ કિતની હૈ. નેમચંદભાઈ ! સમજાય છે કાંઈ ?

અમારે આણંદજી હતાને આણંદજી ? એને બધી–બહુ ખબર હતી. વ્યવહારમાં બહુ કુશળ. માલ લેવા જાય તો માલ કેટલો બહારથી આવ્યો, એ માલ પહેલો કેટલો આવ્યો'તો અને કેટલો ખપ્યો વખારમાંથી (તથા) કેટલો એમાંનો બાકી છે—એ બધી ખબર પડે લ્યો. સમજાણું કાંઈ ? એમ, જિસકો આત્માકી સત્ય બાત સુનની હો, આત્માકા હિત કરના હો.... અહિત તો અનાદિસે કર રહા હૈ, (તો ભી) અબ ઉસમેં યે હી બાત સુનની હૈ ? એ તો અહિત તો કર રહા હૈ. તો શ્રોતાકી ઈતની તો જવાબદારી હૈ કિ હિત કૈસે હો (-ઐસી બાત સુને).

તો હિત વીતરાગવાણીસે ઔર વીતરાગભાવસે હોતા હૈ. જો **यथार्थ उपदेश मिलता है ऐसे जिनवचनोंको सुनना**.... ઔર સુનકર ગ્રહણ કરના—**धारण करना**, છોડ દેના નહીં વો બાત. ઓહો ! આત્માકા આશ્રય કરો તો સમ્યગ્દર્શન—વીતરાગ પર્યાય ઉત્પન્ન હોગી, સ્વરૂપમેં સ્થિર હો તો ચારિત્ર—વીતરાગતા હોગી ઔર (પૂર્ણ) વીતરાગતા હોગી તો કેવળજ્ઞાન હોગા.—વો બાત યથાર્થ સુનને ઔર ગ્રહણ કરનેલાયક હૈ. સમજમેં આયા ? જુઓ ! કેટલી વાત (જયચંદ) પંડિતે

મૂકી છે લ્યો. **यथार्थ उपदेश.... जिनसे यथार्थ ....ऐसे जिनवचनों.....** દેખો ! જહાં-તહાં સુનના નહીં, ઐસે કહતે હૈં. ચાલો ! કાંઈક સાંભળવાનું તો મળશે. સાંભળવાનું મળશે ક્યા (શું) ધૂળ ?

શ્રોતા : આટલું બધું (સાંભળવાનું મળે તો) મિથ્યાત્વ છૂટી જાય.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : (એવાનું સાંભળવાનું શું ? જે) વિપરીત માન્યતાના લાકડા નાખી દે. આહાહા ! અરર ! આ તે શ્રોતા કેવા ? કે, કામભોગ ...... (કોઈ કહે છે:) 'કામકો છૂટા છોડ દો, (ક્યોં કિ) કામ દેવ હૈ.' (સમાધાન:) આહાહા ! અરે ! ઈચ્છા ને ઈચ્છાકા કરના યે (વિપરીતતા) હૈ... કામ-ભોગ એટલે? ઈચ્છા હી કામ હૈ ઔર ઈચ્છાકા ભોગના વહ ભોગ હૈ. વો બાત છોડ દે, વો તો અનાદિસે સુની હૈ. ઈચ્છાકા કરના ને ઈચ્છાકા ભોગના વો બાત તો અનાદિસે સુની હૈ, વો નયી બાત નહીં હૈ. (અબ તો) ઈચ્છાકા નહીં કરના ને ઈચ્છાકા નહીં ભોગના (અર્થાત્) આત્માકી પર્યાયકા કરના ને આત્માકા ભોગના—ઐસી બાત સુન. ચંદુભાઈ ! સમજમેં આયા ?

આહાહા ! કહતે હૈં કિ.... **जिनवचनोंको सुनना, धारण करना तथा जिनवनचनोंको कहनेवाले श्री जिन.... श्री जिन....** દેખો ! **जिनवनचनोंको....** જિસને નિર્દોષ પર્યાય પ્રગટ (કી) હો ઐસે કહનેવાલે જિન હૈ. સમજમેં આયા ? **जिन–गुरुकी भक्ति.....**

શ્રોતા : એકલી ગુરુની ભક્તિ ન કરવી.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : નહીં, નહીં. (૧) જિન વીતરાગ અને (૨) વીતરાગ (માર્ગ)ના ગુરુ–સંતો. **जिन–गुरुकी भक्ति....** જિન (સાથે) લાંબી લીટી કરીને ગુરુ (પણ કહ્યા). **जिन–गुरु** (અર્થાત્) વીતરાગી ગુરુ. (૧) ભગવાન ભી સર્વજ્ઞ વીતરાગી ગુરુ હૈં. સર્વજ્ઞ વીતરાગ... સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ... સર્વજ્ઞદેવ પરમગુરુ હૈ (ઔર) (૨) છદ્મસ્થ (મુનિરાજ) હૈં વો (ભી) જિન વીતરાગ ગુરુ હૈં. સમજમેં આયા ? ઐસે... (૧) જિસકી દ્રષ્ટિ (-પરિણતિ પૂર્ણ) વીતરાગી હુઈ હૈ ઔર (૨) જિસકો નિર્ગ્રંથ દશામય વીતરાગભાવ હુઆ હૈ, વે જિનકે ગુરુ (યાની) જિન-ગુરુ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ?

આ, સંપ્રદાયકી બાત નહીં હૈ. આત્મા.... (I) જિસકો પવિત્રતા પ્રાપ્ત કરની હૈ (-ઉત્પાદ) અને (II) અપવિત્રતાકા નાશ કરના હૈ (-વ્યય).... ઉસમેં—એક (બાતમેં), દો (બાત—અસ્તિ ઔર નાસ્તિ) આ ગયી. તો અપવિત્રતાકા અર્થ હૈ મિથ્યાભ્રાંતિ ઔર રાગ-દ્વેષ. યે અપવિત્રતા હૈ, સરાગભાવ હૈ ઔર ઉસકા નાશ કરનેકા ઉપાય વીતરાગભાવ—અરાગભાવ—નિર્દોષભાવ હૈ (ઔર) વો તો સ્વરૂપ હી હૈ. સમજમેં આયા ? વો કોઈ સંપ્રદાયકી ચીજ નહીં હૈ, વો તો વસ્તુકી ચીજ (-સ્થિતિ) ઐસી હૈ.

જિસકો વિકારભાવ છોડના હૈ (-વ્યય) ઔર નિર્દોષ વીતરાગીભાવ અથવા નિર્દોષભાવ લેના હૈ (-ઉત્પાદ)..... —(અસ્તિ-નાસ્તિ) દો બાત. તીસરી (બાત) કિ (I) નિર્દોષભાવ જિસકો પ્રગટ કરના હૈ (-ઉત્પાદ), તો આયેગા કહાંસે ? (ઔર) (II) સદોષતા નાશ કરની હૈ (-વ્યય) તો (સદોષતા) જાકર (-છૂટકર) ઉસકે સ્થાનમેં નિર્દોષતા આયેગી કહાંસે ? સમજમેં આયા ? તો (III) નિર્દોષતા પ્રાપ્ત કરની હૈ તો નિર્દોષતા જિસમેંસે આયેગી ઐસા દ્રવ્યકા (-ધ્રૌવ્યકા) જ્ઞાન ઉસકો કરના પડેગા ઔર જિન ઉપદેશમેં વો પહલા આતા હૈ. સમજમેં આયા ? સવારે નવનીતભાઈ કહેતા હતા આજ, કે પરંપરા માર્ગ તો રહી ગયો છે. નહીં ભાઈ ? સવારના આમ કહેતા હતા. આ બધું ફરી ગયું ઘણું, પણ પરમ (પરંપરા) માર્ગ આ રહી ગયો. કિતના ફિર ગયા ?..... આહાહા ! ભગવાન ! (પણ) પરંપરાકા સત્ય માર્ગ તો રહ ગયા હૈ. સવારના ભાઈ કહેતા હતા. આહાહા !

ભાઈ ! પણ, કોઈ (પણ) અપેક્ષા લ્યો, કોઈ (પણ) પ્રકારકી. કિ ભાઈ ! 'મુજે કંઈ (કુછ) સુધરના હૈ'—ઈતના બસ લ્યો. ચલો, 'મુજે સુધરના હૈ', તો ઉસકા અર્થ હુઆ કિ ઉસકી દશામેં 'સુધાર' નહીં હૈ. 'સુધાર' નહીં હૈ તો ઉસકા અર્થ ક્યા (હુઆ) ? કિ વિપરીત વિકાર ને વિપરીત મિથ્યાત્વભાવ ઉસકી દશામેં પડા હૈ તો 'સુધરા' નહીં હૈ. તો હવે ઉસકો સુધરના હૈ. તો સુધરના—પર્યાયમેં સુધરના હૈ કિ વસ્તુમેં સુધરના હૈ ?

શ્રોતા : એ જાણવાની શું જરૂર ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ક્યોંકિ અસુધરેલાભાવકા નાશ અને સુધરેલા ભાવકી ઉત્પત્તિ અને એ સુધરેલો—નિર્દોષ ભાવ કહાંસે આયેગા ? અધ્ધરસે આયેગા કહીંસે ? તો ઉસકો દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયકા જ્ઞાન કરના પડેગા. સમજમેં આયા ? લોજીકસે–ન્યાયસે સમજના પડેગા કિ નહીં ? ન્યાયસે સમજના હૈ કિ નહીં ?

કોઈપણ પ્રાણી ઐસે કહે કિ હમેં હિત કરના હૈ—ઠીક કરના હૈ—અચ્છા કરના હૈ. ઉસકા અર્થ (હૈ કિ) મેરે પાસ હિત નહીં હૈ—ઠીક નહીં હૈ—અહિત હૈ—હિત નહીં હૈ. વો (અસ્તિ હૈ) તો ઉસમેં —(અસ્તિકે) સિદ્ધાંતમેં —(નાસ્તિ) આ ગયી. બરાબર હૈ ? હવે અહિત હૈ—ઠીક નહીં હૈ—અઠીક હૈ—અસહ્ય હૈ—ઠીક કરના હૈ, તો કરના કહાં હૈ ? પર્યાયમેં કરના હૈ કિ નહીં ? વો ઠીકપના... અઠીકપના જાકર (-અભાવ હોકર) ઠીકપના આતા હૈ (યા) વિપરીતભાવ જાકર અવિપરીતભાવ આતા હૈ, તો વો પર્યાયમેં—અવસ્થામેં આતા હૈ. (તો) વિપરીતભાવ જાકર નિર્દોષ વીતરાગી પર્યાય—નિર્દોષભાવ આતા હૈ. —વો તો ઉત્પાદ-વ્યય (સિદ્ધ) હો ગયા.

તો (નિર્દોષભાવ) આયા કહાંસે ? સદોષભાવ ગયા ઉસમેંસે નિર્દોષભાવ આતા હૈ ? પવિત્રતાકા ભાવ..... અપવિત્રતા ગઈ ઉસમેંસે (ક્યા) પવિત્રતા આતી હૈ ? વો (અપવિત્રતા) તો ગઈ (-નાશ હુઈ), તો (ઉસમેંસે પવિત્રતા કહાંસે આવે ?) બસ, ઉસકા અર્થ (યહ) હો ગયા કિ ......

(૧) પવિત્રતા જિસમેંસે આતી હૈ વો દ્રવ્યસ્વભાવ—વસ્તુ (ધ્રૌવ્ય) હૈ. ઔર

(૨) અપવિત્રતા જાતી (-નાશ હોતી) હૈ વો વ્યય હૈ. ઔર

(૩) દ્રવ્યકે આશ્રયસે પવિત્રતા (આતી હૈ વો ઉત્પાદ હૈ.)

તો (ઈસપ્રકાર) અપવિત્રતાકે નાશકે સ્થાનમેં (દ્રવ્યમેંસે) પવિત્રતા આતી હૈ, તો ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય સિદ્ધ હો ગયા. શ્રોતાકો ઈતના (ભી) ખ્યાલ ન હો, તો શ્રોતા કહાંસે આયા (-કહલાયેગા) ? અમરચંદભાઈ ! આહા ! (ભાવાર્થમેં) ઐસી બાત કહી હૈ. ઉન્હોંને (-પંડિત જયચંદજીને). જેઠાલાલભાઈ ! બરાબર છે કે નહીં ?

ન્યાયસે.... કોઈ ભી પ્રાણી—જો આત્મા હૈ, ઉસકો ઐસા (ભાવ) હૈ કિ 'મુજે હિત કરના હૈ હોં ભાઈ ! મુજે સારા (-અચ્છા) કરના હૈ... અચ્છા કરના

હૈ.' તો ઉસકા અર્થ (યહ) હુઆ કિ ઉસકી દશામેં અચ્છા હૈ નહીં ઔર અચ્છા કરના હૈ. 'કરના' હૈ ન ? તો (ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ કુછ) નયા કરના હૈ. તો વો ઉસકી પર્યાયમેં કરના હૈ—અવસ્થામેં કરના હૈ. તો અવસ્થામેં અચ્છા કરના હૈ ઔર બુરા નાશ કરના હૈ. તો અચ્છા કરના હૈ, (વહ) અચ્છા આયેગા કહાંસે ? તો ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ,

(૧) વીતરાગી પર્યાય કરની હૈ (-ઉત્પાદ) ઔર (૨) રાગ પર્યાય નાશ કરની હૈ (વ્યય) તો, વીતરાગવિજ્ઞાન પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ વો (૩) વીતરાગવિજ્ઞાનઘનમેંસે (-દ્રવ્યમેંસે) આતી હૈ (ઔર સ્વયં) ભગવાન આત્મા વીતરાગવિજ્ઞાનઘન હૈ (ધ્રૌવ્ય). સમજમેં આયા ? ઈસમેં ઐસા લિખા હૈ.

ક્યા લિખા હૈ દેખો ન ? ક્યા કહા હૈ ? **जिनसे यथार्थ उपदेश मिलता है ऐसे जिनवचनोंको**... (ઐસા) કહા હૈ. વીતરાગી વચનો—નિર્દોષ વચનો—પવિત્ર વચનો—નિર્વિકારી વચનો.... વચન ભલે વચન હૈં—(જડ હૈ), પણ ભાવ બતાતે હૈં નિર્દોષ—નિર્વિકારી. વચન તો વચન (જડ) હૈ....

'વચનામૃત વીતરાગનાં, પરમ શાંતરસ મૂળ;
ઔષધ જે ભવરોગનાં, કાયરને પ્રતિકૂળ.'

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર, દોહરા, ૧૭મા વર્ષ પહેલાં)

વીતરાગનાં વચનો પરમ શાંતરસ મૂળ..... શાંતરસ મૂળ હૈ. ક્યા કહતે હૈં ? વીતરાગ પરમાત્મા..... જો જગતકા પ્રાણી અશાંતિમેં પડા હૈ ઉસકો શાંતિકી પ્રાપ્તિ કરાનેકો ઉનકા વચન હૈ. તો શાંતિકી પ્રાપ્તિ, ત્રિકાલ શાંતસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા હૈ ઉસસે શાંતિકી પ્રાપ્તિ હોગી. ક્યા (શાંતિ) નિમિત્તસે હોગી ? ક્યા (શાંતિ) અશાંતિ જાયેગી ઉસ (પર્યાય)મેંસે હોગી ? ક્યા શાંતિકી પર્યાય અધ્ધરસે આતી હૈ ? અભી (શાંતિ, દ્રવ્યમેંસે આતી હૈ) ઐસે લેના હૈ. નહિ તો, શાંતિકી પર્યાય ભી સ્વતંત્ર હૈ, પણ વહ દૂસરી (અપેક્ષા) હૈ. શાંતિપર્યાયકા પ્રવાહ દ્રવ્યમેંસે આતા હૈ. સમજમેં આયા ? સ્યાદ્વાદકી શૈલી તો દેખો ! ઓહોહો !

થોડામાં થોડી વાત હોય તો (આ છે કે) શ્રોતાકો હિત કરના હૈ, તો ઉસકા અર્થ વો હો ગયા કિ અહિત હૈ ઉસકા નાશ કરના હૈ. (અહિત) વો દશામેં હૈ અને દશામેં હિત લાના હૈ... દશામેં (હિત) લાના હૈ—અવસ્થામેં લાના હૈ. તો

(અવસ્થામેં) હિત લાના હૈ, તો હિત કહાંસે આયેગા ? (ક્યા) પરમેંસે આયેગા ? (ક્યા) અહિત જાતા (-છૂટતા) હૈ ઉસમેંસે આયેગા ? (નહીં). ભીખાભાઈ ! (હિત તો), ભગવાન આત્મા વીતરાગવિજ્ઞાનઘનકા પિંડ હી હૈ (ઉસમેંસે આયેગા).

ભગવાન આત્મા—જો અંદર બિરાજમાન હૈ, જિસકો આત્મા કહિયે વો–તો પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પસે રહિત હી હૈ. કર્મસે તો રહિત હૈ હી, (ક્યોંકિ) યે (કર્મ) તો જડ હૈ. ભગવાન આત્મા..... પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પ તો આસ્રવતત્ત્વ હૈ, કર્મ અજીવતત્ત્વ હૈ (ઔર) ભગવાન (આત્મા) જ્ઞાયકતત્ત્વ હૈ. તો (ભગવાન આત્મા) અજીવ ઔર આસ્રવ તત્ત્વસે રહિત હૈ ઔર સ્વભાવસે સહિત હૈ. લોજીકસે–ન્યાયસે સમજના પડેગા કિ નહીં ? ઐસે (બિના ન્યાય) સમજે (ઔર) એમ ને એમ (બિના યથાર્થ નિર્ણય) માન લે, યે માનના (હૈ) નહીં. સમજમેં આયા ?

जिनसे यथार्थ उपदेश मिलता है.... '**यथार्थ उपदेश मिलता है**' ઉસકી વ્યાખ્યા કિયા કિ **ऐसे जिनवचनों**..... એમ કહા ન ? **ऐसे जिनवचनों**.... ' **जिनवचनों**'કી વ્યાખ્યા : જે નિર્દોષ વચનો—વીતરાગી વચનો (છે તે, પણ) રાગવાળા—વિકારવાળા વચનો નહીં. બસ, થયું. જિસસે વીતરાગભાવ ઉત્પન્ન હો, વીતરાગભાવકી વૃદ્ધિ હો, વીતરાગભાવકી પુષ્ટિ હો—ઐસે વચનકો 'જિનવચન' કહનેમેં આતા હૈ. જિસમેં 'રાગ કરના, રાગસે લાભ માનના' (–ઐસા કથન હો) યે વીતરાગવચન નહીં, યે મિથ્યાદ્રષ્ટિકા રાગપોષક અજ્ઞાન વચન હૈ. સમજમેં આયા ?

યહ બારહવીં ગાથામેં તો વો બતાયા (કિ સાધકદશામેં) રાગ આતા હૈ ઉસકો જાનના. (પરંતુ રાગ) કરના, રાગ જીવકા પોષક હૈ—ઐસા કહા હૈ વહાં ? ભગવાન આત્મા અનંત ગુણસ્વરૂપ વીતરાગવિજ્ઞાનઘન હૈ.... વીતરાગ એટલે ? વીત+રાગ નામ નહીં રાગ. રાગ નહીં એટલે ? રાગ નહીં અર્થાત્ ? વિકાર પણ નહીં.

(૧) નિર્વિકારી ભગવાન (આત્મા)–નિર્દોષ પિંડ પ્રભુ આત્મા—હૈ. (ધ્રૌવ્ય)

(૨) ઉસકી દ્રષ્ટિ કરનેસે નિર્દોષતા આતી હૈ. (ઉત્પાદ)

(૩) સદોષતા મિથ્યાત્વકી જાતી હૈ. (વ્યય)

નિર્દોષ ભગવાનમેં (-ધ્રૌવ્ય) સ્થિરતા કરનેસે અસ્થિરતા જાતી હૈ (-વ્યય) (ઔર) સ્થિરતા આતી હૈ (-ઉત્પાદ). બસ, ઉત્પાદ–વ્યય ને ધ્રુવ (-ધ્રૌવ્ય)—તીનકા યથાર્થ જ્ઞાન તો ઉસકો હોના ચાહિયે. સૌભાગ્યભાઈ ! બરાબર હૈ કિ નહીં ? ૧૭-૧૮ (ગાથામેં) રાજાકા દ્રષ્ટાંત દિયા હૈ ન ? કિ રાજાકી સેવા કરૂંગા, (તો) નિર્ધનતા જાયેગી (ઔર) સધનતા આયેગી—પૈસા મિલેગા. વો પૈસાવાલા હો તો પૈસા દે ન ? પહલે ઐસા લિયા હૈ કિ જિસકે પાસ.... (કોઈ) ખાદિલા (રાજા) હો તો નોકરી (કરે ઉસકે) પૈસે મહિને–મહિને નહીં દેતે.

શ્રોતા : બાર-બાર મહિને....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : બાર-બાર મહિને કેટલાક રાજા ચુકવતા નથી (ઐસા) સુના હૈ. ઓલો (પૈસાવાળો રાજા) કહે, નહીં, લે જાઓ મહિના–મહિનાનો પગાર તમારો, પચીસ હજાર, પચાસ હજાર જે થતો હોય તે જૈસા નોકર હો. બાર મહિને છ લાખ, દસ લાખ–સબ લે જાવ. મહિને–મહિને લે જાવ (એમ કહે). કેટલાક એવા ખાદિલા હોય કે બાર મહિના ઉસકી નોકરી કરે, (પણ) પૈસા મિલે નહીં. એવા રાજાની સેવા કોણ કરે ? એમ ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, વીતરાગવિજ્ઞાનઘન, અનાકુલ આનંદકા કંદ હૈ. ઐસા પરમાત્મા(મય) અપના સ્વરૂપ હૈ ઉસકી સેવા કરનેસે લાભ હોતા હૈ, (ક્યોંકિ) સુખમેં વસ્તુ પડી હૈ. (-સ્વયં સુખસ્વરૂપ હૈ).

(જૈસે) રાજા પાસે લક્ષ્મી પડી હૈ તો દેગા, નહીં હૈ તો ક્યા (દેગા ?) સમજમેં આયા ? ઐસે ભગવાન (આત્મા) રાજા હૈ. **'एव जीवराया'** ઐસે આતા હૈ ન ? રાજા... જીવરાજા... ભગવાન (આત્મા)—પ્રભુ જીવરાજા હૈ. અપની શુદ્ધ સંપદાસે વો શોભિત હૈ...... અપની શુદ્ધ સંપદા—લક્ષ્મીસે શોભિત હૈ. ઉસકી સેવા કરનેસે લાભ હોગા—ઐસા વચન જિસકા હો, યે જિનવચન હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે **जिनवचनोंको कहनेवाले श्री जिन–गुरुकी भक्ति**.... ભક્તિ આતી હૈ ન ? શુભભાવ આતા હૈ. સુનનેવાલેકો ભક્તિ, બહુમાન આયે બિના રહતા નહીં. ઐસા શુભભાવ આતા હૈ ઉસકો.

जिनबिम्बके दर्शन.... દેખો ભાષા ! સર્વ (જગહ) 'જિન'...... 'જિન'...... હી લિયા હૈ. વીતરાગ—નિર્દોષ ભગવાન પરમાત્મા હૈ ઉનકી હાજરી ન હો તો

વીતરાગબિંબ..... ઉસકા ક્યા આયા અર્થ ? **जिनबिम्ब** = વીતરાગબિંબ. ઉસમેં કોઈ વસ્ત્ર, દાગીના ઉસપે ન હો, અકેલા (વીતરાગ.) ઐસે **जिनबिम्ब**— વીતરાગી આકૃતિ દિખે (વો) વીતરાગકા બિંબ હૈ. જૈસે ભગવાન વીતરાગ થે, ઐસા વો બિંબ (હોતા હૈ). ખરેખર (પ્રતિમા) પ્રતિબિંબ હૈ બિંબકા (-સાક્ષાત્ પરમાત્માકા), તો ઉસકો યહાં દર્શન કરનેલાયક બિંબ કહા હૈ. સમજમેં આયા ? દેખો ! ઉસમેં (-ભક્તિમેં) ઐસા લિયા હૈ કિ જિનગુરુ = વીતરાગી ગુરુ–કિ જિસકી દ્રષ્ટિ વીતરાગી હૈ, વીતરાગી ચારિત્ર હૈ, વીતરાગી જ્ઞાન હૈ. ઔર (દેવ) = પૂર્ણ વીતરાગી દશા પ્રગટ હો વો તો સર્વજ્ઞદેવ હૈં. (ઈસપ્રકાર) દેવ અને ગુરુ = (જિન્હેં) સર્વજ્ઞ હોનેકે (લિયે) દ્રષ્ટિ હુઈ હૈ, જ્ઞાન હુઆ હૈ (ઔર) ચારિત્ર હુઆ હૈ (ઉનકી ભક્તિ)....

ઔર **जिनबिम्बके दर्शन**.... દેખો ! પરમાત્મા ન હો, (તો) ઉનકી ગેરહાજરીમેં વીતરાગબિંબ.... જિસકે ઉપર કુછ નહીં—વસ્ત્ર નહીં, દાગીના નહીં, મુકુટ નહીં, કુછ નહીં (હો)—વો જિનબિંબ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? ઉસમેં (-પ્રતિમામેં) કુછ લગા દેના—ફૂલ લગા દેના, કેસર લગા દેના, કપડાં... ક્યા કહતે હૈં વો ? આંગી રચા દેના, માથે મુકુટ લગા દેના—વો જિનબિંબ નહીં, વો વિકૃત બિંબ હૈ. બાત તો ઐસી હૈ ભાઈ ! પક્ષકારને ન રુચે તો એથી કંઈ વસ્તુ ફરી જાય છે ? વસ્તુ તો વસ્તુ હૈ હી. ઈસલિયે લિખા હૈ, દેખો ! **जिनबिम्बके दर्शन इत्यादि व्यवहारमार्गमें प्रवृत्त होना प्रयोजनवान है**.... ઐસા વ્યવહાર ઉસકો આતા હૈ—ઐસા કહતે હૈં. ચંદુભાઈ ! સમજમેં આયા ?

व्यवहारमार्गमें प्रवृत्त होना.... અહીં તો આપણે વ્યવહારમાર્ગ હૈ, (વહ) સમ્યગ્દ્રષ્ટિ (હુએ) પીછે લિયા ન વ્યવહાર ? તો, વ્યવહાર આયા (હૈ) વો 'જાનનેલાયક' હૈ ઐસા (ટીકામેં) કહા. યહાં (ભાવાર્થમેં) કહા, (સમ્યગ્દર્શન) પહલે વ્યવહારમાર્ગ ઐસા આતા હૈ, તો ઉસમેં 'પ્રવર્તના' ઐસા વ્યવહારનયસે કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ?

और जिन्हें श्रद्धान-ज्ञान तो हुआ है.... હવે જિસકો આત્મદર્શન (ઔર) આત્મજ્ઞાન હુઆ.... ભગવાન આત્મા શુદ્ધ અનંત આનંદકંદ પ્રભુ હૈ—અતીન્દ્રિય આનંદકી ખાન (ઐસા) આત્મા ભગવાન હૈ. ઐસા અતીન્દ્રિય આનંદમય ભગવાન

(આત્મા હૈ) ઉસકી અંતર નિર્વિકલ્પ દ્રષ્ટિ ઔર નિર્વિકલ્પ સ્વસંવેદન જ્ઞાન.... શાસ્ત્રજ્ઞાન આદિ (ધારણાજ્ઞાન) નહીં, યે (સ્વસંવેદન જ્ઞાન જિસકે હુઆ હૈ)..... સમજમેં આયા ? **जिन्हें श्रद्धान-ज्ञान तो हुआ है**.... વસ્તુ આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ....

કોઈ નિર્દોષતા ચાહતા હૈ વો નિર્દોષતા પૂર્ણ ચાહતા હૈ ન ? કિ અપૂર્ણ ચાહતા હૈ ? તો પૂર્ણ નિર્દોષતા જિસમેંસે પ્રગટ હો (વો ચીજ) પૂર્ણ નિર્દોષ સ્વરૂપ હી હૈ. જિસમેંસે પૂર્ણ નિર્દોષતા નિકલે કહો કિ પૂર્ણ વીતરાગવિજ્ઞાન નિકલે (કહો), વો વસ્તુ આત્મા હૈ. ભગવાન આત્મા હી .... ન્યાયસે સમજે તો ભી વો હી આતા હૈ કિ મુજે પૂર્ણ નિર્દોષ, વિજ્ઞાન ને વિકાર રહિત દશા ચાહિયે. પૂર્ણ જ્ઞાન અને પૂર્ણ નિર્દોષતા... નિર્દોષતા એટલે વીતરાગતા. તો વો પૂર્ણ વીતરાગતા અને પૂર્ણ વીતરાગી જ્ઞાન આયેગા કહાંસે ? વસ્તુ પૂર્ણ વીતરાગવિજ્ઞાનઘન હી હૈ. સમજમેં આયા ?

તો ઐસે વીતરાગવિજ્ઞાનઘનકી નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ–શ્રદ્ધા.... રાગકા આશ્રય (લિયે) બિના ત્રિકાલીકા આશ્રય લેકર સમ્યગ્દર્શન હુઆ ઔર ઉસકા આશ્રય લેનેસે સ્વસંવેદનજ્ઞાન હુઆ, તો ઉસકો સમ્યગ્દ્રષ્ટિ–જ્ઞાની કહતે હૈં. તો પીછે ઉસકો ક્યા આતા હૈ ? વો કહતે હૈં... ઈતના હુઆ પીછે ક્યા આતા હૈ? **श्रद्धान-ज्ञान तो हुआ है, किन्तु साक्षात् प्राप्ति नहीं हुई**.... ક્યા (કહતે હૈં) ? કિ પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન ને પૂર્ણ શુદ્ધતાકી પ્રાપ્તિ (હૈ) નહીં. પૂર્ણ (શુદ્ધ) પર્યાયકી (પ્રાપ્તિ હુઈ નહીં) પર્યાયમેં પર્યાયકી. વસ્તુ તો પૂર્ણ (શુદ્ધ) હૈ હી, (લેકિન જિસે) પર્યાયમેં પૂર્ણ (શુદ્ધતાકી) પ્રાપ્તિ હુઈ નહીં, ઉસકો ક્યા હોતા હૈ, ઉસકો ક્યા આતા હૈ ઔર ઉસકો ક્યા કરના વ્યવહારસે ? ઐસા (યહાં) કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા ? આમાંથી ને આમાંથી (કેટલાક) તકરાર કાઢે છે (કે) જુઓ ! આમ કીધું છે. ભાઈ! શું કીધું છે ? જે કહ્યું છે એ (સાચું) છે.

હવે, **साक्षात् प्राप्ति नहीं हुई उन्हें पूर्वकथित कार्य**.... પૂર્વકથિત કાર્ય તો ઉસકો (-જ્ઞાનીકો) ભી આતે હૈં. (૧) **जिनवचनोंको सुनना**, (૨) **धारण करना** વો ભી (જ્ઞાનીકો) આતે હૈં કિ નહીં ? (૩) **गुरुकी भक्ति**, (૪) **जिनबिम्बके दर्शन**—વો ભી ચૌથે ગુણસ્થાનમેં તો આતા હૈ હી. સમજમેં આયા ? (જિસકો) આત્માકા સમ્યગ્દર્શન–જ્ઞાન હુઆ, ઉસકો વ્યવહારમેં (૧) જિન વીતરાગી વચનોંકો સુનના

(ઐસા શુભભાવ) આતા હૈ, (૨) ઉસકો ધારણ કરના ભી આતા હૈ ઔર (૩) જિનવચનોંકો કહનેવાલે ગુરુકી ભક્તિ ભી આતી હૈ ઔર (૪) જિનબિંબ—વીતરાગી પ્રતિમાકે દર્શનકા ભાવ ભી આતા હૈ, સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો ભી. જબ લગ (પૂર્ણ) શુદ્ધતાકી પ્રાપ્તિ પર્યાયમેં ન હો તો ઐસા શુભભાવ આયે બિના રહતા નહીં. વો હૈ પુણ્યબંધકા કારણ, પણ વો વ્યવહારમાર્ગ આયે બિના રહતા નહીં. સમજમેં આયા ?

આ જિનબિંબના (દર્શનની વાત સમકિત) પહેલાય (હોય એમ કહ્યું) છેને? એના (સમકિતના થયા) પછી (પણ કહ્યું) છે. આહાહા ! ખરેખર તો 'જિનબિંબના દર્શન' લાગુ જ પડે સમ્યગ્જ્ઞાન થયા પછી. (સમ્યક્) નય પ્રગટ હો તભી, નિક્ષેપ લાગુ પડે. પંડિતજી ! હમારે (ઈસ બારેમેં) ચર્ચા બહુત હુઈ થી ન ? (દામોદર શેઠ કહે:) ‘પહેલા મિથ્યાત્વી હોય તો (મૂર્તિપૂજા હોય)’. એને ઉડાડવી હતી મૂર્તિને, (તેથી એમ કહેવું હતું કે) મિથ્યાત્વી હોય ત્યાં સુધી ભલે મૂર્તિને માને, (પણ) સમ્યક્ (થયા) પછી શું ? મેં કીધું : ‘સમ્યક્ (હુએ) પીછે જિનબિમ્બકા નિક્ષેપ યથાર્થ લાગુ પડતા હૈ,’ લ્યો. સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ, નયકા જ્ઞાન હુઆ, તો નયકા વિષય (ઐસા નિક્ષેપ) ઉસકો હી હોતા હૈ. (વો) (-સમ્યગ્દર્શન) પહલે તો વ્યવહારસે કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

જિનબિંબકી નિમિત્તતા—નિક્ષેપ કબ હોતા હૈ ? જબ આત્માકા પ્રમાણજ્ઞાન—શ્રુતજ્ઞાન—હુઆ, તો શ્રુતજ્ઞાનકે અંશ(રૂપ) દો ભાગ પડ ગયે. (૧) નિશ્ચય(નય) ઔર (૨) વ્યવહાર(નય). તો, વ્યવહાર જ્ઞાનકે વિષયમેં નિક્ષેપકા ભેદ જો (-સ્થાપના) હૈ (વહ) ઉસમેં (-શ્રુતજ્ઞાનમેં) લાગુ પડતા હૈ. નય જ્ઞાન હુઆ, વહાં નિક્ષેપકા (ભેદ) લાગુ પડતા હૈ. જહાં (સમ્યક્) જ્ઞાન હી નહીં, વહાં નિક્ષેપ (યા) નય લાગુ પડતે નહીં. પણ યહાં વ્યવહારસે ..... કહા હૈ. તો, સમ્યક્ (હોનેકે) પહલે ભી... સમજમેં આયા ? પા કલાકની વાર છે. દરરોજની (ટેવ) છેને ? સવા આઠથી શરૂ કર્યું છે ને ? સમજમેં આયા ?

અમારે ચર્ચા બહુત હોતી થી, દામોદર શેઠકે સાથ. વો કહે: 'મિથ્યાદ્રષ્ટિ હો તબ લગ ભલે મૂર્તિકા અવલંબન હો, પણ સમ્યગ્દર્શન (હુએ) પીછે ક્યું નિમિત્ત હો—અવલંબન હો ? ઉસકો તો આત્માકા ભાન હૈ’. મેં કીધું : 'પીછે (સમકિત

હોનેકે બાદ હી) નિક્ષેપ લાગુ હોતા હૈ.' કહો ? શેઠીયા ! સમ્યગ્દર્શન હુઆ, તો સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ, સમ્યગ્જ્ઞાન (હુઆ) તો પ્રમાણ(જ્ઞાન) હુઆ. તો ઉસકે દો અવયવ હો ગયે—(૧) નિશ્ચય(નય) ઔર (૨) વ્યવહાર(નય). વ્યવહારનય હૈ ઉસકે વિષયમેં નિક્ષેપ... નિક્ષેપ, જ્ઞેયકા ભાગ (-ભેદ) હૈ. જ્ઞેયમેં ચાર ભાગ હૈં, તો ઉસમેં દૂસરા ભાગ બિંબ (-સ્થાપના) નિક્ષેપ હૈ. (ઈસપ્રકાર) વ્યવહારનયકા વિષય (ઐસા સ્થાપના નિક્ષેપ–જિનબિંબ) ઉસે (-સમકિતીકો) લાગુ પડતા હૈ. અમરચંદભાઈ ! વસ્તુ તો ઐસી હૈ ભૈયા ! (દામોદર શેઠ કહે:) 'એમ નહીં, એમ નહીં', (કેમકે) એને તો (જિનમૂર્તિ) ઉથાપવી હતી ને ? (તેથી કહે), 'સમકિત પછી વળી કોણ (કોનું આલંબન હોય ?) ધર્મીને મૂર્તિપૂજા ન હોય. મિથ્યાદ્રષ્ટિ હોય ત્યારે હોય'. અરે ભગવાન ! શું કરે છે જીવ ? અપની બાત રખનેકો (સિદ્ધાંતકો) કચડ–મચડ કરકે ક્યા–ક્યા (નહીં કરતે હૈં ?) (પરંતુ) વસ્તુસ્થિતિ તો જૈસી હૈ વૈસી રહેગી, વો કોઈ દૂસરી હોગી નહીં.

કહતે હૈં કિ સમ્યગ્દર્શન પહલે ભી જિનબિંબ (દર્શન) ઐસા શુભભાવ હો, પણ યથાર્થપને નય ઔર નયકા વિષય (-નિક્ષેપ) ઉસકો (-મિથ્યાદ્રષ્ટિકો) હૈ નહીં. ચંદુભાઈ ! યહાં (સમ્યગ્દર્શન હોનેકે બાદ) હી યથાર્થ (નય ઔર નયકા વિષય નિક્ષેપ) લાગુ પડતા હૈ. દેખો ! સમજમેં આયા ? '**पूर्वकथित कार्य**' લિખા ન ? તો, વો (જિનવચનોંકો સુનના, ધારણ કરના, ભક્તિ, દર્શન આદિ) સબ આ ગયા. સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન હુએ પીછે ભી, ગૌતમ જૈસે ગણધર ભી, વીતરાગકી વાણી સુનતે હૈં. (–ઐસા) વ્યવહાર આતા હૈ ન ? વો વ્યવહાર હૈ એમ કહતે હૈં. ધારણ કરના, જિનવચનોંકો સુનાનેવાલોંકી ભક્તિ કરના.... (અરે !) ભક્તિ આયે બિના (રહેગી નહીં).

(ભક્તિકા શુભરાગ ધર્મ નહીં) ઐસા નિશ્ચય હો, તો પીછે કોઈ વ્યવહાર ભક્તિ કરેગા હી નહીં ? ઐસા (અજ્ઞાની) કહતે હૈં. અરે ! એને (આવો નિશ્ચય કરવાવાળાને) જ ખરી ભક્તિ હોગી. અજ્ઞાની તો ભક્તિમેં ધર્મ માનતે હૈં, તો ઉસકો ખરી ભક્તિ હૈ નહીં. વ્યવહાર... ખરી (નિશ્ચય) ભક્તિ હૈ, તો વ્યવહાર (ભક્તિ) ઉસકો હૈ. જિસકો નિશ્ચય ભક્તિ, અપની દ્રષ્ટિમેં પ્રગટ હુઈ ઔર પૂર્ણ

શુદ્ધિકી પ્રાપ્તિ પર્યાયમેં હુઈ નહીં, ઉસકો હી જિનબિંબકા દર્શન આદિ (ઔર) ભક્તિકા શુભભાવ બરાબર આતા હૈ. ભારે વાત !

(અજ્ઞાની) તકરાર.. તકરાર.. (કરે છે !) અરે ! વસ્તુની સ્થિતિ છે એ પ્રમાણે સમજ. તેરી દ્રષ્ટિસે તું આગમકા અર્થ કરે, તો ઐસા ચલે ? આગમકો ક્યા કહના હૈ ઉસ તરફ તેરી દ્રષ્ટિ લે જા, (પણ) તેરી દ્રષ્ટિ હૈ ઐસા આગમકા અર્થ કરતે હો, તો ઐસા નહીં ચલે(ગા). દેખો ! સમ્યગ્દર્શન પીછે (-હોનેકે બાદ) પ્રતિમાકે દર્શનકા (ભાવ) આયે બિના રહતા નહીં—ઐસા કહતે હૈં. માલચંદજી ! આહાહા ! ઐસા ભાવ આયા (-આતા હૈ), ક્યોંકિ પૂરી શુદ્ધિકી પ્રાપ્તિ તો હુઈ નહીં......સમજમેં આયા ? તો, અશુદ્ધતા તો હૈ. તો, અશુભભાવ બહુત આતે હૈં તો ઐસે શુભભાવ આયે બિના રહતે હૈં ? (નહીં). દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકા ભક્ત હુઆ હૈ (ઔર) અપના ભક્ત હુઆ હૈ, તો ઐસી (જ્ઞાનાદિ) શક્તિ જિસકો પૂર્ણ પ્રગટ હો ગઈ હૈ (વે દેવ હૈં) ઔર (રત્નત્રયધારી હૈં) વે ગુરુ હૈં (ઔર) ઐસા (વીતરાગમાર્ગ) કહનેવાલા શાસ્ત્ર હૈ.—ઉસકી (-યે તીનોંકી) ભક્તિકા ભાવ આયે બિના રહતા નહીં, (પણ ઉસકો) યહાં 'કરના' ઐસા વ્યવહારનયસે કહા હૈ. સમજમેં આયા ?

હવે, **पूर्वकथित कार्य** ઉપરાંત પંચમ ગુણસ્થાનમેં ઔર મુનિ(દશા)મેં ક્યા હોતા હૈ ? વો કહતે હૈં. ઈતના (દર્શન, ભક્તિ આદિ) કાર્ય તો હૈ ચૌથે (ગુણસ્થાનમેં). **परद्रव्यका आलंबन छोडनेरुप**.... પરદ્રવ્યકા નિમિત્ત છોડનેરૂપ.... '**आलंबन**'કા અર્થ હૈ વલણ. તીવ્ર પરદ્રવ્ય(કા વલણ).... હૈ તો અભી યે અણુવ્રત, મહાવ્રત, પંચ પરમેષ્ઠિકા ધ્યાન–ઉસમેં ભી પરદ્રવ્યકા વલણ.... પણ 'પરદ્રવ્ય' (માને) ક્યા? અશુભભાવકા નિમિત્ત જો પરદ્રવ્ય (હૈ વો ઔર) ઉસકા લક્ષ છુડાનેકો.... (યહાં) સિદ્ધાંત લેના હૈ કિ **परद्रव्य** (અર્થાત્) સર્વ પરદ્રવ્યકા (લક્ષ છોડના ઐસા) યહાં (કહના) નહીં હૈ. (યહાં '**परद्रव्य**'કા અર્થ) સર્વ પરદ્રવ્ય (કરેં તો) પંચ પરમેષ્ઠીકા ધ્યાન આદિ ઉસમેં (-અણુવ્રત–મહાવ્રતમેં) આતા (-આયેગા) નહીં. આ તો 'પરદ્રવ્ય' એટલે તીવ્ર (કષાયકે–પાપકે નિમિત્ત) જો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રસે ઊલ્ટા (-વિપરીત હૈ ઐસે) કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્ર, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, વેપાર, ધંધા આદિ (હૈં વે યહાં) પરદ્રવ્ય હૈં. સમજમેં આયા ? ઉસકા (-સાધકકા)

ઉસ (પરદ્રવ્ય) તરફકા નિમિત્ત છુડવાના હૈ.... '**आलंबन**'કા અર્થ નિમિત્ત છુડવાના હૈ—ઉસ (પર તરફકા) લક્ષ છોડના હૈ. (તો કહતે હૈં) **परद्रव्यका** નિમિત્ત **छोडनेरूप**.... આ '**आलंबन**'નો અર્થ ત્યાં 'નિમિત્ત' કર્યો છે ભાઈ ! આમાં 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં. આ શબ્દ જ (ત્યાં) છેને ? પાઠનો આ શબ્દ છે. '**आलंबन**'નો અર્થ જ.... આપણે આવ્યું છેને પ્રવચનસારમાં ? (ગાથા ૨૧). (કેવળજ્ઞાનને) લોકાલોક આલંબન છે. '**आलंबन**' એટલે નિમિત્ત છે—'આલંબન'નો અર્થ. જુઓ ! (સાતમો અધિકાર, ઉભયાભાસી મિથ્યાદ્રષ્ટિની વાત. પાનું ૨૫૯). 'પરદ્રવ્યનું નિમિત્ત મટવાની અપેક્ષાએ....' અહીંયા ('મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં) આલંબન મટવાની અપેક્ષાએ (એમ છે). 'પરદ્રવ્યનું નિમિત્ત મટવાની અપેક્ષાએ વ્રત, શીલ, સંયમાદિકને મોક્ષમાર્ગ કહ્યો...' અથવા પહેલે (શાસ્ત્રમાં ઉપર જુઓ). 'પરદ્રવ્યનાં નિમિત્ત મટવાની સાપેક્ષતા વડે વ્રત, શીલ, સંયમાદિરૂપ વીતરાગભાવના ભેદો બતાવતાં તેને વીતરાગભાવની ઓળખાણ થઈ.'—બધું કથન એક શૈલીવાળું છે. સમજમેં આયા ?

ક્યા કહતે હૈં ? હવે પંચમ ગુણસ્થાનમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન તો હૈ, પણ 'અણુવ્રતકા ગ્રહણ' વો (બાત) લેના હૈ પહલે. દેખો ! હૈ ન ? **परद्रव्यका आलंबन छोडनेरुप अणुव्रत**.... પહલે યે લેના કિ મિથ્યાત્વમેં કુદેવ-કુગુરુ (આદિ) સબકા નિમિત્ત (થા વો) તો ગયા હૈ. પણ (અબ) દૂસરે જો સ્ત્રી, કુટુંબ આદિ પરદ્રવ્યમેં તીવ્ર (કષાયકે) પરિણામ થે, ઉસકો (-અશુભભાવકો) છુડાનેકો અણુવ્રતકા પરિણામ આતા હૈ... અણુવ્રતકા પરિણામ આતા હૈ. વો હૈ નહીં મોક્ષમાર્ગ, પણ પરદ્રવ્યકી તીવ્ર (આસક્તિ)કા લક્ષ છોડકર (-છૂટકર) ઐસા અણુવ્રતકા ભાવ—શુભભાવ પંચમ ગુણસ્થાનમેં આતા હૈ. ખરેખર તો વો જાનનેલાયક હૈ, પણ યહાં વ્યવહારનયસે કથન કિયા હૈ કિ **अणुव्रत ग्रहण**. સમજમેં આયા ? દેખો ! **अणुव्रत–महाव्रतका ग्रहण**.... ઐસા શબ્દ પડા હૈ ન ?

શ્રોતા : અહીંયા સમ્યગ્દર્શન (થયા) પછીની વાત છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એની જ વાત છે ને ? એની (-મિથ્યાદ્રષ્ટિની વાત) ક્યાં છે ? પણ આ તો, (સમકિત પછીની દશા અને મિથ્યાત્વની દશામાં) ગ્રહણમાં પણ ફેર છે એમ (કહેવું છે). પીછે ભી '**अणुव्रत ग्रहण**'કા અર્થ ક્યા? કિ પરદ્રવ્ય

તરફકા તીવ્ર લક્ષ છુડાનેકો (-અશુભભાવ છોડનેકે લિયે) ઐસા અણુવ્રતકા શુભભાવ સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો પંચમ ગુણસ્થાનમેં આતા હૈ. તો **ग्रहण** કરના.. **ग्रहण....** ખરેખર તો, કાંઈ વ્યવહાર ગ્રહણ કરના (-કરનેલાયક) હૈ નહીં, વો ('ગ્રહણ કરના') તો વ્યવહારનયસે કહા હૈ.

परद्रव्यका आलंबन छोडनेरूप अणुव्रत-महाव्रत.... મુનિકો મહાવ્રત.... છઠવેં ગુણસ્થાનમેં ઐસા વિકલ્પ (હોતા હૈ). જો વેપાર-ધંધા આદિકે તીવ્ર (કષાયકે) પરિણામ હૈં ઉસ સબકા લક્ષ છુડાનેકો (અશુભભાવ છોડનેકે લિયે) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનપૂર્વક પંચમહાવ્રતકા (વિકલ્પ આતા હૈ. પણ જિસકો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન હૈ) ઉસકી બાત હૈ હોં. (જિસકો) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન નહીં હૈ ઉસકો તો અણુવ્રત, મહાવ્રત હોતે નહીં—વ્યવહાર હોતા નહીં. સમજમેં આયા ? જો કોઈ અભી ભી રાગસે ધર્મ માને—પુણ્ય કરતે-કરતે ધર્મ માને—વો તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ હૈ, ઉસકો તો અણુવ્રત, મહાવ્રત હોતે નહીં. સમજમેં આયા ?

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જૈન હી નહીં. જૈન તો સ્વરૂપકી દ્રષ્ટિ કરે... 'શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ નિર્વિકલ્પ મૈં હૂં'—ઐસી દ્રષ્ટિ હો તો જૈનકે પહલે નંબરમેં (-ચોથે ગુણસ્થાનમેં) આતા હૈ, એકડામેં. યે (પાંચવા-છઠવાં ગુણસ્થાનવાલા) તો આગે બઢતા હૈ. સમજમેં આયા ?

જિન સો હી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ;
યે હી વચનસે સમજ લે, જિન પ્રવચનકા મર્મ.

અપના ભગવાન આત્મા નિર્દોષ પરમાત્મસ્વરૂપ હૈ, ઐસી અંતર્મુખ દ્રષ્ટિ—રાગકા કર્તા (હુએ) બિના, જડકી ક્રિયાકા કર્તા (હુએ) બિના અપની દ્રષ્ટિ—અપનેમેં હુઈ તો અપને સ્વભાવકા કર્તા હુઆ (ઔર) સ્વભાવકા જ્ઞાન હુઆ. (ફિર) ઉસમેં આગે બઢનેકો ઐસા મહાવ્રતકા વિકલ્પ (આતા હૈ). સ્વભાવકા આશ્રય વિશેષ હુઆ તો પરદ્રવ્યકા તીવ્ર (રાગ) ઉપરસે લક્ષ છુડાનેકો (-અશુભભાવ છોડનેકે લિયે) ઐસા મહાવ્રતકા વિકલ્પ, ૨૮ મૂળગુણકા વિકલ્પ છઠવેં ગુણસ્થાનમેં આતા હૈ. ઉસકો 'ગ્રહણ કરતે હૈં'–(ઐસા) વ્યવહારસે કહનેમેં આયા હૈ.

अणुव्रत-महाव्रतका ग्रहण, समिति, गुप्ति और पंच परमेष्ठीका ध्यान.... દેખો ! દેખકર ચલના.... પાંચ સમિતિ હૈં ન ઈર્યા આદિ ? દેખકર ચલના, વિચાર કર બોલના—યે સબ શુભભાવ હૈ. પણ તીવ્ર (-અશુભ) રાગ ન હો અને જો (પર)દ્રવ્ય હૈ અશુભ પરિણામકા નિમિત્ત, ઉસ તરફકા લક્ષ છુડાનેકો ઐસી પાંચ સમિતિકા પરિણામ—શુભભાવ—આયે બિના રહતા નહીં. (વહ) હૈ બંધકા કારણ, પણ ઉસકો ઐસા વ્યવહારમાર્ગ આયે બિના રહતા નહીં. સમજમેં આયા ?

समिति, गुप्ति.... મન-વચન, (કાય ગુપ્તિકે શુભભાવ) અશુભસે બચનેકો **और पंच परमेष्ठीका ध्यानरूप प्रवर्तन....** દેખો ! અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ—ભગવાનને કહે ઐસે **पंच परमेष्ठी,** ઉસકા **ध्यानरूप प्रवर्तन....** દેખો ! **परमेष्ठीका ध्यानरूप प्रवर्तन....** વ્યવહારમેં (-વિકલ્પમેં) ભી કોઈ દૂસરેકા ધ્યાન નહીં. નિશ્ચયમેં (-શુદ્ધોપયોગમેં) ધ્યાન આત્માકા (ઔર) વ્યવહારમેં (-વિકલ્પમેં ધ્યાન) પંચ પરમેષ્ઠીકા. સમજમેં આયા ? કોઈ દૂસરેકા નહીં—કુદેવ ને કુગુરુ ને જૈસા-તૈસા ને ઈકોતેર, ભવાની ને ફલાણું ને ઢીકણું... ક્યા કહતે હૈં સમજે ? **पंच परमेष्ठीका ध्यान....** ક્યોંકિ (દેવને) પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત કર લી હૈ ઔર ગુરુ (પૂર્ણ દશા) પ્રાપ્ત કરનેકે લાયક હો ગયે હૈં. તો ઉનકી ભક્તિ સમ્યગ્દ્રષ્ટિકો–સમ્યગ્જ્ઞાનીકો, અણુવ્રતધારીકો ઔર મહાવ્રતધારીકો.....સમજે ? આયે બિના રહતી નહીં.

तथा उसी प्रकार प्रवर्तन करनेवालोंकी संगति.... સંગતિ ઉસકી કરના ઐસા કહતે હૈં. **उसी प्रकार प्रवर्तन करनेवालोंकी संगति....** વિપરીત શ્રદ્ધા, વિપરીત જ્ઞાન ને વિપરીત આચરણ (જિસકા હૈ) ઉસકી સંગતિ નહીં કરના. સમજમેં આયા ? શાંતિભાઈ ! ખબર (-તત્ત્વની સમજણ) વિના કોની સંગતિ (કરવી) ને કોની સંગતિ (ન કરવી)—(એની) ખબર (પડે) નહીં.

શ્રોતા : જવાબદારી અપની...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : જવાબદારી ઉસકી હૈ ભગવાન !

શ્રોતા : સમજના તો પડેગા ન ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સમજના તો પડેગા. સોના લેને જાતે હૈં તો સોનાકી ખબર નહીં હૈ ? ખબર નહીં હૈ તો પિત્તલ લે લેતે હૈં ? વો પિત્તલ દેતે હૈં તો પિત્તલ લે લેતે હૈં ? પીલા હૈ ન વો ભી ? નહીં.. નહીં.. યે નહીં. ચિકનાહટ હોની ચાહિયે, સોના હોના ચાહિયે. ઐસી ચીજ હૈ તો ઝટ લાવ.... કસોટી ...... તબ સોના લેતે હૈં કિ નહીં? ઐસે સચ્ચે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર ઔર સચ્ચા આત્મા ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી કસોટી લેકર પરીક્ષા તો કરના હી. સમજમેં આયા ?

जाननेके लिये.... ક્યા કહતે હૈં દેખો ! **उसी प्रकार प्रवर्तन करनेवालोंकी संगति एवं विशेष जाननेके लिये....** વિશેષ જાનના (વો) વ્યવહાર હૈ ન ? જ્ઞાન તો.....ખરેખર આત્માસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ નિશ્ચય જ્ઞાન તો, પણ વ્યવહાર જ્ઞાન—પરકો જાનનેમેં ઐસા ભાવ—આયે બિના રહતે નહીં. સમજમેં આયા ? આ અર્થ ફર્યો, એનો અર્થ કરવો પડે છે. ચંદુભાઈ ! કહો, રતિભાઈ !

......**तथा उसी प्रकार प्रवर्तन करनेवालोंकी... उसी प्रकार प्रवर्तन करनेवालोंकी...** દેખો ભાષા ! સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન—ઈતના તો હૈ, ઓર—ઉપરાંત અણુવ્રત ઔર મહાવ્રત (જિસકો હૈ) ઐસે જો પ્રવર્તન કરનેવાલે હૈં ઉસકી **संगति एवं विशेष जाननेके लिये शास्त्रोंका अभ्यास करना....** દેખો ! યે ભી વ્યવહાર હૈ. શાસ્ત્રકા અભ્યાસ વ્યવહાર હૈ, (ફિર ભી અભ્યાસકા) વિકલ્પ આયે બિના રહતા નહીં. **इत्यादि व्यवहारमार्गमें स्वयं प्रवर्तन करना.....** અથવા વ્યવહારમાર્ગ ઐસા આતા હૈ ઉસકો જાનના. (યહ બાતકો) વ્યવહારસે કહતે હૈં કિ 'સ્વયં કરના.' **दूसरोंको प्रवर्तन कराना....** અથવા દૂસરોંકો 'ઐસા (વ્યવહાર) હોતા હૈ' ઐસા કહતે હૈં.....દૂસરોંકો ઉપદેશ (કરના કિ) 'ઐસા (વ્યવહાર) હોતા હૈ.' સમજમેં આયા ?

ऐसे व्यवहारनयका उपदेश अंगीकार करना प्रयोजनवान है.... લ્યો. ઐસે વ્યવહારનયકા કથન (અર્થાત્) ભાવ જો આતા હૈ વો યથાર્થમેં જાનનેલાયક હૈ. (યહ કથનકો) વ્યવહારનયસે ઐસે કહનેમેં આયા કિ 'ઉસકો કરના.'—ઐસે આયા હૈ. ઉસકા નીચે (ફૂટનોટમેં) અર્થ હૈ. વિશેષ આયેગા.

(પ્રમાણ વચન ગુરૂદેવ)

પ્રવચન નં. ૩૪

ગાથા - ૧૨, શ્લોક - ૪

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૯, મંગળવાર, તા. ૧૫-૧૦-'૬૮

૧૨મી ગાથા, એનો ભાવાર્થ. અહીં સુધી આવ્યું છે. જુઓ ! **વ્યવહારમાર્ગમાં પોતે પ્રવર્તવું અને બીજાને પ્રવર્તાવવું—એવો વ્યવહારનયનો ઉપદેશ અંગીકાર કરવો પ્રયોજનવાન છે.** છે ? .... આવ્યું ? હવે ત્યાં ખુલાસો કરે છે કે ભાઈ ! વ્યવહારમાર્ગ કરવો અને વ્યવહારમાર્ગ કરાવવો એવું આવ્યું, (તો) એનો શું અર્થ છે ? નીચે (ફૂટનોટમાં) છે.

વ્યવહારનયના ઉપદેશથી એમ ન સમજવું કે આત્મા પરદ્રવ્યની ક્રિયા કરી શકે છે.... (ફૂટ)નોટ નીચે છે. પરદ્રવ્યનું કરવું એટલે કે શ્રવણ કરવું, ધારણ કરવું, જિનબિંબના દર્શન કરવા, પરનું નિમિત્ત-અવલંબન છોડવા, પંચ મહાવ્રત આદિ વગેરે કાર્યો ગ્રહણ કરવા અને બીજાને કરાવવા —એવો જે ઉપદેશ આવ્યો એનો અર્થ એ કે, (જીવ) કંઈ પરદ્રવ્યની ક્રિયા કરી શકે છે એમ નથી. **પણ એમ સમજવું કે વ્યવહારોપદિષ્ટ શુભ ભાવોને આત્મા વ્યવહારે કરી શકે છે**..... વ્યવહાર—જે શુભભાવ—આવે છે તેને વ્યવહારથી એમ કહેવાય કે (કરે છે) —તે પરિણમે છે એટલે વ્યવહારથી 'કરે છે' એમ કહેવામાં આવે છે.

નિશ્ચયથી તો આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ છે. તે શુદ્ધ ચૈતન્યની દ્રષ્ટિ સહિત જે કંઈ શુભભાવ આવે છે તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. એ વ્યવહાર 'કરવો' એમ જે કહ્યું છે, એ તો વ્યવહારનયના કથનથી છે. (શુભભાવરૂપે) પરિણમે છે એટલે 'કરવું' એમ આવ્યું (-કહ્યું છે). (બાકી) ખરેખર 'કરવું' (-કરવાલાયક) નથી. પણ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનના ભાન સહિત શુભભાવ આવે એને 'જાણેલો પ્રયોજનવાન છે'—એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

વળી તે ઉપદેશથી એમ પણ ન સમજવું કે આત્મા શુભ ભાવો કરવાથી શુદ્ધતાને પામે છે.... વ્યવહાર 'પ્રયોજનવાન' કહ્યોને ? એટલે 'જરૂરનો છે'—એમ કહ્યું, (તો) એનો અર્થ એમ ન સમજવો કે વ્યવહાર કરતાં (-કરવાથી) તેને શુદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના શુભભાવથી આત્માને

શુદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે—એમ ન સમજવું. (સાધકદશામાં પણ) શુભભાવ હોય છે, એથી 'કરે છે' એમ કહ્યું છે અને 'પ્રયોજનવાન છે' એટલે કે જાણવાલાયક છે—એમ કહેવામાં આવ્યું છે. (પણ) 'પ્રયોજનવાન છે' એટલે શુભ(ભાવ)થી શુદ્ધનો લાભ થાય છે—એમ 'પ્રયોજનવાન'ની વ્યાખ્યા નથી. અને 'કરવાની' વ્યાખ્યા (અથવા) 'કરો' એની વ્યાખ્યા એમ નથી કે 'કરવું'—એ કરવા જેવું છે. પણ વ્યવહારનયથી.... એવો શુભભાવ આવે છે નિશ્ચયના ભાન સહિત, (તો) એને વ્યવહારથી 'કરવું' એવો વ્યવહારનયથી ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ ?

પરંતુ એમ સમજવું કે સાધક દશામાં ભૂમિકા અનુસાર શુભ ભાવો આવ્યા વિના રહેતા નથી. જુઓ ! એ. વસ્તુનો શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ—ચૈતન્ય જ્ઞાયક આનંદસ્વભાવ—છે એ જ દ્રષ્ટિમાં આશ્રય કરવાલાયક છે, એ જ ઉપાદેય છે. ભગવાન (આત્મા) પોતે પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ, શુદ્ધ આનંદમય, નિષ્ક્રિય ચૈતન્ય પરમાત્મા છે (અને) એ જ ઉપાદેય નામ દ્રષ્ટિમાં ધ્યેય કરવાલાયક છે. પણ એવી દ્રષ્ટિ થયા છતાં, જ્યાં સુધી શુદ્ધનયની પૂરી પ્રાપ્તિ (એટલે કે) વીતરાગતા ને કેવળજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી વચ્ચે, આવા શુભભાવો—દયા, દાન, ભક્તિ,પૂજા, શ્રવણ આદિના—આવે છે (અને તે) 'આવે' એને વ્યવહારનયવાળા વ્યવહારથી એમ કહે છે કે 'કરો'—એમ કહે છે અને 'પ્રયોજનવાન છે'—એમ (પણ) કહે છે. તો 'કરવાની' વ્યાખ્યા એ છે કે 'હોય છે' (અને) તેને વ્યવહારે 'કરે છે' એમ કહેવામાં આવે છે. અને 'પ્રયોજનવાન'ની વ્યાખ્યા એ છે કે નિશ્ચયના (-દ્રવ્યસ્વભાવના) ભાન સહિત એવા શુભભાવ હોય, તે 'જાણવા માટે પ્રયોજનવાન' છે. નવનીતભાઈ ! મોટો ઝઘડો નિશ્ચય અને વ્યવહાર વચ્ચે છે ને? (હવે ઝઘડો-અણસમજણ-નથી, સમજણમાં નિશ્ચય-વ્યવહારનું સ્વરૂપ) સાફ છે સાફ.

૧૧મી ગાથામાં એમ કહેવામાં આવ્યું કે એકલો ભૂતાર્થ—જે વસ્તુ છે—તે જ સાચી છે. પર્યાય નહિ. રાગ નહિ, પર્યાય નહિ, (જે ભૂતાર્થ) વસ્તુ છે તે સાચી છે—એમ કીધું. ૧૧(મી ગાથા)માં 'ભૂતાર્થ'—છતો જ્ઞાયક ચૈતન્યમૂર્તિ (આત્મા) છે તે દ્રવ્ય છે, (પણ) પર્યાય નહીં. વસ્તુ છે તે સાચી છે એમ કીધું, ત્યારે પર્યાય

'ખોટી છે' એમ કહ્યું એમાં (૧૧મી ગાથામાં). એ 'ખોટી છે' એમ કહ્યું એ 'ગૌણ' કરીને—(પર્યાય) લક્ષમાં લેવાલાયક કે આશ્રય કરવાલાયક નથી માટે 'ગૌણ' કરીને—વ્યવહાર કરીને '(પર્યાય) નથી' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. (પરંતુ જો) પર્યાય નથી એકાંતે, તો તો નિર્ણય પર્યાય દ્વારા જ કરવો છે. સમજાય છે કાંઈ ? અમરચંદભાઈ !

અહીં ૧૧મી (ગાથા)માં તો એમ જ કહ્યું કે શુદ્ધનય તે ભૂતાર્થ છે.—સાચું તત્ત્વ... દ્રવ્ય તે સાચું તત્ત્વ છે, એમ કહ્યું. ૧૧મી (ગાથા)માં તો એમ કહ્યું કે સત્ય ત્રિકાળી જ્ઞાયકમૂર્તિ છે તે સાચી છે—છતી છે—સત્ય છે (અને) પર્યાય તે ખોટી છે—જૂઠી છે—નથી. શેઠીયા ! —એમ ૧૧મી (ગાથા)માં કહ્યું. પણ એ '(પર્યાય) નથી' (એમ) કહેવાનો આશય (એ છે કે તેને) ગૌણ કરીને તે આશ્રય કરવાલાયક નથી અને મુખ્ય... ત્રિકાળી ચૈતન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ છે તેને મુખ્ય બનાવી આશ્રય કરવાલાયક છે (એમ કહેવું છે). પર્યાયને 'ગૌણ' કરી, વ્યવહાર કહીને 'નથી' એમ કહ્યું છે, અને વસ્તુ ત્રિકાળી છે તેને 'મુખ્ય' કરી એ 'ઉપાદેય' છે (એમ કહ્યું છે). કેમકે એનાથી પોતાનું પ્રયોજન સિદ્ધ થાય છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-શાંતિની પ્રાપ્તિ, વસ્તુની મુખ્યપણે દ્રષ્ટિ કરતાં થાય છે. (માટે) એ પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા દ્રવ્યને 'સાચું' કીધું અને પર્યાયને 'ખોટી' કીધી હતી. એ પર્યાયને ૧૧મી (ગાથા)માં જે ખોટી કીધી હતી, તેને અહીંયા ૧૨મી (ગાથા)માં પાછી લાવ્યા. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

(પ્રશ્ન:) તમે તો (૧૧મી ગાથામાં) પર્યાયને 'અભૂતાર્થ' કીધી હતી, 'અસત્યાર્થ' કીધી હતી, તેનો 'વિષય નથી'—એમ કહ્યું હતું ? એનો વિષય નથી..... 'अभूतार्थत्वादभूतमर्थं प्रद्योतयति..' જૂઠાની વાતું કરે છે એ (વ્યવહાર). (સમાધાન:) ભાઈ ! એ પર્યાયને 'ગૌણ' કરીને તે આશ્રય કરવાલાયક નથી (એવું બતાવવા તે 'નથી' એમ કહ્યું હતું). પર્યાયને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-આનંદની પ્રાપ્તિનું પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી. એ માટે તેને અમે 'ગૌણ' કરીને 'નથી' એમ કહ્યું હતું (અને) વસ્તુ જે ધ્રુવ ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે તેને 'મુખ્ય' કરીને 'સત્ય' કહ્યું હતું.

પણ ૧૨મી ગાથામાં કહીએ છીએ કે જે વસ્તુ—ભગવાન આત્મદ્રવ્ય—નિષ્ક્રિય ચિદાનંદસ્વરૂપ છે એની દ્રષ્ટિ કરી, (તેનો) આશ્રય કરી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થયું. પછી, અશુભભાવથી બચવા અથવા તેને કાળે શુભભાવ આવે છે—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, નામસ્મરણ એ બધો શુભભાવ આવે છે. તો, 'આવે છે' તેને અહીંયા 'જાણવાલાયક છે' એમ કહેવામાં આવે છે. તો 'નથી' જ એમ નહીં, (પણ) 'છે'—વ્યવહાર છે. (પરંતુ તે) જાણેલો પ્રયોજનવાન છે, આદરેલો પ્રયોજનવાન નથી. તેમ (સર્વથા) 'નથી' એમેય નથી. ...ભાઈ ! ઝીણું છે આ બહુ ઝીણું છે. અધ્ધરથી (-ટીકાના શબ્દ લીધા વિના) વાત ચાલે છે ને ? પહેલી (૧૧મી ગાથાની વાત) બધી વઈ (-ચાલી) ગઈ છે. ૧૧મી ગાથાની ઘણી બધી (વાતો) ગઈ. આ તો હવે (૧૨મી ગાથા ચાલે છે. ફરીથી ૧૧મી ગાથાની વાત) પહેલેથી બધી માંડે તો કાંઈ પાર આવે નહિ પાછું. સમજાણું કાંઈ?

(આત્મા) વસ્તુ છે ને ? તો ભગવાન આત્મામાં બે અંશો છે. કહો. (૧) એક ત્રિકાળી અંશ અને (૨) વર્તમાન પર્યાયનો અંશ. કહો, આ વાત તો સમજાય કે નહીં ? (૧) ત્રિકાળી અંશ દ્રવ્ય—એ પણ અંશ જ છે. (કેમ કે) નયનો વિષય છે ને ? (તેને વિષય કરનાર) નય છે. અને (૨) એક વર્તમાન અવસ્થા—પ્રગટ અવસ્થા જ્ઞાનાદિની હો કે રાગાદિની હો, તે પર્યાય છે (અને) તે (પણ) એક અંશ છે. હવે તે બે અંશમાં, છે તો બેયની હયાતી, પણ પર્યાયના અંશને 'ગૌણ' કર્યા વિના અને દ્રવ્યના અંશને 'મુખ્ય' કર્યા વિના પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રોતા : પ્રયોજન સિદ્ધ નથી થતું એટલે ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : સમ્યગ્દર્શન થતું નથી, આત્માને શાંતિ મળતી નથી, એમ (એનો અર્થ છે). પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી (એટલે કાંઈ) પૈસા ભેગા કરવા છે ત્યાં ? કહો, સમજાય છે ? પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી (એટલે શું) પૈસા ભેગા કરવા છે ત્યાં ? એ ધૂળમાંય પ્રયોજન નથી. (જીવનું) પ્રયોજન એ છે કે આત્માને શાંતિ મળે, સુખ મળે અને સત્યતાનો સ્વીકાર થાય—આ પ્રયોજન છે. એ પ્રયોજન... વસ્તુને—ત્રિકાળી (દ્રવ્ય)ને મુખ્ય કરે તો તે પ્રયોજન સિદ્ધ થાય છે. અને વર્તમાન અંશને—એ એનો (-દ્રવ્યનો અંશ) હોવા છતાં 'ગૌણ' કરીને, એ આશ્રય

કરવાલાયક નથી તેથી તેને—'નથી' એમ કહીને એ વ્યવહારને 'જૂઠો' કહ્યો છે. સોભાગભાઈ! આ બધું સમજવા જેવું છે, અહીં બહુ ઝીણું છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ એનો અર્થ કોઈ એમ જ લઈ લે, કે તે બે અંશમાંથી એક (ત્રિકાળી દ્રવ્યરૂપ) જ અંશ છે અને આ (વર્તમાન પર્યાયરૂપ) અંશ નથી, (તો) તેનો ૧૨મી (ગાથા)માં ખુલાસો કર્યો છે.

૧૧મી (ગાથા)માં તો 'એક જ સત્ય છે' એમ સિદ્ધ કર્યું હતું. ત્રિકાળી ભગવાન પૂર્ણાનંદસ્વરૂપ ધ્રુવ દ્રવ્યસ્વભાવ છે એ જ વસ્તુ છે, સત્ય છે, ભૂતાર્થ છે, વિદ્યમાન છે, હયાતી એ જ ધરાવે છે—એમ કહ્યું હતું (અને) પર્યાય જૂઠી છે, અવિદ્યમાન છે, અહયાતી છે (એટલે કે) એ હયાતી જ ધરાવતી નથી —(એમ કહ્યું હતું). સમજાય છે કાંઈ ? ત્યારે એ બે અંશમાં, (૧) એક (દ્રવ્યરૂપ અંશ) હયાતી ધરાવે છે અને (૨) બીજો (પર્યાયરૂપ અંશ) હયાતી નથી ધરાવતો—એવો જે કહેવાનો આશય છે, એ દ્રવ્ય-વસ્તુ ત્રિકાળીની દ્રષ્ટિ કરાવવા (માટે છે), કે જેમાંથી શાંતિ અને સુખ મળે, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થાય, સુખ મળે, આનંદ મળે અને દુઃખ ટળે છે. એથી (-એ કારણે) ત્રિકાળી વસ્તુને 'મુખ્ય' કરી 'સાચી' કહી (અને) એક (પર્યાય) અંશ એનો હોવા છતાં તેને 'ગૌણ' કરી, એ 'નથી' કહી, 'અવિદ્યમાન' છે—એમ કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? હવે આ ગુજરાતી ચાલ્યું આજ ચોખ્ખું. સોભાગભાઈ ! દિલ્હીવાળા કેટલાક ગયા, તેના માટે કર્યું હતુંને થોડું (હિંદીમાં). કહો, સમજાય છે આમાં ?

કહે છે કે પણ વ્યવહારને 'કરવો' એવું આમાં—અર્થમાં (-ભાવાર્થમાં) આવ્યું અને તે 'પ્રયોજનવાન છે' (એમ કહ્યું એનો) અર્થ કોઈ એવો લઈ લે કે તે રાગાદિ વ્યવહાર—દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આવે તે—આત્માની શુદ્ધિને મદદ કરે છે—એમ કોઈ 'પ્રયોજનવાન'નો અર્થ કરે, (તો) એમ નથી. તેમ જ 'વ્યવહાર કરવો' (એમ) આવ્યું—નિશ્ચયના ભાન સહિત 'કરવું' આવ્યું—તો (પણ) કર્તૃત્વપણું છે નહિ ખરેખર. પણ તેને (શુભરાગ) 'આવે છે' ને તે રીતે પરિણમન છે એટલે વ્યવહારનયથી 'કરવું' એવું કથન કરવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું આમાં ?

હવે, **વ્યવહારનયને કથંચિત્ અસત્યાર્થ કહેવામાં આવ્યો છે**.... હવે વ્યાખ્યા (-ભાવાર્થ) ચાલે છે. **વ્યવહારનયને કથંચિત્** (એટલે) કોઈ અપેક્ષાએ ‘જૂઠો’ કહેવામાં આવ્યો છે. ત્રિકાળી દ્રવ્યની દ્રષ્ટિ કરાવવા (તેમ જ) પર્યાયને 'ગૌણ' કરીને આશ્રય નહીં કરાવવા, એ પર્યાય (-વ્યવહાર) હોવા છતાં 'અસત્યાર્થ' કહેવામાં આવ્યો છે. માલચંદજી ! તુમ તો હવે સમજતે હો ન ગુજરાતી ?

પણ જો કોઈ તેને સર્વ અસત્યાર્થ જાણી છોડી દે.... પર્યાય નથી, શુભભાવ નથી જ... સમજાય છે કાંઈ ? —એમ કરીને (તેને) છોડી દે, **તો શુભોપયોગરૂપ વ્યવહાર છોડે**.... (દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરૂ ઉપર) પર્યાયનું લક્ષ જાય છે (અને છતાં રાગ) 'નથી જ' એમ કહે, તો ત્યાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ આદિનો શુભ ઉપયોગ તો હોય છે. સમજાય છે કાંઈ ? પૂર્ણ પર્યાય પ્રાપ્ત થવા પહેલાં.... પૂર્ણ પર્યાય—સર્વજ્ઞપણું પ્રાપ્ત થવા પહેલાં આવો શુભભાવ તો હોય છે. (તેથી) જો વ્યવહારને સર્વથા છોડી દે.... **સર્વ અસત્યાર્થ જાણી છોડી દે તો શુભોપયોગરૂપ વ્યવહાર છોડે અને શુદ્ધોપયોગની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ તો થઈ નથી**.... શુદ્ધોપયોગની પર્યાયમાં સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ થઈ નથી.

શ્રોતા : બીજી રીતે થાય.......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ના, બીજી રીતે થાય એવું નથી. **શુદ્ધોપયોગની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ તો થઈ નથી....** એટલે ? 'સાક્ષાત્' (પ્રાપ્તિ) થઈ નથી એટલે ? સાક્ષાત્—એક સમયમાં પૂર્ણ શુદ્ધ ઉપયોગ થયો નથી, હજી અહીંયા શુભ વર્તે છે. શુદ્ધ(દ્રવ્ય)ની દ્રષ્ટિ થઈ ગઈ છે....શુદ્ધની દ્રષ્ટિ થઈ છે—શુદ્ધ ઉપયોગથી આત્મદર્શન થયું છે, પણ શુદ્ધ ઉપયોગનું પરિણમન પર્યાયમાં પુરૂં જોઈએ તે સાક્ષાત્ થયું નથી. સમજાણું કાંઈ ? ભારે અટપટી વાતું છે. સાક્ષાત્ (પ્રાપ્તિ) થઈ નથી એનો અર્થ જ એ છે કે **શુદ્ધનયનો વિષય જે સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા તેની પ્રાપ્તિ જ્યાં સુધી ન થાય**.... જુઓ ! પછી (ભાવાર્થમાં) આવે છે ને ?

તેથી ઊલટો અશુભોપયોગમાં જ આવી, ભ્રષ્ટ થઈ જાય. દ્રષ્ટિની જો ખબર હોય (-દ્રવ્યદ્રષ્ટિ જો થઈ હોય), તો તો એને ભ્રષ્ટ થવાનો પ્રસંગ રહે નહીં. (કેમકે) એને ખ્યાલ છે કે આ કાળે આવો શુભભાવ હોય છે (અને તે) જાણવા

જેવો છે. પણ જો એ ખબર ન હોય (-દ્રવ્યદ્રષ્ટિ થઈ ન હોય) અને શુભ ઉપયોગ અને પર્યાયનું લક્ષ છોડી દે, તો એકલો અશુભ ઉપયોગ થાય...... દ્રવ્યનો ઉપયોગ (-શુદ્ધોપયોગ) નથી અને આનો—શુભનો ઉપયોગ છોડી દે, તો અશુભ થાય એકલો.

ભ્રષ્ટ થઈ, ગમે તેમ સ્વેચ્છારૂપ પ્રવર્તે તો નરકાદિ ગતિ તથા પરંપરા નિગોદને પ્રાપ્ત થઈ સંસારમાં જ ભ્રમણ કરે. માટે.... હવે આવ્યું, જુઓ ! એ. '**શુદ્ધોપયોગની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ થઈ નથી**' તેનો ખુલાસો. કે **શુદ્ધનયનો વિષય જે સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા તેની પ્રાપ્તિ જ્યાં સુધી ન થાય**.... લ્યો ! એનો અર્થ એ છે કે **શુદ્ધનયનો વિષય જે સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા.....** (—આ) પર્યાય છે. હા. 'સાક્ષાત્' કેમ કહ્યું એ વાત બે વાર થઈ ગઈ છે. જે વસ્તુ છે તેનો પૂર્ણ આશ્રય થયો નથી.... (જો) પૂર્ણ આશ્રય થાય તો પર્યાયમાં પૂર્ણ શુદ્ધતા થાય (અને તેને 'સાક્ષાત્' શુદ્ધ આત્મા કહેવાય છે). સમજાય છે કાંઈ આમાં ?

બે વાર (આવે છે એમ) કહ્યું હતુંને ? ૨૮૭મા પાને છે આમાં ગુજરાતીમાં. ૧૨૦ કળશ અને ૧૨૧ કળશમાં બતાવ્યું હતું—હિન્દી (સમયસાર)માં બતાવ્યું હતું. ૧૨૦ ને ૧૨૧ કળશ છે ને ? અહીં તો ૨૮૭ પાનું લખ્યું છે. તે દિ'થી વળી (કળશ) ૧૨૦ યાદ રહી ગયું છે. તે દિ' વાંચ્યું હતું માટે. જુઓ ! ૨૮૭ પાનું ગુજરાતી... ગુજરાતીમાં. અથવા ૧૨૦ કલશનો છેલ્લો ભાગ (ભાવાર્થ). **સાક્ષાત્ શુદ્ધનય તો કેવળજ્ઞાન થયે થાય છે**.... એ કઈ અપેક્ષા છે ?

શુદ્ધનય.... વાત તો પહેલાં કહેવાઈ ગઈ છે કે (અહીંયા)'શુદ્ધનય' તો ત્રિકાળી 'સત્ય'ને જ કહે છે..... **'भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ'**.. ત્રિકાળી શુદ્ધ દ્રવ્યને—(કે જે) એક સમયની પર્યાય વિનાનું છે એને—જ 'શુદ્ધનય' કીધો છે... એને જ 'શુદ્ધનય' કીધો છે. પણ અહીંયા (૧૨મી ગાથામાં) શુદ્ધનયનો આશ્રય જે કરે છે જ્યાં સુધી, ત્યાં સુધી.... અહીં આશ્રય કરે છે (એટલે કે) આશ્રય કરવું (કરવાનું હજુ) રહે છે ત્યાં સુધી... તેને પૂર્ણ શુદ્ધિની પર્યાયની પ્રાપ્તિ થઈ નથી. (અર્થાત્) જ્યાં સુધી દ્રવ્યનો આશ્રય કરવા માંગે છે અંદર, ત્યાં સુધી એને પૂર્ણ પર્યાયની પ્રાપ્તિ થઈ નથી. એટલે શુદ્ધનય તો કેવળજ્ઞાન થયે.... દેખો ! **સાક્ષાત્ શુદ્ધનય તો કેવળજ્ઞાન થયે થાય છે**.... —એ પર્યાયની વાત ચાલે છે.

'શુદ્ધનય' તો દ્રવ્યને જ કીધી છે અહીંયા (૧૧મી ગાથામાં). વસ્તુ.. વસ્તુ.. ભગવાન પૂર્ણાનંદ (તે 'શુદ્ધનય' છે). પણ 'સાક્ષાત્' (એટલે) શું કહ્યું ? કે એને પૂર્ણ પ્રાપ્તિ પર્યાયમાં નથી — કેવળજ્ઞાન થયું નથી (ત્યાંસુધી શુદ્ધનયની 'સાક્ષાત્' પ્રાપ્તિ નથી અને) કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારે એને શુદ્ધનયની— પૂર્ણ પર્યાયની— (સાક્ષાત્) પ્રાપ્તિ (થઈ એમ કહેવાય છે. અંતર) આશ્રય કરવો બાકી ન રહે અને આમાં (-પર્યાયમાં) રાગાદિ રહે નહીં એને શુદ્ધનયની 'સાક્ષાત્' પ્રાપ્તિ (કહે છે). પર્યાયમાં (આવી દશા) થાય તેને (શુદ્ધનયની 'સાક્ષાત્' પ્રાપ્તિ) કહી છે. (આવા શબ્દો) નીચે પણ છે એમાં–૧૨૧મા (કળશ)માં. એ ૧૨૦મા (કળશ)માં હતું. (હવે) નીચે છે કે **કેવળજ્ઞાન થતાં સાક્ષાત્ શુદ્ધનય થાય છે**.....૧૨૦ ને ૧૨૧— બે (કળશ)માં એક જ (વાત) છે. સમજાણું કાંઈ ? છે એમાં ભીખાભાઈ ? એમાં (-માત્ર વાંચવાથી) કાંઈ ન હોય (-નહીં મળે), પણ આ ઉપરથી શું કહ્યું એ સમજાણું ? શું સમજાણું ? કહો. હા, જવાબ દેવો પડે ત્યાં.... હળવે હળવે.... એને (પર્યાયને) 'શુદ્ધનય' શું કરવા કીધો ? પણ 'શુદ્ધનય' તો દ્રવ્ય છે.

શ્રોતા : ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : ઠીક છે, થોડું થોડું ઠીક છે. આત્મા છેને એક સમયની પર્યાય વિનાનો, આપણે (તેને શુદ્ધનય તરીકે) અહીં લેવો છે. વસ્તુ.... શરીર, કર્મ એ કાંઈ છે નહિ. ભગવાન આત્મા છે એના બે અંશો છે. (૧) એક પર્યાય અંશ, (૨) એક (બીજો) દ્રવ્ય અંશ. પદાર્થ ત્રિકાળી (અંશ અને) એક (બીજો) અંશ અવસ્થા. (તેને) પર સાથે કંઈ સંબંધ નથી, પરવસ્તુ સ્વતંત્ર છે. હવે, એમાં 'શુદ્ધનય' તો અહીંયા (૧૧મી ગાથામાં) દ્રવ્યને જ કીધી છે—વસ્તુને 'શુદ્ધનય' ૧૧મી (ગાથા)માં કીધી છે. છતાં અહીં (૧૨મી ગાથામાં) ખુલાસો કરતાં એમ કહેવું પડ્યું કે (વસ્તુને) 'શુદ્ધનય' કીધી ખરી, પણ એનો (-દ્રવ્યનો) આશ્રય હજુ પૂર્ણ થયો નથી. જો પૂર્ણ આશ્રય થઈ જાય તો (અધિક) આશ્રય કરવો રહે નહિ (અને) શુદ્ધિની પ્રાપ્તિ પૂરી (-સાક્ષાત્) થઈ જાય. શેઠિયા ! માલચંદજી ! સમજાય છે કાંઈ ? થોડું થોડું સમજાય છે.

વસ્તુ છે શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્ય, જ્ઞાયકમૂર્તિ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ. (અને) એ જ ભૂતાર્થ છે, એ જ સાચી છે અને એને જ 'શુદ્ધનય' કીધી. નય–'શુદ્ધનય' તો એને

(-વસ્તુને) કીધી છે, છતાં અહીં કેમ કહ્યું કે સાક્ષાત્ શુદ્ધનયની પ્રાપ્તિ થઈ નથી.... સમજાણું કાંઈ ? સાક્ષાત્ શુદ્ધનયની પ્રાપ્તિ કેવળજ્ઞાન થયે થાય છે—એમ કહ્યું અહીંયા (કળશ ૧૨૦ ને ૧૨૧માં) તો. તેનો અર્થ (એ છે) કે શુદ્ધનયનો—દ્રવ્યનો આશ્રય તો લીધો છે, પણ હજુ તેનો પૂર્ણ આશ્રય નથી ત્યાં સુધી વ્યવહાર આવ્યા વિના રહેતો નથી. જો (દ્રવ્યનો) પૂર્ણ આશ્રય થઈ ગયો (હોય) તો, તેની પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ જાય જ. સમજાણું કાંઈ? વજુભાઈ ! ભારે વાત. ... એની રમતુંની એને ખબર ન મળે !!

અહીં તો કહે છે કે આત્મા.... ભાઈ ! તારે હિત કરવું છે કે નહીં ? હિત કહો—ઠીક કહો—સુખ કહો—સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કહો (–એક જ વાત છે). એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાય કોના આશ્રયે આવે ? (શું) પર્યાયના આશ્રયે આવે ? (શું) અંશ-દશાના લક્ષે આવે ? (શું) એમાં (પર્યાય કે અંશદશામાં) છે સમ્યગ્દર્શન પર્યાય (કે એમાંથી આવે) ? (શું) રાગના આશ્રયે આવે ? (શું) નિમિત્તના આશ્રયે આવે ? સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર—કે જે હિતરૂપ છે, જે સુખરૂપ છે, જે આનંદરૂપ દશા છે એ તો—દ્રવ્યમાંથી આવે છે. કારણ કે દ્રવ્યમાં અરિહંત, સિદ્ધ આદિ બધા પદો પડ્યા છે અંદર. મોક્ષમાર્ગની પર્યાયની તાકાત પણ અંદર પડી છે, (તેથી) એમાંથી આવે છે. એનો (-દ્રવ્યનો) આશ્રય કરતાં...., હિત કરનારને શુદ્ધ વસ્તુનો આશ્રય કરતાં હિત થાય છે. (પણ) પર્યાયનો આશ્રય અને રાગનો આશ્રય કરતાં હિત થતું નથી, તેનો આશ્રય કરતાં વિકલ્પ આવે છે (અને તેથી) અહિત થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ?

માટે, શુદ્ધનયનો વિષય જે વસ્તુ છે તેને 'શુદ્ધનય' કહી છે અને એનો આશ્રય કરીને (-કરતાં) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થયા (અને) ચારિત્ર કેટલેક અંશે થયું. પણ પૂર્ણ ચારિત્ર અને પૂર્ણ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ન થાય... સમજાય છે ? ત્યાં સુધી એને વ્યવહાર પણ ‘પ્રયોજનવાન’ છે. એટલે કે ત્યાં સુધી તેને વ્યવહાર હોય છે— રાગાદિની મંદતા હોય છે, પર્યાયની અપૂર્ણતા હોય છે. (અને તે) પર્યાયની અપૂર્ણતા હોય છે, રાગનો ભાગ હોય છે એને 'જાણવું' તે પ્રયોજનવાન છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? આ ૧૧ ને ૧૨ ગાથામાં મોટા ગોટા છે..... એ માટે જયચંદ પંડિતને ખુલાસો કરવો પડ્યો છે. સમજાય છે ?

માટે શુદ્ધનયનો વિષય.... વિષય.... દેખો ! અહીંયા. **સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા**..... **સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા** એટલે દ્રવ્ય નહીં અહીંયા.

શ્રોતા : પહેલા શુદ્ધનયનો વિષય કહ્યો, છેલ્લે એને વ્યવહારનયનો વિષય કહ્યો ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એ તો કઈ અપેક્ષાએ કરી છે વાત (એ ઉપર આધાર રાખે છે). વ્યવહારનય.... 'પર્યાય છે તે વ્યવહારનય છે' એ વાત ક્યારે (લાગુ પડે)? કે (પર્યાયમાં) અધૂરો છે ને નયનું જ્ઞાન કરવું છે એટલે (તેને લાગુ પડે). પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત થઈ એને પછી નય હોતા નથી, એને તો કેવળ(જ્ઞાન) થયું (છે એટલે નય લાગુ પડતા નથી). પણ નીચલા (ગુણસ્થાન)વાળાને એ કેવળજ્ઞાન 'વ્યવહારનયનો વિષય છે' એમ કહેવાય છે. અને એ વ્યવહારનયનો વિષય પૂર્ણ (કેવળજ્ઞાન) છે એને અહીંયા 'શુદ્ધનયનો વિષય' કીધો છે, કેમકે (પૂર્ણ) પ્રાપ્તિ થઈ ગઈ છે, (તેને હવે) વ્યવહાર રહ્યો નહીં (અને) આશ્રય પૂર્ણ થઈ ગયો છે— એમ કહે છે.

શ્રોતા : ખુલાસાનો ખુલાસો કરવો પડ્યો.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : ખુલાસાનો ખુલાસો થયો...

શ્રોતા : ભાવાર્થ એ ખુલાસો છે ને એનો ખુલાસો કરવો પડ્યો.

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી : વાત સાચી છે....વાત સાચી છે માર્ગ તો એવો છે ભાઈ ! પરમ સત્ય પરમાત્મા પોતે શુદ્ધ ચૈતન્ય છે — કે જેની નજરું કર્યે નિધાન (પ્રગટ) થાય, જેની નજરું કરે (જીવ) ન્યાલ થાય. જેમાં નિધાન પડ્યું છે, જેની નજર કરતાં (જીવ) ન્યાલ થાય—એ તો વસ્તુ છે.... પૂર્ણ વસ્તુ છે. એમાં—પૂર્ણ ચૈતન્ય ભગવાન દ્રવ્યસ્વભાવમાં—નિધાન પડ્યા છે. કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન એવા.... (એવા)....અનંતા....અનંતા....નિધાન જેમાં પડ્યા છે.... સમજાય છે ? એવો દ્રવ્યસ્વભાવ—વસ્તુસ્વભાવ—અસલી ત્રિકાળી સ્વભાવ—છે તેનો આશ્રય કર્યે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, બીજા કોઈનો આશ્રય કર્યે (તે કોઈ) થતાં નથી. તેથી 'છતો પદાર્થ' એને કીધો ને એનો આશ્રય કરવાનું કીધું. પણ, કહે છે કે, એનો આશ્રય જ્યાં સુધી પૂરો ન થાય એટલે કે

પર્યાયમાં પૂર્ણ પ્રાપ્તિ—કેવળજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી તેને વ્યવહાર જાણેલો પ્રયોજનવાન છે. સમજાણું કાંઈ ?

શુદ્ધનયનો વિષય જે સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા તેની પ્રાપ્તિ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી વ્યવહાર પણ પ્રયોજનવાન છે—એવો સ્યાદ્વાદમતમાં શ્રી ગુરુઓનો ઉપદેશ છે. કુંદકુંદાચાર્ય, અમૃતચંદ્રાચાર્ય આદિ સંતો—મહા મુનિઓ—દિગંબર સંતો—કે જેને આત્માના અનુભવ સહિત મહા ચારિત્રદશા વર્તે છે, જે પરમાત્માના કેડાયત છે—પરમાત્માના પંથે પડેલા છે અને તદ્દન થોડા કાળમાં પરમાત્મા થવાને લાયક છે.... સમજાય છે કાંઈ ? એવા સંતો–ગુરુઓનો આ ઉપદેશ છે એમ કહે છે. આહાહા !

ખુલાસાનો (-ભાવાર્થનો) ખુલાસો કરવો પડે છે, (કેમકે) એ વિના સમજે નહીં (અને) માળો (-અજ્ઞાની) કંઈનું કંઈ લઈ જાય (-માની લે. જેમ કે) અહીં કહે છે કે, **શુદ્ધનયનો વિષય જે સાક્ષાત્ શુદ્ધ આત્મા તેની પ્રાપ્તિ** થઈ નથી એટલે 'એકલો વ્યવહાર છે અને શુદ્ધતા તો નથી આવી'—એમ અર્થ કરી નાખે. ભાઈ ! 'એકલો વ્યવહાર જેને છે અને શુદ્ધ (દ્રવ્ય)ના આશ્રયથી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થયું નથી એવાને તો— **अपरमे ट्ठिदा भावे** એવાને—એકલો વ્યવહારનયનો ઉપદેશ દેવો' એમ કોઈ કાઢી નાખે (-અર્થ કરી લે). સમજાણું કાંઈ ?

ઓહોહો ! એના—પોતાના નિજ પૂર્ણ સ્વરૂપના એને મહાત્મ્ય આવતા નથી. જ્યાં નજર (કરવી છે), જેની શ્રદ્ધા કરવી છે, એ તો મહાપ્રભુ છે....ચૈતન્ય મહાપ્રભુ છે. પર્યાય તો સાધારણ વસ્તુ—એક અંશ છે. ઓહો ! (એક) કેવળજ્ઞાનના અંશો, એવા આનંદના અંશો આદિ એવા એવા તો અનંતા અંશો જેમાં પડ્યા છે તે અંદરમાં શક્તિરૂપે આખું (તત્ત્વ છે). એવો પરમાત્મા પોતે અંદર ઝુલે છે.... ડોલે છે. સમજાય છે કાંઈ ? એની નજર કરાવવા અને એનો આશ્રય કરાવવા તેને 'સાચો' કહીને, તેને 'મુખ્ય' કહીને, તેને 'નિશ્ચય' કહ્યો (અને શુદ્ધતા) એની પર્યાય હોવા છતાં (તેમ જ) શુભરાગ આવવા છતાં તેને 'ગૌણ' કરીને (વ્યવહાર કહ્યો છે). (શુભરાગને) અભાવ કરીને વ્યવહાર નથી કહ્યો, 'ગૌણ' કરીને વ્યવહાર કહ્યો છે. (અને વ્યવહાર કહ્યો) તો થઈ ગયું—વ્યવહાર એટલે અવસ્તુ થઈ ગઈ. પણ 'ગૌણ' કરીને અવસ્તુ કીધી છે, 'નથી' કરીને

અવસ્તુ કીધી નથી. આહાહા ! કેટલું આમાં સમજે માણસ ! 'ગૌણ' કરીને અવસ્તુ કીધી છે ને.... એ ગ્રીક-લેટીન જેવું લાગે, ન સમજાય એને તો. સમજાણું આમાં ?

ભગવાન—સર્વજ્ઞ—પરમેશ્વર—પરમાત્મા—ત્રિલોકનાથ—તીર્થંકરદેવ—છે એના જ્ઞાનમાં આત્માના બે અંશો આવ્યા છે. (૧) એક ત્રિકાળી વસ્તુ (અને) (૨) એક પર્યાય અંશ. સમજાય છે ? એમાં ત્રિકાળી વસ્તુ જે છે તે આશ્રય કરવાલાયક છે—એમ ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું છે. તેનો મુખ્ય ઉપદેશ કર્યો છે. એમાં (કળશના ભાવાર્થમાં એ વાત) નીચે આવશે. ભગવાનની વાણીમાં (એટલે કે) જિનવાણીમાં વસ્તુને મુખ્ય કરીને—દ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય જે ધ્રુવ છે તેને મુખ્ય કરીને (અર્થાત્) ઉપાદેય ગણીને—એ જ (વસ્તુ) 'છે' તેમ કહેવામાં આવ્યું છે. (જ્યારે) પર્યાયને—પર્યાયાર્થિકનયના વિષય(રૂપ) અવસ્થાને—'ગૌણ' કરીને, એને 'નથી' (એમ કહ્યું છે, કેમ કે તે) આશ્રય કરવાલાયક નથી, માટે 'નથી' એમ કીધું છે. સમજાણું કાંઈ ? —એમ જિનવાણીમાં આવ્યું છે. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા સમવસરણમાં આમ કહે છે. એ (વાત) નીચે (કળશના ભાવાર્થમાં) કરશે.

હવે, **એ અર્થનું કલશરૂપ કાવ્ય ટીકાકાર કહે છે** :

उभयनयविरोधध्वंसिनि स्यात्पदाङ्के
जिनवचसि रमन्ते ये स्वयं वान्तमोहाः ।
सपदि समयसारं ते परं ज्योतिरुच्चै-
रनवमनयपक्षाक्षुण्णमीक्षन्त एव ।।४।।

હવે, ત્રીજા શ્લોક (પછી) ચોથો (શ્લોક) અહીં આવ્યો. ૧૨ ગાથા પછી પહેલો શ્લોક અહીં આવ્યો હવે. પહેલા ત્રણ કળશ તો ઉપોદ્‌ઘાતના હતા. (૧) 'નમઃ સમયસારાય', (૨) 'અનંતધર્મોને દેખાડનારી સરસ્વતી', (અને) (૩) 'પર પરિણતિ'..... હવે, ૧૨ ગાથા થઈને (પછી) આ એક (ચોથો) કળશ આવ્યો છે. ત્યાં સુધી કળશેય અમૃતચંદ્રાચાર્યે કર્યો નથી. ૧૨ ગાથાની ટોચ આ એક કળશ છે.

નિશ્ચય અને વ્યવહાર—એ બે નયોને વિષયના ભેદથી પરસ્પર વિરોધ છે—વેર છે. શું કહે છે ? નિશ્ચય(નય) નામ સાચું જ્ઞાન (અને) એનો વિષય તે અભેદ છે—એક છે. વ્યવહારનયનો વિષય—એનો વિષય—ભેદ છે, અનેક છે, અશુદ્ધ છે. સમજાય છે કાંઈ ? **નિશ્ચય અને વ્યવહાર—એ બે નયોને વિષયના...વિષયના ભેદથી....વિષયના ભેદથી પરસ્પર**—માંહોમાંહે... નિશ્ચય ને વ્યવહાર—એ બેને વિરોધ છે... બેમાં વેર છે અથવા વિરોધ છે. નિશ્ચય(નય) એમ કહે છે કે ભગવાન આત્મા એક છે, શુદ્ધ છે, અભેદ છે, નિત્ય છે, સત્ છે. વ્યવહારનય એમ કહે છે કે આત્મા અનેક છે—ગુણ-પર્યાય(ની અપેક્ષાએ) અનેક છે, ભેદ છે, અશુદ્ધ છે, અનિત્ય છે—એમ વ્યવહારનય કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

નિશ્ચય અને વ્યવહાર—એ બે નયોને વિષયના નામ લક્ષના **ભેદથી પરસ્પર**—બેયને હોં, માંહોમાંહે. વ્યવહારથી નિશ્ચય વિરુદ્ધ છે અને નિશ્ચયથી વ્યવહાર વિરુદ્ધ છે. **એ વિરોધને નાશ કરનારું 'સ્યાત્'પદથી ચિન્હિત**..... 'કથંચિત્' પદના લક્ષણવાળું **જે જિન ભગવાનનું વચન**.... **જિન ભગવાનનું વચન તેમાં જે પુરુષો રમે છે**..... ભાષા દેખો ! વાણીમાં જે પુરુષો રમે છે.... (તો શું) વાણીમાં રમવું છે? અહીં તો પર્યાયમાં રમવું નથી, રાગમાં (પણ) રમવું નથી અને (તો પછી શું) વાણીમાં રમવું છે ? એનો અર્થ સમજવો જોઈએને ? વાણીમાં જે મુખ્યપણે કહેવામાં આવ્યું છે તેમાં રમવું એનું નામ 'જિનવચનમાં રમવું' કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

જિન ભગવાનનું વચન.... ત્રિલોકનાથ, પરમાત્મા, તીર્થંકરદેવ છે એની જે વાણી આવી... સો ઈન્દ્રોની મધ્યમાં..... મોટા લોક(રૂપી) આભના થોભ જેવા અર્ધલોકના સ્વામી ઈન્દ્રોની—દક્ષિણના (સ્વામી) શક્રેન્દ્ર, ઉત્તરના (સ્વામી) ઈશાન ઈન્દ્ર એવા ઈન્દ્રોની—સમક્ષમાં પ્રભુની વાણી છૂટી. એ વાણીમાં એમ આવ્યું.... —એ કહે છે જુઓ ! **જે પુરુષો** એમાં—વાણીમાં કહેલા ભાવમાં **રમે છે**.... એમ. (**—પ્રચુર પ્રીતિ સહિત અભ્યાસ કરે છે)** એટલે કે એમાં કહેલા મુખ્ય ભાવની પ્રીતિ સહિતનો અંદર અભ્યાસ કરે છે.... સમજાય છે ?

પુરુષો રમે છે તે પુરુષો પોતાની મેળે (અન્ય કારણ વિના) મિથ્યાત્વકર્મના ઉદયનું વમન (કરે છે)—થઈ જાય છે. અહીં નીચે (-ભાવાર્થમાં)

ખુલાસો કરશે કે ભગવાનની વાણીમાં દ્રવ્યાર્થિકનો વિષય 'મુખ્ય' કરી અને પર્યાયાર્થિકના વિષયને 'ગૌણ' કરીને કથન કરવામાં આવ્યું છે. એવી રીતે—એ રીતે જે કોઈ પ્રાણી.... ભગવાનના વચનમાં ઉપદેશ આવ્યો કે પર્યાય અનેક, અશુદ્ધ છે એને 'ગૌણ' કરીને (અને ત્રિકાળી દ્રવ્ય) એક, શુદ્ધ, નિત્ય, સત્ય, અભેદ છે એને 'મુખ્ય' કરીને.... એમ ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું છે. (તો) એ મુખ્યનો જે આશ્રય કરે છે તેને મિથ્યાત્વનું વમન નામ મિથ્યાત્વનો નાશ થઈ જાય છે. સમજાય છે કાંઈ ?

જિન ભગવાનનું વચન તેમાં જે પુરુષો રમે છે.... લ્યો! એનો અર્થ એ છે કે વાણીમાં જેની મુખ્યતા કીધી તેમાં રમે છે એમ. વાણીમાં મુખ્ય-ગૌણ ભાવ જે આવ્યા... મુખ્યપણે ભગવાન પૂર્ણાનંદ ચૈતન્યદ્રવ્ય આવ્યું અને ગૌણપણે વ્યવહારનયનો વિષય પર્યાય, રાગાદિ આવ્યા. એવા મુખ્યમાં.... ભગવાને જેને મુખ્ય કહ્યો એવો જે દ્રવ્યસ્વભાવ છે—શુદ્ધ આનંદ જ્ઞાયકભાવ છે—એમાં જે એકાગ્ર થઈને અભ્યાસ કરે છે.... એમાં રમવાનો જે અભ્યાસ કરે છે તેને અલ્પકાળમાં મિથ્યાત્વનો નાશ થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

પોતાની મેળે...એટલે ? એને મિથ્યાત્વનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન (-વિકલ્પ) કરવો પડતો નથી. એને તો.... ભગવાનની વાણીમાં—ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વરની વાણીમાં—જે દ્રવ્યાર્થિક-પર્યાયાર્થિકનયનો વિષય કરીને (સહિત ઉપદેશ આવ્યો, તેમાં) મુખ્યપણે દ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય કહ્યો એવો જે ભગવાન આત્મા છે એમાં જે એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરે છે, એને મિથ્યાત્વકર્મ—પોતાના ટાળ્યા વિના એની મેળાએ—ટળી જાય છે. જ્ઞાનચંદજી ! કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

મિથ્યાત્વનું ઝેર... ભગવાન આત્મા.... પરમાત્માની વાણીમાં આવ્યું.... ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વરોએ—અનંત તીર્થંકરોએ—કેવળીઓએ—આ આત્માના બે નયોમાં દ્રવ્યાર્થિક(નયના વિષય એવા) દ્રવ્યને 'મુખ્ય' કરીને ઉપદેશ કર્યો છે (અને પર્યાયાર્થિકનયના વિષય એવા) પર્યાયને 'ગૌણ' કરીને કહી છે. એને (-એ ઉપદેશને) સાંભળીને ભગવાને કહેલાં દ્રવ્યનો એટલે કે વસ્તુ પૂર્ણ શુદ્ધ દ્રવ્ય છે એનો જે અભ્યાસ કરે છે.... એના તરફની સન્મુખતાને સેવે છે એને, એના પ્રયત્ન વિના, મિથ્યાત્વ(કર્મ)ના પરમાણુ ત્યાં નાશ થવાને લાયક હોય છે (એનું) વમન

થઈ જાય છે. **'વમન'** કેમ કહ્યું ? વમ્યું (-વમન કરેલું) ફરીને માણસ ખાય નહીં એમ મિથ્યાત્વ ગયું એ ફરીને આવે નહીં—એમ કહે છે. આહાહા ! સમજાય છે કાંઈ ?

ભગવાન આત્મા પૂર્ણ ચૈતન્યબિંબ છે. એ દ્રવ્યસ્વભાવ—ધ્રુવસ્વભાવ—જ્ઞાયકભાવ—છે એને (એટલે કે) શુદ્ધનયને (-તેના વિષયને) ભગવાને મુખ્ય કરી અથવા દ્રવ્યાર્થિકનયને (-તેના વિષયને) મુખ્ય કરી.... (દ્રવ્યાર્થિકનય = દ્રવ્ય + અર્થિક+નય) = દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, (અર્થિક એટલે) એનું જેને પ્રયોજન છે (અને નય એટલે) એવું જ્ઞાન. (તો) એના વિષયને મુખ્ય કરીને તે 'આદરણીય છે'—એમ કહેવામાં આવ્યું છે.... લ્યો, વીતરાગની વાણીમાં એમ આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? (અજ્ઞાનીને) આમાં વાંધા છે. 'વીતરાગે તો બેય નયો કીધી છે'— એમ તે કહે છે. (માટે) 'બેય નયમાં રમવું'. જુઓ ! આમાં એમ આવ્યું કે નહીં ? (અજ્ઞાની કહે છે:) 'જિનવચનમાં બેય નયો આવી છે (અને) બેય નયોમાં રમે તો સમકિત થાય—એમ કહે છે જુઓ ! આમાં'.

શ્રોતા : વીતરાગનો માર્ગ અનેકાંત માર્ગ છે ને ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : અનેકાંતમાં રમવું (-રમવાનું હોય) તો શી રીતે રમે ? (કોઈ) પર્યાયમાં (પણ) રમે અને દ્રવ્યમાં (પણ) રમે—બેય શી રીતે થાય ? સમજાણું કાંઈ ? આમાંથી (-આ શ્લોકમાંથી) કહે છે આ લોકો–પંડિતો. આવ્યું છે—છાપામાં આ બધું આવી ગયું છે કે '**जिनवचसि रमन्ते**'—બેય નયોમાં રમે તેને સમકિત થાય (અને) મિથ્યાત્વ જાય. એનો અર્થ કે (બે નયોમાં રમવું, પરંતુ) બે નયોમાં રમે શી રીતે ? (કોઈ) વિકલ્પ અને પર્યાયમાંય એકાગ્ર થાય અને દ્રવ્યમાંય એકાગ્ર થાય—એવા બે (ભાવ શું એકસાથે એક જીવમાં રહે ?) કંઈ એક મ્યાનમાં બે (તરવાર) રહે ? (ના). શું થાય ? જગતને સત્ય મળ્યું નથી અને સત્યના કાળ આવ્યા ત્યારે માળા ઉલ્ટા—ઊંધા પડ્યા. ભાગ્યશાળી સવળા પડ્યા. આહાહા ! એ અવળી ગણત્રી ગણાય નહીં.

અહીં તો કહે છે, ભગવાનની વાણીમાં (આમ આવ્યું છે—એમ) આચાર્ય મહારાજ કહે છે હોં. જિનવચનો.... 'જિનવચનો'નો અર્થ વીતરાગી વચનો. તો વીતરાગી વચનો એટલે ? એમાં (-જેમાંથી) વીતરાગભાવ પ્રગટ થાય તેવી વાણી

આવે તેનું નામ વીતરાગી વચનો છે. જેમાં (-જેનાથી) રાગ પ્રગટ થાય તે 'વીતરાગી વચનો' કહેવાય ? (ના.) આહાહા ! પાઠમાંથી લે તો હોં. (જો કે) ખુલાસો તો કરશે. પાઠમાં એમ છે કે '**जिनवचसि रमन्ते...**' એમ છે ને ? જિનવચન કેવા હોય ?

'વચનામૃત વીતરાગનાં, પરમ શાંતરસ મૂળ;
ઔષધ જે ભવરોગના, કાયરને પ્રતિકૂળ.'

(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર દોહરા, ૧૭ વર્ષ પહેલાં)

સમજાય છે ? 'કાયરને પ્રતિકૂળ'—ભગવાનની વાણી (સાંભળતા) કાયરના કાળજા કંપે છે. 'વચનામૃત વીતરાગ.... વચનામૃત'... દેખો ! વાણીને પણ વચનામૃત કીધી છે. કારણ કે એનું વાચ્ય અમૃત(સાગર આત્મા) છે ને ? 'વચનામૃત વીતરાગનાં, પરમ શાંતરસ મૂળ...' એમાં (-વીતરાગનાં વચનામૃતમાં) રાગ મૂળ છે ને અશુદ્ધતા મૂળ છે—એમ કહ્યું છે ભાઈ ? એની—પરમાત્માની વાણીમાં... પરમ શાંતરસ આત્મા આનંદ(સ્વરૂપ છે એ તરફ) ઝુકાવ કરીને વીતરાગતા પ્રગટ કર—એવી વીતરાગની વાણી આવી છે. અનંત તીર્થંકરો, અનંત કેવળીઓ, અનંત સંતો (થયા) એમની વાણી આ આવી છે. (તેઓની) વીતરાગી વાણી છે. વીતરાગી વાણી એટલે ? જેમાં (-જેનાથી) વીતરાગભાવ પ્રગટ થાય અને જેનું ધ્યેય (-વાચ્ય) પૂર્ણ વીતરાગવિજ્ઞાનઘન (આત્મા) હોય. સમજાય છે કાંઈ ? આહાહા !

ભગવાન આત્મા વીતરાગવિજ્ઞાનઘન જ છે. એવા વીતરાગવિજ્ઞાનઘન (આત્મા)માં રમતાં વીતરાગવિજ્ઞાનદશા પ્રગટ થાય એ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર છે—એ પણ એક વીતરાગી જ પર્યાય છે. ભગવાનના ઉપદેશમાં આ પ્રગટ કરવાનું આવ્યું છે. રાગ-દ્વેષ અને વિકલ્પો તો અનાદિથી કરતો (જ) આવે છે. (હવે જો ભગવાનના ઉપદેશમાં) એનું એ (કરવાનું) કહે, તો તેને (નવું) કરવાનું શું ? (ઉપદેશ સાંભળીને પણ) નવું શું કર્યું (-કરશે) ? એ (રાગ-દ્વેષ અને વિકલ્પો) તો કર્યા જ કરે છે—પુણ્ય-પાપ, રાગ-દ્વેષ, દયા-દાન, વ્રત-વિકલ્પ (આદિ) પરલક્ષી બધા નિમિત્તભાવ કર્યા જ કરે છે. ભગવાનની વાણીમાં બીજા કરતાં નવું શું આવ્યું ? બીજા અજ્ઞાનીઓ કહે એવી ને એવી વાણી વીતરાગની હોય ?

ભગવાન સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ થયા, પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ થઈ અને વાણી નીકળી. એ વાણી (છૂટે એવી પ્રકૃતિનો) બંધ જ્યારે સાધકભાવમાં પડ્યો હતો ત્યારે, 'શુદ્ધ પૂર્ણાનંદ હું છું' એવી પ્રતીત અને ભાન (સહિત), વિકલ્પ ઉઠ્યો હતો કે 'પૂર્ણ થાઉં... પૂર્ણ વીતરાગ થાઉં...'—એવો વિકલ્પ હતો. (તો) તે વિકલ્પ (કાળે) એવા પરમાણુ બંધાઈ ગયા કે એ પરમાણુના (નિમિત્તે) એવી વાણી આવે કે વીતરાગતા પ્રગટે—એવી વાણી આવે એમાં. સમજાય છે કાંઈ ? પહેલાં જ્યારે ભગવાને તીર્થંકરપણું બાંધ્યું હતું, ત્યારે પોતાના આત્માના શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપર દ્રષ્ટિનું પરિણમન હતું—વીતરાગી દ્રષ્ટિ, વીતરાગી જ્ઞાન (અને) વીતરાગી (ચારિત્રનો) અંશ તો પ્રગટ્યો હતો. હવે 'પૂર્ણ થાઉં'—એવો વિકલ્પ આવ્યો. તો 'પૂર્ણ થાઉં'—એ વિકલ્પના (કાળ)માં એવા પરમાણુ બંધાઈ ગયા કે પૂર્ણ થવાના— વીતરાગ થવાના ભાવ જ વાણીમાં આવે, બીજો (ભાવ) આવે નહીં. એ લાવે ક્યાં (-કેવી રીતે) ? ભગવાન ક્યાં લાવે છે અને કરે છે વાણીને ? નવનીતભાઈ ! આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

ઘણા વર્ષો પહેલાં 'આત્મસિદ્ધિ' (ઉપરના પ્રવચન)માં કહ્યું હતું, એ 'આત્મસિદ્ધિ' (ઉપરના પ્રવચન)માં આવ્યું (છપાયું) છે. સંપ્રદાયમાં (પણ) કહ્યું હતું. ભાઈ ! વીતરાગપણાની વાણીમાં..... જ્યારે તીર્થંકરપણું (પ્રકૃતિ) બાંધ્યું એ કાળે તો એનો વિકલ્પ એવો હતો કે 'હું પૂર્ણ થાઉં' અથવા બહારથી લો તો 'જગતના જીવો વીતરાગધર્મને પામે.' પણ એ આવ્યું એ, એનું એ આવ્યું. <u>વીતરાગ એટલે રાગ રહિત ધર્મ (અને) એવા નિર્દોષ ધર્મને (બધા) પામે</u>. 'હું નિર્દોષતાને પૂર્ણ કરું (અને) જગતના પ્રાણી નિર્દોષ ધર્મને પામે'.—એવી જાતનો વિકલ્પ, આત્મભૂમિકામાં રમતા એને (-સાધકને),— આવ્યો. તો એ વિકલ્પનું એવું નિમિત્ત થઈને (-પામીને) પરમાણુ એવી જ જાતના બંધાય, કે જેમાં (-જેનાથી) વીતરાગ તરફ એનું લક્ષ જાય અને વીતરાગી પર્યાય પ્રગટ થાય—એવી જ વાણી એમાં હોય.... આહાહા ! વાણી એવી હોય જ. ભાઈ ! આ (રાગપોષક વાણી) ન હોય. સમજાણું ?

આ ગજસુકુમારની વાત ભાઈ ! આવી હતી ને એક ફેરી ? આ તો ૭૨ની સાલની વાત છે હોં. 'એવી વાણી ન હોય'—(એમ મેં) કીધું. <u>આ (વાત) અંદરથી</u>

<u>આવી હતી</u>. આવી (ભગવાનની) વાણી ન હોય કે.... ભગવાને (એમ) કહેલું (નથી) કે.... સમજાય છે? ‘અત્યારે આપણે પુરુષાર્થ (કરી શકીએ) નહી... કાળ પાકશે ત્યારે (પુરૂષાર્થ) થાશે, હમણાં નહીં કરી શકીએ’.એમ વાણી ન હોય....એ આગમની વાણી એવી ન હોય. ‘આ તમારી સ્વચ્છંદની વાણી છે’—(એમ) કીધું (હતું). <u>આ તો અંદરથી આવ્યું હતું</u>. ૭૨ની સાલ, બાવન વર્ષ થયા. ફાગણ માસ.... 'આ (ભગવાનની) વાણી આવી ન હોય. આ કોણે કહી વાણી ? ક્યાંની આ વાણી આવી ?’ ભાઈ ! એની (-ભગવાનની આવી) વાણી ?

આ ગજસુકુમારનો દાખલો આપ્યો હતો તે દિ’ હોં...., આ ગજસુકુમારનો દાખલો (આપેલો). લગભગ ફાગણ સુદ તેરસ હતી, (સંવત) ૭૨, રાત્રે–રાત્રે. આ ગજસુકુમાર ભગવાન પાસે સાંભળવા ગયા (-જાય છે.) ત્રણ ખંડના ધણી શ્રીકૃષ્ણ જેના બંધવ છે (અને) જેને (શ્રી કૃષ્ણે) ખોળે બેસાડ્યા છે હાથીના હોદે, તે ભગવાનના દર્શન કરવા જાય છે. (તેમનું) સુકુમાર (સુકોમળ) શરીર છે. ત્યાં (સંપ્રદાયમાં) એની નાની ઉંમર ગણે છે. સુકુમાર શરીર છે (અને) ખોળામાં બેસાડીને (ભગવાનની વાણી સાંભળવા) જાય છે. એમાં એક સોનારની (-સોનીની) બહુ રૂપાળી દીકરી દડે રમે છે. એટલે આને—કૃષ્ણને વિચાર થયો કે આ કન્યા આટલી બધી રૂપાળી છે તો મારા ગજસુકુમાર માટે.... (તેથી કહે:) 'અંતઃપુરમાં છોડી દો—લઈ જાઓ.' (પુરાણમાં) અંતઃઘરમાં' (શબ્દ) આવે છે, અંતઃઘર. 'જાવ, એને અંતઃપુરમાં લઈ જાવ ગજસુકુમાર માટે.' એના (-દીકરીના) પિતા પાસે ગયા તો, (તે કહે:) ‘ઓહોહો ! ધન્ય ભાગ્ય અમારા ભાઈ ! કે રાજા આ....' (ગજસુકુમાર) અહીંયા ભગવાન પાસે સાંભળવા જાય છે (અને) સાંભળતા પ્યાલો (-પુરૂષાર્થ) ફાટી જાય છે. 'મહારાજ ! ઈચ્છામિ... આપની આજ્ઞા હોય તો હું મુનિપણું લેવા માંગું છું. હું મારી માતાની આજ્ઞા લેવા જાઉં છું.' માતાની આજ્ઞા લેવા ગયા (અને કહે:) ‘માતા!...’ દેવકીને કહ્યું: 'માતા ! રજા આપો મા. ફરીને મા નહીં કરીએ હવે અમે. ફરીને ભવ અમારે નથી. માતા ! રજા દ્યો. અમે મુનિપણું....' (માતા) કહે : 'બેટા ! ....’ ગજસુકુમાર (-કે જેના) સુંવાળા શરીર છે—હાથીના તાળવા અંદર કૂણા ને લાલ છે એવા જેના શરીર છે. (તેથી માતા કહે :)‘બેટા ! મુનિપણું કેમ કરશો ભાઈ ?’ (ગજસુકુમાર કહે:)

'માતા ! એમ ન કહો...' સમજાય છે ? (ગજસુકુમાર કહે :) 'માતા ! અમને રજા આપો હોં. હવે અહીંયા ક્યાંય અમને ચેન પડતું નથી.... ક્યાંય અમને, આત્મા સિવાય, ચેન પડતું નથી.' (માતા) રજા આપે છે (અને ગજસુકુમાર) દીક્ષા લે છે. (તો પછી) ‘અરે ! વાણી કેવી સાંભળી હશે એણે (ગજસુકુમારે) ?’ ભાઈ ! ‘કેવી (વાણી) સાંભળી હશે ? નહિ, હમણાં તારે નહીં થાય, અમે દીઠું તે દિ’ થશે. (શું) એવી વાણી કીધી હશે આ (ભગવાને) ?’ (એમ મેં) કીધું હતું. સમજાય છે કાંઈ ? ભીખાભાઈ ! એવી વાત છે. બાપા !

જે દિશાએ સિંહ સંચર્યા, એ રજુ લાગી તરણા;
એ ઊભા તરણાં સુકશે, એને નહીં ચરે બકરા (હરણા)...

જ્યાં સિંહની ગર્જના (સમાન) વીતરાગની (વાણી) આવી.... જુઓને ! કાલે (પ્રવચનસાર ઉપરના પ્રવચનમાં) આવ્યું'તુંને ભાઈ ! 'જોરનું' નહોતું (આવ્યું) ? હમણાં પૂછ્યું હતું મેં કે આ (પ્રવચનસારના ૨૨મા) શ્લોકમાં '**अनीचै**' શબ્દ છે. અમૃતચંદ્રાચાર્ય (કહે છે કે) ‘અમારી જોરદાર વાણી....બળવાન વાણી....બળવાન અવાજ અમારો....છે’. (ભલે) પાંચમો આરો છે, પણ પ્રાપ્ત થશે. ‘આજે જ પ્રાપ્ત કર’—એમાં એમ આવ્યું છે. પ્રવચનસારમાં છેલ્લો (૨૨મો કળશ) છે. કીધું આ 'બળવાન'નો અર્થ (-શબ્દ) શું છે સંસ્કૃતમાં ? '**अनीचै**' શબ્દ છે. નીચો અવાજ નહીં, (પણ) ઊંચો અવાજ.... (અમૃતચંદ્રાચાર્ય કહે છે કે) ‘બળવાન—જોરથી અમે કહીએ છીએ કે, ભગવાન આત્મા અખંડાનંદ (છે તેની) પ્રાપ્તિ આજ જ કર... આજ જ કર. વાયડા હોય તે વાયદા કરે’.

એવી ગજસુકુમારે વાણી સાંભળી, દીક્ષિત થયા અને આમ માંગ્યું કે...... પાઠ, એ વખતે એ યાદ હતોને ? .... (ગજસુકુમાર કહે છે :) 'નાથ ! તમારી આજ્ઞા હોય તો, આ મહાકાળ દ્વારિકાના સ્મશાનમાં અઠ્ઠમ લઈને બેસી જાઉં.' ‘અઠ્ઠમ’ એ છેલ્લી ભિક્ષુની પડિમા છે બારમી. બારમી ભિક્ષુની પડિમા છે. .... 'પ્રભુ ! આપની આજ્ઞા હો તો.....' અરે ! પણ રાજકુમાર આજે (વાણી સાંભળવા) નીકળ્યો ને આજ ચાલ્યો સ્મશાનમાં ! 'આપની આજ્ઞા......' ભાઈ ! આમ શબ્દ છે. ભગવાનની વાણી આવી કે '....... દેવાનુપ્રિયા ! જેમ સુખ ઉપજે એમ કરો. **मा प्रतिबंध**... પ્રતિબંધ કરશો નહીં. જાવ' ....માં એમ છે.

<u>તે દિ’ આ આવ્યું હતું અંદરથી લ્યો</u>. (કે શું) આવી ભગવાનની વાણી (સાંભળે) ને કે દિ’ મોક્ષ જાય (-થશે એમ) મુનિપણું લઈને (માને)? સુંવાળા (જેના) શરીર (છે એવા) ગજસુકુમાર.... હાથીના તાળવા અંદરના (કુણા હોય છે). આપણાય (તાળવા) કુણા હોય છે, (પણ) હાથીને (તાળવું) બહુ લાલચોળ (ને) કુણું કુણું માખણ જેવું હોય છે. (ગજસુકુમારનું) તો એવું આખું શરીર છે અને જેણે...... અને આ (ગજસુકુમાર) એકદમ દિક્ષીત (થઈ ગયા). આહાહા ! ત્યારે (-તેથી) એનો (-દીકરીનો) બાપ મારવા જાય છે ને ? મારવા જાય છે બીજે દિ'.... સમજાય છે ? (અને ગજસુકુમારને માથે) અગ્નિ મૂકી. ખલાસ થઈ ગયું, (બહારમાં શરીર બળે છે ને પોતે) ધ્યાન.... ધ્યાનમાં જામી ગયા. (કેવળજ્ઞાન પામ્યા). (મેં) કીધું : 'ભગવાનની વાણી કેવી આવી હશે કે તે જ ક્ષણે મુનિપણું લઈને કેવળ પામ્યા ?' સમજાય છે ? એ કાયરોની વાણી ન હોય ત્યાં. ‘એમ થશે... નહીં થાય... ધૂળ થાય... આ શું ? (-આ તે કેવી વાણી) ? હીજડા જેવી—પાવૈયા જેવી વાણી છે’, કીધું. .... પછી તો જરી બોલાય ત્યારે....એમ કહ્યું, ભાઈ ! ‘આ તો અનંત સંસાર ભગવાને દીઠો લાગે છે તમારો. (તમારી વાતમાં) મેળ ખાતો નથી’.

આહાહા ! જુઓ ! આ જિનવચન ! જિનવચનમાં વીતરાગતા પ્રગટ થાય. —તે વીતરાગની વાણી. 'રાગ કરો અને રાગ રાખવા જેવો છે'—એ વીતરાગની વાણીમાં હોઈ શકે નહીં. આહાહા ! ત્યાં (-ત્યારે) એ કહ્યું હતું ભાઈ ! ‘તો (જો વીતરાગની વાણીમાં 'રાગ કરવાનું' આવે તો) અલ્પજ્ઞ(પણું) ને રાગ ટાળીને એ વીતરાગ ને સર્વજ્ઞ કેમ થયા ? (પોતે) અલ્પજ્ઞ(પણું) અને રાગ ટાળીને સર્વજ્ઞ વીતરાગ થયા, (તો) એની વાણીમાં સર્વજ્ઞ ને વીતરાગ થવાની જ વાણી (-વાત) આવે’. સમજાણું કાંઈ ?

એ અહીં કહે છે દેખો ! જે કોઈ વીતરાગની વાણીમાં આવેલા ભાવો(માં રમે છે).... જે વસ્તુ ભગવાન વીતરાગવિજ્ઞાનઘન છે.... વીતરાગી પર્યાય ને કેવળજ્ઞાન થાય છે એ ક્યાંથી આવે છે ? અંદરમાં દળમાં (પર્યાયો) પડી છે. વીતરાગવિજ્ઞાનઘન જ આખો પ્રભુ પડ્યો છે એનો આશ્રય કરવો—એ વીતરાગની વાણી છે અને એનો આશ્રય કરતાં વીતરાગદશા પ્રગટ થાય—એ

વીતરાગની આજ્ઞા છે. રાગ વચ્ચે આવે એ જાણવાલાયક છે, આદરવાલાયક છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ?

આવી વીતરાગની વાણીમાં જે રમે છે એટલે કે (તેમાં) કહેલા ભાવમાં (રમે છે)…. એમ. ખુલાસો નીચે કરશે કે **બે નયોમાં, પ્રયોજનવશ શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયને મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે છે**. (-એમ) ભાવાર્થમાં કહેશે. (અહીં) કહે છે, **જે પુરુષો**…. ભગવાને કહેલા ભાવમાં…. એમણે (-ભગવાને) તો વીતરાગભાવ વર્ણવ્યો છે. (ભૂમિકા અનુસાર) રાગભાવ હોય એને 'જાણવાનો' કહ્યો છે….. એ તો ૧૨મી (ગાથા)માં આવ્યું. (પણ પ્રગટ કરવાનું તો) વીતરાગભાવ પ્રગટ કરવાનું કહ્યું છે, કેમકે આત્મા જ વીતરાગસ્વરૂપ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

'જિન સો હી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ;
યે વચનસે સમજ લે, જિન પ્રવચનકા મર્મ.'

સોભાગભાઈ ! ભગવાન આત્મા…. પરમેશ્વરે કહ્યું—ત્રિલોકનાથની વાણીમાં આવ્યું …. અહો ! (૧) વીતરાગની વાણી વીતરાગતાને પ્રગટ કરવાને માટે જ હોય છે અને (૨) વીતરાગભાવ રાખવાને માટે હોય છે અને (૩) વીતરાગભાવની વૃદ્ધિ કરવા માટે હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? એવી વાણીમાં કહેલો જે ભાવ છે એમાં જે રમે છે તે…. **મિથ્યાત્વકર્મના ઉદયનું વમન કરીને**…..લ્યો ! એ ભ્રમણાનો નાશ કરે છે. એ **મિથ્યાત્વ 'કર્મ'** શબ્દ ભલે વાપર્યો છે…. સમજાય છે? એના **ઉદયનું વમન કરીને**…. (એમ કહ્યું છે, છતાં) ઉદય ઉપર દ્રષ્ટિ નથી, સ્વભાવ ઉપર છે.

આ અતિશયરૂપ પરમજ્યોતિ પ્રકાશમાન શુદ્ધ આત્માને તુરત દેખે જ છે. દેખો ! **દેખે જ છે**. આહાહા ! **આ અતિશયરૂપ પરમજ્યોતિ**….. સૂર્ય આદિ, ચંદ્ર આદિ, અગ્નિ આદિની જ્યોતિ સિવાય આ તો કોઈ અતિશય પરમજ્યોતિ છે ભગવાન (આત્મા). સમજાણું કાંઈ ? આ સૂર્ય જ્યોતિ કહેવાય, ચંદ્ર (જ્યોતિ) કહેવાય, અગ્નિ (જ્યોતિ) કહેવાય, રત્નની જ્યોતિ કહેવાય ને ? માણેક-મોતીનો તો પ્રકાશ કહેવાય. (પણ) એ બધીથી આ જુદી અતિશય પરમજ્યોતિ છે—આ તો અતિશય પરમ ચૈતન્ય જ્યોતિ છે. **અતિશયરૂપ**

પરમજ્યોતિ.... દેખો ! એક તો **'અતિશય'** શબ્દ વાપર્યો (અને) વળી '**પરમજ્યોતિ**' (કહી).

પ્રકાશમાન એવો **શુદ્ધ આત્મા** એને **તુરત** જ અનુભવે છે. **તુરત દેખે જ છે** એટલે કે અનુભવે છે—સાક્ષાત્ અનુભવે છે એમ કહે છે. **'ईक्षन्त'** છેને શબ્દ ? એનો અર્થ છેને ? **ईक्षन्त एव.... 'ईक्षन्त'** એટલે અનુભવે છે. **'ईक्षन्त'**—જોવું, અનુભવવું. ભગવાનની વાણીમાં એ જ આવ્યું હતું કે પરમાત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય, વીતરાગવિજ્ઞાનઘન છે (અને) તેને મુખ્ય કરીને, અમે તેને 'આદરણીય' કહેવા માગીએ છીએ. પર્યાયને અને રાગને 'ગૌણ' કરીને, એનો આશ્રય કરાવવા માગતા નથી. (તેથી તેને) 'નથી' તેમ કહ્યું. આ રીતે જે રમે છે તે સાક્ષાત્ આત્માના પ્રત્યક્ષ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી આનંદનો અનુભવ કરે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? (અજ્ઞાનીને શબ્દના) અર્થમાં હજુ વાંધા છે ત્યાં એના ભાવમાં તો ક્યાંય રહી ગયો. (શબ્દના) અર્થ કરવામાં વાંધા— ‘ઘરના અર્થ કરે’, (પણ) એમ ચાલે કંઈ ? આ તો પરમાત્માની પેઢી છે.

કેવો છે સમયસારરૂપ શુદ્ધ આત્મા ? દેખો ! એ ‘શુદ્ધાત્મા પ્રાપ્ત થયો’ ત્યારે એનો અર્થ થયોને ? કે શુદ્ધાત્માની મુખ્યતાથી ભગવાનનો ઉપદેશ હતો. આહાહા ! કેવો છે ભગવાન આત્મા ત્રિકાળી દ્રવ્ય શુદ્ધ ? **નવીન ઉત્પન્ન થયો નથી**.... એ તો છે (અને) 'છે'ની પ્રાપ્તિ થઈ છે એમ કહે છે. પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ થઈ છે. સમજાણું કાંઈ ? નવીન નથી ઉત્પન્ન થયો. **પહેલાં કર્મથી આચ્છાદિત હતો તે પ્રગટ વ્યક્તિરૂપ થઈ ગયો**....પર્યાયબુદ્ધિમાં ઢંકાઈ ગયો હતો, તે દ્રવ્યબુદ્ધિમાં પ્રગટ થઈ ગયો—એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એક અંશ અને વિકલ્પની રુચિમાં તારું તત્ત્વ જે હતું તે ઢંકાઈ ગયું હતું.... એક અંશ વર્તમાન વિકાસનો અને રાગ—એની રુચિમાં તારું તત્ત્વ ઢંકાઈ ગયું હતું. એ, વસ્તુનો આશ્રય કરતાં પ્રગટ થઈ ગયું. પ્રગટ એટલે કે 'છે' એવો પ્રગટ થયો. એ (ત્રિકાળી આત્મા) તો હતો જ તે. સમજાણું કાંઈ ?

વળી કેવો છે ? સર્વથા એકાંતરૂપ કુનયના પક્ષથી ખંડિત થતો નથી.... 'એકાંત' કોઈ માનનારા—સર્વથા એક જ માને, સર્વથા અનેક જ માને; સર્વથા સત્ જ માને, સર્વથા અસત્ જ માને; સર્વથા શુદ્ધ જ માને, સર્વથા અશુદ્ધ જ

માને; સર્વથા અભેદ જ માને, સર્વથા ભેદ જ માને.—એવા **કુનયના પક્ષથી ખંડિત થતો નથી**. એવા કુનયના કહેનારાઓથી આ વસ્તુને બાધ આવતો નથી—**નિર્બાધ છે**. સમજાણું કાંઈ ? એવો ભગવાન આત્મા દ્રવ્યથી શુદ્ધ છે, પર્યાયથી અશુદ્ધ છે; દ્રવ્યથી એક છે, પર્યાયથી અનેક છે.—(એમ) જેવું સ્વરૂપ છે તેવું પ્રગટ થઈ જાય છે. કુયુક્તિઓના એકાંતવાળાથી (-એકાંત અભિપ્રાયથી) તે ખંડિત થઈ શકતું નથી. કહો, સમજાણું આમાં ? લ્યો ! એટલું થયું આજે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

પ્રવચન નં. ૩૫

શ્લોક - ૪, ૫

સંવત ૨૦૨૪, આસો વદ ૧૦, બુધવાર, તા. ૧૬-૧૦-'૬૮

સમયસાર, જીવ-અજીવ અધિકાર. ચોથો કળશ છે એનો ભાવાર્થ. આત્માને—ત્રિકાળી વસ્તુને ભૂતાર્થ નામ સત્ય કહી છે અને પર્યાય અને રાગને અસત્ય કહ્યાં છે એનું શું કારણ છે એનો વિસ્તાર કરે છે. વસ્તુસ્વરૂપ આત્મા એક (-દરેક) સમયમાં એક સમયની પર્યાય સિવાયનો આખો પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ છે એને સત્ય કહ્યો ને એને સમ્યગ્દર્શનનો વિષય કહ્યો. અને પર્યાય —જે અવસ્થા તે—છે ખરી, રાગાદિ છે ખરા, છતાં તેમને અભૂતાર્થ–અસત્યાર્થ કહ્યાં. કહે છે કે સ્યાદ્‌વાદની શૈલીમાં પ્રયોજન સાધવા મુખ્ય-ગૌણનું કથન કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? ન સમજાય ? દેખો ! **જિનવચન સ્યાદ્‌વાદ**.... (સ્યાદ્‌વાદ) એટલે '**સ્યાત્**' એટલે અપેક્ષાએ અને **'વાદ'** એટલે કહેવું. વીતરાગના વચનો **'સ્યાત્'** એટલે અપેક્ષાએ અને **'વાદ'** એટલે કહેવું—અપેક્ષાથી કહેવું.

શ્રોતા : એમાં હોય તે કહેવું કે.....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : એમાં છે એમ (કહેવું).... છે એમ (કહેવું), પણ અપેક્ષાથી (કહેવું). એ કહેશે—ખુલાસો કરશે. જિનવચન (સ્યાદ્વાદરૂપ છે).... 'સ્યાત્'=અપેક્ષાથી (અને 'વાદ')=કહેવું, એટલે કે એમાં (-વસ્તુમાં જે) સ્વરૂપ હોય તેને અપેક્ષા લગાડીને કહેવું. (પછી) ખુલાસો કરશે.

જ્યાં બે નયોને વિષયનો વિરોધ છે.... નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનય અથવા પર્યાયાર્થિક નય. પર્યાય એટલે વર્તમાન અવસ્થાને જાણનાર—વિષય કરનાર પર્યાયાર્થિક નય. પર્યાયાર્થિક નય કહો કે, વ્યવહારનય કહો (-એકજ છે.) (અને) ત્રિકાળી વસ્તુને વિષય કરનાર નિશ્ચયનય કહો કે અભેદ ભૂતાર્થ(ને વિષય કરનાર) શુદ્ધનય કહો (-એકજ છે). એ **બે નયોને વિષયનો વિરોધ છે**. એટલે કે એક નય એમ કહે છે.... દેખો !

જેમ કે : જે સત્-રૂપ હોય તે અસત્-રૂપ ન હોય.... એમ લાગે છે લોકોને. એટલે કે પોતે પોતાથી 'છે', એ જ પાછું 'નથી'.... સત્ છે, તે જ અસત્

છે.—(કથનમાં) વિરોધ લાગે છે. (સ્યાદ્વાદ) વિરોધ મટાડી દેશે. આગળ કહેશે ને ! 'સત્ છે' એ દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ મુખ્યપણે ગણીને 'સત્ છે' એમ કહ્યું છે. અને 'અસત્ છે' એ પર્યાય આદિ એમાં—ત્રિકાળીમાં નથી અથવા પરવસ્તુ એમાં (—ત્રિકાળીમાં) નથી એ અપેક્ષાએ 'અસત્ છે' (એમ) કહેવામાં આવે છે. 'સત્ છે'.... વસ્તુ 'છે સત્' એ દ્રવ્યની દ્રષ્ટિએ મુખ્ય કરીને કહ્યું (કે) 'સત્ છે'. પર્યાય 'અસત્ છે' એ પર્યાય એમાં (-ત્રિકાળીમાં) નથી અથવા બીજી ચીજ એમાં (-ત્રિકાળીમાં) નથી (એ અપેક્ષાએ કહ્યું છે.) એમ (આ રીતે) જે વસ્તુ સત્ છે એને અસત્ કહેવી એ વિરુદ્ધ લાગે, પણ વિરુદ્ધ છે નહીં. એ કહેશે, જુઓ !

એક હોય તે અનેક ન હોય, નિત્ય હોય તે અનિત્ય ન હોય, ભેદરૂપ હોય તે અભેદરૂપ ન હોય, શુદ્ધ હોય તે અશુદ્ધ ન હોય ઇત્યાદિ નયોના વિષયોમાં વિરોધ છે—ત્યાં જિનવચન.... દેખો હવે ! હવે એનો ખુલાસો આવે છે—એ શબ્દો એકસાથે વાંચી ગયા એનો અર્થ. વીતરાગ વાણી **કથંચિત્**—કોઈ અપેક્ષાએ **વિવક્ષા** નામ કહેવા માંગેલ **સત્- અસત્રૂપ**.... દેખો !

(૧) સત્- અસત્રૂપ..... એમાં સત્‌ને મુખ્ય કરીને, પોતે આત્મા 'સત્ છે' એમ કહે અને પર્યાયને ગૌણ કરીને પર્યાય 'નથી' એમ કહે. સમજાય છે કાંઈ ? 'સત્' ત્રિકાળી વસ્તુ છે. વસ્તુસ્વરૂપ એ 'સત્' છે અને એક સમયની પર્યાય 'અસત્' છે (એટલે કે) એમાં (ત્રિકાળી વસ્તુમાં) નથી. એમાં (ત્રિકાળી વસ્તુમાં) સત્ છે, એમાં અસત્ નથી—પર્યાય નથી. એમાં (ત્રિકાળી વસ્તુમાં પર્યાય) નથી એટલેકે પર્યાય જ નથી એમ કહ્યું. એ સત્‌ને—સ્વભાવિક વસ્તુને—એની દ્રષ્ટિ કરાવવા મુખ્ય (કહીને) પ્રયોજન.... વસ્તુ સત્, સામાન્ય, એકરૂપ છે એની દ્રષ્ટિ કરતાં સમ્યગ્દર્શન નામ ધર્મદશા થાય છે.—એ પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા સત્‌ને મુખ્ય કરીને 'નિશ્ચય' કહ્યો અને અસત્‌ને ગૌણ કરીને 'વ્યવહાર' કહ્યો. કહો, સમજાણું કાંઈ આમાં—'સ્યાદ્વાદ'માં ? 'સ્યાત્' અપેક્ષાએ કહે છે—એમ કહે છે. સત્‌ને મુખ્ય કરીને તેને સાચું... સત્ય... નિશ્ચય... શુદ્ધનય... કહ્યો. અને એક પર્યાયને અસત્.... એ પર્યાય પર્યાયરૂપે છે, પણ એમાં (-ત્રિકાળી વસ્તુમાં) નથી તેથી તેને અસત્ કહીને, ગૌણ કરીને 'વ્યવહાર' કહ્યો. વ્યવહાર એટલે નથી. તે મુખ્ય-

ગૌણનું કથન પ્રયોજન સિદ્ધ સાધવા કહેવામાં આવ્યું છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આ તો એકલો ન્યાયનો વિષય છે બધો.

જુઓ ! (૨) **એક-અનેકરૂપ**.... દેખો ! એકરૂપ કહ્યું.... વસ્તુ એકરૂપ છે એ દ્રવ્યાર્થિક—નિશ્ચયનયના (વિષય)નું લક્ષ કરાવવા (કહ્યું)... એકરૂપનું લક્ષ કરાવવા 'એક' કહ્યું અને (અનેક) ગુણ–પર્યાય એનામાં હોવા છતાં અનેક એકમાં નથી એમ બતાવીને—અનેક અનેકપણે છે, (પણ) એકમાં નથી એમ કરીને—અનેકને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહ્યો. એકને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો. સમજાય છે કાંઈ આમાં ?

(૩) **નિત્ય-અનિત્ય**.... વસ્તુ નિત્ય છે અને અનિત્ય પણ છે. નિત્ય છે એ દ્રવ્યાર્થિકનયને મુખ્ય કરીને નિત્ય કહ્યો (અને) પર્યાયાર્થિકનયને મુખ્ય કરીને અનિત્ય કહ્યો. પણ એ પર્યાય અનિત્ય, એ નિત્યમાં નથી. સમજાય છે કાંઈ ? છે વસ્તુ નિત્ય, અનિત્ય—બેય. પણ નિત્યને મુખ્ય કરી ('છે' કહ્યું) અને અનિત્યને 'નથી' એમ કહ્યું, પણ અનિત્ય અનિત્યપણે છે. સમજાય છે કાંઈ ?

ત્રિકાળી વસ્તુ નિત્ય છે.... વસ્તુ. એ વસ્તુ છે એને—દ્રવ્યને મુખ્ય કરીને 'નિત્ય' કહ્યું (અને) અનિત્ય પર્યાયને 'નથી' એમ કહ્યું. અનિત્ય(પણું) છે ખરું પર્યાયમાં, પણ (તેને ગૌણ કરીને) 'નથી' એમ કહીને તે અનિત્યપણાને અસત્ કહ્યું હતું. (અને) એ તો દ્રવ્યને મુખ્ય કરવા (કહ્યું હતું). સમજાય છે ? એ નિત્યને મુખ્ય કરવા, અનિત્યને 'નથી' એમ કહ્યું હતું. સ્યાદ્વાદ શૈલીમાં પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા નિત્ય મુખ્ય 'છે' ને અનિત્ય 'નથી, એમ કહ્યું છે. પણ પર્યાયમાં અનિત્યતા છે, દ્રવ્યે નિત્ય છે.—બેય વસ્તુના સ્વરૂપનું કથન છે. સમજાણું કાંઈ ? એમ....

(૪) **ભેદ-અભેદ**.... વસ્તુ અભેદ છે અને ભેદ પણ છે. પણ પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા અભેદને મુખ્ય કરીને એ અભેદ 'છે' એમ કહ્યું હતુ (અને) ભેદ 'નથી' એમ કહ્યું હતું.... ભેદ 'છે', છતાં 'નથી' એમ કહ્યું હતું. પર્યાય છે, છતાં નથી એમ કહ્યું હતું. સમજાણું કાંઈ ? એ મુખ્ય-ગૌણથી (પ્રયોજન) સિદ્ધ કરવા (કહ્યું છે.) સ્યાદ્વાદ શૈલીથી એ બે વસ્તુના (-ધર્મમાં), એકને મુખ્ય કરી અને એકને ગૌણ કરીને કથન કર્યું છે. જેથી વિરોધ મટી જાય છે આમાં (-મુખ્ય-ગૌણની શૈલીમાં). આમાં વિરોધ રહેતો નથી. **ભેદ-અભેદ** (બોલ પૂરો થયો).

(૫) શુદ્ધ-અશુદ્ધ..... શુદ્ધને મુખ્ય કરી.... શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવ.... એકલો શુદ્ધ સ્વભાવ....-કે જેનો આશ્રય લેતા શાંતિ થાય, આનંદ થાય, એવો ત્રિકાળી પરમાત્મા પોતે શુદ્ધ છે (અને) એને મુખ્ય કરીને તે 'છે' (એમ) કહ્યું (અને) અશુદ્ધને ગૌણ કરીને 'નથી' કહ્યું. પણ (જેને) ગૌણ કરીને 'નથી' કહ્યું, (તે) છે ખરું. સમજાણું કાંઈ ? જેઠાલાલભાઈ ! સમજાય છે આમાં ?

શુદ્ધ-અશુદ્ધરૂપ જે રીતે વિદ્યમાન વસ્તુ છે..... દેખોં ! એ રીતે પદાર્થ બેય (રૂપે) વિદ્યમાન છે. શું વિદ્યમાન છે ? (૧) સત્ છે, અસત્ છે; (૨) એક છે, અનેક છે; (૩) નિત્ય છે, અનિત્ય છે; (૪) ભેદ છે, અભેદ છે; (૫) શુદ્ધ છે, અશુદ્ધ છે. **તે રીતે કહીને વિરોધ મટાડી દે છે**..... જે રીતે છે તે રીતે કહીને... ત્રિકાળી (દ્રવ્ય) નિત્ય છે, પર્યાય અનિત્ય છે; વસ્તુથી એકરૂપ છે, ગુણ-પર્યાયે અનેકરૂપ છે; આ (વસ્તુ) અભેદ છે, આ (વસ્તુ) ભેદ છે; વસ્તુ શુદ્ધ છે, પર્યાય અશુદ્ધ છે.—એમ એને વિવક્ષાથી (એટલે કે) કહેવા ધારેલા માર્ગથી તેનો **વિરોધ મટાડી દે છે**, **જૂઠી કલ્પના કરતું નથી.** એમાં (અપેક્ષા લાગુ પડતી) નથી ને કલ્પના કરે છે એમ નથી.

તે જિનવચન....જુઓ ! હવે લીધું.... **દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક—એ બે નયોમાં**....જેટલા બધા જોડલા (છે તે) બધા વસ્તુના છે. (જેમકે)—(૧) સત્-અસત્, (૨) એક-અનેક, (૩) નિત્ય-અનિત્ય, (૪) ભેદ-અભેદ, (૫) શુદ્ધ-અશુદ્ધ. છતાં વીતરાગી વાણી વીતરાગપણું પ્રગટ કરવા....વીતરાગની વાણી વીતરાગપણું પ્રગટ કરવા (મુખ્ય ગૌણ કરે છે.) **દ્રવ્યાર્થિક-પર્યાયાર્થિક—એ બે નયોમાં**..... જુઓ ! દ્રવ્યાર્થિક- પર્યાયાર્થિક (નયો) આવ્યાને ? (૧) સત્ દ્રવ્યાર્થિક છે, અસત્ પર્યાયાર્થિક છે; (૨) એક દ્રવ્યાર્થિક, અનેક પર્યાયાર્થિક; (૩) નિત્ય દ્રવ્યાર્થિક, અનિત્ય પર્યાયાર્થિક; (૪) અભેદ દ્રવ્યાર્થિક, ભેદ પર્યાયાર્થિક; (૫) શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક, અશુદ્ધ પર્યાયાર્થિક—**એ બે નયોમાં, પ્રયોજનવશ**.... પ્રયોજનને કારણે **શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયને મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે છે**..... ભાષા દેખો ! **શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયને મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે છે**.

ત્રિકાળી દ્રવ્ય જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ છે તેને **મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે છે**. નિશ્ચય કરીને મુખ્ય કહે છે—એમ નહિ. શું કહ્યું ? વળી એમાં ફેર શું પડ્યો ?

નિશ્ચય છે માટે મુખ્ય છે—એમ નહિ, **મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે છે**. કેમ ? પર્યાય અસત્ છે, (તેમાં) અશુદ્ધતા છે, (તેથી) ત્રિકાળી વસ્તુને મુખ્ય કરીને—એનો આશ્રય કરવો છે માટે મુખ્ય કરી તેને—નિશ્ચય કહ્યો. નહીં તો પર્યાયમાં અશુદ્ધતા છે ખરી.... છે ખરી.... નિશ્ચયથી છે.... ખરેખર છે. પણ આને (ત્રિકાળી વસ્તુને) મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો અને પર્યાયને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહ્યો. સમજાય છે કાંઈ ? ભીખાભાઈ ! સમજાય છે કાંઈ ? જવાબ દેતા આવડે ?

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પહેલા ગભરાય અંદર. શું કહેશે આ ? શું કરશે ? પણ આ ચાલે છે એ વાતમાં ન્યાય અને કઈ રીત છે તે પકડાય છે ?—એમ કહેવાય છે. જે અપેક્ષાએ જે કહેવા માંગે છે તે અપેક્ષા શું છે એનું અહીં સ્પષ્ટીકરણ કરે છે એ સમજાય છે ?—એમ કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

જિનવચન... જુઓ ! અહીં ખૂબી આ લીધી છે. ઓલા (-અજ્ઞાની) કહે, જિનવચનમાં રમે (એટલે કે) દ્રવ્યાર્થિક-પર્યાયાર્થિક, નિત્ય-અનિત્ય, એક-અનેક (આદિ)માં રમે તો સમકિત થાય. આ (પં. જયચંદજી) કહે છે કે **આવા જિનવચનમાં**.... કેવા જિનવચનમાં ? કે દ્રવ્યાર્થિકને મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે (અને) અવસ્થા, રાગ, ભેદ, અનેકાદિને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહે.—એવા જિનવચનમાં એટલે કે અભેદમાં રમે તેને સમકિત થાય—એમ કહે છે. જ્ઞાનચંદજી ! સમજાય છે કાંઈ ? ધરમચંદજી ! સમજાય છે કે નહિ કાંઈ ? હા પાડે છે. ... હા પાડે છે. એથી પણ કહે ખરો મામલો (પૂછે) ત્યારે (થાય છે-) હેં.. હેં.. થઈ જાય છે જરીવાર.

શું કહ્યું ? કે આ આત્મા વસ્તુ છે એમાં નિત્ય (ધર્મ) પણ છે, અનિત્ય (ધર્મ) પણ છે; સત્ (ધર્મ) પણ છે, અસત્ (ધર્મ) પણ છે. (સત્-) અસત્ કઈ અપેક્ષાએ છે ? પોતાપણે છે ને પરપણે નથી; દ્રવ્યપણે છે અને પર્યાયપણે નથી એટલું સિદ્ધ કરવું છે અહીં. પણ અત્યારે (૧) સત્ પણ છે, અસત્ પણ છે; (૨) એક પણ છે, અનેક પણ છે; (૩) અભેદ પણ છે, ભેદ પણ છે; (૪) નિત્ય પણ છે, અનિત્ય પણ છે; (૫) શુદ્ધ પણ છે, પર્યાય અશુદ્ધ છે—આમ

છે....વસ્તુ તો આમ છે. હવે એને વીતરાગની વાણી મુખ્ય-ગૌણ કરીને કહે છે—પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા એ રીતે સ્યાદ્વાદનું કથન છે.

જે વસ્તુ એક છે, સત્ છે, શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયનો વિષય છે તેને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો. નહીંતર તો એની પર્યાય રાગ-દ્વેષની, છે તો નિશ્ચય. કારણ કે સ્વમાં છે માટે નિશ્ચય. સ્વમાં ન હોય તેને વ્યવહાર કહીએ....પોતામાં ન હોય ને પર હોય તેને વ્યવહાર કહીએ. પણ પોતામાં આ બધુંય છે....સમજાણું કાંઈ ? સત્-અસત્ છે, એક-અનેક છે, નિત્ય-અનિત્ય છે, ભેદ-અભેદ છે—બધુંય છે. છતાં, એ બધુંય હોવા છતાં, તેમાં પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા વીતરાગની વાણી આ રીતે નીકળે છે કે... એમ કહે છે જુઓ ! હાં, એમ નથી કહેતાં કે નિત્ય-અનિત્ય છે તે બેયનો આશ્રય કરો ને બેયને અવલંબો. (બેયને) શી રીતે અવલંબે ? પણ કઈ રીતે અવલંબે ? આહીં નિત્યનું લક્ષ કરે ને વળી અનિત્યનું લક્ષ કરે—એમ બેય શી રીતે થાય ? એટલે આ ખુલાસો કરવો પડ્યો છે કે ભાઈ ! 'જિનવચનમાં રમે' એટલે કાંઈ વાણીમાં રમવું છે ? અથવા જિનવચને કહ્યાં દ્રવ્યાર્થિક, પર્યાયાર્થિક—એ બેમાં રમવું છે ?

શું કહ્યું ? એક તો 'વીતરાગની વાણીમાં રમે'—એમ કહ્યું. ત્યારે વીતરાગની વાણીમાં રમવું છે— જડમાં ? બીજી વાત. વીતરાગની વાણી દ્રવ્ય અને પર્યાય—બેયને કહે છે (અર્થાત) (૧) સત્ અને અસત્, (૨) એક અને અનેક, (૩) અભેદ અને ભેદ, (૪) નિત્ય અને અનિત્ય, (૫) શુદ્ધ અને અશુદ્ધ (આદિ) કહે છે. (તો) એ બેયમાં રમાય છે ? ત્યારે રમવાનું તો કહ્યું, વીતરાગભાવ–વીતરાગની વાણીમાં ? એનો અર્થ એ છે કે બે વસ્તુ (-ધર્મ) જે છે અંદર (આત્મામાં)—(૧) સામાન્ય ને વિશેષ, (૨) નિત્ય ને અનિત્ય, (૩) એક ને અનેક, (૪) અભેદ ને ભેદ, (૫) શુદ્ધ ને અશુદ્ધ.... (તેમાંથી) એક શુદ્ધને મુખ્ય કરી... (આત્મામાં) ત્રિકાળી શુદ્ધ (દ્રવ્ય) પણ છે અને અશુદ્ધ પર્યાય પણ છે—છે તો બેય, પણ શુદ્ધને મુખ્ય કરીને તે સત્ છે, તે નિશ્ચય છે એમ કહ્યું. અને પર્યાયનો અંશ આશ્રય કરવાલાયક નથી, કેમ કે તેને આશ્રયે આત્માની સિદ્ધિ થતી નથી. માટે પર્યાય હોવા છતાં.... વિદ્યમાન હોવા છતાં....તેનું વિદ્યમાનપણું ન બતાવતા, ગૌણ કરીને 'નથી' એમ કહેવામાં (આવે છે)....ગૌણ કરીને 'નથી' ને 'વ્યવહાર

છે' (-એમ) કહેવામાં આવે છે. ઝીણી વાત છે જરી. કહો, સમજાય છે કાંઈ આમાં ? હવે અહીંયા તો આ.... 'જિનવચનમાં રમે તેના મિથ્યાત્વનો નાશ થાય' એનો અર્થ શું, એટલી વાત ચાલે છે.

જિનવચનમાં—વાણીમાં તો રમાય નહીં. એક વાત. હવે જિનવચન, વસ્તુ ને (પર્યાય)—બેયની વિદ્યમાનતા છે એને તો બતાવે છે કે ભાઈ ! આત્મા, ત્રિકાળી શુદ્ધ પણ છે (અને) પર્યાયમાં અશુદ્ધ છે, દ્રવ્યે એક છે (અને) વસ્તુ ગુણપર્યાયે અનેક છે—એ બતાવે છે. તો હવે બતાવે છે બેય. તો બેયમાં રમી શકાય છે ? અને પર્યાયની દ્રષ્ટિએ અંશમાં લક્ષ રાખીને અનેકપણામાં, અશુદ્ધપણામાં તો અનાદિથી રમી રહ્યો છે.... એ તો અનાદિથી છે. સમજાણું કાંઈ ? પર્યાયનો અંશ અને અશુદ્ધતા—એમાં તો અનાદિથી દ્રષ્ટિ કરીને પડ્યો જ છે. તો હવે એને (જિનવાણીએ) કાંઈક કહેવું છે તો કાંઈ નવું કહેવું છે કે નહિ ? નવું કહેવું છે. તો જ્યાં એ રમે છે ત્યાંથી ઉઠાવી અને ત્રિકાળી શુદ્ધ દ્રવ્યમાં રમે—એ વાત વીતરાગની વાણીમાં સિદ્ધ કરવી છે. સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાનની વાણીમાં આવ્યું કે ભાઈ ! તું ત્રિકાળી પરમાત્મા પ્રભુ છો હોં. તારામાં તો શુદ્ધતા અને આનંદ સ્વરૂપે છે....સ્વરૂપે પરિપૂર્ણ આનંદ છે. ભાઈ ! આ પર્યાયમાં જે દુઃખ દેખાય છે, એ છે તો ખરું (અને) આનંદ(સ્વરૂપ) છો પણ ખરો—બેય છે. પણ દુઃખની દ્રષ્ટિ ને પર્યાયની દ્રષ્ટિ અનાદિની છે, (તેથી) એમાં કંઈ નવું કહેવાનું રહેતું નથી. વીતરાગની વાણીમાં કાંઈ નવું અને એનું સાધકપણું પ્રગટે એવું આવે કે જેવું છે—એમ ને એમ (રાગાદિમાં) રમે—એવું....એવું આવે ? કારણ કે વીતરાગ પોતે પોતાનું સાધનપણું કરીને પૂર્ણ થઈ ગયા.... સમજાય છે કાંઈ ? (તેથી) તેમની વાણીમાં સાધકપણું કેમ પ્રગટે ? શુદ્ધપણું કેમ પ્રગટે ? (તેની વાત આવે છે. અને તે) ત્રિકાળી શુદ્ધ દ્રવ્યનો આશ્રય કરતાં સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થાય છે (તેથી) તેને (-ત્રિકાળી દ્રવ્યને) મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહે છે. શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક (નય નો વિષય) પણ છે (અને) અશુદ્ધ પર્યાય પણ છે—બેય વિદ્યમાન છે, છતાં આને—સત્યને—મુખ્ય કરીને દ્રવ્યાર્થિકનો વિષય (નિશ્ચય) કહ્યો (અને) વ્યવહારનો વિષય (એવી) પર્યાયને ગૌણ કરીને (વ્યવહાર) કહ્યો.

ભારે વાતું. મગનલાલજી ! સુરેન્દ્રનગરના માસ્તર છે. આવી વાત છે.... સમયસારની ઝીણી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

વીતરાગની વાણી....પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા એની વાણીમાં (કથન તો).... વિદ્યમાનતા તો પદાર્થના બેય અંશોની છે. (પદાર્થ) નિત્ય પણ છે, શુદ્ધ પણ છે અને અશુદ્ધ પણ છે. વસ્તુ (દ્રવ્યે) નિત્ય છે ને પર્યાયે અનિત્ય છે—બેય (અંશો) છે વિદ્યમાન. પણ બેય વિદ્યમાન (અંશો)માં પર્યાયની દ્રષ્ટિએ—અંશદ્રષ્ટિએ—તો રખડી રહ્યો છે, આ (ત્રિકાળી) વસ્તુની તો ખબર નથી. શુભ-અશુભ.... પુણ્ય-પાપ કરે, દયા-દાન કરે ને વ્રત-ભક્તિ કરે ને પુણ્ય બાંધે, (પછી) મરીને ચાર ગતિમાં જાય, રખડે. એ તો અનાદિથી કરે છે. હવે વીતરાગની વાણીમાં વીતરાગે કંઈ નવું કર્યું એવું બતાવેને ? વીતરાગતા થઈ, કેવળજ્ઞાન થયું, પરમાત્મા દશા થઈ, તો એની વાણીમાં વીતરાગતા થાય (અર્થાત્) આ (પર્યાય)બુદ્ધિ છે તેનો નાશ થાય અને નવી (દ્રવ્ય)બુદ્ધિ પ્રગટે—એમ કહેને કાંઈ ? સમજાણું કાંઈ ? તો એ કહેવામાં તો એમ આવ્યું કે **જિનવચન દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક—એ બે નયોમાં પ્રયોજનવશ**.... આત્માને શાંતિ મળે, સમ્યગ્દર્શન થાય, ધર્મ થાય, અધર્મ ટળે એવા પ્રયોજનને કારણે.... સમજાણું ? **શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયને મુખ્ય કરી તેને નિશ્ચય કહે છે**. 'વસ્તુ ભગવાન....ત્રિકાળી વસ્તુ'—એ જ જાણે કે છે એમ એને મુખ્ય કરીને તેને જ 'નિશ્ચય' કહેવામાં આવે છે.

અને અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકરૂપ પર્યાયાર્થિક.... ભાષા દેખો ! શું કહે છે ? એ જ દ્રવ્ય એટલે આત્મા પર્યાયમાં પુણ્ય-પાપ, મિથ્યાભ્રાંતિના પરિણામપણે છે, એ અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક છે. 'અશુદ્ધ' એટલે દ્રવ્ય પોતે (પર્યાયમાં) અશુદ્ધ થયું છે.... દ્રવ્ય પોતે (પર્યાયમાં) અશુદ્ધ થયું છે, માટે 'અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક' શબ્દ વાપર્યો છે. દ્રવ્ય વળી પર્યાયમાં શુદ્ધ રહી ગયું છે અને અશુદ્ધતા કો'કમાં છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક નયને મુખ્ય કરી તેને સાચું કહે છે.... **નિશ્ચય કહે છે**.... સત્ય કહે છે. **અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક**.... પર્યાયમાં પુણ્ય-પાપ મેલ, રાગ, મિથ્યાભ્રાંતિ આદિરૂપે પરિણમે છે, એ પોતાનું દ્રવ્ય જ પરિણમે છે. દ્રવ્ય જે ત્રિકાળી છે એ

(અશુદ્ધ) પર્યાયપણે પરિણમે છે, પર્યાયપણે. એ (અશુદ્ધ) પર્યાયપણે પરિણમે છે એટલે તેને અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક (કહે છે.) દ્રવ્ય પોતે (અશુદ્ધરૂપે) પરિણમ્યું છે, માટે અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક કહી.... અને **પર્યાયાર્થિકનયને ગૌણ કરી**.... એ પર્યાયનયનો વિષય છે. (કેમકે અશુદ્ધતા તો) પર્યાય છેને ! **અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકરૂપ**..... ભાષા કેટલી સરસ કરી છે જુઓને ! એટલે એ (અશુદ્ધ) પરિણમન કોઈનું નથી, એની પર્યાયનું પરિણમન છે. પુણ્ય-પાપ મેલ, રાગ-દ્વેષ એની અવસ્થાના છે. એ અશુદ્ધ પારિણામિક—અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક—એની પર્યાય છે એ બતાવવા **અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકરૂપ પર્યાયાર્થિકનય** (કહ્યું છે.)

અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકરૂપ પર્યાયાર્થિકનયને ગૌણ કરી.... અભાવ કરીને નહીં. વીતરાગની વાણી સ્યાદ્‌વાદથી આ રીતે બતાવે છે. **ગૌણ કરી તેને વ્યવહાર કહે છે**. દેખો ! કહો, ધરમચંદભાઈ ! આ નિશ્ચય કહ્યું (-પોતાનામાં છે એવા રાગાદી છે) એને મુખ્ય કહ્યું. સમજાણું કાંઈ ?....... મુખ્ય (આશ્રય કરવા યોગ્ય ત્રિકાળી દ્રવ્ય) જે નિશ્ચય છે ને....નિશ્ચય તો બેય નિશ્ચય છે—દ્રવ્ય પણ નિશ્ચય છે, ગુણ પણ નિશ્ચય છે ને પર્યાય પણ નિશ્ચય છે; અશુદ્ધતા પણ નિશ્ચય છે ને શુદ્ધ (દ્રવ્ય) પણ નિશ્ચય છે. પણ શુદ્ધ દ્રવ્યને નિશ્ચય બતાવીને મુખ્યપણું બતાવ્યું છે અને અશુદ્ધ પર્યાયને બતાવી, તેનું ગૌણપણું બતાવ્યું છે. કહો, બરાબર છે ?

શ્રોતા : પર્યાય ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : પકડાણું નથી. ક્યાંક ક્યાંક ફેર પડ્યો પહેલા (કહેવામાં.) શુદ્ધ દ્રવ્યને નિશ્ચય કહીને મુખ્ય કહ્યો—એમ નથી, શુદ્ધ દ્રવ્યને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો છે. નિશ્ચય કરીને મુખ્ય કહો, તો નિશ્ચય તો પર્યાય પણ છે. સમજાણું કાંઈ ? સમજાણું કે નહિ આમાં ? નિશ્ચય કરીને મુખ્ય કહ્યો—એમ નથી, (કારણ કે) નિશ્ચય તો ત્રણેય નિશ્ચય છે. દ્રવ્યેય નિશ્ચય છે, ગુણેય નિશ્ચય છે, પર્યાયેય નિશ્ચય છે. કારણ કે સ્વ (-પોતામાં) આશ્રય (-હોય) તે નિશ્ચય. પોતામાં છે તે નિશ્ચય અને પર તે વ્યવહાર....પર તે વ્યવહાર. હવે અહીંયા ત્રણેય (દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય) નિશ્ચય છે, એમાં એકને વ્યવહાર કહી દેવો છે, પર્યાયને. વ્યવહાર તો પરને કહેવાય, છતાં પર્યાયને—અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકના વિષયરૂપ

પર્યાયને—વ્યવહાર કહેવો છે. એ વ્યવહાર કહેવો છે કેમ ? કે ત્રિકાળી દ્રવ્ય શુદ્ધને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યું અને પર્યાયને—અશુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકના (વિષયરૂપે) પર્યાયને—ગૌણ કરીને, વ્યવહાર કહીને 'નથી' એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? છગનભાઈ !

શ્રોતા : ......

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : હાં, વાત ઠીક (બરાબર) છે. પર્યાયકે આશ્રયસે પ્રયોજન સિદ્ધ નહીં હોતા. (શુદ્ધ) પર્યાય તો એક અંશ છે, એમાંથી કાંઈ નવી પર્યાય પ્રગટ થતી નથી અને પુણ્ય-પાપના ભાવ તે મેલ છે, એને આશ્રયે કાંઈ આત્માને સમ્યગ્દર્શન થાય ? (નહીં). તેથી તે પર્યાય પોતાની અવસ્થા હોવા છતાં—પુણ્ય-પાપના ભાવ પોતાના હોવા છતાં—તેમાંથી પ્રયોજન સિદ્ધ થતું નથી. અને એનો આશ્રય તો અનાદિથી કરી જ રહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? તેથી પર્યાયના વિષયને ગૌણ કરી વ્યવહાર કહ્યો છે, (પણ) 'નથી' કરીને વ્યવહાર કહ્યો છે એમ છે નહિ. એમ ત્રિકાળી દ્રવ્યને નિશ્ચય કહીને મુખ્ય કહ્યો છે એમ છે નહિ, (પણ) ત્રિકાળીને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો છે કે જેનો આશ્રય કરવાથી ધર્મ ને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

આવી વીતરાગની—પરમાત્મા પરમેશ્વરની—વાણી છે. લોકોને તેની સમજ નથી બિચારાને. વાડામાં વ્યવહાર.... વ્યવહાર.... વ્યવહાર.... કર્યા કરે છે કે અમારો વ્યવહાર. અરે ! પણ તારો દયા-દાન-વ્રતનો વિકલ્પ વ્યવહાર ક્યારે કહેવાય ? વ્યવહાર....વ્યવહાર ધર્મ હોં. એ એનાથી ભિન્ન પડી શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવનો આશ્રય કરતાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, શાંતિ પ્રગટે, પછી એ કાળે જરી કાંઈ દયા-દાન-ભક્તિ આદિ હોય એને વ્યવહારધર્મ કહેવામાં આવે છે. ત્યારે (વ્યવહાર ધર્મ) કહેવાય, (પણ) હજી આહીં પરમાર્થ વિના વ્યવહાર ક્યાંથી આવ્યો ? એકડા વિનાના મીંડા ક્યાંથી ગણવામાં આવ્યા ? સમજાણું કાંઈ ?

જુઓને ! સરસ લખ્યું છે એ. ૧૧મી (ગાથા) અને ૧૨મી (ગાથા)નું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. ૧૧મી (ગાથા)માં એમ કહ્યું હતુંને ? કે વસ્તુ ભગવાન પૂર્ણાનંદ છે તે ભૂતાર્થ છે (અને) એ જ શુદ્ધનય છે (અથવા) તે નય જ શુદ્ધ (નય) છે (અને) પર્યાય અભૂતાર્થ છે, જૂઠી છે. ભાઈ ! પર્યાયને જૂઠી કહેવાનો આશય

છે. પર્યાય તો વિદ્યમાન છે, ‘છે’, એનામાં (-પદાર્થમાં) છે. તો કંઈ કોઈમાં (નથી.)—બીજી ચીજ નથી....પર્યાય કંઈ બીજી ચીજ નથી. તે એની પોતાની ચીજ છે, વિદ્યમાન છે, નિશ્ચય છે, યથાર્થ છે, (તેની) હયાતી છે. એવી (-એક સમયની) હયાતીવાળી ચીજને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહ્યો અને ત્રિકાળી ચીજ ધ્રુવ છે તેને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! આ વીતરાગમાર્ગના રહસ્ય છે. સમજાય છે ? વીતરાગની આખી વાણી—ચારેય અનુયોગમાં આ રીતે કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

ચારેય અનુયોગનું તાત્પર્ય તો વીતરાગતા છે અને વીતરાગતા, દ્રવ્ય શુદ્ધનો આશ્રય કરે તો જ વીતરાગતા પ્રગટે, એ સિવાય વીતરાગતા પ્રગટે નહીં. સમ્યગ્દર્શન, નિશ્ચય વીતરાગ સમ્યગ્દર્શન છે. સમ્યગ્દર્શન, સરાગ-સરાગ એ સમ્યગ્દર્શન છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન એ વીતરાગી પર્યાય છે. એ વીતરાગી પર્યાય, પર્યાયને આશ્રયે, અશુદ્ધતાને આશ્રયે, ભેદને આશ્રયે નથી પ્રગટતી. પણ એમાં (-ભેદાદિમાં) ક્યાં ખાણ છે (કે પ્રગટે) ? ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ છે એમાં અનંત આનંદ, અનંત શુદ્ધતા(આદિ) પડ્યા છે. એમાં એકાગ્ર થાય તો શુદ્ધતા પ્રગટે, આનંદ પ્રગટે. એવું આત્માના ધર્મનું પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા, પ્રયોજનને વશે વસ્તુ ત્રિકાળી છે તે પણ એનો (-પદાર્થનો) અંશ છે છતાં તેને મુખ્ય કરીને નિશ્ચય કહ્યો (અને) પર્યાય પણ તેનો (-પદાર્થનો) અંશ છે છતાં પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા તેને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહ્યો, 'નથી' એમ કહ્યું. સમજાણું કાંઈ ? આ તો સમજાય એવું છે હોં. ભાષા કાંઈ બહુ એવી કડક (-અઘરી) નથી આવતી. સાદી.. સાદી.. સાદી ભાષા. સાદા પદો.

આવા જિનવચનમાં જે પુરુષ રમણ.... જુઓ ! આવી વીતરાગની વાણીમાં **જે પુરુષ રમણ કરે છે**....(વાણીમાં) આ કહ્યું છે કે જે આત્મા વસ્તુ છે તે શુદ્ધ, તે મુખ્ય, તે નિશ્ચય છે. —એવી (વસ્તુ) છે એમાં રમે છે.... એમ. એ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જે એકાગ્ર થાય છે તેને સમ્યગ્દર્શન ને શાંતિ થાય છે. **આવા જિનવચનમાં**.... જુઓ ! આવા જિનવચનમાં હોં. ઓલા (-અજ્ઞાની) માળા એવો અર્થ કરે છે કે ‘બે નયમાં રમે. જુઓ ! બે નય કીધી છે, ભગવાને બે નય કીધી છે’. પણ બે નયોને વિષયનો તો વિરોધ (છે-એમ) પાઠમાં છે. શું કીધું ?

જુઓ ! પાઠ છે ? **उभयनयविरोधध्वंसिनी**... સીધો વિરોધ છે. દ્રવ્ય ત્રિકાળ છે, પર્યાય એક સમય છે; ત્રિકાળી (દ્રવ્ય) શુદ્ધ છે, પર્યાય અશુદ્ધ છે. —બેયનો વિષય તો વિરોધ છે. બે વિરોધી (વિષય)માં શી રીતે રમવું હવે ? સમજાય છે ? આહીં (બાહ્ય ભાવોમાં) એકાકાર થાય ત્યારે મિથ્યાત્વ થાય છે અને આમ (-ત્રિકાળી દ્રવ્યમાં) એકાકાર થાય ત્યારે સમ્યક્ થાય છે. હવે આ બે વિરુદ્ધ (વિષય)માં (એકી સાથે) શી રીતે એકાકાર થવાય ? સમજાણું કાંઈ ? પાઠમાં જ છે કે **उभयनयविरोधध्वंसिनि**.... બે નયોમાં વિરોધ છે.... બે નય પરસ્પર વિરુદ્ધ છે. તો પરસ્પર વિરોધીમાં બેય ઠેકાણે શી રીતે હીંડોળે હીંચકવું ? કહો, સમજાણું કાંઈ ?

એક નયનો વિષય પર્યાય આદિ ભેદ, એક નયનો વિષય અભેદ—બેયને (વિષયનો) વિરોધ છે. હવે બેયના (વિષયમાં) વિરોધ છે, તો બેયમાં એક સાથે શી રીતે રમવું ? સમજાણું કાંઈ ? તો કહે છે, જ્ઞાનીની વાણી એ વિરોધને મટાડી દે છે. એને—શુદ્ધ દ્રવ્ય ત્રિકાળીને મુખ્ય કરી, નિશ્ચય કહીને તેમાં એકાગ્ર થવાનું કહે છે. અશુદ્ધને ગૌણ કરીને, પર્યાયને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહીને.... તેનું જ્ઞાન ભલે હો, પણ આશ્રય કરવાલાયક નથી—આદરવાલાયક નથી (-એમ કહે છે.) સમજાણું કાંઈ ? જ્ઞાનચંદજી ! સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં ? ઐસી બાત હૈ દેખો ! **તે આ શુદ્ધ આત્માને યથાર્થ પામે છે**..... દેખો ! આવા જિનવચનમાં રમે છે **તે આ શુદ્ધ આત્માને** એટલે કે શુદ્ધ દ્રવ્ય તો છે, પણ તેમાં એકાગ્રતા કરે છે એટલે **શુદ્ધ આત્માને યથાર્થ પામે છે**....તેની પર્યાયમાં યથાર્થ શુદ્ધાત્માનું ભાન થાય છે—એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન આત્મામાં બે અંશો—બે પ્રકારો વિદ્યમાન છે, હયાતી છે. બેય (અંશોની) હયાતી છે. વસ્તુ (-દ્રવ્ય) શુદ્ધ છે, પર્યાય અશુદ્ધ છે; (વસ્તુએ) અભેદ છે, પર્યાયમાં ભેદ છે. —બેય હયાતી છે. બેયની હયાતી હોવા છતાં એકની—પર્યાયની હયાતીને આશ્રયે ધર્મ થતો નથી. કેમ કે એ તો અનાદિથી પર્યાયનો આશ્રય કરી જ રહ્યો છે. એથી તેની (-પર્યાયની) હયાતી હોવા છતાં, લક્ષ છોડાવવા, તેને ગૌણ કરીને વ્યવહાર કહી નાખી છે. ભગવાન આત્મા શુદ્ધ વસ્તુ છે એ ત્રિકાળી અંશ છે. આ (પર્યાય) અંશ છે, એવો આ (ત્રિકાળી) અંશ છે

(-હયાતીરૂપ). પણ આ ત્રિકાળી અંશનો આશ્રય કરતાં સમ્યગ્દર્શન થાય છે. તેથી તેને મુખ્ય કરી નિશ્ચય કહ્યો, તેને સત્ કહ્યું. સમજાણું કાંઈ ?

.....જુઓને ! બધા બોલ લીધા છે. સત્-અસત્, એક-અનેક બધા (બોલ) એણે (પં.જયચંદજીએ) નાખ્યા છે. એ બધા ભલે છે.... હો.... વિદ્યમાન છે, (પણ તેથી) શું ? (પર્યાયાર્થિક) નયનો (વિષય જાણવાલાયક) છે, પણ આદરવાલાયક તો એક ત્રિકાળી દ્રવ્ય છે તે જ છે. અનિત્યપણું, અનેકપણું, ભેદપણું, અશુદ્ધપણું આદરવાલાયક નથી. તે વિદ્યમાન છે....વિદ્યમાનપણું તો સિદ્ધ કર્યું.... એ અપેક્ષાએ તો 'છે'. સમજાણું કાંઈ ? મૂળ વસ્તુ છે. આ તો હજી ચોથો —પહેલીજ ગાથા (-શ્લોક) આવી છે ને? (વિષય સંબંધી) પહેલો જ કળશ છે. (પહેલા) ત્રણ (કળશ) તો ઉપોદ્ઘાતના હતા. બાર ગાથાનો આ કળશ છે. 'નિશ્ચય'નો અર્થ બહુ સરસ વિસ્તારથી કર્યો છે.

આવા વીતરાગભાવમાં...વીતરાગ વચન એટલે વીતરાગભાવ....ત્રિકાળી વીતરાગભાવ. શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિક એટલે ત્રિકાળી વીતરાગ વિજ્ઞાનઘન, એમાં જે રમે છે એને વીતરાગભાવ પ્રગટ થાય છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? બહુ મોંઘું (-મુશ્કેલ) પડે એવું નથી હોં સમજવામાં. પુરુષાર્થ માટે મોંઘું છે, પણ સમજવા માટે એમ નથી કે સમજાય, ન સમજાય. એવું છે કાંઈ ? સત્ ....ભાવો બસ એટલો જીવ છે.

આખા જૈનશાસનનો સાર....બાર અંગનું પ્રયોજન....વસ્તુસ્વરૂપ તરફનો ઝુકાવ કરવો એ જ આખા બારેયઅંગનું પ્રયોજન છે. નિમિત્ત ને પરનો તો ઝુકાવ નહીં, પણ પોતામાં રહેલી અવસ્થારૂપ વિદ્યમાનતા એનો પણ ઝુકાવ નહીં. ઓહોહો ! બધી ચીજો છે ને ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, છ દ્રવ્ય છે ને બધું ? હો, 'છે' એની કોણે ના પાડી ? એ બધા—આત્મા સિવાયની ચીજો—છે એનો આશ્રય કરવા જેવો નથી, કારણ કે એ તો પર છે. પરાશ્રય (-પરમાં તન્મયપણું) શી રીતે થાય ? હવે આશ્રય (કરવો) રહ્યો પર્યાયમાં. એક સમયની પર્યાયનો આશ્રય કરવા જાય તો પર્યાય તો ક્ષણિક છે. એનો આશ્રય કરવા જાય તો વિકલ્પ ઉઠશે અને લાભ માને તો સાવ મિથ્યાત્વ—વ્યવહારબુદ્ધિ થઈને મિથ્યાત્વ થશે. તેથી તે પર્યાયને... પરવસ્તુને તો કાઢી નાખી. જે એમાં

(-પોતાનામાં) નથી એનો આશ્રય કરવો એ તો પ્રશ્ન છે જ નહીં. એનામાં પર્યાય છે ને દ્રવ્ય છે ત્રિકાળી. એમાંય પર્યાયને ગૌણ કરીને આશ્રય કરવાલાયક નથી (એમ કહે છે, કેમકે) ત્રિકાળી વસ્તુનો આશ્રય કરીને (-કરતાં) સમ્યગ્દર્શન થાય છે. કહો, સમજાણું આમાં ?

આ દ્રષ્ટિએ શાસ્ત્ર વાંચે તેને અર્થ સમજતાં આવડે. (અજ્ઞાની) પોતાની દ્રષ્ટિ (શાસ્ત્રમાં) મૂકીને (-રાખીને) અર્થ કરે છે કે એ એમાં આમ કહ્યું છે. એ આમાં આમ કહ્યું છે. (ભાઈ !) બધું કહ્યું છે, લે. એમાં હેતુ–પ્રયોજન શું છે અને જાણવાયોગ્ય શું છે—એ બે વાતને સિદ્ધ કરવી જોઈએ. સમજાણું ? બારેય અંગમાંથી ગમે તે લખાણ હો, પણ એમાંથી સ્વ આશ્રય કરવો એ વાત કાઢી લેવી જોઈએ. પર્યાય ને રાગ હોવા છતાં આશ્રય કરવાલાયક નથી, પણ જાણવાલાયક છે એવો અર્થ કાઢવો જોઈએ. અમરચંદભાઈ !

શ્રોતા : .....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી : મલિનતા હૈ, પણ ગૌણ કરીને નહીં હૈ. નિર્મલતા હૈ, મુખ્ય કરીને એ જ સત્ય છે....મુખ્ય કરીને એ જ સત્ય છે. ગૌણ કરીને એ (મલિનતા) 'નથી' એમ કહ્યું છે. ઓહોહો ! બહુ આમાં મગજને કેળવવું પડે ન્યાલભાઈ ! વ્રત ને પોષો કરી નાખવો એવું નથી આ. એક પોષો કરી નાખ્યો, જાઓ ! થઈ ગયું. ઉપવાસ કરી નાખ્યો એક.... (શરીરની ક્રિયા) કોણ કરતો હતો ? એને એ જાતનો વિકલ્પ વચ્ચે (સાધનામાં) આવ્યા વિના રહેશે નહિ. દ્રષ્ટિ ક્યાં છે એ વાતની વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? એની દ્રષ્ટિ ક્યાં છે ? વિકલ્પ ઉપર છે, પર્યાય ઉપર છે, સંયોગ ઉપર છે, રાગ ઉપર છે કે દ્રવ્ય ઉપર છે ? એ તો બધું છે એમ છે. જ્ઞાનીને (અસ્થિરતાના) વિકલ્પ નથી આવતા ? (જ્ઞાનીને) હોય તો બધું હોય, (પણ) હોય તેથી શું છે ? એ વિકલ્પ આવે છે (અને) એ આવે છે (તેથી તે) વિદ્યમાન છે, છતાં તેને ગૌણ કરીને તેનું જ્ઞાન કરવું એમ કહેવામાં આવે છે. (વિકલ્પ) છે ને ? ન હોય તો પછી પૂર્ણ થઈ ગયો હોય (તેમ જ) હોય એનું જ્ઞાન હોય કે ન હોય એનું જ્ઞાન હોય ? સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! આટલું બધું જયચંદજી પંડિતે અર્થ ભર્યા છે, જુઓ !

આ શુદ્ધ આત્માને.... આ રીતે (જિનવચનમાં) રમે તે **યથાર્થ**....**'યથાર્થ'**....એમ (કહ્યું છે અર્થાત્) જેવો આત્મા છે તેવો તે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં પ્રાપ્ત કરે છે—એમ કહે છે. **અન્ય સર્વથા એકાંતી**.... એક જ પક્ષને માનનારા—કાં નિત્ય જ, કાં અનિત્ય જ; કાં શુદ્ધ જ, કાં અશુદ્ધ જ; કાં દ્રવ્ય, કાં પર્યાય; કાં નિત્ય, કાં અનિત્ય—એવા **એકાંતી સાંખ્યાદિક એ આત્માને પામતા નથી**....નથી.... 'નથી' એવું માને તો (આત્માને) પામે ક્યાંથી ? એમ. 'છે' એવું માને અને 'છે' એમાં પણ, ત્રિકાળી (વસ્તુ) 'છે' (એમ માને અને પર્યાય)અંશ છે એને ગૌણ કરીને માને તો તો (આત્માને) પામે. જેને આ વસ્તુની ખબર નથી (અને) મુખ્ય-ગૌણ કરવું કેમ (તથા) શા માટે (કરવું)—એની પણ જેને ખબર નથી, એવા એકાંતીઓ આત્માના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરતા નથી—ચાહે તો ધ્યાનમાં રહે જંગલમાં રહે (અને) સુકાઈ જાય. કારણ ? જુઓ ! (કારણ) આપે છે.

સર્વથા એકાંતી સાંખ્યાદિક એ આત્માને પામતા નથી, કારણ કે વસ્તુ સર્વથા એકાંત પક્ષનો વિષય નથી....સર્વથા એકાંત પક્ષનો વિષય....(એટલે કે આત્મા) શુદ્ધ જ છે, અશુદ્ધતા પર્યાયમાં નથી (અથવા તે) અશુદ્ધ જ સર્વથા છે ને શુદ્ધ નથી. (પણ) એવો પદાર્થ કે વિષય જ નથી. સર્વથા એક પક્ષની વસ્તુ—પદાર્થ—વિષય—જ નથી. **તોપણ તેઓ એક જ ધર્મને ગ્રહણ કરી**.... કાં તો એક જ પર્યાયને, કાં તો એક જ દ્રવ્યને, કાં તો એકલી અશુદ્ધતાને, કાં તો એકલા શુદ્ધને **ગ્રહણ કરી વસ્તુની અસત્ય કલ્પના કરે છે....**વસ્તુની જૂઠી **કલ્પના કરે છે—જે અસત્યાર્થ છે, બાધા સહિત**—વિરોધ સહિત **મિથ્યા દ્રષ્ટિ** છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ રીતે બાર ગાથાઓમાં પીઠિકા છે, લ્યો ! આ બાર ગાથામાં પીઠિકા—ભૂમિકા બાંધી. હવે તેરમી (ગાથા)થી વિસ્તાર....વિસ્તાર....કરશે. મૂળ માર્ગ આમાં બધો આવી ગયો. સામાન્યપણે— સંક્ષેપમાં બાર ગાથા પીઠિકા (છે). પીઠિકા નથી (હોતી) આ ? ઝાડમાં ઓટલો હોય છેને મોટો ઓટલો ? પછી ઝાડ ઉગે છે ને ? (અહીં) ઓટલો બાંધ્યો પીઠિકા કે આમાં બધું છે.... આમાંથી બધું ઉગવાનું છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે આચાર્ય શુદ્ધનયને પ્રધાન કરી.... શુદ્ધનયને—ત્રિકાળી વસ્તુને મુખ્ય કરી, શુદ્ધનય કહો કે ત્રિકાળી વસ્તુ કહો (-એક જ છે). જુઓ ! **'પ્રધાન'** શબ્દ વાપર્યો છે. ત્યાં (-ચોથા કળશના ભાવાર્થમાં) **'મુખ્ય'** શબ્દ વાપર્યો છે. શુદ્ધનયને મુખ્ય કરી **નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે. અશુદ્ધનયની (વ્યવહારનયની)** મુખ્યતામાં **જીવાદિ તત્ત્વોના શ્રદ્ધાનને સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે.** સમજાય છે ? વ્યવહારની શ્રદ્ધામાં—ભેદની શ્રદ્ધામાં—જીવાદિની શ્રદ્ધાને સમકિત વ્યવહારે કહ્યું છે. **તો અહીં એ જીવાદિ તત્ત્વોને શુદ્ધનય વડે જાણવાથી** સમકિત **થાય છે એમ કહે છે....** અભેદદ્રષ્ટિથી સમકિત થાય છે, (પણ) એવા નવના ભેદની (દ્રષ્ટિ)થી સમકિત થાતું નથી. એને તો વ્યવહાર સમકિત કહ્યું (છે અને) વ્યવહાર સમકિત છે એનો એકલો અનુભવ કરે તો મિથ્યાત્વ જ છે. સમજાણું કાંઈ ?

જીવાદિ તત્ત્વોને શુદ્ધનય વડે જાણવાથી સમકિત **થાય છે એમ કહે છે.... જીવાદિ તત્ત્વોને શુદ્ધનય વડે** એટલે કે એકલા આત્મા વડે, એમ. **ત્યાં ટીકાકાર એની સૂચનારૂપે ત્રણ શ્લોક કહે છે....** લ્યો ! આ (કળશ) તેરમી (ગાથા) માટે કીધું છે. તેરમી (ગાથા)નો ઉપોદ્‌ઘાત છે. **તેમાં પહેલા શ્લોકમાં એમ કહે છે કે વ્યવહારનયને કથંચિત્ પ્રયોજનવાન કહ્યો તોપણ તે કાંઈ વસ્તુભૂત નથી....** એની સાથે મેળવે છે—પૂર્વ(ના શ્લોક)ની સાથે મેળવ્યુ એટલું. **વ્યવહારનયને કથંચિત્ પ્રયોજનવાન કહ્યો**, પણ એ કાંઈ સાચી સમજણ નથી, અનુભવ થતાં એ કાંઈ કામ કરતું નથી. પાંચમો શ્લોક.

व्यवहरणनयः स्याद्यद्यपि प्राक्पदव्या-
मिह निहितपदानां हन्त हस्तावलम्बः ।
तदपि परममर्थं चिच्चमत्कारमात्रं
परविरहितमन्तः पश्यतां नैष किञ्चित् ।।५।।

જુઓ ! **જે વ્યવહારનય છે તે જો કે આ પહેલી પદવીમાં (જ્યાંસુધી શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ ન થઈ હોય ત્યાંસુધી) જેમણે પોતાનો પગ માંડેલો છે એવા પુરુષોને, અરેરે ! હસ્તાવલંબ તુલ્ય કહ્યો છે**.....ત્યાં (પંડિત ફૂલચંદજીએ પોતાના લખાણમાં) બે (-બીજી રીતે) અર્થ કર્યો છે. જો નવી ટીકાને—આને (-આ કળશને)— તેરમી ગાથાનો ઉપોદ્‌ઘાત ગણીએ, તો તો એને

સમજવામાં પહેલાં ગુણ-ગુણીના ભેદનું કથન આવ્યા વિના રહેતું નથી. સમજાય છે ? ‘આ ગુણી....આ જ્ઞાન તે આત્મા.... જ્ઞાન તે આત્મા....’ એટલો વ્યવહાર પહેલો આવે છે, હોય છે—એટલું હોં. પણ અનુભવ થતાં એ વ્યવહાર રહેતો નથી. અને (જ્ઞાનીની સવિકલ્પ) દશાની અપેક્ષાએ લઈએ... પંડિતજીએ —પંડિત ફૂલચંદજીએ (‘કળશ ટીકા’ પુસ્તકના પ્રારંભમાં ‘ટીકા ઔર ટીકાકાર’—એ પોતાના લખાણમાં) એમ લીધું છે કે (જ્ઞાનીને) સવિકલ્પ દશામાં વ્યવહાર હોય છે. ત્યાં તો પૂર્ણની (-પૂર્ણ વીતરાગતાની) સાથે સંધિ કરી છે. આ (કળશને) હવેની તેરમી ગાથાની ટીકાનો ઉપોદ્‌ઘાત (છે એમ) જો લઈએ તો એમ પણ લેવાય.

કોઈ પણ પ્રાણીને 'આત્મા' કહેવો (-સમજાવવો) હોય, તો આટલો તો ભેદ—વ્યવહાર—સમજાવવામાં (આવ્યા) વિના રહેતો નથી. જ્ઞાન તે આત્મા....જાણે તે આત્મા...., એટલો તો વ્યવહાર (-ભેદ) પહેલા સમજાવવામાં (સમજાવનારને) અને સમજનારને આવે છે. પણ અંતરમાં જતાં એ કોઈ વસ્તુ આદરણીય છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? એ વ્યવહાર હો, પણ એ કાંઈ વસ્તુ (-ભેદ) અનુભવ કરતાં કાંઈ કામ કરતું નથી. એ બતાવ્યું એણે (-ભેદે) આ—કે ‘અંતરમાં આત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ છે’. અથવા (બીજો અર્થ લઈયે તો) વ્યવહારનય **પહેલી પદવીમાં** એટલે કે (જ્ઞાનીને) પૂર્ણ શુદ્ધતાની પ્રાપ્તિ થઈ નથી—સાધકદશામાં છે (અને) જ્યારે તે સવિકલ્પમાં આવે છે—રાગમાં આવે છે—ત્યારે તેને વ્યવહાર આવે છે. એટલે એ જાણવો તે પ્રયોજનવાન છે, પણ વસ્તુનો આશ્રય—દ્રષ્ટિ કરવામાં એ કાંઈ કામ કરતું નથી. સમજાણું કાંઈ ?

વ્યવહારનય છે તે જો કે આ પહેલી પદવીમાં..... **પહેલી પદવી**ના બે અર્થ છે. (૧) અનુભવ થવા પહેલા ગુણ-ગુણીના ભેદનો વિકલ્પ આવવો અને (૨) અનુભવ થયા પછી પણ નિર્વિકલ્પતા પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી પણ તેને પહેલી પદવી કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? વ્યવહારનય છે એટલે ? અશુદ્ધપણું જાણવાલાયક છે, ભેદપણું આવે છે. તે **પહેલી પદવીમાં (જ્યાંસુધી શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ ન થઈ હોય ત્યાંસુધી) જેમણે પોતાનો પગ માંડેલો છે એવા પુરુષોને, અરેરે ! હસ્તાવલંબ તુલ્ય કહ્યો છે**.... (આચાર્યદેવ) ખેદ કરીને કહે છે: ‘અરે ભગવાન આત્મા ! પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ !...’ એને ભેદથી સમજાવે છે

કે 'આ આત્મા.... જ્ઞાન તે આત્મા....' અરેરે ! એવો વ્યવહાર વચ્ચે આવે છે.... ખેદ છે. **हन्त:** ....નહીંતર તો એનો આશ્રય (-વ્યવહાર) આવ્યા વિના સીધો આત્માને અનુભવી લેત. પણ એટલો વ્યવહાર વચ્ચે આવ્યા વિના રહેતો નથી. સમજાણું કંઈ ? તેથી વ્યવહારને અભૂતાર્થ કહેવામાં આવે છે.

....આનો ('**हन्त:**'નો) અર્થ લીધો છેને એમાં—'પરમ અધ્યાત્મ તરંગિણી'માં. '**हन्त**' કહીને આચાર્ય ખેદ બતાવે છે કે વ્યવહાર આવે છે (એનો) ખેદ છે. અરે ! અભેદ ભગવાન આત્મા છે એને ભેદ તરીકે લક્ષમાં લઈને સમજવો....અરે ! વ્યવહાર વચમાં આવો આવે છે !! 'આ જ્ઞાન તે આત્મા.... એવો ભેદ પાડીને પહેલા સમજાવે છે (અને શ્રોતા) સમજે છે. શું કરીએ ? એ વ્યવહાર વચ્ચે એટલો આવ્યા વિના રહેતો નથી. નહીંતર તો, સીધો આત્માને—ભૂતાર્થને પકડવો એ (કરવાયોગ્ય) વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ ?

જે વ્યવહારનય છે તે જો કે આ પહેલી પદવીમાં (જ્યાંસુધી શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ ન થઈ હોય ત્યાંસુધી) જેમણે પોતાનો પગ એટલે કે લક્ષ રહેલું છે **એવા પુરુષોને અરેરે ! હસ્તાવલંબ તુલ્ય કહ્યો છે....**દેખો ! '**હસ્તાવલંબ**' આવ્યું હતું કે વ્યવહારનયને હસ્તાવલંબ કહ્યો છે સહાયક ગણીને (-એમ) ૧૧મી ગાથાના (ભાવાર્થ)માં જયચંદ પંડિતે કહ્યું હતું. **'પણ એનું ફળ સંસાર જ છે'** એમ પણ ત્યાં કહ્યું હતું. સમજાણું કાંઈ ? ભેદનું (-ભેદના લક્ષનું) ફળ શું હોય ? વિકલ્પ છે (અને) એનું ફળ તો સંસાર છે. એનાથી (-ભેદનું લક્ષ છોડી) અંદરમાં જાય તો ઓલાને (ભેદના જ્ઞાનને) નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. આહાહા ! ભગવાન આત્મા પૂર્ણ આનંદઘન છે, એની વર્તમાન અવસ્થા એને પહોંચી વળે....બસ, પછી આ 'જ્ઞાન તે આત્મા' એવો ભેદ ત્યાં રહેતો નથી, એટલે વ્યવહાર જૂઠો થઈ ગયો ત્યાં. સમજાણું કાંઈ ? 'એવો મારગ વીતરાગનો, ભાખ્યો શ્રી ભગવાન.' ....આવું ભગવાને કહ્યું છે. આમાં વાદ-વિવાદને અવસર પણ ક્યાં છે ? (છતાં અજ્ઞાની) તકરાર કરે છે....પણ હવે સાંભળવા મળ્યું નથી સત્ય અને (તેથી) સત્ય (સાંભળવામાં) આવે ત્યારે એને લાગે છે કે 'અરે ! આ એકાન્ત થઈ ગયું....એકાન્ત થઈ ગયું'. ભાઈ ! સમ્યક્ એકાન્ત થયા વિના ક્યાંયથી સમ્યગ્દર્શન થશે નહીં ત્રણ કાળમાં.

એ અહીં કહે છે કે પર્યાય હોવા છતાં, રાગ હોવા છતાં, અનિત્ય હોવા છતાં, તેને ગૌણ કરી દઈને 'નથી' એમ અમે કહીએ છીએ. હા, લક્ષ છોડાવવા. અહીં (પર્યાયમાં વિકલ્પના કાળે), ભલે હો, તેથી શું છે ? અહીંયાં વસ્તુ ભગવાન આખો પરમાનંદ અંતર્મુખમાં પડ્યો છે....અંતર્મુખમાં છે ને જો પર્યાયનું બહિર્મુખે લક્ષ જશે તો ત્યાં આગળ કાંઈ આત્માની પ્રાપ્તિ છે નહીં. ભગવાન તો અંતરમાં પડ્યો છે....પર્યાયના અંશની અંતરમાં આખું દ્રવ્ય છે....સમજાણું ? વર્તમાન પર્યાયના અંશની અંતરમાં આખું દ્રવ્ય છે. તે (આખું દ્રવ્ય) પર્યાયના અંશમાં નથી ને પર્યાયનો અંશ બહારમાં નથી. તેથી એક સમયની પર્યાયને અંતરમાં વાળતાં, એ (જેને) 'હસ્તાવલંબ' કહ્યો હતો એ કાંઈ વસ્તુ જ નથી જા ! (-એમ) કહે છે.

તોપણ જે પુરુષો ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર, પરદ્રવ્યભાવોથી રહિત..... દેખો ! એકલો ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર ભગવાન....સામાન્યસ્વભાવ...ધ્રુવસ્વભાવ... એકરૂપ ચૈતન્યપિંડ સ્વભાવ.... છે એનો અનુભવ કરનાર.... કેવો છે તે ? **પરદ્રવ્યભાવોથી રહિત (શુદ્ધનયના વિષયભૂત) પરમ 'અર્થ'**.... પરમ પદાર્થ—વસ્તુ જે પરથી ભિન્ન છે. એક સમયની પર્યાય પણ અંતરમાં વાળવી છે, તેથી એનાથી પણ ખરેખર લક્ષ છૂટતાં **પરમ 'અર્થ'ને અંતરંગમાં અવલોકે છે**..... અહો ! શુદ્ધનયનો વિષય ભગવાન.... 'વિષય' (શબ્દ) લીધો છે અહીં. દેખો ભાષા ! વસ્તુ તો શુદ્ધનય પોતે જ છે, શુદ્ધ દ્રવ્ય તે. એને જે પકડે છે....

પરમ 'અર્થ'ને અંતરંગમાં.... દેખો ! એ (ત્રિકાળી આત્મા) પરમ અર્થ છે, પર્યાયનો એક સમયનો અંશ (કે) રાગાદિ પરમ અર્થ નથી. સમજાણું કાંઈ ? પરમ પદાર્થ....ભગવાન ધ્રુવ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ. એ પરમ પદાર્થને જે અનુભવે છે—એનો આશ્રય કરીને અનુભવે છે—એને વ્યવહાર કાંઈ (પ્રયોજનવાન) નથી. **અવલોકે છે** એટલે કે અનુભવે છે, **તેની શ્રદ્ધા કરે છે**..... પહેલું ('અવલોકે છે' કહીને) જ્ઞાન લીધું, (હવે શ્રદ્ધા લે છે :) અંતરના પૂર્ણ સ્વભાવની શ્રદ્ધા અંતરમાં કરે છે અને **તદ્રૂપ લીન થઈ ચારિત્રભાવને પ્રાપ્ત થાય છે.** લ્યો ! અહીં તો એમ લીધું જોયું ? એટલે કે પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય ત્યાં સુધી એને વ્યવહાર (હોય છે) એવી શૈલી લીધી છે. —બેય ઢબ આવે છે, પણ અહીં તો એમ નથી.

અહીં તો એ છે અત્યારે. કેટલામો (કળશ) છે એ ? પાંચમો **स्याद्यद्यपि प्राक्पदव्यामिह निहितपदानां....परममर्थं चिच्चमत्कारमात्रं परविरहितमन्तः पश्यतां नैष किञ्चित्....** એટલે બેય અર્થ લીધા છે. (૧) જ્યાં પરમ પદાર્થની દ્રષ્ટિ—અનુભવ થયો ત્યારે પણ વ્યવહાર કાંઈ રહેતો નથી અને (૨) પૂર્ણ (વીતરાગતાની) પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે પણ વ્યવહાર રહેતો નથી.

(૧) પહેલો વ્યવહાર આવ્યો કે આ 'જ્ઞાન તે આત્મા....' (હવે) એ જ્ઞાનમય આત્માનો અનુભવ કરતાં એ જ્ઞાન ને આત્માનો ભેદ રહેતો નથી, માટે (વ્યવહાર) કાંઈ નથી. અને

(૨) બીજી રીતે (કહીએ તો) દ્રષ્ટિ ને અનુભવ થયાં છતાં પૂર્ણ શુદ્ધ થયો નથી ત્યાં સુધી એને વિકલ્પ આદિ આવે છે— હો, પણ પૂર્ણ શુદ્ધ થાય એટલે પછી (વ્યવહારાદિ) કાંઈ જાણવાલાયક રહેતું નથી....જાણવાલાયક રહેતું નથી.... જાણવાલાયક રહેતું નથી, એકલો અનુભવ રહી જાય છે.

તેમને એ વ્યવહારનય કાંઈ પણ પ્રયોજનવાન નથી.... કાંઈ પણ પ્રયોજનવાન નથી એટલે કે વસ્તુ (-વ્યવહાર) જ નથી એમ કહે છે. વાત તો એમ છે ને ! એક જ ભગવાન આત્માના પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદનો જ્યાં અનુભવ (થયો), પછી વ્યવહાર કોઈ વસ્તુ જ નથી—ઉડી જાય છે (-અભાવ થાય છે). સમજાય છે કાંઈ ?

શ્લોકમાં લીધુંને ? કે **પરમ 'અર્થ'ને અંતરંગમાં અવલોકે**.... ત્રણેય (સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચરિત્ર) લઈ લીધા છે. **परममर्थं**....પાઠ તો એ છેને ? **परममर्थं चिच्चमत्कारमात्रं परविरहितमन्तः पश्यतां.... परविरहितमन्तः पश्यतां....** એ તો **परविरहितमन्तः पश्यतां**માં સમ્યગ્દર્શન પણ હોય છે. પરથી રહિત એકલો આત્મા દેખતાં એ સમ્યગ્દર્શન પણ હોય છે અને પરથી રહિત અશુદ્ધતાનો અંશ બિલકુલ ટળીને પૂર્ણ (શુદ્ધ) થઈ ગયો ત્યાં પણ ' **परविरहितम्** ' છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ તો નિશ્ચયનું છેને ? છતાં એણે બેય નાખ્યુંને અર્થમાં. અર્થમાં.... **परममर्थं**. નહીંતર તો એમ કહે છે કે....સમજાણું ? ......આમણે પાછું ચારિત્ર નાખ્યું ભેગું. એ માટે અર્થ કર્યો. એણે અર્થ કર્યોને જયચંદ પંડિતે કે **શ્રદ્ધા કરે છે તથા તદ્રૂપ લીન થઈ ચારિત્રભાવને પ્રાપ્ત થાય છે**. જુઓ ! (એમણે)

૧૨મી (ગાથા)માં નાંખ્યું'તું ને ? કે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તેને વ્યવહારનય..., એ એવી શૈલી લીધી છે.

તેમને એ વ્યવહારનય કાંઈપણ પ્રયોજનવાન નથી. (૧) એકલા સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ લઈએ તો, ગુણ-ગુણીનો ભેદ કરીને જે વિકલ્પ ઉઠતો હતો એ, ગુણીનો (-દ્રવ્યનો) અનુભવ જ્યાં થયો, (ત્યાં) વ્યવહાર કાંઈ છે જ નહિ. એકલો આત્માના આનંદસ્વરૂપનો અનુભવ રહી ગયો. —એ સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ કથન છે. (૨) આ જયચંદ પંડિતના અધિકાર (-પ્રમાણે) ચારિત્ર સુધી પણ લઈ ગયા કે પૂર્ણ ચારિત્ર થાય ત્યારે, એને સવિકલ્પ અવસ્થામાં વ્યવહાર જે આવતો હતો એ રહેતો નથી (અને વ્યવહાર) રહેતો નથી એટલે તે કાંઈ પ્રયોજનવાન નથી—એટલે (તેને) જાણવા જેવું પણ રહેતું નથી, (પરંતુ) એકલો અનુભવ થઈ (-રહી) જાય છે. **તેમને એ વ્યવહારનય કાંઈ પણ પ્રયોજનવાન નથી**.... લ્યો !

(ભાવાર્થ :) શુદ્ધ સ્વરૂપનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધાન તથા આચરણ થયા બાદ.... એમ લીધું.... **અશુદ્ધનય કાંઈ પણ પ્રયોજનકારી નથી....**એટલે કે જાણવાલાયક રહેતું નથી એમ, પ્રયોજન એટલે. પછી વ્યવહાર જાણવાલાયક (પણ) રહેતો નથી, એકલો પૂર્ણ સ્વરૂપનો અનુભવ થઈ (-રહી) જાય છે. વિશેષ કહેશે.

(પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)